

סיוצאת ארבע פעמים בשנה

המוציא: אברהם יוסף שטיבל

העורך: דוד פרישמן

ניסן-סיון תרע"ח

ספר שלישי

מהדורה רביעית

הוצאת אברהם יוסף שטיבל

תל-אביב תרצ"ד (ברלין תר"ץ)

כל הזכויות שמורות
נדפס בארץ-ישראל
Printed in Palestine

AP
91
T4
v.3

נדפס מאמהות
בדפוס «ספר» תל-אביב

תוכן הענינים.

ספורים:

1	מעשה במגדל עתיק, מעי, אגדה	מאת ה. ש. בן-אברם
66	סחור, סחור, רומן, ספר רשון, סוף ופולק העי	א. שטיינמאן
132	חנה, רשימה	י. ה. ייבין
165	בעיר המצור, ספור	א. קלאטסקו
217	קץ, ספור	צ. ז. וויינברג
251	מלך הגמדים אגדה	יעקב כהן

מאמרים:

267	הלל ובית מדרשו, סקירה תלבונית ודסן רית	מאת ד"ר י. ש. קצנלסון
302	חקות הרוח	ראלף וואלדו אמרסון
320	נסיון של השקפה אסתטית	י. ה. ייבין
329	התנ"ך לפי השערות מבקריו	י. ת. סביוב

תרגומים:

377	מנפרד (פואימה דרמטית) מאת לורד בירון	תרגום דוד פרישמאן
449	מטמורפוזות	אובידיוס
481	הפרש (קסידה)	אדם מיצקביץ
491	ים הצפון (מתורגם שני)	הינריך היינע

שירים:

523	באמצע הרקוד (שיר אפי)	מאת יעקב כהן
563	עם אביב (שירים)	דוד שמעון גוביץ
586	שירים	יעקב פיכמן
606	שירים	מ. ז. וולפובסקי
619	עם דמדומי הערב (שיר)	יעקב כהן

בקורת:

611	חג ה"שחרות"	מאת י. א. לפידות
627	משורר ה"יש"	יהושע פרידמאן
638	שאל טשרניחובסקי	נתן גרינבלאט
647	אברהם מאפו	יעקב פיכמן
674	מנדלי מוכר-ספרים ומיגואל טרוונטס	ד. א. פרידמאן

ביבליוגרפיה:

707	---	---	ג. ג.	מאת	השמות
703	---				העבר
705	---		א. ב.		מניירק יעד רחובות
706	---				לזכרו של שלום עליכם
707	---		י. ב.		אבטולוגיה עברית

מתקופה לתקופה:

709	---	---	מאת א י ס י ד ו ר	(x1 - 1)	הסערה בצלוחיתנו
-----	-----	-----	-------------------	-----------	----------	-----------------

ח. ש. בן-אברם

מעשה במגדל עתיק

מעין אגדה

הנפשות הבודלות:

הממונים על שער ארטונו של הנסקד.

שומר הסף א'

שומר הסף ב'

שומר הסף ג'

רעבים.

אלמים.

פסחים וקטעים.

גדמים.

חרשים.

גבנים.

מצורעים.

מנגנים.

עלמות מחוללות.

איש גבה קומה.

צעירים, כעשרים במספר, תלמידים.

המון אנשים, נשים וסף מן העיר אשר בשלש.

במשרת אלם בארמון.

מערכה ראשונה.

על הר מחוץ לעיר עומד ארמון עתיק. מעל גגו מתנשא מגדל גבוה, שראשו בשמים. כתלי הארמון והמגדל אפורי-כחלים. בסדקים ובחרכים צץ אזוב ירוק. שער הברזל הסגור מכוסה כולו הלורה מרוב ימים. תריסים שחורים, מוגפים מבפנים, מכסים את לוחות החלונות ואין לראות ואין לשמוע כלום ממה שנעשה שם. לפני הארמון מגרש גיזל ורחב ידיים.

כתלי הארמון מבוזק והמגרש שלפניו מקושטים: דגלי משי ורקמה, ורי פרחים, מקלעות של עלים ירוקים. לפני השער ובאמצע המגרש עומדות שתי קתדראות, מרופדות ארג אדום ומקושטות ככתלי הארמון. לפנייהן, על הקרקע, שטיחים ומרבדים: - חג הנסיך.

מרחוק, בעמק, עיר גדולה. מעשנות של בתי חרושת, באי חומה גבוהים, גגות ברזל. מן העיר, אל שער הארמון, עולה, דרך המגרש, מסלע כבושה, משני עבריה אילנות ענפים. צהרים. המגרש מלא אדם: אנשים, נשים וטף.

על ספסל עץ נמוך, על יד השער, יושבים שומרי הסף, שלשה זקנים גבהי קומה, מדיהם שחורים, ארוכים, רחבים ונקיים, דומים במקצת לכהנים קתוליים.

על הבמה שורת ערביביא של קולות וחנועות, האנשים מהלכים איך ואיך, מסתכנים, משוחחים. ניכר בהם, שהם מחכים לאיזה דבר.

זמן לזמן עיניהם מנירמות מאל דן אל המגדל שבראש הארמון. שומר הסף א' מתרומם כבישי ועיניו הקהל פונות אליו.

הקהל.

- הנה!
- הנה הוא מתהיל.
- הביטו, הביטו!
- ראש שומרי הסף קם.
- הנה מתחיל הרג.
- הרואים אתם?
- עוד מעט ויתחיל זחג.
- כמו אשתקד.
- הכל יהיה כמו אשתקד?

- כן, כן, הכל.
- ועד הליכה ימשך החג?
- עד הצות.
- ואפשר גם עד הבוקר.
- לא, עד הבוקר לא יארך.
- הסו! הסו!
- הביטו נא, הביטו!

שומר הסף א' נותן אות במקל הקטן שבידו, ובתוך הארמון, מאחרי השער הסגור, מתחיל הומה פעמון נחושת גדול. כזה שבבתי התפלה הנוצרים. הקהל זוקף אזניו ומקשיב מתוך זרות קודש. אין פותח פה.

ראש שומרי הסף מרים שוב את מקלו והפעמון מחריש. שני השומרים האחרים קמים אף הם ועומדים מימינו ומשמאלו של הראשון. הוא מרים עוד פעם את מקלו ובתוך הארמון תוקעים בשופרות. לאחר רגע נוספות על השופרות חצוצרות אחרות. הקהל מקשיב.

על הדרך נראית תהלוכת חג, בעלותה מן העיר שבעמק. דגלים, מרכבות מקושטות, המון רב לבוש בגדי חג. הקהל מפנה דרך לתהלוכה. במדה שזו מתקרבת, מתגברת תרועת החצוצרות. לבסוף נליוס אליה גם תופים אחדים, התהלוכה עוברת את המגרש, מסביב לקתדרא, וממעכבת. בשורות האחרונות גדול הדק: צר המקום לאוכלוסי העיר המרובים. החצוצרות והתופים נחרישים.

שומר הסף א'.

יחי נסיכנו הקוסם!

הקהל (מריע).

- יחי הקוסם, הידר!

- הידר! הידר!

כל הדגלים מוטים כלפי הארמון: נראים כמשתחווים.

הקהל

- יחי אדוננו הקוסם!

- יחי הנסיך הגדול!

- הידר! הידר!

הארכיסטרה, שקנתה לה בינתיים מקום על הקתדרא שבאמצע הבמה, פותחת בנגינה.

נערות מבין הקהל חופנות מלוא חפניהן פרחים מן הסלים וזורקות אל החלונות והשער הסגורים.

פרחים יחידים נתלים בוזיו הכתלים, שאר נופל לקרקע.

הארכיסטרה מפסיקה נגינתה.

הקהל.

- הכל כדאשתקד.
- לא. אשתדא נתרבה מספר החצוצרות.
- וגם מספר התופים.
- גם הקהל רב ועצום היום.
- ואין המגרש מכיל את כולו.
- ראו נא, הדרך עד העיר כולה מלאה אדם.
- מה טוב שהקדמנו לבוא! אלמלי אהרנו, לא היינו רואים דבר.
- אשתקד אחרתי ולא שמעתי אפילו את הנאומים. לפיכך הקדמתי היום.
- מה יפה מזג האויר!
- ביום חג הקוסם האויר יפה תמיד.
- איני זוכר שירד גשם ביום הזה מעולם.
- גם אני.
- גם אני.
- הקוסם מצוה על השמים, שיהיו טהורים ביום הזה.
- הבאמת?
- הרי אין דבר נמנע ממנו.
- וגם על השמים יש ביכלתו לצוות!
- על הכל! על הכל!
- ואני זוכרת כי לפני חמשים שנה, בעודי ילדה קטנה, ירד גשם ביום החג.
- גם לי ספר אבי כזאת.
- ודאי הכעיסו אז יושבי השפלה את הנסיך, כי השבית את חגם.
- אותה שנה הרבו ודאי יושבי העיר לחטוא לו.
- גם היום, לפני עלות השחר, נראה ענן ברקיע.
- ויעבור.
- עכשיו טהורים השמים כיריעת תכלת חדשה.
- אשתקד היה עדיין בעלי חי ונשא את הדגל הירוק הוא עם רקמת הזהב.
- עכשיו מחזיק הנפח הזקן מרחוב המורד את הדגל הירוק בידו.
- מה יפים קשוטי הארמון היום!
- ולי נראה כי אשתקד היו יפים עוד יותר.
- לא, לא, ראו נא את המקלעות הללו. נדמה כי העלים הם של משי.
- של קטיפה.
- לא, של משי. נוצצים הם, כאלו זה רוחצו בטל.
- מי קשט את הכתלים?
- האם שלשה הזקנים הללו?
- וכי מעטים הם המשרתים בארמון?
- אבל איש לא ראה אותם בעבודתם.

- שומרי הסף אומרים כי היציאה מן הארמון אסורה עליהם.
 - איך קשטו אפוא את הכתלים מבחוץ?
 - ומתי הספיקו לעשות את כל זה?
 - אתמול בערב טילתי כאן עם חתני ועדיין לא היה כלום.
 - ואני עברתי פה בלילה. הארמון היה דומם ומחריש כמו תמיד. החלונות
 היו מוגפים מבפנים ואף ניצוץ אחד של אור לא נראה בו. כאלו ישן.
 - הארמון נראה תמיד ישן.
 - גם עכשיו.
 - מקושט הוא מבחוץ. אולם מבפנים אין בו רוח חיים.
 - כאלו מהלכים בו צללים דוממים.
 - וגם הם נרדמים ודאי.
 - והחצוצרות?
 - והפעמון?
 - והשופרות?
 - שמא תקעו צללים בשופרות?
 - מכל מקום אינם ישנים.
 - הנסיך אוהב מנוחה.
 - זקן הוא.
 - המשרתים בארמון - כך סחה לי אמי זקנתי - מהלכים על ראשי
 כהונות רגליהם.
 - ואינם מדברים אלא בלחש.
 - לא בלחש אלא ברמזים.
 - כצללים ממש.
 - אמאי, למה נדמו המנגנים?
 - עוד ינגנו, בני. כל היום ינגנו.
 - ולמה הם מפסיקים?
 - כי עיפים הם וזקוקים למנוחה.
 - ומי תקע שם בשופרות, אמא? הקוסם?
 - איני יודעת, בני, אבל לא הקוסם.
 - הוא אינו יודע לתקוע בשופר?
 - אל תפספס, קטני, הנסיך יודע הכל.
 - הכל? גם לרקוד על רגלו האחת, כמוני?
 - אל תפספס.
 - גם לעמוד על ראשו הוא יכול, אמי? לעמוד על ראשו כצועני הקטן
 אשר בקרקס?
 - חדל, הוא יכעס, הקוסם.
 - למה יכעס?
 - כי חוטא אתה בדבריך.

— וכיצד ידע הקוסם? הרי לא שמע.
 — הוא יודע הכל.
 — הרי אינו כאן.
 — אל תפטפט, הוא שומע ורואה את הכל

— מה יהיה עכשיו, אבי?
 — נאומו של ראש שומרי הסף.
 — כיצד אתה יודע את הכל, אבי?
 — גם אשתקד היה כך.
 — ואני איני זוכר דבר מאשתקד.
 — כשתגדל, תזכור.
 — ומה יהיה אחר הנאום?
 — הס, הנה הוא עולה על הבמה.
 — מי עולה?
 — ראש שומרי הסף.
 — איני רואה...
 — כשיעלה, תראה.

— הסו! הסו! הסו!
 — הנה הוא מתחיל.
 — הקשיבו...
 — ראש שומרי הסף פותח בנאום.
 — הנה עלה.
 — הסו! נאום הפתיחה.
 — הסו! הסו! הסו!

שומר הסף א' עולה על הקהדרא הקטנה שלפני שער הארמון. בקהל כמה תנועה דומה לזו שבתיאטרון עם הרמה המסך. מדגישים ומשתהים זה את זה, משתאליט, מכנחים חטמיהם, נותקים בניהם וכובעיהם על ראשיהם, מוחים את הזעה מעל פניהם. אחר רגע בדיית הדממה, הוא מתחיל בנאום.

שומר הסף א'

קהל! מאד נכבד! בשם הנסיך הגדול ועל פי פקודתו הנעלה אני נוטל לך את הכבוד הרב לפתוח את הגיגת היום, זה שנים רבות שביום זה מתכנסים כל יושבי העיר, נתיניו והנאמנים של הקוסם הגדול, במגרש זה, וחוגגים ברוב פאר והדר את החג, שהוא, ברוב טובו והסדר, הואיל לתת להם, למען ינחתו יום אחד בשנה מעמלם ועבודתם יום יום ולמען יראו את פניו מילם, אנשים נשים וטף, יודו לו על רוב הסדיק, וברכותיה

על טובו ויתני לו את משאלות לרם. כאב רחמן הדואג לבניו הקטנים, כן דואג לכם הקוסם הגדול. כאב רחמן הקורא מזמן לזמן לבנו הקטן ושואלו לחפצו ורצונו, כן קורא לכם אביכם הגדול. וכמו שהורים רגילים לערוך מזמן לזמן משתה לבניהם ובגותיהם, כן נתן לכם הקוסם הגדול את היום הזה לשמחה ולששון. כל עבודה לא מעשה ביום הזה. לתפלה והודיה, לשיר וזמר, למאכל ומשתה, למחולות ורקודים נתן לכם היום הגדול והקדוש הזה.

הנה אתם עומדים לפני ארמונו הנגהדר. כאשר נטויות עיניכם ברגע הזה אל עמודיו הגביהים והעתיקים, כן יהיו לבותיכם מפנים כל ימות השנה אל אדוניכם. נתינים נאמנים תהיו לקוסם הגדול למען ייטב לכם כל הימים. כי גם הוא, אדון ארצכם הגדול, היושב בהיכל הזה, איננו יודע מנוח, וכל הגיונותיו רק בכם, בניו האהובים. מן הארמון הוא נשקף אליכם ורואה את כל אשר אתכם, הרואים אתם את המגדל הזה? מראשו הגבוה הוא נבט ורואה את הנעשה בכל רחבי ארצו בכל גבולותיה. אין נסתר מפניו. יודע הוא את הנעשה בתוך בתיכם פנימה וגם את העולה על לבכם. משם, ממרומיו, הוא שומע את כל בקשותיכם. משם הוא רואה את צרכיכם ומשאלותיכם. מעשיכם הטובים והרעים גלויים לפניו. מחשבותיכם ומאוייכם, צדקתכם ורשעתכם, עונותיכם ותשובתכם, קללתכם ודמעתכם – אליו הם באים. כי הוא אדוניכם! והוא שופטכם! מאזני המשפט בידו והוא שוקל ומונה אחד לאחד את כל מעשיכם. בספר גדול הם נכתבים ושנה שנה ביום הזה, יום החג הגדול, הוא דן את דינכם. יהיו נא לבותיכם ונפשותיכם טהורים לפניו – כי אשרי האיש היוצא צדיק ביום הדין הגדול. ואוי אוי לו לאומלל אשר יאמר לו: – רשע. את מיטב ארצו, מבחר שדותיו וגניו הפורחים, מעינות הבדולח ופרחי העמקים, זוהר השמש וברכת גשמי הקיץ נותן הנסיך להולכים בדרכיו, לשומרים מצויו והוקותיו. להם הכין את הדגים ביאורות ואת כנפי הרננים בעירות. בניהם ובנותיהם לא ידעו רע ובביהם ישכנו השלום והשלחה. ימיהם יארכו על פני האדמה, אדמת ארצו הרחבה והמבורכת.

וצחיהי שממה, מעינות אכזב, שדות שדפון חליים ומדוים, מארת יום ומגור לילה יהיה גמול הרשעים. ביתם לא ידע שלום ובניהם ובנותיהם ימקו בעון האבות. השמד ישמדו מתחת השמים וזכר לא ישאר להמה. משפט הנסיך משפט צדק הוא. אולם יש אשר אין אתם מבינים אותו ואת משפטיו. אל נא ירום לבבכם. אל לכם לשכוח כי אין אתם בלתי אם יושבי העיר אשר בשפלה, ולא לכם לרדת לסוף דעתו של האדון הגדול. לא לכם להרבות חקירה בדברים כאלה. כי יש צדק עליון ומשפט גבוה. מה אתם, יושבי העמק, יודעים? והוא, הנסיך הגדול, מביט ממרום המגדל הרם ורואה את אשר לא נתן לכם לראות, שומע את אשר לא נתן לכם לשמוע ויודע את אשר לא ידע איש מכם עד עולם. צדקתו נוקבת תהום ומשפטו עומד לעד. וההרו לנפשותיכם ואל תחטאו בלבבכם! אל תתחקו אחרי גזרותיו ואל תרהיבו עוז בנפשכם לחקור את דרכיו. קבלו באהבה את כל הבא לכם מידו – כי על כן יושבים אתם בארצו. הוא נסיככם ואתם נתיניו. הוא אביכם ואתם בניו.

אמנם מרובים ביניכם קשי היום, הסובלים והנענים – אליהם, ביחוד אליהם, אני מכוון את דברי. יודע אני: אין אדם חוטא מרוב טובה. יוהרו נא, שבעים ושבע יהיו נזהרים על נפשם. שלא יביאם צערם לידי חטא. יבואו הנה, אלי, יתנו לי צרותיהם ויבקשו מלפני הקוסם הגדול, וגם אני אבקש מלפניו על נפשם, ואף יאמרו נואש. יקוו ויוחילו לחסדו הגדול!

שנה על שנה, זה שנים רבות, מחקשטים ביום זה הארמון והמגרש שלפניו וכל העם מקצה ארץ הנסיך ועד קצה בא הנה לחוג את חגו. משנה לשנה הולך הקהל ומתרבה, משנה לשנה הולך וצר המקום במגרש הרחב. אולם אל נא ידאגו העומדים מרחוק, כי אין קרוב ואין רחוק לפני הנסיך הגדול. ממרום מגדלו הוא רואה את כלם, יודע את צרכיהם ואת משאלות לבם, שומע את תודתם וברכתם.

בבואכם הנה קדם את פניכם בתרועת חצוצרות ומצהלות תופים. השמש בגבורתו מאיר ממרום השמים ואדונכם נבט אליכם מראש המגדל ושמח לקראתכם, לקראת בניו היקרים. הוא רואה את הדגלים המתנופפים באויר, את סלי הפרחים בידי הנערות, חעדיים והקשוטים שעל בגדי החג שלכם, את פניכם הצוהלים ועיניכם המזהירות, הוא רואה אתכם, והנה אתם רוחשים לו תודה על טובו הרב והוא מקדם את פניכם בצחוק רצון, צחוק טובה וגדיבות של אב זקן, אשר הקיפוהו בניו האהובים.

אכבדה נא למסור לכם בשם הנסיך הגדול את תודתו על כל הכבוד הרב הזה אשר אתם עושים לו ולהבטיחכם כי עד עולם לא יסיר את חסדו ואמתו מכם. האדמה לא תמנע מכם את יבולה והשמים את גשמי נדבתם.

הוא מרים את ידיו מעל לראשי הקהל ומברך.

– יהיו הימים הבאים לקראתכם ימי שלום ושלווה. יאיר לכם השמש וירעף לכם הטל בעתו, שמחת היום הזה, שמחת החג הגדול, תאריך לכם כל דימים ולא תדעו עמל ודאגה.
שאו שלום!

שומר הסף א' מוריד את ידיו. הקהל מריע לעומתו והנערות זורקות פרחים אל הבמה.

הקהל.

– הידד! הידד!
– יחי הקוסם הגדול!
– יחי ראש שומרי הסף!
– הידד! הידד!

שומר הסף א'.

עתה, הקהל הנכבד, נתחיל בשעשועי החג!

על הבמה הגדולה, שבאמצע המגרש, מתחילים המנגנים לתקן את כליהם. מתוך הקהל יוצאות ומתקרבות אל הבמה הקסנה שתי

חבורות של עלמות בשמלות צהורות וזרי פרחים לבנים בראשיתן. הארכיסטרה נכונה להתחיל בנגינה, הנערות נכונות להתחיל במחולות מקהלה, אינן מחכות אלא לצילילי המוסיקה הראשונים, אולם - עוד לפני כ"יות שומר הסף את דבריו נראה מרחוק מחנה חדש של בני אדם לבושים סחבות, יחפים ופרועי ראש וזקן. ידיהם הרפות נופלות על טהניהם, עיניהם גדולות ובלטות, תנועותיהם מהירות וקדחתניות. הקהל מקדם את פניהם באיבה גלויה, נרתע מפניהם ומפני: להם מקום כמי שמתרחק מן הטומאה או מהולה במחלה מיבוק.

מעט מעט הם נכובשים להם דרך בין ההמון הרב ונגשים עד לבמה, שעומד עליה ראש שומרי הסף, זהו מחנה הרעבים.

הקהל.

- הללו מי הם ?
- למה באו לכאן ?
- חוצפה כזו לביא לכאן בבגדים כאלה !
- ויחפים...
- שערות ראשם פרוצות...
- וידיהם מטואבות...
- מי הם ? מי הם ?
- ריח רע נודף מהם.
- מה להם כאן ?
- מי הם ? מי הם ?
- הרעבים. אלו הם הרעבים.
- מה להם פה ?
- הגם הם מבקשים לחוג אתנו ?
- פניהם זועפים.
- אין זאת כי באו להשבית את החג.
- למה נתנו להם לבוא עד הלום ?
- ילכו להם כלעומת שבאו.
- שמא אומרים הם לקבץ כאן נדבית ?
- לא זה המקום.
- ולא זו העת.
- הביטו, בשלהם לא התחילו עדיין המחולות.
- מי נתן להם לבוא לכאן ?
- מה מרובים הם !
- לא ידעתי כלל, שרבים כל כך הרעבים בשפלה.
- מה זיאת סבת רעבונם ?
- איני יודע.
- גם הם אינם יודעים.

נרפים הם ועצלים ועל כן אינם מוצאים לאכול.
אמללים הם.

אם כך ואם כך טעונים הם רחמים.
אמללים. מחיים כגלה טוב המות.
אולם מה להם כאן ?

למה באו להשבית את חננו ?
וכי אנו אשמים ברעבונם ?
כלום אנו מונעים לחם מפיהם ?
ילכו נא מכאן !
ילכו כלעומת שבאו !

אחד ממחנה הרעבים. (אל שומר-הסף י"ג)

אדוננו, ראש שומרי הסף, רעבים אנו !

שני.

נוצים אנו ברעב ככלבים עזובים.

שלישי.

זה שלשה ימים שלא בא כל אוכל אל פי.

רביעי.

בכל ימי תני לא היה גם יום אחד, שאכלתי בו לחם לשובע.

אשה ותינוק על זרועה.

הילד יונק את דמי ואת לשד עצמותי, ואני זה לי היום השני שלא
סצמתי טעם לחם...

זקן.

בימי חיי הארוכים למדתי לשאת רעב וצמא, אך עתה יחר המוח
בעצמותי ואין לי כה לשאת עוד.

שאר הרעבים.

עבדים נאמנים אנו לנסיך הגדול. למה הוא מיסר אותנו קשה כל כך
על לא עול בכפנו ?
זקן אתה ושנה שנה אתה סח לנו על הסדו הרב ועל טוב לבו של
הקוסם הגדול - והנה אנו מתים לעיניך.

ילד.

אני מבקש לחם מאמי והיא צובטת את בשרי עד זוב דם...
הרעב לוחט בי ביום, ובלילה אוכלת צנה את בשרי : מעל לראשי אין נג.

— ככלבים מצורעים או משוטטים ביום ובליילה ברחובות העיר...
 — מיללים או כזאבים בלילות החורף.
 — בעלי נשתגע מרעב, נשתגע ומת. וגם אני דעתי נטרפת עלי...
 — ארצו של הנסיך הגדול גדולה ורחבה, השדות מלאים בר — ואנו
 מתים לעיניך.

— עבדיו הנאמנים אנחנו — למה הוא מיסר אותנו ככה ?
 — במה חטאנו לו ? במה חטאנו לו ?
 — מה עול מצא בנו ?
 — ראש שומרי הסף ! רעבים אנו...
 — ראש שומרי הסף ! רעבים אנו...
 — רעבים אנו !
 — היינו מחטטים באשפתות ואוכלים את שירי סעודותיהם של השבעים,
 אולם מספרנו הולך ורב ואין הפרורים הללו מספיקים.
 — החלונו לצוד עכברים ולאכלם — והנה תמו כבר העכברים מן הארץ ;
 מספרנו הולך ורב, הולך ורב.

שומר הסף א' מרים ידו לאות כי רוצה הוא לדבר. הרעבים
 משתתקים. בקהל דממה.

שומר הסף א'.

אחי הרעבים...

אולם מחנה שני, שהקריב בינתים אל הבמה מן הצד השני,
 אינו ניתן לו להמשיך את דבריו.
 גם מחנה זה עלה מן העיר והצה לו דרך בין הקהל, שנרתע
 מפניו. זהו מחנה של בעלי מום : עורים, פסחים, קטעים, גדמים,
 אלמים, מוכי צרעת וגבנים מסודרים שורות שורות כגוד של צבא.
 העורים מגששים במקלותיהם, הפסחים והגדמים בקבותיהם, האלמים
 פוציאים מפיהן מזמן לזמן הברות מקוטעות ומשונות, המצורעים
 מתגרדים, הגבנים משתעלים.
 ברגע שראש השומרים מתחיל את דבריו הם נגשים אל הבמה
 ועומדים על יד מחנה הרעבים, באופן ששני המחנות מקיפים אותה.
 משני עבריה, ורק הכותל הסמוך לשער הארמון נשאר פנוי.

מחנה בעלי המום במקהלה.

— אדוננו, ראש שומרי הסף, אמללים אנו...
 — אמללים אנו, אמללים אנו !

העורים.

— אין אנו רואים כלום, אין אנו יודעים כלום.
 — אין אנו יודעים את העולם המקיף אותנו.
 — אין אנו יודעים את אבותינו.

- אין אני יודעים את אחינו ואת אחיותינו.
 — איני יודע את אשתי.
 — איני מכירה את בעלי.
 — ילד נולד לי ואיני יודעת מי ומה הוא.
 — הפקחים מדברים על שמים ושמש: לנו אין שמים ואין שמש.
 — להם יש ימים ולילות, ערבים ובקרים: לנו אין אלא לילה אחד שחור וארוך.
 — מה זה אביב? חורף? קיץ?
 — מה זה: יפה?
 — מה משמע: החמה שוקעת?
 — גן הדובדבנים פורח?
 — הנערה הסמיקה?
 — ושדה ירוק? יער כחול? מים שקופים?
 — ומזכבים מה הם?
 — וארמון הקוסם הגדול מהו?
 — והמגדל?
 — גם אותך אין אני מכירים, אדוננו ראש שומרי הסף, רק את שמעך שמענו...
- בתוך עולם ריק ואפל אני חיים. הומה העולם מסביב לנו ואין אני טבינים דבר מכל שאוני.
 — כל ימינו אני תלויים בדעתם של אחרים.
 — והם מרמים אותנו.
 — אני זקוקים לעזרה!
 — אין אני רואים דבר, אדוננו ראש שומרי הסף!
 — אין אני רואים כלום.
 — אין אני רואים כלום.

האלמים עושים תנועות והעויות משוגות בכל אביהם, מהופפים בידיהם על לבם ועל מצחם, ניהמים, כוערים פיהם, שניש אצבעותיהם לתוכו ומוציאים ממנו הברות מרוסקות הדומות לילד ורוקעים ברגליהם. הנועזיהם מהירות, זועפות ומלאות יאוש, בגדה שהם מרבים לדבר, הולך וגדול יאושם בראותם שאין מבין להם. בקרב הקהל הם מעוררים סקרנית מרובה.

הקטעים והפסחים.

- ראש שומרי הסף, ראה מה אומללים אני.
 — זיחלים אני על פני האדמה כרמשים.
 — וכך מי שרגליו בריאות דש אותנו בעקבו.
 — כל מי שרגליו בריאות מביט בנו מלמעלה למטה.
 — זקוקים אני לעזרתם של בני האדם והם רעים.
 — אין אני מוכשרים לשום עבודה.

- על פרשת כל הדרכים אנו פושטים יד.
- אין הנשים נשאות לנו.
- אמללים אנו: אין אנו יודעים צחוק ושמחה.
- הכל רצים, נחפזים וממהרים, ואנו לבדנו מפגרינו תמיד.
- הכל הולכים לפנינו, ואנו נשארים מאחור.
- תמיד מאחור!

הגדמים.

- אדוננו ראש שומרי הסף, אמללים אנו.
- ידינו נכרתו ואין אנו יכולים לעבוד.
- אין לנו דבר.
- מי עוד כמונו זקוק לעזרתם של בני האדם
- אם לא יאכילונו, נגוע ברעב
- אם לא ישקונו, נמות בצמא.
- אם לא ילבישונו, נקפא בקור.
- אם לא יסירו בגדינו מעלינו, יבלו על בשרנו.
- אם לא ירחצונו במים, נחנק מחלאה.
- אם לא יחפפו ראשינו, יאכל אותנו הכנב.
- אם לא יגנו עלינו, יטרפנו הכלבים.
- העורבים יאכלו אותנו כאוכל פגרים מתים.
- העכברים יכרסמו אותנו בשניהם, ככרסם שק קמה.
- במה נגן על חיינו?
- אמללים אנו, ראש שומרי הסף, אמללים, אמללים...

המצורעים.

- גם אנו, אדוננו ראש שומרי הסף.
- אש אוכלת את בשרנו.
- בעודנו בהיים אנו הולכים ונרקבים.
- חתיכות, חתיכות נושר בשרנו מעלינו.
- אחד אחד נושרים אברינו.
- הצחנה עולה מבשרנו.
- פצעינו שותתים דם שחור ומסריח.
- בזוים ומאוסים אנו על בני האדם...
- נסים מפנינו כנוס מן המגפה...
- מתרחקים מד' אמותינו.
- מי כמונו בודדים בעולם?
- מי כמונו עזובים בעולם?
- גם להושיט לנו ידם לעזרה מפחדים בני האדם.
- בראותם אותנו מרחוק הם נסים ונמלטים על נפשם.

— נשימתנו מרעילה את האויר מסביב.
 — התולעים אינם נוגעים בנו מיראתם את הרעל.
 — הטבע כולו מתאכזר אלינו.
 — העולם כולו מתנכר לנו.
 — עקרים של ברזל דשים את בשרנו ביום ובלילה, ביום ובלילה,
 ביום ובלילה...

— והקדחת אוכלת את נפשנו...
 — אנו צועקים ואין שומע לנו.
 — אנו נאנקים והרוח לועג לנו.
 — אנו קוראים למוות והוא אינו בא.
 — אנו נושאים בשרנו בשנינו ומתגרדים...
 — כל ימי חינו אנו מתגרדים...
 — אולם אין זה מקל את היסורים.

הגבנים.

— גם אנו אמללים, אדוננו ראש שומרי הסף, גם אנו!
 — ראה מה קטנים אנו וחלשים.
 — והחטוורת כבדה כהר.
 — כטלע היא מעיקה על לבבנו.
 — ובני האדם בזים ולועגים לנו...
 — זקוקים אנו לעזרתם והם בזים לנו.

כל המחנה.

— ההישה לנו עזרה, אדוננו ראש שומרי הסף.
 — הנסיך — כך שמענו מפיו — רב הסד הוא: ירפא נא אותנו...
 — הרי נתינו, נתינו הנאמנים אנחנו...
 — במה אנו גרועים משאר בני האדם?
 — במה הטאנו לו?
 — על מה הוא מיסר אותנו ככה?

מחנה הרעבים ומחנה בעלי המום יחד.

— במה חטאנו?
 — ואם הטאנו הרי אמרת כי הוא מרבה לסלוח.
 — מה תועלת יש לו בצנויינו ומה צורך בצעדנו?
 — הוא אדוננו ואנו עבדיו: ירחם נא עלינו.
 — כי אין לסבול עוד! אין לסבול עוד! אין לסבול עוד!

בשעה שהללו טוענים לפני שוכר הכף העומד על הבמה
 מהחילה חסיסה בהטון. מעט פה, מעט שם מתלושים ומשוהחיס.

הקהל.

- השביתו את החג...
- מה כרובים הם !
- למה באו ביום החג ?
- גם בינינו, בין הקהל, מרובים בעלי היסטוריה. מה בכך ?
- נצא גם אנו ונבקש...
- שמא אלך ואבקש גם אני
- גם אני,
- גם אני,
- נלך ונבקש יחד.
- כמוהם.
- כמוהם...

אחד אחד הם יוצאים מבין הקהל, מתיחדים לאגודה ומסתדרים
שורות שורות. בן-רגע והנה מחנה חדש מקיף את הבמה מן הצד
השלישי.

המחנה השלישי.

- גם אנו אמללים.
 - גם אנו ! גם אנו !
 - יתום אני מאב ואם.
 - ואני אם שכולה.
 - ואני עקרה.
 - חתני מת ביום החתונה.
 - אשתי הלכה אחר מאהבה וביתי נשאר שומם.
 - בעלי עובני.
 - ובעלי שלי שותה שכור ומכה אותי יום יום לעיני כל השכנים והשכנות.
 - אשתי בגדה בי.
 - אהובתי נשאה לאחר.
 - בתי ילדה לזנונים.
 - בני העלם אבד עצמו לדעת.
 - ביתי נשרף באש.
 - זקן אני ובני גרשוני מביתי.
 - רוח רעה מבעתתני בלילות.
 - עשיר הייתי וירדתי מכל נכסי.
 - גבור הייתי והנה תש כחי וגבורתי נטלה ממני.
 - אוצרות של זהב וכסף היו לי, גנים ופרדסים, שדות וכרמים ועתה
- אין לי כל.
- ספינותי נטרפו בים.
 - ברד הכה את כל הקמח אשר בשדותי,

הייתי מהולל ומפורסם בשער בני רבים ועתה נשכחתי מלכ.
 יפה הייתי ועתה נשחת תארי,
 כשרון היה לי — ואיננו.
 בני היחיד חולה וסכנה נשקפת לחיי.
 אמי גוססת.
 אשתי מקשה ללדת.
 אמללים אנו! אמללים אנו!

שֵׁשֶׁה המהגות יהד.

כולנו אמללים!
 כולנו... כולנו... כולנו...
 ירחם נא אותנו הנסיך הגדול!
 כי במה אנו גרועים משאר יושבי נארו?
 במה אנו גרועים מהללו?
 מהללו... מהללו... מהללו...

מאת ידיים מורמות כלפי הקהל החוגג, הנערות המחוללות
 והילדים עם סלי הפרחים שביניהם.

שומר הסף א'.

אחי האמללים! הזורו בנפשתיכם ואל תחטאו לאדונכם הנסיך. יודע אני,
 נפשכם מרה עליכם, נפשכם מרה עליכם מאד! יסורכם רבים מנשוא. אבל —
 למה באתם להשבית את חג אדונכם הטוב והמטיב?
 ראו נא את המגדל ואת ראשו המתנשא לשחקים! וכי אין הוא מכניס מרפא
 ומנוחה לתוך נפשתיכם החולות והמעונות? זכרו כי יש עין צופיה והיא מונה
 אחד לאחד את כל מכאוביכם, אהת לאחת את כל דמעותיכם. קו ויחלו לחסד
 הנסיך אשר אם גם יאחר בוא יבוא. בטחו בו, כי בו לבדו ישועתכם, אל תתיאשו
 ואל תחטאו בלבבכם, אחי הרעבים, החולים והעלובים! נתינים נאמנים אתם,
 היו נא נאמנים גם בשעת צערכם. מי שאינו בוגד מרוב טובה — היחשב לו הדבר
 לצדקה? יודע תדעו כי אין היסורים באים אלא לנסותכם, חזקו ואמצו למען תעמדו
 בנסיון. הענויים והצרות ימרקו חטאותיכם ובבא יום הדין תעמדו לפני אדונכם
 ונשיאכם טהורים וזכים כביום הולדתכם. אז תפקחנה עיני העורים ושפתי האלמים
 האמרנה שירה, קשי היום יצהלו וירוננו ונכאי הרוח ימחאו כף.
 הנה כלכם עומדים מסביב ונפשכם הוגה נכאים; צער ויאוש נשקפים מעיניכם
 וכנפי נשמותיכם הרצוצות נופלות, אולם אל נא תאמרו נואש, אחי המסכנים.
 בטחו בנסיככם כי מושל צדק הוא וממלכתו נכונה על האהבה הגדולה.

שומר הסף ב'.

ועל הצדק.

שומר הסף ג'.

ועל האמונה התמימה.

שומר הסף א'.

חזקו ואמצו, אחי הסובלים, ואני אבקש עליכם מלפני הנסיך.

שומר הסף ב'.

גם אני.

שומר הסף ג'.

גם אני.

שומר הסף א'.

והוא יחיש לכם עזרתו.

שלשה המחנות

— אין כח לשאת עוד...

— אין כח...

— כשל כח הסבל...

שומר הסף א'.

סבלנות, אחי! סבלנות ותקוה. הרואים אתם את הקהל הרב הזה! רבים מהם היו אמללים כמוכם היום, עד אשר הטת אליהם הנסיך את הסדו וישובו להיות מאושרים ושלוים ככל האדם.

מתוך הקהל.

— אני!

— אני!

שומר הסף א'.

מי מכם אשר ראה רעה בימי חייו יבוא ויעיד על חסד הנסיך.

אחר אחד יוצאים אנשים מתוך הקהל ונגשים אל הבמה. כולם יחד ציגם אלא כנופיה קטנה.

שומר הסף א'.

— העידו בי כי נכונים דברי.

אחד מן הכנופיה.

— חולה הייתי ואחיה מחללי.

שני.

אשתי היתה שנואה עלי — לפני חודש מתה.

שלישי.

קטע אני והנה תקן לי הרופא רגלים של צי ואני מהיך ככל האדם.

רביעי.

עני הייתי ועתה יש לי רב.

המישי.

צר ואויב עמד יי כשטו על דרכי — הרגתי.

אשה אחת.

הייתי רעבה וערומה עתה היה — (מרצה את שמלתי היפות).

שניה.

בגד בני עלי עובדי והנה נמצא לי אוהב צעיר

שלישית.

אשתקד בת בני היחיד והנה אני הרה ללדת.

רביעית.

עקרה הייתי ושוממה — הכניס לי בעלי אסופי לתוך ביתי

המישית.

בעל זקן היה לי — נימת.

שומר הסף א'.

השומעים אתם, אחי האמצעיים? הרואים אתה? הגה הראיתי לכם בעליל את חסד הנסיך הגדול. הרואים אתם? אב טוב והנני יש לכם בארמון זה הדואג לכם והש לעזרתכם בצר לכם. הרגעו נא, הזקו ואמצו, הוחילו לישועתו וקרו שִׁימו מבטחכם בו, ועזרתו הוא תבוא אם גם תאחר. ועתה, קהל מאד נכבד, נשוב לחוג את חגנו, חגנו הגדול, אשר לב לך אחד כאתנו מתגעגע אליו כל השנה.

הוא כרים ידו לאת והארכיכסטר פוחת בנגינה. הנערות המחוללות מתכוננות לצאת בכהול: נחלקות לשתי ועומדות שורה מול שורה. בידיהן הימניות מצלתיים קטנים, והן מורמות, ובידיהן השמאליות, המורדות והנטייות כלפי חיקן, פרחים אדומים ומניפות

של משי. הקהל מפנה להן מקום ומסתכל בהן מתוך הנאת סקרנות.

אך עם צילי הנגינה הראשונים ועם תנועות רגליהן הראשונות של המחוללות יוצא מבין הקהל אחד גדל קימה, משכמו ומעלה גבוה מכל ההמון שמסביב, ומכונן צעדיו אל הבמה שלפני שער הארמון, אחריו כעשרים צעירים.

האיש הלז פנים אמיצים ונבונים לו, עינים חודרות ומבט ממושך ונוקב, שפתים זנועות ועקשניות, כתפים רחבות, ידים שריריות וחזקות, צואר גבוה וחסון, צעד רחב ובוטח ותנועות גמישות ומתונות. את מספר ימיו קשה להגדיר: עתים הוא נראה זקן שנשחמר בצעירותו ועתים צעיר שהזקין לפני זמנו. זקנו ספק לא צמח עדיין, ספק נתגלח למשעי. און עלומים, אש נוער וחכמה של בא בימים נתמוגו בו. על ראשו מגבעת שחורה, רחבת שוליים ורכה. לבוש בגדי דרך.

בתנועותיהם ובגדיהם של הצעירים הבאים אחריו יש להכיר הרבה מן החקי לַאיש ההולך בראשם.

במחלה אין מרגישים בהם אלא האנשים הסמוכים אליהם ביותר. אולם בעלות האיש על הבמה ובעמדו לפני ראש שומרי הסף מרגיש בו הקהל כולו ותסיסה חדשה מתחילה. המחול והנגינה נמשכים עוד איזה זמן, אך מעט מעט נפסקים גם הם. אחד אחד משתחקים כלי הזמר שעל הבמה ואחת אחת קופאות המווללות על מקומותיהן.

הקהל.

- מה אירע שוב ?
- מי הוא זה ?
- מי הוא האיש ?
- שוב מפריעים...
- באמצע המחול...
- מי הוא האיש הזה ?
- ואלה הבאים אחריו...
- מה להם אצל הבמה ?
- מי הם ?
- הרי זהו הרופא !
- הרופא ?
- וכי אינכם מכירים ?
- אמנם זהו.
- הרופא ! הרופא !
- והללו תלמידיו.
- הוא מלמד אותם את תורת הרפואה.
- ועוסק בחקירת הטבע.
- מלקט בהרים עשבים ודשאים.
- בלילה הוא מונה את הכוכבים בשמים.

— בימות החמה הוא נוטע ומרכיב עצים בפרדס, מגדל ירקות הופר
בנבכי האדמה.
— בימות הגשמים הוא בונה מכונות שונות ומתיך כל מיני מתכת
בכבשן.

— וחוקר את קרקע הים.
— מבהר פגרים של מתים ושאר בעלי חיים,
— מחטט בספרים וגוילים עתיקים.
— ומחבר בעצמו ספרים חדשים.
— יוצא מזמן לזמן לתור אה הארץ.
— והללו, תלמידיו, עוזרים על ידו.
— אולם למה באו לכאן ?
— מה לי על הבמה ?
— למה הפסיקו הנערות את מתולן ?
— ולמה החרישו המנגנים ?
— הסו ! הסו !
— נשמע מה בפיו.
— הסו ! הסו !
— העלמות שכתו את מתולן והן מביטות בו.
— אולם מה הוא טח ?

מעט מעט תקום דממה.

האיש גבה הקומה. (א"ל ראש שומרי הסף)

אדוני ראש שומרי הסף בארמון הנסיך ! שנים רבות אני עוסק בחכמת
הרפואה. הרבה עמלתי ויגעתי עד שמצאתי רפואה להרבה ממחלות גופו ונפשו
של האדם, יושב העמק הזה. אולם אין להסתפק בזה. חפץ אני למצוא תקנה
לגורלו הרע. בקשתי וחפשתי במעמקי האדמה, במצולות הימים, במרחבי
העולמות, ולא מצאתי. שאלתי וחקרתי את פי החיים, הצומחים והדוממים,
הקשבתי לרחש כחות הבריאה האיתנים ומאום לא העליתי בידי.
אולם לא אמרתי עדיין נואש. גורלם הרע והמר של יושבי הארץ הזאת
צריך שתהא לו תקנה, שיבוא לו מרפא.
בארמון זה יושב הנסיך הגדול, אדון הארץ — אליו פני מועדות עתה.
כידו גורל כל העם הזה ועליו מוטלת החובה לבוא לעזרתו. ספון הוא
הנסיך בהיכלו, עומד הוא על ראש מגדלו הגבוה ואינו שם לב אל הנעשה
כאן. נבוא אליו אני ורעי הצעירים ונספר לו את הנעשה כאן, למטה. נסיח
לפניו את כל היסורים, הנגעים והפגעים המענים את בניו, את נתיניו
הנאמנים. נראה לו את כל המחנה הרב הזה — והוא ידע לרפאם, ידע את
אשר עליו לעשות. כי כשל כח הסבל ואין לנשוא עוד.
היום הוא חג הנסיך הגדול. הוא נשקף ממרמיו ולבו טוב עליו למראה

כל הכבוד הרב הזה, שהשפלה מכבדתו. ביום החג הזה נבוא אליו: נבקש על
הצם הזה.

הנצח יד כלפי המחנות.

נבקש ונתהנן, נדרוש ונתכע. אי אפשר שלא ישמע לנו. שנה שנה
אתה סח לנו על טוב לבו וגודל הסדו. אי אפשר שלא ישים קץ לענויים
הנוראים הללו ולא יתן ליושבי ארצו לשבת לבטח ובמוחה.
אדוני ראש שומרי הסף, פתח לנו את השער ונבוא אל ארמון הנסיך.

שומר הסף א'.

— מה אתה סח, אדוני הרופא? מה אתה מבקש? הטרם תדע כי הכניסה לארמון
אסורה לכל איש זר? הטרם תדע כי לא יראה איש את פניו בלתי אם קראהו?
והנה זה כמה וכמה שנים שלא קרא לאיש. אף אני איני מרהיב בנפשי לבוא לתוך
ההיכל פנימה. מרחוק אני מדבר לפניו את דברי. ומה לך שם? חוטא אתה בשפתיך,
אדוני. הנסיך הגדול יודע בעצמו את כל אשר עליו לדעת ואת כל אשר עליו
לעשות. מי אתה כי תלמדוהו בינה? מי אתה כי באת להשבית את החג הגדול?

האיש גבה הקומה.

את פני הנסיך אני מבקש לראות. פתח לי את שער ההיכל, אדוני
ראש שומרי הסף!

שומר הסף א'.

ואם גם אפתח לך — את פניו לא תראה. מרובים החדרים הארמון, אין
לספור את הטרקלינים והאולמים, מי יראה לך את הדרך הנכונה? תצה תתעה.
קשה ואפלה הדרך אל המגדל וארוכים וצרים, רעועים וכסובכים הסולמות.
רחוקה הדרך ומלאה התחתים — לעולם לא תגיע אל ראשו.

האיש גבה הקומה.

פתח לפני את השער, אדוני ראש שומרי הסף!

שומר הסף א'.

ראה מה גבוה המגדל! ראשו מגיע עד לשחקים ושלבי הסולמות קרים
הללקים — אל תלך שמה.

האיש גבה הקומה.

ראה מה רבים כאן האמללים מסביב, זאת יגונם ראה הנוקב עד תהום
והאדמה. פתח לי את שער הארמון! פתח השער! — ואחר תשובו למחולותיכם
ולחגכם שהושבת, ועוד טרם יגמר החג, טרם תשובו לבתיכם אשר בשפלה אשוב
ואביא לכם אז ישועת הנסיך. קץ למכאובים וגאולה אביא לכם מאת הנסיך.

שומר הסף א'.

גא ויהיר אתה, לא ישמע לך יושב המגדל. גם הללו, אחי האמללים,
לא ישמעו לך: תקוות כוזבות אתה נוטע בלבותיהם.

האיש גבה הקומה.

פתח השער! צערם של הללו — הרפת הנסיך היא. על כרתו ישכח לי
את הרפתו הגדולה אוקיע לעיני השמש.

שומר הסף א'.

אל תחטא בשפתיך!

האיש גבה הקומה.

אל תחטא אתה לטע הרב הזה העומד כאן לרגליך. אל תשים מכשולים
על דרכי, דרך הגאולה. פתח השער!

הצעירים במקהלה.

פתח השער!

שומר הסף א'.

• צבוא הלילה מי יאיר לך את דרכך? אין אורים בארמון הנסיך.

האיש גבה הקומה.

אבוקה בידי.

שומר הסף א'.

לא אתה הראשון. כבר נעשו נסיונות כאלה. מוזן לזמן מתפרצים קלי
דעת כמוך לתוך הארמון: — אך גם אחד מהם לא שב עדיין.

האיש גבה הקומה.

אינני יודע פחד.

שומר הסף א'.

וגם אחד מהם לא הגיע עד ראש המגדל.

האיש גבה הקומה.

אני אניע.

שומר הסף א'.

איש מהם לא ראה את פני הנסיך.

האיש גבה הקומה.

ואני אראנו ! פתח השער !

הצעירים.

פתח השער ! פתח השער !

קולות מבין מחנות האומללים.

פתח השער ! פתח השער !

שומר הסף א'.

צצתי נאמנה לך : שוב לביתך ולעבודתך.

ההמון.

— למה זה מתעקש אותו זקן ?

— משום מה אינו פותח ?

— למה סגרו השער ?

— והנסיך למה הוא מסתתר ?

— יפתח השער ! יפתח !

— יבוא האיש ויעל אל המגדל !

— שמא יביא עזרה...

— ואנו נשבע לחס...

— ועינינו תפקחנה...

— הצרעת תסור מבשרנו...

— היגון יחדל מן הארץ...

— יבוא קץ לדמעות...

— ולדם...

— פתח השער ! פתח השער ! פתח השער !

האיש גבה הקומה.

פתח השער !

שומר הסף א'.

בפעם האחרונה אני מתרה בך : אל תלך שמה !

האיש גבה הקומה.

פתח השער !

שומר הסף א'.

דמך בראשך !

שומרי הסף ב' וג'.

דמך בראשך! דמך בראשך!

שומר הסף א' יורד מעל הבמה, מוציא מכיכר מפתח גדול של
נחושת, שהעלתה חלודה ירוקה, ושם אותו בחור המנעול. השער
נפתח בחריקה.

האיש גבה הקומה.

אחי הנענים! הנה אני הורס לעלות אל ראש המגדל, לעמוד לפני כסא
כבודו של הנסיך הגדול ולתבוע ממנו את עלבונכם, עלבון יושבי ארצו
האמללים. את הצדק אני הולך לבקש ואת משפט האמת! במהרה, טרם
יחלוף הליילה, שוב אשוב אליכם ובשורת הגאולה בפני. חכו יא לי פה לפני
הארמון, חכו לי כל הליילה! עם שחר אשוב!
תברי ותלמידי - קדימה!
הוא בא אל הארמון והצעירים אחריו.

ההמון.

יחי האיש גבה הקומה!

יחי! יחי! יחי!

השער נסגר אחריהם. שומר הסף א' נועל את הדלת ושם את
המפתח בצלחתו.

ההמון.

נמשיך את חגנו!

עד שובו!

עד בואו!

עד שובו!

המנגנים ממשיכים את הנגינה שנפסקה והעלמות סבות לסחולן.
פני שומרי הסף זועפים.

מערכה שניה.

א.

בעלות המסך שולטת על הבמה אפלה גמורה. אין לראות דבר ורק כעבור רגע קל מגיעים מאחורי הקלעים צעדים וקול דברים - כאלו מגששים שם באפלה ומבקשים דלת. הקולות והצעדים הולכים וקרבים ומימין נפתחת דלת. מתוך סוק הדלת הפתוחה בוקעת ועולה רצועה של אור כהה וקלוש - כאלו הציתו גפרור בשדה, בליל אופל.

בפתח עומד האיש גבה הקומה. בידו לפיד. ברגע ששלהבת האבוקה עולה ומאירה את הבמה נראה הדר מרווח וריק. אין שום רהיטים. צבע הכתלים מטושטש ואין להכיר אם שחורים הם, אם לבנים, אם צהובים. דלתות רבות.

האיש גבה הקומה עובר את החדר מן הקצה אל הקצה, מאירו באבוקה שבידו וטקרו. אחר כך הוא חוזר אל הפתח שבימין.

האיש גבה הקומה

לכאן! בואו לכאן!

לאחר רגע.

- מהרו, כאן אפשר לנוח.

מוציא את הלפיד אל מחוץ לדלת להאיר את הדרך לבאים אחריו. הבמה שוב אפלה. קול צעדים.

- מהרו! כאן ננוח ונחליף כח.

הצעדים הולכים וקרבים.

- לכאן! לכאן! וכי אינכם רואים את האור שבידי?

קולות הצעירים וצעדיהם נעשים קרובים מאד.

- לכאן! לכאן!

אחר אחר נכנסים כחמשה-עשר צעירים. מאחורי הדלת מגיע קול צעדיהם הרחוקים של הנשאים.

האיש גבה הקומה

ואיה הנשאים?

צעיר א'.

מפגרים הם. כבר עיפו מרוב הליכה.

צעיר ב'.

הלא נחכה להם כאן ?

האיש גבה הקומה.

כאן נמתק שעה קלה. ננוח מעט. אולם יותר לא אחכה לאיש. שימו נא את הדבר הזה אל לבכם. יותר לא אחכה לאיש. המפגר דמו בראשו! גם החלש, גם החולה, גם מי שנפל ואינו יכול קום — דמם בראשם! הדרך ארוכה והעת קצרה. עלינו למהר! מבחוק מצפים לבואנו אלפים ורבבות... הוא עומד בפתח ומאיר את הדרך למפגרים הנכנסים אחד אחד.

צעיר א'.

גם כאן אין שום רהיטים.

צעיר ב'.

מבחוק נראה הארמון מקושט כל כך ונראה כאלו אין קץ לקושט שבתוכו — והנה כל החדרים ריקים.

צעיר ג'.

ריקים? והעטלפים ?

צעיר א'.

והעכבישים? ושאר השרצים והרמשים למיניהם?

צעיר ג'.

זמה משונים הם! אינם דומים כלל לבעלי החיים שמתחת בשפלה.

צעיר ב'.

נראיתם איך משפיע עליהם אור האבוקה ?

צעיר א'.

ראיתי. רובם נסים ונמלטים על נפשם. בורחים ומסתתרים בהורים ובכדקי הכתלים הרבים. אך יש ביניהם גם אוהבי אור. באים הם מכל הזוויות ומתאכפים מסביב ללפיד הבווער.

צעיר ב'.

ואת הנחשים ראיתם ?

צעיר א'.

בחדר זה, כפי הנראה, מעטים הם בעלי החיים.

האיש גבה הקומה.

מדאתי כאן מין חדש של תולעים קטנים ולבנים. הביטו, הנה הם
זוחלים על פני כל הכתלים. הזהרו מפני התולעים הללו!
נגש אל הכותל ומאיר אותו בלמידו. המלמידים מקיפים אותו
ומסתכלים בקיר המואר.

צעיר ב'.

מה הסכנה הנשקפת לנו מן הרמשים הללו?

האיש גבה הקומה.

כעלוקות הם יונקים את דמו ולשדו של האדם, עד שהוא נוכח גין אונים.

צעיר ו'.

מה מרובות כאן הדלתות? באיזו עלינו לבחור?

האיש גבה הקומה.

הכבר נתבנסתם כולכם? אין איש חסר?

צעיר א'.

האחד איננו.

האיש גבה הקומה.

היכן הוא?

צעיר א'.

נשאר מאחרינו, וכפי הנראה תעה כן הדרך בין האולמים הרבים קראנו
? ולא קבלנו תשובה. חכינו לו ולא בא. ודאי שהוא מגשש עכשיו באפלה
בהדרים הריקים והשוממים.

צעיר ב'.

מה נודא הדבר להלך יחידי באפלה, בתוך האולמים הרחבים והריקים?

צעיר ג'.

בלי תקוה למצוא את הדרך הנכונה.

צעיר ד'.

באין אפשרות לדבר עם איש.

צעיר ה'.

להפגש בכל רגע עם מתנות העכברים.

צעיר ו'.

להסתבך ברשתות העכבישים.

צעיר ב'.

את קורי העכביש אין לפחד אפשר לגתקם. די לנגוצ בהם והם נקרצים.

צעיר ג'.

אולם העכברים. הראיתם את מלמעותיהם ההדות והגדולות ?

צעיר ד'.

הוא הולך וצועק ודאי, הולך וקורא - אולם איש לא ישמע את קולו.

צעיר ה'.

טוב יעשה אם יצעק - ינוסו העכברים.

צעיר ו'.

לא, העכברים הללו אינם יראים דבר.

צעיר א'.

מוטב לו שישתוק; לקולו יבואו הנחשים.

צעיר ב'.

כן, הנחשים מקיצים משנתם וזוזלים על פני ריפת האבן.

צעיר ג'.

מי יודע עוד כמה יצורים יפגשו לו על דרכו

צעיר

והרי גם לשוב אינו יכול.

צעיר ג'.

כל תקוה אין לו.

הצעירים.

הנה איש! יש כאן אנשים!
בגשים אליו ומקימים אותו.

האיש גבה הקומה.

מי אתה?

האיש במדים הארוכים (מחריש).

האיש גבה הקומה.

מי אתה?

הצעירים.

מי אתה? מי אתה? מי אתה?
אינו עונה. הוא מסתכל בהם רגע והולך לדרכו אל הדלת מימין.

הצעירים.

— למה אינו עונה?
— מי הוא?
— אי מזה בא?
— ולאן פניו מועדות?

האיש גבה הקומה נגש אל הזר במדים הארוכים ומאיר אותו בלמידו. בגדיו של זה רומים לבגדי שומרי הסף.

האיש גבה הקומה.

ממשרתי הנסיך הוא. עבד מעבדיו.

הצעירים.

— ולמה הוא מחריש?
— למה אינו אומר כלום?
— שמא אינו שומץ את שפתנו?
— נדבר אליו בשפות אחרות.

האיש גבה הקומה.

אלם הוא.

הזר יצא בינתיים בפתח שבימין.

האיש גבה הקומה.

יש לנסיך עבדים אלמים — זהו אחד מהם.

הצעירים.

למה לו עבדים אלמים?

האיש גבה הקומה.

שלא יוכלו לגלות את מצפוניו.

הצעירים.

— למי?

— הרי אין כאן איש.

האיש גבה הקומה.

אמנם אין כאן איש. אולם מזמן לזמן מתפרצים בני אדם לתוך הארמון כמונו היום ומעפילים לעלות אליו ולגלות את תעלומותיו וקסמיו.

הצעירים.

והוא אינו רוצה בכך?

האיש גבה הקומה.

לא, הרי אז ישתחררו יושבי השפלה מעולו ולא יהיו תלויים עוד בדעתו. על כן הוא שם מכשולים על דרכנו.

הצעירים.

— אולם אנו נוכל להם, לכל המכשולים.

— אנו נגבר על כל הפגעים.

— אנו לא נחע מני דרך.

האיש גבה הקומה.

הלפיד הגדיל בידי!

הצעירים.

— והוא מאיר את דרכנו

— עלה נעלה ויהי מה!

— את מחצית הדרך הרי עברנו כבר.

— העיקר היא ההתחלה. כיון שהתחלנו — ברי לי שנגמור.

— כל יושבי השפלה יכירו לנו תודה.

— ברחובות ובמגרשים יקימו לנו מצבות ופסלים,

— המשוררים יחברו שירים לכבודנו.

— המנגנים ינגנו לכבודנו את מיטב נגינותיהם.

- הנערות תקלענה לנו זרי פרחים.
- הנשים תאהבנה אותנו.

האיש גבה הקומה.

אולם רב עוד הדרך לפנינו: עוד עלינו לעבור מאות אולמים ולטפס על סלמות אין קץ.

צעיר א'.

והדרך כולה אפלה?

האיש גבה הקומה.

כן. עד הגיענו למרום המגדל לא יאיר לנו השמש.

צעיר א'.

ועד בואנו שמה נהיה מהלכים כל העת דרך אולמים ורמשים ואפלים מלאים שרצים ורמשים?

האיש גבה הקומה.

עוד רגזת החיות הרעות שנפגוש על דרכנו - אולם במדה שנגביה לעלות, ילך מספרם ויקטן.

צעיר ב'.

ומה נמצא עוד בדרכנו?

האיש גבה הקומה.

בגוילים עתיקים מצאתי כתוב, כי למעלה, בדיוטות המגדל העליונות, מקוננות צפרי זמר. גנים פורחים חלולים שם באויר. טרקליני בדולח יש שם וחדרי יהלום.

הצעירים.

- כנפי רננים?
- גנים?
- עצים? פרחים?
- טרקליני בדולח? ..
- האח! מה טוב!
- נמהר נא...
- נמהר, נמהר היו לנו לזרא העכברים המזוהמים.
- הראיתם את ארונות הספרים מלמטה?
- וכי מה?
- העכברים אכלו את כולם. את כל הדפים כרסמו. לא נשאר אלא כריכות הנהושת החזקה.

האיש גבה הקומה.

עח ללכת! אלך לבקש את הדרך.

פוחח דלת מימין ויוצא בה. הצעירים נשארים באפ"ה.

האיש גבה הקומה (שב).

לא זו הדרך. מסדרון ארוך מוליך למטה אל איזה מרתף—ועלינו
מוטלת החיבה לעלות!

יוצא בדלת שניה ושב.

— גם לא זו.

פוחח דלת שלישית.

— אף לא זו.

כך הוא עובר על כל הדלתות, יוצא ושב, יוצא ושב.

הצעירים (בהשארם לבדם).

— מה קשה למצוא כאן את הדלת היכונה.

— מרובים כל כך השבילים והמשעולים.

— ומסובכים כל-כך...

— ועקומים...

— ודומים כל כך זה לזה.

— ואין כל אות, כל ציון.

— ואין את מי לשאול.

— מיה נקל הוא לתעות כאן.

— מה יהיה אם נתע?

— ושמא כבר תעינו...

— אפשר כי לעולם לא נמצא את הדלת הנכונה.

— ואולי אין דרך נכונה כל עיקר.

— אי אפשר הדבר. מן הנמנע שלא תהיה דרך.

— ואם אפילו אין נתיב — גם אז נבוא אל הנסיך.

— על הכתלים נטפס — ואל ראש המגדל בוא נרוא...

— נפלס לנו נתיב.

— הרי האיש גבה הקומה יוצא לפנינו!

— והלפיד הגדול בידו!

— לפיד האור!

— הלפיד! הלפיד! הלפיד!

האיש גבה הקומה בא בולט קטנו שבזית ההדר.

האיש גבה הקומה.

לכאן !

הצעירים.

— המצאת כרו ?

— במה הכרת ?

האיש גבה הקומה.

מסדרון הזה מצאתי סולם גבוה, גבוה — ודאי שזו היא הדרך. הרי עלינו מוטלת החובה לעלות.

הצעירים.

לעלות ! לעלות !

האיש גבה הקומה.

נלכה ! קדימה !

האיש גבה הקומה הולך בראש וקהל הצעירים, זה אחר זה אחריו.

על יד הדלת קורס אחד מהם ונופל לארץ.

הצעירים.

— מה לך ?

— מה היה לך ?

— קומה נא, קומה !

— הא לך ידי לעזרה.

— קומה !

הצעיר שנפל.

איני יכול לקום חולה אני...

הצעירים.

מה היה לך ?

החולה.

כחתי עזבוני. לכו לכם לדרככם ואני אשאר כאן. ראשי עלי סחרחר, רגלי כושלות — לכו, אל תשימו אלי לב...

האיש גבה הקומה.

ומה יהיה בך ?

החולה.

אהיה מוטל כאן עד שתשובו.

הצעירים.

- לִבְדֵךְ... —
- בחושך? —
- על רצפת האבן הקרה? —
- והתולעים? —

אל האיש גבה הקומה.

- אדוני, וכי אין כל עצה?
- כלום אי אפשר להחלימו?

האיש גבה הקומה.

לצערי הגדול — לא. כאן בארמון נטל הכת מן הסממנים שאנו מרפאים בהם בעיר את חולינו.

החולה.

לכו, אל תדאגו לי.

האיש גבה הקומה.

היה שלום, אחי. צר וקשה לנו להפרד מעמך, אולם עכשיו אין אנו יכולים לעשות בשבילך דבר.

צעיר א'.

חברי, נורא יהיה כאן גורלך בלעדינו. גלמוד בין הכתלים הזרים והקרים הללו, בתוך הלילה שאינו פוסק, אני הייתי בוחר במות מבחיים כאלה.

החולה.

למה תדבר כדברים האלה? הן כל זה יעבור. בעוד איזה זמן הלא תשובו. אני אהכה לכם. תארכנה השעות כחפצן — אני אחכה לשובכם.

צעיר א'.

היה שלום!

לוחץ את ידו.

צעיר א'.

מכל מקום הרי לך זה.

מוציא אקרוח מצלחתו ומוסר לו.

החולה (אינו נוגע באקרוח).

אל נא! אין לי צורך בכך. איני רוצה בזה. יודע אני: אפשר שיבואו גם

רגעים של יאוש — אל נא יהיה זה תחת ידי איני רוצה לבוא לידי נסיון לכו לשלום! ואני אחכה לשובכם.

האיש גבה הקומה והצעירים נוחזים את ידו ויוצאים.

החזר

אני מחכה לשובכם.

הוא מקשיב לצעדי חבריו המתרחקים בטפסים על סולם האבן מאחורי הקלעים. רגע קטן מגיעה עוד בעד סוק הדלת הפתוחה רצועת אור הלפיד, אולם במדה שהצעדים מתרחקים, מחויר האור, עד העלמו כולו. חושך. אין לראות דבר. מתוך האפלח עולה קולו של החולה.

החולה.

עודני שומע את קול צעדיהם. הם עולים. עולים ומטפסים בסולם האבן, הולכים ומתרחקים ואני נשאר לבדי. לבדי. באותה שעה שהברי הולכים ומגיעים. הולכים וקרבים אל המטרה.

הפסקה.

— כל ימי הייתי בריא וחזק מכולם — ופתאום עזבוני כחיתי. בשעה שהיה עלי להיות גבור, לאזור עוז וגבורה — בשעה זו עזבוני כחיתי — ואני מוטל לארץ כזקן לפני מותו. ראשי סחרחר והאפלה דוקרת את עיני. הצעדים הולכים ורחוקים — אני מטה אזני אל הקרקע ומקשיב — כמעט שאיני שומע כלום. היכן הם עכשיו? הנה חדלתי לשמוע לגמרי. הם עולים, צעד אחרי צעד, למעלה, למעלה. לפני שעה הייתי גם אני בתוכם. עד חצי הדרך. עד חצי הדרך נשאוני רגלי, ועכשיו כשלו. הם עולים, מטפסים ומעפילים — ואנכי מוטל כאן, מקשיב לדממה שמסביב, לדממה הנוראה שמסביב... דממה, דממה — אולם מדומני שאני שומע רחש כאלו איש מתלחש, כאלו דלת נפתחת ונסגרת. מי זה? מה זה?

קול צעדים אני שומע — אולם לא צעדי חברי הם. קול סנדלים, סנדלי לבד על הרצפה. הנה הם באים, הולכים וקרבים. מי כאן? מי זה בא אלי? אני מפחד. עוד מעט ואצעק. עוד מעט ואצעק — מי זה בא לכאן?

בעד הדלת שבימין נכנס המשרת האלם. הוא מכונן צעדי לדלת שבשמאל.

— מי אתה? מי בא? למה אינך עונה? למה אתה מחריש?

הפסקה.

— הוי, הרי זה ודאי המשרת האלם אחד מעבדיו הנאמנים של הקוסם הזקן — ואני נבהלתי כל כך.

מזחק.

— החושך שמסביב משפיע עלי כל כך.

המשרת האלם יוצא.

— כולם הלכו. ורק אני נשארת. אני וחברי האמלל, שתעה מן הדרך בין האולמים. הוא תועה שם, הולך ותועה, הולך ותועה, מחדר לחדר, מאולם לאולם, מגשש באפלה ומבקש. מבקש את דרך העולים, דופק על כל הדלתות ואינו מוצא. ואולי ימצא? אפשר שימצא. אז אשאר אני לבדי. בכל הארמון הגדול אהיה לבדי. מה נלעג הדבר! יחיד אני פה, אין עם מי לדבר — אולם השתיקה קשה עלי ואני מדבר אל עצמי. עד עכשיו הייתי סבור כי מדברים אל עצמם רק אלה שדעתם נחלשה עליהם — והנה אין הדבר כן. גם איש שלם בנפשו ורוחו יכול לשוחח את עצמו. גם עם הכתלים אני מסוגל לשוחח עתה. עם הרצפה, עם הדלת ועם התולעים הרומשים מסביב.

שכחתי! איני בודד כל עיקר. עוד מעט ויבואו העכברים. ודאי שכבר הרגישו בי ועוד מעט ויבואו. מלחמה קשה תהיה לי אתם. מחנות מחנות יתנפלו עלי — הרי כל הזלזלות פתוחות, למה השאירו את הדלתות פתוחות? מנהגים משונים שוררים כאן בארמון הקוסם. הנה עבר המשרת האלם — מדוע לא סגר אחריו את הדלת? הושך מסביב — ואיני רואה כלום, ורק על פי הרוחות והמנשבות על פני הרצפה אני מכיר כי הדלתות פתוחות כולן.

כן, עוד מעט ויבואו העכברים. מתוך הדממה מגיעה כבר לאזני שריטת צפרניהם על פני אבני הקרקע. עוד מעט ויבואו! וגם הנחשים... הוי, אל נא יבואו הנחשים...

אני מטה אזני אל הרצפה ומקשיב. מחנות מחנות של שרצים הולכים וקרבים, לחש עכסים ושריקת צפעונים מסביב וגם עכבישים ושממיות... משק כנפי עטלפים אני שומע. עטלפים שחורים מעופפים בחלל שמסביב וכנפיהם הכהות וההרכות, כנפיהם הדקות רוחשות מעל לראשי. גדודים גדודים יצאו ממאורותיהם, מן ההירים והסדקים שבכתלי האבן, מן המרתפים האפלים והטחובים, שוחרים לטרף, רעבים, מזוהמים, לחים, הללקקים — הנה הם באים, הנה הם באים... והנחשים בראש! טבעותיהם מתגלגלות על פני חלקת הרצפה... בררר!

לרגלים, עם דבריו של החולה, נשמע משק כנפים קל, מרוצת רגלים קטנות וקלות על פני הרצפה ולהט מכוער של נחשים ושרצים.

בתחלה נראה הארמון ריק, ריק ודומם. בלי אות של חיים, בלי תנועה, בלי ניצוץ של אור. והנה... אמנם אור אין... ורק באפלה מתרחשים כאן מעשים נוראים... הומים כאן חיים איומים... הולכים ונטוים מסביב קורים חזקים ומתוחים, חוטים עבים כעבותות עגלה וכחבלי ספינה — וכח אין לנתקם... יצורים משונים מהלכים עלי אימים מרחוק, כנפים קרות נוגעות בי ואני מתכוץ כולני. והם הלכו... מי יודע היכן הם בשעה זו? עולים הם... למעלה... למעלה... אפשר כי הגיעו כבר עד הגנים התלולים באויר... אפשר שיצאו כבר מן האפלה הארורה הזאת האוכלת את עיני כעשן והם נהנים מזיו החמה. למעלה... למעלה... ממשלת השרצים הדלה כבר למענם... אינם נושמים עוד אויר מורעל זה שנכאן... לאזניהם אין מגיע יותר רחש מכוער זה... עולים הם, ורק אני, המפגר היחיד, מוטל כאן, אין אונים ומדוכא, טרף לשניהם של העכברים והנחשים למיניהם... הנה הם באים! אויה, אויה, הנה הם באים...

מה ארוך הליילה... מה ארוכות שעות הצפיה... מי יודע מתי יגיעו לראש המגדל, מתי יגיעו ומתי ישובו. מה ארוכים הרגעים... אולם אני אחכה. את שארית כחי אאזור ואחכה לשובם. הרי גם אלה שמחוץ לארמון עומדים ומחכים. כולם מחכים, הרעבים, העורים, היתומים והמצורעים ואני ביניהם, אני ביניהם. הם שם – ואני כאן, והלילה, מורי וחברי הטובים, עולים, הולכים וקרבים אל ראש המגדל. חשוב לדעת כיצד יקדם את פניהם הקוסם הזקן. מה יאמר להם? ודאי שיכעס. איך העפילו, איך העיזו לחתור ולבוא אל ארמונו, לעלות ולהתפרץ אל מקום סתרו בראש המגדל הגבוה?... ואולי לא יכעס כלל. אפשר שיקדם פניהם ברצון וחבה – הרי שומרי הסף מהללים ומשבחים השכם והערב את לבו הטוב ואת חסדיו הרבים. אפשר שישמח לקראתם כשמוח אב על בנו. הוי, אימתי ישובו? אימתי ישובו? רוחי קצרה... רוחי הולכת וקצרה. וגודדי השרצים התכנסו כבר לתוך האולם. מתוך כל הדלתות... מפנים ומאחור – והם הולכים וקרבים אלי, הולכים ומקיפים אותי... כולם מריחים בי, מריחים ובודקים ועוד מעט ויתנפלו עלי... עוד מעט ויתנפלו... אויה! אויה! חברי, למה עזבתם אותי כאן? למה עזבתם אותי כאן יחידי וחולה?
צועק.

שובו! שובו! השומעים אתם? אתם העולים, המעפילים, הבריאים, החזקים, למה עזבתם אותי כאן, את החלש והחולה? לא היתה לכם רשות לעשות כן. לא היתה לכם שום רשות לצאת מכאן בלעדי... מפגר, מפגר... וכי אשמתי היא שאני מפגר? הוי, שובו נא, שובו! קחוני אתכם! שאוני על כפיכם, הרכיבוני על כתפיכם – אולם אל נא תשאירוני כאן לבדי...
הנה הם מתנפלים עלי... הנה הם נושכים, הנה הם עוקצים, הנה הם שורטים – הצילו! הצילו!
אויה! אויה! אנה מהם אמלט? הם מרובים כל כך... ואני אחד, ואני בודד – הצילוני! הצילוני!
זעקת שבר.

ב.

אפלה ודממה.
כעבור איזה זמן מגיע מלמטה אור צהבהב-אדמדם. לאור הזה נראה סולם אבנים הולך ומתמתל למעלה. בראשו דלת של ברזל. שלבי הסולם רעועים ועקומים. האור מתקרב והולך. נשמע קול צעדיהם של המעפילים.
מלמטח בא האיש גבה הקומה עם הלמיד בידו.

האיש גבה הקומה (למטה).

מהרו! מהרו!

אחר אחר עולים אחריו המשה צעירים.

האיש גבה הקומה

כולכם כאן?

צעיר א'.

כולנו.

האיש גבה הקומה.

מהרו אחרי, קדימה! תמיד קדימה!

הצעירים.

- שמא גנוח איזה זמן?
- עיפנו כל כך.
- הסולם גבוה.
- וארוך עד אין סוף.
- השלבים חלקלקים.
- אנו זקוקים לטנוחה.

האיש גבה הקומה.

לא עת לנוח. עוד הדרך רבה.

הצעירים.

- זה כמה שאנו הולכים ומטפסים. רגלי התרגלו כל כך אל השלבים הללו ולא תוכלנה שוב להלך על פני אדמת מישור.
- גם רגלי.
- גם שלי.
- אין קץ לדרך עוד ואנחנו הולכים ומעטים, הולכים ומעטים.
- נשארנו רק חמשתנו.
- הנשארים נשארו מאחורינו. חלשים היו.
- כד נאה להם. כיון שהרגישו כי כח אינו להם, לא היה עליהם לצאת לדרך.

האיש גבה הקומה.

זההר תוהרתים: לא יגיע אל ראש המגדל אלא מי שרוזה חזקה וגנוזלה לרגלים נאמנות.

הצעירים.

- וכי התרעמנו עליך בכל הדרך הארוכה?
- וכי לא מלאנו אחרי כל דבריך?
- וכי לא הלכנו אחריך בכל אשר הלכת?
- וכי לא עשינו את כל אשר צוית עלינו לעשות?
- וכי לא התענינו בכל אשר ענית אתה את נפשך?
- וכי לא האמנו לכל דבריך?
- ומאמינים גם עכשיו...

- אף על פי שלא נתקיים אף דבר אחד מדבריך.
- כאשר נגביה לעלות, כן תרחב הדרך לפנינו - הלא אלה היו דהריך!
- והסולם הולך יחד, הולך וצר, במדה שאנו מגביהים לעלות, הוא הולך וצר.
- אור יקרות יגיה עלינו ממרומים - אלה היו דבריך.
- ועריין עינינו נמקות בחושך.
- וידינו מגששות במחשכים.
- איש את רעהו לא נראה.
- הנוכח אתה? כשהיינו במרתף ורעדנו מקור, נחמתנו; בדיוטות העליונות

יחם לנו...

- והקור הולך והזק. במדה שאנו מוסיפים לעלות, הוא הולך וחוק.
- הדם קפא בעורקי.
- במהטים של ברזל לזהט הוא, דוקר את בשרי.
- הנשימה קשה עלי. האייר הקופא מקפיא את ריאתי
- שם במרום פורחים גנים - היו דברי אלינו.
- גנים פורחים תלויים באייר.
- שושנים וחבצלות.
- וציצי דובדבן ורכים.
- ופרחי ערבוב ריחניים ודומים לשרשראות של זהב וכסף.
- וריח יער ואהו.
- ומרחבי שדות וכריב.
- וצהלת אביב וקיץ.
- ואיה מצאנו את כל אלה?
- איה גני הקסמים?
- ופרחי ההוד?
- ורוח האביב?
- וריחות הבשמים?
- ואור השמש?
- כנפי רננים ירונו לפני - היו אלינו דבריך.
- ואני לא שמעו אזני אלא חריקת עכברים.
- ולחש צפעונים.
- ומשק כנפי העטלף.
- וקרקור צפרדעי היבשה.
- וזמזום יתוש בתוך רשת העכביש.
- איה, איה הנפרים המזמרים?
- הזמירים?
- העפרונים?
- והכיכלים?
- והחסידות הלבנות?
- הנשרים הגאים?

- והיונים הצנועות ?
 – אי יש כאן שירים וזמר ?
 – משק כנפים וצפצוף אפרוחים איה ?
 – כאשר תרבו לעלות, כן ילך מספרכם הלוך ורב – היו אמריך אלינו.
 – יליו אלינו גבורי הרוח, שיצאו לדרך לפנינו – בארת לנו דברך.
 – והנה מספרנו הולך וקטן, הולך וקטן.
 – לא פגשנו איש בדרך.
 – המסדרונים הארוכים והסלמים הגבוהים ריקים ושוממים.
 – אין כל נפש חיה בכל הארמון הענקי והשומם.
 – מלבד המשרתים האלמים.
 – לא גלוח אלינו איש בדרך.
 – ואחד אחד אבדו חברינו...
 – אחד אחד נשאר מאחורינו.
 – ואנו הולכים ומעטים, הולכים ומעטים.
 – אנו כלים והולכים לעיניך.
 – לא נשארנו אלא חמשתנו.
 – חברינו היקרים אינם אתנו.
 – עכברי הארמון הרעבים אוכלים את בשרם.
 – מחנות התולעים ערכו להם משתה.
 – ורגלינו אנו צבות.
 – אף על פי כן עדיין אנו הולכים אחריך.
 – בשארית כהותינו.
 – כי עוד אנו מאמינים בך.
 – למרות הכל !
 – למרות הכל !
 – והולכים אחריך אל הקוסם הזקן.
 – מטפסים אתך על פני הסולמות הרעועים.
 – עולים ועולים...
 – מטפסים ומטפסים...
 – מתענים אתך בכל אשר תתענה אתה.
 – תועים אתך בכל הדרכים העקלקלות.
 – מחפשים בכל אשר תחפש אתה.
 – מבקשים את כל אשר תבקש אתה.
 – מקוים ומיחלים לכל אשר תיחל...
 – ועולים אתך...
 – עולים, עולים ועולים...

האיש גבה הקומה.

אתכם הצדקה, חברי ותלמידי ! ואולם גם אני לא חטאתי לכם ברב או במעט, כי לא אמרתי לכם מראש כי כבדה הדרך ורחוקה ? וכי לא הרביתי דברים

באזניכם על המכשולים והמעצורים הרבים? וכי כסיתי מכם דבר? כלום לא אמרתי לכם מראש כי סכנות רבות צפויות בדרך לכל מי שאין רווחו חזק דיו ונפשו מוצקה דיה? מה לכם כי נזעקתם עלי כולכם עתה? שואלים אתם לגנים הפורחים, לאור ולחום השמש... עוד הדרך רבה לפנינו! עוד עלינו לעלות ולעלות, עוד מאות ואלפים של שלבים... עוד סולמות לעשרות... כלום שכחתם גובה המגדל מהו? השכחתם כי ראשו בשמים וממעל לעבים ישגא? חזקו ואמצו חברי ותלמידי, חזקו ואמצו! סוף האור לבוא! לא גנים פורחים ושירת צפרים לבד יש שם מלמעלה. טרקלינים של בדולח וכנורות של זהר נמצאים בארמון הקוסם. עוד תוכינה עיניכם בסגורים משפעת האור והברק. אזניכם תחרשנה מקול הנגינות הרבות והערבות. אי אפשר לכם לקבל תנחומים על אבדן חבריכם — אתכם אני בצערכם, אתכם אני ביגונכם, אבל כלום לא הזהרתים כי כל המפגר דמו בראשו? מתלוננים אתם, נרגנים, מרבים דברים — לא עלי תלונתכם, שבעים ושבע נפלתם בדרך — מי הקימכם? כמה וכמה פעמים תעיתם מן הדרך הישרה — מי כונן אשוריכם? ברכיכם ורוחכם כשלו — מי עודד אתכם? מי חזק ואמץ את נפשכם היגיעה?

הולכים אתם אחרי וחושבים לכם את הדבר לצדקה גדולה — אך מה עליכם לעשות ואין ביכלתכם לשוב? מי מכם יודע את הדרך לחזור? כולכם מחרישים. על כרחכם אתם הולכים אחרי, על כרחכם! לשוב אינכם יכולים. ולהשאר בלעדי, באפלה, אתם מפחדים. את העכברים אתם יראים, את העטלפים ואת משרתי הקוסם האלמים. הן הלפיד בידי הוא. לא אחרי אתם הולכים, כי אם אחרי אור הלפיד הזה. שלהבת האבוקה הזאת היא המוליכה אתכם קדימה.

אולם מבין אני לרוחכם הנכאה, אחי ותלמידי, יודע אני כי עיפתם ורוחכם יגע וכי אין אתם מדברים את כל דבריכם אלא מקוצר רוח ומסבלות הדרך הרחוקה, ואיני כועס עליכם. אין בדעתי להוכיח אתכם. לא לתכחה זקוקים אתם בשעה זו, כי אם לדברי נחומים. לעודד את רוחכם אני מבקש. אל נא תתיאשו, חברים, אמנם עוד כבדה ורבה הדרך, עוד רב החושך מסביב — אולם סוף האור לבוא. סוף האור לבוא לצדק ולצדקת. כל צעד, שאנו צועדים, מקרב אותנו אל מטרנו הגדולה, אל כסא הקוסם הרם והנשא. אמנם סגרו עלינו כתלי המגדל השוממים וסולמות האבן, צר כאן האויר לנשימה, מועדות הרגלים והעינים כואבות מפני הצלמות שמסביב — אך מבעד לצלמות אני חש כבר את מתיקות אור החמה. אישוני עיני מתרחבים לקראת קוי הזהב הלוהטים, ולבי הומה לקראת הרוחות הרעננים המנשבים על ראש המגדל. כי למרות הכל עולים אנו, אמנם שעות ארוכות תעינו בתוך מרתפי הארמון העמוקים והאלמים הריקים, אך עוד מעט ונחדור אל משכנות הקוסם פנימה. היו לנו זורא שריקות השרצים השורצים מסביב, שתיקת המשרתים האלמים עכרה את רוחנו — עוד מעט ונעמוד לפני כסא כבודו ואזנינו תצהלנה לקראת דבריו, לקראת קולו הערב של הקוסם הגדול. הומות עוד בנפשי קריאות היאוש של מחנות האמללים וגדודי העלובים מתחת — עוד מעט ואת מקומן תקחנה מצהלות הנושעים והנגאלים. בודדים אנו עדיין בדרך הרחוקה הלה — מחנות מחנות יבואו אחרינו, מחנות חדשים של עולים ומעפילים. ראו! האבוקה בידי — ושלהבתה מאירה לנו את הדרך, שלהבתה קוראת לנו קדימה.

אל נא תרגנו עלי, אחי ורעי הצעירים, אל נא תתיאשו. עוד הדרך רבה. עוד הדרך כבודה, עוד הקוסם רחוק — אולם הרי במדה שירהק מאתנו מחוץ חפצנו, תגדל שמחתנו בהגיענו שמה. מה רבה תהיה שמחתנו, אחי ורעי הצעירים, עת תדרוך כף רגלנו על שלב האבן האחרון. אל תחתו, אחי הטובים. קדימה!

הוא מרים את האבוקה ועולה על שלבי האבן הרעועים, הצעירים הולכים אחריו מחרישים ונכלמים. רגעים אחדים של דממה.
האיש גבה הקומה מגיע ער הדלת והנה היא סגורה.
הוא מנסה לפתחה בדחיפת ידו ואינו יכול.

הצעירים.

- דלת.
 - שוב דלת.
 - מה יש שם מאחריה?
 - שמא מתחילים מכאן ואילך טרקליני ההיכל המקושטים?
 - הנה הפתח ונראה.
- האיש גבה הקומה דוחה בדלת אחת ושתיים, אבל זו אינה נפתחת.

האיש גבה הקומה.

הדלת סגורה.

הצעירים.

- סגורה?
- הדלת סגורה?
- עד כאן היו כל הדלתות פתוחות לפנינו לרווחה.

האיש גבה הקומה.

כן, עד כאן היו כל הדלתות פתוחות לפנינו לרווחה — אך מכאן ואילך מתחילות הדלתות הסגורות. עד כאן היו האולמים ריקים והמסדרונים שוממים ואפלים — על כן היו דלתותיהם פתוחות. לא איכפת לו לקוסם אם יכנס מי שהוא לחדרים האלה. הניח להם הנסיך לבני האדם שיבואו ויטפסו על הסלמות הללו כרצונם. אוצרותיו הגנוזים, תעלומותיו ומצפוניו נמצאים ממעל הדלתות לשם סגורות.

הצעירים.

- ואיך נבוא שמה?
- מי יפתח לנו?
- איה נמצא מפתח?
- איה מפתח למנעולים העתיקים הללו?
- וכל שוער אין כאן.

האיש גבה הקומה.

איש לא יפתח לנו ואף על פי כן בוא נבוא שמה. כל מפתח אין לנו, אבל למרות כל זאת חדור נחדור לפנים — ויהי מה. רגלינו צבו מרוב הליכה והחושך סמא את עינינו. את מהצית הדרך עברנו כבר, ואולי גם יותר מן החצי, על מכשולים אין מספר גברנו — אנו הולכים וקרבים אל כסא הנסיך, אל הכסא הרם — כלום יוכל מנעול של ברזל, מנעול של ברזל מוחלד, לסגור הדרך בעדנו? שבור נשבור את הדלת הלזו.

הצעירים.

— נשבור? במה?
 — ובדינו אין כל.
 — גם מקלות אין לנו.
 — אין לנו כל מלבד לפיד זה שבידך.
 — והדלת עשויה ברזל.
 — אין בכחנו לשבור בריחים כאלה.
 — לצרה שכזו הרי לא פללנו כלל.
 — לא עלה על דעתנו, שהדלתות תהיינה סגורות.
 — מפני מה לא עלה דבר זה על דעתנו? כיון שידענו כי הקוסם מסתיר
 אוצרותיו...

— מאחרי דלת זו מתחילים ודאי הגנים הפורחים, היכלי הבדולח ונגוהות החמה — אבל אנו לא נגיע שמה.
 — נדמה לי כי קול צפצוף צפרים אני שומע.
 — גם לי.
 — ואני איני שומע כלום. אני משרבב את אזני ככלב הציד בהריחו
 ארנבת, אולם איני מבחין כלום מאחרי הדלת.
 — כמה מעליב הדבר!
 — כמה מרגיז הוא!

האיש גבה הקומה.

רוחכם נופל שוב? שוב יאוש ויגון? אל נא! עלינו לשבור את הדלת ושבור נשברנה. גם אם חומות ומבצרים יעמדו לנו לשטן על דרכנו — נוכל להם. אלי!
 הוא מסדר את הצעירים על יד הדלת באופן שכל אחד מהם יוכל לדקות בה בכתפו השמאלית.

האיש גבה הקומה.

עכשיו יחד! אחת, שתיים, שלש! ככה... עוד פעם. יחד: אחת, שתיים, שלש! עוד פעם...

האיש גבה הקומה ותלמידיו הצעירים עסוקים בשבירת הדלת. הם דוחים בה בכתפיהם בכל כח. צירי הברזל הורקים והיא מתחילה נעה במסגרותיה.

האיש גבה הקומה.

אחת, שתיים, שלש! כולנו יחד... עוד פעם... אחת, שתיים...

ג.

טולם אבנים צר מתפתל למעלה. השלבים עקומים ורעועים עוד יותר מאלה שלטולם בתמונה הקודמת. מסעד אין. ראשו הולך ואובד במרומי הבמה. אפלה. קול צעדים.

מלמטה, כמו מתוך מרתף, עולה האיש גבה הקומה וצעיר אהר, תלמידו האחרון. ביד האיש גבה הקומה לטידו. שניהם צועדים בקושי רב ואחר כל צעד הם מרימים ראשיהם ומביטים למעלה. האיש גבה הקומה מרים את לפידו מעל לראשו לראות מה שם; לא נראה כלום מלבד הלל ריק ושהור.

הצעיר.

אין קץ לטולם.

האיש גבה הקומה.

אמנם גבוה הוא הרבה יותר מאשר יכולתי לצייר לי מראש.

הצעיר.

והשלבים רעועים כל כך. אין כל אחיזה לרגלים.

האיש גבה הקומה.

עתיק הוא והנסיך אינו דואג לתקנו.

הצעיר.

והקור אינו פוסק. נעשיתי כולי גלדיה קרה.

האיש גבה הקומה.

נשאר לנו רק עוד החלק הרביעי מכל הדרך הארוכה הזאת.

הצעיר.

עיני עששו. אלמלי נגלה עכשיו השמש, ודאי היה מסמא אותן.

האיש גבה הקומה.

להפך. אור החמה ירפא אותן.

הצעיר.

מכל המתנה הרב, שנכנס אתנו לתוך הארמון, לא נשארנו אלא שנינו. מכל חברי נשארתי אנכי לבדי.

האיש גבה הקומה.

כן. טעיתי בתלמידי. השבתי כי די אמיצים וחזקים הם, והנה אין דרך זו לפי כחותיהם.

הצעיר.

ולוי נראה כי אין אלה אלא מטכסיסי הקוסם הוקן. אינו רוצה שיחדור אליו איש מתושבי ארצו והוא ממתם בדרך.

האיש גבה הקומה.

לא כן הובר. הרי אותנו לא המית. הנסיך הוא אב טוב ורחום. וגדול הוא ביותר, גבוה ביותר מלהשתמש באמצעים כאלה.

הצעיר.

ואף על פי כן אני מתירא. נראה לי כאלו עכשיו הגיע תורי. אחד אחד אבדו ממנו חברי, אחד אחד נפלו, אחד אחד מתו — עכשיו הגיע תורי. אחר כך יבוא גם תורך. אל ראש המגדל לא נגיע לעולם...

האיש גבה הקומה.

מתוך הולשה, רפיון רוח ויאוש אתה מדבר את דבריך אלה.

הצעיר.

וכי לא נכזבו כל התקות ?

האיש גבה הקומה.

סימן שהיו תקותיך קלושות. ואמונתך קטנה...

הצעיר.

וכי לא היו כל האולמים ריקים ?

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

כלום לא אמרת כי מאחרי הדלתות הנעולות מתחילים טרקליני הבדולח ? הנה פתחנו מאה דלתות — איה הטרקלינים ?

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

כלום לא אמרת כי במדה שנוסיף לעלות, תהא דרכנו הולכת וקלה, הולכת וטובה ; הנה במדה שאנו מגביהים לעלות, הולכת הדרך וצרה, הולכת וקשה...

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

וכי הגיע לעינינו אף קו אחד של אור ?

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

ההגיע לאזנינו אף צליל אחד במשך הלילה הארוך

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

וכי לא רדף אחרינו המות למן הרגע הראשון לבואנו לתוך הארמון ועד עתה ?

האיש גבה הקומה.

אם אכל היאוש את נפשך כולה, אם לא נשאר בה גם ניצוץ אחד של אמונה —
למה אתה ממשיך את הדרך ? למה אתה מכתת את רגליך ?

הצעיר.

האמנם אינך יודע למה ? ולי נראה כי אתה היית הראשון שמצאת את טעם
לכתנו אחריו במסדרונות האפלים והשוממים הללו. מכתת אני את רגלי — מפני
שמסחד אני להשאר כאן יחידי בלעדיך, בלי לסיידך.

האיש גבה הקומה.

רק מטעם זה ?

הצעיר.

רק. וכי אין זה טעם מספיק ? אלו ידעתי את הדרך לחוץ, הייתי חוזר. כולנו
היינו חוזרים בהיות עוד חברי בחיים. אבל את הדרך למטה איני יודע. נדמה לי
שגם אתה אינך יודע אותה. ארחות עקלקלות הלכנו. שבעים ושבע תעינו, ועכשיו
אין אנו אלא נלכדים בפה. ולהשאר כאן לבדי, באפלה, בין הכתלים השוממים
הללו — הרי זהו המות. נורא ממות !

האיש גבה הקומה.

מסחד אתה ?

הצעיר.

כן. מפחד אני. לשבת בדד על שלבי האבן הקרירים והלחים, להקשיב לריקניות
שמסביב ולצעדי המות ההולך וקרב, המות המכוּער, הממושך המענה... לא ? מוטב
ללכת אחריו עד...

האיש גבה הקומה.

עד ?

הצעיר.

עד שתמעדנה הרגלים מאליהן ואפול אין אוניס למטה.

האיש גבה הקומה.

ולמעלה אינך מתגעגע יותר ?

הצעיר.

למעלה ? הרי לשם לא נגיע לעולם. הקוסם אינו רוצה בכך. צדקו שומרי הסף.

האיש גבה הקומה.

שומרי הסף ? שקר, שקר הדבר ! הזקנים הללו לא צדקו. אני אעלה למרום. אני אעמוד לפני הקוסם ויהי מה.

הצעיר.

כמדומני שגם אתה אינך מאמין בדבריך אלה ואינך אומרם אלא כדי לעודך את עצמך.

האיש גבה הקומה.

הבוז לך ! לא די שרוחך נפלה, לא די שאכל היאוש את נפשך ובשרך, עוד אתה אומר לרפות גם את ידי אני. אולם לא תהיה תפארתך על הדרך הזאת. כלום שכחת את מחנות האומללים מתחת, על יד השער ?

הצעיר.

לא שכחתי.

האיש גבה הקומה.

אלא מה ? סבור אתה כי אין להם כל תקנה וכי עליהם להיות נמקים בענים ? להיות הולכים וכלים, הולכים וכלים לעינינו ולעיני המגדל הזה ?

הצעיר.

איני יודע. אולם איני מאמין, שנביא להם אנו את הישועה והגאולה. אפשר שגם בזה צדקו שומרי הסף. יש רק לבקש, להתפלל.

האיש גבה הקומה.

להתפלל ? וכי מעטות הן התפלות שנשאנו עד היום למרום ? תמוהני ! כיון שאתה נאמן כל כך לשומרי הסף ולתורתם, מה לך אצלי ? כיצד באת אלי, ולמה הלכת אחרי ?

הצעיר.

הטעה אותי אור אבוקתך. חשבתי כי יש ביכלתה להאיר את כל העולם...

האיש גבה הקומה.

ועכשיו ?

הצעיר.

עכשיו נוכחתי כי אין אורה מספיק אפילו להבריא את הצללים מעל הכתלים.

האיש גבה הקומה.

כטוי תודה ! כלום אפשר היה לך להגיע עד כאן בלי אורה של אבוקה זו ?

הצעיר.

מה לי כאן ? (המסקה). שם, מתחת, לא שבתו עוד החגים. בכל שנה ושנה צוהלת הארכיסטרה, הנערות מהוללות, מרחים ודגלים מבהימים בשלל געיהם...

האיש גבה הקומה.

על זה אתה מתגעגע ?

הצעיר.

אהובתי היפה מחכה לי שם, ואני לא אשוב לראותה.

האיש גבה הקומה.

ואתה היית נמנה על תלמידי ?

הצעיר.

יעברו ימים : אותי תשכח, ואחר יקחנה...

האיש גבה הקומה.

אי אפשר הדבר. מנין לי תלמידים כאלה ? גלה את האמת : מבני האספסוף אתה ?

הצעיר.

עת תרסבנה עצמותי על גבי האבנים הללו - ישכב אחר עם יפתי.

האיש גבה הקומה.

הגידה : מן האספסוף באת ותלך אחרינו ואיש לא קרא לך ?

הצעיר.

רמשים ושרצים יאכלו את בשרי והיא תחליק באותה שעה בידה הרכה את שערות ראשו... דומם אשכב ועכבישים ענקיים יטוו לי תכריכי קורים והיא

תתפתל בנרועותיו, עיניה תבהקנה, נשימתה תלהט את כל אשר מסביב ושפתיה, שפתיה היבשות והצורבות תדבקנה אל צוארו ותמצינה...

האיש גבה הקומה.

אוי לאזני שכך שומעות!

הצעיר.

שמע נא: אהובה יש לי שם מתחת, ואני לא אשוב לראותה עד עולם!

האיש גבה הקומה.

תלמידים היו לי, ידידים ורעים, והנה נשארתי לבדי...

הצעיר.

במה חטאתי לך, שבאת והרסת את חיי? במה חטאתי לפניך?

האיש גבה הקומה.

טובים וטהורים היו, נאמנים ושואפים - וימותו. והאחד שנשאר קטן הוא ושפל, נשמה דלה לו ורוח מחוסר שאיפה ומעוף. נשאר האחד, והוא הנרוע שבהם, המכוער והנשחת, ואינו כדאי, שיעלה אתי... ואינו כדאי שתזהיר לו החמה... אינו ראוי לעמוד לפני כסא כבודו של הנסיך...

הצעיר.

למה הדלקת לפיד רמיה זה ותוליכני שולל? אותי ואת חברי?...!

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

את דם כולם אני דורש היום מידך!

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

סבבת אותנו במרמה וכחש - ואנחנו האמנו לך ונלך אחרך.

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

לא היה בידך אלא ניצוץ אחד קלוש ודועך ותבטיח לנו שמשות בשמים...
לא היה לך אלא שקר אחד קטן ותדבר אלינו על האמת הגדולה...

האיש גבה הקומה (סוריש).

הצעיר.

כל הכמתך הרבה, מופתיך ומעשי נפלאותיך שם מתהוו, בעיר, לא היו
אלא אחיות עינים — ואתה הבטחת לנו עוד כהנה וכהנה...

האיש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

צעירים היינו ותמימים וגאמין לך ולכל דבריך ואתה כחשת לנו ותגנוב
אח לבנו.

איש גבה הקומה (מחריש).

הצעיר.

טרקליני זהב גני קסמים הבטוחות לנו במרומים — ואת זויינו על האדמה קמחת...

האיש גבה הקומה.

הס! אל תוסף מלה עוד!

הצעיר.

לא לך לכעוס ולצוות לי, אל השמים קראת לנו והביאנו אל מגדל
שומם וקודר, שאין בו אויר לנשימה...

האיש גבה הקומה.

הס! פחדן אתה, מוג לב וקטן נפש — מה לך נאן?

הצעיר.

מה לי כאן? אנה אמור אתה: מה לי כאן?

מן החוק, מאחורי כתלי המגדל, מגיעה נהימת רוח. שניהם
מקשיבים. כעבור רגע נוהם הרוח שנית.

האיש גבה הקומה.

הרוח! הקול הראשון שהגיע אלינו מן החוק! הידרד! — הידרד! —

הצעיר (עומד נבוך ומחריש).

האיש גבה הקומה.

בשורה טובה היא לי נהימת הרוח. אולם אתה — מה לך פה? ל ב ד י
אני עולה למעלה.

הצעיר (בכלים).

ואני ?

האיש גבה הקומה.

למטה תרד.

קודם שהספיקה לו השעה לצעיר להביט על סביביו הטפו האיש גבה הקומה בערסו וטלטלו בכח למטה. זעקת שבר אהת ושניה והר קול נפילתו מתחת. ויגע עומד האיש גבה הקומה על מקומו בלי נוא, שריקת רוח שלישית.

האיש גבה הקומה.

עכשיו אני ממשיך את דרכי לבדי. מכלל המחנה הרב לא נשאר אתי איש. טעות היתה בידי. טעות ! אין חברים ובני לוויה על הדרך הזאת. העולה — עולה לבדו. לבדי אעלה.

שריקת רוח.

הרוח קוראת לי. הרוח מבשרת ומעודדת. עוד מעט, עוד מעט ואני אגיע אל מחוז חפצי. הקוסם הגדול ודאי ממהין לי כבר. הקוסם הזקן ישמת לקראתי כשמוח אב זקן על בניו שלא בקרוהו ימים ושנים. עולה לאט לאט למעלה.

קדימה ! קדימה ! עוד צעד, עוד צעד. בזויותי לבדי תקל עלי הדרך...

עולה למעלה. הבמה נשארת ריקה.

ממעל בשמע קול צעדי הכבדים והיגיעים.

מערכה שלישית.

א.

סולם דומה לאלה שבמערכה הקודמת, אלא שלמעלה, מתוך דלת
סתיוחה או חלון קרוע אל הגג, מסתנן אור בהיר של בוקר, האור
מציף הזוהר של נספך את השלבים העליונים ומאיר את חלצו של
כל המסדרון הצר והכהה. מתחת משתלשל הסולם לתוך חללן השחור
והאפל של דיוטות המגדל התחתונות. הכתלים אפורים כהים.
בעלות המסך רואים את ראשו של האיש גבה הקומה בעלותו לאט
לאט וידו עם הלפיד נטויה מלשניו, אור הלפיד החורר כלפי אור
השמש הזולף מלמעלה והוא דומה לשלהבתה של עששית דולקת ביום.

האיש גבה הקומה (בעלותו).

מרחוק כבר מגיעות לכאן קרני התמה... אור לפידי מחויר ושלבי הסולם
מכסיפים. מה צוהל בי הלב! סוף סוף אחר טלטולי הדרך הארוכה והאפלה
באין קץ, אני מגיע אל ראש המגדל.

(הפסקה).

— הוי, מה עיפתי! מה עיפתי! אולם כהותי התחילו חוזרים אלי ורגלי נעשות
קלות. שוב אני קל ומהיר כתינוק בן שמונה. יכול אני אפילו לצאת במחולות!

(הפסקה).

— מה נמשך הלילה! נדמה כי קץ לא יהיה לו. שנים על שנים. בהוץ באו
ועברו לילות וימים, עלה ושקע השמש, עלה ושקע — אך כאן מבפנים,
בין הכתלים הללו, נמשך לילה אחד באין סוף. והנה — אור שמש! אור בהיר
ולבן. נכרם לפידי עם שלהבתו הקטנה והצהובה. אולם אני לא אכבה את האבוקה
הללו! אתי היתה בכל הדרך הנוראה, האירה לי את מהשכי בכל האולמים
הריקים, שמשה לי למורה דרך בכל המסדרונים העקומים והקודרים, דרך הלילה
השחור והארוך הוציאתני אל אור היום — ברוכה היא לי, ברוכה לי האבוקה!

(הפסקה).

— כמה ימים וכמה לילות עברו מיזם בואי אל שער הארמון? מי יגיד
לי זאת? אחת אני יודע: הימים רבים, רבים מאד. הנה הבגדים שעלי בלו,
הנעלים שברגלי רקבו וזקני צמח וגדל פרע. גלים גלים הוא יורד על לבי והוא
לבן כולו. אויח! זקני השחור מפת, זקני הרך הפך לבן, והנני פתאם איש שיבה.
איש שיבה! לא ראיתי ולא ידעתי כיצד היה הדבר — והנה זקנתי ושבתי. ואני

אמרתי לעבור את הדרך הארוכה הזאת בליילה אחד. עם אור השחר הבטחתי להביא להם את הגאולה, ליושבי השפלה האמללים, והם חכו לי כל הלילה, כל העם הרב והעצום חכה לשובי לילה שלם, ואני לא שבת. מקצתם חכו מתוך שחוק והוללות חג ומקצתם מתוך דמעות וענויים. בבוקר שבו כולם אל משכנותיהם אשר בעיר במפת נפש, הללו שבו לבתיים ולעבודת יומם מתוך צחוק של לעג, לעג של בוז לחולם הצעיר. והללו לערמות התבן המגואלות, לרעבונם ולחרפתם מתוך חריקת שנים וקללה לרמאי האכזרי, שידע להעיר בלבבות העלזבים תקוות מזהירות, ולמלאותן לא ידע ואולי לא חפץ. כמה אגרופים הורמו שם כנגדי! וכמה גדופים וחרופים נשאו באויר לנפשי!... ושומרי הסף... זקנים מבלי עולם הללו הריעו ודאי תרועה גדולה, נאמו וחזרו ונאמו על האמונה ועל הבטחון ועל ההכנעה ועל הרוח השפלה ועל הקומה הכפופה ועל הברכים הכושלות ועל הידים המבקשות ועל העינים המתחננות והשפתיים המפלציות והנשמות המפחדות! ושבעים ושבע קללו והחרומו ונדו אותי ואת תלמידי ההולכים בעקבותי, את רוחי השואפת ואת קומתי הזקופה, את מבטי הישר ואת ידי החזקות, ואת רגלי המהירות ואת פי המדבר גבוהה גבוהה ואת נפשי הגאה ואת לפידי הדולק. ביחוד את לפידי הדולק! כי מליצתם הטובה עליהם, ערמתם הרבה והשקר הגדול שבנפשם המטירו עלי אש וגפירת, והזהירו וחזרו והזהירו שבעים ושבע את נתיניו הנאמנים והמקשיבים של הקוסם הגדול — אשר לא יהין איש ללכת בדרכי ולהעלות את נרו בשלהבת לפידי הארור. והעם הרב אשר מסביב לבמה הקשיב קשב רב והודה מתוך אהדה תפלה, כי אמנם צדקו שומרי הסף החכמים והנבונים הרואים את הנולד ומגידיים מראשית אחרית. והארכיסטרה נגנה, השופרות תקעו, הפעמונים המו, העלמות בשמלותיהן הצחורות חוללו את מחולן היפה וההמון קרא פעם אחר פעם: „יחיו שומרי הסף ויחי הנסיך הקוסם!“ ואפשר כי האספסוף פתח גם בקריאה חדשה מפרשת היום: „המות למעפילים! הבוז לעולים!“ אבל שמחתכם, אדוני שומרי הסף, היתה עד ארגיעה! הנה הגעתי אל ראש המגדל. הנה בא הקץ לנדודי. עוד מעט ואעמוד לפני כסאו הרם של הקוסם הגדול. ואשמע את קולו... הנה עוד מעט ואשוב אליכם ובידי כוס הקסמים אשר כל השותה ממנה יחיה מחליו, ישבע מרעבונו, תסור ממנו חרפתו ובתוך אפלת נפשו יזהיר אור יקרות. עוד מעט, עוד מעט ויבוא הקץ לשמחת נצחונכם. יבוא הקץ למשמתכם ולמצודות השקר אשר הקפתם בהן את עיר הקוסם היפה ושדותיה הרעננים מסביב. הקץ! הקץ! הקוסם בכבודו ובעצמו יבוא וימשול בעמו. כאב את בניו, כאם רחמניה את עולליה, כן ירהם את נתיניו וידאג להם — האמללים יחדלו מן העיר אשר בשפלה ואתם תהיו מוכרחים להתפטר ממשרותיכם הכבודות, כי מה לכם בעיר אשר אין לה אמללים? מה לכם אצל עם אשר גדלה קומתו וחדל להיות עם גמדים? כי גם קומתכם תגדל, אחי בני עמי!

(הפסקה).

— ימים רבים עברו מיום החג ההוא, ואפשר כי נשכחתי כבר מלב העם. אפשר כי שומרי הסף הזקנים אינם עוד בחיים. צעירים וחדשים עומדים במקומם —

אולם הדברים אשר בפיהם הם בלי כל ספק אותם הדברים והשקר שבנפשם. אותו השקר, ואם גם נמח זכרי מלב כולם — הנה עוד מעט ואשלח להם את דברי מראש המגדל ואבשר להם את הישועה הקרובה, את בוא השחר הגדול. לבי נתר ממקומו. עוד מעט ויתעלף מרוב ששון וגיל. הן הגעתי כבר אל מחוז חפצי! הן דרכי הארוכה, דרכי המסובכת הגיעה אל קצה. לבי נשארתי בדרך, לבי במסדרון אשר אין תכלית לו, על שליבי הסולם ההרוס. תלמידי עזבוני אחד אחד. אחד אחד נשאר מוטלים גופיהם המתים והקרים על רצפת האבנים באולמים השוממים, אחד אחד תעו מן הדרך בארצות העקלקלות. איזו מהם נשאר מוטלים חולים בדיוטות התחתונות, שוכבים וממתנינים לשובנו — העודם חיים? העודם ממתנים לנו? מי יודע. אפשר כי היו לברות לשני השרצים הרעבים, אפשר כי נפצו ראשיהם אל כתלי האבן, כאשר ארכה להם העת ואיש לא שב ואיש לא בא אליהם. לבי, לבי לתלמידי הצעירים שלא זכו להגיע עד כאן! לבי, לבי לאלה מהם התועים עוד באפלה, מחפשים ומבקשים את הדרך בלי תקווה למצאה. לבי לאלה המגששים ואינם מוצאים, המכתתים רגליהם על אבני המרצפת הקרה והרטובה, הנופלים וקמים, נופלים וקמים, עד אשר יפלו לברי קום עוד. כי אבוקה אין בידיהם של המסכנים הללו — ובלעדיה איך ימצאו את הדרך הנכונה? לבי, לבי לאלה שלא זכו להגיע אתי עד הלום! חלשים הם ורפי אונים ואמונתם לא היתה חזקה דיה, רצונם לא היה אמיץ דיו ובטחונם לא היה רב דיו, ועל כן לא זכו לכך, על כן נשאר בדרך, על כן כשלו ונפלו, אולם אני... חזק אני ואמיץ! רוחי עשוי לבי הן. רצוני ברזל ונפשי חלמיש. רגלי אינן כושלות, ידי אינן רפות. צעיר אני... צעיר הייתי מכולם. צעיר עודני גם עכשיו. גם עכשיו! למרות השיבה שנורקה בי, למרות השנים שעברו עלי... למרות הכל עוד נשמה צעירה לי — צעירה וגדולה...

(הפסקה)

— איני יכול לשכוח את הצעיר האחרון, שנשאר אתי בדרך ואני השלכתיו לתוך התהום שמתחת. מהיכן בא לכאן? כיצד נלווה אלינו בדרך הזאת? מוג לב שכזה! נפש שהרעלה בתורת שומרי הסף ובמוסר האספסוף, פחדן ושחצן — איך הרס לבוא אל ארמון הקוסם הגדול?

(הפסקה ארוכה)

— מה רבה תהי השמחה בעיר ומה נהדר יהיה החג שיערכו לכבודי בחזירתי אליהם! מה יפים יהיו החיים בחזירי... רואה אני את צחוק ההנאה על שפתי הרעבים כאשר יאכלו לשובע בפעם הראשונה, שומע אני את קריאת ההיידד הפרועה של המצורעים בהלבין בשרם, את צחוק הנערות בשוב אליהן האוהבין הבוגדים, את דמעות השמחה של האמהות בשוב בניהן החולים לאיתנם אני רואה, את חדות העורים כשתפקחנה עיניהם ואת התמהון העב על פני החרשים כשתגיע לאזניהם נגינת העולם שמסביב. שירים חדשים, נגינות גיל וזמירות צהלה אני שומע. לבי רן בי. העולם כולו רן אתי. השלבים הרעועים הללו, הכתלים הריקים הללו — מראה חדש להם, נחשול של רעננות הציף את העולם כולו. קוי השמש הללו הכניסו זוהר לתבל...

(הפסקה)

— אולם הבה אמהר! הללו מתחת הרי מחכים לי. אם גם שכחוני, אם גם נואשו ממני, אם גם נמח זכרי מלבם — ממתינים הם לי ולגאולה העתידה. מצפים ומקוים מתוך מועקת היסורים. מתוך מאוביהם וחרפת עגויהם נשא לבם אלי, שלוחה תקותם אלי. הבה אמהר! כל רגע יקר וחשוב. היום, כל רגע! — אני עולה! ברנה וצהלה אני עולה לקראת השמש והשחקים הכהולים. הלי קלו, שוב קלו. אני עולה!

זומר חרש נגינת תהלוכה נוהלת ועולה ומטפס למעלה בצעדים קלים ומהירים.

בהוך נושב רוח הזק ומתדפק על כתלי המגדל.

ב.

ראש המגדל.

מעין גזוזטרא מרובעת מוקפת מעקה. מסביב לה מרחב אין קץ. שמים כחולים וגבוהים. שמש בוקר עולה, מלמטה עננים צחורים. אופקים רחבים עד אין שעור. רוח הזקה נושבת. רצפת גזוזטרא גבוהה מעט מקרקע הבמה ויש לראות גם את כתלי המגדל האפורים.

הרצפה היא של אבן. בקרן הימנית פתח מרובע למטה. הדלת פתוחה ונשקף מתוכה הלל שחור.

נשמעים צעדי האיש גבה הקומה על פני השלבים וקולו בזמרו. כעבור רגע מתגלה בידלת הפתוחה ראשו הגדול. בעלתו כולו ובעמדו מול קוי אור החמה — הוא נראה זקן ביותר. קומתו הגבוהה כפופה קצת, הנועותיו אטיות ויגעו, שערות זקנו וראשו נתפכו לבנות וזמן העינים נטל הברק הקודם אולם היד הימנית אוחזת עריין בלפיד בבטחון ובכח הקודם.

האיש גבה הקומה.

האח! האח! עליתי...

(רוקד מרוב שמחה).

— מה רב האור כאן! מה רב המרהב...

(מסתכל על סביביו).

— הריני נמצא למעלה מן העננים. למעלה מן העננים. מה כחולים, מה טהורים כאן השחקים! מה זך האויר! בהרים הגבוהים, בשדות הקרח שעל ראשי ההרים אין האויר זך ככה.

(נושם נשימות תכופות).

בערבות הציר הצפוני, בין קרחי עד אין האויר זך ככה. ומה רב האור מסביב! שפע אור כזה לא ראיתי מימי, לא בימי האביב המזהירים וגם לא בימי הקיץ הלוהטים. את העינים מסמא האור. מסמא ומרפא כאחד. ומה מועט המרחק המפריד ביני ובין השמים הטהורים! מה קרוב אני לשחק, ליריעת התכלת הזאת! מה רב כאן היופי מסביב, מה נפלא המראה! יופי כזה לא חזה גם משורר בדמיונו.

ראה אמן בחלימו. ומה מתוקה לאוזן נגינת הרוח, נגינת הרוח ושירת האופקים
הרהוקים, הרהוקים... נגינה כזו לא ידעה עוד גם נשמתו של המנגן היותר גדול!
ואני כאן! האח! האח! עליתי... תלאות הדרך נשכחו, נמחו מלבי בך
רגע, הכל, כל מה שעבר, נמה מזכרי. מה ערך יש לכל מה שעבר, אם
זכיתי לעלות ולהגיע עד כאן? הידד! הידד!
(מביט על סביבו כמבקש).

— אולם איה הקוסם?

(הפסקה).

— איה הנסיך הגדול? ואיה כסאו?

עומד רגע נדהם ונבוך. עובר פעמים אחדות לארכה ולרחבת
של הגוזזטרא. מניזו לרגעים את כמו על עיניו ומצחו. ממשש את
המעקה שמסביב.

מה זה? היכן הוא הקוסם הגדול? וכי אין אני על ראש המגדל? או
שמא נרדמתי ואין זה אלא חלום רע?

כחפש על סביבו, מעביר ידו על הלכת מצחו, לאורך זקנו,
מסתכל בלסיד שבידו, בבגדים, שבלו עליו בדרך.

אין איש. אין איש. אין כאן איש על ראש המגדל הגבוה. אין
זה חלום. אין כאן כל קוסם במרומים הללו. לבדי אני עומד כאן. לבדי.
אין איש אתי ולשווא באתי לכאן, לשוא היתה העליה כולה.

(הפסקה).

כמה ימים בליתי בדרך? כמה שנים? בגדי בלו. זקני גדל פרע ונהפך לבן.
זקנתי ושבתתי. קומתי כפופה ואון עלומי אין אתי. ומלמטה מחכים לשובי מחנות
מחנות של אמללים. מחנות מחנות של אנשים קשי יום, שהאמינו לי וחזו בי
תקות. מה אומר להם? מה אומר להם? במה אשוב אליהם? במה אשוב אל
אחי האובדים, אל אחי הטובים, ואיך אומר להם כי הענין כולו בכדי היה?
בכדי! כי אין קוסם על ראש המגדל ואין כל נסיך לעם היושב בשפלה.

באולמים הריקים והאיומים שמתחת, בתוך מרתפי הארמון הטחובים, במערות
האפלול והעמוקות, על הסולמות ההרוסים והעתיקים הולכים ותועים תלמידי
המפגרים, תלמידי הטובים שאבדה מהם הדרך, תועים הם ומחפשים, מחפשים
ואינם מוצאים את הדרך הנכונה. הוי, מה מקנא אני בהם, בתועים הללו! לו
הייתי אני תחתם! לחשוב כי יש דרך וכי רק אני תועה ואיני יודע למצוא אותה...
לשאוף למרומים מבלי להגיע אליהם... אבל אני הגעתי. להויתי הגעתי. הגעתי למען
אראה כי אין כאן כלום וכי הגויילים העתיקים, המגלות הבללות והנפלאות רמוני.
אותי ואת כל העם אשר מתחת, וגם שומרי הסף, מה הם שומרים שם? הרי בארמון
אין נסיך. בשמו של מי הם רודים בעם? ולעם הזה אין אדון ואין אב. ריק הארמון,
דיק המגדל, רק מחנות של עכברים מהלכים בו... עטלפים וצללים קודרים שוכנים
בתוכו — מה להם לשומרי הסף כאן? בגויילים העתיקים היה כתוב על דבר גנים
שורהים תלויים באויר, על טרקליני זכוכית ובדולח, על מקהלות צפרים, על רחמי

אב ורוב גבורתו – בדותא! אין זו אלא בדותא! אחי האמללים מרימים עיניהם אל על, פורשים כפיהם כלפי המגדל – ואין רואה את הידים הללו, אין שם לב אל העינים המתחננות. אלפי רבבות הפלות נשאות לכאן – ושומע אין להן, שומע אין להן לתפלותיהן של גרי השפלה. המגדל הגבוה רמה. ריק הוא! ריק הוא!! וגם הלפיד כזב, שקר ענה בי אורו. שללהתו הצהובה הולכתני שולל. בשרה השלהבת וקראה, בשרה ורמזה – ותביאני עד הלום. וכאן אין איש.
(הפסקה).

אין קץ למרחב שמסביב, אבל ריק הוא, שמים ועננים, שמים ועננים – ותו לא. רב האור כאן, חזק אור השמש – אך מה קר הוא. אני רועד מקור. מה חזק הקור כאן! מה חזק הרוח! עוד מעט וישאני ויטלטלני לתהום שמתחת. ומה רב המרחק ביני ובין האדמה. מה רחוקה האדמה ממני! מה נוראה כאן הבדידות! יחיד בין שמים ועננים. יחיד עם הרוח השורק ועם האויר הריק. אלך לי מכאן. אמלט על נפשי כל עוד יש כה לנוס. כל עוד ישאוני רגלי, כי מה לי כאן במרומים אלה אם הקוסם איננו? מה לי פה במרחבים הקרים, תלוי בין השמים והארץ, רחוק מאחי, ומביתי אשר בשפל?
(מביט עוד הפעם על המרחב שמסביב).

אנוס על נפשי כל עוד לא קפאה בי. אבוא אל העיר ואספר לאחי את אשר ראיתי כאן. את אשר אין תוחלת להם ותקותם מאפע. ידעו כי אין להם נסוך במרום וכי גלמודים הם תחת כפת השמים הרחוקה כמוני כאן. ידעו נא כי אין מרפא למכאוביהם, אין נחמה לצערם ואין שלומים לעינים ודמעותיהם. ואתה, לפידי הכוזב, האירה נא לי את הדרך למטה.

נגש אל הפתח ואמר לרדת. ברגע זה מכנה נשיבת רוח חזקה את האבוקה שבידו.
הוא נשאר על עמדו נדהם, עננה של יגון עולה ומקדירה את פניו, ההולכים ומזדקנים מרגע לרגע. הוא נראה זקן מופלג, שתש כחו, והמות עומד מאחרי גבו.

– כבה הלפיד. נטלה ממני גם האפשרות לשוב ולרדת למטה. בחושך אין למצוא את הדרך אל שער החוץ. על כרחי אני נשאר כאן. זקן אין אונים אני נשאר כאז עם הרוח הרע, עם האבוקה שכבתה ועם הריקניות באין סוף שמסביב.

עומד על יד המעקה ומביט למטה.
הפסקה ארוכה.

מה נעשה שם בשעה זו על גבי המגרש שלפני הארמון? אפשר שהעם חוגג שוב את חג הנסידר...

מקשיב. הפסקה.

הנה מתפוררים מעט מעט העננים. שמש הצהרים מפזרת אותם. מה עמוק התהום שלפני! ראשי עלי כגלגל בהביטי, ראשי עלי סחרחר. אולם אין אני יכול לזוז ממקומי. הפץ אני לראות מה נעשה שם. העננים מתפוררים ומעט פה ומעט שם נגלים לפני כתמי אדמה שחורה, אולם את המגרש שלפני הארמון איני רואה עדיין. האון קל אני שומע. קול המולה מגיע לאזני. מה נעשה שם? הנה נעה על

קטנה משמאל – מה זה? דגל? כן דגל. אם כן, יום חג הוא היום, כמה שנים עברו מאותו חג? והנה שב העם לחוג את חגו הגדול, את חג הקוסם. את חג השקר הגדול! דגלים מנפנפים. העננים סרו ונתפזרו, ואני רואה המון אדם רב רוחש שם מלמטה. כן, כן, חג להם היום? היראוני גם אותי?

קורע את כנף סודרו, קושר אותה אל קצה האבוקה ומנסוף
בה באויר. למטה.

לֹו רָק ראו אותי. הבה אקרא להם, אולי ישמעו את קולי. אולי יגיע קולי אליהם.

ברגע זה בוקעת רעילה מלמטה נגינה רחוקה וקלושה. הנגינה
רחוקה מאד מאד.

– הארכיסטרה! המית תופים אני שומע, תופים וחצוצרות. וכנורות, או שמא אני טועה? לא, אני טועה. הרוח מעלה לכאן צלילים בודדים. צלילים קלושים. אם כן אפשר שישמעו גם את קולי.

מניח אגרופו על מיו כשפופרת וקורא בקול רם.

– אחי! אחי! – לא. אחכה עד שתשתק הארכיסטרה. עכשיו לא ישמעו את קולי, התופים יחרישוהו.

הפסקה ארוכה. מלמטה מגיעים צלילי נגינה יחידים. הוא עמו
נשען על דופן המעקה, מביט למטה ומקשיב קשב רב.
הצלילים נפסקים. הרוח שורק.

אחי! אחי! השומעים אתם? לשוא אתם חוגגים. חדלו לכם מן החג הזה, כי קוסם אין. אין קוסם בראש המגדל. השומעים אתם? אין כאן איש על ראש המגדל הרם. אין נסיך בארמון. ריקים האולמים הרחבים וריק המגדל הגבוה. ריק... הזוכרים אתם אותי ביום לכתתי מכם? צעיר הייתי ואמיץ – הביטו בי עתה – זקן אני ורמה אונים. כל ימי טפסתי על סולמות האבן והברזל – רגלי פצועות והן זבות דם. גבי כפוף, עורי מקומט ויבש – באתי עד הלום – אך את הקוסם לא מצאתי. אין כאן איש. שמעו, אחי אשר בשפלה: אין כאן איש. שמעו נא, אחי הרחוקים: המגדל ריק. המגדל ריק! שומעים אתם?

– שקר דברו שומרי הסף הערומים. אין לכם נסיך ומושל. אין שליט בארצכם. מבקשים אתם, מתחננים אתם, מרימים עיניכם אל על – אין שומע לכם. אין שומע לכם! התשמעו? יום אחר יום, שנה על שנה מוליכים אתכם שולל שומרי הסף החנפים. ארמון ריק הם שומרים, ארמון ריק ורקוב. שרפוהו את הארמון הזה, העלוהו על המוקד! ואת השומרים מגרו לפי חרב. הרסו את המגדל הריק והכוזב הלזה. הפילוהו לארץ העלוהו באש הרסוהו עד היסוד ואל ישאר זכר לו. אל נא יתנשא פה לרקייע, ואל יטע תקוות כוזבות ובטחון מאפע בלבות אמללים ועלובים. כי אין תקוה ואין עזר! השומעים אתם? אין לכם תקוה ואין שלומים ליגונכם וצערכם. אין שלומים!

– שמעו אלי הרעבים והחוללים. שמעו אלי כל עלובי החיים – אין לכם תקוה. ואם רב יגונכם מנשוא ואין קץ וגבול ליסורכם – לכו ונפצו ראשיכם אל

הסלעים אשר במדבר ואל עמודי האבן אשר על אם הדרכים. שימו קץ לחיים הנואלים מחוסרי הטעם והתכלית. אכזר גורלכם וידו הקשה אינה יודעת רחמים. דעו כי אין לכם מציל מידו. אין איש! בודדים אתם שם בשפלה, בודדים לגפשותיכם, כמוני כאן. — השומעים אתם? לא. אינם שומעים. רבה מדי שם התכונה מתחת! אין זאת כי אם ראש שומרי הסף מטיף להם אמרים. אל תשמעו לו, אחי האמללים. אל תשמעו לו, לנביא השקר הלזה! סקלוהו באבנים. הסיעו אבנים מקירות בתיכם זרגמוהו בהן. עפרו בעפר לעומתו כי כל דבריו שקר, דושו את בשרו בשוטים, האכילו את כלבי השוק נבלתו — כי אין ומרמה תחת לשונו. ולאלה המהרסים לבוא פנימה, המעפילים לעלות, אמרו כי יחדלו מן הדבר הזה. אין כאן כסא משפט ומלוכה על המגדל הרם ואין שופט מישרים. השומעים אתם? שרפו את המגדל, שרפו את המגדל! ערוהו! ערוהו! ערוהו עד היסוד!

— למה יעמוד פה ענק זה? למה ירים ראשו לשמים? למה ידבר לכם דברים אשר לא היו ולא נבראו? שרפוהו וראו את האמת הערומה. מתוך עיי מפתחו תצמח לכם האמת האכזרית והערומה. לאור הדלקה תפקחנה עיניכם ותראינה את אשר כסה מכם הארמון הגדול והארור הזה. השומעים אתם אותי? השומעים אתם? — לא, אינם שומעים. קטורת הם מקטירים לכבוד הקוסם הגדול. "הידד" הם קוראים ויוצאים במחולות מקהלות. קולי החלש אינו מגיע אליהם.
מרים קולו.

א — שמעו אלי, אחי, אשר בשפלה! שמעו אלי מחנות האמללים אשר בעמק! שמעו אלי! שמעו אלי! שמעו אלי!
— אין שם אלי לב. מה רב המרחק ביני וביניהם! הוי, מה רחוק אני מן האדמה, מה רחוק!

— צועק אני ואין שומע לי. קולי כקול קורא במדבר. כל עמלי לשוא. אין שומע לי. מדי שנה בשנה ישובו ויתכנסו כאן, עם נגינותיהם ושיריהם, עם זרי הפרחים ותרועות החצוצרות. שנה על שנה, שנה על שנה. ומגדל ארור זה יעמוד עד עולם, עם השקר הגדול אשר בתוכו ועם קריאתו התמידית אל על. ומזמן לזמן יבואו צעירים ואמיצים, גבורי רוח ונפש ויבקשו להרוס אל היכל הקסמים פנימה ויבקשו לעמוד לפני כסא כבודו של הנסיך הגדול. ימים על שנים יתעו באולמים המסובכים כמוני, יכתתו רגליהם כמוני, יבקשו ויחפשו ולא ימצאו דבר, ואם יעלה פעם ביד אחד מהם לעלות לכאן, יהיה פה גלמוד ועזוב כמוני, ישקיף כמוני לתוך הריקניות האיומה שמסביב וכנפי נשמתו תפולנה. יקשיב לדממת המרחב באין סוף, לשריקות הרוח הרע... וכמוני היום יקרא גם הוא לאחיו מלמטה, יקרא עד לאין תכלית, ואיש לא ישמע לו. ואיש לא ישמע לו.

הפסקה ארוכה. האיש גבה הקומה מהלך איך ואילך והוא רועד מקור. לרגעים הוא מתכך את ידיו כדי לחממן קצת. אחר כך הוא יושב על רצפת האבן.

כאן אשב ואחכה לבוא המות. יבוא נא. ימהר נא לבוא. למה לי חיי עתה? למה הם לי? יבוא נא המות ויקח את נפשי צמאת המנוחה. שוב אין לי כל מאויים, כל חפץ, כל תשוקה — לנח! לנח!

יבוא נא! ימהר נא לבוא!
ואם לא יבוא, ואם יאהר, אנפץ את ראשי אל אבני הרצפה הקרה הזאת!

דממה.

האיש גבה הקומה יושב כמחכה לבואו של מי שהוא. רגע אחד
נדמה כי איווה מי שהוא כבר עומד מאחוריו. דממה. הרוח נושב בחוקה.

ג.

המגרש שלפני הארנון. יום חגו של הנסיך.
למן החג שבמערכה היאשונה ועד עתה עברו שנים אחדות,
ואפשר גם שנים רבות, אולם כאן כמעט שלא נשתנה כלום.
צהרים. המגרש מקושט כולו. דגלים, פרחים, מרבדים. המון
רב, שאין המגרש מכילו. גם הדרך אל העיר מלאה כולה. הבימות
מרופפות ארג אדום. על זו שבאמצע המגרש – הארכיסטרה, על
זו שלפני השער הסגור עומד ראש שומרי הסף. שני השומרים
תנשארינו יושבים על ספסלים הקטן.
שומרי הסף לבושים את מדיהם הורחבים והכהים. שלשתם
זקנים, ואין להכיר אם הם אלו שהיו במערכה הראשונה או
אחרים שבאו למלא מקומם.
ממרום נשקף המגדל הגבוה, יהיר וכהה. בל העינים נשואה אליו.
עם הרפת הנטף גומר ראש שומרי הסף את נאומו, נאום הפתיחה.

שומר הסף א'.

יהי לכם היום הזה יום תהלה ותרועה, כי ממרום, מראש המגדל, נשקף
אליכם נסיך ארצכם, הקוסם הגדול, וכאב רחמן הוא שמח לקראתכם. ישכחו
היום מלבכם יגונכם וצערכם, ענוייכם ויסוריכם יגווזו לבלי שוב – כי חג
היום לנסיך! חג גדול וקדוש! שאו עיניכם אל על וחסדו הגדול ירעיף לכם
נתחומים, אתם הסובלים והנענים כל ימות השנה. נוגה צדקו יאיר את
נפשותיכם. אין מקום היום לרמעות ונחתות, אין מקום להתאוונות – לפני
המגדל הגבוה, אל פני היכלו הנהדר של נסיככם אתם עומדים.
– צהלו ורונו, נתיני הקוסם הגדול הנאמנים, צהלו ורונו! בתרועות
וזמירות הודו לו, במחילות ורננות – כי הוא אדון לכולנו!
– יחי אדוננו הנסיך הגדול, הנשקף אלינו ממרום מגדלו! יחי!

ההמון.

– יחי! יחי! יחי!

– הידרד! הידרד!

נערות מבין הקהל חופנות מלוא חפניהן פרחים מתוך הסלים
שבידיהן וזורקות אותם כלפי החלונות והשער הסגורים של
הארמון. שושנים אחדות נשארות תלויות על זיוי הקירות,
הנשחרו נופלות לארץ ונרמסות אחר כך ברגלי ההמון.

שומר הסף א' מרים ידו לאות והמנגנים פותחים בנגינת צוהלת העלמות המחוללות יוצאות מבין הקהל המסנה להן מקום, נצלתים בידיהן ושושנים אדומים בשערותיהן ולולאות שמלותיהן הצהורות, ועומדות מחנה מול מחנה, נכונות להתחיל במחול. אינן מחכות אלא לפקודתו של שומר הסף.

ההמון הרב חוגג, תרועות החצוצרות בוקעות ועולות, מתגברות והולכות על שאר כלי השיר ורוח של חדוה והתרוממות הנפש שורר על הבמה.

נשים מרימות את עולליהן, אבות את בניהם הקטנים. בתוך אלפי העינים נצתים ניצוצות, הרגלים רוקעות וטפות הזעה מבהיקות בלפני קוי השמש היוקדים.

בעט פה ומעט שם נראים בין הקהל בני אדם לבושים בלואי סחכות, בעלי מום, רעבים ונדכאים. הבעת פניהם חציה תקות וחציה הכנעה. הם עומדים שקטים ועלובים כאלו הם מצדיקים עליהם את גזר דינו הקשה של הגורל ועיניהם המלאות הכנעה נשאות אל ראש המגדל המתנשא לשחקים בתחנונים אלמים.

שומר הסף מרים שנית את ידו והעלמות מתחילות את מחולן העז והלוהט. רגלי כל הקהל מתרוממות מאליהן וכסות ידיהם מוחאות זו לזו.

פני שומרי הסף צוהלים.

המסך יורד לאט לאט. גם אחר רדתו נשמעת עוד איזו זמן תרועת החצוצרות ההולכת וחוקה, הולכת וחוקה.

אליעזר שטיינמאן

סחור סחור

רומן

ספר ראשון

סוף החלק השני

זיק י"ח.

„אָפּוּס!“

מלך זו, שיצאה מפי שליט באותו יום בשעת פטירתו מעם חנקין ברחוב אדזה בלבה של הנערה כל הימים שלאחריו.

„אכנס“, „אכנס“ — היתה מעלה על מוזה ומזכירה בפיה מרגע לרגע, בכל פעם שהיתה תוקפתה תשוקת גוף ונפש לחזות את פניו. הוא הבטיח — ויעמוד בדבריו. בדבר זה לא היתה מפקפקת אפילו רגע. אלא שעליה להתגבר, להונגבר, לחגור את כל כחותיה, את כל גאותה, ולהכות עד שיקיים את הבטחתו והוא יסור תחלה, שאם לא כך והיא תסור ראשונה לחדרו, תתבוה בעיניו.

כך גדלה חנקין את נפשה והאמינה. האמינה בדבריו. הוא יקיים את הבטחתו. הן הוא חבק אותה באותו בוקר של המאורע, כחבק איש את אהובתו. הן שפתיו רעדו בשעה שנגעו במצחה באקראי. חנקין נודעזעה מתוך ההרוריה בנגיעה זו. „באקראי“ — בעונג השהתה את לבה על מלך זו. „באקראי“ — הן כך היה סדר הדברים: היא כפפה את ראשה, שלא בכונה, והשפתים נגעו מאליהן במצח, והמצח נגע נואליו בשפתים, והללו רעדו. אדם שכמותו לא ירמה. הוא יסור לתוך חדרה באחד הימים, יסור וימצאנה יחידה, ויתנצל לפניה. יכרע לרגליה על ברכיו ויתחנן על נפשו. תסלח נא, תסלח נא לו על שצערה כל אותם הימים, על שהעמיד פנים קשים וזרים, על שהוקיר את רגליו מחדרה כל אותם הימים שלאחרי „המאורע“. ולמה התנהג כך? לפי — לפי — הן את מבינה לרוחי, יונתי הפתיה. לפי שבקשתי לעשות חשבון נפשי, חשבונם של המעשים והמאורעות. לפי — לפי — כלום לא היו הדברים מחוורים לך מאליהם, פתיה שכמותך? — לפי, שחושד אני לכתחלה בהרגשות, חושד אני בהרגשות בשעת תסיסתן, שבשעה זו יש בהן הרבה מן הקצף, והן אהבתנו מחצבתה הן המצולות... והן אני שואף אל הרגש המתמיד, הקבוע, המזוקק, בלא פתת כל שהוא... כי דרכו של הרגש הן דרכי המעמקים, דרכי העלטה והבדידות... ולפיכך הייתי מתרחק, אהובתי, הייתי כואב ומתרחק, שואף ובורח, כוסף ומסתתר ומתיחד עם זעקת אהבתי... אולם הפעם... הפעם... שבתי אליך... שבתי מזוקק בכור המצוקות... אולם הפעם... הפעם... הנני...!

הוא כורע לרגליה על ברכיו. היא מרימה אותו ומכניסתו אל בין זרועותיה, אל בין זרועותיה הפתוחות...

אכנס! אכנס! —

והיא חתכה. היום או מחר יסור אליה. חתכה לו כל שעות הבוקר, שעות בין דשמשות, בערבים ובזון שנתה בליילות בחלום וחזון. בליילות היתה מתעוררת משנתה ברעידת אכזרים מפגי קול פסיעות שעלה באזניה. היתה מיחלת אליו מעל ארן חלון חדרה, בעד חרכי בית הספר, בקרן זווית של רחוב ובתוך מרכוגית הטרם.

בכל פעם שפעמון בית-הספר היה משמיע קול, היתה בת קול עולה מתוך לבה ומרעידה את עצמותיה. אף על פי שברור היה לה, אשר לא יסור לבית הספר. ואולי יסור! — נצנץ פתאום הרהור משונה במוחה — אולי יבוא לבקש ממר רייכל שיעורים בשביל נתן. וכשהיתה מתהלכת ברחובות, היתה מחזירה מרגע לרגע את ראשה לכל הצדדים. היו פניה מופנים לצפון, בא לקראתה מצד דרום, נשאה את עיניה למזרח, עלה לנגדה מן המערב.

ועתים היתה מזודרות לקום משנתה בשעה מוקדמת של בוקר, מתלבשת בבהלה, מורחה פרוסת לחם בדבש, סועדת את לבה ורצה לבית הספר. מתיראת היתה לשבת בחדרה, שלא יסור עם השכמה, בשעה שפייגין מצויה עדיין בחדר. אחר כך היתה עומדת שעה מרובה על יד החלון של בית הספר, המופנה לרחוב, עומדת ברטט ומסתכלת בעוברים ובשבים שלמטה, עד שהתחילה מתרחקת מן החלון בבהלה פתאום, פתחה ספר „האגדה“ והתחילה לשנן לעצמה מאמרי התלמוד בקול רם. וכשהתכנסו התינוקות, הפלטה לה אחד מהם והיתה מטפלת בו כאם בתינוק שלה, היתה שוקדת עליו ומהבקתי, עד שהתיגעעה ופרשה לה לקרן זווית עם ספר בידה... כך היתה שקועה כל הימים בטפול, בלמוד ובתוחלת... זו היתה תפלה לאלהים על ידי הלמוד והטפול בתינוקות, תפלה לאלהים, שיסור ויפקוד את נוח החכם, הגאה והיפה. היתה מתפללת והיתה בטוחה משום איוו סבה, שאמנם יסור לתוך חדרה, ורק לא היום. מחר או ביום שלאחר זה, ורק לא היום.

אולם בבוקר של אותו יום, מיד אחרי שנוערה משנתה ופקחה את עיניה והציצה בחלון, שטפה פתאום חדרה את לבה. היא לחשה לעצמה:

— היום! היום! — אין ספק: היום! —

אמנם לא יכלה להסביר לעצמה את הבטחה הזאת, ששטפתה כגל, אולם הבטחה לא זזה מתוך לבה. פייגין השכימה היום לקום וכבר עזבה את החדר. חנקין קמה ממטתה בשיר, התלבשה בשיר, פנתה את החדר, החביאה את חביינת הדבש יפה יפה תחת המטה, לבשה את שמלת השבת, טפלה בתסרוקת השערות יותר מכפי שהיתה רגילה. הלא הן נאות — שערותי הן נאות, כך אמר לה בפירוש פעם אחת. היא התליטה לעשות היום את שערותיה עשייה חדשה לגמרי. לכבודו, ישבה וסלסלה את קווצותיה מסביב לראשה כזר, פורתן, חזרה ועשתן וחזרה ופזרתן. הן צנחו על כתפותיה, השתלשלו וירדו כמעט על ברכיה. תהיינה פזרות, תהיינה גלים גלים, תתפלנה כשפיפונים. קמה ותהי מתהלכת בחדר. תתהלך נא איילך ואילך עד שיבוא. מתהלכת היא לקראתו וראשה סחרחר והיא צונחת אל תוך זרועותיו מתעלפת. הנג

הוא סר ופניה הזעומים תמיד מעולפים בתוך השערות, והוא אינו מרגיש בלובן הפנים, בכעירם, בהבעה הנלעגה שלהם ובמרה השחורה הנשקפת תמיד מתוך עיניה. היא מתהלכת, מתהלכת, ראשה סחרחר, כל הדברים טובבים ומתלבטים לעיניה מעורבבים ובהולים, וקול פסיעותיו אינו נשמע.

חנקין צנחה על המטה, פשטה את שמלתה, כך תשכב במטה תחת השמיכה, כששערותיה פזורות. היא חולה. דלקת... מחלת הטיפוס... אינפלואנציה קלה... אולם הוא יחוס עליה ולא יעזבנה יחידה ולא ינוק ממטתה! — כל גופה נודעזע והיא התכנסה יפה יפה בשמיכה.

בשעה זו דפקו בדלת.

כרגע ירדה מעל המטה, לבשה שמלת השבת, התחילה

מבולבלת, עלתה על המטה, התברבלה בשמיכה וצווחה בקול רם.

— יבוא! יבוא!

הדלת נפתחה בלאט ובוהירות. על האסקופה עמדה המשרתת ובידה מכתב.

— אה? מה? — שאלה חנקין מבולבלת ולא הרגישה כלל במכתב שביד

המשרתת.

— מכתב, גברתי! — השיבה המשרתת.

חנקין הראתה מתוך יאוש על הכסא הסמוך למטה. המשרתת הניחה את המכתב על השמיכה ויצאה. חנקין הציצה מרחוק במעטפה והכירה בכתב ידו של קפלן. ואף אמנם קרעה את המעטפה, אולם את המכתב לא הוציאה ממנה. היא לא תפצה להוציא את המכתב משם, כשם שלא היתה תפצה להכניס בשעה זו איש לתוך החדר הזה, שהיותו של שליט מלאה את כל חלליו. הרימה את השמיכה וכסתה בה את עיניה, כמבקשת להגין על עצמה מפני המכתב. המכתב צנח על הרצפה. חנקין הסיחה מיד את לבה ממנו. הוא איננו יוד — לחשה לעצמה והבטחה שבלבה גדלה והלכה. היא פשטה את שמלתה, התכסתה בשמיכה ולחשה שלש פעמים בקול: עכשיו יכנס, יכנס, יכנס! — בפעם השלישית לא השמיעה את המלה מפורשת, ולפיכך לא הביאה

אותה בחשבון והשמיעתה בפעם הרביעית. לא יעברו רגעים מרובים והוא יסור. היא תהיה שוכבת במטתה והוא יודעזע מדאגה, יניח את ידו על מצחה. המצח חם. עד שיבוא תהיה מתלבטת במטתה, תכנה, תכנה, תוריד דמעות, עד שיעלה חום. תצחק בקול רם, בצחוק היסטרי, עד לכאב הרקות, עד לכאב החזה — וחומה יעלה. היד על המצח. כמה מעלות החום? — ודאי שלשים ושמונה. — היא ירדה מעל המטה, פסעה ברגליה היחפות על הקרקע, העמידה את כפות רגליה על השיש הצונן של תנור החורף. קצת כבר נצטננה. הפשילה את וילון החלון, התחילה רצה ערומה ויחפה בתוך החדר. אחר כך חשה צמרמורת בגוף וסחרחורת בראש. אחר כך חשה שמעיניה מטפטפות דמעות. אחר כך צחקה בקול רם וברכה אותו, כשסוככה על ראשה בידיה, כאשה חסודה בשעת הדלקת הנרות. אחר כך התחננה לפניו וגערה בו והתחטאה לפניו ואימה עליי באצבעה. אחר כך צנחה וגעה על המטה ונתנמנמה שעה קלה והרגישה בשעת התרדמה כעין גוף חבוק בין זרועותיה ופתאום נעורה, כשגופה פולט זעה קרז

הוא אינו עוד! לחשה לעצמה, כשפקה את עיניה, הורה ונתמנמה והשיד פתאום, כאלו צפור החרה בה אח חרטומה, נעירה והקשיבה דפיקה בדלת, הוא! הוא! —

חנקין קצפה מעל המטה, הרימה את הוילון, רצה איך ואיך בתוך החדר באימה ותקוה, שכבה במטה, התכסהה בשמיכה וקראה פעמים:

— יבוא! יבוא!

הדפיקה נשנתה.

— יבוא! סוד נא ... כמעט שהתפרץ מפיה השם עם כל אותיותיו,

„זה הוא, הוא“ —

הדלת נפתחה.

— אני נתן, אני ולא אחר! — נשמע קול זר ואכזרי.

— הוי, לא, לא! — צעקה חנקין בקול היסטירי והליטה את פניה בשמיכה

זנפנה בידיה באיור כלפי הנכנס, כרוצה לגרש אותו.

חנקין הקשיבה קול פסיעות המתרחק, אחר כך נסגרה הדלת. היא גלתה

את פניה, זרקה מעליה את השמיכה, ירדה על הרצפה, ישבה וספקה את כפיה

מתוך גניחות עמוקות ודקירות הכופות בהזה:

— וי, וי! — הוי, הוי! — ההפרצו מרגע לרגע קריאות נואשות מפיה.

אחר כך הקיפה אותה עלטה, צללים הדופים השתגשו וצבאו עליה. צל

אחד היה מרקד כנגדה, מקפץ ושולח לה לשון, ופתאום הנהיר קצה הצל. פסי

אור התחילו מרקדים כלפי עיניה המבולבלות, כאלו אש מעל האח היתה

שולחת לשונותיה על פני החדר. הבטחה, שהיתה קבועה עד הרגע הזה בלבו,

נצקרה פתאום וצנחה לתוך ההום עמוקה. ודוקא אחר כך חשה, שהוקל קצת

לכאבה, כאלו עקרו אחת מהשנים המרובה הכואבות. במקום הבטחה באה

ודאיות אחרת ואכזרית. „הוא לא יסור, לא היום ולא מחר ולא באחד מן

הימים הבאים.“ הוא לא יסור מפני הטון הסרקסטי, שבו נאמר דבריה

האחרונים אליו: „אם אני אינני בבית, הרי איש אחר בבית“ — זה היה התול

גט. היה בו רמז כלפי חשד שבלב, שאין לו שום יסוד, שום יסוד. אותי הוא

מבטל, אולם לה הוא בו, בו. ניכר שהוא בו לה ואני הטלתי עליו רבב. וחנץ

מזה הן לא הבטיח לי יסור. רק קודם, קודם לזה, השמיע את הבטחתו. כך

הוכיחה לעצמה חנקין, ובמדה שהודאיות השניה והאכזרית נקבעה בלבה, הוקל

לה. הן היא חטאה לו ולפיכך — לפיכך ע י ה להתנצל לפניו. עליה לבקש את

סליחתו ולהביא לו קרבן אשם. היא תלך אליו מיד, מיד תסור לחדרו ותגלה

לו את האמת כמו שהיא. למה לה הערמומיות? — כל טכסיסי המלחמה הללו לא

לפי כחה הם ולא לפי שכלה. היא אינה מבינה את הדרכים הנפתלים הללו

היא לא נולדה להיות גבורה. היא אשה פשוטה. לא חכמה ולא בעלת טכסיסי.

הנה היא יורדת מעל מטהה, עושה את שערותיה עשיה רגילה, לובשת את

שמלת השבת שלה והולכת אליו לגלות לו את האמת כמו שהיא. היא רצה.

היא מדלגת על פני רחובוה. היא תכנס אליו לחדרו מתוך אמתלא. באה

לשאול למעונו של נתן. לפני שעה קלה דפק בדלתה, אולם היא לא יכלה

לקבל את פניו, לפי שהיתה עסוקה... בקריאתו של מכתב השוב אחד היתה עסוקה, ועכשיו באה להפש אותו. ודאי דבר נחוץ לו אליה. היא מצטערת מאד על שלא הפסיקה בקריאתה, ואולם כך טבעה, קפריזית היא, פעמים נכנס בה רוח שגעון. פעמים נטרפת עליה דעתה... פעמים... פעם אחת היה מעשה... לא, היא לא התן סדר לדבריה. היא תדפוק בדלת, תדפוק דפיקה יפה ועזה ובטוחה, ואחר כך, ואחר כך, את אשר תשים אהבתה בפיה, את אשר ישימו בפיה כעסה, יאווה, חכמה הנסתר, את אשר ישים בפיה צחוקו ההונן או מבטו הזועם — אותו הדבר.

פרק יט.

חנקין הקישה על דלת הדרו של שליט פעמים: אחת דפיקה חזקה ועזה והשניה קלושה וצנועה.

— יבוא! — נשמע קולו של שליט אחרי שחנקין כבר פתחה את הדלת והכניסה את ראשה לתוך החדר. הקול צלצל באזניה זר ואכזרי, כזה של אדם, שאינו מחכה בשעה זו לשום איש. „עלי להתחמק” — נצנץ הרהור במוחה, ואולם רגליה הובילוה עד השלחן, שישב אצלו שליט כבוש ראש.

— פסח! — קראה חנקין פתאום קריאה סנטימנטלית של אשת נעורים המדברת עם בחירה בעד שבכה של ברזל. קולה רעד ומבטה המתחנן היה נעוץ בפניו.

— מה שרומך? — שאל שליט בבת צחוק, כדי להבליע את הקריאה האוילית הזאת, ועשה את עצמו כאלו לא הרגיש כלל באותו הרטט שבקולה ובאותם התחנונים שבמבטה.

— כשאתם שואל בשרומי של חברו כלום דרכו לגחך לו בפניו? השיבה חנקין ברוגז.

מי גחך? — שאל שליט בתמיהה של תרעומת כבושה. היא נעצה בפניו מבט תמה, קובל ומתחנן, כאומרת: המעט שלגלגת, הנה עוד מתמם אתה — ואם לא לגלגת, אדרבא, הגד נא כזאת בפירוש ותחיה את נפשי.

שליט השק.

— אלא מה? שאלה חנקין אחרי הפסקה ממושכה של צפיה — לא? —

לא גחכת? — לא חייכת? —

— אולי... השיב בלא תשק.

— אולי?

— אולי... בכל אופן לא גחכתי.

— הוא אומר „אולי” ו„בכל אופן” — נמצא שכל הענין הזה אינו ברור גם לו.

— איזה ענין? —

— אם הוא גחך או חייך... —

— אה, מרת חנקין... כל הענין הזה הוא... —

— גיחוך כשהוא לעצמו? ..

— כן.

— ואינו מעציב כלל? — שאלה הנקין אחרי שתיקה קלה והציצו לתוך עיניו מתוך צפיה של תחנוניב.

הוא שתק.

— מה? — מה? — שאלה הנקין אחרי צפיה ממושכה.

— מה? — שאל שליט שעשה את עצמו תם, כאלו דעתו רבר הוסתה

מענין השיחה כולה.

— אני שאלתי! — אמרה הנקין והדקה את שפתיה כאדם שהרבה הוכחות

בפיו, אלא שמסתפק לפי שעה במיעוט ותובע תשובה על המיעוט הזה.

— מה שאלת? —

— הלא שמעת.

— לא שמעתי כלום.

— לא שמעת כלום ו... לא עשית כלום... ולא גחכת לי בפני... אני..

אני מעליפה עליך... — אמרה וזנקין בבכי כבוש בקולת.

— אה, מרת הנקין — השיב שליט מתנצל ומאשים — איני מבין. הנה

שאלת, איני מבין... מה שאלת? מה פירושו של זה? — ולמה פניך נראים

כנעלבים, כאלו מי שהוא טטא מות כנגדך. איני מבין. הנה אני מודיע

לך בפירוש, שלא גחכתי... אני פשוט הצצתי בפניך... וכשמציצים בפניו של

האדם, כשאדם מציץ בפניו של חברו, אפילו כשהחבר הזה זר הוא לו מתמול

שלשום, אפילו כשלא ראה את הפנים האלה מתמול שלשום — מכל מקום... ולא

כל שכן... כשהחבר הזה אינו זר לו כל כך...

— אינו זר... כל כך... — הפסיקה הנקין את דבריו מתוך העוית פנים

של תוכחה — כך...

אולם שליט נמשך אחרי שטף דבריו:

— ולא כל שכן... כשהחבר הזה אינו זר... כשמציצים בפניו של אדם

שאינו זר לך... שאין אתה מכיר בו רק מתמול שלשום...

— כי אם משבוע שבועים... — חזרה הנקין והפסיקה אותו בהתול מר,

— אה... למה? ... אני איני מודד את מדת החום של הידידות או הריעות

במדת הימים, השבועות או השנים — השיב שליט ופרצופו של דרבקין נצנץ

לפניו — אני... פעמים האדם קונה לו רע או ידיד ברגעים... פעמים... אולם אני

מדבר בדרך כלל... כשהאדם מציץ בפניו של חברו החביב עליו פחות או

יותר... כשהאדם רואה לפניו פרצוף... פרצוף של אדם הנברא בצלם אלהים

ובצלמו, ואפילו אם אינו לא רע ולא ידיד, אלא סתם בן אדם...

דיוקן של אדם... אם רק דיוקן זה אינו דוחה את הלב לגמרי, אפילו

דיוקן, שאינו משמיע ללב כלום, אם רק זוהמא אין בו. זוהמא זו, שאנו

מוצאים בפרצופים של בני אדם, המביאים אותנו לידי חשד, שפנים אלו הם

משורש אחר לגמרי... מסיטרא אחר... שלא אלהים ברא אותם... שעל פי

משחק המקרה בעולם העצמים והאטומים נצטרפו כמה וכמה תומרים אחרים.

דהיינו, של שרצים, קופים וחיות רעות וקבלו על פי משחק המקרה צורה של אדם... אולם פרצוף פנים רגיל, סתם, יש שאנו מציצים בו הצצה קלה ושפע גדול של אור עולה לקראתנו מתוכו – כי הנה פרצוף זה היה שייך לפני תקופה של כמה וכמה שנים לנוף קטן של תינוק בעל רגלים תפוחות ועקמות, למשל, שהיה מוחא כפיו הקטנות, כשהיו מראים לו סוס של עץ או בובה ואולי בן אדם זה, אפילו עכשיו, הנהו במעמקיו טהור כתינוק – ואחרי תקופה של כמה וכמה שנים יהיו אלו פנים של זקן חולה, המתנהל לאט, עם משענתו וגופו כפוף, או פנים של גוסס או שכיב מרע... והן הפנים האלה, כשהם נתונים לנפשם בחדרי הדרים, יש שהם מזהירים מתוך דמעות... והעיקר: זוג עינים קבועות בתוך הפרצוף הזה והן מציצות לקראתך תמיד, כשאתה מציץ בהן, ועל פי רוב הן משיבות לך הבה ותודה תחת חבתך – וכיצד יהא האדם מציץ בפרצוף פניו של חברו ולא יהא מחייך לנגדו? –

— פסה, מה נאווה נייב שפתיך! – קראה חנקין, תפסה אותו בידו ולחצה את ידו שעה מרובה – הלא חכם אתה... כשאתה מדבר... כשאתה... הוי, הוי, למה עלבת אותי? – תפסה פתאום את עצמה והתחילה להכות באגרופיה על ראשה – למה אני נותנת לבוות את כבודי? – קראה מתוך בכי בקולה – מה אני לך? סתם בן אדם, בעל פרצוף, שזוג עינים קבוע בתוכו?... למה אתה נותן את כבודי לשמצה? – קראה ודמעות נצנצו בתוך עיניה.

— כלום דברתי כדברים אלה? – שאל שליט בתמהון.
— אכן צדקת, אני מבינה, לא אלו היו דבריך. לא סתם בן אדם אני לך, כי אם אדם חביב פחות או יותר... הלא כך היו דבריך... אני מבינה... וכי לא כך, מר שליט?... – קראה מתוך תרעומת ותחנונים.

— מרת חנקין... – השיב שליט מתוך רוגזה קלה – למה? –
— מה? – מה? – הגד נא... דבר... – התחננה חנקין ופשטה את צוואר הברבור שלה להיות נכונה לשתות את דבריו, – הלא אני מבינה... הלא אני... – הנה את אומרת, שאת מבינה, ואני איני מבין – השיב שליט.
— מה אינך מבין? – מה הוא הדבר שאינך מבינו? אנא הגד – אנא – התחננה חנקין.

— בכלל... איני מבין כלום...
— מה? – אמור, גלה... דבר, חוס נא והשמיעני.
— כל זה... – אמר שליט ונפנף באצבעו באויר, גדי להשתמש מן השיחה המיגעית הזאת.

— כל זה? – אמרה חנקין והורתה באצבעה כלפי עצמה – כל זה אינו מובן? – מה? –

שליט נענע בראשו במקום תשובה,
— ומעציב? שאלה חנקין.
— מה? – מה מעציב? – שאל שליט בתמיהה,
— כל זה! – השיבה חנקין, כשהאצבע היתה עדיין תלויה כלפי גופה –
הן כל זה מעציב. כך?

... אח

— אגא, השמיעני נא את האמת, גלה נא... חוס נא וגלה לי את האמת, אם לא נלעג הוא, הריהו לכל הפחות מעציב, או שניהם כאחד... גלה נא... למה אתה אכזר כל כך? השמיעני נא... — מה? — איני מבין... מה מעציב? — איני מבין — השיב שליט ברוגזה על טרדנותה.

— אינך מבין? — באמת אינך מבין? — באמת? — או אתה משטה בי, בפתייה, בעלמה הפתייה, הרודפת אחרי רוח? אגא גלה נא — פניה של חנקין התעותו מתוך מצוקות — גלה נא ואלך מפניך... לגמרי... לעולם לא תוסף עוד לראות את פני... השמיעני נא רק מלה אחת ואצא מאת פניך... ואמלט מעליך את עצמי — את המשא הכבד, הסבר נא לי את מעמדי כאן, תחת הקורה הזאת במחיצתך. אמור נא, שפתייה אני, שעזות היא מלפני לרדוף אחרי הגאווה בבני אדם, שעזות היא מלפני להמריא אחרי הנשר, כי הן רפת אונים ונכת רוח אני וכחי מה — גלה נא לי ואמלט לתוך אחד היערות או לאחת הפחתים ואשכון עם חית השדה. הסבר נא לי את ענותי, את ההבל שבהי, את הסכלות שבמשאת נפשי, ואסתום את הנוצץ על כל תקותי... אולם הן אתה מחריש, ולפעמים גם מחייך אתה ובת צחוקך נדיבה כל כך וטהורה כל כך. ואני הפתייה נואלתי להאמין, שיגיעו ימים ואתה תתקשר עמי, ואתה תמצא בי מחסה ומשען, ואולי גם אחיזה... ואילו גם רחוקים הימים האלה, רחוקים כמרחק הזקנה משנות הנוער, מכל מקום יש בי גח להחיל אליך כל ימי חי, ובלבד שתתנני ללכת על ירך, ואילו גם תהיה נפשך רחוקה ממני, ובלבד שידך תסמכני... הן כזו היא ארשת צחוקך... ואולי תתקשר עמי קודם לזה, בשעת הבהרים של היינו... ואולי נצא מתחת הקורה הזאת ונעבור ביחד את כל דרך היינו — למה אתה מחשה? — ולמה אתה מחייך אלי באהבה? — הן צחוקך הוא קברי... וממנו הן אתבע את עלבונם של חיי... אגא, הביני נא... פקח נא את עיני לראות את מהותי, את אפסותי...

ברגע זה תקפתו התשוקה לגלות לילדה כשרה זו את האמת כמו שהיא, להשמיע לה בפירושו, שכל זה אינו כדאי ואינו הגון, לפי, שבעיקר הדבר, הוא, אמנם, נחבבה מאד מאד, כי יקרה לו נשמה כשרה זו... הוא מכבדה מאד, כי היא בת ישראל כשרה... כי היא לו קרובה ורחוקה כאחות... כי הן לא על הכבוד האדם חיי... כל שגותיו הוא רובץ באשפתות... ומהן הוא יונק... כי מאוס על האדם הניצוץ האלהי הטהור והמוזקק הבא אליו בטהרה, ובוחר הוא להיות נובר באשפה ומחפש שם וטורה אחר הניצוץ... ולכן יקרה כל כך הווהמא על האדם... לא כן את, חנקין החביבה, טהורה את יותר מדי!... כך החליט שליט לדבר לזו, שעמדה כנגדו ופניה התעותו מתוך מצוקות. אולם הוא הגיח את ידו על כתפה ואמר בחבה:

— חנקין, את לי אחות... את בת ישראל כשרה... אני מבין... — אתה מבין? — כן? — דברה חנקין מתוך קול רועד משמחה ודמעות ונצנצ גענייה — אתה אומר, שאתה מבין... הוי, הוי, דבר, אהוב! — דבר נא! —

— היא הפסה אותו בידו ולחצה את היר. — דבר נא! — הן תשוב את נפשי... —
 היא הקריבה אליו את הפנים הבוכים, כחולה המגיש לאחות הרחמניה את
 הפצע החשוף, כדי שתשים עליו את התחבושת, והסירה את מגבעתה.
 ברגע זה הקישו על הדלת. חנקין חבשה מיד את מגבעתה על ראשה,
 עמדה ופניה אל החלון. על האסקופה עמד נתן.

— יש משרה, יש — קרא נתן תיכף לכניסה — בשביל פסח שליט, יש.
 כבר הלכתי לבשר את „הריכה“, מתכון אני למלכה בת אברהם. אצל הסוחר
 וויינשטיין יש משרה בשביל פסח שליט. מלכה בת אברהם לא נתנה לי לסור
 לתוך חדרה. היא ודאי חולה, לפי שבשעה מאוחרת כוו היתה עדיין שוכבת
 במטה. אה, מלכה בת אברהם! — הפס פתאום נחן את עצמו, שלא הרגיש תחלה
 בה — ואני סבור הייתי, שאת חולה, לא פללתי. וכבר החלטתי להודיע לפסח
 שליט על מחלתך ולסדר תהלוכה לביתך לשם ביקור חולים. והנה הקדמתי אותי.
 שלום, מלכה בת אברהם! —

חנקין תקעה לו את כפה, כשפניה טפוחי הדמעות היו עדיין מופניט-
 כלפי החלון.

— מה זה היה לה לגברת מלכה בת אברהם? — שאל נתן בתמימות —
 היא אינה משיבה לי אפילו שלום.

— ומה היא המשרה? — שאל שליט את נתן, כדי להסיח את דעתו
 מחנקין, שגניחותיה החרישיות היו נשמעות, אלו שלטה דממה בחדר.
 — בביתו של הסוחר וויינשטיין — השיב נתן והתרחק מחנקין.

— בביתו או בבית אחר על פי המלצתו? — שאל שליט.
 — זה או זה, ודאי. כן, בביתו, כלומר, על פי המלצתו. ואולי דוקא
 בביתו. אה?... מעין זה. כן, ודאי, בביתו או על פי המלצתו. כן, ודאי. —
 השיב נתן.

— בעיקר הדבר אין שום נפקא מינה — אמר שליט וצחק בקול רם על
 הודאיות של נתן.

— ודאי, מה שייך? הסוחר וויינשטיין הוא אדם חשוב מאד. זהו סוחר
 ממדרגה הראשונה. ודאי. כן. עיקר שכחתי, ודאי. זו היא משרה. משרה
 טובה. אה, מר שליט. עתיד אתה להתעשר. עשיר מופלג תהיה. אה, אה, הם
 הזמינו אותך לסור לביתם.

— כן? — שאל שליט ואחרי כך שררה שתיקה בחדר. קול מטורף של
 בכי ארישי נשמע לאזניו של שליט.

— ומה חדש? — שאל שליט, כדי להשתיק בדברים את קול הבכאי.

— אין חדש בעולמנו הקטן, חכיבי — השיב נתן.

— ובשאר העולמות? — דבר שליט לשם דבור.

— לאיזו עולמות אתה מתכוין? — שאל נתן.

— בעולמות העליונים, למשל...

— אני איני יוצא ונכנס שם, בשר-ודם פשוט אני.

— ועל שום מה יוצא ונכנס הסופר שניאורסון שם? —

— שניאורסון משורר גדול הוא ואמן בחסד אלהים, יש בו מمدת קונו:
הוא צר צורות.

— ואנו מה? —

— אנו סתם בני אדם.

— כך, כך, נתן — אמר שליט בצחוק של אדם המשמיע דברים של מה בכך, ואולם מימרא זו גרמה לו צער — כך, כך, נתן. בני אדם פעוטים אנחנו. בני אדם סתם. לא משוררים. בני חולין אנחנו. כך, כך, נתן. ובכתב המשוררים, אנשי היצירה ובני העליה, לא יכתב שמנו.

— לא, חביבי, לא, ודאי שלא. וכי מה זו שאלה? — לא, חביבי, אנו מה אנו? — בשר ודם, אנו אוכלים שלש פעמים ביום. בזה אין ספק. אמת, פעמים אין אנו אוכלים רק פת חרבה. אולם משום זה לא נעשינו עדיין לכתוררים. לא, חביבי, ודאי לא. וכי זו שאלה? — שניאורסון — זהו ענין אחר לגמרי, לגמרי אחר. ואפילו שימקין — ואפילו שימקין... משורר הוא, שימקין... משורר גדול. אומרים, שעתידי הוא למלא את מקומו של נירנברג, נירנברג מסר לו את קולמסו. הוא יהיה נירנברג השני. כך, חביבי, ועוד זה, חביבי, אנו נמות. הלא גלוי וידוע כי נמות, כן? — הלא סופנו למות. בזה הכל מודים. ואחרי זה — אחרי סתימת הגולל, חביבי — אחרי זה לא כלום. לא כלום. איש לא יעריך אותנו. ואפילו בלא הספד, חביבי, בלא פ'נ! — וחסל.

הדברים האלה מסכו טפה של מרה בלבו של שליט. הוא קנא, קנא בשימקין. וברגע זה נדמה לו, שהשנאה הקבועה בלבו לשימקין מקורה בקנאה, ולא משום שהוא שונא את השירה המעושה והכוזבה. הוא שנא בשעה זו את נתן על שהשפיל כל כך את כבודו ומתח חוט אחד על שניהם, כאלו אין הוא עולה עליו, על הבחור הזה, ששמו נתן, ועל כל החבריא, כאלו אין הוא עולה עליהם וגבוה מהם כגבוה שמים מעל הארץ. הוא התביש מפני הנקין, שראתה בשפלות כבודו, ובסתר לבו דאג, שמא יקופה על ידי זה ערכו בעיניהם וחפגם על ידי כך גם אהבתה. ובכלל זה לא פגעו הדברים האלה ברגע הזה פגיעה קשה ביותר בכבודו. הם רק חטטו לשעה קלה באותו הפצע המשריש והתמיד שבלבו. אך רוח העליזות וההצצה לא עזבה אותו.

— כך, כך, נתן — אמר — בודאי שלא שניאורסון אנו. שניאורסון כהן גדול הוא בהיכל השירה. הוא יוצא ונכנס בתוך העולמות העליונים.
— ודאי, ודאי כך, שניאורסון... אי, אי, שניאורסון. הלא הוא נערץ.
הלא הוא...

— ואשתו? .. שאל שליט

— של שניאורסון? —

— כן, זו האשה הכרסתנית, השחומה... אף היא?...

— משוררת? —

— כן, אף היא יוצאת ונכנסת בתוך העולמות העליונים?...

— אשתו של משורר כגופו הוא לכל דבר.

— וגם שימקין מרחף בעולמות העליונים? — שאל שליט.

— העולמות העליונים מרחפים בקרבו.
 — מה פירושו של זה?
 — בפירוש אמר לסוניה, שהוא נושא בקרבו עולמות, השמעת, מרת
 מלכה בת אגרהם?... אמר נתן והזמין את עצמו לגשת לחנקין. שליט תפסו
 בידו ואמר:
 — ושוא ידוע למר נתן טעמו של חזיון נפלא זה שבעולמנו התחתון,
 כלומר, טעמו של הדבר, סוניה, שהאשה מרת רויטר, שהיא, כידוע, חובבת
 מאד את שירתו של המשורר שימקין, גוזזת את שערותיה?
 — חזיון זה שהאשה רויטר החובבת את שירתו של שימקין, גוזזת את
 שערותיה, באמת כדאי הוא לעמוד עליו! — השיב נתן, שכבר התחיל לדבר
 בסגנונו של שליט.
 — ושימקין זה באמת משורר גדול הוא? הכך הוא, נתן?
 — ודאי — השיב נתן — ודאי, וכי זו שאלה? — הלא שניאורסון נשקו
 במצחו על דבר שיר אחד קטן.
 — מה שמו של השיר הזה?
 — „אל בת הנכר“.
 — באמת?
 — ופינחסוביץ אמר בפירוש, ששיר זה הוא מרגלית, שאינה שכיחה
 אפילו בספרותיהן של אומות העולם.
 — בפירוש אמר?
 — בפירוש.
 — ומנין לך דבר זה?
 — שמעתיו מפיו. היא סת לי את הדבר בפיו ממש ברחוב המלכים על
 יד ביתה של הגברת אייזמן, זו, שכבר הסחתי לך עליה...
 — היפה?...
 — אה, אה, יפה. בטוח אני בך, שאלו הבטת בפניה הבטה כל שהיא,
 הייתי נאחז ברשת אהבתה ברגע הראשון.
 — הקל לב אני כל כך?
 — הלילה. אפילו לא קל דעת. וכי לא כך מרת חנקין, גברת מלכה בת
 אברהם, ששמה היום מאיזו סבה מחסום לפיה, ושואם איני טועה, היא עצבה קצת?...
 — והגברת וויינשטיין מה טיבה? — השיאו שליט לשאלה חדשה.
 — הגברת וויינשטיין... אה?... אני ראיתה... כן... בעיני ראיתה...
 בדבר זה אין ספק. אמת, תחלה, בשעה שסרתי לתוך ביתם, לא ראיתה. היא
 כמדומני היתה ישנה. אולם לאחר כך באה לחדר האורחים. ודאי באה. בעיני
 ראיתה. כך, לא כלום... חטמה, אם איני טועה, ארוך קצת מכפי המדה. הפריז
 קצת על המדה...
 — אה, אה... אשה חטמנית... ודאי כל בני ביתה היו חטמניים... ודאי
 זיו לה שמונה אחיות, ששה אחים וכולם היו חטמניים. וגם האב והאם... כולם —
 כל בני הבית... יש בתים כאלה בישראל...
 —

— ואני — אמר נתן — הכרתי בבחור אחד, שחטמו היה ארוך ביותר, והיה נוהג לומר על חברו, אדם בעל חוטם ארוך, שחטמו של הלה הוא „עובדה“. עובדה הוא, רבותי, היה נוהג הלה לקרוא, עובדה שאין להכחישה... ומה דעתה של הגברת מלכה בת אברהם?...
 — ובכן עלי לסור לביתו של וויינשטיין! — אמר שליט.
 — ודאי כך, ודאי. אכן לא סוחר אתה, חביבי. לא איש הבקי בהויות העולם. מדברים עליך בעיני עסק ומסחר, ואתה עומד ושואל. הגור, חביבי, חרבך על ירך ורכב ורוץ כאילה, כי תתעשר. שלום לך, עשיר מופלג בישראל. ושלום לך, מלכה בת אברהם. היום חידה את לי. חידה. אולם אני בהול. שלום לכם, רבותי. בהול אני ואני לי פנאי לפתור חידות.

פרק כ.

נתן יצא מן החדר. חנקין נגשה אל שליט. הציצה בפניו שעה מרובה מתוך ענויי נפש, והדמעות עלו בעיניה. היא נצבה על ידו כסימן של שאלה ותמיהה והאשימה אותו: — ברגע כזה... ברגע כזה... אדם עומד ומדבר... דברי ליצנות... והלב, הוי, הלב!...

שליט עמד נבוך ולא ידע מה להשיב. אמנם עשה מה שעשה, כדי להציל את כבודה של חנקין בפני נתן, אולם על פי האמת הן רגע זה לא היה חשוב בעיניו כלל וכלל. הוא רק על כבודה חס, או, מה שקרוב יותר אל האמת, על כבוד אהבתה חס, אולם בצער נפשה לא השתתף. ומפני כך העמיד בה מבט מטומטם.

חנקין קפצה לקראתו כדי פסיעה אהת ונפנפה בידיה, כאדם שכאב שנים מציק לו.
 — למה הוא מחשה? — ישיב נא. למה הוא הזורגני בשתיקה?
 — מרת חנקין הנכבדה, הלא דברתי... הלא הדבר מובן... דברתי מה שדברתי, לפי... הלא הדבר מובן לה...
 — אני איני מבינה כלום... אמרה חנקין והנידה את ידיה נדנדוד זה הבא תמיד קודם לספיקת כפים וקוליה היה רוח בכיה — אני איני מבינה כלום... יגיד נא לי בפירושו... יסביר נא לי... הלא זו עריצות... הלא זה הלול קודש... אפשר שלו אין הדבר קדוש כלל וכלל... אולם לי... לי... — היא תפפה בידיה על לבה — לי...
 הוא השיב בנדיבות בקול של מתנצל:

— חנקין... אני תמה מאד... כלום אין את מבינה מאליך, שכל מה שדברתי לא דברתי אלא כדי... הלא את מבינה...
 — אני איני מבינה כלום... מה אני מבינה?... אני איני מבינה כלום...
 למה דברת מה שדברת?...
 נקישה בדלת הפריעה את המשא ומתן. חנקין החזירה את פניה כלפי החלון. על הסף עמד נתן.

— צחקו נא, רבותי, — קרא נתן — עיקר שכחתי. עיקר העיקרים. חבילה של ספרים הנחתי אצלך, מר שליט. חבילת הספרים, שהזמנתי בשבילך בת עירי כחולת העינים. איה החבילה? — דברתי על לבה של בת עירי, שתטריח את עצמה ותסור לכאן לקבל את חבילתה. היא שומעת את דברי, מסתכלת בי בתמהון ומתוך נפש פזורה, ילדה משונה היא בת עירי. תמיד נפשה פזורה. אף היא מרחפת בעולמות העליונים. היא מעריצה מאד את שניאורסון...

— וגם את המשורר שימקין, אם איני טועה — העיר שליט.

— הן. היא מעריצה מאד את השירה, היא בת היגון — אומרת היא — ונפשה אינה מסתפקת לעולם. איה החבילה? — מילא, תהא מונחת לה עד הערב, אני בהול, בערב אסור אליך, בתשיעית אסור ואטול את החבילה ואביאנה ואשאנה אל היפה פייגין, וגם אותך אטול ואשאך לשם, ונבקר שנינו את מרת מלכה בת אברהם ואת בת עירי. מלכה בת אברהם! — סרה מעליך הרות, עצבה את, גרשי נא מקרבך את רוח העצבות. העצבות היא סיטרא אחרא, אני הבטחתי לבת עירי, אדוני שליט, להביאך אליך היום בערב. היה נכון, שלום, מלכה בת אברהם! — שלום, שליט! —

נתן התחמק, ומפיה של חנקין התפרץ בכי ממושך. היא האהילה בידיה על פניה ובכתה בכי תמרורים. בכתה על חלול כבודה וחלול קדשיה... בעוד כאבה לפניו, הוא נכנס עם אדם זר בדברי ליצנות. בכתה על טמטום לבו, על עריצותו ועל טמטום מבטו, בשעה שהוא מציץ בפניה, בכתה על בדידותה ועל עור פניה המכורכם, על געגועיה. על החיים ועל יניקתה מתוך כאב נובע ומסותר השוכן במטמוניותיו של הלב. בכתה על היופי הזה, שעמד לפניה זר ומרוחק, סופו להיות נובל בורועות זרות של יפהפיות כוובות כפייגין. בכתה על כבודה, שנפגע על ידי בחור טפש ומפוזר רוח זה, המתלבט תמיד בין הרגלים ומבלבל את המוחות ומשכים לכל הפתחים, נתן. נתן הטפש. היא הוא אינו מרגיש בו כלל ומדבר בפניה על יפין של אחרות ומפחית את ערכה בפניו של שליט. עד לידי כך נקלטה בעיניו של נתן. ולפיכך גם שונאת היא לו, ולמה בא שליט עם בחור זה במשא ומתן? — ולמה הוא מחייך אליו מתוך צחוק של נדיבות וחבה, צחוק, שהיא לא זכתה אליו אפילו פעם אחת? — והיא בכתה על גורלו של קפלן, האוהב וחרד עליה, האדם הישר, הגוע שם במרחקים, ודרך אגב שתפה לדמעותיה גם את שיינדיץ, הנתונה, לפי דבריה במכתבה האחרון, טרף לערבי סתו ארוכים ושוממים, לחלומות בלהות בלילות ולרפש חוצות בימים. היא בכתה והתפללה בלבה על מעין הדמעות שלא יכזב, בקרב רוחה צף זכרונו של נער אחד, יחף ולבוש קרעים, שנקרה לה בשנה שעברה באחד הרחובות שבעירה באחד מימי החורף. כל עצמותיו רחפו מקור, וארשת זו של תחנונים נואשים שבפניו היתה רודפת אחריה תמיד. כמה וכמה פעמים כבר ראתה אותו בחלומה, חלקי הגוף הערום, שהיו מבצבצים מן הקרעים של בגדו הממורטט של הנער, למה היו מצערים כל כך את נפשה? — חלקי הגוף הערום, המבצבצים מן הקרעים של בגד העני, מה הם מושכים כל כך את הלב וצובטים אותו ומקרבים אותו אליהם להתרפק עליהם באהבה וברחמים? — מפני מה יש

בהם מן הקדושה וכן הטוהר? — מפני מה הם מעלים תמיד על הלב מזבח, קדשים, עולות-תמיד, אש-קדש, נר תמיד ואפר המקלה של קרבנות? — הנער הזה עמד גם עכשו לפני עיני רוחה ומעין הדמעות התגבר. שליט ספג במטפחתו את דמעותיה, היא הטילה את ראשה לתוך זרועותיו, הוא העביר את ידו על שערותיה הדשנות, היא הטילה את ראשה על ידו, שרפרפה באויר, והוא סעד את ראשה בזרועו. היא צנחה על המטה הסמוכה והטיחה את ראשה בכותל פעמים, והוא חצץ בידו בין הכותל ובין ראשה, וישב דרך אגב על הכסא שאצל המטה, היא הזיזה בידה את הכסא והקריבתו אל המטה, אחר כך משכה אותו בשרולו משיכה צנועה ותכופה, והוא נמשך אחריה. היא הושיבתו על ידה, לפתה את ראשו בזרועותיה, וגופו היה תלוי שעה קלה בין שכיבה לישיבה. אז נלחצה אל גופו, והוא נתן את ידו על ראשה בלטיפה קלה, כפפה את ראשו והטילתו על לבה, צנחה ראשו ושכמו על המטה אצלה, ורגליו היו מתלבטות ותלויות באויר, הזיזה את גופה הזזה כל שהיא אל הכותל, ורגליו השמאלית בצרה לה מקום על המטה, היא נודעוזה והרתיעה את עצמה מן הכותל, גופה פלט רחש של התרסה, שהיה מכוון, כנראה, כלפי תנועת רגליו השמאלית. הוא הפשיל את הרגל למטה, הזיזה את גופה הזזה מרובה אל הכותל וגופה פלט רחש של הזמנה ותשוקת קורבה, הוא הרים את רגליו באויר. הטילה בידה את רגליו על המטה, ופתאום נעורה מתוך הודעועות כל האברים, קפצה מעל המטה, התחילה בודקת בעיניה את שמלתה ולחשה:

— הגיעה השעה...

ואחרי הפסקה קלה גמגמה:

— השמלה!...

— היא נתקמטה — לחש שליט.

— שמלת השבת שלי, היחידה... לחשה חנקין ופניה נראו רגע אחד

כמהוצפים — הגיעה השעה, שלום!...

— אף אני הולך! — אמר שליט ולבש את מעילו.

הם יצאו לרחוב והיו מהלכים בשתיקה, כאיש ואשתו, שהלכו אל הרב להתגרש, חזרו בהם רגע אחד קודם קבלת הגט, ועכשיו הם חוזרים לביתם בשתיקה.

— הגם בבוקר מלמדים שיעור בבית ספרכם? — שאל שליט.

— בבוקר מלמדים אותנו שיעורים מעשיים — השיבה חנקין.

— ובשעה זו? —

— לא, בשעה זו יש לי שיעור פרטי בבית אחד.

— אה, אה — אמר שליט, שנעלב קצת על ידי עלמה זו מיושבת הדעת,

שמשלה בעצמה ועזבה את חדרו בשעה הראויה, שלא להתחמץ, תלילה, את השעור — ובשעה זו! מרת חנקין היא, כנראה, דיקנית.

— זו היא המדה הטובה היחידה, שאני מצטיינת בה! — אמרה חנקין

בתלונה — וגם בה עינו צרה,

— חס וחלילה.

— אה, אה, מר שליט מתיר לי להיות דיקנית. אני מכירה לו תודה
 בעד ההכשר הזה — אמרה בהחול מר,
 — הנה בית ספרכם! — קרא שליט בחדוה כמיסה, כי כבר השתוקק
 להפטר ממנה. — אולם טעיתי. הן הגברת חנקין אינה הולכת עכשיו אל בית
 הספר, כי אם...
 — לא, דבר לי בבית הספר. שלום, אדוני.
 — שלום וברכה!

חנקין התחמקה בפסיעות בהולות. אחרי שעברה את כל החצר, חזרה על
 עקבותיה, נגשה עד השער והביטה אחרי שליט. אולם הוא לא החזיר את
 ראשו לאחוריו אפילו פעם אחת.
 אז הלכה לה לדרכה.

לא עשה שליט פסיעות מרובות ונתקל בשמעון, שכבר היה מתהלך,
 כנראה, על מדרכה זו שעה מרובה, לפי שפניו הביעו זאת מרובה, כזו של
 אדם, שהוחלף שעה גדולה לדבר והשקיע בתחלת זו את כל כחות נפשו, עד
 שאין בו שום כח לחזור מתוחלתו.

— פסח! — משם? — שאל שמעון והורה באצבעו על האותיות הקטנות
 הרשומות על השלט של בית הספר העברי.
 — לא, שמעון! — השיב שליט ונעץ את מבטו בפניו העיפים של שמעון
 שעוררו בו רחמים גדולים.

— מן הבית העשירים ושלישה? — מרחוב הברזל? — חזר שמעון ושאל.

— לא, ידידי — השיב שליט.

— הלא אתה הלכת עם הריבה? —

— כן.

— לשם? ... שאל שמעון, חזר והורה באצבעו על האותיות הקטנות.

— כן! —

— אה, אה! — אמר שמעון. — רגעים אחדים שתקו שניהם.

— ושם מי? — שאל שמעון אחרי הפסקה קלה והורה באצבעו על עלם
 ועלמה חבוקי זרוע שעברו ברגע הזה על המדרכה שמעבר השני של הרחוב.
 שמעון קמט את מצחו, כאדם שמשתדל להגביר את הראיה שלו ולצמצמו
 על עצם אחד המרוחק ממנו.

— שם... בני־אדם... זרים... גבר ועלמה — השיב שליט, שקמט גם כן

את מצחו.

— אה, אה! — אמר שמעון והניח את ידו בזרועו של שליט שלא כפי

ההרגל שלו.

— כן. כן! — גמגם שליט.

— רצונך לטייל עמי שעה קלה, פסח? — שאל שמעון.

— אפילו שעה מרובה.

— נטייל קצת. לכאן. ברחוב המלכים, רצונך? —

— מוטב. נטייל גא ברחוב המלכים, שמעון.

- זיך ללכת לימין או לשמאל, פסח ? —
 — איני מקפיד על זה, שמעון.
 — גם אני איני מקפיד על זה, פסח.
 — הנה הגן הזקסי! — אמר שמעון בקול חרישי וחוגג, כידם המדבר
 לחברו על אדות איזה ארמון קסמיכ.
 — כך! — אמר שליט בהתול בבוש.
 — לא ראית היום איש ? — שאל שטיין אחרי שתיקה קלה.
 — את חנקין ראיתי.
 — אוהה... גמגם שמעון.
 — אותה — השיב שליט,
 — רצונך לנטות צד זה, פסח ? —
 — רצוני.
 ברגע זה נשמע קשקוש אופנים וקול קורא של אשה. הקול היה קו"ח
 של פייגין, שישבה בכרכרה עם אשר.
 — שמעון, שמעוני !...
 שליט ושמעון הפנו את ראשיהם לעומת הקול.
 — שמעון! — קראה פייגין, שצוהה על הרכב לעצור במושכוהיו ולעמוד —
 סלק נא להרכב ארבעים... אין פרוטה בכיסנו... או... רד נא, אשר, ואתה,
 שמעוני, צלה. — עלה ושב! — אשר, רד! — סיימה פייגין בקול מפקד.
 אשר ירד מעל הכרכרה ושמעון חפס את מקומו. שליט בקש להתחמק
 וללכת. אולם אשר, שירד בגאון מעל הכרכרה עם הפורטפיל תחת בית שחיו,
 הקע לשליט את כפו בהרחבת דעת וקרא בקול :
 — אה, שלום! — אדם ידוע לי מתמול שלשום, מר ש... אם איני טועה,
 שמו הוא... שליט. הכן ? —
 — אם איני טועה שמי הוא פסח שליט! — השיב שליט מתוך צחוק אוילי.
 — אה, שלום מר פסח שליט! — קרא אשר בשמחה, תפסו בידו והעמידו
 על יד פייגין — כלום לא ראה את הגברת פייגין ? — כלום לא ראה מר שליט
 את הגברת פייגין ? הלא מכירים אתם זה את זה.
 — שלום, מר שליט! — קראה אליו פייגין ורמזה לו בידה כמזמינה אותו.
 הוא נגש בבהלה, כאדם שחרד מאד על הדבר הנתון לו. הוא היה חוגג כולו.
 — אה, שלום, גברת פייגין, בעלת כחולת-העינים כפי שקוראים לך...
 — אדוני, כנראה, אינו מומחה גדול לצבעים — אמרה פייגין באירוניה —
 ומח שלומך, מר שליט ? —
 — שלום! — שלום וכל טוב. טוב לי, גברת פייגין! אני שמח מאד שפגשתיך.
 — אתה שמח מאד, מר שליט ? — אמרה פייגין והסתכלה לתוך עיניו
 בעיניה ההולמות, כאלו ראתה אותו בחלומו.
 — כן. אני שמח מאד! — ענה שליט, שהרהיב אותו מבט עיניה, שמו,
 שיצא מפיה של פייגין, נסך עליו שכרון ותמהון. — ומתי נראה איש אחיו,
 גברתי פייגין ? —

— הלא אנו רואים זה את זה! — השיבה פייגין ופניה העלו פתאם קרום זר.

— לא, ראייה זו אינה כלום — ענה שליט באותו צחוק. שבו הודיע לאשר, ששמו הוא פסח שליט — מתכוין אני לראיה של ממש... ראייה של שיחה... של... — דבר שליט בפנים צוהלים, והציג את רגלו הימנית על מצלת הרכבת — אימתי נכנס בשיחה... בשיחה של... — על מה?... שאלה פייגין בתמהון.

— כך, סתם... חפץ הייתי להכנס אתך בשיחה... כך... סתם... — לכשנראה איש אחיו — השיבה פייגין.

— ואימתי נראה איש אחיו? — שאל שליט בעקשנות.

— אימתי, אדוני? — שאלה פייגין ובעיניה נגלו שביבי נצחון ולג'וג.

— מחר! — קרא שליט בקול מחוקק ולבו כבר הכה אותו על עמידתו האילונית. — באיזו שעה?

— היום בערב — אמרה פייגין.

— היום אי אפשר — אמר שליט.

— ובכן ביום אחר.

— מחר? —

— לא, ביום החמישי.

— ובאיזו שעה? —

— ברביעית.

— ברביעית אי אפשר, אני עסוק — אמר שליט. — בשעה אחרת.

— איני יכולה להגביל עתה שעה אחרת. שלום! — אמרה פייגין ורמזה בידה להרכב.

הרכב משך במושכות הסוסים. רגלו של שליט צנחה מעל מעלת הכרכרה. הוא רדף אחרי הכרכרה המתרחקת וקרא בקול, אף על פי שלא היה ברי לו, שיגיע קולו אליה:

— אצלצל בטלפון... לבית הספר...

הכרכרה התרחקה בקשקוש אופנים. רגעים אחדים עמדו שניהם, אשר ושליט, והסתכלו מבוישים זה לתוך ציניו של זה, כשני תינוקות שהעמידו זה כנגד זה שתי לסתות מסוטרות ולוהטות.

פרק כא.

אשר היה הראשון שזז ממקומו, משך לשליט בידו ואמר.

— בוא ונלך!

— נלך? — שאל שליט בתמהון ובדכדוך נפש — להיכן? —

— בוא ונראה להיכן. השמעת את דבר התגוששות האתלטיים העתידה להערך? — שאל אשר אחרי שתיקה קלה.

— עתידה?... להערך? — שאל שליט מתוך בלבול דעת — אימתי?

- במוצאי השבת הבאה. והאתליט ה'די בראש.
- באמת? — ואיפה ההיה ההתגוששות? שאל שליט, כאלו ענין זה נגע עד לכו.
- בקרקס סולומנסקי.
- כך... כך...
- ושוב החרישו שניהם.
- לצהצח... לשפסף!.. קרא נער, שרף אהריהם והקיש במברשת שבידו על התבה הקטנה.
- ומר שליט לא שמע: לך את דבר...? — שאל אשר.
- את דבר...?
- את דבר התגוששות האתליטים...?
- לא.
- אגורה אחת וחלקכם מזומן לחיי העולם הבא! — קרא אדם חגר, שרף אחריהם ונפנף בקבו — אדון, אלוף ומרומם, רק אגורה אחת... — אינך קורא, כנראה, את „ההשקפה“! — אמר אשר.
- פעמים... — ושוב החרישו שניהם.
- מה: פעמים? — פעמים אתה קורא או פעמים אין אתה קורא? — שאל אשר.
- פעמים אני... הבט נא, אשר, באותו הקטע הרודף אחרי האדם הלז... — חוצפה! — קרא אשר ורמו להקטע באצבע. הקטע התקרב אליו בהיותו מקרטע, וידו וכל גופו היו מתפשטים לעומת הנדבה, כחיה צמאה הפושטת את צוארה לעומת המים. גם השביבים שבתוך עיניו היו כאלו נמשכים אל הנדבה.
- מה? מה? — שאל אשר.
- העני הגיש את ידו אל גופו של אשר והיה מחיך בהכנעה. אשר התחיל למשמש בתוך כיסי בנדיו.
- סליחה! — קרא בדאגה — אין לי דמי פרוטות. אולי יש לך למר שליט — פנה אשר לשליט ונגע בקבו של הצני בידו.
- שורות המטיילים הלכו הלך וצפוף. העני התחמק בלא תלונה, כרגיל בדברים אלו, ופרש לו לצד אחר לצוד ציד מתוך הקהל הצפוף הזה. תלמידים ותלמידות, נושאים נרתקים עם ספרים על שכמם, ומתהלכים בחשיבות מיוחדת כשליחי הדעת בעולם, נהרו שורות שורות מבתי הספר. גבירות מקושטות, מדושנות וכחולות עברו נטויות גרון, כאלו היו הולכות על פי צווי של אחד נעלם והיו מזכירות בלי הפסק את הקריאה של הנביא „פרות הבשן“. כשהיתה נגלית לעין אשה יפת תואר ויפת קומה, לבושה שמלות שיראין ומעיל פלושין, היתה העין רודפת אחריה עד כמה שהיתה משיגה והלב היה מתגעגע אחריה ומצטער בהעלמה, כלבו של אדם הראשון אחרי החמה, ששקעה עליו ביום הראשון. זו היא! זו! זו! — אולם רובן היו נשים מכוערות ומעוכות פנים ושרועות גוף, והגוף הזה דוקא היה מקושט בשיראין ובפלושין — ועל זה היה הלב מיצר. גופים מכוערים אלו אינם שוים בנוזם של השיראין והפלושין ההולכים לאיבוד. והן

תרפ"ט חלקים של יפי העולם היו מאכל תאוה להכעור, לחזירים ולזקנים מנאפים. מין עצב תקף פתאם את שליט, עד כדי להפיל את עצמו על הקרקע בפניהם של העוברים והשבים או עזי כדי להטיף את ידו על שכמו של בן-לוייתו זה, של אשר המזוהם. עלבון, עלבון צבט את לבו, עלבון סתום ומטומטם. שלא נתפרש לו עדיין כל צרכו. כי מה קרה לו? — מה טיבו של המאורע, שאירע לו לפני שעה קלה, שם, שם, על יד הכרכרה? — מה? — ואולם אהו המאורע היה מוטל מקופל לפי שעה קפעת סבוכה בצדו של העלבון, והיה מעיק על לבו. אלו היה אחר במקומו של הבחור הזה בעל הפורטפיל, אלו היה אחר מהלך עתה בצדו, ואפילו אלו היה דרבקין האחר הזה, היה מטיל את ידו על שכמו, מציץ לו לתוך עיניו, וסח לו ספור מעשה מעציב. שם באודיסה, ברחוב השוק, יש מחלבה קטנה. וגם מאכלי בשר אתה מוצא במחלבה זו. ובזול. בזול הזול. והאורחים? ביניהם אתה מוצא את כל המינים: סטודנט נצתי. הרגיל אצל קונדיציות, מורה עברי, שכבר עבר עד העבר השני והיה בודאי יוצא מן העולם או, לכל הפחות, מכלל ישראל, אלמלא ספר הספרים, שנתן העם הזה לעולם; סופר ישיש, שכבר יצא שמו מן החיים, ופרחי סופרים, שבאו לחולל מהפכה בספרות, ולפי שעה הם משכימים על כל בתי המערכות ושיבים משם עם תיקי כתיבה, לפי שהעורכים הם „תמורים“ והמבקרים „כלבים“, אולם הם, הסופרים הצעירים, עומדים למעלה מן החיים, ולפיכך נתנו לאהרים את ה„נתח הטוב“, ה„הזה והשוק“, ולעצמם הניחו את הצפרנים והשערות הארוכות ואת הקיבה המקולקלת; עלימה גזוזה שער, דיירת השכינה הנדחה והסמוכה, שמרנגים אהרים, ואיש חיל וזעבר על יד המזלבה — בשביל כולם מוכנים פה צרכי אוכל. ובזול, בזול הזול, אמת, המפה שעל השלחן היא מלוכלכה, מלאה כתמי-מרק ועשויה ככברה. כמה ידים של אנשי חיל, סטודנטים נצתיים ועלמות גזוזות שער, שמרנגים אהרים, לבו משמשו במפית אלו! והנה גם עכבר פלס לו נתיב בתוך החדר מקרן זוית אהו לחברות. אולם המאכל הוא בזול. בזול הזול. והנה גם אגודת פרחים, נעוצה בתוך עציץ. על שלחן הממכר אצל המאזנים.

והחדר הדר מצומצם. גמך, טחוב, שלשה או ארבעה שולחנות קטנים. יש גם כסאות, ואין בכך כלום שהם בעלי מומים. הן גם מקוטעי הרג, קצוצי הגב ורצוצי המושב מוחזקי תמיד ביד האורחים, „ומאושרים“, שהספיקו לתפוס להם מקום, בשעה שהאחרים עומדים על גבם ומחכים, רק זהירות מועטה: והכסא לא יפול. העיקר היא הזהירות. זהירות! זהירות! זו היא המלה המאמצת תמיד בחללו של החדר הזה, והיא שלוחה מרגע לרגע מפיו של בעל המחלבה לאוני אורחיו, מפיו של ר' יענקל, שבעיקר אינו אלא מין „קבלן“ על פי אומנתו, אלא שבעשרים השנים האחרונות אחז לפי שעה בעסק זה. צריך אדם לדעת איך עליו להתהלך עם כסא רעוע! — רגיל בפיו של ר' יענקל. כי הכל פה, בבית הזה, רעוע, הכל פה שברים. ⁽¹⁾

ובכל יום באים לכאן גם „השותפים“ לאכול את ארוחתם המשותפת — האח והאחות, הוא — הסטודנט הנצחי, בעל הפנים העצובים, והיא, האחות, יפת התואר

הנובל'ת מיום ליום יותר, נראיה כיתומה מבית אביה ואלמנה מבית בעלה. היא יתומת יפיה היא ואלמנת נעוריו של אהיה, מתוך קערה אחת הם אוכלים את ארוחתם המשותפת העולה להם בול, בול, הזול. הם אינם באים שניהם בשעה קבועה אחת. האחות מקדימה תמיד לאחיה, ויש שהאחות, יפת התואר, יושבת שעות רצופות בתוך הכעור והשברים שמסביב; על פי רוב היא עומדת ומצפה לאחיה, העסוק בודאי בשעוריו, ואולי יושב הוא בשעה זו על יד אחת העלמות, החולמות והזזות עד שנת העשרים לחייהן, ומסביר לה, שהכל הכל, או שהכל מותר, שהזכות להכה, ובשעה זו עומדת האחות ומצפה לאחיה, שיביא ויחלק עמה את קערת המקפה ואת נתח הצלי, כי את הלפתן אינם מחלקים ביניהם, אינם מחלקים. שתי מנות להם, שתי מנות, ואני, אדוני דרבקין, אני, אחד מבאי הבית הזה, אחד מהניכיו, שפלטתי אל תוכו את ימי נעורי וינקתי מן היתמות והאלמנות שבו, מטחב כתליו, מקדרות הטפיטיה הקרועים שלו, מהשכל שבאורחיו ומכל השבריו שמסביב, ספגתי לתוכי גם את הזמבט של כליון הלב של האחות הזאת, שעניי היתה נתונה עליה ימים רבים, כן, דרבקין — ומפני זה אני עצב לפעמים.

שורות המטיילים הלכו הלך וצפוף, נתרבו „פרות הבשן“ הנועות עם פנות היום משפע החלב ומתאוה. את מאוייהן הן מזילות אל תוך אויר העולם וצודות נפשות. אל תוך המנזרים הרחוקים הן מזילות מאוייהן ואל תוך חדרו הבודד של נזיר-משורר. — הרואה אתה את כל השפע הזה? — אמר אשר והעביר את ידו בחליו של האויר — כל זה נקנה בכסף. — לא! — קרא שליט מתוך התמרמרות על אדם זה, השש, כנראה, על חזיון זה. — שקר!

— שוטה! — קרא אשר ונשתתק. נשתתקו שניהם שתיקה כמושבה. שליט כבר פשט את ידו לאשר לשלום. אשר לחץ את ידו של זה, אחר כך הניח בה את זרועו, הורזו באצבעי על אשה מקושטת שעברה על פניהם ואמר: — פסח שליט, הבט, מה אתה רואה? — אשה מקושטה — ענה שליט.

אשר נטל את ראשו של שליט, החזירו לצד שני בלפי ימי אחד, שהיה רודף אחרי האשה ההיא ומגיש לכל העוברים את הכרטיס שלו — יד שרועה, מעוקמה ומחוללה, כשהוא קורא: צאו וראו! ... רחמנים בני רחמנים! ... — פסח שליט, הבט, מה אתה רואה? — שאל אשר. — אביון — ענה שליט.

— פשיטא! הא כיצד? — שאל אשר בכעס, כשאצבעו הפשוטה היתה תלויה באויר.

— מה? — שאל שליט קצת מתוך תמימות באמת וקצת מתוך תמימות מעושה. — הא כיצד? אני שואל: הא כיצד? — השיב אשר כמנצח — הלא זו היא סתירה מפורשת. אני אינני נמנה על אותה הכת של המיליונר האשכנזי, שמוצאו מיהודה וביתו בצרפת, אח לחולמי חלומות ומטיף „לכח הברזל“. נביא של הסוציאליזם ואב ופטרון לפועלי העולם. אני אעשה לי בעולם זה את שבעים-

השנים שלי לא תחת הדגל האדום. אולם... אני... כועס. אני... שונא, אדוני שליט. הנה אביון והנה גברת מקושטה... ולא עליה אני כועס, כי אם על המנוול הזה... יד שרועה ומחותלה של קבצן רודפת תמיד אחרי כל גברת מקושטה, אחרי התפארת... ומנוול זה חי בעולם ומתלבט בין הרגלים... אינו מתביש וחי... ואולי... ואולי אקצץ את היד הזאת ואציגנה על גפי מרומי קרת, על במותיהם של בתי תיאטראות וקרקסאות ובמות להטפה וקתדראות... ואולי טוב לצבור אותם למקום אחד... את כולם... את היד הקצועה הזאת ואת כולם... את כל הטוענים האלמים, השוכנים כבוד במרתפות, בבורות ובמאורות כלבים, את כל הגופים המזוהמים של תינוקות קבצנים, ישישים נגועי שחפת המתגוללים באשפתות, את כל הנשים מזוהמות הדמות ומכוערות התואר, את כל זב ומצורע ומוכה שחין ונגוע... ואת כל עני ואביון הפושט יד ומבקש עזרה ואינה, אהבה ואינה... את כולם למקום אחד... צבא גדול... בסך... ולכעוס בצבור... כעס גדול... של עבדים המתפרצים... של אביון הקורא תגר על מנתו הזעומה שבתמחוי... ולמחות... אין אנו סולחים! וביניהם גם עבדך... וגם מר... פסח... הבחור שרדף אחרי כרכרה... והכרכרה ברהה לה, לפי שמר, מר פסח, הוא, במחילה, דלפון... דלפון שנאחו בהכה... ואף על פי שהוא כופר בעצם החכה ובעצם החזיון, שהוא בבחינת דג... כשיבוטא זה שנאחו בחכה וכופר בעצם החזיון, חי, הי, מעמיד פנים כאלו... כאלו לא נאחו עדיין והוא עדיין אזרח נאמן בין כל שוכני המים והוא מפרפר... כאלו... חי, חי, "כאלו"... כן. הדגה היא כופרת, מר פסח... היא מעמידה פנים כאלו... היא מפרפרת לה... לצבור את כולם תחת הדגל... אם חיה מזוהמה זו, ששמה אדם, אינה יכולה לפסוע אפילו פסיעה אחת בעולם התחתון הזה בלא סמרטוט על ראשה... חי, חי, חי... אם אתה אומר: דגל! — דוקא דגל! — הרי הדגל השחור... לצבור את כולם תחת הדגל הזה ולדרוש חשבון... לפתוח את פנקס העולם ולדרוש חשבון מסנחריב ומנירון, מקליגולא ומאנטוניוס קיסר, שהיה מלך וכתב ספרי מוסר, רצח ושקר... לדרוש חשבון בעד כל כסאות המלוכה, שנתנו ליחידים בכל דור ולא נתנו לרבוא רבבות הנפשות שנולדו תחת השמש... בעד כל שרביטי המלוכה, שהושטו לכל מיני אסתר ולא לכל שאר יפות המראה ומכוערות התואר, שנולדו, היו ומתו תחת הכירים בכפר, בעיר ובכרך. בעד כל הכבוד, היקר, קריאות "יחי" ו"הידד", שנתנו למלכים, שרים, חכמים ומשוררים. בעד כבוד אלהים שנתן לבן־האלהים ונמנע מהירוסטרטוס ומיהודה איש קריות וגם מעבדך אשר וממר... מר... פסח שליט... שני חוזרים הגוברים באשפת העולם... בעד כל העמודים, שהקדישו כותבי התולדה למשה רבנו, ציצרון, שקספיר וטולסטוי, ולא הוקדשו לי ולך ולנתן החטמוני ולהבחור הטפש דרבקין ולהטמטום שמעון... בעד כל הכסאות, שהוכנו בנן ערן להינריך הינע, לגאטע, ואולי גם לשניאורסון, ולא כל שכן לנירנברג, משורר התחיה נירנברג... ולא לך ולי ולכל בני חברינו הקבצנים... לצבור כולם למקום אחד, את כל העניים והאביונים, המצורעים והנגועים, הגנבים והרוצחים, הבוגדים והאורבים על פרשת דרכים ולדרוש דין וחשבון.

לִקְבוּץ אֶת כָּל חוֹטְבֵי הַעֲצִים וְשׂוֹאֵבֵי הַמַּיִם, כָּל הַשׁוֹמְרִים בְּלֵילֹת וְהַמְתַּגְלָגִים בְּרִידִים, הֵם וְנִשְׁיָהֶם וְעוֹלְלֵיהֶם, וְלִדְרוֹשׁ דִּין וְחִשְׁבוֹן. כֵּךְ וְכֵךְ יוֹבְלוֹת שְׁנִים עֲמַדְנוּ בַחוּץ תַּחַת גַּשְׁמִים וּזְעוּת, וְעוֹלְלִים מִפְּרַכְסִים הָיוּ מוֹצִיִּים שְׂדִים צוֹמְקִים. הַכֵּךְ הוּא, פֶּסַח שְׁלֵיט? – לְצַבּוֹר אֶת כּוֹלָם, קוֹפֵה שֶׁל כַּעוֹר וְזוֹהֵמָא, לְמָקוֹם אַחַד... וְאוֹלֵי אֲנִי יוֹרֵק עֲלֵיהֶם – אֲשֶׁר יִרֵק בְּכַעַס – קִצְתִּי בֵּהֶם... קִצְתִּי... סָחִי וּמְאוּס... קִבְצוֹנֹת... שְׂדִים צוֹמְקִים... יְבוֹא מְבוֹל גַּשְׁמִים וְיִשְׁטַפֵּם כּוֹלָם מִתַּחַת שָׁמַי אֲדִנִי. יִתְנוּגוּ, יִרְקְבוּ, יַעֲלֶוּ צַחְנָה... עֲרֻמוֹת עֲרֻמוֹת... אֵינְךָ בִּי רַחֲמִים... אֵינְךָ בִּי... שְׁקֵרִית... כּוֹזְבִית... לְבִי קֶשֶׁה כִּסְלָע... רַק נִקְמוֹת אֲנִי שׂוֹאֵף... לְשִׁנְאָה אֲנִי צִמְא... לְעֵלוֹת עַל הַר גְּבוּהָ... עַל צוֹקוֹ שֶׁל הַר גְּבוּהָ... שִׁמְמָנו נִשְׁקַף עַל פְּנֵי כָל הַכְּדוּרָה... כְּדוּרְנוּ הַנְּבוּזָה... וְלִהְיִין אֶת עֲצֵמֵי ל... צְלִיפָה אַחַת אֲרוּכָה וּמְמוֹשְׁכָה עַל כּוֹלָם... כָּל הַבְּרוּאִים הַמְתְּרוֹצְצִים בְּתוֹכָם... וְעַל זֶה... הַמְרָשׁ... שְׁבַתוֹךְ הַכְּרַחָה... הָאוֹרֶבֶת בְּעֵינֵיהֶם הַקִּטְנוֹת לְכַל בַּחוּר לְבוּשׁ מְכַנְסִים... אוֹי, טְפוּ... שְׁלוֹם! – אַתָּה לֵימִין? – וְאֲנִי... לְשִׁמְאֵל.

– שְׁלוֹם! – הַשֵּׁיב שְׁלֵיט וְהַתְּרַחֵק מִמֶּנּוּ. אוֹלָם אֲשֶׁר רָדַף אַחֲרָיו, הַדְּבִיקוּ, הַעֲמִידוּ וְהַצִּיץ לְתוֹךְ עֵינָיו. אַחַר כֵּךְ הָיָה חוֹבֵט שְׁעָה קָלָה בִּידוֹ עַל שְׁכֵמוֹ שֶׁל שְׁלֵיט וְלָחַשׁ לוֹ לְתוֹךְ אָזְנוֹ:

– זֶה הַכְּלָל, מֵר ש... מֵר „כְּאֵלוֹ“, אֵל תְּהֵא שׁוֹטָה. וְאִם לֹא – נִסְתַּחֲפֵה שְׂדֵךְ. קִנְהָ, סִלֵּק אֶת מַחִירְךָ וְלֵךְ לָךְ. אֵל תְּבִיא בַחֲשׁוֹן, וְאִם לֹא – נִסְתַּחֲפֵה שְׂדֵךְ. הַכֵּל נִקְנָה בְּכֶסֶף. הִזְדַּרְזוּ גַם אַתָּה וְקִנְהָ. סִלֵּק אֶת מַחִירְךָ וְלֵךְ לָךְ, וְאֵל תְּבִט לְאַחֲרֶיךָ, וְאִם לֹא – נִסְתַּחֲפֵה שְׂדֵךְ. וְהַעִיקְךָ, שְׂאֵתָה שׁוֹטָה. וְהַעִיקְךָ, שְׁהַבְּרִיּוֹת מְלַגְלָגִים עֲלֶיךָ. וְאַפִּילֹ אֵלּוֹ, הַמַּעֲמִידִים פְּנִים כְּאֵלּוֹ נִתְּחַבְּרוּ אֶתְךָ לְחַפֵּשׁ אֶת בֵּת הַמַּלְכָה – אִפִּילֹ אֵלּוֹ מְלַגְלָגִים עֲלֶיךָ. וְאַפִּילֹ אֵלּוֹ, הַמַּעֲמִידוֹת פְּנִים צְנוּעִים וְתוֹלוֹת אֶת עֵינֵיהֶן בַּשָּׁמַי הַדְּמִיוֹנוֹת, כְּאֵלּוֹ הֵן בֵּת הַמַּלְכָה – אִפִּילֹ הֵן מְלַגְלָגוֹת עֲלֶיךָ, מֵר פֶּסַח שְׁלֵיט. אֵל תְּהֵא שׁוֹטָה. דַּע: עַל כָּל הַדְּבָרִים הַהֵשֶׁם צַעֲיָךְ, כְּדִי שִׁיבּוֹא הָאָדָם וְיִקְרַע מַעֲלֵיהֶם אֶת הַצַּעֲיָךְ הַפְּרוּשׁ. וְכֵל הַדְּבָרִים מִתְּגָלִים כְּדִי שִׁתְּנוּלוֹ עַל הָאָדָם, כִּי הַגְּלוּי מְנוּוֹל הוּא. וְאַחֲרֵי שְׁתְּנוּלוֹ עֲלֶיךָ הַדְּבַר, יוֹרֵק וְהַסְתַּלֵּק לָךְ מִמֶּנּוּ. וְלַעֲתָ מִצּוֹא שׁוֹב אֵלֶיךָ בְּלֹא בּוֹשֶׁת פְּנִים וּבְלֹא אֲמָרִים וְנִיבִים יִפִּים. וְאִם לֹא – נִסְתַּחֲפֵה שְׂדֵךְ. וְהַעִיקְךָ, שְׂאֵתָה שׁוֹטָה, הֵרֵם אֶת הַמַּסַּךְ – זֶה הוּא הַעִיקְךָ. וְאֵל נָא תִתְּעַכֵּב יוֹתֵר מִדִּי עַל הַהִקְדָּמוֹת וְהַמְּבוֹאוֹת. כִּי עֲלוֹלָתְךָ אֶתָּה לְפָלוֹט אֶת חֵיךְ בְּתוֹךְ הַפְּרוּזוֹדוֹר, וְאֵל הַפְּנִימִיּוֹת לֹא תִגְיעַ. פֶּסַח שְׁלֵיט, אֵל תְּהֵא שׁוֹטָה! – כֵּךְ מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אָדָם, מְכָר, וְאִמְנֵם לֹא יִרִיד קְרוֹב וְלֹא דוֹרֵשׁ טוֹבֶתְךָ, אוֹלָם אָדָם... שְׁעוּד... תִּפְגַּשְׁהוּ עַל דֶּרֶךְ חֵיךָ... עוֹד תִּתְּקַל בּוֹ... שְׁלוֹם! –

– כֵּךְ? ... אֲמַר שְׁלֵיט וְהַצִּיץ בְּפָנָיו שֶׁל אֲשֶׁר מִתּוֹךְ טִמְטוֹם הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהַהֲרַגְשׁוֹת.

– כֵּךְ! – כֵּךְ! – אֲמַר אֲשֶׁר וְהַתְּרַחֵק מִתּוֹךְ פְּסִיעוֹת בְּטוֹחוֹת. שְׁלֵיט רֹאֵה אֶת עֲצֵמוֹ עוֹמֵד יַחֲדֵי וְנִעוּב בְּגִבְהוֹ שֶׁל כְּרָךְ. הוּא הַבֵּיט אַחֲרָי אֲשֶׁר מִתּוֹךְ גַּעְגּוּעִים, „כֵּךְ, כֵּךְ. כֹּזֵה הוּא אֲשֶׁר זֶה. אוֹלָם הוּא מְנוּוֹל, מְנוּוֹל“, קְרָא לְבִסּוֹף, כְּדִי לְהִגֵּן עַל נַפְשׁוֹ מִפְּנֵי הַחֲלָאָה, שְׁהִיתָה מְבַצְּצַת מְדַבְּרֵינוּ

של אשר, ומפני הארס שבהם. הוא הפנה את ראשו לצדדים. בושה תקפה פתאום את כל היותו. בושה, המפעפעת לתוך כל האברים כריח של נפט. הוא רדף אחרי הכרכרה. רדף, רדף. אשר חבט על שכמו. מרגל זה בא עד מצפוני לבו... מרגל, מרגל... עלבון, עלבון... אוי, אוי, אוי!... קרא שליט בקול, כאדם שאש מלחכת את בשרו הערום, ורץ, רץ. הוא ברח לתוך חדרו. עלה על המטה, כבש את ראשו בכר, התכרבל בשמיכה, כאדם שמפשיל וילון בינו ובין מחזות העולם. לבו היה בוכה בקרבו על גאותו שנתנוולתה, על כבודו שחוללה ועל מצפוניו שנגלו. יעלם נא הכל מעיניו, הכל, הכתלים, הגגות, ארובות העשן, בתי התומה והמולת הכרך תשתתק. הוא שוכב על הקרקע של בית אכר קטן ונמוך בתוך כפר רחוק. חזיונים וברקים, מבול של גשמים. בית החמר הקטן חותר לנפול. אין פדות. עיניו פתוחות. הוא מביט וצופה, שהמבול יעקור לבסוף את החלונות, הכתלים והתקרה ואת הגוף הזה המוטל על הקרקע וישטפנו וישאנו ויפילנו לתוך אחת הפחתים.

פרק כב.

דמדומי הערב אפפו את החדר ושליט שכב איך-אונים במטתו. כבר עברו כשלוש שעות והוא לא הרגיש כלל בדבר. ראשו וגופו היו מכונסים בשמיכה. הוא צמצם את גופו, כוץ אותו וגמדו, כאלו חפץ לקצר את השטח, שהלה תופס בעולם, עמוד ענן הקיף את היותו. הוא לא יכול להשהות את מוחו על הרהור כל שהוא. הוא לא חש כלום, חוץ מכאב מטומטם, שהיה נתפס כארס חריף המחלחל לתוך כל האברים. מה אירע? מה? — היה משתדל לתפוס את טיבו של המאורע ולא יכול לתפסו. הנה קרה המאורע. לפני כמה? — כמה?.. להתעמק בו, בהפרטים... בהסדר... בהשתלשלות המאורעות. אה? — מה? — כן. תיכר.. אחר כן... אולם החושים האורגים במוחו של האדם את סדר המעשים נתמוזמו. בושה! בושה! בושה! — רק המלים האלה היו מנקשות, ככנפים של צפור פצועה, על הכיסוי של בריח, שהיה מעיק על מוחו. הוא השהה את מוחו שעה מרובה על הרהור, שכדאי לו להתהפך על צדו השני, החליט לשכב אפרקדן וראה את עצמו שוכב על כרסו. היה מהדק את מצחו ופניו אל הכר, כדי להשקיע לתוך מצולות הלב את הארס החריף המחלחל ולהעלות מתוך המצולות את הפרטים של המאורע שהיו נתקים תוך כדי רגע מחכת מוחו ומתחמקים. מה? אה? מה? — הוא הרים את ראשו, הגישו אל הכותל. הדק את המצח אל הכותל ואל גלילי הברזל הצוננים של המטה. ישב במטה. שכבת הקרח, שהיתה מעיקה על לבו פקעה משהו ואזנו הקשיבה קשקוש סנפירים של דג, שהיה מפרפר מתחת השכבה — הדג שקצהו משוח בסם.

שטות! שטות! שטות! — קרא בקול והיה משלב את אצבעות ידיו אלו באלו מתוך מצוקות לב. ופתאום צפו פרטי המאורע ועלו על הלב עם כל סדר בלהותיהם. מתי נראה איש את אצו? — שאל הוא. הלא אנו רואים זה את זה! — השיבה היא. זה היה לגלוג חריף, לעג לאיד, לעג הנצחון. ברגע זה היה עליה להתחמק, להתחמק מיד, בלא ברכה ובלא הרכנת הראש. מתוך בוז.

מתוך העוית פנים, שפירושה ביז. לא: מתוך פנים נוחים, שקטים, ואולי גם מחייכים. שטות! שטות! שטות! — הוא לא זו ממקומו. הוא עמד נבנע כנתיך, כאוהב, כשוטה, כבנו של שמש בבית המדרש. לא — ענה לה — אולם ראייה ממש, ראייה של שיחה! — אי, טפו! — טפו! — ועמידה זו של הרגל על מעלת הכרכרה. גיחוך! גיחוך! — לבו נוקפו, בקש להשפיל לסופם של המאורעות, אולם לבו רותק אל תחלתם ולא יוכל למוש מהם. כך, כך. מתי נראה איש את אחיו? מתי? אה? מה? — ראייה של... של... שטות! — שטות! — עלבון! —

הוא הטיל את ראשו על הכר, נתכוך בתוך השמיכה ושלח את כל חושיו לתוך הכאב שבלב, כאדם, שחותר לצמצם את כל חושיו בכאב השן החולה... שטות! שטות! שטות! — במה הפצתי לשוחח אתה? — מה הם דברי המשא ומתן שביני ובינה? — אה? מה? — מה? — ולמה העמדתי את הרגל על המעלה של הכרכרה? למה? —

כך היה מחטט בלי הפסק במהלך המאורעות, כאדם המחטט באצבעו בפצעו, היה מתעכב על תחלתם של המאורעות כעל מקום טרשים ואינו זו משם. ראה את עמידתו האוילית בפניה על המעלה של הכרכרה, ומשם הסית את מבטו על עמידתו האוילית בכל הימים בפניהם של כל באייעולם, כאדם שנכון לקצץ את אצבע ידו בסכין, ובלבד שיסיח רגעים את לבו מכאבה של שן חולה... הנה... הנה הקן... מחוז הפצים ומאוויים... — לחש שליט לעצמו והורה בידו על החדר האפל והזר, שהוא נתון בתוכו מחמת רגש הרחמנות של שמעון והמצלתו של נתן — הוא והארגז הקטן שבקרון זוית — אלו הם הרכוש שנחל לו אחרי שנים מרובות של טלטולי-חיים. אלו הם העגוים וזה שחרם? — היה מעורר רחמים על עצמו, כדי לבנות את הרחמים היך בינו ובין הארס הזרין, המחלחל לתוך הלב... אולם הארס היה מחלחל ואינו פוסק. במה בקשתי לשוחח אתה? אה? מה? שאף את עצמו. במחו נסתדרה תכנית של שיחה מחוכמת, שהיה פותח בה, אלו לא היה רודף אחרי הכרכרה, אלו היה פוגע בה ברחוב באקראי ומשלב את ידה בזרועה והם היו מהלכים כאנשים קרובים. — כך, כך, גברת פייגין, גברת חשובה. כך, כך. החמה זורחת בשמים

והלבנה גם כן זורחת והכוכבים גם כן עומדים על משמרותיהם. וכשאיך החמה זורחת והלבנה מעוטפת עבים ועקבותיהם של הכוכבים נעלמו — גם כן אין רע, גברת חשובה. אין רע. יש פנסים בעולם, פנסים דולקים. ובין השמים והארץ מתהלכות נקודות קטנות. נקודות... אור זרוע בעולם, מרת פייגין, אור. וכשאיך פנסים דולקים, יש עינים לוהטות. עינים, מרת פייגין. יש שהן כחולות כדגניות ויש שהן תכולות כתכלת השמים ויש שהן שחורות ולוהטות ושלוליות קרנים ומזהירות כאור שבעת הימים או שאורן מפיל אימה... אלו הן העינים של הנקודות הקטנות המתהלכות בין השמים והארץ, נקודות השובות. יש שהן נשאות במסתרים, עטופות-עננים. כל נקודה היא עולם מלא... כל אחת מהן היא סוד, שחרש הבורא. כל אחת מהן היא חשובה, כבודה ורמת-המעלה. הלילה לנגוע בכבודה של הכבודה, מרת נקודה... אסור ואסור... והנימוס? וערכה הרם של הנקודה, שנבראה בצלמה של השמש הגדולה... אסור לגשת למרת

נקודה אלא אם כן נקודה שלישית עמדה בין השתים ושתפה את אורן... הסירי נא קודם, מרת נקודה, את הכסיות, הערדלים, והשתחוי יפה יפה — עד שתדמי לפנס ולא לשמש חלילה... ותחלה צריכות הנקודות הללו לברוח אחת מחברתה, לשנוא, לשטום וללגלג. כשהאחת שואפת, למשל, אל השמש, מתפללת השניה אל הלבנה או אל כוכב קטן שבקטנים או אל פנס, שנדמה לה לכוכב. העינים עולים במעלה על הכוכבים, למשל, לפי שהם קרובים מאד לעין ונראים ככוכבים, ואילו הכוכבים רחוקים מן העין וצנועים ובישנים ונראים כפנסים... אולם לא על זה אני דן, גברת חשובה, מרת פייגין, בעלת העינים השחורות, המזהירות והלוהטות. העיקר, שהנקודות בורות אחת מחברתה, כדי להגן, כנראה, על אורה שלא יועם. כשהאחת שואפת לה, אומרת השניה: לבקעה! — וכל אחת חופרת לרגליה כוך או מערה כעין מבצר להסתתר בחוכו... אולם את, מרת נקודה, את, בעלת העינים השחורות, המזהירות והלוהטות, את חוץ-לילותי ומשאת-נפשי, מלאכי ושטני, את הלינית שלי, שתהיי מנענעת בתוך עריסה את צלי, אחרי שיסתם עלי הגולל... אנחנו שנינו... הן אנו איש לרעותו מישור, מגרשים שוממים נשקפים במרחקים... הן אנו איש לרעותו מנגינה מהוקה וצליל הזיקים... הן הדרך סלולה... הדרך סלולה... ומסביב אור זרוע... הדרך ארוכה... ויש בכך משהו ממה שיש ביי... אל חף הנהר... דרך גנים ופרדסים... אני ואת... שנינו על החוף... את, אהובתי... כן, אגב... הנה יד זו, השלובה הפעם בתוך זרועי, כמה פעמים, אני שואל, כמה פעמים ובתוך כמה זרועות היא כבר היתה שלובה?... אח, שטות! שטות! שטות! עלבון! —

הוא לפת בידיו את ראשו והיה מהדק בהן את הקרקפת, כאילו חשבה להשבר והוא מחזיק בה.

— ועכשיו? — ועכשיו? אה? מה? שאל לעצמו מתוך הגותרות קשת, כשידיו מלפתות את ראשו והוא מניע מתוך ישיבה את גופו במטה. לשכב ולכבוש את הנשימה. לרדת, לשבת. להתמתח על הרצפה על-יד שני נרות דולקים, לרוץ, לרוץ. להתפרץ לתוך חדרה של פייגין, לשבת על הבינונת-הדבש לרגליה בשתיקה, לספר לה ספורי-הבאי, להכנס עם הנקין בשיחה וללחוש לפייגין דרך אגב כדברים האלה:

— אין לך אדם, שאינו שוטה לכל הפחות פעם אחת בחייו,
או כך:

— גם החכמים הם שוטים, אלא שאינם יכולים ליהנות מפרי שטותם, בשעה שהשוטים עושים את שטותם קרדום לפפור בו.
או כך:

— השטות היא אם כל החכמות. השטות היא טפשות בגלויה וחכמה בשרשה הנעלם. השטות היא כח המעמיד והכונה בחיים, ואילו שאור שכלם אינו כבה לעולם. סריסים הם ומחריבים בפקחותם את חייהם,
או כך:

— נקל לו לאדם לגלגל על עצמו מעשה-עול גדול או מעשה גדול של שטות, המביא אפילו כליה על כל חייו, מלהורות במעשה קטן של שטות.

ואולי יסור וירצה לפניה את כל פרטיהם של המאורעות. היא יחלק
לעצמו מלקות בפניה, וכך תהיה הפתיחה של שיחתו:
— היום רדפתי כשוטה אחרי הכרכרה.
כך דבר שליט אל לבו ונתכוץ בתוך השמיכה.
הדלת נפתחה פתאום ובפניו של שליט נדלק גפרור, כנגדו עמד נתן.
שהספיק בינתים להעלות אור בחדר.
— עצל שבצעלים! — קרא נתן — ליל לבנה וכוכבים ואדם נתן באפל!
קום, קום, עולם זרוע אור ואתה נתון בחשכה. קום, קום, שליט, ואולי — נתן
הרגיש פתאום בפניו המעונים של שליט — ואולי חולה אתה?
שליט נענע בראשו בשלילה.
— אלא מה, פסח? — שמא חולה-אהבה אתה? —
שליט נענע בראשו בשלילה.
— לא זה ולא זה אם כן העצלות מי התיר לך? — קרא נתן — רד! —
הוא משך ברגלו של שליט, דבר שעלב מאד את שליט — רד, בן-אדם הוזה,
משורר נסתר, ואי החבילה? — ואי חבילת-הספרים, שהזמנתי בשביל כחולת-
העינים? — השמת את לבך אל העינים האלו? — אלו הם ספריו של איבסן,
קוריוו! קוריוו! — נשתכח ממני הדבר, שהספרים מונחים בתוך חדרך, סרתי
לפייגין בלעדיהם. ואם כן מה לי שם? תיקו! בקיצור: קוריוו! אני סר לתוך
החדר, עשיתי מה שעשיתי כשסרתי לתוך חדרך, קודם כל הדלקתי גפרור,
אני אקנה לי מדלקת של ברזל. בנוזן אקנה לי ואהיה מהלך מבית לבית
ואעלה אור, בקצור, הדלקתי גפרור וכאן הוא עצם ה"קוריוו". הריבה מוטלת
כמותך מכורבלת בשמיכה — ולא כלום, כשנגשתי אל המטה, פקחה את עיניה,
הציצה בי מתוך אותו הלעג שבו מציץ אשר בדרבקין, והתהפכה על צדה
השני, ואם כן למה זה אנכי? עמדתי והדלקתי גפרור שני, הריבה אינה זוה,
דבר זה הכעיסני קצת. פניתי ללכת, רואה אני: מכתב מהגולל על הרצפה
על-יד המטה, הרימותי את המכתב, אני אוהב מאד לקבל מכתבים. הצצתי
בכתובת, כתב-יד יפה מאד, אחר-כך הצצתי ב"פנים". כך, דרך רפרוף בלבד,
המכתב כתוב בלשון-הקדש, אם כך גם לי יש במדה ידועה חלק בו, יש, מותר
לעיין במכתב זר, פסח? מותר או אסור? — ואם היצר משיאך? — ואם אתה
חושק מאד בקריאה? — ואם עד שהספקת לישא וליתן עם עצמן כבר חל מבטך
על ה"פנים" וכבר נעשית לבן-בית בין שורותיו, אה, מר שליט? — מה דעתך?
אסור? — כן? ודאי, אולם הענין כבר היה אחר המעשה, ולשון-הקדש היא צחה,
המחבר של המכתב, איש אחד ששמו קפלן, הוא, כנראה, אדם עמקן והוגה
דעות, פילוסוף, יצאתי את החדר על מנת לסור אליך, לקחת את הבחור פסח
ואת החבילה ולחזור, בינתים תשוב פחולת-העינים לתיך הבית, היא בפירוש
הבטיחה לי היום לשבת בערב בביתה, היא הזמינה אותי לסור לחדרה הערב,
היא משתעממת מאד, כך אמרה לי בפירוש, הימים הם לה ימי געגועים גדולים,
ואני הבטחתי לה לסור, ודאי אסור, ולחשתי לה גם כן, שגם את הבחור פסח
אקח עמי ואביאהו אליה, היא לא אמרה לא הן ולא לאו, מכלל, שהן בקצור.

וגם מהמכתב לא הסחתי את דעתי אפילו רגע. יצאתי לי לחוך הרחוב ופגעתי בפנס מאיר, עמדתי לי על-יד הפנס בצדו של העמוד וקראתי מכתב בלשון-הקדש, הכתוב מאת החכם הגדול מר קפלן ל'בתי-ישראל הנפלאה בטהר-לבה, ב'גון-עיניה וביפיי-שערותיה, מרת מלכה בת אברהם, וכיון שהתחלתי לקרוא את המכתב, שוב לא יכלתי לזוז ממנו ולהפסיק, חלילה. הלא זו היא שירה, שירה ומחשבה, יהדות ואנושיות. חכמה נשגבה, עליונה - הרבה והרבה דברים מתוך המכתב סתומים ממני, לפי שהם נעלים, נעלים מאד, נעלים ונשגבים ממני, ואולי גם ממך, פסח. ובסופו של המכתב הוא מודיע למרת מלכה בת אברהם, שכבר ערך על הגליון מאמר גדול בדבר ערכו הספרותי של הסופר הגדול שניאורסון. הוא, אמנם, אינו משפיל כלל וכלל את ערכו של שניאורסון. כך הוא כותב ל'ריבה' - אולם לפי דעתו, לא נגעו המבקרים עדיין בצד אחד חשוב של האישיות הספרותית הזו, ששמה שניאורסון, דהיינו, בדבר ההשפעה, שקלט שניאורסון בנערותו מתוך ספריהם של סופרי אומות העולם, בני חבורה ספרותית ידועה, שערך יצירותיהם אבד כבר במדה ידועה. ומפני טעם זה גם רבים מדבריו של שניאורסון, וביניהם גם רבים חשובים מאד, ריח של זקנה עולה מהם... ולפיכך כדאי שיבואו אחרים, שתגלה פמליה של סופרים צעירים, שירעיפו בשמים רעננים על ספרותנו, שישירו אותה מתוך צנור חדש וכו' וכו'. כל הדברים האלו הם עמוקים מאד, והן המכתב הוא בכיסו, כן, את המאמר נכון הוא לשלוח למערכת, השקפה ואם תמצא בו דברי טעם ותחן להם מקום על עמודיה וגם תשלם לו שכר-סופרים, כנהוג, נכון הוא לעלות לו, כרך של חכמים וסופרים ולומדי-תורה, לא להשתקע בתוכו, כי אם לשם ישיבה ארעית, כדי לתזות את פניה של... ואולי יודמנו לו בינתיים שנים או שלשה שעורים וישתקע בכרך. אולם העיקר, שישלחו לפי שעה שכר-הסופרים ויסיפק לו בודאי להוצאת-הדרך... אולם גופו של המכתב, דבריו הנשגבים, גודל חכמתו ועושר-הגיבים שלו - אלו הם העיקר. והמכתב הזה בכיסי הוא, פסח. רצונך - אקריאנו לך... הקשב ושמע... לא בגינך אני נכון לקרוא, כי אם בגיני. מתענג אני מאד כשאני קורא את הדברים המתוקים האלו, כבר הקראתיו פעם אחת. לאשר הקראתיו, בדרך הליכה סרתי לחדרו של אשר והקראתיו.

- כך? - אמר שליט מתוך התמרמרות כבושה על אדם זה, שאינו יודע להבדיל בין אדם ראוי לשאינו ראוי, - כבר הקראת אותו? - לאשר?

- רצונך - אקריאהו לך.

- לא! - השיב שליט מתוך כעס.

נחן נעץ בשליט מבט תמה. שעה מרובה שתק, ואחר כך אמר:
- איני מבין, פסח שליט, אני איני מבין. אתה... אתה... איני יודע, מה אתה ומי אתה? - אתה - חכם אתה, כמדומני, חכם, יותר מדאי. פקח... אתה מציק, כמדומני, תמיד דרך זכוכית, מגדלת או מקטנת, אתה אינך כמוני, לא. וגם לא כאשר. אתה אוהב, כמדומני, בחור כדרבקין. אמת, דרבקין הוא אדם הגון. ודאי. אולם... הוא מתהלך... כאופוזיציה... וכך הוא מכריז: פנו דרך, אני, כלומר, האופוזיציה הולכת! - ואתה נוטה אחריו קצת. ניכר הדבר.

היום סר רוחך, אני רואה. אין לבך פנוי כלל אלי. אני איני נעלב. אני הולך
 לי מעולם לא נעלבתי. אני הולך. אין רצונך, כנראה, להלוות אלי ולסור לביתה
 של בת-עירי ולבקר את חנקין החולה. לא? – אלך לי לבדי. ומחר אבוא ואבקרך.
 – הן! רצוני! – כמעט שהשמיע שליט, אולם לבו לא נתנו להודות
 בפיו. אולי היה מפציר בי לכל הפחות פעמים הייתי מעמיד פנים, כאלו אני
 הולך בלא-חשק, והייתי הולך מכל מקום – אמר שליט בלבו – אולם עכשו –
 לא! – לא!

הן תקע את כפו לשליט ויצא את החדר. שליט קפץ מעל המטה, ירד
 וקרא אחריו:
 – נתן! אבוא. אחר כך. אחרי חצי שעה. לבקר את חנקין החולה.

פרק כג.

אחרי שעזב את החדר שכב שליט במטה עוד כחצי שעה. הוא היה
 מטכס את הליכתו לפייגין כשר-צבא המפלס כל פסיעה ופסיעה. הן נתן יבשר
 להן תחלה, שעתיד הוא, שליט, לסור היום לחדרן, כדי לבקר את חנקין החולה.
 אלו היו המלים האחרונות, שהשמיע באזניו של נתן. נתן הוא גרמיופון. דרכו
 למסור מלה במלה, נמצא, שבקירו לא יהיה בלתי צפוי כלל. וגם טעם בקורו
 יהיה מחוור. שפיר, ואחר-כך... אחר-כך... כן... אופן השיחה... הרצאת הדברים...
 העיקר, שתהא נוחה ושקטה. לנגוע במאורע? ודאי... דרך אגב... באופן פקחי
 אה? כן. לא. דבר זה תלוי בהשתלשלותם של עניני השיחה. תלוי במסובים,
 במחלתה של חנקין, אם, למשל, אשר יהא מסב בשעה זו, לא יזכיר את
 המאורע אפילו ברמו. נחש ערום זה ידרוש אותו כמין חומר, כדי לנבלו בעיני
 הבריות. יכנס... מיד יכנס לתוך החדר. את המעיל לא יסיר. ופתאום חרה
 חרטה בדבר עצם הבקור. לא כדאי. לא, הן והן. וכדי לעכב בעד החרטה,
 הזדרז, קפץ מעל המטה. עשה את שערותיו ויצא בבהלה את החדר, חזר והציץ
 בראי, ושב ויצא. פניו אינם רעים כלל היום, יש בהם צל של... אור גנוו
 במעמקים.

הוא רץ, רץ על פני רחובות, משסע לו דרך בין מרכבות-הטרם, כרכרות
 ואבטומובילים. יכנס, יכנס, לא. הן. יגש עד שער הבית, יעמוד על-ידו ולא
 יכנס, לפי שהוא נרגש מאד, לפי שבבקורו של היום תלוי כל כבוד-חיותו...
 שאם פיו יפלוט היום אחרי אותו מאורע מלה שאינה הגונה, דבור אחד של
 שטות, מפני התרגשות יתירה, הריהו מאבד כל עולמו בידיו... ואולם מכל מקום
 יסור... כדי להעמיד על השקר שהשמיעה. היא הודיעה לו בפירוש, שבערב
 לא תהיה בחדרה. והן הוא ימצא אותה שם. הוא יסור, כדי להעמיד פנים, שכל
 מה שקרה היום לא היה אלא דבר שבהלצה... עצם הרדיפה אחרי הכרכרה לא
 היה אלא לשם הלצה בלבד, הוא יאמר לה בפירוש, שרדף אחרי הכרכרה
 כעשרה רגעים, כרבע שעה, לשם הלצה... לפי שמוזר הוא. לפי שיש בו ניצוץ
 מנשמתו של נגל, הגבור הידוע של המסן, גבור זה, שכל בחור מישראל

ומשאינו ישראל מחקה אחרי כל תנועותיו ומעשיו, כדי לישא הן בעיני העלמות הטפשיות, כדי להיות מוזר. מוטב ישקר לה ולא יהא מנוחך בעיניה. האשה שוטמת את הגבר, שאינו מופיע אליה ככהן גדול, העוטה אפוד והושן ומקריבה לקרבן. יסור לתוך החדר וישקר. ישקר בדבוריו, בתנועותיו, בצחוקו ובקולו. הוא יסור, ישב על ידה של חנקין וילטף את שערותיה, יתנהג אתה כמו שאשר מתנהג עם סוניה. השטות שבמעשיו הוא כובד-הראש שבהם.

המתנהג עם העלמות בכובד-ראש יתרה דומה לאדם שבא להתוך ניר בקרדום או במגל הריף. דומה הוא לאותו האדם שבספרו של גונצרוב, שהיה חוגר סכום כזה של כחות בשעת מזיגת כוס-התה, כסכים הדרוש לפתיחת שער-ברזל. "והעיקר שאתה שוטה" עלו פתאום על לבו דבריו של אשר. שטות! יכנס, ידבר, יצחק בקול. אכנס! — קרא לעצמו בשעת מרוצתו על פני הרחובות — ובשעת כניסתו לתוך החצר ובשעת טפוסו על המדרגות. אכנס! — לא! — קרא לבסוף, כשירו כמעט גנעה בכפתור-הפעמון. הוא ירד בבהלה מעל המדרגות, — החליט לעמוד על-יד השער ולחכות לנתן. וכשיצא יתן יעמיד פנים, כאלו ברגע זה נגש עד השער. נתן ודאי ימסור לו מלה במלה את פרטי השיחה של הערב, את דבריה של פייגין. הן ודאי צפו לו, שתיהן צפו לו. נתן ישיה לו על צאתן. ופתאום הרגיש בשני צלמים, שהגיעו מתוך החצר. הוא מהר אחריהם. ברור הוא, שזה שיינר עם פייגין. ידיהם משולבות, הוא צעד אחריהן לאט כמרגל, וכמעט ששמע את דברי השיחה שביניהם. הגיעו עד קרן זזית של הרובייה-מלכים. פייגין החזירה את ראשה... ודאי הרגישה בו. הה, בושה! הה, כלימה! הוא רץ, עבר על ידם וכמעט נתקל בפייגין. הוא ברח. בקש להתבלבל בין העוברים והשבים. פתאום ראה את עצמו בין פסיה-ברזל של מרכבת-הטרם. בקש להתחמק — הדביקה אותו כרכרה, נטה לשמאל — הממה נאקה כבירה את אזניו והשתיקה את מחו. זה היה אבטומוביל, שהשתרע עליו כחיה רעה, רק כפשע היה בינו ובין המות, אולם השופר כון את הרגע ועכב את האבטומוביל. בינתיים השתטח שליט מתוך אימה על הקרקע. כנופיה של אנשים התכנשה סביבו. פניו להטו מבושה. הוא התחמק וברח לתוך החצר שכנגד.

שם עמד שליט, תלה את ראשו למעלה, לקראת האורים הבוקעים דרך החלונות ודבר אל לבו: כך, כך! נצלתי מן המות. נו, ומה? וזהו כל הכוש? — הנה אורים דולקים. אורים מנצנצים בעד החלונות. שם בתוך המעונות קולות-צחוק של תינוקות, של נגלים, של בנות-זוג אהובות, נשיקות של רוגו ושל תחנונים ושל התחטאות. מחמים רותחים, משרתות מוזגות כוסות, אשת-נעורים מטילה חתיכות-סוכר לתוך הכוסות ואורחים מסבים. מושב-רעים. מתפלפלים בטולסטוי. אחד מדקלם את הינה. כמה חתיכות-סוכר לתוך הכוס? — שתיים או שלש? — שואלת בעלת-הבית מתוך בת-צחוק קרובה ונדיבה מאד מאד. ואף על-פי שבת-צחוק זו תרומה היא לכל אחד מהאורחים בשעת זריקת הסוכר, מכל מקום כל אחד מהם מיחד את בת-צחוקה רק לו. זו היתה בת-צחוק מסוג אחר לגמרי... לגמרי... יש אורים בעולם, קולות-צחוק, מבטיהן, ואני... ואני! — מבחוץ! —

כך הגה שליט וחבר פרקינה, כשמבטו מטפס על החלונות המוארים, עד שעמד פתאום ויצא את החצר. אחר-כך הרגיש בדבר, שזו היא אותה החצר עצמה, שעלידה עמד המשורר שימקין לפני ימים מועטים וצפה לשיינר. שליט התהיל פוסע על פני המדרכה ומעיין בפניהם של העוברים והשבים. הוא הפש את שיינר ופייגין ומתירא היה לפגש אותם. הוא בקש לראות אותם מאחוריהם, כדי שיהיה ספק בידו להתחמק מהם בכל רגע. הוא הפשם ברחוב המלכים, רחובי-הטיול בערבים, ובתוך בתי-הקונדיטורין והקפה. עמד כנגד החלונות הגדולים של בתי-הקפה והיה מסתכל בין שורות-השולחנות ובודק בפרצופים. ופתאום תפש את ידו אדם, שחבטו דרך זלוזל על שכמו. שליט החזיר את ראשו.

— אדוני!... פניך הם כפני מרגלים — קרא אשר.
 — ופניך כפני רוצח! — השיב שליט, שבקש לעקור מיד ולהתחמק מעיניו של הרשע הזה.
 — אולי באמת רצחתי אדם! — אמר אשר ובת-צחוק נוכלת רפרפה על שפתיו.
 — למה אתה רץ כל-כך? — שאל אשר בתמימות — אתה בורח, כנראה, מפני מי-שהוא או רודף אחרי מי-שהוא.
 — מי? אנכי? — לא. הגם נביא אתה? — השיב שליט מתוך בלבול.
 — לא רק שוטה. שמא זקוק מר שליט לשטר בן שלשה? —
 — ואתה גם עשיר הנך? —
 — קבלתי כסף מאת הדוכסית. והרי מכתבה! —
 אשר רפרף אל מול פני שליט בגליון של נייר ורדי.
 — והרי שמה וטם משפחתה! — אמר אשר והוציא מתוך הפורטפיליה כרטיס-בקור. — הגרפינה לבית ז... אתה רואה? — שאל אשר וחכה לתשובתו של שליט.

— אני רואה! — השיב שליט, נדהם ממראה עיניו.
 — אדון שליט, גלה נא את האמת. שמא אתה זקוק לפרוטות? הלא ודאי קבצן אתה — קבצן בן קבצן...
 — אדם גם! — קרא שליט מתוך התמרמרות. אשר שלב את ידו של שליט בזרועו.

— למה אתה רץ, אדוני? — שאל אשר בהשתתפות — כחצי שעה אני רץ אחרך. בעקרו של דבר, מה מעשיך פה בו? — אני איני מבין. כל הענין הזה מוקשה הוא בעיני. הענין המכונה שליט. אני מסתכל בה תמיד... אני מתחקה עליך. יש בך ענין... יש. אתה טפוס... אמת, טפוס ידוע למדי... הטפוס הזה, שהאוריגינליות שבו היא בנלית וידועה מאד מאד. בזרוב הרוסי, נגל הסקנדינבי, פלך הפולני וכו' — כל אלה הם ידועים למדי... ואולי יש בך משהו משלך... ניצוץ מאש אחרת... ממך נודף ריח אחר לגמרי... נדמה לי... אם איני טועה... בכל אופן, הנך יהודי, יהודי מארץ-היהודים, בנה של כנסת ישראל... היהודי בעל לב נשבר... את העולם לא תשנה, הרים לא תעקור חלילה ממקומם. הנך נזהר ודאי עדיין מבשר-טרפה. בכל אופן איש לא תהרוג... חלילה וחלילה.

אולי אתה כועס קצת על ארון-הקודש ועל עשרת הדברות. אולי. והוא סך-הכל. אתה רץ. וגם עיניך מתרוצצות תמיד... אתה בורח, כנראה, מפני הדבר שאתה רודף אחריו... כזו היא התמצית. כזה הוא הפרוש, פרוש הענין המכונה שליט... ודאי בעיניהן של נערות טפסיות גם אתה נחשב לגבור... גבור מגבורי-ישראל. בעיקרו של דבר, מה הם מעשיך פה? אני איני מבין — איני מבין כלום. מהיכן ירק זה, למשל, חי? — ובכלל איני מבין. בחור, שמשכנו ברחוב הפושקין — המ — משוטט ברחוב המלכים ומלווה עלמות לבית-הספר... והן בחור זה נולד, נולד בדורם. כן? — עמד ועלה משם לכאן, כדי להתשוטט פה ברחוב המלכים ולרדוף אחרי כרכרות... כל הענין הזה הוא מדרש-פליאה... והעיקר, שלא ימית את עצמו מדעת... לדבר זה לא יסכים, כנראה, בשום אופן. לא? — אשר עמד נשען על רגל אחת ורגלו השניה נפנפה באויר. הוא הציץ לתוך עיניו של שליט כמחכה לתשובתו. הרגל התלויה באויר נגעה דרך רפרוף ברגלו של שליט. אשר התחווה לפני שליט ופניו הביעו התנצלות נובעת מלב.

— פרדון! יסלח נא האדון! — שלא במתכוין נגעתי...
אשר חזר ונעץ את מבטו בפניו של שליט וצפה לתשובתו. שליט הציץ רגעים בפניו של אשר מתוך בוז. אחר כך קרא:

— אכן מנוול אתה. אין לי פנאי!

שליט כבר החזיר את ערפו לאשר ובקש להתחמק ממנו אפילו בלא ברכת-הפטורים. אשר שלב את ידו בזרועו מתוך חבה גלויה, שהחניפה לו ופיסה אותו.

— אדוני שליט — אמר אשר — מבקש הייתי לשאול אותך... אם... אם כבר ראה מימיו... דוכסית? —

שליט נעץ בו מבט תמה ומבובל.

אשר הבליט את כרסו מתוך הכרת-ערך, הציץ בפניו של שליט ואמר:

— מתכון אני... המבין הוא, מר שליט? — לראיה של ממש... ראייה של שיחה... של שיחה קרובה ושוטפת... כשהפרוש של השיחה הוא לגמרי אחר... כשאצבעה הקטנה והרכה של הדוכסית, כפי מבטאו השנון של נתן החטמני, כשאצבעה הקטנה והסולדת של הדוכסית נתונה בתוך ירך ומבטה מלסוף... וראשה של הדוכסית נתון על זרועך... והאולם הוא מרוח ומואר ועלי-יד האולם עשרה חדרים פנוים ומוארים... רחבות... רחבות... ומתוך כל החדרים האלו אין נפש חיה... היא בורחת ואתה רודף אחריה. מחדר לחדר... מכסא לכסא... ודרך ענפי האילנות מטפטף אור הירח ויללית-כלבים מגיעה... הן, יללית-כלבים... אין כוס-התענוגים מלאה על כל גדותיה כשאין יללית כלבים מגיעה מן המרחק... הה, היים! — היים! — מבין אתה, בחור בית-המדרש? — הה, היים! — ומסביב משמשים, משמשים, השומרים את הסף ואת השערים. ראשים משתחפים, קומות נכפפות לקראתך — ואתה פוסע כמנצח... עבדים, עבדים — ואתה קוטף פרחים... ואתה רומס, דורס ורומס ורק בתוך קערת-הזהב... הה, נשויי-אשר, נשויי-אשה, נשויי-יין. נשויי-חרב, נשויי-סם-החיים וסם-המות... הה, הרודפים אחרי הכרכרות! הכבר נגעה כף-ידך בידה הרכה והריחנית של דוכסית, שלא הפרה מימיה בעפר ולא כבסה לבנים. הכבר נגעה? — אה? — שאל אשר בלחש.

— לא! — השיב שליט בקול מיכני.
 — ואני — הכריז אשר בקול סודיי, כשהבליט את כרסו והצביע על
 חזהו — הן!
 — ואתה הנך שקרן? — שאל שליט מתוך רוח שקטה.
 — העיקר, שהנך שוטה! — קרא אשר, תקע את כפו לשליט והתרחק
 ממנו מתוך הדרת-גאות.
 „רוצה, רשע, מנול, גס-רוח, ודאי גם שקרן. אולם חזק הוא ודבריו הם
 חצים שזונים” — נצנץ הרהור במחו של שליט.
 אשר כבר היה רחוק. שליט עמד רגעים יחידי, מפנה את מבטיו
 המבולבלים לצדדים. הוא היה מדוכדך. נדמה לו, שהוא כלו שרוי במים. מי
 הוא? ומה לו כאן? — ולמה נתגלגל לכאן מן הדרום? — ואיפה היא הדוכסית?
 זו היד הרכה, הטהורה והריחנית, שלא נגעה בזוהמת העולם? איה? ומהיכן שוטף
 זרם זה של עוברים ושבים? ולהיכן הוא שוטף? — ומה יקרה אותו בימים
 הבאים? — מה יקרה אותו ברגעים הבאים? עתידו להיכן? — צילו להיכן? — כעדת
 עורבים שחורים באו לקראתו ביעף הימים הבאים. — הוא הסתכל בהם כהרף-
 עין. עננה כבדה תלחה על ראשו. הוא שרך את דרכו לאט לאט עד שבא
 לחדרו, הטיל את עצמו בתוך החשכה על המטה, נכנף בתוך השמיכה,
 שהפשילה כוילון חוצץ בינו ובין העולם ולחש לעצמו:
 — אינני! — נסתלקתי. —

פרק כד.

ספר קטן, קובץ של „ספורים וציורים”, יצא לאור. שמו של מחברו,
 הסופר אנדרס, לא היה כלל מן המפורסמים. ציוריו הקטנים והצנועים היו
 נדפסים, אמנם, מפרק לפרק ב„החיים”, ופעמים גם ב„השקפה”, אולם שום איש,
 חוץ מקומץ קטן חברים של המחבר, לא הרגיש בהם, כשם שלא נמשכו גם
 לבותיהם של הקוראים ושל המבקרים אל הקובץ הקטן הזה.
 זו היתה מחרוזת של ספורים, כתובים בסגנון חרישי וענותני, שהיו,
 כנראה, שעשועים למחבר, כחרווי הפנינים בידיהן של הנזירות, שנתנו להעסיק
 אותן, להסיח את לבן מהבלי העולם הזה ולהפנות את מבטן לאביהן שבשמים.
 לא היה בספר זה כלום מן העממיות הכבושה של שניאורכון ובני חברתו,
 שהיתה נוהגת בימים ההם, אף לא מעזות-הקצף של המורדים מן המין הידוע.
 המגענעים את אגרופם כלפי כביכול ומכריזים על עצמם, שהם דורכים בגאות
 על במות-החיים ובזו יבזו למורד, ובשעה זו עצמה אזניהם מורכנות וראשם
 כבוש למטה בכדי לדלות משם מחיאות-כפיהם של דרי המורד...
 היה זה ודוי של נשמה נאכלת על-ידי מדורה יתומה, עורגת אל אש
 הצבור ואינה משיגה אותה. היתה כאן עיפות של נשמה, שנלאה לשאת את
 משא עצמה, טרחה וריבה, עיפות של הויה. המתבישת בבדידותה ומואסת

בקשרים. היה זה מכתב, ששלח אחד אל רעו שישנו או שאינו אלא בדמיון או שאפילו הדמיון כופר בו – ואולי מסתתר הוא בתוך אחת הפתחים שביער עבות או בתוך אחד ממרתפי הבתים. לא היו כאן טרגדיות, אלא טרגדיה אחת צנועה, שימיה כימי השמים על הארץ ומהותה מהות האדם, שכלו פצעים ואת הטפול בפצעיו הוא מכנה בשם יצירת ערכים ואת האיספלניות שעל המכה – השקפות עולם. ומשום שגם ההרגשה הזו, הבזה להשקפות-עולם, לערכים, לשמות ולמושגים, אינה אלא איספלנית מיוחדת במינה, ויש שבני אדם עונדים את ההרגשה הזו, שהיא טרגדית-חייהם, עטרה לראשם, עושים אותם כמין זמר של חייהם ועליה גאותם, לפיכך בא החיוך של לגלוג המרפרף מעל להרגשה גמצהצח אותה ונותן לה פנים שוחקות, כדי להסיח את העין מגוף העיקר, ואיתו החיוך, המאפיל על העיקר הוא הוא גופה של הטרגדיה. אולם אחר-כך באה ההכרה, שגם חיוך זה אינו אלא איספלנית מיוחדת במינה, הבאה לשעשע את האדם בצניעות שבו ושחיוך זה נעשה לבסוף תגא שמשתמשים בה לרמוז לבריות: הנוו, מכיאלהים, מסתירי-הכאב תחת מסוה החיוך. צנועים אנו בכאב!.. אכן גם הכרה זו, המעריכה את החיוך. היא איספלנית על גבי איספלנית, וכן היא ההכרה, המעריכה את ההכרה הזו – וחוזר חלילה, עד שבאה הבחילה, הבחילה של אדם דכא ושפלירות, שנעשה לברות לספקותיו ומצוקותיו, האוכלים אותו כעש וממאסים עליו גם את מכאוביו – בחילה זו המלפפת את כל העיניים והדמויות, כאשת-חיק וכאהובה, המוזגת את הכוס, עושה את המטה, עוצמת את עיניו של אדם, שוקדת על דפיקות-לבו, שומרת את שנתו ואת חלומותיו ואף את רגע יקיצתו. בחילה זו, המטמטמת את לבו של אדם ועושה אותו נכרי למרעיו, לאביו ולאמו וגם לאהובת-לבו. הנה היא... הנה גופה כמות שהוא... היא נצבת נגד עיניו... שכס... צלעות... רגלים... והנה היא מטילה את שתי זרועותיה החשופות על שכמו ומגעת בקבורת-זרועה בצוארו ומגישה את הגוף, את העסיס, את המחתה ואת האש. הנני! – ואין שום ערך... לא כלום... מאווייה נשפכים על פניה כקלוח של רפש וגופה נראה דל כח ורזה וגרום... הרי זו בחילה, שאין ידם בעל נפש יפה משמיעה לחברו לסעודה אלא בלתישה וברמזי רמזים. והאדם מדבר לכאורה על עיניים מן הצד, אלא שה"קרי" של

הדברים מתכון לכך. כזו היתה הרצאת הדברים שבספר קטן זה.

ספר קטן זה נזדמן לידי של המבקר שיינר בבית-המערכת במוצאי שבת זו, שבה חלה התגוששות האתלטים. שיינר ישב אל שלחן-הכתיבה, עמודי-הניר הגזורים היו מסודרים, כוס של קפה שחור היתה מוזגה, – המבקר שיינר לא היה טובל את עטו בדיו אלא אם כן כוס של קפה שחור היתה מוכנה בשבילו – והנער, משולחו של בית-הדפוס עמד וחכה ל"אוריגניל". גליון של מחר חסר עדיין "מכנסים" בלשונם של העתונאים, הוא הפיליטון שמתחת לקו. שעה מרובה היה שיינר מעלה ומוריד את העט לתוך הדיותה. הגליון של מחר חסר סכים של אסף שורות בפנים הגליון ושלש מאות שורות בשביל הפיליטון – ובמח אין נדנדוד של רעיון.

שיינר הוציא מתוך העמודים הגזורים עמוד אחד, הניחו מן הצד ושרטט

עליו שמות, שיכולים לשמש לו נושא למאמר, „גלות“, „לאומיות“, „חצייהאי
הבלקני“, „לשאלת הלשונות“, „תחיה או התבוללות“, „האני הלאומי“, „היחיד
והחברה“, „כלל ופרט“, „האהבה בספרותנו החדשה“, „האשה בספרותו של
שניאורסון“. ילך לו הזקן— כבר קצתי בו! השיב לעצמו שיינר על הרהורו
האחרון. „ואילו“ נצנץ במחו של שיינר— מאמר, ששמו הוא „ואילו“— שם נאה
ואוריגינלי. אך מה יהא הכנו, למשל? „פעמי-המחשבה“ גם שם זה מצלצל
ואוריגינלי. אולם שם זה צריך להיות שם הכולל של כמה מאמרים. של סריה
שלמה של מאמרים, העוסקים בכמה וכמה ענינים, „התחיה, התחיה“?— כזה יהיה
שמו של המאמר הראשון. הוא הכריו בשמחה אל הנער, משולחו של בית-הדפוס:
— מישקה, מזל טוב! רעיון נפלא עלה במחי, „התחיה, התחיה“— כזה
יהיה שמו של המאמר.

ברגע זה נכנס לתוך בית-המערכת אחד ממסדרי-האותיות.
— בשבוע שעבר נדפס מאמר בשם זה ב„השקפה“ מאת מר פישר—
העיר מסדר-האותיות.

— אני משטה!— השיב שיינר וכבש את ראשו על עמודי-הגיר.
הוא היה מצר מאד על נושא זה שניטל ממנו. שטף הרעיונות כבר היה מסודר
במחו. זה היה פרק של שירה לכבודה של התחיה, המכה גלים אדירים
והמתפרצת, לפי הכרתו העמוקה של הכותב, מתוך מעמקה של אוכלסי האומה.
כלום אין אזניכם מקשיבות את הקולות, את הכרוזים ואת התרועות, היוצאים
מתוך נדבכי האומה וקוראים: נהיה ככל הגוים, בית ישראל!— והתשובה:
הן!— כך היא התחלתו של המאמר: הן! על אפכם ועל חמתכם, אויבינו בנפש.
אתם המתבוללים, אתם הלועגים, אתם קטני-אמנה, השועלים, התנים, גורו
לכם מפני גלי התחיה, השוטפים וזורמים בדרכם את כל הרקב לבית יהודה,
את כל הזהום והכעור. הוא התכון גם כן להראות באצבע על שביבי התקוה
המפורזים פה ושם, על קולות מבשרים את התחיה ועל סזיונות משמהים,
שכאורה אין להם שום חשיבות לגבי השקפה שטחית. אולם עינו של המסתכל,
העין החודרת לתוך מעמקה של החיים המתהווים, כלומר, לתוך הדינמיקה
של החיים, רק לה נתנה ההבחנה לדעת מראש את הבאות—
כך היה המבקר שיינר רושם על הגיר, אילו לא נגזל ממנו שם נאה
ומצלצל זה ואילו לא היה נכנס בשעה זו עצמה פישר לתוך המערכת. כי הנה
התפרץ פרא-אדם זה, לבלר זה— ונתקפה הרוח ששרתה עליו. שיינר הציץ
בפישר מתוך בוז, קם ותקע לו את כפו מתוך בת-צחוק ואמר:
— ערבא טבא, קולגה!

— ערבא טבא, אדוני המבקר!— השיב פישר, ישב אל השלחן, טבל את
עטו בדיו, והעט התחיל מיד עף ועובר על-פני עמודי-הגיר, כאילו היה בעלה
נוהג בו מתוך השבעה. פישר קרא בקול אל המסדר:
— הרי מאמר על אירלנדיה, זה המאמר הראשי,— מאה ועשר שורות.
„מה מגושם הוא!“! הרהר שיינר, כשהציף בפניו השבעים והעליונים
ובקדקדו המפוטם של פישר. הוא החליט להפסיק את פישר באמצע עבודתו ושאל:

— קולגה, מה השעה?

— חצי הששית! — השיב פִּיֶּשֶׁר, כשראשו כבוש וידו מוליכה ומביאה

בלי הפסק כמתחלה.

— חצי הששית! — קרא שיינר ולבו נקפו בכח. הוא יאחר, יאחר. הוא,

אמנם, התנה עם הגברת אייזמן לִסְוֹר לביתה בשעה השמינית של ערב, אולם הן ההליט בדעתו להקדים ולסור, לכל הפחות, שעה אחת קודם השעה הקבועה, כדי למצוא אותה כשהיא מלובשה עדיין בפניואר שלה, שדרכו משתקפות זרועותיה ורגליה עד הארכובות. כבר היה מעשה זה פעמים רבות. הוא רמה אותה, הקדים את בקורו ומצאה בכך. עוד בהשכמה היה מתכוון לִסְוֹר לביתה, כדי שימצאנה בכך. — שיינר חזר במחו מתוך הנאה על המלים „שימצאנה בכך” — ונתעכב על ידי הזקן שהקריא לו בפעם המאה ואחת את „עולמותיו העליונים”. קריאה זו שבשחרית של שבת, שכבר נעשתה לִמְנַהֵג קבוע, כמה קץ בה! הזקן היה היום מרוגז מאד והשתמט מלהלוות לו סך של עשרים וחמשה רובל.

הוא השתמט גם מהבטחתו, שהבטיח לו לבוא בדברים עם המוֹלֵךְ בדבר הוספה על משכרתו. הלא זהו אבסורד! אבסורד! — דבר שיינר בינו לבין עצמו. מאה רובל

לחדש — מבקר ממדרגה ראשונה מקבל שכר חדשי מאה רובל. הלא זה מגוחך. מבקר עברי. הספרות העברית — קבצנית היא. קבצנות! עניות ודלות — אי, טפו! —

לא עברו רגעים מרובים ושיינר כבר ישב אל השלחן, ראשו כבוש ועטו עובר ושב, הכל קבל צורה אחרת. קולות וכרוזים ובנות־קולות היו יוצאים מתוך החורבה הגדולה והענקית, ששמה: חיי האומה הישראלית. אלו היו קולותיהם של הצרצר, של הינשוף ובנות־היענה. מה יש לנו? — אין לנו כלום.

בפיוט של תפלת יום־כפור יש תפלה נוגה אחת, שכל האומה באלפיה וברבבותיה משמיעה אותה בדחילו ורחימו ביום קבוע ובשעה קבועה על פני כל כדור הארץ, וזה שמה של התפלה: אין לנו! אין לנו לא כהן, לא מזבח, לא מקדש,

לא נביא, לא מלך, לא שלמים, לא בית־הבחירה, לא אפוד, לא אורים ותומים. אין לנו כלום. לא עם אנחנו, כי אם עדר. ולא בני חורין אנו, כי אם עבדים, ולא רגש הכבוד לנו, כי אם שפלות, שפלות והכנעה. אין לנו תעשיה גדולה,

כי אם תעשיה פעוטה, לא עסקנות גדולה, כי אם עסקנות פעוטה, לא ספרות גדולה, כי אם ספרות פעוטה. כל סופרינו עוסקים בחנונות או במלמדות. כל

חנונינו עוסקים במסחר וכל סוחרינו עוסקים בסרסרות. זה הוא המצב. טרגי הוא. הטרגדיה מלווה את האדם מישראל מעריסתו. אומרים אתם: תחיה! — למה אתם מרמים אותנו? למה אתם בוראים לנו יצורי־דמיון, כדי להדאיב את

נפשנו בהכזבם? — העם באלפיו וברבבותיו רחוק הוא מן התחיה, כמו שרחוק הוא מהציר הצפוני. אל הבצע תשוקתו. אל הכעור נטיתו. אתם אומרים: יופי! למה אתם לועגים לנו? אל ישמח ישראל אל גיל כעמים.

מחציתו של המאמר כבר היתה ערוכה, אלא שצריך היה להמשיכו בנוסח זה ולחזק את הדברים בראיות ובעובדות מהימים האחרונים, לצאת מזוין במעשים, הצוחים ככרוכיא. לתכלית זו צריך היה לחטט קצת בזכרון, לעבור מתוך רפרוף על הגליונות האחרונים של ה„השקפה”.

— מה השעה, קולגה? — שאל שיינר את פישר.
— שלשת רבעי הששית! — השיב פישר מתוך דעה שקטה ומרושלת,
כשעטו רץ על פני הניר.

שיינר קם, התחיל מטיל על-פני החדר, שב וישב, עיין בכתב-היד. מחק
לכתחלה את המאמר „כל סופרינו עוסקים בחינוכות“, שלא להרגיז את הזקן,
השרוי בימים האחרונים בכעס. אחרי המחק הזה ניטל הטעם גם משאר
המאמרים בדבר החנוכים והסוחרים — ומחק גם אותם. גם ההערה בדבר „הספרות
הפעוסה“ נראתה לו פתאום לעזה מאד, וכדי שלא להרגיז את הזקן, את
נירנברג ואת המו"לים מחק גם אותה. המאמר ניטל ממנו עוקצו ואבדה חריפותו.
העיקר התוסס, הדבור המפוצץ, המכה גלים, הועשה אחר-כך לפוגם שגור על
הלשון, עיקר זה ניטל — ומפני כך הזיז שיינר את כתב-היד, הניח את עטו מידו
והציץ במישה, שעמד על-יד השלחן ועלעל בספר קטן ופניו משעממים מאד.
מסדרה-אותיות, אמנם, כבר ירד עם רתב-היד של פישר לבית-הדפוס, אולם הן
סופו לחזור ו-„המכנסים“ אינם.

— מאמר „על הטקסה“, בעמוד השלישי, שבעים וחמש שורות! — קרא
פישר והושיט את כתב-היד לתוך האויר, כשראשו שקוע על הניר, לפי ששער,
שמסדרה-אותיות הוא בחרר. — מר שיינר הולך היום לשמוע את ההרצאה? —
— של השוטה? — במה עוסק מישקה? — שאל שיינר, שנגש אל מישקה
והציץ בספר שבידו.

מישקה לא השיב. הוא חטף את כתב-היד מידו של פישר ויצא את המערכת.
עטו של פישר שוב חרק. שיינר עיין מתוך רפרוף בספר הקטן. הרהור
נצנץ במחו: מאמר של בקרת בשם „שיחות ספרותיות“. כלום כדאי הוא מחבר
זה? — שאל המבקר את עצמו והפך בדפי הספר. אנדרס! — מחבר עברי פשפש
ומצא לו שם זה. רעיון מוצלח נצנץ במחו. שמו של המאמר יהיה: אנדרס!
ובפנים: מאמר על נירנברג. בקשתי לכתוב לכם מאמר על הסופר אנדרס והנה
יצא מאליי מאמר על האהבה בשיריו של נירנברג! — כך יכתוב במאמרו. זה
יהיה אפקט. אנדרס! — שם זה שמעתי, כמדומני, באחד הימים. ציור זה לא רע! —
החליט שיינר, שהספיק בינתיים לקרוא תחלתו וסופו של אהד הציורים. זהו
אפיקן! החליט שיינר. וכך יהיה שמו של המאמר: האפיקן הצעיר.

„לפני מונח ספר קטן“ — רשם שיינר על הניר את השורה הראשונה.
התחלה זו בנלית היא יותר מדאי — הרהר שיינר חרטה, „נושא המכתבים הכניס
לפני שעה קלה את הספר הקטן הזה“ — כך תהיה ההתחלה. — שורות אחדות על
האפיקן הצעיר, שהלעג שלהן יהיה כבוש, צנוע והרף, לעג אריסטוקרטי.
ואחרי-כן יעבור אל המומנט של האהבה בשיריו של נירנברג. כן, „נושא
המכתבים הכניס לפני שעה קלה לביתי את הספר הקטן הזה. אני יושב בתוך
המסב שלי ופני אל החלון הנשקף כלפי הויסלה, הרשרוש חרישי של גלי
הנהר והמית-הנכאים — נכאים אלו, אמנם, אינם חרישים כל-כך: מחברנו צעקן
הוא יותר מדאי — העולה אלי מתוך הספר הקטן הזה“. התחלה יפה ואוריגינלית!
אחליט שיינר והמשיך את דברי הבקרת, אחרי שקרא מתוך רפרוף דפים מספר

מתוך הספר. הוא דבר על האפיקה והליריקה בכלל, על האפיקה והליריקה של הספרות העברית החדשה בפרט, הטעים את הנשגב של נירנברג ואת המעוף שבשניאורסון – אולם כשהגיע לידי המחבר של הספר התעכב קצת, כאילו ע"ה על שרטון. „כדאי היה לדחות את הבקרת – נצנץ הרהור בלבו – עד השבת הבאה, אביא את הספר לזקן ואשמע את חות-דעתו.“ – אולם על דעה זו לא התעכב שעה מרובה. יש פנים לכאן ולכאן. „המחבר שלנו – המשיך המבקר את דבריו – כותב ספורים יפים.“ יפים? לא. חביבים; מהם חביבים. הוא מחק את המלה „יפים“. „יד-אמן כהה – כך אפשר להעיר – לסופר מתחיל זה.“ בטוי מוצלח. סופר מתחיל זה ודאי בעל כשרון הוא. ודאי? לא. בלי ספק. בעל כשרון? – לסופר מתחיל זה יש ודאי ניצוץ של כשרון. לא. כן; „עדיין ספק בידנו, אם קרא הסופר המתחיל שלנו את הדברים בספרים או חי את הדברים.“ בשעה זו נכנס מסדר-האותיות לתוך המערכת, נגש אל השלחן של שיינר, הציץ בספר הקטן ואמר:

— כבר קראתי את הספר הזה! —

— ומה? — שאל שיינר מתוך חיוך אירוני.

— ספר נאה מאד! — אמר המסדר מתוך בטחה — הוא מונח בבית-המערכת

זה כחצי שנה.

נגמר דינו של הספר לזכות.

שיינר חזר והציץ בתוך הספר, עבר על אחד הדפים, וכתב: „הרבה דברים יפים אנו מוצאים בספר הקטן הזה, הכתוב ביד סופר מתחיל, שיש בו בלי-ספק ניצוץ של כשרון לירי. — המבקר מחק את שמו של המאמר „האפיקן הצעיר“ וכתב תחתיו „הליריקן הצעיר.“ — „מחברו של הספר הקטן הזה, שדבריו רואים אור בפעם הראשונה.“ בפעם הראשונה? — אולי אני טועה? — הוא הוסיף: „בחוברת מיוחדת.“ „שדבריו רואים אור בפעם הראשונה בחוברת מיוחדת“ — את המאמר הזה אפשר לפרש לשנים פנים — „כן, סופר מתחיל זה חסר, אמנם, את הטון האפי, שמצטיין בו, למשל, סופר קלסיקן כמשורר הגאוני שניאורסון שלנו, השואב מתוך מעינות העם לוגים לוגים קטנים ומשיב לו דליים של מים חיים צרופים, המשקים את נשמת העם בשעות הצמאון הנוראות.“ — כאן הקדיש שיינר עמוד שלם לכשרונו הגאוני של שניאורסון, המציץ בחיי האומה וצר מהם צורות ובורא בריות, שתהיינה חיות וקימות לדורי-דורות — שא"ל, למשל, היה בא מבול לעולם והיה מציף את כל עם ישראל, את ספרי, תורתו וחכמתו, ולא הניח אלא „בעולמות העליונים“ של שניאורסון, היה ההיסטוריון הבא משיב על פיהם לתחית את כל הצורות שבראה האומה הישראלית. מובן, שהמחבר שלנו אינו מגיע גם לקרסוליו של שמשון הגביר שלנו, של וירנברג, שנתן לו גם עוז-הבטוי גם חוש קוסמי, שאין דוגמתו אצל סופר של שום אומה ולשון. מחברו של הספר הקטן הזה בא אלינו מעולם אחר, עולם הנמושות. יש לו מעין אכזב, אולם המעין שלו הוא. „כוסי קטנה היא, אולם אני שותה מכוסי“ — כך אמר סופר צרפתי אחד וכך היה יכול להעיד על עצמו מחברנו. — הוא מחק את השורה שלמעלה, שבה היה מפקפק, אם קרא המחבר את הדברים

בספרים או חי עליהם. — ומימיו של המעין הזה שקופים הם כנפשו של תינוק או של פרח, ומדבר המחבר שלנו כתינוק המפטפט אחרי שנעור משנתו, קולות מבשרים עולים אלינו מתוך הספר הקטן הזה. אושה של מי־מנוחות הנזכרים לאטם, שיש בהם כדי להפרות את הנפש לרגעים. מנוחה יש בספר זה, הוא עוקר אותנו, ולו גם לרגעים מועטים מתוך שאונם והמונם של החיים. צריך לקראי בלחש. — כך יהיה שמו של המאמר: „בלחש“. שם נאה: „בלחש“.

הן, יש, אם איני טועה, ניצוץ של כשרון במחברנו, המנסה לתאר את הקרע שבנשמה המודרנית.

כשהגיע שיינר למאמר זה, חש ספוק בנפשו. הקרע של הנשמה המודרנית זהו דבר מפוץ, שישתגר על הלשון. הוא חתם את שמו, לבש בחפז את מעילו וערדליו, נפטר מפישר ויצא את המערכת.

אולם, כשסר לביתה של אייזמן, מצא אותה כבר כשהיא לבושה בשמלה, התפורה בנוסח אנגלי.

פרק כה.

— שמלטה זו של הגברת אינה מתאימה בשביל הקרקס — אמר שיינר תיכף לכניסתו לחדר־האורחים בהדגישו את המלה „גברת“ מתוך חמה כבושה. — ואיזו משמלתי? — שאלה בעלת הבית, נגשה לשיינר, זקפה כנגדו את קומתה ועשתה את עצמה כמתחטאת לפניו וכובשת את בכיה החנוק. שיינר נרתע לאחוריו משהו בדרך אינסטינקטיבי, אולם כשהכיר בהרתעתו, התקרב אליה מתוך התאמצות־כח. הגברת אייזמן נסוגה אחור, כונה את פניה כלפי האספקלריה והעלתה את צוארון השמלה. — זו... עם השולים... האפיקה... — השיב שיינר והשתדל לזלף לתוך עיניו עזות.

— חה, חה. האפיקה... אומה משונה הם הסופרים — צחקה בעלת־הבית בקול רם וקול צחוקה התגלגל והתקפל שכבות על שכבות וגבעות על גבעות והלך ועקר מתוך המדות ומבין הגדרים ומעלה על הגבעות, שמעליהן נשקפו מרחקי המותר. — וזו מה היא? — שאלה, שמטה למטה את צוארון הבלוזה והרחיבה את אפקי המותר.

— זו היא ליריקה — השיב שיינר —

— חה, חה, ואני עצמי מה אני? — שאלה הגברת אייזמן, כשצמצמה את מבטה בפרצופו של שיינר ופניה הביעו סקרנות.

— את... לא אגלה...

— בשום פנים ואופן? ... שאלה הגברת אייזמן והציצה בפניו של שיינר מתוך צפיה, כאומרת: בעד כל הון־העולם לא תגלה? — ואפילו אם אסביר לך את פני, ואפילו אם אניח את ידי על שכמך? — אנה, אדוני שיינר — התחילה להתחנן לפניו — גלה נא, ספק נא את סקרנותי.

— דבר זה מענין באמת את הגברת? — שאל שיינר מתוך פנים קרידות.

— אח, מר שיינר, גלה נא. משום שאיש אחד סח לִי... אדם אחד... אדם קרוב סח לִי פעם אחת... מי שהיה קרוב... שקרה הגברת אייזמן — סח לִי דבר... ונדמה לִי עתה משום־מה, שהוא הוא הדבר, שאליו מתכון מר שיינר. אנא, גלה נא. — מה רצונה של הגברת לדעת? — שאל שיינר, כאלו נכון היה באמת להשיב לה על שאלתה. נעים היה לשיינר מאד להציק לאשה יפת־תואר זו.

— רצוני לדעת... לדעת... — התחטאה הגברת אייזמן.

— אם לִיריקה את או...

— גם זה... גם זה... אולם חוץ מזה...

— וחוץ מזה מה? —

— אם... אם...

— אם חכמה את או...

— אכן חכם גדול אתה, אדוני שיינר. באמת לדבר זה נתכונתי. הגד נא. הבאמת אני טפשית כל־כך, כפי שמסביר לִי משה שלי? — היא חיכה ובעיניה נצנץ שביב אוילי — אכן חכם גדול אתה, מר שיינר, שכונת לדעתי. מניין לך נבואה זו? אתה ודאי רואה ללבבות. כן? — יש בני אדם שנחנו בחוש כזה... גלה נא, אדוני שיינר.

— אין מה לגלות! — הקשה שיינר את לבו וגם פניו היו נקשים.

— ולא רק זה — אמרה הגברת אייזמן והניחה את ידה על שכמו של שיינר —

אני שואלת בכלל... רצוני לדעת: מי אני? מה טיבה של בריה שכמותי? — אני יודעת: אינני מן הממוכרות ביותר. — היא חיכה ובעיניה חזרו ונצנצו השביבים האויליים. „למה השמלות“? — חלף הרהור במחו של שיינר, שהטיל בגברת אייזמן

מבט בדקני.

— שיינר הציץ בי — אמרה הגברת אייזמן — ואני אף על־פי שאיני

מחוכמה ביותר, מכל מקום הבחנתי בהצצה זו ויודעת אני את פרושה.

ברגע זה חלף הרהור במחו של מר שיינר: למה מציקה לִי האשה הזו,

הלא היא טפשית!

— וכי לא כך מר שיינר? — זו היא הפעם האחרונה, שאני מציקה לִי —

התחטאה הגברת אייזמן — הפעם האחרונה. ישמיעני נא בכלל... בכלל... אני... מה אני?... מר שיינר, שחכם הוא...

ההכנעה והמחמאות שבדבריה החניפו לשיינר. לבו נתרכך. הוא אמר:

— הגברת נותנת באמת ממש בדברי? חות־דעתי באמת חשובה היא

כל־כך בעיניה?

— מר שיינר משטה בִּי... הלא הוא יודע... — אמרה הגברת אייזמן

בתרעומות — אני נותנת ממש בדבריו... הוא רע־לב. אכזר. דבר זה אמת הוא... אולם הן אמת בפני, תמיד אמת בדבריו.

— אם לאמת... — אמר שיינר מתוך דעה נחמה — אם לאמת...

— כן... רק לאמת... את האמת, מר שיינר... את האמת, אפילו אם מרה

היא — אמרה הגברת אייזמן ותפסה לשיינר בידו — הן אני מבקשת רק את האמת, ידבר נא — אמרה מתוך התחטאות של כלה.

לבה קצת ניטה אחרי. ודאי. — אמר שיינר בלבו — חריפות־שכלי וכח־
הגיוני הכניעה.

— אם לאמת... — אמר שיינר — על פי האמת... אני... מתקשה מאד
להשמיע דבר ברור... יש אמת ויש אמת... יש בגברת... ודאי יש... יש מעין
דבר... שאולי אין לו שם... ואולי יש לו כמה וכמה שמות... והעיקר. שיש לו
כמה וכמה צורות... וכל צורה שונה מחברתה... ורק לעין החדה נתן הברור...
אולם עינו של האדם חדה מלשונו... ומה שנתן לעין לא נתנה ללשונו... ואין
אדם דומה לחברו... ומה שאמת לגבי האחד הוא שקר לגבי השני... הענין הוא
קצת עמוק... והעיקר שלא כדאי... שהבל הוא... הבל הבלים... והעיקר, שלא
עמדי עדיין על טיבה של הגברת... ודאי לא עמדי עדיין...

אף על פי שטירדה זו כבר נשמעה על ידי שיינר באזניה פעם אחת,
מכל מקום הקשיבה אותה הגברת איזומן מתוך עיון מרובה, כאדם המקשיב
דב־חכמה עמוק ומקמט את מצחו להבינו וכתיוק, השומע אגדה, שכבר
סחו לו פעמים רבות, אולם היא מאזינה מתוך תשומת־לב.

— מר שיינר אמר שלא עמד עדיין על טיבי — אמרה הגברת איזומן,
אחרי שכלה שיינר את דבריו — האדון שיינר אינו משטה בי?
שיינר הניע בראשו: לאו.

— ועל שום מה לא עמד עדיין מר שיינר על טיבי? —

— לפי שאין לך דבר קשה מלעמוד על טיבו של דבר או של ספר,
ולא כל שכן על טיבו של אדם, ולא כל שכן על טיבה של אשה, שהיא לנו,
הגברים, ספר חתום בשבעים ושבעה חותמות.

— כלום אי־אפשר לעולם לעמוד על טיבו של דבר או של ספר?

— „לעולם“ לא אמרתי! — השיב שיינר לקונית.

— ואדוני, הלא הבקרת היא מלאכתו, כי על כן מבקר הוא! —

— אולם לא מבקר על רגל אהת. הבקרת דורשת עיון וטפול מרובה
ושקול־דעת ממושך. הבקורת היא דיני־נפשות, גברת! — אמר שיינר בקול של
גדול המדבר עם קטן.

— וכלום מר שיינר מכיר את „הנפש“ הזו מתמול? —

— נניח, שמשלשום.

— גם לא משלשום... אה... אה... הלא מר שיינר אינו מכיר אותי כל

עיקר... שכחתי. הן מר שיינר לא ראה אותי עדיין. וכי לא כך, אדוני? —
אמרה הגברת איזומן מתוך עלבון ותוכחה, השגורה בפיה של אשה, העתידה
להעשות אהובה.

— נו, משבועים... — אמר שיינר באירוניה.

— אם איני טועה כבר עברה, לערך, מחצית שנה... — אמרה הגברת
איזומן וקראה — סימקה־ניו, איך? —

— אמא — קראה סימקה — אני בתוך חדרי.

— את מתגעגעת עלי? — קראה הגברת איזומן — רצונך, הנני אלי —

— לא, אמא, — השיבה הילדה — יש לי בבה.

- כולנו משתעשעים בבבות! — אמרה הגברת אייזמן מתוך גניחה.
 — סימבוליקה!... — העיר שיינר מתוך חיוך סרקסטי.
 — מר שיינר מלגלג עלי... כדרכו תמיד... יותר לא אכנס צמו בדברים.
 — לעולם לא? —
 — לעולם... אלא אם כן...
 — אלא אם כן?..
 — אלא אם כן יגלה לי מר שיינר...
 — טיבה של הגברת?..
 — הן.
 — הנה... אני מוכן ומזומן... — קרא שיינר.
 — אני שומעת...
 — בדבר הגברת... קשה לדון... על פי האמת... קשה לדון משום...
 — משום מה?
 שיינר שתק רגעים וקמץ את שפתיו.
 — משום מה? — חורה ושאלה והציעה לו לתוך עיניו בצפיה.
 — משום שהגברת לא... לא בגרה עדיין — הכריז שיינר.
 — לא בגרה עדיין? ההחחה. כל הסופרים הם פרדוכסנים? — גם
 שניאורסון הוא פרדוכסן כזה? אני... אני... חה... חה... כבר מלאו לי עשרים
 ושמונה שנה. אני אם לילדה בת ארבע... אני... כבר קפצה עלי כמעט
 הזקנה... והוא אומר: לא בגרה. חה. חה...
 — הזקנה? — לאו דוקא.
 — מפני מה „לאו דוקא“? —
 — לפי שהגברת נוטה עדיין ל... להתאהב... וגם... תת...
 — אתאהב? — השמיעה הגברת אייזמן בקול רם ונבהלה מפני קול עצמה
 והתחרטה מאד על שבטאה בשפתיה את הדבור הזה, שכאלו חשף בפניו בן-
 שיחתה את כל מצפוני-לבה, ואחר-כך הוסיפה — מר שיינר, אמנם, חכם הוא,
 אולם נביא איננו — וגם... שטות היא, שטות. שטות, שאין לה כפרה — הגברת
 אייזמן צחקה בצחוק זה, שיש בו זהירוים של צחוק אחר, רם, ממושך, עסיסי,
 מתפרץ, מרדני, צחוק זה המפעפע בכל האברים ומשומר בשביל אותו האחד,
 היחיד והמיוחד, שישתתף לצחוק זה ויחדיו יגלגלו אותו על כל הגבעות,
 הגדרים, המעמקים, האטורים, המוקשים, על כל הדלתות הסגורות ועל המזוזות,
 על כל באי-עולם ועל זה הראשון, שנואל ובא הראשון וקבל לידו את
 המפתחות. היא צחקה בצחוק זה, שחשף את מצפונות-לבה. ואחר כך אמרה
 בקול זר — ולמה אמר מר „שלא בגרה עדיין“. דבור זה, מה פרושו?
 — הגברת לא הבינה כהוגן את דברי.
 — יסבירני-נא אדוני ה... מבקר.
 בלא שם-התואר. בבקשה — אמר שיינר מתוך התמרמרות — יש לי
 שם-משפחה.
- יסבירני-נא מר שיינר! — אמרה הגברת אייזמן מתוך שלות-רוח.

— לפי שהגברת — השמיע שיינר לבסוף — לא התאקלמה עדיין כראוי... מבינה היא? חוששני, שדברי... שהגברת לא תרד לדעת... הגברת היא בת עירה קטנה... והסביבה, שבה נולדה ונתחנכה... איני יודע בברור... אולם משער אני... בקרוב... משער אני... אולם העיקר, שהיא בת עירה קטנה והתישבה בכרך לפני... לפני כמה?

— לפני שנה...

— לפני שנה, אלו הם ימים קצרים. שנה? — חלא צחוק הוא... והכרך הוא ענין אחר לגמרי... לגמרי... איני יודע עד כמה דברי מחורים לגברת. בעירה קטנה הכחות, אם אפשר לומר כך, נרדמים, לא כן הכרך. מניח אני גם השערה זו, שהגברת עצמה לא עמדה עדיין על טיבה, שרק בתוך הכרך נשמתו של האדם מתפצלת לכל ענפיה... מתכון אני... כלומר... יש בני אדם כאלה, ביחוד נשים כאלו, שאוצר בלום של עסיסים נרדם בתוכם, עסיסים יוקדים, שאינם באים לידי תסיסה אלא... בקצור, דברים בטלים, הבל הבליים, וחסל! — אידיאה אוריגינלית! — צחקה הגברת אייזמן בצחוק זה המלא חריצים, שהמורדות שבו משברים את חוטה-השדרה של הצחוק ומהפכים אותו ליללה. — אכן אידיאה אוריגינלית — חורה על הדברים, אף על פי שידעה, ששום עמקת אין באידיאה זו. — ובכן אל הקרקס, מר שיינר — אל הקרקס. היא התחמקה לתוך הבודואר ולבשה את ה„אפיקה“ כשיצאה משם צלצל פעמון-הדלת.

פרק כו.

לתוך החדר נכנס האדון אייזמן, כשהוא מעשן מפירוסה.
— ערבא טבא, רבותי! — השמיע האדון אייזמן בנחת, ואחרי שתקע את כפו לבעלת-הבית ולשיינר, הויו אחד הכסאות אל השלחן.
שיינר השיב שלום בשפה רפה והציץ באדון אייזמן מתוך פנים זועפים, כאדם המקבל פניו של אורח בלתי רצוי לו.
— להיכן יהודים מזמינים את עצמם ללכת? — שאל אייזמן, כאדם מן הצד, השואל את אחרים מפני הנמוס, אף על-פי שבעיקר הדבר עליו להתנצל בפניהם על שהוא מתערב בעניניהם.
— אל הקרקס, משה — השיבה הגברת אייזמן — אנו הולכים. כולנו.
— איזה קרקס? — שאל אייזמן בתמיהה מתונה.
— הלא אינך עסוק הערב — אמרה הגברת — וסימקה'ניו ילדה טובה היא. היא הבטיחה שלא לבכות.
— יפה. יפה. ומכל מקום... הסבירו נא גם לי, קרקס זה, מה טיבו?
— אל הקרקס, משה'ניו! — השיבה הגברת אייזמן נרגזה קצת.
— לאיזה קרקס, אדוני שיינר? — אדרבא, יסבירו נא לי, מר שיינר! —
פנה בעלת-הבית אל שיינר וכפף את גופו מעל לכסאו של זה.
— אל הקרקס! — השיב שיינר כשמבטו נתון בגברת אייזמן.

האדון אייזמן נטל שתי הקופסות : של טבק ושל חלונות, העמידן על השלחן, ישב, והתחיל לפטם בפירוסה ודבר בנחת :

— אני, אמנם, תמה קצת על דבר זה. אתם אומרים : קרקס ! ואני איני מבין מה אתם סחים. פשוט איני מבין. אין מחי תופס. רוצה מר שיינר בפפירוסה ? לא ? טעיתי. כן... פשוט, אין מחי תופס, קרקס זה, מה פרושו ?

— משה'ניו ! — השמיעה הגברת אייזמן מתוך התרעמות כבושה, שהיתה מבצבצת גם בשם משה'ניו, שלא היתה נוהגת לבטא אלא בשעת רגז. — ואני — הוסיפה אחרי הפסקה קלה — איני מבינה מה אתה סח.

— אני שואל : קרקס זה, מה פרושו ? — דבר אייזמן בנחת, כשהציתה בפירוסה — אומרים אתם : קרקס ! שמע מינה : הולכים אתם אל הקרקס. ומה תראו שם בקרקס ?

— היום התגוששות אתלטים מפורסמים ! — השיב שיינר, שהתחיל מתהלך על-פני החדר.

— וביניהם האתלט היהודי המפורט ב', שעתיד לקדש את שם ישראל ! —

אמרה הגברת אייזמן, שנתכונה להמליץ על עצמה בקדוש שמו של ישראל.

— אה. אה. — אמר בעל-הבית — זהו ענין אחר. אולם התיגח — השמיע בנגון של גמרא — כשהאתלטים מתגוששים. מבינים אתם : כשהאתלטים מתגוששים — הסביר — באים אנחנו, בני-אדם שאינם אתלטים ואינם מתגוששים וסוקרים בא'לו, שהם דוקא אתלטים ודוקא מתגוששים. אולם כשאין אתלטים ואין מתגוששים, היכא תמצא, שיהיו בני-אדם עומדים וסוקרים ? נעיין נא בדבר...

— כלום אין האדון אייזמן יודע, שהיום התגוששות האתלטים ? — אמר לבסוף שיינר ושפתיו חיכו כמעט.

— משה'ניו ! — קראה הגברת אייזמן.

— וכלום אין האדון שיינר יודע, שהיום אין התגוששות האתלטים ? — השיב אייזמן בנוסחו של שיינר.

— משה'ניו, למה אתה משטה ?

— חה. חה. — כלום אין אתם יודעים, שהתגוששות האתלטים — נדחתה מפני טעמים טכניים ליום אחר ? — השמיע לבסוף האדון אייזמן.

— באמת ? — הה, שוד ושבר ! — קרא שיינר.

— כלום אין אתם קוראים את ה„השקפה“ ? — הלא ב„השקפה“ נדפסה מודעה רבתי —

— מה אתה סח ?

— הוא ששמעתם. הלא „השקפה“ מפורשת היא, במחלקה „חדשות הכרך“. ולמה, רבותי, אין אתם מהלכים אל הנשף של „השפה והתרבות“ ?

— אידיאה ! אידיאה ! — שמחה הגברת אייזמן — אנו הולכים, אנו הולכים. מר שיינר ילוח אלינו ? — והאדון אייזמן ילוח אלינו ? — עוד לא בקרתי בו' אפילו נשף ספרותי אחד.

— איזה נשף ? — שאל שיינר.

— נשף ספרותי ! — השיב אייזמן.

— איז נשף ספרותי ?

— „נשף ספרותי“ פירושו נשף, שבו סופר עברי אחד, ששמו פינחסוביץ, למשל, או סופר אחר, ששמו אינו פינחסוביץ, קורא הרצאה, והשאר, בני אדם, שאינם סופרים או שהם סופרים, אלץ שאין שמם פינחסוביץ, למשל, השאר, אם הם רוצים הריהם שומעים. ודוקא בהקשבה הם שומעים. כן, — והיום הוא נשף ספרותי ? — שאל שיינר.

— גם דבר זה אינו ידוע לוי? הכיזד ? — שאל אייזמן בתמיהה והציץ לתוך עיניו של שיינר מתוך צפיה לתשובה.
— לא ידעתי — השיב שיינר.

— ודאי קראת „השקפה“ על־דבר הנשף ! — אמרה הגברת אייזמן לבעלת, ממבקשת להצדיק אותו בפני שיינר.

— „השקפה“, ודאי. בעתון העברי הזה, היוצא לאור בכרך ו', שמר שיינר, האורח הנכבד שלנו הוא אחד מעורריו, כלומר, העמוד התיכון שלו בעתון הזה קראתי על־דבר הנשף.
— ואני לא קראתי — אמר שיינר.

— ואני איני קוראה כלל את „השקפה“. בימים האחרונים, בכלל, איני רואה בעיני אפילו אות עברית — אמרה הגברת אייזמן מתוך גניחה של צער.

— ומר שיינר באמת לא קרא ? — שאל האדון אייזמן ועיין בפניו של האורח, כמתכון לברוק בו, אם נתפס על דבר־שקר.

הגברת אייזמן עמדה בין בעלה ובין האדון שיינר. היא נתכונה לחצוץ בין האורח ובין המבט הבדקני והחשדני של אייזמן.
— לא הרגשתי כלל בדבר — השיב שיינר.

— אה, אה, מר שיינר — אמרה הגברת אייזמן בתוכחה ואימה עליו באצבעה — מה זה היה לך, מר שיינר ? — גם אתה מרחף ב„עולמות העליונים“ כידידך ורעך שניאורסון ואינך מרגיש כלל בדברים הנעשים בעולמנו התחתון ? — הלא מתכונת את לעולמנו הקטן, עולם ישראל ! — אמר האדון אייזמן.

— כלום באמת נעלם ממר שיינר ? — שאלה הגברת, שבקשה למצוא לו זכות — או שמא... מר שיינר... אינו אלא... משטה ? יגלה נא מר שיינר את האמת... — אגלה... לגלות ? — שאל שיינר מתוך התחטאות.

— גלה, מר שיינר, גלה... התחננה הגברת בקול רך של אשת־נעורים.
— אני אגלה לכם את האמת, רבותי, אני באמת הייתי משטה ! — קרא לבסוף שיינר וצחק בקול רם.

— ערום שכמותו ! — קראה הגברת אייזמן ואימה עליו באצבעה.
— וכי מה זו שאלה ? — ידעתי למפרע, שהאדון שיינר משטה בנו. הלא הוא אחד העמודים התיכונים — הוא יודע ודאי, מה שנעשה לפנינו מן הקלעים. הוא יודע הכל, וודאי קודם שמודיעים לאחרים. ידעתי שהוא משטה — אמר האדון אייזמן — ידעתי.

— ומי יקרא את חהרצאה ? — שאלה הגברת אייזמן את שיינר.

— הסופר פינחסוביץ ! — השיב האדון אייזמן.

— הסופר פינחסוביץ? — שאלה הגברת והציצה בפניו של שיינר מתוך צפיה לתשובתו.

ואחרי שתיקה ממושכה נענע שיינר בראשו בהסכמה,

— וענין ההרצאה? — שאלה הגברת את שיינר.

— „הדרך לאלהים” — השיב אייזמן.

— ודאי גם שניאורסון יבוא אל הנשף — אמרה הגברת — וכי לא כך, מר

שיינר? — אני תאבה מאד לראות את פניו.

— ולהיות מוצגה לפניו? — וכי לא כך? — אמר האדון אייזמן — הה, נשים,

נשים! — מכירה אני בכך. יכול אני להניח את דעתך. הוא יבוא אל הנשף, יבוא.

— באמת, מר שיינר?

— אני מבטיחך בהן צדקי — אמר האדון אייזמן — אני אומר: יבוא, שמע

מינה: יבוא!

— דבר זה מניין לך? — שאלה הגברת אייזמן מתוך ארשת-פנים קרה

וזעומה זו, שהיתה שכחה הערב על פניו של שיינר.

— דבר זה מניין לך? — התשובה פשוטה: דבר זה ברור לך. פשוט, ברור.

ומפני מה? — לפי שראיתי בעיני. ממש בעיני ראיתי — וחסף.

— מה ראית? — שאלה הגברת אייזמן מתוך קצרות-רוח גלוי.

— לא מה, כי אם מי — השיב האדון בנחת — בעיני ראיתי את שניאורסון

זאת, ואת, אם איני טועה, זהו המשורר שימקין, ראיתי אותם מהלכים שלובי-

יד ונגשים אל האולם של החברה „השפה והתרבות”.

— את שניאורסון ואת... המשורר שימקין... ושלובייד... מענין!... — נפלט

מפיה של הגברת אייזמן כמעט שלא מדעתה, כשעיניה התלקחו מחדה

ומהתעוררות.

— הזקן רץ ושימקין רדף אחריו? — העיר שיינר, שהרגיש בעיניה

המתלקחות של הגברת — זה היה ודאי מחזה מגוחך מאד.

— אדרבא, זה היה ודאי מחזה נאה מאד. העין נהנית תמיד, כשהיא

רואה את הזקנה והבחורות נפגשות יחד... — אמרה הגברת אייזמן — וכן שני

הכשרונות, אחד, שכבר הגיע למרום-תקפו ומקסים את הלבבות, והשני צעיר,

רענן, הפורש את כנפיו...

— הגברת היא מליצה נשגבה! — העיר שיינר מתוך התול מר.

— מר שיינר הוא רע-לב מאד — אמרה הגברת אייזמן בכובד-ראש,

ואולם התחרטה מיד על הטון הרציני שבדבריה, שעלול לעלוב את שיינר

ולהרחיקו מבייתה, העלתה בת-צחוק על שפתיה ושתפה גם את האדון אייזמן

לדבריה — משה, וכי לא כך? — הלא הוא רע-לב! — הוסיפה בדרך הלצה —

כל הערב הוא מענה אותי, מדבר ברמזים, ליריקה, אפיקה, כך, עירה — מין

דבר, שאין לו עדיין שם, ואולי יש לו... רוחו של מר שיינר, כנראה, עכורה

היום ועלי יצא הקצף, אני יראה מפניו. משה, למה מר שיינר כועס עלי היום? —

שאלה מתוך התחטאות. — ומה שמלתי זו בעיניך, משה? — שאלה פתאם, לפי

שהרגישה, שהאריכה יותר מדי בפני בעלה את הדברים על שיינר.

— הלא מבקר אסתטיץ לפניך! ... השיב האדון אייזמן על שאלתה והצביע מתוך חגיגות על שיינר.

— הוא אשר אני שואלת, לפי, לפי... שגם שמלתי אינה מוצאה תן בעיניו.

— מה „גם“. מכלל, ש... את אינך מוצאה תן בעיניו וגם השמלה. לדבר

זה את מתכונת? כן? אם כן, דברי דברים ברורים.

— מילא אני... אולם דעתו אינו נוחה מהשמלה היפה הזו... דעתו של

המבקר... הוא מתבייש להלוות אלינו אל הנשף... הוא מתביש...

— אה, דברי שטות — אמר שיינר והוציא את שעונו — השעה מאוחרת.

— אמת — הסכים האדון אייזמן.

— ובכן... — אמרה הגברת ונטלה את המגבעת — הזדרזו נא, משה!

— להזדרזו? — אנכי?... מה ענין שמיטה אצל הר-סיני? — שאל האדון

אייזמן ונעץ באשתו עינים תמוהות, כאלו השמיעה דבר מופרך ותמוה מאד.

— אם ללכת, הרי... הזדרזו! — אמרה הגברת מתוך התמרמרות זו,

הנשמעת לפעמים בקולה של בת-זוג לגבי בן-זוגה או להפך, אף על פי שאין

בשני שום אשמה כלל, אלא שהיותו של זה באותו רגע היא עצמה חטא הוא לגבי משנהו.

— אני? מי? מה? — מה ענין שמיטה אצל הר-סיני? — שאל האדון אייזמן

מתוך אותה תמיהה עצמה.

— משה'ניו!

— אין רצונו של מר אייזמן להלוות אלינו? — שאל שיינר.

— ודאי לא. — השיב אייזמן — ובשום אופן לא. ובשום פנים ואופן לא.

— מפני מה, משה? — אמרה הגברת אייזמן בקול רך והציעה בבעלה

מתוך אהבה, אמנם, לא אהבה יוקדת, כי אם של גחלת עוממת — כלום רוחך

עכורה היום? — הלא אינך עסוק הערב! — כלום רוחך עכורה, משה? — אה? —

— רוח עכורה? פרושו של דבור זה מהו? — רוח עכורה? רוח? — מה

פרושו של זה? — עט, שטות! אנחנו איננו אנשי-המעלה, משוררים וחולמים,

חיים על-פי הרוח. אנשים פשוטים אנחנו, בשר ודם, — דבר האדון אייזמן

זשמיע את המלה „אנחנו“ מתוך התול — אנחנו בני אדם פשוטים. הסופרים

אנשי-הרוח — והוא כון את מבטו על שיינר — מפני מה הסופרים עצבים

ם? — מפני מה רוחם עכורה? — שאל בלשון רבים.

— אמת, אמת — אמרה הגברת אייזמן — רוחו של מר שיינר עכורה היום,

א משפיע גם עלי מהעצב שלו. אני עצבה מאד. כמעט שאני בוכה.

— מר שיינר חוטא ומחטיא את הרבים — אמר האדון אייזמן — למה

עצב היום מר שיינר?

שיינר היה נרגש מדבריה האחרונים של הגברת אייזמן. היא אמרה

„הוא משפיע עלי“ — מלים אלו חזקו את השערות. בדבר זה אין ספק: היא

נכנעת לו. „אני עושה בה כאדם העושה בתוך שלו“ — הרהר שיינר מתוך

הנאה ונתן לכח-דמיונו למצות מתוך מימרא זו את כונתה עד הסוף. את

סופה של הכונה יחס, כמובן, אל העתיד, הקרוב או הרחוק. לא רהוקים הימים,

לא – הגה בעונג – אלא, שמקודם תעלה על המזלג זו... השניה... גוונת-השערות, מרת רויטר... מתוך הרהורים אלו נתבדחה עליו דעתו. הוא הסביר את פניו ועל שפתיו עלה חיוך קל. הציץ בפני האדון אייזמן ואמר:

– אמת, אני היום נוגה קצת.

– נוגה? אי, אי – כלום כדאי? אה? כלום כדאי? נעיין נא בדבר – אדרבא, נעיין נא. כלום כדאי? – מר שיינר, שפקח הוא, מה ראה לשטות זו? – אה? – שאל האדון אייזמן.

שיינר לא השיב. הוא הציץ מתוך חיוך קל בפניה של בעלת-הבית, שחיכה גם היא.

האדון אייזמן תמך את ראשו במרפקו, כאלו שקע בהרהוריו. ואחרי שתיקה קלה אמר:

– ואולי לא תוגת הפרט היא? אה? – ואולי צער הכלל הוא? – הכלל הוא ענין אחר לגמרי. הכלל – דאגות הכלל – דבר זה מובן לי קצת.

טוב מאד, שטפס זה אינו משמיע כלום על מחלתי, על פני הירוקים והגדומים – הרהר שיינר, והוא אמר בהתגלות-לב:

– באמת, אדוני אייזמן, העיניים יגעים.

– יגעים? – דבר אייזמן בהתרגשות – יגעים? וכך מדבר סופרנו הנכבד, מר שיינר? כן מדבר אחד מהעמודים התיכונים שלנו? – יגעים?

– כן, אין נחת לישראל – השמיע שיינר.

– כך! – אשרה הגברת אייזמן מתוך גניחה עמוקה.

– כך. כך! – הטעים שיינר.

– ואולי... ואולי אדוני הוא... פסימיסטן! – שאל אייזמן מתוך מורץ-

לב – ואולי... מר שיינר... אולי הצבעים שחורים דוקא... ברגע זה? ... אולי, מר שיינר?

– אולי!... – השיב שיינר באירוניה.

– מכל מקום, אדוני שיינר – הוסיף אייזמן כמהתנן – מכל מקום סבור

אני... בשר-ודם פשוט אני... מכל מקום מעיז אני לחשוב ש... שבכלל...

שיינר הוציא את שעונו והציץ בו.

– משה, הלא אנו הולכים! – אמרה הגברת אייזמן, שלבת יד אחת

בורועו של שיינר ויד שניה בורועו של בעלה.

– לא אנו, כי אם אתם – השיב האדון אייזמן.

– בהחלטה אתה מדבר, משה? אין שעתך פנויה?

– כן, יונתי! בעונג גדול הייתי נלוח אליכם... אולם לצערי... יסלח

נא מר שיינר!...

– סלחתי! – השיב שיינר לקונית ותקע את כפו לבעלת-הבית. אף הגברת

אייזמן נפטרה ממנו בשלום ובתקיעת-כף.

– קחי את הערדלים. קר ברחוב – אמר הבעל.

– את, למה? – השיבה בתלונה.

הם יצאו לתוך המסדרון. בעלת-הבית לוח אותם עד הדלת. וכשהדלת

כבר נפתחה, חפס האדון אייזמן בידו של שיינר, נענע אותה ודבר:

— מכל מקום... לא, לא כך... מתכון אני בכלל... כלפי הנחת... בחיינו... קצת יש... ודאי יש... כשנעיין בדבר... לפי שהאופק... איך שיהיה... האופק מטהר... העננים מתחמקים... הלא לכך הם עננים שיתחמקו... מבין הוא: הן דרכם של העננים בכך הוא. כי לכך נוצרו... חי, חיי... הנה הישוב בארץ-ישראל... הפועל... השומר... הקולוניות ביהודה... והנה הספרות שלנו... שניאורסון, גירנברג... והנה כוכב עולה כשימקין... אני מעכב בעדכם. סלח לי... השעה באמת מאוחרת היא... איך שיהיה... גם מר שיינר לא יכחיש... — תסיסה ודאי יש — העיר שיינר.

— ודאי... יש כחות...

— יש תסיסה, אולם נרדמים הם הכחות — העירה הגברת אייזמן.

— אמת — אמר האדון אייזמן — הרבה נרדם בנו. הנה הרומן... איפה הוא הרומן העברי? — שאל בצדק פעם אחת פניחסוביץ — איפה הוא הרומן העברי? — וגירנברג? למה נשתתק קולו של גירנברג בספרותנו? — באמת, מר שיינר, למה נשתתק קולו של גירנברג בספרותנו? — למה אין הוא משיב את לבותינו הצמאים במים החיים, היוצאים ממעין שירתו הזך? למה? הלא צמאים אנו ולבותינו עורגים כל כך? — דברה הגברת אייזמן, ודומה היה, כאלו היא מצטערת באמת על דבר זה.

— מכל מקום הייתי מיעץ את הגברת — אמר שיינר מתוך חשיבות — שתחבוש את הערדלים.

— תודה! — ענתה הגברת מתוך חיך.

האדון אייזמן גחן, נטל את הערדלים וחבשם לרגליה. אחר כך אמר: — וחץ מזה, בתיה, עלי להעריך עוד על דבר אחד. הענין הוא כך, כשאדם יוצא מביתו בערב יש דבר, שפעמים הוא נזקק אליו. והדבר הזה: מפתח שמו, כלומר, מפתח-הדלת.

— אח, למה? — אמרה הגברת אייזמן מתוך התמרמרות — אני לא אתמהמה בנשף. אחרי שעה או שתי שעות, לכל היותר, אשוב.

— צדקת, בתיה — אמר האדון אייזמן בנחת — מכל מקום... כשאדם יוצא מביתו יש דבר, שפעמים הוא נזקק לו, והדבר הזה: מפתח שמו, אולי תחטפני שנה באחת עשרה, ואולי... אולי תשובי בשתיים עשרה, ואולי בחצי הראשונה — ואולי בראשונה. אפשר תהיה ההרצאה ארוכה, ואפשר יהיו אחריה וכוחים — ואפשר לא כדאי לעורר את סימקה'ניו משנתה.

האדון אייזמן תחב בעל-כרחו את המפתח לתוך כפה. שיינר עמד תפוש-מחשבות. הוא נשאה בורעותיו. את אשת-האיש הזו נשא בורעותיו. הוא התיחד אתה ביער, בתוך חורשה מוצנעת, והלה, השלישי, היה מוטל על-ידם נרצח. נשמתו כבר פרחתה, הוא ואשה זו... הוא ואשה זו... לבו נקפו בכח. הוא נשם בכבודות. צדעי מצחו כאבו.

— באי-אלה הרהורים נשקע מר שיינר? — שאל האדון אייזמן, שיינר הציץ בעינו האחת כבעל-הבית ובשניה — פגברת, שעמדה חוגגת ככלה, ואמר בלשון שנשמעה לשתי פנים: — אני מהרהר בתסיסה ש... ש... בחיינו...

פֶּרֶק כ"ז.

עוד לא צברו כעשר שנים מיום שהמרוצח בנשף של היום, הסופר פנחסוביץ, עלה על במת הספרות, וכבר הספיק לקנות לו שם גדול יוצמוד בשורה הראשונה של סופרי התקופה, דבר שלא זכה אליו שום סופר, חוץ מהמשורר נירנברג. הוא נתפרסם בתור סופר מלומד ופייטן, בעל לב רוגזת וסגנון לוחט, שקלט לתוכו את האור והגנוז של השכלת-אירופה ומלא את כרסו בתורת-ישראל ובהשכין את יפיותו של יפת באהלי-שם. הוא היה העמוד הראשי של „החיים“ ושל „השחר“, שנוסד לפני שנה ושעל עמודיו נתפרסמה שורה שלמה של מאמרים נשגבים שלו. הוא זכה לשמש בכמה כתרים. זכה לשבת על-ידי כמה שלחנות: שלחן התורה והמדע, שלחן ההשכלה והשירה, שלחן היופי והמוסר. רגליו עמדו על הר-סיני ועל הר-אלימפוס. הוא כרך כאחד את לסינג ואת ר' חיים וויטאל, את שופנהויצר ואת בעל „מסלת ישרים“, את סופוקלס ואת התשב"ץ, את גיטה ואת ר' ישראל בעש"ט. אפלטון, דיקרט, ספנסר, רנ"ק, שד"ל, בעל „חובת הלבבות“ ר' ישראל סלנטר, והרב מברדיצ'וב. רוסו, וולטר, שפילהגן, איבטן, בעל „הנועם אלימלך“, שניאורסון והמשורר נירנברג. הוא כתב מאמרים על תקופת הריניסנס ועל הפסידרו-קלסיציסמוס, על השלמה מוסרית ועל שאלת הכלכלה לאורו של הרציון הציוני — הוא קרא אל הטבע כרוסו וטולסטוי, אל יפי יון ושפרטה כלסינג וגיטה, אל הכח כשטירנר וניטשה, וחורה, שעפ ישראל נצחי הוא כשמים, ככוכבים, כהרים וכנבעות. הוא הצריך את הפתוס הנשגב של שילר ושל ויקטור הוגו, את ההסתכלות האמית של גיטה, שהיה מציץ בפניה של הנצחיות בעזות-הלב והיה מ„צוילי בלא בר“; את ההתחטאות של הינה, שהיה מתחטא לפני קונו כתינוק והיה משתעשע עם האהבה ועם האלהות, כביכול, כעם חתול חביב; את ההתול המר והנוקב עד תהומה של נפש של זקן-הכופרים וולטר; את החופצה כלפי שמיא שבניטשה; את האירוניה הדקה, אירונית-המשי, אם אפשר לומר כך, של רנן; את ההכנעה של הדוב הגאוני של העם הרוסי, המשורר הגדול לארץ רוסיה“, הגרף טולסטוי; את החיטוט בפצע, את הנמנום הגאוני, ואת הטרגיות, שכולה הוד ואימה, של דוסטויבסקי, זה שהחבל היה כבר מופשל על צוארו ושירתו האפלה היא שירת עולה לגרדום; את ההוד והחגיגות שבויקטור הוגו ואת עשירות-הצבעים של פלובר. כל אלו המלומדים הגדולים והמשוררים הגאונים נבראו בשבילו. אלו היו האילנות של גן-השעשועים שלו. והוא מתהלך בגן, תמיד הוא מתהלך שם. מכלם טעם, כלם מתקו לחכו, ומכלם היה מטעים לקורא. כל אחד מהסופרים, שעמד עליו מר פנחסוביץ ברגע זה, היה גאון-הגאונים, הוד שבהוד, נשגב שבנשגב. והוא שמודיע את גדלו של היוצר וגדלה של נפש האדם, גדלו של היחיד המיוחד היוצר. אמנם ידע הסופר פנחסוביץ את ערכם של ההמונים, זה הנאון האלם, שפה לו ולא ידבר, היוצר בחשאי-חשאין, ולפיכך ידע לכבד ולהוקיר את ערכה של האגדה העממית, בית היוצר לנשמת האומה. לא פעם

העיר ועורר את הסופר העברי לשאוב מהמקורות הראשונים של האומה, מבארות האגדה, ולא פעם אחת שפך את זעמו על הסופר העברי, שכבר ניטל ממנו חוש ההיסטוריה. כי מי כאומה הישראלית מושלת במכמני האגדות הנפלאות הללו, ואצרות כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות. יש לנו מכרות זהב ואין לנו חופרים בהם. מזוללים אנו בנשגב ובאבנים הטובות, המשתפכות לעינינו. הנה דוד המלך, האישיות הנשגבה והסרגית הזו, המלאה סתירות וקרעים, ממש כאדם המודרני — והנה שלמה המלך בנו, החכם והמשורר, שכרע ברך לפני אל-היופי — והנה עשרה הרוגי מלכות — והנה אברבנאל, זה המיוחס הגדול... והנה הרעיון הציוני, רעיון נשגב ומהיר, שלא היה כמותו מיום היות שמים על הארץ, רעיון גדול ונשגב, שלא זכתה לו שום אומה ולשון, ואין אנו עושים לו נפשות. היכן „ספרטקוס“ שלנו? והיכן „ברנד“ שלנו? — הוא, פנחסוביץ, היה כמגלב לסופר העברי. הוא זרזו לחבק ורועות עולם, לחפש את האלהים, לחדור לתוך ה„קוסמוס“. הוא טפל לא רק בשאלות מפשטות, כי אם גם בשאלות מעשיות, בדרכי החיים, בהויות האומה, בתקנת הארץ, בתחית הלשון, בהברה העברית, בצרכיו של הפועל העברי בארץ-ישראל, בנקוד ובסגנון העברי, בשאלת השמד, בשאלת ההתבוללות ובחברות לחסכון ולהלוואה, באבטונומיה לאומית ואישית, בשאלת המין, במדיצינה לאומית, בריב הלשונות, במצבו החמרי של הסופר העברי, בחנוך הבנות ובחנוך בכלל, בחקלאות העברית בארץ-ישראל. הוא הטיף לשמירת המצוות המעשיות, כגון תפלה בצבור ואכילת שלש-סעודות בשבתות, והטיף לסדרון של חברות למתעמלים והברות לשמירת-הבריות. הוא שבח את הפנתיאיסמוס, הביא לו ראיות משיריו של נירנברג וספוריו של שניאורסון, וכרע ברך לפני אלהי ישראל, אלהי התנ"ך, אל קנא ונוקם; קשר כתרים לאהבה ולסליחה והעריץ את אלהיו של קנט וקלס גם את שד"ל, שאמר, שאלהי קנט הוא הפוכו הגמור של אלהי התנ"ך. שד"ל היה היהודי היותר גדול של המאה הי"ט, אולם גם רנ"ק היה היהודי היותר גדול של אותה המאה. הבטוי היותר נעלה של רוח האומה הישראלית הוא שניאורסון, הוא דוסטויבסקי שלנו, — ואם רצונכם להכיר את אלהיה של אומה זו, אם רצונכם לדעת את כל ההוד והנשגב, את כל הכעס, הצער והזעם, האהבה והשנאה, החן והגאות, את כל החבוי והתוסס במעמקיה של אומה זו במשך דורות ויובלות, אם רצונכם לשמוע את בת-קוליה של האומה ההומה כיונה והשואגת כארי — לכו אל נירנברג, הוא פושקין ולרמונטוב שלנו. כזה היה הסופר פנחסוביץ שעלה זה לא כבר על במת-הספרות וכבר הספיק לקנות לו שם גדול, הן בין החוגים של הקוראים המובהקים והן בין האוכלסים המרובים. והוא לא היה כלל גבוה בקומתו וגופו לא היה חסון כלל ועיניו לא היו חוצבות להבות. אדרבא, הוא היה בעל קומה בינונית ובעל פנים שכיחים ועיניו היו עוממות ותנועותיו איטיות והוא היה מלובש תמיד פידז'ק. אולם זה היה סופר בעל הצוחה הגדולה, אף על פי שכבר רמז באחד ממאמריו האחרונים על האלמנט של צעקנות, שאנו מוצאים, לצערנו, במשורר נירנברג. זה היה אחד מראשי המפקדים על גייסות האבלים, העומדים שורות

שורות למראשותיו של הענף החולה, העם העברי, אף על פי שהיה מקיש גם בקורנסה של התחיה ומצלצל בפעמוניה. הגינרלים המפקדים הללו, אורדנים מרובים על חזיהם — הקנינים האומים, צרות האומה, גלות השכינה, המבצר: רחו של ישראל סבא, מורשת אבות. כלי-התותח — הנביאים, המכבים, הרוגי-מלכות. בימים של פורעניות היה הסופר הזה מכה בפטישו על הלבבות וקורא ככרוכיה על העבדות והשפלות. הה, עצמות יבשות! הה, הציר העם! — הה, המוכים ואינם מכים! — הה, עבדי עולם, אכולי-הרקבון! — את בניכם שוחטים, את ציכם ובנותיכם מאנסים, את בטן עולליכם מרטשים ואתם אינכם שמים אל לב, ואתם אינכם שבים אל אלהיכם, אל עצמותכם, ואתם אינכם קורעים רקיעים ואינכם מרעישים עולמות, אינכם משתגעים ואינכם מבכים את הגאון ואת התפארת, את היופי, שבלה באדמת הגוים, את יפיו של רוח ישראל סבא. זה הרוח הקדוש, שבשמו היו אבותינו מומתים ונהרגים ונשחטים ונשלכים בכבשונות של אש ופושטים את צוארם לשחיטה ומפריחים את נשמתם ב"אחד". וכשהיתה נוחה על פנהסוביץ רוח השירה היה משמיע דברים חדים, דברים הנוקבים את הנפש והמרעישים את הלבבות של הקוראים. הוא היה אומר:

וכשאני מסתכל סביבי ורואה את תהום היאוש ואת בלהות האבדון, שאנו נתונים בהם, את השפטים הנוראים הנעשים בנו, את שפלות כבודנו, את מעוט ערכנו, את רקבוננו הגדול, את עצמותינו היבשות, את השממון הגדול והנורא, המכלה אותנו מנפש ועד בשר, שרק נירנברג הגאון נתן לו שם ודמות, שרק לגאון יוצר כמוהו עלה לגבשו ולממשו, אם אפשר לומר כך, לתת פה לשממון הגדול הזה, דבר שעלה רק לאביה של השירה המודרנית, הוא הגאון הצרפתי בודלר, כשהוא מתאר את יגונו ואת שממון חייו של היחיד; כשאני רואה את בנינו ובנותינו המתנכרים לנו, כפי שהשכיל שניאורסון, זה הסופר הנצלה, שמועטים כמותו גם אצל שאר האומות והלשונות, לברוא לנו את הטפוס הנפלא והשלם של האשה העבריה המתנכרת לעמה, כי נכריה היא מעצם טבעה ובריתה, וזה הוא החרוש הגאוני של שניאורסון, כי הן בעיקרו של דבר, האשה העבריה כבר היתה נושא, שטפלו בו כמה וכמה סופרים אחרים שקדמו את שניאורסון, אולם איש מהם לא מצה את כל עמקותה של הטרגדיה הנוראה הזו, הטרגדיה, המחכה עדיין ליוצרה, שיברא מגלת "איכה" שניה; כשאני רואה את כל היקר והקדוש לנו נרמס ברגל-גאווה, את כל המכות, הפורעניות, את הדם והאש ותמרות העשן ומוראי הגיהנום; כשאני מסתכל בכל המראות הנוראים האלה יש שיתקפני צער עמוק עמוק, צער נוקב ויורד עד דכדוכה של נפש — צער, שהיה ידוע ודאי לשופנהויצער יוצרו של הפסימיזמוס המודרני, לבירון וללנוי — בשעה זו אני חובט את ראשי בכתל, מורט את שער ראשי, וכאחד עם ר' לוי יצחק מברדיצ'וב, — זה האוהב הגדול והלוהט של עם ישראל, אישיות מצוינה זו שאין אתם מוצאים דוגמתה אצל שום אומה ולשון ושלצערנו לא שמשה עדיין עד היום הזה נושא לאחד מיוצרנו, אישיות זו לא נצטרפה עדיין על ידי אחד ממשוררינו או מספרינו ולא נעלתה עדיין עד לידי מדרגתה של אישיות חזיונית (דבר, שהוא, ודאי, סימן עניות

לספרותנו) — כאחד עם המקונן הנפלא הזה רוצה אני לקרוא: אבינו שבשמים, אלהי אברהם, יצחק ויעקב! למה נפלנו מכל גוי ולשון ולמה בזינו מכל עם? וי וי מעלבוננו של עמי, וי וי מעלבונה של השכינה! —

כך היה קורא פנחסוביץ, כשהיתה שורה עליו רוח השירה — רוח זו, שהיתה שורה עליו לעתים תכופות ושבשמה היה מדבר מעל עמודיו של „השחר“ אל אלפי הקוראים.

אולם היו גם שעות של תנחומים לפנחסוביץ. בשעות אלו היו מתפורים ענגי-החשך ולפני עיני רוחו היו מרחפים איי-הוזהר, איי-העתיד. ואז היה כישעיהו בשעתו מדבר דברי נחומים לעמו ומטיף צרי ללבבות. בשעות כאלו כתב את מאמריו, שנתפרסמו ונתחבבו על הקוראים, המאמרים „נחמו נחמו עמי“, „נצח ישראל“, „אלהי אבותינו“, „מעל פסגות יהודה“, „ישראל לא יכזב“ — מאמרים, שבהם היה קורא תנר על המקוננים, שנתרבו בישראל, כי הן גם זה הוא סימן רקבוננו. יותר מדאי אנו עוסקים בקינות, בתחנות ובסליחות, היינו לעם של „שרה בת טובים“. ובמובן זה יש למצוא כתמים גם בשמשות שלנו, במאורותינו הגדולים — הלא הם שניאורסון ונירנברג. יותר מדאי הם מחטטים בפצעי האומה, יותר מדאי הם מורידים דמעות. חסרים הם אותו העוז, אותה העזמה הטבעית, הרעננה, המפכה כמים כבירים, העזמה הזו, שאנו מוצאים ב„אכריו“ של ברתולד אברוך, למשל, בגבוריו של „דז'ק לונדון“, זה המספר הנפלא, שרק לחנם לא נמצאו לו מחקים בספרותנו (ולמי אין סופרינו מחקים?), יותר מדאי אנו חסים על גורל אומתנו. כי חי וקים אלהיה של אומה זו! כי הגבעות תמוטינה וההרים ימושו ממקומם ועמי לא יכלה — כאלו היו דברי התנחומים, שהיה פנחסוביץ משמיע מתקופה לתקופה מעל עמודיו על „השחר“ לקוראיו, אחרי שהיה משפיע עליהם קינות ותביעות. כי תמיד היה הסופר פנחסוביץ חוצב להבות, תמיד היה בא בטענה, מטיף, מתלהב, מלהיב, תובע, מתמרמר, צוח, כועס, מניע באגרוף, מאיים, קורא ממעמקים, מרחף על החללים, מעורר את העצמות היבשות, קושר כתרים לאומה הנצחית ומקונן כאחד עם המקלה של סופרים, שהיו כנור ותנים לישראל. נתחבב שמו של פנחסוביץ ונתפרסם. רבו והלכו הסידיו, רבו והלכו קוראיו של „השחר“.

גדלה והלכה גם המשכורת החדשית, שהיה פנחסוביץ מקבל ממו"לי „השחר“.

פרק כת.

כשנכנסו שיינר והגברת אייזמן לתוך אולם החברה, שפה ותרבות, היה האולם מלא אדם. חברי הנשיאות כבר היו מסבים בחצי גורן עגולה מאחרי הקתדרא, ובראשם האדון פרנק, שכבר הפריח כמה וכמה פהקים לתוך חלל האולם. שיינר שמח מאד בלבו על שבא לכאן בין האחרונים והתגאה מאד בפני הקהל באשה יפהפיה זו, שהוא נמצא בחברתה. הוא חש, שכמה וכמה מבטים ננעצים בו ובה חליפות. רבים סבורים ודאי, שזו אשתו. הרהור זה נתן

שמחה גדולה בלבנו, אולם כנגד זה היה מצר מאד על שאין שניאורסון ידואה אותו בכך. הוא היה חושש גם-כן, שמא ילוח אליהם לבסוף גם ה"חרון" בעל-הבלורית. בשעת ההפסקה לא אוזו ממקומי — החליט שיינר בלבו — אני אנמק: לעולם אין דרכי להסתובב בשעת ההפסקה עם המסתובבים בתוך הפרודור, קצתי בפרצופים. וגם בפני שניאורסון לא אציגנה. — הוא שלב את ידו בזרועה של הגברת אייזמן, כדי להשיא את האחרים אל הרעיון, שזו אשתו. הגברת אייזמן השמיטה את זרועה כמו שלא בכונה. שיינר חזר ואחז בזרועה. ברגע זה הופיע על הבמה המרצה פינחסוביץ לקול רעש של מחיאות-כפים. נלוחה גם הגברת אייזמן אל מוחאי-הכף ועקרה את זרועה מתוך ידו.

הנואם פסח את נאווו בפסיעותיו הראשונות של הרוח האנושי על שדה החקירה. הוא הביע את השתוממותו על הרוח האנושי, שאינו יגע, תועה, תועה ומחפש את אלהיו, הוא מחפש את הדרך אל אלהיו. הוא מכה אבן באבן, מוציא מהן אש ובאורה של אש זו הוא מחפש את אלהיו, הוא מדליק מדורה, מתחמם בנגדה ומחפש בה את אלהיו. הוא מהפש את אלהיו באור שמשות וכוכבים. בנרות של שעה ובאור האלקטרון, והרוח האנושי אינו יודע ספוק. צמאון, צמאון-עולם אוכל אותו, תלם, החוקר הראשון, שהניח את אבן-הפנה לפילוסופיה היונית, לפילוסופיה האנושית, אפשר להגיד בברור, החוקר הזה מצא את אלהים במים. אחריו בא אנקסימן ומצא את אלהים באויר, הכל שוטף — אמר הפילוסוף הרקליט. בשטף מצא את אלהים. אחרי הקדמה זו דבר הנואם על מושג האלהות בכלל, על הקרובים לאלהים ועל הרחוקים ממנו. על אלו שיש בלבם אמת רליגיוזית, אם אפשר לומר כך, ועל אלו שאין בלבם אמת זו, על הכופרים ועל המאמינים; על השוללים ועל המחיבים; על הפסימיסטים ועל האופטימיסטים. על יסודי ההשתוממות שבלב האדם ועל הרגשת הנצחיות. כי מדי ירום האדם את ראשו ויביט ברקיע וכוכבים ובא בלבו רגש של פחד, יראת-הרוממות והערצה. וגם אם יביט האדם למטה ויראה את התהום הפתוחה לרגליו והשתומם ופחד וכרע ברך. השמים הזרועים כוכבים וקול-אלהים שבלב האדם מביאים רעד בעצמותי. כך אמר קנט. זהו רגש קוסמי, רבותי, רגש רליגיוזי, שלצערנו, רבים עקורים מתוכו ושלא רבים זוכים לו. אומללים הם, אומללים הם, רבותי, אלו שאין בהם הרגש האלהי הזה, אומללים הם. את רחמינו נגלגל עליהם. על ענין זה בפרטיותו אתעכב, רבותי, בחלק השני של נאומי. שוללים וכופרים ממין זה, מצוים מאד בינינו. ודאי יש הרבה, סבות וגורמים, שהתנו את החזיון המעציב הזה. פייכטה בקש את האני, הגל בקש את השכל העולמי, הרטמן בקש את הבלתי-יודע. מימות תלס, דיוגנס, הרקליט, אפלטון ואריסטו עד הרמן כהן וברגסון, החוקרים היותר גדולים והיותר עמוקים של זמננו — דרך אגב: שני הפילוסופים הנעלים האלה הם אחינו בני-ישראל ועל זה ודאי יש לנו להתגאות — כן, רבותי, מימות החוקר הראשון שקם לאנושיות עד אחרון החוקרים של זמננו, אנו רואים את האדם, כשהוא, עומד מלא פחד, תמהון והשתוממות, השתוממות, אני מטעים, רבותי, השתוממות בפני החידה הגדולה והנוראה, החידה הסתומה מימות עולם ואולי גם עד נצח נצחים, הרידה, ששמה הויה ו-

האדם מתחנן לאלהיו: הגלה נא אלי! הראני נא את כבודך! – האדם מתחנן, מבקש, מתרפס, כורע ברך, טובע, טוען, מתחטא, גוזר, מאיים, חוקר עד כל תכלית, מבקש לקרוע את המסך מעל פני החידה הגדולה והנוראה ומשתומם, רבוחי, אני מטעים את ההשתוממות, רבוחי, כי גדולה ההשתוממות, המעשירה את נפש האדם, נותנת בלבו חזון ואמונה ומקרבתו לאביו שבשמים, לאלהים הגדול והנורא, לאל מסתתר...

– כמה עמקות וכמה שירה! – לחשה הגברת איזומן לשיינר.

– הסו! אל תפריעו! – הסו! קרא עלם אחד כנגד הגברת איזומן.

– הסו, אל תפריעו! – החזיקו אחרי קולות אחרים.

הנואם המשיך את דבריו. הוא הוכיח, שבעיקר הדבר דרך החיים הוא דרך האדם אל אלהיו. הוא הוכיח מדברי־הימים, מן ההגיון ומן הרגש, שהאדם מתקרב לאלהיו ומתרחק ממנו. הוא פוסע פסיעות ספורות לאחוריו ומתרחק מאלהיו, אולם מיד הוא מהרהר חרטה ושב אליו. וזו היא דרך התפתחותו של האדם, שאינו קו ישר, כי אם קו אלכסוני. וכך אנו רואים בחוש: כיון שהתרחק האדם מאלהים לתקופה של כמה שנים, מיד הוא חוזר ומתקרב. כי הפורש מאלהים פורש מן החיים. דרשו נא, רבוחי, מעל ספר דברי־הימים וראו, ואם נסתכל בקורות הדורות ונדון מן העבר על העתיד, אנו יכולים לחזות ולהגיד מראש את היום, שבו ישוב האדם אל אלהיו, ממש כעליהם ונסיגתם של מי הים. רק מתוך השקפה זו מתבארים לנו הרבה ענינים תמוהים בתולדה. רק מתוך השקפה זו הכל נעשה ברור לנו ומובן ופשוט: ואחרי שברר הנואם לנאספים את שיטתו, ואחרי שהביא בכור הבקרת את כל ההשקפות המוסריות ואת כל שיטות־ההסתכלות והוציא מתוכן את הסנתיוזה, זו הסנתיוזה, שהיא היא גופם וטעמם של החיים, ואחרי שהביע שוב את השתוממותו על הרוח האנושי, שאינו עיף ואינו יגע וחוקר לכל תכלית, הכריז פתאום בקול ספוג בכי:

אולם אני, רבוחי, אני על הר סיני עמדו אבותי, אני אחד מבני בניהם של אברהם יצחק ויעקב, שבשעה שקפצו לתוך הלהבה ופשטו את צוארם לשחיטה היו קוראים: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! –

הפסוק האחרון הטיל סערה גדולה בין הנאספים. רבים מחאו כף, רבים קראו: הידד! אחדים מתוך הקהל השתיקו את המוחאים והקוראים. יושב־הראש צלצל בפעמון והרגיע את הקהל. פנחסוביץ הגיע בידו מתוך תנועה של תרעומת כלפי מוחאי־הכף, הוא המשיך את דבריו:

– מתהום החטאים, ממעמקי הקליפות, מתוך הטומאה והסחי, מתוך האכזריות והרשעות, מתוך מעשי היצר הרע, אליו אשאג, אליו אשוע, כי אחרי כל השיטות המוסריות, שנוגדו במשך אלפים שנה, שכל אחת מהן נבנית מחורבנה של חברתה, כי אחרי סמני השלמות, שאנו מוצאים במקצועות המדע והתעשייה, אחרי כל פסיעות־הענק, שפסעה האנושיות בדרך השירה, הזמרה והאמנות, כלום וזה האנושיות אפילו כדי פסיעה אחת במקצוע המוסר והשלמת המדות? – לא, לא, לא, רבוחי! – צעק הנואם והתמרמר – חמס, שוד,

טרף, יונות בפרסות העיט, דם, דם וכאב, כאב, כאב. הינוקות נעתקים משדי אמותיהם. אכזריות, עריצות ושפלות. שמי-ברזל, ארץ נחושה ולבות-אבן.

— פניו כפני נביא! — אמרה הגברת אייומן לשיינר

— כפני אידיוט! — השיב שיינר.

הגברת אייומן נעצה בשיינר מבט מטומטם, היא שאלה

— מה? — כלומר? מה?

שיינר לא השיב כלום.

— ארץ נחושה ולבות-אבן — חזר וקרא הנואם — יתמות ובידוד. הרב, חרב, רעב וצמאון, החזקים מכרסמים את החלשים. צדק מדומה, עול, עול, עול עד סוף כל הדורות. הפקרות! צרעת ממארת ורשע-כסל! כי טובעת קרן-האור בתוך החשכה העמוקה שמסביב. השכה, מאפליה! כי אלפי תענוגים לא ישו בצער אחד. כל ההרמוניה וההשתלמות שבעולם אינן שוות בדמעה אחת של ילדה קטנה אמר קרמזוב. יש נשמות — היה אומר ר' חיים וויטאל — המגולגלות במים וגלגל-הריחים עובר עליהן. ומה הפי חיי האדם? — גלגל-ריחים החוזר מעל לראשו. אולם כבר אמר שופנהויזער, שהממאסים בחיים אינם שוללים את החיים, כי אם מחיבים אותם. נמצא, שגם המנוסה מן החיים אינה אלא רדיפה אחריהם. ובשעות קשות אלו, כשגדולה החשכה מסביב, כשגדולה החשכה, אנו תולים את מבטינו לאבינו שבשמים. אנו חוזרים אליו בתשובה, אנו מחפשים אותו, מבקשים להדבק בו, מבקשים את קרבתו. והיום, רבותי, היום אנו עומדים בתקופה זו, שבה האדם שב אל אלהיו, האדם המודרני, רבותי, בחזק בכפירה. הכפירה לא נתנה לו את ספוק-הנפש ולא רותה את צמאונו. האדם המודרני מבקש את אלהיו ולבו מלא השתוממות והערצה, השתוממות והערצה — כזה הוא האדם המודרני, רבותי, וכוזו היא הספרות של תקופתנו, הספרות, שהיא הראי של החיים, שבו משתקפים כל פרכוסי-נפשו של האדם, כל גדוד וזיע כל-שהיא של נפש האדם המודרני. הספרות של זמננו, רבותי, היא כלה פרי ההשתוממות. רצונכם להביע בדבור קצר וחריף אחד את תכנה, את נשמת-נשמתה, אם אפשר לומר כך, של הספרות של זמננו, אין לכם דבור יותר מוצלח ויותר קולע אל המטרה מהדבור, השתוממות. כן, רבותי. אולם עד כאן בספרות הגוים. אולם ספרות ישראל? המלאה גם היא את תפקידה, תפקיד של ראי נאמן? — הנוכל גם אנחנו להתפאר בה ולאמר: ככל הגוים אנחנו בית-ישראל! — הן ספרות, שאין בה השתוממות. רבותי, הריה כאילו אינה. רצונכם לדעת, עד כמה סופר פלוגי או אלמוני מלא רוח-אלהים, צאו ובדקו בו עד כמה יש בו ממדה זו, ממדת-ההשתוממות. וספרו: ישראל? — הור ושאל הנואם מתוך רטט בקולו ובעיניו נצנצו דמעות — אולם התשובה על שאלה זו תשמש תוכן לחצי השני של נאומי, שיבוא אחרי ההפסקה.

מתוך מחיאות-כפים סוערות וממושכות ירד הנואם מעל שלבי הקתדרא. על המדרגה השניה של הקתדרא כבר עמדה אשתו של הנואם, אשה שחומת-הפנים, גבהת-קומה ודקת-בשר. היא נגשה אליו, תפשה אותו בידו והשיבה על פניו במטפחתה. היא אמרה:

- נצא, גרשון - אנחנו עיפים -
 - צדקת, נשמתי! - קרא הנואם.
 האשה שחומת-הפנים הוליכה את הנואם, פלטה בשבילו דרך בין השורות
 הצפופות של הקהל.
 - נחיש נא את פסיעותינו, גרשון - אמרה האשה - הם ירדפו אחרינו.
 - צדקת, צדקת, נשמתי! - קרא הנואם.
 - לתוך הקבינט, גרשון - אמרה האשה - נתחבא שם עד אחרי הפסקה -
 הנואם התחמק בלויטה של זוגתו והסתתר מפני הסקרנים המרובים.
 - הה, כמה מרובים הסקרנים הבטלים בין צעירי בני-ישראל. הלא
 אינם נותנים לי מנוח! - לחש הנואם לאשתו בדרך הליכתו - ודאי גרסו לזה
 הרבה סבות, התלויית בתנאי-החיים המיוחדים של עמנו.
 - מה הפלא, גרשון - השיבה לו אשתו - הלא אתה הסופר היותר מפורסם
 של תקופתנו האחרונה.
 - נשמתי, את מגזימה קצת - השיב הנואם.
 - גרשון, אתה עניו יותר מדאי.
 - הענוה מקרבת את האדם לאלהים - השיב פנחסוביץ.
 - ולפיכך אתה קרוב כל-כך, נשמתי, קרוב כל-כך לאלהים.
 - את מאמינה, את בטוחה באמת זו? - אמר פנחסוביץ לזוגתו מתוך
 קול רועד - נחמת אותי, נשמתי, נחמת אותי.
 הוא לחץ את ידה של אשתו באהבה ומתוך הכרת-תודה.
 - נחיש נא את פסיעותינו, יקירי - לחשה הגברת פנחסוביץ - הלא הם
 רודפים אחרינו.
 - נחיש נא! - אמר פנחסוביץ והציץ בחבורה של הצעירים, שהקיפה
 את שניאורסון, הוא קנא בשניאורסון.
 אני מתרחק מהצעירים ומפני כך אין הם רודפים אחריי הרהר לעצמו
 הרהור של נחמה.
 הקהל התפרץ חבורות חבורות לתוך אולם הבופט ולתוך הפרוזדורים.

פרק כט.

מחיאות-הכפים הסוערות עוד לא נדמו, הלבבות ההומים של הקהל עוד
 לא נרגעו, והידים עבדו את עבודתן, שייגר התקנא בלבו בפנחסוביץ. הוא
 שוטה ומחוסר-כשרון - אמר בלבו - אולם אין ספק בדבר, שמקובל הוא על
 קוראיו וחביב עליהם. בעיקרו של דבר, אינו אלא משחק, האוחז את עיני
 הבריות. שייגר העביר במחו את רובי מאמריו של פנחסוביץ ובא לידי
 החלטה, שהם דליי-הכשרון. אחרי החלטה זו נתבדחה עליו דעתו, והוא הרגיש
 בבת-לוייתו, שעמדה על ידו ופניה כנעלבים.
 - האדון שייגר... הסית, כנראה, את לבו ממני לגמרי... הוא נתון כלני
 להרהורי - אמרה הגברת איומן מתוך עלבון קל.

— את לבי? אני? חלילה וחלילה. הוא נתון לגברת לצמיתות! — השיב שיינר בקול של ספק הוצה.

פניה של הגברת אייזמן הסמיקו ועיניה התלקחו מתוך כעס. היא אמרה מתוך מכאוב-לב:

— הלגלוג מי התיר לך? — הוא אמנם אדם גדול... ואני... מי אני? — מילא... אנו יוצאים?...

שיינר הציץ בפניה הנסומקים של בת-ליתו, הקשיב לרטט שבקולה, ההענג על הקצף שבעיניה ועקר מתוך היססה-הדעת אה רגליו ממקומו, אף על-פי שהחליט תחלה לשבת כל שעת ההפסקה, בכזי להשתמט מהחרון, בעל-הבגורית ומה... זקן הרודף אהרי נשים.

שניאורסון עבר בשעה זו שלוב-זרוע עם ישפה. שיינר נטה הצדה והעסיק את בת-ליתו בשיחה.

— אי, יפהפיה! — קרא שניאורסון קריאה פראית כחיה פצועה. שיינר והגברת אייזמן כבר היו רחוקים מהם. ישפה הייך בבת-צחוק של נדיבות.

— אי, אי, שניאורסון!... — אמר ישפה מתוך תנועת יד זו, שבה מדברים אל ילד קפריזי וחביב מאד.

— נדלק אחריה! — קרא שניאורסון ומשך את ישפה בידו. ברגע זה נגש אליהם שימקין. הוא השתהה לקראת שניאורסון וישפה. — אה, שלום עליכם! — קרא שניאורסון מתוך התעוררות של הדוה ונענע בכח את ידו של שימקין. ישפה לחץ גם כן את ידו של שימקין מתוך בת צחוק של חבה וחבט על שכמו של שימקין, כששפתיו זזו קצת, מה שהיה ממש סימן, שסופר צעיר זה עתיד לעלות לגדולה.

— שלום, מר שימקין! — אמר ישפה. — שימקין! — קרא שניאורסון — זהו שימקין? — ואני סבור הייתי ש... — זהו שימקין? — הפרצוף ידוע... גם אדוני הוא, כמדומני, מבאי ביתי? — היה לי הכבוד! — השיב שימקין מתוך קידה.

— הלא הוא הכותב ציורים קטנים... הוציא לאור קובץ קטן של „ספורים וציורים“ — דברים מטורפים... קסרקטין... לא צבעים... בע, מע!... — לא, מר שימקין כותב שירים! — השיב ישפה וחיך בבת-צחוק זרה ואפורה.

— הצטרף-נא גם אתה אלינו, אברך — קרא שניאורסון — אנו רודפים אחרי יפהפיה.

— בת-ליתו של שיינר — פרש ישפה את דבריו של שניאורסון. — זו? זו? — שאל שימקין והצביע על הגברת אייזמן, שהתקרבה עם שיינר אל הבורתם — אם לזו... אַה, אַה! — גמר בקול מרובה המשמעות.

אולם שניאורסון, שהציץ בה, הפש את ישפה בידו, משכו וקרא מתוך יבבה: — נברח נא... אי, טפו! העזה כזו! — רגליה... רגלים גסות כאלו... העזה

כזו! — כיעור, כיעור. העזה כזו! —

שניאורסון וישפה יצאו לתוך הפרוזדור, גם שימקין נגרר אחריהם, חבורה של צעירים הרגישה בשניאורסון והריעה לעומתו במחאות-כפים סוערות, שהחזיק בהן מיד כל הקהל.

— יחי שניאורסון! הידד שניאורסון!

ידים מרובות התלכדו, הרימו את שניאורסון ונענעו אותו באויר. ישפה עמד על ידו, כשהוא מחייך ורגליו מזדעזעות כמתרוממות.

— מה קול השאון? — שאלה הגברת אייזמן ומשכה את שיינר בידו — הבה נא, מר שיינר, ונראה.

שיינר שלב את ידו בורועה. כשנגשו אל הכנופיה, כבר נשתק הקהל. שניאורסון התפרץ מתוך הכנופיה הצפופה, תקע את כפו לגברת אייזמן והכריז:

— הלא זהו ידידי, מר שיינר, ושמה של גברתי מהו?

— יתכבד נא, מר שניאורסון... זו היא הגברת!.. — גמגם שיינר.

— הגברת אייזמן! — קרא שימקין.

— כיצד? כיצד? — שאל שניאורסון והרכין את אזנו — לא שמעתי כהוגן...

חזרו נא והגידו לי, כי עלול אני לשכוח. ואין תימה: אין לך יום, שלא ישמעו לאזני לכל הפחות תרפ"ט שמות, כל שם שונה מחברו, ומה שקשה מזה, כל שם כמעט דומה לחברו וכולם מתבלבלים במחי ערבוביה שם... מהומה... גוש בלי צבע... דורה-פלגה, עיפתי... ממש עובד אני עבודת פרך. (העומדים צחקו).

וכח-הזכרון, לא עליכם, לקוי קצת. הזקנה... (הכל חזרו וצחקו בקול). טילתי היום בגן. ממש, חשתי במרפקתי מפני...

שניאורסון הכניס את שפתו התחתונה מבפנים, כדרכו בשעה שהוא מבליע איזה דבור.

— כזני הרכנות-הראש המרובות! — סיים שימקין בעד שניאורסון.

— צדקת, אברך, צדקת. הלא זהו פקח... פקח ממש! — קרא שניאורסון —

אה, אה, זהו ידידנו המשורר.

הגברת אייזמן הציצה בקומתו של שימקין ופניה הסמיקו.

— כך. כך — הוסיף שניאורסון — שמה של הגברת הוא אייזמן, אם אני

טועה? כן? ושמי: שניאורסון.

ישפה חייך.

— הגברת אייזמן שמעה את שמי?

ישפה חייך. הכל צחקו בקול.

— שמעתי! — השיבה הגברת אייזמן מתוך גמגום ותהיה קלה.

— שואל אני, אם שמי, אם השם שניאורסון ידוע בכלל לגברת? — חזר

ושאל שניאורסון.

בני הכנופיה צחקו בצחוק ממושך.

— כך. כך — אמר שניאורסון — זה אני שניאורסון. הפנתאיסטן. הלא אני

פנתאיסטן. אני לא ידעתי כלל, שמדה זו ישנה בי, והנה באו והודיעו לי,

שפנתאיסטן אני. חי, חי, ומי גלה לי סוד זה? דוקא עתון לועזי. מעשה

שהיה. — שניאורסון נעץ את מבטו בשיינר והניח את ידו על שכמו — שמעו

נא, רבותי, שמע נא שיינר. הלא אתה הנך מבקרנו המושבע. יושב אני היום בבקר בתוך הקבינט שלי אל שלחן הכתיבה. מכניסים לי את ה"פוסטה" של היום. תרפ"ט מכתבים, כרטיסים מצוירים, כרטיסי-בקור. מי זה יתן את דעתו עליהם? — הבלים, ואין פנאי. עורבא פרח! והרי גם עתונים, וביניהם עתון לועזי. אני מרפרף. מאמרים שונים. כחול הימ. גולה! — והרי מאמר „שניאורסון בתור פנתיאיסטן" — הבלים! לא קראתיו עד תמו. מפטפטים. ודאי ידוע להם טיבי יותר משהוא ידוע לי (בני הכנופיה צחקו). אם הם אומרים: פנתיאיסטן — שמע מינה: פנתיאיסטן! אני כופף את ראשי. נצחוני בני! — עורבא פרח! קליפה של בצל? — אבץ הן בעל המאמר קלע אל המטרה — אמר שימקין — כי על פי האמת, מי באדוננו שניאורסון פנתיאיסטן? — על פי האמת...

— את, שטות. אלו הם דברי-שטות — העזה שכזו! אני ופנתיאיסטמוס? דברי-שטות! קרא שניאורסון מתוך אותו הקצף, שהיה שכח בו ושהיה בא, לפי דברי ידידו ישפה, מתוך התיחה של שירה.

שניאורסון משך לשיינר בידו. שניהם התרחקו מן הכנופיה. שניאורסון העלה מכיסו את פסת הניר של הגליון הלוועזי, תחבה לתוך ידו של שיינר וקרא: — הריהו לך. לי אין בו צורך. הלא אלה הם דברי-שטות. אולי לך, מבקרנו, יהא לפעמים צורך בו. ומה, בני החבריה, הקבצנים, השמעתם את דברי הרצאתו של הפילוסוף שלנו? — פנה פתאם לבעלי הכנופיה של הסופריים המתחילים, שעמדו והמתינו לסופה של השיחה שבין שניאורסון ובין שיינר. — שמענו! — השיב המספר הצעיר ברוך.

— לא שמענו! — קרא ברגע זה עצמו המשורר הצעיר ריוזשין.

— אה, פרחים! את, קבצנים! — קרא שניאורסון וחיך מתוך נדיבות לב, בהעבירו עליהם את מבטו, כדועה המפקד אג' עדרו. — ישפה, אין? אני מתגעגע עליך. ומה? הנחתם? —

שניאורסון השתמט פתאם ולא שמע את תשובתם של הפרחחים. הללו הציצו אחריו כשהוא מתרחק עם ישפה ומדבר מתוך התעוררות. גם שימקין אמר להטפל לשניאורסון ולישפה, אולם ברוך תפשו בשרולו ואמר:

— מי שעתיד להיות מפורסם — בפירוכה יש?

שימקין העלה מתוך כיסו קופסת הפפירוסות ואמר מתוך תנועת-יד זו של רחבות המצויה בשניאורסון:

— הרי, אברך! —

ברוך חפן מלא קמצו פפירוסות, סלק מהן אחת לריוזשין, אחת הצית בנפרורית, את השאר שלשל לתוך כיסו ואמר לשימקין:

— עכשו אין לנו בך שום צורך. יכול אתה להתחמק.

— עכשו אין לנו בך... בקש גם המשורר ריוזשין להשמיע, אולם שימקין

כבר הלך לו.

— הוא נגרר אחרי שניאורסון וישפה כעגל! — רטן ברוך והשיב דרך

פיו ונחיריו חלילות של עשן.

— הוא לא יעלה על האלימפוס, כי אם יקפוץ עליו! — העיר ריוזשין.

- הקראת את שירו החדש „אל בת הנכר“? — שאל ברוך את חברו
 — והציץ לתוך עיניו מתוך צפיה לתשובה — אני לגבי שירים... אולם מה דעתך עליו? —
 — קליפה של בצל! דקלם ריזשין — אין צבעים. אפור.
 — ודאי... גם דעתי כך... עורבא פרח! ואין פרספקטיבה. העזה שכזו!
 — הקראת את הסמרטוט שלי? — שאל המספר הצעיר פרנק והציץ
 בפניהם של ברוך וריזשין.
 — איזה סמרטוט? — שאל ריזשין.
 — את „קרייכנפלד“ שלי. הוא נדפס ב„החיים“.
 — מי קרא? — השיב ברוך — רקיקה!
 — היית היום בביתו של שניאורסון? — שאל ריזשין את פרנק.
 — „קרייכנפלד“ שלי הוא טפוס חדש לגמרי, שכמוהו לא היה עדיין
 בספרותנו.
 — היית היום בביתו של שניאורסון? — חזר על שאלתו.
 — אני? — גברת זו מי היא? — שאל ברוך והצביע על הגברת אייזמן.
 — זו בעלת הרגלים הגסות!
 — תן לי את עיניה של בלונדינית זו! הבו לי את עיניה! — התלהב
 פתאם המשורר ריזשין ונגרר אחרי עצמה בלונדינית אחת שעברה על-ידם
 אולם איש-הצייד חזר על עקביו בלא צידו.
 — צלעותיה עבות הן יותר מדאי! — קרא — מי מכם רעב, רבותי? —
 — אם כן, איש מכם לא קרא את „קרייכנפלד“ שלי? — אמר פרנק
 מתוך עצבות קלושה בקולו.
 — כבדני נא בגלוסקא ובכוס חמין! — אמר ברוך לפרנק.
 — שניאורסון לא סח לכם כלום על „קרייכנפלד“ שלי?
 — לעזאזל עם „קרייכנפלד“ שלך.
 — הוא אמר, שיש צבעים.
 — ופרספקטיבה? — שאל ברוך.
 — פרספקטיבה? יש. ודאי יש. פשיטא!
 — כדאי היה לראות את איטליה — הגיע קול שימקין מקרוב.
 — ואני הייתי אוכל עכשיו בחשק גדול תפוחי-אדמה על-פי הנוסח של
 אמי — אמר ריזשין.
 — הלונדינא עשרים אגורות או כבדני-נא בגלוסקא ובכוס חמין — קרא
 פרנק לברוך.
 — שימקין סח לי, שהמבקר שיינר עתיד לכתוב מאמר גדול של בקרת
 על קובץ שיריו — ספר ריזשין.
 — הוא כבר מכר את הקובץ לבעלי ה„טל“? —
 — כמה מקבל שימקין בעד קובצו?
 — מאתים רובל! — הכריז ריזשין. עיניו של פרנק התלקחו מקנאה.
 ריזשין נענע בידו מתוך תנועה של בטול:
 — עא, איני מִזָּא בו!

— מכל מקום אלו הגיע כבר בחור שכמותך לכעין זה! — העיר פרנק.
— הלא היית מכבד אותנו בבקבוק של שכר.
— מי היא גכרת זו? — שאל ריושין והצביע על הגברת אייזמן, שעמדה
הקשיבה לדבריו של שימקין.

— הלא היא יפהפיה.
— הוא ודאי סח לה על הקובץ שמכר לבעלי ה"טל".
— כדאי היה לראות את איטליה! — העיר פרנק מתוך קול, שהשעמום
בצנץ מתוכו.

— מחר עלי לסלק שכר-דירה — קרא פתאם ריושין.
— אמש סטרתי לשוער על לחיו — אמר פרנק.
— בשל מה? — שאל ברוך וקרץ בעיגו לריושין, כלומר: משקר הוא
בחור זה!

— בשל מה? — השיב פרנק — מי יודע? — היד סטרה מאליה. על הלחי
סטרה. הלא זה בליעל. הוא מכה את אשתו. בכל לילה הוא מכה את
אשתו. תמיד הוא מסנן אי-אלה דברים דרך שפתיו. ביחוד בלילה, כשהוא
פותח את השער. הוא ודאי משמיץ דברי-זרוף, החלטתי לסטרו על הלחי.
וכן עשיתי.

— והוא מה? — שאל ריושין מתוך חשד גלוי וקרץ בעיגו לברוך.
— הוא? — השיב פרנק בכעס — הוא קבל את שלו והלך לו. עלמה זו
הייתי מנסק! — קרא פתאם והצביע על פייגין, שעברה ברגע זה על ידם עם
לורברב'ט.

— ואני כבר נשקתיה! — העיר לו ברוך דרך אגב, כאדם, שאינו משמיץ
שום דבר מתמיה ביותר.

פרנק קרץ בעיגו לריושין, כאומר: משקר הוא בחור זה!
— עלמה כעין זו — החלהב פתאום ריושין ואמר — הייתי מושב על ספה —
משכיבה! — העיר ברוך.

— ואחר כך... ואחר כך... — המשיך ריושין את דבריו — הייתי מפילה
מצל המדרגות. יש סוג כזה של נשים, שצריכים להתנהג אתן כן. וגם זו שייכת
לסוג זה. אשה מסוג כעין זה, רבותי, אתה משכיב על ברכך, מלטף את
שערות ראשה, מתוך שגעון; מתוך שגעון רליגינזי, כפי מבטאו של פינחסוביץ,
אתה מעלה אותה לתוך בית-העליה שלך, מחבקה, מחבקה עד כלות
הנשמה, ואחר-כך: דריסה ברגל — וחסל!

— מקודם, מובן, אתה משקה אותה ומאכילה! — העיר ברוך וקרץ בעיגו
לריושין, כאומר: מפליג קצת גבור דנן!
ריושין דבר בהתלהבות:

— כן, רבותי. מקודם אתה מאכילה, משקה, מוזג מכף-התה לתיך פיה,
מנענעה, מנענעה כאם את תינוקה, כורע לפנייה על ברכך, מחפלי, ואחר-כך...
לא אחר-כך — בפעם אחרת. כן. פעם אחת היא סרה לתוך הדרך. השעה היא
שעת בין-השמשות, ואתה כועס כעס גדול עליה, על שהיא חיה בעולם, ועל
גורת-גופה אתה כועס. כי למה גורה זו מתהלכת בעולם דוקא בצורה כעין זו?

ועל עיניה אתה מתקצף. העינים השוקטות הללו - למה הן תמימות כל-כך? למה? - קרא ריושין ורקע מתוך כעס ברגליו - למה? למה? אני שואל, למה? - ופתאם אתה נוטלה ומשליכה מעל המדרגות.

- תחלה, כמובן, אתה דורסה ברגל - העיר מתוך הלצה כבישה ברוך, - ודאי, ודאי, תחלה אתה דורסה ברגלך - קרא ריושין בהתלהבות - ברגלך הימנית. ואחר-כך אתה מפילה מעל המדרגות. ותהא לה כל הלילה עומדת מאחורי חלונך ותהא מיבבת כסערה טרופה בין אילנות היער. שאם לא כך, רבותי, שאם לא כך, אמלל אתה, עבד עבדים אתה, לצמיתות ולדורי דורות. עבד לשפחה. אני אינני עבד - קרא בקול - בן-חורין אני! כבר היה פעשה בי. כבר הייתי משועבד - דבר פתאם מתוך ודויהלב - לכשעין זו הייתי משועבד והפקעתי את עצמי מתוכה. שברתי את השלשלאות, הרבה משירי הקדשתי לה תחלה. אולם אחר כך ירקתי לה בפניה. הן אני אב לילד. גער כבן שש, אם אינני טועה. היא ברחו: לאמריקה עם הילד. ואני ירקתי. זה היה לפני שש או שמונה שנים. אולם אני ירקתי.

- ירקת ו... כתבת שירים! - העיר ברוך.

- אידיוט! - קרא ריושין, סטר לברוך על לחיו ומיד הבק אותו.

- ומה סגנוני בעיניך? - שאל פרנק את ברוך.

- סגנון, לדעתי, עדיין קלוש הוא.

- אדם משוגה אתה, צר עין או סתם טפש - קרא פרנק בכעס - סגנוני

קלוש? וסגנון המימי הוא המשובח? - אני, אני בעל הסגנון הקלוש? מנול אתה. פשוט: מנול! - פרנק נשתתק לשעה קלה, אחר-כך הניח מתוך ידידות את ידו על שכמו של ברוך ואמר - אני מיעצך, אני אומר לך בתורת עצה טובה, לטובתך אני מתכין: קרא את "קרייכנפלד" שלי - ובעיון. הלא זו היא מלאכת-מחשבת. ושים את לבך אל הסגנון. אני מטעים לך: אל הסגנון. כי חשיבותו של "קרייכנפלד" הוא דוקא סגנונו. וגם אתה, פואטן - פנה לריושין - קרא את "קרייכנפלד" שלי ותהנה. היודעים אתם, רבתי, את סודו של סגנוני המיוחד במינו? - קרא פתאם - אני אינני קורא את הספרות החדשה. אני מעיין רק בספר-הספרים ובספרי הקדמונים. זהו סוד סגנוני.

- מי היא גברת זו? - שאל ריושין והצביע על עלמה אחת שעברה

על-ידם.

אולם איש מהם לא השיב. שלשת החברים הפנו פתאם זה לזה את ערסם

והשתמטו איש לעברו.

פרק 5.

אחרי שמשך שניאורסון את שיינר הצדה, עמדה הגברת אייזמן שעה קלה יחידה בתוך פרוודור-האולם. קשים היו לה רגעים אלו, שעמדה יחידה בתוך ההמון הצפוף, הגועש סביבה. עמידתה יחידה, בלא חברתו של גבר, הטעימה לכל הגברים, כך נדמה לה, את הויתה, את גורת-גופה, את החלקה החשופה של צוארה. היא ראתה את עצמה עוובה, בלא האחד, שיגן עליה

מפני כל שאר הגברים, וחשה את המבטים המרובים והחצפניים, הננעצים בבשרה ודוקרים אותה. חטא חטאה לבעלה ולבה הכה אותה. משתערים, משתערים הגלים עליה – וגופה רעד. והיא, הן הגידה בלבבה תמיד, שאשה כשרה היא. כשרה במחשבה, בדבור ובמעשה. רק פעמים מתגנב ההרהור... ונחנק. ובכל זאת היא חשה צורך נפשי לשבת מזמן לזמן בחברתו של גבר, של גבר פקח, משכיל, בעל שיחה שוטפת, של גבר פקח כשיינר ובעל-כשרון כשימקין. ובכל זאת... בכל זאת... אה, לא. יותר לא. אולם הם כולם... אה, הנה מבטיהם... כלם להוטים... כלם חמסנים – הרהרה מתוך גועל-נפש וכעסה על שיינר, שעזבה יחידה, וכעסה גם על שניאורסון, שמשך את שיינר הצדה, ובכלל... מה זה? מה זה? מה זה? הנה זה שניאורסון! – ובפניו אין... אין מה שיש בספריו... אין... רק רגעים מספר עמדה יחידה ומבטיה שוטטו לצדדים. ופתאם עלה על זכרונה הבחור המשונה, המורה העברי, נתן. על שפתיה עלתה בת-צחוק בשעה שהגתה בשם הזה, אדם משונה – אמרה בלבבה – לא ככל השאר... כשיושבים עם אדם זה בשעת בין-השמשות, באפלוזית, הרי הוא כאלו אינו. הוא אינו ככל השאר... אלו היה פה בתוך האולם, הייתי נגשת אליו ועומדת על ידו. היא ראתה את שימקין, שעבר על ידה וכמעט שנגע בדרך הליכה בגופה. ידה כמעט שהושטה מאליה לאחוז בורועו, אולם היא תפשה את עצמה על תנועה זו והתחרטה. הן הוא הרגיש בה ועשה את עצמו מפני גאותנותו כאלו אינו רואה אותה. האמנם הוא אינו מוצא בי ענין ואינו להוט אחרי? – מלף הרהור במחה מתוך קנאת נשים. אולם מיד השיבה, כמנחמת את עצמה: כן. כן! – ואחרי שהחליטה כך בדעתה, חזרה וחפשה בעיניה את נתן ותמהה היתה על שאיננו, וגם על שלא בא עמו אותו הדרומי, ששמו שליט. הן היא השמיעה בפרוש לנתן, שעתידיה היא לבקר את הנשף הכא של חברת „השפה והתרבות“. הרגשה של תרעומת הלחלה פתאם בלבבה. היא התרעמה על העלם הדרומי, שלא ראתה עדיין מימיה, על שלא בא לכאן, אל... הראיון, שקבעה לו על ידי נתן. ופתאם תקפתה תשוקה לשוב לביתה, לראות את משה. גם רחמים תקפוח על בעלה, שנעזב יחידי כתינוק ולא התרעם כלל. היא השתוקקה לשוב לביתה ולראות את פניו של האיש, בעל המזג הנעלה ונדיב-הלב, ומתוך תשוקה זו אמרה לעצמה:

— הלא אני אשה כשרה, כשרה!

ברגע זה ראתה את שיינר יצב לל ידה. היא שמחה לקראתו וחיכה לו. היא הכירה לו טובה בשמה ובשמו של משה. היא הגיחה את ידה על שכםו וסלקה אותה מיד. היא גמגמה:

— מר שיינר, כבר...

— התגעגעת עלי? – שאל שיינר.

— כן – השיבה בפשטות-לב.

— גם אני התגעגעתי...

— גם אדוני מסוגל להתגעגע? – שאלה והציצה בשיינר מתוך חשד.

איא הששה, שמא מלגלג הוא לה.

— עד לשגעון — דקלם שיינר כדרכו.
 — מר שיינר מדבר דברי־אמת? — שאלה הגברת אייזמן מתוך תמימות
 וחדוה מסותרת.

„היא טפשית — הרהר שיינר — אלא שגופה דשן“.
 — דברי אמת — השיב.

הגברת אייזמן הציצה לתוך עיניו של בן־שיחתה ככבשה —
 — האמנם יש אנשים, שמתגעגעים עלי? — השמיעה מתוך אנחה קלה —
 שאינם מלגלגים לי?... ומשה שלי אומר, שזה דרך הגברים ללגלג ולנהג
 קלות־ראש באשה.

— אני איני שייך לסוג זה! — קרא שיינר מתוך עלבון.
 — אני יודעת! — אמרה כמצדיקה את עצמה בפניו. ובלבה אמרה: מכל
 מקום, שמא מלגלג הוא לי...
 — הגברת אומרת, שהיא יודעת, ומכל מקום היא חושדת בי — אמר

שיינר מתוך תלונה, כאדם שנעלב באמת על־ידי חברו.
 — כלום אמרתי, שאני חושדת? — שקרה הגברת אייזמן. — אני, למשל,
 אומרת כך. אין האדם יודע מה בלבו של חברו.
 — עט, דברי־שטות — הפסיקה שיינר — העיקר, שהשמלה הזו... שהגברת
 מלבושה עכשיו...
 — הלא זו ה„אפיקה“... — התנצלה הגברת אייזמן בפני המבקר.

— אולם לא קרקס הוא האולם הזה... ואולי...
 — ואולי כן?... הלא אלה הם דבריו של האדון שיינר? — שאלה הגברת
 אייזמן מתוך סקרנות.
 — אני לא אמרתי — דבר שיינר מתוך רוגז — בניה־נא... ומה שניאורסון
 בעיניה של הגברת?

— אח, שניאורסון! — קראה הגברת אייזמן מתוך התעוררות של חדוה,
 אולם קול קריאתה נשתתק באמצע. היא שקרה בדרך אינסטינקטיבי, כי הן על
 פי האמת, שניאורסון... מוקשה... מוקשה הוא... הכוזה הוא שניאורסון?... הן
 בפניו אין... אין... פניו חסרים דבר־מה... היא שקעה בהרהוריה והשתדלה
 למצא את הדבר, ששניאורסון הסר אותו. קשה היה לה לברר לעצמה את
 טיבו של אותו דבר, ששמו ודאי: רחמים! או: אהבת־הבריות! או: התקשרות! —
 כל המושגים הללו נצטרפו במחה לגוש של ענן, שכלם כלולים ומעורבבים בתיכונ.
 — הוא זקן נחמד — האין זאת? — אמר שיינר מתוך חיוך של נדיבות־לב.
 החיוך הנדיב הזה לא היה מתאים כלל אל פניו המעוקמים, הגרומים והקנתרנים,
 ודוקא בשעה ששפתיו היו מחייכות, היו לסתותיו השרועות מתעקמות ביותר
 ופניו המתעוותים והכחולים מרזון ומרשעות־לב מטיילים ארס. היה זה מעין
 אותו החיוך שעל שפתי האינקביזיטור, המראה פנים שוחקות רגע אחד קודם
 יציאת נשמתו של קרבנו. חיוך זה היה מצוי בין שפתיו של שיינר בשעה
 שהיה מקלס את מיי־שהוא. הגברת אייזמן חשה פתאם במהותו של חיוך זה.
 צמרמרת קלה חלפה את בשרה.

— אח, מר שיינר, למה? — סגנה הגברת אייזמן מתוך תרעומת כבושה, שיינר נעלב על ידי התלונה שבקולה. הוא החליט לעזבה לנפשה ולהתערב בין הקהל. הוא כבר הפנה אליה את שכמו. ברגע זה עבר על ידם המשורר שימקין. הוא פסע דרך גאות והמספר ברוך נגרר אחריו. המשורר ריושין היה כרוך אחרי המספר ברוך, מדדה אחריו וחובט לו מרגע לרגע על שכמו. שימקין עשה גם הפעם את עצמו כאלו אינו מרגיש בגברת אייזמן.

— אדוני שימקין! — קרא ריושין — הגה הגברת...
— אה, שלום עליך, גברתי! — קרא שימקין בשמחה והשתחוה לקראת הגברת אייזמן.

— שלום עליך, אדוני המשורר. — השיבה הגברת אייזמן.
שיינר התחמק מהם ונתערב בין הקהל.
— גם הגברת פה? — שאל שימקין בקולו של אדם, הנוהג קלות־ראש בבן־שיחתו.

— ומר שימקין לא הרגיש בי כלל? — שאלה הגברת אייזמן מתוך עלבון.
— אני? אדרבא... זה הוא הסופר הצעיר... — אמר שימקין וגמגם בלשונו, כמבקש להשמיע שם שנתעלם ממנו — גם זה הוא סופר! — סיים מתוך בטול והצביע על המספר ברוך, שנגש ועמד על ידם.
שימקין החזיר את שכמו לברוך, אולם הלה נרתע לפניו, משך גם בידו של המשורר ריושין והציגו לפני הגברת אייזמן.
— אלו הם פרחי הסופרים! — אמרת הגברת אייזמן מתוך בת־צחוק של נדיבות־לב.

שימקין לא השיב כלום לא על שאלתה ולא על בת־צחוקה.
— ומה שניאורסון שלנו בעיני הגברת? — שאל שימקין אחרי דממה ממושכה.

— גם אני מסכים, ששלמה המלך חכם גדול היה! — השיב תחתיה המשורר ריושין, בחבטו על שכמו של ברוך.
— אח, שניאורסון! — קראה הגברת אייזמן מתוך אותה התעוררות של חדוה, שבה השמיעה תחלה את התשובה הזו לשיינר. גם בפעם זו התחרטה מיד על השקר, שהתפרץ מפיה בדרך אינסטינקטיבי, אולם לבה לא הכה אותה כמו בתחלה. שימקין רמו לגברת אייזמן, שלב ידה בזרועה ומשכה הצדה. המספר ברוך והמשורר ריושין נשארו מאחריהם.

— שניאורסון שלנו ודאי הקסים את הגברת! — אמר שימקין והעיף את מבטו הגאה מסביב. „האשה הזו המתהלכת על־ידי — הרהר לעצמו — היא היפה בכל הנשים שבאולם זה. הכל סבורים בלי־ספק, שהיא אהובתי.”
— שניאורסון הוא נחמד מאד — השיבה הגברת אייזמן והשתמשה בהצי השני של דבורו של שיינר.

— וכמה חיים בו, כמה תנועה! — קרא שימקין בהתלהבות ועיניו התלחחו. ההתלהבות שבשימקין אחזה את הגברת אייזמן. היא דברה מתוך השתוממות והתעוררות:

אח, שניאורסון! הלא הוא נחמד. הלא הוא צעיר, מלא כח-עלומים ואש-זעיר. כמה חיים בו, כמה תנועה, כמה תשוקות ומאויים סוערים. אח, שניאורסון! והוא באמת חכם כשלמה. והמעוף שלו!

— שניאורסון — מה שייך? פלא. הוא, פלא! — קרא שימקין מתוך התלהבות עשויה, זקף את קומתו והפשיל למעלה פאה אחת של בלורית דרך חשיבות על-מנת שתצנח מאליה. הפאה, כאלו עשתה עמו קנוניה, נשמעה לו וצנחה מאליה על המצח, באופן שהתסרוקת היתה נראית, כאלו נעשתה לכתחלה מתוך התרשלות. — פלא! פלא! — קרא שימקין בגאווה וחזותו כאלו אמרה: אכן גם אני פלא, אני פלא, המכריז על פלא — וזרועות-ידיו שחו באויר, כחותרות לחצות את הגלים ומגרטות את הפלא השני: פנו דרך לי! פנו דרך! אני דורך לי נתיבה!

— יפה אמר, מר שיינר... סליחה... מר שימקין — אמרה הגברת אייזמן ופניה הסמיקו בשל הטעות — יפה אמר מר — פלא הוא שניאורסון. אכן פלא הוא!

— ודאי, ודאי — דבר שימקין מתוך התלהבותו העשויה והעלה בפניה את שניאורסון, לפי שנוסחם של דבורי-הקלוסים היה מתאים מאד, לפי השערתו, לתנועות-ידיו ולנענועי-זרועותיו — כאן יש לנו עסק עם אדם, שהוא משכמו ולמעלה... עם אדם, שהוא יוצא מן הכלל... ויוצא גם מן היוצאים מן הכלל — דבור אחרון זה הנאווה מאד, ולפיכך נמשך אחרי שטף דבריו והגביר את קלוסיו — כאן יש לנו עסק עם אישיות נעלה... עם חזיון פלאי... ולפי ששניאורסון הוא פלאי גם דרכיו פלאים הם... ויש, שהם סתומים וגם קצת מוקשים... והרי עובדה אחת אפיינת, שאני הייתי עז-ראיה לה. עובדה אפיינת מאד. פעם אחת אני יושב בחדר-עבודתו של שניאורסון. הקראתי לו את שירי. שניאורסון הקשיב להם בעיון, כשהוא מתהלך, כדרכו, על-פני חדרו. שניאורסון, ניכר היה בחוש, היה שרוי בהתעוררות גדולה.

— התעוררות? ובשל שירי של מר? — אמרה הגברת אייזמן מתוך השתוממות והתול קל.

— הן. שרוי בהתעוררות — ובשל שירי. ניכר היה בחוש. ביחוד בא שניאורסון לידי התפעלות, כשהקראתי לו את שירי „אל בת-הנכר“.

— „אל בת-הנכר“? — הטעימה הגברת אייזמן מתוך הטעימה מיוחדת של אשה, הרגילה לגלות בכל חזיון כללי פנים אישיים — אה, אה! — הן, „אל בת-הנכר“ — שיר יפה במדה ידועה...

— וגם השיר הזה הביא את שניאורסון לידי התפעלות?

— הוא הוא שחבבני על שניאורסון — והוא הוא שגרם לנשיקה הידועה... — סיים שימקין בקול סודי.

— נשיקה? — שאלה הגברת אייזמן מתוך המיהה וסקרנות גלויה — זו מה

טיבה? — ודאי שניאורסון נשקו מהתפעלות?

— על מצחי.

הגברת אייזמן נעצה בו מבט תמה ומלטף, מבט המצפה לדברים הבאים.

שימקין אמר:

— תסלחנא הגברת. זו היתה הלצה. נשיקה זו בדויה היא.
— לא, היא אינה בדויה — אמרה הגברת אייזמן מתוך עקשנות, ובקולה
בצבצה תרעומת, תרעומת של אשה, הקובלת על החבר, שמתוך גאות יתרה
הוא מסתיר ממנה את נצחונותיו —

— נניח, שאינה בדויה — אמר שימקין בקול, שהיה נשמע לשני פנים.
— לא, היא אינה בדויה — אמרה הגברת אייזמן והציצה בשימקין במבט
של הכרת-טובה על שזכה לנשיקה זו — כשרון שכמותו, אין תמה, מעורר ודאי
התפעלות של אמן גאוני וחובב-אמנות כשניאורסון.

— אולם אנו הסחנו את דעתנו מן העיקר — הוסיף שימקין — אני ישבתי
בחדר-עבודתו של שניאורסון. אני מקריא, שניאורסון מקשיב, אנו שמחים.
הלואי לא יתפרץ איש זר! — אמר שניאורסון — וברגע זה עצמו — דפיקה
בדלת. אחת, שותים! — ידידי! — קורא אלי שניאורסון כמתחנן — אינני! —
והדלת נפתחה — אבדנו! — קורא שניאורסון בקול קורע-לב. על המפתן עומד
בחור. שניאורסון עמד שעה זו על-יד השלחן, ראשו כבוש ואזניו מופשלות.
כלו שמיעה. שניאורסון מעמיד בי מבט מלא יאוש, כאומר: הציילני, ידידי —
והבחור גבה-קומה, גלית הפלשתי. — שימקין הרים את ידו באויר ומדד בה את
שעור קומתו של הבהור מתוך תנועת-יד של רחבות זר, המצויה אצל
שניאורסון — והבחור פורטפילה תחת זרועו ונעלי-ידיו לבנות. יודע אני את
הטפוס הזה. בחור ארוך, שנעלי-ידיו לבנות הן ופורטפילה תחת זרועו —
בבחור עברי הכתוב מדבר — חזקה עליו, שסופר הוא — ולא-יוצלח. כיון שסופר
עברי הוא, ממילא הוא לא-יוצלח, אולם הלה גם להיות לא-יוצלח לא יצלח.
בחורים כאלה מצוים מאד אצלנו. הם צצים ככמהין וכפטירות. וכלם הם
גאונים. הננס שבהם לכל הפחות ניטשה הוא. בחורים אלה צובאים על מערכת
ה"השקפה" ביחוד. אחד מהם, מטורף קצת, כנראה, ובעל-חלומות, סר לפני
ימים לא-מרובים למערכת ה"השקפה" והתרוצץ שם כמשגע. רץ מבית-הדפוס
לחדר העורך, ומחדר-העורך לקונטורה, ומשם שוב לבית-הדפוס. עלמה
אחת, עוזרת של קונטורה, סחה לי מעשה זה, עלמה פקחית. היא יתקה
בכל פה.

— מה שמו של בחור זה? — שאלה הגברת אייזמן — ודאי פסח שליט...
— אם איני טועה... מכרה אחת הציגה אותו לפני... טפוס חולני... אין
ספק... טפוסים אלו מרובים ביחוד אצלנו.

— ביחוד!... — הטעימה הגברת אייזמן מתוך גניחה.
— אצלנו... קצרו של דבר: הבהור שלנו עומד. הפורטפילה פתוחה. והנה
המחברת. משקלה — פוד. ארכה — כאורך הגלות, ועביה — תרפ"ט עמוד. מילא,
כאשר אבדנו אבדנו! — מהרהר אני ושניאורסון בבת-אחת.
— מה בקשתך, בחור? שואל אני בשמו של שניאורסון, לפי ששניאורסון
שלנו עומד מהריש וזועף, כלו כעס ונקמה ומבטו הלוהט נעוץ באורת. אני
מתירא מאד מפני כעסו של שניאורסון שלנו. אני מקדים את הרעה.
הבהור זוקף את קומתו, נצב כמשחק על הבמה, מדקלם ואומר:

— סופר אני, אדוני שניאורסון.

— ואם סופר אתה, שניאורסון מה חטא? — שואל שניאורסון.

— מבקש אני להקריא לשניאורסון דרמה — משיב הבחור.

— יקרא! — אומר שניאורסון, מציץ בי ומרמו בידו דרך צווי למחבר.

המחבר אינו מתעצל ומלעיט אותנו מחזה אחרי מחזה. ישמרנו אלהים!

עורבא פרוז. בחורף הקור גדול. העזה שכנו! לא סימן של צבע — לא גון! לא

בת־קול של צליל נאה — החמה שקעה? הלבנה זרחה? רכב נוסע, נולת. את,

למה אני מגבב דברים ומיגע את הגברת? הלא אלו הם דברים בטלים ואינם

מעסיקים אותה כלל —

— בבקשה, אדרבא! וסוף המעשה? שאלה הגברת אייזמן ושקרה,

אן. על־מי שכבר שמעה את ספור־המעשה הזה בשנים כל שהם מפיו של

שיינר.

שימקין השמיע את סופו של המעשה על־פי הסדר, כפי ששמעו מפיו

של שניאורסון. מעשה בבחור, ששניאורסון שאלו, אם הוא רצען, ואם הן,

יוא־נא לתקן את סולית נעלו. הגברת אייזמן התפרצה בצחוק, אף על־פי

שגוף המעשה לא ישר בעיניה כלל ואף על־פי שבשעה ששמעה את המעשה

הזה מפיו של שיינר, לא צחקה כלל.

בשעה זו עבר על־ידם שיינר. הוא ראה את קומתו הזקופה של שימקין,

שמע את קול צחוקה המכה גלים של הגברת אייזמן, הציץ בפניה הלוהטים

לקראת נֶךְ־שיחתה וקנאה נצנצה בו. „החרון ההונף“, „המנוול“ לחש שיינר

לעצמו. כנס סביבו כנופיה של סופרים צעירים, של ברוך, פרנק, ריזשין

ואחרים, עמד עמם סמוך לגברת אייזמן, סח להם אניקדוטה צינית אחת וכלם

צחקו בקול רם. המבקר ברג התבונן בכנופיה זו של הצעירים, שהתכנסו

מסביב לשיינר ואמר בלבו מתוך קנאה: שיינר מפורסם ממני ומקובל יותר על

הצעירים. אולם מיד הציץ בפניו החולניים של שיינר ובלסתותיו הכחולות

וקבל תנחומים: הוא יסתלק בקרוב מן העולם. חולה מסוכן הוא ודאי. המבקר

ברג ישב לו על כסא, הצית סיגרה, שלב מרגע לרגע את זרועותיו על חזהו,

הקיף את עצמו בשלשלאות של עשן והעמיד פנים שקועי־הרהורים, כאדם,

שאינו חש כלל בדברים המתרהשים סביבו. הוא נשתקע באמת בהרהורים.

הוא שלח את מהשבתו על־פני הצי־האי הסקנדינבי, ברר מעליו אחד מן

הסופרים המפורסמים, סדר במתו ראשי־פרקים של מסה ספרותית לתאור פרצופו

של אותו סופר, והרהר בהנאה ומתוך נקמה:

— הנוו סטרינדברג, סבדנבורג, הללו הם סופרים. הללו... אצלנו רק

ננסים. רק ננסים!

פוגל, עורכו של „השחר“, עורכו של פינחסוביץ, לחש לברג

לֵאזנו:

— השוטה בא להמשיך את דבריו!

— מה? מה? — שאל ברג, כאדם שנעור מתרדמה עמוקה.

צלצולו של העמון הזמין את הקהל להכנס לתוך אול־הקריאה.

פרק לא.

לקול רעם של מחיאות-כפים ירד הנואם מעל הבמה, כשאשה עולה לקראתו על הבמה ומשיבה על פניו במטפחתה. אחרי-כן עזבו שניהם את האולם. סיעות קטנות של בני-אדם התחילו יוצאות אחריהם, אולם רוב מנינו של הקהל לא זו ממקומו. נפתחו הוכוחים, כל המתוכחים כמעט הסכימו לדבריו של הנואם, אלא... „אלא“ זה לא היה ברור כלל למתוכחים עצמם, מכל מקום היו עולים ויורדים בזה אחרי זה, כדי לברר אותו לקהל, היו סותרים את דבריהם של החברים ואת דברי עצמם. הקהל הקשיב לדבריהם המתנגדים זה לזה והיה מוחא כף לכל אחד מהם. העיקר, שכמעט כל המתוכחים הודו פה אחד, שמצבה של האומה הישראלית הוא בלתי גורמלי, ולפיכך מרובה כל-כך החולניות בנו. היהודי גר הוא תחת השמים! — חזרו כל הנואמים על הדברים, שאמר בעל ההרצאה ושבעיקרם כבר נשמעו ונשנו כמה וכמה פעמים מעל עמודי העתונות, היהודי עקור הוא מתוך הטבע, חלוש הוא. על כן הרגשותיו מסורסות הן, מדולדלות ואין בהן שלמות וחיוניות. עניות שולטת בנו. מקריות אין. אין אנו אלא מחקים. אין אצלנו לא שקספיר ולא דנטה. ואיפה הרומן העברי? — כי הסופר העברי חי על פנתגג ואין לו מהלכים בין הבריות. הוא חי בדחוקת ורחוק מהויות העולם — על כן השגותיו קטנות ומאוייו פעוטים. ומעוף אין ליוצר העברי. כי הספרות היא ראי החיים וחיינו דלים הם. לא פרח ולא אילן נאה ולא שירת הצפור. כך דברו הנואמים וחזרו ודברו את דבריהם בהתלהבות ומתוך הנאה יתרה, כמפרסמים בשרות וישועות. דומה היה, כאלו נהנים הם מאד מהחולניות ומהתלושיות של האומה הישראלית. אולם העיקר, שהכל דברו מתוך בוז גמור ליהודי, ליוצר היהודי, לנשמה היהודית. היה זה בוז בלא כאב, דבר זה צער מאד את הגברת איזמן, ששמעה את דבריו של הנואם הראשי ושל שאר הנואמים מתוך הקשבה מיוחדת, האמנם? — הגתה בלבה מתוך צער-הנשמה — האמנם? — האמנם גלתה התפארת מישראל? — האמנם אין בנו לא יופי ולא חן ולא גאות ולא אהבת-הטבע ולא התרפקות ולא התקשרות ולא טבעיות ולא חיים? — האמנם אמת בפי הנואמים, המכריזים, שהנוטים אנו, עצמות יבשות, שעבדים אנו, שפלים ונכנעים? — כלום אין שמי-חללת מעל ראשנו? כלום אין הלב נוהה בערבי הקיץ ואין ריהם של פרחים משמח את הלב? הה, עלבון! עלבון! — היא חשה עלבון מכאיב מתוך כל הדברים האלו, כאלו פגעו בכבודה האישי, כאלו חללו את רגשותיה, כאלו לעגו לה בפניה, כאלו זלזלו בכבוד הנשים שלה, כאלו כפרו ביפיה. בחנה, בזמיה היוקדים, במאוייה הסוערים, בכליון נפשה, ברגש הגאות, המפפע ועובר היותה, בחשוקת-הרקודים שבה, בשירת-המחולות, העלוזות מחוך כל חושיה, בחוות שבה, בחרות... היא כאבה, כעסה, התמרמרה — דמיה שאגו חמס כנגד הדברים ששמעה... וכבר לא שמעה את הדברים, כי אם הציצה בפרצופים ותמהה על האנשים הללו, העומדים וחותכים דבורים ואינם יורדים ואינם מרקדים ואינם שואגים ואינם יוצאים במחול. —

שניאורסון נטל את הפלרינה שלו וירד מעל הבמה. הקהל לוח את הסופר האהוב מתוך מחיאות-כפים סוערות וקריאות: הידד! שניאורסון פסע פסיעות גסות ובראש מורס. אחריו נגרר ישפה, ואחרי שניהם – שימקין, הגברת אייזמן ראתה את שימקין המתרחק. הוא עבר על ידה ולא נפטר ממנה מתוך ברכת-שלום ואפילו את ראשו לא הרכין לה. היא כעסה עליו מאד וחשה פתאם דכדוך-הנפש. כבודה נפל בעיניה. הנה היא עומדת יחידה בין קהל הגברים וקומתה זקופה, וכל המבטים געוצים בה. בשרה נשקף דרך הבלווה וצוארה חשוף יותר מדאי, היא כבר קבלה על עצמה, שלא לחשוף את הצואר, ובכל זאת יש בה תשוקה לחשפו. אולם היא אשה כשרה. והיא עיפה לפי... לפי שהסביבה דלה מאד והמאויים דלים... ושניאורסון... אח, לא זה... לא זה! אין בו... אין בו... ובפניו של שימקין יש חוצפה... הוא חצוף... אולם מושך את הלב. יש בו גבורה. וערכה שפל מאד... היא כלה שקופה, כלה חשופה... בשעה שעבר שימקין על ידה הרתיעה את גופה לקראתו וכמעט שלא פשטה את ידה. שיינר אמר, שאני קרתנית, שאיני בת-כרך... שעדיין... עדיין... ושימקין נוהג בי קלות-ראש... ודאי גם שליט זה ינהג בי קלות-ראש... – חלף פתאום הרהור משונה במחה. לא – שנתה פתאום את דעתה – הוא ינהג בי כבוד. היא השתוקקה מאד ברגע זה לראות את פניו. ואין תמה, שהם מלגלגים לי. צדק שיינר: אני קרתנית. ומשה שלי אומר, שאני טפשית. שמשולה אני לחינוק, שהגדול מצניע חפץ בידו ומצביע לו על הקרקע. החינוק מפשפש בעיניו המשוטטות על הקרקע... גם היא מחפשת את החפץ הקרוב במקום אחר... ודוקא בין הכוכבים... כאלו הם דבריו של משה, האיש בעל הלב הטוב והמזג הנעלה. היא הלכה לו קלוסים בינה לבין עצמה, כמבקשת לפייס אותו על שהניחתו יחיד. כל השוטים עיניהם משוטטות בין הכוכבים – גם דבור זה רגיל על פיו של משה. היא חשה פתאם משטמה אל האיש הזה, המקצף בלגלוגו הקר ושקול-הדעת המתון שלו בכל שאיפה שבה, בכל רגש ומעוף. חלף גם נדנדוד של הרהור: להתנקם בו בשל זה!... נבהלה מפני הרהור זה ובטלה אותו במחשבה כאלו אינו, אולם אחרי הבטול נתגלגל ההרהור בתשוקה סוערת ושוטפת עם שטף דמיה: להתהלך ברחובות שלובת-זרוע עם... עם... הלז המבוקש לא קבל עדיין צורה מפורשה, ברגע אחד קבל ופשט כמה וכמה צורות, שבתוכן היו כלולים ומעורבבים פרצופו של בן הכומר, של שימקין ושל סתם גבר, שלא ידעה את שמו.

– שלום רב, גברת אייזמן! – שמעה פתאם קול קורא בשמה. היא הציצה לאחוריה. זה היה נתן. ברגע זה עבר את מפתן האולם. – שלום עליך, ר' נתן! – השיבה הגברת אייזמן והיכה לקראתו פעמים: כשהציצה בפניו וכשהשמיעה את שמו. אחרי כן צחקה בצחוק של חדוה. היא שמחה מאד לקראת נתן, שעקרה מתוך התשוקה האסורה, הטרפה, שאינה שאינה נחנקת, ש... כן, שנחנקת בתוכה בשעה שהיא מסתכלת בפניו של אדם כשר ושמח זה, מה משונה! – תמהה פתאם – הנה הוא עומד על ידה, מציץ לה בפניה, לתוך עיניה, ואינו מרגיש כלל בהרהוריה האטורים ואינו חושד בה כלל. והעיקר, שהוא מסתכל בפניה כדרכו תמיד, תמיד. הרי, הרי,

שאף על-פי שהיא חוטאת, מכל מקום כשרת היא, כשרה... היא חורה והציצה בפניו של נתן, יפה יפה הציצה בהם, כדי להחזיק בשמחתו ובטהרתו וכדי להטהר על ידו ולעקור מתוך הלב את... את... ועל לבה עלה זכרונו של הדרומי, זה, שלא ראתה עדיין בעיניה ושו... אולם נדמה לה, שהיא רואה את פרצופו בעיני-בשרה. היא שאלה:

— נתן, יחידי?... והיא הציצה בפניו מתוך הצצה מרובה — כמי ששואל חברו על שלישי, ההשוב לשניהם, השוב מאד.

— מה שייך יחידי? — השיב נתן אהמימות — ודאי יחידי. אהה! — קרא פתאם בקול של יאוש וספק את כפיו — אהה! אהה!

— מה היה לך? — שאלה הגברת אייזמן, שנבהלה מפני קריאת היאוש שלו. נתן השיב מרוגז:

— שניאורסון איהו? איה שניאורסון? — איננו? כבר הלך? — כבר? ולבי אמר לי, שכבר יצא, לבי נבא לי — דבר בסגנון זטוף, כאדם הבהול מאד — אני רצתי כל כך, רצתי, לבי הלם בי. אמרתי: אבוא ואציץ בפניו. כך אמרתי — וטעיתי, ואני זה ימים רבים לא ראיתיו. והן אני מתגעגע עליו מאד, עתה אחרתי. אחרתי ונעשתי.

— ולמה אחרת, מר נתן? — שאלה הגברת אייזמן מתוך חיוך.

— למה אחרתי? למה? כלום אפשר היה שלא לאחר? באתי בשעה הקבועה, בשעה השמינית, ואחרתי — השיב נתן בקול מלא עצב — מזלי גורם. הלא זהו קוריוז, ממש קוריוז, גברת אייזמן. עומד אני מאחורי הדלת. סבבוני השומרים וגרשו אותי. חכה בן-אדם — כך סהו לי — חכה עד יעבור זעם, כלומר, עד סוף הנשף, כי מקום פנוי אין, והעיקר, כך הסבירו לי, אין רשות-הכניסה ניתנת לאדם אלא אם כן כרטיס הכניסה בידו. אמרתי: אדרבא, הבולי לי כרטיס ותהא לי הרשות. סגרו את הדלת בפני. זו היחה התשובה. פתחתיה. אמרו לי: שלם תשלם! — אם כך הרי ענין אחר. ירדתי לכיסי והעליתי מתוכי, לא העליתי כלום. מקרה הוא... טעות היתה... קוריוז... ואני שוב מבחוק. שוב? חלילה והלילה. לא אנוב ולא אישן. את, ורשה, ורשה! למה את שוטמה אותי כל-כך ולמה את רודפת אותי ולמה את מתנקמת בי? מה רעה עשיתי לך? אני הייתי כל-כך מרוגז בשעה זו עד שהחלטתי בלבי, שלא להביא לכאן את אחי הקטן, את הצמחוני שלי. ולפי שעה ירדתי מעל המדרגות. אולם אחרי שירדתי ארבע הקומות למטה, התחרטתי מיד, כי אמרתי לעצמי: הלא אתה שוטמה קצת, הירידה למה? אדרבא, קום ועלה. אם יכניסו אותך — מוטב, ואם לאו — תרד. וכשעליתי מצאתי את הדלת סגורה. שבת ירדתי ארבע הקומות למטה ואמרתי לנפשי: אדם משונה, וגם קצת שוטה. הלא יש תקוה, יש עצה, הלא יש. לך, ברה, רוך, רוך אל הדרומי וקחהו עמך. הוא יעניק לך מכספו וגם אותו תזכה בהרצאתו של פינחסוביץ, שתהיה ודאי נפלאה, נפלאה? וכי לא כך? — ודאי, את הדרומי לא מצאתי בחדרו, איננו. ובחדר חשכה. ומדלקת של ברזל אין בכיסי. ואילו היחה מדלקת, הרי אין בנוין, אני אקנה לי מדלקת, אקנה — קרא נתן בקול. — ודאי אקנה. ותיכף ומיד נחברר לי, שעשיתי מעשה של שטות גמורה. ממש קוריוז!

הן הדרומי איננו בביתו, איננו ולמה לא הלכתי מיד אל חדרן של מלכה בת אברהם ושל כחולת-העיניים? הלכתי, באתי, עמדתי מבחוץ כלפי החלון, ישר כלפי החלון, אין אור, אם אין אור, הרי אין איש. התחמקתי. ודוקא ברחוב פגעתי בדרומי, ברחוב המלכים. תחלה היה מתהלך ברחוב הסנטורי, ברחוב הברזל, בשדויות ירושלים. מתשוטט הוא בחור דגן. מכלל, שאין העיניים שמחים כלל וכלל. ואולי, אדרבא. אולי, הבה נלך אל הנשף, מר שליט! - אמרתי לנו. אולי נסור למעונה של היפהפיה שלך! - השיב הוא. הוא ודאי נתכוון אל הגברת אייזמן. שעה קלה הייתי חוכך בדעתך, חוכך. אולם אני אמרתי לו: ושניאורסון? הן אני מתגעגע על שניאורסון! - הן חשקה נפשי לראות את פניו של שניאורסון! - ואולי, אומר אני, גם היפהפיה הלכה אל הנשף. אולי, הן הוא נתכון אל הגברת אייזמן, ולא אל היפהפיה כחולת-העיניים. ודאי, ואם כן, אנו הולכים? - שואל אני, והוא בשלו. אמרתי לי: ילך לו כל אדם לדרכו, במקום שאתה מוצא שני אנשים, שם אתה מוצא שני רצונות, ואולי יותר משנים, יותר, הרבה יותר. והוא מתשוטט לו, הסקפטיקן, ברחובות ואני - אל הנשף. ואולי גם מר שליט ילוח לי? - כן, הוא נלוח. אנו עולים, הדלת פתוחה, אני כמעט פתוחה, הוא מתחמק לו, רץ, רץ, יורד מעל המדרגות בבחילה. סקפטיקן שכמותו. ושניאורסון איננו? - אהה! - ונפשי חשקה כל כך לראות את פניו המזהירים, הן הם כפני מלאך! - קרא נתן בשמחה ופניו הזהירו - אני אהבו. הלא אני אהבו, אני, אחד מאלפי אלפים קוראיו, אני, נתן, יהודי סתם, יהודי קטן, אהב אותו, אני מעריצו.

הוא איננו? כבר הלך?

- ואני ראיתי היום את שניאורסון - אמרה הגברת אייזמן.

- נו, מה? - אח, מה טוב! הגברת ראתה בעיניה את שניאורסון? - שאל נתן מתוך השתוממות והערצה.

- לא רק ראיתיו, כי אם גם זכיתי לעמוד לפניו. הוא בא אתי גם בדברים - השיבה הגברת אייזמן מתוך גאות מסותרה.

- האמנם? האמנם? - קרא נתן מתוך התלהבות - ומה שניאורסון בעיניה של הגברת? מה הוא? -

- הכזה הוא? - גלתה לבסוף בפני נתן את רחשי-לבה, שהיו טמירים כל הערב - הכזה הוא שניאורסון? ואני סבורה הייתי... בשעה שקראתי את ספריו הנעלים... אני הייתי משערת בדמיוני... - אח, לא כך, לא כך... - אמרה מתוך קובלנא.

נתן הציץ בפניה מתוך תמהון גדול. הוא נעץ בפניה מבט מטומטם המביע צער. הוא שאל:

- כלומר? - אה? מה? כלומר? -

- הגברת נכונה ללכת? - נשמע קולו של שיינר, שנגש אל הגברת אייזמן, כשהוא מעסה בידו פסת הגליון של העתון הלוועזי, שקבל משניאורסון. - אין מר שיינר מכיר את ר' נתן? - שאלה הגברת אייזמן וחיכה בשעה שהזכירה את השם נתן.

— הגברת נכונה ללכת? — שאל שיינר ותקע את כפו לנתן בשתיקה ומתוך בטול.

— אה, כן. בבקשה — הלא מר נתן ודאי אינו נלוח אלינו. הן הוא בא לפני רגעים אחדים — אמרה הגברת אייזמן, שפחדה מפני שיינר, שלא יכעס עליה, אם ילוח אליהם גם נתן.

— לא, אדרבא, גם אני הולך! — אמר נתן.
אולם הגברת אייזמן עשתה את עצמה כאלו אינה שומעת. היא תקעה את כפה לנתן, שהציץ בה מתוך מבט של צער ופנים תמהים.

— מה בידו? — שאלה את שיינר, כדי להעסיק את עצמה בדברים בפניו של נתן.

— זו היא, כנראה, פסת־ניר של עתון — אמר נתן.
— זו היא פסת־ניר של עתון לועזי, ששניאורסון הביא לי היום — השיב שיינר בגאות, כשהוא מציץ בפניו של נתן ומכוון את דבריו כלפי האיש הזה, שתקע לו לפני רגעים את כפו מתוך בטול גמור — עתון לועזי מפורסם הדפיס מאמר גדול על ספרות ישראל. ביחוד מתעכב כותב המאמר על הבקרת העכרית... הרבה הוא מטפל בי, עבדכם... בקצור, לא כלום, דברים בטלים,

וכדי להשחבה בפני הגברת אייזמן, שמוזלזל הוא בדברי־קלוסים כאלו, הכניס את פסת־הניר בין שיניו, כססה עד שפלטה.

— הגברת הולכת? — שאל שיינר ונענע בראשו לקראת נתן לסימן של פרדה.
— גם אני... גם אני... — הכריז נתן. אולם הגברת אייזמן תקעה לו בבהלה את כפה ואמרה:

— שלום למר... ואמור שלום למר... לחברך...! סור נא, מר נתן, לביתנו! —
— אמר... אמר... שלום — קרא נתן, ששמח מאד בשל שליט, שאשה ימפהיה זו אומרת לו שלום — אני אמר לו שלום בשמך והוא יאה שמח מאד.

— כך... כך... שלום... ל... מר... — אמר שיינר מתוך סרקסמוס, אחרי שיצאו בשתיקה את האולם וירדו מעל המדרגות ופסעו על־פני הרחוב שעה קלה מתוך שתיקה מרוגזה — מי זה היפהפה, שזכה לכבוד כזה?

— זהו דבר של סוד! — השיבה הגברת אייזמן בצורה של הלצה, ומתוך קוליה בצבצה חדוה. שמיעתו החדה של שיינר קלטה בת־קול זו של חדוה, של חדוה ממין אחר, וארס של משטמה פעפע בלבו. הן, זו היתה חדוה ממין אחר, חדות־האזשר, חדות העלומים, חדוה שנולדה בעקב זהרוריה הראשונים של אהבה חדשה, אהבה משוערת, המעולפת עדיין בדמיון, אהבה אסורה, כפרי־בטן שלא בהיתר וכפרפוריו של פרי־בטן מתוקים פרפוריה, אהבה ראשונה, המופיעה לאשה בוגרת בהיסח הדעת, מתוך כמיהה טמירה ולא מתוך תקוה ברורה, ואחרי שנתנה את חסדיה הראשונים לאחר, לזר, ומפני כך כלולים באהבה מאוחרת זו רחמים על זה המשומר והרצוי, בהילוח־אהבה, בקשת־סליחה ושמחה גדולה על אבדה שנמצאה, על נעורים, שהיו נרדמים ולא כלו עדיין בתהלוכה... כזה היה רגש החדוה, שהיה תוסס בשעה זו בלבה של הגברת אייזמן.

והיא עדיין לא ראתה בעיניה אותו – אולם היא היתה בטוחה בו והוא לא ילעג לה: גם בזה היתה בטוחה. והוא אינו שפל בעיניו. ואם תשיח לו, שהיא אינה גרה תחת השמים, שיש בה גאות, שיש בה חרות, שהיא כמהה אל התפארת ואף המחולות, הוא לא יהא מלגלג לה – וגם הוא מחפש את נתיבו בין הכוכבים... כמוה... כך הגתה בלבה הגברת אייזמן, כשהיא צועדת דמומה על-ידו של המבקר שיינר בשעה השתים עשרה בלילה. היא צעדה לאטה ומתוך בטחה והמבקר שיינר פסע פסיעות גסות והקיש במקלו נקישות קולניות על אבני המרצפת, כמתכוון להפריע את הרהוריה הדמומים ולהשתק בפסיעותיו את קול פסיעותיו של הדבר החדש, המשוער, הבא – הוא שנא את יפיה של אשה זו. הוא קנא את קנאת-בעלה, כגואל-הדם, לכל האחרים... ולשניאורסון, זקן אשמאי זה, ולחרזן. הן היא נראית תמיד כמוזמנת – הרהר בלבו מתוך נקמה, כמשתדל להטיל בה וזהמא.

– למה שותק אדוני כל-כך? – שאלה הגברת אייזמן, כשהרגישה פתאם לאור הירח בפניו הזעפניים, שהביעו שתיקה עקשנית, דוקרת. היא נבהלה פתאם מפני פרצופו של אדם זה. רק עכשיו עמדה על הרגשה זו של פחד, שהפרצוף הזה מכניס תמיד לתוך לבה. היה בפרצוף זה מעין תוכחה חריפה כלפי עיקר אחד שבה, כלפי השטות או חטא טמיר שבה. היה בפרצוף זה מעין זלזול קשה בהיותה. היא נבהלה מפני הפרצוף הגרום, הכתום-כחול והשתקני הזה. אולם יחד עם זה היא חשה פתאם בשפלותה. היא חשה פתאם בגיחוך שבהרהוריה, בדבר-מה אוילי והבלי שבה...

שיינר לא השיב כלום. בשעה זו הגיעו עד קרן רחוב-המלכים, לא רחוק מבית-דירתה של הגברת אייזמן, בקש שיינר לעלות לרחוב-המלכים, אולם היא יבה את ידה בזרועו והטתה אותו אל הצד, לרחוב הסנטורי, – למה שותק כל כך מר שיינר? – אמרה מתוך תחנונים בקולה, כשירה לא וזה מורעו.

רק עתה נתרכך קצת לבו של שיינר, הוא השיב לקוניה:

– אני נוטה לשנה – אמר, בכדי להטעיט לה, שהוא כבר רצה להפרד ממנה ואינו מתהלך ברחוב הסנטורי אלא לטובתה.

– הבט, הנה הירה! – אמרה הגברת אייזמן מתוך סנטימנטליות.

– אין ספק! – העיר שיינר.

ושוב הלכו דמומים.

– הגברת הוגה וראי בשניאורסון! – אמר שיינר אחרי דממה ממושכה ונתכוון לשימקין.

– אני מההרת... אני מההרת – נתכונה הגברת אייזמן לגלות משהו של אמת וחנקה אותו מיד – אני מתהרת בענין אחד... ב... באשתי של שניאורסון – אשה זו מה טיבה? –

– היא אשה – השיב שיינר

– כתם? –

– כך

— והיחוסים? ... מתכונת אני... גאון כשניאורסון... לא זה... הן יש לנו ספק עם אדם, שהוא משכמו ולמעלה — חורה הגברת איזמן על דבריו של שימקין — עם אדם, שהוא יוצא מן הכלל... אדם כזה ו... אשה סתם... מענין לדעת את היחוסים...

— כלום מרגל אני? — השיב שיינר ברעל.

— אח, לא זה... לא לזה נתכונתי — שקרה הגברת איזמן, אף על-פי שבאמת לכך נתכונה — לא לזה... בכלל... עט, דברי שטות — אמרה בנוסח הרגיל של שיינר — שור נאי, מר שיינר, שור — הוסיפה מתוך התעוררות של חדות והצביעה על הירח — מה נאה... מה...

— ככסוי קדרה! — אמר שיינר.

— למה מתחפש הוא מר שיינר? — אמרה מתוך תרעומות קלילה — הן גם הוא אוהב יופי... אוהב... שור נאי... הירח יקר הולך... בלילות כאלו... בלילות קיץ כאלו...

— בלילות כאלו אשרי מי שנחור מתוך שנתו! —

— מר שיינר מלשין על עצמו... הוא מתחפש — דברה מתוך התרגשות — הוא מתחפש — וזוהי גדולתו... ואולי גם כהו — השמיעה מתוך גניחה — אני איני יודעת להתחפש... אני איני יכולה להסתיר את דרכי — אני... אני... — אולם השקר שטף אותה מיד כגל והיא דברה — מובן, לא עכשיו... עכשיו — מה אני? — מה? — היו ימים... ימים שחלפו לבלי שוב... כמים חלפו... ואולי חלפו בתהו... לא כפי שצריך היה... היו ימים... בלילות כאלו הייתי משתגעה... הייתי מתגנבת בדמי-הלילה מתוך חדרי ורצה יחפה על פני הככר הרחב שעל-ידי ביתנו... הייתי עומדת על יד האכסדרה ושוחה את געגועי לשכרה... הייתי רצה, רצה... שכורת-אהבה... חולת-אהבה... אני אהובת ההויה... אני כלתו של הקדוש-ברוך-הוא... אני אהובתו של כל המין האנושי... הייתי רצה, רצה... רצה לקראת הלבנה, לקראת הכוכבים, לקראת העננות השטות... וצופה בעננות... וצופה ומעיינת בהן... וצופה... ומחכה למין דבר, שיגלה אלי עם העננות הקלות, הזכות, השטות... בין הכוכבים הייתי מהפשת את נתיבי... הייתי בטוחה... היה דבר, שבטוחה הייתי בו... ואף על פי שהדבר הזה לא היה אלא מעורפל בדמיון ומשוער ורחוק, אולם, אולם קרוב היה, ברור היה וודאי יותר מקרקע האדמה, שרגלי דרכו עליה, יותר מבשר גופי, מכתלי הבתים ומידי ומרגלי... היו ימים... לא עכשיו... עכשיו יבש המעין... יבש... אני — לא אני! — לא!... — הרי הבית! — הפסיק פתאום את דבריה שיינר, שהטה אותה שלא מדעתה אל רחוב-המלכים וכבר משך בפעמון השער. השוער פתח את השער מתוך תלונה בלתי-ברורה, מתוך הריקה ומתוך שעול. זו היתה הודאיות של עכשיו. הגברת איזמן הושיטה לשיינר את ידה מתוך ראש כבוש. היא התבישה להציץ בפניו. היא פסעה בבהלה כבורחת ממנו.

וכשנכנסה לתוך חדר-המטות מצאה את האיש בעל המוג הנעלה, כשהוא מנמנם ונחור מתוך שנתו. לקול פסיעותיה נעצר ושאל מתוך נמנום:

— בתיה, את היא? —

היא התלבטה במטתה שעה מרובה. ניט'ה השנה מעיניה. גוש גדול של פרצופים, ענן דבורים הקיף אותה. ערפל במחה. בקשה לזכור פתגם אחד, אמרה שהיא מדבריהם של הנואם ושל המתוכחים — ולא יכלה. רק דבור אחד להט בתוך מחה:

— יש עסיסים כאלה, מוקדי עסיסים, הבאים לידי תסיסה...
היא הפשילה מעל עצמה את השמיכה מפני החום הלוהט, שצרב את גופה. היא התפללה, שיקלפו מעליה כשמיכה זו גם את עורה, שלא יכול לעצר תחתיו את שפעת העסיסים המתפרצים.
היא התמתחה מלא-קומתה לארכה של המטה.

י. ה. ייבין

חנה

רשימה

...הראית נהר בליל-קיץ? מתנמנם הוא בלט תחת שמיכת ערפל קל.
הצפצפות גחנו על גבו ושומרים על ערשו. הנהר נרדם, הנהר נושם, אד חור
יוצא מנשמת אפו. ואף רטט קל לא יחלוף על פניו.
אך הנה עלה הירח; קואור צנח מן הרקיע, התגנב בין קרעי ערפל -
ויפל על פני המים. וכרגע - יתגעשו המים, יהמו, יחמרו בנגה-כסף.
המה נלכדו ברשת-האור, בה יפרפרו ויפרכסו. לשוא יחתרו אגלי-מים
להעלות באד - לשוא יבקשו רדת מטה. כי במצודת קסמים נלכדו. ושבו-י-אור
ירטטו על פני הנהר.
כן היה לבי. שלו ושוקט היה. כל רעיון סוער, כל זיקת-אווה נלהב לא
ידע - רק חלומות שאננים צפו בו במנוחה.
אך קרן-אור אחת יצאה משחור עיניה - מבלי-משים יצאה, והיא לא ידעה;
על לבי נפלה.
ומיד נאחז לבי בסבך - ויפרפר ויפרכס ברשת-האור ויוקח שבי בנגה-הקסם.
ומני אז לא ידע מרגוע, מני אז הוא נע ורועד.
התשמעו רעד שירתי? זה לבי רועד, הוא מתפרץ לחפשי, הוא שואף
לנתק רתיקיו.
אבל חזקו כבלי האור, רק חבל בו יחבול, בשאפו להתפרץ אל על,
ובדמו יתבוסס: כי שבו ישראל.
וככה לנצח אבדה מנוחתו, וכמיתר-כנור הוא מפרפר ורועד...

I

דבר זה נטרקם אז - בלילי-הסתו הארוכים...
כלומר - באמת זה היה כבר. עוד בימי-בחרותי בלילות-נדודי על משכבי,
בהתעטף רוחי, עוד טרם ידעתי - הלא אותה ראיתי ואליה ערגתי עוד בימי-נעורי,
כשהכל המה בי והיה לתוחלת-אהבה אחת - תמונתה רחפה לפני, זה כבר, זה כבר...
אך נודע לי הדבר - באותם לילי-הסתו הארוכים...
...חדרה צר וקטן. על השלחן - תמונתה הפוטוגרפית הזעירה - תמונת
נערה ארוכת-מחלפות, ועל פניה על נופל ממגבעת-תבן רחבה החבושה לראשה -
גלויות מצוירות אחדות, קלת קטנה עם ארג.

אם אינה בבית, אני מכסה את אלה בנשיקות...
אך הנה היא יושבת לפני. היא מדברת ונטף שערותיה השחורות מתנועע,
ז היא מכונסת בכתפיתה השחורה וכלה אפלה ונוגה. נפשה מזדעזעת לפני,
כעלה לרוח-ערב. מבטי שוקע בכל שריר ושריר של פניה, בחלקת צוארה, טובל
בעיניה הגדולות, המרווחות כעיני-ילדה...

מדוע היא עצבה ככה? היא נדמית לי כילדה קטנה, אשר מי שהוא,
אכזר ובליעל, הכאיב לה קשה והעליבה... לו פגשתיו, מר היה גורלי!
והנה הערה קטנה – רוח אחרת תעבור עליה וזהלת פתאם תאחזנה.
היא מצחקת בצחוק מצלצל. צחוקה – היא מילודיה שלמה, גמה של מעלות
ומורדות, זיקים שובבים יצתו בעיניה האפורות-ירקרקות, שירה פרועה תזנק
מפיה, אוחות היא בידי וסובבת במחול בתוך החדר. או שהיא מרבה לדבר
„דברי שטות” – רואה בין צללי הקיר עזים ומלאכים ואנשים בעל-יזקן, מחליקה
שער ראשי, מוחאה כף אל כף, מחקה את שמואלביץ, הצעיר בעל-הכלורית,
הבא הנה, ואת דבורו הגאותני, או את מינקין, המשורר הצעיר הגוף והמגמגם
בדבורו...

כמה היא משתנה – משתנה חליפות! כאדם המשוטט בארץ לא ידועה לו
ובכל רגע מתגלים לפניו כבורות-ארץ חדשות וגלילים חדשים – כן אנכי בשבתי
למולה. לפעמים היא צעירה ותמימה כילדה קטנה, ולפעמים גאה וגדולה;
לפעמים היא נדמית קרובה כל-כך, וכרגע תתרחק פתאם והיא נכריה ובלתי-
מובנה; יש שדבורה רך ומלטף כרוח-בקר – ויש שנעשה קשה וחד. ובאפלה
היא מלאה סודות, וביום היא פשוטה וגלויה – לאור בקר בשמלתה הפשוטה
המרופטת. ויש שזוית שפתה האחת תתעות פתאם בעוות מר, ואז היא יפה פי-
שנים ופניה מכאיבים משום מה...

ועוד יש רגעים אחרים, בלתי-מצויים ביותר ועוברים חיש – להם אני
מחכה; בכליון-עיניים אצפה להם תמיד, פתאם, מתוך איזו מלה בלתי-חשובה,
בת-צחוק תופיע בזויות שפתיה, לחייה החורות תתעגלנה וכל גומה וגומה
שבלחיה תזהיר באיזה יופי משונה, תאציל אור. או יש לה יופי עליון, שממימי,
המלא עצב משום מה, ונדמה, כי יופי כזה לא יוכל להאריך ימים... עובר
רגע. הזהר יכבה, הנגה ימוג. כל זה היה אך כהרף-עין, כהלוף ברק על-פני
שמים. אך לי די ברגע קטן זה – זמן רב אני שומרו בלבי...

מאין באה הנה אל הכרך הגדול? איזהו הגורל, שטלטלה הנה – לתוך
חדר צר זה!

איני יודע. יודע אני, כי היא בת שדות אוקרינה, ולי נדמה, כי עוד
עתה, בחורף, נשמר ריח דגניות ובר משערותיה ומשמלתה – ריח יער-ארנים.
כמה היא יפה, כשהיא מספרת על אחוזת מולדתה! על השדות הבודדים בין
יערות איך-קצה – על השבילים המתפתלים בחורשות, שהיתה תועה בהם לבדה, בין
הענפים המטפחים על פניה; על כלבה „טרזור”, אשר היה לה שם, חברה
היחיד בימי נעוריה, כלב ארוך-אזנים ושעיר, על אחיה הסותר ביערות שזף-

הפנים, על לילות-החורף שם, כשהיה דלף בלתי-כוסק טורד והיא משוטטת בין שכבות עלים אדומים...

הרבה הרבה אני מהרהר אחר-כך באלה השדות והאילנות. אני מיגע את מוחי - אני משתדל לציר אותם לעצמי באופן בהיר, אני מדמה לי שם כל שיח ואורן, כשהוא עומד אצל ביתה הלבן. משום מה נדמה לי חשוב מאד, לצרף לי תמונת כל אלה המקומות, אשר במ גדלה, לתמונה ברורה בכל פרטיה...

ואו, כאשר ארגתי לי תמונה זו, אני מדמה לי, כי אני מטיל שם עמה יחד - באותן החורשות והחולמות, ובחוך הכר, באותם השבילים המעולפים סוד - ויחד עם זה ידועים לי כל-כך, ונדמה לי, כי לעיני גדלה ילדה גאיונית זו, לעיני חטובה קומתה ושדיה נמלאו ועיניה הבריקו... ומי יודע? אולי באותן השעות שגדלה, ישבתי אני משמים באיזו עלית-קיר, השתעממתי על שעות חיי הריקות והקודרות. ואני לא ידעתי, כי באותן השעות הקודרות והאפורות - באותן השעות עצמן בערבות רחוקות ובין שדמות נעלמות צץ לו פרת, הולך וגדל ומתמלא זהר-עליון! ברוכים היו לי כל המקומות הללו, שבהם גדלה, כל השבילים, שבהם דרכו רגליה הקטנות - אף הכלב ארוך-האזניים טרוזר, שבדח אותה בשעות-בידודתה, והתחנה המרופשת שאצל אחוזתה...

אבל למה עזבה את הארץ ההיא הנעלמה - ותבא הנה?
איני יודע. ולמה לי לדעת? את השאר אני רוקם לי בדמיוני.
אני מקיף אותה המון אגדות.

נדמה לי, כי היא גדלה בארמון-קסמים, בארץ-קדם, בין תמרים. מסביב הררי-מגור שמרו על ארמונה, שם המון כושים עשו רצונה, ולפקודתה גנים נטעו ופונטנים פכו על, שם בני-מלכים באו וכלם שחרו אהבתה. הם נלחמו זה את זה - על מבט עינים אפורות אלו. כן, כשאני מציץ בעינים אפורות-ירקרקות אלו, ברור לי, כי עליהן מלכים נלחמו זה את זה, אבדו עצמם לדעת. אך היא מאנה בכלם, בכלם. ורק אני, המאושר, - הוי, כמה מאושר אני! - יושב עתה למולה ונזון מאור עיניה וכתפה אל כתפי ואצבעותיה הדקות בידי...
ודאי משום זה היא כה עצבה... על ארמון-הקסמים שנהרס, כי אויב רע בא והגלה אותה משם... משום כך מבטה נוגה... האין זאת? תאמר נא לי...
כמה הייתי חפץ לטול ממנה את עצבה, להעמיסו עלי, לבלי השאיר לה מאומה, למען יהיה אך אור על פניה... אך היא אינה מגלה לי את צערה - היא גאה וכמוסה ומעוטפת תעלומה...

על עברה אינה חפצה לדבר. מדברת היא על מכרינו, על האויר, על ספר שקראה, מה איכפת לי, על אודות מה היא מדברת? העיקר - שאני שומע את קולה הערב, המשכר כיין מגתו, ורואה שניה הלבנות והמבהיקות ושפתיה הנעות ופניה המשתנים חליפות.

אך הנה היא שותקת, ואושר ממלא את הלב. תהו הן המלים; שפת אנוש עניה ודלה היא; אך הדומיה - היא תדבר בכמה לשונות. צלצול אחד למלים,

אבל אלפי קולות לשתיקה. יש ובדומיה שבינינו אני מרגיש שמחה עליות וכבושה, שבעוד רגע תתפרץ בכח ותשטוף הכל; ויש שהיא מרננת כפלגים דקים. יש בה מדומית עולם, שתהה וקפא לפני שמש שוקעת. ומדומית בקר — שבו אתה מרגיש הכל מתעורר לתנועה, לשירה ולחיים. בדומיה כזאת נשמות מדברות זו עם זו, רועדת היא כמיתר-כנור שנדם ואחרוני צליליו עוד רותתים באויר. ויש חפץ, שדומיה זו תמשך כך עדן ועדנים...

לילה. השעה מאוחרת. אני הולך משם. בלבי חוזר ועולה כל פרט ופרט. איך חיכה היום ואיך דברה... היום עלה בידי לתפוס אותו היופי המיוחד, בן-הרגע... ואיך אמרה, מר רובין! הולך אני ברחוב. הרחוב מלא אפל, הבתים קודרים וצללי-אנשים עוברים, ואולם הכל אור. בסמטא זו דרה חנה'לי שלי. נדמה לי, כי החומות האלו — הענקים בעלי מאות העינים האדומות, שרובן כבר נסגרו, מבינים לי, וכאחים נאמנים יביטו עלי וירמוזו בחבה לי: ה, ה, אחא, הלא בנו חנה'לי ישנה. — שמרו היטב על שנתה לבל ירגיזה מאוס — נשמור, נשמור, בנו תוכל לבטוח. כך נדמה לי אני משוחח אתם בחבה. ועוד זמן רב תעמוד לפני, בתנועת צוארה, צואר הברבור הגמיש, והשומה הקטנה שעל שפתה העליונה, השומה השחררה, שכל-כך חפצתי לנשק...

יש שהיא מבקשת אותי לקרוא לה איזה שיר, או לנגן לה על המנדולינה. אז היא כולה קשב. היא מזדעזעת ונעשית אפלה ועגימה. כמה היא רגשנית לכל צליל-יופי! כמה אונה קשובה! וכמה היא מבינה לכל דבר... עוד טרם אמר לה, עוד טרם ארמו לה — היא יודעת את אשר בלבי, וכמה חודר מבטה — מביט עיניה הירקרות!

הנה בא מינקין, המשורר הגוף בעל-הבלגורית. הוא עליו, הוא מבדח אותה, מספר אנקדוטות. הוא יודע "חידות" שונות בקלפים. היא צוחקת לו, ומבטה חודר ודוקר. הוא הלך לו. אני מקנא בו לרגע: מדוע אין אני יודע כל אותן החידות? אך היא שלחה אותו מעל פניה. בעיניה, היא אומרת, לא מצא חן. בפניו קראה איזה דבר — אינו קו של זיוף — מכירה היא, שאין תוכו כברו. יש לה תכונה ארורה — פתאום היא קוראה מעל פני איש, כך היא אומרת לי — דבר-מה טפשי או בלתי-אמתי — ומיד לא תוכל כלכל אותה איש. לא תוכל בשום אופן...

ויש שאני ירא מפני מבטה החודר, שכמדומה לי, הוא קורא הכל — כל מה שנעשה במעמקי נפשי. דומה, כאלו עד הנה עמדתי מכוסה ומסותר, ופתאום נפלו כל המעטפות מעל נפשי ואני עומד עירום לפני, והיא מציעה לתוך תוכי, אני בוש ונכלם ויש לי חפץ להתכסות — ואיני יכול, איני יכול... בודאי הרגישה כבר בדברי, כמה אני חלש, כמה שגיאות בחיי, כמה עול ראיתי — ולא מחיתי, את כל האנכיות הגסה שבי הרגישה... ובושה אוכלת אותי. אולי כבר חרצה משפטי, כמו שחרצה על מינקין... ובכל זאת לא אוכל להתחפש, לחפות אף על מום קל, להתראות אחר משאני באמת. לא, לפני לא אעז

לשקר, תמים אתהלך עמה, כעס אלהים. את כל מעקשי-לבי אגלה לה ואין לי דבר נסתר מפניה...

וכשאני הולך הביתה, נדמה לי, כי כבר מצאה את עוני וכבר הייתי לה לזרא. עתה נגמר הכל, אבד הכל... לבי פועם בחוקה. מתי אשיב ואראנה? מה, אם פניה יהיו זועפים ולא תחפץ עוד לדעתי?
אך לא. היא מסבירה לי פניה — ומיד דאגתי נמוגה כצל. אצבעותיה הדקות בתוך ידי.

היא אינה זועפת. והלא היא ודאי יודעת את מומי. אי-אפשר שענינה אלו לא תראינה... כמה היא טובת-לב, חנה'לי שלי!...

רק אני לבדי יודע אותה, והם עורים ועיניהם טחו מראות. בא שמואלביץ, הסוחר בעל הבלורית, מדבר על עסקיו שהצלחו, מספר בדיחות. היא צוחקת. אין הוא מרגיש כל יראת-הכבוד מפניה; אין הוא מזדעזע מפניה. לא, אין הוא מבין כלום, כלום.

היא בן-ארצה של חנה. הוא מתפאר לפני, כי יודע הוא אותה מכבר, אני צוחק מלא-פי. הוא — יודע אותה מכבר? שקר בפיו, שמואלביץ, אינך יודע אותה כלל, אתה אינך מסוגל לדעתה...

התדע את אלפי הנעימות והצלצולים שבקולה, כשהיא אומרת, מר רובינ'ן? הראית את רטט לחייה, את היופי המופיע כהרף-עין על פניה? החבין, כמה גאות בעיניים ירקרקות אלו — וכמה רוך בעיניים ירקרקות אלו? ההקשבת לזעזוע נפשה, כשהיא מתמלאה עצב בלי-קצה, עד שגם השמים כאילו יתאבלו אתה — והראית אותה, כשהיא מחליקה אתי על השלג, כשלחיה מתאדמות ולמולי יפעם לבה הקטן?

לא, אתה אינך יודע אותה כלל, שמואלביץ עלוב, ולא תוכל לדעתה...

באה מניה, חברתה הגוצה והכרסנית. היא מוכיחה אותה, על שאין סדרים בחדר. מדוע לא הסיקה התנור? חנה מחנצלת לפניה ובת-צחוק על שפתה. היא שכחה — כך ישבה והזהה מעט... כילדה קטנה היא מתנהגת, מוכיחה אותה מניה, ועיניה מתרוצצות. יש לה, למשל, משרה מצוינת בשביליה, יותר טובה.

היא, חנה, מניעה ידה ועיניה הולמות. האם לא אחת היא, איפה להיות? איך לחיות? לו אך יהיה קצת פנאי להזות...
כילדה קטנה היא, מוכיחה אותה מניה. מניה זו בטוחה, כי חנה נופלת ממנה. כמה אין זו מרגישה כלום!
כי כלם עורים ועיניהם טחו מראות...

אך לפעמים רחוקות יעלה בידי להטותה לדעת קצת לטייל — היא כל כך עיפה ממשרתה, היא כל כך אוהבת לשבת ולהזות — בימי ילדותה, בעולמות העליונים, בצללים שעל הקיר...

והנה אני מתהלך אתה ברחוב. מסביב ללמות מתגנדות ומפרקסות ועלמות צנומות ואי-מפרקסות, ובכלן טמטום-לב וגסות, גסות... מרגיש אני, כי הנה'לי יכלה להיות למלכה עליהן - כי כלן היו צריכות לנשק כפות-רגליה... והן - הן לא הרגישו כלל בזה, שעברה על פניהן. הן לא הרגישו בישים של פנים עגולים וחורים אלו ובחנה של שומה קטנה זו על שפתה העליונה. זיוהשכינה חלף עליהן, והן לא הסתירו פניהן ולא כרעו ברך, כי כלם עוררים ועיניהם טחו מראות."

ורק אני רואה את המראה, רק לי נתגלתה שכינה זו. אבל משום מה בהביטי עליה אמלא עצב ודבר מה יכוך לבי... האם זהו משום שאני מרגיש, כי יש ביופי זה משהו מיפי בציר, שלא יאריך ימים, וקצר כחך להפריע, לאחוזו בידים, לבל ילך וימוג... או לא, זו היא הרגשה אחרת, יודע אני, כי שפתים אלה מתעותות ועינים אלו, שפעמים הן רכות ופעמים עזות ודוקרות - אינן מביאות אושר. יש בה אותו דבר מיוחד של נששות, שלהן לא נתן האושר שבחיים, של נפשות, היודעות לספוג מן החיים רק את המרירות... אבל מה בכך? הן לא לאושר אני שואף, כי אם לחיים - להמית-חיים מושכת. וכמה חפצתי, שתתן לי גם לי מחלקה, שאת רעל חייה אקבל מידה... רק לזה צפיתי - אתה יחד להודעוץ ולרעוד...

II

... הלא זה כמה צפיתי לאותו דבר, לה צפיתי, לגואלת-נפשי. ועיני כבר כלו מחכות ונפשי יבשה בצמא... אבל באותו רגע שהרגשתי, כי כל זה בא, נבהלתי והייתי כהלום-ברק... כנראה, בימי-הסתו נארג הדבר, אשר לא אדע אכנהו. יחד עם הזרעונים הנמים בחיק האדמה המחכים לאביב כי יבא, גם בי אותו דבר וחכה. ויחד עם הסנוניות הראשונות והפלגים השוטפים בתוך לבנת השלג - בצבצה פתאם ותלהט בי האש ולא ידעתי, מאין באה. אולי קרן אחת תועה של שמש אביב נכנסה לנפשי ותעל את האש - אך פתאם בערה ותלהט בכל הפנות החבויות... הלזה יקראו בני האדם, אהבה? הלזה, אשר יסער רוחי וישכרני ויוליך ראשי סחרחר ויוליך בי צחוק ודמעות כאחד ויעוררני לדבר תועה ולהשתובב, - הללהב זה, שאחזו בי ואוכל אותי כליל - הלזה אכנה בשם קטן זה, שם צונן וקפוא?

לא, אני לא אדע איך אכנהו - פלא ואי-מובן היה הדבר, אשר בער בי ואשר השכרני...

כאלון המשגשג מול תכלת-שמים ומחניק כל הצמחים הזוחלים, כן צמח בי אותו פרח-הלהב, פתאם הרגשתי, כי אין בנפשי מקום פנוי ממנה - כי לא

גשאו בלב כל מחשבות על אודות עצמי ועל אודות אהותי רח"ל, שאני מפרנסה ועל אודות עבודתי – כי הכל בי ישיר והכל ירנן באלפי קילות : חנה'ל, חנה'ל!

ולשוא אנסה להחליץ מכבליה – לשוא אבקש להשיב לי חרות...
כי אנה מפניה אברה?

אם אשא עיני אל על, אל תכלת הרקיע אביט – משם יציצו עלי זוג עיניה הירקרות, המבהיקות והמושכות. שם בין העבים אראה את צארה הגמיש, צואר-הברבור, ואת הגומה שעל לחיה ואת סנטרה הקטן והדק, ואת השומה שעל שפתה העליונה.

ואם אציץ מטה, וראיתי מן השאול את עוות שפתיה ואת מבטי עיניה, וידיה הגמישות מתפתלות כנחשים סביבי ומושכות אותי שמה, אל בור-תפתה... אם אברה מעיר ובשדה אתבודד – והנה גם שם האילנות בלחש צמרתם יקראו לי את שמה, "חנה", וגם הצפרים המצפצפות ברקדן משוכה לשוכה תקראנה לי: "חנה'ל".

ואם אתערב בין המוני-אנשים ברחובות קריה – מכל שיתה ושיחה ומכל פה ישמע לי שמה, "חנה"...
גן עדן היא לי – והיא לי שאול-תפתה. כי אין לי מנוס ומפלט מפניה...

אני כשכור, אני מתנועע בלכתי. מה היין אשר בקרבי?
הולכים אנשים חורי-פנים, אך שמש-האביב זורחת מעיניהם. מרטטים על הלבנות עליים דקים, עליים צעירים, כאפרוחים קטנים הרוחשים בקנם. הלבנות מבהיקים ומאצילים אור תחת קרני השמש.

מדוע תזהיר כה השמש? מדוע יהמו כה הפלגים, יפוזו וירקדו?
אין זאת – כי משתה גדול בעולם, משתה חנה'ל... הכל שתה והשתכר... הולך אני מתחת לבכאים. שם מלמעלה עליים מתלחשים; נדמה, כי מפוזים הם ורוקדים מצמרת לצמרת. קול פסיעות עליהם – שם ענקים מתהלכים, תושבי הצמרות. צעדיהם אטיים וסוד זה לזה ימסרו. זהו סוד נפשי וחנה'ל...

החמה שוקעת. עבים ורודות עמדו משוט – הן קפאו בשמי רקיע, כל עלה וכל בד קפא. אין רחש ואין זעזוע. מדוע נדם כל העולם?
אין זאת, כי מקשיב הוא לשירה ההומה בקרבי פנימה. עומד הוא משתאה ומקשיב לשירת חנה'ל...

יש חפץ לנפל על האדמה, לרנן בקול רם באוני העובר ראשון:
חנה'ל, חנה'ל!...

אני משוטט ותועה מרחוב לרחוב. כל הלילה אני משוטט. אני מקשיב לרחשי האביב, זהו האביב הראשון, שאני רואה. אמנם, הרבה אביבים כבר עברו. ובכל זאת ברור לי; זה האביב הראשון בעולם; משום כך ינוצצו

העלים — הם יודעים, כי ראשונים הם לבריאה. — והעולם כלו אין עליו כתם, הכל טבל באיזו אש גדולה, הכל מצוחצח וטהור ובעיני ילד מביט עלי... אני תועה בין סמטאות מרופשות, בין מסלות-ברזל ומסעות שורקים נודד אני, בקרפפים עזובים ושוממים. כאלו רוצה אני לבשר לכלם את הפלא שהתחולל בי, כאלו בא אני להריק על כל מקום ומקום מן האש אשר בי... ופתאם אני יושב עיף ומדוכא. אני סר הביתה ואיני זו ממקומי, כל העולם נעשה צר מהכיל את סבלי, וסבלי מעיק עלי ומעיק עד בלי-נשוא. באה אחותי רחל, הקטנה גזוזה-השער. היא מספרת לי על דבר למודיה וזרכיה — איזו מעשיה ארוכה. אני מביט עליה, מביט — ואיני מבין מאומה, מה אמרה לי? — חוזר אני ושואל. „רבשׁע — מה לך? מדוע כה מבודר הנך? החלית? — פניה דואגים... לא, לא חליתי, כי אם טוב לי מאד — ואני מחיך חיוך של אושר.

הה, חנה'לי, חנה'לי! לו יכלתי להגיד לך את אשר ימלא עתה לבי! אבל לא, אין צורך לדבר דבר. יש לי חפץ ללכת לבדי — לאשר יוליכוני עיני, ללכת וללכת עד שתכשלנה ברכי ואפול מעיפות על האדמה ואז אשקנה ואחבקנה... או לא! לשבת עצום-עינים ולשמוע לשירה המשתפכת בקרבי... והכל מצטרף בשירה זו: נענוע העלים, שריקת הלוקומוטיב כבדה-משא, קול הילד בעל ראש-הפשתה — הכל... בדמיוני — וימי חיי עוברים לפני. כנפים נתנו לי ואני משוטט פתאם ובא לתוך העירה הקטנה, בה עברה ילדותי, ובגן-האגסים העתיק, שהקשיב לגעגועי אליך. אני מאסף את חלומות-הזוהב שחלמתי אז, ילד הווה תחת צל ערמון... ושוב אני משוטט ובא אל הכרך הגדול, בו הלם לבי בנעורי, וגם שם אני צובר שרידי תקוות, תוגה לוחצת-לב וליילות מלאים צפיה לך... אל בין הספרים אשוטט, אשר קלטו את שיחי, וכל אלפי הקרעים אאסוף עתה, וכל רבבות החלומות, נדחי חיי הפזורים, אקבץ, וטלית חדשה אארוג מהם, פורפורת-פאר מלאה אבני-יקר ומרגליות לך, לכבודך, חנה'לי.

חנה'לי, הלא אינך יודעת, מה חזק אני... אל תראיני, שעיני רכות, שפני קדרו ורוחי ינוע. כנפים אמיצות צמחו לי עתה וידי הוצקו ברזל... תנו לי הרים ואעקרום ואטחנם, עולמות רקובים ובליים אהרוס ועולמות-פלא אבנה תחתיהם — לכבודה של חנה'לי, חנה'לי שלי.

הה, מה קלה הנשימה! מדוע קדרו כל האנשים, מדוע יעגמו ככה? הנני ולקחתי מאש לבי והאירותי כל פנים והצתי נגה בכל עינים, ושפכתי זיוה, זיו חנה'לי, על כל זוית...

כי זה כמה צמא לבי, צמא למוזב גדול, אשר עליו יבער, אשר במקדו יאכל כלי.

ואני שוטטתי ותעיתי, לאפסיימים נדדתי, את המוזב בקשתי לי. מצאתי אהבה לנאנקים, לאנשים גועים בדמיימיהם, חמלה לעולם מתבוסס בדמו — על מדורה זו הצתי לבי — ולא נאכל כלי...

אהבה לעמי האמלל, לעם נפזר, מפורר ברפש—וילגוש לבי ויִלְהֵט ויחז
 ניצוצות, — אך כלו לא נאכל...
 ככה העיתי וערנתי לאש הגדולה אשר תשרפני, כערוג פדפר ללהב...
 וענה, חנה'לי, תהי לי אהבתך למוקד—אולי הפעם ילהט לבי, אולי
 יוצת באש מעורת—אולי עתה יגיה דרכי, עתה יעלה על המוקד כלי...
 —————

III

אני מרגיש, כי צריך אני להגיד לה, לספר לה את אשר התחולל בי.
 משונה הדבר: לא מפני שדבר זה נוגע לה, מפני שהיא הממלאה
 את לבי שכרון, אני מרגיש צורך זה. באמת, עתה די היה לי בזה, שאני בעצמי
 הקשבתי לשירת אהבתי, שהתיחדתי עם עצמי, אבל פשוט: הלא אין לי דבר
 געלם ממנה ואין סוד אשר אכחד ממנה, ועתה איך אוכל ואסתיר ממנה אש זו
 אשר בי?

אבל איך אספר לה את הדבר?
 פשוט אמר לה—אגיד לה ישר אותן זמלים „חנה, אהבתיך”— „אני
 אוהב אותך, חנה'לי”... אותן המלים הזבזביות, שפיות רבים כל־כך אמרו
 אותן—הזה יהיה אשר יסער לבי?

או לא. אני אספר לה הכל בפרוטרוט. כי שכור אני ממנה, כי אתה
 יחד אקום לבנות עולם גדול, עולם חדש וכוכבים חדשים ושמש חדשה...
 האם לא שמעה את אשר כבר לחשתי לה בדמיה־הלילה, בשכבי לבדי
 בחדרי הדל? הלא אז עמדה לפני תמונתה ואני ספרתי לה הכל, הכל... מה
 תאמר? היא לא היתה עוד אף פעם בחדרי? אבל אני זוכר ברור—היא עמדה
 לפני ואני לחשתי לה על אונה—אני ראיתי לפני את עיניה הירקרקות וצוארה
 הגמיש והשומה שעל שפתה—ושעות שלמות שווחתי אתה והתרפקתי עליה...
 אך לא, אני אגש, אחז בידה ואשאל אותה, הלא היא פקחית כל־כך ועיניה
 חודרות, אי אפשר שלא תדע בעצמה את אשר היה לי... היא ודאי הבינה זה
 כבר, זה כבר...
 —————

ככה אני הולך כל היום וחושב, מה אומר לה לכשאראנה וכשנדמה
 לי, כי מצאתי את דברי—הם נדמים לי תפלים כל־כך ומחוסרי־טעם, ואני חוזר
 וחושב וממציא לי מלים אחרות, וגם הן אינן מוצאות חן בעיני ואני מסיחן
 בנעל־נפש...
 —————

ואני חוזר לחשוב מבתחלה...

אני הולך אליה, בעוד רבע־שעה יתך גור־דיני. רגע אחד קם הפך בלב
 לשהות עוד קצת, לדחות קצת את הדבר... אבל איזה כח דוחף אותי מאחורי ואני הולך,

שפתי צמודות ועיני משפלות לַמטה, ובלבי הרהורי תשובה על „החטאים“ אשר בי, חפץ אני להִתְלַבֵּן ולהיות טהור, כמו בילדותי, בשעה שהלכתי לַ„כל נדרי“.

משום־מה עולה על לבי אותה אמונה תפלה וטפשית: אם בטוח אני, כי אצלה בדרכי, סופי לנחול מפח־נפש, אבל אם לבי ירא ודואג – או אצליח; הטוב בא בהיסח־הדעת. ואני משתדל, כמו להשלות עצמי או את מי שהוא, לעורר בי דאגה וחיל – ושב ונזכר, כי אין זו אלא אמונה תפלה...

בבהירות משונה נחתם בלבי קולו הצעקני, המונוטוני, שיש בו כעין קובלנא על מי שהוא, של מוכר־העתונים, המכריז „עתון ערב – עתון ערב“. ומה משונה ומגוחך הוא הנער ארוך־החוטם, המצויר על הרקלמה, שזה כמה פעמים עברתי על פניה ולא שמתִי לב לה... אני תוחב, מבלי להתעכב, כל מה שיש בכיסי להלך, העומד בקרן הרחוב. הולך אני, נתקל באדם וממהר הלאה. רגלי נושאות אותי. הלב כאלו עמד מפעום והמח מחשוב מחשבות...

והנני – לפניה. עיניה האפורות־ירקרות ננעצות בי – ומיד אני מרגיש כי כל מה ששננתי לי כל העת, כל הדברים שחפצתי לאמר לה – הכל נדף כעשן מזכרוני, ועתה איני יודע מאומה ואין לי להגיד מאומה.

– התדעי? – מוציא אני סוף סוף מפי בקול נחר – יש לי דבר לאמר לך. דבר חשוב מאד. כלומר – כך הוא הענין...

„לא זאת, לא זאת צריך לאמר“, חושב אני לעצמי ביאוש.

...אני יושב למולה על הספה, ידי אוחזות בידה הקטנה ועיני מביטות לעיניה ודבר־מה לוחץ גרוני ככצבת ואני מגמגם בקושי איזו מלים. היא מביטה אלי בחבה וברך...

– זה כבר – זה כבר חפצתי לאמר לך. כלומר, לא זה כבר. זה באמת נתברר לי עתה... האם לא הרגשת גם את בזה? הלא...

אני מביט אליה בתחנונים, כילד קטן. והיא מביטה בי וזוית אחת ששפתיה התעותה ומבטה נעשה חד ודוקר. פתאם הרגשתי – זו הפעם הראשונה שהרגשתי, כמה אכזריות – אכזריות איך־קצה – בעוות שפתים זה – הדבר הוא... אני אוהב אותך.

המלה נאמרה. נשתתקתי. אני מכסה קצות אצבעותיה בנשיקות חטופות, צמאות וקונבולסיביות...

ופתאם – והיא השמיטה ידה, נרתעה לאחור ונצבה נגדי.

אני זנקתי אחריה, נגררתי לחבקה...

אך הנה ננעץ בי מבטה, מבט עינים ירקרות קר ומצוה. מרגיש אני, כאלו נחשים יוצאים ממנו, מתפתלים סביבי, כופתים אותי, ופתאם – ואני עקוד ולא אוכל לזוז ממקומי ולהוציא מלה מפי.

רגע של דממה. אני יושב טכווץ וכפות והיא מביטה עלי. הרגשה כזו בודאי מרגיש הארי בשעה שמבטו של אדם כופה אותו לרצונו. עיניה אכזריות ומקפיאות, ואני מרגיש, כי רצוני מסתלק והן שולטות בי על כרחי – אלה העינים הירקרות...

הה, מה יפתה ברגע זה! ודוקא ברגע זה הרגשתי הרגשה ברורה, כי היא לא תייה לי - שכם אטלסי זה, הנשקף בעד החולצה, און קטנה זו ורגל חטובה זו, עד עולם לא יהיו לי, עד עולם, - ודוקא ברגע זה שהיא רחוקה כה וזרה, היא יפה כל-כך, יפה וגדולה, כאשר לא הייתה עד עתה...

... הביטי עוד קצת כך - בעיניך השולטות וכופות אותי ולוחצות גרוני... לא כלום, אני אשא הכל, אבל אני עוד רגע אציץ בך - כמה את יפה, חנה מלכתי!

והיא אומרת בקרירות:

- מנין לו, שיש לו זכות... למחשבות כאלו? דבריו אינם עושים עליה כל רושם. לחלוטין - שוב רושם אינם עושים. היא חפצה להיות בודדה, שיעזובה לנפשה. כך - לשוחח מעט אהבה. ועתה - עגה ילך לו מכאן... בעצמו יבין, כי עתה אי-אפשר יותר... ילך לו לארבע רוחות השמים... אני מרגיש כי עוד הרבה הרבה יש לי לאמר לה, אך גרוני מכווץ ולא אוכל לזוז ממקומי, וכל מלה ומלה שלה דוקרת, והיא בשעה זו כמלכה בפקדת...

לא כלום, הרבי עוד לדקור - אך מבטך אל חסירי מעלי, הניחי לי לשרת פה אצלך - חנה'לי, כמה את יפה בשעה כזו!

אך לא. היא אינה חפצה יותר, אין לה פנאי - היא אומרת. עוד עליה ללכת היום אל מניה חברתה...

- אני לא אוסיף, לא אוסיף לדבר עוד דברי-שטות... כך, לבוא ולשוחח מעט כאשר עד הנה - אולי תרשי לי? - מדבר אני תחנונים, וכמה אני שונא את עצמי, על שאני נכנע כך...

- כחפצך, מר רובין, כחפצך... אך עתה אין לה פנאי - שלום...

קדרו השמים. זומות הסמטא דממו - בלי מלים מלויים אותי מבטי עיניהם האדומות, הם יודעים את אבדתי.

עתה אין תקוה. עד עולם לא תהיה לי...

צעירים וצעיות מטיילים בפרור; זרועותיהם שלובות והם מתלחשים, ועיני עלמות, עיני-שקדים תמימות, צופות באמונה ובבטחון, והבחורים מביטים בעוז ובשמחת-נצחון. רק אני הולך בדד.

ואתה, רובין, העזת לקוות? הלא ידעת, הלא ספרת לך לעצמך: בת מלכה גאיונית היא ומלכים שחרו אהבתה וכרעו לפנייה וממלכות נתנו לה - והיא מאנה בכלם...

ואתה חשבת כי טוב הנך מאחד מהם?

עתה נגמר הכל. אני לא אבקש אותה, לא אתפלש לפנייה - לא אוסיף עוד לראותה...

אך עיניה הירקרות קמות לפני יחד עם עוות שפתייה. למה אשלה את עצמי? האוכל להיות בלעדית? לא, אני מוכרח לראותה והלא היא - הרשתה לי לראותה. היא לא תמנע ממני את הדבר. היא תוכל להתנהג עמי כעם כלב

קטן ונכנע, עם טרוזוֹ" שלה, לנגדה אשב ואביט במסירות נפש עליה ולמוצא שפתיה איחל ולכל צווי קל היוצא מעיניה — מעיניה הירקרות. אני כתבתי לה, הלא אני מסתפק במועט, בקצת ידידות, בקורטוב של ידידות. הלא אני משורר, ואיוזו משהו מחוסר־טעם דיו למלאני אושר — איוזו עב דקה וארוכה, הנמתחת ברקיע, איזה פס־אור על רצפת חדרני, דיי לראותה, לשמוע רשרוש שמלתה, לא יותר".

הה — כמה שקר! בפעם הראשונה הכתמת עצמך בשקר, דוד רובין. הלא באמת חפצת, שתהיה שלך, כלה, כלה בלי שארית, עם שערותיה ונשימתה החמה ולבן בשרה...

וכשאפגשנה אהיה קר ושליו...
ואתם, כתלי ביתי, אני משיעכם, שלא תגלו לה דבר, התשמעו? אל תספרו לה, כי התפתלתי מכאב, כי נשכתי כרי וראשי חבטתי בקיר — מעצר תאווה שלא תמלא, לא תמלא עד עולם.
אל תלכו רכיל, אל תגידו לה.
פן תעור דאגה בלבה, פן יעלה נצוץ חמלה בה, יוצת בעיניה הירקרות, עיני גאיונה. ופן תעלו, פן תשמח על שלטונה, ותדות־מושל, חדות־נצחון תעוות שפתיה...
קר ושליו אהיה לפניה,
ואתכם אני משיע, שרירי־פני, אל תבגדו בי, אל תגלו סודי, ואף זעזוע קל לא תזעזעו בראותי אותה.
ואתן, עיני, הבטנה בגאון ובמנוחה, אל תעונה להתחנן לפניה — אל תלכנה רכיל ואל תמעלנה בי...

אך הה, הם בגדו בי כלם! עיני מצמצו ופני התעותו עוות של כאב ופי גמגם שלא מרצונו מלים מקוטעות. היא הבינה — ושוב הביטה באותו המבט הקר, המלא חדות־נצחון, ויפיה השליט הזהיר מעיניה.
ימים אחדים תעיית ברחובות,
בלילות צחקתי מר, חבקתי אותה בחלומי, הקיצותי — ואחז בכל מאמצי כחי במטתי, לבל אשוע מכאב.
סרתי לבי־מרזח לבין אכרים שהבל יי"ש נודף מהם, זוכר אני איוז קטטה שם, שוטר שהביט עלי בחשדנות.
ושוב אני הולך, הולך מבלי ראות מאומה.
ועיניה הירקרות רודפות אחרי; עומדות הן לפני ונחשי מבטיהן מתפתלים סביבי ולופחים ומושכים אותי. הן לא ירפו ממני, לא ירפו...
ואיני יודע, איך היה הדבר, ואולם כשהקיצותי מהזיותי, והנה אני עומד באותה הסמטא, על יד ביתה...
אך רגע קל אשים עיני עליה, ואחר אלך לי. שוקט ומנומס אהיה, והיא תאמר בלבה, כי הכל עבר.

— מר רובין? מה שלומו?

נדמה לי, כי ברגע הראשון ראיתי שמחה גדולה על פניה. כן, היא חפצה, חפצה לראותני, היא ערגה אלי! אך לא... מבטה שוב קר ואינו אומר מאומה. — היודעת את? ספר מענין קראתי — ספר שירים.

אנחנו מדברים בספרים ובמכרינו ובמודה האחרונה. אני מרבה לדבר. נדמה לי, כאילו נהר סוער מלמטה לי, ואני פוסע על גבי קורות צפות ומתנועעות עליו. עוד רגע — ואפול המימה ואסחב גם אותה אתי, אבל אני זהיר וזריז ופוסע בשלום על גבי הקורות.

המרגישה היא? המרגישה היא כי מתאפק אני בכל כחותי — כי חפץ הייתי להתנפל עליה ולחבקה ולמלא בנשיקות את הגומה שבצוארה ואת ערפה ואת חזה?

אי-אפשר שלא תרגיש. לא, עינים אלו יותר מדי פקחיות הן. אין זאת כי גם לא נעים לפסוע על קורות מתנועעות. היא משתעשעת בזה. השיחה שוטפת במקדם, כמו אז בלי-הסתיו, כאלו לא אירע כלום...

אך כשאני הולך משם, אני אוחו בשערות-ראשי... מה עשיתי? היא שאול חטאתי, היא שקרתי לה ומסוה-רמיה שמת על פני... התהיה לי כפרה על זה עד עולם, עד עולם?! ומעתה — תמיד כשאראנה אצטרך לשקר לה, ללבוש מסוה לפני חנה-לי... אף רגע לא אעז להסירו. חנה, למה ראיתך! היא מלא יופי היה לי העולם, כל גוף אשה מעין מושך וכל עלמה אוצרת-עלומות. ועתה משראיתך, חשכו לי כל האורות, וכך, כל הנשים, קטנות כה ועלובות ושפלות, רק את רמה ונשאה, גדולה וגאיונה... ובשלך חשך עולם בעדי...

וכבר ידי אוחזת בשפופרת הטלפון, „אנה מוסיבנה בביתה?“ כן... היא נגשה. ואני מרגיש, כי קולי הומך מיד. „האפשר היום להכנס?“ נכון אני לקרוע עצמי כדג. למה דברתי שוב בתחנונים? „לא, אין לה פנאי היום — היום היא הולכת לתאטרון. אולי מחר?“ יש חפץ לאמר עוד דבר-מה, למען אשמע קולה, שגם בעד השפופרת הוא משכר, כיון מגתו. היא הניחה כבר את השפופרת. וכשאני הולך מן הטלפון, אני מרגיש עצמי עיף ומדוכא, כאחרי מלחמה קשה.

והנה בא היום. השמש לא חפצה לשקוע ביום זה... בא הערב. אני מדבר אתה דברים של מה-בכך. יושב פה גם שמואלביץ — הוא מספר בדיחות, והיא צוחקת. ופתאם היא פונה אלי.

„נעים לה מאד — שבאתי. היא השתעממה כל כך.“

יודע אני היטב, כי אין אלו אלא דברים שבנמוס, כי באותו טון עצמו דברה לפני רגע עם שמואלביץ זה. אבל אין בכך כלום. לבי רוקד משמחה. כמה אני מודה לך, חנה-לי יקירתי. אני מביט בתחנונים: עוד מלה אחת של חבה. הרי לא קשה לה. היא על כלב בשוק תחמול, לקבצן זקן תתן פת-לחם

ואני — אני אביון שבאביונים וצמא אני למלת־רמיה אחת. הלא אחר כך אוכל לחזור ולשנן לי כל היום, באותה הלשון עצמה: חנה'לי אמרה, כי נעים לה מאד שבאתי — היא השתעממה כל־כך. ביום ובלילה אהזור על דבריה, דברי־הרמיה, וימים אהדים אהיה מאושר בכחוו... אך לא. היא אינה חפצה יותר. מבטה שוב קר כקרה! עד עמקי הנשמה נוגע קרח זה. דומיה. פתאם אני מרגיש, כי יותר לא אוכל לשקר לה, להתחפש, לדבר על השקיעה, על הספרים והמחזות. כי אם אדבר — אז יבערו דברי כאש... ואני שותק. ודומיה זו אין זו אותה הדומיה, שהיתה בלי־הסתו, שבה הגה הלב ומיתרי כנור רעדו, מעיקה היא כדומית־חורף. בדומיה זו מרגיש אני, כי איזה דבר יקר מאד מת, ותשועה אין, ויש הפך להפיר את הדומיה בהגה חסר־טעם — והפה כבול... כבחלום זועה...

לענוי היתה לי חנה'לי ולמכאוב תמיד. ובכל זאת — ברוכה תהיי לי, חנה'לי יקירתי, על כל טפת־רעל אשר תשקיני, על כל מבט־כפור שתנעצי בי, ברוכה תהיי לי. על הרגעים אשר תרשיני לשרת אצלך ולשחות בצמא את חלקת צוארך, צואר־הברבור, ולהקשיב לקולך המשכר — ברוכה תהיי לי. ועל לילות־הנדודים שם בחדרי הצר, בשעה שאתפתל מכאב ואחשוב להשתגע מצמאון לא מרווה לנופך המרטט השזוף — ברוכה תהיי לי. ואם נעים לך הדבר ומשביע גאונוך, הכי בלבי בכח, אל תחוס, פצעי, פצעי את לבי — ואני בכל זאת לא אחדל לברכך וללחוש את שמך: „חנה'לי מלכתי, ברוכה תהיי לי!“

... וכמה אני שונא אותך, חנה'לי!
יש רגעים, שהייתי חפץ שתמות, שתמות, ורק אז אשתחרר משלטונה הארור, שלטון הקסם...

אני משליך שקוצים עליה. אני אומר לעצמי: היא אינה יפה כלל, קמטי־זקנה על פניה. היא גאיונה ורעת־לב. היא כבר אהבה אחרים, וידי אחרים כבר חלו בגופה.

אך לשוא אנבל אותה, עיניה לא תרפינה ממני. אני מחליט, שלא לבוא אליה יותר. רק היום — הפעם האחרונה אבוא. אני אגיד לה, כי איני ירא אותה, כי לא אתרפס עוד לפניה וכי בז אני לה ולשלטונה. כל זה אגיד לה בפניה...

אך כשאני בא, אני שוכח הכל. אני מחכה, אולי תצוה לי דבר־מה במבטה. היא יושבת עם שמואל־ביק. היא מבדחת אתו. אולי לא תשים לב כלל. אני מיותר פה, מיותר לגמרי. ואני יושב ומצפה, אולי יעלה בידי לגנוב בת־צחוק, שהיא שולחת אליו, לגנוב בת־צחוק בדרך ולקחתה לי.

והנה חיכה אלי, יש לה מכרה, אותה מניה הקטנה, היא נשארה בלי משרה, הלא מכרי רבים – אולי יודע אני משרה? היא היתה אסירת-תודה לי, תודה רבה היתה מחזיקה לי...
ואני הולך ומשוטט, כל היום אני משוטט. את עבודתי עזבתי ואת אחותי רחלי הקטנה, אשר עלי לפרנסה, כמה נעים לדעת, כי קרבן כזה הבאתי בשלה – והיא לא תדע...
אני שר. היא נענעה לי ראשה לאות-תודה, וזמן רב אני הולך ומהרהר באותו נענוע-הראש, ואני מאושר.

חנה'לי! אם את אינך חפצה – שלא מרצונך אמליכך עלי, והיית למלכת-לבי ולשליטת-חלומותי.
לשוא תגרשיני מפניך. דבר זה לא יעלה בידך. כי נמצאת את בי, בקרבי צומחת את...
שם תהיי למלכה. מדם לבי הפצוע, מכל טפת דם לבי אחרוז מחרוזת של מרגניות וספירים ואענוד כתר לראשך.
שלא מרצונה תהיי למלכת-חיי ולשליטת-נפשי...

IV

רחלי באה אלי, אחותי הקטנה.
היא דאגה על אשר לא כתבתי לה. זה כבר לא שלחתי לה כסף. אך מדוע כה דלו פני – ועיני שקעו בחוריהן?
לא כלום – לא כלום. הלא טוב לי.
היא מנחמת אותי, רחלי: ודאי אשה רעה היא, אשר אהבתיה, היא מצערת אותך הרבה. כמה אני שונאת אותה על שהיא מצערת אותך!
פתאם אני קם ממקומי ונגש אליה.
– אל תעזי, אל תעזי לדבר בה... אינך כדאית, אינך ראויה לדבר בה, אין את יודעת את חנה, כשחנה מחיכת חיוך קל, השמים צוחקים אתה. וכשאני מדבר, חנה מבינה כל רמוז ורמוז...
ואני מרגיש צורך להכאיב, למסור למי שהוא את הכאב שנצבר בי כל הזמן.
אני בועט ברגלי ומטיף מרה ברחלי, היא פורשת ובוכה. ואני חושב: למה, למה זה הרעותי לה, לאחותי הקטנה?
בני אדם! היודעים אתם, מי למדני להכאיב ולהרעיל?
היא למדתני, מידה זאת לי, בראשונה תמים הייתי, ואך להאיר חפצתי ולשיר שיר-זוהר, שיר-חדוה. אך היא באה ותמסוך רעל ללבי ויפגעע ויחלחל בי. ואהי אח לכל זועף ולכל גוע בעונו.
אני הולך ברחוב. עתה לא יתלחשו עוד הענקים, תושבי הצמרות, על אודות אהבתי. הלבנות לא יזהירו עוד, ופני האנשים – פני-חול טרודים.

ואני – מבין לכלם, לכלם. אני מבין, מדוע שם בקרן-הרחוב תגרניות נצות ומגדפות זו את זו. אני מבין, מדוע עלמה מפרקסת זו תובעת בפה ועיניה מביטות ברמיה מעל לחייה הדלות והמשוהות ששר...
ואני אח לכלם, לכלם..

היא מונעת עצמה ממני, אינה הפצה, שאראנה.
אני אורב לה ברחוב, למול הקונטורה, שהיא עובדת שם, אולי יעלה בידי לתפוס מרחוק את עוגל סנטרה הקטן, עוברים ושבים נתקלים בי ודוחפים אותי, ובתמהון ובחשד מביטים בי.
סר אני לבית-האוכל, יושב על שלחן-שיש קטן. היא אוכלת פה, אני יודע. כבר קראתי ואכלתי, והמלצר שואל, מה אני עושה פה. והנה היא, היא מבינה, כי בשלה באתי – ובמבטה הגאיוני אני מרגיש שמחת גצחון. שמחה – ובוז, בקרירות היא עוברת על פני וביפיה האכזרי...

אירע הדבר, אשר כל כך יגרתי ממנו – וידעתי כי יבא.
– היא צריכה לאמר לי, פשוט וישר, יסלח לה...
אני יודע, מה שתאמר לי, וצונח על הספה וידי אוחזות בה באחיות קונבולסיבית.

– הייתי לה למועקה, היא אוהבת את הברידות, היא אוסרת עלי.
השומע אני? היא אוסרת עלי, פשוט, לראותה...
יותר לא שמעתי...

בראשי זמזם רק רעיון אחד: תם הכל, הכל יגמר...
רצתי כמשוגע. נהקלתי באיזה אנשים, חרפות שמעתי. ראשי מדובלב ועיני תועות.

כן, עתה נגמר הכל... אין כל תקווה...
וכשהחנערתי, הרגשתי ריח טווב, אני עומד על הגשר.
טופחים מלמטה גלים שחורים, גלים דלוחים.
לגחן ולזרק את עצמי בבת אחת... או יגמר הכל, העבדות הארורה, שלמונה הארור, הענויים הנוראים, אז הבא מנוחה, מנוחה...
אני אוהז בסומכות הגשר – אני מרגיש בכר בגופי את רטט המים, הסובבים, הקרים, השאננים.

ופתאם רעיון חלף במוחי.
מה יהיה לתמונתה אשר בקרבי?
נרתעתי לאחור,
כן – כפשע היה בניי ובין חטא-מות! אם אשליך את עצמי – אאכד את חמונתה, את תמונתה הזכה אשר בי ועיניה הטהורות, העמוקות, והשומח שעל שפתה...

כן – הלא עוד רגע והייתי רוצה אותה!
 אני מפשפש בעצמי, כאדם שנשא כל־יזכוכית ונפל, והוא בודק, אם
 לא אירע פגם בכלי. כן – היא עודנה בי, בעצם תמה, כמו שראייתה בימי
 הסתו – תמה וטהורה ומחית לִי.
 פתאם הוברר לִי, כי אינני דל וריק, כי אינני בדד. עוד יש לי רב.
 בקרבי תמונתה...
 כן, זאת היא חובתי. לנצור אותה מכל מטמון, לבל תאבד ולבל תכער.
 נעשיתי חשוב בעיני עצמי. אני נושא בקרבי את חנה – והיא לא תדע! אני
 נושא בי את זהר עיניה, את יפיה השמימי, אשר לא יזקין בי ולא יבול...

חזרתי הביתה: אני נשארתי לבדי. וחובה אחת קדושה לִי: לשמר על
 תמונתה.

עתה, כאשר היא, החיה, היתה לרעת־לב – אני אשמר על התמונה.
 נדמה לִי, כי עליה הפקדתי מי הפקדני, לא אדע, אבל ברור לִי, כי מי־
 שהוא, נעלם ואדיר, צוה עלי: ראה הזהרתך, שמור עליה כאישון־עינך ואל
 תפול שעה משערות ראשה וכל קמט לא יחול בה.
 ואני אמלא את הפקודה. כשומר נאמן אנצור עליה. כי מה נשאר לה
 עוד – מלבדה?

ואני טפחתי רובייתה.

את זהר־הכוכבים נצלתי מן הרקיע ושמתי לתוך עיניה; לקחתי פניני
 טל־שחרית, בהבריקם באלפי גונים לאור־שמש, ואענדם מחרוזת לצוארה
 האטלסי. מאדם עבי־שקיעה שפרתי על לחייה החורות, ולשערותיה נתתי שחור
 כאפל אשוחים בלי־סער, ולקולה הוספתי הדים כרחש צמרות וכהמית נחל...
 ובדמי לילות בדידותי פרחו בי תמונתה ותגדל ותיף.

זהר עליון, זהר־שמים היה לה.

היא לא התעללה בי. בעוות־שפתיה לא היה כל דבר אכזרי. עיניה לא
 דקרו ולא הקפואו. הן היו תמיד מלטפות.
 ככל אות נפשי יכולתי לשפך שיחי לפניה, לספר על עגמומית חיי, על
 שגיאות חיי. יכולתי לכנותה בשמות של חבה: „חנה־לִי, חנה־צ'קה יקירתִי...“
 ולפעמים נדמה לִי, כי איזה פרט התחמק מתמונתה אשר בלבי, ואני
 מהרהר זמן רב ותופסו – דמות אונה הקטנה ותנועת ראשה וארשת פניה ברגע
 ידוע, כשהיה להם אותו דייפי המיוחד, שאין לכנותו...

דבר משונה מתחולל בי.

ככל אשר תגדל ותיף תמונה זו, תמונה זו אשר רקמתי בנפשי, כן אני
 פרגיש, כי שלטון עיניה של אותה חנה, חנה האמתית, הולך ומתרופף.
 נחשי מבטיה חדלו מלהתפתל סביבי. אותו הכח העקשני, הארור, שמשך
 אותי אל הסמטא, שעוררני לכרוע ולהכרע לפניו, הולך ונמוג.

נדמה לי, כאלו תמונה זו, שרקמתי לי, יונקת מזיוה של חנה, חנה האמתית. היא קלטה לתוכה את אור עיניה ואת רטט-עורה, את קולה וגמישיות הנועותיו, ותפרח ותגדל...

ולעומת זה הלכה חנה האמתית, החיה, הלך ועמום, הלך וחור, כלבנה עם עלות השחר...

אני מרגיש, כי הצמאון הבוהר אל גופה שקט בי ואיננו. אבל משונה הדבר: אין בלבי כל שמחה על חרותי. כאלו דבר-מה קפא בי, מת בי, ובמנוחה קיפאת אני מביט על חרותי ששבה לי.

V

עבר חדש ימים.

נפתחה הדלת — ואני ידעתי כבר, כי זאת היא.

כן, כל הזמן ידעתי, כי היא תבוא אלי, לחדר זה; ידעתי, כי כך תבוא, כמו שהיא עתה, קדרות על מצחה הרחב וכפופת-קומה קצת וצעדיה בלתי בטוחים מעט, ובמעיל שחור זה.

וכמה התפללתי על זה! אז התפללתי על זה, יומם ולילה צפיתי, שרגליה הקטנות תדרכנה בחדרי, והיא תשב פה ועיניה רכות ועצב על פניה. ועתה — עתה איני מרגיש כלום. כאלו קפא בי איזה דבר, וכלום לא ירחש בי...

— היא צריכה לאמר לי... מדוע איני בא אליה? הן לא היתה זאת אלא בדיחה כשאסרה עלי... לא ידעה, למה אמרה זאת.

היא יושבת על קצה הספה וממלמלת ניר בין אצבעותיה העדינות. — היא אינה יודעת בעצמה. יש לה איזה טבע ארוך להציק למי שהיא אוהבת. היכולתי לחשוב, כי היא מרגישה רגש שהוא לשמואלביץ? היא גרשה אותו זה כבר...

היא מדברת, ואני מתפלא על עצמי. קולה אינו משכר אותי, עיניה אינן מרעידות לי. אף נים אחד לא יודעו בנשמתי. מנוחה שלמה מרגיש אני בי, אותה המנוחה, אשר צפיתי לה זה כמה.

אבל איני שמה על מנוחה זו. להפך — הפך הייתי לבכות, על איזה דבר גדול, שמת בקרבי, שמת והיה לאבן — על ריקנות גדולה, שנהיתה בלבי. צער גדול לחץ ומכוץ הלב, אבל אני נשאר קר ושקט... והיא מדברת באיזו קדחתנות:

— היודע הוא? באותו ערב דבר-מה קראה בפני, דבר הכנעה, ולא יכלה נשוא... הגה כמו שהוא עתה — קר וגאה כך, הוא מוצא חן בעיניה, מוצא חן מאד...

דומיה. היא ממלמלת באצבעותיה העדינות ושפתיה נעות...

— איך היא הושבת? — שואל אני — אלו חזרתי ובאתי — ההיתה שוב גאה ומכאיבה לי — אם דרכה בכך, לצער את אשר תאהב? איני יודע בעצמי, למה אני שואל את זה.

היא חושבת רגע, מסתירה פניה בין כפיה.
 - אינה יודעת, אולי... עוד הפעם היתה עושה כך. אך לא - לא! עתה
 כבר השתנתה, זרבה הרגישה והתלבטה בימים ההם...
 עתה אני מוסיף בקרירות:
 - כן... אבל אני שאלתי סתם, רק משום סקרנות גרידא. היא מבינה?
 משום סקרנית גרידא. עתה לא אשוב עוד. עתה כבר אחרה השעה...
 כמה היא קטנה ועלובה - זו ששלטה עלי, זו שכפתה רצוני,
 כמה היא קטנה ועלובה ואמללה למול התמונה, אשר רקמתי בי, רואה
 אני קמט־זקנה על פניה, רואה את עיניה והנה אינן שולטות כלל...
 ואני הוזר ואומר:
 - עתה כבר מתה אהבתי... עתה כבר אהרה השעה, רק משום סקרנות
 גרידא שאלתי...

איזה עונג מר אני מרגיש, בדברי את הדברים האלה, כל חמלה לא ארגיש
 לזו, שיושבת עתה למולי, ראשה בין כפיה, ומתפתח. איזה רע־לב מיוחד
 מריע בי שלא מרצוני תרועת־נצחון וחפץ אני להוסיף ולהכאיב לה עוד ועוד...
 פתאם היא קמה ממקומה ופונה אל הדלת.
 - למה תמהר? תשב לה עוד קצת. נשוחה קצת בדברים של מה־בכך.
 לא ידעתי נפשי - לא ידעתי. למה אני אומר לה, לעלמה זו, אותם
 והדברים האכזריים, הדיקרים?
 היא הזדקפה כולה בגאון ושפתיה התעותו.
 מבלי לאמר שלום, פנתה אל הדלת, אך נעלי־ידה אבדו לה. איפה
 הניחתן? מונחת הן לפניך, על השלחן והיא אינה רואה. היא מתרוצצת כה
 וכה, כצפור מתחבטת כרשתה, ועיניה משוטטות ומביעות מבוכה, מבוכה של
 ילדה קטנה...
 ואני עוזר לה, ואני קר וחמלה לא ארגיש. לבי היה נאבן בקרבי
 ודבר־מה יריע בו. תרועת־נצחון...

...מכתב כתבתי לה באותו ערב:

חנה, חנה! מה עשית? מה יפה היה הפרח, אשר רמסת ברגלך הקטנה
 ולא הרגשת ולא שמת אל לב. את אהבתנו רצחת.
 הלא זאת היתה אהבה, אשר רק פעם תפגש בחיים, אהבה מלהטח
 ובוצרת ומכלה, אשר בהבל־פיה עולם ישרף...
 את כבית את אשה...
 הלא אז ברור היה לי, כשהלכתי ולבי שכור אהבתך, כי איזה דבר
 יבא לעולב, כי בכח אהבה זו אעקור עולם ישן, אתלוש ואטחון לעפר ועולט
 חדש אבנה ואור־שמש חדש אגלה לבני־אדם...
 אבל פלא לא היה.

כן, באחד מימי־הקיץ הלוהטים, כשהכל ללב מסביב וצפרים רננו וקמות
 הכו גלים - מתה אהבתנו וגועה. ואין בכל העולם כח, אשר יחזירה לתחיה...

היא מתה, ועל קברה לא ירדה אף דמעה אחת; איש לא בכה את האבדה, וגם אני קר ושליו.

וכבר שברתי עולך, ואני חפשי, כרוח חורף המיללת ותועה בשדות, מתעכבת ומזעזעה שיח שחור – ונודדת הלאה ומנוחה לא תדע...

אל אש לבך נגשתי. בין ערמות-שלג עמדתי ועל לבך דפקתי וגחלת אחת בקשתי להתחמם בה. אצבעותי היו תכולות מקור ושני דא לדא נקשן – ואני אך זיק אחד שאלתי.

ואת מנעת ממני את הזיק ומבט עיניך הקרות הקפיאני.

ועתה קפא לבי ויהי לאבן, ואף נים אחד לא יזרעו בו... אני קר ושליו. רק לפעמים עוד רוחש במעמקים שם איזה כאב, ככה שותת עוד בשר הנרצח, שותת עוד בעצלתים דם שחור, נגר לאטו...

אבל אל תחשבי, כי דל אנכי, ואל תנודי לגורלי.

אמנם, עתה מתה אהבתנו הגדולה והחמה – ולא נשאר לי בלתי אם חלום ריק, ואולם לי נשארה תמונתך הגדולה. את בעצמך אינך אלא צל קלוש וחור של אותה חנה האמתית, אשר פרחת בלבי.

אותה חנה כלה זהר, היא לא התאכזרה עלי. היא עוד שלטת עלי ולפניה אשפוך שיחי. את אינך חנה. חנה האמתית לנה בלבי...

היא טובת-לב כל-כך ועיניה רכות... לו ראית אותה, את חנה, אשר בראתי לי! ממך לקחתי הכל – את מגע-ידך הרך ואת בת-צחוקך המזהירה ואת רטט עורך – הכל נחתי לה ואתך העמדתי בכלי ריק...

ואני שומר עליה, על חנה האמתית, כצפור המלקטת גבעול גבעולי למבנה-קנה, כן לקטתי לי מכמנים – ואפאר אותה.

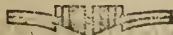
ולכל אשר אלך אשא אחי תמונת-הזהר, אשר הפקדה בידי. כאישון-עיני אנצרנה לבל יועם זהרה ולבל יפול עליה אבק.

ואם שנים תעברנה וקמטים חדשים יפלו בפניך ורעל חדש ימסכו ההיים בלבך – בחביון-נפשי שמורה תמונתך. כל ימי תפרח מלאה הוד, עם ירק עיניך ועם השומה שעל שפתך ועם נשמתך המודעוזה כמיתר-כנור...
את תהיי לי למלכת-לבי, וכאשר אלך לבקש לי אורות חדשים ומדורות

חדשות לבער בהם את לבי – את משא אהבתך היקר אשא על שכמי תמיד. על חנה ציץ-הזהר אשר פרח מקבר אהבתנו.

ועתה – היי שלום, חנה יקירתי. עלי ללכת – עלי לבקש אורות חדשים ופני-זהר אחרים; עלי לנודד ולתעות ולחפש...
היי שלום, כי אין לי שהות...
כי עוד רבה הדרך ועוד רבים ההתחתים לפני.

מוסקבה, הרע"ח.

א. קלאטצקא

בעיר המצור

(ספור)

א.

הרבה הפתעות הביאה המלחמה לאנושיות בכללה, וגם לפרט לא קמצה בהפתעות.

הנה גם ליוסף גולדין הכינה מעין הפתעה. שאחרי טלטולים ונדודים באין מספר השליכה אותו לעיר לייטאית אחת, שהיתה עיר מולדתו, והוא לא ראה אותה יותר מחמש עשרה שנה.

במוסקבה, אשר אליה העתיקו הוריו את מושבם בעודו בנערותו, נקרא יוסף לעבד בצבא באחד הגדודים, שנכנסו לגליציה, ומשם, כעבור שנתיים, נשלחה כל הדיביוזיה, ובכללה גם גדודו, אל החזית הצפונית. יוסף היה מחילי המלואים. לפני עשר שנים, בגמרו את חק למודיו בגימנסיה, היה חיל מתנדב באחד מגדודי הרגלים, וכשפרצה המלחמה עזב את בית-החרושת, שבו שמש בתור אינוונר-כימיקן, ויצא לצבא.

הוא עבד בצבא כחיל פשוט, כי יהודי הוא, ורק כעבור זמן מה נתמנה למפקח על האפותיקה של ה"רובע", בהשתדלותו של רופא הגדוד, שהמליץ עליו לפני הקומנדר, שהוא, יוסף גולדין, בתור מומחה לכימיה, יודע פשר דבר גם בהכנת הרפואות. למן העת ההיא נשתנה מצבו בגדוד לטובה, ויהי נהנה מזכויות ידועות, בהתחברו אל הרופאים ואל אהדים מן האופיצרים. עתה, כשהיה נוסע האשילון, היה יוסף יושב מקצת הדרך במרכבת האופיצרים יחד עם הרופאים ומקצת הדרך יחד עם חבריו החילים הסניטריים והחובשים שהוקצעה להם קרן זוית במרכבה הכללית. יוסף לא חפץ להבדל מתוכם ולדהגיש את הזכויות המיוחדות שיש לו.

גם בחברת האופיצרים וגם בחברת הסניטרים, החילים היהודים, הרגיש יוסף לחץ מוסרי, שהעיק על תירותו האישית. בחברת האופיצרים היה הלחץ יותר פנימי משהיה חיצוני. הוא לא יכול לדבר עם האופיצרים מתוך חירות גמורה, ביהוד, כששוחחו על אדות המלחמה, ולהביע את מחשבותיו ורגשותיו, — כדעתו, כי מחשבותיו ורגשותיו הן לפעמים ההפך מאותן שלהם, ובחברת הסניטרים היהודים, שאמנם היו קרובים לו במחשבה והרגשה, הרגיש את הלחץ, שהאינטימינגט, בעל הטעם והאסטטניס מרגיש בחברת בני ההמון. אך אם בימי השלום, בשנים כתקונן, היתה הבחירה בין החברה האחת ובין השניה מביאה את

יוסף לידי פקפוק וספק, הנה עתה, בשעת המלחמה, בכר יוסף את חברת החילים היהודים על פני האופיצרים, ומדי פעם בפעם, כשהיה יצרו משיאו לעבור למרכבת האופיצרים, כדי להשתרע ברוחה על הספסל ולנות או להחליץ מן האויר המרוה טבק, היה רואה את עצמו אשם כלפי חבריו. במדה שהמסע הלך הלך והתקרב אל מחוץ-הפצו, היה לבו מפעם בחזקה. הוא היה היחיד בין כל בני הגדוד, שנסיעה זו עקרה אותו ממנוחת נפשו הרגילה. החילים, ובתוכם גם יוסף, בהיותם מלומדים במסעות ונדודים לא הרגישו מעולם שום שנוי נפשי לרגלי עקירת מושבם ממקום למקום. תנאי החיים הקשים היו שוים בכל המקומות וכעדר נדו החילים ממקום למקום, ויהי לבם הולך רק אחרי מרעיתם ואחרי מקלט בטוח בעד גופם, בלי התקשר אל אחד מהם בעבותות חזקים ביותר. אבל הפעם הרגיש יוסף כי הנסיעה מוציאה אותו ממצב שיוון הנפש. הלב דפק בחזקה.

אמנם לא ידע איש אל נכון באיזה מקום יתעכב הגדוד. לא מן הנמנע היה, כי הם יעברו על-ידי העיר, בלי התישב בו: אין דרכו של גדוד לשכון בערים, במקום מושב. אך במדה שהמסע התקרב אל העיר, הלכה התרגשותו של יוסף הלך והתגבר.

יוסף לא יכול לכבוש את הרגשות הילדותיים — כך קרא להם — שהלכו הלך וכביש את כל ישותו, ותיכף אחרי פת ערבית עזב את חברת הרופאים והאופיצרים ונכנס למחלקה של החילים.

— ובכן, ריזמן, היום נבוא למחוז הפצו — אמר יוסף, בפנותו אל הסניטריון היהודי, בעל הזקן השחור והקטן, אשר ישב על-ידי החלון ועשן. זה היה אותו הנקרא „בעל המניות“ בפי החבורה הקטנה, שהיתה קוראת שמות לכל אחד ואחד וגם לו קראה שם על דבר משרתו שהיתה לו בימי שלום בבית-הרושת למעשה ניר, שהיה נותן לחבריו מניות.

— בודאי עוד בלינה! — ענה ריזמן.

— ואיפה נתעכב? — שאל את יוסף סניטריון שני עם פנים של צפור רעבה, והוא נקרא בפי החבורה „חזן“ על דבר משרתו בתור משורר בבית-כנסת באחת מערי הדרום — האופיצרים לא הגידו לך?

— גם הם אינם יודעים — התערב בשיחה חיל יהודי שלישי, מי שהיה בעל חנות לסמי-מרפא בעירתו, והוא גם אחד הפרמצבטים של הרובע.

— סוף סוף אחת היא — העיר יוסף, שחפץ לכסות בכונה על התרגשותו והעלים מחבריו, כי העיר, שהם עומדים להתעכב בה, היא עיר-מולדתו — עלינו לישון! את הלינה נבלה בלי-ספק בנסיעה.

ואף אמנם לא היו רחוקים מן העיר, אבל המסע התנהל בצעדי יב-דהשערתו של יוסף לא היתה בלי-יסוד. יוסף השתרע על מצע-התבן על-גבי הקרקע, הניח תחת ראשו כר של גומי קטן, ובשלבבו את ידיו למראשותיו, התמכר להלך-נפשו. הוא ידע היטב את שלשת חבריו אלה, כי שתי שנים בלה אתם יחד בהפירות, כשעמד הגדוד במקום מערכות המלחמה ובדירות הארעיות, המשותפות, בכפרי גליציה ובעירותיה, כשהיה הגדוד בחיל-המלואים, אין לך

דבר, שלא שמש חומר לשיחה, אין לך מאורע, שלא דשו בו עשרות ומאה פעמים; הכל היה כבר לגועל-נפש. הוא ידע את טיבו וטבעו של כל אחד, ואף כי התיחסו חבריו אליו בכבוד וידידות אמיתית, בראותם בו גדול שירד מגדולתו, הנה ערגה נפשו לצאת מן הגדוד, לשנות את אופן חייו, למצא משרה חדשה בכל מקום שיהיה, ובלבד שיתעורר, שיתנער ויתחדש וילבש צורה חדשה ופנים אחרות.

מחשבותיו התעופפו בלי סדר ומשטר, אך במדה שיגע להסיח את דעתו מעיר-מולדתו, חזרו זכרונות הילדות כיונים פורחות בעקשנות משונה דוקא למקומם האחד.

הוא הפך להשתחרר מצעיף הסנטימנטליה, שהזכרונות התחילו רוקמים מסביב למוחו, ובכונה התחיל לדבר עם ריומן, הזקן שבסניטריים, — שמח אני, כי יצאנו מגליציה — אמר — לא יכולתי לראות בצרות יהודי גליציה ולשאת אותן במנוחה.

— גם פה בארצנו אין המצב טוב ביותר — אמר ריומן — שתי פעמים הייתי ברוסיה ובעיני ראיתי את הצרות.

— האמנם? — הפליט יוסף מפיו בתמיהה, שהיתה בה מן התמימות היתרה, שהביאה את חבריו לידי צחוק ואותו לידי מבוכה קצת.

— כלום יש הברל בין יהודי ליהודי? — העיר ה„חון“ — לגבי צרות הכל שוים.

— הבלים! — קרא פתאם יוסף מתוך התרגשות יתרה — אל נא יפול רוחנו! הבה, חון, פתח: „צרות, צרות יש לו ליהודי“...

יוסף אהב את השיר הזה, ששמע אותו בפעם הראשונה בהפירות יחד עם שירים יהודים עממיים אחרים, שה„חון“ היה מומחה להם, וה„חון“ הפך לעשות גחתי רוח לו והתחיל מזמר:

צרות, צרות יש לו ליהודי —

מי שיש לו מנה, מי שיש לו שנים.

שאר החילים היו מנמנמים כבר. גם הסניטרים התקינו את עצמם לישון. אך יוסף לא יכול להרדם. עיר המולדת! כמה שטות יש בוכרון זה! יוסף התהפך מצד אל צד, ורק בשעה מאוחרת נשתקע בשנה...

עם עלות השחר התעורר משנתו. המסע עמד תחתיו זה כבר. הוא לא טעה בהשערותו. המסע עבר בלילה על פני העיר והתעכב על יד התחנה הקטנה אשר מחוץ לה.

האשילון יצא מן המרכבות והתחיל מסתדר באהלים על פני השדה.

לא הטפיק יוסף להסתדר על מקומו החדש והנה הקומנדיר קרא לו והודיע אותו, כי על פי פקודה מגבוה נתקבל יוסף אל הפלוגה של האבטומבילים ועליו לנסוע אל העיר הסמוכה, ששם חונה הפלוגה.

יוסף היה המאושר בכני'אדם באותו היום. משאת נפשו, למלא תפקיד לפי אומנותו, נתמלאה.
לא נשאר לו כי אם להודות לקומנדיר, שהשתדל בשבילו, להפטר מחבריו ולצאת למקום שקודתו החדשה. זה היה - עיר מולדתו.

ב.

בין בעלי הבתים המעטים, שנשארו בעיר, היה אחד, והוא מקרוביו הרחוקים של יוסף, ומקץ ימים אחדים להתישבותו והסתדרותו במקומו החדש, החליט יוסף לבקרו.

קרובו זה היה מן המשכילים, בימי בחרותו ידע שפות זרות, למד שנים אחדות על פי הפרוגרמה של הגימנסיה, קרא הרבה והגה בספרי חקירה. אבל - אילי מפני נטיתו הטבעית, או אולי גרמה לזה מחלת-עיניו, שחלה בה מן הימים הראשונים להולדו ומנעה ממנו הרבה מתענוגות החיים - ברוך, קרובו זה, לא נפרד מבני הדור הישן, והרב עם כל-י-הקודש, בית-המדרש ועיניו נשארו. והיו לתוכן חייו ובהם מצא את מזונו הרוחני ואת תענוגותיו.

יוסף ידע מאז את אסונו של ברוך, שמפני המום שבעיניו נשא אשה בהיותו למעלה משלשים שנה, וזווגו לא עלה יפה. אשתו, הלנה, היתה חלושת מוח, שמפני מומה הרוחני נתחנכה בפנסיונט גרמני והמומחים האשכנזים עשו אותה ל,כריה בצורת אדם". עוד בימי ישיבתו בעיר מולדתו ילדה הלנה לברוך ילדים אחדים, ולאיוו מהם הורישה מחולשת דעתה, והדבר היה לשיחה בפי הקרובים.

ברוך שמח מאד לקראת אורחו וקבלו בנורעות פתוחות.

- הלנה - קרא לאשתו בפנותו כה וכה לבקשה - אורח בא אלינו, הלא תדעי אותו גם את!

ומתוך שמחה קרא:

- הלא אין פה איש בעירנו. התדע פרושה של מלה זו, כשהיא פשוטה כמשמעה? האספוסוף והפליטיים, שהתישבו פה, אלו הם התושבים שבעיר. לו נכנסת לבית-הכנסת, כי עתה ראית, אשר מלבד הרב, השמש וסגנו ואנכי, אין אפילו אחד מן העיקריים... בכל מקום רק פנים חדשות!

- ומה נשמע בעירנו? איזו חדשות? - העתיר עליו יוסף שאלותיו, בהרגישו תיכף, כי נטבל באותה הסביבה הישנה, שבה בלה את ימי ילדותו, אף כי העיר היתה זרה לו עתה לגמרי, לא יכול להבליג על שפע הזכרונות. שהתעוררו במוחו. קרובו זה, אשר לא ראהו זה יותר מחמש עשרה שנה, הקיר מלבו גלי זכרונות.

- ובכן לא נשאר פה איש מקרובינו ומיודעינו? לא אחד?

- אני והרב, רק שנינו נשארו פה! - ספר ברוך - זולתי אין פה אפילו בעל-בית אחד מן העיקריים. ושנינו עשינו הווה לראות איש את אהיו. מדי יום ביומו ולא לצאת מן העיר כי אם יחדו...

— ואתה נשארת בעיר, למרות הסכנה לנפול ביד האויב וסכנת המלחמה התמידית? — שאל יוסף ולא בלי־תמיהה.

— רצוני לראות, מה יהיה בסופו של דבר — אמר ברוך בהתרגשות — הלא מלחמה כזו לא היתה ולא תהיה, אמרתי: אשאר ויהי מה!

אבל די היה ליוסף להעניף מבט אחד על הלנה, שנכנסה גם היא לדר־ש בשלום האורח, ועל הבן הצעיר ועל חוסר הסדר שבחדרים, כדי להבין את הסבה האמתית של ישיבתו בעיר. הוא ידע, כי לא סקרנותו של ברוך גרמו לו להשאר במקום שלא היה רחוק מן החזית אלא עשר וורסטאות והיה צפוי בכל יום לסכנת האירופלנים, שבאו לבקרו, לצאת מן העיר ולהחזיק במטה־גולים יחד עם סבל כבד כזה היה מן הנמנע, וברוך נשאר על מקומו יותר מתוך אונס, מאשר נשאר מתוך סקרנות, כמו שאמר.

מלחמה כזו לא היתה ולא תהיה — הוסיף ברוך מתוך התפעלות — ומה דעתך על וילהלם? הוא הולך לו וכובש את כל העולם כלו הלא גם נפוליאון כאין נגדו.

מן החדר הסמוך באה בתו של ברוך, נערה כבת שש עשרה. על פי הדברים, שהגיעו לאזניה, וביחוד מפי אמה אשר הזרזה ובשרה את דבר בוא האורת. ידעה, מי הוא יוסף זה, ותגש אליו בבישנות קצת, אחרי שתקנה בידיה את צמתה הקצרה.

— ומה תאמר לבתי? — אמר ברוך בגאות אב — איני יודע כלל, אם ראית אותה מימך? הן היא כבר נערה גדולה! הרב ראה אותה ברחוב פעם אחת, כשהלכתי אתה, ויאמר: „עתה אסור לנגוע בה“. לפנים אוהב היה ללטפה בדרך חבה, ועתה הוא אומר: „אסור לנגוע בה עוד“. היא נערה גדולה — הוסיף בצחוק של קנתור.

— מובן מאליי, כי נערה גדולה אני! — אמרה הנערה יהודית, שדברה בת בכבודות, ובעיניה השחורות נצנצה מעין לצנות. יוסף הביט בפני הנערה, בחפצו למצוא בה דמיון לאביה או לאמה. קשה היה לתפוש איזה דמיון בחיצוניותה, ביחוד לאביה. הוא, שהוקנה קפצה עליו קודם לזמנה, עם עיניו החולות, שהאפילו את אור פניו, עם גופו העקום והצננום ובגדיו המלוכלכים — מפני חולשת עיניו לא היה מדרקק בהם, והלנה לא השגיחה עליו — הוא היה דומה ממש למקבץ נדבות ועשוי לעורר רחמים בלב רואהו. האם, זו הגרמנית המטורפת, כפי שקראו לה, כשהתישבה בעיר, תיכף אחרי חתונתה, היא המבוהלה וחסרת־הזכרון, אף כי היתה טובת־מראה במובן ידוע, לא יכלה גם כן להוריש לבתה את החן והיופי, שהנערה הצטיינה בהם; — אין זאת, כי הטבע הרחמן חפץ לגמול לו לברוך תחת עלבון אשתו ובנו הצעיר, פרא־האדם, והעניקה לבתו מכל הסגולות שהיו לה בבית גנויה.

ברוך לקח את העתון בידו, בחפצו לדבר על עניני המלחמה עם אורחו; אך בתו הוציאה אותו מידו, כי ידעה אשר קשה עליו הקריאה, ותאמר: — תן לי לקרוא בקול. הלא אתה אוהב לשמוע, כשאני קוראת. מתוך חדוה, שהיתה בה גם שובבות קוקיטית, הוציאה את העתון מיד אביה.

קפצה על גבי הדרגש גרגלית, שהסתירה בתנועה זריזה תחת שמלתה, והתחילה קוראת את שמות המאמרים השונים, כאלו נמלכה בדעתה באיזה לבחור. – הנה... אני יודעת... באורי הצבא! את צלה אתה אוהב. האין זאת, אבי?

היא נשקה לו והתחילה קוראת, האב הוריד את ראשו, כסף עוד יותר את שכמו, וקשה זה להכיר, אם ישו הוא או מאזין בשים-לב. – השומע אתה, אבי?

כן, כן! – ענה ברוך, וכאלו בא לאשר את דבריו, אמר ליוסף: – קורא אני את באורי הצבא בסקרנות מיוחדת... זו היא תורה, שצריכה למוד, ממש... ומתענין אני לא במה שיש בהם, אלא במה שחסר. כתב הטורים, או כמו שקורא לעצמו אותו הסוקר המיליטרי, חוקר ודורש ותולה תליתלים של פרושים על כל פסיעה ופסיעה, שהגרמני עושה. הוא משתדל לעמוד על סוף דעתו, מה כוון הכא, מה כוון התם!.. ואם הגרמני עושה, חס ושלום, פסיעה שלא לפי השערתו של העתון, הם קוראים לזה מיד מפלה... שבע ביום יפול הגרמני במאמריהם, כחותיו של האויב – טוענים הם – אפסו ותשו, וכל נצחונותיו הם רק מפלה... עקשנותו של העתון מברחת את דעתי – סיים בצחוק קל.

– הוי אבי, אל נא תפסיקני. מדוע אתה מעכב את הקריאה? – אומרת הנערה כנעלבה – כשאסיים לקרוא, אז תתפסק – והיא חוסמת את פי אביה בנשיקות.

– הניחי, הניחי – גוער בה ברוך, ובפנותו אל יוסף, אמר – ומה תאמר לה? האם מותר לנשק נערה גדולה כזו?

הלנה, שביאתו של האורח הוציאה איתה לגטרי משוויי-המשקל שלה, שגם בלא זאת היה מתחזק רק בקושי גדול, רצה מחדר-הבשול לחדר-האוכל, וחזרה חלילה כדי להכין סעודת ערבית, ידיה ופניה היו מלוכלכות באפר, שערותיה בלתי עשיות, וזניצ'קא – הנערה – הסתכלה ביוסף, לראות את הרושם שעושה עליו אמה. אך מתוך קבלת-הפנים, שערך אביה ליוסף, באופן התנהגותו של האורח בעצמו ומתוך השיחה הכירה, כי יוסף יודע את ביתם זה מכבר וכי אין להתבייש בפניו, יען כי גלוי וידוע לו הכל.

אחרי טורח ועמל מרובה של הלנה נראתה על השלחן מעין מפה, שנקיטתה היתה מוטלת בספק, ואחריה מחם ישן עם גומות עמוקות בכתפיו ובירכיו, ובהתאדמה כלה כקנמון, הזמינה את האורח לאכול.

– גם את שטוק עלינו להזמין! – הציץ ברוך, ובפנותו אל יוסף הסביר: – זה שכני. הוא מתגורר בחדרי וסמוך על שלחני. איש צבא גם הוא! – הבה, הבה, אל השלחן! – חזרה הלנה על הזמנתה, בהביטה בחבה על יוסף והשתדלה למצוא תן בעיניו.

– התודעו זה לזה! – אמר ברוך, שהרגיש בכניסתו של שכנו איש הצבא יותר משראה אותו, כי הוא נכנס בשאון ידוע לו, בנקשו בעקבי מגפיו.

— נתודע, נתודע! — אמר הנכנס, בגשתו אל יוסף — אין צורך בצרמוניות. הנני דיר פה, וכפי שאראה הלא גם אתה פה בן־בית.

— זה קרובי — אמר ברוך — היחיד והמיוחד, שבא הנה לבקרני. — ולפיכך הלא צדקתי, כי אין צורך בצרמוניות — הוסיף שטוק בפנותו אל יוסף בחביבות ובקורבה, שעשו רושם לא־נעים על יוסף — ובכן, מה חדשות? מאין תבוא, חבר? איפה אתה עובד? אה, בגדוד האבטומובילים — זו היא משרה יפה! בודאי, בקנצלריה, כי הלא לאחינו אין נותנים משרות רמות!.. — ואתה? — שאל יוסף.

— בהתודעך אלי תכבד להתודע אל אחד מבאי־כחו של „הבטליון היהודי“, כפי שקוראים לו — אמר שטוק בקצת לצון — בודאי לא שמעת מימך על דבר מציאותו של בטליון כזה!.. — הוא משטה בך! — הפסיקה ז'ניצ'קא לדברי שטוק — אין זה „בטליון יהודי“, כי אם רוטה של חיילים חופרי־חפירות.

— מדוע דוקא חפירות! — קרא שטוק כנעלב — אני רואה בזה עלבון לבטליון שלנו. אנו עובדים ועושים את כל המלאכות, כל עבודה בחומר ובלבנים וכל עבודה בשדה, כמו שכתוב בחומש, „פיתום ורעמסס“, ועתה, הבה אסביר לך, מדוע קוראים לרוטה שלנו — הבטליון היהודי. המעשה הוא כך, בודאי שמעת, כי היתה ברוסיה עיר ושמה קובנה, והעיר היתה עיר מבצר, ועל המבצר הפקד קומנדנטן לשמר, ואותו הקומנדנטן הצטיין באהבת דברים רבים, מלבד באהבת היהודים. ויהי כאשר הקריב האויב אל העיר, ויאמר הקומנדנטן: מי יודע, אולי יסגירו החיילים היהודים אשר במבצר את העיר ליד האויב? — מה עשה? הוציא פקודה פשוטה, לקחת כל החיילים היהודים, שעבדו במבצר, — כאלף וחמש מאות איש — ולשלחם מן העיר. גם עבדך היה ביניהם. ומן „הגולים“ האלה נסתדרו אחר־כך רוטות, רוטות... עתה הלא תבין, כי אין אנו אשמים בנפילת המבצר — סיים שטוק — הוי בעלת־הבית הנכבדה! הלא תדעי כי אוהב אני את התה החרیف. אל תדאגי ביותר לצבע פני!

— ובכן נשלחתם מן המבצר! — אמר יוסף בהתרגשות, כאלו לא האמין למשמע אזניו.

— במחילת כבודך, לא נשלחנו, כי אם גורשנו — אמר שטוק — בזה יש שני „הבדלים“, כמו שאומר היהודי. ובבזיון ובקצף גדול גורשנו. הקומנדנטן צוה להסיר מעלינו את בגדינו הטובים, ונתן לנו חליפתם את כל הזבורית, שנמצאה באינטנדנטורה, וקרועים ובלואים יצאנו משם.

— נורא, נורא! — אמר ברוך — לא יאמן כי יסופר!..! להעליל עליה כזאת על אומה שלמה!

— ועתה, מה אתם עושים פה? — שאל יוסף, שעל ידי הספור הזה הומתק לו קצת הרושם שאינו נעים, שעשה עליו שטוק בתחלה.

— אמרתי לך, כי עוסקים אנו פה בכל מלאכה — ענה הנשא — אבל אין עכשיו כמו לשעבר! האוריגינליות של הבטליון חלפה ועברה עתה. היו ימים מפקדי המחלקות, השוטרים וכל הפקידים, מלבד הפקיד העליון, הגבוה מעל

גבוה, היו משלנו. אני, למשל, הייתי קומנדיר של פלוגה בגדוד, מין „רשות“.
 התבין? — אלמלא אמרתי אז: „ז'ניצ'קא, הימיני! — היתה ז'ניצ'קא מחויבת
 לפנות לימין — השמאלי! — היתה פונה לשמאל“! ולית דין ולית דין! עתה יש
 בינינו מכלל העמים ומכלל המינים, בקצור: פנה הודו, פנה זיוו והדרו של הבטליון.
 החבורה הקטנה אכלה ושתתה והטיבה את לבה, דעתו של ברוך היתה
 נוחה מאד באורחו החדש והיה מאיץ בו לאכול ולשתות כאות-לבו.
 — הוי, ז'ניצ'קא — אמר שטוק — נגני נא דבר על הפסנתר לכבוד
 האורח! הלא תדעי נגונים רבים!.

— אמנם כן, ישמע'נא יוסף. כי יודעת נגן את — אמר ברוך — נגני
 נא את הזמר: „עוד מעלה אחת“... אורחנו יזכר מעט מגירסא דינקותא...
 הלא למד פה בחדר, ההפלא בבית-הכנסת שלנו... יהודי היה כדבעי...
 ז'ניצ'קא ישבה אל הפסנתר והתחילה מנגנת וברוך מזמר בקול:

עוד מעלה אחת — אום אני הומה,

עוד מעלה אחת — פרה פחמה,

אף על-פי — גולה וסורה,

בכל זאת — דמתה לתמר!

ז'ניצ'קא זמרה גם היא, אך המלים העבריות היו קשות עליה, ויצאו
 רצוצות ופגומות.

— היא ידעה עברית, כשהיתה קטנה — העיר ברוך — היא למדה ב„חדר
 מתוק“, ורק ששכחה.

— לא... לא שכחתי — קראה ז'ניצ'קא — אבל המלים האלה קשות הן,
 ואני לא אבין את תכנן... יהודית ועברית... היא קפצה על ברכי אביה ומתוך
 התרפקות שאלה:

— הגידה, מה פשר המלים?

— הדברים מכונים לכנסת ישראל — אמר ברוך — משל למה הדבר
 דומה? לאב, שיאמר לבתו: „אף על-פי שנערה שובבה את, בכל זאת אהבתיך!“
 הנערה האדימה והתחילה לצחק. אחר כך ישבה שוב אל הפיאנו וחזרה
 על הניגון.

— אמנם בתך נערה נחמדה! — אמר יוסף.

— מן המדרגה הראשונה! — אשר שטוק בסלסלו את שפמו כידען.

אך יצא יצא יוסף ממעונו של ברוך והוא ותקל בצעיר אחד, אשר הכיר
 בו תיכף, כי מיודעו הוא משכבר הימים. גם הצעיר הציץ בו בעברו. שניהם
 עמדו תחתם ואחרי שפקקו קצת גם שניהם, נגשו איש אל רעהו.

— אם איני טועה הריני עומד לפני אבא חסקין — אמר יוסף.

— ואם אני איני טועה הרי לפני יוסף גולדין — ענה השני — ואתה היית

נכון לעבור על פני ידיד ישן בלי שים לב!

— הלא תראה, כי עמדתי — התנצל יוסף.
 — לא זו היא כונתי — אמר השני — אבל להיות בעירט ולא לבקרנו!
 — דמית, כי אין איש בעיר ממודעינו הישנים.
 — יש ויש, די והותר! — התלוצץ אבא, ובלשון חטופה ומהירה הוסיף
 — הגידה לי, אימתי נכנסת לצבא? הנני מדבר עמך, כאלו ראיתך תמול
 שלשום! כמדומני שלא ראינו איש את רעהו כחמש עשרה שנה!
 — בערך — ענה יוסף — הבה נלך מעט ונפטפט ונזכור נשכחות...
 — אמנם כדאי היה הדבר! — אמר אבא — אבל אני נחפז. בעוד שעה אני
 נוסע מזה. אך אין מסרבים לחבר מקדם. התבין? אני הטענתי קמה בחרוסון
 ובדרך עכבו את העגלה ולא נתנוה לעבור. מוכרח הייתי לשוב הנה ולהוציא
 רשיון מאת ראש הגרניזון. אתמול באתי ועתה אני נוסע בחזרה, לפדות את
 הקמח... זו היא עבודת פרך ממש.

— אבל הלא אתה מרויח בזה בודאי!
 — כמובן איני עושה זאת לשם מצוה, אבל זה עסק קשה, ואני מסתלק
 ממנו בעוד ימים אחדים לגמרי.
 — ובמה עסקת לפני המלחמה? שאל יוסף את חברו.
 — הלא תדע את אומנותנו! סוכן לחברת אחריות!... הלא גם אבינו
 היה כל ימיו סוכן.

— אמת, אמת! — גמגם יוסף בזכרו נשכחות.
 — וגם בעתון עירנו הייתי כותב לפעמים. אם קראת את עתוננו, מצאת
 בודאי גם את שמי — אמר אבא בקצת גאווה — אבל, למה תשאלני? הבה,
 ספר לי מה נשמע בגבולך. הלא איש מלחמה אתה! מה אתה עושה פה?
 איפה תבלה את שעתך הפנויה? אחרי מי תחזור? הלא מספר העלמות בעירתנו
 כמספר הכדורים אצל האויב... יש פה מכל המינים, החל מבעלות שלש-מדות
 עד היותר קשות... ואם הן פוצעות לפעמים, פצען נורא ומסוכן מאד!... איפה,
 למשל, היית עתה?

— בבית קרובי הייתי! — ענה יוסף בצחוק קל בהראותו על הבית.
 — כלום לא מצאת מקום יותר הגון! — צחק אבא — מוטב שתלך ישר
 אל הרב... הוא רק סגנו ומשמשו!... הוי, ידידי, חבל שאני נוסע מכאן היום,
 אבל חכה לי עוד ימים מעטים. אשוב ואז אראה לך את האוצרות הגנוזים.
 — ואיפה אמצא אותך?

— שאלה! בביתי! — הלא תדע את בית אבינו המנוח?
 — שם נמצא „הועד לאגודת הערים“! — אמר יוסף, בזכרו כי עבר
 על הבית.

— כן שם נמצא „הועד לאגודת הערים“, ואני יכול להודיעך, כי בעוד
 ימים מעטים אכנס גם אני לאגודה זו. אני מקבל שם משרה.
 — ואתה תשאר פה? או תצא? — התענין יוסף בדברי חברו.
 — אני נשאר פה! — השיב אבא באותו טון, כאילו בא לטפח לו ליוסף
 על פניו בגלל סכלותה של שאלה זו — אני אהיה הממונה על הכלכלה. אהיה

נוסע לכאן ולכאן, אבל „המטה של מעוני הראשי“, כפי שאומרים, יהיה פה...
הן אינני יכול ל'עזוב את העיר; ראשית מפקח אני פה על בתינו, ושנית, גם
את עסק האחריות אי אפשר לסלק לגמרי לצדדין, ואגב עסקי משפחה
מעכבים אותי.

— כלום נשאת אשה? — שאל יוסף — הלא אין מקשין על אדם שכמותך!
— חס ושלום! — ענה אבא — אבל גיסי, הלא יודע אתה את מינסקר,
הוא נסע מזה עם משפחתו, כשהיתה האבקואציה, ועלי להשגיח על בית-הדפוס
שלו. אמנם השאיר אחריו מפקח מומחה, אבל אין לך שומר יותר מסור בלב
מאדם קרוב... אבל אני נחפז... עלי לנסוע... ובכן נראה איש את אחיו!
עוד גל זכרונות שטף במוחו של יוסף. חלק של ילדות. אבא היה חברו
ב„חדר“ ובבית-הספר. הוא עזב את החדר לפני יוסף, כי נעצל בלמודיו, נכנס
לבית הספר, אך לא גמר אותו. הוא יצא מן הלשכה השלישית, אשר שם
עצרוהו לחזור על לימודיו עוד שנה שניה. זה היה באותו זמן שאבותיו של
יוסף העתיקו את מושבם למוסקבה, ומאז לא ראהו עוד. אך רשמי הפנים
האופיים, מבנה גופו הצנום, תנועותיו המהירות ועיניו המלאות חיות. נחתתו
עמוק במוחו של יוסף, והוא הכיר את חברו כמעט תיכף. הוא לא נגש אליו
מיד, לא מפני שהיה מסופק בדבר, כי אם מפני שבכלל לא הרגיש נטיה יתרה
לחברו זה. ואפילו בנערותו לא התחבר אליו ביותר. גם עתה לא היתה הפגישה
הזאת נעימה לו, ליוסף, ביותר. הוא הרגיש מעין קנאה לחברו זה, שראה
יתרון לעצמו מיוסף בנצחונותיו בעולם המסחר, ותודות לחוצפתו הצליח בעולם
המעשה, וגם ידע להשתמש בכל מקרה להנאתו. אך בדיעבד נחה דעתו של
יוסף, שהתגבר על חולשתו והתמכר כולו לזכרונות הימים שעברו, ובהפרדו
מעל חברו החליט לקיים את הבטחתו ולבקרו בביתו.

ג.

בביתו של ברוך מצא יוסף קרן זוית שקטה, שהיה בה הרבה מן
החמימות וההתקרבות של שאר בשר, ובחפץ-לב היה מבליה כאן את עתות
הפנאי שלו. חוקי הנמוס המקובלים ביחס לאורח, במדה שוה גם לבעל הבית
וגם לאורח, לא מצאו להם מקום ביחוסיהם זה לזה. בבית ברוך ראו את יוסף
כבן-בית, שאין משגיחים בו, וגם הוא ראה את עצמו כך ברוך, שכעס על קרוביו
— וגם היותר קרובים — על שברחו בפחדנות מן העיר, מצא ביוסף כעין אח
לצרה, ויוסף מצא בקרובו זה מן הפשטות והאינטימיות ומהן המסורת, שאחרי
שתי השנים של המלחמה היו כל כך יקרים לו ומעוררים געגועים.

ברוך הרגיש עצמו בכלל נעזב ואומלל. בחיי המשפחה לא מצא את
האור, שהאדם נושא אליו את נפשו. בריאותו היתה רפה, והוא שמח, כי מצא
ביוסף אדם קרוב, אשר ישפוך לפניו את שיחו. הוא הצטער על שהשכיר את
חדרו הפנוי. הוא חפץ לאכסן את יוסף בביתו ולסמכו על שלחנו. יוסף היה
מוכרח להתחייב לפניו התחייבות, שבימי השבתות יסעד אצלו. בליל הששי

היה ברוך משמיע באזניו חדושי תורה מעניני פרשת השבוע, והיה מאושר, כי מצא אזנים קשובות לסברותיו והמצאותיו.

— אני רוצה לראותך יותר להנאתי מאשר להנאתך! — היה ברוך אומר לו — אתך יכול אני לדבר גם דברי-חורה, אינך בור דאורייתא כמו הדייר שלי... ומצדי אני בטוח כי גסות-רוח ועם-הארציות לא תשמע מפני, ויש שהיה מתלוצץ ואומר:

— אני אגלה לך את האמת. כשאתה בא אלינו, אזי משתדלת הלנה להאכילנו מכל הטוב הנמצא והתבשילים מתוקנים אצלה יותר. יוצא, שבוכותך נהנה גם אני.

— זו היא אמת! — קראה ז'ניצ'קא בצחוק, בקנתרה את אמה — התראי? מה אמרתי לך? בעד גולדין את משתדלת יותר מאשר בעדנו... — ומה בכך? — התנצלה הלנה, בהתאדמה — יוסף הלא קרובנו הוא. וכי בשביל שטוק אהיה מיגעה ומטריחה את עצמי ביותר?

וכאן מצא ברוך אמתלא לקנתר את אשתו, כמנהגו: — מה ענין שמיטה אצל הר סיני? למה משכת את שטוק הנה?... — גולדין הוא קרובנו — הוסיפה הלנה — זוכרת אני, כשבאתי בפעם הראשונה אצלם, אחרי חתונתי, להשיב את בקורם, היה עוד נער קטן. כובע שחור רך היה חבוש לראשו...

וכאן מצא ברוך שוב מקום להתלוצץ באשתו: — סימן מובהק! כובע שחור!

— סימן מובהק — חוזר על דברי אביו מוניה הבן הצעיר, ה"הדיוט", בצחוק המיוחד שלו, שהיה ציחק כשאינו מלה הפגיעה את מוחו באופן מיוחד, וכדרכו אז נגש אל אביו ונשק לו.

החיים בבית היו הולכים, במעמד יוסף, את מהלכם הרגיל. ברוך והלנה היו מתקוטטים ומריבים זה עם זה, וביחוד על אודות מוניה, שהיה מהדורה שניה של האם, אבל בלתי מתוקנה, והאם שנאה אותו, והטעימה בכל מקרה, שבא לידה, את הפדות, שהיא עושה בינו ובין הבת. ברוך היה תובע את עלבון בנו ולא היה מתביש בפני יוסף לריב את ריבו ולדון את דינו. ה"ימים הגוראים" ממשמשים ובאים. בעיר התחילו דואגים לאתרוגים, שהיו יקרי המציאות.

גם את דאגתו זו השיח ברוך ליוסף.

— הנני הגבאי של בית-הכנסת ועלי מוטל לקנות אתרוג כמעט בעד כל דעיר. יש אתרוג אחד ושואלים במתירו מאה וחמשים רובלים... השמעת מימך דבר כזה? והכל באשמת, ולולי!

ופה מצא שוב ברוך את חמרי-השיחה החביב שלו — המלחמה.

— הבה, אראה לך מאמר מיוחד במינו — פתח ברוך — הלא דרך היהודים הוא לבקש סמוכים ורמזים לכל מאורע, בכתיב-הקדש. והנה בראשית ימי המלחמה נתפרסם מאמר נפלא... אני אראך, כדי שתקרא בעצמך: אותיות מחכימוח.

ברוך נגש אל ארגוֹה־הספרים, הוציא, אחרי פשפוש ממושך, ספר גדול וצב, דמדף קצת והראה ליוסף:

„אמר רבי יצחק: אל תתן ה' מאויי רשע וזממו כל תפק ירימו סלה. אמר יעקב: רבונו של עולם, אל תתן לעשו הרשע חרות לבו. וזממו כל תפק” – גרממאי של אדום, שאלמלי הן יוצאין, מחריבין כל העולם כלו... – זה הוא המאמר – הסכיר ברוך – ואחד האחרונים דרש: „אל תקרא גרממאי אלא גרמניה”... האיו זה נפלא? והלא אנו בעינינו רואים את הדבר!

פעם אחת בלכתו אל ברוך, פגש יוסף בנערה, אשר הלכה גם היא באותה הדרך. הנערה הפתיעה אותו ביפיה והוא החליט ללכת אחריה... זו היתה נערה כבת י"ז, גבוהה וישרה, לבושה בגד־צמר שחור, עם גזרה עגולה־רחבה, שחשפה את כתפותיה ואת שכמה, אבל ב„מחשוף” זה לא היתה שום יהירות או חוצפה של אשה, כי אם מעין אותה הקוקטיות שלא־מדעת של נערה חצי־בוגרת. בעיניה הגדולות והשחורות ובפיה הקטן, הפתוח קצת, היה עוד הרושם הילדותי, שהאציל לה חן מיוחד. שמלתה הקצרה, לפי הנוסח האחרון גלתה את רגליה הישרות, הנתונות במנעלים גבוהים. הנערה הזדרזה לעבור על פני יוסף, כאלו היתה הסתכלותו העקשנית קשה לה, ויוסף הרחיב קרובו, וללכת לאשר תולך אותו הנערה; ומה גדול תמהונו, כשהנערה, שקדמה אותו ברגליה הקלות והמהירות, התחילה לטפס על המעלות, המובילות למעונו של ברוך. לבו של יוסף דפק בחזקה, כצידי הרואה כי טרפו הולך אל המוקש. הוא עמד מלכת, כאלו חפץ להבליג על התרגשותו, וכשנעלמה הנערה מאחורי הדלת, הלך ונכנס אחריה.

ברוך היה, כדרכו, בביתו. כאדם העושה בתוך שלו, השתרע יוסף על נבי הדרגש והתחיל שואל לחדשות של הפוליטיקה. עיניו היו מכונות אל הטרקלין אשר לשם נכנסה הנערה.

– ז'ניצ'קא, חברתך באה – אמרה הלנה אל בתה, שהיתה בחדרה.

וז'ניצ'קא לאחר שנתנה שלום ליוסף, יצאה אל הטרקלין, בסגרה את הדלת אחריה.

הדבר היה ברור לחצאין ליוסף: זו היא חברתה של ז'ניצ'קא. וכאלו לא שם לב לגמרי אל הנעשה בטרקלין המשך את שיחתו עם ברוך. הלנה ישבה, כדרכה, על־ידי השלחן ולעסה את שירי הלחם מן הסעודה.

בטרקלין נגנו על הפסנתר איזה רומנס מן היותר חדשים. אבל במנגינה היתה מורגשה יד מנוסה ובטחון ידוע, ויוסף הכיר מיד, כי זה הוא מעשה האורחה.

– זו היא הנערה שבאה אל ז'ניצ'קא, היא מנגנת! – אמרה הלנה, שהיה דרכה להסביר את הדבר המובן מאליו, ובפנותה אל ברוך הוסיפה בהשפילה את קולה:

– זו היא סוגיה צינמן!

— אמנם — העיר ברוך אחרי שתיקה קצרה — יש מזל לעניים. אביה הוא חובש פשוט. לא רופא, כנהוג, כי אם, ממש, מי שמניח אספלגית או תחבשת, ויותר לא ידע, ובנותיו כלן בעלות־כשרונות ויפית...

אחרי האורחה נגנה ז'ניצ'קה. הנערות שוההו זו עם זו, אבל תכן הדברים לא הגיע לחדר־האכל. לפרקים נשמע קול־צחוק, דברי־קנתור, להישות, כדרך הנערות, שיש להן עינים משותפים וסודות נעימים.

כעבור זמן־מה נכנסה ז'ניצ'קא, בלי חברתה. צעדיה של זו נשמעו בפרוזדור, ויוסף האזין להם עד שנסתלקו לגמרי.

— בואי, בואי, ז'ניצ'קא — אמר ברוך אל בתו — בודאי, השאלת לה דבר־מה, — ובפנותו אל יוסף הוסיף בגאות־אב:

— ילדי מצטיינים בטוב־לב, כל חברותיהם וחבריהם באים אצלם לשאל מהם את הנצרך להם. וילדי אינם מסרבים לעולם...

— מנין לך, אבא? — צחקה ז'ניצ'קא — אמנם אני נתתי לה את הרומנס החדש.

— הנה מה שאמרתי לך! — צחק ברוך — ידעתי מראש. וגם מוניה זה, כמו שהנך רואה אותו בכל הדרו, הנה גם הוא משאיל בחפץ־לב כל מה שמבקשים ממנו, ביחוד ספרי למוד. ואחר כך יש לו אמתלא לאמר, שהספר איננו והוא פטור מלמוד...

— פטור מלמוד! — חזר מוניה על דברי אביו. המאמר הזה הפתיע את מצחו, והוא צחק, ונשק לאביו...

— הנערה הזאת היא היותר יפה בעירנו — אמרה ז'ניצ'קא ליוסף.
— שלש אחיות הן — נכנסה הלנה לתוך הדברים — שתיים לומדות בחרקוב את תורת־הרפואה.

— ראשית כל, לא בחרקוב — צחק ברוך — כי אם בפטרבורג, ושנית לא בתורת־הרפואה אלא בקורסים הבסטו־ז'ביים!
ובלצון הוסיף:

— אם רוצה אדם לקבל תשובה ברורה ומדויקה, יפנה אל אשתי או אל בני.

הכל צחקו, ביחוד מוניה, שהיה מנשק לאביו בעד כל חנופה ממין זה...
— הלא ראת את הנערה — אמרה ז'ניצ'קא אל יוסף — הלא שניר הלכתם יחד.

— אמנם... ראיתיה — מגנס יוסף.
— היא ראתה אותך! — צחקה ז'ניצ'קא, כאלו ידעה איזה סוד — היא ספרה לי.

— אפשר! — צחק יוסף, בלטפו את שערות ראש ז'ניצ'קא.
הפעם לא האריך יוסף לשבת בבית קרובו, הוא ירד בזריזות מן המעלות. לבו הכה בו והוא קוה, כי אפשר יעלה בידו עוד להשיג אב הנערה...

ד.

בפרוודור המעון, אשר בו גר אבא, מצא יוסף חילים אחדים, שמקצתם היו מנמנמים על הספסלים, ומקצתם שתו תה ושחקו בקלפים. המעון, המרובה בחדרים גדולים, שלפנים היה קונטורה לאחריות, נהפך עתה לדירת הועד של אגודת הערים. על השלחנות היו מונחים ניירות וספרים, בארונות נראו כלים שונים ומכשירי-רפואה, על הרצפה היו מפוזרים תיקים, נרתיקים וארגזים, פתוחים וחתומים, שונים ומכל המינים. יוסף התהלך אנה ואנה, בבקשו את חברו, אשר השאיר לעצמו, כנראה, את החדר היותר רחוק במעון, והנה יצא לקראתו איש, סמוך לחמשים, גבה-קומה ובעל כתפות רחבות עם זקן קטן שהכסיף כבר וראש-קרחה גדול. העינים הקטנות הציצו מתוך משקפיה-זהב כמו בחשדנות. יוסף לא ראה את האיש הזה כחמש עשרה שנה, אבל הכיר בו תכף את גיסו של אבא. – יודע אני... יודע אני! – הוציא האיש מפיו בנודו בראשו, כאלו הסתכל ביוסף מתוך חמלה, הציץ בו ואמר: זוכר אני... איה אביך ואמך? זה כבר, כבר, לא ראיתים! ובהרימו את קולו, קרא: – הו, אבא, חברך בא... – וכאלו חפץ לבשר ליוסף דבר נעים ומשמח, הוסיף:

– הוא חכה לך.

– זכה, חברי, כרגע! אני נכון – נשמע קול אבא מאחד ההדרים, שמשום הריקניות שבהם היה הקול מצלצל ומרעיש ביותר – הנני עומד לשרתך... חכה אך רגע!

יוסף נכנס לחדר קטן, שבו נאספו ונצברו כל הרהיטים, שהוצאו מן החדרים הסמוכים, ויחד עם בעל-הבית ישב על יד שלזון קטן. – צריך להיות זהיר פה, שלא להכשל ושלא לנפול – אמר האיש מתוך בחציחוק משונה – הכל נצטבר פה.

הוא הוציא את הדברים מתוך אנחה כבדה והוסיף, בהציצו על יוסף במבט-חמלה:

– ובכן נלחם... זה כשתי שנים... מה יהיה בסופו של דבר? מדוע זה לא יעשו קץ לקרבנות בני-אדם? מה תהיה אחרית הדבר? הלא נורא!... הוא דבר בקול רך וכמתחנן, בהטעמת כל מלה ומלה, כאלו היתה צריכה לפעול פעולה עזה, וכאלו בקש רחמים ממנו, כי ישים קץ למלחמה. פגיו הרחבים, החורים, המנופחים, המצויים אצל חולי-הכליות או הריאה, עם העינים הקטנות, שהסתתרו מאחורי הזכוכיות, הביעו מעין פחד ואי-בטחון של תינוק. יוסף לא שמע לדבריו, כי לא משכו את לבו. עינו שוטטה בחדר ובחדרים הסמוכים, והוא ראה מרחוק את אבא, שהספיק במשך הימים המעטים ללבוש צורה חדשה לגמרי. הוא היה לבוש, כאחד האופיצירים, בכל הפרטים והרקדוקים, החל מן החנית עד הדרבנות המצלצלים אשר במגפיו. הכל היה חדש ונוצץ עדיין.

— שלום, שלום, ידידי! — נכנס אבא בזריזות ונתן שלום לחברו בנוסח הצבאי — הנני לשרתך... לדאבוני, אין לי שום כבוד, אבל הרשנינא מעט להיטיב את שערותי ואנחנו נלך יחד אל המקום אשר יעדתי לך. ועד כה התעלס מעט עם גיסי. הוא יספר לך דברים, אשר יסמרו שערותיך.

— הוא מצחק! — אמר האיש בקול-התחנונים הרך שלו, ובפנותו אל יוסף, הוסיף: — וכי מה דעתך? אין לחשוש פה מפני האויב?... באתי הנה רק לשניימים, אבל רצוני לנסוע עוד מחר... ירא אני... וגם האוירופלנים — את המלה הזאת הוציא בלחישה מיוחדת, כאלו ירא להוציא את השם המפורש בקול, פן יעירוהו ויבוא מועף ביעף...

— לא! — אין שום סכנה! — השתדל יוסף להרגיעו.

— אין מה לחשוש! — חזר האיש על דבריו — נורא, נורא הדבר! המסחר — כונתי אל המסחר האמתי, המיוסד על היושר ולא על הספיקולציה הנמבזה — מונח „עשר מעלות“ באדמה, המסחר קבור ממש... לחם אין... כל צרכי-החיים הם ביוקר אשר לא יאומן, ואנו רוצים להלחם „עד גמירא“ מה יהיה בסופו של הדבר? אני משלם בעד זירה קטנה מאד מאה והמשים רובל לחודש? הנשמע כדבר הזה?

— ומדוע זה יצאתם מפה? — שאל יוסף — בעלי-הדפוס, שנשארו פה, מרויחים הרבה.

— פה אי אפשר היה להשאר — השיב האיש, שקוע במחשבות, כאלו זכר קדמוניות — לעמוד נגד הזרם הכללי היה למעלה מכחות-אנוש. אם אתה מציע שאלה כוון, אות היא, כי לא תדע, מה היא פרושה של המלה „אבוקואציה“. אמנם, בתור איש מלחמה ראתי הרבה, הרבה יותר ממני, אבל מי שחזה מבשרו את הפחד שאותו את בני האדם לרגלי ה„אבוקואציה“ לא ישכה דבר זה לעולם. האויב אין, הסכנה בלתי-נראית, ובני-אדם, כאחוזי-קסם, רצים ואצים, מורדפים באיזה כח פנימי, מספרים איש לרעהו בדותות שלא היו ושלא נבראו, יהאדם אשר נשבע שבועות לפני שעה להשאר על מקומו ויהי מה, חוזר לביתו, כלו הפוך ומהופך, ומצוה לקפל את חפציו ונוסע, וכל ההוכחות שבעולם לא תועלנה...

הוא נשתתק ואחר כך הוסיף:

— יושב אני בקוסטרומה, ושם נתפשטו לא אחת ושתיים שמועות כי עירנו נמצאה בידי האויב... זאת הוא ה„זרות“ שבפחד, שהוא הולך וגדול במדה שהסכנה רחוקה ממנו.

— זו היא אמת! — אשר יוסף.

— גם היום היו פה אוירופלנים אחדים! — אומר אבא, בשלבו את עניבת צוארו.

— שקר גמור! — גוזר גיסו — אלמלי היו, אזי היו מורים בהם...

— שקר, שקר, צחקתי! — מרגיע אותו אבא — גיסי מתיידיא מפני הפצצות

במאד מאד... ובכן, הנני מוכן...

— הבית, שאנו הולכים לשם — הרצה אבא לחברו, בצאתם דרך הפרוודור, לאחרי שהחולים המצוים שם קמו לפניו וקדמו פניו באותות-כבוד לגודל הנאתו, — איננו זר לך לגמרי. הלא תדע את מנדיל רין, כמדומני, גם הוא היה "קרוב" לך. — זוכרני, סבא שכזה וזיה בעירנו — אמר יוסף.

— ובכן לשם אנו הולכים; כמובן, לא אל הסבא, כי הוא כבר מת כיום — לכלתו, שהיא עוד בחיים לגודל הנאתם של אנשי-הצבא שבעירנו. היא יושבת פה בעירנו כשש שנים וכבר הספיקה לקבל פרסים מאין כמוה, ביחוד בימי המלחמה. במעונה מתקבצים כל אנשי-הצבא מן האינטליגנציה היהודית, החל מן הרופאים והאינז'ינירים, עד המתנדבים מן המדרגה השניה; ומפני שאין לך חתונה יהודית בלי "גוי", תמצא שם "לשם רפואה" גם אופיצרים אחדים. אוהבת בעלת-הבית ביחוד את הקוולריה... את הרבנות במגפים — זו היא חולשתה. — והמין היפה? — שאל יוסף, בחשבו על אודות סוניה, שקוה למצוא שם גם אותה.

— תמצא שם מכל המינים! — ענה אבא — אלא שהתודעת כבר אליהן ואלה אשר לא ידעת. והאמת נתנה להגיד, בביתה אפשר לבלות את הזמן באופן נעים. הלא השעה שעת מלחמה ועלינו להסתפק במועט... מה לעשות? — ובעלה איפה הוא? — התענין יוסף.

— בעלה הוא בפטרוגרד — ספר אבא — בכלל זהו זוג, אשר לא יפקד ולא יזכר במשפחה יהודית, כמו שאומרים. הם חיים, כחתול ועכבר". אומרים, כי הוא מצא אותה בשעת עבירה, ואמר לגרשה, אבל היא תבעה את "כתובתה" שאינה לפי כחותיו. בכלל, הדברים האלה אינם מענינים אותנו...! העיקר, כי היא מצטיינת בהכנסת-אורחים, ומובטחני, כי לא תכעס עלי על שהכנסתיך לביתה. —

בעלת-הבית — "דרגון" בצורת אשה, בעלת חזה ענקי ופנים יפים, אבל גסים ותאותניים — קדמה את האורחים ברצון רב. עם אבא התנהגה בפמיליאריות, כמעט גסה, בצותה אותו לרגעים למלא פקודה זו או אחרת; את יוסף קבלה בחבה והראתה לו תיכף מתוך בת צחוק את שניה הקטנות ובקשה אותו לעשות בביתה כאדם בתוך שניו.

במעונה היתה כבר חבורה קטנה של אורחים; ביניהם מצא יוסף חברים אחדים, מהם ששמשו אתו יחד ברוטת האבטומובילים ומהם בהלקי-צבא אחרים, גם עלמות ונשים אחדות — שאמנם, לפי דברי אבא ידע כבר אחדות מהן. מה שהפתיע בתוך אותה החברה של הגדולים, היה הנער הקטן, כבן שבע, שהתרוצץ בחדר אנה ואנה, ידע את כל האורחים בשמם, השתעשע בחניתותיהם ותכשיטיהם ואותות הצבא שלהם וצחק והתעלס עם הכל.

— זה בני יחיד! — פנתה בעלת-הבית אל יוסף לא בלי-גאווה, וקשה היה לדעת, אם התכוונה להדגיש בזה, שיש לה בן, או כי בנה הוא יחיד אצלה, ובכלל היה קשה להבין, מה לו לקטן בחברת הגדולים האלה. יוסף חשב על אודות סוניה. בפנה טמירה בלבו היה מיחל, אולי תבוא עם היא הנה, ובמדה שהרבה לשבת פה, היה שמח, כי סוניה לא נמצאה בחברה זו.

— הגני להציג לפניך את חברתי אידה ניימן — נגשה אל יוסף בעלת-הבית בלוית אשה קטנה, יפה — זו היא ילידת-עירי, שנמצאת עתה, לדאבוננו, ביד האויב. יחידה וגלמודה היא פה, ובבקשה לשעשע אותה. יוסף ישב בקרן-זווית על דרגש קטן, בהסמכו אל הכותל. האשה הקטנה, אמנם, מצאה חן בעיניו ולא בלי הנאה התודע אליה ונכנס אתה תיכף בשיתה. בטוי פניה, שהיה בו גם מן הפחד של התינוק שנשבה בין זרים, וגם מן השובבות של קונרס, ביחוד בשעת צחוקה, אופן דבורה, שהיה במקצת דרך החוסם, והאציל לה פיקנטיות יתרה, כאלו לגלגה ולא האמינה בעצמה, במה שהיא אומרת; גופה, בנוסח, זעיר אנפין — אבל כצלוחית של פליטון קטנה וכקופסה מלאה ממתקים, גודף ומעורר-חשק — כל זה משך אליה תשומת-לבו של הידען, ויוסף היה בלבו אסיר-תודה לאבא על שהביאו הנה. — עשה עמדי חסד ודבר אלי יהודית, אם רוצה אתה בכלל לדבר אתי — צחקה האשה — כי את השפה הרוסית יודעת אני אך מעט מאד... — אדרבא, אדרבא! — אמר יוסף — שמח אני להצעתך, ועמך ביחוד הייתי מדבר אפילו בשפת האלמים, ובלבד שתשמעי לי. — בלבד שאשמע לך! נעים מאד! — ובפנותה אל חברתה בעלת-הבית אמרה:

— אני הצעתי למר גולדין לדבר אלי יהודית. שונאה אני את הצרמוניות, הלא תדעי... וכלום בי האשם? רוצה אני להתעלס אתו, והשפה הרוסית היא כחצץ בין שני... ובכן, אני פותחה! על אודות מה נדבר? — ספרי לי את אשר עבר עליך במשך שנות גלותך! — אמר יוסף — הלא את נעה-ונדה... — זה כשתי שנה! — כבשה האשה הצעירה אנחה — אבל על דבר זה אספר בפעם אחרת. אין השעה ואין המקום מוכשרים לזה. — אם כן עליך להבטיח לי, כי נתראה עוד, כדי שתוכלי לספר לי את כל אלה — — אך ורק, כדי לספר לך, רק לשם זה? — צחקה האשה בלחשיטה, שזועזה את יוסף — אולי בגלל זה אין הדבר כדאי?... — עלי להתראות עמך עוד ויהי מה! — אמר יוסף — התשמעי! — הגני שומעת! — הוסיפה האשה לצחוק, שהתרגשותו של יוסף לא נחלמה ממנה וגרמה לה תענוג, כפי הנראה — הלא אמרתי לך, כי יהודית אני מבינה היטב. — בואי, בואי אלי! — אמר יוסף בהתקרבו אליה — אני אחכה לך. האשה הוסיפה בחן מיוחד: — אולי עוד היום! אולי עוד עתה?... אולי ברגע זה? ואולי אינו כדאי בכלל לדחות את הדבר?... — בינתיים נגשה בעלת הבית עם רופא צבא והציגה אותו לפני גולדין. — זה הוא שכני, שגר בביתי, התודעו! ואני נחפוה, כי העולם רוצה ברקודים.

— במקום שמדברים יהודית, לשון-אמא, אוהב אני להטפל! — אמר הרופא, שקרא לעצמו פריידין — אמנם בתנאי, אם איני מפריע בעד השיחה. — בבקשה, בבקשה! — השיבו יחד יוסף ואידה.

— ואף תאמר, כי אני עושה זאת לשם אוריגניליות. אמנם העובדה, כשהיא לעצמה מוזרה היא, אם האדם המדבר בלשון-אמא רואה בזה אוריגניליות מיוחדת, אבל מה לעשות! דברי אינם פרדוקס, ובימינו, כשאני רואה יהודי לבוש בגדי-שרד עם אות האוניברסיטה מדבר יהודית, רואה אני בזה מעין יוצא מן הכלל.

— אם דבר זה מכוון אלי — הריני חיב תודה לבת-שיחתי, שעוררה אותי לדבר יהודית.

— ואני — ענתה האשה — מחויבה אני להודיע את קלוני ברבים, כי צולעת אני בשפה הרוסית ומדברת רק, רחמנא לצלן, יהודית.

היא צחקת בת-צחוק מלאה-יחן, שעברה ודבקה בכל השומעים. מספר האורחים נתרבה. בחדר הסמוך יצאו במחולות למנגינות הפסנתר. הנה בא שטוק והוא נגש אל החבורה הקטנה.

— שלום, שלום, יהודי קובנאי! — ענה פריידין על ברכתו, ובפנותו אל יוסף הוסיף:

— קורא אני לבני „הבטליון היהודי“ יהודי-קובנה, — כמדומני, זכרון קובנה לא ימחה כל-כך מהר מללבם.

— לא, לעולם לא! — קרא שטוק בחשיבות מיוחדת מתוך פנור-הנפש — ובכן מטרוניתא, הנני להזמין אותך אל המחול. הוא נקש במגפיו על פי הנוסח הצבאי, והסתלק עם אידה.

יוסף ופריידין נכנסו בשיחה ארוכה. פה מצא מין את מינו. פריידין היה גדול בשנים מיוסף. הוא היה כבן ארבעים ולמעלה, פניו היפים — פני יהודי מזרחי עם זקן עגול שחור ועינים שחורות ומאירות — היו מרהיבים עין. שערות ראשו השחורות והמרובות, הלחיים המלאות עם אדם-הנוער העידו על שלמות הגוף והנפש. כפי שיצא מדברי פריידין היה גם הוא בגליציה, בבריגדת-ארטילריה, והדיכוי שלו היתה סמוכה לזו של יוסף, שניהם היו עדי-ראיה לצרותיהם וענוייהם של יהודי גליציה, והצרות והענויים האלה מצאו הד אחד בלבותיהם. הם שמחו, לכאורה, על ההזדמנות, לשפוך איש בחיק רעהו את שיחו ומרי נפשו, כאלו העיקו עליהם הדברים הבלתי-מבוטאים: זה כמה וכמה. הזכרונות צפו כגלים ורצו איש לקראת רעהו. האחד סיים מה שהשני פתח. מלחמות-אוקטיבר, נפילת-פשמיסל בידי הרוסים, המצור, העליה על הרי הקרפטים, הנסיעות ללבוב — זה גן-העדן של תענוגים והמרגוע לנלחמים — אחר-כך הנסיעה מגליציה, השיבה לרוסיה, — כל המאורעות האלה עברו נגד עיניהם במהירות נפלאה.

יוסף, בהתפעלות המיוחדת לו, קרא:

— שמח אני מאד, כי נקרית לפני! זו היא כמעט הפעם הראשונה, אחרי יציאתי מגליציה, כי נפגש אני עם „גליצאי“.

— אם כן, אפשר שתלוני — ענה פריידין אשר התפעלות זו שאינה עשויה.

של בן-שיחתו התדבקה גם בו — עלי ללכת לבית-החולים, היום אני עומד על משמרתי בלילה. הדרך אינה קרובה ביותר, אבל אני אלך רגלי ונפטפט מעט. שניהם נפטרו במהרה מבני החבורה ויצאו.

אידה ויוסף נפטרו איש מרעהו מתוך חביבות כמכרים ישנים, והיא הביטה באותו המבט, המבטיח לגבר את כל „העולם הזה“ ומקפח בודאי שכרו „בעולם הבא“...

פריידין ויוסף יצאו החוצה, וכאלו נחפזו לגמור את השיחה, שבו תיקף להמשיכה.

— אמנם, היו מומנטים קשים בגליציה — ספר פריידין — אבל המומנטים ההם למדוני הרבה. זוכרני, הדבר היה אחרי נפילת פשמיסל... הדבר היה, כידוע לך, לפני חג הפסח. הייתי — אני והבריגדה שלנו — בעירה גליציאית קטנה. בבריגדה היתה „אורה ושמחה וששון ויקר“. כלנו היינו במעונו של הקומנדיר, שערך סעודה... השתיה היתה כדת. הקומנדיר והאופיצרים הלקו את גליציה. ומדדו את גלילותיה, בנוסח הידוע: „מואב סיר רחצי, על אדום אשליך נעלי“. ופתאום, כטוב לבו ביין, פנה אלי הקומנדיר ויאמר: „אתה בודאי תצטער על נפילת-פשמיסל, והדבר מובן, כי למה נרמה את עצמנו? הדבר הוא לא לטובתכם. גם פה בגליציה תעשה המלכות סדרים, כאשר תאהב. גם פה יהיה תחום-המושב בעד אחיך, אסור יהיה ליהודים לגור בלבוב, ובקרבת פשמיסל, ועוד... ועוד...“ קשה היה לי להשיב דבר-מה באותה שעה... חפצתי לאמר: „כן, מצטער אני“ אבל, כמובן, לא מצאתי די-אומץ בנפשי לעשות זאת; ובאמת הצטערתי באותה שעה, אבל לא על נפילת-המבצר, כי אם על מורך-רוחי... לבי המה ליהודי גליציה, שהתהלכו בעירה כמתים חיים, הרבה נטרפה דעתם עליהם, והרבה מתו מיגון, ואני לא מצאתי די גבורה בנפשי להשתתף יחד בצערם. אמנם, היו מומנטים, אשר השבתי, כי רק אז ישתחרר היהודי, אם ימצא עוז בנפשו לאמר: „את יעקב אהבתי ואת עשו שנאתי“...

— אמנם — קרא יוסף — יש שנדמה לי, כאלו כל המלחמה לא באה לעולם, אלא בשביל ישראל. יודע אני כי השקפה כזו ילדותית היא, מגוחכה, אבל קשה לי להשתחרר ממנה. רואה אני בכל מאורע חשוב שמתרחש רק את צדו האחד, את „הגון היהודי“ שבו, ונכון אני לחשוב אותו ל„אצבע אלהים“ של אל נקמות...

— השקפה זו — העיר פריידין — כמובן, יש בה הרבה מן התמימות, יש בה הרבה מהשקפת בני הדור הישן, שדורשים סמוכות בין המלחמה ופסוקי כתבי-הקדש. אבל גרעין אמת יש בה. אנו היהודים אופטימיסטים אנחנו לפי גשיתנו, אנו מאמינים כי יש „אלהים שופטים בארץ“, וגם במלחמה זו, באותה הערבוביה והאנדרלמוסיה המשונה, שבאה לעולם, הנני רואה, כמו שאתה אומר, אצבע אלהים... זה כמעט שתי שנים שאני במלחמה, ובתור רופא-גדוד עברו עלי הרפתקאות בלי-מספר, ובכל זאת הנני שבע-רצון, הנני שמח כמעט, כי נודמן לי להשתתף במלחמה. מעולם לא הרגשתי את החיים באופן אינטנסיבי

כמו עתה. הנני נכון לחשוף את זרועותי ולצאת בקרב, במלחמת-כפים. והידעת בשבילי מי? בשביל היהודים, בעד כבוד היהודים.

קמה דממה. האויר הקריר של ליל-תשרי הכניס עוז ועצמה בלב החברים המטיילים. היו „הימים הנוראים“, בעולם היתה מורגשה, כביכול, אימת יום הדין. היריות הקשות מעבר החזית הרעידו לפעמים את האויר, כאלו באו וזעזעו את האדם הישן, להחרידו, לנערו, ולקרוא אותו „לחשובה ולמעשים טובים“... — הדבר מוזר — אמר יוסף — בלי ספק זאת היא השפעת המלחמה. אני, למשל, מעולם לא הרגשתי את יהדותי באופן בולט וחזק כמו עתה, והדבר הזה מעורר בי הרהורים רעים. אני רואה את עצמי סגור ומסוגר בתוך עוגה צרה, ככלוא בתיבה, יהדותי מעיקה עלי, כביכול.

— זה לא אמת! — קרא פריידין — לא היהדות מעיקה עלינו אלא רגש-הפחדנות שבלבנו. אלמלי מצאת עוז בנפשך להבליט את עצמותך הבלטה גמורה, ולהראות את ישותך בכל תקפה, כי אז לא הרגשת שום מועקה. אני הנני יהודי והנני יכול להעיד על עצמי, כי יהדותי לא לחצה אותי מימי.

פריידין כמו נשתקע בזכרונות, ואחרי רגעים אחדים הוסיף:

— זוכרני מקרים כאלה, למשל, אשר אירע לי בתור רופא להפגש עם חילים יהודים שסרחו. לא אכחד, מתחלה היה הדבר קשה לי מאד. כמעט שהתביישתי להביט בפניהם, כאלו חטאתי יחד עמהם. קשה היה, למשל, לדבר על אודותם עם הקומנדיר והאופיצרים; אולם גם את „הקשר הגורדי“ הזה נתקתי בחדא מחתא... רגש הערבות הוא חרפה וכלמה לאדם החפשי... רגש זה הוא ירושת-הגלות ואחת המתנות הטובות, שימי-הבינים הנחילו אותנו. זהו, אמנם, רגש קשה, אבל היהודי האינטליגנטי מחויב להשתחרר מן הרגש הזה... זוכרני מקרה אחד, שנחרת במוחי. הדבר אירע בגדודי. חיל יהודי אחד נידון למיתה ע"י יריה, על ש„עשה מום“ לעצמו כדי להשתחרר מעבודת-הצבא, ואותי — כנראה, חפץ הקומנדיר להרעימני בגלל „חופש דעותי“, שהרי גם רופאים נוצרים היו בגדודנו — אותי, כאמור, שלח להיות עד-ראיה לפסק-הדין. כנהוג לפי חוקי-הצבא... זה היה מחזה קשה, אבל אני קימתי את פקודתי... אותי, אגב, הזמינו גם למשפט, להיות מתורגמן, כי המעשה שהיה כך היה: החיל הובא אל „האוקלדוק“ עם פצע חשוד ברגלו, בדקו ומצאו בכיסו כלי-הזאה ואיזה נוזל. הוא נמסר לדין. אגב, מצאו במכתבי — מכתב מכלתו, שבו היא כותבת בין יתר דבריה לאמר „עשה בך מום“. אותי הזמינו לתרגם את הדברים רוסית... תרגמתי, כמובן... החיל הודה לבסוף בעצמו, כי עשה מה שעשה, ופסק הדין יצא אל הפועל... קשה היה לי הדבר הזה, ואני אמרתי אז לעצמי: חפשי אני לגבי היהודים ולגבי הגוים... הרותי האישית היא למעלה מכל דבר... היהודי שסרח יענש די חטאתו... פסק-הדין היה קשה, אבל הלא השעה שעת מלחמה.

— מקנא אני בך בגלל שלמות רוחך — אמר יוסף.
פניו של פריידין נתאדמו, והוא הוסיף בהרימו את קולו:

— זו היא הפעם הראשונה, שאנו היהודים יצאנו על במת־העולם בתור עם, ובאנו במגע עם שאר האומות, במגע קרוב, כי המלחמה, בה בשעה שהיא מרחיקה, הרי היא גם מקריבה את העמים זה לזה. ועלינו להבליט את עצמתנו, עלינו להסיר כל רגש פחדנות מן הלב, להטהר ולהצרף. אנו חיבים. זוכרני עוד מאורע אחד. הדבר היה לרגלי יציאתה של איטליה למלחמה. הקומנדר שלנו הזמין לסעודה את כל האופיצרים לחוג את חג השתתפותה של בעלת־הברית החדשה. גם אנו הרופאים היינו בין המטובים. כל אחד ואחד מצא לנחוץ לשאת את כוסו לכבוד איטליה, להלל, לשבח ולפאר ולרומם את מלכה ואת צבאותיה, ועוד ועוד, כנהוג, הכל שתו ונאמו, נאמו ושתו, ובתוכם גם חברי הרופאים. אני פרשתי ולא שתיתי. וישאלני הקומנדר: פריידין, מדוע לא תשתה? ואומר: הרשני נא, אדוני הקומנדר, לדבר דברים אחרים. ויאמר: דבר, ואקום ואומר: אדוני, יותר משלשים שנה היתה איטליה בעלת־בריתה של גרמניה ואוסטריה, ועתה, בשעת־צרה, הפרה את בריתה וחבגד בהן. אמנם, מודה אני: הדבר הוא לטובתנו, אבל עלינו לקבל את הדבר הזה בשתיקה, בדומיה, כי לשותות לכבוד הבגידה — ולכנות את הדבר בשם אחר לא אוכל — אינו מן הנימוס, לפי דעתי. הבגידה היא מעשה מגונה, ולכבדה בשתייה לא אוכל... גמרתי. קמה דומיה. השתיקה היתה קשה לי מאד: הרגשתי, כי היא מדכאה אותי, אבל עמדתי בנסיון... הדבר עבר בשלום. והדבר היה ממש באותם הימים, שאותנו היהודים האשימו בעון־בגידה ובעוד עלילות כאלה... אבל, אני אמרתי לעצמי בצאתי למלחמה: אם נגזרה עלי ליהרג, אהרג לכל הפחות על קדוש היושר והאמת...

פריידין נשתתק, ואחרי רגע אמר בבת־צחוק:

— אגלה לך סוד קטן. הקומנדר והאופיצרים אהבו אותי בגלל מדתי — אהבת האמת — וכבדוני... והרי לפניך אות: הנני עומד לעזוב עתה את הגרוד, והאופיצרים מתכוננים לחוג את פרידתי ומאחורי־הקלעים נודע לי, כי הם רוצים להגיש לי לזכרון שעין־זהב...

— נפלא, נפלא הדבר! — קרא יוסף.

אך פתאם חשכו עיני יוסף מראות ורגליו מעדו לנפול. סמוך להם, על המדרכה, בקרבת בית החולים, ששם עמד פריידין, עברו שני זוגות: אופיצר עם נערה, שנים שנים בשורה. הראשונה היתה סוניה. הוא הכיר אותה; תכף וגם היא, כנראה, הכירה אותו ותסב את עיניה. יוסף עמד כמכה־רעם. הוא היה נכון לקפוץ לקראתה, לאחוזו בה ולשאת אותה הלאה, הלאה... הוא הבליג על התרגשותו ונפטר מחברו.

— מה זה היה לך? — שאלהו פריידין מתוך תמיהה ובת־צחוק. — התקנא בהם? אין זה כדאי!

יוסף לא הלך הביתה. זמן רב עמד על מקומו והביט אחרי סוניה. שהלכה והתרחקה... לבו היה שוחת דם. הוא אוהב את הנערה הזאת... היא כבשה אותו ושעבדה אותו לעבד לה. הוא גם לא כעס עליה, על שהיא מטילת עם אופיצרים. נכון היה למחול ולסלוח לה הכל...

יוסף ידע היטב את טיבן של הנערות גם פה בעירו. במשך ימי ישיבתו הקצרה הספיק כבר להתודע אל רבות מהן, לבוא אתן ביחוסים קרובים, ולא מצא בהן כמעט אף פעם לא מלחמה ארוכה ביותר עם היצר, לא פקפוק או חששות אחרים, וכשם שלא היה הראשון אצלן, כך – היה בטוח – לא יהיה גם האחרון. עם רבות נפגש אחר-כך, סח אתן בפשטות – ואף אחת מהן לא השאירה בלבו שום רגש חזק או אפילו תשוקה יתרה של פגישה שניה, וכל אלה העלמות לא היו מאותן שאומנותן בכך, כי אם סתם נערות, שהרוח של קלות-דעת, של התאוה הגסה, של ירידת-המוסר וההפקר – שמלא את כל חללי-האוויר בימי המלחמה – אחזה גם בהן.

הוא ידע והרגיש, כי גם סוגיה היא אחת מאלה, אבל כל ההוכחות לא הועילו; יוסף הרגיש כי איזה שכרון תקף אותו, כי יש רק מפלט אחד מן הסכנה, והיא הזמנוסה... מזו נעשה צר מהכיל איזו מחשבה, הוא זכר את הרגע שגיש את סוגיה בלויית האופיצרים, כשמחו נתבלבל ולבו קרוב היה להתפלץ, הוא זכר את ההעויה, שרחפה על פני פריידין, שחשבו ודאי למושג, והוא הבין, כי נערה זו עקרה את לבו מחזהו, לוחצת היא אותו בידיה, באגרופיה, וממנה יצא משפטו: אם להשליכו לכלבים לטרף או לפחת בו רוח-חיים שיגדל...

ה.

קליפות-הערמונים המנופצות והעלים הצהובים היו זרועים על שבילי הגן. לפעמים נשגה רוח בהזקה, וצוד קליפות-ערמונים ועלים בודדים נפלו על הקרקע. יוסף התהלך יחידי. היו בגן הרבה טיילים. מלבד הטיילים התמידיים נוסף הפעם עוד מין חדש: הם המתפללים, שענו את נפשם כל היום, בצום ותפלה ובאו הנה לנוח מעט, לשאוף רוח אחרי תפלת-מוסף ולהחליף כח לתפלת-נעילה. יוסף התהלך בלי מטרה קבועה, אבל חפצו היה ברור לו ובלבו בערה התוחלת, אולי יפגוש כאן את סוגיה. זכרונות הילדות התרוצצו בלבו, זוכר הוא: הדבר היה ביום הכפורים, כשהתעוררה בו בפעם הראשונה בימי חייו תאות-המין. אז התחיל מרגיש בפעם הראשונה הרגשות זרות, נעימות ומענות, שלא ידע אותן עד היום ההוא. אז התעוררה בלבו בפעם הראשונה הכרת-החטא. הוא היה כבן ארבע עשרה שנה, בבית-הוריו היתה משמשת בתור שפחה „גויה” יפה, שפעלה עליו פעולה עצומה, ובמבטיה החודרים, שירתה אליו, היתה מכניסה בו מאויים חדשים, בלתי-ידועים. היא משכה ודחתה אותו בבת אחת. פעם אחת – הדבר היה בעשרת ימי תשובה – היא יצאה מחדר-הבשול להביא מזון לעופות המזומנים ל„כפרה”, והוא המתין בכונה בפרוודור, כדי שתלך תחלה ולא יפגש בה בצאתו על המעלות. והנה – מעשה שטן – היא שבה דוקא בשעה שיצא ונתקלה בו בכונה בפתח הדלת, חום גופה – היא היתה לבושה רק שמלה בלבד – הצית אותו, וכמעט שהלשה דעתו. מן היום ההוא אבדה מנוחת-נפשו. הוא ידע, כי חטא. ביום הכפורים צם והתפלל בכונה. הוא זכר

עוד: אחרי תפלת-מוסף אמר לו אביו, כי ילך הביתה לישון מעט, והוא, כאלו חכה רק לרשיון זה, רץ הביתה ושכב על מטתו. פתאם הרגיש בצעדים מתקרבים. הוא שמע קול לחש: זו היתה המשרתת עם בת-השוער, שנכנסו בלס לחדרו. הוא עצם את עיניו והעמיד פניו כישן; אבל לא יכל להרדם, ושב לבית-הכנסת... חצי-אפל היה בבית-הכנסת. נרות-הדונג דלקו והחלו לדעך. פני המתפללים היו כדונג. הקהל גמר את פסוקי-התהלים האחרונים והחזן התקין את עצמו לתפלת נעילה. הנערים סבבו את החזן ואת המשוררים, אבל הפעם נפקד מקומו בין הנערים...

עתה חלף הקסם, בטלה האמונה, נעקרה מן הלב יראת-החטא התמימה, אך נשארו איזו געגועים בלתי-ברורים לשלמות הרוח והנשמה. יש שתתעורר לפעמים בתוך תוכה של הנפש תשוקה עזה לטהר את עצמו ואת כל העולם כלו; — ותשוקה כזו הרגיש גם עתה. מי יודע, אם לא שקר בפי אלה, שמרגנים אחרי סוניה, כי נערה משחתה ורודפת-תענוגים היא? מי יודע, איה? האפשר הדבר, כי היא מתפללת עתה בבית-הכנסת? הוא היה נותן את חצי-חייו, לו היה כדבר הזה! סוניה, שעומדת בבית-הכנסת ומתפללת מתוך הסדור ו אפילו, אם לא תבין את פרוש המלות!... אדרבא, הדבר הזה היה מגדיל עוד את חנה... השפתים נעות, אינן יודעות מה שמוציאות והלב בוכה במסתרים... סוניה חוזרת בתשובה! יוסף לא הרגיש, כי מחשבה זו נתנה לו פתאם כנפים, והוא רץ כמעט בגן... מי יודע מה שממריץ אותה ללכת עם האופיצרים? אולי רק לשם טיול... השעמום בעיר גדול, ומה תעשה נערה יפה כמוה?.. אולי יש, בכלל, בכל אותה הנטיה, שנערות שכמותה מרגישות לאנשי-הצבא, רק אותו החפץ הגלותי-היהודי, להתכבד בקרבתם של גוים? אולי נערה טהורה היא... מן המחשבות האלה העירה את יוסף ידו של פריידין, שטפח לו על כתפו. — שלום, מה נפלו פניך? התזכור את דברי המשורר היינה:

Noch ist Polen nicht verloren,
Unsere Frauen tun gebären,
Unsere Mädchen tun desselbe.

— אמנם, יפה כונת! — אמר יוסף — על אדות הנערות חשבת. — אם כן הבה נטיל. נסתכל גם אנו בהם מעט. עוד שעה שלמה מותר לנו לחטוא, ואחר-כך נתפלל תפלת נעילה ונאמר: „על חטא שחטאנו לפניך במראית עיניך“. פריידין לוח את דבריו האחרונים בנגון המקובל, ושלב את ידו בזרוע חברו.

— ואתה לא שכחת עדיין את הנגון הזה? — שאל יוסף.
— כיצד? לשכוח? הלא זה עתה אני שב מבית-הכנסת, זה עתה שמעתיו, ואיך אשכחנו?
— ובכן, התפללת? — השתומם יוסף.
— התפללתי וגם צמתין — ענה פריידין בפשטות.
— אשריך וטוב לך! — קרא יוסף בהתפעלות.

— האשר איננו כל כך גדול — התלוצץ פריידין.
 — אשריך וטוב לך! — שנה יוסף — אני לא כן עמדי. מרגיש אני, כי
 יש בי איזה דבר מסבל הירושה, והדבר הזה מעיק עלי. למשל, הלא אני
 „בשר ודם“ חוטא ופושע, כאחד הצעירים; אבל בשעה שאני מחבק בזרועותי
 אשה יהודית, נשואה או פנויה, לא אוכל להשתחרר מן הרעיון: „אשה
 עבריה אינה צריכה לפרוץ את גדר-המוסר“.

— הדבר אינו נכון — אמר פריידין — וכי אין האשה העבריה בת-חיה
 כשאר אחיותיה? מדוע חיבת היא בשמירת הצניעות יותר מן הנוצרות?..
 אין זה נכון! בכלל, אני לך בתור רופא — הוסיף פריידין — אם אתה אשם
 באיזה דבר, הוה מאשים את עצמך, אבל לא את היהודי שבך. היהדות אינה
 מחלה, היהדות אינה התחייבות, אינה שטר-חוב, שצריכים לפרוע אותו.
 — הבה נצא מן הגן, נלך על המדרכה — פנה פתאם יוסף אל פריידין.

הוא ראה שם חבורת נערות ואופיצרים וביניהם גם סוניה.
 — הבה! — הסכים פריידין, בהציצו על חברו בבת-צחוק — רואה אני
 לאן תחפוץ, בן-אדם! כזבוב מסביב לשהבת!..

סוניה היתה לבושה בגדי-סתו. האויר הקריר מעט האדים את לחייה.
 היא צחקה, בכבשה את ראשה בקרקע, כאלו חפצה לכבוש את יצר-הצחוק.
 אחד האופיצרים, שמלא, כנראה, תפקיד של „בדחן“ החבורה, דבר בקול
 רם והכל צחקו...

— התדע את הנערה הזאת? — לא יכל יוסף להתאפק משאול את פריידין.
 — יודע אני אותה ואת כל החבורה! — אמר פריידין.
 — מנין לך? — הוציא יוסף, כמעט בלחש, כאלו לחץ דבר-מה את גרונו.
 — אנו הרופאים יודעים לפעמים יותר ממה שאנו רוצים לדעת — אמר
 פריידין — אבל, אין כדאי לדבר...

— מה? היא פנתה אליך בתור חולה? — התגבר יוסף לשאול.
 — אין אני מדבר עליה כעל פרט — השתמט פריידין מתשובה ברורה —
 מדבר אני על הכלל... לא אחת ושתיים נקראתי פה אל נערות קטנות,
 כבנות ט"ז ולא יותר, לתקן את השגיאות, שעשו בהן המילדות...
 — מה? אתה צוחק? — קרא יוסף.
 — נחדל מזה! — אמר פריידין — הלא יום-הכפורים היום! — הוסיף בצהוק.
 — הבה נכנס לבית-הכנסת, שעת-נעילה הגיעה! — פנה אל יוסף.
 אך יוסף לא שמע את דבריו ולא שעה להצעתו.

ו.

יוסף החליט לכתוב אל סוניה. הוא ידע, כי בדבר שפתים לא יעלה
 בידו לשפוך את לבו.

יוסף לא אהב צד עתה. האהבה לא היתה לו עד עתה אלא מין געגועים
 חרישים, יסורי נפש דקים-דקים. האהבה הטורפת, הזבה דם, המנצחת והמנוצחת

היתה זרה לרוחו, יוסף חי רק על הרשמים, שהיה מקבל, וניזון מההרגשות שהולידו, והרשמים וההרגשות היו משתנים חליפות. אהבתו את סוניה היתה טהורה מן התאוה הגסה: יותר משחמד את גופה, אהב את נשמתה. סוניה היתה לו הסמל והתמצית של כל הנערות שפגש עד היום הזה. היא היתה לו חידה חיה, שלחכה את דמו בלשונות-אש, שנקרה במוחו במסמרות-ברזל. סוניה לא היתה לו, משאת-נפש המבוקשה, המקווה, חלום-הנוער, הטובה בנשים: יוסף לא האמין בכל אלה. אבל הוא חפץ לכבוש את גופה של סוניה יחד עם נשמתה. אפשר שהאגוז נכוב, אך הוא רוצה לפצח אותו בעצמו, כדי לפתור את החידה, כדי להרוס את הצלם, שמוליד מרחוק את האילוניה. היו ימים, שיוסף לא פגש את סוניה, לא שמע על אדוניה מאומה, ובאותם הימים היה רוחו שלו ושקט. כמעט שנשכחה אז סוניה מלבו, – אבל די היה לו לפגוש אותה ברחוב, או לשמוע דבר-מה על אדוניה, וכחול-הרוח היה משתקע בשגעונו, מתענה, מסתגף, ונכון לשכוח את הכל, לותר על הכל, ובלבד שיעלה בידו לכבוש אותה. יוסף הרגיש, כי לחזור אחרי סוניה, לדבר על לבה, לפתוחה, בקיצור, לנהוג בה את המנהג הרגיל, שנהג באחרות – דבר זה הוא למעלה מכחותיו. את סוניה עליו לכבוש בבת אחת, בחדא מחתא... מלה מפיה שלא כהוגן, שלא כרצונו, תוכל להעבירו על דעתו. כתינוק שחפץ לעמוד על טיבו של כלי-זמר ואינו מסתפק ואינו מאמין במה שאומרים לו ובקצרות ובעקשנות הוא רוצה לעמוד על סוד הזמר על-פי דרכו, – כן חפץ יוסף להשיג את סוניה ולמשול בה במאמר אחד. הוא כתב ומחק, מחק וכתב, בלי מצוא את המלים ואת הבטויים הנכונים. הוא חפץ לתאר במכתב את עצמו, את נעגועיו אליה, אבל כל מה שכתב נראה בעיניו בנלי ו"חולין" ביותר. אומרים, כי כל ה"נאהבים" רואים את עצמם כאלו הם המציאו את האהבה בפעם הראשונה. יוסף לא כן הרגיש. הוא חפץ לשאול את סוניה, אם מצאה היא את האהבה המבוקשה, אותה האהבה הגדולה, שאליה שואפים כל הבריות, כל החי והנברא בצלם, אותה האהבה, שהיא סוד כל היצירה בעולם. לפי דעתו, לא היתה האהבה הזאת במציאות בין איש ואשה, ונפשו ערגה לדעת, אם מצאה היא, סוניה, אהבה כזו? הוא לא יכל להניח אף רגע, כי סוניה אולי אינה מבקשת כלל וכלל את האהבה הזאת... ואם היא מאושרה – יוסף חשב אותה למאושרה, ודבר זה הדאיבו – הלא מצאה, בלי ספק, אותה האהבה! והוא הוא, יוסף, שבקש אותה כל ימיו ולא מצא, הרגיש את עצמו נעלב ואמלל... מדוע מתרועעה סוניה עם האופיצרים? איזה ענין מצאה אצלם? כלום קשורה היא אל אחד מהם, או היא אוהבת אותם כלם? האם ממלא האחד מה שחסר השני? ומה הן התביעות שהיא דורשת בכלל? ואולם בשעה זו שהרצה את דבריו במכתב, היה קול שני מדבר בלבו, כי סוניה זו, שהוא כותב אליה, אינה אלא בדמיונו, וכי סוניה האמתית, המטילת, החיה, המתנועעה, היא אחרת, אחרת לגמרי! אבל כאן באה לעזרת, אהבתו אותה תשוקת-הגוף החזקה, שורקת ספת-רעל במוחו של הגבר ומשטשטת את הגבולים בין המציאות והדמיון. לפניו רחפו עיניה השחורות של סוניה, המלאות תוגה, שפתותיה האדומות, הקטנות, הפתוחות לחצאין, כאלו הוציאו איוו מלה,

והמלה נחנטה, נתגבשה מסביב להן ואינה נותנת לפה להסגר. הוא חפץ לחסום את פיה בשפתי, לגזול מלה זו, לגנוז אותה... לפניו רחף צואריה העגול עם כתפיה המוצקות, שהיו חשופות מבעד לשמלתה תמיד, והוא היה בטוח, כי גוף כזה לא חבק עוד מימיו.

ופתאם פלח את מוחו רעיון חדש בזריזות קרע לרסיסים את פסת-הניר הזרועה אותיות כרמון... לא! לא על-ידי מכתב, לא על-ידי דברים! סוגיה תהיה שלו! ליוסף היו לפעמים הרגשות כאלה, שחש בהן מעין, נבואה לעתיד, וזו נתקיימה כל פעם. יוסף לא ידע מעולם, מאין באו ההרגשות האלה, אבל הוא האמין בהן. סוגיה תהיה שלו!... סוגיה אוהבת אותו!

יוסף קם ממקומו מתוך התרגשות, כאלו ה"נבואה" שנצנצה בו פתאם, קראה לו: קום, עמוד על רגליך! — והנה אידה לנגד עיניו!
— כנראה לא הכית לי!

יוסף לא הרגיש בכניסתה של אידה. היא פתחה את הדלת בזהירות, כמתגנבת, ובראותה כי יוסף לא שעה אליה, התקרבה על בהונות רגליה אל השלחן, ותעמד.

— הו, אידה היקרה! — קרא יוסף — כיצד באת ואני לא הרגשתי?

— כמלאך-אלהים ירדתי — ענתה אידה — הלא ידעת, כשהילדים לומדים בשקידה, בא מלאך ונותן להם מתנות. ואתה כתבת בשקידה, וגם קרעת בשקידה, ועל כן באתי.

— אמנם, אמנם — אמר יוסף בהתאדמו — כתבתי וגם קרעתי... ועתה נשב, נשחה תה, נאכל פת ערבית, ואת, יקירה, השליכי מעליך את כובעך, את מעילך...

הוא עזר לה להסיר את כובעה ואת הז'קט שלה.

— שבי, שבי על הדרגש, סמוך לי — הפציר בה — הכסאות שבורים ופגומים, בשבתי על הדרגש בבית חברתך התודענו זה לזה, ועל גבי הדרגש נמשיך את התודעותנו... ובכן...

— ובכן, — פתחה אידה — אני אספר לך את אשר עבר עלי... אמנם, את הכל אינני זוכרת, אבל מה שישים הזכרון בפי, איתו אספר לך...

— כיצד באת הנה? — שאל יוסף — בעלך איהו?

— המעשה שהיה כך היה — פתחה אידה בהסתדרה על גבי הדרגש — בפעם הראשונה לכדו הגרמנים את עירנו בל"י-קרב. צבאותינו נסוגו אחור, בלי שידענו דבר, ובבקר לא-עבות אחד התעוררנו והנה החילים הגרמניים מטילים בעיר. כנראה, הלך הצבא הגרמני סחור סחור כדרכו תמיד, ולקח את כל שטח המקום במצודתו. החילים עלו בבתים, באו בחנויות, ולקחו את כל אשר מצא חן בעיניהם, וכעבור שלשת ימים עזבו את העיר. הפעם, אמנם, היה הקרב לא רחוק מעירתנו וגם כדורים נפלו בשוק, החנויות היו סגורות והתושבים הסתתרו במרתפים, בשדות וביערים. קצרו שפתי מספר לך את כל התלאות אשר מצאנו! והנה באו הקוזקים! ראשית כל, האשימו את אחד מבעלי-הבתים היותר חשובים כי הרג את אחד מהם... מצאו קוזק חלל, מדדו ומצאו, כי נפל בקרבת בית

יהודי, ודבר זה היה די, כדי להאשים ברצח את בעל-הבית, לשוא היו כל ההוכחות והעדות, כי בית היהודי היה סגור ומסוגר, וכי היהודי הסתתר כל העת במרתף—לא הועיל דבר. סחבו את היהודי, ענו אותו, הכוהו, הביאוהו אל הקומנדנטן, ממנו אל שר-המחוז, ואלמלא עדותו של הכהן הנוצרי, כי נקי הוא וידיו לא שפכו את הדם, בודאי נתלה. אז שפכו הקוזקים את חמתם על כל התושבים. בלי דין ובלוי דיין, חמסו וגזלו כיד אומנותם הטובה עליהם; כמובן, יראנו להשאר בעירה. בין-ךך ובין-ךך נתפשטו שמועות, כי כל היהודים שבפלך קובנה עומדים להגרש, ואז החלטנו שלא להמתין עד שיגרשונו ונצא ברצוננו הטוב... אתה שומע, ידידי? כמדומני, אינך שומע מאומה, כי ממשמש אתה בשערות-ראשי... את כל המחטים הוצאת מראשי!... הוי, קונדס! השיבה לי את המחטים...

— שומע אני, שומע אני; — אמר יוסף— הוי, ילדה קטנה, נבראת לתענוגות וצרות נפלו בהלךך...

— לתענוגות! יפה אמרת— הוציאה האשה מפיה מתוך הרהור— הוי, לו ידעת, מה טוב היה הלקי בשבתי בעירתי יחד עם בעלי... הוא אהב אותי אהבה בלי מצרים ומה שבקשו עיני לא אצל ממני... הוי, זוכרת אני: הדבר היה כבר בדרך גלותנו. מסענו היה נעצר לא על יד התחנה, כנהוג, אלא רחוק, רחוק ממנה, על-פני השדה. הדבר היה בכסלו... הקור היה גדול. כל היום היינו סגורים ומסוגרים בעגלות, להשיג דבר-מה לאכול או לשתות היה מן הנמנע. על התחנות לא אבו למכור לנו מאומה, כי הלא בוגדים אנו... זוכרת אני: עצבי היו מתוחים עד למדה שאין למעלה הימנה. לא אכלתי ולא שתיתי, כי לא יכלתי לטעום מאומה. הרגשתי מרירות בפי, ופתאם נדמה לי, כי לו השגתי שוקולדה, כי עתה אכלתי בחפץ לב... וכי מה אתה סבור? בעלי לבש תכף את אדרתו, קפץ מן העגלה וירץ העירה לקנות לי שוקולדה... הוי, הוי!— קראה האשה— מדי זכרי את הדבר, רוצה אני לבכות... בעלי יצא... חכיתי שעה, שתים, שלש והוא לא שב... דמיתי, כי אצא מדעתי, ופתאם והנה... תוכל לשער לך את פחדי: בעלי בא ועל פניו תחבושת. היחפים זרקו אבנים בכל יהודי, שיצא מן המסע, ואבן אחת פגעה בפני בעלי... אלי... אלי! מנין היה לי הכח לשאת את כל אלה?! ווירסטה שלמה רץ בעלי ברחובות העיר, בפנים זבידס, עד שמצא בית-חולים ושם הבילו את פצעיו.

— לא לשוא אהב אותך בעלך!— אמר יוסף— הלא אשה נחמדה את, מאין כמורך! קטנה ומהירה, קלה וגמישה... שניך בודאי כשני כלב קטן... שנים כאלה אוהבות לנשוק...

יוסף אחז את ראשה ובתאוה לחץ את פיה אל פיו. שפתותיהם התלכדו.

— לו ישבתי אצלך שלשה ימים רצופים ושלשה לילות, כי גם אז לא ספרתי לך אף מקצת צרותי— פתחה שוב אידה— שער נא: הננו יושבים במסע צפופים ודחוקים, ממש כדגים מלוחים... האויר מחניק, ולפתוח את הדלתות— מן הנמנע, כי הרוח מכבה את הנרות. וכאלו בכדי להגדיש את סאת צרותינו,

צרפו לנו עוד כנופיה של גולים. אלה היו יושבי „מושב-זקנים” באיזו עירה קטנה; זקנים וזקנות, חרשים ואלמים ובעלי-מום מכל המינים. הצחנה היתה עד להחנק... והנה הלילה בא... הוי, הוי! לעולם לא אשכח את הדבר. תודות לשכני הטובים, שחמלו עלי – בעלי כבר אבד ממני: על לבו עלה לנסוע לירלנה, לפדות את מעט הסחורה, ונשאר שם – ובכך תודות לשכני, היה לי עוד מצע לסמוך עליו את ראשי. אבל בלילה צנחתי מעל מצעי. כיצד נפלתי, לא אזכר... הייתי עיפה וכל הלילה שכבתי שרועה על הרצפה... תוכל לשער לך את מצבי, כשהעירוני בבקר משנתי יללות ובכיות. אחד הגברים קפץ ויקחני בזרועותיו. אני הייתי כנדהמה. ומה היה? הזקן, שנפלתי עליו בלילה, מת, ואני שכבתי על ברמינגן כל הלילה... הוי, גם עתה בזכרי את הדבר הזה תאחזני פלצות... איך זה עצרתי כח לשאת כל זה?...

— חדלי, חדלי מספר! הדבר קשה לך! – אמר יוסף – נדבר על-אדות ענינים אחרים...

— ענינים אחרים! – חקתה האשה את קולו מתוך קנתור, כביכול, ומרטה את זרוע-ידו, ששבלה את צוארה... דמיתי, כי תשמע את דברי וכי תשים לב אלי, ואתה אינך שומע כלל וכלל... לא, לא אשוב עוד ולא אבוא אליך יותר... — ובעלך נשאר בויילנה? – שאל יוסף – ואין לך כל ידיעה ממנו? — לא מאומה, אפילו „עט-טבול” אין, כמו שאומרים! מי יודע, איהו? הוא מתהלך עתה בודאי ברחובות או יושב בסכה, כי הלא ליל-סכות היום... — ואני לא ידעתי כלל! – אמר יוסף – ובכן, יומא-טבא! — בודאי! בעד בעלי היום – „זמן שמחתנו” – צוחקה אידה – אומרים, כי סכות הוא זמן שמחתנו לגברים, יען כי יושבים הם בסכות בלי נשיהם. והוא בגפו שנה זו... אַח, הרף, יקירי! הלא אינני לולב, כי תטלטל אותי, עוד מעט ואצנח מן הדרגש...

הלבנה היתה במלואה. לילות כאלה יפים הם „נאהבים”. יפה הלבנה לאהבה וגם לטיסת האוירופלנים, אחרי שורה ארוכה של ימי-גשמים וימי-סותו אפורים ומלאי מרה-שחורה באו ימים טובים ולילות בהירים; אבל האויב ידע להפוך את הברכה לקללה, ובלילות הבהירים שלח העירה את מלאכי-האוויר הרעים שלו.

— הוי, חביבי, אני יראה – קראה אידה – אתה גר בדיוטה העליינה והפצצות תוכלנה לנפול במעונך.

— אל תיראי, אל תפחדי!

— איני יראה את המות, אבל יראה אני, פן תפגע הפצצה ברגלי או בידי ואהיה לבעל-מום... מי יאהבני או? הלא גם על בעלי אהיה שנואה... הבה, נרד אל הפרוזדור... שם אין הסכנה גדולה כל-כך.

— אף אני איני ירא מפני המות – אמר יוסף – אבל ירא אני מפני דבת הבריות. שערי לך, יקירה, מחר תתפשט שמועה בעיר, כי בבית פלוני אלמוני מצאו שני חללים, שנהרגו ע"י פצצה, ועל-פי התעודות יודע, כי זה

הוא יוסף גולדין ואידה ניימן, והגויות המתות היו שלובות יחד... הלא זה יהיה סקנדל נורא!...

— הוי! אמת בפין, ואני לא העליתי כלל דבר זה על לבי — אמרה אידה — שער לך, מה יאמר בעלי, כשתגיע אליו השמועה הזאת? הלא אחרי המלחמה יורם המסך ויודע כל מה שנעשה מאחורי הקלעים... הלא גם זכרי יהיה מחולל בעיניו...

— מי יודע, אולי לא טוב הוא ממך. אולי מרחף עתה על עיר וילנה ואירופלן רוסי וזורק פצצות... ומחשבות כאלה עולות גם על לבו ברגע זה... — אמנם, זו היא הנחמה היחידה! — ואולם הוי! אלי... אלי!... הבה נלך מזה... הלא שומע אתה... קול היריות הולך וחזק... שומעה אני את משק האירופלן ממעל לבית... נלך, נצא...

— לא כדאי! שמא תפגשי מכרים בפרוודור... הלא השעה מאוחרת... — הוי, מה נורא! אני לא אבוא עוד אליך לעת-ערב... הנני נודרה נדר: שמעני, אם יצילני ה' מן הפצצות בלילה זה, לא אוסיף לבוא עוד אליך לעת-ערב... לא... לא...

הבקר האיר. בעיר מנוחה שלמה. אידה כלתה לְכִשׁוֹת את התלבושת שלה, חבשה לראשה מגבעתה ארוכת-הכנף, ובהושיטה את ידה ליוסף לפרידה אמרה: — הוי, חביבי, אל תעצרני!

היא יצאה וכעבור רגע שבה, ובאחזה בידה את כף המנעול אמרה: — הפצתי לאמר לך, כי בנוגע לנדרי, אשר נדרתי, אקיימנו... התשמע? ... זבכך להתראות...

— אידה — פנה אליה יוסף — הגידי, התדעי פה עלמה ושמה סוניה צינמן... — לא אדע! ענתה אידה ונסתלקה.

לא הספיק עוד להתנדף ריח-התמרוקים החריף, שהשאירה אידה בחדר, והנה אורחים בלתי-צפויים באו אל יוסף.

זו היתה ז'ניצ'קא, שבאה בלויית סגן-השמש. — הוא לא ידע איפה אתה גר — אמרה ז'ניצ'קא בכניסתה, ברמזה על סגן-השמש — ועל כן הלכתי להראות לך את דירתך. אבא שלח לך את האתרוג לברך עלינו.

אמנם, ברוך הבטיח את הדבר ליוסף, אבל יוסף חשב זאת להלצה. סגן-השמש השתפק לפני יוסף בזרם מליצות והקדמות. — כשהיה אביך גר בעירונו, ידעתי גם ידעתי היטב את מעונכם, שהיה תמיד פתוח לפני. זוכר אני את מעלתך כשהיית עוד נער קטן — ותוך-כדי דבור הסתכל בפני יוסף, אם אינו כועס על הערתו זאת...

אבל יוסף, אדרבא, היה שמת. הוא טפח על כתפיו מתוך חביבות ויאמר: — גם אנכי זוכר אותך! כאלו ראיתך אתמול. כמעט שלא נשתנית. אפילו אופן דבורך הוא כמו שהיה.

— האין זאת? — צחקה ז'ניצ'קא — הוא מתבל את דבריו במלים גרמניות, כנראה, לשם נוי...

יבאחזה ביד השמש, הוסיפה:

— התראה? הלא אמרתי לך!

— ואת, ז'ניצ'קא, לא חסת על טרחתך להראות לו את מעוניי זכית במצוה.

יוסף לקח בידו את האתרוג ואת הלולב ובהתאדמו אמר:

— שכחתי כבר, כיצד אוחזים, מה בימין ומה בשמאל...

— הו, הו... איך לא תתביש — צחקה ז'ניצ'קא — הלא גם מוניה יודע...

סגן-השמש נגש בדחילו ורהימו אל יוסף, כוון בידיו את האתרוג ואת

הלולב והראה על הברכות, שהכין בסדור תחלה.

— הנך כמו שהיית — צחק יוסף — אותו בעל-החנף מימיקדם...

— וגם זו אמת! — אשרה הנערה בצחוק — התראה, ר' מנדלי, אמרתי

בעל-חנף אתה!

ר' מנדלי זה היה כבר למעלה מחמשים, אך בעיניו המלאות חיים

והתנועה היה בוער ניצוץ-הנוער והפקחות, והבריות היו מרננים אחריו, כי

למרות משרתו הפחותה עלתה בידו לצבור סכום הגון, הודות לכשרונו המצויין

לצאת ידי כל הבריות.

— הנני מברך אותך בשנה טובה ומוצלחת. הלאי שבשנה הבאה תזכה

לברך על האתרוג בבית הורייך. הלאי שיבא סוף למלחמה, ויהי קץ לכל פורענות...

יוסף זכר את דבר האוירופלנים של הלילה ושאל:

— והפצצות לא הזיקו לאיש?

— הפעם לא זרק... משום כבוד יום-טוב — צחק השמש — הוא חמל

עלינו... רצה להוכח, כנראה, אם יש סכות בעיר. ועתה סלח לי, עלי למהר,

האתרוג יחיד הוא בעירנו... שלום!

— ואת, ז'ניצ'קא, למה את נחפזה? — שאל יוסף, באחזו בידי הנערה —

הלא שעתך פנויה! שבי אצלי מעט.

היא היתה לבושה בגדי-הג. על ראשה מטפת אדומה-ברודה עם זנב

ארוך, שירד על שכמה, ותלתלי שערותיה הציצו מבעד שולי המטפת על מצחה.

גם פאות קטנות סלסלה לה, על רקותיה, כעלוקות שתיים. בתלבשתה היה נכר

חפעם טפול מיוחד.

— גם את מזהירה באופן חגיגי — אמר יוסף — ואחרי שתיקה קצרה, הוסיף:

— בכלל, מחוץ לביתך מוצאה את בעיני חן יותר מאשר בביתך. את

נעשית יותר גבוהה, יותר גדולה, וביחוד כשאת הולכת ברחוב בהליכתך הזריזה

ומנפנת בחריט שלך, נדמה לי, כאלו הנחת בו את המפתח הקטן של לבך

והנך נושאת אותו למי שהוא, לאיזה מאושר... ויש שאני חפץ לפתוח את החריט,

לראות את הגניז בו!... האם הבאת אותו אתך?

— לא — אמרה ז'ניצ'קא, כאשמה, כביכול, ובכבד-ראש מיוחד, שהביא

את יוסף לידי צחוק.

— לא? אמנם חבל! ואני יש לי תמיד החשק לראות, מה שהנחת בו...
 אי־אפשר, שהוא ריק ואין בו מאומה?
 — יש שם דברים הרבה — צחקה ז'ניצ'קא — אבל אסור להסתכל בו.
 היא החרישה מעט, ואחר כך אמרה:
 — אגב, לא ראית אותי ברחוב אלא פעם או שתיים... אני איני מטיילת.
 לגמרי.

ויוסף אמר:

— אמנם את ממעטה בטיול! מדוע לא תטיילי, למשל, עם סוניה
 — חדלתי בכלל להתרועע אהה — ענתה ז'ניצ'קא.
 — מדוע? — שאל יוסף בהשתדלו להתראות שלו, בחברת ז'ניצ'קא ובכלל
 בבית ברוך לא דבר יוסף מעולם על אודות סוניה. בלי דעת מעצמו מדוע.
 — יען כי איני רוצה! — אמרה ז'ניצ'קא בהחלט.
 טון מחלט זה של הנערה הכעיס את יוסף והוא שאל מתוך קנחור:
 — אינך רוצה? הלא אין זו תשובה! מאיזו סבה?
 — לך לא אגיד! — אמרה ז'ניצ'קא, בהציצה אליו מן הצד...
 כעסו חלף, הוא הסתכל בה, להפך, מתוך חודה. הוא הבין, כי אין
 היא חפצה להעציבו, בהרגישה כי אוהב הוא את סוניה.
 — שמעיני, ז'ניצ'קא — פתח יוסף, בלטפו את ידה — אף כי נערה קטנה
 את, אך יש שגם הנערות הקטנות יודעות הרבה הרבה יותר משהן צריכות
 לדעת... הסבורה את, שאינני יודע, כי סוניה היא נערה משחתה?
 — אם כן למה תשאליני? — השיבה הנערה.
 — ומשום כך חדלת לטייל עמה? — חזר יוסף על שאלתו — האין זאת?
 — משום כך!
 — תשובתך זו אינה כבר אמת לאמתה! — אמר יוסף כחוקר־דין.
 הנערה התאדמה, פניה בערו כאש.

ויוסף הוסיף:

— יען כי סוניה היתה נערה משחתה, עוד כשראיתיה בביתכם בפעם
 הראשונה. היא מפורסמה בעיר כנערה קלת־דעת!
 ז'ניצ'קא מצאה שוב את מנוחת־נפשה והאמר:
 — אפשר, שגם אז היתה משחתה, אבל בזמן האחרון התחילה להתנהג
 בפרהסייה בפריצות־דרך־ארץ, היא חדלה להתבייש לגמרי ולהתחשב עם דעת־הצבור.
 — מנין לך כל אלה? — שאל יוסף בקול קשה.
 ז'ניצ'קא הרגישה, כי כועס הוא, וכאלו כדי להרעימו עוד, הוסיפה:
 — בשבוע שעבר חפץ אביה לגרשה מכיתו לגמרי... היא באה הביתה
 מבוסמה... גם אחיותיה הבכורות היו מתנהגות באופן כזה. הבכירה היתה
 ידועה לרשות, ועליה אסרו בשנה שעברה את השיבה בעיר. על כן שלחן
 אביהן מפה. וגם זו...
 ז'ניצ'קא גדשה את הסאה. ניכר היה, שהיא התקינה את עצמה זה כבר
 לגלות את הדברים האלה ליוסף, אך לא מצאה שעת־הכושר.
 יוסף הרגיש מדקרות־חרב בלבו. הוא התלבש, בהתכוננו לצאת לעבודתו.

ז.

יוסף שב מן הקנצלריה לחדרו, אכל פת ערבית בחטיפה, ויצא שוב. זה כשבוע שלם שהוא נוהג מנהג זה: הוא רגל אחרי סוניה, בחפצו ללמוד את אופן חייה, לאן היא הולכת, למי היא מתחברת, ואיפה תבלה את הערבים. עד פתה עוד לא התודע אליה. כדרכו, פנה אל הרחוב, שבו היא גרה, התקרב אל קרן הרחוב, וכמחכה למי שהוא, התחיל הילך הילך ושוב על-פני ביתה. סוניה גרה בבית-חומה בחצר, בדיוטה השניה. היתה השעה השביעית. בשעה זו נוהגת סוניה לצאת ממעונה וללכת אל חברתה, שהיתה משמשת בתור גזברית בקינומטוגרף. בימים, שלא היו משחקים בקינו היתה סוניה הולכת אל חברתה לביתה. גם בית זה ידע יוסף. לפעמים היה עד-ראיה להתחברותן של שתי החברות האלה למכריהן האופיצרים, על-פירוב לטיסטים, שגרו בפרבר העיר, ואז נעלמו ממנו עקבותיהן. רק פעם אחת עלתה בידו לראות, כי סוניה נכנסה בפרוודור הבית, אשר בו היה המטה של דיביות הפרשים. הוא לא היה בטוח אז, כי סוניה הלכה דוקא אל האופיצרים שגרו שם, — בבית היו עוד שכנים — אבל על-פירוב היו סוניה וחברתה מתעלמות ממנו כנסות היום ועקבותיהן לא נודעו לו. כרבע שעה התהלך יוסף סחור-סחור לבית. אבל סוניה לא יצאה. פתאם נשמעו צעדים בחצר. הוא הסב את פניו, כמביט הצדה. מן החצר יצא איש זקן — אביה של סוניה. רעיון חדש נצנץ במוחו של יוסף. כשהתרחק הזקן מרחק ידוע מן הבית, נכנס בשלוח החצרה, עלה על המעלות, וכאלו הלך לשם ענין רגיל וקבוע, דפק בדלת המעון, אשר עליה היתה דבוקה טבלא פשוטה: החובש צינמן. מירשהווא פתח את הדלת ויוסף נכנס בפרוודור. במעוף-עין אחד סקר את טיבה-מעון, בטרם הביט עוד בפני האשה שהכניסה אותו, וישאל:

— בבקשה, יכול אני לדבר עם החובש? דבר לי אליו.

— הוא יצא זה עתה — ענתה האשה — הוא יצא לבקריו אולי תחכה מעט. זו היתה אמה של סוניה. העינים, אף כי כהה הנצוץ שבהן, הסנטר הקטן, אותות-החן משכבר הימים, הכל העיר, כי גם היא היתה יפה לפנים והורישתה מיפיה לצאצאיה. יוסף הרגיש מעין סימפטיה אל האשה ואמר בנמוסיות נפרזה:

— ואני לא אפריע איש בהשארתי פה?

— לא, בבקשה, בבית אין איש.

ליוסף נודע מה שחפץ לדעת. להשאר בבית לא היה עוד כל צורך, אבל איזו תשוקה היתה בלבו לראות את מעונה של סוניה, להסתכל בחדרה, לדון על-פי הדברים, שיראה ושימצא במקרה, על טיבה של הנערה. הוא נכנס בחדר גדול, שהיה משמש גם חדר-אוכל, כנראה, וגם מעין טרקלין, כי גם פסנתר עמד שם ותמונות אחדות היו תלויות על הכתלים. על השלחן עמדה עשית-נחושת גדולה וגבוהה, על-פי הנוסח הישן, שהפיצה אור מספיק מסיבי. על-גבי הפסנתר היו מפוזרים איזו ספרים, אבל יוסף לא נגע בהם, אף כי השתוקק מאד לראות, מה סוניה קוראה.

– אין איש בבית! – אמרה האשה – בעלי יצא לעבודתו. הוא עסוק עתה במאד מאד, הרופאים עזבו את העיר, והוא הנהו כמעט זקן-החובשים בעירנו...

היא דברה רוסית מקולקלה, כאחת היהודיות מן הדור הישן, ויוסף פנה אליה יהודית:

– בניך נקראו, בלי ספק, למלחמה?

– אוי למי שיש לו בנים עתה, ואוי למי שאין לו – התאנחה האשה – אני אין לי בנים אלא בנות – הוסיפה בבת-צחוק – גם זו היא דאגה לא קטנה. – אלה הן בודאי – אמר יוסף בהראותו על התמונות של הכתלים. – שלשה פרצופים מצוירים בעפרון. – כנראה מעשה ידי אמן מתחיל – הביטו על יוסף בקוקטיות ובבת-צחוק. הוא הכיר תיכף את סוניה, שפיה היה פתוח במקצת גם בציור וששניה הקטנות הציצו כמו בשמחה-לאיד!...

– הנה! זו שבעבורה הוא מתענה ומסתגף כל-כך!

– כן, אלה הן! – אמרה האם, ופתאום, בשנותה את קולה ובעצצה ביוסף את עיניה, כמו בחשדנות, אמרה:

– רוצה אתה להזמין את בעלי לביתך, או להתייעץ עמו פה?

– לא... פה! – אמר יוסף – אבל, כנראה, לא ימהר כל-כך לבוא. אם כן אשוב הנה בעוד חצי שעה. בינתיים אסור לבית חברי הגר פה בבית הקרוב, בזריוות ירד מן המעלות, יצא החוצה ושם את פעמיו אל הקינו. הוא ידע את הגזברית, שהיתה מפורסמת בחוגי הצבא, אשה צעירה לימים, אלמנת-פקיד, שמת לפני המלחמה, גרמנית בעלת-בשר ובעלת לחיים אדומות, שמגבעותיה ומנעליה, שהיתה מחליפה לעתים תכופות, עלו פי-שנים ממשכרתה בתאיטרון. הוא נגש אל הקסה, ובראותו, כי מלבד הגזברית אין איש פנה אליה:

– התוכלי להגיד לי, איפה היא סוניה צינמן?

– לא ראתיה היום – ענתה הגזברית בבת-צחוק חצופה, שהיתה מפורת

לכל גבר עראי ובלתי-עראי. ואחרי רגע הוסיפה:

– בודאי בביתה הוא.

פניו של יוסף נשתנו, ועוררו ודאי בלב הנשאלה רגשית-מיהה, כי היא

הוסיפה עוד:

– אם דבר לך אליה, תוכל למסור לי, או כתוב אליה ואני אמסר לה...

בודאי נתראה, אם לא היום, אז מחר.

– לא! – ענה יוסף בקצור ויצא.

עיף מעמל-הדרך ומהתרגשות, שכר לו יוסף עגלון וצוהו להובילתו לבית-הנתיבות. גם זה היה אחד המקומות החביבים על סוניה. הוא בקש אותה בטקלין של הלשכה הראשונה, ששם אכלו פת-ערביה אופיצרים אחדים, הלך וחזר והלך בין השלחנות ויצא במפח-נפש. הוא ישב שוב במרכבה ויסע אל בית-הקהה, שהיה במרכז העיר, נכנס לשם, בקש חפשו ולא מצא. הוא שלם לעגלון את שכרו ויכנס לגן-העיר. היה ליל-ירח יפה, אבל השעה היתה מאוחרת וההליכה בשעה זו בהוץ היתה, מפאת קרבת החזית, אסורה לתושבי העיר.

רק זעיר־שם זעיר־שם על הספסלים ישבו עוד אנשי־צנא אחדים. יוסף עבר כמרגל, הסתכל בפני כל אחד ואחד, הציץ בין השבילים, אך סוניה לא היתה. יוסף תעה ברחובות כמשוגע. הוא הלך עוד הפעם לבית־הנתיבות, התהלך סחור־סחור לבית, ארב על המדרכות הקרובות, נכנס פנימה ויצא, ובצאתו הציץ שוב לתוך החלונות, מחשש, שמא לא הכירה. הוא הלך שנית אל הרחוב, אל הבית, ששם גרה ולא הרגיש, כיצד ובאיזה אופן עמד על־יד הבית, ששם נמצא המטה של דיביזית הפרשים, קול הזמרה והנגינה שנשמע מן הבית, כאלו העיר אותו מתרדמה. פה סוניה! – שמע קול צורח בלבו – הדבר הוא למעלה מכך ספק!

החלונות במעונות האופיצרים בדיוטה העליונה היו מוארים אור אלקטרי, מלבד קולות הזמרה, נגוני הפסנתר ולפעמים צחוק, לא נשמע מאומה... פה, פה תמצא סוניה!... הנה פה היא הנערה, המוצצת את מוחו ודמו זה יותר משני חדשים. זה הוא הבית, אשר בו משליכות הנערות היהודיות – יוסף לא ידע בעצמו, מדוע ענתה אותו המחשבה, כי הן דוקא יהודיות – את צעיף־הצניעות מעליהן ונותנות את בשרן מאכל לזרים! הנערה הקטנה, שהוריה חושבים אותה לילדה, והיא בעצמה נוהגת מנהג ילדה בבית, מתמכרת פה לזין ולשכר, ראשה הולך סחרחר, והיא מרקרת חצי־ערומה להנאתם של האופיצרים, מבדחת את דעתם באניקדוטות פיקנטיות מחיי היהודים... והם מוחאים כף ורוקעים ברגל מרוב תענוג...

סוניה היא פה! הדבר ברור! היא היא נכנסה פעם אחת לבית זה... רק תמימות היתה בו אז להניח, כי הלכה למקום אחר... קול הזמרה נפסק!... בפרוודור נשמעו צעדים... לבו חשב להתפוצץ... בכעיסת־רגל פתח מי־שהוא את הדלת, נשמעו קפיצות של רגלים קלות על המעלות, יצאו אופיצרים אחדים ונערה אחת... מקרן־הרחוב הופיעה מרכבה רתומה לשני סוסים. העגלון־החיל העיר, כי זו היא מרכבת־צבא. האופיצרים והאשה נכנסו במרכבה ויסעו... אך עתה הסתכל יוסף וראה, כי בקרן־הרחוב עמדה שורה שלמה של מרכבות־צבא, כנראה, היה משהו למטה־הצבא ומן החזית באו אופיצרים להשתתף בו...

יוסף אמר להכנס בשיחה עם החיל־העגלון הראשון בשורה, בכדי לדעת כמה הוא עומד פה, ובאיזו שעה נצטוו לחכות לבעליו, ולהודע באופן זה, מתי יהיה סופה של אורגיה זו. אך פתאם שמע קול בכי וגניחה, – הוא הפך פניו מול הבית, והנה עלמה יוצאת בריצה, כאלו השתמטה בחזקה ממי־שהוא, אחריה רץ אופיצר, צועק, מקלל ומתמרמר, קורא לה, שתחזור – ושב ונעלם, בהתנועעו בקושי על רגליו, מאחרי הדלת.

כנשון־נחש נחר יוסף ממקומו ויקפוץ למול הנערה. הוא הכירה... היא הלכה הלך ורוץ, כאלו יראה, פן ידלקו אחריה. שרשרת החרט, שנשאה תמיד בידה, היתה קרועה, וכאלו הרגישה, כי דברימה מפריע בעד הליכתה, קפלה בזריות את החרט, הניחה אותו בהיקה, הסבה את פניה לצדדים, להתבונן אם אין איש רואה אותה...

- סוניה! - צעק יוסף - לאן... לאן?
 - מה זאת? - קראה סוניה ותכס על פניה - מי אתה?
 - סוניה! הגידי מה קרה לך? הלא תכיריני היטב? הלא תדעי, מי אני...
 אני מתחנן אליך, אל תדחיני מעליך! סוניה! הביטי וראי מה שעשית בי!
 סוניה עמדה מלכת, ומתוך פחד כמעט שצעקה:
 - הנח לי! משוגע אתה... מה חפצך?
 ופתאם לא יכלה להתאפק והתפרצה בבכי-מרורים.
 - אלי, אלי! מה יהיה בסופי! איפה אני... מה יהיה? - קראה מתוך
 גניחות היסטריות.
 רגליה כשלו כמעט, יוסף לקח אותה בזרועותיו, קרא לעגלון וישב
 עמה בעגלה.
 - אלי, אלי! מה עשיתי! - צעקה הנערה ולא יכלה להבליג על התרגשותה.
 - סוניה, החרישי! הגידי מה קרה לך! מי העליב אותך? לבי שותת
 דם... אני מתענה לא פחות ממך! אני נכון לשתות דמעות עיניך!... איפה
 היית? מי הם האנשים?
 - איפה אני? - קראה פתאם סוניה והתעוררה - לאן אנחנו נוסעים?
 - אני צויתי עליו לנסוע לביתך! - אמר יוסף.
 סוניה הביטה בפני יוסף, וכפי שנדמה לו, היתה תורה מנצנצת מתוך עיניה.
 - אני ידעתי, כי יום יבוא ואנחנו נחודע איש לרעהו... זה כבר, זה
 כבר ערגה נפשי לדבר אליך. בקומי, בלכתי ובשכבי היו כל מעיני רק בך...
 אליך נשאתי את עיני כאל הכוכבים, כאל השמש, את היית לחמי ומימי, אויר-
 נשימתי... אני ארבתי לך, ספרתי את צעדיך... מדי עברך היה כל גופי מודעו,
 דמי רותח... סוניה!
 קולו נפסק, פיו התעוה. סוניה הציצה בו מתוך תמיהה ופחד יחד...
 - הוי, ראשי סחרחר! - קראה - מה זאת?... מה אתה רוצה? מה יהיה? -
 ופתאם, בהתנערה, אמרה בקול רך ביותר:
 - אני ראיתך פעם אחת בבית מכריך. יותר לא נפגשתי אתך. מדוע?...
 אלמלי ידעתך!...
 יוסף צעק:
 - אלמלי ידעתי... כן! הגידי, סוניה, אלמלי ידעתי תחלה, כי אז
 לא הלכת לשם... סוניה!... מבט עיניך מספיק כדי לטעת אושר בלבי...
 המרכבה עמדה. יוסף עזר לסוניה לרדת. הנערה עמדה רגע, כנמלכה
 בדעתה, וראשה מורד לארץ. ופתאם התאזרה עז ותאמר:
 - הנח לי!...! התשמע? הרף ממני!
 פניה נשתנו ובעיניה היה ניצוץ של החלטה, של קשיות-עורף...
 - סוניה, הגידי, מה זה היה לך פתאם? איזו רוח עברה בך פתאם?
 התודי לפני!...
 - מי נתן לך הרשות לדבר אלי כך? - קראה סוניה - מה חפצך ומה
 מטרתך? בעצמך לא תדע מה חפצך! הניחה לי... די!... יותר לא אחפוף מאומה...

יוסף עמד כנדהם. היא נסתלקה בחשכת החצר, הוא שמע קול צעדיה על המעלות...
 — סוניה! — קרא, יוסף — בקול יוצא מקרב לב.
 ופתאום, כנבהל מפני קול עצמו, שהרעיש את אזניו, נמלט, בלי דעת לאן...

יוסף רץ ברחובות העיר בלי-מטרה. אמנם, הוא לא טעה. לבו אמר לו, כי באחד הימים יפגש את סוניה ובבת-אחת יגלה לפניה את לבו וגם ירכש את אהבתה. ואולם החלום, שנעשה למציאות, הפתיע אותו. לא העובדה כשהיא לעצמה, כי סוניה השתתפה במשתה האופיצרים, כי היא עושה עצמה הפקר להם, ככל הנערות הרבות, לא העובדה, כי כל אותן הדבות, ששמע על-אדותיה, היו עתה לודאיות, כל זה לא ענין את יוסף. הוא רק שאל את עצמו, מה עליו לעשות כעת? מה יהיה עתה? מה יהיה מחר? .. מה יהיה, אם מחר תעבור סוניה על פניו כעל פני איש זר ולא תחפוץ אפילו להסתכל בו, כאשר נהגה עד עתה. מה יהיה, אם תדבר אליו מחר באותו הטון, שבו דברה את מליה האחרונות, כאלו סרטה בצפרנים את לבו. ופתאם עלה על לבו זכרון הדברים: „אני ראיתך רק פעם אחת בבית מכריך... יותר לא נפגשתי בך, מדוע?“ הוא זכר את הטון, שבו הוציאה את הדברים האלה, שהיתה בהם כעין נזיפה קלה, והוא חפץ לרקד מתוך שמחה. אלמלי חסר לבה כל רגש אליו, כי אז לא אמרה כך! או שמא אמרה זאת תחת השפעת הרגע? מי יודע, איזה אסון קרה לה בבית האופיצרים והיא הרגישה את עצמה עזובה ואמללה באותו רגע ובקשה מפלט ועזרה מכל מקום שיבוא? לו היה איש אחר במקומו, אז גם לו הגירה כזאת.

סוניה צריכה לאהוב אותו! רק באהבתה הוא חפץ, היא הראשונה שיאהב, וגם האחרונה. מלבדה אין לו אהבה, אין לו אשר ותכן בחיים.
 מחר! מחר!.. מי יתן ויאיר הבקר! הוא רץ על שפת הנהר, כאלו אמר במרוצתו לזרו את עלית השחר.

ופתאם שב על עקביו, כאלו ירא פן ירחיק ללכת יותר מדי, הבקר יאיר והוא יאחר את השעה להופיע לפני סוניה... מחר... מחר!.. אך תפתח סוניה את עיניה, עליה לראות אותו... המלה הראשונה, שתשמענה אזניה, תהיה מלתו... מדוע נתן לה להכנס הביתה? מדוע לא רדף אחריה ולא אחז בה לשאת אותה הלאה, הלאה מזה?

קול יריות כליותותח קשים זעזע פתאם את יוסף... רגיל בקול היריות, לא נתפעל מעולם מהן, אך הפעם היו מחשבותיו הרחק הרחק מן המציאות והיריות החרידו אותו.

על-פני השמים, שהתחילו להטהר, הופיע אוירופלן. משק כנפיו היה כעין זמזום רחוק, רחוק, ברחובות נפל שאון. האנשים המעטים שהיו במקרה בחוץ, התחילו להתרוצץ אנה ואנה, מבוהלים ומלאים-חרדה, בבקשם מפלט מרסיסי-הכדורים. היריות נעשו תכופות יותר ויותר... מכל ארבע פנות העיר נשמעו יריות. שנים, שלשה, ארבעה אוירופלנים נראו על פני-הרקיע... זה היה

מאורע יוצא מן הכלל... נשמעה נפילת פצצה... רסיסי-כדורים הכו כברד על גגות-ההומות, נקשו על האבנים, שברו את זכוכיות החלונות... צנורות-מים, שעל גבי הבתים, רעדו כעלים ואיזה מהם נפלו שברים שברים לארץ. יוסף רץ בלי מטרה. פתאם ראה את עצמו ברחוב, אשר ממנו יצא... הוא הכיר את הבית, אשר לפני שעות אחדות עמד לפניו... בני-אדם הסתתרו באשר יכלו והתפללו, התפללו על רחמי הבורא...

עוד פצצה... עוד רעש... עוד קול יריות... ופתאם היתה דומיה... משק כנפי האוירופלנים נשתתק... היריות חדלו.

ופתאם קול צעקה וועקת-שבר. מה זאת? קרבן אדם!
מחצר הבית, אשר סמוך לשער עמד יוסף, קפצו ויצאו אנשים בריצה...
— מה זאת?

— מהר, מהר, החישו את הרופא!.. נערה הרעי'ה את עצמה... נערה מתה...
— סוניה צינמן!..

במוחו של יוסף קמה ערבוביה. עיניו השכו... לפניו חלף פרצופו של זקן, שתקן את מעילו בשעת ריצה... זה היה החובש הזקן... שכנים ושכנות, שזה עתה הספיקו להרגע מעט אחרי היריות והאוירופלנים, התאספו ומלאו את פרוודור הבית, אשר בו שכבה סוניה, מפרפרת בין החיים והמות...
כמטורף, נכון לשבר ולמגר את הכל תחתיו, פלס לו יוסף נתיב בין האנשים ונכנס לבית.

מעל הכותל הביטה עליו סוניה המצחקת, הצוהלת, היא ואחיותיה... פיה פתוח, השנים מציצות... וקול מלא-יאוש, מזעזע את הנפש עד ההומה, נשמע מן החדר הסמוך: היא מתה, היא מתה!

— היא מתה! — נשמע קול בכי בפרוודור — סוניה מתה! — צעק האב, שחזר עם הרופא הביתה...
יוסף לא זכר כיצד בא להדרו...

ח.

בשאון ורעש, בליות יריות כלי-תותח קשים, מתו קרבנות הפצצות, ובחשאי ובצנעה היתה לזיתם וקבורתם. פצצה אחת פלחה גג-עץ והרגה שני ילדים, שנמו במטה אחת. נערה בת י"ח, מן הבית הסמוך, יצאה החצרה, לראות את האוירופלנים, ונפלה מתה על פתח ביתה ע"י רסיס-פצצה, שמחץ את לבה. פצצה אחת נפלה באחד הרחובות בקרבת בית-הנתיבות והרגה נוסע אחד, שאמר לעזוב את העיר באותו לילה, ואת העגלון יחד עם הסוס. אלה היו הראשונים לקבורה. הקברנים ספרו, כי גופותיהם היו מרוסקות, ממש חתיכות, חתיכות, ואין הם יכולים לערוב, שלא ערבבו את אבריהם זה בזה. העגלון היה פליט מפלך ווילנה, גלמוד ובודד, בלי משפחה, הנוסע היה אורח עראי בעיר, ומלבד הקברנים וגבאי-חברי-קדישא לא חלק איש להם את כבודם האחרון. בשתי הלילות האחרות השתתפו כבר איוו אנשים. כאן היו אב ואם, את ואחות

שיצלו ובכו והביעו את צערם בכל האמצעים, שנתן הטבע לאדם. אך המקריות והפתאומיות שבמיתתם, מיתה שלא בעתה, שלא במקומה, היה דבר שאין מוחו של אדם סובלו, וכל זה פעל, כי מספר האנשים שבאו ללותם – לשם סקרנות גרידה, כרוב ההולכים ללוית-המת – היה מעט.

לא כן היתה לויתה של סוניה.

מיתה עוררה שאון ודבה בעיר.

שמועות משמועות שונות, סותרות זו את זו, עברו ונמסרו מאיש לאיש. אמרו, כי חתנה, חיל-מתנדב, הפר את התנאים, ולפיכך הרעיפה את עצמה. יש שאמרו, כי בשעת מיתתה היה אצל מטתה חיל-מתנדב וריב ודברים היו לה עמו. ויש שאמרו, כי חפצה להנשא לאופיצר והוריה מאנו לתת את הסכמתם; ועוד כאלה בנוסחאות שונות.

האמת היא, כי איש לא ידע את סבת-מיתתה האמתית. סוניה לקחה את הסוד הזה אתה. יוסף היה היחיד, שאחו בידו את המפתח, אך לא ידע איך להשתמש בו.

יוסף הרגיש, כי אסון גדול קרה לו. מיתתה של סוניה גזלה ממנו את היותר יקר, היותר קדוש וקרוב ללבו. הוא היה אמלץ בלי מצרים. הוא ידע, כי עתה אין לו שום ענין עוד בעיר מולדתו, כי הוא נעזב עתה לבדד. החידה החיה נשארה בלי פתרון, לשוא יעמל עתה למצוא לה פתרונים. מחוסר-כשרון להלחם, לכבוש, לעשות בכלל איזה מעשה מתוך הכרה ברורה, שיוכל להביא לידי חרטה, נקיפת-לב ומלחמת-הרגש, לא יכל יוסף בשום אופן לדור-מאחורי הצעיף, שכסה את מיתת סוניה. ההיה זה מעשה של קלות-דעת או של גבורה? האם חפצה סוניה במיתתה להתנקם במי-שהוא? האם היה כאן רגש עלבון, שלא יכלה להכיל אותו, ולא היתה לו כפרה אחרת כי אם המות? אולי חפצה להשתחרר מאיזו סכנה, שרחפה עליה? כלום אהבה סוניה אותו? האם נגע ללבה ודויו שלו? האם האמינה בו? אולי התעורר בה באמת באותו לילה הרצין לחזור בתשובה על מעשיה, להתחיל חיים חדשים, למסור את גורלה בידו, אך הכרת-החטא, העבר הקשה, העיקו עליה והיא לא עצרה כח לעמוד? אולי לא חפצה להגלות לפני יוסף בכל נולותה?

השאלות האלה העסיקו את מוחו, אך הוא לא יכל להשיב בעצמו תשובה ברורה עליהן... ליוסף לא היו מעולם לא דעות ולא כח-הרצון. הוא לא האמין, אפילו בכח-הרצון של אחרים. הוא לא ירא מפני כל, לא מפני שהרגיש בכחות עצמו, כי אם מפני שהאמין, כי גם האחר, השני, אין לו כח! החיים היו לו מין ערבוביה של כחות נעלמים, בלתי מושפעים מהאדם, והאדם תועה ביניהם, כספינה בלי משוט. כל מעשה כביר, כל גלוי של כח-הרצון של היחיד, היה מזעזע את יוסף: הוא עמד לפני הדבר כאדם שעומד לפני נס שאירע... והמעשה גופו של אבוד עצמו-לדעת היה מחריד את נשמתו בכל עמקה. כאובד-עצות, כמשוגע, עמד יוסף לפני קברה של סוניה. הוא לא בכה – עיניו נרטבו רק בשעה ששרו „אל מלא רחמים“ – הוא לא נד לאסונה של סוניה, כמו שנד החי למת. החי, שהכרת החיים בתור אושר וכן, מכריחה אותו לנוד למת,

כעשיר המרחם על העני... בשעה שעמד יוסף לפני קברה הפתוח של סוניה, לא היה לחיים שום ערך בעיניו... לו נגזרה עליו מיתה ברגע ההיא, אזי מת בלי חרטה. הוא לא בנה לעצמו עולמות ולא יצר לו מעולם שום אילויות של אשר בחיים, לא האמין בכל אלה ולא רדף אחריהן.

האב הזקן אמר קדיש, קולו היה חזק ופשוט, ובגבות עיניו המקומטות היה מעין כעס, אך כעבור רגעים אחדים כסה את פניו בכפו, קולו נעשה רפה, והוא סיים את הקדיש בלשון חטופה. אחדים מן המלוים נגשו אליו, אך הוא הסתלק מהם, ואמר לאשתו:

— עתה נוכל ללכת!

— לא... לא אוכל! תנו לי להשאר פה! לא אלך!.. הוי, ילדי הרך, הקטן, הוי אלני הגדוע, אוי תפוחי, אוי זהבי! סוניצ'קא, סוניצ'קא! התשמעי? איך? מדוע סגרת את עיניך? האם לזאת טפחתיך ורביתיך, כי יאכלוך התולעים? ...!

מן הקברים הסמוכים נצטרפו ליללתה עוד קולות ויללות וצעקות של איש... כל בית העולם התמלא קול בכיה ונאקה.

הצבור יצא מבית העולם ורוח חדשה לבשה את הבריות. העלמות — רבם של המלוים — הלכו הלך ופטפט, בזריות יתרה ובהתרגשות יתרה, כבני אדם שיוצאים ממקום שהיו שם שלא ברצונם, וכאלו חפצו למהר ולעשות מה שאחרו במשך שעה זו שבלו בבית הקברות. מעוטן דברו על המאורע המעציב, רובן שנו כבר את חמרה שיחה ודברו על ענינים אחרים לגמרי.

— ז'ניצ'קא! — אמר יוסף אל הנערה, שהשתתפה יחד עם חברותיה גם היא בלויה — דבר לי אליך, הבה נלכה!

— הבה נלכה! — השיבה ז'ניצ'קא בלחישתה, והיא נפרדה מחברותיה ונלחה אליו.

יוסף הסתכל בכנופיה הקטנה של הנערות, שהתפזרו לכל הרוחות, ושאל את עצמו: מי הן? למה באו הנה? עם רובן לא התחברה סוניה בחייה! גם את ז'ניצ'קא בקרה רק לעתים רחוקות... ומי הן בכלל הנערות האלה, מה חייהן ומה מטרותן בחיים? הוא ידע אותן על-פי הפגישות ברחוב, בגן, בתיאטרון ובבתי הקהוה, ששם פגש גם את סוניה, יש מהן ששמשו בחנויות, מהן היו הולכות-בטר, אבל כלן רדפו אחרי תענוגות... האם אין המות עונש בעד רדיפת תענוגות? ... אך פתאם נצנץ במוחו של יוסף הרעיון: שמה יש בין הנערות האלה אחת, שגם היא תעשה כמעשה סוניה? ומחשבותיו נטו לצד אחר... לא! הוא דן את הנערות, ובכלל את בני האדם, לא באמת-המדה הנכונה!.. מי תכן את רוח האדם? מי יוכל לחדור לתוך המאפליה של הנשמה? הנה ז'ניצ'קא, שהולכת בצדו, כלום יודע הוא אותה? מי היא ומה מחשבותיה? אולי קנן בלבה ברגע זה הרעיון של אבוד-עצמו לדעת? מי יודע, מה שמהרהר עתה הראש הקטן הזה? מי יודע, אם לא תאחזנה האצבעות הקטנות האלה, שאוחזות עתה בחן רב כזה את החריט המרקד על השרשרת, אם לא תאחזנה את גרגיר סם-המות

באחד הימים? כלום עלתה על דעתו, כי סוניה תאבד את עצמה לדעת? מאושרה, שמחה, כמעט צוהלת הולכה הלך וטפוף תמיד... מה זאת? איזה סוד הם החיים? מדוע סבוכים כל־כך החיים ובלתי־מובנים? האף ז'ניצ'קא זו היא חידה חיה? האם במות סוניה פתר את חידתה? לא... ולא! ומה אם יסבירו לו אלף פעמים ורבבות פעמים, כי עשתה את המעשה הזה, מפני שרמו אותה, או מיראת איזה סקנדל, או מפני בושא – האם תהיה זו תשובה על השאלה המנקרת והמחטטת במוחו: נשמתו של האדם, מה הוא? היא לא יחדל להתענות כל ימיו, נפשו לא תדע שבעה, הוא לא ימצא שום פתרונים ותשובות, והוא נדון לא־ימנוחה על־נפית!

– ז'ניצ'קא, את לא תוכלי לתאר לך, מה שהיתה לי הנערה הזאת – אמר יוסף – במיתתה אבד לי אוצר שלם. איש לא יאמין לי, כי איש גם לא ראה אותי מעולם בחברתה...

– היא דברה על אדותיך לא אחת ושתיים עמדי – אמרה ז'ניצ'קא – אתה מצאת חן בעיניה.

– המות הוא נורא! – סח יוסף, כמדבר לעצמו...

– לא... לא תמיד! – ענתה ז'ניצ'קא, בהורידה את ראשה – היא החרישה מעט, ואחר כך אמרה:

– אני ידעתי, כי לא טובה תהיה אחריתה!

ז'ניצ'קא לא הוסיפה מאומה לדבריה, ויוסף לא שאל. ברגע זה לא חפץ לדעת יותר... הלא הסבה האמתית, הדחיפה האחרונה למיתתה, נשארה טמירה ונעלמה לכל העולם! לא ממה שהיה ועבר עליו ללמוד את החיים, כי אם ממה שיש, ממה שחי וקים. הנה על ידו הולכת ז'ניצ'קא, חברתה של סוניה, האם היא איננה חידה? אם הכל נראה לו בלתי־ברור, כמכוסה בצעיף, אם בכל הוא רואה סוד, הלא האשם בו ולא בחיים! עליו לראות את החיים כמו שהם, להביט בהם פנים אל פנים, ואז יסתלק הצעיף. העינים חחוינה נכוחה והוא יראה דברים כהויתם. הנה ז'ניצ'קא זו! הוא מבקר את ברוך זה יותר משני חדשים. הוא ראה את הנערה כמעט כעשרים פעם, וכלום יודע הוא אותה, כלום השתדל לחקור ולדעת ולעמוד על טבעה? האם יודע הוא את מעשיה? הכבר חטאה או לא? אם אהבה כבר או לא? האם העלה על לבו, לפחות פעם אחת, את הרעיון, כיצד היא מרגישה את עצמה בבית הוריה, בחברת אמה ההפכפכה, ואחיה ה־אידיוט? מה יחוסה אליהם, או אל אביה החוליה? מה יחוסה אל שטוק, שגר בביתם? האפשר הדבר, כי היא אוהבת את שטוק? וכי שטוק אוהב אותה? אולי נגע כבר בה? – יוסף הסתכל בפני הנערה ונדמה לו, כאילו הוא רואה אותה עתה בפעם הראשונה. היא גדלה במשך הזמן הקצר, שהוא יושב בעיר. היא גבוהה יותר, וגופה התפתח יותר... כשראה אותה לראשונה בביתה עשתה עליו רושם של נערה קטנה, של ילדה כמעט. מה זה פעל עליה, כי מהרה כל־כך להתפתח, או אולי טעה בה לכתחלה?...? אמנם, הוא לא שם לב אליה...

– לאן תלכי עתה? – שאל יוסף.

– הביתה! – ענתה ז'ניצ'קא.

— ימה תעשי בביתך? — הוסיף לשאל.
 — מה שאני עושה תמיד! — צחקה, בהסתכלה בו.
 מה שהיא עושה תמיד... זו היא השאלה, שהתחילה מענינת אותו. היא
 חיה כשאר העלמות, ומי יודע, אם לא יבוא יום וגם היא תאבד את עצמה
 לדעת... האפשר הדבר?

קשה לי להביע את רגשותי — פתח יוסף — לבי כואב על סוגיה מאד
 מאד. לבי כואב עליה לא מפני שמתה — כלנו הולכים אנו למות — וגם לא
 מפני שמתה שלא בעתה — האדם מת תמיד שלא בעתו — אלא על שבמיתתה
 לא תשפיע במאומה, במאומה על מהלך החיים... היא לא תחזיר את העולם
 למוטב, ולא תלמד בני-אדם כלום... לבי כואב על צמאון-החיים, שאוחז את
 האדם בצאתו מבית-הקברות; והרעיון, כי הוא בעצמו ימות — אף כי רעיון
 זה קרוב ללבו של כל אדם — הרעיון הזה לא יחרידנו, לא יעוצע את נשמתו.
 רצוני לאמר, כי רעיון-המות איננו מתמוג התמוגות גמורה עם מוחו של האדם,
 אין קשר אורגני — אם אפשר לאמר כך — בין האדם החי ובין המת, ויש
 שגדמה לי, כי אלו היה קשר כזה, לא היה האדם חוטא ופושע כל-כך!

— והצדיקים כלום אינם מתים? — אמרה ז'ניצ'קא.
 — לא! לא! לא זו היא כונתי! — ענה יוסף, אף כי בא במבוכה — לפעמים
 יש לי, למשל, החשק להרגיש את קרירות-המות, קרירות של בר-מינן, בשעה
 שאני מחבק נערה בזרועותי...
 — זה הוא חשק מוזר! — ענתה ז'ניצ'קא. היא נשתתקה ואחרי רגעים
 אחדים אמרה:

— אני, למשל, מרגישה אמנם לפעמים את החפץ למות. אני איני יראה
 מפני המות, אבל החיים נראים לי איומים וקשים.
 היא נשתתקה, כנמלכה בדעתה, ותוסף:
 — כשאני רואה את אמי ואת אחי, ואני מעלה על לבי, כי אולי, אולי
 דומה אני אליהם, אולי הנחל לי איזה דבר מאי-נורמליותם, אז יש שאני רוצה
 למות, או, כשאני זוכרה, כי אבי יוכל למות כל רגע ואני אשאר יחידה...

יוסף הביט בפני הנערה מתוך תמיהה.
 האם זו היא ז'ניצ'קא? האם מפיה יצאו הדברים האלה?
 — הגידי לי ז'ניצ'קא! — שאל יוסף, בשלבו את ידו תחת זרועה — הגידי
 האם אהבת מימך?

— לא אגיד לך! — ענתה ז'ניצ'קא בהחלטה.

— מדוע?

— יען כי איני רוצה!

— התחפצי כי אלוה אותך לביחך עתה? — הוסיף יוסף לשאול — כי אכנס
 אליכם?

— עשה כרצונך! — ענתה ז'ניצ'קא בבת-צחוק — הלא מעולם לא שאלת
 אותי לבוא או לא!...

יוסף התארם. למה בא לשאול שאלה של שטות כזו?

— לא, עלי ללכת עתה לקנצלריה — אמר יוסף אחרי דומיה קצרה, בהסתכלו בשעון — בקשתי את חברי כי ימלא היום את מקומי...
 — ובכן נפרד! — אמרה ז'ניצ'קא, בעמדה מלכת.
 — מדוע? למה? — שאל יוסף בעמדו גם הוא — הלא לפנינו עוד ככרת דרך, נוכל ללכת שנינו יחד.
 הם עברו את הגשר, שחבר את העיר עם הפרבר, ששם היה בית-הקברות, עלו על החוף הגבוה של הנהר, וכל אחד היה שקוע במחשבותיו ולא הרגיש, כי הוא הולך בזריוות יתרה, כאלו הוא רודף אחרי דבר-מה. ביחוד נחפזה, כנראה, ז'ניצ'קא שאחזה בשולי שמלתה וכונה את צעדיה לעבור דרך הזאבנים והשבילים היבשים... לרגלי הגשמים היו הדרכים מטוננים ומרוככים. יוסף הביט עליה מרחק תשומת-לב מיוחדת. אמנם, נערה גדולה! הכל, החל ממבנה-גופה עד אופן הליכתה...
 עלייד ביתו של ברוך עמדו שניהם.
 — ובכן — אמרה ז'ניצ'קא בהושיטה לו את ידה — שלום!
 — שלום! — ענה יוסף ובעעכבו קצת את כפה בכפו, הוסיף — יש לי החשק להכנס עתה לביתכם!
 — לא צריך! — ענתה הנערה בכבד ראש, בהוציאה כפה בחוקה, ובעלותה על המדרגות הוסיפה:
 — אני אבוא אליך.

ב.

מיום שנפטר יוסף מאת ז'ניצ'קא בפעם האחרונה, אחרי לוית סוגיה, בא שנוי במצב רוחו. הוא, שהיה מבלה את השעות הפנויות מעבודתו, בטיול, בתעיה ברחובות בלי מטרה, ולא יכל לשבת במעונו יחיד אפילו שעה קלה, היה מתבודד ומתיחד עתה בחדרו. הוא לא חפץ לראות פני איש. את ברוך חדל לבקר לגמרי, לאחרי שז'ניצ'קא אמרה לו, כי תבוא אליו, לא היה יכול ללכת למעונו של ברוך. הוא ראה בזה מין עבירה על דברי ז'ניצ'קא, שבקשה אותו, כביכול, שלא לבוא אליהם, ולחכות עד שתבוא היא אליו. אולם מתי תבוא? אולי תבוא ולא תמצאנו? והיא תכעס ושוב לא תחפוץ לבוא? הוא היה מקצר בזמן סעודת-הצהרים, עד כמה שאפשר: גם הנהיג עתה לאכול פת ערבית בביתו, כדי שלא לצאת פעם יתרה ממעונו. הוא היה מציץ בעד החלונות, לראות, אם אינה באה; היה שואל את עצמו, חוזר ושואל, אם זוכרת ז'ניצ'קא היטב את כתבתו... כן... הלא היא היתה כבר אצלו פעם אחת, בחג הסכות. שמא שכחה? ויוסף היה שואל וחוזר ושואל את בני הבית, אם לא דרשה על אודותיו איזו נערה? יש שנדמה לו, בהשקיפו בעד החלון, כי נערה דומה לז'ניצ'קא התעכבה עלייד פתח המבוא, והוא היה יורד מן המעלות, כדי להוכח, אם לא טעה... עוד ירא היה פן תבוא אידה בשעה שז'ניצ'קא תהיה אצלו, או להפך... כדי להסיר את המכשול הזה חפץ להודיע לאידה, כי הוא נוסע מן העיר לשכועים ימים, ובזה יפטר מבקוריה... הוא היה נכון כבר

לכתוב כזאת אל אידה, אך ברגע האחרון שב ממחשבתו זו. הלא זה שקר גס!
 אין מן הראוי לעשותו! וסוף סוף הלא אידה יכולה לראותו ברחוב! לא!
 אין לחשוש פן תפגשנה שתיהן יחד!... דבר כזה לא יבוא ולא יהיה!
 יוסף התהלך בחדרו הלון ושוב, עשן פפירוסה אחר פפירוסה, הרגיש
 כי עצביו מתוחים עד המדה העליונה ביותר, כי אם לא תבוא ז'ניצ'קא היום
 אליו, אז לא יעצור כח לחכות עוד וילך אליה. היתה השעה השביעית בערב. בהדרו
 האירה העששית האלקטריית, הוא הצית אש במכונת-הנפט, כדי להכין תה, ולרגעים
 נגש אל הדלת להאזין, אם אין קול צעדים נשמע בפרוודור. פתאום... דלת-
 המבוא נפתחה... אולי זאת אידה? לא! הוא לא יוכל למשול ברוחו וגרש יגרש
 אותה, ממש... בכל אופן לא ישאר בביתו בחברת אידה... הוא ילבש את
 המעיל ויתכונן לצאת... הוא יתנצל לפניו, כי דבר נחוץ לו... רעיון נפלא!
 הוא רץ אל הקולב, לקח את מעילו, ובאחזו אותו בידו קרא:

— יבוא!

זו היתה ז'ניצ'קא!

— אתה התכוננת לצאת? — שאלה הנערה — הלא המעיל בידך. אני לא

אפריע בעדך!

— לא — כמעט לא עצר כח להוציא מפיו — הפצתי רק לנקותו...

— מה זה עמך? — שאלה ז'ניצ'קא בראותה את מבוכתו — כנראה הפרעתי

את מנוחתך! באתי לא בשעת-הכשר?

— לא... לא... מה את סחה! — קרא יוסף מתוך התרגשות וחבק את

הנערה בזרועותיו, — מה את סחה! אני חכיתי לך! אני דמייתי כבר, כי

תחלתי נכזבה... כי רמית אותי! הוי, ז'ניצ'קא, לו ידעת, איך חכיתי לך...

את ענית אותי...

— ראוי אתה לך! — אמרה הנערה — זהו ענשך! כנראה גרמו לך

מעשיך הרעים! הלא חוטא גדול אתה... האין זאת?

— מנין לך? — אמר יוסף — הסירי נא את מגבעתך, את מעילך העליון!

הנה הכינתי תה, נשתה יחד... תאכלי עמדי.

הוא הושיב אותה על כסא ואמר:

— יפה את היום... מעולם לא הזהרת ככה.

— ואתה נפלתי פניך! — אמרה ז'ניצ'קא — מראך הורע!

ואחרי שתיקה הוסיפה:

— אמא אומרת, כי נער יפה היית לפניו, האמת הדבר?

— אני זקנתי — התאנח יוסף — המלחמה הטישה את כחי לגמרי... ביחוד

ישיבתי בעיר-מולדתי...

— מדוע? — שאלה ז'ניצ'קא — אדרבה, הלא הכל יודעים אותך פה...

מספר מכריך גדול היא... כמעט כל העלמות שבעיר אתה יודע.

— לא זו היא כונתי — פתח יוסף, כדרכו, בשעה שבקש מלים, בכדי

לכסות על רגשותיו, — רצוני לאמר, כי הכל נוגע פה יותר אל לבי.

ז'ניצ'קא קמה ממקומה בזריזות, נגשה אל המכונה ותאמר:

— הוי, אתה לא תצלה לַמְאוּמָה... הבה, תן לי, אני אסנן תה.
 — אני מסתכל בפניך — אמר יוסף — ורואה דמיון רחוק בהם אל אַמֶךְ...
 החוטם והפה יש לו דבר־מה משל אַמֶךְ...
 — ותיכף כאלו התחרט, כי נגע בענין בלתי־נעים, אמר:
 — מאביך ירשת את קומתך. זוכר אני את אביך, כשהיה בחר עדיין.
 הוא היה אז גבה קומה... הוא נזדקן במשך השנים האחרונות, כמעט שאין
 להכירו...

ז'ניצ'קא החרישה... הוא ידע, כי השיחה על אדות הוריה קשה לה, אך
 איזה דבר דחף אותו לדבר, כי חפץ לכסות על התרגשותו, שהלכה הלך וגדול.
 — מדוע הרחקת לשבת? — שאל יוסף — שבי אצלי על גבי הדרגש...
 — לא... לא אחפץ — ענתה ז'ניצ'קא באותה ההחלטה המיוחדת לה. — גם
 פה טוב לי... הבה נשתה תה!

השתררה דומיה. יוסף ראה את עצמו, כאלו תוחלתו בגדה בו. הוא
 חכה לה, כמו שמחכים לגשם רביבים בקיץ, שבא לפתע פתאם, בשאון ורעש,
 מרוה את השדות השוקקים — וחולף...

— מדוע תחרישי? — שאלה פתאם ז'ניצ'קא — כלום מחריש אתה תמיד?
 — מה כונתך במלת „תמיד“? — שאל יוסף.
 — אמרתי לפי תומי — אמרה ז'ניצ'קא — כשאתה יושב אצלנו, אתה

מדבר...

הוא קם והרים אותה מכסאה, ישב עליו בעצמו והרכיב אותה על ברכיו.
 — התדעי — אמר לה — לולא ידעתך בהיותך עוד ילדה קטנה, קטנה,
 לולא ידעתי את אביך, כי עתה לא יכולתי להתאפק. כי הלא נחמדה את!
 — הניחה, עלִיך להתאפק — אמרה ז'ניצ'קא בהתחמקה ממנו — לא
 תשיגני... לא אחפץ...

— מדוע?

— יען כי איני רוצה!

היא ירבה שוב על הכסא, לקחה את הספרים המונחים על השלחן ותאמר:
 — מותר לִעֵיין בספריך?

היא פתחה את הספר הראשון.

— „המין והאופי“ — ספר זה קראתי — אמרה ז'ניצ'קא.

— ובדואי לא הבינות מאומה — אמר יוסף.

— מדוע? הבינותי! — ענתה כנעלבה.

— מה קראת עוד? — שאל יוסף.

— גם „שאלת המין“ של פורל קראתי! — אמרה — עוד בשנה שעברה.
 יוסף נגש שוב אליה, לקח את ראשה בידיו וישק את פיה. היא לא

השתמטה, ואחרי רגע הוסיפה:

— רגיל אתה בנשיקות! לַמְדַת תורה זו היטב!

— ועתה אני הולכת! — אמרה פתאם — הבה, תן את מגבעתי!

— ז'ניצ'קא, השארי עוד רגע... אני מתחנן לַפְּנִיךְ! — הפציר בה יוסף.

— לא! — אמרה — יודעת אני, כי הרבה עלמות היו פה בחדרך, כי
הן לא מנעו ממך מה שבקשת מהן.. אבל אני לא אחפוף... אני אהיה היחידה,
אשר לא תשיג...

— ז'ניצ'קא, אני לא אתן לך לצאת מזה! — קרא יוסף — התשמעי? אני
אוהב אותך! אני רוצה בך!

הוא נגש אל הדלת וגדר בפניה את הדרך.
הוא אחז בידיה, ידיו רעדו... זרם-תאווה עז תקף אותו פתאם, גל-דם
רותח פרץ לתוך מוחו, עיניו השכחו...

הוא חטף אותה בזרועותיו וישאנה...
— השבע, השבע לי! כי לא תבוא עוד אלינו — גמגמה ז'ניצ'קא — השבע!
התשמעי?...

— אני נשבע! — הוציא יוסף מפיו מתוך נשימות קשות — אני נשבע...
— אני אוהבת אותך — גמגמה הנערה — רק אותך אהבתי... רק אותך...

הגידו לי ז'ניצ'קא... אבל את האמה... — פנה אליה יוסף — בשעה
שראיתוך בפעם הראשונה בבית אביך, האם גם אז...? כבר...?
הוא נשתחק, כי בא במבוכה...

— לא... אז עוד לא! לא... לא! — ענתה ז'ניצ'קא בהסבה את פניה
הצדה.

— ובכן, שטוק היה הראשון — חקר יוסף וירא היה מפני התשובה.

— האם לא אחת היא! — ענתה הנערה.

— ואני!... הוי... איפה הייתי?

יוסף קם ממקומו, הוא התהיך בחדר הלך ושוב ועצבות קשה תקפה
את לבו. מה עשה? איך יביט בפני ברוך? מדוע לא יכל לכבוש את יצרו?
מדוע טמא את עצמו?...

ופתאם אחז את ראש ז'ניצ'קא בשתי ידיו, הביט בה מתוך מבט ארוך,
נשק לה בהזקה נשיקה ארוכה, שוב הביט בפניה ויקרא:

— הוי, ז'ניצ'קא, הכל הבל ורעות-רוח!... האין זאת?

וכאלו לא יכל היה להפרד מן הראש הקטן הזה, חבק שוב אותו, נשק
את העינים, את המצח, את החוטם, את הפה והסנטר — ופתאם הלך נגד עיניו
פרצופה של אידה עם כובעה הקטן בעל-הכנף. עליונות בלתי-רגילה אחזה
אותו והוא קרא:

— התשמעי, ז'ניצ'קא, הכל הבל ורעות-רוח!

י

בעיר השתררה עצבות. כל התושבים התלחשו ודברו על אודות המצב
הרע בחזית. שמועות שונות היו מנסרות באויר. ברור היה, כי העיר עומדת
להמסר בידי האויב. הודיעו ממקור נאמן, כי הרשות העליונה החליטה להסגיר
את העיר בלי-יקרב, ואחרים אמרו דוקא להפך, כי האויב העמיד כבר כלי-תותח

קשים מול העיר, כדי לירות בה, וכך רגע ורגע צפויים התושבים לסכנת-
 נפשות. יש שידעו אל גבון גם את היום, שבו תתחיל היריה בעיר. אבל
 החנויות עמדו כנופיות כנופיות של בני אדם, שהתיעצו, רבו והתקוטטו איש
 את רעהו, כל אחד הפך להעמיד על שלו ולהראות את יושר דעתו. אחדים
 מצאו דייאומץ לנסוע לעיר-הבירה ולהביא משם סחורה, למרות הפחד, ואחדים
 להפך, הזדרזו למכור כל מה שנשאר להם בחנויותיהם ולצאת את העיר
 במקדם האפשרי, באמרם כי התיים קודמים לכל... ויש שחששו, כי החילים
 בהסוגם אחור, יבזו את כל הרכוש והסחורה: הללו פחדו מפני האויב, והללו
 מפני החילים שלנו. והרוב עמד כאובד-עצות, מלא-יאוש, בלי דעת מה
 לעשות. החנויות נתרוקנו, ברחובות השתרר השעמום.
 התחילה האבוקאציה של הצבא החונה בעיר.

יוסף מלא את הבטחתו שהבטיח לז'ניצ'קא, הוא לא בא לביתם, הוא
 התנה תנאי, לבוא רק להפטר מהם, וכך עשה. אם היה זה מקרה, או בכונה
 יצאה ז'ניצ'קא מן הבית, בהרגישה, כי יוסף יבוא, — אך היא לא היתה בבית
 בשעה שבא.

על העדר-בקוריו התנצל יוסף לפני ברוך באמתלא של חובות-עבודתו
 והאבוקאציה ועד כמה שאפשר היה קצר בישיבתו. הוא לא יכול להביט בפני
 ברוך. מאורעות-החזית, שבאו בתכיפות ובאופן בלתי-צפוי מראש, ששמשו
 תזמרי-שיחה לברוך, נתנו את האפשרות לשוחח אתו מעט, בלי לנגוע ביתר
 השאלות והענינים האינטימיים. הוא יצא ידי חובתו אך בשאלה גרידא, אם
 ישאר פה בעיר או בדעתו לצאת, וברוך היה תקיף בדעתו להשאר ויהי מה!
 הוא גם לא האמין, כי האויב יבוא... וסוף סוף, מה יפסיד, אם יבוא האויב?
 את מוניה לא יקחו לעבוד בצבא, לגבורים כאלה אינם נזקקים, ז'ניצ'קא —
 הלא נערה היא... והוא זקן בא בימים...

בצאתו פגש יוסף בשטוק.

יוסף לא חפץ להכנס אתו בשיחה. פניו השמחים והמפיקים שוב-עראין
 המעיטו את יוסף.

— שלום, שלום! — אמר לו יוסף בהושיטו לו את ידו לברכת שלום
 ולפרידה יחד — אני נוסע מזה!
 ובורירתו ירד מעל המעלות.

— יחסן ז'ניצ'קא! — קרא אחריו שטוק בבת-צחוק של טוב-לב — הוא
 נוסע, ומה? וכי אני נשאר כאן? גם אני נוסע! — והוסיף: הוי, חבר! הלא
 אינש באינש פגע... אם תהיה באודיסה, בא אלי, ותהיה לי אורח טוב.

יוסף היה יחיד בחדרו. לפני שעה חזר מן הקנצלריה, שהיתה כבר מוכנה
 לעזוב את העיר. מחר עליו לצאת גם הוא... הוא השתרע על גבי הדרגש
 ולפני עיני רוחו עברו תמונות הימים האחרונים. יוסף הרגיש, כמה קשור הוא
 אל עיר מולדתו. העיר אשר במשך השנים הרבות שלא ראה אותה לבשה

צורה חדשה, היתה דבוקה ואחוזה בלבו באיזה חוט דק, שלא הרגיש בו קודם, אבל די היה לו לנגוע בחוט זה וכנים של כנור ישן התחיל רועד ומוציא צלילים עמוקים ונוגעים עד הנפש.

האבוקואציה, המאורעות בחזית, באו בתכופות מיד אחרי מיתתה של סוניה, והוא לא הספיק לתת לעצמו דין-וחשבון מכל מה שעבר עליו, לפשפש ולבדוק במעשיו. לבו היה נוקפו. מוסר-כליות לחץ בחשאי את נשמתו, והוא ידע כי עוד יעברו עדן ועדנים, עד שימצא את מנוחת-נפשו... סוניה, ז'ניצ'קא...

אמנם טוב, כי הוא עומד עתה לצאת את העיר. את הנעשה אין להשיב. הוא צריך לשכוח מה שעבר עליו. לבלתי לראות איש... רק על איש אחד היה מתגעגע. על פריידין... אתו חפץ לשוחח, ולשפוף לפניו את לבו. הוא ידע תמיד ליישר את ספקותיו... אך פריידין עזב את העיר עוד לפני האבוקואציה. הוא קבל משרת רופא בסיביריה.

בוריזות קפץ יוסף מן הדרגש. לא עת לנוח היא! עליו עוד לצור את חפציו. השעה דוחקת... מחר בבוקר עליו לצאת...

— שלום, לא חכית, ואני באתי!

יוסף הכיר את קולה של אידה. הוא רץ לקראתה וקרא מתוך שמחה: — אמנם, רואה אני, כי רק ידיד אחד נאמן היה לי פה בעירי ושמו: אידה. ובכן, חוסי עלי, עזרי לי לקפל את חפצי, כי אם לא אבדתי בעניי, ומבחר חפצי יפלו לידי האויב.

— לא יוכה לזה! — קראה אידה לעומתו באופן דבורה הליצני — אם תשאיר איזה דבר, אקח לי לזכרון.

— אמנם צדקת! — ענה יוסף ובא במבוכה.

בפעם הראשונה עלה על לבו הרעיון, כי עליו להשאיר איזה זכרון לאשה זו, אשר התמכרה לו בלי תביעות, בלי שאליות וחששות... הוא נגש אליה, הרכיבה על ברכיו. לקח את ראשה בידיו, ושניהם הביטו איש בפני רעהו, כאלו השתדל כל אחד לחרות עמוק בלבו את פרצופו של משנהו ובאותו רגע היו שניהם עצובים ומתונים עד כמה ששני אנשים קליידעת כאלה היו בכלל מוכשרים לכך...

על המדרכה של בית-הנתיבות פגש יוסף את אבא חסקין.

— שלום, שלום! — קרא אבא לחברו בקול רם ומתוך הרחבת-הדעת — ומה, אנו נוסעים?

— והפעם תצא גם אתה! — אמר יוסף לא בלי-לצון.

— ומה לעשות? — התנצל, כביכול, אבא — הלא עתה אינני בן-חורין גם אני עובד בצבא... לא תאמין, כמה מרובה עבודתי. מחברי אין איש נוקף אפילו באצבע, הכל סומכים עליי... כמעט כל האבוקואציה נעשית על ידי. — הנך מומחה לאבוקואציה — התלוצץ שוב יוסף — חבל שאין זו אומנות

היכולה לפרנס את בעליה בשעת שלום.

— וכי מה אתה סבור? — ענה אבא, שהיה עשוי לבלתי הרגיש בעקיצות

דקות — אקוה, כי הדבר יביא לי תועלת גם בימי שלום.

— והבתים שעזבת, מי ישגיח עליהם? — שאל יוסף — ובית-הדפוס של גיסק?
 — בית-הדפוס! הלא אני סגרתיו אותו לגמרי ושלחתי מפה את כל
 המכונות לאחר מות גיסי!

— כיצד — מות גיסק? — שאל יוסף בתמיהה אמתית.
 — הוא מת... האם לא תדע? הוא מת בשונו מכאן לביתו. באמצע
 הנסיעה נתקף על מעלות המרכבה, נפל, פצע את רגלו ומת מהרעלת-הדם.
 אני סגרתיו את בית-הדפוס זה כששה שבועות.

גלגלי הארטיילריה שסאנו על מרצפת הרחוב עשו את השיחה לבלתי-
 אפשרית. עברה בריגדה שלמה עם כליותותח. מכוסים תכריכים כמתים, רתומים
 לששה סוסים, שנים שנים בשורה, והסוסים הלכו לאטם וראשיהם מורדים ארצה,
 כמתביישים; אחריהם התנהגו בכבודות תיבות-הכדורים, שהלכו הלך ונתר לכל
 תנועה גסה; החילים — מהם צעדו לצדי הסוסים, מהם רכבו על הסוסים — היו
 מלאים איזה שויון-נפש ומנוחה של טמטום-המות, כאלו כל הדברים, שהתרחשו
 ובאו לעולם, לא משכו את לבם ולא נגעו בהם. שאו-הברזל המתנענע היה
 גדול וקשה לאזנים, הוא נקש בעקשנות משונה על גבי האבנים, כאלו רצה
 להשאיר לאורך ימים את רושם השאון בחלל העולם.

עלוב היה מראה התושבים-הנוסעים, שבשעה רבת-ערך זו לא שם איש
 לב אליהם ולעניניהם הפעוטים, כאלו היו מיותרים לגמרי בעולם. פה ושם הינקה
 אשה את ילדה, כדי להשביח את קול בכיו שהיה מזועזע את העצבים המתוהים
 גם בלא זה, והאיש — סמל הדאגה — מתרוצץ הנה והנה, והילדים הקטנים
 שומרים את הנרתיקים והתיקים המרובים שמתגלגלים על גבי הרצפה. הם היו
 מקנאים באנשי-הצבא, שהיו שלווים לכל הפחות למראית-עין ומשותררים מן
 הדאגות הפעוטות המתישות כחו של אדם כגון להשיג כרטיס-מסע ומקום
 במרכבה. על יד הקסה עמדו בני-אדם בשורות ארוכות, מחכים לתורם, וכל
 אחד לא היה מקום בלבו באותה שעה לשום רגש אחר, מלבד רגש הקנאה
 בחברו שקדמו.

עולמות גדולים וקטנים שמשו בערבוביה. המסע בא, הגואל, המושיע!
 גל אנשים השתפך אל הדלת. חבורת בריות-חיות, שהיו נכונות ברגע זה
 למרוט, לנשוך, לשלוח איש את ידיו בשערות ראש חברו, כדי להכנס במקדם
 האפשרי לתוך המרכבה... השומרים על הדלת לא עצרו כח לשמור על הסדר,
 כל ההוכחות של המתונים לא הועילו. וכעין לגלוג כלפי בני-האדם הרועדים,
 המפרפרים, היתה זמרתם של החילים, שמלאו את מרכת-המסע, שעמד על
 אחת המסלות, והתקינו את עצמם לנסיעה. זו היתה שירת ההפקר, שירת
 השכרון וההוללות, טשטוש-הגבולים בין למעלה ולמטה נמצא מי-שהוא, שלוח
 את הזמר בנקוש-הלשון ושריקות-הגרון, בתוף ומצלחתיים, כאלו בא לתת יתר
 תוקף לדברי הזמר... ורגש של קנאה, כמעט שנאה, היה בלב הנוסעים אל
 החילים, שהיו בעיניהם כמאושרים באותו רגע.

נשמע הצלצול השלישי... לעומתו ענה הקונדוקטור בשריקתו... הלוקומוטיף
 זע ממקומו.
 יוסף הציץ בעד החלון, כדי להביט בפעם האחרונה על בית־הנתיבות
 של עיר מולדתו.
 החלום הוא או מציאות? על המדרכה עמדה ז'ניצ'קא ונפנפה לו מרחוק
 במטפחתה...
 יוסף הרגיש לוחץ בלבו. הוא חפץ לבכות...
 הוא פתח את החלוי לנענע לז'ניצ'קא בידיו עד שנעלם בית־הנתיבות
 מעיניו...

המסע רץ במהירות, כאלו ירא היה פן ישיג אותו האויב. עיפים ועמלים,
 שמחים שמחת־חיה שנחלצה מרשת־הציד, היו האנשים היושבים במרכבות.
 מה מלטו האנשים האלה בבריחתם? איזו קנינים בני־קיום הצילו מאבדן וכליון?
 האם גנזו בנרתיקיהם, בתיקיהם ובשקיהם המרובים איזו תורה בעד הדורות
 הבאים, איזו מתנה טובה בעד אלה שאליהם נסעו?...
 את נפשם הצילו – ושמחתם לא ידעה גבול!
 כאב חד לחץ את לבו של יוסף. סוניה! ז'ניצ'קא! איזו סודות הסתירו
 הנצרות האלה!...
 המסע רץ... עיר־מולדתו הלכה הלוך והתרחק...

צ. ז. וויינברג

ק י ז

(ס פ ו ר)

הדשא היה רך, עסיסי, מעלה קטרת – ויצחק פישר התחמק מבין השיחים, התמודד על הארץ והתרפק על העשב. הוא נבלע בתוך שורות הקיטנים, שנהו בצללי בין השמשות, התמכר אל המנוחה ואל גנובי-הקולות, שעלו מפה ומשם. קולות בין-השמשות אלה התערבו בזמזום היתושים ובקול משק הכנפים של צפרי-ליל ובאוויר השקט הרגש מעין רחש של „רואה ואינו נראה“. בא שקט בלבו של פישר. היום היה יום קיץ חם, ופישר היה עיף, מיוגע מכבד החם, מדויכא משארית איזו מחשבה ואיזו הרגשה. עתה עברה עליו רוח עדנים, רחישת עשבים דקה, המית-פלאים של קולות וחצאי-קולות, והוא התענג על המנוחה הרכה, שחדרה לפני ולפנים.

מתחלה היו המחשבה וההרגשה שבו קלות ואורריות, כאותן השיחות הקלות והמון הצלילים המרפרפים אשר מסביבו, התנדפו כהנדוף האד הקל, אשר העלתה האדמה, והחליקו, כמו שהחליקה ועברה הרוח המלטפת. אחרי-כן התחילה המחשבה שלו לקבל לאט לאט הא-ודמות, ההרגשה שלו הלכה הלך והתגבר, ויצחק פישר התחיל מצודד הד השיחות והדברים של בני-לויטו.

הצללים התגברו. השך עטף את הכל. צנת בין-השמשות קלה אפפה את פישר והשקיטה את זעזועי-התאווה הקלויה, שהקדיחה מבלי-דעת את גופו כל היום. עתה מלאה הרגשה אחת נוחה ורכה את כל לבו: יד אחת כי תעבור על שערותיו, חיק אחד כי ישיב לו אהבה, לב אחד כי ירטט – ותבוא אותה המנוחה שהוא מצפה ומחכה לה זה ימים ושנים.

שיחת המסובים חדלה. עם הדממה ומקסם החשך אשר מסביב עלה קול דק חרישי, קול גגון רך, שהשתפך כצפיה אחת ארוכה עם כלות-נפש לאיוה דבר שלא היה ולא בא עדן. השמים היו חרדים, החשך האפיל על הדממה, ולבו של פישר פחד ורחב, כאילו ממקור נפשו התפרצו הצלילים הללו ובאו להדיח קצת את הזוהמה ולהחיש קצת את דפיקת הלב. הדבר נמשך רגעים והאחידים. לפתע פתאם הרעיד את האויר צליל אחר, חזק ומרעים והתפרץ שיר, יה, המרווה שכרון ותאוה קדחתנית, והשתפך מסביב:

עֹרָה יִשׁוּ,
 עֹרָה סִטְשׁוּ,
 עוֹרֵי עוֹרֵי מִשָּׂה.
 נַח הַלֵּיל
 דוֹמִם לַיִל,
 נִשְׁאַר פֹּה נִטְשָׂה.
 נַח הַלֵּיל,
 דוֹמִם לַיִל
 יְבוֹא הִנֵּה גַם סִשָּׂה.
 נַעֲזֹבָה אֶת סִשָּׂה,
 נִרְחִיקָה אֶת מִשָּׂה,
 נֶאֱהָב רַק אֶת נִטְשָׂה.

זה היה אותו הקול, שחולל נפלאות בראשונה, הפליא את בני-החבורה והביא תרדמה וחלום מתוק על פישר. החבורה הזדעזעה. קול תרועה וצחוק ליה את הנגון המרעיש. שלמה ברנדשטיין, ששכב כל העת כקיר מבידיל בין פישר ובין שאר הנאספים, התנוודד מצחוק, מחא כף וירעם:

— ברנז, ברנז!

פישר לא התאפק אף הוא וירעם לעמתו:

— ברנז, ברנז!

רק אז הרגיש בו ברנדשטיין, נקש בכפיו מתוך חדוה גלויה: —

— אף פישר כאן, ובכן פעמים ברנז!

אז חדלה הדממה כולה. מתוך צללי החשכה של משרגי-האילנות והבתים ואורותיהם הקטנים הנוצצים מרחוק ומתוך אותו האור השקט והמרמז של הכוכבים מלמעלה — רחשה חיות רעננה של צחוק, אשר הלך הלוך והתרומם, ושל השתובבות, אשר הלכה הלכה הלוך וגדלה, הלוך ורב. חיות רעננה זו התערבה עם לחש העצים, המזדעזעים שפי, ועם המית העשבים והדשאים, שרטבו והחליפו כח. הרוח הקל והמתדש לאט על מרוצת-הדם ועל החפץ להתנער ולחיות מחדש.

— פישר, פישר — בקע לעגו של ברנדשטיין — אלמלא החשכה העבותה.

הייתי מציגך לפני בעלת הקול הזה, אשר החרידה אותך מעולמך.

— ובחשכה אי-אפשר?

— אפשר. אך לא הרי האור כהרי החשך. הרי לעינים יש איזה ערך?

לפנים? ובכלל, לכל הגוף...

— הס! גם בחשך יש להכיר.

— איך?

— את האשה „מריחים“.

אז פרץ הצחוק מחדש. אחת מבנות החבריה התנוודדה מצחוק והתגלגלה על-פני העשב; ובקול קטוע, עצור, נחנק, תופפה על שכמה של חברתה וסימה: — את, ריקא! ...!

אז התחילו השיחות, והשחוק והלעג התפרצו פעם בפעם. היתה כאן השתובבות של אנשים, שסבאו מריחות הקיץ ופרקו עול קצת. גבר החפץ להתהולל ולהשתכח ובא עם החפץ להתערב ולהטמע בתוך החשכה, הדומיה והאינסוף של הלילה. התחילו ההתאבקות, התחילו המשחקים של „רתיחת-הדמים“, רגלים ברגלים נלחמו, יד ביד התנגשו; חזה נלחץ אל חזה, נשימה נשבה על נשימה; ורגע — התגלגלו הנופות זוגות זוגות וכרכרו קולות ובנות-קולות והמה ורתח הדם והצחוק הרעים ונצח על הכל וענה לו ההד מסביב.

בתוך אותה הערבוביה של הנופות והחשך התערב גם גופו של פישר, שהתנער פתאם מן האפטיה הרגילה שלו. נערה אחת, לבושה שמלה קיטנית לבנה ורחבה, שהיתה דומה כלה לצפרת קלה, נתקלה בו בנשימת-אפה המהירה ובקלות תנועותיה והעבירה בו רטט של כחות נעורים ותוססים. פישר התנער, התרומם מעל הארץ, אחז בה והרים אותה בקלות, והנשיבה הקלה של שערותיה הפרועות והרחש הטמיר של כל גופה האחזי והלהיב כל נגיעה ונגיעה וכל תנועה ותנועה.

— חי, חי, חי, — הרנין קולה.

— ה, ה, ה, — רטט קולו לעומתה.

פישר השתובב את הנערה הזאת מתוך סערת-נפש מיוחדת. גם קולותיהם של הזוגות המשתובבים הכו גלים גלים. הרוח נשבה בקרירות משקיטה ומפיסת, עברה בדממה על הד הסערה, החליקה רעננות.

— מר פישר — לחשה לו הנערה מתוך השתובבות — בן-חיל אתה!

חי, חי, חי...

— ה, ה, ה... — ענה לו הד קולו.

בהשתובבותו של יצחק פישר היה מן הכח המבוסם והמתפרץ. בתלולותו רעדה בזרועותיו כטרופת שכרון, וקולה, קלוייה-הברות, לא חדל מלהעסיס.

— חי, חי, חי... חי, חי, חי...

למחרת היום ההוא התודע פישר אל חבר הנערות ובני-גילן באמצעותו של חברו ברנדשטיין.

אותה הנערה שהשתובב עמה אתמול בלילה, נקראה בשם לוציה. היא היתה גבוהת-הקומה, רוה במקצת; מבנה גוה היה ישר. היא היתה לא צעירה ביותר. בתוך ענולי עיניה התמתח כחל של אותן העינים, שבערו לפנים ועתה כבו מעט. אך העינים כשלעצמן היו עדיין מלאות רוח, התנוצצו בברק-הנער, וגם עור הלחיים היה רך עוד וגמיש וכל תנועותיה היו מלאות עוד חום וזריות. בחדר הנערות נפגש גם באחותה של לוציה, רניה, שהיתה דומה לנערה כפרית. היא ישבה פרועת השער השחור וחשופת הצואר החום ושקרה בעיניה כאחת האינטליגנטיות. עמן יחד ישבה צפורה, מורה שפת-עבר, קטנה וצנומה,

שבאה לכאן להחליף כח, אחרי ימי עבודתה הקשים, והביאה אתה לפקדון התרככות זו של אשה, שספגה קנאה וחמת-גבר ואשר לב אם ואחות רחמניה נשאר לה למשמרת.

לאותן שלש הנערות נלותה עוד נערה אחת, מרוסיה, כבת עשרים וכמה שנים, בעלת קומה ממוצעת עם פנים חלביים, משיים. באור עיניה השקט והרך, בגזרת גוה הגמיש ובאותן התנועות האטיות, הרשלניות, כמעט כואבניות — הוצקה אותה התאותנות של אשה עסיסית, הנבלעת כשמן בעצמות והמפעפעת בכל הגוף ומביאה אותו לידי גרוי של רעל עצור.

פישר התודע אל חבורת הנערות בשעת הצהרים. הנערות היו שרועות כל אחת על מטתה ונחות את מנוחת-הצהרים, חוץ מצפורה, שישבה לה על שרפרף קטן על-יד מטת לוציה והחליקה לה ללוציה על זרועותיה החשופות ועל שערותיה המפורות. עוד בעמדו על הסף עלתה באזני פישר איוו נהימה עמומה של קולות שיר ורסוקי-קולות, שהתערבו ועלו יחד כהד שקיקה עצורה. הוא מצא שם גם איזה „בחור ממושך“, שישב סמוך למטתה של לוציה, ובעט אשר בידו נענע למעלה ולמטה, כאחד הדיריגנטים, והיה מנצח על הקולות, שהלכו הלך וקדור, הלך ועצוב. הבחור, בעל הפנים הממושכים, המאדמים מרב התלהבות ואשר מצץ את רירו בשפתיו מרוב מתיקות, נצח ביחוד על קולה של לוציה, שרטן מתוך עיפות ומתוך חולשה מיוחדת, ומדי פעם בפעם עוה את פניו לעברה של רניה: — „אה — ה“, כלומר: חדלי! ורניה שכבה לה אפרקדנית, עיניה הדומעניות היו נטויות כלפי מעלה ויצקה בתוך שירתה רעד חרישי של השתפכות נחנקת:

לֵיל חֶשֶׁךְ, לֵיל קוֹדֵר,

הַבְּמִהָרָה יִחְלַף לִי ?

אחת היתה מרוסיה, ששכבה לה על מטתה כחטיבה בפני עצמה. היא שכבה על צדה, על ידה עמדה קופסת „מניקיר“ עם כל צרכי התשמיש לתקון הצפרנים וגהוצן. היא אחזה בפירוסה בידיה ורכזה את מבטה בקצה הפפירוסה ובצפרנים הצחורות, שזה עתה גוהצו והקרימו על גבן רכרוכית זו של עור ידיה החלקות ושל כל גופה הרשלני והגמישי כאחד. פניה הנוחים, האדישים כמעט, אותו חתוך מצחה וצדעיה המרובעות וכל אותו הרוך הנסתר שבעיניה היו אז כגוש אחד נלוש של תאוה מרוככה וכבושה. לעתים היתה מכניסה את הפפירוסה לתוך פיה וינקה ממנה בגרוי חולני יניקה אחת ארוכה. אז היו עיניה מתלקחות, שרטוטי פניה הצטמקו והצטמצמו לבת-צחוק, גופה האסור אל משכבה התאמץ להתנועע ומבטי עיניה שלחו כידודי-אש. היא הורידה שוב את הפפירוסה, נתנה את ידה על צדה, ופסת ידה הצחורה והרכה נשמטה וצנחה עליו שפוע ירכה ואצבעותיה רק תופפו תפיפה חלשה ורכה. האש כבתה פתאם בעיניה ועל פניה החלביים נמתח חוט של רפיון. מצחה התכוץ קצת לקמטיו, רקותיה המרובעות התרחבו ומתוך פיה נגזרו קולות-הגה וצפצוף מיוחד לחרון איך-אונים של מאויים פנימיים, המתלבטים באיך-מוצא, קולותיה נלוו גם הם אל כל אותה נהימת הפרא, שאויר החדר ספוג בה, והם היו כהד מיוחד לשירת רניה.

אף כשנכנס פישר בלויית חברו ברנדשטיין לא חדלה הנהימה. הוא סבב עם הברו על־פני המטות, הושיט יד לכל אחת ואחת; רגע נאלמה אחת ולבבתהו בבת־צחוקה והוסיפה: „מאד נעים“ וברגע השני — וקלחו אותם קולות־הנהימה ביתר שאת ורסוקם התגבר ועלה.

שלמה ברנדשטיין תפס לו מקום על הנדנדה, השתרע מלא־גויותו, חפה בידיו על פניו והתיחד עם טרופי שירה אחת דקה וקולחנית, ופישר ישב על הכסא לעברו של המנצח, הרמן אפשטיין, והיו לו כל אותן המטות והנערות השרועות על גבן כחצי־גרן עגולה. הוא ישב לו בכבוד ובנמוס, והיה רק האורה היחידי בכאן, שהיה מקשיב מבלי לקחת חלק בשירה

רק רגעים אחדים נמשכה השירה. לאט לאט חדלה. הנערות התחילו מטפלות באורה החדש, כל אחת העירה את הערותיה והקיפה אותו בשאלותיה ובספוריה. הרמן אפשטיין הספיק גם הוא בינתיים למסור ליצחק פישר, כי אף־על־פי שהוא עוסק בבוכה־לטריה ואגנטורה וכדומה לזה, הנה לבו ונפשו וכל כשרונותיו נחונים אך אל המוסיקה. הוא הראה על החיל שלוציה עשתה על־ידו במוסיקה במשך זמן קצר, וקולה הפראי, הנה השפילו וטפחו וקלטרו כראוי. אגב, הקריא שעור שלם על המוסיקה ושפך את כל מררתו על האנשים שאין להם ענין במוסיקה, ולבסוף הוסיף:

— לו חנכו אותי אבותי כראוי, לו... כי אז הייתי בודאי לקומפוזיטור. הא, לוציה?

ולוציה שפשפה את ידיה, כל קרביה מלאו גיל, ובניגון בכיני ולירי השיבה:
— „לו חנכו אותי אבותי כראוי, לו... אוי — אוי — אוי... א — א — א... — ונאנחה בצחוק.

המסובים פרצו בשחוק אדיר. אפשטיין האדים והחוויר חליפות, התאמץ להשתיק את לוציה ולהצדיק בראיות מוכיחות את אמתת הנחתו. ולוציה קמה, נגשה אליו לאטה, טפחה לו על שכמו וכרכה את ידיו מסביב לצואריו:
— אח, קומפוזיטור שלי, הלא אני אוהבת אותך, ומה לך עוד?!

II

פישר נעשה לאורח קבוע בביתן של ארבע העלמות. אחרי ארוחת הבקר היו כל בני החבורה רגילים להתאסף יום יום בחדר הזה. הימים היו ימי הרבונני קיץ. הצעירים, שברק צעירותם הועם קצת, רדפו אחרי צל, והיה החדר הזה, ארבע המטות המוצעות אשר בו, הנדנדה, כסא־היער, הסלים והארגזים שהביאו העלמות עם ריחות־האבק וריחות האודיקולון וכל אותן תמונות־נוי שהקיפו את מקומות המושב — למקום־מנוחה לבני החבורה. כאן שרו, נמנמו מתוך כובד־חום וקוצר־נשימה, שוחחו מתוך זחילה ורשלנות, הסתכלו זה בזה במבטים שנתיגעו. יש אשר אמר אחד לצוד במבט־נסתר את התוך, שחמק לו בחייו, והוגיע אותו החום הגדול וכל אותו הבל הנעורים שכלו, ואחזה אותו תרדמה מתוקה עם חלום מישן, וכל אותו זעזוע־השקט הנפשי נדף מהר בשרב ובמנוחת הצהרים.

מנוחת-צהרים זו הפרעה רק על ידי המשמרת של אותו יום (העלמות חלקו ביניהן את ההשגחה על תהלוכות-הבית), שעמדה לרוב בשעה זו בחדר-המבשלים או באכסדרה וערכה תפוחי-אדמה, זבדה וחלב חמוץ בשביל המסובים. התכונה היתה גדולה והשאון רב. כשהגיע התור ללוציה נתרבה עוד השאון וקולות צווי ופקודה נשמעו לעתים קרובות בכל ירכתי החדר.

— אפשטיין, מדוע לא הבאת את החלב? מדוע לא קלפת את התפוחים כהוגן? מדוע האש במכונה אינה בוערת כהוגן?

וליתר חבה ולהרבות את התכונה הוסיפה:

— וכי לחנם אאכילך, לחנם?!

והלז מתחטא ומשיב בנחת:

— וכי בלי צעקות אי אפשר?!

ויש שבא רוזנקרנץ, הסוכן-הנוסע הזה, שחזר אחרי מרוסיה שתיים שלש פעמים בשבוע היה בחור זה בא הנה. הוא היה גבוה, בעל פנים ממושכים ולחיים נפוחות, מכוסים כתמי-שמש. עיניו היו אפורות-כהות והיו ניוזנות בהשקט מתוך, שביעת אשה והזמנות המסחר, שגם שתיהן עלו יפה. הוא היה רגיל בכל גופו המסורבל וידיו הגסות להשתרע בצהרים על הכסא שלפני מטת מרוסיה, היה מרכין את גופו על-גבי המטה והיה ממשש בידיו את ה"פיניואר" ואת החולצה, שהביא לה אתמול או גם לפני שבועים למתנה, ושפתיו היו מתכווצות לשאול את השאלה התיירית: "אמת, יפה?". ומרוסיה היתה מדיחה אותו בידה דחוי רשלני, אדישי, והוא היה משתרע שוב ומתעורר בכל גופו לחייו ונחיריו התנפחו שנית, כתמי-שמש שבפניו התליעו, מצחו הפליט זעה עכירה ומתוך חזיתו היה מוציא אז את פנקס ההזמנות שלו ורושם שם רשימות מסחריות אחדות, והיה מצליף מבטו באלכסון לעברה של מרוסיה ומחו יגע על תכנית של "פיניואר" חדש ומסלסל, שבכחו לעורר את גימיהלוב היותר דקים.

מתוך האכסדרה היה עולה קולה של לוציה.

— מר רוזנקרנץ, בוא נא ועזור גם אתה...

ומרוסיה היא שמלמלה מתוך רשלנות:

— נו, ודאי שכך. לך נא ועזור...

בתוך אותם צהרי הימים הכבדים יש שהיתה צפירה מתעוררת פתאם, מציצה במסובים, משקיעה את מבטה בברנדשטיין, בפישר, ומשם עוברת ומצליפה מבטה לעברו של אפשטיין ורוזנקרנץ, ופתאם מתליקה בשמלת לוציה או אוחות בידה של מרוסיה החלקה, שהככידה לנפול, ומיד משמיטה את זו וחוטפה ספר עב, וכורכה ראשה בשל לבן קיטני ובקול דומעני, הרטוב מצחוק, אומרת:

— היודעים אתם? אני יוצאת להתחמם נגד השמש... היש לכם מושג, שמש בצהרים מהי?!

ורניה, שחוללה זה כבר לנהום ולשיר את שיריה, היתה רק מציצה זמן רב בתקרה או מסתכלת במסובים עד אשר עיפה. אחר כמה גם היא, וזורה דבריה של צפורה, פנחה לכאן ולכאן ובקשה לה איוו אחיזה. ופתאם ירקה וצחקה בצחוק משונה:

– טפו, געל'נפש... באים לכאן, להוציא את הנשמה" בתוך ההבל
שבחדר הזה, טפו... – וקמה ויוצאת אף היא.
או התעוררה תנועה בחדר, לוציה התנודדה קצת ונזפה אחריה:
– לכי לך, מטורפת, מי מעכב בידך?

המסובים הביטו אחריה ונדו בראשם, אך מרוסיה היא שהעלתה חיוך
בגומות'לחיה, הרימה ידה האחת, הציצה בצפרניה, שהצהירו מתוך צהר,
ושוב חיכה לנפשה בחשאי ושפתיה נעו קצת. היא הסתכלה ברוזנקרנץ זמן
מה, עד שצנחון ידה שנית עלי שפוע'ירכה, ושנית עלי ונת אותו השקט
האדישי בשרטוטי'פניה ובתנועות גוה, והרשלנות הנשית, המיוחדת לה, עטפה
שוב את גופה ביתר נעם וחן.

ביום מעונן, יום גשם, היה החדר הזה מקום-מקלט לרבים מצעירי הקיטנה
ושכנותיה. או באו לכאן צעירים אחדים וצעירות אחדות וסתם מכרים ולקחו
להם מקום על-יד השלחן או באחת מזויות החדר. ההרמוניה הפרעה. השיחות
חדלו, צפורה פנתה לכל אורח ואורח, לבבתם בבת-צחוק מצומקה והמציאה
חומר לשיחה קלה ומפיסת. לוציה שכבה על מטתה וסננה בין שפתיה איוו
שירה, שהיתה בה משום קיבלגנה ומשום שביעת-רצון גם יחד, ובת-צחוק קלה
מזויפת היתה מרחפת או על שפתיה. רניה התבודדה או לנפשה ושרה לה את
שיריה המיוחדים לה. רק מרוסיה היא האחת, שיצאה מגדרה, התנודדה על
מטתה במלוא גוה, ובקול'תחנון ובעינים נוצצות זרות וזעם כבוש כאחד
הפצירה באפשטיין שישיר. אז התחילה השירה. זויות שפתיו של אפשטיין
וגומות לחיו הלכו תמס מרוב טרדה ומתיקות. מרוסיה התכוזה או במטתה,
כבשה את ראשה בכר, ומתוכו כוננה מבט מסותר והזינה אותו מתוך מאויים
כמוסים.

כך היה יום יום.

אך כיון שנטו צללי ערב, היתה עוברת רוח אחרת על פני כלם. אז
התחילו הטיולים, השיחות הנלבבות והמשחקים, בשעת-טיולים זאת הצטינה
ביחוד לוציה. היא עברה ברגע אחד מנעימה רכה, לירית, לשחוק ולהוללות,
בדחה את הנאספים ונסכה קלות על-פני התנועות והיחסים, אשר העיקו כל
היום בכבדם כנל'עופרה. אז טילו בחבורה שלמה או נפוצו ביער זוגות וזוגות,
בקשו להם בשדרות או בעביו של היער או במחבואים אחרים מקום לשפוך
את נפשם ולהתמכר קצת לשכחה ולהוללות על חשבון הנעורים הדועכים, שלא
הספיקו עדין לכבות.

פעם אחת בערב יצא לו פישר לטיל עם חברו ברנדשטיין, נטפלה
אליהם גם לוציה. ברנדשטיין, אשר חליפות ותמורות לרוחו, היה בימים
האלה עצב קצת, נסער ברוחו ומתבודד לו בפנתו. הוא לא חדל לבוא
בין בני-החבורה, אולם שיריו הדקים, הנפשיים, שקלחו תמיד בתוך הנהימה
הכללית, כלחש מעין טמיר, נעשו עתה יותר דקים ויותר פנימיים, ורעדו בעצב

חרישי כיבבה, המתלבטת ואינה מוצאת לה מוצא. ברנדשטיין זה התחמק לו לפרקים בחשאי מתוך בני החבורה וחפש לו מקום ליחוד-הנפש. הוא מצא הרחק מאד מן המושב, בקרב היערות הפרועים והעזובים, מערה-יער אחד, מרובע ובן-חורין. מראה המערה, ביחוד בליל חסר-לבנה, עם כפת השמים השחורים והכוכבים הקורצים מעל גביו, ועם כל אותן חומות-היערות שהקיפוהו מסביב ואתה סוכת הנצרים שעמדה באמצעו על גבע אחד קטן, היה כרסו אחד אגדי למקום-מקסם של איוו ארץ נפלאה ואי-מיושבה. לכאן היה מתגנב בלילות, משחרע פה על פני הדשא ומשוחח את נפשו. יש שהיה מסתכל פה זמן רב מסביבו, מעמיק לחדור אל תוך האופל ואל השמים השחורים ואל הכוכבים השלויים, וחרד לקראת הדממה הנוחה, שהתגנבה ממעל, ולקראת השקט הלילי, שישן את הצער שבלב. ויש שהיה גם מתעודד פתאם, רוחו שבה אליו, ובקרבו התעוררה תאוה כבירה להחריד את כל אותה הדממה הקופאה ואת השקט הנתעב, שבו אומרים אנשים למצוא מרגוע. או פרצו מקרבו המון קריאות, מטר יבבות וכרכורי-צחוק. אז היה קם פתאם ובורח לו סכאן, ורדף אחריו ההד המשונה, שהיה בו מן הוערבוב של כל אותם הקולות המתפרצים. אז ישוב אל בני החבורה מחודש ורענן ובת-צחוק מלאה קורנת מעל פניו, כאדם שמצא לו פתרון וקצת מרגוע.

אל אותם המקומות האהובים משך עתה ברנדשטיין את רעהו פישר ואת לוציה, כל הדרך הלכו שלשתם שותקים, איש בודד לנפשו. כיון שהגיעו אל פצרה-היער, נפרד לו ברנדשטיין, השתרע על הדשא, ידיו אחזו בשערות ראשו, מבטיעניו אבדו באפלה וכלו התמכר אל שירה חשאית וצורדת, שנפלטת כיבבה עצורה ועקורה מלפני ולפנים. פישר ולוציה ישבו גם הם באותו מערה-היער, אך מרוחקים קצת ממנו. מתחלה ישבו גם הם דוממים ושותקים. לפישר, שנמצא בפעם הראשונה במקום מסותר זה ושראה לראשונה את הלך-נפשו זה של חברו ברנדשטיין, היה בזה מעין התגלות נשמה חדשה, שעוררה בו השתתפות עמוקה והתרפקה על לבו כהד סערת נפשו הוא. ולוציה, שלא היחה רגילה לראות את ברנדשטיין בכך, ישבה מתחלה והאזינה אל השירה המזורה, אך תכף התעוררה, טפחה לו על כתפו של פישר ולחשה לו:

— יחלום לו קצת, ואנחנו נלך...

מתחלה עלה עוד באזניהם הד הנעימה החשאית של ברנדשטיין ועקצה את הלב בכאב מתוק. אולם לאט לאט חדל ההד, החשכה בלעה את הכל, וסבך שיחים בודדים, פשטו זרועותיהם להאפיל ולהסתיר. לתוך סבך זה התחמקו שניהם, לוציה ופישר, לאטם, עמדו לפוש קצת. החשכה היתה עמוקה וריח הרעננות שבשיחים עם קליטת העשב המגודל והמסובך וכל אותה הדממה הדקה והסודית, הרועדת לכל נשימה קלה, בלעו את כל מהותם, והם נתמזגו בתוכם והיו למסבה אחת עם רקמת כל ההויה אשר מסביב.

פתאם קפצה לוציה ממקומה, משכה את פישר בשרוולו והוציאתה בשובבות מן המקום המסותר, מתוך כרכורי-צחוק לעגה לו:

— האלהים הוא המזמין לך מקומות...

וכעין רוח אחרת אפפה את פישר. אותם גלי-הצחוק, שרעדו מתוך זעזועי-נפש, ביחד עם המשיכה בשרוולו ונגיעתה של לוציה, שהמליטה מתיכה איזה תאותנות דורשת, הלהיבו את דמו ונסכו בקרבו שכרון ותסיסה. הארס של קרבת אשה התחיל לפעפע בקרבו. בחמת-רוח זנק פתאם אל בת-לוייתו ותפסה כתפוס צרור קל ולחצה ועזבה כרגע ושוב משכה בחמת-כח. הוא היה עתה כטורף, המשחק עם טרפו. ולוציה צחקה, נשמה בכבדות וצחקה, וכרכורי-צחוקה היו כמטר קל־הים ל־והטים, שכאלו הלהיבו את האויר והרעידו את כל אשר מסביב.

* * *

בערבו של יום זה, בחצות הלילה, בשעה שהדממה שררה בכל והעצים והבתים הזרועים ביניהם התעטפו בתוך צל־יהם והאפילו על כלום האנשים ועל מתק שיחם, בשעה שגם בחדר-הנערות כבר פסק הצחוק, — עמדו להם שני הרעים, פישר וברנדשטיין, על-יד גדר אחת מסודה של אחת הקיטנות והביטו אל מטוה-החושך שממעל, אשר התחיל להתפור לאט לאט, ואל נגוהות-הכסף, שהתחילו בוקעים ועולים מתוך מפלשי העבים, מבין אלה הציצה לבנה רכה וחורת, כשהיא עטופה צעיף שקוף וערפלי. היא שטה לה בדממה ונסכה מנוחת-קדש ושלותתם על רקמת הדממה אשר מסביב.

פישר נשען בגופו על-גבי הגדר ונאחז בה, כמתמכר אל ערוב הנגוהות המכסיפיים ולבנת הגדרים המסודות ואל כל אותם המראות וריחות-הקסם, שהציפו והפיצו האילנות והדשאים. וברנדשטיין גם הוא נטה על הגדר וגם הוא הסתכל בנגוהות, ופתאם הרים את ראשו והעביר את ידו על מצחו שהכסיף וגחן ולחש לרעהו, כפולט סוף מחשבה אחרונה:

— ... ואני רק טהרה ידעתי, טהרה — — —

— אל מה ירמזון מליך ?

— חושב אני... בשר אשה תמיד היה לי לזרא... פגול...

— מה ?

— גם אני טילתי ומטיל את לוציה. ולא אתה בלבד, לא עם אשה אחת

טילתי בימי חיי... ואולם ידי לא נגעה עדיין בבשרך, לא נגעה...

— ובכן ? — — —

פישר התנודד, עקר מבטו מכל מה שמסביב והעמידו על ברנדשטיין, חזר והצליף מבטו על-פני רקמת הנגוהות הזכים והטהרה הרכה הנשקפת מכל צד... רגעים אחדים שקע בדממה. אחר כך התעורר וכמחודש וכמצורף פנה פתאום אל ברנדשטיין ולאט לו בחשאי:

— אפשר שכך הוא. ואני טהרה לא ידעתי מימי. אף-על-פי שאליבא דאמת לא טמא אני, „בשר אשה“ אתה אומר, וריחו כיון חריף ומתוק. אדם אחד מדיר הנאה ממנו ואדם אחד שותה עם הקובעת ומקיא ושוב שותה... „בשר אשה“ אתה אומר. ברגע זה, האמינה, גם בעיני פגול הוא... מתועב... ואולם איני יודע, אפשר שבעוד רגע ושוב יהיה קודש, קדש-הקדשים בעיני...

ברנדשטיין, שהקשיב בדממה לודויו הרועד של חברו, הטיח לו פתאם על כתפו, וכמתנער מתוך מחשבה חדשה הפסיק את דברי חברו והוסיף:
 — לא הבינות. לא להאשימך דברתי את אשר דברתי, לא על החטא אני דן. אפשר, שכדברך כן הוא. ואפשר, אפשר... לוציה זו אחרת היא...
 ברנדשטיין הפסיק, כאלו הושם מתנק לגרונו. אף פישר לא נמשך אחרי דברי חברו. שוב השקיע ברנדשטיין את ראשו בתוך קני הגדר ומסר את עצמו למחשבותיו ולהרהוריו. ופישר שט לו במבטו על פני הלבנה, שחדשה את מהלכה בתוך רצי עבים צחורים, נמשך אל הטהרה, שגונבה לתוך לבו, התמכר אל מנוחת-הקסם, שפורו נגוהות ליל זה — נגוהות ליל שלאטו לו חלום מתק ורענן של אושר הבא מתוך שלווה, מתוך טהרה, מתוך דממת-קדש...

III

החבורה הקטנה נעשתה יותר צפופה ואינטימית, הימים והלילות עברו כמו קודם לכן, אלא שאורחי הקיטנות הסמוכות התחילו מרחקים קצת מהם ובני החבורה מצאו להם מקום יותר וזמן יותר לשהות יחד ולבלות ביחד את העת. אחד היה ברנדשטיין, שפרש לו ביום אחרי הצהרים אל החורשה או אל מערה-היער, להסתתר שם תחת אחד השיחים.
 בימים האחרונים נכר היה, שהתיחדותו של ברנדשטיין נעשתה קלושה במקצת: לא היתה בה עוד אותה הזרות ואותה ההשתמטות מבוא בדברים. להפך, הוא השתדל בכל עת-מצוא להכנס בשיחה עם החברים, לעודד אותם ולהמציא להם תענוגים שונים. אולם גם בתוך התבדרותו זו מצא לו שעות אחדות ביום, שבהן השתמט לו לאטו מבין החבורה ובא אל המקומות האהובים לו. אחריו נגררה גם לוציה, מבלי שהרגיש איש בדבר, ושניהם התיחדו שם לבדם. הדבר לא היה לפלא בעיני החבורה, כי כל שנוי ושנוי, שנתהוה בחבורה זו, היה תיכף לדבר רגיל ותמידי, אלא שרניה לא חדלה מלהסתכל בברנדשטיין ועל עיניה נמתח קרום רך ודומעני. היא סננה עתה מבין שפתיה ביתר כאב ויתר מתיקות את שירתה התמידית:

ליל חשך, ליל קודר,

הבמהרה יחלף לי

עד שהחזיר אליה ברנדשטיין פעם את פניו בבת-צחוקו הנפשית, נלוית-הלב, ושאלה כמו תדיר:
 — למה את, רניה, מסתכלת בי כל-כך? האוהבת את אותי, הא? ! —
 — וצפורה, היא ישבה לה אותה שעה על יד לוציה וצחקה לעומת ברנדשטיין, צחקה והחליקה שוב את שמלתה של לוציה וטפחה לה על ברכיה וצחקה שוב כשעיניה מורמות, כאלו היתה תפושה במחשבה אחת מטרידה וכבדה.
 אז הכב ברנדשטיין את פניו מהן והעביר את מבטו על שאר בני החבורה

ומשם — על פישר, כאומר לבקש לו מפלט. אך פישר לא יכול עמוד מפני מבט זה והוריד את ראשו.

אז הבקיע לו ברנדשטיין פתאם דרך ונגש ישר אל פישר ולחש לו:
— בלוציה זו נערה כשרה היא... יש בה מאותו הרוך והפשטות, שאני שואף תמיד למצוא באשה. האם לא כן? הסתכל נא בה...
ופישר הרים ראשו, הסתכל בלוציה ומבלי משים השיב:
— אפשר שכך הוא...

באותו היום לא נפרד ברנדשטיין מאת החבורה. כל היום התלוצץ, התוכח, שלח את חציו אל מרוסיה השרועה על מטתה, השמיע לאפשטיין פרק בהלכות זמרה, דבר רמות על רוזנקרנץ על דבר הקומיוויז'ריות ועל היכולת של קומיוויז'ור לראות הכל ולהתבונן אל הכל, ועיניו לא נגעו עוד בלוציה ואף פעם לא נפנה עוד לפישר לדבר אתו.

לפנות ערב בא ברנדשטיין פתאם בהצעה: לאכול ארוחת ערב במערה היער ולשהות שם עד שעה מאוחרת בלילה. וטעם נתן לדבריו: „מאחר שמר רוזנקרנץ נוסע, ומאחר שמר רוזנקרנץ ידידה של מרוסיה, ומאחר שמרוסיה אהובה על החבורה, גם בשעה שהיא שרועה על מטתה וכו'". ההצעה נתקבלה ואפשטיין התכונן לסדר מנגינה חדשה לכבוד היום.

הגיע הערב, אחד הערבים בראשית החודש. השמים היו שחורים ועמוקים ומנוקדים כוכבים. מערה היער ועציו הפזורים וסכת הנצרים, שעמדה על הגבע, התעטפו מעטה השחר ועמדו כמחרישים ומשתאים לדבר-מה נפלא ונסתר, המתרחש בתוך חלליו של עולם. בשעה העשירית בערך, שרכו בני החבורה דרכם בין שדרות האילנות, המוליכות אל מערה היער, כשדי-ליל החותרים להם מקום בסתר.

את ארוחת הערב אכלו ביהדות ובחשאי, כל אחד לעצמו. אותה התרוממות הרוח, שתקפה פתאם את בני החבורה לרגל הצעתו של ברנדשטיין, חדלה לאט וכמעט ששכחו אותה, את ההצעה. מרוסיה התייחדה את רוזנקרנץ בחדרו העראי, שהיה סמוך לחדר הנערות, ויצא משם, כשהיא כלה מסומקת, עיניה לוחשות וכל תנועותיה רועדות מתוך עצבנות. שאר בני החבורה ישבו על מעקה, שוחחו מעט וזמזמו אותן המנגינות הרגילות כנגד אור העששית הכהה, שרעד על המון הצללים. אחד היה אפשטיין, שתפף באצבעותיו על גבי השלחן ושחק לעצמו והסתכל פעם בלוציה ופעם בדלתו של חדר רוזנקרנץ הסמוך, ופהאם התקצף ונהם לעצמו: „אח, הרי גם זו שירה?!“

כשיצאה מרוסיה, עברה על-פני המעקה פעמים אחדות שלא כדרכה, ידיה משולבות לאחוריה ולא דברה דבר. אך בתוך כדי זה נפנתה פתאם אל בני החבורה ופניה נזעמים וסריוזיים:

— הרי אמרתם ללכת אל המערה?!

ונפנו כלם והלכו להם.

על יד סבך-עצים, שרמו עליו ברנדשטיין, הסתדרו. הם השתרעו בדממה ושכבו להם, כאלו דבר אין להם איש עם אחיו. אחד היה רוזנקרנץ ששכב לו

כל העת על ידה של מרוסיה, ולחש לה באזניה, החליק על-פני ה"פינואר" שלה והתאמץ בכל פעם לתמוך אותה בזרועותיו, עד שנפגעה מרוסיה מזה, ובקול קצף קל ושחוק כאחד פנתה אל יתר בני החבורה:

— אַנאַ, עשו אתי אות לטובה והעבירו מכאן „פגע רע“ זה!

באחרונה הפרעה הדממה. רניה פתחה בשיר, אחריה החזיקה לוציה ועל אפשטיין נח הרוח והוא הנעים את השירה בלויית קולו, קול-בריטון, והיה מנצח בכל תנועות-גוו ובהשתפכות-נפש עזה, — אותה השירה, בת הכנפים המתפרצת לפעמים בלי-דעת מנבכי-הנשמה הכי-גנוזים. כל בני-החבורה ישבו והקשיבו ולאט לאט נלוו אל המנגינה הכללית שכל אחד הוסיף עליה את המית נפשו, את גיב מאייו, ואת הרעד של כליון-לבבו.

המנגינה חדלה, ושוב התיחד כל אחד עם נפשו ועם הדממה והאפלה אשר מסביב. אך פתאום התעורר ברנדשטיין ובא בהצעה שניה, שכל אחד יספר דבר-מה מקורות חייו. הצעתו נתקבלה.

בראשונה ספר ברנדשטיין. זה היה ספור-מעשה קצר ומבודח, שהיה בו רק כדי להפיג את הדממה, שנמאסה עליו כל-כך בימים האחרונים. אחריו ספרה צפורה על-דבר מורה אחת בבית-הספר ועל דבר תלמידה שבישה את המורה, וצחקה בסימה, כאלו הרגישה את התפל שבספורה: „היש מה לספר? שטותים!“ ספרה גם לוציה, גם אפשטיין, וגם רוזנקרנץ: מעשה בנערה שנתקלה לו, בשעה שנסע את נסיעתו וכו' וכו'. כשהגיע התור למרוסיה, כבשה פניה בקרקע וצחקה ומחתה בצחוקה כל התרעומות וכל ההתרסות, שהתריסו נגדה מכל עבר, וצחקה שוב ועמדה על דעתה ולא חפצה בשום אופן לספר. אז הרפו ממנה. מיד פגה התשוקה לספורים. ושוב שתקו בני החבורה, ושוב נצטרפו מחשבות-לבם אל הדממה העמוקה, הערה והסופגת אשר מסביב. אולם פישר שכח לגמרי את חבריו ואת הדממה שקמה פתאום והתחיל מעצמו לספר. ספורו קלח לו בלי הפסקה ובלי הרף, כאלו דבר אין לו את אשר מסביב והוא רק את נפשו מדבר.

...עדיין ילד היה. בן שש או בן שבע. אבותיו ישבו בשכנותו של דודו. בת היתה לדוד זה, בת גילו — שנותיה היו שש או שבע. אוהב היה את אבותיו. אוהב היה את בית דודו. ומדי יום ביומו היה שב מן החדר הביתה והיה נכנס אל בית דודו. אוהב היה את החומש שלמד, אוהב היה את הספורים אשר בחומש ודרכו היה לספר את הספורים לבן-דודו. הוא היה מספר ובת-דודו היתה עומדת מרחוק ושומעת. הוא היה משתעשע את בן-דודו ובת-דודו נללותה והשתעשעה עמהם. עדיין לא ידע על-מה זה, ואולם הספורים שספר והשעשועים שהשתעשע בבית דודו היו לו כדבר מיוחד בחייו. שעות שלמות ישב בביתו וחזר על ספורי-התורה וקולו הלך הלך וגבור, הלך ומתוק. שעות שלמות ישב בבית דודו והשתעשע עם בן-דודו ופתאם אחזהו וחבקהו ולחצהו אל לבו. שעות שלמות רדף מבטו אחרי דודתו, שעסקה בעניני-הבית, ואחרי דודו השתקן, שחור-הפנים וזעום-העיניים, שישב ונאנח, ישב ונאנח, פעם אחת נתקל בבת-דודתו, דחפה באקראי וכלא-אחר-יד, והיא נתעכבה, נעצה בו עיניה, אדמונית פרתה בלחיה, גוה נתישר וקצף

רך נשפך בשפתיה: „בישגדא, אינו יודע ללכת?“, ואחזה בו ולמדתהו: „כך צריכים ללכת, כך“. והיה אז כתינוק הנטול ביד, ואת לבו לחץ איזה רגש שלא ידע שחרו, והמה אז באזניו קול חרישי וצנוע: „כך צריכים ללכת, כך...“ מני אז היה הרד לקול הזה ולפעמי רגליה, לרשרוש שמלתה, והיה שומר צאתה ובואה, והיה כהלום-אושר ונפשו לא ידעה מה...

„ומני אז ועד עתה... זה שנים רבות עברו, ימים ושנים. היה אז לילה כמו עתה. אותם השמים השחורים, אותם הכוכבים החרישים ואתה הדממה הנעלמה. אל היציע, בקומה השלישית, ברחוב ב, בשעה השניה בלילה, יצאה לה חרש נפש קטנה עטופה שחורים, כולה מכוסה ועטויה. היא קרבה אל אדן היציע ותשען עליו. ידיה תמכו ראשה, אך פניה לא נראו. קצה מצחה ועיניה היו גלויות ומציצות מבעד מעטפתה וכלה כאילו חותרת באפלה. שולי שמלתה היו מפריחים מבעד מעטפתה ומחפים על רגליה היחפות והצחורות, הרועדות וכורעות, כורעות ורועדות, ונפשה עטופה ושופכת שיח... ומנגד לה, בעבר היציע השני, עומד גם הוא, עטוף באדרתו, כלו מתכנס לתוך עצמו, מסור אל הדממה ולא רחש ההויה שביציע אשר ממולו, ושפתיו לוחשות סוד שיח חרישי כהד לתפלה זכה, תפלת נפשה של זו, העומדת למולו ומתלבטת באפלה...“

„ומני אז ועד עתה...“ — —

פישר לא גמר. קולו נפסק פתאם, והוא העמיק להסתכל בחשך ובכוכבים הקורצים, כאלו אמר למצוא עקבות התפלה, שאבדה לו זה כמה. השומעים היו אסורים לספורו ועדין היו שומרים על מוצא שפתיו, לשמוע סופו של דבר. אולם פישר הזדעזע, ולאט לאט קם מעל העשב והתחמק לו בחשאי.

כשהרחיק ללכת צעדים אחדים, הרגיש מאתוריו תנועות-גו כבדות ורשרוש שמלה ונשימת-אפים מייגעת. יד רכה וחלקה אחזה בו ועצרתהו. זאת היתה מרוסיה. היא רעדה בגופה, לחייה הלבנים ושפתיה חיכו והצטמקו, והיא לחשה לו מתוך רשלנות מיוחדת.

— הבה ונלך ביחד.

פישר שתק. ידה היתה תנונה בידו, והיא הלכה כנתמכת עליו בגופה. כשהגיעו לקצה הקיטנות, הציץ עליהם חרמש הירח באורו הלבן והקר. פישר נפרד מאת מרוסיה, הציץ לתוך עיניה, שנתכסו בקרום של להב, ובלובן לחייה ובצחוק שפתיה הרועדות — ונתעכב קצת. אולם תיכף תחב לה ידו לשלום, והיא רק חיכה לעומתו, חיכה והצמיקה שפתיה ביותר. עמדה עוד רגע ולאט-אט נגררה בתנועותיה המדודות והרשלניות אל עבר ביתה.

למחרתו של אותו ערב, סמוך לצהריים, יצאה מרוסיה את חדרה פרועת-שער ועטופת-פיניואר, כשהיא מפהקת כולה ומתמודדת לנוח. חדרן של הנערות היה מכובד וגמוהן בסדריו, בלבנות הסדינים הפרושים על המטות, ובאותם הקשטים והחן, שהיתה לוציה נותנת בו מטעמה.

הנערות ישובה להן כל אחת בפנתה והיו עסוקות בשיחה ובקריאה קלה שלאחר ארוחת-הבקר. אפשטיין ישב מן הצד. קרוב למקומה של לוציה, ופרט על המנדולינה. הוא התכנס כלו אל עצמו ואל פרוטו, כאלו דבר אין לו עם כל החבורה. רק רניה, היא שצחקת לה קצת והאדימה קצת ושלחה את מבטה פעם בפעם לעבר הדלת של חדר רוזנקרנץ ומרוסיה, וצפורה ישבה נוגה קצת ופרועה ושאלה כל פעם את לוציה שאלה אחת מונוטונית, שזו לא עמדה עליה כלל. כשנכנסה מרוסיה נפגו מבטי המסובים אליה ואפשטיין הוריד את ראשו והמשיך את פרוטו על המנדולינה ביתר שאת. לוציה שרקה לה בשפתיה, קמה לעומתה, הציצה בעיניה ומחאה לה כף במתק-קול: „מרוסיה, אח, מרוסיה“. ורניה, היא שרדפתה במבטיה, שלחה את ארסה בנקוש-קולה, נשכה את שפתיה, כשהיא מאדמת כולה וצחקה צחוק בלתי-ירגיל. רק צפורה המשיכה את קריאתה, עלעלה בדפי הספר ומבטה קפא על דף אחד ועל אות אחת. מרוסיה התמודדה על מטתה של לוציה, התחילה מסתכלת בצפרניה ומלקקת בלשונה את קצות שפתיה. עוד כעלות השחר התחמק לו רוזנקרנץ מתוך חדרה ויצא למסעו. מרוסיה ישנה אחרי כן את שנת-הבקר שלה – ושביעה אחת כבדה, נסוכת-עופרת, מלאה את כל גופה. כחצות היום, כשקמה ויצאה את הדרה, עדין היתה שביעה זו מלפפת את גוה, והיא נמשכה אל המטה מתוך עיפות. לוציה נגשה אליה מדי פעם בפעם ובצחוק קל הציעה לה מטעמים שונים, לסעוד את לבה, אך מרוסיה לא נענתה לבקשתה. היא שכבה לה על מטתה בלינוע, עיניה הישירו וקמו מתוך שויון-נפש רך וממוזג.

רק כשנכנס פישר זעו קצת עיניה של מרוסיה. איזה מבט מרוכך ורשלני נמשך לעברו. ידיה של מרוסיה נגררו אחרי קופסת ה„מניקיר“ שלה והיא הושיטה אותה בלידעת ובבלגלוג קצת לעברו של פישר: „הא לך, לעולמי-עד!“ ולשונה עדיין לקקה מעל שפתיה את העסיס האחרון של הליל החולף.

IV

ימים אחדים אחרי נסיעתו של רוזנקרנץ נמשכו חייהם של בני-החבורה בנחת ובלי כל מקרה יוצא מן הכלל. כמו לפני זה היתה לוציה נגררת בצהריים אחרי ברנדשטיין אל הסבך שביער והתיחדה עמו שם שעות אחדות. מרוסיה אחרי אשר הרבתה לישון במשך ימים אחדים והיתה גם ביום כהלומת-שנה, התפכחה קצת והתחילה שוב לקום בבוקר השכם, ושוב לקחה חלק בעניני החבורה, כדרכה, קצת סרוחה על כסא-הנדנדה, קצת שרועה על מטתה וקצת מטפלת בצפרניה.

ואפשטיין, ששקל פעם אחת למטרפסיה מאת לוציה, שהעיק לה בבטויי-האהבה שלו, נגש אל מרוסיה והיה כמתיאש, חולם על המנדולינה שלו ושב ונגרר אחרי מרוסיה כצל.

פעם בצהריים, הלכו להם לוציה וברנדשטיין לטייל. אפשטיין ישב על יד מרוסיה, שהיתה שרועה על מטתה, צפורה התעמקה בקרן-זווית וספר עב בידה,

שהביא לה זה עתה אחד המורים, בחור כרסני, אשר שערות ראשו הלבני קצת ואשר אוהב היה ל"עשות בקורים" לעלמות ושספרים עבים היו נושרים מתוך חיקו. רניה ישבה על יד פישר ולא היתה עצובה כלל ואת שיריה לא שרה, רק אחזה בידו של פישר והחליקה לו על ידיו ובמעין לגלוג ורצינות כאחד חזרה בכל פעם: "בנאמנות, בחור הגון". באותה העת נשאה פתאום מרוסיה את עיניה, כשכל גופה הזדעזע, ידיה החליקו בלי הרף בפניוואר שלה, שרטוטי פניה התישרו והפיקו כובד־ראש ורגש אחד עמוק, שלא מצא לו בטוי. וכעבור רגע התמתח על פניה חיוך קל, שרטוטי פניה נתרככו ועיניה הוצתו באש של קדחת פנימית. אחרי־כן הפליטה בנחת:

— אספר לכם, רבותי, דבר יפה: אתמול טיילתי ונכנסתי שלא־מדעת אל קיטנה אחת ומצאתי שם פתאום שלש מרעותי הישנות. שמחתי עליהן והן שמחו עלי ושאלוני: למה עגמו פני? אמרתי להן: אל גא תשאלוני, רעותי היקרות, הלא ידוע: זוהי מחלת אהבה... ח... ח... ח...

ובטרם הספיקו בני־החבורה לעמוד על ספורה, הזדעזעה שוב מתוך כרכורי־צחוק, התרוממה מעט, תפשה בידי פישר ומשכתהו אליה.
— שב כאן, יקירי, לא כחדתי להן. אמרתי להן: אוהבת אני אדם אחד עד חרמה, עד מות... ח... ח... ח...

באותו היום, לפנות ערב, הלכו כל בני־החבורה לרחוץ בנהר. הצחוק והצהלה התגברו. אתם צהלנו השדות הכמושים אשר מסביב, והאילנות ענו בקול, גם האויר המיושן והשקט אשר לדמדומי בין־השמשות של ימי הקיץ היה מתרפק על צליל משובה וצהלה, כזקן השמח על זכרונות־נעוריו. היו השדות המעורים והגנים הבודדים רחוקים מעיר וממתים והשבילים רחוקים מטיול הקיטנים. את השבילים האלה כבשו בני החבורה והתפזרו לארכם ולרחבם, פעם התקרבו ופעם התרחקו זה מזה ורדפו זה אחרי זה בקריאות ובמצהלות שונות. לאחרונה, כאלו בא הדבר מאליו, נפרדו מרוסיה ופישר מאת בני החבורה, והלכו לאטם ושוחחו לאטם.

קולות הצהלה אבדו במרחק והיו כהד גלים שובבים, המתדפקים על משטח פלג קטן, המפכה לו בדממה. מרוסיה הלכה עקב בצד אגודל. היא היתה מלובשה בפניוואר שלה ולראשה חבוש של ארוך כחל־לורדי, הפניוואר היה רחב ומקומט וכרוך כריכה בתוך כריכה. השל התפזר ונשא בקצותיו באויר ושעשע עם הקינים האחרונים של השמש השוקעת, והיה מראה של מרוסיה עתה כפרפרת־קסמים זו, המתקפלת בתוך הרבה קליפות שקופות וכרוכי־משי מרובים והולכת ומתפצלת בדמות ילדה צחורה ותמה עם קרני־זוהר וכנפי־מלאך. ידיה שהורמו בכל פעם ונחשפו מתוך שרוולי הפניוואר שלה הרחבים, זרועותיהן החלביות והרכות, פניה שהוקטנו פתאום והתמשכו ברוך פני ילדה קטנה ובאור אותה התמימות הטהורה של ילדה קטנה, אשר סבו אל פישר מדי פעם בפעם, עוררו בלבו רגש נעלם, והוא שכח כמעט רגע את אשר מסביב לו וצעד על ידה כחולם בהקיץ, כשבוי אושר לא־גודע. כשהגיעו אל מעבר הנחל הקטן, התעורר פישר ואמר לתת למרוסיה

לעבור ראשונה את המעברה. כל חטוב גוה, אבריה הגמישים והאֶלֶסְטִים, ביחוד תהליכתה האיטית והרשלנית ונדגוניציוריה עם תנודת המעברה הקלה, עם כל אותם בעבועי־הרוח שבפיניואר שלה, שהחליקו והקציעו כל אבר ואבר, הפיגו את שקט החלום מלבו של פישר והעבירו בו שכרון מתוק ומרתית. הוא זנק עתה אליה מאחוריה וחבק אותה על מסעדי־המעברה. כאלו אמר לכבשה ולהתנפל אתה המימה ולהעלם אתה ועם המעברה יחד. מרוסיה הפנתה ראשה. היה במבטה תחנון רך וצחוק עסיסי ורעידה דקה־דקה של שכרון טמיר ומפעפע. ראשה צנח מאחוריה על שכמו של פישר, עיניה שקעו בנחל, והיא לחשה לו לחישה אחת רכה וספוגית: „אח, נפול נא“.

ככה נגררו לאט לאט על־פני המעברה. בקצה המעברה פגשו פתאם באפשטיין, שעמד והסתכל בקודה אחת למרחוק.

הם הלכו להם לאטם ובדממה ואפשטיין נלוח אליהם.

* * *

יום יום היה פישר מלוח את מרוסיה בשעה שהיתה הולכת לרחוק בנחל. הטוילים היו חשאים, אינטימיים.

תמיד לפני צאתם היתה מרוסיה רגיזה לקרא לאפשטיין, ואפשטיין היה נלוח אליהם ונגרר אחריהם כצל, ואף פעם לא פנתה מרוסיה אליו, ואף פעם לא לקחה דברים אתי.

פעם אחת קרה, שאפשטיין לא נענה לבקשתה של מרוסיה, והם הלכו יחידים ושקטים. מרוסיה רפטה שפתייה, צחקה את צחוקה העסיסי לעגרו של פישר והשקיעה מבטיה בחול. אז פנה אליה פישר בטרוניה:

— למה את קוראה תדיר לאפשטיין?
 — זה נעים יותר.
 — משום מה?
 — משום שאני אוהבת אותו.

פישר הפסיק את שאלותיו והשקיע גם הוא את מבטו בחול. הוא צעד על־ידיה של מרוסיה מכוון מתוך צער נלאה, שותק ומשתדל להעלות בתצחוק על שפתיו. כך עברו רגעים אחדים. פתאום התעוררה מרוסיה, הצטחקה, במלא הפה, כרכה את ידה מסביב לצוארו של פישר, הציצה בעיניו ונהרה אליו מתוך צחוק וכבד ראש כאחד:

— הלא גם אותך אני אוהבת ח—ח—ח—

פעם שבו מן הרחצה והלכו לבדם. זה היה בין־השמשות, שעה שכל־ההכלה כל רגל מן השבילים, המוליכים אל הנהר. מרוסיה טהרה והטיבה שערותיה ופרפה את חולצתה בדרך. פישר עזר על ידה, הבהיקו לו בדמדומים לבנת חזה הצחור ואטלסיות קברותיה הרכות. הן התערבו בריח שערותיה הלחות והפרועות, ובאותו הטוהר והזיו והנשיבה הקרירה והמשכרת של האשה העולה מן הרחצה. פישר חבק אותה מבלי־מישים וכרך את גופה בפילרינה שלו והדקה אל גופו.

כך הלכו כברת־ארץ קטנה. באותם הרגעים נערמו פתאם עננים על־גבי עננים, השמים הושחרו, האויר שקט לרגע, ובשני — ורוח־סערה התפרצה, האילנות הזועזועו כמטורפים, ענני־אבק נשאו ברוח, אחריהם רדפו אנחות ושריקות משונות וכרכרו הריי־בלהות והרעישו את האויר. היה חושך. גוש אחד ענקי ומכוער נתלה פתאום על ראשיהם של פישר ומרוסיה וכרגע התפלץ ומטרות־עזו התחילו יורדים עליהם בועף. הם רצו, הם נשאו ברוח ובקשו להם מחסה. באחרונה השיגו אילן בודד ועתיק, אשר על־יד גזעו נסמכה אבן אחת גדולה וישישה, שהעלתה אובו. הם מהרו להסתתר תחת ענפי האילן המרובים והגשם שטף, שטף וסחף את מצע הקרקע תחתיהם. הם עלו על ראש האבן, התכוצו ביותר והתהדקו זה אל זה, היו כמסכה אחת ודבקו אל האילן כקליפת הגזע, והאבן אשר למרגלותיו.

הגשם סחף וסחף, פישר עצר את עיניו ונרדם כשהוא חולם חלום מתוק על פנה אחת צרה בתוך חיים, שנסערו ונגרפו מעל פני האדמה, עם נפש אחת קרובה, עם אושר־אלם אחד שאין לו זמן ואין לו קץ ואין לו גבול.

* * *

באחד הלילות חכה פישר למרוסיה בקצה שדרה אחת אשר בחורשה המסובכה שעל יד המערה. כאן הועידה לו רעיון.

כבר עבר הצות. המאורות בכל הקיטנות כבו. האופל שבמקום המסותר נעשה אפל שבעתים. פישר צנח על העשב, התכוץ כקפוד, נצמד אל אילן אחד ישב וחכה.

עוד מעט וקרוב הזמן המיועד, עוד מעט ומרוסיה צריכה לבוא ופישר הטה את אוזנו אל הקרקע. איזה בטחון פנימי ושלוח של נצחון אפפוהו. הוא השתרע על הארץ, הקשיב במלוא הויתו לאותו הרחש, שעוד מעט וצריך להרעיד את הדממה העמוקה שבכאן ולהמתיק לו רגעים אחדים בחייו. הדממה הגדולה, מעטה־הליל הסודי וקריצת הכוכבים הבודדים היו עתה לארג אחד עם המנוחה הכבושה שבלבו, שכלתה אל סערה אחת גדולה ומתוקה, המתחוללת לבוא.

הגיעה השעה. אל אוזנו גונב קול. רשרוש דק וחד גזר את הדממה. מבין האילנות הבהבה תמונה אחת שחורה והלכה וקרבה אל המקום שהסתתר שם. זרם דק חזק עם מתיקות חמימה עברו בכל גופו של פישר. על בהונות רגליו ובתנועות קלות ושונות התפתלה גויתו בתוך שיחי החורשה המסובכים והלכה וקרבה אל התמונה השחורה. עיניו היו מנוצצות וקורעות את מסך החשכה ואורבות אל נקודה אחת. זרועותיו היו נטויות וכרגע — והן צבתו את התמונה, שהיתה עתה לגויה רכה וגמישית. הוא הצמיד אותה אל גופה בכח רב.

— מר—רוס—ס—סיה, מר—רוס—ס—סיה !

הם נמשכו אל מעבה היער המסובך, כשהם מתרפקים זה על זה. הם נשאו בתנועותיהם הקלות והטופפות על גבי העשב הרטוב, והיתה נשימת אפו

של פֿישר ועטיפת גוה של מרוסיה וקליטת הטערה של גופותיהם הרועדים, שגזרו את החלל מסביב ואת דממת־הלייל השוקט, ככוכב נופל, הקורע את אופל הליילה ומהבהב רועד ונעלם בחשכה.

במקום סתר ומסותר, על גבנון קטן אשר בחורשה המעובה, עם הדממה הגדולה והעמוקה אשר מסביב, עם לחישת כוכבים אחדים אשר מלמעלה, צנח ראשו של פֿישר על חזה של מרוסיה. אז שקעה פתאום הסערה הגדולה אשר בלבו, ואולם סערה אחרת ועומה, לבת־אש עצורה עם גל אפר גרוף ונעלם פלטה נפשו.

— מרוסיה שלי, מרוסיה! — — —

ראשו העיף שקע וחתר לו מנוחה אחת שלמה של שכחת המהות והפשטת הדמות. הוא ראה את עצמו ילד, הוא ראה את עצמו מוטל בחיק אמו וידיה החמות מחליקות את ראשו. הוא ראה את עצמו ננער מתוך אמו ומוטל בתוך חיק ילדה אחת, כדמות בת־דודו, וידיה הרכות, כידי אמו, מלטפות את שערותיו וכלה קִלָּה ומצפה וחרדה עליו ועל מנוחתו...

— את, מה טוב לי, מה טוב! — — —

עברה שעה קלה, מרוסיה, שרעדה מתחלה כרעד שלהבת הפתילה, ישבה עתה סמוכה בגבה על שיח אחד וקלטה את ראשו הבוער של פֿישר ואת רטט־גוו. היא עיפה, השתרעה על הדשא ושכבה בלי־נוע כבול־עץ. ראשה היה נטוי אל הכוכבים מלמעלה ולוח־לבה התרומם והתלהב אל כל רעידת חום של ראש פֿישר, והיא נשמה בכבדות, בכבדות.

פתאום התרומם פֿישר. ראשו העיף חתר שוב באפלה, בעיניו התנוצצו כידודי־אש ירוקים, והוא כאילו בקש פשר לאותה האפלה ולאותה הדממה ולאותו הגוף המוזר המוטל לצדו. ושנית צנח ראשו על חזה של מרוסיה. ופתאום קם, התמודד וקולו העמום נטר את הדממה:

— מרוסיה, עת ללכת...

אז קמה, התמודדה גם היא וקצת מרושלה וקצת מפהקת נשענה על ידו של פֿישר, כאילו אמרה ללכת. אך פתאם השתרעה במלא גייתה, הזדקרה למולו, כרכה בידיה את צואויו, נהדקה אל גופו בכל גמישותה ורוך־בשרה:

— אח, עכשיו הנני בידך... קר—ר—עני, בלע—ע—ני...

ראשה הפשל לאחוריה וכולה נאחזה בגופו כפרפר בשלהבת. פֿישר הרגיש פתאום בלובן הממורט של צפרני ידיה, לובן זה, שחדר אל קרבו עם רוך הלבננות שבקוברות זרועותיה ועם כל גופה השקוף כ־כך והנצמד אליו כ־כך, רעד של מתיקות חריפה הרעיד את מוחו וכל יצורי גוו והוא צנח יחד אתה על הארץ, כאבן שנתקה ממחצבתה ונשקעת בתהום.

V

באותם הימים הודיע ברנדשטיין לכל בני החבורה, כי בעוד ימים אחדים יצא את נאות־הדשא ויטע אל ארצות הנגב, מקום־מולדתו. הרבה באורים נתנו בני החבורה, לאותה הנסיעה המורה באמצע־הקיץ, כולם זכרו את דבריו של

ברנדשטיין תמיד, כי יצא את מעון־הקיץ, רק כשיצהיבו העלים ורעד יאחו את הצפרים באויר. אחדים השתדלו להעבירו מדעתו זו, אך הוא צחק, נשך את שפתיו ועמד על דעתו.

יום־הנסיעה נועד מראש, ולתכלית זו אמרו בני־החבורה לערוך את נשף־הפרידה.

ברנדשטיין עשה הכנות שונות לנסיעתו. גם לוציה עזרה על ידו. ימים אחדים לפני היום המיועד, הרבה ברנדשטיין לטייל ולהתייחד אתה במקומות הנסתרים שלו. הוא היה שב תדיר במצב־רוח בלתי־רגיל, לחייו העלו אודם, שפתיו נשכו קצות שפמו, כפות ידיו נקשו זו בזו, והיה מדבר וצוחק יתר מדאי ומטשא לו לכל אחד על כתפו. אך לוציה, היא היתה שקטה ונוחה, יותר רכה ועצורה בהלך־רוחה, כרוכה אחר מרוסיה, נתקלת בפישר וחומדת לה לצון רך וכבוש, ושוב מתקרבת אל ברנדשטיין באותו הרוך ובאותה הפשטות המיוחדים לה.

כל הנערות היו טרודות בסדור הנשף ועריכתו. לא היו חסרים כל מיני ממתקים ומגדנות. אף משקאות חריפות הכינו. כל אחת ואחת מן הנערות הסתירה מאת חברתה את הסורפריו, שהכינה ועמלה עליו זה ימים אחדים, להפתיע בו את המסובים בשעת הנשף. לפנות ערב היה הכל מוכן ולאט לאט התחילו בני החבורה להתאסף.

בדמדומי בין־השמשות התאספו כלם בחדר הנערות, שהיה מעורפל ומלא ריח מיוחד של חג, כל אחד ישב במקומו האהוב לו ורגעים מספר שקעו כולם בדממה.

ימים אחדים לפני זה דברו הרבה על־אודות הנשף, כל אחד נשא בלבו איזה רגש חם וקוה לאותה החדוה הכללית, שתקיף אותם, ולאותה ההוללות בת־הרגע, שתשכיח מלבם כל עצבת, ורגע־דממה הללו היו עתה כעין צפייה אחת חרישית להשתובבות הצריכה לבוא.

לוציה קמה בראשונה והדליקה נר קטן, שעמד בקרן־זווית על גבי השולחן העגול. האור החלש והרועד הבהב בדממה. בחצי־הערפל רחשה תלבושת הנערות המגונגת, שהיתה מיופה בזרים וסלסלות שונים, יחד עם הטבת שערותיהן, שהבהיקו במסרקותיהן הנוצצים בברק מיוחד. ביניהן הצטיינה לוציה בתלבושתה הכחולה המיוחדת ובסינורה הלבן, שהצהיר על גבי תלבושתה, לאות, כי היא המנצחת בערב הזה.

תלבושת חגיגית זו ואור העינים הרוטט, שרעד על גבי הצללים, לחשו ללב כל אחד מכני החבורה איוו תקוה כמוסה, כי ענין הנשף וסודו עדין לוטה בערפל וכל אחד ואחד ישב וחכה בדומיה.

לוציה נכנסה אל החדר השני והתחילה עוסקת בסדור המאכלים והמגדנות ובעריכת טה. המסובים עדין היו שקועים כל אחד ואחד בהרהוריו. לאט לאט התחיל משתזר נגון אחד כללי, שהיה בוקע ועולה מתוך צלילי קולות שונים, חפצו לחפות בזה על השעמום, מרוסיה שישבה לה בצד, מלבושה בחליפה חומה, הדוקה ומגוררת, כולה צחורה ומגוהצת, כאלו היתה ערוכה לבל"ג גדול, יצאה פתאם שלא כדרכה ממקומה, נגשה בלאט אל אפשטיין ולחשה לו :

— חוששת אני, שהעירב יהיה משעמם.
 ישנה על ידו ומהקה בקול,
 או גחך לו אפשטיין, שלב זרועותיו, הסתכל במסובים והמשיך את נגונו.
 וברנדשטיין, שצד בחוש הטבעי שבו את תוכן הדברים, טפח לו על כתפו של
 פישר ולאט לו בחשאי:

— למה אתה נעצב כל־כך?
 פישר הרים את ראשו מעל הסנסק־לשימות שלו, הציץ בברנדשטיין
 ושוב נמשך בתמהון אל הכתיבה. לאחר רגע הושיט פתקה לברוסיה והתכונן
 בענתו.

— התחילה הפוסטה! — קראה רניה בקול, שהיה בו מעין לגלוג ומחאה כאחד.
 — תנו למאורעות שיתפתחו לפי דרכם! — לגלגה לעומתה לוציה, שנכנסה
 בטט מה ומגדנות ושמצה את דברי אחותה.

— אם כך הוא — הסכים ברנדשטיין — תהא פוסטה! הכח נכתב גם אנו.
 וברנדשטיין ואפשטיין התחילו מבקשים שניהם עפרונים יציר.

מרוסיה הספיקה בינתים לקרא:
 — איני יודע מדוע, אבל הנשף לא ללתי הוא, מי יתן לי פנה מיוחדת...
 — תנו למאורעות שיתפתחו לפי דרכם — ענתה לוציה בקול וגחכה
 לעומתו של פישר, שזקר עליה מבטו מתוך זייתה.

בני החבורה ישבו לשמות טה. אפשטיין עמל על פתקה אחת שגמרתה,
 נתן אותה אל תוך מעטפה כחלחלה ומרוקמת, מוכנו מראש, והחב אותה בידה
 של מרוסיה.

בני החבורה שתו את הטעם, לגלגו הן־כדי־שתיה והחליפו ביניהם
 דברים על אדות הפוסטה, הנהגת ביד, גלי אמצעותו של נושא־האגרות.
 מרוסיה מוללה את הפתקאית הרבות אשר בידיה, העיפה בינתים עין על הפתקה
 ההושה, הסתירה אותה בצלחתה, לקחה עפרון בהשאלה והתחילה לכתוב.
 לאט לאט התחילו גם יתר בני־החבורה להמשיך אל הענין, והפוסטה
 התחילה.

אפשטיין ישב רגעים מסאפה לדבר־מה, ציגיו העו, פתאם הוצתה בהן
 אש, קם וכתב שנית:

קראי את מכתבי. לבי הפואב שם...
 או צחקה לה מרוסיה, קמה וסובבה את בני החבורה עם טס־המגדנות
 ומלה בפיה: כאן יש להמתיק את הלב הפואב...

ברנדשטיין, שישב לו על יד פישר וצרך, פתקה ושוהה אתו בחשאי,
 הפסיק פתאם את דבריו ולאט לו:
 — מרוסיה מענינת היום.

— המ... ודאי, אך הנני נא אל לוציה.
 — מה לעשות? מה לעשות? — שפשי ברנדשטיין את ידו בתשובה. וגאנתה —
 לכל חללה וקץ!

— מה פרושו של הדבר?
 — הרי אני נוסע.

— לא כדאי.
 — אבל זה הכרחי.
 — משום מה?
 — מרוסיה מענינת, לוציה מקסמת, צריכים לנתח את החוטים בפעם אחת — והסל!
 — לאיזה צרך?
 — אסור לשהק באש. בפרט...
 — מה „בפרט“?
 — אי-אפשר לקרוע את הנפש לגורים. שם בדרום מתכים לי... יש לברוח מכאן.
 — המ... — — —

יפישר הליט את פניו ולפני חזות רוחו: נערה ערמונית, כמעט ילדה, שערותיה צהבהבות וסתורות, יושבת על יד החלון, ועיניה הגדולות, התהומיות, מסתכלות בצפיה אחת חרישית למרחוק. היא יושבת ומאזינה מתוך קדחתנות לבשורה הנשאה על כנפי רוח: „עוד יום, יומים ובוא יבוא“. הרי היא אותה הנערה, שראה פעם אחת בחדרו של ברנדשטיין, אשר הרעידה בתומתה את יצורי-גוו ואשר ספגה בעיניה הטהורות ובתומת-ילדות שבה את הבל-פיו של ברנדשטיין ואת כל מהותו.

— הרטיבו את נפשכם — גערה לוציה בלעג וסלסלה בקוקטיות מיוחדת בטס-טה ומגדנות — ואז לא יהיו מכתביכם יבשים כל-כך.
 ברנדשטיין גמר את מכהבו. תחב אותו בינתיים בידה של לוציה, התעמק שוב וערך שני ושלישי.

— אין לי צרך במכתבים כאלה — צעקה רניה לעומתו ופניה להטו.
 — תנו לה ממתקים — יעצה מרוסיה בלגלוג, צנחה לה על הספה וגחנה לפישר:

— חבל שברנדשטיין נוסע.
 — מה לעשות?
 — צר מאד. עתה מרגישה אני.
 — מה פרוש „עתה“?
 — נו, צר, פשוט, בשעת הפרידה...
 — וליציה?
 — אט...
 — מה שייך?
 — עד כמה הוא השעור? שבעה אותו — ודי.
 — המ... — — —

„לי קודר במהרה יחלף לו“ — ענתה רניה בקול. אחריה החזיקה צפירה. יתר בני החבריה עזבו את מכתביהם, שתו את הטו ונמשכו אחרי השירה. אפשטיין קם פתאם, הצליף עין על מרוסיה ונגש לצפורה, צבט לה בלחייה: את, צפורה שלי היקרה! סוף כל סוף אין נערה טובה ממך — וישב שוב וענה

לעצמו כהד נעצב ועמום: „לייך קיודר, לייך חשך במהרה יחלף לוי, וראשו
הוטל חרש על חזהו

* * *

כבו האורות בקיטנה. אפס הנר האחרון בחדר הנערות, בחדר הקטן הסמוך
התערבו בני החבורה, שתו והמו וגמרו את הפרק האחרון בנשף: פרק „הדעות”.
כבר הבהבו דמדומים חורורים בפאתי-מזרח והכתימו את הצללים, וה„נדון”
ישב בפנה ופניו אל הכתל ואל שפעת הצללים, כאלו שמע בתשומת-לב
מיוחדת אל הדעות, שהובעו מכל צד.

קצת מבוסס ורועד ישב פישר על „כס־המשפט” ושמע קול המקריא
הצלול והדק — קולֵה של לוציה.

— כלו רוך, כלו אשה.

— יודע הוא לאהב, רק הוא יודע לאהב.

„כלו רוך, כלו אשה” — פישר קמט את מצחו ואור הבריק בעיניו. הלא

את היא לוציה? דברייך הם.

— לא!

— לא?! ומי?

צחוק ומשכון.

„יודע הוא לאהב, רק הוא יודע לאהב” — ופישר עבד במחו העיף ואור

שמחה בקע ועלה מתוך לבו — הלא את היא מרוסיה, דברייך הם.

— לא!

— לא?! אח, לא?! ומי הוא אפוא?

צחוק מרעיש ושוב משכון.

אז התחילו פסקי-הדין. כנאשם עמד פישר ואזניו קלטו רעש מלים בליות

צחוק אדיר.

— אמת אחת הגד על דבר „אהבה הדדית”!

— אני אוהב את מרוסיה, ומרוסיה — — חלחל גרונו.

— שקר! אני אוהבת את...

— את מי?

— את ברנדשטיין.

צחוק הומה. והשופטים המשיכו את פסק דינם.

— אם כן תפדה אותו אחת מבנות החבריה בנשיקתה.

לוציה יצאה ונגשה ישר אל פישר. מרוסיה קמה, עמדה קצת וישבה שנית

על מקומה. המשחק נגמר. השחר הלבין. הצחוק רעד ושקע. פני כלם היו

זיוגעים ושופכו באור לבנבנן וסריוזיות מיוחדת. הגיע זמן הפרידה, בקרן זוית,

באכסדרה, הרחק מבני החבריה, עמד לו ברנדשטיין על יד לוציה ועיניו תעו

וחפשו מחבוא. הוא ולא דבר וקולו רעד:

— לוצ — ציה...

הוא אחז בידה, הרימה, הורידה שוב, עפעפיו רתתו ושפתיו נעו חרש:

— לוציה... —

הוא משך את היד הרכה, הדביקה אל לבו, עמד רגעים אחדים ועיניו שקעו. אך פתאם התחזק, הבלני, הציץ ישר לתיך עיני לוציה, לחץ את ידה בחזקה, וקול עמום ומרעיש התפרץ פתאם שלא מדעתו:

— הידה, חבריה!

כרגע מלאו בני החבריה את האכסדרה. החפצים לוקחו ביד. נסר צחוק נלאה וקודר עם דמדומי־השחר.

דומם חזרו כלם מן התחנה. השמש זה אך התחיל עולה. התפרצו הנגהות הראשונים, שפזזו על פני כל ושטפו את כל הקפאון, את הפהוק והשממון, ששררו בקרב בני החבורה בחזירתם.

רניה התעוררה בראשונה וקולה צהל:

— היום מכריז ואומר: צר שברנדשטיין נסע...

היא רקדה מהיך דבריה אלה ועלתה על מוטות המסלה ורקעה בצעדיה לקראת זקוים ששפעו ושטפו את המוטות.

התעוררה תנועה. התחילה שיחה קלה. צפורה התאיננה, שישנים ב, בקרים מצוינים" כאלה ומתעוררים לתחיה כעטפים "בערבים החשוכים". לוציה נלחתה כל אותה הדרך אל פישר והלכה לה מכווצה ומכונסת בתוך עצמה ולא דברה דבר, אלא בכל פעם שנפנה אליה פישר חיכה לעומתו, ובעיניה נראה רוך של מהיקות. לבסוף, לא התאפק פישר ושאל את שאלתו שלא מדעת:

— נו, ומה?

אז חיכה לה לוציה ביותר, שפתיה התכווצו כמו מתוך כאב.

— אין מאומה... — ומסרה לידו פתקה קטנה.

פישר קרא את הפתקה בסקירת־עין אחת: "זו היתה פגישה יפה בחיים, אך לא יותר". אלה היו דבריו של חברו ברנדשטיין. לוציה צחקה צחוק חרישי וארסי ונעצה את עיניה העמוקות בעיניו של פישר, פתאם עמדה, אחזה בידו; פניה היו עתה חורים ושקטים, עיניה העמיקו להביט, וכאלו אמרו לבלוע את כל מהותו של פישר, שפתיה הצרובות התרפטו, והיא כללה כמו דבקה אליו בגופה ורעדה כמתוך צנת־בקר.

— אח, קריר קצת. השמש אינה מחממת.

וכך הלכו ושרכו דרכם הלאה.

על יד הקיטנה עזבה לוציה פתאום את ידו של פישר, רדפה אחרי רעותיה, התחילה רוקדת וצוהלת ומחקה את צפצוף הצפרים. פתאום עזבה גם אותן ונגשה שוב אל פישר והיתה נוטה וקרה ודונה.

— נו, עתה עת לישון — אמרה והושיטה לו ידה — אל ה, מאורה.

להתחמם קצת.

ונכנסה אחרי רעותיה החדרה.

מרוסיה, שנשארה על־יד פֿישר, צחקה את צחוקה הגוזר ומבטה יגושך אחרי לִיצִייה הנעלמת.

— עלִובה... המנוחה רחוקה ממנה.

— המ...

— „דודה“ עזבה, ת, ת, ת...

פֿישר לא השיב דבר. הוא עמד על ידה והסתכל בה. הרוך והנשיות המיוחדת, שהיו שפוכים על כל יציר־גוה, היו עתה כמו בולטים ונראים, מקרנים היו ורחוצים בנגוהות העולם ועוררו גרוי מיוחד. פֿישר נגש אליה מתוך התבדרות רוח, החליק לה על־גבי זרועה ואחו בה:

— אח, מרוסיה...

אך גוה של מרוסיה התישר ביותר. הרשלנות המיוחדת לה והעיפות עברו מעליה. היא זקפה עליו מבט חותך ועל שפתיה רחף צחוק קריר וגוזר. — הנח לי!

פֿישר נדהם במקצת. הוא עזב באופן אינסטינקטיבי את ידה ונמשך אחרי מבט עיניה וכל שרטוטי פניה החדים, שהפיקו התאבנות קרה של גרציה מיוחדת. איזה רגש חד ומר תקף אותו פתאום ורעיון עבר במוחו להטיח את ראשו על גבי שכמה של מרוסיה וגזרת צוארה האטלסיים והקרים ולהפיג את העיפות המדכאת. הוא נתק ממקומו, הניח שנית את ידו על ערפה והטה את ראשו כנופל על שכמה.

— אח, לִזְרָא...

מרוסיה דחפתה. קומתה הזדקפה עוד יותר, והיא נשארה עומדת על מקומה כפסל אלם וקר עם בת־צחוקה המתוקה והקלה, שהצהירה מתוך זהרורי השמש העולה, כצחוק זדון ומשובה.

VI

החבורה, שנצטמצמה אחרי יציאתו של ברגדשטיין, נתעשרה שוב בשני חברים. ימי הקיץ הלכו הלוך וקרב לקצפ. מכל עבר ופנה הופיעו עתה פנים חדשות, אלה הפגונים שבעיר, שבאו עתה אל מעונות־הקיץ לשבועות אחדים לשאוף רוח צח. ביניהם היתה פוליה, קרובתה של בעלת הקיטנה, נערה שחומה, רזה במקצת, שאהבה לצחוק תדיר ולהבליט בצחוקה את שניה הלבנות ולקרוץ בעיניה הערמוגיות במתיקות מיוחדת. היא נתודעה אל בני החבורה בו ביום שבאה אל הקיטנה, על־פי המלצתה של בעלת־הבית, שהשתדלה להמציא לה חברה. בתנועותיה הקלות, בצחוקה התדיר והטוב, בשרטוטי פניה, הנוחים והמלאים חן, וביחוד בהתגלות־לבה, שהיתה בה מעין פשטות ותמימות של נערה צעירה, שלא נפגמה עדין בחיים, לקחה את לב כל בני החבורה, והיא נספחה אליהם כמכירה מימים ושנים. בן־לוייתה, שמעון בוכנר, היה בחור בא־בשנים, קטן־הקומה, כפוף במקצת, הובש משקפים לעיניו, מסתכל תדיר בבן־אדם בהתכווצות־עינים מיוחדת ומסלסל בתוך כדי־כך שפמו העשוי אֶלֶצ שפס

פולני וצוחק לו את צחוקו המכוּוץ. ביחוד היה צחוקו זה משונה, כשהיה מסתכל באשה שעוררה את התענינותו, איזה רטט תאוני היה מכרכר אז בשרטוטי פניו וכוּוץ של גרוי היה מתמתח מתחת לעיניו ובזוויות חטמו. גרוי זה נראה בצחוקו המיוחד וברעד סנטרו, והיה דומה כאלו עמד עכשיו על התגלות חדשה, אשר מלאה את כל קרביו גיל.

שמעון בוכנר היה מכירה של רניה משכנר הימים, אולם כאן, בקיסנה, נתודע בדרך-אגב אל פוליה, עוד טרם הספיקה זו להלוות אל בני החבורה, ולשמחתה של רניה לא היה קץ.

רניה היתה עכשיו כנולדה מחדש. עיניה נוצצו בברק מיוחד וידה האחת החליקה על-גבי ארכובתה. היא ישבה לה בפנה את בוכנר והקיפה אותו בשאלות ותשובות ועוררה זכרונות מני זכרונות, והיתה כדבורה זו המסתובבת בשכרון עלי כוסס של פרחים ואומרת למוץ עסיס עד תמציתו. בינתיים נגלה עוד דבר חדש. שמעון בוכנר זה, מהאינולידים שבין המורים העברים, שעסק עתה ברביית ושנתעשר קצת, היה מלפנים, מלפני עשר שנים בערך, מיסד פלוגות של נערות לומדות עברית ודוברות עברית, ומרוסיה היתה ביניהן. מרוסיה נזכרה בזה פעם אחת, כשהסתכלה מרחוק בבוכנר זה, שישב על-יד רניה, וצחוקו המשונה כרכר עם ניד סנטרו, כהד הסכמה לדבריה. בוכנר עזב את רניה ונפנה למרוסיה. צחוקו השתפך ביותר, וניד סנטרו המרוכך והנסוך שומן הפך עתה כלפי מרוסיה, ששכבה לה על מטתה ולחלחה את שפתיה וחיכה לה את חיוכה הקריר והמתוק. רניה שחקה והצליפה מבט זועם וקודר על-פני מרוסיה. אך מרוסיה לא שמה לב אליה.

— מורי האהוב, הגישה נא לתלמידה היקרה שלך את קפסת ה„מניקיר“...

ובוכנר צחק ונהנה והגיש.

— מכירי הישן והחביב, הגישה נא לי פפירוסה...

בוכנר חכך בכפיו מרוב גיל והגיש.

ובו ביום לפנות ערב, כשנודע הדבר לבני החבורה, היתה רניה נזופה במקצת, חורקת שן ורוטנת בסתר ושרה לה את שירה: „ליל חושך, ליל שהבליטה את חזה, מראה היה עתה כמראה נערה תלמידה אשר לא נתבגרה עדין, שערוותיה היו פרוצות וכלה מחיכת ומבחיקה מתוך התבדרות מיוחדת. היא נגשה אל בוכנר והכניסה את ידה לתוך זרועו.

— הלא אתה מכירי הישן נושן; אתי תתיחד הערב ל„רנדיוו“.

היא משכה אותו אחריה, הסתובבה אתו בחן ונעלמה אתו.

בני החבורה התפרצו בצחוק. אף רניה הרימה את ראשה, רדפה אחריהם במבטיה והתאמצה להעלות בת-צחוק על שפתיה.

ובלילה כשחזרו, נכנסה פוליה כמנצחת, עיניה צהלו, שפתיה אדמו והעסיסו וכל יצורי-גוה מלאו גיל. ובוכנר נגרר אחריה קצת כשהוא עיף וכפוף, עיניו מכווצות, מחיך כלו ונהנה הנאה משונה מן הצחוק, שהתפרץ לרגלי בואם. אז נפתחה מרוסיה פתאם אל בוכנר, כשהיא מעמידה פנים סריוזיים ורצי-צחוק נעלמים מכרכרים בזווית שפתיה:

- עתה, בחור הגון, גשה נא הנה.
 בני החבורה עוצרים בעד שחוקם, אף רניה מביטה בחמהוון, ובוכנר נגש.
 — עמוד ישר, בחור!
 ובוכנר מתישר.
 — חצות הגיע, בחור, קרא, קריאת שמע!
 ובוכנר מטה און.
 — קרא אחרי: אני אוהב את רניה.
 — א תרנ—ניה...
 — ואת פוליה יותר ממנה.
 — יות—תר מ—מנ—נה...
 — ומרוסיה יותר מכלן.
 — ...רוס—סיה יות—תר מכ—כלן—ן...
 צחוק רעם קרע את דממת הלילה, הזדעזעו האילנות השחורים לפני

החלון. גם פניה הקודרים של רניה רעדו מצחוק, רעדו וחתרו למצוא מחסה בכתפיה של צפורה, שישבה וצחקה אף היא צחוק חרישי ופנימי, ומרוסיה הוציא פפירוסה, התגודדה על מטתה והשתרעה עליה באותה קרירות הפנים הרגילה שלה; שניה לעטו את קצות הפפירוסה, שפתייה ינקו יניקה אחת ארוכה וממושכה ופלטו עגוליי-עשן עבים וכבדים, 'שאו על גלי הצחוק כענני שקט ובטחון מוצק.

* *

אפשריין התחיל פתאם להראות פנים צוהלים ומוהירים ביותר. הוא עזב את המנדלינה שלו, עזב את בדידות-המסתורין שלו בפנה, גם חדל לשיר ולנצח על הזמרה. הוא הלך עתה זקוף ואיתן, עיניו הפיקו בטחון בכח עצמו, והיה דומה לאותו הזמיר, שהיה מתנה בשיריו את עת אהבים שלו ונדם כשהגיע תורו. מדי יום ביומו לפנות ערב אך נטו הצללים, היה צועד קוממיות ונכנס ישר אל חדר-הנערות. על שפתיו רחף חיוך של שבע-רצון ועונג וכלו הפיק בטחון ושלום. מרוסיה היתה קמה אז מעל מטתה לקראתו, מתגודדת ומתנערה מתוך רשלנותה, מתעטפת בחפזה ונוהרת אליו כצפרת, והם יצאו אל אשר יצאו. אז קמה דממה. חשך אחז את כל ירכתי החדר והמנורה לא הדלקה. כל אחד ואחד הסתתר לו בפנתו, העמיק לשבת בחשאי, לחשוב את מחשבותיו ולהסתכל בנקודה אחת עד כדי קהות הרגש והמחשבה. באותם הרגעים היתה פוליה מתערצת פתאם אל החדר, הבלוזה שלה, שהיתה מנוקדה נקודות לבנות כהות, רשרשה ורצדה בתוך חלל-החשך, והיא היתה סוערת כלה ושואה וקולה רעם:

— איפה הוא הבחור שלי? איפה הוא שאהבה נפשי?

ומיד היתה יוצאת את החדר ורועשת באכסדרה ומחפשת בכל זוית ופנה. וכשהיתה מוצאת באחת הפנות שבאכסדרה, המקום האהוב ביותר לשמעון ובוכנר, את הבחור שלה יושב ומנמנם ונוהר קצת, כהרגלו בשעת בין-השמשות,

היתה מעוררת אותו בקצף קל, מנערת אותו ומטלטלת את כל גופו, כורכת את ידיה השלוחות מסביב לצוארו כרוצה לחנק אותו.
— אחו! חמור-בור", כחור הגון! הכך הוא עושה לגברת שלו!! שא רגליך, בחור!

והיתה יוצאת ברעש והוא אחריה, שמלתה הלבנה רשרשה, רשרשה, וצעדים עיפים, מיוגעים, נסוכי כובד וזוקן היו נגררים אחריה. רגעים אחדים נשמעו הרשרושים הקלים והצעדים הכבדים, אולם עוד מעט, והם אברו בחשך ושוב שררה דממה עמוקה בבית.

באחד הצרבים הללו נגשה לוציה חרש אל פנתו של פישר, הטיחה לה בחשאי על כתפו ולחשה לו:
— פישר...

הוא התחלחל, מחשבותיו נעקרו ממקומן. היא אחזה בידו, גחנה אליו, נשבה עליו בהבל-נשימותיה וגופה רעד. אחר כן התכוצה גם היא בתוך פנתו והויתו.

רגעים אחדים עברו. פישר ישב דומם, כאסור אל מקומו, קלט את הדממה ואת זעזועי נפשו, אשר התלבטה בפנתה כצפור שבויה, ולוציה גם היא התכוצה, התקרבה אל פישר ביותר והתהדקה אליו, כאילו אמרה להמוג ולהבלע בפנה שלהו זו.

— אה, מדוע נוח לי כאן?!

היא נתנה ידה בתוך ידו ושפתותיה נעו חרש: „נוח לי". כף היד זקטנה רטטה בתוך היד הגדולה מתוך צוית קלה, והוא חש בחשך את שרטוטי פניה ואת עיניה הרותחות, שהיו נשואות אל עבר רחוק, רחוק. היא הזדעזעה פחאם בכל גופה, חרדה ממקומה, שניה נקשו וקוליה הגה חרדות:
— קר-ר-ר ל-ל-ל-ל...

כף-ידה רעדה והעבירה אליו את קור גופה. פישר נרתע ממקומו, רועד מפחד ל-א-נודע, משמיט את ידו מתוך הקרירות המקפאה והמאבנת.

*

לוציה עזבה את מעין-הקיץ לפתע פתאם, מבלי שהודיעה זאת מקודם לאיש. למחרתו של אותו הערב, לפנות בקר, קמה ולקחה ברכת-הפרדה מאת חברותיה ויצאה אל העיר. הנערות חשבו מתחלה, כי זוהי אחת הנסיעות הרגילות, שהיתה לוציה נוסעת בימי הקיץ. אולם כשקמו וראו את רניה, שהיתה הולכת מזוית לזוית ומסדרת את חפציה וחפצי לוציה אחותה, כשהיא כלה פרועה וארומה ורוטנת בסתר, הורידו את ראשיהן ולא שאלו עוד דבר.

אחרי ארוחת הצהרים גמרה רניה את חשבונותיה עם בעלי-החנויות הסמוכות, ערכה חשבון בסריויות קודרת את שכנותיה והתחילה ללבוש את בגדיה. היא התלבשה במתינות עצורה ומכאיבה כשקצף של מרירות שפוך בכל יצורי-גוה. היא היטיבה את שערותיה והסתכלה זמן ארוך בראי, כשסננה מבין שניה ההדוקות איזו מלים וחצאי מלים בלתי ברורות.

- מ-מעון, מ-מעון-קיץ? ! טפו - ו!
 כשנכנס פישר הישירה קומתה, קמה לקראתו, צחקה במרירות ושפתיה רעדו:
 - כך, כך פישר. נוסעים אנחנו...
 היא הזדקפה עוד יותר, הבליטה את חזה, גורת צווארה נחשפה וכל בדי-
 עורה רטטו. פניה התעותו מתוך קצף חרישי, והיא הניעה בראשה ופלטה:
 - לוציה צותה לדרוש בשלומך...
 היא החרישה, האדימה כלה, הפנתה את פניה מאת פישר והתחילה
 עוסקת בסדור חפציה לצורך ושלא לצורך.
 בו ביום יצאה גם רניה את מעון-הקיץ.
 אותו הלגלוג שתכף את מרוסיה בשעת פרידתה מאת רניה על-יד הרכבת,
 לא הרפה ממנה כל הדרך עד שובה.
 אפשטיין ופישר לוו את מרוסיה בדרך. היא התנודדה לכל צד, צחקה,
 הרכינה את ראשה מדי פעם בפעם על כתפו של אחד מהם, כשצילי צחוקה
 כרכרו בלי הפוגות.
 - עלובה, היא עזבה אותנו כעזוב אם זקנה אח נכדיה הרכים...
 - היא בכתה... דמעות נקוו בעיניה, ראשה נכפף והתכוצה כזקנה
 בלה מרוב צער... רחמנות, באמת...
 הטון הלירי-הבכיני שבדבריה האחרונים עוררו גם את צחוקו של אפשטיין.
 פישר שתק, ומרוסיה כאלו נח עליה שנית הרוח וכאלו נזכרה פתאום בדבר
 חדש, פנתה אל פישר ופרצה שוב בצחוק.
 - הלא רק אותך אהבה, עלובה זו... צר היה לה להפרד ממך... אומללה...
 צחוקה של מרוסיה עבר את גבולו. אפשטיין חיך מרוב הנאה פנימית,
 ומתוך נמוס התאמץ בכל פעם להשתיקה ולהעיר כל-אחר-יד: צחוקה התפרץ
 לבלי חוק... ופישר הלך על-ידם כשהוא מהיך, מתאמץ לשמור על שווי-משקלו
 ושיון-רוחו ולנצור את בת-צחוקו שעלתה על שפתיו.
 - ראו כמה אכזרים היינו! הלא גם בבוכר היתה עיננו צרה... הלא
 גם את הלא-יצלח הזה לקחנו ממנה... את, עלובה...
 צחוקה של מרוסיה הגיע לידי התרוממות, עיניה נוצצו, תנועותיה היו
 עתה זריזות ומהירות, גוה נתישר, וכולה כאלו מצאה את מהותה; פתאום דחפה
 את אפשטיין ופישר מעליה.
 - רק מרחוק, רבותי, רק מרחוק... ה, ה, ה... שמעו!
 היא הוציאה מכיס-ידה מכתב ורדי סגור במעטפה כחולה ומרוקמת, קראה
 אותו קטעים קטעים וועזועי צחוק משונים לוו את דבריה.
 "... מרוסיה יקירתי! ... מן הרגע הראשון שראיתך... ה, ה, ה...
 מן הרגע הראשון... את כוכבי... ה, ה, ה...
 "... ומה אני חפץ ממך, יקירתי, ה, ה, ה... רק מעט אהבה... ה, ה,
 ... רק מעט... ה, ה, ה...
 "... יקירתי... הלבנה הברה והתמה" ... ה, ה, ה... הבר-ר-רה והתמ-
 מ-מה ... ה, ה, ה...

אפשטיין הוריד את ראשו. מרוסיה לא הרפתה ממנו. היא נענעתהו בשרוולי בגדו, צחקה לעומתו ושאלה אותו מדי פעם בפעם:

— איך בעיניך מכתב זה? איך? ...

אפשטיין האדים והחורר חליפות, אולם מרוסיה צחקה, התרחקה קצת וצחקה, הורידה את ראשה וסננה מתוך שניה: „הת-מ-ה“ וצחקה, נפרדה מהם והלכה לה וצחקה.

פישר נכנס לביתו, פתח את חלונו, שכב על מטתו, הציץ בלבנה שצפה לעבר חלונו ועצם את עיניו.

„... הלבנה הכרה והתמה... ה, ה, ח...“

„... רק מעט אהבה... ה, ח, ח... רק מעט...“

הוא הרהר בלוציה, ברניה, במרוסיה ובמכתב זה של אפשטיין. שמרוסיה דרסה אותו כל כך בלעגה, וצהוק נתעב התפרץ מקרבו בכל עוז והקריד את כל בדי-עורו.

VII

עברו עוד שבועות אחדים. פישר חדל לבקר בחדרן של הנערות לעתים כל-כך קרובות. לוציה ורניה כאלו נשכחו. גם היחסים בין יתר הנערות היו קרירים ועצורים, פוליה היתה מתרסת לפעמים כלפי מרוסיה ומרוסיה היתה נועמת ועוקצת לפעמים את צפורה.

עתה, כשהיה נכנס פישר לחדר הנערות, היתה צפורה עוזבת תיכף את ספריה והיתה יושבת לעומתו שלובת-ידיים ומחממת אותו בבת-צחוקה וראשה מודד וטרוד למצא איזה ענין. פישר היה שולח את מבטי עיניו לעברה של מרוסיה, שהיתה שוכבת על מטתה ופניה הקרימו שויון-נפש עצור וממוזג במבט רך ומרושל. במבט זה היה מנתנית טעם לאותה הרעננות הכבושה, שהתלבטה בכל זויות החדר. רעננות זו היתה צובטת את לבבו של פישר בכאב חרישי, עד שהיה מגחך מבלי דעת ושפתיו נעו הרש: מרוסיה! אלא שהיה עוצר בנפשו בכל זאת וממשיך את שיהתו עם צפורה, שיחה תפלה, כמושה, בלי כל ענין. בשעות הללו דיתה פוליה יושבת בפנה על-יד בוכנר ושופכת עליו תשעה קבין של שיחה ומתרגשה ומתאדמת מרוב שיחה והתפעלות מדברי עצמה. ובוכנר ישב לו מלמולה, והיה שומע, מתחלה בהתענינות, מחיך לה ומסלסל בקצות שפמו, אך לאט לאט היה מתחיל להתגעג, מוריד את ראשו וכובש עיניו בקרקע, מתעורר לפרקים ומוסיף באופן מיכני: „כן, כן“, ולבסוף לא היה עוצר כח עוד וראשו התחיל יורד ושוקע והוא נרדם בהשאי מתוך נחירה קלה. אז היתה פוליה מתעוררת פתאום, קמה ממקומה ומטפחת לו על פניו, כשהיא יורקת וקוראה בקול: „אה, תיש זקן“ ומתחמקת ממנו. אז היה בוכנר רודף אחריה ומתחטא לפניה, והיא מתפיסה וחוזרת אליו. ואפשטיין, שהיה מתהלך במקום למקום וידיו שלובות מאחוריו, יושב פעם בפעם על-יד מטת מרוסיה, קם ומציץ בספר המנגינה שלו ושוב מתהלך על פני החדר ופניו נוהרים ומצהילים וצעדיו בטוהים יותר, היה ננצר הפעם ממקומו וצוחק צחוק מלא:

— פוליה, פוליה, צריך לדעת איך למשוך את התיש בקרניו...
ככה עברו השבועות האחרונים.

בסוף ימי יולי התחיל גשם מטריד את יושבי מעון-הקיץ. העננים זחלו והתמתחו על פני הרקיע בקדרות של זקנה, העטו את הבתים והאילנות במעטה של יגון, השחירו את החולות הצהובים והטילו זוהמה וחלודה בלב התושבים. אז התחילה תנועה במעון-הקיץ. בתים נתרוקנו משעה לשעה, גם בני-החבורה החליטו לצאת אל העיר.

בחדר הנערות היו החפצים צרורים וחבושים. התכוננו לצאת: מרוסיה, צפורה, פוליה, בוכנר ואפשטיין. פושר דחה את נסיעתו. טעם ונמוק מצא לדבר, כי הימים הם הכי-טובים לשיבה במעון-הקיץ: הרי הם ימי אויגוסט המעטים. הוא היה יוצא אותו יום ובא לביתן של הנערות וחוזר ושב ושוב יוצא, עוזר לנערות במקצת, שוחח לו פעם עם פוליה, פעם עם מרוסיה, ומתאמץ להיות שלו ולחייך במדה וקצב.

אך בעמדו במסדרון נתקל במרוסיה. זו יצאה עטופה במעטפתה והתחמקה רגע מתוך הרעש והשאון, ששררו בחדר. היא עמדה והסתכלה בשמים, שהיו מתוחים בקרום של עופרת והציצו על פני-האדמה בשיוון-נפש קפוא. היא עמדה כאסורה אל השמים הנוצמים ואל הארץ השחורה, שהתחילה להתכוץ, וכשקרב אליה פושר לא הסבה את ראשה, רק חרדה פתאם ממקומה, נעה והלכה לה לאט ובחשאי, ופשוט נגרר אחריה מבלי-משים, והם יצאו את הקיטנות, אחזו דרכם אל היער והגיעו עד המצרה, אשר בקצהו עמד לו בית עזוב ומשומם, מוגף בתריסו ופונה באכסדרה שלו הריקה כלפי המצרה. בית זה הזכיר מערת-פריצים ומקום משכן לשדי-לייל. הם עלו וישבו דומם על הספסל השבור אשר באכסדרה מבלי דבר דבר. המצרה היה עתה שומם, אפרורי וחרוך באמצעיתו, והיה שטוח כערבה עם חולותיה הצהובים-כהים. פה ושם שכבו להם למעצבה עצמות צפור טרופה ופגר חיה קטנה. מן האופק התחילו השמים העפרוריים הולכים הלך ויריד, הלך ונמוך, ועוד מעט ונדמה, כי סכנו את פני המצרה וכסו בעצמיותם הקדושה והכהה את המרחב החפשי והנקו את הנשימה האחרונה של צנק, שהתלבט לו באיך-מוצא.

מרוסיה תמכה את ראשה בידיה, השתרעה על-פני הספסל וכבשה פתאם את פניה במעטפתה וישבה לה כשהיא מכווצה ומהודקת אל הקיר. פושר הסתכל במערה-היער השמם; מבטו קפא על עליה טרוף אחד, שנתחב לו באדמה והצהיב והשחיר והעלה רגב ותולעים כהות-עמומות זחלו עליו. פתאם התעורר, נענע הקצה מעטפתה של מרוסיה וקולו היה רך וקודר:
— מרוסיה, הא, מרוסיה, — עצבון?

מרוסיה לא ענתה. היא הוסיפה לשבת על-ידי הקיר וראשה כבוש בתוך זרועותיה. פתאם התעוררה, הסירה את ידיה מעל פניה, התמודדה וחייך קרוש וקר הוצק בשפתיה.

— המ... מ-מה? ...

פניה היו לבנים ויגעים ונסוכים שויון-נפש מקפיא ומשעמם. היא התמודדה ופקה חליפות ומבטה נמשך מתוך קהות אחרי המערה העזוב ואבד במרחק הריק. מבלי-משים נגרר פישר לאט לאט ונתקרב אליה, ראשו צנח על שכמה, וידיו נמשכו בחשאי אליה ולטפו את פניה הקרים והאדישים. הוא חרד עליה ונפשו כלתה כלתה.

— מרוסיה, מרוסיה...

מרוסיה הודעוזה. היא לא חדלה מלפק ומלהתמודד ומלהביט אל תוך המערה המשומם. אך פתאם השתמטה מידי פישר, דחפתה מעליה, פניה הלבנו ביותר, לחייה הצטמקו, עיניה זעו וחיוך מרירי וארסי עבר על-פני שפתיה.

— אח, לגעל-נפש לי, ישיש...

פישר התכוך בפנה וכבש את ראשו. רגע הסתכלה בו ושפתיה רעדו. פתאם פרצה ממקומה וזנקה אליו, משכתהו אליה; ידיה עברו על שערות ראשו ושפתיה נעו חרש, חרש:

— אח, ישיש שלי, ישיש... הניחה את ראשך עלי, ישיש שלי... עיף

אתה, ישיש שלי... שיי האובד... כך, כך... יותר טוב... כך, כך... — — —

* *

*

הצללים נטו, הגשם נטף טפים טפים. האדמה נתמוזמה, קרעי עננים התקרבו, התמוזגו והיו לבוש אחד עכור ומתועב. החשכה וחלה, וחלה ועוד מעט וטבעה את היער ואת האכסדרה המשועממה עם הלחות והוועה שבה, ופישר ישב עדין על הספסל השבור, כשהוא מכווץ כלו בפנתו, רועד בגופו וראשו כבוש בתוך קיר האכסדרה המתולע והלח.

כבר הבהבו דמדומי-ערב. היער התעטף במעטה קודר וכבש כל שביל ונתיב. פישר קם, התעורר, יצא את האכסדרה, צעד לו צעדיו המיכניים בדממה מאובנת ושרק לו עם יליל-הגשם ושריקת הרוח:

„ליל קודר, ליל חשך, הבמהרה יחלוף לו...”

הוא יצא את השררות ונכנס לקיטנה. רוב הבתים היו עזובים, התריסים מוגפים, חדר-הנערות סגור ומסוגר. הן עזבו מבעוד יום את הקיטנה. הכל היה עזוב ושומם, רק במעון בעלת-הבית עוד הבריק אור. פישר הלך לקראת האור ואמר להכנס אל מעון בעלת-הבית. פתאם נפגש בגוף אחד עטוף ומכוסה שחורים, שנתקל לו בדרך.

— פוליה ? !

— פישר ? !

— הנסעו ?

— נסעו.

— כלם ?

— כלם, רק בוכנר יצא במסע השמינית.

— ואת ?

- נסעתי במקרה, הדתי עכבני,
 - ומרוסיה?
 - נסעה זה כבר,
 פישר שתק. פהאם אחז ביז פוליה, להץ אותה רכות, וקולו היה מתחנן ורועה:
 - פוליה, נטיל קצת... פוליה...
 פוליה הודעועה, חרדה ממקומה, השתמטה מידו ופרצה בצחוק מקוטע ועצור:
 - אה, שגעון... לטיל עכשיו?! ... ח, ח, ה... שגעון אמתי...
 ופתאם טפחה לו על כתפו וקולה נעשה רך ומפיס.
 - הרי אני נוסעת תכף... אין דבר. פישר... כשתבוא אל העיר זאיל...
 נלך אל המיאטרון... כן, כן, אל המיאטרון נלך... אל תשכח... בשבוע הבא
 מציגים את האופירה „יהודיה“... ודאי נלך... נו, שלום...
 היא התהמקה אל בין השדרות ונעלמה, ופישר עמד על מקומו, וקשיב
 רגע לרשרוש השמלה, לרעד הזוללים, למשק הגשם ולהד המלים האחרונות:
 „אין דבר“. אחרי כן שנה את מהלכו, הלך לו אל עבר ביתו „אט ובחשאי,
 ראשו מורד, שני חורקות וכל צירי גוו רועדים:
 - אין דבר... אין דבר...

ורשה, תמוז תרע"ז.

יעקב כהן

מלך הגמדים

מִלֶּךְ הַגַּמְדִים.

(א ג ד ה.)

הֵלֶךְ זֶלְךָ אִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת אֱלֹהִים בְּהָרִים וַיִּפֶּע בְּשִׂמְמָה וְלֹא יָדַע מוֹצֵא, לְוַעוֹת שְׁחוּרִים חֲסָמוֹ אֶת דְּרָכָם לְפָנָיו וּפְרַעוֹת־צוּרִים בְּחֶרְדוֹת־אֲלִים כְּתֹרוֹהוּ. לְהִקּוֹת לְהִקּוֹת עוֹרְבִים נִהְרֹו וְעָבְרוּ עָלָיו לְמִרְחָק לֹא־נֹודַע וַיֵּשׁ אֲשֶׁר נִצְנַצַּה לְעֵינָיו אֵילֵה מֵהִירָה וְתֵהִי לוֹ כַחזוֹן־רוּחַ אֲשֶׁר נִגְלָה וַיִּגְזוּ. וּפְעָם, בְּשִׁכְבוֹ לְנוּחַ עַל קֶצֶה כֶּף נִשָּׂא, וַיִּשְׁמַע פְּתָאֵם קוֹל מִשְׁקַכְנָפִים חֹזֵק וַיִּרְא וְהִנֵּה יָיָה כְּפֹפֶת־תֶּרֶטֶם מְעוֹפֶפֶת וְסוֹבַבֶת עָלָיו וְעֵינָיָה הַשׁוֹחֲרוֹת טָרֵף נִתּוֹנוֹת בּוֹ כְּבוֹחָנוֹת, הַעוֹדֵנוּ הִי. וַיִּתְחַלֵּחַל הָאִישׁ וַיִּקַּם וַיִּלְךְ וּלְבָבוֹ הוֹמָה בּוֹ וַיֹּאמֶר בּוֹ וַיֹּאמֶר אֵל נַפְשׁוֹ: לֹא, לֹא אִמּוֹת פֹּה בֵּין הָאֲבָנִים הַקְּרוֹת הָאֵלֵה! וַיִּרְדּוּ וַיַּעֲלֶה וַיַּעֲלֶה וַיִּרְדּוּ, וַיִּבֵּא בִיעֲרוֹת־חֶשֶׁךְ עֲבָתִים וְסִבּוּכִים, לֹא דֶרֶךְ רִגְל־אֲנוּשׁ בָּם, וּבְנִקְרוֹת־מַעֲמָקִים נִגְרָה, צִרוֹת וּזְבוֹת־מִים, מִתְּפַלְלוֹת וּמִסִּתְמוֹת פְּתָאֵם, וַיִּגְיַע מִקֶּץ יָמִים אֵל בַּקְּעָה רַחְבָּה, סִגּוּרָה בֵּין סַלְעֵי־עַד מִתְנַשָּׂאִים יִשָּׂר כַחמוֹת, וַיִּרְא אֶת הַבְּקַעָה וְהִנֵּה הִיא עֲסוּפָה יִרְק וְסִכּוֹת קִטְנוֹת וְנִמּוּכוֹת מְפֹרוֹת עָלֶיהָ וְעֵשֶׂן עוֹלָה מִן הַסִּכּוֹת, וַיִּשְׂמַח שִׂמְחָה גְדוֹלָה וַיִּקְרָא: אָדָם, אָדָם! — עוֹד הוּא בְּתַחֲתִית הַהָר וַיִּתְמָה לְרֹאוֹת אֶת הָאֲלֹנוֹת הַדְּקִים, אֲלֵנִי סִרְק וּפְרִי, בְּנֵי אֵמָה וְאִמְתִּים לְגַבָּה, הַגְּדִלִים בְּמִקּוֹם, וְאֵת הַפְּרוֹת הַזּוֹעִירוֹת, כְּקוֹמַת עוֹזִים קוֹמְתָן, הַרוֹעוֹת בְּאִחוֹ וְשָׂנֵי יִלְדִים כְּבִנֵי שָׁנָה וְשִׁנְתִים מִשְׂגִּיחִים עָלֶיהֶן. הוּא בֹא לְאִחוֹ וַיִּרְאוּהוּ הַיִּלְדִים וַיִּזְעְקוּ זַעֲקָה גְּחֵרֶת מְשָׁנָה וַיִּנּוֹסוּ מִפָּנָיו מִנּוֹסֶת תִּינּוֹק אֲךָ זֶה לְמַד לְלַכֵּת הוּא מִדְּבָרָה וּמִתְנוֹעַע הִנֵּה הִנֵּה. וַיּוֹסֵף לְלַכֵּת וְהִנֵּה יִלְדִים רַבִּים נִקְבְּצוּ מִרְחוֹק וְהֵם עוֹמְדִים וּמִתְלַהֲלֵהִים וּמוֹרִים עָלָיו בְּאִצְבַּע וּבְדַחְקִים זֶה אֵל זֶה מִירָאָה. וַיֹּאמֶר הָאִישׁ: לֵמָּה אֲפִיל אֶת תְּחִיתִי עָלֶיהֶם? וַיִּקַּח מִתְּפֹחֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּדֶרֶךְ וַיִּשְׁלַךְ אֲלֵיהֶם מִרְחוֹק וַיִּנְעֲטוּ אֵל הַפְּרוֹת וַיִּאֲכִלוּם בְּקוֹל צִפְצוּף וְצִהֲלָה, בְּעוֹד הוּא הוֹלֵךְ וְקָרַב אֲלֵיהֶם וּמִשְׁתוֹמֵם עַל פְּנֵיהֶם הַכְּמוּשִׁים וְהַזּוֹקְנִים וְעַל דְּבוּרָם הַחֲלוּל וְהַרְצוּץ גַּם עַל הַיִּלְדוֹת בָּהֶם, הַלְּבוּשׁוֹת שְׂמָלוֹת אֲרָכוֹת וְתוֹנוּעוֹתֵיהֶן כְּבִדּוֹת וּמִיִּשְׁבוֹת כְּתוֹנוּעוֹת נָשִׁים אֲמָהוֹת בְּעִלּוֹת חוֹבָה וְדֹאגָה. עוֹד הַפְּעַם הַצִּיץ הָאִישׁ עַל סִבִּיבָיו וַיִּרְא אֶת כָּל טַבַּע הַמִּקּוֹם וְהוּא צָץ וְחוֹלֵל לְרַגְלָיו וַיִּדַּע, כִּי לֹאֲרָץ הַגַּמְדִים בֹּא.

בן כמה שנים אתה? שאל את האחד ולו שפם וזקן מדלדל מעין הפשתן. — בן שלשים ושתיים — ענה הקטן וקולו כמו מלאחר אזנו, ויקחנו האיש ויניחנו על כף-ידו ויניפנו תנופה למעלה, כשהוא מפרסם מתוך הגאה מרובה וכל הרואים סביב עומדים ומשתאים. הבנך זה? שאל את השני והוא אדמוני ושעיר כלו ועל זרועו תינוק פעוט כמראה קוף. — בני הוא — הריע הלז כמין תרועה של תרנגול, והאיש שלח את ראשי אצבעותיו ויאחו בקצה צוארון בגדו מול ערפו וירימנו אותו ואת בנו אחת ועוד אחת. וימצא הדבר חן בעיני הקהל ויגשו אליו אחד אחד להרימם ולנשאים למעלה. ויכרע האיש על ברכיו והגמדים ספסו ועלו עליו, שנים על ימינו ושנים על שמאלו ושנים ישבו רכובים על כתפיו, ויקם וילך עם הכבודה הקטנה הנה ושמה לצהלת כל הנאספים ולתמהונם איך-קץ ואיך-קצב.

והעם הלך רוב סביב. והנה באו ויצאו מתוך הקהל שלשה זקנים ויגשו וישתחוו לפני האיש והאחד פתח את פיו ויאמר: ברוך באך אלינו, שליח-אלהים! ידענו, כי בא תבא. אבותינו מסרו לנו והם מאבותיהם קבלוה, דור לדור הנחיל את הבשורה בנו: יום יבא ומן ההרים האדירים האלה ירד זקן רב-פלאים, כל מי וכל צמח יטח לרגליו והגדול בכם עד למתניו לא יגיע, האחד מכם ככודר-משחק בידו יהיה ואת ששתכם יחד ישא ולא ייעף. והנה קמו ונהיו כל דברי הנבואה האלה לעינינו ונדע, כי אותך שלח אלהים להיות לאב ולמושיע לנו. בא ומלוך עלינו ו' וכל העם ענה בצריחה: יחי המלך!

והזקן הוסיף ויאמר: מאומה לא תחסר אתנו וכל אשר יחמד לבבך יתן לך. בית נבנה לך, בית גדול לכבוד ולתפארה, ועבדים ושפחות יהיו לך רב. את כל אשר תורנו נעשה ואת כל פקדוניתך נשמור. הנה למלך לנו! ויען האיש ולבבו נפעם עוד מכל אשר באהו פתאם ויאמר: יד-אלהים נסתרה הוליתני ואני לא ידעתי אנה. ימים רבים נדדתי, על-פני הרים ותהמות עברתי ואבא אליכם, האמנם הביאני אל הלוים להיות לעזר לכם ולמגן בצר? הנני ועשיתי את אשר ביקלתני. אתם תהיו לי לעם ואני אהיה לכם למלך.

ויענו הזקנים פה אחד: כן דברת, אנחנו נהיה לך לעם ואתה תהיה לנו למלך! וכל העם שָׁנָה ושלש: יחי המלך!

ויתקעו בהצרות ויכו בתפלים וינהרו אל בית-המקדש להקריב קרבן מנחה ותודת לאלהים על חסדו הגדול. ובית-המקדש גדול ורם על כל ספה מסביב והאיש כפף קומתו רק מעט בעברו דרך שעריו, ויעל ריח הבית כריח מרחף תנוק באף האיש ובשאתו עיניו וירא והנה בירכתים מנגד פסל-אבן גדול על כסא יושב, דמות מפלצת אדם בעל שפתים גסות ומבט מטמטם לאין-סוף וידיו הקצרות מתוחות ישר על ברכיו כמו מאנס, ועל מעלות המזבח אשר לפני הפסל כבר עומדים

הכהנים, לבושים פָּזָם מדים לבנים אֲרָכִים, ומקטירים לְבוֹנָה וכהן־הראש הזקן עומד ובידיו פך־השמן ומתפלל. וַיִּגְרַר האיש עם הקהל ויגש בלי־חפץ לפני הכהן הזקן, אשר בִּרְכָהוּ וימשחהו לַמֶּלֶךְ לְעִינֵי כָל הָעָם. אחר הקריבו עגל קטן ויעלוהו באש על המזבח וימלא הבית עֶשֶׂן לְקוֹל צַפְצוֹף ושיר ותרועת הצצרות וחלילים עד להחריש אֲזוּנִים. ויעמד האיש כמִלְבָּל בתוך העֶשֶׂן וההקְלָה הפרועה ועיניו שוטטו מעל לראשי הגמדים הסובבים אותו ואחר שבו ונצבו על פסל־המפלצת הגדול ועל עיניו הקופאות והמטְמטמות לַאֲיֵן־סוּף וצחוס מר פעפע ונגלד בקרבו: הוּהוּ הָאֱלֹהִים, אֲשֶׁר הִלְכֵתִי לְבָקֶשׁ ? -

יְהֵם הַקִּים את דברו וַיִּבֶן בית לְמַלְכוֹ, בראש גבעה מְכֹסָה יַעַר בנה אותו, בֵּית־עַצִּים משוח אדום ותפוש במשבצת־זהב כְּלוֹ ומגדל־זהב על גגו וגדר־ברזל מְחֻפָּה מסביב לוֹ. וששים גמדים וגמדות מבני נכבדי הארץ הִעְמְדוּ לְשֵׁרֵת לפני המֶלֶךְ, לְכַלֵּל את משק־ביתו ולְלוֹוֹתוֹ בדרך. ומקרוב ומרחוק באו תִּישְׁבֵי הַבְּקָעָה לראות את המֶלֶךְ ואת ביתו בהִבְנֻתוֹ וּלְהַבִּיא שֵׁי וברכה לוֹ, כֵּל אחד מאשר תָּהֵנוּ אֲלֵרִים. וינסר שִׁמְעַ המֶלֶךְ כַּגִּלְגַּל־חֲמָה חדש בארץ וכל הָעָם צָפָה לְנִסִּים ולנִפְלְאוֹת, אֲשֶׁר יִתְרַחוּ בַיָּמִים הַקְּרוּבִים.

והמֶלֶךְ יצא אל בֵּין הָעָם לראות וללמד את ארחות־חַייו, את תכונותיו ואת צרכיו. וילָךְ ויעבר בכל רחבי מדינתו הַקְּטָנָה וישתומם לראות את הסחי ואת הִלְהָךְ, אֲשֶׁר הַגְּמָדִים חַיִּים בהם. מְדוּר אחד בלא־מְחִיצָה לאדם ולבהמה ולעוֹף, כֵּל מי טָמְאָה וחִלְאָה לפני פתח הבית נשפכים ובבצעי־הַרְפֵּשׁ ילדים נְגוּעֵי־צַרְעָתָה מִשְׁכַּשְׁכִּים. גם לא יקברו הגמדים את הבהמה ואת חית־הבית המתה, כי אם ישליכוה על־פני השדה לפני השמש ותהת כל גדר ובצדי כל דרכים נְבָלוֹת סרוחות מתנוללות.

ואת רעבוֹן־הַזֶּהָב ראה אֲשֶׁר לַגְּמָדִים והוא אוכל אותם מִבְּשֵׁר ועד נֶפֶשׁ. עַל־יַד כל בית ובכל חִלְקַת־שְׂדֵה בורות חפורים, הֵלָא הם מכרות־הַזֶּהָב, אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בהם הַגְּמָדִים יוֹמֵם גם לַיְלָה, יִחַתְרוּ ויתורו אחרי עֲפָרוֹת המתכת הצָהָבָה, הַיִּקְרָה להם מכל סוּלָה. כי אין כַּעֲס־הַגְּמָדִים חומד זהב ומשתולל לְנוֹגֵה־קְסָמוֹ. בעד בצע זהב ינזכר איש את ביתו נחלת־אבותיו ואת בתו ואת אשתו וגם את עצמו לעֲבֹד. ויש אשר נמצא איש על גִּלְזוֹהָבוֹ והוא חוֹלָה ואין איש אתו ואין תוֹמֵךְ לַמְּרֵאוֹתָיו. ויחקר המֶלֶךְ וַיִּדְעַ לוֹ, כי זה משפט הגמדים מאז לחלק איש את נחלת־שדהו לשלשה חֲלָקִים, החלק האחד לְמוֹרַע ולדשא והשנים לְמַכְרָה הַזֶּהָב. ומסורת־אבות בידיהם, כי האדמה הזאת אשר הם חַיִּים עֲלֶיהָ אדמת־זֶהָב היא, בה צברו אֱלֹהֵי־הַיָּרִים את אוצרותם אֲיֵן־הַקֶּר. לַפְּנִים היה כל עֶפֶר האדמה הזאת זהב והאדם וכל

היצור התגולל בחול הנוצץ ויצא כלו זהב. אך הארץ השחיתה את דרכה לפני האלהים ויגיתו מבין ההרים, זועפים ומקללים והומים ועם ענגי-אבק, אבק-סלעים קודר וקשה, ויכסו את פני הבקעה ויערמו עליה ערמות עפר כהה וחצץ כמראָה עד היום הזה, ככה יוסיפו עוד האלהים הזועמים לצאת גם היום מדי פעם בפעם, כי נָלוּו החי על האדמה, ולשאת אבק ואבן אל הבקעה להכביד עוד את עֵלָה ואת משאה. על־כן יחפרו הגמדים באדמה, יחגרו כל כוחם להסיר את שכבות-העפר הרבות והעבות מעל אוצרות-הזהב הקדומים, קשה האדמה והלך תלך ותקשה מדור לדור, ואולם עוד גם היום יש אשר יִחַן אֵל את האחד ומעדרו יפגע פתאם בגידוֹ-זהב קטן או גדול והיה לו למקור עושר וגדולה בין אחיו. והמלך שמע את כל דברי המטורה הזאת ועוד שיחות רבות ושונות, משלי-אמונה והזיות, לקחה אִנּוּ ויתבונן וירא את עַם-הגמדים בכל תמימותו ובכל קצֵר-ידו ויחמל עליו המלה רבה וַיִּשֶׁם עצות בנפשו להקל מעליו את עֶקֶת חייו ולהרימו משפֵּלוֹתוֹ.

ויהי כשובו מדרכו ויקרא אליו את זקני העם ואת ראשי הכהנים ויגל לפניהם את מחשבתו הטובה ויצו ויכתבו מגלת-ספר, דברי שלום ופקודה לעם, ואלה הם דברי הפקודה:

להקים כל איש מחיצה בביתו להבדיל בין מושב האדם למרבץ הבהמה ולעשות קנים לעופות והעובר על החק יִעֲנַשׁ. לקבֵר כל נבלה, מפלת חיה או עוף, אשר תִּמָּצָא בנחלת איש, ולחפֹר תעלה מאחורי כל בית לְמִי־השופכים והטִמָּאָה והעובר על החק יענש. להיות מהיום והלאה שני חלקי הנחלה לכל בית-אב למורע התבואה והעשב, מאכל אדם ובהמה, והחלק השלישי למכרה הוהב, והעובר על החק יענש.

ורצים יצאו להודיע את מצוות המלך בארץ והעם שמע את הדברים בתמהון ובחרדת-קֹדֶשׁ כדברי אלהים אדירים.

*

ויפקד המלך פקידים בארץ, שרי-מאות ושרי-אלפים, לשפט בין איש לאחיו ולשמר על משטר המדינה, וכה יצא דברו אליהם: שלום שלום תרדפו ומשפט-צדק תשפטו, לא תכירו פנים ולא תקחו שחד. והיה כל הדבר הקשה מכם, אלי תביאו. והמלך נתן את לבו לחקֹר את כל מנהג העם תכלית חקר ולחת לו על פיהם חקים ומשפטים נכונים אשר יחיה בהם, ויצו המלך לכתב את כל החקים והמשפטים האלה על הספר להיותם לעינים לשרים ולשופטים ולזכרון לדורות יבאו. ושליחים שלח אל כל מקום להורות את העם ולשנן לו את התורות ואת החקים, כי לא רבו יודעי-ספר בארץ. ויתאמץ המלך להשכיל את העם ולרפאו

מנגעיו הרבים והיה גאלץ לעקור הרבה מן הנטוע והמְשָׁרש מכבר ותכבד עליו המלאכה מאד.

רק באמונת עס־הגמדים לא נגע, אם כי רע הדבר בעיניו לראותם משתחיים חובחים לבול־אבן, כי אמר בלבבו: למה אקרע את נפשם הרפה לקרעים והיא לא במהרה תִּרְפָּא? יעבדו־נא לאֱלֹהֵי־אבותיהם ויעשו את הטוב והישר בשם אמונתם. ויתמכר המלך בכל כחותיו אל החובה אשר העמים עליו ויִחַרְשׁ בעבודתו הרבה איזה קול־סמיר המתעורר בפנה אחת בלבבו והוא לא ידע ולא אבה לדעת מה הקול הזה. והיה שמח לתת ולהעניק על סביבו מכל מעיני־העֶשֶׂר, אשר נגלו ונבעו מנפשו ולא פסקו מנבוע ומהתגבר בשטפם, והיה נושא בחמדה ובגאון את עטרת הזהב על ראשו.

ואולם לא עברו ימים רבים והוא החל להרגיש, כי אין כעטרת־המלכות משא כבד בעולם. ואת העם סביבו הוסיף להכיר, את עס־הגמדים בכל טפשותו וערמומיותו, בכל זדון־לבו ובכל קשיות ערפו. עד מהרה ראה, כי אך לשוא יגב ויבזבז את מיטב כוחו ואוגו ואף אחד מרבבה מן הזרע אשר יזרע בלי־חשך לא יֵעֲשֶׂה פרי. שקע העם ונושן בחלאת חייו הצרים ולא על נקלה יִחַלֵּץ מִטְּמֵאתו. למראית־עין ימלאו את הפקודות ובסתר יוסיפו להתגולל באשפתם ולרדף אחרי כל שבע תועבותיהם הרעות. ועוד יתרה ראה, פי למד העם את החנף ואת מתן־השחד ועד כתלי בית־המלכות השקר הגיע. ויתמרמר המלך ויאמר: אין זאת כי בהזק־יד אלמד את העם הזה בינה! ופקידים הוֹרְדוּ ופקידים הוֹשִׁבוּ, הַגְּנֻשִׁים עצמו מיום ליום ובתי־הכלאים מְלָאוּ – והנגעים לא שָׁנוּ מִרְאָהֶם.

ואמנם לא נואש עוד המלך ממחשבותיו הטובות, ואולם קצרה נפשו מנשא את טרח הגמדים הרב על פְּסָלֵם ועל חכמתם יחד. והקול הנסתר בלבבו העיקר לצאת ואין איש בארץ, אשר יוכל לדבר אתו דבר. וידע האיש, כי יחיד וגלמוד הוא בתוך כל העם הרב אשר סביבו ונתבואָנו רוח־עצבת חרישית ויקטן ויזל בעיניו עקב העטרה אשר על ראשו וכל המעשה אשר הוא עושה.

ובאחד הערבים והוא נכנס לחדר־משכבו עיף מעמלו כל היום ויעצר פתאם באמצע החדר המְצַל ויעמד והקול הנסתר התפרץ בכל עו מלבבו: אדם, מתי תעשה לנפשך ולביתך?

ויתנער האיש ויגש אל החלון: על רחבי הבקעה נטושים מושבות הגמדים, סכות קטנות ושחורות, ואורות־כתם ועירים מבהיקים פה ושם באפלה. אני הדלֵקְתִי את האורות האלה – הגה האיש – למה אשא נפשי למרחקים בלי־דעתי ופה מצאה מקום לה לעשות מעשים קטנים וטובים? ומה הוא גדול ומה הוא קטן? ומי יודע, אם לא זה מקום־חַיִי, אשר הציגני בו כוכבי?

ובכל זאת לא נח לבבו ועיניו תעו בדאבה בין הכוכבים הגבוהים מעל לראשי הסלעים, כמבקש מענה לשאלתו.
ככה עברו חמש שנים.

ויהי היום והמקרה התעה אל ארץ־הגמדים איש־מצער גבן. סער מצא את האיש הקטן בדרכו ויקחנו תחת זרועותיו וישאנו בסופה מרחק רב מעל להרים וגבעות. ובהתעורר האיש הקטן מצִפּוֹנו וירא והנה הוא בתוך יער עבות גדול צומח במדרון, ויזחל ויסב, ויסב ויזחל כנמלה בין גזעי־העצים ועלים ועשבים משונים ויגיע מקץ שעות מספר אל הבקעה. שם כתרוהו הגמדים, משתאים ומשתוממים על מראהו הזר, והוא לא גָבַהּ בקומתו מהם בלתי אם מעט מאד. עד מהרה התרועעו אתו ויתנו לו לאכל ולשתות ויביאוהו לפני המלך.

וישמח המלך על האורח וישיבנו על־יד ימינו וידבר אתו ארפות ורחבות על הארץ הרחוקה אשר בא משם ועל האנשים החיים בה ותהי לו כברכה נאמנה מארץ מולדתו. וימצא הגבן חן בעיני המלך, כי ראה את האיש הקטן לפניו והוא מלא תנועה ומזמה ומעיניו השחורות והאורבות הפקחות מאירה.

ויאמר המלך אל הגבן: „הנה אני יושב פה לבדי בין הגמדים. אם טוב הדבר לפניך, השאר עמי והיית ליועץ לי ולעזר בכל דברי מלכותי“.

וישתחו הגבן ויען: „קטנתי מכל החסדים אשר אדוני המלך עושה עם עבדרי. ויצו המלך וילבישו את הגבן בגדי־כבוד ויתקנום עליו כמדתו, ויחד הגבן על הבגדים היפים ועל כפתורי־הזהב הנוצצים ויתמודד ויזדקף כאומר להישיר גִפּוֹ והוא רק הקשה צוארו.“

ויתהלך המלך עם הגבן כאח ורע וירימנו ראש על כל שריו ויועציו ולא היה דבר גדול או קטן במלכות אשר כסה ממנו. וגם מצפונות לבו הראה לפניו, מבדידותו העמוקה ומצמאון־נפשו למקורות העולם הגדולים. אף הוא התענג לשמוע את דברי הגבן השנונים, את פקוקיו ואת הערותיו המחכמות ורעות־הלב על־אדות הגמדים וחייהם ונפולטייהם, ולראות את הנחש הקטן המרקד תמיד בעיניו ועל פתחי שפתיו.

ויאמר המלך בלבבו: הנה האיש, אשר יוכל לרשת מקומי, כי יקרני האסון פתאם או כי אלך מזה באחד הימים. והוא לא ידע, כי הלז כבר חורש מזמות־אָנּוּ בקנאתו בו.

מגפה קשה פרצה בארץ, מחלה רעה מאד, אשר קפצה כמפִּצֶצַת נעלמה על שמאל ועל ימין ומשך ותחנק בחפזון ולא ידעה רחם. ותמלא הארץ חרדה מפני

מפלצת-הסוד הנוראה ואבל שחור, וכבד כסה את עקבות-דמיה. ובצר לעם ויפן למלכו ויועק ויתחנן לפניו וכאשר לא באה הישועה הקרובה ויחל להקנגן ולהתמרמר עליו, כי נכובה תוחללתו.

והמלך אזר את כל כחותיו לעצר בעד המגפה ולהציל בלעה מפייה. ויצו להבדיל את נגועי המחלה מעל קרוביהם ולהוציאם אל מחוץ למושב ויגזר גזרות שונות על העם אל הנקיון ואל הזהירות היתרה במאכלו ובמשתהו. ולא נכחד ממנו דבר התלונות אשר העם מתלונן עליו עתה, אף ידע, כי לא יבינו הגמדים את פקודותיו החדשות ולאכזריות-משנה יחשבון לו, אך הוא לא שם לבו לכל אלה ויענש קשה את העוברים עליהן. אפס כי דאבה נפשו, דאבה עד היסוד על עמלו כל השנים האלה, כי היה לריק. הנה כבר נראו האורות המבשרים הראשונים בארץ. העין לא האמינה, הנפש חרדה בקרב. כמאליהם בצבצו נצנים פה ושם וכברות-אדמה התעטפו ירק. פתאם נהרס הכל, רוח סועה אחת קרעה את מכסה-האביב הדק ותחשף את האדמה הקשה בכל ערנת עקרותה. ויבט המלך וינחם על החיים אשר שקע לשוא במקום הזה, ואולם לא עת נחם וחשבונות היו הימים האלה, כי אם ימיה-המעשה להושיע לעם בצרתו.

באחד הימים האלה והמלך יוצא אל יערו אשר מאחרי ביתו. ויהי אך ישב על מקומו החביב תחת האלון היחידי רם-הקומה, אשר צמח כמו בנס במקום הזה וקול צפצוף דברים הגיע לאזניו מקרוב.

הנה אנשים אחים אנחנו – שמע את קול הגבן, קול-חלקות – ומה אעלים מכם את האמת? דעו לכם: לא ענק ולא בן-אלים הוא. כמהו בקומתו יש רבים וגם גבוהים ממנו בעולם הגדול, אשר באתי משם, לאלפים ולמאות-אלפים. רק פה יתנשא עליכם, כי שואף כבוד הוא ושלטון. אבל בוז יבזו לכלכם.

– אף האמן לא יאמין באלהינו – השיב קול ישיש רועד והמלך הכיר בו את קול כהן-הראש הזקן – זר וקופא יעמד בבית-המקדש ושפתיו לא תבענה. האם לא שליח-השטן הוא?

מי יודע – ענה קול זקן אחר – אם לא בשלו באתנו עתה כל הרעה! ?
נסור ויקרונו האלהים, כי השכנו בקרבנו איש זר וכופר ולו גם העז והממשלה עלינו.
ויקם המלך בהרייףאף וישב אל ביתו וישב על כסא מלכותו אלם ומאבן ואגרופו על ברכו. פתאום עוררהו קול מהומה ותנועה בחוץ ושומר-הסף בא ומגיד: מרידה בעם! ויגש המלך אל החלון והנה המון גמדים רבים התאספו על גדר הבית, יצורים קטנים ומקלדלים, והם הומים וצועקים ומניפים זרועות קלושות לעמתו. ובעוד רגע וגם הגבן בא ומשתחוה: אדוני המלך, האצא להרגיע את העם?
– לא! – ענה המלך קשה – כי אני אצא אליהם.

ויהי אך הופיע המלך בפתח ביתו על המעלות והעם נָדַם ונסוג לאחור מיראת הכבוד. וישא המלך את קולו וידבר אליהם דברי תוכחה וכה אמר: העמ! מארץ רחוקה באתי אליכם ולא שאלתי דבר מכם. ותפנו אלי ותאמר: לוי: מלך עלינו! את תורותיך נשמע ואת מצוותיך נמלא. ואני דאגתי לכם כל הימים ואתן לכם חקים וסדרים, אשר תחיו בהם. ותמרו את פי ולא הלכתם בדרך הישרה וחקות־החיים לא שמרתם. עתה מה כי תלינו עלי? ויוסף המלך וידבר אל העם דברים רכים ונחומים ויבך העם ויעמד נכלם ונבוך ויקרא: סלח לנו, אבינו, הושיעה לנו! ויאמר המלך: לכו לבתיכם ושמרו את פקודותי והיתה ברכת אלהים עליכם!

והמלך שב ויתהלך בחדריו מלא מרורות וזעם. מה חשקה נפשו להתיק את העטרה מעל ראשו ולהשליכה לרגלי כל עַס־הגמרים ולרגלי הגבן גם יתו! ואולם לא עתה היא העת ללכת מזה, ולא דבר המלך את הגבן מטוב ועד רע, אך בלבו שמר את הדבר.

.

ויהי מקץ שנה, לתקופת האביב, והמגפה נעצרה זה כבר והחיים שבו למהלכם ויתעורר העם ברעכון־חושים מיוחד לקראת קרני־השמש החדשות, כאלו חתר להשיב בזרוע את הגזלה אשר גזל ממנו המות. גם השמים נראו כמו אמרו לכפר את פני הארץ האבלה ויעתירו עליה עתרת אורה וגשמים בעתם. צמח השדה וכל עץ־פרי מהר לעלות ולגדל ולא היתה כתנובה הזאת זה שנים רבות. ובהמון עצום, כמהו לא נראה עוד, התאסף העם מכל קצות הבקעה אל מקום המקדש לחג את חג־הירקות העליון, להשתחוות ולהביא מנחת־בכורים לאֱלֹהִים ולראות או לקחת חלק במשחקי־ההחרות הנהדרים, אשר הנהיג המלך בחג הזה. ביום השלישי לחג, היום הגדול למשחקי־ההחרות, אחר הצהריים, והעם מלא את המורדות אשר מסביב לזירה והמלך ישב במקומו על בַּמֶּת־עַץ מְרֻנָה, מְקַשֵּׁט יריעות־שש ומקלעות ירק ופרחים, וסביבו השרים והכהנים, איש כבנדי־שרדו היקרים, ולב הכל היה נתון למחזה הנפתולים אשר באמצע הזירה מלמטה. וישא איש מן העם את עיניו פתאם ויבט משתאה אל המלך ויאמר אל אחיו: ראה פני המלך כפני השמש בזהרו! ויבט גם השני וגם השלישי ועוד מעט והמלה הלפה את הקהל: המלך, המלך! ותקם תנועה וקולות שונים התפרצו מעברים והתאחדו בתרועת גיל והתפעלות אחת: יחי המלך! ויעצרו המתחרים בנפתוליהם והמלך הרים את ראשו משתומם ולא ידע פשר דבר — והנה פני הגבן לשמאלו והם חורים מן הרגיל ורעים מאד וכלו זע וזע על מקומו במכוכה כמבקש מפלט להסתר בו.

שקט ובהיר היה לבב המלך. בנחת רוח התבונן אל מהלך המשחקים המסדרים לפניו, התבונן אל העם החוגג, הצוהל סביבו. לא, לא לחנם יגע ושדד ויזרע זרע למכביר. הנצנים שבו לעלות, בריאים ובשפע רב מבתחלה ופרי-ברכה במסגרותם. אף היתה הרעה הגדולה, אשר מצאה את העם, באחריה לטובה לו, כי העמיקה את רוחו ותעירנו בעזרת על דרכיו ועל מעשיו. והנה הדור הצעיר העולה והוא אמיק-לב מאבותיו ואוהב נקיון וסדר ממנו. חיים חדשים באים עם הדור הזה ומי יעצר בעד שטפם?!

וחזון החיים הבאים, פרי עבודתו ויגיעו, מלא לבבו חדוה ונהרה. אבל הוא לא יראה את החיים האלה, כי אם ילך מזה, כאשר החליט זה כבר בנפשו. ונקדת-אור ממרחק, אשר חיתה בקרבו ונעורה פתאם בימים האחרונים, כאילו חתמה בו עתה על ההחלטה הזאת.

על דרכי נדודיו בא פעם אל מקום אחד קטן, מוטל בשפוע על-יד יאר. פתאם עמד תחתיו: במסלה הכבושה לפניו צחקה ילדה כבת שתיים עשרה בכדור של גמי לעצמה. נדהם עמד והסתכל בה: פיפי הזה לא ראה מימיו! שערותיה האדמדמות הזהירו בשמש וגם עיניה ההומות להטו זהב. פניה העגלגולים והמלאים וכל תאר גופה רחבי-העצמות הפליאו בשלמות תבניתם. לבושה שמלת-מלמה קלה לבנה עם קוי כסף דקים דמתה למלאך-זהב, אשר ירד ארצה במעטה עננה צחורה. היא הרגישה בו ותחין קל מתוך שתי גממיות-חן בלחייה ותוסף להרקיב בידה את הכדור על האדמה סביבה. פתאם קפץ הכדור ממנה והלאה ויפץ על מורד הדשא אשר על שפת-היאר ויתגלגל משם בחפזון אל בין האבנים במים. הוא מהר וירד וימש את הכדור מן המים וימסרנו לידה אחרי גבנו אותו בדשא החם, הנוצץ בשמש. היא הודתה לו בחיוך-החן המיוחד שלה ועיניה הזהבות קרנו אליו מתוך בישנות צעירה. רגע אחד עמדו והביטו זה אל זה דומם. הוא שאל לשמה ולשם אביה, שאל למקום-מגוריהם. היא הראתה לו על בית יפה, כמו עולה מתוך ירק, בראש השפוע למעלה. שוב הביטו זה אל זה ולא דברו דבר. פתאם אמר לה: עוד שוב הנה, ביום אחד, אחרי שנים אשוב, שחכי לי. הלא תחכי? היא נענעה לו הן בראשה ועיניה העמיקו להביט בו מתוך בשת ומסירת לב ילדותית. זה היה אחד הרגעים המאשרים שבחיו.

פעמים רבות במשך הזמן נזכר במאורע הזה, בבת-צחק של אשר הציץ בו — ויעבר עליו. ואולם זה לא כבר חזרה ונצבה לעיניו התמונה בכל בהירותה ולא משה ממנו ותגולל עוד תמונות אחרות מרהיבות-עין לפניו. הנה הילדה גדולה כבר, עיניה העמיקו תבונה וכלה שקטה יותר ועצורה, לבושה שמלות ארכות, יוצאת היא ויושבת על שפת-היאר יחידה וצופה למרחק: היא מחכה לו. מתהלכת

היא בין בני־משפחה, עוסקת במלאכת הבית וסודה האֵלֶם עמה: היא מחכה לו. באים בחורים עוטי־הדר, במרכבות־כבוד ועל סוסים דוהרים באים הם, סובבים אותה כדבורים, מבקשים לִקְנוֹת לַבְּבָה, היא משיבה את פני כלם — היא מחכה לו. הבל ורעות־רוח! אבל דרכו היה נתון לפניו. אל המקום ההוא ילך, את הנערה ההיא יבקש, בכל מקום יבקש אותה עד ימצאנה ויראנה, לו רק פעם אחת עוד יראנה. —

המשחקים התחלפו זה אחר זה כסדרם ויגיעו לסופם בתחרות הגדולה של המחוללים. תשוקת העם עלתה והתגברה ותרועות צהלתו ותמהונו למצטיינים הלכו והתכיפו. וככלות החזיון והמלך ענד על צוארי המנצח האהרון את שרשרת־הזהב הכבדה ועמד העם על רגליו וימחא כף ויריע ולא היה קץ לשנוחתו. או קם המלך מכסאו וַיִּנָּף את שרביט־זהבו וכל העם נדם ועמד תחתיו לשמוע את דברי המלך.

וכה אמר המלך: „העם! שמעו אלי. הנה עברו שבע שנים מאז באתי אליכם. שבע שנים עבדתיכם באמונה ובתמים וכל יחזות־נפשי הקדשתי לכם. שאפתי לרומם אתכם ולהקל מעליכם את עֲיִנֵיכֶם וצָנְהִיג סדרים ישרים בארץ ואתן לכם חקים ומשפטים, אשר תחיו בהם. ואם העצבתי איש מכם או הכבדתי ידי עליו, הלא רק טובת כלכם היתה לנגד עיני תמיד. הצלחתכם היתה הצלחתי ובאידיכם איד לי. ככה נקשרו חיי בחייכם ויהיו לזרם אחד. אך הנה הגיעה השעה, אשר אלך מכם. קשה עלי הפרדה, אך הולך אני.”

ויעבר רגש חזק בעם למשמע הדברים האחרונים וכל איש הביט נדהם ונבהל אל פני אחיו: המלך עוזב אותנו! גם השרים העומדים על המלך נבוכו ולא ידעו להחזיק מעמד. ורבים מן העם נגשו ויתנפלו לפני המלך אפים ארצה ויקראו ויתחנונו אליו: „אל־נא, אבינו, אל תזניחנו!”

וזקן אחד מן הכורעים התרומם על ברכיו ויפרש כפיו ויאמר: „ידענו, אבינו, כי חטאנו לך. כל הימים חטאנו לך, על כן תעזבנו עתה. היינו כילדים מפְּנִיקִים באורך הגדול ונתחטא לפניך ונמרר את רוחך הַיָּהּ אהבתך אותנו. עתה סלח לנו, אבינו, והשב אפך ואל תלך ממנו, כי שמשנו אתה!”

ויבך העם בכי גדול ותעל היִלָּה ותחדר את לב המלך. ויצר למלך מאד ונחומיו נכמרו על עַם־הילָּדים הקטן ורפה־האונים ויתפש עצה בנפשו לנחמהו. ברנע הזה פגע מבטו בגבן, העומד לשמאלו ומוחה בידו את עיניו היבשות, נד בראשו וקורא בקול־תאניה: „אויה לנו, שמשנו שוקעת!” ותבער חמת המלך בו ויאמר אל נפשו: חי אני, אם לא אענש את הַחֲנָף הזה על כָּבוֹ! ובפנותו אל העם ארים את קולו ויאמר:

שמעו אלי, העם! הנה אני הולך ערירי בארץ, בלא אשה ובן לי. חספך אחספך עתה ללכת ולראות אשר יקרה לפני כוכבי בעולם הגדול. והיה כי תאות האשה ללכת אחרי הנה ושבתי אליכם והבאתי לכם מלכה יפה וטובת-לב, אשר תאהב אתכם ותדאג לכם כמוני. ועתה חכו לי שבע שנים וכתום שבע השנים וידעתם, כי לא אשוב עוד.

וַיֵּאָדְרוּ פְנֵי הָעָם לְמִשְׁמַע הַדְּבָרִים, וּמִן הַנְּעוּרוֹת הָיוּ אֲשֶׁר הִשְׁחֹו עֵינֵיהֶן בְּצַנִּיעוֹת וּמִן הַהוֹרִים הָיוּ אֲשֶׁר הַעֲמִידוּ מִבֶּטֶם עַל בָּתֵּם בְּשֵׂאלָהּ. אֲךָ הִנֵּה עֲלֵתָה תְרוּעַת הָעָם: יַחֲיֵה הַמֶּלֶךְ! הַמֶּלֶךְ יֵשׁוּב אֵלֵינוּ. וְהוֹקֵן, אֲשֶׁר דָּבַר תַּחֲלָה, קָם עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר: שְׁבַע שָׁנִים נַחֲכָה לָךְ, אֲבִינוּ, וְעוֹד שְׁבַע שָׁנִים. מֶלֶךְ לֹא נִמְלִיךְ עָלֵינוּ וּמוֹשֵׁל לֹא יִהְיֶה לָנוּ. וְהִיָּה אִם תִּמְנַע מִשׁוּב אֵלֵינוּ בְּשֵׁבַע הַשָּׁנִים הַרְאֵשׁוֹנוֹת וּשְׁבַת אַחֲרֵי כֵן, תִּמִּיד נַחֲכָה לָךְ. אֲךָ אֶל־נָא תִשְׁכַּחְנוּ, אֲבִינוּ!

וַיִּצְהַל כָּל הָעָם וַיַּעַן קוֹל אֶחָד: אַמֵּן! תִּמִּיד נַחֲכָה לָךְ אֲבִינוּ, אֶל־נָא תִשְׁכַּחְנוּ! וַיִּבְרַךְ הַמֶּלֶךְ אֶת הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: אִם יִקְרָתִי בְּעֵינֵיכֶם, אֶל־נָא תִבְרַךְ בְּלִכְתִּי וְאֵל תִּלְוֹנֵי בְּדֶרֶךְ. חֲגוּ אֶת חֲגֻכֶם עַד תָּמוּ וְאַחַר שׁוּבוּ לְבַתִּיכֶם וְהוּ בְּסֹדֵר וּבִטְהָרָה, בְּצַדֵּק וּבִשְׁלוֹם. כִּכָּה תִכְבְּדוּ אֶת זְכָרִי וְלֹא תִבוֹשׁוּ בְּשׁוֹכֵי אֲלֵיכֶם בְּאַחַד הַיָּמִים.

וְלֹא הִבִּיט הַמֶּלֶךְ אֶל הַגְּבֹן וְלֹא אָבָה לְרֵאוֹתוֹ.

וַיִּפְרָד הַמֶּלֶךְ מֵעַל הָעָם וַיִּצְעַד וַיֵּרוּם מֵעַל לְבַמְתּוֹ בְּמִשְׁעוֹל הַצֵּר וְהַנוֹסֵק אֶל בֵּין הַסְּלָעִים הַגָּאִים וְהַפְּרוּעִים. וְהַיּוֹם פּוֹנֵה לְלַכְתּוֹ וְכָל הָעָם עוֹמֵד מִחֲרִישׁ וּמִבֵּיט בִּירְאָה אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ וְאוֹרֵה־שֶׁמֶשׁ בַּהֲסַתְּלָקָם. אֲךָ הִנֵּה עֲצַר הַמֶּלֶךְ וַיִּהְפֹךְ פָּנָיו וְקוֹל יָצָנוֹת גִּיל וְתִמְהוֹן פָּרַץ מִלֵּב כָּל הָעָם. בְּפָנָי הַמֶּלֶךְ עֲמַדָה הַשֶּׁמֶשׁ וּמַעֲטָרְתִּיזְהָבוּ עִם אֲבֵנֵי חֹן עַל רֵאשׁוֹ שִׁלְחָה קִרְנֵיהָ וְתֵהִי לְשִׁלְחַת בְּאַרְגָּמָן אֲדַרְתּוֹ הַרְחִבָה. וְלֹא נִהְדָר וְלֹא נִשְׁגַב עוֹד הַמֶּלֶךְ כְּכַרְבָּע הַזֶּה. וְהִנֵּה נִסָּה הַמֶּלֶךְ אֶת יָדוֹ הַגְּדוֹלָה עַל רֵאשׁ הָעָם לְבִרְכָה אַחֲרוֹנָה.

תְּרִיעָה.

מאמרים

ד"ר י. ל. קצנלסון

הלל ובית מדרשו

סקירה תלמודית והיסטורית

(מצובן הסופר המנוח)

הקדמה.

את הלל העמידו חכמי התלמוד בשורה אחת עם משה רבנו ועזרא הסופר. ואמנם בצדק. הראשון היריד את התורה מן השמים, השני עשה אותה לקנין העם כלו, והשלישי הכשיר אותה ואתה יחד גם את העם כלו לחיי-נצח בכל הזמנים ובכל המקומות. הרבה עסקו חכמינו בחיי משה ופעולותיו, פחות מזה בחיי עזרא והשפעתו ומעט מאד בחיי הלל ותקנותיו. יותר ממה שטפלו חכמי ישראל בהלל מצאו בו חכמי אומות-העולם ענין להתגדר בו, אבל לא להראות בחקירותיהם מה פעל האיש, כי אם להוריד לעפר כבודו. הלל – אומרים הם – לא התנשא מעולם לאידיאלים רמים ונשגבים, הוא עסק כל ימיו בדברים של מה-בבך, בהלכות שבת ובהלכות טומאה וטהרה וכיוצא בזה. הוא לא היה נשיא בישראל מעולם, לא הוא ולא בניו אחריו. ומסורת היהודים? אבל מי פתי יאמין למסורת היהודים? לא לבר המסורה שבעל-פה, כי גם התורה הכתובה שלהם היא בחזקת מוויפת אצל המבקרים, עד שתביא ראיה לדבריה מאיזה כתובת עתיקה ומטושטשה של הבבליים או האשורים, שחוקר-קרמוניות אחד קורא אותה כך והשני קורא אותה באופן אחר. ואם מסורת היהודים כשהיא לעצמה היא מוויפת, אם לא תביא ראיה לדבריה ממקום אחר, על אחת כמה וכמה היא מופחשת לחלוטין. אם ימצא גם צל של התנגדות לה אצל מי שיהיה. הכל נאמנים לפסול אותה, ואיש לא יטריח את עצמו להכריע בינה ובין מתנגדיה או לַאֲשֶׁר ולעשות שלום ביניהם.

כן הדור הזה וכן מבקריו. אבל ראה זו רעה חולה, כי גם רבים מחכמי עמנו, שיש כח בידם לעמוד על עקרו של דבר, הולכים בעינים עצומות אחרי חכמי הנוצרים ואומרים, זיוף! לכל אשר יאמרו הם זיוף, כי יפה כח האַבְסְטורִיסט לעורר גם עיני פקחים. ואם וול-הויון או שירר הוציאו משפט, מי יבוא אחריהם לאמר, כי שנו במשפט?

בספרי זה, אשר אני נותן לפני הקוראים אשתדל לקיים את קבלת חכמי התלמוד על-דבר נשיאותו של הלל. ובכל אופן אקוה להראות, כי אין כל סתירה בין קבלה זו ובין עדותם של המקורים האחרים. ביחד עם זה אקוה להראות על הפרינציפלים היסודיים. שהכניס הלל בדרישות התורה שבעל-פה ואשר היו מתחלתם לסלע-המחלוקת בין שני בתי ישראל – בין בית-הלל ובית-שמאי. כי

אף על פי שהפרושים נפלגו לכתה מיוחדת עוד הרבה דורות לפני הלל, אבל את תכונת רוחה של כתת הפרושים, כמו שתאר אותה יוסף פלאַוויוס וכמו שהתגלמה בחוקי התלמוד — את תכונת רוחה זו קבלה מידי הלל.

חושב אני, כי חקירותי ימצאו להן מקום פנוי בספרותנו העברית, וכי אוהבי התלמוד המעטים שבדור, החושבים כמוני, שיש לה היסטוריה גם לתורה שבעל־פה, ושהיא לא נבראה בכל קומתה וצביונה בבת אחת, אלא התפתחה לאט לאט מדור לדור — המה ימצאו חפץ בחקירותי.

הנני מוצא לנכון להעיר לב הקוראים, כי מרבית הדברים, אשר יבואו בספרי זה, בעיקרם כבר נתפרסמו על ידי בדפוס בשפת־רוסיה, בשורה ארוכה של מאמרים בשם „Саддукеи и Фарисеи“, שנדפסו ב„וואַסחאָד“ הירחוני במשך שנות 1897—1898. אלא ששם, לרגל המלאכה שהיתה לפני, באו הדברים מפוזרים הנה והנה, ופה נתחברו יחד, כדי לתת תמונה שלמה ומסוימת מהלל ובית־מדרשו ומהחיים הדתיים של היהודים בזמנו. ועל כן הוספתי עליהם גם את אשר חדשתי אחרי כן במאמרי הרבים, שנדפסו באנציקלופדיה היהודית בשפת־רוסיה, שנערכה על ידי 1), את הסתירה בדבר נשיאותו של הלל בין קבלת התלמוד ובין שאר המקורים כבר תרצתי לפני שנים עשרה שנה ב„וואַסחאָד“ (IX—1898) ארבע שנים אחרי זה הוציא לאור הפרופיסור ביכלר את ספרו „Das Synedrium in Jerusalem“, שנדפס בווינא בשנת 1902, ובו הוא מישב סתירה זו באופן הדומה לתירוצי אני עם איזה שניים שאעיר עליהם במקומם. אין כל ספק בלבי, שהפרופיסור ביכלר, שאיננו קורא רוסי, לא ראה את מאמרי ב„וואסחאד“. אבל הדבר הזה נתן שמחה בלבי, אם שני חוקרים, שלא ראו זה את זה, מתכוונים בעיקרו של דבר לדעה אחת, סימן הוא, כי שניהם קרובים אל האמת.

המחבר.

(1) ראה המאמרים:

Авторитетъ Раввинскій, Бетъ-Шамай и Бетъ-Гиллель, Гиллель, Интерпретация Законовъ, Мидотъ, Ритуальная чистота, Синедрионъ 18 декретовъ, Фарисеи и Саддукеи.

פרק א.

מוצאו של הלל ושנות למודו.

הלל, המכונה לפעמים „הבבלי“ על שם ארץ מולדתו, יקרא תמיד בשם הכנוי „הזקן“, כמו שנקרא גם כן בן-זוגו ומתנגדו „שמאי הזקן“. וכמו שנקרא גם כן נכדו של הלל – „רבן גמליאל הזקן“, את השם זקן צריכים אנו לפרש במובן „אחד מזקני העם היושבים בסוד הסנהדרין“ – Senator, ולא במובן „הקדמון“, – Senior, להבדיל מן החכמים המאוחרים, שנקראו גם כן בשמות אלו (כמו שחושבים חוקרים אחדים: ר' זכריה פראנקל, שירר, ולווי). בכנוי „זקן“ נקראו שמאי והלל עוד במשנה ובבריתות העתיקות, ואנו לא ידענו שום חכם בישראל, שישא עליו אחד מן השמות הללו לפני חתימת המשנה (2). ואם מצאו המבקרים מקום לרערע על נשיאותם של הלל ובניו. הנה על ישיבתו של הלל בסנהדרין לא ערערו מעולם, אף על פי שגם לא קיימו אותה; ועל דבר ישיבתו של ר' גמליאל הזקן בסוד הסנהדרין הלא יעידו גם ספרי הברית החדשה (מפעלות השליחים V 34). יש לפי זה מקום לחשוב, כי זקני בית-שמאי וזקני בית-הלל, שנזכרו הרבה פעמים בתלמוד, נקראו כך, לא מפני שהיו זקנים באים בימים, אלא שהיו מתלמידי ב"ש וב"ה, שנתמנו לשבת בסנהדרין.

על-אודות שנות לידתו ומותו של הלל אין לנו דברים ברורים. מסורה קדמונית אחת אומרת, כי הלל היה אחד מארבעה, שמתו בני מאה ועשרים שנה. „הלל הזקן עלה מבבל מ' שנה, ושמש תלמידי חכמים מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה“ (ספרי דברים ל"ד ז'). מצד השני יש לנו מסורה הסטורית, כי „הלל ושמעון, גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם בפני הבית מאה שנה“ (שבת ט"ו ע"א); לפי זה נתמנה הלל לנשיא שלשים שנה לפני תאריך הנוצרים, ואם נניח כי הוא פרנס את ישראל ארבעים שנה, אם כן מת ששים שנה לפני חורבן הבית או עשר שנים אחרי תאריך הנוצרים. לדבר הזה

(2) הלל ויהודה בני ר' גמליאל היו נכרי ר' יהודה הנשיא מסדר המשנה ולא בניו של ר' גמליאל דיבנה, כמו שאפשר היה לחשוב על-פי הגירסא המשובשת של מסכת סופרים פרק ח' (עיין סדר הדורות ד"ה הלל ויהודה).

הסכימו כמעט כל סופרי דברי הימים לישראל, אולם רובם, בהטיילם ספק בזקנה המופלגת של הלל, הגבילו על-פי אומדנה את שנות ימי חייו עד שמונים שנה, מבלי לתת יסוד הסטורי לדבריהם. גרץ למשל משער, כי הלל נולד בשנת השבעים וחמש לפני ספירת הנוצרים ומת בשנה החמשית אחרי תאריך הנוצרים.

מצד אמו התייחס הלל לצאצאי שמעי בן דוד המלך (כתובות ס"ב ע"ב, ירושלמי תענית פ"ד, ירושלמי כלאים פ"ט), אולם מאבותיו הקרובים של הלל אין אנו יודעים מאומה. גם שם אביו נעלם מאתנו. ורק זאת ידענו, כי היה לו אה ושמו שבנה, שהיה עוסק בפרגמטיה, והציע להלל לכלכל אותו ואת ביתו למען יוכל להקדיש את כל עתותיו לתלמוד תורה. אבל הלל, שפתגמו בחיים היה: „אם אין אני מי לי מי לי?“ (אבות פ"א מ' ט'), לא רצה לקבל תמיכתו (סוטה כ"א ע"א), ובהיותו אז מטופל כבר באשה ובנים, מצא את מהיתביתו בעבודת שכיר. ויהי לו היום לעבודה והליכה לבקש חכמה ודעת. את אהבתו של הלל לתלמוד התורה הלבישה האגדה במחלצת מליצה יפה מאד. „הלל – אומרת האגדה – נעשה בלי רצונו לקטיגור בבית-דין של מעלה: הוא מחייב את העניים. כשיעמוד עני אחרי מותו לפני כסא הדין, אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי, אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל?“. „אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפיעיק (חצי הזוה – לערך עשרים וחמש קופיקות). חציו היה נותן לשומר בית-המדרש וחציו לפרנסתו ופרנסת אנשי-ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר ביה"ה-מדרש להכנס, עלה ונתלה וישב על-פי ארובה, כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו, אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והינך אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה. עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת“ (יומא ל"ה ע"ב). – נעילת דלתי בית-המדרש בספור זה בפני כל הרוצים לבוא וללמוד, אמנם, אינה מתאימה עם פתגם אנשי כנסת הגדולה, שאמרו: „והעמידו תלמידים הרבה“ (אבות פרק א', משנה א'), אבל אפשר שהיתה זאת מצורך השעה. מפני שהיה אז גדול מאד כבוד החכמים בעיני העם, על כן היו רבים להוטים אחרי הרבנות והיו מניחים איש מלאכתם ואת עבודתם בשדה ודחקו עצמם לבית המדרש, אף על פי שלא היה סיפק בידם ללמוד ולא ראו סימן ברכה בלמודם. ואולי לאנשים כאלה כוון שמעיה בפתגמו „אהב את המלאכה ושנא את הרבנות“ (שם). בכל אופן יפה עשו החכמים שבאו אחרי שמעיה ואבטליון ולמדו: „מה אני (משה) בחנם, אף אתם בחנם“ (בכורות כ"ט ע"א), והלל יוכיח. אין אנו יודעים, אם בבית-המדרש של שמעיה ואבטליון כבר למדו מלבד עניני דת ודין גם חכמות חיצוניות, או הלל מצא מקור אחר לשאוב ממני את ידיעותיו במקצוע זה. בכל אופן המסורה המאוחרת באה והעידה על הלל.

שלא עזב גם חכמה אחת שלא למדה, אפילו כל הלשונות, אפילו שיחת הרים וגבעות, שיחת עצים ועשבים וכו' (מסכת סופרים פרק י"ז, הלכה ז') כלומר: שיחות על אודות הרים וגבעות ועל אודות עצים ועשבים, מאגדה אחרת, אשר נכיא להלן, נראה, כי היה הלל באמת חוקר בחכמת הטבע וגלילות הארץ, ובדבר אחר כוון לדעת הרופא היפוקרטס היווני, ומי יודע, אם לא ידיעת שפת יוון היא שעמדה לו ללמוד את תורת ההגיון של אריסטו ולעשות כמתכנתו בשבע מדות שאון וחקן.

על פי הרשימות המקוטעות מחיי הלל, שבאו במקומות שונים בתלמוד, נראה, כי אחרי אשר למד הלל זמן ידוע בבית-מדרשם של שמעיה ואבטליון, שב לארץ-מולדתו לבלל, וקרוב הדבר, שעשה זאת בימי ממשלת אנטיגנוס (37-40 לפני תאריך הנוצרים), שהיתה עת צרה לפרושים, בפעם השנית עלה הלל לארץ ישראל בשנת השלשים לפני תאריך הנוצרים, כשבע שנים אחרי אשר היה הורדוס למלך על ישראל. כי אחרי כבוש הורדוס את ירושלים בעזרת חיל הרומאים היתה מלאכתו הראשונה להוריד לטבח את כל חברי הסנהדרין, שהיו כמעט כלם מכת הצדוקים, אוהבי בית-החשמונאים, ורק את שני הפרושים, את שמעיה ואת אבטליון, הנקראים אצל יוסף פלוויוס (קדמוניות XV, 1, 1) האחד בשם Sameas והשני בשם Pollion (8) לא לבד שהשאיר

(3) כזאת היא דעת גרין; לא כן היא דעת דרנבורג (תרגום עברי של ספרי, משא ארץ ישראל" צד 77). הוא אמנם מודה, כי סאמעאס ופוליאון על פי צ צוול מבטאם הם שמעיה ואבטליון, אלא שהוא חושב, כי יוסף פלוויוס טעה והחליף אותם בשמאי והלל. התורני ר' יצחק אייזיק הלוי (דורות הראשונים, כרך ראשון, צד 40 והלאה), מבלי להזכיר את דרנבורג, מרבה להחפז ולחכות, כי שני הפרושים של יוסף פלוויוס, סאמעאס ופוליאון, לא שמעיה ואבטליון הם, כי אם הלל ושמאי, שלפי דבריו, ישבו שניהם בסנהדרין עוד לפני כבוש הורדוס את ירושלים. ושמאי ישב בסנהדרין עוד עשר שנים לפני זה משנת 47 לפני תאריך הנוצרים או 117 שנה לפני חורבן הבית. אולם דעת זו אינה עומדת גם בפני בקורת קלה. השם Sameas יוכל אמנם להחאים גם לשם שמאי כמו לשם שמעיה, אבל כי יהפך השם העברי הלל לשם Pollion ביונית, וזהו דבר שאין הדעת סובלתו. יודעים אהנו, איך ישחנה השם פוליאון לאבטליון בעברית. Pollion הוא קצור מן Ptolion או בטליון בעברית, כמו שהשם Ptolemae הוא פתקור ונעשה Polemos, ויען כי העברים מוסיפים חמיד את א בראש המלה לפני שוא נע על כן נהפך בטליון לאבטליון, כמו שנעשה מן השם Ptolemae-אבטלמוס (למי זה השם אבטליון הוא בעקרו שם יוני, ולא כמו שחושב דרנבורג, שהוא נגזר מהשם העברי אבטל, שהוא שם נקבה). אבל איזה קרבת המבטא יש בין פוליאון והלל? אבל שיטתם של דרנבורג והלוי מופרכת גם כן מקבלת התלמוד. כי הנה נספור הנודע על-דבר התמנות הלל לנשיא, נאמר, כי בני בחירה לא ידעו, אם פסח זוחה שבת או לאו, ושאלו: כלום יש אדם שיודע, אם פסח זוחה את השבת? אבל מדוע לא שאלו את שמאי, שלפי דעת הלוי כבר היה זקן והיה חבר הסנהדרין עוד לפני שבע עשרה שנה? וגם החשובה על שאלה זו: אדם יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו? תוכיח כי בעת ההיא לא היה עוד הלל מפורסם בארץ ישראל והיה ידוע רק למעטים. ולפי דברי הלוי, שישב הלל (פוליאון) בירושלים ולא בבבל בשעה שכבש הורדוס את ירושלים, ויחד עם שמעיה יעץ לעם לפתוח את שערי העיר לפני הורדוס, והורדוס כבדו כבוד גדול-איך לא ידעו בני בחירה ממנו דבר? ועוד, הנה בן-יוגו של הלל היה מתחלה איזה מנהג, ורק כשיצא מנהג נכנס שמאי החתיו (הגיגה פרק ב'), ומדוע לא נתמנה שמאי מיד לחברו של הלל, ושמאי זה על פי שטת הלוי הלא היה אהוב להורדוס המלך היה חפץ בקירו. ועוד, איך יהיה שמאי תלמיד להלל, בשעה ששמאי כבר היה לפני עשר שנים חבר הסנהדרין והלל לא היה נודע עוד גם לבני בתירה.

בחיים, כי אם גם הנחלים כבוד גדול, וביחוד את שמעיה, אחד מחברי הסנהדרין, בשעה שנחבע הורדוס לדין על אשר הרג את חזקיה הגלילי (קדמוניות XIV, 9, 5) ונבואה נורקה אז מפיו של שמעיה, כי עתיד הורדוס להוריד לטבח את כל חברי הסנהדרין יחד עם המלך הורקנוס על אשר הם נושאים פנים בדין, וכאשר נתקיימה נבואתו זו, פקד אותו הורדוס לטובה.

אפשר הדבר, כי הורדוס, שפקח היה וידע, כי השפעת הפרושים גדולה על העם מאד, וידע גם כן, כי מאז ומעולם היתה טינא בלב הפרושים על בית החשמונאים, על כן גמר בלבו להחניף להם ויבדילם לטוב מן הצדוקים, למען יטו את לב העם אחריו. על משרת כהן גדול, שנשארה פנויה אחרי ירירת אנטיגנוס, שהובל שבי והומת בידי הרומאים, לא מנה הורדוס את אחד ממשפחת הכהנים הגדולים אשר בירושלים, כי אם קרא לחננאל מבל, כהן בלתי נודע עד הנה לשם, והעלה אותו לגדולה, חננאל זה שמש בכהונה גדולה כשתיים עשרה שנה, חוץ מירחים אחדים בשנת 35 לפני תאריך הנוצרים, שאז שמש בכהונה גדולה העלם אריסטובולוס, אחי מרימנה החשמונאית אשת הורדוס, ורק בערך עשרים וחמש שנה לפני תאריך הנוצרים הורד חננאל מגדולתו, ויפן את מקומו לפני אחד הכהנים, אשר מלבד שמו כמעט אשר לא ידענו מאומה על אודותיו. ובימים ההם נשא הורדוס לאשה את מרימה בת שמעון הבייתוסי ממצרים וימנה את שמעון לכהן גדול, ולמן העת ההיא החלה ממשלת הכהנים הבייתוסיים בירושלים, שבדעותיהם ובמנהגיהם היו נוטים לכת הצדוקים ונתערבו עמם לכת אחת. מבקשים אנחנו את קוראינו לקלוט במוחם את פרטי הכרונולוגיה של התקופה שאנו עומדים בה. הפרטים האלה ישפכו בחקירותינו אור על המסבות והמעשים, שנשחרבבו בתקופה זו.

על-פי האמור למעלה יש ידים לחשוב, כי בראשית ממשלת הורדוס חשבו הפרושים שבארץ ישראל את השעה מוכשרת לקומם הריסות הדת ולהריס קרן כתתם, שירדה פלאים במשך ימי המבוכה של מלחמת הורקנוס ואנטיגנוס. ויען כי בעת ההיא, כאשר נסתלקו שמעיה ואבטליון מארץ-החיים לא היה לפרושים בארץ ישראל איש ראוי לעמוד בראשם, על כן שמו עיניהם בתלמידם המובהק — בהלל, וקראו אותו לבוא מבל בתקותם. כיתחוא בידיעותיו הרבות יתן תוקף ועוז לשטתם (4). עם השערה זו מסכמת המוסרה העתיקה, על שלשה דברים עלה הלל מבל, ששנים מהם נוגעים בלי-ספק במחלוקת הפרושים

מה שהכרית את ההוקרים הנזכרים לאמר, כי פוליאון וסמעאס הם הלל ושמאי, הוא א. יוסף פלוויוס (קדמוניות XV, 10, 4) בדברו על אודות ממשלתו האכזרית של הורדוס בזמן יותר מאוחר, מספר אנב אורחא, כי הורדוס נשא פנים לפוליאון ולסמעאס ושאר הפרושים, שגזריים תמיד להשבע גם על אמת ופטר אותם משבועת-אמונים. גרץ חושב, כי במקום הזה טעה פלוויוס והחליף את הלל ושמאי בשמעיה ואבטליון. אבל אפשר הדבר, כי פלוויוס לא טעה כלל. מאין השבועה היה בראשית ממשלתו של הורדוס, בשעה שנעשה למלך, ושמעיה ואבטליון הם שמאנו להשבע אלא שפלוויוס הביא את הדברים אנב אורחא שלא במקום, בשעה שהוא מדבר על אודות אכזריותו של הורדוס ועל אודות גשיאות פניו אל הפרושים.

עם הצדוקים, אבל קרוב לשער, כי גם השלישי היה לסלע-המחלוקת ביניהם, אצפ"י שלא באה על זה העדות ממקום אחר. ושלשה דברים אלו הם:

(א) התורה מסרה לכהנים לטהר ולטמא את המצורע בדבר פיהם, אולם מאשר לא היו הכהנים (הצדוקים) שבאותה שעה בקיאים בידיני נגעים על-פי למודי הפרושים, לפיכך דרשו הפרושים, שאין הכהן מטהר ומטמא את המצורע אלא בזמן שחכם מיראל (כלומר פרושי) עומד על-גביו. „הא כיצד? חכם מיראל רואה את הנגעים ואומר לכהן, אף על-פי שוטה, אמור: טמא, והוא אומר: טמא! אמור: טהור, והוא אומר: טהור!“ (ספרא, תזריע פרק א', משנה ט'). ובכקום אחר נאמר: „יכול, אם אמר הכהן על טמא טהור, יהא טהור? תלמוד לומר: טהור, וטהרו הכהן—ועל דבר זה עלה הלל מבבל“ (שם פרק ט' משנה ט"ו). מובן הדבר, כי הלכה כזאת יכולה היתה להקבע רק בשעה שיד הפרושים היתה על העליונה.

(ב) במחלוקת הידועה שבין הצדוקים והפרושים בדבר הפירוש של „ממחרת השבת“, הנאמר בענין העומר (ויקרא כ"ג י"א). הוכיח הלל את צדקת הפרושים על פי אחת משבע מדותיו, הנקראת בשם „שני כתובים המכחישים זה את זה“. הנה „כתוב אחד אומר: ששת ימים תאכל מצות (דברים ט"ז ח') וכתוב אחד אומר: שבעת ימים תאכל עליו מצות (שם ט"ז ג'). הא כיצד? ששה מן החדש ושבעה מן הישן, ועל דבר זה עלה הלל מבבל“ (ירושלמי פסחים פ"ו הלכה א'). הנה לפנינו שני כתובים המכחישים זה את זה, עד שבא הכתוב השלישי (ממחרת השבת) והכריע ביניהם, אבל הכרעה זו יש לה מקום רק אם נפרש: ממחרת השבת—ממחרת יום-טוב, ולא ממחרת שבת בראשית.

(ג) „כתוב אחד אומר: וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר (דברים ט"ז) וכתוב אחד אומר: מן הכבשים ומן העזים תקחו (שמות י"ב)? אלא כבשים ועזים לפסח וצאן ובקר לחגיגה“ (ירושלמי שם). בתלמוד לא נמצא בפירוש, שהיתה מחלוקת בין הפרושים והצדוקים בענין זה, מכל מקום יש לחשוב, כי הצדוקים לא חשבו לחובה את קרבן החגיגה בערב פסח, מפני שהם בכלל לא הודו בכל מה שלא בא מפורש בתורה.

הברייתא שהובאה בירושלמי, אחרי מנותה את שלשת הדברים שעליהם עלה הלל מבבל, מוסיפה ואומרת: „דרש והסכים, עלה וקבל הלכה“. מן הבטוי „קבל הלכה“ החליט החכם י"א ווייס, כי כל זה נוגע לעליתו הראשונה של הלל. אולם ווייס בעצמו הרגיש דחקו של פירוש זה. ובאמת הלא יפלא, מפני מה נסתפק הלל רק בשלשה דברים אלו והטריח בשבילם את עצמו ללכת לארץ ישראל ללמוד תורה אצל שמעיה ואבטליון? הלא שלשה דברים אלו הם ענינים שאינם נוהגים בחוץ לארץ ואין בהם צורך של הלכה למעשה. ואף גם זאת: הלל שכבר ידע להוציא הלכה ממדרש חתובים והיה בודאי בקי בכל חדרי התורה, לא ידע ולא שמע על דבר המחלוקת המפורסמת שבין הצדוקים והפרושים בענין „ממחרת השבת“, ומה גם שהפירוש של הפרושים היה מקובל באומה מימים קדמונים, עד שגם התרגום היוני של ע' זקנים מפרש ממחרת השבת—ממחרת יום-טוב? יותר נכונה לפי זה דעת ראב"ד, שהבאנו למעלה, שעל שלשה

דברים אלו עלה בפעם השניה ולא לקבל הלכה אלא לקבוע הלכה נגד דעת הצדוקים, שחפצו לשנות מן ההלכה הקדומה המתנגדת לפשוטו של מקרא. ומי יודע אם לא נשתבשה הגירסא בירושלמי, וצריך להגיה: דרש והסכים, עלה וקבע הלכה (כלומר, הוא דרש את הכתובים והסכים לדעת הפרושים ועלה וקבע את ההלכה בכח דרשותיו).

פרק ב.

נשיאותו של הלל.

הברייתא המעידה, כי הלל ושלשה דורות מביתו אחריו נהגו את נשיאותו מאה שנה בפני הבית, מדברת מנשיאות עתם, מבלי לבאר, מה טיבה של נשיאות זו ובאיזה מוסד היתה נוהגת: אם בסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד, שישבה בלשכת הגזית, או באחת מן הסנהדראות הקטנות של עשרים ושלשה חברים. כי, כאשר נראה להלן, לא סנהדרין אחת היתה בירושלים, כי אם שלש, וכיון שאחר חורבן הבית בבית-דין הראשי של יבנה ושל אושא, שהיה לו שארית של יפוי-כח של הסנהדרין הגדולה, היו הנשיאים תמיד מבני בניו של הלל, לפיכך נצטייר במחשבתם של חכמי הדורות האחרונים, שגם בזמן הבית היו הלל וצאצאיו נשיאים בסנהדרין הגדולה של לשכת הגזית, אף על-פי שבפירוש לא נאמר דבר זה בשום מקום בתלמוד. מצד השני באו המבקרים וכפרו בכל: הלא לא היה יכול להיות ראש בסנהדרין, הנשיאות במוסד זה היתה אהת מזכותיו של הכהן הגדול עוד מימי שמעון החשמונאי ואילך (השמונאים א' י"ד מ"ח). אצל יוסף פלוויוס לא נמצא כל זכר להלל 5, כאלו לא היה האיש הזה בעולם. אמנם פלוויוס לא יזכיר גם שאר גדולי ישראל, שעסקו בתורה והכמה, אם לא היה להם דבר עם עניני מלחמה ופוליטיקה, אבל אלמלי היה הלל יושב ראש בסנהדרין, כי אז מן הנמנע שלא יזכירו פלוויוס אפילו פעם אחת. פלוויוס אמנם מזכיר את שמעון (בן גמליאל הזקן), מתנגדו ואיש-ריבו, ואומר עליו, שהיה נצר ממשפחה מיוחסת בירושלים. אבל הוא מזכירו רק בתור חבר בעל השפעה גדולה בסנהדרין, אבל לא בתור נשיא הסנהדרין. רבן גמליאל הזקן יזכר לטוב באחד מספרי הברית החדשה, כאחד מחברי הסנהדרין הגדולה, בשעה שנתבעו פטרוס ושאר השליחים לדין בשביל שהטיפו לעם בשם ישוע הנוצרי. וגם השליח פאול התפאר, כי הוא אחד מתלמידי רבן גמליאל (מפעלות השליחים V, 34; XXII, 3), אבל גם שם אנו רואים אותו רק בתור חבר הסנהדרין, חבר נכבד, אשר לדבריו יטו אוון קשבת, אבל לא בתור נשיא, יושב ראש. כי בפירוש נאמר שם, כי היושב ראש בישיבה ההיא היה כהן גדול מכת הצדוקים (מפעלות השליחים V, 17-42), כן היה כהן גדול צדוקי נודע בשמו קִיפָה גם היושב ראש בסנהדרין, שדנה את דינו של ישוע הנוצרי למיתה

מתחיה XXVI, 57 ובמקומות המקבילים). על יסוד כל הדברים האלה החליטו החוקרים הנוצרים: קיונו, וולהיון ושיירר 6, ואחריהם נמשכו גם רבים מחכמי ישראל, כי מסורת התלמוד על דבר נשיאותו של הלל ובניו מופרכת היא מעיקרה ואין לה יסוד בדברי-הימים.

הפרופיסר דניאל חבולסון (7) עוד הרחיק ללכת מהם, הוא בא לחרץ קושיה גדולה בספורי האוונגליונים. הן ישוע נידון למיתה ונצלב בערב פסח שחל להיות בערב שבת, כל העם אכלו את פסחיהם באותו יום בערב (יוחנן XVII, 25), ואם כן קשה להבין, מפני מה נפלגו ישוע ותלמידיו מכלל ישראל לסדר את סדר הפסח עם אכילת מצה וקריאת הלל ביום החמישי בערב לפני השפסו? כדי לחרץ קושיה זו נזקק חבולסון לנגוע בשאלה הידועה, אם פסח דוחה שבת או לא? והוא משתדל להוכיח, כי בימים ההם היו נוהגים על-פי תורת הצדוקים, שפסח אינה דוחה שבת, ואם אירע ערב-פסח או יום ראשון של פסח בשבת (שאו צריכים היו לצלות את הפסח ערב שבת עם חשכה), היו מקריבים את הפסח ביום החמישי. אבל, ישאלו את חבולסון, הלא יותר מששים שנה לפני זה כבר הוכיח הלל, שפסח דוחה שבת? על זה יענה חבולסון, כי כל הספור הזה על-דבר התמנות הלל לנשיא אינו אלא לגנדה בעלמא, שאין בה אפילו קרטוב של אמת הסטורית, מלבד מה שהלל לא יכול היה להתמנות לנשיא, מפני שהנשיאות היתה זכותו של הכהן הגדול, גם הספור בעצמו מלא סתירות פנימיות ודברים שאין להם שחר, המעידים כי הוא כלו בדוי מראשו ועד סופו ואין לסמוך עליו.

הספור הזה הובא בתלמוד בבלי (פסחים ס"ו) ובתלמוד ירושלמי (פסחים ס"ו הלכה א') ובתוספתא (פסחים פרק ד') בנוסחאות שונות, הנני מוצא לנכון לתת בזה את נוסח הבבלי ואת נוסח הירושלמי מקבילים זה לעומת זה, בכדי להראות, כי רק הנוסח הירושלמי וכמוהו גם נוסח התוספתא הוא באמת מלא סתירות פנימיות, בשעה שהנוסח הבבלי נקי מהן לגמרי. מפני שלומדי התלמוד בימי הבינים עסקו על-פי רוב בהבבלי בלבד, ושמרו עליו, עד כמה שידם היתה מגעת, מקלקל הכתבנים, בשעה שהירושלמי (כמו גם התוספתא) היה מונח בקרן זווית ואיש לא השגיח עליו, שמא יקלקלו בו הכתבנים, ועל כן הוא באמת מלא שגיאות גסות (8).

מקומות של כל המחברים שדנו בשאלה זו, Schürer, Geschichte d. Jüdisch. Volkes 3-te Auflage II 203 (6) ושם נמצא מראה

Das Letzte Passamal Christi, S. Petersburg I, (7)

(8) הרב בעל יר מלאכי מביא בשם חות יאיר (סי' כ"ג): אין לסמוך כלל על נוסחאות הירושלמי שבידינו, כי כבר ידוע שהנוסחאות מרובים ומופלגים בטעיות: חסיר יחיד ותלוף באופן שאין להחליט הרבר מתוך נוסחאות הללו. ובתשובות הרמב"ן (סי' צ') כתוב לאמר: כבר ידעת, שרבו השבושים והנוסחאות בירושלמי והסבה הגדולה - מיעוט ה'ומדים בו ואין עוסדין עליו, רק אחד כדור (יר מלאכי חלק שני דף קנ"ג).

הנוסח הירושלמי:

זו הלכה נעלמה מוקני בתירה. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ולא היו יודעין, אם פסח דוחה שבת אם לאו. אמרו, יש כאן בבלי אחד והלל שמו, ששמש את שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אפשר שיש מטנו תוחלת. שלחו וקראו לו. אמרו לו: שמעת מימך, כשתל ארבעה עשר להיות בשבת, אם דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי אין לנו אלא פסח אחד בלבד, והלא כמה פסחים ידחו את השבת בכל השנה.

[אית תניי תני: מאה, אית תניי תני: מאתים, ואית תניי תני: ג' מאות].

אמרו לו: כבר אמרנו שיש מטך תוחלת. התחיל דורש להן מהיקש ומקל וחומר ומגזרה שורה. מה יקש: הואיל ותמיד קרבן צבור, ופסח קרבן צבור, מה תמיד קרבן צבור דוחה את השבת, אף פסח קרבן צבור דוחה את השבת. מקל וחומר: מה אם תמיד שאין שחייבין על עשיותו כרת דוחה את השבת, פסח שחייבין על עשיותו כרת, אינו דין שידחה את השבת. מגזרה שורה: נאמר בתמיד, כמועדו ונאמר בפסח, כמועדו, מה תמיד שנאמר בו במועדו דוחה את השבת, אף פסח שנאמר בו במועדו דוחה את השבת. [אמרו לו: כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי! היקש שאמרת יש לו תשובה: לא! אם אמרת בתמיד שכן יש לו קצבה, תאמר בפסח שאין לו קצבה? קל-וחומר שאמרת יש לו תשובה: לא! אם אמרת בתמיד שהוא קדשי קדשים, תאמר בפסח שהוא קדשים קלים? גזרה שורה שאמרת— שאין אדם דן גזרה שורה מעצמו].

הנוסח הבבלי:

תנו רבנן, הלכה זו נתעלמה מבני בתירה. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו, אם פסח דוחה שבת אם לאו. אמרו, כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם, אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, ששמש את שני גדולי הדור, שמעיה ואבטליון, ויודע, אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו, אמרו לו: כלום יודע אתה, אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת.

אמרו לו: מנין לך?

אמר להן: נאמר, כמועדו בפסח (כמדבר מ' י"ב) ונאמר, כמועדו בתמיד (שם כ"ח ב'), מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת, אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת. ועוד מקל וחומר: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת, אינו דין שדוחה את השבת.

אף על פי שהיה יושב ודורש להן כל היום, לא קבלו ממנו, עד שאמר להן: יבוא עלי! כך שמעתי מטעיה ואבטליון, כיון ששמעו ממנו בן, עמדו ומנו אותו נשיא עליהן.

כיון שמנו אותו נשיא עליהן, התחיל לקנתרן בדברים ואומר: מי גרם לכם לצרך לבבלי הזה, לא על שלא שמשתם לפני גדולי עולם, לשמיעה ואבטליון, שהיו יושנים אצלכם? כיון שקנתרן בדברים נעלמה הלכת ממנו.

אמרו לו: מה לעשות לעם ולא הביאו סכיניהם? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הניחו לישראל, אם אינן נביאים בני נביאים הן.

מיד כל מי שהיה פסחו טלה, היה תוחבה בנייתו, גדי היה קושרה בין קרניו: נמצאו פסחיהן מביאין סכיניהן עמהן, כיון שראה את המעשה, נזכר את ההלכה, אמר: כך שמעתי מטעיה ואבטליון. אמר ר' אבון: והלא אי אפשר לפני שביעת שלא יחול ארבעה עשר להיות בשבת, ולמה נתעלמה הלכה מהן? כרי ליהן גדולה להלל.

מיר הושיבוהו כראש ומנו אותו נשיא עליהן.

והיה דורש כל היום כלו בהלכות פסח. התחיל מקנתרן בדברים, אמר להן: מי גרם לכם, שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם? עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון.

אמרו לו: רבי, סכה ולא הביא סכין מערב שבת, מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הנח להן לישראל, אם אין נביאין הן בני נביאים הן.

למחר מי שפסחו טלה, תוחבו בצוארו, ומי שפסחו גדי, תוחבו בין קרניו, ראה מעשה ונזכר ההלכה, ואמר: כך מקובלני מטעיה ואבטליון.

אם נסתכל בעין בוחנת בשנויים שבין שני הנוסחאות, אז צריכים אנו לבוא לידי המחשבה, כי בנוסח הירושלמי חלו ידיים מאוחרות וידיים בלתי זהירות מאד, בשעה שבנוסח הבבלי הקצר, אפשר שנשמרה הברייתא העתיקה בכל שהיתה. המאמר הנעוץ בתוך הברייתא בירושלמי: „אית תניי תניי כך ואית תניי תניי כך“ מעיד על עצמו, שהוא הוספה מאוחרת, אבל גם התשובות, שהנוסח הירושלמי מיחס לבני בתירה נגד הוכחותיו של הלל ושהקפתי אותן בתוך שני חצאי אריח [], הן הוספה מאוחרת ובלתי מדויקת. באבות דר' נתן (פרק ל"ז) נמצאה רשימה של שבע המדות, שתקן הלל ודרש לפני בני בתירה, ושם אין זכר להיקש כלל. נוסח הירושלמי מסמן בשם היקש מה שחכמי ההגיון מסמנים בשם אנלוגיה פשוטה (תמיד קרבן צבור ופסח קרבן צבור מה תמיד וכו'). והלל אמנם השתמש באנלוגיה פשוטה, אבל הוא קורא לה בשם „כיוצא בו ממקום

אחר", ואצל התנאים המאוחרים היא נקראת בשם "מה מצינו". אבל ה"היקש" הוא דבר אחר לגמרי. ההיקש הוא, כשהכתוב בעצמו משהו דבר לדבר, למשל "כחטאת כאשם תורה אחת להם" או "כחטאת האשם הוא לכהן" (ויקרא ז' ו'; ושם י"ד י"ג; ועיין זבחים מ"ז ע"ב והלאה כל הסוגיא) וגם בלי כ' הדמיון, אם בפסוק אחד נמצאים שני נושאים או שני נושאים תכופים זה אצל זה, אז אנחנו מקישים ומדמים אותם זה אל זה. למשל "ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר, מקיש יציאה להויה" (וכוזבות כ"ז ע"ב). ומדה זו לא מנו לא הלל בתוך שבע מדותיו ולא ר' ישמעאל בתוך שלש עשרה מדותיו, מפני שחשבו, כי דבר הלמד מהיקש, הוא כמו שנכתב במקרא בפירושו, ולפיכך אומר התלמוד: "לכולי עלמא היקש עדיף מגזרה-שוה" (זבחים מ"ח ע"א).

עוד יותר נפלאה היא התשובה, שנוסח הבללי מיחס לבני בתירה נגד הגזרה שוה של הלל. הלא הלל הוא שדרש לראשונה את שבע המדות, והם אומרים לו: אין אדם דן גזרה-שוה מעצמו. ובאמת, הכלל "אין אדם דן גזרה שוה מעצמו" (פסחים ס"ו, נדה י"ט ע"ב) הוא כלל מאוחר מאד, שמעולם לא שמו אליו לב לא התנאים ולא האמוראים אלא דנו ודנו, וכל התלמוד כלו מלא גזרות שוות, שדנו החכמים מעצמם, ודבר מצוי מאד הוא, שחכם אחד דורש גזרה-שוה ומוציא ממנה איזה דין, ומתנגדו דורש גזרה-שוה אחרת ומוציא ממנה דין אחר.

הגזרה-שוה של הלל היא מדה הגיונית חשובה מאד. מדה זו מיוסדת בחוקי ההגיון ובשכל הישר ובה משתמשים גם היוריסטים בזמנם אצל כל העמים והלשונות. למשל, אם באחד החוקים נמצא טרמין-טכני, שנוכל לפרשו באופנים שונים ואין אנו יודעים, איזה מושג נתן המחוקק בעצמו לטרמין זה, ואם במקום אחר בספר החוקים נמצא גם כן טרמין זה, אבל לא באופן סתמי כי אם מפורש ומוגבל על-ידי המחוקק בעצמו, אז למדים אנו, כי במקום הזה פירושו של הטרמין הוא כך ולא באופן אחר. כן עשה גם הלל. אצל קרבן פסח אומר החוק, כי צריך להקריב אותו "במועדו" ואין אנו יודעים פירושו של טרמין זה, אם "במועדו" הוא דוקא ובהחלט ואפילו אם נצטרך בשביל זה לחלל את השבת, או פירושו לאו דוקא, כלומר, צריך בכלל להקריב אותו בזמנו בחודש ניסן בארבעה עשר בין הערבים, אם רק לא תתנגד הקרבתו לחוק אחר, כמו שאנו רואים, שהפסח נדחה מפני טומאת יחידים? והנה מצא הלל, שהטרמין "במועדו" נמצא גם אצל "תמיד" ושם נאמר בפירושו שהוא דוחה את השבת (כי אצל קרבן מוסף של שבת נאמר: מלבד עולת התמיד — במדבר כ"ח י), ולמד מזה, שהטרמין במועדו יש לנו מושג מוחלט בנוגע לשבת. זהו היסוד ההגיוני של גזרה-שוה. אולם האחרונים לא ירדו לסוף דעתו של הלל והתחילו להשתמש במדה זו גם במקום שאינה מיוסדת בהגיון. כשרואים הם לא טרמינים הצריכים באור, כי אם "מלות שוות" בשני חוקים, רחוקים זה מזה בתכנם, הם מדמים את החוקים זה לזה ומוציאים מתוך זה הלכות חדשות. וכשראו חכמי הדור, כי השמוש הנפרז במדה זו יוכל להביא לידי מבוכות גדולות בתורה שבעל-פה, כמו שהראה ר' אבא בר ממל בירושלמי פסחים (שם): בחוקי טומאת

מת נמצאות המלים, בגד עור" ובחוקי טומאת שרץ נמצאות גם כן המלות בגד עור", לפיכך נוכל לעשות מהן גזרה־שוה ולאמר, שהמת מטמא בכעדשה והשרץ מטמא באוהל", מה שלא רק מתנגד אל ההלכה המקובלת, אלא מתנגד גם אל השכל הישר, כי מה ענין בגד עור ולשעור הטומאה? ולפיכך השתדלו חכמי הדור להגביל את השמוש בגזרה־שוה בכל מה שאפשר ודרשו מתחלה, למשל, כי המלות השוות צריכות להיות מופנות, כלומר יתירות או מצד אחד או משני צדדים, אף על פי שבאמת גם הענין של "מופנה" איננו מיוסד כל צרכו בהגיון. ולאחרונה דרשו, שלא יהא אדם דן גזרה שוה לבטל תלמודו אלא לקיים תלמודו (ירושלמי שם), כלומר, שמתר להשתמש בגזרה שוה רק בתור דרש ואסמכתא בעלמא, כדי למצוא סמך במקרא להלכה מקובלת מפי הראשונים, או גם להלכה מחודשת על־פי שקול־הדעת אם רק היא אינה מתנגדת לדברים המקובלים⁹. בכל אופן אי אפשר שיאמרו בני בתירה להלל, שאין לו הזכות לדון גזרה שוה מעצמו, וביחוד אחרי אשר הוא לא בא לבטל איזה הלכה מקובלת. ואין כל ספק, שאחד מן התלמידים בזמן האחרון שם את הדברים האלה בפני בני בתירה, והלא כמה וכמה פלוגתות נמצאות בתלמוד וכל אחד מן החולקים דן גזרה שוה מעצמו, אם כן המאחרים היו רשאים, והלל לא היה רשאי?

בעל הנוסח הירושלמי, כנראה, משתדל להראות, כי בני בתירה התייחסו ברגש של בוז להבבלי להלל, ומשום זה לא השגיהו אל כל הוכחותיו ומדותיו עד שאמר להם, כי כך מקובל הוא מפי שמעיה ואבטליון, שהיו בני ארץ־ישראל. אבל מסדר הברייתא סוהר דברי עצמו: מתחלה אמרו בני בתירה: "אפשר שיש תוחלת מהלל", אח"כ אמרו לו: "כבר אמרנו שיש ממך תוחלת", ולבסוף אמרו לו: "כבר אמרנו, אם יש תוחלת מבבלי", כלומר, אין כל תקוה לשמוע דבר הגון מבבלי.

פרק ג.

דעת החוקרים על ספור התלמוד.

גיגר 10 ודרנבורג 11) ההולך בעקבותיו, אינם כופרים באמתתו של הספור על דבר התמנותו של הלל. המה רואים בה הד קולה של המחלוקת הנושנה שבין הצדוקים, שרובם היו כהנים והתנשאו על העם ביחוסם ובמשמרת כהונתם, ובין הפרושים, שיצאו מן העם וצדדו תמיד בזכותו. גיגר ודרנבורג מיחסים

9) אבל גם מן הכלל הזה יש יוצאים. הנה בחולין (ט"ו ע"ב) כמה תנאין אוסרין בשר בחלב בין באכילה ובין בהנאה, והנה בא ר' שמעון ומתיר בשר בחלב בהנאה מכת גזרה שוה: נאמר במקום אחר: "כי עם קדוש אתה... לא תבשל גדי בחלב אמר" (דברים י"ד כ"א) ונאמר במקום אחר, "ואנשי קדוש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כ"ב), מה להלן אסור באכילה ומותר בהנאה, אף כן אסור באכילה ומותר בהנאה. וגם גזרה שוה א לא בהגיון יסודה. ע"פ ההגיון הקדושה דורשת יותר להחמיר מאשר להקל.

Jüdische Zeitschrift II. 42 (10)

11) ספרו Historie de la palestine - תרגום עברי משא ארץ ישראל צד 94.

את בני בתירה לכת הצדוקים, שסרבו מתחלה להעמיד בשורה אחת את הפסח, שהוא קרבן העם, עם הקרבנות העולים כלי' לגבוה, שמחללים עליהם את השבת. גייגר ודרנבורג נסמכים על הנוסה הירושלמי ולא על הנוסח הבבלי. כל דרשותיו של הלל בהיקש (ר"ל במה מצינו), בקל-וחומר ובגורה שוה לא הועילו לו, עד שאמר להם, כי כך קבלה בידו משמעיה ואבטליון. גייגר הולך פה לשיטתו, כי גם הצדוקים אחזו במסורת אבות, והם הם שומרי ההלכה הישנה, נגד הפרושים, שהיו בעלי ההלכה החדשה (12).

שיטה זו, לדעתי, אין לה כל יסוד. מכל חלוקי הדעות שבין שתי הכתות האלו, שבא זכרם בתלמוד, אין גם ענין אחד, שנוכל לאמר עליו, כי דעת הצדוקים תציג לפנינו הלכה ישנה ודעת הפרושים — הלכה חדשה, אמנם ההלכות נשתנו במשך הזמן, והלכות קדומות רבות נדחו מפני הלכות מאוחרות; אבל כל זה נעשה בתוך בתי מדרשיהם של הפרושים בעצמם. הם הבדילו בין משנה ראשונה למשנה אחרונה, אבל הצדוקים לא ידעו ולא חפצו לדעת שום קבלת אבות והודו רק בהלכות היוצאות מפשוטו של מקרא או מקל וחומר, שהוא קרוב לפשוטו של מקרא (13). בין כל דברי הריבות שהיו בין הפרושים והצדוקים נשאר במשנה לזכרון רק ענין אחד, שיוכל לכאורה להעיד, כי היו גם לצדוקים הלכות, שאין להן יסוד במקרא: הצדוקים היו מטמאין את הניצק (ידים . . .), שאין לזה שום יסוד במקרא, אבל כאשר נוכיח להלן, לא זזו גם בנידון זה מפשוטו של מקרא. התלמוד אומר בכל מקום, שהצדוקים לא הודו בתורה שבעל-פה; כזאת נראה גם מספרי הברית החדשה בכמה מקומות, וכזאת יעיד גם יוסף פלוויוס, באמרו, כי הצדוקים אינם מודים בחוקים אחרים מלבד חוקי התורה והם יחשבו לדבר הראוי לתהלה, לצאת בריב דברים גם נגד מורי בתי מדרשיהם (קדמוניות XVIII, 1, 4). ולמי אפוא נאמין, אם לא ליוסף פלוויוס, שהיה בן זמנם וימים רבים התהלך עמם וידע את הליכותיהם ודעותיהם. וביחוד צריכים אנו להאמין לו בשעה שעדותו מתאשרת על-ידי עדות אחרים ובמקום שאין לו כל פניה בדבר.

קשה להסכים לדברי גייגר ודרנבורג גם בזה, שבני בתירה היו מכת הצדוקים. חכמים רבים ממשפחה זו אנו רואים בין הפרושים גם בארץ-ישראל וגם בבבל (בנציבין) במשך יותר ממאתים שנה, לפני חורבן הבית ואחר החורבן פסחים ג' ע"ב, ברכות כ"ב ע"א, עדיות פרק ח' ובשאר מקומות). בתור חברי הסנהדרין אנו רואים את בני בתירה מיד אחר חורבן הבית בבית דינו של ר' יוחנן בן זכאי ביבנה (ראש השנה כ"ט), ולפיכך יותר קרוב לשמוע, כי משפחה זו התיחסה תמיד אל כת-הפרושים, מלבד זה קשה לשער, כי צדוקים

12 Urschrift 139-133.

13 הבין לא אוכל, איך הוציא גייגר ממאמר התלמוד: „דברים שהצדוקים מודין בהן“, שהתלמוד בעצמו חושב, כי יש דברים או הלכות, שהצדוקים מודים בהן, הלא התלמוד מסיים סם: מאי טעמא? זיל קרי בי רב הוא. כלומר, שהילדים, הלומדים רק חומש, כבר יודעין אותם ובאמת, די לנו לעיין את הדברים במקומם (סנהדרין ל"ב ע"ב; הוריות ד' ע"א), כי דברים שהצדוקים מודין בהן, הם הם דברים שנמצאו בפירוש בהכתוב.

יוקירו כל-כך את זכר שמעיה ואבטליון, שהיו נודעים לפרושים, וכפי הנראה מן הספור המובא בתלמוד (יומא...), לא שררה עצת שלום ביניהן ובין הכהן גדול (אנטיגנוס?), שהיה צדוקי, ובכל זאת „כיון ששמעו ממנו כן, עמדו ומנו אותו לנשיא עליהן“. חושב אני, כי הלל בודאי לא הסתיר מבני בתירה, שהוא פרושי, ואנחנו הלא ידענו את יחס המשטמה, ששרר בין שתי הכתות והנה באים צדוקים ובוחרים להם לנשיא פרושי תלמיד של פרושים, כמדומה לי, שאין הדעת סובלתו.

*
*
*

הפרופיסור דניאל חבולסון אינו נותן כל ערך הסטורי לספור של התמנות הלל לנשיא מפני שהוא מלא סתירות פנימיות. וצריכים אנו להודות, כי קושיותיו אמנם חזקות מאד ואי אפשר לדחותן בקש, אולם כאשר העירונו כבר למעלה, ברובי קושיותיו הוא פונה כלפי הנוסח הירושלמי ואין אחריותו על הנוסח הבבלי. נערוך נא את קושיותיו ואת תשובותי עליהן אחת אל אחת.

(א) ראיותיו של הלל פרוכות הן מעיקרן. הוא מדמה פסח שהוא קרבן צבור לתמיד שהוא קרבן צבור, אבל הדבר הזה עוד לראיה הוא צריך. הצדוקים – אומר חבולסון – מודים, שקרבן צבור דוחה שבת, אבל הם חושבים את הפסח לקרבן יחיד, וא"כ כל סילוגיזמו של הלל נופלים מאליהם.

פירכא זו איננה לא בנוסח הבבלי ולא בנוסח הירושלמי, וכנראה חשבו את הפסח לקרבן צבור. והסברא נותנת, כי גם הצדוקים הודו בזה, מפני שהכתוב אומר בפירוש „כל עדת ישראל יעשו אותו“ (שמות י"ב מ"ז). ואדרבה בנוגע לקרבן תמיד היתה מחלוקת ישנה בין הצדוקים ובין הפרושים. הצדוקים חשבו את התמיד לקרבן יחיד של הכהן הגדול, שהוא מביא אותו על חשבון עצמו, ונסמכו בזה על הכתוב: את הכבש האחד תעשה בבקר (במדבר כ"ח ד') – תעשה בששון יחיד. והפרושים, שצדדו תמיד בזכות העם, דרשו, כי יבוא הקרבן הזה בשם כל העם, ובחשבם את התמיד לקרבן צבור, דרשו להביא אותו מן המעות של תרומת הלשכה. ואותו יום שנצחו בזה הפרושים את הצדוקים עשו ליום טוב, שאסור להתענות בו (מגילת תענית פרק א'; מנחות ס"ד ע"א 14).

(ב) אם היה להלל קבלה מרבותיו – שואל חבולסון – מדוע טמן זאת בצלחתו ובלבל את מוחות שומעיו בסילוגיזמו הצולעים? הלא שאלו אותו: השמעת מימך? ומדוע לא השיב מיד כהלכה, ורק כאשר ראה שהם אינם שומעין לו, השיב, כי כך מקובל הוא מרבותיו.

אבל על פי נוסח הבבלי לא שאלו אותו: „השמעת מימך?“ כי אם: „כלום אתה יודע?“ ובני בתירה קבלו מיד ממנו ולא השיבו מאומה על ראיותיו, והלל לא היה נזקק כלל לחזק את דבריו בקבלה משמעיה ואבטליון.

ג) אימתי היה כדבר הזה? – שואל חבולסון: ממה נפשך? אם היה זה ימים אחדים לפני חג הפסח, או אין מקום לשאלה: מה לעשות לעם שלא הביאו את סכיניהם, הלא עוד הזמן גדול להביא את הסכינים מערב שבת. ואם היה הדבר הזה ביום השבת עצמו, מה שנראה מן הלשון: „מיד מי שפסחו טלה וכי“, אבל אז הלא תגדל הקושיה, מפני מה המתינו בני בתירה עד השעה האחרונה? הלא עוד מראש חודש ניסן ואילך כבר ידעו, שבשנה זו יחול ערב פסח להיות בשבת, ומדוע לא דאגו להתיר שאלה זו בעוד מועד? על פי נוסח הבבלי אין מקום לקושיה זו. השאלה התעוררה ימים רבים לפני ערב פסח, וכאשר נחה דעתם של בני בתירה מתשובתו של הלל מנוהו לנשיא עליהן. בתור נשיא התחיל לדרוש להם בהלכות פסח, ולא הלכה למעשה תיכף, לשם למוד בכלל, כמו שהיה הדבר נהוג תמיד, שדורשין בהלכות החג שלשים יום לפני החג. בין יתר השאלות, שהתעוררו בבית המדרש בכל הימים האלה, היתה גם השאלה, מה יעשה אדם פרטי, ששכח להביא את סכיניו בערב פסח שחל להיות בשבת? הלל לא מצא בידו תשובה על שאלה זו ולמחר, ביום השבת ערב פסח, קרה באמת, שאנשים אחדים שכחו להביא את סכיניהם מערב שבת, אלא שהם בעצמם מצאו תחבולה לצאת מן המצר. ד) בעיקרו של הספור יש פרכא גדולה, כבר העיר ר' אבון בגמרא הירושלמית, שאי אפשר הדבר שבמשך ארבע עשרה שנה לא יחול גם פעם אחת ערב פסח להיות בשבת, ואיך שכחו בני בתירה ואתם יחד כל יושבי ירושלים וכל עולי הרגל, שהתאספו אז מערי המדינה – כיצד נהגו במקרה כזה לפני שנים אחדות? על-פי דברי ר' אבון, מסך פורה שר של שכחה רוח-עושים על כל יושבי ירושלים למקטון ועד גדול, כדי שיעלה הלל לגדולה; אבל אלו דברי אגדה הם, שאינם מספיקים להניח את דעתו של חוקר דברי-הימים. את התשובה על פירכא זו ימצא הקורא להלן כאשר נבוא להציע את

השקפתנו אנו על הענין הזה.

ובכל זאת לא יחליט חבולסון, כי הספור הזה הוא כלו בדוי מראשו ועד סופו. יוכל להיות, יאמר חבולסון, כי יש איזה קורטוב של אמת בו, הוא מצייר לעצמו את המאורע כך: הלל, מלבד מדותיו התרומיות, היה בלי-ספק בעל שכל חריף, ובשביל זה יוכל היות, שברבות הימים היה באמת לאחד מחברי הסנהדרין, אבל בכל אופן לא נשיאה, הנשיאות היתה אחת מזכותיו של הכהן הגדול. אולם בעת ההיא לערך עשרים וחמש או עשרים וארבע שנים לפני תאריך הנוצרים, היה הלל איש עני, בלתי נודע בשערים, ומלבד זה גם בבלי. הבבלים, אומר חבולסון, לא זכו לשם טוב בארץ ישראל. אותם חשבו לבני אדם גסים, מעט טפשים, ובכל אופן לאנשים שאינם מן הישוב. כהן גדול היה בעת ההיא שמעון בן בייתוס, חותנו של הורדוס המלך. בייתוסי זה היה על פי דעותיו נוטה לכת הצדוקים. כל סגניו וכל שאר הכהנים בני לויתו היו גם כן צדוקים. הדבר היה ביום החמשי, יומים לפני ערב פסח; וכיון שלדעת הצדוקים, פסח אינו דוחה שבת, לפיכך הכינו כלם את עצמם לעשות פסח מוקדם. ופתאום התנשא מקרב העם איש לא נודע

לבוש קרועים ומדבר ב'זרנון ארמי והתחיל להוכיח בראיות שונות ומשונות, שצריך להפסיק את סדר היום ולדחות את שחיטת הפסח עד השבת. מובן הדבר, אומר חבולסון, כי הכהנים הצדוקים המתנאים ביחוסם ובשלטונם, לא שמו לב אל חלומותיו ואל דבריו. כהני כל אומה ולשון אנם אהבים בכלל, כי יתערב זר בעניני העבודה בקדשיהם, ומכל שכן איש אביר לב כבייתוס ששתי עינים יפות מלמדות עליו זכות בחצר המלך. הנה כי כן, לא נתקבלה אז תורתו של הלל שפסח דוחה שבת, ולפיכך, כששים שנה אחרי כן, באותו ערב פסח שדנו את דינו של ישוע הנוצרי למיתה ושחל בערב שבת, שאי אפשר אז לצלות את הפסח עם חשכה, הקדימו גם כן לשחוט את הפסח ביום החמישי, ובאותו ערב עצמו סדר ישוע את סעודת הג המצות עם תלמידיו בקריאת הלל וכ'. עד כאן בקצרה דברי חבולסון.

לעניננו אין הדבר נוגע אם עלתה בידי חבולסון לרפא את שבר הסתירות שמצא בספרי הברית החדשה, אם לא, חושב אני, כי לא עלתה זאת בידו. הן סוף כל סוף, על פי עדותו של האוונגליוני יוחנן (XVIII, 28) שחטו העם את פסחיהם בשנה היא לא ביום החמישי כי אם ביום הששי, ועל כן לא נכנסו אל בית המשפט של פילטוס, למען אשר לא יטמאו (במדור עכ"ס) ויוכלו לאכול את פסחיהם בערב. ולהפך, עדותו של יוחנן סותרת את כל בנינו של חבולסון עד היסוד. לפי דברי חבולסון נהג העם בעניני הדת על-פי תורת הצדוקים, אבל מזה שאכל רוב העם את הפסח בערב שבת עם חשכה הלא רואים אנו, כי נהגו לעשות על-פי תורת הפרושים וכמו שלמד הלל ורק ישוע עם תלמידיו עשה על-פי תורת הצדוקים, והדבר הזה הוא נגד דברי ישוע בעצמו שאמר: על כסא משה יושבים הסופרים והפרושים; לכן כל אשר יאמרו אליכם לשמור תשמרו ועשיתם (מתתיה XXIII, 2). מלבד זאת יוסף פלוויוס מעיד בפירושו, כי השפעת הצדוקים קלה מאד, ואם הם נאנסים לשאת איוה משרה בממשלה או הם עושים הכל על-פי רצון הפרושים, כי אם לא יעשו כזאת, אז לא יסבול אותם המון העם (קדמוניות XVIII, 1, 4). דברי יוסף פלוויוס אלו מחאימים עם עדות התלמוד, שמביא דברי כהן צדוקי אחד שאמר לבנו: אף על-פי שצדוקים אנו, מתייראין אנו מן הפרושים (יומא י"ט ע"א). מצד השני אפשר שפלוויוס והתלמוד מציירים בזה את הזמן לפני החורבן בשעה שיד הפרושים היתה על העליונה.

אולם במה שנוגע לעניננו, כל דברי חבולסון על אודות העינים היפות של בת שמעון והבייתוסי אין להם יסוד בדברי הימים ההם. המאורע של עליית הלל לגדולה קרה לא בשנת העשרים וארבע לפני ספירת הנוצרים, כי אם בשנת השלשים. כך היא מסורת התלמוד (הלל ובניו נהגו נשיאותם בפני הכית מאה שנה), ומקור אחר אין לנו זולתו. אם כן אחת משתי אלה, או נאמין לתלמוד, שקרה הדבר בשנת השלשים, או נכפור בכל ונאמר, שלא היה אז שום הלל בעולם. ובשנת השלשים לא היה עוד שם וזכר לבייתוס ולבתו בארץ ישראל, והכהן הגדול היה חננאל מבבל. הבבלים עמדו אז על מעלה גבוהה בארץ ישראל. הורדוס הביט עליהם בעין יפה, עד שהתפאר בעצמו,

שהוא אינו אדומי, כי אם יהודי ממשפחה חשובה מבבל (קדמוניות XIV, 1, 3). ויש לשער, כי גם זקני בני בתירה באו לארץ ישראל מבבל, ואולי יחד עם חננאל הכהן, הלא משפחה זו אנו רואים בנציבין אשר בבבל גם ימים רבים אחרי כן חכמים מלמדי תורה ברבים (ר' יהודה בן בתירה הראשון והשני).

עלפי כל הדברים האלה אנו מצירים לנו את מצב הדברים בימים ההם באופן אחר לגמרי. אבל נעבור נא מתחלה בסקירה קלה על מהלך הענינים לפני מאורע זה. בסוף ימיו של יוחנן כהן גדול (הורקנוס הראשון) נקבע שלטון הצדוקים בארץ ונמשך כל ימי ממלכתם של אריסטובולוס הראשון ושל אלכסנדר ינאי, שרדף באף ובחמה עזה את הפרושים, במשך תשע השנים של ממשלת שלציון המלכה (אלכסנדרה שלומית) גמסר אמנם השלטון לידי הפרושים, שבראשם עמד שמעון בן שטח, אחי המלכה. אבל אפשר הדבר, כי במשך תשע השנים האלה לא חל גם פעם אחת ערב פסח בשבת. אחרי מותה התחילו ימי המבוכה בבית החשמונאים, אריסטובולוס השני היה בודאי צדוקי אדוק, על אודות יוחנן הורקנוס השני ויחוסו אל שתי הכתות אין לנו דברים ברורים, אבל קרוב לשער, כי שני גדולי הדור שהיו בזמנו, שמעיה ואבטליון, ידעו לתת ידים לתורת הפרושים, ואף עלפי שאין אנו יודעים, כמה שנים שהה זוג זה בסנהדרין הגדולה בימיו, אבל אין כל ספק, שפעם אחת חל בימיהם ערב פסח להיות בשבת, ברייתא אחת מספרת לנו, כי חכם אחד מומן ההוא, יהודה בן דורתאי, התרעם על שמעיה ואבטליון, על אשר התירו לשחוט את הפסח בארבעה עשר שחל להיות בשבת, ולא התירו לשחוט אז גם קרבן החגיגה, הבא עם הפסח (פסחים ע' ע"ב). — אנטיגנוס, שמלך אחרי הורקנוס השני, היה צדוקי אדוק, ואם במשך שלוש שנות מלכותו אירע פעם אחת ערב פסח שחל בשבת, אז אין כל ספק, שהתנהגו אז עלפי תורת הצדוקים. איך התנהגו הצדוקים במקרים כאלה: אם הקדימו להקריב את הפסח ביום החמישי (כמו שהושב חבולסון) או התחכמו להוסיף יום אחד אל חודש אדר, או בטלו את קרבן הפסח לגמרי, אין אנו יודעים מאומה (15). בכל אופן במשך הרבה דורות לא הספיקה להשתרש בענין זה הלכה קבועה בקרב העם.

אחרי כבוש הורדוס את ירושלים ואחרי הרגו את כל חברי הסנהדרין לא חשב לו, כמובן, לחובה למהר וליסד סנהדרין אחרת תחתיה עם יפוי-כח של שלטון פוליטי, טירנים כהורדוס אינם אוהבים לחלק את שלטונם עם אחרים. אבל גם סנהדרין קבועה עם יפוי-כח של בית-דין גבוה העומד ברשות עצמו,

15) הפרופסור ביכלר מסער, כי עד שמעיה ואבטליון לא נחשב קרבן פסח לחובה בעיני העם, ורק מעטים מקרב העם הקריבו אותו ולפיכך לא היה מקום לשאלה, אם פסח דוחה שבת אם לאו (Das Synaedrion in Jerusalem 146), אבל השערה זו, לדעתי, אינה מחוררת כלל, כלום אפשר הדבר, שעם היהודים, שהיה כל-כך אדוק בקיום המצוות, יתרשל בקיום מצוה, שעונש כרת בצדה?

מבלי לשאת פנים לשרירות לב המלך, לא היה אז בירושלים, את אורחי הארץ, שחשד אותם האכזר הזה, כי אין לבם נוטה אחריו – אותם הגנה מן המסלה בפי כל דין ודין, כי אם בחשאי על-ידי משרתיו עושי-רצונו. את הזקן הורקנוס השני, מטיבו ואיש חסדו, לא יכול להמית בחשאי, כן לא יכול היה להמית בחשאי את אשתו מרימנה החשמונאית, אותם מסר לדין של שופטים שהושיב מקרב אוהביו, אשר ידע, כי הם יטו את הכף לחובה למען מצוא חן בעיניו (קדמוניות, XV, 6, 2; ושם 7, 4). ואחרי כן כאשר קצף על שני בניו אלכסנדר ואריסטובולוס בני מרימנה, מסר אותם על פי עצת הקיסר מרומי לדין של שופטים, אבל לא לדין של שופטי ישראל בסנהדרין של לשכת הגזית, כי אם לדין של אוהביו אנשי-בריתו מקרב הרומאים, ולא בירושלים, כי אם בעיר ביירוט 16). אבל מלבד התפקיד הפוליטי והשלטוני של הסנהדרין, הלא היה צריך באורגן מיוחד לסדר את עניני הדת של דבר יום ביומו, כמו קביעת חדשים ומועדים, עבור השנים וכיוצא בזה, מלבד מה שהיה צורך בבית-דין גבוה לעניני ריב ומשפט של אנשים פרטיים, ושאליו יגישו בתי המשפט הנמוכים שבמדינה את כל הדבר הקשה להם.

למלאות תפקידים אלו, שמבלעדם לא היו יכולים החיים הדתיים של העם להתקיים אפילו שעה אחת, נמנו בני בתירה. בני בתירה לא היו אפוא חברי הסנהדרין הגדולה, שלא היתה אז בעולם, אבל הם לא היו גם חברי בית-דין ארעי. כי, כאשר נראה להלן, התמידה עבודתו של בית-דין זה ימים רבים לפני ה'ל', וגם ימים רבים אחרי כן, כאשר שבה ונוסדה הסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד. וכיון ששמעיה ואבטליון כבר נסתלקו אז מן העולם, אין כל פלא שהם, בני בתירה, אנשים מקרוב באו, לא ידעו פשר דבר השאלה, שעל אודותיה לא נשתרש עוד מנהג קבוע בקרב העם. אפשר שידעו, איך מתנהגים הצדוקים, כשהל' ערב פסח להיות בשבת, אבל הם, שהיו נוטים לדעת הפרושים ושחפצו לקבוע את תורת הפרושים בקרב העם, בקשו לדעת, איזו הלכה היתה אצל הפרושים במקרה כזה.

אין כל פלא גם כן, שבני בתירה, שלא היה להם איש מתוכם ראוי להיות ראש עליהם, מנו את הפרוש המלומד, את הל'ל, לנשיא עליהם. הן נאמר בשום מקום שמנו אותו לנשיא בסנהדרין הגדולה; הם מנו אותו לנשיא רק עליהם, כלומר על הסנהדרין הקטנה, שתפקידה היו עניני דין ומשפט של אנשים פרטיים, קביעת המועדים והחוקים הדתיים.

16) קדמוניות XVI, 11, 2. יש להעיר, כי הורדוס בהאשמו את בניו לפני השופטים, אמר בין יתר דבריו, שעל-פי חוקי היהודים יש לאב הזכות למסור בן סורר ומורה למיתה. ואולי לדבר זה כווננו חכמי הפרושים בדרשותיהם להראות, כי העונש שנחזק על בני הורדוס היה נגד החוק של בן סורר ומורה. הם דרשו: „כי יהיה לאיש בן” – בן ולא גדול (בני הורדוס כבר היו גדולים), ותפסו בו אביו ואמו” שיהיו אביו ואמו שניהם רוצים (אמם של בני הורדוס לא היתה כבר בחיים). „אביו ואמו” – שיהיו שניהם ראויים זה לזו וזו לזה (הורדוס היח אדומי ומרימנה היתה מורע המלוכה).

פרק ד.

הסנהדראות בירושלים.

מבקרי התלמוד כופרים לא רק בנשיאותו של הלל, אלא גם בנשיאותם של כל המשה הזוגות, שעמדו לישראל בימי הבית השני לפי קבלת הכמי המשנה: יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, יהושע בן פרוזיה ונתאי הארבל, יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, שמעיה ואבטליון, הלל ושמאי. על הזוגות האלה מעידה המשנה, כי הראשונים היו נשיאים והשניים אבות בית-דין (משנה, חגיגה פרק ב'). לדעת אחרים, יש יוצא מן הכלל: שמעון בן שטח היה נשיא ויהודה בן טבאי אב בית-דין (בבלי, חגיגה ט"ז). אבל באיזה מוסד של ממשלה או של צבור היו האנשים האלה נשיאים ואבות ב"ד? אם בימי הורדוס אבדה לכהנים הגדולים מעלתם ותקיפותם, יען היו בידי הורדוס ככלי-משחק להעלותם ולהורידם מן הכהונה על-פי רצונו, הנה מימות יונתן החשמונאי ועד הורדוס היו הכהנים הגדולים המושלים היחידים בארץ יהודה ולחם נתנה הזכות לאסוף הסנהדרין ולשבת בו ראש. אמנם אפשר לשער, כי מלכי החשמונאים, שהיו טרודים בפוליטיקה ובמלחמות, אנוסים היו יותר על נשיאותם בסנהדרין ומכרו אותה לאחרים, שהיו באי-כחם. אבל לאיזה צורך מנו שני אנשים בראש הסנהדרין נשיא ואב בית-דין? ועוד גם זאת: מלשון המשנה נראה, כי הנשיא ואב בית-דין היו בעלי משרות קבועות ולא ארעיות. מצד השני מעידה הקבלה התלמודית, כי הלל ושמעון, גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם בפני הבית מאה שנה. המבקרים אומרים, כי קבלה זו בדויה היא, אבל הלל זה הלא תקן פרוזובול, שמפיקע את חוק התורה על-דבר שמיטת חובות בשנת השמיטה (משנה, שביעית פרק י'), הוא תקן גם כן גאולת הבתים בערי-חומה שלא בפני הלוקח. כי על-פי חוק התורה, מי שמכר בית בעיר מוקפת חומה, יוכל לגאול אותו רק במשך שנה אחת, ואם לא יגאל אותו במשך השנה הראשונה, אז יקום הבית לצמימות בידי הקונה אותו, והיו הקונים נטמנים בסוף השנה, כדי שלא יוכל המוכר לגאול את הבית. התקין הלל הזקן, שיהא (המוכר) חולש את מעותיו בלשכה (של ב"ד) ויהא שובר את הדלת ונכנס (משנה, ערכין פרק ט'). דברים כאלה לא יוכל אדם לתקן מבלי שיהיה לו העוז והמשרה על זה. עוד מסורה אחת מספרת על אודות נכדו של הלל: מעשה ברבן גמליאל (בתוספתא וזקנים) שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית, והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו (בתוס' לפנייהם) וש"ש אגרות חתוכות לפניו מונחות. אמר לו: טול אגרתא חדא וכתיב: „לאחנא בני גלילאה עילאה, ולאחנא בני גלילאה תחתאה – שלומכין יסגא. מהודעין אנחנא לכוון דזמן ביעורא מטא לאפרשא מעשרא ממעטנא דזיתא“. וטול אגרתא חדא וכתיב: „לאחנא בני דרומא, שלומכין יסגא. מהודעין אנחנא לכוון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שיכיליא“, וטול אגרתא חדא וכתיב: „לאחנא בני גלוותא בבבל, ולאחנא דבמדי

ולשאר כל גלוותא דישראל שלומכן יסגא לעלם. מהודעין אנחנא לכן דגודליא רכיכין ואימריא עדקין, וזמנא דאביבא לא מטא ושפרא מלחא באנפיי ובאנפי חבריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין" (17) (סנהדרין י"א ע"ב; תוספתא סנהדרין פ"ב ו'). עוד מסורה אחת יש לנו: "מעשה שעמדו קנים (שני חורים או שני בני יונה, שהיוולדות מביאות לקרבן בבואן אל המקדש מערי המדינה) בירושלים בדיניי זהב, אמר ר' שמעון בן גמליאל (דור רביעי להלל): המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהיו בדינרין (של כסף). נכנס לביד ולימד: האשה שיש עליה חמש לירות ודאות מביאה קרבן אחד ואין השאר עליה חובה. ועמדו קנים ברבעתים" (משנה, כריתות פרק א' ז').

מכל המסורות האלו וכיוצא בהן, שחוטם האמת טבוע עליהן, אנו רואים. כי בענייני משפטי האזרחים פנימה ובענייני הדת היה להלל ולבניו אחריו יפוי-כח של שררה לחקן תקנות ולגזור גזירות בעד כל העם, ואיש לא המרה את פיהם. ר' גמליאל כותב אגרות חוזרות למדינות שונות בארץ ישראל ובארצות הגולה בשמו ובשם חבריו, שהוא עומד בראשם. כל בתי הדינים שבארץ ישראל היו גובין את המלוות, שעברה עליהן שנת השמיטה, אם המלוה כתב עליהן פרוזבול, והלויים לא היו יכולים לטעון, שזהו נגד דין התורה. לו היה הלל אדם פרטי, מי היה שומע לו בדברים כאלה? אין זאת, כי אם אמת הדבר, שהלל ובניו נהגו נשיאות בירושלים, אבל אין הדבר הזה מתנגד כלל אל מה שיספרו על אודות הסנהדרין ונשיאות הכהן הגדול בה, יוסף פלוויוס וספרי הברית החדשה, אם רק נוכיח, כי לא סנהדרין אחת היתה בירושלים כי אם יותר מאחת, הלא נוכל לאמר כי בבית-דין הגדול של שבעים ואחד, שהיה לו גם יפוי-כח פוליטי - שם ישב ראש הכהן הגדול, והלל ובניו ישבו ראש בבית-דין אחר או בסנהדרין קטנה (18). ואולם הדבר הזה גם להוכחה אינו צריך. ברייתא מפורשת היא בנוגע לדין של זקן ממרה בשם ר' יוסי, שעסק הרבה בקדמוניות היהודים והרבה מסורות הסטוריות הגיעו אלינו על ידו (19).

(17) תרגום עברי: "קח אגרת אחת וכתוב: לאחינו בני גליל העליון ולאחינו בני גליל התחתון - שלומכם ירבה. מודיעים אנחנו אתכם, כי הגיע זמן הביעור (בשנה השלישית ובשנה הששית של כל שמיטה) לפרוש את המעשר ממעטני היתים, וקח עוד אגרת אחת וכתוב: לאחינו בני דרום - שלומכם ירבה. מודיעים אנחנו אתכם, כי הגיע זמן הביעור לפרוש את המעשר מעמרי השבלים. וקח עוד אגרת אחת וכתוב: לאחינו בני גלות בבל ולאחינו בני מדי ולשאר כל גלות ישראל - שלומכם ירבה. מודיעים אנו אתכם, כי היונים (שהיו משתמשים בהן העולים לרגל בפסח לקרבנותיהם) עידן רכות, והכבשים (לקרבן פסח) עודם דקים, וזמן האביב עוד לא הגיע, וכשר הדבר לפני ולפני חברי והוספתי על שנה זו שלשים יום". מלשון האורות אנו רואים, כי לא רק בגליל, כי גם בארצות הדרום דברו אז ארמית, ורק כיהודה לבדה נשארה הלשון העברית בתקפה.

(18) השם היהודי "בית-דין" והשם היווני שניתחד "סנהדרין" הם שמות נרדפים ואין ביניהם שום חילוק כלל, כמו שעלה על דעת איזה מן החוקרים, בימים הקדמונים לא חלקו עוד בין שופטים ומחוקקים, מוסד אחד עסק בתקון תקנות לכל העם ודן דיני נפשות של אנשים פרטים.

(19) ברייתא זו נמצאת בתלמוד בבלי (סנהדרין פ"א ע"ב) ובירושלמי (סנהדרין פרק א') ובתוספתא (חגיגה פרק ב', וסנהדרין פרק ה'). הנוסח של התוספתא ושל הירושלמי מלא שבועים נסים. אבל הוא יותר מרווח. אנחנו נביא את הנוסח הבבלי, והמלאים של נוסח התוספתא והירושלמי נביא מסוגרים בשני אריתים [] .

אמר ר' יוסי: מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית-דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של עשרים ושלשה 20, אחד יושב על פתוז הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה וכהילו ושאר בתי דינים של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך אחד לשאול ולהלכה שואל מבית-דין שבעירו, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - הם באין לזה שסמוך לעירו; אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - הם באין לזה שעל פתח הר הבית; אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - הם באין לזה שעל פתח העזרה ושבחילו, ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך למדתי וכך למדו חברי, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - אלו ואלו באין ללשכת הגזית ובית דין הגדול של לשכת הגזית, אף על-פי שהוא של שבעים ואחד, אין פחות מעשרים ושלשה; נצרך אחד מהם לצאת, רואה, אם יש עשרים ושלשה - יוצא, ואם לאו - אינו יוצא, עד שיהיו שם עשרים ושלשה. ושם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות וימים טובים יושבין כחיל וובשבתות וימים טובים לא היו נכנסים אלא בבית המדרש של הר הבית. נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - עומדין למנין. רבו המסמאין - טמאו, רבו המטהרין - טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל, שלא שמשו כל צרכן, רבו מחלוקת בישראל ונעשתה תורה כשתי תורות. משם שולחין וכותבין בכל המקומות כל מי שהוא חכם ושפל-ברך [חכם ועניו ושפוי, וירא חטא ופסק טוב] ודעת הבריות נוחה הימנו, יאה דיין בעירו. משם מעלין אותו להר-הבית, משם מעלין אותו לעזרה, משם ללשכת הגזית ושם יושבין ובודקין את יחסי כהונה ואת יחסי לוייה".

הננו רואים, כי בירושלים היו שתי סנהדראות קטנות, מלבד הכנהדרין הגדולה שבלשכת הגזית. תפקידה של זו האחרונה מבואר בפרק הראשון של משנת סנהדרין: אין דנין לא את השבט ולא את נביא-השקר ולא את הכהן הגדול אלא על-פי בית-דין של שבעים ואחד; ואין מוציאין למלחמת רשות ואין מוסיפין על העיר ועל העורות ואין עושין סנהדראות לשבטים ואין עושין עיר הנדחת אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד. התוספחא (סנהדרין פ"ג ד') מוסיפה על זה: אין שורפין את הפרה ואין עורפין את העגלה ואין עושין זקן ממרא על פי בית-דין, ואין עושין פר העלם דבר של צבור, ואין מעמידין לא מלך ולא כהן גדול אלא בבית-דין של שבעים ואחד. מן הדברים המעטים האלה אנו רואים כי בסנהדרין הגדולה, כפי מה שתארו אותה חכמי המשנה, התרכו השלטון העליון על ארץ ישראל בכלל. השלטון הזה התגלה בשלשה פנים. (א) בשלטון פוליטי ממש - ביד הסנהדרין היתה הזכות להעמיד מלכים וכהנים גדולים על העם, ליסד סנהדראות קטנות בערי המדינה ולהוציא את העם למלחמת הרשות. (ב) במעשים דתיים הנוגעים לעם כלו או לחלק גדול ממנו, - שרפו פרוה אדומה, עריפת העגלה, שנויים בבנין בית המקדש וכו'. (ג) בתפקידו

(20) בחוספחא הגירסה של שלשה שלשה. אבל אין כל ספק, שגירסה משובשת היא, אי אפשר הדבר, כי לבית-דין של שלשה יהיה יפוי-כח יותר מאשר לב"ד של כ"ג אשר בערי המדינה.

להיות בית משפט לדון דיני נפשות בעיניים נכבדים וחשובים לכל העם ולמיכך היתה נקראת בשם „בית-דין הגדול שבירושלים“. רק לסנהדרין הגדולה היתה הזכות לדון כהן גדול או נביא שקר, להכריז על עיר שלמה, כי היא עיר הנדחת ולהחרימה, ולספור למיתה זקן-ממרא, כלומר את הדיין המורה לעם לעשות לא-כפי ההלכה, שבאה עליה הסכמת רוב הזקנים.

אמנם דברים רבים ממה שזכרנו היו רק „הלכתא למשיחא“ – דברים שלא קרו מעולם או שקרו רק פעם אחת בכל דברי ימי ישראל. הנה ידענו, כי את יונתן החשמונאי מנתה הסנהדרין לכהן גדול. אבל כל הכהנים הגדולים שעמדו לישראל מימות הורדוס ואילך, לא מפי הסנהדרין היו חיים, את שמעון החשמונאי העמידה הסנהדרין לנשיא, אבל יהודה אריסטובולוס, ששם כתר-מלכות בראשו, עשה זאת, כנראה, מדעת עצמו, ואין צריך לאמר, שהורדוס לא מלך מדעת הסנהדרין. אפשר הדבר, כי את ישוע הנוצרי ואת יעקב אחיו ואת שאר השליחים הומינה הסנהדרין לדון מפני שחשבו אותם לנביאי-שקר, אעפ״ שביפירוש לא נאמר דבר זה בשום מקום בספרי הברית החדשה. אבל על אודות עיר הנדחת הנה אמרו הכמיה-המשנה בעצמם: „עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולא נכתבה אלא משום דרוש וקבל שכר“ (תוספתא, סנהדרין פרק י״ד). בכל אופן לנו נכבד הדבר לראות, איך הבישו הקדמונים על תכונת המוסד הזה ואיך התגלמה תכונה זו בחיים בכל פעם שיכולה היתה להתגלם. אולם מלבד תפקיד פוליטי ודתי ומלבד תפקיד של בית משפט גבוה, היתה לסנהדרין הגדולה עוד תפקיד רביעי, תפקיד של מחוקקים או יותר נכון לאמר, תפקיד של באור חוקי התורה. מן הברייתא של ר׳ יוסי אנו רואים, כי בכל פעם שגולד ספק בבאור איזה חוק מחוקי התורה, או שנפלה מחלוקת בבאור איזה הלכה בבתי-הדין הנמוכים שבערי המדינה, או פנו בעלי המחלוקת לבין-דין שעל פתח הר הבית, או לבית דין שעל פתח העזרה, שהוא יכריע בין בעלי הריב, ואם נבצרה מאת כתי הדין האלו שאלה זו, או הובא הדבר לפני הסנהדרין הגדולה, והיא החליטה את הדבר על פי רוב דעות, ומשם הלכה יוצאת ורווחה בישראל. כך נהגו גם כן בלי-ספק, כשאיזה חכם חדש איזה הלכה או תקן תקנה חדשה לצורך הזמן. למשל, כשגזר יוסי בן יעזר טומאה על ארץ העמים (21), כשתקן שמעון בן שטח כתובה לאשה או כשתקן הלל את הפרזובול. וכן בודאי נהגו אחרי כן בכל תקנותיהם של רבן גמליאל הזקן ושל רבן שמעון בנן. מובן הדבר, כי בשעה שיד הפרושים היתה על העליונה, נתקבלו התקנות החדשות על נקלה, אולם גם בשעה שיד הצדוקים היתה שם על העליונה, היתה השפעת הפרושים גם כן גדולה מאד. כי מלבד שהיו הצדוקים מהיראים מפני המון העם, שנטה תמיד אחרי תורת הפרושים היו הצדוקים נזקקים לפרושים, שהיו על פי רוב אנשים מלומדים יודעי חוק ומשפט ועסקו

(21) בורה זו לא נתקבלה מאת הסנהדרין, ושמזנים שנה לפני חורבן הבית גזרו אותה שנית ובסוף ימי הבית כשגברו בית שמאי על בית הלל, חזרו וגזרו אותה בפעם השלישית בין שמונה עשר דבר (עין שבת ס״ו ע״א וע״ב ותוספות דבור תנחילי „אתו אינהו“) במקום אשר תוכתתי, כי גרסת התוספות היא הנכונה.

הרכה בבאור התורה בבתי מדרשיהם, בשעה שהצדוקים, שהיו ברובם עשירים נושאי משרה בצבא ובעניני מדינה, לא הצטיינו בידיעת התורה, אצפ"י שהיו גם להם סופרים, כנראה מספרי הברית החדשה.

תפקיד זה של קביעת ההלכות. כנראה מדברי ר' יוסי, נמשך רק עד זמנם של הלל ושמאי, ושמשרבו תלמידי הלל ושמאי, שלא שמשו כל צרכם רבה מחלוקת בישראל ונעשתה תורה כשתי תורות. להלן נשתדל לחקור אחרי הסבות, שהניאו את שני הבתים האלו להביא את מחלוקותיהם לפני הסנהדרין הגדולה ולקבוע הלכה על פי עמידה למנין.

וכשם שהיו תפקידים שונים לסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד, כך היו תפקידים שונים גם לסנהדרין הקטנה של עשרים ושלשה, שישבה על פתח הרה"בית. התפקיד המיוחד לה היה קדוש-החדש על פי עדידיאה, עבור השנה וקביעת-המועדים בכלל, מן המוסד הזה היו יוצאים שליחים ואגרות להודיע בערי-המדינה עונת המעשרות וביעורם וכלומר, נתינתם לכהנים, לצויים ולעניים וכל שאר הדברים הדתיים שהזמן גרמא. וכיון שאנו רואים את בן כנו של הלל בתור נשיא בב"ד של פתח הרה"בית, קרוב הדבר לשער, כי גם הלל היה נשיא באותו בית-דין עצמו. ואנחנו הלא ידענו, כי משרות הצבור היו מתחלפות תמיד מן האבות לבנים ולבני בנים (22). מלבד התפקיד המיוחד של קביעת המועדים היה הבית-דין שעל פתח הר הבית גם בית משפט לדיני נפשות של אנשים הדיוטים. את הדבר הזה אנו למדים מן המספר עשרים ושלשה חברים שהיו בו – מספר הדרוש לדיני נפשות (משנה, סנהדרין פרק א'), ובודאי דן ב"ד זה גם דיני מאונות, שדי להם בשלשה דיינים, ודיני קרקעות, שדי להם בתשעה דיינים (שם). אולם עוד תפקיד שלישי היה לבית-דין זה – דרישת התורה ובאור החוקים. בעדותו של ר' יוסי, נאמר „בשבתות וימים טובים לא היו נכנסים אלא לבית-המדרש של הרה"בית“. באותם הימים, שלא היו יושבים כסאות למשפט, עסקו רק בדרישת התורה בלבד, אבל אין זו אומרת, כי לא עסקו גם בימי-החול בדרישת התורה, בשעה שהיו פנויים מעניני דין ומשפט.

על-פי השקפתנו בזמן הזה, אין לערבב עבודת מחוקקים עם עבודת דיינים. רוב עמי אירופה הנהיגו אצלם את חוק חליקת העבודה גם בדבר הזה. מצד אחד יש להם פרלמנטים, שבהם יושבים מחוקקים נבחרים מקרב העם, שגוזרים גזרות ומתקנים תקנות, שהן נעשות לחוקי המדינה, ומצד השני יש בתי-דין, שבהם יושבים דיינים, שחובה עליהם להשתמש בחוקים אלו בכל עניני ריב ומשפט, מבלי נטות מהם ימין ושמאל (23). לא כן היה אצל העמים הקדמונים ובכללם גם אצל היהודים. כאשר ראינו למעלה, עבודת מחוקקים

(22) „מנין לכל פרנסי ישראל, שבניהם עומדים תחתיהם, תלמוד לאמר: הוא ובני בקרב ישראל“, כל זמן שהם בקרב ישראל בנו עוסד חתתיו (ספרי לרברים י"ז כ').

(23) צריך להודות, כי בכל תקפו חוק חליקת העבודה בנידון זה אינו נוהג גם אצל אחדים מעמי אירופה החדשים: הסינט הרוסי, למשל, יש לו תפקיד מיוחד לבאר את החוקים חשוריים במדינה וביחד עם זה הוא גם בית-משפט גבוה לעניני ריב ומשפט נכבדים.

ועבודת דייגים שמשו אצלם בערבוביה (24) אלא, שהיהודים הנהיגו אצלם כעין גבול וחציצה בין שני התפקידים האלו. משער אני, כי למטרה זו היו שני ראשים לסנהדרין שעל פתח הרה"בית, נשיא ואב בית-דין. בשעה שעסקה הסנהדרין בבאור חוקי התורה או בתקון תקנות, אז היה הנשיא היושב ראש בה, ובשעה שעסקה בעניני ריב ומשפט, אז ישב אב הבית-דין בראשה, והנשיא היה יכול או להסתלק מן הבית, אם אין ראייה לדבר, יש זכר לדבר. המשנה אומרת: „אין העדים זוממין נהרגים עד שיגמור הדין, שהרי הצדוקים אומרים עד שיהרג (והנידון), שנאמר: נפש תחת נפש (שמות כ"א כ"ג) 25), אמרו להם חכמים: והלא כבר נאמר: ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י"ט, י"ט), והרי אחיו קיים!" בגמרא למשנה זו יש ברייתא: „תניא אמר (רבי) יהודה בן טבאי: אראה בנחמה, אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים, שהיו אומרים, אין העדים זוממים נהרגין עד שיהרג הנידון; אמר לו שמעון בן שטח: אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, שהרי אמרו חכמים: אין העדים זוממין נהרגים עד שיוזמו שניהם, ואין לוקין עד שיוזמו שניהם. מיד קבל עליו יהודה בן טבאי, שאיננו מורה הוראה אלא לפני שמעון בן שטח." (מכות ה' ע"ב) 26). הננו רואים ממעשה זה, כי יהודה בן טבאי, שהיה אב בית-דין, חרץ דינו של עד זומם אחד למיתה שלא בפני הנשיא, ורק כאשר נתקל בדבר הלכה, קבל על עצמו לדון דיני נפשות רק בפני הנשיא. מצד השני אנו רואים, כי לענין גזרות ותקנות נזכר רק שם שמעון בן שטח לבדו בלי יהודה בן טבאי. במסכת שבת (י"ד ע"ב) אנו קוראים: „שמעון בן שטח תקן כתובה לאשה וגזר טומאה על כלי-מטכות". ובירושלמי כתובות (פרק ח') נמצא: „התקין שמעון בן שטח שלשה דברים: שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו ושיהא תינוקות הולכים לבית-הספר, והוא התקין טומאה לכלי זכוכית" 27). על

24) עיין ערך Синедріонъ Великій לה"ר ש. ברנפלד באנציקלופדיה היהודית-

הרוסית כרך XIV.

25) כמדומה לי שיש להגיה: נפש בנפש (דברים י"ט כ"א). נפש תחת נפש - אין לו ענין עדים זוממין. שם התואר „רבי" לפני יהודה בן טבאי הוא גם שבוש; בימי שמעון בן שטח לא היה תואר זה עוד בעולם.

26) כך היא הגירסא גם בירושלמי סנהדרין פרק ו'; אולם במכילתא למשפטים כ"ג ז' נמצאה גירסא מוחלפת: שמעון בן שטח הרג את הער הזומם, ויהודה בן טבאי אמר לו ששפך דם נקי, אבל גם גירסא זו אינה משובשת, אלא אחיא אליבא דרבי מאיר שאמר (הגיגה ט"ז ע"ב): יהודה בן טבאי נשיא ושמעון בן שטח אב בית-דין. ולחנם תקן פה הרב מלבי"ם.

27) אין כל ספק, שזוהי גירסא משובשת וצריך להיות „כלי מטכות"; כלומר שכלי מטכות הטמאים טומאת מת, אעפ"י שהתיכו אותם ועשו מהם כלים חדשים חוזרים לטומאתם הישנה וצריכים הבאה אפר פרה. טומאת כלי זכוכית כבר, גזרו יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן, ואחרי כן חזרו וגזרו אותם רבנן דפ' שנה. בירושלמי שבת יש גירסא, שיהודה בן טבאי גזר טומאה על כלי מטכות, אבל שם הגירסא גם כן משובשת, כאשר הוכחתי זאת במקום אחר, וכבר הביא זאה בשמי החכם התורני ר' דובער ראטנער בספרו „אהבת ציון וירושלים" למסכת שבת. פה אמצא מקום עוד הפעם להעיר, כי לא אוכל להסכים עם גראץ ועם ויא ווייס, הגותנים תמיד חמרון לגירסת הירושלמי במקום שהיא מחולקת עם גירסת הבבלי. כבר הבאתי למעלה דעת הרמב"ן בדבר זה כן אין לסמוך לדעתי על הגירסות של התוספתא, ואפילו על התוספתא

התקנות האלה נזכר שם הנשיא בלבד ולא שם האב בית-דין. הטעמתי לאמר, שיש זכר לדבר, אעפ"י שאין ראיה לדבר, מפני שעל התקנות של יוסי בן יועזר (שבת י"ד), שגזר טומאה על ארץ העמים ועל טומאת כלי וזכויות, נזכר גם שם בן זוגו, יוסי בן יוחנן איש ירושלים.

פרק ה.

הסנהדראות בירושלים (המשך).

בפרק הקודם דברתי על התפקידים של הסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד ועל הסנהדרין הקטנה שישבה על פתח הר-הבית. על דבר הסנהדרין הקטנה השנית שישבה על פתח העזרה – אין אנו יודעים מה טיבה ומה תפקידה. הברייתא של ר' יוסי אינה מסמנת את אלה והניחה לנו מקום להתגדר בו בהשערות שונות. בעיני קרוב הדבר לשער, כי שם ישב הבית-דין של כהנים, שנזכר פעם אחת במשנה (כתובות פרק א'). הכהנים, שהיו מתגאים על יחוסם, חשבו להם לפחיתות-הכבוד להיות נדונים בבית-דין אחד עם שאר ישראל. כזאת אנו רואים תדיר אצל בני מרום-עם-הארץ גם אצל עמים אחרים. בית-דין זה היה גובה לכתולת בת כהן שנתארמלה או שנתגרשה לא מאתים וזו, אלא ארבע מאות וזו. ר' זכריה פרנקל (דרכי המשנה 60) חושב, שחברי בית-דין זה היו בני כהנים גדולים 28, שבעיני דין ומשפט נפלטו לפעמים בדעותיהם מאשר עורכי דינים (משנה, כתובות פרק י"ג). הוא חושב גם כן, כי רוב הדינים התלויים בכהנים, כגון דיני הקרבנות ומנחות, יצאו בעצמותם מפי חכמי הכהנים כל ימי היות הבית על מכונו. ויש ראיה לזה: הנה הלל ושמאי ובתיהם לא התעסקו בדיני קרבנות (מלבד מחלוקת אחת במסכת זבחים), וגם בעבודת יה"כ וקרבת פסח אין זכרון למחלוקת בין בית שמאי לבית הלל (דרכי המשנה 55). כנראה, היה קדוש החודש מתחלה גם כן מתפקידי בית-דין של כהנים ורק מעט מעט עבר תפקיד זה מהם אל בית-דין של חכמי הפרושים, ולא על נקלה וותרו הכהנים על זכותם זו ולפעמים התחרו בדבר זה עם הבית-דין שעל פתח הר-הבית. במשנה (ראש השנה פרק א') יספר ר' יוסי: מעשה בטוביה הרופא, שראה את החודש בירושלים הוא ובנו ועבדו משוחרר, וקבלו הכהנים אותו ואת בנו ופסלו את עבדו וכשבאו לפני בית-דין קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו.

הוצאת צוקצמאנדעל. משבושים רבים אמנם טהר אותה הגאון ר' אליהו מוילנא בהנהגותיו, אבל גם האדם הגדול הזה הניח אחריו שבושים גסים רבים, שלא הגיה. כנראה עשה זאת מפני שלא פצא מקורים נאמנים לתקן על פיהם, ועל שקול הדעת בלבד לא הפך לסמוך. 28 בירושלים היו אז כהנים גדולים רבים, כלומר, כהנים ששרתו פעם אחת במשרת כהן גדול ושהסעו ממשמתם על ידי מלכי בית הורדוס או על ידי הרומאים; את תואר הכבוד, כהנים גדולים השאירו להם עד יום מותם.

אתרת ישער יוסף דרנבורג 29), בהשענו על נוסח החוספתא (סנהדרין פרק ד'): ומגיהין אותו (את ספר התורה של המלך) בכ"ד של כהנים ובבית דין של לויים ובבית-דין של ישראל 30). הוא חושב, שהיו שם שלשה בתי דינים של עשרים ושלשה, האחד בית-דין של כהנים ומושבו בלשכת הגזית, והשני בית-דין של לויים ומושבו על פתח העזרה, והשלישי בית-דין של נכבדי העם מישראל, ומושבו על פתח הרה"בית. מלבד זה חושב דרנבורג, כי הסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד לא היתה אלא קבוצת שלשת בתי הדיינים התחתיים האלה, שחוברו להם יחד לכל דבר גדול ויהיו לבית-המשפט העליון, ובאמת, אם יקבצו יחד, הלא יהיו שלש פעמים עשרים ושלשה = ששים ותשע, ועם הנשיא ועם סגנו הלא יהיו שבעים ואחד בדמות סוד שבעים הזקנים הנזכרים בתורה (במדבר י"א ט"ו) ומשה בראשם 31).

נגד השערתו של דרנבורג יש להשיב, כי המשנה (מדות פרק ד') אומרת בפירושו: „לשכת הגזית – שם היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה“. של ישראל ולא של כהנים. אמנם יש להשיב על זה, כי משנה זו חציג לפנינו את מצב הדברים בסוף בית שני, בשעה שגברה יד הפרושים על הצדוקים, שהיו ברובם כהנים, והפרושים הרחיקו מן העבודה את כל הכתבים, שהיו חשודים בעיניהם לצדוקים, שהיו גם את הכהן הגדול, שלא היה כח בידם לסלק אותו, חשדו, שמא צדוקי הוא (משנה, יומא פרק א'). אולם השערתו של דרנבורג, כי הסנהדרין הגדולה היתה מורכבת משלש הסנהדראות הקטנות של כ"ג חברים, מופרכת היא מדברי הכרייתא: „משם כותבין וסולחים בכל מקומות. ומי שהוא חכם וכו', יהא דין בעירו, ומשם

(29) משא ארץ ישראל 44.

(30) אין כל ספק בעיני, שזאת היא גרסא משובשת וצריך להיות: ומגיהין אותו בכ"ד של כהנים ושל לויים וישראלים. והראיה לזה הוא, שהמאמר הזה בעצמו נמצא בירושלמי (סנהדרין ט"ב) ושם נאמר: „ומגיהין אותו מספר עזרה על-פי בית-דין של שבעים ואחד“. כלומר ביחידין אחד, שיש בו כהנים, לויים וישראלים.

(31) יש להעיר, מדוע נבחרו שבעים זקנים לא פחות ולא יותר? המדרשים ורש"י אחריהם אומרים: שהחשבון עולה ל-י"ב שבטים, ששה ששה לכל שבט, חוץ משני שבטים, שאין מגיע עליהם אלא חמשה חמשה, ולפיכך הטיעו גורל ביניהם, ויצאו אלדד ומידד, שנשארו במחנה. ומדוע צוה ה' דוק שבעים? ומדוע לא עשרה מכל שבט? ועוד, הלא שנים עשרה שבטים היו חוץ משבט לוי, ומדוע נגרע משפט הלויים? ואם היו שבעים זקנים בלי לויים, מדוע תדרוש ההלכה, שבסנהדרין הגדולה צריכים להיות כהנים לויים וישראלים? אמנם המספר שבעים נחקדש עוד מלפנים במעמד הר סיני, ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל (שמות כ"ד א', ס'). אבל מי בחר בהם אז? לדעתי, שבעים הזקנים, שהיו בימי משה, לא היו נזקקים לבחירה כלל, לא ששה מכל שבט היו, כמו שאומרת האגדה, כי אם ראשי בתי-האבות לשבטי ישראל: לראובן – 4 משפחות, לשמעון – 5, לגד – 7, ליהודה – 5, ליששכר – 4, לזבולון – 3, למנשה – 8, לאפרים – 4, לבנימין – 7, לדן – 1, לאשר – 5, לנפתלי – 4, לשבט לוי – 3, סך הכל – 60 בתי אבות; עם 12 נשיאים, הרי 72. זה היה בסוף ארבעים שנה, אבל במעמד הר סיני היו, כנראה, רק 58 משפחות, מפני שמשפחות אחדות עוד לא הספיקו להסתעף לשתיים או לשלש משפחות, כמו למשל משפחת הפרצי לא הסתעפה עוד למשפחת החצרוני והחמולי. ולפי שנתקדש המספר שבעים, יצאו אלדד ומידד ונשארו במחנה.

מעלין אותו להר הבית, ומשם לעזרה, ומשם ללשכת הגזית. אם כדבר דרבנורג כן הוא, הוא אין מקום לעליות אלו, הלא כיון שהעלו אותו להר הבית, הרי הוא נעשה מילא חבר לבית-דין הגדול שבלשכת הגזית, ולפיכך יותר קרוב אל האמת הוא, כי היו שלשה בתי דינין מיוחדים: שנים של עשרים ושלשה ואחד של עשרים ואחד. אבל אין דבר מעכב, שאיש אחד יהיה חבר לשני בתי דינין בשעה אחת. ורבן גמליאל הזקן, למשל, שהיה נשיא בהב"ד של פתח הר הבית, יכול היה להיות חבר פשוט בבית דין הגדול (מפעלות השליחים V, 34) ולהפך. כן ידענו גם כן, ששמעיה שהיה נשיא בב"ד הקטן שעל פתח הר הבית היה חבר לסנהדרין הגדולה, שדנה את משפט הורדוס, בשעה שאבטליון לא נמנה בסנהדרין הגדולה, ולפיכך לא הזכיר פלוויוס, שהורדוס השאירו בחיים בשעה שהרג את כל חברי הסנהדרין חוץ משמעיה.

קרובה מעט אל השערתנו, אבל שונה ממנה בעיקרו של דבר, היא השערתו של הד"ר ביכלר. הזוקר המצוין הזה הקדיש ספר שלם לשאלת הסנהדרין: *Das Synedrion in Jerusalem und das Grosse Beth-din in der Quaderkammer des Tempels, Wien 1902* וכיד הנקיות הטובה עליו לא הנית דבר קטן או דבר גדול מכל הנוגע לשאלה זו, שלא אסף אל ספרו, ובכל זאת לא אוכל להספיק עמו. ביכלר משתדל גם כן לתרץ את הסתירה בדבר הנשיאות, שבין המשנה מצד אחד ובין יוסף פלוויוס וספרי הברית החדשה מצד השני. אבל הוא מצא עוד סתירה אהת בין המשנה ובין דברי יוסף פלוויוס, לפי דברי המשנה מושב בית-דין הגדול היה בלשכת הגזית. לשכה בשם זה לפי דברי המשנה (מדות פרק ה') היתה אחת משלש הלשכות שנמצאו בעזרת ישראל מצד דרום (22). והנה פלוויוס, בדברו על אודות שלש חומות העיר, אומר, כי הזומה הראשונה או העתיקה היתה נמשכת לצפונה של העיר העליונה. ממערב למזרח, עד הקסיסטוס, ואחרי אשר נכמכה אל בית המועצה

(32) כך הוא הנוסח הנוצא במשנה מדות, הנדפסת בש"ט בבלי: שש לשכות היו בעזרת, שלש בצפון ושלש בדרום; שבצפון - לשכת המלח, לשכת הפרוה (שם היו מווחין העורות של הקרבנות) ולשכת המדיחין (שם הדיחו את בני המעים של הקרבנות). בדרום - לשכת העץ (או פרהרין - לשכת הכהן הגדול), לשכת הגולה (גלגל הנדר, שהספיקה מים לכל בית המקדש) ולשכת הגזית. אולם בגמרא (יומא י"ט ע"ב) מוחלפת דגירסא: לשכת המלח, הפרוה והמדיחין בדרום ולשכת העץ, הגולה והגזית בצפון. כנראה, מסוגית הגמרא ביומא, מספקא ליה לרב פפא איהו גירסא היא הנכונה, ואמר: מסתברא דלשכת פרהרין (וא"כ גם לשכת הגזית) בדרום הוא. הרמב"ם ובעל "תפארת ישראל" בפירושיהם עשו את ציוריהם לפי גירסת הגמרא ביומא והעמידו את לשכת הגזית בצפון העזרה. אבל גם לי מסתברא כדאמר רב פפא, דלשכת הפרוה ולשכת המדיחין בצפון היו. הן שחיטת הקרבנות היחה בצפונה של המזבח, שם היו טבעות השחיטה והעמודים עם האונקליות להפשיט את הבהמות ושם בודאי היו לשכת העורות ולשכת המדיחין להדיח את הפרש של בני המעים, כי לשאת את העורות ואת הכרס עם הפרש דרך כל העזרה מצפון לדרום אין דרך כבוד למקום קדוש.

= סנהדרין) התחברה אל החומה המערבית של המקדש (מלחמות היהודים V, 4, 2). בשם קסיסטוס היה נקרא מישור רחבי-ידים, שנמצא בקרן מורחית-צפונית של העיר העליונה (= שוק העליון) נכח הרה"בית, הוא היה מוקף בשררות של עמודים מאבני גזית כמין בסיליקה יפה מאד ושמש למקום אספת העם. במקום אחר אומר פלוויוס, כי הקסיסטוס היה מחובר עם הרה"בית על ידי גשרי, (מלחמות היהודים II, 16, 3, עיין עוד VI, 6, 2). שהיה גטוי על החרץ העמוק הנקרא בשם טירופיאין (עמק עושי גבינה), שהיה מבדיל בין חלק העיר המערבי ובין הר הבית (33). שירר, בהשענו על תרגום השבעים זקנים, שמתרגמים תמיד את השם, גזית, שנמצא במקרא, במלה היווית (34), חושב, שלשכת הגזית היא היא המועצה (Boule) שזיחה על הר הבית אצל הקסיסטוס (35). והיא נקראה כך לא מפני שהיא הייתה בנויה מאבנים מסותות, הלא כל החומה וכל הלשכות היו בנויות אבנים כאלה, אלא מפני שהיא הייתה סמוכה לגזית כלומר לקסיסטוס. אמנם המשנה אומרת, כי לשכת הגזית הייתה פתוחה אל עזרת ישראל כלומר אל החדר הפנימי של בית המקדש ולדרומה של העזרה ולא למערבה, אבל בעיני החוקרים האשכנזים, חכמי המשנה אינם כראים לסמוך עליהם, אף על-פי שבאה על דבריהם עדות התנאים ר' אליעזר בן יעקב ואבא שאול שהיו בזמן שבית המקדש היה קיים וראו זאת בעיניהם. מלבד זאת שואל ביכ"ר, המשנה אומרת, כי בלשכת הגזית היו מפיסים כלומר מחלקים בגורל את פרטי העבודה בין הכהנים, ובין הקרבת התמיד וקצור הקטורת היו הכהנים נכנסים

33) למען הקל על הקרא, אחשוב לנכון לתת בזה תמונה שטחית מתכנית העיר. ירושלים בנויה על שתי גבעות מארכות, שביניהן נמשכה בימי קדם מצפון לדרום בקצה צרה ועמוקה מאד, שהיתה נקראה בשם "עמק עושי גבינה" Τύρο ποσει (35), מפני שבמשך אלפי שנים נתמלאה עפר, היא אינה עמוקה כלל. למורחה של העיר, בינה ובין ורה"בית, השתרע נחל קרוון, ולמערבה ולדרומה השתרעה גיא-הנוס. על הגבעה המזרחית לצפינה התנשא הרה"בית, ולדרומה הר-ציון עם חלק העיר, הנקרא בשם אקרא או שיק התחון, בין הר-ציון ובין הרה"בית הייתה בימי קדם גם כן בקעה לא עמוקה, אבל החשמונאים מלאו אותה עפר, כדי להקל את העליה מחלק העיר הזה לרה"בית, על הגבעה המערבית, שהייתה יותר רחבה ויותר גבוהה, נמצא חלק העיר, שהיה נקרא בשם העיר העליונה או שוק העליון. שני חלקי העיר היו מוקפים חומה מסויב עור מימי המלכים הראשונים, זאת היא החומה העתיקה או הראשונה, שנתרבה על ידי נבוכדנצר ושבה ונבנתה על ידי נחמיה בן הכליה. כשנתרחבה העיר לצד צפון הקיפו גם את הפרור הזח חומה (שניה), אבל העיר הוסיפה להתרחב לצד צפון ואז בנה אנריפס המלך את החומה השלישית, כדי להגן גם על "העיר החדשה" מצד ואיב. בקרן צפונית-מערבית של העיר העליונה נמצא הקסיסטוס, נגד שער הקסיסטוס הפונה מורחה נמצא הגשר, שדרך בו היו הולכים יושבי העיר העליונה אל הרה"בית, אולם יושבי העמק טירופיאין היו יכולים לעלות אל הרה"בית על ידי מעלות, שנעשו על מורד ההר, אלה המה "מעלות הרה"בית", שעל ידן נמצא אבן שבו ישבו ראש הלל ובניו. כך הוא לפי דעתי.

34) השם היווני Xystos נגזר מן הפעל Xea - אני מגרר, מסתת, מחליק; ומה Xystos אבן מטוטה, אבן גזית, ומה גם בסיליקה בנויה מאבני-גזית.

35) צריך אני להעיר, כי מדברי יוסף פלוויוס, שהבאתי למעלה, אין לחכות, אם היה בית-המועצה על הרה"בית עצמו או על הקסיסטוס, אינם מדבריו מוכח, כי הוא היה מחוץ לחומת הרה"בית, אבל אפשר שהיה על הקסיסטוס עצמו.

לשכת הגזית לקרות שמע ולהתפלל (תמיד פ"ג ופ"ה) – ואיך אפשר הדבר, שיצאו הכהנים שבאמצע העבודה מן העזרה לא רק אל הרה"בית כי גם מחוץ לרה"בית, מלבד מה שאסור היה לכהנים לצאת מן העזרה בבגדיהשרת שהם לובשים בשעת העבודה (יחזקאל מ"ב י"ג, גמרא יומא ס"ט ע"א). שירר, בהשענו על דברי יוסף פלוויוס במקום אחר (מלחמות VI, 8, 3), אומר, כי כיון שנחרב בית-המועצה בטרם שנשרפה העיר כלה, מוכח מזה, כי בית-המועצה עמד על הרה"בית ולא על הקסיסטוס. אולם ביכלר מוכיח בצדק, כי אדרבה מן המקום הזה מוכח ההפך. הנה לפני זה (VI, 8, 1) אומר פלוויוס, כי המקדש עם כל הבנינים הסובבים אותו היו אחוזים בשלהבת, ואחרי כן הוא אומר, כי אחרי אשר נשרף המקדש צוה טיטוס לאנשי חילו לשרוף באש גם את העיר ולבזו את הרכוש; יום אחד חכו החיילים, אולי יכנעו המורדים, וביום השני הציתו אש בארכיוון, בחלק העיר אקרא ובבית המועצה (Boule), ואם כן בטרם שנשרפה העיר היה עוד בית-המועצה קיים, לו היה על הר"ה הבית, אזי היה כבר נשרף.

לפיכך חושב ביכלר, כי הב"ד הגדול שבלשכת הגזית והסנהדרין הגדולה שבקסיסטוס הם שני דברים שונים, אף על-פי ששניהם היו של שבעים ואחד חברים. הבית-דין שבלשכת הגזית מעולם לא עסק בפוליטיקה ולא ישב מעולם לכסא משפט, הוא לא דן לא דיני ממונות ולא דיני נפשות, הוא היה רק מוסד של הוראה בלבד ועמק רק בעניני אמונה ודת: בעבודת המקדש, בחוקי טומאה וטהרה, בדיני תרומות ומעשרות וכיוצא בהם. פה יכלו לשבת ראש כל הזוגות, שמנו חכמים, שהאחו' מהם היה נשיא והשני אב בית-דין. הסנהדרין הגדולה, שישבה בקסיסטוס. היתה מוסד של פוליטיקה (בשעה שהיו בידה העוז והמשרה) ומוסד של משפט בכל הזמנים, כי הוא בלבדו דן דיני נפשות ובו ישבו ראש הכהנים הגדולים, ביכלר היה נוטה לחשוב, כי בכל פעם שבספרות התלמוד יזכר שם, בית-דין הגדול שבלשכת הגזית, הכונה היא על הבית-דין של הוראה, ובכל מקום שנזכר השם, בית דין הגדול שבירושלים הכונה על הסנהדרין הפוליטית והמשפטית, והביא ראיה לדבריו מהמשנה (סנהדרין פרק י"א) על דבר זקן ממרא, החולק על חבריו – אלו ואלו באין לבית-דין הגדול של שכת הגזית שממנו יוצאת תורה לכל ישראל, ושם הלאה נאמר: אין ממיתין אותו (את הזקן שהורה לעשות נגד דעת ב"ר הגדול) לא בבית שבעירו ולא בבית-דין שביכנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים. אי"כ ההוראה יוצאת מבית-דין שבלשכת הגזית, והמיתה נחרצת על ידי הבית-דין שבירושלים. אבל ביכלר בעצמו אנוס היה להודות, כי שני השמות האלה משמשים תמיד בערבוביה, פעם בנוגע להוראה, ופעם בנוגע לדיני נפשות, והוא בעצמו מביא את דברי הספר (לדברים י"ז), ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא – על הוראת בית-דין הגדול שבירושלים חייבין מיתה ואין חייבין מיתה על הוראת בית-דין שביבנה" (36).

טענותי נגד השערתו של ביכלר הן:

(א) המשנה (סנהדרין פ"א) אומרת בפירוש: שלשה בתי דינין היו שם - שלשה ולא ארבעה.

(ב) אלמלי היו שתי סנהדראות גדולות בנות שבעים ואחד חברים (כ) תפקידים שונים, אי אפשר שלא תסמן זאת המשנה בפירוש ולא תגדיר את יפוי-כחה של כל אחת מהן. גם במשנה וגם בספרות התלמודית כלה אין כל זכר לשתי סנהדראות גדולות.

(ג) השם „בתי דינים“ אינו נאה כלל למוסדים, ולא היה להם כל עסק לא עם דיני ממונות ולא עם דיני נפשות, אלא עם עניני הוראה בלבד. ועוד גם זאת, לאיזה צורך היו לה. גני ראשים נשיא ואב בית-דין?

(ד) בהברייתא של ר' יוסי נאמר, כי בבית-דין שעל פתח הרהיבית ובב"ד שעל פתח העזרה היו עשרים ושלשה חברים. מדוע דוקא עשרים ושלשה, אם לא לדון דיני נפשות? ואם בתי הדינים של עשרים ושלשה דנו דיני נפשות, על אחת כמה וכמה שהיתה זכות זו לסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד.

(ה) לדעת ביכלר, בתי הדינין, שישבו בהם הזוגות ראש, עסקו רק בבאור ובהוראה בלבד, ומעולם לא דנו דיני נפשות; ויהודה בן טבאי הלא אומר: אראה בנחמה, אם לא הרגת עד זומם, להוציא מלבן של צדוקים... ושמעון בן שטח משיב לו: אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי (מכות ה' ע"ב).
(ו) יש עוד לי טענה אחת גדולה וחזקה, אבל לא על הפרופסיטור ביכלר

בלבד אלא גם על כל מפרשי המשנה הראשונים והאחרונים. ופליאה דעת ממני, איך לא שם עד הנה איש לב ולא התבונן, כי הסנהדרין הגדולה של שבעים ואחד לא יכלה בשום פנים להצטמצם ולשבת בלשכת הגזית שהיתה בעזרה. הנה אם נחשוב רוחב כל ככא עם האדם היושב עליו רק אמה אחר. לחות מחצי המטר) בצמצום, אז לשכה המכילה 71 פסאות מסודרים כחצי גורן עגולה עם שלש שורות של תלמידי חכמים לפניהם, צריכה להחזיק לא פחות מארבעים ושבע אמות לארכה ועשרים ותשע אמות לרחבה (37). אמת הדבר, כי הסנהדרין יכולה היתה לחרוץ משפט גם בפחות משבעים ואחד, אבל הלשכה הלא צריכה היתה להכיל את הסנהדרין במילואה, נתבונן עתה אם היתה יכולה להמצא לשכה כזו בעזרה. ועיין ציור לדוגמא של הרמב"ם, או הציור של הרב בעל „הפארת ישראל“ למסכת מדות). עזרת ישראל, כלומר, השטח משער נקנור ולפנים השתרעה בתמונת רצועה ארוכה וצרה, שארכה מצפון לדרום כרוחב העזרה כולה 135 אמות ורחבה עשתי עשרה אמות. בין עזרת ישראל ובין המזבח עם הכבש שלו השתרעה עזרת הכהנים, שארכה גם כן היה 135 ורחבה עשתי עשר אמות, אלא שקרקעה של עזרת הכהנים היתה גבוהה מקרקע עזרת ישראל שתי אמות

(37) את הקוטר של חצי העגול, שאורך הקו העקום שלו הוא 71, נמצא מן המשות:

$$x \times r \pm 2 \pi \times a : 2 = 149 \quad x = 2, \text{ נמצא, כי הקוטר } 45,2 \text{ אמות; תן אמה מזה ואמה מזה}$$

הלוך הנכנסים והיוצאים - הרי 47 אמות. זהו אורך הלשכה, רחבה - הצי הקוטר של העגול

10 - 22,6. שלש שורות של תלמידים, שתי אמות לכל שורה, הרי כגון 28,6 אמות.

ומחצה (ובמעלות עלו מעזרת ישראל לעזרת כהנים). בעזרה היו שש לשכות, שלש לצד צפון ושלש לצד דרום. על הציור לדוגמא של הרמב"ם נמצאו כל הלשכות בעזרת ישראל, כלומר, כל שלש הלשכות תפשו מקום, שרחבו רק עשתי עשר אמות. נניח, כי הרמב"ם לא דק ומשלש הלשכות שבצד הדרום, לשכת העץ ולשכת הגולה, נמצאו שתיהן בעזרת הכהנים ולשכת הגזית לבדה היתה בעזרת ישראל (38), — נמצא, שבלשכה, שרחבה היה י"א אמות (את ארכה לא ידענו) הכילה בקרבה סנהדרין של שבעים ואחד, חוץ מן הסופרים והשוטרים והעדים וחוץ שלש שורות של תלמידי חכמים, שבאו לשמוע את דברי הסנהדרין, הלא זה מן הנמנעות (39).

יאמרו המבקרים מה שיאמרו, אבל אין אנו יכולים להכחיש דברי אנשים כר עליעזר בן יעקב ואבא שאול, שראו בעיניהם את לשכת הגזית בפנים העזרה ולאיוזה צורך יבדו זאת מלבם? הלא רואים אנו את אהבתו של ר' אליעזר בן יעקב אל האמת, הוא לא בוש להודות, כי שכח על אודות „לשכת העץ", מה היתה משמשת, ואבא שאול הזכירו, שהיתה לשכתו של הכהן הגדול, מצד השני אין אנו יכולים להכחיש גם את דברי יוסף, שגם הוא עד-ראיה, והוא אומר, כי הבולה, כלומר, הסנהדרין, היתה על המישור הנקרא בשם קסיסטוס. בספרי המליץ של שפת יון השם Xistos הוא שם נרדף לבסיליקה, כלומר, אולם גדול ונהדר שארכו יותר מרחבו, שמשני צדדיו נמשכות שתי שדרות של עמודי אבני גזית, סטיו לפני מסטיו. שגג הבסיליקה נשען עליהם. הבסיליקות היו מצויות אצל הרומים והיו משמשים לבתי משפט ובשעה שהיו פנויות מעסקי משפט היו משתמשים בהן לטיול. משני צדי השדרות נמצאו על-פי רוב חנויות לממכר מיני מאכל ולעניני תענוג ושעשועים (40). הורדוס, שאהב לחקות את מעשי הרומים, בנה בנין מפואר כזה בעד הסנהדרין על המישור, שנקרא משום זה בשם קסיסטוס, כלומר, מישור של אולם הגזית.

38 לדעתי, כך היה באמת: לשכת הגזית היתה פתוחה לעזרת ישראל, ולשכת הגולה מאחוריה לשכת העץ נמצאו נגד דריסת רגלי הכהנים. ודברי המשנה (מדות ט"ה): „וגם שלשתן שוה", שנתקשו המפרשים בפירושה, מוכיחים כי כן הוא. פירוש הדברים האלה, לדעתי, היא כך. אעפ"י שקרקע של שתי הלשכות (העץ והגולה) היתה גבוהה מקרקעה של לשכת הגזית שתי אמות ומחצה מכל מקום היה גגן שוה וגובה התקרה של לשכת הגזית היתה ימרה על גובה שאר הלשכות.

39 אביי אמנם אומר (יומא כ"ה ע"א), שלשכת הגזית היתה חציה בקודש — וחציה בחול. אבל מלבד שהנחה זו לא תתכן את קושיותיו (כי בכל אופן לא היה רחבה יותר מ"א אמות ואם ננכה מזה את עובי התלים, היא הלא היתה בנויה מאבני גזית, לא פחות משתי אמות, הלא נשארו רק תשע אמות), הנה אביי לא היה עד ראיה וכל דבריו המה רק על דרך הפלפול. כי גם אם נאמר, כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, אין זה נוגע ללשכה סגורה המבודלת מן העזרה על-ידי כתלים ושמלבר זה יש לה פתח לחץ. ועוד גם זאת: קרקע העזרה היתה גבוהה מקרקעו של הרה"בית שש אמות והיתה מוקפת מכל צד במעלות. גם לא פצינו במשנה בשום מקום, שלשכת הגזית היתה בולטת מחומת העזרה ולחץ.

40 עיין בראשית רבה ט"ח, ומשנה שהרות פרק ו' ועיין Энциклопедическій словарь Брокгаузъ-Ефрона

כדי לצאת ממבוכה זו מוכרחים אנו להניח, כי היו לשכות הגזית, האחת בפנים העזרה לצורך עבודת בית-המקדש, והיא שמשה לפיוס חלקי העבודה בין הכהנים (תמיד פרק ג' א') ושמשה גם כן למקום קריאת שמע ותפלה בעד הכהנים (תמיד פרק ד' בסוף). ובשעה שעברה הממשלה לידי הפרושים, שם היתה סנהדרין גדולה של ישראל ויושבת ורנה את הכהונה" (מדות פרק ה') אבל לא בית-דין של שבעים ואחד, גם לא בית-דין של עשרים ושלושה, שלא היו יכולים להמצא שם, כי אם פלוגה קטנה של הסנהדרין, שישבה כלה בלשכת הגזית הגדולה, כלומר, על הקסיסטוס. מפני מה נקראה לשכה קטנה זו בשם לשכת הגזית? הלא כל בית המקדש כלו וכל הלשכאות נבנו מאבני גזית? חושב אני, כי נקראה כך על שם הפלוגה הקטנה שנאצלה מן הסנהדרין, שישבה בלשכת הגזית שעל הקסיסטוס.

חושב אני, כי הסנהדרין שדנה דיני נפשות, לא היתה יכולה להיות על הר-הבית, ובדבר הזה הנני מסכים עם ביכלר, אבל לא מטעמו. הנה המשנה (כלים פרק א') אומרת: "הר הבית מקודש ממנו (מן העיר), שאין זבים וזבות, נדות ויולדות נכנסין לשם". ואיך יכלו לשפוט שם אנשים חטאים, החשודים על עבירות יותר חמורות מדיני טומאה וטהרה? מי שהרג את הנפש הלא הוא חשוד גם על בעילת נדה. ואיך היו מכניסין אותו לשם? ולפיכך חושב אני, כי הבית-דין של עשרים ושלושה, שהלל היה נשיא עליו, לא ישב על פתח הר-הבית מבפנים לחימה (כמו שמצייר הרב בעל "תפארת ישראל"), כי אם מחוץ לחומת הר-הבית, בעמק טירופיאון על יד המעלות שבהן היו עולין להר הבית ושנמצאו בקרן דרומית-מערבית של ההר (41).

(עד כאן נמצא בכתב יד).

חקות הרוח.

כיון שרוחנו משתקעה בהגיון, כיון שאנו מסתכלים כנפשנו לאור המחשבה, מיד מחגלה לנו, שחיינו ספוגים ורוים יופי. כל הדברים שמאחורינו לובשים, מדי התרחקנו מהם והלאה, צורה נאה וחכיבה, כמראה העננים אשר במרחקים. ולא רק דברים מצוים וטפלים בלבד, אלא אפילו מעציבים ואיומים לובשים פנים מסבירות, מיד כשהם תופסים את מקומם בין ציורי הזכרון. שפת הנחל, העשבים הרעים הגדלים על שפת הנחל, הבית הישן, האדם השוטה – כללו של דבר: כל אותם הדברים אשר לשעבר לא היינו משגיחים בהם כל עיקר, הוט על חן מתוח עליהם כשאנו נזכרים בהם לאחר זמן. אפילו המת, שהיה מיטל בחדר, היה משרה הדור-חגיגה על הבית. נפש האדם מתעבת את כל מה שיש בו מן הכעור והיסורים. אלמלי אנוסים היינו, בשעות שדעתנו מיושבת עלינו ביחור, להגיד את האמת לכל מדת דינה הקשה, הרי מן ההכרח היה לנו גהדות, שמעולם לא הקרבנו שום קרבן. בשעות שכאלה נגלית רוח האדם כשהיא נעלה ורוממה כל כך עד שנדמה לנו, ששום דבר מן הדברים החשובים והיקרים מאד בעינינו אינו יכול להיות ניטל ונגרע ממנו. כל אברה וכל יסורים אינם אלא חזיון בודד, אשר היקום כלו אינו לוקה על ידם והלב אינו מוצא בו פגם. שום פנעים וענויים שבעולם אינם עלולים לרופף את אמונתנו. מעולם לא עלתה עדיין ביד אדם לסיח על נקלה את צרתו כאשר היה עם לבבו. הנח לה לבריה עלובה זו הקרויה אדם, המעונה ונרדפת על צואר מאין כמוה, כשהיא מפרזת קצת על מדת יסוריה. כי אכן רק החלק הכלה והנפטר שבה נאבק וסבל יסורים, תחת אשר אותו החלק, שיש בה משל אין-סוף, שרוי בשלוה ובזיו-עולמים, היכלת ביד האדם לשמר על חיירווחו, שיהיו שרוים בשלוה ובטהרה, אם אך ישתדל לחיות את חיי-הניבע וימנע את עצמו מלהטיל על רוחו חומרות, שאינן לפי טיבו. אין צורך לו לאדם לבלבל את דעתו בהגיונותיו, לעולם לא יהא עושה ומדבר אלא מה שנאה ויאה לו ואף על-פי שבור גמור הוא ואינו יודע ספר, מובטח הוא בכל זאת, שטבעו המיוחד לו לא יגרום לו שום תקלות ופקפוקים הגיוניים. למודי תורת הדת על דבר החטא הקדמון, על דבר שרש

הרע ועל דבר גורת-השמים וכדומה החלו והחלישו את בני הנעורים שלנו. הדעות הללו לא גרמו מעולם לאדם מצצורים שיש בהם ממש, לא האפילו מעולם את נתיבו של אדם, אלא אם כן הוא סר בעצמו מעל דרכו ללכת לבקש אותן. כל אלה הן מחלות-הילרות של הנפש, ומי שלא היה נגוע בהן אינו יכול לתאר לא את מצב בריאותו ולא להגיד את התרופה היפה לבריאות. רוח פשוטה וטבעית אינה יודעת את הפנעים האלה. ברם שאלה אחרת היא לגמרי, אם עלולה היא רוח זו ליתן דין וחשבון על אמונתה ולהסביר לאחרים את תורת אחדותה הפנימית וחרותה. דבר זה מצריך כשרונות מיוחדים במינם. אפס גם מחוץ להכרה עצמית זו הרי יש אשר ימצא כח־איתנים ושלמות בעצם הויתו כשהיא לעצמה. מעט אינסטינקטים גמרים ומעט כללים ברורים מספיקים לנו למדי.

לא רצוני שלי העלה את הצוירים והמראית אשר ברוחי לידי ערכם וחשיבותם כיום הזה. סדר משנתי בבית-הספר, השנים, שבליתי לסגל לעצמי השכלה עליונה ואומנות, לא הקנו לי ידיעות יותר מועילות מאותן הידיעות, ששאכתי מתוך ספרים ריקנים אחדים, אשר קראתי בגנבה מתחת לספסל בית-הספר הלטיני. אותו הדבר, שאין אנו קוראים לו בשם "חנוך", יקר־ערך הוא מן הדבר, שאנו קוראים לו בשם זה. בשעה שמחשבה עולה על לבנו, אין אנו נכנסים בהשערות על־דבר ערכה היחסי של מחשבה זו. אפס החנוך מבזבז לעתים קרובות את יגיעו ועמלו על נסיונות, כיצד להתקומם ולהשתמש מפני נחיו של מגניזמוס טבעי זה, אשר זה דרכו לבחור בודאות גמורה את הנאה (יאה לו).

בדרך כדומה לזו גורמים כל מיני התערבות של הרצון קלקול והפסד לטבענו המוסרי. בני־אדם רואים את הצדקה כעין מלחמה ומרבים להתגדר בכשרונות, אשר חננו בהם, ובכל מקום שידובר בשבחו של אדם בעל נפש נדיבה, שוב חוזרים ודשים בשאלה, אם לא טוב ממנו האיש, הנלחם בנסיון שבא לידו. אבל דבר זה אינו עולה להם זכות. אחת משתי אלה: יש אלהים או אין. את טיבם ואפים של בני־אדם אנו אוהבים לפי מדת רוח־הפרצים אשר בקרבם ולפי מהירות־ההחלטה המצויה אצלם. בה במדה שאדם ממעט לחשב על צדקו או להכיר בהן, בה במדה הוא חביב עלינו. על נצחונותיו של תימוליון אמר פלוטרכ, שהגם מצוינים מכל הנצחונות שבעולם, לפי שהיו מתרגשים ושוטפים במרוצה כשטף צלצלי החרוזים שבשירי הומירוס. אם רואים אנו נפש, אשר עליליתה הוד־מלכות שורה עליהן והן מלאות זון ונעימות כשושנים, חיבים אנו לשבח את המקום, כי דברים כאלה יכולים להתקיים בעולם והנם מתקיים באמת, ולא לפנות בפנים זעומות אל המלאך ולהרגן באזניו לאמר: פלוני ראובן, הנאבק מתוך גניחות עם יצרי־השטן הטבועים בו מלדה, מעולה הוא מאותו האיש.

ולא פחות מכן מתגלה לעין־רואים יתרון הטבע על הרצון גם בחיי המעשה לכל חליפותיהם. אין בהסטוריה מן הכונה אלא שעור מועט מכפי שאנו סבורים עליה. אנו מיחסים לציור ולנפוליון מזמות מחוכמות עמוקות,

הצופיות למרחוק; ברם לאמתו של דבר לא היה מיטב כחם ואונס משלהם, אלא משל הטבע. אנשים בעלי הצלחה מופלאה ביותר, כיון שהתגברו עליהם חיסלם ושרם, היה המזמור: „לא לנו, לא לנו" שגור על פיהם, בונים היו מנחות לאילת-ההצלחה, למזל או ליוליאנוס הקדוש, הכל לפי טיב האמונה שביניהם, סבת הצלחתם היתה מונחת בזה, שהיו מכונים את דרכם לפי נטות מה"ך מחשבתם, אשר מצאה בהם מעין צנור פתוח, להיות שוטפת ועוברת בו באי"ן-מעצור; ואותם הנסים והנפלאות, אשר הם היו עושיהם הגלויים ונראים לעין, נרמו בעיני אחרים, כאלו היו עלילותיהם שלהם עצמם, האמנם חוטי הנהשת הולידו את הגלויזמוס? אכן לאמתו של דבר, פחות מאשר באחרים מצאו כהם עצמם ענין לענות בו ולחשוב מחשבות עליו; כיוצא בזה אין יתרון לשפופרה אלא להיות חלקה וחלולה. אותו הדבר אשר למראית-עין נדמה, כאלו היה רצון ותקיפות-דעת, אינו אלא חוסר-רצון והתבטלות. כלום יכול היה שקספיר להורות תורה, על טיבו של שקספיר? כלום יכול היה מעולם אדם בעל כשרונות מתכסיים מופלאים לגלות לאחרים גילוי כל-שהוא את מצפוני שיסותיו? אלמלי היתה לאלי"ן להביע את התעלומה הזאת, מיד היחה מאברת את רוב ערכה הנעלה, לפי שיתה נעשית שכיחה ומצויה כאור-השמש וכח-החיים וכיכולת ההליכה והעמידה,

על כרחך אתה למד מתוך ההגינות האלה, כי יכולים היו חיינו להיות יותר נזרים וסגורים מאשר עושים אותם; כי יורד היה העולם להיות מקום אושר מרובה מכפי שהנה; כי אין כל צורך בקרבות, בהתרגשות ובפחדים, בספיכת-כפים וחרוק-שנים; וכי אנו בעצמנו יוצרים את פגעינו הרעים. אין אנו אלא מפריעים בעד האופזימיזמוס המצוי בטבע, כי בכל עת ובכל זמן שאנו מגיעים לידי אותו המעמד המעולה, אשר ימציא לנו העבר או רוח אדם חכם ממנו שבימינו, מיד אנו מבהינים על נקלה, שאנו מוקפים חוקים, ההולכים ומקימים את עצמם בכח עצמם.

תורה זו עצמה מלמד אותנו אפילו מראהו החיצוני של הטבע הנצחי. אין הטבע רוצה, שנתמרמר ונתקצף, אין יבה יתרה נודעת ממנו למעשי-חסדנו וחמכתנו מאשר למעשי-תרמיתנו ומלחמותינו, כשאנו יוצאים מבית-האספה לעניני הבחירות, מבית הבנק, מבית אגודת המתנגדי לסחר-העברים, מתוך האספה של חברת הנזירים מין, או מבית-ועד הפילוסופים, העוסקים בחקירות עיוניות, ואנו באים אל שדותיו ועריו, הרי הוא מדבר אלינו: „מה לך רוח ומתלהב כל-כך, חביבי?"

אנו פועלים את פעולותינו בדרך מכנית ביותר. אנו נזקקים לטפל בכל הדברים ולשנוחם לפי זרכנו, עד כי קרבנותיה וצדקותיה יל החברה נעשים שנואים עלינו. הן האהבה צריכה היתה להיות למקור-שמחה, אבי מעשי-החסד שלנו עלובים ופגומים הם, בתי-הספר שבאחד בשבת שלנו, בתי-הכנסיות והברית-הצדקה שלנו עול כבר הם על צוארנו. אנו מיגעים את נפשנו, מבלי אשר יגיענו ימציא קורת-רוח לאחרים, יש דרכים טבעיים להשיג עלידים אותה הכסרה גופה אשר אליה שואפים בני-אדם מתוך אותן היגיעות האמורות, אלא שאינם

מגיעים אליה. מפני מה צריכה כל צדקה להיות נעשית בדרך אחת? מפני מה הכל חייבים לתת דולרים? לנו, יושבי-כפרים, קשה דבר זה עד מאד ואין אנו סבורים, כי תצמח מזה איזו טובה שהיא. אנו אין לנו דולרים; רק לטוהרים יש דולרים. יתנו המה. בעלי האחויות יתנו דגן, המשוררים ידברו שיר, הנשים תתפורנה, הפועלים ישחדו מכח ידם, והילדים יביאו פרחים. ולמה אתם מעמיסים על הנוצרים שככל העולם את בתי-הספר שבאחד בשבת? אכן מנהג דרך-ארץ ודבר נאה הוא, שהתינוקות שואלים שאלות והגדולים מורים תורה, אלא שיש לי זמן לענות על השאלות בשעה שישאלו אותן. אבל אל נא תכריחו את הקטנים לשבת בעל כרחם על הספסלים שבבית-הכניסה ואל תציקום לשאלכם במשך שעה תמימה שאלות בעל-כרחם.

כשאתה מעמיק לעיין בדבר, אתה מוצא, שכל הדברים דומים זה לזה; החקים והמדעים, האמונות וארחות-החיים — כולם נראים כאמת מתחפשת. החברה שלנו עמוסה מיכניזמוס כבד, הדומה לצנורות המים הארוכים לבלי-קץ, אשר הרומאים היו מעבירים דרך הרים ועמקים ואשר נתבלטו אחר-כך כאשר נתגלה החוק, כי המים מתרוממים מאליהם עד לידי שעור הגובה של מקור מוצאם. חומה חגיגתית היא החברה, אשר כל טטרי מהיר יכול לדג ולעבור עליה. דומה היא לחיל-צבא תמיד, אלא שאינה טובה ונאה כשלום. היא משמשת ממלכה, הסדורה כתות ומפלגות. המרובה בבעלי-יחוס, הערוכה ומתוקנת יפה, אלא שהיא נעשית מיותרת לגמרי, לכשיתברר הדבר, שאספות עירוניות מוכשרות לכלכל את עניניה-הצבור יפה כמותה.

הבה נקח לנו למופת את הטבע, הפועל תמיד את פעולותיו בדרכים קצרות ופשוטות. כיון שנתבשל הפרי, מיד הוא נושר מעל העץ. כיון שהפרי נלקט, מיד נושר העלה. תקופת המים אינה אלא נפילה. היזם של בני אדם ושל כל החי אינו אלא נפילה קדימה. כל עבודת-הכפיים שלנו וכל מלאכה הטעונה יגיעת-כח, כגון הרמת הטי, בקיעת עצים, הפירה, שיוט במשוט וכדומה נעשים בכח נפילה מתמדת, וגלגל העולם, האדמה, הירח, כוכב השבת, השמש והכוכבים הולכים ונופלים נפילה שאינה פוסקת.

הפשטות שביקום שונה תכלית השנוי מן הפשטות של ימכונה. מי שמכיר את הטבע המוסרי הכרה עמוקה ביותר ויודע ידיעה ברורה, כיצד הדיית נקנית וכיצד מתהווה אפיו של אדם, אינו אלא מן הנקרינים. פשטותו של הטבע אינה מושגת ונתפכת על נקלה, אלא עמוקה היא לאינסוף. בדיקה אחידה אינה ניתנת להעשות בשום פנים. אנו זנים על חגותו של אדם על-פי תקותו, בדעתנו, כי ההסתכלות באינסוף משמשת מקור לעוררי-עולם. שפעת הפריה והרבייה של הטבע העצומה לאי-חוק מתגלית לנו, כשאנו משוים את השמות וההערכות היבשים והצנומים שלנו לעומת הכרתנו השוטפת ונגרת. אנו נחשבים בעולם לבעלי כתות ואסכולות, למלומדים ויראי-ימים, אבל באמת אין אנו אלא תינוקות עלובים ישיבה להבחין הבחנה ברורה כיצד נוצרה תורת הספקנות. כל אדם רואה את עצמו והנה הוא אותה הנקודה המרכזית, אשר לפיה אפשר לדון את כל דבר במדת-הגיון אחת בין לזכות ובין לחובה. זקן הוא, צעיר

הוא, חכם הוא, בור גמור הוא. הוא שומע ומרגיש את הדברים, שאתם מדברים על אודות השרף ועל אודות הרוכל. אין אדם חכם המתמיד בחכמתו; חכם שכזה יציר דמיונם של הסטואיקים הוא. כשאנו קוראים בספר או מציירים תמונה, אנו מתיצבים לימין הגבור ומתקממים יחד כנגד רך-הלב והשוודד, אלא שאנו בעצמנו רכי-לב ושוודים היינו ונהיה גם לעתיד, אמנם לא לפי פשוטם השפל של הדברים, אלא בבחינת רוממות-הנפש, שהאדם יכול להגיע אליה.

הסתכלות מועטה בכעשים שבכל יום, הנעשים מסביבנו, דיה להוכיח לנו, כי חוק, העומד למעלה מרצוננו, מנהיג ומכון את המאורעות; כי כל היגיעות, המלאות עמל וטורח, שאנו מתיגעים, אך למותר הן ואין מועיל בהן; כי רק בשעה שאנו פועלים פעולה קלה, פשוטה ושלא מתוך אונס, חזקים אנו, וכי רק בשעה, שאנו מוצאים סיוק לעצמנו בענוה, אנו נעשים כאלהים. אמונה ואהבה — אהבה מתוך אמונה, יש בה כדי להקל מעלינו את סבל-הדאגות הכבד מנשוא. הוי, אחי! אכן יש אלהים. יש נפש היה במרכזו של הטבע והיא רמה ונשאה מעל לרצונו של כל אדם, עד ששום איש מאתנו אינו יכול לגרום אפילו פגם כל שהוא לחבל. היא יצקה אל תוך הטבע את קסמיה הרבים והעצומים בשפע מרובה כל-יך, עד כי בשעה שאנו עושים כעצתה, הרי אנו מצליחים, ובשעה שאנו כתאמצים לשלוח יד ביצוריה ולחזיק להם, מיד דינו נעשות כמידבקות אל צדינו או שהן ככות והולכות את חזנו אנו. כל גלגולי הדברים שבעולם מלמדים אותנו אמונה. ואנו אין לנו אלא להיות תלמידים מקשיבים, יש מדריך ומורה-דרך לכל אחד מאתנו ואם אך נקשיב בענוה, נשמע את המלה הנאה ויאה לנו. למה אתה מתיגע ועמל כל-יך לבור לך משרה ועסק וחברת-רעים ודרכי-פעולה ושעשועים לנפש? לאמתו של דבר יש למענך זכות אפשרית, המשחררת אותך מן הצורך בישוב-הדעת ומן הברירה מדעת, יש בשבילך ממשות, מקום נאה לך וחובות המתאימות לרוחך. העמיד את עצמך באמצע זרם הכח והחכמה הנותן חיים לכל מי שיעברוהו גליו, ומבלי עמל ויגיעה תדחף ותנשא על-ידו אל האמת, אל המשפט ואל קורת-רוח גמורה. ואז תרשיע במשפט את כל קמיך. אז תהיה אתה העולם, מדת המשפט, האמת והיופי. אלמלא היינו מקלקלים את סדרו של עולם על-ידי ההתערבות העלובה, שאנו מתערבים בו, כי אז היה מצב העבודה, החכרה, המדעים, האמנות והאמונה של בני-האדם הולך ומתפתח בדרך נאה ומשובחת משל עכשיו ומלכות-השמים המובטחת לנו מימות-עולם והמובטחת לנו עדיין בכל יום מפי בת-קול זו היוצאת ממעמקי לבנו, היתה מתהוה ומתקיימת כאלהי, כשם שמתהוים ומתקיימים עכשיו השושנה, האויר והשמש.

אומר אני: אל תהא כורר! אבל אמרתי זו אינה אלא ציור-הדבור, אשר על-ידו רצייתי לסמן את הדבר שהבריות נוהגים לקרא לו בשם בררה ואשר נאמת אינו אלא פעולה חלקית: מעשה-הבררה של הידים, העינים והתאבן; ולא פעולה שלמה ומסוימה של האדם. אבל אותו הדבר, שאני קורא לו בשם משפט או טוב, הרי הוא מעשה-בררה וחפץ הנובע ועולה מתוך ישותי כלה; ואותו הדבר, שאני קורא לו בשם מלכות-השמים ואשר אני עורג אליו

ממעמקי נפשי, הרי זה מצב או תנאי־הויה, הנאותים ונכספים לעצם מהותי; ואותה הפעולה, אשר כל ימי חיי אני מתגעגע לעשותה, הרי זו עבודה המכוונת לפי כשרונותי. חייבים אנו לחשוב את האדם בחזקת אחראי לפני התכונה בעד בחירתו את המלאכה ואת העסק, שהוא עוסק בהם יום יום. טוב אי־אפשר לו לאדם להצדיק את מעשיו בטענה, שדרכו של עסקו בכך. מה לו ולעסק מגונה? כלום אין יעוד משלה־ידו מוטבע ועומד באפיו וטיבו?

יעוד מיוחד לו לכל אדם. מתת כשרונו היא יעודו, יש דרך אחת לפניו, אשר בה נגלות לו הליכית עולם כלן. יש בו כשרונות, המצוררים אותו בדממה להשחמש בהם שמוש שאינו פוסק, דמיונו כספינה הצפה על־פני הנחל: מכל עברים הוא מוקף מכשולים, חוץ מעבר אחד; מעבר זה הוסרו כל המעצורים והוא שט על פני חצלת־המים ההולכת ומתעמקת, עד שהוא מפליג ומגיע לים הגדול לבל־יִקָּץ ולבל־יִחַלֵּית. הכשרון הזה והיעוד הזה תלויים ועומדים בתכונתו או באותו האופן, אשר הנפש הכללית מחגלמת בו. הוא משתוקק לעשות דבר, המצליח בידו על נקלה ואשר עשיתו עולה יפה, אלא שאין אדם אחר מלבדו יכול לעשותו. אין אדם יכול להתחרות עמו. כי בה כמרה שיהא מקשיב ביותר באמינה לעצת כחותיו, כן ישתנה מפעלו תכלית השנוי ממפעלו של אדם אחר. מדת תאות־הכבוד שלו שקולה בד בבד כנגד מדת כחותיו. שיעור גבתו של מגדל נקבע לפי שיעור רחבו של יסודו. כל אדם יש לו סגולת הכח ליצור דבר מיוחד במינו ואין סגולה זו מצויה אצל שום אדם אחר. החאמרותו של אדם, כי יש לו יעוד אחר וכי הוא קירא מלידה למלאות משלחת מיוחדת ויש, אותות ומיפתים חיצוניים, המכבדילים אותו בתור איש המופת מיתר בני־האדם הפשוטים – אינה אלא פנטיזמוס ומוכיחה על טמטום־המח, המונע את בעליו מהבין, כי רוח אחת חיה בקרב כל הבריות כלן, בלי משוא־פנים. כיון שאדם עושה את מעשהו, הרי הוא מביא בכך את הבריות לידי הרגשת החסרון, אשר רק בידו למלאותו והרי הוא עצמו יוצר את החוש, הממציא לו הנאה ותענוג. מתוך שהוא עושה את מעשהו, הרי הוא מפתח את עצמו. זוהי אחת מן המגרעות של הדברנות בקהל, שאין היא נותנת לנו להוציא על־ידה את כל רוחנו באין מעצור. בזמן מן הזמנים בן הצורך הוא, שלא רק כל דברן, אלא כל אדם ישלח רסן מפניו ויביע באין מעצור ומעומק־לבו אותו הכח ואותה הדעת המצוים בקרבו. מעשים שבכל יום הוא, שאדם תוקע את עצמו לתוך הפרטים המצוים, הכרוכים במעבדו ועסקו, שהוא עוסק בו, והרי הוא מטפל בו ככלב זה, המהפך את שפוד־הצלי שעל־גבי האח. מתוך כך הוא נעשה לחלק מחלקי המכונה שהוא מניע, תחת אשר האדם שבו עובר ובטל מן העולם. כל זמן שלא הכשיר את עצמו להתגלות לפני אחרים במלא שיעור־קומתו ובמלא ערכו, עדיין לא מצא את תפקידו. תפקידו זה צריך לשמש לו מוצא להביא על ידו את אפיו לידי גלוי ולהמציא לו מתוך כך את היכולת להצדיק את פעלו בעיני אחרים. אם פחותה ונקלה עבודתו, יאציל עליה מהור מחשבתו וטיבו. כל מה שהוא יודע וחושב, כל מה שלפי השגתו כדאי והגון הוא להיות נעשה, את כל זה יודיע לאחרים ואם אין, מעולם לא יוכלו בני־אדם להכירו

יפה ולהעריכו כראוי לו. כמה מן השטית היא, כשאתה תופס רק את הצד הפחות והחיצוני של הדבר שאתה עושה, תחת להפוך את הדבר הזה לכלי שמוש נוח ומסוגל, לגלות על־ידו את טיבך ואת מגמותיך.

אנו מוקירים רק אותם המעשים, אשר זה כבר היו לתהלה בפי בני־האדם ואין אנו שמים אל לב, כי כל מעשה, אשר בכחו של אדם לעשותו, יכול להעשות גם באופן נעלה. סבורים אנו, כי הגדולה מורשה היא, הכרוכה במעמדות ובחובות ידועים, במשרות ובמקרים ידועים, ואין אנו שמים אל לב, כי עלול הוא פגניני להפיק תענוג־ינפש מתוך נימה של בני־מעים, ואייל־ינשטיין – מתוך תיף־הפה, ונער חרוץ אצבעות – מתוך פסות־נייר שהוא גזור במספרים, ולאנד זיאר – מתוך חזיר, ואחד הגבורים – מתוך אהלי־דלים וסיעת בני־אדם עלובים, שהיה חבוי ביניהם לשעבר. מה שאנו קוראים לו בשם חנאי־מצב קשים או חרה השוכה ונקלה, אינו אלא אותם התנאים ואותה החברה, אשר הפואסיה שלהם טרם נכתבה על ספר ואשר היכולת בידכם לעשותם לחמדתי־לב ולתהלה כדברים אחרים שכמיתם. בעסקי ההערכה שלנו נקז לנו למופת את המלכים, את מעשי הכנסת אורחים למיניהם, את קשרי המשפחה, את מקרי המות המעציבים ואלפי דברים אחרים כרומיהם מעריכה המלכות הערכה המיוחדת לה, וכל רוח שיש בה משל הוד־מלכות תעשה גם היא כמעשה. ליצור בכל עת ובכל שעה הערכות חדשות – אך זוהי גדולה לאמתה.

כל מה שאדם עושה, הרי זה קנינו, מה בצע לו בפחד? מה בצע לו בחקוה? כל כחו וגבורתו אינם אלא בו בעצמו. לעולם יהא רואה כטובו הקים והמתמיד רק מה שמוטבע ועומד בטבעו ומה שעלול לעלות ולצמוח מתוכו ומגבו, כל זמן שהנשמה בקרבו, יבאו נא ויעברו נכסי ההצלחה כעלי־עצים בקיץ; פור יפורם לכל רוח, כאותות בני־חלוף של כחיצירתו, אשר אין קץ לו ותכלית.

יהי לו לאדם מה שלו באמת. הגניוס של האדם, הלא היא אותה הסגולה המיוחדת, המברלת אותו מיתר היצורים, כשרון התפיסה לגבי סוג ידוע של השפעות, בחירת הדברים הנאותים לו ודחית הדברים שאינם נאותים לו – כל זה מיוחד וקובע לפניו את מהות צביונה של תכל. האדם שיטה הוא, סדר־דברים פרוגרסיבי, פרינציפיון בורר, יצור הכונס אליו ככל מקום את הדומה לו. מכל המון הדברים, הסובבים ומקיפים אותו, אין הוא נוטל לעצמו אלא מה שהוא שלו. דומה הוא לאותן הקורות, שמורידים אותן מעל החוף אל תוך הנחל, כדי לעצור על־ידן בעד העצים הצפים על־פני המים. או לאבן שואבת בקרב סכנות עשת. אותם המעשים, המלים והאנשים, החיים ושמורים בזכרונו, מבלי אשר יוכל לברר לעצמו את סבת הדבר, באמת משתמרים בתוכו, מפני שיש יחס רוחני בינם ובינו; ואף על־פי שיחס זה אינו מובן לו עדיין, אין הממשות שלו מתמעטת בכך. הם משמשים לו סימבולים של ערכים, מפני שכחם יפה להסביר לו פרקים מתוך הכרתו, אשר לשוא היה מבקש מלים נאותות להם בצירי־הדבור המוסכמים, הלוקחים מתוך ספרים או משל רוחות בני־אדם אחרים. מה שמושך את הסתכלותי אליו, הרי זה שלה, כשם שאני יוצא אל האיש

הדופק על דלתי, בה בשעה שאלפי אנשים אחרים, שאינם גופלים בערכם ממנו, עוברים על פני ואין אני משגיח בהם כלל, די, שפרטי-הדברים האלה מדברים אלי. ספורי-מעשה אחדים, שרטוטי-אופי אחדים, מדות, מראות פנים ומקרים אחדים מתרשמים בזכרוננו רשום נמרץ, בלי שום יחס אל הערך שיש להם לכאורה, אם נבוא למוד אותם במדה הרגילה. יש יחס וקרבה בינם ובין מתות-הרוח שלנו. ערכם במקומו מונח ואל תבוז להם ואל תסתלק מהם, כדי ללכת ולבקש באורים ומעשים המצוים ביותר בדברי-ספרות. מה שלבך סבור עליי, כי גדול הוא, הרי הוא גדול באמת. הרושם הנמרץ הנעשה בנפש, אמת וצדק הוא לעולם.

זכות שלטון עליון יש לו לאדם על כל הדברים החביבים על טבעו ועל הגניוס שלו. מכל מקום שבעולם יכול הוא לקחת את כל מה שהוא ברוחו; וכמו כן אין הוא יכול לסגל לעצמו שום קנין אחר, ולו גם התיינה כל הדלתות פתוחות לפניו; וכיוצא בזה אין שום כח שבעולם יכול לעכב בידו מלקחת את שלו כפי מדת נחלתו. כל הגניונוט שבעולם להסתיר סוד מפני אדם, שיש לו הזכות לדעת את הסוד הזה, יעלו בתהו. כי הסוד יתגלה מאליה. אותם מערכי-הרוח, שיש ביד אחד מידידינו להשרות עלינו, הרי הם שלטונו עלינו. יש לו זכות-בעלים על המחשבות הכרוכות בעקב מערכי-הרוח האלה. הכח בידו לחשוף את כל התעלומות אשר במעמדות זה. הרי זה חוק, אשר כל גדולי-המלכות משתמשים בו למעשה. כל המוראים של המהפכה הפרנצית, אשר הטילו פחד על אוסטריה, היו הסרייכח להכניע את הדיפלומטיה שלה. והנה שלח נפוליון לוינה את מוסיי די נרבון, אחד מבני האצילים העתיקים, שהיה מחונן בכל המדות, הנמוסים ותארי הכבוד המצוים במפלגה זו, באמרו, שמן הצורך הוא לשלוח אל האריסטוקרטיה העתיקה שבאירופה, אשר לאמתו של דבר אינה אלא מעין אגודה של פרנקמסונים, אנשים מבני סיעתה. ואמנם הצליח מוסיי די נרבון לחדור בזמן פחות משביעים ימים אל תוך כל התעלומות אשר לממשלת הקיסרות.

לכאורה אין לך דבר קל מדבר דברים, שיהיו מובנים לאחרים. אבל יש אדם, אשר יוכח עד מהרה לדעת, כי היות מובן — אין מחסה ומגן מעולה מזה: והאיש אשר סגל לעצמו דעה ידועה, יוכה ער מהרה לדעת, שדעה זו נעשתה לו למוסרה קשה מנשוא.

אם בלב אחד המורים כמוסה איזו דעה, שהוא מבקש להעלימה, סופה להעשות בכל זאת גלויה וידועה היטב לתלמידיו, ככל שאר דעותיו, שהוא דורש בהן ברבים. כשאתה יוצק מים אל תוך כלי, המלא זויות ועקמומיות, אך לשוא תאמר: „אין רצוני, אלא לצקת אל תוך זוית זו או אל תוך עקמומית זו“, כי המים יתפשטו במלאו הכלי כולו. בני האדם מרגישים בתולדותיה של התורה, שאתה מורה אותם, ומקיימים אותך, אך על-פי שאין ביכולתם להראות. כיצד משתלשלות התולדות האלה. הראנו נא קשת של עגול ומתימטיקן מומחה ימצא ויקבע על פיה את הפיגורה כולה. אנו דנים ולמדמים תמיד מן הנראה לעין על הסמוי מן העין. מכאן אותו הצד השובה הגמיר, שאנו מוצאים בין

אנשים חכמים, אשר חיו בדורות רחוקים זה מזה. אין אדם יכול לקבץ את דעותיו עמוק עמוק למדי, עד כי הזמן ובני-אדם הקרובים אליו ברוחם לא יוכלו למצוא אותן. אפשר שתורה נסתרה היה לאפלטון? כלום נשארה באמת תורתו נסתרה? כלום יש תעלומה, העלולה להיות נסתרה מעיניו של ביקון, של מונטין ושל קנט? ולפיכך אמר אריסטו על חבריו בצדק: „הם יצאו לאור ולא יצאו לאור“.

אין אדם יכול ללמוד דבר, כשאין בו ההכשרה הדרושה ללמודו, עד כמה שהענין לא יהא קרוב לעיניו ביותר. יכול כימיקן להרצות את תעלומותיו היותר חשובות לאחד הנגרים, מבלי אשר תרב בכך חכמתו של אותו נגר יותר – הן את התעלומות האלה לא היה מגלה לכימיקן אחר בעד כל הון שבעולם. הקדוש ברוך הוא שומרנו תמיד מפני אידיאות, שעדיין לא התבשרו כל צרכן. כך טיבן של עינינו, שאין ביכלתן לראות את הדברים הקרובים ביותר אל פנינו, עד שתגיע השעה ורוחנו תחבכר כל צרכה; רק אז אנו מבחינים בהם וכל אותו הזמן שלא היינו רואים אותם נדמה בעינינו כחלום.

כל היופי וכל הנעלה, שאדם רואה, אינם מצוים בטבע, אלא בו בעצמו. העולם כשהוא לעצמו ריק עד מאד ועל כל ההוד והתפארת, המתגלים בו, חייב הוא תודה לנפש האדם, אשר זה טיבה לעלה ולהדר את הכל. „הארץ ממלאה חיקה זיו תפארת“ – אבל לא זיוה שלה הוא. עמק טמפי, טיוולי ורומא אינם בלתי אם אדמה ומים, סלעים ושמים. יש אדמה ומים כיוצא בהם באלפי מקומות אחרים, אבל כמה דל כחם לעשות עלינו איזה רושם שהוא!

אין הדר השמש והירח, אופק השמים והאילנות עושה את בני-האדם יותר טובים ויותר מתוקנים; כשם שלא ראינו מעולם, שהמשגיחים בבתי אוצרות האמנות שברומא או משרתיהם של הציירים יהיו מצטיינים באיזו מחשבות רוממות ביותר, או שמהללי ביבליתיקאות יהיו חכמים מיתר בני-האדם. החן, המיוחד, אשר בהליכותיו של אדם חשוב ובעל דרך-ארץ, אין עין האכר הגס מבחינה בו כלל. דומה הוא לאורם של אותם הכוכבים, אשר זום טרם הניע אלינו דריי-מטה.

יכול אדם להתבונן אל המעשה שהוא עושה, החלומות שאנו חולמים אינם אלא תוצאות דעתנו והשגותינו בזמן שאנו ערים, הזיונות-לילה מכוונים ומתאימים התאמה ידועה לחזיונות-יום. חלומות-אימה אינם אלא הפלגת החטאים שחטאנו ביום. לפנינו מופיעים יצרי-לבנו הרעים כשהם לבושים צורות מבהילות ונתעבות, בין הררי האלפים יש אשר התייר רואה את צלו כששעור-גדלו התרבה כמדת ענק, עד כי כל תנועה מתנועות ידיו נראית איומה ביותר. „בני“ אמר איש זקן אחד אל נערו, אשר נבהלו מפני איזו דמות אשר במסדרון הבית האפל, „בני, מעולם לא תראו דבר, הרע מכם אתם“, וכמשפט החלומות כן משפט מקריי-העולם, אשר גם הם בני-חלוף המה במדה לא פחותה מהם ואשר גם בהם רואה כל אדם את עצמו והנה שעור קומת-ענקים קומתו, אלא ששוב אין הוא מכיר את עצמו. ערך הטוב אל הרע שהוא רואה, כערך הטוב אל הרע אשר בקרבו הוא. כל מדה ממדות רוחו נמצאת כשהיא מגדלת הנדלה

יתירה ברוחו של אחד ממכריו, וכיוצא בזה כל רגש מרגשות לבו. דומה הוא לקבוצת עצים מחומשת, אשר מכל צד שלא תמנה אותה, ממזרח או ממערב, סצפון או מדרום, תמיד אתה מוצא בה חמשה מקצועות; או לשיר בעל ראשי-תיבות, בין שראשי-תיבות אלה נמצאים בראשו, בסופו או באמצעיתו. ומדוע יפלא הדבר? הן דרכו של אדם להיות נוטה ביותר אחר נפש זו ולהתרחק מנפש אחרת, הכל לפי הצד השהו או הצד שאינו שוה אשר בינו ובינה, כי אכן רק את עצמו הוא מבקש בשקידה יתירה בבני חבורתו, ויותר מכן באומנתו, במנהגיו, בתנועות גופו, במאכלו ובמשתתו; וכשאתה מעיין סוף סוף בסביבתו, מיד אתה מכיר בדמות דיוקנו לכל תבניתה וצביונה.

אין אדם יכול לקרא, אלא מה שהוא כותב בעצמו. כלום עלולים אנו לראות דבר או לסגל דבר, חוץ מזה שהוא עצמותנו והיותנו? הן ראית מימך אדם חרוץ קורא את וירגיליוס, והלא משורר זה משמש אלף ספרים שונים לאלף אנשים. קח את הספר הזה בשתי ידיך וקרא בו עד כלות עיניך ומעולם לא תמצא בו מה שאני מוצא בו. אלמלי היתה לו לאחד הקוראים המשכילים זכות מונופול על החכמה ועל תענוגות-הנפש, שהוא שואב מתוך הספר הזה, מובטח הוא, שמזכותו זו לא יגרע מאומה גם עכשיו, לאחר שהספר תורגם ללשון האנגלית, כמו היה הספר כתוב בלשון נכריה ומזרה, שאין הבריות נזקקים לה. משפט ספר טוב כמשפט חברה טובה. אם תכניס אדם נקלה לבין חברת אנשים מהוגנים, לא תועיל לו כלום, כי אין הוא יכול להעשות לאחד מבני החבורה הזאת. דרכה של כל חברה להיות מגינה על עצמה. אותה חבורה בטוחה איפוא בטחון גמור מפחד קלקיל, ואין אותו אדם נקלט לתוכה, אף על-פי שגופו שוהה עמה יחד במדור אחד.

מה תועלת בדבר להלחם כנגד חוקי-הרוח הנצחיים, הקובעים את היחס שבין כל אדם לחברו לפי מדת הערך המתימטי אשר לקנינם ואשר למהותם? הנה גרטרודה דבקה נפשה לאהבה בגוידו: כמה חשיבות, כמה אצילות וכמה משל סגולות רומאי אמתי במראהו ובהליכותיו! רק החיים עם איש כזה קרויים חיים וכל מחיר שבעולם לא ישוה אליהם. והרי היא מאמצת את כל כחותיה ומרעשת שמים וארץ, למען השיג את מאויה. והנה היתה סוף סוף גרטרודה לאשה לבוידו; אבל מה יתרון לה בכל התפארת, בכל האצילות והגוי הרומאי אשר במראהו ובהליכותיו, אם לבו ומאוייו נתונים לסינט, לתיאטרון ולאולם הבייליארד והיא קצרת-ידי לשעשע את נפש בעלה הנאה ולמשכו אליה?

חייב אדם שיהיו לו בני-חבורה שכמותו. אין אנו יכולים לאהוב דבר זולתי את הטבע. הכשרונות המופלאים ביותר, המפעלים ההגונים ביותר הועילו יועילו לנו בלתי אם מעט; אבל קרבת הטבע וההתדמות אליו – כמה נאה היא קלות נצחונן עלינו! אנו באים במגע ומשא עם אנשים, הנודעים לתהלה ביפים ובמעלותיהם המצוינות והראויים להיות למופת ולפלא בגלל כשרונותיהם ויתרונותיהם. מבובזים הם את כל יכלתם וחריצותם לצורך השעה ולצורך הבריות, – אבל כל עמלם לא ישא פרי בלתי אם מעט מועיר. אמנם כדי שלא להיות כפויי-טובה, ודאי שחייבים אנו להביע את מהללם בקול רם. אבל הנה

מתקרב אלינו, אחרי ככלות הכל, אדם אחר הקרוב אלינו קרבת־רות, אה או אחות לנו על־פי טבעם ותכונתם, והתקרבות זו כל־כך קלה ונוחה, כל־כך מלבבת ונפשית כדם הנוזל בעורקינו, עד כי מרגישים אנו, כאלו הלך מאתנו איש ותחתיו בא איש אחר; אנו חשים, כי היתה לנו רוחה גדולה וכי שבה נפשנו אלינו; ויש במצב־הרוח שלנו מעין שמחת הבדידות. בימים, שהיינו שרוים בחטא, שטות היתה בידנו לחשוב, כי למען קנות לנו ידידים, מן הצורך לנו להסתגל אל מנהגי החברה, אל תלבשתה, אל השכלתה ואל הערכותיה. אפס ל־ידיד ל־י עלול להיות רק אותו האיש, המודמן ל־י על נתיבת־החיים של־י, שאני איני נוטה לצדדים מפניו והוא אינו נוטה לצדדים מפני, אלא הוא נולד תחת איתו אופק השמים, שאני נולדתי תחתיו, ובו חוזרים ונשנים כל הנסיונות, שנתנסיתי בהם אני. יש אשר אחד מפרחי תלמידי־החכמים שוכח את עצמו ומחקה את מנהגיו ומלבושיו של איש־העולם, כדי לזכות בבתי צחוק של אחת היפהפיות והרי הוא נמשך אחרי אחת הנערות הסוררות, מפני שעדיין לא נצטרפו מדותיו על ירי התאוה הקדושה, עד כדי להכיר לדעת את האשה המהוגנת עם כל הטהרה, התעלומה והתפארת אשר בנפשה, יהא אדם גדול וסיף האהבה לרדוף אחריה. אין לך דבר, שנענשים עליו עונש קשה כל כך כזולול בקרבת הנפשות, אשר רק עליה בלבד צריכה החברה להוטר, וכאותה קלות־הדעת ההוללה לבחור בחברים על דעת אחרים.

האדם קובע בעצמו את מדת ערכו. כלל גדול הוא, שהכל חיבים להחזיק בו, שאין אדם נהנה אלא מאותה החרות, שהוא נוטל לעצמו. פגוש לך את מקומך ואת מעמדך הראוי לך ודעת כל הבריות תהא נוחה מזה. אין העולם עומד אלא על הצדק. מתוך שויון־דעת גמור הוא נותן לו לכל אחד ואחד לקבוע את ערכו שלו, אם גבור הוא או פטפטן – אחת היא לו. אלא דבר זה ודאי הוא, שיהא מודד אותך באמת־המדה שלך המצויה בכל מעבדיך והויתך, בין שאתה זולל־עפר ומתכחש לשמך ובין שעניך רואות את פעלך מתרומם ומתעלה עד לב השמים כאחד הכוכבים המתרוצצים במסלוליהם.

ממשות כדומה לזו מתגלית בכל דבר למוד והוראה. אין אדם מסוגל ללמד אלא מתוך מעשים ולא מתוך דבר אחר, אם מוכשר הוא להרצות את עצמו ואת נפשו, סימן שיודע הוא להורות, אבל הוראת דברים לא הוראה היא. הנותן – הרי זה מלמד, והנוטל – הרי זה למד. אין הוראה, אלא אם כן אתה פביא את התלמיד לידי אותו המעמד או לידי אותו העיקר, שאתה עומד עליו. מתוך כך מתהווה התמזגות; נפשו נעשית נפשך ונפשך – נפשו. רק הוראה שכוו הוראה היא, ואין כל מקרה רע או חברה שאינה הגונה עלולים להאבד פן חתלמיד אבדן גמור את הברכה ואת התושיה אשר בה. אבל ההצעות, שאתה רגיל להציע, כשם שהן נכנסות לתוך און זו, כך הן יוצאות מתוך און זו. הנה אנו קוראים, כי מר גרנד ינאום נאום ברביעי לחדש יולי וכי גם מר הנד ישא משא לפני חברי אגודת המיכניקאים, אלא שאין אנו הולכים לשם, משום שיודעים אנו, כי האדונים הנכבדים האלה לא ירצו לפני הקהל את אשים שלהם ואת נסיונם שלהם, אפס אלמלי היה לנו המשפט לצפות. כי היואמים

האלה ידברו בהתגלות־לב, כי אז שום מכשולים ומעצורים לא היו מעכבים בידנו מלכת לשמוע את דבריהם. ולא זו בלבד, אלא שאפילו החולים היו מבקשים להיות נשואים במטותיהם אל בית האספה. אבל דרשה ברבים אינה אלא מרוצת כוס דוהר, אי־התגלות, סנגוריה, מחסום לפה ולא הרצאה, לא נאום ולא מהותו של אדם.

מדת־משפט שכוז שולטת בכל מפעלות הרוח. טרם באנו לידי הכרה ברורה, כי ענין, שנתפרש בדברים בלבד, עדיין לא נתברר ולא נקבע קביעות מסוימה. צריך הוא להיות נקבע מאליי, ואם לאו, אין שום כלל מכללי הדגיון או שום שבועה עלולים לברר וללבן אותו ברור ולבון הנראים לעין. וכיוצא בזה מן הצורך הוא, שכל פתגם וכל משל שנאמר יהי כולל בקרבו את טעם אמירתו.

הרושם אשר כל חבר פועל על דעת הקהל נמרד בדיוק מתימטי לפי עומק המחשבה האצורה בקרבו. עד כמה גדול כחו להמשיך את הלבבות? אם מעורר הוא אותך לחשוב מחשבות, אם הוא מקימך על רגליך בכח קול־מליצתו האדיר, מובטח הוא, שפעולתו על רוחות בני־האדם תהי רווחת, אטית ומתמדת; אבל אם דפי הספר אינם מורים אותך דבר, כלה יכלו עד מהרה כזובים בני־יומם. הסגולה לרבר ולכתוב דברים, שאין הזמן מבלם, היא — לרבר ולכתוב נכונה ובהתם־לבב. אותה הראיה, שאין כחה יפה להשפיע על המעשים שלי, מסופקני, אם מוכשרת היא להשפיע על המעשים שלך. ברם נקוט כללו של סידני בירך: „הוה מסחכל בלבך וכתוב!“. כל הכותב לעצמו, כותב לדורות עולמים. רק אותה ההרצאה, שעלתה בידך מתוך הנסיון שנסיית לתת ספוק לתשוקת־הדעת אשר בקרבך, ראויה לפרסמה ברבים. הסופר הקולט את החומר לחבורו מתוך אונזו ולא מתוך לבו, ידע ידע ששכרו המדומה יצא בהפסדו, ואף על־פי שספרו התפל זכה לתהלה מרובה ומחציתם של באי־עולם מכרות ואומרת: „כמה שירה! כמה גאוניות!“ הרי בכל זאת אין בו כדי לחמם את הלבבות. רק המועיל יש בו כדי להועיל. רק החיים יש בהם כדי להשפיע חיים; ואם גם התנפח תתנפח עד כדי יציאת־הנשמה, אי אתה נערך אלא כשעור־הערך, שאתה כדאי והגון לו לפי מעשיך. תהלת־סופרים אינה דבר התלוי במזל. משפט חרוץ על כל ספר אינו יוצא מלפני קהל הצעקנים מבני־סיעתו של המחבר, הקוראים את הספר תיכף ליציאתו לאור, אלא מלפני בית־דין, מעין בית־דין של מלאכי־השרת, מלפני צבור, אשר לא יקח שוחד, אשר לא ישמע לק־תחנונים ואשר אימה לא תבעתנו; הוא הוא הדרך את זכותו של כל אדם לפרסום ותהלה. רק הספרים שכדאים לכך זוכים לאריכות־ימים. שולים מזהבים, נייר מן המובחר וכריכות של עור מאדט וגם אכסמפלרים בחנם, הנשלחים אל כל בתי־עקד הספרים, אינם מספיקים לו לספר להאריך את ימי שמושו יותר מן הזמן המנוי לו לפי ערכו כשהוא לעצמו. אין הספר יכול להנצל מגור־דינו אפילו אם מחברו מבני־נסיכים או מבני־מלכים הוא. בל־קמור, קוציבו או פולוק אינם מתקיים אלא לילה אחד, אבל משה והומירוס קימים לעד. בכל דור ודור אין בעולם אלא תריסר אנשים, הקוראים ומבינים את אַל־טין: אין במספר מועט שכזו כדי לפרנס

אפילו את ההוצאות של מהדורה אחת מספריו, ואף על-פי כן מתנחלים ספריו במלואם מדור לדור בעבור השרידים היחידים האלה, כאלו הקדוש ברוך הוא בעצמו מסרם לידם. כל ספר לא נכתב אלא מאלי"ו אומר בנספ"י אריכות ימיהם של כל הספרים אינה נקבעת לא מתוך השתדלות מאהבה ולא מתוך השתדלות משנאה, אלא מתוך כובד-המשקל המיוחד להם, או מתוך הערך הפנימי, שיש לו לתכנם בשביל רוח-האדם, הקימת קיום שאינו פוסק. אף תדאג יותר מדאי על-דבר ההארה הנצרכת לפסלך - אמר מיכאל אנג'ילו לאחד מפרהי הפסלים - האור אשר ברחובה של עיר יגלה את ערכו כראוי.

כיוצא בזה נמדת תוצאתה של כל עלילה לפי עומק הרגש, אשר הולידה, אדם גדול לא היה יודע, כי גדול היה, מן הצורך היה שתעבורנה מאה או מאתים שנה עד שיחגלה הדבר. מה שעשה, לא עשה אלא מפני שמוכרח היה לעשותו, מעשהו היה הדבר הכי-טבעי בעולם והוא צמח ועלה מתוך מסבות צרכי השעה. אבל עכשיו כל דבר שהיה עושה, אפילו הרמת אצבעו או אכילת לחמו, נראה לנו גדול ורב-ערך ומקיף הכל והיה לחוק וליסוד מוסד.

אלה הם גלויי הגניזים של הטבע במקצועות מועטים; הם מתוים אח מהלך הזרם כלו. אולם זרם זה של דם הוא; כל טפה וטפה ממנה מלאה חיים; אין האמת מנצחת נצחונות בודדים; כל הדברים שבעולם כלי-תשמישה הם, - לא רק העפר והאבנים, אלא אפילו השגנות והשקרים, לדברי הרופאים, אין חוקי המחלות נופלים ביפיים מחוקי הבריאות. הפלוסופיה שלנו מימינה היא ואף על-פי כן מסתיעת היא ברצון בהוכחות, הלקותות מתוך דברים ומעשים משמאילים, כשם שכל צל מוכיח על מציאות השמש. גזרת אלהים היא, שכל מעשה ממעשי-הטבע מוכרח להעיר עדות.

אפיו של אדם הולך ומתגלה מאלי"ו בכל עת ובכל שעה. העלילות והמלים קלות-החלוף ביותר, הוות-הפנים, המעירה על החפץ לעשות מעשה, רמיוה קלה לכונה כמוסה - כל אלה מביעים את אפיו של אדם. כשאתה עושה מעשה, הרי אתה מראה את טיבך, וכשאתה יושב דומם וכשאתה ישן, הרי אתה מראה גם כן. סבור אתה, שמשום ששתקת בשעה שאחרים דברו ולא חזית את דעתך על מאורעות הזמן, על הדת, על העבודות, על הנשואים, על הסוציאליסמוס, על חברות-הסתרים, על בתי-הספר, על מפלגות ועל אנשים, הרי הבריות מצפים בתשוקת-נפש למשפטך כאף גלוי של חכמה, הכמוסה ונצורה לשעת-הכושר. אבל טעות היא בידך! כי שתיקתך מדברת בקול קולות. אין אורקל בפך לגלות: והאנשים הקרובים אליך יודעים, שקצרת אתה לעזור להם; כי האורקל מדבר ואינו שותק. הלא החכמה תקרא וחבונה תתן קולת?

גבולות איומים הציב הטבע לכחות ההתחפשות וההתנכרות, האמת רודף באכזריות באברי-הגוף הממרים, אומרים, כי פניו של אדם אינם משקרים לעולם. הרוצה שלא ירמוהו, ילמד לדעת את החליפות אשר בתחוח-הפנים, כשאדם מדבר אמת ברוח-האמת, עיניו מזהירות כוזהר הרקיע. אבל אם כוונה נחמכות בלבו והוא מדבר שקר, עיניו עכורות ונבטות לצדדים.

סח לי פעם פרקליט מומחה אחד, שמעולם לא היה מתירא, שמא ישמיע על הדיינים עורך-דין שאינו מאמין בלבו, כי האיש שהוא טוען לו ראוי שיזכהו בדין. אם אינו מאמין בזה, הרי למרות כל טענותיו ומחאותיו יתגלה לא-אמון זה שלו לבית-דין והיה ללא-האמון שלהם. הלא הוא זה אותו החוק עצמו, אשר על פיהו כל מפעל אמנותי מאיזה סוג שיהיה מביא אותנו לידי אותו מעמד הרוח עצמו, שהאמן היה שרוי בו בשעה שיצר אותו. דבר שאין אנו מאמינים בו, אין אנו יכולים להביעו כל-צרכו, עד כמה שלא נחזור הלוך וחזור על דברינו. הכרה זו עצמה הביע סודנבורג בתארו חבורת אנשים מעולם-הרוחות המתניעים לשוא לבטא דעה שאין הם מאמינים בה; אין הדבר עולה בידם, עד כמה שלא עמקו ולא העוו את שפתיהם העויות איומות. אין מעריכים לו לאדם כפי ערכו. ללא-הועיל היו כל הסקרנות שלנו לדעת, מה דעתם של הבריות עלינו, ולא פחות מכן ללא-הועיל הוא כל החשש שאנו חוששים, שמא יכוסה שמנו במשאון. אם מכיר אדם, שיש לאל יד לעשות דבר — שהוא יעשנו יפה מאיש אחר זולתו — מובטח הוא, שהמעשה הזה יתפרסם בין כל הבריות והכל יכירו בו. העולם מלא ימי דין ומשפט, ובכל אספה, שאדם נכנס לתוכה, ובכל מעשה, שהוא עושה, שמים ומעריכים אותו וטובעים עליו חותם. בתוך כל חבורת נערים, הצוהלים ומתרוצצים בחצרות וברחבות, שמים ומעריכים במשך ימים אחדים הערכה מדויקת את כל מי שנטפל אליה מחדש ומציינים אותו ציון המכוון לו, כאלו היו בודקים אותו בדיקה יפה על-דבר כחו, חריצותו וטיבו. אל בית-הספר נתקבל תלמיד חדש, הבא מבית-ספר זר ורחוק מכאן. לבוש הוא מלבושים יותר נאים ובכיסו כל-י צעצועים שונים ופניו מלאים יהירות והרי הוא מתגדל ומתנשא; אבל אחד התלמידים הישנים אומר אל לבו: „אין בכך כלום; מחר ונדע מה טיבו של זה.“ — אדם זה מה פעל? שאלה נשגבה זו מנסרת בעולם ובוחנת את בני האדם ושמה לאל את כל תהלת-שוא. יכול שחצן לתפוס לו מקום-כבוד כאות-נפשו ואפשר שלמראית-עין אינו נבדל בשעתו אפילו מהומירוס או מושינגטון, אבל אין בכך כלום כדי להטיף אפילו ספק כל-שהוא בכשרונותיו המיוחדים והאמתיים של כל אחד מילודי-אשה. הנוטל גדולה לעצמו, אין יכלתו בלתי אם לשבת בחבוק-ידיים, אבל לא לפעול ולעשות. הנוטל גדולה לעצמו לא יכול מעולם להתראות כעושה מעשה נשגב ומרומם באמת. הנוטל גדולה לעצמו לא כתב מעולם איליאדה, לא הכה אחר את קסרקסס, לא הביא את העולם בברית הדת הנוצרית ולא בטל את העברות.

כמדת הצדקה המצויה, כן מדת התגלותה בעולם; כמדת הטוב המצוי, כן מדת ההערצה שמעריצים אותו. כל השדים והמוזיקים נותנים כבוד לצדקה. כת נעלה, נדיבה ומסוגלה למסירות-נפש תהי תמיד למורת-דרך לבני-האדם ולמפקדת עליהם. מעולם לא נאבדה לבטלה מלה שנאמרה ביושר ובתם-לבב. מעולם לא עלה בתהו מעשה, שיש בו מגדיבות-רוח, אלא תמיד נודמן לו לב, אשר קדמו וקבלו בברכה, כדבר הבא בהסחה-דעת. אין מעריכים לו לאדם אלא לפי ערכו. מהותו נחרתת מאליה באותיות מזהירות בפניו, כדמות

ובגורלו. הסתר-פנים לא יועיל לו כלום, וכיוצא בו גם לשון מדברת גדולות. הודאה מבצבצת ועולה מתוך ברק עינינו, מתוך בנות-הצחוק, ברכות-השלום ולחיצת-היד שלנו, חטאו של אדם מנבל אותו ומבטל את עקבות כל רושם טוב שיש בו, אין הבריות יודעים, מפני מה אין הם סאמינים לו, אבל האמן לא יאמינו לו. פשעו משהו לעיניו ברק-זכוכית, חוקק בפניו תוי-שפלות, פוחס את חטמו, טובע חותם של חיה על קדקד-ראשו ומתוה על מצחו של מלך את הכתובת: „אי שוטה! אי שוטה!“

אם אינך רוצה, ששמך יקרא על המעשה, שאתה אומר לעשות, אל תעשה. יכול אדם לשנות את טעמו ולהשתנות בערבות-המדבר, אבל כל גרגיר-חול יהא נראה כאלו הוא מתבונן אליו. יכול הוא להתבודד ולאכול את לחמו יחידי, אבל את תעלולי שטותו לא יוכל להעלים, פנים נעים, מבטים כמבטייבהמה, מעשים נאלחים וחוסר ידיעות נצרכות — כל אלה מכריזים ואומרים מה טיבו של זה. כלום יוכל איזה טבח, איזה בן-אדם, ששמו ציפינג או יצחילו, להיות נחשב בטעות שהוא צינג או פולוס? קונפוזיוס היה אומר: „היעלם אדם? היסתר איש?“

מצד אחר אין פחד לנגד הגבור, פן מעשה הצדק והגבורה אשר עשה ואשר מנע את עצמו מלפרסמו ברבים, לא יודע בעולם ולא יזכה לתהלה. האחד יודע אותו — הוא עצמו — והוא מושפע על-ידו נחת-שלוה ונדיבות-רוח, אשר סופן לפרסם את המעשה הנעלה ההוא פרסום יותר נאה מהרצאתו בדברים. הצדקה אינה אלא התזקה מתוך מפעל ומעשה בטבע הדברים, וטבע הדברים אף הוא נותן לה לצדקה כח ושלטון. כל עיקרה של הצדקה לא בא אלא להעמיד לעולם את היש והממש במקום המדומה ומראית-העין, ואכן רק אמת נשגבה שמה בפי אלהים את הדבור „אהיה!“

כלל זה אתה למד מתוך החקירות האמורות: הוה הויה ממש ולא למראית-עין! הבה נכניע את לבנו. הבה נהנה מעל מסלות אלהים ותקופותיהן את יהירותנו ורהבנו, אשר אפס ותהו הם. הבה נשכח את כל חכמתנו, אשר בת העולם הזה היא. הבה נמעט את דמותנו וגשים את מבטחנו בכח אלהים ונלמד לדעת, כי רק האמת לבדה מעשרת ומרוממת.

כשאתה בא לבקר את ידיך, למה לך להצטדק על אשר לא בקרת אותו קודם לכן ומתוך כך אתה מבלה את זמנו לבטלה ומולול במעשה אשר עשית? בקרהו נא עכשיו. עשה שירגיש, כי בדמותך ובצלמך באה לבקרהו האהבה העליונה, אשר אתה הנך אחד הפחותים שמכליית-שמישה. או למה אתה מענה את נפשך ואת נפש ידיך, בהוכיחך את עצמך בסתר לבך על אשר לא עזרת לו קודם לכן או לא הענקת ממתנותיך וברכותיך? היה לו אתה למתן ולברכה, יהי נוגה-זרחך נוגה-אמת ולא קרן-אור הגאולה מתוך מתן ותקרובת. אנשים מצוים אינם אלא מעין התנצלות והצטדקות ולא בני-אדם ממש; הם כופפים את ראשם, מצטדקים ארוכות וקצרות בראיות והוכחות מפורטות ומוסיפים מראית-עין על מראית-עין, משום שחסר להם העיקר.

נפשנו מלאה מאותן הויות-החושים, אשר כל עיקרן אינו אלא הערצת

הגדולות. אני קוראים לפיטן בשם בטלן, משום שאיננו פרוידנט, סוחר או סבל, אנו מוקירים את אחד המוסדות ואין אנו מתכוננים, שיסודתו כמחשבה זו שאנו הורים והוגים כלבנו. אפס עסקנות אמיתית אינה מצויה אלא ברנעי דממה, תקופות-חינוך אינן מסתמנות על ידי מאורעות גלויים וידועים, כגון בחירת משלח-יד, נשואים, השגת משרה וכדומה, כי אם על-ידי מחשבה חרישית, הבאה עלינו בשעה שאנו מטילים בדרך לתומנו, על ידי מחשבה הבוחנת ומבקרת את כל אורח-חינוך ואומרת: „כך פעלת, מי יתן ופעלת לא כך, אלא כך. וכל ימי שנותינו הבאים משמשים ומטפחים את המחשבה הזאת כמשרתים נאמנים וממלאים את רצונה כפי יכלתם ומאדם. בקורת זו או תקון מעות זה הוא כה שאינו פוסק, הנוקב ויורד אל תוך כל ימות חיינו ומשמש לנו קו ומשקולת, תעודת האדם ותכלית רגעים כמו אלה בחייו היא להגיה עליו אור גדול, אשר יחדור אל תוך-תוכו, ולהביא אותו ליד-יכף, שהתקן ימלא באין מעצור את כל היותו, עד כי כל מקצוע ממצצוע חיינו, אשר נתן את עינינו בו, יהא מעיד עדות נאמנה על תכונתו וטיבו, בין שמקצוע זה הוא מאכל-שלחנו, הליכות-ביתו, מנהגי-הדת שלו וסיעת-חבריו, ובין שהוא שמחתו, זכות-הבחירה שלו ומחלוקת-הדעות שלו. עכשיו אין האדם עדיין בריה אחת, אלא כמה רשויות משמשות בו ואין קו-האור יכול להדור אל תוכו; אין הוא שקיף עדיין ועין רואיו מחבלבלת בגלותה בו המון נטיות שונות וחיים, שאין אחדות בהם.

מפני מה אנו רואים חובה לעצמנו לזלזל מתוך ענות-השקר המצויה בנו, בככורנו, ככוד-האדם, וכצורת-הויה זו, שנבקעה לנו מטבע ברינתו? אדם הגון שמח בחלקו, אני אוהב את אפמינונדס ומוקירו, אלא שאין אני רוצה להיות אפמינונדס. סבור אני, שיותר מן הצדק הוא לאהוב את העולם שבזמן הזה מאהוב את העולם אשר בזמנו. ומודה אני על האמת, שאין אדם עלול להרגיזני אפילו רוגו כל-שהוא באמרו אלי: „הוא היה עסקן ואתה יושב בחבוק ידים“. טובה בעיני העסקנות, כשיש צורך בה, אלא יש אשר גם הבטלה טובה היא, גם אפמינונדס, אם היה איש ככל אשר אני סבור עליו בלבי, היה יושב בחבוק-ידים מתוך שמחה ושלום, אלמלי היה גורלו גורלי. השמים רחבים לאין-קץ ויש בהם די-מקום לאהבה ולגבורה לכל חליפותיהן ותמורותיהן. למה לנו להיות עמלים וטורחים במדה נפרזה ביותר? לאמתו של דבר העסקנות והבטלה – ערך אחד לשתיהן. חלק אחד מן העץ יוקח לעשות ממנו שפשפת, ומשנהו – לעשות ממנו מסעד לגשר; טיבו של העץ מתגלה בשניהם כאחד.

אין רצוני לזלזל בערכה של הנפש. דבר קיומי בכאן מוכיח לי הוכחה ברורה למדי, שצורך היה לה לנפש בכלי-תשמיש בעולם הזה, וכי יכול אני שלא לקבל את התפקיד שנטל עלי? וכי אפשר לי להעלים את עצמי, להשתמש ולמעט את דמותי מתוך הצטרקות שאינה בעתה ומתוך ענוה גאותנית ולצייר ברמיזי, שקיומי בעולם מעשה-החופצה הוא מצדי? שזכותי להתקיים פחותה ונופלת היא מזכותו של אפמינונדס ושל הומירוס? או שהנפש

אינה יודעת את צרכיה שלה? חוץ מזה, אם גם אסתלק מן החקירות בעצם הענין, אין לי שום סבה להיות שרוי ברוגז ומורת-רוח. הנפש הנדיבה זנה ומפרנסת אותי ופותחת לפני בכל יום שערי אוצרות חרשים של כח ותענוגות שמחה. איני רוצה לבעוט בשפע הטובה המופלגת הזאת רק מפני ששמעתי שמועה, כי לאנשים אחרים נתגלגלה ובאה בצורה אחרת.

והוץ מזה, מפני מה עלינו להיות חתים ונמוגים מפני השם, עסקנות? אין זו אלא תרמית-החושים ולא יותר. יודעים אנו, שהמחשבה אם כל מעשה היא, הרוח העלובה נקלה היא בעיני עצמה ואין היא רואה שום חשיבות לעצמה אלא אז כן סגלה לה איוה סימן היצוני, כגון מאכלי ההודים, אדרת הקוקרים, אספת-התפלה של הקלויניסטים, חברה של גמילות-חסדים, נדבה גדולה, משרה חשובה, או איוה מעשה היוצא מגדר הרגיל, המעיד עליה, שיש בה איוה ערך שהוא. אולם הרוח רבת-העושר מוטלת בחמה ונרדמת והיא היא עצם הטבע. חשוב מחשבות - מעשה הוא.

אם באמת נוקקים אנו למעשים גדולים, יהיו נא איפוא מעשינו אנו גדולים. כל מעשה וכל מפעל עשוי להתפשט עד לאינסוף ואפילו הפחות ביותר נוח להתמלא אור-שמים ולהיות מתנפח והולך עד כדי להאפיל את השמש ואת הירח. הבה נבקש נא אותו השלום היחידי, אשר יסודתו באמונה בנו בעצמנו. הבה אשמר נא את משמרת חובותי. למה לי לנוע על המחוג והפלוסופיה אשר בהסטוריה היונית והאיטלקית, בטרם זכיתי את נפשי בעיני מיטיבי ואנשי-חסדי? איככה אעז לקרא את דברי מסעי-המלחמה של ושינגטון, בעוד לא ענית על המכתבים, אשר הריצו אלי ידידי ורעי? האין זה ערעור של אמת כנגד חלק גדול מספרי-הקריאה, שאנו מצוים אצלם? הרי אין זו אלא הזנחה מתוך קטנות-הנפש את מעשנו אנו, בכרי ללשוש עין אל מעשי אחרים. הרי אין זו אלא סקרנות. בירון אומר על דויק בנטינג:

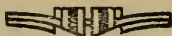
גְּלִי דַעַת, מַה יְדַבֵּר אֵלֶּה אֶלֶּה.

כזאת הייתי אומר על התשמיש הנכער, שאנו משתמשים בספרים; מתוך שלא ידע, מה יעשה, לפיכך קרא בספרים. איני יכול להעלות על דעתי במה אכלה את זמני והנה מורמן לירי הספר, מאורעות חיי ברנט. גמילות-חסד מאין כמוה היא, שאני עושה לברנט, או לגינירל שילר או לגינירל ושינגטון. הלא מן הצורך הוא, שזמני יהא יקר כזמנם שלהם, והמאורעות שלי ורשת המסכות והיחוסים שלי יהיו יפים כשלהם או כשל כל אחד מהם. הרי מוטב שאעשה את מעשי נאיב כליכך, עד שבטלנים אחרים, אם תהי הבררה בידם, יוכלו להשוות את הרקמה, שרקאתי אני, אל רקמת האנשים הללו ולמצא, שאין היא נופלת מן המובחרה משלהם.

לידי אותה ההערכה הנפרזה, שאנו מעריכים את יכלתם ומאדם של פולוס ופריקלס, ולידי אותו הזולול הנפרז שאנו מזוללים ביכלתנו ומאדנו אנו, אנו באים מתוך חוסר עיון והסתכלות באחדות טבע בני אדם ושויונו. בונפרטי היה מוקיר את האדם רק לפי זכותו ובדרך אחת היה משלם גמול

לאישי-הצבא המעולה, להוזהב-כוכבים המעולה, למסורר המעולה ולמשחק המעולה. הפיטן משתמש כשמותיהם של ציור, טמרלן, בונדוקא, ביליור; הצייר משהמש בספורים הידועים על-אודות הבהולה נריס, על אודות פולוס ופטרס. אבל מתוך כך אין הוא מהבטל מפני טבעים של האנשים הארעיים הללו, מפני גבורי-עולם הללו. בשעה שהמסורר כותב דרמה טובה באמת, הרי הוא עצמו נעשה ציור ולא אקטור המשהק את ציור. באותה שעה הרי אותו אמוך-המהשבה גופו, אותה סערת-הנפש הטהורה גופה, אותו ההתול הדק גופו, אותן תנועות-הרוח המהירות, הרוממות והמרצות לאין-הכיל, ואותו הלב גופו, הנעלה כלי-כך, המכיר את ערכו, העשוי לבלתי-חת, המוכשר לרומם על גלי האבתו ותקוהו את כל מה שנחשב בעולם לדבר של קים ורבי-ערך — ארמונות, פרדסים, ממון, אניות וממלכות — והמגלה את כל יקרת השיבות, שאין ערוך לה, מתוך הבוז שהוא מבזה את כל ההבלים הנוצצים האלה היקרים לבני האדם, — כל הדברים האלה קנין המשורר הם ובכח כל אלה הוא מעורר ומושך לב גויים ולאומים. האמן יאמין האדם באלהים ולא בשמות, במקומות ובאישים. הבה תתגשם הנפש העליונה בצורת אחת הנשים העלובות, הניגות והגלמודות, בצורת איזו אשה ששמה דינה או חנה, ותצא עמה לעבוד ולשרת, לטאטא חדרים או לשפשף מסדרון-בית, ואף על-פי כן אין קרני זיוה המזהירות נתנות להאפיל עליהן או להעלימן, ונהפוך הוא, כי עוד מעט והיתה עבודת הנקיון והשפשוף בעיני הבריות מצשה נשגב ונהדר, גולת-הכיתרת הרר הזוהר של חיי האדם וכל בני-האדם ישלחו את ידיהם ביעים ומנקיות, עד אשר תתגלגל הנפש העליונה לפתע פתאום בצורה אחרת ועלילה עלילה אחרת והיתה מעתה ציק-הפארה ועטרת הוד לראש כל הטבע החי. אנו הננו מודדי האור, אנו הננו עלה-הזהב ופח-הבדיל הנוח להתרגש התרגשות חשמלית, אשר על ידו נמדד שעור צבירתו של החומר הדק והענוג. אנו מכירים ומבחינים את פועל האמת אשר לאש-האמת, המבצבצת ועולה מבעד לכל קרום וקרום אשר לרבבות אלפי המעטפות, שהיא מעוטפת וכרוכה בהן.

תרגם מאנגלית י. ל. ברוך.

נסיון של השקפה אסתטיטית.

I

מה טעמו של עולם? למה נתנו החיים? כה נטרטו של משחק משונה זה של כאב ושנאה, של יסורים וחלומות-דמיון? התכלית איה?
כמה מוחות התחבטו בשאלה זו — „ראשים מזיעים במצנפות-שנה וראשים מעולפים בכובעי-חרטומים“.

ומרובות הן התשובות, יותר מדי מרובות. משוט-חבילות חבילות של תשובות הקיפו אותנו.

יש שמוצאים את ערך החיים בנוסריותם. לא נברא העולם אלא בשביל הצדק. מעשה-טובה אחד מצדיק אלפי-חיים, נותן תקון לכל הרע וההבל של דורות. אחרים, ההדוניים אומרים, כי העיקר — עונג החיים וששונם. לא נתנו החיים אלא לשמחה; היסטורים — אך כפרוודור אל השמחה, רע הכרחי.

ויש שכופרים בכלל בערך חיי היחיד כשהם לעצמם. אין טעם לחיי אלא עד כמה שהוא בן לחברה, אבר מאבריה. עיקר טעם החיים — שכלול הצבור והשלמתו, הפרוגרס המתחולל במשך דורות.

מרובות ושונות הן התשובות, אבל צד שוה אחד יש בכלן: הן תולדות ערך אחד בדברו; הן מותחות חוליה על חוליה. את ערך חיי היחיד עם כל אלפי הופעותיהם אין הן מבקשות בהם בעצמם, אלא מחוצה להם.

מבין המון ההופעות המתחלפות בשלל צבעיהן בוחרות הן להן קבוצה ידועה של הופעות — מוסריות, הדוניות, צבוריות — ושמות אותן ליסוד החיים לעמוד התיכון שלהם.

ולכן כל השיטות הללו — שוברן בצדן. תמיד מתעוררת השאלה: ערבך ערבא צריך, העמוד התיכון שמצאתם — הוא בעצמו על מה נשען? הנה טולסטוי אומר, כי אין האדם חי אלא בשביל להיטב לחברו, חוץ מזה אין לחיים כל ערך וטעם, אבל מיד תתעורר השאלה, שאין לדחותה בקש: אם אושר חיי כשהוא לעצמו לא יחשב למאומה, מדוע זה חשוב ונחוץ שחיי חברי יהיו

מאשרים ולמה זה אעמול אני בשבילים? מאי הוית דדמא דחכרי סומק טסי? אבל מלבד כל אלו יש עוד השקפת-עולם אחרת לגמרי; השקפה שאינה מבקשת לה נקודת-סמך מן החוץ. כשהיא רואה אדם חי, צוחק, הולך על רגליו אין היא שואלת: למה הוא חי וצוחק? בו בעצמו היא מוצאת את הטעם והיופי. הנה עב שטה, עב ארוכה ומסולסלה. אל תשאלו: למה היא שטה. היא יפה כל כך! בשביל השקפה זו אין גדול וקטן, אין דבר עומד ברומו של עולם ודבר קל-ערך. הררי לבנון ונמלה זוחלת בצשב, אודם-להי אשה ולחש הורשה — הכל חשוב, הכל יש לו ערך בפני עצמו. בכל יש יופי, בכל — קדושה וענין רב. זו היא ההשקפה האסמיתית על העולם, הרואה יופי בכל פנה ואבני-חן נוצצות לפניו בכל מקצוע. היא מעריכה כל דבר בפני עצמו, מבלי שתחלה ערך בערך. מהות האסמיתיקה, כמו שבאר החוקר הפֶּן, היא ההסגרה האיזולציה. היא מציגה כל דבר לבד — וכך היא דנה אותו.

מובן, שנגד השקפה זו בטלות כל השאלות, ששאלנו למעלה: מכיון שאין אנו חולים ערך אחר בחברו, אין כאן מקום לשאלה: הערך היסודי על מה נחבס?

למה הדבר דומה? להכדל שבין ההשקפות האסטרונומיות העתיקות לבין ההשקפה הקופרניקאית, החדשה.

שאלו הקדמונים: הארץ על מה נשענת? על העמורים. והעמורים על מהו על המים. וכן הלאה.

אנו מעבירים את השאלה מנקודה לנקודה, תחת הארץ התיצבו העמדים, אבל השאלה נשארה בתקפה.

לא כן ההשקפה הקופרניקאית. אין היא מבקשת כל מרכז בעולם. אף הארץ אינה מרכז. הארץ, הכוכבים — הכל זלזל על בלימה. אין גום טעונים נקודת סמך. אין מרכז בעולם, כל גלגל וכל כוכב — מרכז הכובד בו בעצמו, שאליו ישאפו חלקיו.

כך היא גם ההשקפה האכחיתית. כל עצם, כל דבר, כל הפועה חלויים, על בלימה. אין בשבילה עיקר ונפל. כל דבר — גוף קים בפני עצמו, כוב משקלו וכברו.

ובנין אב זה שהבאנו איננו דמיון חיצוני בלבד. יש כאן השפעה בלתי-אמצעית. העתיקים, שהורגלו לראות בעולם מרכז ידוע — הם בקשי מרכז גם בחיים. אף האמנים מצאו להם, עיקר בחיים — הם חארו את חיי הגבורים; הפסלים בקשו להם אידיאל יופי — את היופי השלם היו הוטבים להם, השאר — היה טפל וקל ערך.

השיטה הקופרניקאית הורתה, כי אין מרכז בעולם. בטל גם המרכז בחיי האדם. אין היים בלתי-חשובים. נולדה האכנות ודספרות הריאליטה, שאינה יודעת דברים קל-ערך, המטפית אף בנפש הכי-פעוטה ובחיים הכי-אפורים. בכל יש יופי, בכל יש למצוא אור.

השקפה זו היא חפשית, חפשית על פי עצם מהותה. שהרי שאר ההשקפות משעכדות ותולדות דבר אחד בחברו. הרשע אין לו זכות־קיום אלא בשביל הצדיק. הצער אין לו זכות־קיום אלא בשביל רגעי העונג. ההשקפה האסתיטית אינה יודעת כל זקה. ביד רמה היא משברת את כל הנחשתיים האוסרים את הדברים – וניתנת להם דרור. יחרב נא כל העולט כלו וישאר אילן עבות זה – יפיו לא יפגם אף כל שהוא.

השקפה זו היא מלאה אור, כל השקפה אחרת יש לה סיסטמה אסטרונומית, עם כוכבים וגרמים אפלים, עצמים מאצילי אור וכוכו־לכת יונקים. שמשו של האָתי הוא המוסר, השופך זיוו על כל דבר, שמשו של הדתי – האלהים. אבל בהשקפה אסתיטית אין אור שאול וור, כל הופעת־חיים – אף צל עובר, אף רמש קל מאציל זיו של יופי בפני עצמו. העולם נהפך לרבבות כוכבים לאין־ספורות. המשוטטים לדרכם, בנתיבות־האור שלהם.

II

האמנות מוצאת יופי בכל דבר, בכל הופעה.
...לא תמיד קל הדבר.

נקל לראות את היופי שחמונת־ניף, שבעבי יער ובברכה שיקטה. אבל מה נעשה בסמטא מרופשה וצרה? נקל למצוא את היופיו־ואת ההוד שבמסירות נפש; אבל מה יופי יש למצוא ברשע וביסורים שבעולם?
בשביל המורליסטן הדבר קל מאד. בשבילו יש „סולם“ של ערכים, יש עיקר וטפל. די לו לבסס את אותו מקצוע החיים, שהוא הושב לקדש־הקדשים שבהם – את הופעות המוסר. שאר העולם יהיה כשורורר לטרקלין נהדר זה – והכל מובן ופשוט.

אבל ההשקפה האסתיטית אינה יודעת להלק את העולם לעיקר וטפל. אצלה הכל בבחינת טרקלין. אין היא יודעת „תשובה“ כללית, שתפרק בבת אחת את כל השאלות. כל הופעה דורשת לה חקין בפני עצמה.
היחה ביד האמן מחרוזות של פנינים, השלוכות זו לזו, והוא נתק את החוט, ותחת המחרוזות האחת קבלנו רבבות פנינים, שנתפזרו כל אחת לעברה, ועתה נחוץ לבקש אחרי כל אחת, למצוא אותה בפנתה.
עולם האמן האסתיטי – אבני־יקר בודדות כאלה, המאירות כל אחת לבהה. כל אמן מוצא לו פנינה כזו ומגלה את המאור שבה. הוא בוחר לו מקצוע קטן משוק החיים, או מן הטבע, סוגרו במסגרת וסגלה את היופי שבו. תחת השאלה האחת – אלפי שאלות שונות.

האמנות מחאמצת לכבוש את כל פנות החיים בשביל היופי. הספרות הריאליית לקחה לה את החיים הכי אפורים והבינונים ומראה את ההוד שבהם. באו עוד אחרים – בודלר ואדגר פי – וכובשים בשביל האמנות גם את המתועב והאיום, כי יופי צריך להשפך על הכל.

הרבה פעמים הכבוש נעשה ברב עמל – כבוש אטי, חלקה אחר חלקה, של דת האור, אמנות היופי.

כל אמן ואמן, כל משורר ומשורר הוא מנושאי דגלה של אמונה זו ומלחמי מלחמתה. כל תולדותיה של האמנות החדשה הן קורות מלחמה זו עם אלפי מכשולים ומניעות.

יש מבצר אחד, שלאמנות קשה לכבושו. זהו מבצר יסורי האדם. באמת, יכולים אנו להתיחס יחס אסטיטי למעוף נשר — לשטף גל ולהתענג בשלזה על היופי שבהם. אבל אם רואים אנו בני אדם נרצהים ומפפרים בדמם — אם גם יהיה בתמונה עושר צבעים מבריקים — לא נוכל להתענג עליה. הרעיון על-דבר עונג כזה למראה גטיסת אדם חי הוא מתועב ומשוקץ כל כך, עד שזכרו זועה תאחזנו.

והלא האמנות מענגת אותנו בהזיונות יסורי אדם. רוב היצירות האמנותיות לוקחות להן לנושא את יסורי האדם. אנו הולכים אל התיאטרון ונהנים על צרותיה של מרים שטוארט או על מצוקותיו של המלך ליר.

אלא שאנו יודעים, כי היסורים מדומים הם.

כאן, לכאורה, עובר תחום בין האמנות והחיים. כאן, לכאורה, תחום שאין למלאוה.

כשאנו רואים ציור שקיעת החמה של אמן גאון, אנו מרגישים, כי היופי שגלה לנו האמן — כן המציאות לקח אותו, כי יופי זה הוא יפי החיים, אבל כשאנו רואים תמונה יפה של גוסס על ערשו, ואנו הולכים אל החיים ורואים שם אדם גוסס — אין אנו מוצאים שם כל יופי. ולכן לא פעם, בצאתנו כן התיאטרון מתמלטת מפינו הקריאה הבנלית: „כמה מכוערים החיים — וכמה כל זה יפה באמנות“. נדמה לנו, כי רק עולם חלומות רקמה לנו האמנות, שבמציאות איננו. נמצא, שהאמנות תולשת אותנו מן החיים, ותחת שהלמד אותנו לאהוב את החיים — היא מזהמת אותם, משניאה אותם עלינו, בגללו כוציאה דבה עליהם...

בודאי — כאן הוא מקום-התורפה של ההשקפה האסטיטית — כאן היא הסבה, שאמונה מלאה אור זו, אמנות-הופש זו לא תוכל להצדיק את כל החיים, לא תוכל לשלוט בלבבות בני האדם.

ושאר השקפות-העולם — הנמצאות הן במצב יותר טוב? האם יכולות הן להצדיק את יסורי האדם?

להצדיק כאב אם, המביטה על פרפורי בנה הגוסס; יסורי אדם, שנידון למוט ויודע את גור דינו... הלא „צדוק דין“ זה בעצמו יש בו חרוף וגדוף, הלול גס של „קדש הקדשים“ שבעולם — של כאב האדם. סוף סוף כל מיני „צדוק הדין“ אינם אלא פלפולים, תשובות גנובות — או שיש בהם צביעות מסותרת, או נסיון לבטל את קיומם, להכריז, כי כל העולם כלו אינו אלא חלום-דמיון, כמו שעושה הפילוסופיה האידיאליסטית.

אבל ההשקפה האסטיטית לא תוכל „לכפור“ ביסורי האדם: כי כל הופעה קימת היא בשבילה ויש לה ערך בפני עצמה. היא מוכרחת להביא את הכל, כדי שלא להשאיר כל תהונות רובצות וכל חלל ריק בין מכמני ההויה...

וכוף סף צדוק זה, שהיא מגיעה אליו, איננו צדוק מדומה, נכין הוא לא רק העינים הדמיון: הוא בא להצדיק את ההופעות שבעולם המציאות, כי האמנות אינה אלא הד קול החיים ואין בפרטה אלא מ: שבכלל החיים, טעות היא לחשוב, כי היסורים, יפים באמנות ומכוערים בחיים. לא — האמנות באה לתת תקון ליסורי החיים כמות שהם, לתת להם פתרון אסתטי, לא להרחיק מהם, כי אם לגלות את האור שבהם.

ונפלא הדבר — כי אותו מקום-התורפה, יסורי האדם, שלכאורה רחוקים הם כל כך מיופי — מושכים ביותר את לבם של האמנים. כשיהבת המושכת את הפרפר המוצא בה את כליונו, כן הפרובלימה של יסורי האדם מצודדת ומושכת את בעל ההרגשה האסתטית, אף שלמול צוק-סלע זה היופי שלו ישבר לרסיסים. רואים אנו, כי הרוב היותר גדול של היצירות האמנותיות, מן הטרגדיה והרומן עד הזמרה והציור, מטפלים דוקא ביסורי האדם, ולצערו ויגונו של עולם היא עצם גרעינם והליו שבשדרתם.

נראה נא איך הם באים לפתור שאלה זו,

שוטף לו נהר, שוטף לו ישר, ורנה לפניו סלעים מתרוממים, חוסמים את דרכו, אז יש שהוא מתנשא ועובר בעצף קצף, נלחם עם הסלעים הקשים ומתפוצץ לאפפי טפות.

ויש שהוא נבלע באדמה ויורף במעמקיה, טמין ובלתי-נראה. כך הוא זרם ההשקפה האסתטית, המנסה להקיף את כל החיים, לשטוף ולחדור אל כל הכנות היותר הבויות שבהם. בכגעו בצוק היסורים הוא לפעמים מתנשא ועובר.

הוא מתגבר ומרים את האדם הסובל, החליש והקטן. ביסורי האדם הוא רואה מלחמה — מלחמה עם מכשולי החיים, עם כל הכחות השנואים והמתנגדים לקיומו. האדם הוא גבור, הבא לכבוש את הכל, לנצח הכל. מה איכפת לנו, אם הוא נופל במלחמה אנושה זו? הוא נופל ועל ראשו זר-נצחון. כיסורים עצמם אין יופי. אבל זיו עליהם יש במלחמה, הלא בה התגלו רבבות כחותיו של האדם, אנטיגונוה מתה — אבל האם אין במיתתה יופי עליה, שלא היה מתגלה, אלו נשארה בחיים? ר' עקיבה בן יוסף הומת, אבל כמיתתו הטרגית עצמה — במלחמה נואשה זו התגלו כחותיו. כל החיים — הם טרגדיה אחת גדולה. כל התולדה — היא טרגדיה אחת גדולה.

האמנות מצדיקה את היסורים, בהשכה אותם לטרגדיה. אמנם, נראה, כאלו עליה — צורך ירידה היא. האמנות מרימה את האדם על, כדי להפילו, מאגרא רמא לבירא עמיקתא. כאותו המלך לשעה, ששמו עליו כתר-מלכות, כדי להתעלל בו אחר כך ולהתלוצץ בו. מין ערמה יש בהתנשאות זו של אדם למעלת גבור, שאחריה באה הנפילה ההכרחית, הפטלית, הנפוץ אל עברי פי פחת...

ואלה היסורים מחוסרי-הטעם ביותר — מה תהא עליהם? היסורים, שאין בהם יופי כי אם גועל גס, כמו יסורי המחלות, שאין בהם מלחמה וגבורים

יש רק קרבנות? יסורי חולי השחפת – חולי הכיפיליים, הנרקבים חיים – מכאובים אנושים של האישיאס – מה תעשה בהן האסתטיקה? כלום גם בהם יש טרגדיה?

נסה נא לרצוץ לעזוב את תחומי הנפש. נרד נא למעמקי הגוף – לפרוצסים המסתוריים המתחוללים בו. או נמצא גם שם דרמה – דרמה עם אלפי גבורים, אמנם, דרמה זו מתחוללת בלי נאומים מפוצצים ובלי מליצות נפוחות – מלהמה נואשה זו נקשרת בסתר מעין כל – בין תאים חיים המתנפלים על אויביהם מן החוץ, הגועים ואחרים קמים תחיהם למלא מקומם; מלחמת אורגניסמוס נאבק בהתמרמרות עם האויבים האורבים לחייו בכל רגע. דרמה זו לא נעשתה עוד נושא ליצירות אמנותיות, אבל היא ישנה, גם בה יש הרבה יופי – אפילו ברקמות המשונות שבריאית נגועה-השחפת, גם בה מתגלים ויוצאים לפעולה אלפי כחות חיים – ולכן, גם היא תוכל להיות חלק של טרגדיה החיים – ושלא דת החיים החפשית והמלאה אור.

יש בני אדם שהאסתטיקה לא היכל לנשוא על. הם מנוצחים מחלפת בריהם, ואיך תשים בניהם שיר מלחמה? חלשים ורפיאונים הם, ואיך יהיו לגבורי טרגדיה? כבדים ומרותקים הם אל האדמה, ואיך זה יתנשאו למעלה? מקבם והמלך ליר – גבורי טרגדיה הם, אבל מה יהיה רודין של סורגיוזב, ה"אחיות" של טשיחוב, ודומיהם? כאן בוחרת לה האסתטיקה דרך אחרת. במקום שהורם לא יתנשא על – יעניק ויבלע פניכה, הוא יורד אל תוך הנפש.

שם בנפש נחבא זרם היוכי. אם אין יופי בריאתו הנמקה של חולה-השחפת, אם אין יופי באומליה, נזירה-החיים המדוכא, הנה אם נסתכל בנפשו פנימה, וראינו את שירת היגון והצער, הגעגועים והזכרונות שבו – ומצאנו שם שירה טהורה, נשגבה. אם אין יופי בילד הגוע, אבל תפלת אמו על ערשו, הלא היא מרגלית של יופי. במקום שקצרה ידה של הדרמה – שם תשלוט הליריקה. כי כשם שיש ערך בפני עצמו לכל קרן-שמש, לכל קווצה שחורה, לכל עב כחולה דוקא כמות שהיא – כי כלן נימים הכרחיים בסמפונית הבריאה כמות שהן בלי שוני, כי כלן כוכבים מזהירים בפני עצמם – כן יש ערך לכל רגש נפשי, לכל פרפור נשמה, לכל זכרון עובר. מה הוא הליריקון, אם לא "סופר", הרושם לו דפים בודדים ומקריים מתוך מגלת הנפש? אבל כל צליליה חשובים כמות שהם. בכל אופן – אין יופי של האמנות יופי מדומה. זהו יפים של החיים עצמם – ממעמקיהם דולה האמנות את פניניה. אל מבצר היסורים היא באה משני צדדים, ואם אליו לא תוכל להכנס, היא מקיפה אותו מלמעלה וחותרת חתירה מלמטה: מעליו מתנשאת הטרגדיה, מתחתיו תשתפך שירת הליריקה. אבל לא לתלוש אותנו מן החיים היא באה, כי אם לתת להם תקן.

ומעל כל היסורים מתנשאת עוד פסגה – פסגת שלג קרה; גם אפיה תשאף האמנות. שם – שלטון המות... מה תעשה בו האסתיטיקה – היא המקימת כל הערכים, מה תעשה בבטולם ובאבדנם?

כאן אך סימן שאלה, אך תזיה ודומיה... והלא דוקא בשעת המות מתגלה ערכו האסטיטי של היצור, כי מעולם אין היצור כל כך בודד וגלמור, כל כך מוסגר לעצמו, כאשר ביום המות... במשך החיים עוד האדם קשור, או נדמה שהוא קשור באלפי חוטים אל מכריו, אל מולדתו, אל משרתו. אבל בא המות – וחלל ריק סביבו, והכל עוזבים אותו... ודוקא ברגע זה שהכליון בא עליו – מתגלה עצמיותו כמות שהיא, בודדה ומסוגרת, בלי כל מסוה וזיוף, כאשר לא תתגלה מעולם. ולכן – המות היא הופעה אסטיטית – איך שיראה הדבר כוזר, והאמנות יש לה שאיפה מיהדת לשאלה זו, לפסגה קפואה זו...

II

תכונה נפלאה יש לאמנות; מטהקסם בידה וכל דבר שהנע בו – מתעורר לחיים. אף היצורים הדוממים – אבן ברחוב, בית אובד בשדה, לוקומוטיב עובר בשאון – הכל חי חיים עצמיים, מיוחדים.

אנו שבים למדרגת אותם הפראים, שהיו רואים בכל הטבע יצורים אנושיים, מיחסים לכל דבר מגמות אנושות, ויוצרים להם עולם כדמותם וכצלמם... ככה מתעוררת ההשקפה המיתולוגית, שחשבנו כקבורה זה כבר...

כי חזיונות-החיים אינם כלל כתלמידים מקשיבים ונכנעים. דומים הם לילדים שובבים, המחכים למורה, שיסיח דעתו מהם לרגע, שיפק ויפנה מבטו הצדה, והנה הם כבר מתמכרים לתעלוליהם, מעוררים המולה ומפוזים כשדים קטנים. כך הם החיים. הנה חשבנו, כי סדרנום בסדר נפלא, הבאנו אותם בעול והדבקנו לכלם פתקאות. אבל די לנו לרגע לתת למורנו – לשכל הישר – להתנמנם, די לנו לשקוע בהזיות לרגע, והנה רואים אנו, כי כל ההויה השתנתה לפנינו. אך לרגע נסיר מן הכללים הקבועים – והנה הכל חי ומלא תנועה כבימי קדם, כלפני אדם קדמאה.

וכן בשעה שאנו מביטים על העולם בהשקפה אסטיטית – אין לנו גופים מתים. הכל חי. שימו לבכם לכל יצירות השירה – אין אף אחת חפשית מאנטרופומורפיות.

החוקר המן מבאר חזיון זה כמין „אמצעי טכני“. השירה משתמשת באמצעים מיתולוגיים, להגדיל ולהאדיר את האמנות.

אבל אם כן, אז היתה „הפחת חיים“ זו רשות ולא חובה. אז לא היינו פוגשים הופעה זו אצל כל המשוררים, בלי יוצא מן הכלל. נדמה, שיש כאן הכרח בדבר – כשאנו מביטים על העולם כעל הופעה אסטיטית, על כרחנו מתחילים כל העצמים להתנועע ולזוז ממקומם... כי החיה זו מתחוללת אז מאליה, כמו באופן מיכני...

נוכיה, כי כן הוא, כלומר, „הפחת רוח חיים“ מוכרחת היא.

כי עצם מהות ההשקפה האסתטית – היא „הסגר” ההופעה, האיזולציה שלה, קרן-אור, עב פורחת, פלג מים – ערכו בו בעצמו, ואין הוא זקוק לשום דבר וזולה, רק באופן זה יוכל להחקים בתור ערך אסתטי.

אבל איך נוכל לציר לנו עצם בידר, הקים בפני עצמו?
אין אנו יכולים לציר אותו אלא כדמותו וכצלמו של ה„אני” שלנו, הקים בפני עצמו ובודד, כמו שאנו יודעים בידיעה בלתי-אמצעית. בתור חומר דומם לא יצויר עצם כזה!

כי חומר דומם אין קיומו מתבטא אלא בשתי דרכים: או שזוהו קיים בתור אוביקט, כלומר, שהוא קים בנפשו של המשיג, של האדם העומד על גבו נראה אותו.

או שקיומו מתבטא בהשפעת גומלים, שבין חומר זה לחמרים אחרים, הנה בית עומד לפנינו. או שהוא קים, מפני שאני, העומד על גבו, תופס את קיומו בחושי, או שקיומו מתבטא בזה, למשל, שהוא הולך ונרקב, שהוא מאפיל בצלו מסביב, שהוא מכיל חום ידוע, וכדומה.

אבל אם כך ואם כך – אין לבית קיום חפשי, כי תלוי הוא בעצמים אחרים, באדם הרואה אותו, להם הוא חיב תורה על קיומו.

אי אפשר לבית זה להתקים בתור עצם מוסגר, בעל ערך עצמי, אלא אם כן יש לו סכום חיים פנימיים ידועים, אם הוא חי.

כלומר, המשורר, שבא לציר בית זה מוכרח ליחס לו „נשמה” ידועה, לאמר, כי הוא מתאבל, שמח, מזדקן, וכדומה.

ה„הסגר” האסתטי והפחת נשמה – הם שמות נרדפים.

דוגמא לזה: „הברכה” של ביאליק. הרבה מן החן השפוך עליה – סודו סבוע בזה, שלמשורר עליה לקחת פה עצם מובדל ופרוש ולגלות בה עתרת חיים פנימיים. רוקמת היא חלום דגי-זוהבה, משתנה היא חליפות – ובוה קיומה מתגלה.

רק יוצא מן הכלל יש: הרשמים הפנימיים. אותם אין המשורר מוכרח להחיות, קיומם יצויר לנו גם מבלי שנחשוב, כי נפשות חפשות הן.

אבל יתר הדברים – הזכרונות, היצורים, ההופעות – כלם ימלאו חיים כבדורות קדמונים. לעולם-קסם תהפוך האמנות את החיים.

IV

האמנות מפזרת את העצמים; היא נתקה את חוט ההויה וזרעה לכל עבר את פניניה. אבל אין היא משאירה אותם כבדידות זו. אחר שנתק החוט האמתי היא קושרת לה קשר רופף קצת, קורי-עכביש, שחוטיהם מבריקים בצבעי הקשת.

זהו קשר האסוציאציה.

כשהמשורר מדמה את העב לעלה או את הלבנה לעלמה הוזה – אין זה בא לברור הענין בלבד. האמן בא להוציא את הדברים מבדידותם, מהסגרם. הוא פורש רקמת קסמים, רשת חפשיה, וצודה בה את כל הבריאה – מבלי

שתאבד לה בכל זאת חרותה, כמו ברשת המציאות. חפשה לא יונבל.

ככה היא באה ההשקפה האסחיטית, את כל לשדה היא יונקת מן החיים – ובכל זאת על כרחה חתמלא מגדלי-דמיון, חחרקם מזלומות. היא באה להצדיק את החיים, היא כולה נכנעת להם – ויחד עם זה היא מתנשאת על ומתרוממת עליהם. אמנם, אין בה השלמות והאחדות של השקפות אחרות והדוניות. היא כלה בגוונת כיריעה פרסית, כי היא אספה לתוכה את כל שלל צבעי החיים, את כל הודם ויגונם, את אשרם ורעלם. אין היא מוותרת אף על טפת יופי אחוז – אין היא מבטלת אף קיום כל אמיבה וגרעין-אבק. רבוי גוניה כרבוי גוני החיים; הטלאים והקרעים שבפורפירת-ההוד שלה הם קרעי החיים. ויחד עם זה היא השקפת-ההפש היחידה. ההשקפה השקויה אור ומרוה הכל אורות.

כי היא, תורת חיים" בטלא מובן המלה.

התנ"ך לפי השערות נבבקרדיו.

1. מקצועות היצירה שבתנ"ך:

א) יצירות השירה.

היצירה הספרותית של העברים הקדמונים היא, לכל הדעות, עתיקת-ימים עד מאד; היא התחילה בזמן שלא היה עדיין סדר-זמנים בעולם, בדורות „שלפני ההסטוריה“ אמנם מנויה וגמורה היא אצל חוקרי המקרא, כי היצירה היותר קדומה, שהגיעה לדינו מן העברים העתיקים, היא זו הידועה בשם „שירת דבורה“ (על אודותיה ידובר עוד להלן בפרוטרוט), שזמנה הוא, בקירוב, כאלף ושלש מאות שנה לפני החרבן השני, — אבל חזותה של זו עצמה מוכיחה, שאין היא נסיון ראשון במקצוע הפיוטי: צורתה האמנותית ושפעת ציוריה המליציים מעידות למדי, כי היא נולדה בסכיבה שעסקה במלאכת הספרות כבר זמן רב קודם לכן. ואף אמנם במקומות לא מעטים בתנ"ך, אנו יכולים למצא רמזים ליצירות רוחניות עממיות שבעל-פה, בזמנים שעוד לא נהגה ספרות שבכתב. אותן היצירות שבעל-פה היו, ככובן, מן המקצוע הפיוטי; כי השירה היא לשון ילדותה של כל אומה. אך מלבד רמזי יצירות קדומות כאלה, אנו מוצאים בתנ"ך גם שרידים ממשיים של שירת הנשים, זה הכוג הפיוטי היותר עתיק. בדורות הראשונים היתה האשה, כידוע, עושה את כל המלאכות שבבית, וגם הלך מסוים מאותן שבשדה; „בשעת העבודות הללו היתה „מנעימה ומירות ואורגת שירים“. שירי-עבודה כאלה אמנם לא נמסרו לנו בתנ"ך. אבל בין החובות המרובות, שהיו מוטלות על הנשים בקדמית נעורי-האומה, היתה גם זו: לצאת בשירים ובמחולות לקראת הגבורים המנצחים, השבים ממערכות המלחמה. ושירי-נצחון כאלה נמצאים בתנ"ך בכמה מקומות, גם בפירוש וגם ברמזים.

„ותקה מרים את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות

ותען להם מרים:

שירו ליהוה, פי גאה גאה,
סוס ורכבו רמה בים (1).

וכן כאשר שב דוד עם חיל שאלו מהכות את הפלשתים, ותצאנה הנשים
מכל ערי ישראל לשיר במחולות לקראת שאלו המלך בתופים, בשמחה
ובשלישים, ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה:

הנה שאלו באלפיו
ודוד ברכבתו (2).

גם כאשר שב יפתח בנצחון ממלחמתו עם בני עמון, נאמר: „והנה בתו
יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות“ (3), וקרוב לדאי שגם היא חברה שירה
מענינא דיומא, אלא ששירתה לא נמסרה לנו, מסתמא משום שלא הספיקה
לאמרה, כי אך ראה אותה אביה „ויקרע את בגדיו...“
על המנהג של שירי-נצחון בכלל יעידו דבורים אחדים בתנך וביניהם
גם הדמיון המליצי: „כאשר יגילו בחלקם של“ (4).
גם יש שהגבור בעצמו מתהלל בגבורתו (או אפשר שהנשים המשוררות
שמו את הדברים בפיו), כמו למשל בשיר המיוחס ללמך:

עדה וצלה, שמען קולי,
נשי למך, האזנה אמרתי |
כי איש הרגתי לפצעו,
ויגד לתברתי.
כי שבעתים יקם קין
ולמך שבעים ושבעה (5).

או דברי שמשון אחרי הכותו את הפלשתים:
בלחי התמור תמורת-תמורתים,
בלחי התמור הפיתי אלף איש (6).

אחת מחובותיהן של הנשים בכל אומות העולם, וגם בישראל, היתה
„לקונן“ על המתים, להספידם בדברי קינה. אומנות, או אומנותן, של „המקוננות“,
היתה עוברת בירושה מאם לבתה (7), אבל אף כי מקצוע זה של „שירת הנשים“
האריך ימים בישראל עד הדורות המאוחרים, לפי הערך, גם לאחרי שהגברים

(1) שמות ט"ו כ"א. - (2) ש"א י"ח, ר"ו. - (3) שופטים י"א ל"ד. - (4) ישעיה ט"ו, ב'. -
(5) בראשית ד', כ"ג-כ"ד, „לפצעו“ - בשביל פצע שעשה בו (וכן „לחבורתי“). „ילד“, איש
צעיר לימים, כמו „ויועץ את הילדים“ דרשנכעס, „כי שבעתים וגו'“: אם קין מתנקם באויביו שבע
פעמים, הנה אני, למך, מתנקם שבעים ושבע פעמים. - (6) שופטים ט"ו, ט"ז. - (7) ירמיה ט' י"ט.

התחילו גם הם לעסוק במקצוע זה, בכל זאת לא נמסרה לנו בתנ"ך אף אחת מיצירות הנשים הללו, — מה שכמובן רק מקרה הוא (1). אך לא רק הנשים ולא רק בהודמנויות האמורות היו שרים ומזמרים בישראל. הלא כך דרכם של כל העמים, הטכעיים, בטרם שיקבלו עליהם עול תורה ותרבות ונמוסיישוב, להביא את חייהם הרוחניים לידי גלוי על-ידי שירה וזמרה בכל המאורעות המצויים ושאינם מצויים ובכל שעת-הכושר. וכן אלהים העמים בקדמות נעוריהם, ובכלל, אותם, שאינם מן הישוב, לעסוק הרבה במשלים, בחידות, וכיוצא בזה. ובתנ"ך אנו מוצאים הרבה רמזים ורשימות ושרטוטים מאתו מצב התפתחותו הרוחנית של ישראל, שקדם ליצירות ספרותיות בכתב, ואותם הרמזים והרשימות והשרטוטים הקצרים והמפוזרים מצטרפים לתמונה מקיפה, חיה ורבת-צבעים, ביחוד כשנסתייע להכנתם ולהחיתם בהמון הדמיונות המתאימים להם מחיי הפלחים והבדואים של פלשתינה דהאידינה. כמו עתה כן אז היה האכר זורע וקוצר ברנה ובשיר, וכן הכורם והבוצר וכן הרועה, כלם היו אומרים שירה בשעת עבודתם. לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, יתרועעו אף ישירו², מתאר לנו המשורר הקדמון את חיי האכרים העברים; והרנה ושיריה-השמה וקריאות השמחה בכרמים וביקבים, של הבוצרים ושל ה"דורכים", היו ככו לציור מליצי שגור בימי-קדם (3). אך מלבד קריאת "הידוד" לא נמסר לנו בתנ"ך שום שיר וזמר ממין זה, ובכלל ממקצוע שיירי-העבודה, שהיו מצויים בודאי הרבה אצל העברים הקדמונים. יש השערה ש"שירת הבאר" הידועה (4):

צְלִי, בָּאֵר! — עָנּוּ לָהּ:

בָּאֵר תִּפְרוֹהַ עֲרִים,

פְּרוֹהַ נְדִיבֵי הָעַם

בְּמַחֲקָה בְּמִשְׁעָנָהּ.

היא שירת-העבודה בשעת החפירה או בשעת השאיבה. אך קשה להחליט עד כמה נכונה היא השערה זו, ובפרט שאותה השירה אין לה כמעט כל יחס עם המשך הענין שם בתורה, וגם נוסחתן הנכונה של המלים האחרונות מוטלת בספק. גם שירי-יין ושיירי-אהבה חפסו מקום גדול ביצירות שבעל-פה של העברים הקדמונים. מן הראשונים אין לנו דוגמאות ודאיות, אף שבמקומות רבים בתנ"ך ידובר על משתאות בצירוף שירים ונגינות, וכנור ונבל ותוף והליל⁵. ועל "שרים ושרות" בשעת המשתה בהיכל המלך (6). אפשר שנכונה ההשערה כי הדבור: "אכול ושתה, כי מחר נמות" (7) לקוח משיר של סובאים. ואולי גם הקריאה: "כל נבל ימלא יין!" (8) גם היא פסוק משיר כזה.

(1) כנראה עיקר הקינה של הנשים היתה קריאת מספר: הו, הו! הו! אדון והוי הודו; ע' ירמיה ככ, יח; ד, ה; עמוס ה, ט. ואולם בתלמוד נמסרו לנו דוגמאות מיצירות שלמות של המקוננות עוד בדורות האמוראים האחרונים בבבל; ע' מעד קטן, קינוהיהן של נשי דשכנציב"א. (2) תהלים ס"ה, יד. — (3) ישעיה ט"ז, י; ירמיה כ"ה, ל. — (4) במדבר כ"א, יז. — (5) ישעיה ה', יב; כ"ד, ט; ג"ז, יב; עמוס ו', ד; תהלים ס"ט, י"ג. — (6) ש"ב י"ט, לו. — (7) ישעיה כ"ב, י"ג. — (8) ירמיה י"ג, יב.

לעומת זה וכינו לקובץ מסוים של שירי-אהבה עתיקים בספר, שיר השירים המיוחס לשלמה (וסודרו האחרון וגם חלק גדול משיריו הם מאוחרים בזמנם, אך יש בו הרבה יצירות עממיות עתיקות מן הדורות שלפני מתן הספרות). עתיקים בייחוד הם השירים המתארים את האהבה בצעירים מליציים כשונים, שאינם לפי מעמנו, ואח תענוגות האהבה בבהירות עזה שאינה לפי כישוניהנו, ושדוקא משום כך נראה שהם מומן קדום מאד, מן הימים שהשירה הייתה קרובה יותר לטבע ורחוקה יותר מן הפרכוס והאמנות:

שַׁעֲרָךְ כְּעֵדֵי הַעֲזִים שֶׁנִּלְשָׁו מִן הַגְּלִיעָה,
שַׁעֲרָךְ כְּעֵדֵי הַרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן הַרְחֵצָה...
כְּפֶלֶח הַרְמוֹן רַקְתָּךְ מִבְּצֵד לְצִמְתָּךְ (1).

או :

עֵינֶיךָ בְּרַכּוֹת בְּחֻשְׁבוֹן...
אִפְּךָ כְּמַגֵּד הַלְבָּנוֹן צוּפָה פָּנֵי דַמְשֶׁק (2).

את הסירים ממין זה היו מזמרים בכל ועידה לשם תענוג, כמשחה נגינה, ובהלל בחתונות, שבהן ישבתי קול ששון וקול שמחה קול חרן וקול כלה, כמו באומר הלבד השגור (3). מן השירים שנזכרו לפני הכלה בעונה את בית אבותיה, נמסר לנו זה :

אֶהְיֶנָּה, אֵת הַי לְאַלְפֵי־רַבְבָּה,
וַיִּרְשׁ וַרְעָךְ אֵת שַׁעַר שַׁנְאִיו (4).

בועידות והודמנויות כאלה היו משתעשעים ומבלים את הזמן לא רק בנעימות השירה אלא גם בחידות בתנ"ך נכצא רק דוגמא אחת - רבת הענין - ממנהג החתונה כזה, הלא היא חידתו המפורסמת של שמשון בשעת משחה חתונתו והשובת הקרואים, שבאה גם היא בצורת שאלה-חידה (מה מתוך מדבש? ומה יי מארי?) (4). אך יש לשער, כי מנהג זה היה נפרץ מאד, כמו שגם עתה נוטלת החידה והגדתה מקום בראש שעשועיהם של אנשי-המזרח - ובמדה ידועה גם באירופה,

כמו האהבה כן היה גם הלצון והלעג אוהב ללבוש לעתים קרובות צורה שירית. אצל העברי הקדמוני היתה, כפי הנראה, נטיה חזקה לעלות את רעהו מטרה לחצי לענו, לכנותו כנוי של לצון וקלסוה, וכיוצא בזה; נטיה שהיתה שוררת בכל תקפה בין הערביים הקדמונים והמובלטת גם בין צאצאיהם בפלשתינה כיום. כי על כן מדובר הרבה כל-כך בחנ"ך על הלצים והלעג וכו' ומובע לעתים קרובות כל-כך הכחד והדאגה להיות לשיחה בפי הבריות. בהולד

(1) ש"ש ו, ה"ז - (2) שם ז' ה. אפילו רש"י אומר בתמימותו: איני יודע איזה נוי יש בחוכם גדול כזה. (3) ירמיה ז', לב; ט"ו, ט; ועוד במקומות שונים במקרא. - (4) בראשית כ"ד ט; הכוה לזה את המליצה, ובהולותיו לא הוללתי, תהלים ע"ה סג. - (5) שופטים י"ד, יד, יח.

בן לשרה לעת זקנה היא כמתאינת: כל השומע יצחק לי"ו; והצדיקים והחסידים דואגים הרבה על אשר ישיחו בי יישובי שער ונגינות שותי שכר"ג, הייתי שחוק לכל עמי, נגינת חס כל היום"ג, אני מנגינת מ"ד; ועוד בכמה מקומות בסגנון כזה. אחר משרייק"סה כאלה מסר לנו ישעיה בשם שירת הזונה (שחברו, כפי הנראה, בחורי ירושלים בימיו על יפהפיה מן הרחוב שפנה זיוה):

קחי כנור, ספי ציר, זונה לשִׁנְתָּה,

היטיבי נגן, הרבי שיר, קמען תזכרי"ו.

יפה מאד שירה זו, גם בלעגה השנון, גם בריחמיותה ומוסיקליותה, וימי זה נוחן מקום להצטער על שלא נמסרו לנו בחנך שום דוגמאות אהרות ממקצוע שירייהלעג, שהיו מצויים הרבה כל-כך בישראל, כפי שיחייב טבעם של אנשי לצון, של אומה ליצנית.

גם בחיים המדיניים של ישראל הקרמוני היה השיר והפתגם הפיזי תופס מקום חשוב. היו פתגמים וציורים מליציים, שבהם היה טיבו ואפיו של שבט מתואר על ידי עצמו או ע"י אחרים. למשל, על שבט דן:

— דן נחש עלי דרך,

שפופון עלי ארח,

הנשף עקבי סוס

ויפל רכבו אחר"ו.

או זה שעל בני מין:

בנחמין זאב יטרף,

בבקר יאכל צד

ולערב יחלק שקל"ז.

או זה שעל יהודה:

גור ארנה יהודה,

כטרף בני עליה,

קרע רבץ פארנה וקלביא,

מי יקימנו? (3)

גם יודעים אנחנו, כי העברים הקרמונים היו יוצאים למלחמה בפחגם שירי מיוחד, בסיסמא פוליטית ידועה, אם מותר לאמר כך. על כן נאמר בשירת דבירה (9):

(1) בראשית ב"א, ו. (2) תהלים ס"ט, יג. (3) איכה ג' יד. (4) שם, סג. (5) ישעיה כ"ג טו. (6) בראשית מ"ט, יו. (7) שם, כ"ה. (8) שם, ט'. "עלית", נחמית, נחמית עלי טרף. יש טרסיב, וכלביא" (כמו ביהו"קאל יט, ב). "מי יקימנו" מפרשים: מי יזכור בפניו. (9) שופטים ה' יב.

עוֹרִי, עוֹרִי, דְּבוּרָה,

עוֹרִי, עוֹרִי, דְּבָרֵי שִׁיר!

כלומר: דבורה צריכה להמציא איוו סיסמא, איזה פתגם שילייב את כל ישראל למלחמת-החופש, כמו שעשה משה בשעתו:
יָד עַל גֵּס יְהוָה!

כִּי מִלְחָמָה לַיהוָה בְּעִמְלֶק מִדָּר דָּר (ו).

שבע בן בכרי הכריז סיסמא מדינית לקדיעת שבטי-הצפון מעל מלכות דוד:

אִין לָנוּ חֶלֶק בְּדוֹד

וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשְׂרָאֵל.

אֵיִשׁ לֹא־הָלָיו, יִשְׂרָאֵל! (2)

וכן ידועה לנו קריאת המלחמה של גדוד גדעון:

לַיהוָה וְלַגְּדֻעוֹן! (3)

בענין זה יש להזכיר גם את האמרות, שבהן היו מקבלים את פני ה, ארוך (זה גאון עוזם ומשגבם, - "על-ידם" - של ישראל במלחמה) בנסעו ובשובו. בנסעו היו אומרים:

קוֹמָה, יְהוָה, וְיַפְצוּ אֵיבֵינוּ

וְיָנְסוּ מִשַּׁנְאֵיךָ מִפְּנֵיךָ (4).

ובשובו:

שׁוּבָה, יְהוָה, (אֶל) רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל (5).

העמים העתיקים, ובכלל זה גם ישראל, האמינו, כי כאמרות כאלה המביעות אהבה או שנאה, ברכה או קללה, יש כח טמיר, קסם פנימי, שמכריח אותן להתקיים במי שהן מכוונות אליו. מי שקבל, למשל, ברכת אב, ולו גם במרמה או בטעות, הרי היא מחויבת סוף סוף לבוא עליו, גם ברוך יהיה! (6) אומר יצחק על יעקב בנו שרמהו, את הגנב שלא יכלו למצוא, היו מקללים באלה, שתבוא אל ביתו, וכלתו ואת עציו ואת אבניו (7). על פי רוב היתה סגולה זו, לברך ולקלל, מיוחדת לכהנים. אך היו גם אנשים פרטיים שיצא להם שם כי כל "אמירה" שלהם, לטובה או לרעה, בוא תבוא; כמו שיעיד ספור התורה על בלעם בן בעור בפרשת בלק. הרבה נוסחאות של ברכה ושל קללה נמצאות בתורה, וזה אות שמימי קדם ניתן להם ערך גדול מאד, ומשום חשיבותם הליבשו אותם צורות אמונתיות שונות (8). נוסחה אחת היתה, בקירוב,

(1) שמות י"ז, טז, לפי הגרסא של רוב המכקרים; ו"ט - דגל מלחמה. (2) ש"ב כ' א. (3) שופטים ז' י"ח, כ. (4) במדבר י', י"ה. (5) שם, לו. (6) בראשית כ"ז, לג. (7) זכריה ה' ג' ד. (8) יש משערים, שהנוסחה בסדר אלפא-ביתא היתה נושבת, לבעלת פעולה מיוחדת באמרות כאלה

: כד

תְּבוֹאֲנָה עֲלֶיךָ :

בְּרִכּוֹת שָׁמַיִם מֵעַל וּבְרִכּוֹת תְּהוֹם רֹבְצֹת תַּחַת,

בְּרִכּוֹת שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ,

בְּרִכּוֹת הַרְרֵי־קָדְשׁ וְגִבְעוֹת־עוֹלָם... (1)

נוסחה אחרת היא כזו :

בְּרוּךְ (אָרוּר) אַתָּה בְּעִיר

וּבְ-יָדְךָ אַתָּה בַשָּׁדָה,

בְּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אֲדָמְתְךָ וּפְרִי־בַהֲמֹתֶךָ,

שְׁגַר־אֲלֵפֶיךָ וְעִשְׂתְּרוֹת־צֹאנֶךָ,

בְּרוּךְ טַבָּאָךָ וּמִשְׁאֲרֹתֶךָ,

בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֲךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ (2).

נוסחאות של קללה הן :

אָשֶׁה תְּאָרְשׁ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלְנֶה,

בֵּית תְּרִנֶּה וְלֹא תִשָּׁב בּוֹ.

כָּרֶם תִּטְעַע וְלֹא תִחַלְלֶנּוּ (3).

: אר

זָרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמַעֲט תִּאֲסוֹף.

כָּרְמִים תִּטְעַע (וְעִבְדֶּת) וְיָנִין לֹא תִשְׁתֶּה (וְלֹא תִאָּגֵר).

זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכֹל גְּבוּלְךָ וְשִׁמְן לֹא תִסּוֹף.

בְּנֵיט וּבְגֹזֹת תוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לְךָ (4).

אף סוג היצירות העממיות שבעל־פה, לפני מלחמת העולם הראשונה, צריך לחשוב גם את המילים, שהם מסכמים את חשבוננו של עולם ואת חכמת־החיים של עם דוֹקא במצבו האי־ספורתי (כמו שהם נפרצים עד עתה בשדרות הנמוכות של הערביאים הפלישתנאים). אחד המשלים ממין זה נמסר לנו בפירוש בתור „משל הקדמוני“:

מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע (5).

גם המשל: „כאמה בתה“ (6) אינו בודאי צעיר לימים ממנו, למרות

מקורו המאוחר.

(1) הוֹהוּ בְּרֵאשִׁית מִטָּה - כה - כו, עִם דְּבָרִים ל"ג, יג - יד. (2) דְּבָרִים כ"ה, ג-ו. - (3) ש"ם, ז. (4) ש"ם, לח - מא. הנוסחאות השיריות של הקללות העתיקות הללו, קבלו אחרי־כן, לאחר שנִקְבְּעוּ בַפְּרֶשֶׁת הַתּוֹכַחָה, בְּאִרְיִים פְּרוּוִיִּים בְּצַד כָּל אַחַת מֵהֵן: „כִּי יִחַסְלֶנּוּ הָאֲרָבָה“, כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתּוֹלְעִים, וכו'. (5) ש"א ב"ד, יג. (6) יחזקאל ט"ז, מד.

אך מלבד המשלים שיצר „העם” בעצמו, נתחברו באותה התקופה העתיקה, שקדמה לספרות, גם משל-מוסר ופתגמים במקצועות החיים השונים ע"י ה„מושלים”, שיצירת משלים (וגם שירים) היתה אומנותם הקבועה. סגנונם של המשלים והפתגמים הפיוטיים העתיקים הללו היה, כמובן, קצר מאוד, כאשר יחייב טבען של יצירות מיועדות להמסר מאיש לאיש. וגם אפשר להחליט בבטחה, כי בלכתם מפה אל פה נשתנו, מעט או הרבה, כן המטבע שטבע בהם „המושל” או המשורר הראשון, באופן אשר בפתגם אחד יש שהשתתפו כמה וכמה „יוצרים” בהמשך הזמן.

כל אותם דרכי היצירה נהגו בתקופה שקדמה לספרות. אך עם זה יש להעיר, כי גם לאחרי שהתחילה מתפתחת הספרות שבכתב לא פסקה לנמרי היצירה העממית שבעל-פה, ושדרות הנמוכות של העירוניים, וביחוד בין הכפריים והנוסעים בעדרים, הוסיפה להתקיים ולפעול כאקדם. (כי כמו שהיה אצל העברים הקדמונים הבדל בולט בין עשירים לעניים, כך לא חסר אצלם גם ההבדל בין משכילים ובין מחוסרי-השכלה, או כאשר יאמר בימים ההם: בין „יודעי ספר” ובין „אשר לא ידעו ספר”).

אנחנו עוברים עתה אל תקופת הספרות, אל היצירה בכתב אצל העברים הקדמונים.

התפתחותה של ספרות אצל כל עם, תלויה הרבה בטיב חייו המדיניים. כשהשנים יפות, כשהבריות מוצאים קורת-רוח בחיי ההווה, הרי הם מתעוררים למסור לדורות הבאים ידיעות, רשימות בכתב, על אדותם. כמובן, צריך להוזהב כאן עם התנאי העיקרי: בקיאות מוקדמת במלאכת הכתב לצרכי יום יום (מה שהתפתחה אצל העברים בזמן קדום מאוד, כמו שנראה להלן), ועם התנאי השני: מגע ומשאומתן עם עמים בעלי תרבות יתר קדומה ומפותחה וקבלת השפעה מהם (השפעה כזו קבלו העברים מן הבבלים והמצרים באמצעותם של הכנענים 1).

היצירה הספרותית היותר קדומה שנמסרה לנו בתנ"ך, היא, כאמור למעלה, שירת דבורה 2. ע"כ הפיוטי הגדול מאד מוכיח, שהרבה יצירות חשובות קדמו לה, ולדאבוננו אבדו ולא הגיעו לידינו. שירת דבורה, הגדולה בכמותה לפי הערך, היא בעיקרה וברובה הילוני-אנושית. אמנם בראשיתה מובע הרעיון, כי יהיה יצא משעיר לישע עמו, וגם באמצעותה מדובר על השמים והכוכבים, שנלחמו לישראל, ועל נחל קישון, שגרף את סיסרא וחילו (וזהי, כמובן, עזרת יהוה לישראל עמו), אך בדרך כלל מתחוללת בשירה זו סערת יצר לב האדם בכל תעצומות עוזה ובלי כל מעצור. ביחוד נראה זאת בחלק האחרון של השירה, בלעג האכזרי אשר בשיחה בין אס-סיסרא ובין חכמות שרותיה. האם מחכה בכליון-עיניים לשוב בנה ושואלת בקוצר-רוח 3:

1) על השפעה זו, שהחיקים כפריים על מדה וערכה יתר מדי, נזכר במאמר מיוחד, באחד מספרי „התקופה” הסמוכים. - 2) שופטים ה'. - 3) שם ה', בת.

מדוע בשש רָכְבוּ לְרֹא?
 מדוע אַחֲרוּ פָצְמֵי מַרְבָּתִיו?
 וחכמות שרותיה תענינה, ואף היא עצמה מהנחכת:
 הלא ימצאו, יחלקו שָׁלֵל
 רחם, רחמנים לראש גָּבֵר;
 שָׁלֵל-צָבָעִים, לְסִסְרָא,
 רָקְמָה, רָקְמָתִים לְצִוְאָרְיוּ (1).

וכן גם בתאור הריגה סיסרא על־ידי יעל ותהלת רצח־הגיד טל, מכניכת
 ארחה זו:

תְּבַרְךָ מְנַשִּׁים יַעֲלֵ...
 מְנַשִּׁים בְּאֵהָל תְּבַרְךָ! (2)

שירת דבורה היא היוהר מצוינת מכל השירים הפוליטיים, מכל שירי
 הנבחות שבתנ"ך. מי יצר אותה – אין לנו יודעים.
 יש לנו במקרא עוד שיר־נצחון, שעליו נאמר בפירוש: על כן יאמרו
 הַמְּוֹשְׁלִים (שפירושו כאן: המשוררים, הפייטנים):

באו תִּשְׁבּוּן! – תִּרְנָה וְתִפְלֹגַן עִיר־סִיחֹן!
 כִּי אֵשׁ יֵצֵא מִתְּשׁוּבֹן, לְהִבָּה מִקְרִית־סִיחֹן,
 אֶכְלֶה עַר מוֹאֵב, בְּעַלְי כְּמוֹת אֲרָנָן.
 אִזִּי לָךְ מוֹאֵב! אֶבְדֶּתָ עִם כְּמוֹשׁ!
 נָתַן בְּיָדוֹ פְּלִיטִים וּבָנֵי תִּיּוֹ בְּשִׁבְתָּ...
 וַיִּרְכֹּם מִתְּשׁוּבֹן עַד דִּירָן, וַיִּשֶׁם אֵשׁ עַד מִידְבָּא (3).

שיר זה (שהוא כנראה שריד מיצירה גדולה) אפשר שענינו הוא נצחון של
 ישראל על מואב בימי עמרי, ולפי השריד הזה נראה, שהוא כלו חול.
 לסוג שירי־הנצחון צריך להשוב גם את „שירת הים“ (4), שזמן הבורה אמנם
 מאוחר הרבה מאוהם שזכרו למעלה. פתיחת השירה היא מלה במ"ה כשירת
 מרים, אבל אהר־יכן היא מסגרת ברב דברי־מליצה את גבורות יהיה אשר עשה
 לעמו, למן יציאת מצרים עד כבוש הארץ ובנין בית־המקדש. ואן יש לנו דבר
 עם שיר נצחון רוח־נידתי; זה אינו יצירה של רגע היסטורי, אלא מפעל אמנותי
 מעובד, לידי־המהשבה, עם הדגשה מיוחדת של ההשקפה הדתית, עבודת האמנותי
 מתגלה ביחוד בזה, שהוא לוקח שיר קצר עזיק ומרחיב את באורו ובינה עליו
 בנין פיוטי. משום קדושתו ודתיותו של שיר נצחון מעובד זה, יחסו אוהו למשה,
 למיסד דת יהוה וכהונת יהוה.

(1) שם, 7; מתוקן קצת לפי הגרסא של רמב"ק (ר) שם כ"ה. (3) במדבר כ"א,
 י"ז - 7; עם קצת חקני הבקרת המתקלים על היב. (4) שמות ט"ו, א - יח.

לסוג השירים הפוליטיים הרוחניים-הדתיים יש לחשוב גם את השירה הנפלאה הידועה בשם „שירת משה“ (האוינו¹). היא מספרת את כל הטוב, אשר עשה יהוה לישראל עמו ואת כפית-הטובה מצדם; וירא יהוה וינאץ ויתנם ביד אויביהם, אך לבסוף יקום דם עבדיו ונקם ישיב לצריו (כי צורני עמו הם צריו ומשנאיו שלי), אשר בגודל לבכם אמרו: ידינו רמה ולא יהוה פעל כל זאת. או ישא אל שמים ידו וישבע בו בעצמו:

אֲשַׁכֵּיר חֲצֵי מָדָם
וְחֲרָבִי תֹאכַל בָּשָׂר,
מָדָם חָלַל וְשִׁבְיָה,
מֵרֹאשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב.

קרובים ברוחם לשירים המדיניים-הרוחניים הללו הם המזמורים, ההסטוריים שבספר תהלים, ביחוד מזמורי ע"ח וק"ו. בהם קבל השיר המדיני צורה של „דרשה“, של תוכחת-מוסר, ושנוי-צורה זה בסוג הספרות הנדון עומד ביחס קרוב עם ההתפתחות הדתית בישראל. המשורר המוכיח מכוון דבריו אל העם ולא אל יהוה; הוא עורך לפניהם, מחזה מול מחזה, את אלהים ואת כפית-הטובה של הבריות, וע"י זה הוא מעורר אותם לתשובה.

בתור שירים מדיניים-דתיים ראוי להזכיר גם המזמורים, המלכיים שבתהלים, כמו מזמורי כ' וכ"א, המכרכים את המלך (ההושע יהוה את משיח²) בנצחון במלחמה ובחיים ארוכים, או כמו מזמורי ב' וק"י, שענינם הוא, המשיח, המלך העתיד לבוא.

עוד בדורות קדומים, אפשר שעוד בימי שלמה, אספו וקבצו וכחבו בספר את כל השירים הפוליטיים, וביחוד שירי המלחמות והנצחונות, שנתחברו ונתפרסמו עד העת ההיא. יורעים אנחנו את שמותיהם של שני קובצים ממין זה: „ספר מלחמות יהוה“ ו„ספר הישר“ (או אולי צריך לאמר: „ספר השר“). מן הראשון נמסר לנו, לדאבוננו, רק שריד קטן, שאינו אלא מעין רשימה גיאוגרפית: (2)

אֵת נְהַב בְּסוּפָה וְאֵת הַנְּחָלִים אֲרָגוּן,

וְאֲשֶׁר הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשִׁבְתָּ עַר

וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹאָב.

יעומת זה נמסרו לנו דוגמאות אחדות רבות-הערך מן הקובץ השני. הדוגמא הראשונה היא (3), כפי הנראה, קטע מתאור פיוטי של מלחמות ישראל עם מלכי הערים שבנגב פלשתינה, והוא מספר איך השביע יהושע את השמש והירח לעצור במרוצתם, למען תת לו זמן להנקם מאויביו:

שָׁמַשׁ, בְּגִבְעוֹן דוֹם |

וַיָּרֶם, בְּעֶמְקֵי אֵילֹן |

(1) דברים ל"ב. (2) במדבר כ"א, יד-טו. (3) יהושע י', יב-יג.

וידם השמש וירח עמד,

עד יקם גוי איביו.

הדוגמא השנית מ"ספר הישר" (לרעת המבקרים) היא אמרתו הקצרה של שלמה לחנוכת המקדש:

— יהוה אמר לשכן בצרפל.

בנה בניתי בית זבול לך,

ככון לשבתך עולמים. (1)

אין שום סבה לשלול משלמה את זכותו על האמרה הזאת (ואולם כל יתר הדברים המיוחדים שם לשלמה, וביחוד התפלה הארוכה, החמה והנפשית, הם יצירות מאוהרות).

הדוגמא השלישית היא הקינה אשר קינן דוד על שאול ויהינתי (2). קינה פיוטית זו היא כולה חול, ובסופה מביע המשורר את הרגשתו הפרטית בדברים הנפשיים המצוינים הללו:

איך נפלדו גבורים!...

צר לי עליך, אחי יהונתן,

נצמט לי מאד,

נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים

איך נפלדו גבורים! (2)

שירה זו מעבירה אותנו אל מקצוע פיוטי חדש, הטיפס מקום חשוב מאד בספרות ישראל, זה סוג הקינות. התחלתו אנו רואים בקינת דוד וינל וגם בקינתו הקצרה על אבנר (3), שגם היא כולה חול. לסוג זה צריך לחשוב גם את הקינה, אשר לפי דברי מחבר, "דברי הימים" (4) קינן ירמיהו על המלך יאשיהו, ואשר לפי עדותו היו, השירים והשרות "משמיעים אותה במקומות של פומבי, עד היום". קינה זו לא הגיעה לידנו, ואין לרעת, אם היתה מדינית-חילונית או רוחנית-דתית, כאותם השירים הפוליטיים המאוחרים שנוכרו למעלה.

ואמנם המקצוע הפיוטי הזה השתלשל והתפתח דרך כמה שנויים ואיבולוציות, הקינה, שהייתה בראשיתה מספר על היחיר, על הפרט, נהפכה לאט לאט גם למספר על הכלל, על חרבן עם או עיר. הראשון שהשתמש ב"קינה" שמוש מרחב כזה, הוא עמוס. בשעת חגיגה בבית-אל הוא נושא על בית ישראל את הקינה הזאת (הרומז על מפלת ממלכת אפרים הקרובה לבוא):

נפלה, לא תוסיף קום, בתולת ישראל;

נטשה על אדמתה, אין מקימה (5).

(1) מ"א ה', יב-יג. (2) ש"ב א', יט-כו. (3) כ"ב ג', לג-לד. (4) דה"ב לה, כה. - (5) עמוס ה', ב.

מדרגת-התחתות שניה במקצוע השירי הזה אנו רואים בקינות על חרבן ירושלים (1) (המיוחסות לירמיה שזא בצדק), ביחוד בניגע לצורה החיצונית. הן מתחילות במלת הקריאה הראויה לקינה: „איכה“, וגם נכרת ברוב פסוקיהן הסדה והקצב המיוחדים לשירי-מספד, אפס, כי קינות „איכה“ נתחברו בסדר האלף-בית, וזו צורה אמנותית, שכראשיחה לא היה דבר עם שירי-מספד. חערובה זו של צורות שונות כל-כך היא עדות נאמנה על דרך ההשתלשלות הארוכה, שעבר בה מקצוע השיר הזה.

על דרך השתלשלות ארוכה זו מעירות גם הקינות. שנתחברו בימי גלות בבל, אך לא על-פי חיצוניותן, כי אם עפ"י חכנן. כפי הנראה, נהפכה אז הקינה לשיירל עג אצל הנביאים. ראשונה אנו מוצאים אצל יחזקאל; למשל, ב„קינתו“ (על צור 2) המתוארת בה כאנית-סוחר נאדרה, הנשברת בלבי-הים, והמלחים שנצולו נושאים עליה קינה (כתוך הקינה 3). וכן „קינותיו“ על מלך צור 4 ועל פרעה מן מצרים 5 אשר בגאית-עריצים אמרו להחנשא למרום ולהדמות לעליונים והנה נפלו מפלה נצחת, היו – ואינם עוד ער-עולם. קינה שנהפכה לשיר לעג נפלא באינו, הוא המשל על מלך בבל, שהועתק לספרו של ישעיה 6) וכנראה הוא מסוף ימי גלות בבל. כאן אין שום סימן להשתתפות בצער (כמו אצל יחזקאל) אלא לעג עוקץ בלבד והתקלסות בנוגש השנוא. הרודה באף גוים: חתח אשר אמר להרים כסאו ממעל כוכבי-אור, הורד לעמקי-שאל ותחמו יוצע רמה. –

החיוים והנביאים היו משמיעים את דברי-נבואתם בנוסחאות קבועות ומקובלות. את מראות הנבואה היו מלבישים צורות שונות, קבועות גם הן, הנה, למשל, צורה קבועה כזו (ביחוד אצל עמוס 7): הראני אדני והנה... ויאמר יהוה אלי: מה אתה רואה, עמוס? – ועל תשובתו של הנשאל בא מאת יהוה באור המראה ופשרו. צורה קבועה אחרת יש להם לנביאים במראות שראו בשמים, ונוסחת: כך 8): ראיתי את אדני יושב על כסא... ואז נגולה תמונה שלמה עם צבא השמים ועם איוה, דבר יהוה, תאורים כאלה, שכראשונה היה בעיקרם באמת מראה אשר חזה הנביא, נהפכו ברבות הימים לצורת-אמנות ספרותית ריקה, אשר בה הליבש הסופר את רעיונותיו על איזו משאלות-הזמן, שהעסיקו אותו. כך הוא הדבר במראות של יחזקאל ובמראות הלילה של זכריה. מתוך כך גדלו ורחבו חאורי המראות (כמו, למשל, תאור, המרכבה בפרשה הראשונה של ספר יחזקאל) וגם התחילו עוברים מן הסגנון השירי אל הסגנון הפרוזה.

ויש שהנבואה (ביחוד: דברי תוכחה ואיוכ) תבוא אל איש-האלהים לא במראה-עינים אלא כמשמע-אזנים, ואז יש שהנביא מוסר את שמועתו בסגנון של קריאת „הוי“: הוי העושה כך וכך. למשל, אצל עמוס 9): הוי המתאווים את יום

1) איכה, פרשיות א'; ב; ד. – 2) יחזקאל כרשה כ"ז. – 3) שם סוּק לב. – 4) שם כ"ח, יב והלאה. – 5) שם פרשה ל"ב. – 6) יד, ד והלאה; ועין גם ישעיה מ"ו, אטו. – 7) עמוס ז', ז והלאה, ובג' ירמיהו כ"ד, א והלאה; וע' גם עמוס ז', א' והלאה, ד"ד: ירמיהו א', יא והלאה; י"ג והלאה. – 8) למשל, מ"א כ"ב, י"ט והלאה; ישעיה ו' א והלאה. – 9) עמוס ה', יח.

יהוה...! ואצל ישעיה (1) אנו כוצאים קביצה שלמה, מהרוזות ארוכה של קריאות, הוי"ו, — שבכל אחת מהן איום העונש בצדה (לרוב בלשון, לכן). גם אצל הנביא המאוחר הבקוק (2) נמצאה קבוצה של קריאות, הוי"ו. — סגנון אחר של דברי תוכחה ואיום הוא: שמעו את הדבר הזה (אתם העושים כך וכך) 3. או: שמעו נא זאת... 4) או: שמעו דבר יהוה... 5) והדברים הבאים אחרי הקדמה כזו לבושים תמיד צורה פיוטית, הדברים לקוחים מן החיים המעשיים ומכוונים לצרכי החיים המעשיים (איום של צרה העלולה לבוא על העם והממלכה בגלל רוע מעלליהם של המוצלים ושל „ההברה העליונה“), לכן גם הציורים המליציים לקוחים מהם. הנה ישעיה מתיצב פעם בראש הומיות בתור מזמר עממי, כדי להפנות אליו את שימת-לבם של העוברים והשבים, והוא ער לפנייהם כשל יפה, שירת דודי לכרמי 6, שירה שאננה, שאין בה לכאורה שום סכנה, ואחרי שנהנה הקהל מספור המעשה, מרעים הנביא בקולו:

כי כרם יהוה צבאות בית-ישן אל,

ואיש יהודה נטש-ששועצו;

ויקו למשפט והנה כשפח,

לצדקה — והנה צעקה.

מיכה מלביש פעם את דברי נבואתו בצורה ישיבה של ביהדין 7. ההרים והגבעות הם העדים, ולפניהם יריב ויהוכח יהוה עם ישראל עמו עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתוך?... והעם מכיר ומודה, כי צדקה תוכחה יהוה והנהו נחם על עונו ושואל: במה אכף לאלהי מרום?... הירצה יהוה באלפי אילים.. האתן בכורי פשעי...? על זה באה תשובת הנביא (שהוא מופיע כאן בתור עורך דינו של יהוה) בפטוק המהולל:

הגיד 8) לך, אדם, מה-טוב

ומה יהנה דורש ממה:

כי אם עשות משפט ואהבת-הסוד

והצניע לכת עם אל-היה.

ויען כי דברי הנביאים מכוונים אל החיים המעשיים, לכן לא נוכל להרגיש ולהבין את כל העוז שבאמריהם, אלא אם נדע היטב את כסבות החיים ואת המצב המדיני שבהם נאמרו. לא היינו יכולים לשער את כל האימה, שהפילה על שומעיה קינת עמוס (הני"ל): „נפלה לא תוסף קום בתולת ישראל...“ אלו לא היה גלוי וידוע לנו מצבה המדיני, המזוהר למראה-עינינו, של ממלכת אפרים בימי ירבעם השני. כל הנגוד החד בין הובא ישעיה ובין המלך אהז, הבוקע ועולה מן השיחה שביניהם במרשה השביעית של ספר ישעיה, לא היה

(1) ישעיה ה', יא והלחה. — (2) הבקוק ב', ס והלחה. — (3) עמוס ג', א; ד', א; ה', א. —

(4) מיכה ג', ט. — (5) ישעיה א', י. — (6) שם ה', א והלחה. (7) מיכה ו', א-ח. — (8) יש בורשים: היגד לך.

ברור ושקיף לנו, אלמלא ידענו היטב את כל פרטי המצב המדיני והדתי ביהודה בשעת אותה השיחה. וכן הוא גם במראה-הלילה הראשון של זכריה: הידיעה המרעושה, הצפונה בדברי השליחים: „— כל הארץ יושבת ושוקטת“¹, נודעה לנו רק לאחרי שנתברר לנו בפרוטרוט מצב הענינים בראשית ממלכת דריוש הראשון (על זה ידובר עוד להלן).

דבריהם של הנביאים היו עוברים בתחלה מפה לפה בחוג של מעריצייהם הדבקים בהם, וכן לאחרי זמן, קצר או ארוך, נרשמו בספר ע"י הנביא בעצמו או ע"י תלמידיו. ירמיה נמלך יותר מעשרים שנה עד אשר החליט להעלות דבריו על ספר. באופן כזה אפשר מאד שהדבור הקצר הראשון התרחב אחר כך ואולי גם נעשו בו שנויים בהתאם למסבות-הזמן השונות וגם נוספו עליו „הקדמה“ ובאורים.

ישעיה מודיע לנו במקום אחד (2) את הסבה, שהכריחה את הנביאים לכתוב את דברי נבואתם. יען כי העם „לא אבו שמוע תורת ה'“, לכן צוה יהוה את הנביא:

בוא כתבה על לוח אֶתֶם, וְעַל סֵפֶר תִּקְהָה,
וְתִהְיֶה לְיָוִם אֶחָדָן לְעַד-עוֹלָם.

ואמנם בימי ישעיה, וגם אחריו, התגברה בישראל תנועת הכתיבה, שאיפה לרשום בספר, בקובצים מיוחדים, שירים לאומיים עתיקים הנותנים בטוי לרגש החוסן והתקיפות המדינית וכעוררים את הגאון הלאומי ביתר עז; ואפשר שאחדות מן ההופעות הכפרותיות ממין זה הן הן שגרמו לנביאים לפרסם את רשימותיהם הם, את דברי תוכחתם, ואיומיהם, כדי שלא תזוח דעתם של בני-עמם יתר מדי. כי מלבד שני הקובצים „ספר מלחמות יהוה“ ו„ספר הישר“, שהזכרנו למעלה, נתפרסמו אז, כפי הנראה, עוד קובצים אחרים; למשל קובץ הפתגמים העתיקים על טיבם ואפיים של השבטים. יש לנו בתורה שני קובצים מעין זה: „ברכת יעקב“ (בסוף כפ" בראשית) ו„ברכת משה“ (בסוף ספר דברים). לקובצים הללו נתנו צורה על דברי-נבואה לעתיד, שיצאו מפי גדולי-האומה בעבר הרחוק. בשני הקובצים מובלט תקפם ועוזם של רוב השבטים, וממילא של כלל ישראל. ביהוד מדבר רוה של גאון לאומי דתי ובטחון בחסן המדיני מתוך „ברכת משה“. בראשיתה היא מדברת על הופעת יהוה, המאסף את כל שבטי-ישראל תחת שבטו של מלך אחד. אחרי-כן באים הפתגמים על כל אחד מהשבטים, שבהם מצטיין ביהוד זה שעל יוסף; ואחריהם מעין המנון נעלה, המתחיל בקריאת התפעלות:

אֵין כָּאֵל יִשְׂרָאֵל,

רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרָךְ

וּבְנִגְאוֹתָו — שְׁחָקִים.

1) זכריה א', יא, ולפניו ולאחריו. — 2) ישעיה ל', ה והלצת. יש בורסים. לעיר במקום לעיר, וזה תקון מתקבל.

ונומר בדברי הבטחין:

אַשְׁרֵיהּ, יִשְׂרָאֵל! מִי כְמוֹךָ?

עַם נוֹשֵׁעַ בֵּיהֶם,

כְּגוֹן עֲזָרָךְ

וְאַשֶׁר (הוא) תִּרְבֵּי-גְאוּתְךָ...

קיבוץ אחר, באותו צביון ולאותה תכלית בעצמה, הוא זה של "נבואות בלעם" (בפרשת בלק), שבהן מרומזו פעלו המדיני הגביר של דוד (דרך כוכב מיעקב").

באותו זמן נתפרסמו גם קובצי משלים. על שלמה נאמר 1, כי הוא חבר שלשת אלפים משלים ויותר מאלף שירים, ובהם דבר על הצמחים (מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר) ועל בעלי החיים (על הגהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים). קשה לדעת, מה היה טיבן וצורתן של היצירות האמנותיות הללו: אפשר שהיו בצורת חידות; ואפשר שהיו תאורים פיוטיים, מעין אותם שנפרשיות האחרונות של ספר איוב 2. יש לשער, כי נמצאו בישראל קובצים מיצירותיו אלה של שלמה; אך לדאבונו לא הגיעו לידינו מהם כלום. כי "משלי שלמה" שבתנ"ך הם ממין אחר לגמרי: הם פשוט משלי-מוסר ופתגמים מהוכמים לצרכי החיים המעשים (קובצים של משלי-מוסר כאלה היו אצל המצרים הקדמונים עוד כאלף וחמש מאות שנה לפני שלמה, וזוהי "חכמת מצרים", שנזכרה שם במלכים 3). אך אפשר מאד, כי באמת הבר שלמה גם משלי מוסר וחכמה, כמו שנראה בפירוש מן הרשימה בראש פרשה כ"ה: "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה", רשימה, שאין לנו כל יסוד לפקפק באמתתה. הפסוק הזה מלמדנו, כי "אנשי חזקיה", כלומר, הבורה של חכמים שמנה המלך לצורך זה, לקטו והוציאו מתוך קובצים אחרים משלים, שנחשבו בעיניהם למשלי שלמה, וחברו אותם יחד והעתיקום (העבירו אותם) לקובץ מיוחד. כמוכן, אין זאת אונזרת, שבאמת כל המשלים שבחמש הפרשיות (כ"ה — כ"ט) הם כלם של שלמה; הרי גם "אנשי חזקיה" היו עושים לטעות בנוגע למוצאו של איזה משל: וגם מי יערוב לנו, שבחמש הפרשיות הללו נמסר לנו הטופס המקורי של "העתיקת" אנשי חזקיה, בלי שום שנויים והוספות והשמטות מזמן מאוחר? כל היודע את "סודות המערכת" של התנ"ך, לא יתן ערובה כזו. — השירה הלירית — גם שירי-קדש" גם שירי-חול" — זכתה בישראל לטפח מיוחד ולשכלול מצוין. על שירי-חול, ביחוד שירי-אהבה, כבר דברנו למעלה. אך הרבה יותר שלא בערך שמן חלק התנ"ך בליריקה דתית-רוחנית. מלבד ספר תהלים, שברובו הגדול הוא קבוצת שירי-קדש, נמצאים גם בשאר ספרי התנ"ך כמה שירים ממקצוע זה, כגון שירת חנה 4. תפלת

יונה ו), ועוד. רוב השירים האלה נאלאים הם ביפי צורתם ובעומק הרנשתם וערכם קים לעד. ביחוד עושים רושם כביר שירי הדבקות והבטחון באלהים. כמו, למשל, במזמור ע"ג הפסוקים:

מי לי בשמים, ועמך לא תפצתי בארץ.

כלה שארי ולבבי - צור לבבי וחלקי אלהים לעולם.

או מזמור מ"ו, זו ההכרזה הנלהבה ש? הנטחון באלהים (אשר לפיהו יסד לו את שירו המפורסם, איינע פעסטע בורג", שהיה להמנין דתי של הפרוטסטנטים):

אלהים לני מחסה ועז,

עזרה בצרות נמצא מאד,

על פן לא נירא בהמיר ארץ

ובמזוט הרים בלב ימים...

ככובן, יש גם מזמורים, שערכם השירי פחות מאד; כמו, למשל, מזמור קי"ט, שהוא בכחינה מים שאין להם סוף...

רוב מזמורי תהלים צעירים לימים, לפי הערך, ויש מהם שנתחברו, לפי דעת המבקרים, בימי החשמונאים (ביחוד אומרים כך, וכנראה בצוק, על מזמורי מ"ד, ע"ד, ע"ט, פ"ג). גם יש מזמורים, שכפי הנראה הם עכודים מאוחרים של שירים עתיקים. ואולם ברור הדבר, כי כמו נבבל וכמצרים, כך היו גם בישראל מזמורים דתיים, שנועדו לכתחלה לצרכי הפולחן ושהשתמשו בהם עוד במקדש ראשון. שירי-פולחן בישראל, ימיהם בודאי כימי הפולחן עצמו. כבר בכעשה העגל מדובר על אדות קול העם ברעו" וקול ענות", וזה בודאי מרת-פולחן במקלה לכבוד העגל. והנביא עמוס אומר אל ישראל בשם יהוה, בדברו על החגים והקרבנות: (2)

הסר מעלי המזון שיריך

וזמרת נבליך לא אשמע!

שמה נראה בפירוש, כי בשעת חגיגות והקרבת עולות וזבחים הן. אומרים שירה בלזית כל-יזמר, אל שירים כאלה התכוונו בודאי השוכים הבבלים בשאלתם המתקפסת: "שירו לנו משיר ציון", שהשבויים האמללים בתשובתם קראו לו, שיר יהוה" (3). יש משערים, כי הפסוקים הרוממים שבסוף מזמור כ"ד: שאו שערים ראשיכם וגו', הם שריד משיר ציון (או "שיר יהוה") שכוה, (בכלל היתה אמירת דברים מלוי מצוה ודבר שכפולחן נהוגה עוד בבית ראשון; ראה, למשל, נוסח החפלות, שנאמרו בשעת הכאת בכורים ומעשר (4); וגם נוסח ברכה כהנים הידועה (5), שכפי הנראה היו

(1) יונה ב', ב והלאה. (2) סרוס ה', כ; וע' בשני הפסוקים שלפניו. (3) תהלים קל"ו, ב - ג. (4) ירמיהו כ"ה, ה - י; י"ג - טו. (5) נמדבר ו', טד - כז.

הכהנים במקדש ראשון מברכים בה את הקהל לאחר הקרבת הקרבנות; מה שנמסרה לנו ברכה זו במקור מאוחר, בספר במדבר, אינה ראייה מוחלטת נגד קדמותה).

אך גם מלבד שירי הפולחן אי אפשר כלל, שלא קמו בישראל, בימי הבית הראשון, משוררים פרסיים, ששפכו את לבם בליריקה דתית. פעולתם של הנביאים הגדולים עם התעמקות ההוגשה הדתית הועילו בודאי ליצירות של ליריקה דתית פרטית בחוגים ידועים.

ובכל זאת אין כמעט אף מזמור אחד בתהלים, שאפשר להוכיח בכירור גמור שנחבר קודם לגלות בבל. וביחוד אי אפשר להוכיח את זכות אבהותו של דוד אף על אחד מן המזמורים שנקרא שמו עליהם. (ואולם מזה אין להחליט, שדוד לא חנך כלל שירים ממין זה; קרוב יותר לשער, כי כמה וכמה משיריו אלה נבלעו בחוך מזמורי תהלים — דוקא בתוך אלה שלא נקרא שמו עליהם — וכעת קשה להניחם).

היצירה הפיוטית היותר סבוכה שבתנ"ך היא זו של ספר איוב. המשורר משתדל לפתור — בצורת שיחה — את הפרובלימה הדתית הקשה: שאלת צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. באמת אין המשורר פותר את הפרובלימה, אלא נאבק ונלחם עמה, בחור לבוש ליצירתו היא משתמש בספיר עתיק על דבר איש הסיד, איוב (שהיה נודע בצדקתו בישראל, ויחוקאל מוזכרו יחד עם נח ודניאל ו), הספור היה, כפי הנראה, לנגד עיני המשורר בכתב, והוא העתיק אותו בשלמותו בראשית הפואימה שלו (שתי הפרשיות הראשונות) ובסופה (מ"ב, ז — יז). את זמן חיבורו של ספר איוב קשה להגביל אף בקירוב. ואולם כמעט כל מבקרי התנ"ך מסכימים, שהוא נחשב לאחרי גלות בבל, אולי בראשית ימי בית שני. (אומיו של אליהו בפרשיות ל"ב — ל"ז, הם לכל הדעות, הוספה מאוחרת).

ובטרם נכלה לדבר על החלק הפיוטי שבתנ"ך צריך להעיר, כי אצל העברים הקדמונים, כפי הנראה, לא נתפתחה הדרמה עקבית נסיונות דרמטיים אפשר שנמצאים ב"שיר השירים" (ביחוד בפרשה ה', שיש רואים בה שירת-חליפות בין שני הנאהבים). ובזכריה (2) יש למצוא סימנים מובהקים למין שירת-מקהלות במספר על מת. אפס, כי יש משערים, שהאסור שאסרה התורה: לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבוש גבר שמלת אשה, מכון בפירוש כלפי משחקים דרמטיים. ואם השערה זו נכונה היא, אוי ניגע לחנם לבקש רמזים ליצירות דרמטיות בתנ"ך, ובישראל בכלל.

ב) יצירות הכרוזה.

נבדוק נא עתה את ההלק הפרווי שבתנ"ך: הספירים, התורות הדתיות, החוקים והמשפטים.

גם כאן אנו רואים, כי יצירות שבע ע"פ קדמו להתפתחות של פרזות ספרותית בכתב, והספורים וגם החוקים והמשפטים עברו בראשונה מפה אל פה.

בחקופה הראשונה, כשהיו בני ישראל רועי-צאן ונוסעים בעדרים, עסקו הרבה בספורי-מעשיות ובמסורות-קדומים (כמו שעושים הרועים הערביאים עד עתה בארץ-ישראל, ביחוד במדבר יהודה). חלק גדול של ספורי ספר בראשית, מוצאם בודאי מהעת הקדומה היא ומחוגי הרועים העברים, אלא שאז היה כל ספור וספור חי את חייו הכודלים, עד שחברה אותה יד סופר אמן ליצירת ספרותית מאוחדה. אליהם יש לחשוב ביחוד אותם הספורים, שמקום המעשה הוא מנגב לפלשתינה, בדרך העולה לחצי-האי סיני או למצרים; כמו ספור גרוש הגר (1), המעביר לפנינו בתאור מלא חיים את חיי-המשפחה של אברהם עם הקנאה שבין שתי נשיו, וכן ספור דבר הריב שבין רועי יצחק ובין רועי גר על אדות הבארות (2), זה מעשה בכל יום בחיי הנוסעים בעדרים.

לסוג זה צריך לחשוב גם את הספורים, המבארים על-פי דרכם איזו ממחזות הטבע הנפלאים. כמו, למשל, הספור ע"ד אשח לוט (3), אשר בו בארו להם הקדמונים את המראה המשונה של נציבי-המלח ליד ים-המלח. ספור זה, שהיה בימי קדם, בשיחות הרועים, ענין בפני עצמו, נמסר לנו בתורת כמקרה צדדי של ספור מהפכת סדום, כי יד אמן ארגה אותו במסכת הספור הגדול.

אל חמרי-ספורים הללו, שאפשר לכנותם, ישראלים" ביחוד, התחברו עוד חמרים, אינטרנציונליים", כביכול; כמו, למשל, החומר המשותף והחביב לכל העמים, ע"ד בקורו של אלהים בבית בשר-זרם, המקבל את אורחו בעין יפה, והגמול שמשלם לו אלהים בשכר זה. חומר זה אנו מוצאים בתוך ספורי אברהם (4), וגם הוא נמסר לנו לא בשלמותו, ובקומיותו הראשונה אלא הובא ג"כ בחוברת עם ספור סדום. או החומר האחר, המשותף והחביב, איך שאדם גדול ומהולל וככיר-כח באחריתו היה בראשית ילדותו צפוי אל אסונות, שנצל מהם באורח-פלא. ספור כזה אנו מוצאים בתורה על מ ש 6, והוא דומה כמעט בכל למקרה אחד בילדותו של סרגון הראשון מלך אשור. כל הספורים מעין אלה, ביחוד עד כמה שהם עוסקים בחיי האבות, הביאו בני ישראל אתם מן המדבר, ממקומות המרעה, לארץ כנען. הם בודאי כבירים לימים אפילו משירת דבורה.

ספורי-מסורות כאלה, הנמסרים מפה אל פה, אי אפשר להם בלי עבודים והוספות והרחבו; מתמידות. הכנען קלטו העברים חמרים חדשים וישכילו לארגם ולמוגם יפה בתוך המסורות על אדות אבותיהם הראשונים. מעשה-אורג כזה הוא קשור ספור מהפכת סדום ועמורה עם קורות אברהם ולוט (6). ומתוך שהמסורות היו הזלכות ונטויות, לא עמדו מלדת, לכן יש שענין אחד יסופר על שנים מגדולי העבר; כמו למשל מעשה יצחק ורבקה בגרר ומעשה אברהם ושרה במצרים, שבעיקר הם מקרה אחד.

מלבד ספורי האבות היו עוברים מפה לפה גם, ספורי שבטים, כלומר: בכל שבט ושבט היו נמסרים ספורים מפעולות גבורותיו של אחד הגבורים

(1) בראשית ט"ז. - (2) שם כ"ז, י"ו והלאה. - (3) שם י"ט, י"ז, כ"ו. - (4) שם י"ח א' ט"ו. - (5) שמות ב' א - י. - (6) בראשית י"ח; י"ט.

הקדמונים החביבים של אותו השבט. אחדים מן הספורים הללו נמסרו לנו בתנ"ך; כמו, למשל, מעשה גבורתו של אהוד (1), ובפרט ספורי האהבים וההלצות והגבורות של שמשון, שהיו שעשועיהם של בני שבט דן (הדנים הצטיינו בכלל במעשי גבורה והלצה וערמה כאחד, כמו שנראה מפרשה י"ח בספר שופטים). וכמו כן נולדו בזמן קדום ספורים על מקורו ומיצאו של איזה דבור, פתגם או שיר מפורסם. מתוך נקודה זו עלינו להביט, למשל, על ספור שכורתו של נח, שנקבע אחרי כן בתורה כבאורם של הפתגמים העתיקים על שם, הם ויפת (2).

בכלל גברה בישראל בדורות שלפני מתן הספרות (וגם אחרי כן) התשוקה לספר ספורים ואגדות, וגם למשול משלים: איך שהלכו העצים למשוח להם מלך (3). ואיך שחפץ החוח להתחתן בארז הלבנון (4), וכיוצא בזה, ואחרי-כן היו מיחסים את הספורים והמשלים הללו לגבורי-האומה ולחביבי-האומה בכלל. וגדול היה כשרונם של העברים לפאר ולרומם את גבוריהם וחביביהם בספורי-אגדות, עוד גם בימי המלכים. כל מה שנמסר לנו בספר שמואל א' על אהבת דוד ומיכל, או על אהבת דוד ויהונתן, או האפיוזודות השונות שהן תולדות השנאה שבין שאול ודוד, — כל אלה הם פרי התשוקה והכשרון הנ"ל בצורה ספרותית, ובידאי הם רק שרידים מועטים מכל מה שמסופר בישראל לפנינו. אין כל ספק, כי באחדים מן הספורים הללו יש גרעין הסטורי, למרות הלבוש של „ספורי משפחה“, שבו הם עוברים על פנינו בתנ"ך; וגם, מחוסר ידיעות אחרות, הרי אנו מוכרחים להשתמש בהם כמו במקורות הסטוריים; אבל האור הסטורי מאוחד ומקיף אי אפשר לתת על-פי הספורים הללו הקרועים והמקוטעים והמתוססים חבור פנימי.

מתי התחילו לכתוב בישראל? זוהי שאלה חשובה, שקשה לענות עליה תשובה ברורה. על-פי רוב מהליטים, כי תקופת הכתיבה מתהילה עם הנהגת שלטון מלך בישראל. אבל לא קשה יהיה להוכיח ממקומות אחרים בתנ"ך, שעוד קודם לכן היו משתמשים לפעמים בכתיבה (ראה, למשל, שופטים ח' י"ד: ויכתוב אליו את שרי ככות וגו'). גם אפשר מאד שעוד בזמן קדום היו זקני העדה בערים כותבים את רשימת האזרחים או מגלות יוחסין (החביבות כליכך על התנ"ך). גם קרובה מאד ההשערה, שבמקדשים השונים, שהיו לישראל לפני המלכים, היו הכהנים כותבים אגדות ורשימות הנוגעות לאותם המקומות הקדושים ולצרכי הכולחן בכלל. יש לדעת, כי עם כבוש הארץ עברו לידי העברים הרבה בתי הבעל, שצריך היה לקדשם לעבודת יהוה וקידוש זה נעשה באופן פשוט: הכהנים הפיצו בעם טפור, כי אחד מהאבות התגורר במקום הקדוש הזה ובנה שם מזבח או נטע שם עץ „וקרא בשם יהוה“ וכדומה; כמו, למשל, אברהם בבאר שבע (5) ויעקב בבית-אל (6). אגדות-פולחן כאלה תופסות מקום גדול בספורי האבות, וממילא הן גם יסוד חשוב בספרות

(1) שופטים ג', יב והלאה. (2) בראשית ט', כ והלאה. (8) שופטים ט', ז והלאה. —
(מ"ב י"ד, ט. — — (5) בראשית כ"א, ל"ג, (6) שם כ"ח, יא והלאה; לה, א.

הפרחית של העברים הקדמונים. ואם כן, קרוב לשער, שהכתבים היו לא רק יוצרים את ספורי האגדות הנ"ל, אלא גם רושמים אותם בכתב. ומי יודע, צולי היה יד הזן גם בהגזר כפורים אחרים (שאין להם יחס למקומות קדושים) שנאספו אל כפר בראשית. יש שם בספורי האגדת מאורעות הכוזארים בסגן מיוחד: בהארה מיוחדת על מצבים מדיניים, שלא כדרך יתר הכפורים. הנה מעשה דינה בן יעקב; כמה שונה הוא ברוח ובטגונו וידיביו, למשל כספור גירוש הגר! כלום אי אפשר שאיזה הן מעיר שכם יצר את הכפור הזה? —

אך, כאמור, מקובל הוא אצל המבקרים, כי עם התחלת המלוכה בישראל, זבחי־ד עם מלכות דוד, התחילה גם תקופת הכתיבה והספרות. בין פקידיו של דוד נמצא גם "מוזכר" ו"זופר". כפי הנראה, היו הם הכותבים את דברי ימי הממלכה וגם את הפקודות וכל כתבי המלכות. אנחנו יודעים כי למלכי נסען לפני מלך ישראל היו בתי־ארכיון וסופרים הכותבים את ספרי הזכרונות של היכל המלך. אל נכון חקו גם מלכי ישראל את המנהג הזה. פקידיהם בירושלים, ואחרי־כן גם בשומרון, היו עורכים רשימות אופיציאליות ומניחים אותן למשמרת בבתי־הארכיון. בעזרת הספרות האופיציאלית הזאת נחברו בודאי הרבה חלקים חשובים של ספרי שמואל ומלכים. בפרט ראויות לשימת־לב מיוחדת הפרשיות ט' — כ' בשמואל ב' ושתי הפרשיות הראשונות במלכים א': הן אנו מוצאים הסטוריה ממש, מיוסדת על כתבי ארכיון אופיציאליים, שנתחברה לא יאחר בראשית ממלכת שלמה, ועל כן גדול ערכה עד מאד. אליהן יש לצרף את הספרים ההסטוריים מעין "דברי שלמה" 1, אשר אף כי לא הגיע לידנו בכ"ז זאת גיבול לציר לנו מושג ממנו על פי הפרשיות ג' — י"א במלכים א'; וכך גם ספורי מלחמת אחאב עם ארם 2, והתאור המצוין שראוי להחשב לדוגמא־מופת של כתיבת הסטוריה של המלכות יהוא והעמדת בית עמרי 3. בכל אלה אנו רואים את החזיון הנפלא, כי כמעט תיכף כאשר נכנס ישראל לתוך ההסטוריה כבר עמד על מדרגת קולטורה רמה מאד; כי על כן יש להצטער הרבה על שלא נשארו לנו מן הספרות ההסטורית שלו רק שרידים וקטעים. יש כמה ראיות וסברות, שהרבה ספרי הסטוריה של העברים הקדמונים נדונו לגניזה זמן רב אחרי גלות בכ"ז. (די להשוות את הרשימה הקטועה והלקויה של שמות הגבורים אשר לדוד בשמואל ב', פרשה כ"ג, עם אותה הרשימה עצמה שהובאה ביתר שלמות וביתר דיוק בדברי הימים א', פרשה י"א, כדי להוכיח שבעל דה"י בבאחר השתמש במקור הסטורי אחר מזה שהיה לנגד עיניו של בעל שמואל ב'). ההסטוריוגרפיה העברית, כפי שהיא מתגלה לנו בדוגמאות שהזכרנו זה עתה, היא, לכל הדעות, "משכמה ומעלה" גבוהה מרשימותיהם וספרי־זכרונותיהם של הבבלים והאשורים, והיא ראויה לעמוד בשורה אחת — אפילו לדעת המבקרים היותר קשים לישראל — עם מכתב יצירותיהם של היוונים במקצוע זה 4

1) מ"א י"א, מא. 2) — מ"א כ'; 3) — מ"ב ט'; 4) — ע' ספרו של

ואולם השלמות והשכלול היחסי שבכתב-ההיסטוריה זו מכייהים אותנו להסכים להשערה שהוכרנו למעלה, כי זמן רב לפני מלך מלך ישראל כבר היו אחרים מאישי האומה (וביחוד, כפי הנראה, בין הכהנים) עוסקים הרבה בכתיבה ובעבודה ספרותית, ומתוך כך קנו להם מומחיות ושלמות באמנות זו, ועצ יסווי המלוכה לא התחילה הספרות בישראל אלא התפתחה בה ביתר-עו.

כמובן יש בהסטוריוגרפיה העברית היותר משוכחה גם חזרונות ומגרעות. קודם כל מורגש מאד חסרוננו של סדר זמנים. אין כל "תאריך" בישראל, וכך גם ההתענינות היתרה באישים הפרטיים, במעשיו ובגורלו של היחיד, והעדר כל הבנה בסביבת הפועלות, "מאחורי הקלעים" של העובדות. די להזכיר ביהם זה את תאור מציאת "ספר התורה" בימי יאשיהו¹. לפתע פזאום נמצא ספר רב ערך כזה, וכותב ההסטוריה אינו מתענין כלל לדעת ואיני מודיע כלל, מאין בא הספר, מי חבר אותו, וכל יתר הידיעות הנחוצות כל כך, ומצד אחר אנו רואים, כי מתוך ההתענינות היתרה במעשיו הפרטיים של היחיד, מזניחה הסטוריה זו את העיקר מפני המפל, הנה, למשל, מלחמותיו של דוד עם הפלשתים היו צריכות בודאי לתפוס את המקום היותר גדול בדברי ימי מלכותו, ומה מסרה לנו "ההסטוריה" על אודותיהם? רק אניקדוטות קצרות אחדות.

התענינות יתרה זו בהיי הפרט, היא שיצרה בישראל מקצוע ספרותי מיוחד, ספורי-אגדות על-אדות הנביאים. מקצוע ספרותי זה היה, כפי הנראה, גדול ורבה מאד, ובתנ"ך לא נשארו ממנו אלא שרידים, גדולים פחות או יותר. האגדות היותר קדומות הן אותן של אליהו ואלשישע², ונחזקו בדור אחד לאחרי מותם, ע"י "בני הנביאים", בחוג מעריציהם של שני הנביאים הללו. ברוך בן נריה, תלמידו של ירמיה, חבר ביוגרפיה מפורטת של מר: הנביא; הספר כלו לא הגיע לידנו, אך פרקים וחלקים ממנו הוכנסו ועובדו בתוך קיבוץ נבואותיו של ירמיה. כפי הנראה חבר גם ישעיה רשימות אבטוביוגרפיות על אדות נסיונותיו ופועולותיו בתור נביא. לכל הפחות נראה כודאי, שהפרשיות ר' - ח' בספר נבואותיו, שבהן הוא מדבר בגוף ראשון, נכתבו ונתפרכמו על ידו בעצמו.

ספרות אבטוביוגרפית אנו מוצאים בספרי-זכרונותיהם של עזרא ונחמיה, שאך שרידיהם נמסרו לנו בשני הספרים, שנקרא שמם עליהם. שני הספרים האלה נתחברו יחד עם "דברי הימים" כשלש מאות והמשים שנה לפני החרבן השני, ב"דברי הימים" אנו רואים מין הסטוריה דתית, למן אדם הראשון ועד עזרא ונחמיה, כתובה ע"י כהנים ולויים, והציר שעליו כובבת הסטוריה זו הוא המקדש והעבודה.

ובטרם נכלה את סקירתנו על הספרות ההסטורית, נזכיר עוד ביחס עם מקצוע זה שני ספרים קטנים, הרחוקים אמנם זה מזה ברוחם ובצביונם מן הקצה אל הקצה: מגלת רות, זו האידיליזה הנעימה, המעריכה את האדם לא לפי

1) מ"ב כב. כמעט לכל הדעות היה "ספר התורה" הזה הטופס הראשון של ספר דברים, משנה תורה" (2) למשל, ש"ב ה', יד-כג. - 3) מ"א י"ז; י"ח; י"ט; כ"א; מ"ב א' - ח' י"ג, י"ד - כ"א.

מוצאו ומולדתו אלא לפי ערכו האנושי, ושנתחברה, לפי ההשערה, בתחלת ימי בית שני, ומגלת אסתר, שאינה לא אידייליה ולא נעימה, ושנתחברה בודאי בזמן מאוחר מאד, אולי כשלוש מאות שנה אחרי רות. בשני הספרים השונים האלה יש בכל זאת צד שוה: שניהם הם מין „רומנים הסטוריים“.

נשימה נא עתה עין על הספרות המשפטית, על החוקים והתורות הדתיות. אנף העברים הקדמונים היו בתידינים שונים; כלומר: למוסדות שונים היתה הזכות לחרוץ משפט, להוציא פסקדין. זכות זו היתה לכהנים—אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים¹— וגם למנהיגים הארציים: „הזקנים“, ואחרי יסוד המלוכה גם למלך ולפקידיו. קשה לדעת בביור, איך נתחלקו הזכויות בין שלשת המוסדות הללו, יש לשער, כי הכהנים שפטו בדברים שבין אדם למקום, והמוסדות הארציים—בדברים שבין אדם לחברו—אף שהחוקים בכללם נוסדו על הדת, „והמשפט לאלהים הוא“.

החוקים הדתיים הנוגעים ביחוד לפולחן, מקורם במנהגים הקדומים של הכהנים. גם כאן קדמה תורה שבעל-פה לתורה שבכתב. הרי אי אפשר לשום הקרבת קרבן ולשום „עבודת אלהים“ בלי טכסיסים. הם היו בתחלה פשוטים מאד, עד שגם איש חילוני, „זר“, יכול לעשותם. אבל לאחרי שנוסדו מקדשים קבועים במקומות קדושים עם כהונה העוברת בירושה, כמו בשיש, הורגש בודאי הצורך לסדר את כל עניני הפולחן בחוקים קבועים ומרובי-הפרטים, ולא עבר זמן רובה עד שראו להם לחובה לרשום אותו בכתב. מתוך הרשימות הללו נתהוה אחר-כך מקצוע ספרותי מיוחד (של הכהנים): התורה, בהנחך היא נזכרת בשם „תורת משה“, ואין כל ספק כי מיסד הדת והפולחן של יהוה השפיע הרבה על יצירת הקים ותורות דתיות כאלה; אך אין אף חוק אחד בתורה, שנוכל להוכיח בביור, כי משה הוא אביו מחוללו, גם על „עשרת הדברות“ קשה להחליט, אם נכתבו על ידי משה או בדור מאוחר, שכבר הושפע מרוחם של הנביאים; אבל יש לשער, שהם כבירים לימים מאד, אם גם לא יצאו דוקא מתחזי ידו של משה. ואמנם בתורתם של הכהנים יש יסודות עתיקים מאד—למשל בחוקי קרבן הפסח, שמות י"ב—אבל גם עליהם אין לנו ראיות ברורות שהם דוקא ממש.

החלק היותר קודם בתורתם של הכהנים הם הפסוקים י"ד—כ"ו בפרשה צ"ד בספר שמות, שהמבקרים קוראים להם „עשרת הדברים של הפולחן“, ושנמסרו לנו בתורה לא בעצם מקוריותם אלא בצורה מעובדת, ואי אפשר לדעת, מתי ואיפה נתחברו ונסדרו: לעומת זה נוכל ללכת בצעדים נכונים בעקבות התפתחותם המאוחרת של חוקי הפולחן, יען כי הם פרי ההסטוריה הישראלית מבית ומחוץ. כי הנה כשבע מאות שנה לפני החרבן השני התחילה להתמוטט מלכות אשור ושלטונה ונס השפעתה הרוחנית על מערב אסיה, ובכלל זה גם על ארץ יהודה, הלכה ורפתה. בני יהודה החלו „לשוב אל יהוה“, התחילו לגרש

1) ש"א ב', כה.

את מנהגי הנכר מן הפולחן ומן החיים. כל התקונים הללו נעשו בימי יאשיהו בעזרת תורת־כהנים חדשה, זוהי שקוראים לה „משנה־תורה הקדמוני“, והן שבע עשרה הפרשיות שבספר דברים מפרשה י"ב עד כ"ח בכלל. הרעיון העקרי של תורת־כהנים זו היא: התרכזות הפולחן בירושלים וטהרתו מכל תערובה נכרית. ואחרי החרבן הראשון ראו הכהנים לחובה ליצור יסודות חדשים לקיום האומה; והם התהילו להרחיב את הדעת ולהגדיל תורה ולהאדירה על־פי דרכם. עוד לפני החרבן כבר התאונן ירמיהו על „חכמת התורה“ של הכהנים ועל ההפסד הגדול, שהם מביאים בעטם העסקני 1). ועד היכן הגיעו כבר תיכף לאחר שיבת־ציון בדקדוקי דיניהם בהלכות טומאה וטהרה, שהקיפו בהם את כל החיים כמו בחומת־ברזל, זאת אנחנו רואים מ„השאלות ותשובות“ המענינות שנמסרו לנו בספרו של חגי הנביא 2).

שנים מיצירות ספרותיות כאלה מזמן גלות בבל הגיעו לידינו בצורת תורת־כהנים: האחת היא זו שנקראה אצל המבקרים „חוקות הקדושה“ ויקרא יז—כו), והשנית היא זו שקוראים לה „תורת העתיד של יחזקאל“ (יחזקאל מ—מח). יצירת הכהנים במקצוע זה הגיעה לשלמותה ונגמרה בספר ויקרא שנקרא „תורת כהנים“ סתם, ואשר בהשתדלות עזרא הסופר היה לספר החוקים היסודיים של האומה השבה לתחיה.

גם בחוקים הארציים, בדברים שבין אדם לחברו, קדמו ה„מנהגים“, התורה שבעל־פה, למשפטים הקבועים הכתובים בספר. וביחוד בימים אשר עוד לא היה מלך בישראל: אז היו הזקנים, ראשי המטות, ראשי בתי האבות, הנושאים החיים של המשפט, ונקמת הדם („גאולת הדם“) היתה אחד מיסודי המשפט היותר חשובים. הנהגת שלטון מלך בישראל הועילה בודאי הרבה לקביעת המשפטים בכתב. הרשימה היותר עתיקה של דיני ממונות ונפשות היא זו שב„ספר הברית“ (שמות כא—כג), שדומה בכמה בחינות לחוקי אמרפל („חמוראבי“), שקדמו לה הרבה. וצריך להודות, כי החוקים הבלליים מפותחים הרבה יותר מאותם שבפרשת משפטים. ואמנם לא חסרה בישראל השתדלות להוסיף לעבד ולפתח ולהרחיב את החוקים והמשפטים. אדרבה, כפי הנראה נמצאו כבר בדורות הקדומים ידים עסקניות יותר מדי במקצוע ספרותי זה, עד שכל אותו הענין נעשה שנוא לעם; וכבר התאונן ישעיה:

הוי החקקים חקקי־און

ומכתבים עמל כתבו 3).

וכנראה שם מישעיה צמצמו ה„מכתבים“ את כתבונתם המשפטית רק בדיני ממונות, ביחוד בהלכות לווה ומלוה. מלבד „ספר הברית“, עוסק בכל מקצועות המשפטים החילוניים גם „משנה תורה הקדמוני“: בו ידובר על משפטי הגרים, על משפטי המלחמה, חוקי המשפחה והנשואים, משפט הירושה, ועוד ועוד. רוב החוקים

1) ירמיהו ה, ח'. 2) חגי ב', יא והלאה. 3) ישעיה י' א.

האלה אינם ברורים ואינם מדויקים. ברובם אין אנו יודעים איך יעשה בירור המשפט ומי יפסוק את הדין. יש גם מגרעות גדולות; למשל: לא נקבע שום ענש על שופט הלוקח שחד או המעוות את הדין בכלל, זכותיה של האשה מקופחת מאד, ולמשל אין לה זכות לתבוע את בעלה לדין אם עשה מעשה זמה (זכות שיש לה בחוקי הברברים); ועוד כמה לקויים.

לאחרונה נסקור נא את הספרות התיאולוגית והמיתולוגית שבתנ"ך. התעסקות בעיונים תיאולוגיים אנו מוצאים בישראל בזמן קדום מאד. במקצת זה לא היו העברים הקדמונים יוצרים מקוריים אלא מצבדים. הם לקחו חומר נכרי ועבדו אותו לפי רוחם, בהכניסם לתוכו את רעיונותיהם והשקפת עולמם הם; אך באמנות העבוד הראו כמש נפלאות ואין דומה להם בזה. בימי דוד ושלמה — כך דעתה של הבקרת — נודעו בישראל, ביחוד באמצעותם של הכנענים, אגדותיהם של הברברים על בריאת העולם, על המבול, ועוד ועוד. עבודם של החמרים הללו אנו מוצאים בפרשיות הראשונות של ספר בראשית (עד פרשה י"א, פס' ט' בכלל), שנתחברו כתשע מאות שנה לפני החרבן השני, אין אנו יודעים, מי היו אותם התיאולוגים שככה הצליחו לעבד את החמרים האליליים הללו (למשל ספור המב' ב' ברוח אמנות היחוד ולפי העיקרים המוסריים שלה, בקדושה ובטהרה ובאמנות גם יחד; אבל זה ברור, כי ספרותם הם קדמה להופעתיהם הראשונות של הנביאים לכל הפחות מאה שנה. ואמנם הנביאים תפסו אחריו כן מקימם של התיאולוגים.

כי הנביאים היו לא רק נואמים, מטיפים לעם; הם עסקו גם בחקרי אלה, בעיונים תיאולוגיים. אז הצפיה העממית העתיקה ל"יום יהוה", אשר עמו יחל עולם שכולו טוב לישראל, השכו הנביאים ליום נורא, ליום דין קשה, ולאט לאט — לטרמין תיאולוגי קבוע, למין עיקר דתי; המתחיל בזה היה עמוס (הוא המתארים את יום יהוה...), ויגח יו מלא ישעיה בחזונו הנעלה, כי יום יהוה צבאות על כל גאה ורם... (בסוף פרשה ב'), ועוד כמה נביאים אחריהם, וכאשר עבר זמנם של הנביאים, יצאו שוב התיאולוגים לפעלם, אבל אלה לא דמו אל הראשונים בגבהם: הם עסקו בחזיונות ובהזיות ובמראות העתיד, ביחוד העסיק אותם קץ העולם ויום הדין הגדול והרעיון המשיחי. היצירה היותר חשובה במקצוע זה של "אפוקליפסות" הוא הספר הנקרא על שם דניאל, שנתחבר בימי הגזרות הקשות של אנטיוכוס אפיפנס 1). אבל גם ארבע הפרשיות, כד — כז, בספר ישעיה, (שבהן נמצא השוק המצוין, בלע המות לצנח ומחה יהוה דמעה מעל כל פנים" 2), והרמו הגלוי לתחתית המתים: "יחיו מתוך... הקיצו ורננו שוכני עפר, כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל" 3), גם הן ממין האפוקליפסות. גם תיאור הפורענות של הארבה בספר יואל יש לו אופי אפוקליפטי, שהרי המחבר רואה בפורענות זו סימן, לבוא יום יהוה הגדול והנורא ולהתחלת

1) ספר דניאל הוא עדיין חידה פליאה, שנלאו החוקרים המכירים לפתרה כל צרכה; ראשית, שינוי הלשון שבו; שנית, החלוקה הנפלאה של הכנו: חציו (ו' פרשיות) הן מין "ספורי קדושים" אגרות מתי ודניאל, וחציו (ו' פרשיות האחרונות) — מרגות וחזיונות של דניאל. 2) ישעיה כ"ח, ח. 3) שם כ"ו, יט.

הקופת המשיה. שני החבורים האפוקליפטיים הללו (זה שבישעיה וזה שביואל), אפשר שמוצאם מהמאה השנית לאחרי החרבן הראשון.

ותיאולוגיים אחרים באותו הזמן עסקו בחבור מדרשיים: כלומר, ספרים, שלוקחים קרסוב היסטורי ועושים ממנו מטעמים מוסריים-דתיים-לאומיים. לסוג המדרשים" תחשב, למשל, פרשה י"ד בספר בראשית, שתכליתה להפוך את אברהם איש-השלוש הנוסע בעדרים, לגבור-מלחמה נדיב-לב ולשתף אותו, בעשית הסטוריה" שבימיו (כי במלחמת ארבעת המלכים עם החמשה יש בודאי יסודות הסטוריים). גם פרשה כ' בדברי הימים ב' אינה בודאי אלא עבוד מדרשי של ספור ואגדה במלכים ב' פרשה ג', לפי המסופר במלכים נצחו אמנם בני ישראל בתחלה את מואב, אך סוף סוף הוכרחו, לנסוע מעליו ולשוב לארץ; תחת אשר לצי התאור המדרשי בדברי הימים נלחם ונצח במלחמה זו רק יהוה לברו, עפ"י בקשתו ותפלתו של יהושפט מלך יהודה, וכל השתתפותו של המלך ועמו במלחמה זו הצטמצמה רק בעבודה הקשה של בזה השלל שלשה ימים רצופים ובעבודה הנוחה יותר של אמירת תהלות ותשבחות ליהוה בנבלים ובכנורות וכחצוצרות (ואמנם ב"אמירה" לא קמצו גם קידם לכן: כי כל ההכנות למלחמה משונה זו הצטמצמו רק בתפלות ובבקשות מאת יהוה, שבהן השתחף אמנם, כל יהודה", גם טעם נשיהם ובניהם"). — גם בספר שמואל א' יש חלקי מדרשים, למשל: ט"ו, א, יג; יט, יט — כד; כ"א, יא — טו. (1)

לסוג הספרות התיאולוגית אפשר להכניס — אם גם בדוחק — גם את ספר קהלת, העוסק בשאלות עולמיות עמוקות וקשות ושבאמת הוא מיוחד במינו בין ספרי התנ"ך. איננו יודעים, מי היה מחברו (או: מחבריו), אבל לפי הרוח היוני המדבר מתוך הרבה ממחקריו נראה ברור, כי נתחבר לכל המוקדם כשלוש מאות שנה לפני החורבן השני.

II. מהותם והתהוותם של ספרי התנ"ך.

(א) ה"חומש" וספר יהושע.

עד עתה נסינו לסקור בהשקפה כללית את מקצועות הספרות השונים שבחנ"ך, ולצרף זה הוכרחנו להביא, בתור דוגמאות, קטעים מפורדים מן הספרים השונים, עכשיו הגנו לשים עינינו על הספרים הכודדים כשהם לעצמם, על השתלשלותם והתהוותם, לפי מסקנותיה, או השערותיה המקובלות, של הבקרת. ואמנם, ספרים" במובן שלנו (ספר המיוחד למחבר אחד ולזמן אחד) אינם בחנ"ך אלא מעטים מאד: יחזקאל, יונה, איוב, רות, אסתר. כל יתר הספרים, כל אחד מהם הוא קבוצה של יצירות שונות, שקשה מאד לעמוד על אופן התהוותן והתפתחותן.

(1) אגב נעיר, כי נדה"ב יג, כ"ב, נזכר, מדרש הוניא עזר, שבו היו כתובים דברי אביה מלך יהודה, ונדה"ב כ"ד, כ"ו, נזכר, מדרש ספר המלכים" (שעפ"י המסוק המשובש שם אי אפשר כ"ל לעמוד על מינו). לדאבוננו, בגנו" שני המדרשים" האלה נמנן קדום לפי אערך.

תכן הספר הראשון והיותר נכבד שבתנ"ך, ה"חומש". הוא פרובלימה קשה וסבוכה, שגם לאחרי כל עמלם וטרחם ובזבזו אנרגיה שכלית ככירה של החוקרים המבקרים במשך דורות אחדים, לא עלתה בידם למצוא פתרון מספיק אלא לחלקים אחדים מן השאלה, וגם בפתרון זה ההשערה מרובה על הודאות המדעית. חמשה חומשי התורה, שלדעת הבקרת יש לצף אליהם גם ספר יהושע, יש בהם חומר מרובה-הגוונים עד מאד, וזמן חכורם נמשך לא פחות מחמש מאות שנה; ובכל זאת אין כל ספק, כי תכלית אחת להם ורעיון אחד מברית את ששת הספרים הללו והוא: כי אלויים בחר לו את ישו אל לגם סגולה לעבדו בארץ אשר נתן להם.

הנמקים, שהביאו את הבקרת לידי ההחלטה והמקובלת עתה אצל כל המשכילים, כי התורה לא נכתבה בידי משה, אינם חדשים כלל ועל אחדים מהם כבר רמו הראב"ע, בסורותיו. מן הטעמים הפרטיים חשובים כיהוד אלה: מכיון שמשה לא נכנס לארץ ולא עבר מעולם את הירדן, איך יכל לסבן את ארצות סיחון ועוג ומואב וכו' בכנזי, עבר הירדן, כמו ששעש: בעל ספר דברים (א, ג, ח)? הרי שהדברים האלה נכתבו ע"י מי שישב במערכה של כנען, וכן: בכטו מקומות נאמר בספר בראשית: והכנעני או בארץ, והכנעני והפרזיו אז יושב בארץ, ועוד דבורים כאלה, המוכיחים בפיוש, שכותב הדברים מביט על דורו של משה ועל הדורות שקדמו לו כעל רחוק מופלג מאד, ובכן, גם לפי המקים גם לפי הזמן אי אפשר שכותב הדברים הוא משה, אך מלבד הדקדוקים הפרטיים הללו ודומיהם, יש גם סברות כליות חשובות נגד זכות-אבהותו של משה על ה"חומש". הרי קשה להעלות על הדעת, ש"ספר זברית" (פרשת משפטים), שחיקתיו וכל סגנונו ורוחו מכונים כלפי אימה שהתגוללה על אדמתה משכבר הימים ועוסקת בעבודת שדה וכרם, נחחר ע"י משה, אשר בני ישראל שבימיו היו רק חבורה של שטים רועי-צאן נוסעים בעורים, או, איך אפשר להתאים עם תנאי חייהם של שכטם וועי-צאן כאלה את חוקי הפולחן המפורטים, שלא יצוירו אלא בתרבות מפיתחה ובחיי-מותרות ידועים?

ובכן, לא יצא ה"חומש" מתחת ידו של משה. אך נכלל אי-אפשר לו להיות יצירתו של מחבר אחד. התורה ניהנה מגלות מג'ות, היא מעובדת ונאוספת ומחוברת מחכורים שונים, מרשימות-מקורים שונים, על זה פעירות גם ההכפלות המרובות גם הסתירות המרובות שבה. למשל: דבר גרוש הגר מספר בבראשית כתי נוסחאות (כפרשה ט"ז ובפרשה כ"א); ובספור הסבול נארגו ונתמזגו ג"כ שתי נוסחאות (פרשיות ו-ח). קיין דואג ומשחד פן, כל מוצאו יתרגוהו, אף-על-פי שלפי המסופר קודם לכן לא היה אז בעולט אלא היא ואכיו ואמו, כתוב אחד אומר (1): בכל המקום אשר אכיר את שמי אכוא אלץ וברכתין; כלומר: מותר להקריב קרבנות בכל מקום; וכתוב אחד אומר (2): כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אליהם מכל שבטכם... והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם... הרי שיש רק מקום קדוש אחד.

כל הנמוקים האלה, ביחד עם שני הלשון והסגנון במקומות רבים בתורה, הביאו את החוקרים לידי החלטה, כי ה"חומש" (וגם ספר יהושע) הורכב מיסודות שונים, ממקורות שונים. הראשון אשר הביע את הרעיון הזה בבירור ובהחלט, היה הרופא הצרפתי ין אסטרון. בספרו, שנדפס בשנת 1753 בשם *Conjectures sur les mémoires originaux, dont il paroît que Moÿse s'est servi pour composer le livre de la Genèse* ("השערות על ספרי-הזכרונות המקוריים, שכפי הנראה השתמש בהם משה בחבור ספר בראשית") החליט, כי יש בתורה שתי נוסחאות, עפ"י שני מיני רשימות עתיקות, שהאחת מהן מכנה תמיד את הקב"ה בשם יהוה, והשנית — בשם אלהים. השערה, או החלטה זו, מקובלת עתה אצל כל החוקרים המבקרים, אף שאי אפשר להבדיל תמיד בדיוק ובבירור בין הנוסחה של ה"יהואי" ובין זו של ה"אלהי"; כי סוף סוף אין הם רחוקים ברוחם וגם בסגנון-לשונם כל-כך זה מזה, ובהרבה מקומות הורכבו יחד (ע"י המסדר) במזג יפה, עד כי קשה לעמוד על הפרדתם; וגם לא תמיד אפשר להבטיח בבירור, שהשמות יהוה ואלהים לא נתחלפו אחר-כך ע"י המסדרים, במקרה או בכונה. מלבד זה בדקו ומצאו המבקרים החדשים, כי יש גם להבדיל בין "אלהי" עתיק ו"אלהי" צעיר ממנו: נוכחתו של זה הצעיר נקראת בפי המבקרים גם "תורת כהנים". אל שלשת המקורים הללו יש לצרף עוד את "משנה תורה הראשון" (שעליו דברנו למעלה), באופן שיש לנו ארבעה מקורים יסודיים, שמהם הושגת ה"חומש" (וגם ספר יהושע).

הנוסחה הראשונה והעתיקה מכלם היא זו של ה"יהואי", שגם הוא אמנם כתב עפ"י מסורות שבעל-פה וגם עפ"י רשימות יתר עתיקות שהיו לנגד עיניו, אך הוא שפך את רוחו עליהם ונתן להם צביון מיוחד הרצוי לו. למשל, בספורים מיסודו שלו על אדם וחוה, קין, לךך 1, "רעת האדם" 2, אנו רואים ברור את כוונתו להביט את תגבורת החטא ואת העונש, שהביא אלהים עליהם ע"י המבול. אמונת-היחיד של ה"יהואי" היא תמימה, פרימיטיבית קצת, ונוטה מאד להגשמה: יהוה ברא את השמים ואת הארץ, הוא "שם פה לאדם, ישום אלם או חרש או פקח או עור" 3, הוא מגין על בחיריו ומלווה אותם ויורד עמם למצרים או לארס-נהרים; הוא עונש את החוטאים ובאותה שעה הוא מרחם על חסידיו, כמו שנראה בנח. אבל יחד עם זה "מתהלך יהוה בנן לרוח היום" 4, והוא אוכל להם אצל אברהם 5. בכלל נראה, שה"יהואי" הוא גניוס דתי כאתד מגדולי הנביאים הספרותיים, וכמוהם הוא גם בן-שעתו ומשלם מס להשקפות של בני דורו. אך הוא קודם בזה לכל הנביאים הספרותיים; משערים, שזמנו הוא כתשע מאות שנה לפני ההרבן השני ומקימו — ביהודה, אבל יש ברשימותיו הוספות ועבודים מזונן כאחר והתימת, ספר זכרונותיו" היתה, כפי הנראה, כמאה שנה אחרי-כן.

ה"אלהי" צעיר לימים מן ה"יהואי" ורשימותיו הוא תופכות בתורה מקום יותר קטן וכי עפ"י רוב השתמש בהן המסדר רק בתור מלואים לדברי ה"יהואי",

(1) בראשית ד', כג. - (2) שם ו', ה. - (3) שנת ד', יא. - (4) בראשית ג', ה. -

(5) בפרשת וירא.

אך בכלן נכרת דתיות צרופה ומוסריות מזוקקת. הוא איננו עוד תמים ופרימיטיבי; הוא יודע ומכיר התקדמות מודרנית בגלוי אלהית ובהתפתחות אמונת-היחוד. האבות עבדו עוד אלהים אחרים 1), אחרי כן החלו לקרא בשם אלהים, ורק בימי משה התגלה בשם יהוה 2) (שהאלהי מבאר על פי דרכו 3). הרעיון של ההשגחה האלהית ברור וגלוי בתאור ספור יוסף בנוסחה של האלהי: „למחיה שלחני אלהים לפניכם“, „אתם חשבתם עלי רעה, אלהים חשבה לטובה“ 4). גם גלוי האלהות לבני-האדם מקבל אצל ה„אלהי“ צורה יותר רוחנית: אין אלהים בא אל האדם בכבודו ובעצמו, אלא מדבר אליהם בחלום הלילה 5), או ע"י מלאך הקירא מן השמים 6).

ביחוד מצטיין ה„אלהי“ בהשתדלותו היתרה להפוך בזכותם של האבות ולטהרם מכל חטא. בספורו של ה„יהואי“ על דבר גרוש הגר אנו רואים, כי אברהם נכנע קצת יתר מדי לאשתו „הגבירה“ התקיפה 7). אך בתאורו של ה„אלהי“ אין אברהם עושה את רצון אשתו אלא על-פי מצות אלהים 8). העסקים ה„עקודים נקודים וברודים“ של יעקב עם צאן לבן, שבת אורו המפורט של ה„יהואי“ 9), נחשפים לפנינו בכל מעשי ערמוניותו של רועה פקח, נעשים בתאורו של האלהי ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו 10). בדרך כלל אפשר לאמר, כי ה„יהואי“ הוא פיטן, כי על-כן תאוריו מצוינים ב"ופי קלסי ממש, תחת אשר ה„אלהי“ הוא תיאולוג, הנוטה מאד לדונמטיות. המקור ה„אלהי“, שגם הוא מעובד הרבה, נתחבר, לפי ההשערה, כמאה שנה אחרי זה של ה„יהואי“, ומקום מולדתו – ממלכת אפרים.

משערים, כי זמן קצר, כעשרים שנה, אחרי גמר חתימתו של המקור ה„אלהי“, נעשתה התמוזגותם של שני המקורות העקריים הללו. ותכף אחר-כך הופיע גם המקור השלישי: „משנה תורה הראשון“; זהו, לכל הדעות, „ספר התורה“, שנמצא בבית-המקדש בשנת י"ח למלכות יאשיהו ושהמלך עשה לספר החוקים של הממלכה, ככל המסופר בארוכה במ"ב כ"ב וכ"ג (כמעט שום מבקר אינו מטיל בספק את הסטוריותן של שתי הפרשיות הללו). ואולם יודעים אנחנו, כי כבר המלך חזקיה השתדל לשנות את הפולחן לטוב והסיר את הבמות ושבר את המצבות וכ" 11); ולכן משערים, כי אותו „ספר התורה“ הופיע בימיו ועל פיו עשה המלך את התקונים בעבודת-אלהים. אז הניחו את הספר במקדש, „לפני יהוה“, כי כן היה המנהג בישראל 12). בימי מלכות מנשה, הרעים לדת יהוה, נשתקע ונשתכח „ספר התורה“ הזה, ורק בימי יאשיהו, לאחר ששונה לטוב המצב המדיני הכללי וגם זה של יהודה, אפשר היה להוציא את הספר שוב לאויר-עולם.

ספר זה לא נמסר בצורתו הראשונה; נעשו בתוכו הרבה מלואים והוספות

1) יהושע כ"ד, ב, יד; (בראשית ל"ה, ב-ד). 2) שמות ו', ב והלאה. 3) שם ג', יג-יד. 4) בראשית מ"ה, ה; ג, כ. 5) שם כ"ח, יב. 6) שם כ"א, יז. 7) שם ט"ז ו. 8) שם כ"א י"ב. 9) שם ל', לו והלאה. 10) שם ל"א, ז והלאה. 11) מ"ב י"ד, ה. גם בחטוריותו של פסוק זה אין כל סעם להסיל ספק. 12) ע', למשל, דברים ל"א, כ; ש"א י'. כה. מנהג כזה היה גם אצל המצרים. –

וגם תלו לו פרשיות אחדות בראשיתו בתור מבוא ופרשיות אחדות בסופו, (וגם אלה לא יצאו מתחת ידי מחבר אחד) ומכל זה יחד הושתת ספר דברי ים ובכל זאת נקל להכיר ביצירה ספרותית זו בכלל סגנון מיוחד ויופי מיוחד המתאים למסכות הזמן ההוא. זה היה זמן התפתחותה של הדברנות הנבואית, לכן גם שפתו של הספר ארוכה ודרשנית, וגם חמה מאד. רוע המשטר החברתי היה מורגש אז ביתר-עז, ולכן מרבה הספר לדבר לטובתם של העניים, האלמנות והיתומים. ההכרה של יתרון ישראל, בבחינת הדת, על שאר הגוים, התגברה אז באומה ביחוד, כי על כן מובלט במשנה-תורה ביותר הרעיון של בחירת ישראל לעם סגולה וגם רגש בטור ובזו לעמי-הנכר („לנכרי תשיך“). גם הבלטת השכר הארצי-החמרי בעד קיום המצוות היא מסמניו המובהקים של ספר זה, ובודאי משתקף גם בזה הלך-רוחם של בני-דורו.

בימי גלות בבל חברו את „משנה התורה“ עם ספרי המקורות המאוחדים של ה„יהואי“ וה„אלהי“. באותו זמן נתחבר גם ספר-המקור הרביעי, זה שהמבקרים קוראים לו „תורת כהנים“. גם זו כ„משנה תורה הראשון“, הוא ספר-חוקים ברוח הכהונה, אבל יש לה עצמיות מיוחדת, שעל ידה נקל להכירה מבין כל ספרי התנ"ך. ברדפה אחר דיוק יוריסטי היא געשית נוסחאית ומרובה בפרטים, לא רק בחלק החוקים אלא גם בחלק הספורים, גם בהרחקת הגשמיות היא משתדלת עוד הרבה יותר מן ה„אלהי“. גם רגש הגאון הלאומי-הדתי, שהתפתחו ראינו כבר ב„משנה תורה“, מובלט ב„תורת כהנים“ ביתר שאת. מענין בנידון זה הוא שנוי הנוסחאות בתאור התודעות של יעקב ובניו עם פרעה ע"י יוסף. תאור זה נמסר לנו בפרשה מ"ז בספר בראשית עפ"י שני מקורות: מיסודו של ה„יהואי“ ומיסודו של „תורת-כהנים“. היהואי מספר דברים כהויחם וכאפשרותם: יוסף מציג לפני פרעה חמשה מאחיו, פרעה נוהן רשינונו להושיב את יעקב ובניו בארץ גשן, ובפנותו אל יוסף הוא מוסיף: „ואם ידעת ויש בם אנשי-חיל ושמתם שרי-מקנה על אשר לי“. זהו תאור טבעי, כך מחייב טבע הדברים במלכות פרעה, ואולם תיכף אחרי-כן בא תאור הדבר עפ"י תורת כהנים באופן אחר לגמרי: יוסף מעמיד את אביו לפני פרעה ותיכף מברך יעקב את פרעה ואחרי שיחה קצרה מברך יעקב אותו שוב, ויצא מלפני פרעה“ (ולא פרעה פוטר אותו מלפניו). כך מחייב הגאון הלאומי הדתי.

„תורת כהנים“, מפאת דתיותה הנפרזה וביהוד מפני דקדוקי סדר הפולחן המרוכזים שבה, אינה עשויה להתחבב על הקורא בן-דורנו; ובכל זאת ראויה היא לכבוד בגלל שאיפתה הנמרצה למטרה רמה. היא מתאמצת (אם גם לא בתחבולות הראויות לכך) לעשות את ישראל ל„ממלכת כהנים וגוי קדוש“ – בעת שאומה זו היתה הירודה שבאומות, בזמן גלות בבל! כמה מרץ, כמה התלהבות לאומית-דתית, כמה עוז בטחון ותקוה דרושים להבור הכנית לעתיד כזה בשעה רעה כזו!

ה„חומש“, ביחד עם ספר יהושע, הוא מפעל ספרותי, שקשה למצוא דוגמתו בספרות העולמית. זוהי אספקלריא מאירה, שבה עוברים על פנינו חייה הרוחניים של האומה, למן קדמות נעוריה, בעת שהיא אורגת את ספורי האבות, המלאים

לפעמים קרובות הומור נחמד, עד ימי זקנתו; המדומה כשכל כחחידרוחה מתרכזים ומצטמצמים ברחיות פו הנית יכשה. וכי זקנה זו היתה רק מדומה, זאת הוכיחה ההכטריה של היוהים עד היום הזה — על אש ותחתם של כל התיאלוגים הנוצרים...

(ב) ספרי ההיסטוריה.

בימי גלוח בבל עסקו הסיפיים לא רק בחקרי הדת ובסדור העבודה, אלא גם בעכירן ובעריכזן של האסירות והשימות ההסטיריות של בני ישראל. פרי עבודתם זו הוא ספר שופטים, שאמנם לא נמסר לנו בצורתו הראשונה אלא בהוספות ובעבודים מאחרים, בימי הית השני, וזמן גמר חתימתו איאפשר לקבוע כלל; אבל לא קשה להוציא מן המסגרת המאוחרת את טופטו הראשון, המיוחד והמענין מאד בצורתו ובחכנו.

עיקר הספר בצורתו המקורית הוא מן וישלח יהושע את העכו... (כ, ו) עד מות שמשון (סו, לא), והוא כולל ספורי גבורים עזיקים, ספורי שבטים שנמצאו ברשימות קדמוניות (ואולי גם בקובץ מיוחד), שלקחו בני ישראל אתם בגולה. את כל אחר מן הספורים הללו קבעו בגולה בסגרת אחת כללית, השגורה עכשו בפנינו, ונוסתתה בקירוב, כך: ויעשו בני ישאל את הרע בעיני יהוה וישכחו את יהוה אלהיהם ויעבדו את הבעלים ואת העשחרות ויחר אף יהוה בישראל וימכרם (או: ויחנס) ביד... כך וכך שנים, ויזעקו בני ישראל אל יהוה ויקם להם מושיע (שופט פלוני בן פלוני). ותשקט הארץ כך וכך שנים וימת (הסופט); ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע וכו'. אותה החזרה התדירה של החטא וענשו, של תשובה וסייחה ורחמים, ובפרט אותה העבודה, שהחטא הוא תמיד עבודת אלילים, עכורת אלהי הכנענים, — כל זה מתאים כלכך לרוחו של משנה תורה ולהשקפותיהם של התיאלוגים שיצאו מביית מדרשו, עד שנראית קרובה מאד השערת החוקרים, שהספר יצא בצורתו זו מחחת ידם של איחם התיאלוגים בגלות בבל, בכונה לקראו בשבתות בבתי־כנסיות לפני העם, כדי לעוררם לתשובה ולהראותם, כי עוד מימיקדם היה יהוה מטיב לנאמנים בכריתו ומיסר את עוזכיו.

אל הספר נספחו חמש פרשיות האחרונות, שערכן גדול מאד לקורות שבטי ישראל בראשית הימים לאחר עכרם את הירדן. ביחוד מענינים מאד מאורעותיו של שכט הרני, שיא יכל לשכת כנחתי, כשפלה מפני המלחמת התכופות עם הפלשתים, ולכן עכר את הר אפים (ומרי עברו גול מבית סיכה את, אלהיו אשר עשה לוי וילך צינה וימצא לו ארץ אחיה חדשה אצל מוצאי־הירדן, לאחר שהשמיד שם קלוניה צידונית, עם שוקט ובוטח).

קשה ומסובכת היא יותר שא"ת התהוותם של ספרי שמואל (שנקראו ככה רק מפני שהם מזחילים עם כפיר לידו וילדותו של שמיאו), ראשי הנפשות הפועלות בספרים הללו: שמואל, שאול ודוד (הואחרון הוא העיקר);

אבל אין כאן ספור מסורר של השתלשלות המאורעות, אלא קובץ של רשימות ושרידים, השונים עד מאד ברוחם ובצביונם, והם עומדים זה נצר זה או גם מעורים זה בזה.

בראשית הספר בא שריד מספור ילדותו של שמואל (ג'). הפרשיות הראשונות), אחרי־כן בא חלק מספור קירותיו של ארון אלהים (ד - ו), שאֵליו שייכת בלי ספק גם פרשה ו' בשמואל ב': כפי הנראה לוקח מקובץ מיוחד של ספורים על אדות ארון־ברית יהוה, וזה היה בודאי קיבוץ עתיק ימים מאד, כנראה מתוך הכנתו הפרימיטיבית את מושב האלהות. השפחה אחרת לגמרה מתגלה בפרשה הסמוכה, ז', המספרת דבר נצחונם של ישראל על הפלשתים ע"י תפלת שמואל, חמש הפרשיות שלאחריה (ח'־י"ב) כוללות את ספור יסוד שלטון מלך בישראל, כל החוקרים מחליטים - ובצדק - שכאן התמוזגו תאורים שונים: האחד, הקדמוני, שבו מובעת שמחה תמימה על התיסדות שלטון מלך; והשני, מוזמן מאוחר, שרואה בזה מעשה רע, כי עוב העם את אלהיו, שהוא אך הוא מלכו האמתי, שתי הפרשיות שאחריהן (י"ג, י"ד) הן שריד מספורי מעשי גבורותיו ומלחמותיו של שאול, והן שונות שנוי גלוי לכל מן הפרשה הסמוכה (ט"ו) הכתובה ברוח הנבואה הקיומה, הוועמה, לתכלית ידועה: משאול נקרעה מלכותו וגם רוח ה' סר מעליו, מפני שלא שמע בקול יהוה להחרים את עמלק בלי כל חמלה, כי, שמוע מזבח טוב, להקשיב - מחלב אילים, קרובה ברוחה לפרשה זו היא גם פרשה כ"ח (נעילת האוב בעין דור מעלה אל שאול את שמואל המת והוא שונה לו את הדבר שאמר בפ' ט"ו, כי, קרע יהוה את הממלכה מידך וגו'), בין שתי הפרשיות האלה נמצאים שרידים ורשימות ממינים שונים עד מאד. למשל, ט"ו, א' - י"ג, ספור משיחת דוד ע"י שמואל, הוא מין מדרש מאוחר, ומאותו המין הם גם השרידים: י"ט, י"ח - כ"ד; כא, יא - ט"ז (כאשר כבר אמרנו למעלה), וכנגד זה אנו מוצאים בינתים רשימות הסטוריות עתיקות; למשל, ט"ו, י"ד - כ"ג (איך הובא דוד אל היכל שאול בתור מנגן כננור), גם פרשה כ"ו וראשית כ"ח, והפרשיות כ"ט, ל', ל"א (מעשיו) - הבלתי־יפים ביותר - של דוד בתור, עבד נאמן למלך פלשתיים, ומלחמתו האחרונה של שאול עם הפלשתים, אשר בה מת מות גבורים, הוא (ובניו) הן בדאי תעודות הסטוריות חשובות, בלי כל פקפוק, מלבד זה נמצאים שם ספורי־אגדות עממיים יפים (שכבר נרמז עליהם למעלה) על הידידות שבין דוד ובין יהונתן ועל אהבת מיכל בת שאול לדוד, נושא כלי אביה, וגם אפיוזות שונות מן הרדיפות שרדף שאול את דוד, - כפי שהיו מסופרים בין הרועים והצידים במקומות שבהם נקרו ויאתיו, בנגב מדבר יהודה.

ספר שמואל השני עשיר מהראשון בפרקי הסטוריה חשובים. כבד רמזו למעלה על ערכו של הקובץ הגדול (מפרשה ט' עד כ' בכלל) הכולל את דברי ימי דוד וביהו, המיוסדים על רשימות של עדי־ראיה ושל תעודות אופיצאליות, שאולי נאספו ונתחכרו יחד ע"י אביתר, כהנו הפרטי של דוד (כך משערים חוקרים רבים). אך גם הפרשיות הראשונות של הספר אוצרות מסורות הסטוריות רבות־ערך מאד, על המלחמה הארוכה בין בית־שאול ובין בית־דוד (ד' פרשיות

הראשונות, על מלחמות דוד עם הפלשתים (ה', יזכ"ח), על העברת עיר-המלוכה מחברון לירושלים (ה', א - י) והשקפה מצומצמת על שאר מלחמותיו של דוד (פרשה ח'). למקרא הפרשיות הללו אנו מרגישים צער מיוחד - יותר מבשאר המקומות בתנ"ך - על שנמסרו לנו הדברים בצורה קטועה ופרגמנטית כל-כך; בשום מקום אין אנו מרגישים כל-כך, כמו בפרשיות הללו, כמה גרבו לכתוב או בישראל ומה רב הטוב אשר אבד לנו.

על פרשה ו' (ספור העלאת ארון-אלהים לירושלים ע"י דוד) כבר שערנו למעלה, שאין מקומה כאן אלא בשמואל א'; ובאמת אין מקום לספור אנדי כזה בין התעודות ההסטוריות שלפניו ולאחריו, גם לפרשה ז' (הבטחת ה' לדוד ע"י נתן הנביא על אריכות ימיה של מלכות ביתו) יש צביון מיוחד, וקשה להגיד על מוצאה והתהוותה דבר ברור; אך הכל מודים, כי זמנה קודם לגלות בבל. כמו לספר שופטים כן נספחו גם לספרי שמואל, בסופם, ארבע פרשיות, שאינן מגוף הספר; אבל גם בהן נמצאות תעודות הסטוריות חשובות; למשל, מעשה הגבעונים (כא, א - יד, וע' יהושע ט'), רשימות שמות הגבורים אשר לדוד ומפעלותיהם (כ"א, טו - כב: כג, ח - לט), ומספר העם בימי דוד (כ"ד).

תכן הענינים" הזה לבדו דיו להוכיח, כי תקופת התפתחות והשתלשלות ארוכה עברה על ספרי שמואל עד שקכלו את צורתם הקבועה שבתנ"ך. ואולם זה ברור, כי ספור התיסדות המלוכה נמסר בשתי נוסחאות שונות, שהאחת היא ממקור קדמון והשנית ממקור מאוחר, ומתוך הנחה ודאית זו באו רוב החוקרים לידי החלטה, כי בכל המסופר בספרי שמואל יש לבקש מקור קדמון ומקור מאוחר. למקור הקדמון מיחסים, ראשית-כלל, את הספור הקדמון על יסוד המלוכה (ש"א ט' א, ער י', טו; ופרשה י"א) וכל הקובץ של דברי ימי דוד וביתו (ש"ב מפרשה ט' עד כ' בכלל); ומלבד זה המקומות הללו: ש"א ד'; ה'; ד'; יג; יד; ט"ז, י"ד - כ"ג; קטעים מפרשיות י"ז וי"ח; פרשיות כ', כ"ב, כ"ד, כ"ה, כ"ז; ראשיתה של פרשה כ"ח; כ"ט, ל', ל"א; ומשכואל ב': א', י"ז, עד ו', כ"ג; ומן הפרשיות הנספחות: כ"א; כ"ג, ח', עד סוף הספר, וגם שתי הפרשיות הראשונות של מלכים א'. ואולם אף שחלוקה זו מתקבלת על הלב מפאת פשטותה, בכל זאת צריך להודות, כי הפרקים המתיחסים למקור הקדמון אינם כלל מעור אחד: תעודות הסטוריות וספורי-אגדות משמשים גם כאן בערבוביה, וצריך היה לעשות כאן חלוקה בתוך החלוקה.

קשה עוד יותר ברור השתלשלותם של אותם חלקי הספר המתיחסים, לפי החלוקה הנ"ל, אל המקור השני, שאמנם נראה, כי צעיר הוא מן הראשון, אך עדיין לא באו החוקרים לידי הסכם על אדות זמנה של אותה הנוסחה השנית על יסוד המלוכה. בכלל אין עדיין השערה מקובלת או מתקבלת על הבורם של ספרי שמואל. רק זה נראה ברור, כי בני ישראל הביאו אתם בגולה חלקים גדולים של החומר הצבור בספרים האלה וכי הידים העסקניות של הסופרים לא הליו בהם כל-כך כבספר שופטים, ואמנם ספרי שמואל הפ לנו ירושת אבות שאין צורך לה, וכדאים הם, שנהפוך בהם בתמידות, כי יש בהם עוד הרבה גנוי-נסתרות.

פחות מהם הרבה הוא ערכם של ספרי המלכים; כי בחומר ההסטוריה שלהם עשו המעבדים התיאלוגים כאדם העושה בתוך שלו והרוח הכהונה-הרתית מדברת מתוך הספרים בקול הפוגע את האזנים... יתרון אחד יש לספרי המלכים, ששמש מוכיח על מהותם והשתלשלותם: הם דברי ימי האומה ממלכות שלמה ועד גלות בבל. כך היו צריכים להיות עפ"י שמש; אך בסציאות הם יתרו הסטוריה דתית-פולחנית מהסטוריה עממית חלופית, באריכות מרובה מדובר כאן על שלמה, מפני שהוא בנה את המקדש אמנם המקדש לא היה באמת אלא חלק מן המצודה, אך בספר עשוהו לעיקר הבנין. אמנם שלמה לא היה באמת אלא מלך קטן של ארץ קטנה ועם זה מתנהג בעריצות למדי, אך בספר עשוהו לגדול מכל מלכי הארץ לעושרו ומושר בכל הממלכות וימי מלכותו נעשו לתור הזהב של האומה, ומתוארים בדברים האלה: "יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים הרוב, אוכלים ושותים ושמחים" (1), ורק מקרה מוצלח הוא, שבמקום אחד מ"א ד, ז-יט נמסרה לנו, חתיכה של הסטוריה ממש, זו רשימת הנצבים שעל יב גלילות הארץ על עיני המסים.

אחרי דברי ימי שלמה בא ספור חלוקת ישראל לשתי ממלכות, ואחרי-כן מתחילה הסטוריה של שתי הממלכות כסדרן עד חרבן שתיהן. הסדר הוא בדיוק לפי שנות מלכותם של מלכי אפרים ומלכי יהודה, ונעשה עפ"י נוסח קבוע ובסגנון קבוע כזה: בשנת כך וכך לפלוני בן פלוני מלך בישראל מלך פלוני בן פלוני מלך יהודה, בן כך וכך היה במלכו וכך וכך שנה מלך בירושלים ושם אמו פלונית בת פלוני, (ובמלכי ישראל נאמר, כמובן, להפך, רק שם האם לא נזכר אצלם). ואחרי-כן באה תעודת-בקורת כללית על מעשיו של אותו המלך ונ"כ בנוסח קבוע: או ויעש הרע בעיני יהוה (וזה עפ"י הרוב), או ויעש הישר בעיני יהוה (לתעודה זו זכו רק מועטים). ובמלכי אפרים, שכלם עשו הרע בעיני יהוה, נוספה עוד פורמולה אחת: וילך בדרכי ירבעם בן נבט או גם וירע מכל אשר לפניו, ועוד דברי גנאי כיוצא בזה. ובסוף דברי ימיו של כל מלך באה שוב פורמולה קבועה: ויתר דברי פב"ם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה (או: למלכי ישראל).

את רוב המלכים פוטרם בעלי ספרי המלכים בפורמולות הצנומות הללו ולא כלום, עד כמה אין הסופרים הללו משגיחים בערכו ההסטוריה של המלך (מלבד ביחוסו אל הדת וביחוד אל הפולחן) אנו רואים בעמרי מלך ישראל. הוא היה בודאי אחד מגדולי מלכי אפרים והוא גם בנה את שומרון, עיר המלוכה של ממלכת הצפון, - ועובדה זו, שהיא בודאי רבת-ערך, זכתה לפסוק אחד, וזוהי זאת לא נאמר דבר על עמרי חוץ מן הפורמולות הקבועות. רק באחדים מן המלכים סרבה הספר לטפל, וזה רק כשיש להם יחס עם ענינים דתיים או פולחניים חשובים. כך, למשל, באהאב מלך ישראל, כדי לתת מקום לספורי אליהו הנביא, וקצורים בדברי ימי מלכותו; וכן ביאשיהו מלך יהודה, בגלל תקוניו בסדר העבודה.

הפורמולות מזיכיות למדי, כי יש לנו כאן דבר עם מסדר אשר כל מהלך ההסטוריה גלוי וידוע לפניו (ו) והוא מעכר ומעצב אותה לפי רוחו ולפי דעותיו, את פעולתו זו של אותו המסדר-המעכר אנו מרגישים בכל הספר עד מלכות יהויקים, שעליו הוא אומר בפעם האחרונה את פומונו הקבוע: ויתר דברי יהויקים וכל אשר עשה וכו'. וכפי הנראה אין המסדר הזה יודע עדיין את דבר החרבן, כי היא גמר את מלאכתו קודם לכן. את ספר ההסטוריה הזה, המעובד ברוח הדעת של "משנה תורה", לקח ישראל אותו בגולה, ושם, כימי דור אחד אחרי-כן, נערך מחדש עם מלואים והיספות. העורך החדש הכניס לתוך ספיר המעשים רמזים על הגלות העזירה לבוא (למשל, בחפלת שלמה, מ"א, ח, כד - נא; ובתעודת-הבקרת על מנשה, מ"ב כ"א, ז - טו; ובדברי חולדה הנביאה, שם כ"ב, טו - כ; וכדברי ההגלה על יאשיהו, שם, כ"ג כו - כז; ועוד בכמה מקומות), וגם המשיך את ספור המעשים ממות יהויקים ועד החרבן והגלות ועוד הוסיף ידיעה קצרה על החסר, אשר עשה אויל-מרדך עם יהויכין.

עם ספרי המלכים התחילה, עשית ההסטוריה "בשאל, כלומר: כגיבתה ועבודה של ההסטוריה העתיקה; לתכלית מיוחדת וברוח מיוחד, להתאימה עם התפתחות הדת האופיציאלית. מסדרי ספרי המלכים הורו את הדרך, אין לשפוט ולהשקיף על המעשים רק כתוך נקודה אחת, מתוך הנקודה הצרה של הדתיות הפולחנית. ואם דרכיהם של מסדרי ספרי המלכים לא זכו בעינינו, מה נאמר ומה נדבר ואיזה שם נקרא למעשי האונס בהסטוריה, שהרשה לעצמו בעל ספר דברי הימים? קצת עיות ההסטוריה שבספרי המלכים במה נחשבה היא לנגד הפניות והפניות, ההעלמות והאצמות, הגלויות והנסתרות שבספר דברי הימים?

פרק זמן של מאתיים שנה בערך מבדיל בין ספרי המלכים ובין ספרי דברי הימים (ומן חכורם של אלה נקבע עיי החוקרים לערך כשלוש מאות ושבעים שנה לפני החרבן השני). אם מחוך ספרי המלכים מדבר רוחו של "משנה התורה", הנה ספרי דברי הימים טכועים בחותמה של "תורת הכהנים" שמימי עזרא ונחמיה ואילך פרשה ממשלתה על חיי ההוה וגם השפיעה על משפט חיי העבר. ובבחינה זו יקר לנו ערכם של ספרי דברי הימים, כי מחוכם נראה עד היכן הגיע בימים ההם סוף דברי ההסטוריה הקדומה ואי-הכנת המעשים כמו שהם. בעל "דברי הימים" נותן לנו, ככיכול, הסטוריה שלמה ומקיפה, המתחילה מאדם הראשון וגימרת בשיבת-ציון (כראשונה היו ספרי דברי הימים ועזרא ונחמיה חבור אחד, באופן ששני האחרונים היו המשכם והשלמתם של ספר דה"י). אך את כח אומנותו הוא מראה לא במה שהוא מודיע, אלא במה שהוא מעלים. כל מה שאינו לפי רוחו ושאינו עולה יפה לתכליתו, הרי הוא עובר עליו בשתיקה והיה כלא היה. למשל, על אדות שאול אין הוא מודיע לנו כלום, מלבד את דבר מיתו במלחמה, והוא כותב על המצבה שלו את הדברים היפים הללו: וימת שאול במעלו אשר מעל ביהוה על דבר יהוה אשר לא שמר

(1) כי היה לנגד עיניו חומר גדול של רשימות הסטוריות וגם ספרים שלמים שהוא מוכירם בשמם: "דברי שלמה", "דברי הימים למלכי יהודה" (וספר כזה למלכי ישראל), ולדאבוננו לא רגיעו לדינו.

וגם לשאול באזכר לדרוש, ולא דרש ביהוה (וימיתוהו' 1)... המלחמה הארוכה שבין בית שאול ובית דוד (מלחמה שאי אפשר להשתבח בה) אינה אצלו במציאות כלל: תיכף לאחר מות שאול הרשע באים כל ישראל אל אל דוד ומושחים אותו למלך על ישראל (2). מעשה בת שבע, שאינו נאה כלל למושל צדיק ביראת אלהים, מחעלים גם הוא מן העין, אין בעל דהיי, גורס אותי; וכן אינו גורס את שאר המעשים המרובים שאינם ניתנים כבוד לדוד. באופן כזה יוצא דוד מחמת ידו החרוצה של בעל דהיי בצורת קדוש (שנמצא בו רק חטא אחד: מה שצוה לספור את ישראל 3, שאין לו בעולמו אלא חכור מזומרי תהלים ועריכת תכנית לבנין המקדש וחלוקת הכהנים והלוים למחלקות ולמשמרות וכדומה מקדוקי הפולחן. (וכמעט שאין בין דוד של דהיי ובין זה שבאגדות התלמוד ולא כלום; מלבד היריס המלוכלכות - לא חיו בדמי אוריה החתי וכיוצא בזה - אלא, בשפיר ושוליו.)

מובן מאליו, כי שלמה עולה על כסא המלוכה לא ע"י נכלי החצר ושפיכת דמים, אלא הוא מקבל את העטרה מדי אביו בצרוף תפלות וברכות יפות, לעיני כל ישראל כרוב פאר והדר (4). ואין צורך לאמר, שהנשים הנכריות הרבות, שהטו את לבב שלמה לעת זקנתו אחרי אלהים אחרים (שעל אדותן מרבה לספר לנו פרשה י"א (במלכים א') הן אסורות בכל יראה ובכל ימצא כדברי הימים).

החוק של שכר ועונש שורר בעולם בתכלית הדיוק; כל אסון הוא עונש של עברה וכל הצלחה היא מתן שכרה של מציה. ואם מהלך ההסטוריה אינו נשמע כל עיקר לחוק זה, הרי בעל דהיי מוצא תחבולות לכופ את המעשים להשתעבר לו וללכח בשיטתו התיאולוגית. הנה, למשל, אחריתי המרה של המלך החסיד יאשיהו הרעושה בשעתה את כל הצדיקים והחסידים שביהודה: זו חסידות וזה שכרה? אך בעל דהיי אינו מתפעל מזה כלל, לו ברור הדבר: מכיון שיאשיהו נפל במלחמה, מסתמא מת כחטאו, ואם אין החטא ידוע. צריך להמציאו. והוא טופל עליו חטא כזה: פרעה נכו הודיע את יאשיהו, שהוא בא בפקודת אלהים, והזהירו: חדר לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך! ויאשיהו. לא שמע אל דברי נכו מפי אלהים (5) - ובחטאו זה הומת.

מענין הוא לראות, איך הוא מתחכם להכיא לידי הסכם ואחדות שתי ידיעות המכחישות זו את זו. הנה, למשל, עפ"י הספור המפורסם הרג דוד את גלית הפלשתי. אך ברשימה הסטורית עתיקה נמצא כחוב, כי אל חנן בית הלחמי עשה מעשה גבורה זה (6). ובעל דהיי יוצא ירד שתי הדעות: דוד הרג את גלית, ואלחנן הרג את לחמי אחי גלית (אח, שנולד, כפי הנראה, רק לצורך ישוב הכתובים). -

גם בעל דהיי שאב ממקורות הסטוריים רבים, שהזכירם בשמותם, ושלדאכוננו אבדו ואינם (על אדותם כבר דברנו למעלה).

(1) דהיי י', יג'ידו - (2) שם יא, א"ג - (3) שם כ"א, (וע' ש"ב כ"ד). - (4) שם כ"ב א והלאה; כ"ט - (5) דהיי ל"ה כ"ג (וע' ש"ב כ"ג, כט). - (6) ש"ב כ"א, יט. -

ג) ספרי הנבואה.

הראשון במעלה בין ספרי הנבואה, ספר ישעיה, הוא בעיקרו קובץ של שלשה ספרים שונים, שאין אנו יודעים, מי ולמה קבצום יחד. רק זאת יודעים אנו בבירור, כי כשלש מאות שנה לפני החרבן השני כבר היה הספר מאוחד בשלשת חלקיו וכלו מיוחס לישעיה; כי בן-סירא, שחי כמאתים ושבעים שנה לפני החרבן, אומר בספרו (מ"ח, כד) כי, ישעיה נשא חזון לאחרית הימים ונחם את אבלי ציון, ובוה הוא מתכוון להדיא לדברי ישעיה השלישי (ס"א, ב - ג), לנחם כל אבלים, לשום לאבלי ציון וגו'. הרי ספרו של ישעיה היה בימי בן-סירא באותה התמונה שהוא לפנינו. גם זאת נוכל להחליט, כי זמן התהוותו של הקובץ נמשך לא פחות ממאתים שנה. אך יותר איננו יודעים מ,סודות המערכת שלו (כי מן ההשערות הרבות שנאמרו בזה לא נתקבלה עדיין אף אחת).

שלשת הספרים נחלקים כך: ל"ט הפרשיות הראשונות מתיחסות לישעיה עצמו (ישעיה הראשון), מפרשה מ' עד נ"ה בכלל מיחסים לנביא אחר, שקוראים לו, ישעיה השני, ומפרשה נ"ו עד סוף הספר - לישעיה השלישי. אבל גם כל ספר בפני עצמו אינו מעור אחד ואין בו אחדות שלמה. הנה הספר הראשון גם הוא מין קובץ המורכב מחלקים הללו: פרשה א' עם כתובת מפורטת: חזון ישעיהו בן אמוץ וגו', והיא מכילה תוכחות קשות של ישעיה. הפרשיות ב' - י"ב הן עוד חלק מיוחד עם כתובת קצרה מהראשונה: הדבר אשר חזה ישעיהו וגו'. החלק הזה גומר בשיר תודה המורכב משני קטעים של זמטורי תהלים. בחלק זה נמצא פרק אבטוביוגרפי (ו' - ח'), מעובד ע"י עורך מאוחר, ונקבע שם שלא במקומו, שהרי פרשה ו', המספרת איך נהיה ישעיה לנביא, היתה צריכה לבוא בראש הספר (כמו שאנו מוצאים פרשה מעין זו בראש ספרו של ירמיה ושל יחזקאל). חלק זה עשיר בדברי שירה ונבואה נעלים ונפלאים. ביתוד הנבואות המשיחיות בפרשיות ב' (והיה באחרית הימים...), ט' (העם ההולכים בחשך ראו אור גדול עד, כי ילד יולד לנו... 1), י"א (ויצא חטר מגזע ישי... וגו' זאב עם כבש, וכל הפרשה הנפלאה כלה). פרשיות י"ג - כ"ג הן שוב חלק מיוחד עם כתובת מיוחדת: משא בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ, ואף המשא מצטרפים עוד תשעה משאות על עמים אחרים שהיה לישראל עסק עמהן (פלשת, מואב, ארם, מצרים, ועוד). רוב הנבואות האלה אינן מיסעיה. על קינת-הלעג המצוינה על מלך בבל (י"ג) כבר רמזנו למעלה, שנתחברה בסוף גלות בבל. בסוף משא מואב (מפרשה טו, א עד טז, יב) נאמר בפירושו: זה הדבר אשר דבר יהוה אל מואב מאז, ועתה דבר יהוה לאמר... כלומר: כל אותה הנבואה אינה מיסעיה, אלא שהוא השתמש בנבואה עתיקה לצורך חדש. מענינת מאד היא הנבואה על מצרים (יט, יח - כה), שבה נזכרה, עיר-ההרס (ליאונטופלויס), נבואה, שעתה זרה

(1) יש מערים, שהשמות שזכרו בסטוק זה: פלא יופץ, אל-גבור, אבי-עד, שר-שום, וזקחו מאיוה המנון מתולוגי לא-עברי והוסבו על בן-דוד העתיד לבוא או שכבר נולד בימי הנביא.

עליה אור חדש ע"י גלוי מגלות אי לי פנטינה; אך, כמובן, נתחברה נבואה זו בזמן מאוחר.

מלבד זה הוכנסו אח"כ לחלק זה איזו דברים שלא היו בו מעיקרא, כמו, למשל, הנבואה על ש ב נ א (כ"ב, טו והלאה), שהיא – בדרך אנב – אהת הנבואות המועטות על איש פרטי.

פרשיות כ"ד – כ"ז הן שוב ענין בפני עצמו: מן אפוקליפסיס, חזיון-מסתורין לעתיד לבוא, שדאבונגו לא נמסר לנו בצורתו המקורית אלא בתבנית מעובדת יתר מדי, שהפרוץ מרובה בה על העומד. והפרשיות שאחריהן (כ"ח – ל"א) הן דברי תוכחות, שנאמרו בזמן מצור ירושלים ע"י סנחריב והצלחה הנפלאה. באותם הימים מוכיח ישעיה בדברים נמרצים את ה"חכמים המדיינים" שבחצר חזקיה, שכרתו ברית עם מצרים: "ומצרים אדם ולא אל וסוסייהם בשר ולא רוח... וכשל עזר ונפל עזור".

פרשיות ל"ב – ל"ה הן נבואות משיחיות ושיכותן לישעיה מוטלת בספק גדול; רק חוקרים מועטים מתאמצים להשיב לו את פרשיות ל"ב, ל"ג; אך פרשה ל"ד היא, לכל הדעות, לא לישעיה, כי היא עוסקת בדבר חדש: נקמה באדם, ובחומר זה התחילו לטפל רק לאחרי התרבן, בשביל שהאדומים עזרו לכשדים בהריסת ירושלים. רמז לזמן של הנבואות הללו אפשר אולי למצא בקריאה האופייית אל הקוראים (ל"ד, טז): דרשו מעל ס פ ר י ה ו ה ו קראו! והכונה היא לספרי הנבואה.

אל ספרו של ישעיה הראשון נספחו ארבע פרשיות הסו ר י ו ת (ל"ו – ל"ט), המקבילות כמעט מלה במלה (מלבד ה"מכתב לחזקיהו") אל הדברים המסופרים במ"ב (י"ח, יג, עד כ', יט). כאן מדבר לא הנביא בעצמו אלא מדברים על אדותיו, ובכל זאת הוכנסו הפרשיות הללו אל ספרו, בהתאם אל הדעה היהודית, שכל נביא כתב את דברי ימי דורו, – דעה שיש בה קרטוב גדול של אמת. כי הנביאים לא היו אנשי-עיון הפורשים מן הצבור, אלא דוקא אנשי-מעשה העוסקים עם הצבור, ועיניהם פקוחות ולבם ער לכל פרטי חי העם הפנימיים, למגרעותיו הסוציאליות, לשניאותיו הדתיות ולחטרונותיו המוסריים. ואיש כישעיה, שבדאי היה ממרום עמ'הארץ שבעיר-המלוכה גם אם לא נחזיק בדברי האגדה התלמודית "אמץ ואמציה אחים היו", היו נהירים לו היטב גם כל שביליה הגלויים והנסתרים של הפוליטיקה החיצונית שבימיו. כי על ס ראוים דברי תוכחותיו ונבואותיו להחשב כאילוטרציות להסטוריה המדינית של זמנו, וספרו – ככל ספרי הנבואה – ראוי לשמש מקור וחומר לחוקרי ההסטוריה, אלא שאנו צריכים לזכור את הכלל, כי כל נביא הוא שופט קשה יתר מדי, הוא צופה ומביט על הכל רק מנקודה דתית-מוסרית המורה, גם בענינים פוליטיים, שאין בהם מקום כלל להשקפה כזו. ובאמת, כלום הרע א ת ז לעשות כל-כך, בבקשו לו עזרה ארצית, עזרת בשריזום, כשראה, שהוא לבדו לא יוכל לעמוד בפני שני המלכים התקיפים ממנו ריצין ופקח ולא נשען רק על יהוה לבדו? א

עם פרשה א' וספרו של „ישעיה השני“) אנו נכנסים לעולם אחר לגמרי. ישעיה הראשון העביר על פנינו את התקופה אשר בה היה ניווה גברת ממלכות וכל העמים אשר כמערה של אסיה, ובכך זה גם ישראל ויהודה, היו משוענדים למלכות אשור; וישעיה השני נעביר אותנו אל אוהו הזמן, אשר מלכות אשור כבר עברה ובטלה נן העולם וגם על מלכות בכל הודשה, ממלכת הכשדים, הקיץ הקץ, כי מושל-עולם הדש, כורש מלך פרס, הולך ובא, והנביא חושף לפנינו את מעמד-רוחם ותקוותיהם של גולי ישראל בבבל באותה השעה ההסטורית הגדולה.

הנביא הנעלם, שאנו נכנים אותו „ישעיה השני“, חי ונתנדל בין אותם הגולים, הוא יודע את כל המציקת והענויים, שסכלו בני עמו על אדמת נכר בגלל רתם ודעותיהם. לכן הוא מלא שמחה, פיצח רנה, כשהאיר המזרח, כשהוא דומה לראות את דמומי השחר של הגאולה, ואת לבו הנלא על כל גדותיו הוא שופך בשירים נעלים; ויש לשער, כי שיריו התפשטו בין הגולים, בתור „מגלות עפות“, בעלים שכ מחברם, מכני פחד הבבלים. השירים הללו בשרו, קודם כל, את הגאולה, את היציאה מעבדות לחרות, העתידה לבוא:

נחמו, נחמו עמי, יאמר אליהם,

דברו על לב ירושלים וקראו אליה;

כי קלעה צבאה, פי נרצה עונתה... (1)

וביתר עז וביתר התלהבות:

על הר גבוה עלי לך, מבשרת ציון,

הרימי בפת קולך, מבשרת ירושלים,

הרימי - אל תיראי!

אמרי לערי יהודה: הנה אליהם! (2)

דאחרי הגאולה תתחיל תקופה משיחית; אושר וברכה ילוו את הגולים השבים לארצה; ידי נעלמות, ידי רוהות, תכלנה להם דרך פלאי במדבר:

כל גיא ינשא

וכל הר וגבעה ישפלו... (3)

תהת הנעצוץ יעלה ברז

ותחת הסרפר יעלה הדס... (4)

בשמחה יצאי ובשלום יובלו, ההרים והגבעות יפצחו לפנייהם רנה וכל עצי-השדה ימחאו כף. וכאשר ישובו לארצם ימצאו לפנייהם ירושלים חדשה, נהדרה, שידי יהוה בעצמו יסדוה:

(1) ישעיה מ', א-ב. (2) שם, פ. (3) שם, ג. (4) שם, ג'ה, יג.

הגה אֲנִי מְרִיץ בַּפֶּה אֲבִיךָ

וְיִסְדְּתִיךָ בְּסִפְרִים.

וְשָׁמְתִי כְּכֹד שְׁמֹתֶיךָ

וְשָׁעֲנִיךָ לְאֲבִנֵי-אֶקְדַּח... 4)

ורב יהיה שלומב, בצדקה יכוננו, מעושק לא יראו ומחתה לא תקרב אליהם.

ובעת ההיא יראו הכל, כי רק יהוה הוא האלהים, הוא ברא שמים וארץ והוא מנהיג העולם מאז ועד הנה. כל אלהי העמים הבל וריק, אך גם האדם וכל הגוים כאין נגדו: „כל הבשר חציר, וכל הסדו כציץ השדה“ 2. ובכל זאת יש לו ליהוה דבר נכבד: „שמעו, איום, אפי, והקשיבו, לאומים, מרחוק“ 3. כי כל בני האדם צריכים להכיר את צדקת יהוה ואמתו, כל אפסי-ארץ ישימו לו כבוד ויגידו תהלתו והוא יהיה להם לאלהים; וכל זה יבוא ע"י ישראל: „ונתתיך לאור גוים, להיות ישועתי עד קצה הארץ“ 4. כי ישראל הוא „עבד יהוה“, שליחו הכפוף את אמונתו וידיעתו בין אומות-העולם.

החומר של „עבד יהוה“ נדרש אצל ישעיה השני במקומות רבים: מ"ב, א-ז; מ"ט, א-ו; נ', ד-ט; ובפרט בפרשה נ"ג (עם שלשת הפסוקים האחרונים של פרשה נ"ב). ואולם עדיין לא באו החוקרים לידי הסכם בדבר טיבו ומהותו של אותו „עבד ה'“: האם הכונה לכנסת ישראל שבימי הנביא או לאיש פרטי, „קדוש“, שסבל בגלל דתו, בעשרות השנים האחרונות של גלות בבל. זוהי שאלה שקשה לפתרה, ובפרט שפרשה נ"ג (שהיא לבדה יכלה להפיץ אור על פרובלימה זו) נשתבשה כל-כך, עד שבכמה פסוקים אין אנו יודעים כהוגן אף פירוש המלים.

ספרו של ישעיה השלישי (נ"ו-ס"ח) מעביר אותנו מבל לירושלים (כי שם נכתב, בלי כל ספק). ושוב אנו נכנסים לעולם חדש. אמנם לא נקל כלל לברר את הפרשיות הללו לפרטיהן, ולא רק מפאת השבושים שעלו בהן בכמה מקומות; וגם עדיין לא נפתרה השאלה הכללית, אם כל הפרשיות הללו הן יצירה אחת מאוחדת או שהורכבו משתי יצירות והעורך הוסיף עליהן משלו. אך זה מתברר מתוך בודאות גמורה, כי העתיד המזהיר, שהבטיח ישעיה השני, לא בא ויעודיו לא נתקמו. מתוך הפרשיות הללו משתקפת עת של תסיסה, של חוסר אחדות, של נגודים וקטטות, שהגיעו לפעמים, כפי הנראה, עד להתמרמרות עזה (פרשה נ"ז). אך בצדן של התמונות המעציבות הללו יש אשר תפתח פתאום תמונה מלאה ויו ונגוהות המשכרים את העיניים; כמו למשל פרשה ס' („קומי אורי, כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח“), זו השירה הנפלאה המצוירת בשלל-צבעים את אשרה ועשרה ואת ערכה העולמי, המקיף, של ירושלי

לעתיד לבוא.

גם זמנו של הספר השלישי קשה להגביל בדיוק. ברור הדבר, שהוא צעיר לימים מן השני, ואם כן הוא מזמן שאחרי הגלות. אבל אין לדעת, אם נהחבר תכף אחרי שיבת ציון או שמחברו היה בן דורו של מלאכי (כפי שמחליטים חוקרים אחדים), והוא שייך אפוא להקופת עזרא. גם אין להבין, מדוע נספח לספרו של ישעיה השני. —

ואחרי שסיימנו ארוכות בחלקיו השונים של הקובץ הגדול, ששם ישעיה נקרא עליו, הרינו מרגישים ביציאתנו עוד יותר מבכניסותנו, כמה מסובך הוא הכפר הנכבד הזה וכמה מלא הוא חידות פליאות, שאולי לא תפתרנה עד עולם. —

גם ספרו של ירמיה הוא קובץ מורכב ומסובך, אך הספקות שנופלים בו אינם מרובים כל-כך והתרתם נוחה יותר.

ירמיה הוא האחד מכל הנביאים, שמאורעות-חיו והתפתחותו הרוחנית הנפשית גלויים וידועים לנו בבירור יתרה. הוא היה מן הכהנים אשר בענתות, ובשנת י"ג למלכות יאשיהו החל להנבא, בראשונה בעירו, בענתות, אך עד מהרה סכרו אנשי עירו את פיו: „לא תנבא בשם יהוה ולא תמות בידינו!“ (1) אז העתיק את חוג פעולתו לירושלים הקרובה, ושם לא הפריעוהו כל ימי יאשיהו. אך תכף בראשית ממלכת יהויקים החלו הרדיפות. הכהנים והנביאים וכל העם אמרו להמיתו על אשר נבא, כי „כשלו יהיה הבית הזה והעיר הזאת תהרב“. ואמנם הפעם נצל ממות בהשתדלותם של „אנשים מזקני הארץ“ (2); רק אסרו עליו לבוא בית ה' (3). משום כך, ומפני השנוי הכביר שנתהווה בעולם — נפילת גינוה ועליית בבל לגדולה —, ראה לו הנביא לחובה להכתיב לתלמידו, לברוך בן נריה, את כל דברי נבואתו עד העת ההיא, למען יקרא ברוך את המגלה באזני העם בבית ה'. כאשר נודע דבר המגלה ליהויקים, צוה שיקריאנה לפניו, ובשמעו את הדברים הכתובים בה, שרף אותה באש אשר על האח המבוערת לפניו. אך ברוך כתב מפי ירמיה על מגלה אחרת את כל אותן הנבואות, ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה“ (4). כאשר עלו הכשדים על ירושלים (באחרית ימי יהויקים) נבא ירמיה אחרית רעה לירושלים: „ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה, כל עובר עליה ישום וישרוק“ (5). וכאשר ערב את לבו לבוא להצר בית ה' הכהן פשתור הפקיד. בינתיים נשתנו העתים לרעה: על כסא המלוכה ישב צדקיהו, שהיה כל ימיו נתון בידי מפלגת השואפים למלחמה, שהסיתוהו בליהרף למרוד במלך בבל. ואולם עצת ירמיה היתה תמיד, להכנע ולקבל את מרתו של מלך בבל. ברוח זה כתב אל בנייהגולה בבבל (שהגלו עם יהויכין) (6), וברוח זה נבא בירושלים. אך עמלו היה לשוא: צדקיהו מרד במלך בבל תבוכדנאצר עלה על ירושלים לעשות בה שפטים. וגם אז לא חדל ירמיה לעורר להכנעה ולהשתעבדות, ובגלל זה נחשב בעיני הקנאים כבוגד, ושיבוהו בבית הכלא וישליכוהו אל הבור וחיוו היו בסכנה גדולה. צדקיהו בעצמו היה מוסיף

1) ירמיה י"א, כא. — 2) שם טרשא כ"ז. — 3) שם ל"ז, ה. — 4) שם ד' ל"ז. — 5) שם פ' רשיות ו"ט; ל. — 6) שם כ"ט.

לשאלו בסתר אז עצה ירמיה, אך לא מצא עז בלבו לעשות כעצתו; הוא ירא כל־כך את השרים השואפים למלחמה, עד שהכריח את ירמיה לדבר שקר (1). אז בא הקץ על ממלכת יהודה, על ירושלים ועל המקדש, וגם על צדקיהו רפה־הרוח. לירמיה הותר לשבת בארץ עם גדליה בן־אחיקם אשר הפקד לנציב; אך אחרי שנהרג גדליה הכריחוהו יוחנן בן־קרח וכל שרי החילים לרדת אתו מצרימה (2), ושם, כפי הנראה, מת. אחרי צאתו לירושלים אבד זכרו, ואין אנו יודעים עוד דבר על אדותיו.

עוד יותר ממאורעות חייו מלאה ענין התפתחותו הפנימית. להפך מישעיה ירא הוא את, דבר יהוה את מתת הנבואה עם הסכנות ומפח־הנפש הכרוכים בה. הוא רוצה לברוח אל המדבר (3) ומקלל את יום הולדו: „אוי לי, אמי, כי ילדתני, איש־ריב ואיש־מדון לכל הארץ“ (4). אך כשהוא אומר להפקיע את עצמו, מדבר ה' ולא לדבר עוד בשמו, והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ונלאתי כלכל ולא אוכל (5). וכן הוא רב ומדיין עם קינו, והוא מסיח רברים כלפי מעלה, שאלהיו אשם בצרת נפשו ועווב אותו ביגונו, מפני ירך בדד ישבתי, כי זעם מלאתני (6), „היו תהיה לי כמו אכזב, מים לא נאמנר“ (7). אבל יהוה סולח לו את חטאת שפתיו, והוא מעודד את רוחו: „ונתתיך לעם הזה לחוסת־נחשת בצורה, ונלחמו אליך ולא יוכלו לך, כי אתך אני להושעך ולהצילך, נאום יהוה“ (8).

בתאור זה של חיי ירמיה החיצונים הכאנו הרבה מקומות חשובים מתוך ספרו. שאין ספק בהם, שהם באמת דברי הנביא. כי אמנם לא כל ג'ב הפרשיות של ספרו אפשר לזקוף על חשבונו. הבקרת מחלקת את נבואות ירמיה הודאיות בסדר כזה: מפרשה א' עד פרשה י"ז, פסוק יח בכלל, הן עיקרה של המגלה הראשונה; ויש מצרפים אליהן גם את פרשה ל"א (הנפלאה והמצוינה בכמה בחזנות, ויש שוללים אותה מירמיה). במגלה השנייה, בממלכת יהויקים, נוספו עוד הנבואות הללו: פרשה י"ח; כ' ז - יח; מן כ"א, יא עד כ"ב, ט; כ"ה; ל"ה, אחריהן באות: י"ג, יח והלאה; כ"ב, כ - ל, ולאחרונה הפרשיות: כ"ג, כ"ד; כ"ז; ל'; ל"ב. הפרשיות הביוגרפיות המרובות שבספר ירמיה (ביחוד מן ל"ו ואילך) לקוחות מספר תולדות ירמיה שכתב ברוך בן נריה; וכנראה גם פרשיות כ"ו, כ"ט (מכתבו של ירמיה אל הגולים בבבל) ול"ד, יצאו מתחת ידו של ברוך.

מלבד זה נספחו אל דספר בזמן מאוחר שלש הפרשיות האחרונות: ז' ונ"א, נבואות על בבל, יצירות מצוינות מזמן שאחרי גלות בבל, ופרשה ג"ב, הלקחה כמעט מלה במלה מספר המלכים השני כ"ד, יח עד סוף הספר. אך גם הנבואה נגד מחללי השבת (י"ז, יט - כז) נחשבת בצדק להוספה מאוחרת מימי הבית השני, וכן צריך לחשוב גם את התוכחות והנבואות: י' א - טז; ל"ג, יד - כו, ועוד קטעים אחדים.

(1) שם ל"ח, כד - כז (ויתר הדברים - באותה פרשה קודם לכן). (2) פרשיות ט"ז; (3) - ט', א. (4) ט"ו, י. (5) - כ', ט. (6) ט"ו, יז. (7) ט"ז, יח. (8) ט"ז, ב.

אך בזה עוד לא הותרו כל הספקות, שנופלים בחבור זה. ביחוד מתחבטים החוקרים הרבה בדבר השנויים העצומים שכתרגום השבעים לעומת הנוסח העברי שבירינן, שנויים שכשום ספר אינם רבים ומתמיהים כליכך כבספר ירמיה, וכמו כן עדין לא באו החוקרים לידי הסכם בדבר הנבואות, על הגויים (מ"ו - מ"ט, וגם פרשה כ"ה), אמנם בראש הספר וא' (ה) אומר יהוה לירמיה: **נביא לגוים נתתיך** ושוב בפסוק י': **ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות...**; כי על כ נראים דברי אותם החוקרים, שעיקר דברי הנבואות הנ"ל הם מירמיה, אבל בצורה מעוררת מאוחרת. וגם בדבר הפרשיות המצוינות ל' ול"א, באים כמה חוקרים לידי פשרה כזו: בעיקרן הן מירמיה אלא שעובדה צורה בזמן מאוחר עם הוספת אחדות. (החוקרים הנוצרים מתקנינים בשם ל"א, ביחוד כגלל הנבואה על אות, הברית החדשה שבה - בפסוקים ל' עד ג' אך באמת אין דברים כאלה מפתיעים כלל את מי שיודע ומבין היטב את רוחו ולשונם וסגנונם של הנביאים בכלל; דברים ממין זה לא קשה למצוא גם אצל ישעיה וביחוד אצל יהוהאל, אבל באותה פרשה ל"א יש הרבה יוצא פיוטי ורוך ונפשיות בלתי-מצויים - חקף הפסוקים הראשונים, ואח"כ התמונה המרעישה והמיטפת את הנפש כאחד, זו של רחל מבכה על בניה עם הפסוק המוסיקלי-הריתמי. הכן יקר לי אפרים וגו'. אך כל זה אינו לוקח את לב החוקרים הנוצרים; רק הבטוי, כרית חדשה, הוא איננו מניח להם לישון...).

בספרי הנבואה הגדולים יש רק אחד הראוי באמת לשם "ספר", הוא ספר יחזקאל הנביא הזה, שהתנבא כנבל, למד מן הכתבים הרבה דברים, ובין השאר גם המנהג לרשים על כל דבר שבכתב את-המקום והשנה והחודש והיום. מתוך זה אנחנו יודעים כי נבואתו הראשונה נאמרה בשנה החמישית לגלות יהויכין (1), ונבואתו האחרונה - בעשרים ושבע שנה (2) (לאותו החאריך), אלא שבספרו לא נסדרו הנבואות עפ"י הסדר הכרונולוגי הזה והן באות בו בערבוביה, ולמשל הפרשיות האחרונות של ספרו נרשמות, בעשרים וחמש שנה לגלותו, בעוד שבפרשה כ"ט באה נבואתו האחרונה משנת ל"ו, ופרשה ל"א נרשמת, כאחת עשרה שנה! - מלבד זה יש גם בספרו הוספות ותקונים מומן מאוחר, אבל במספר מועט, לפי הערך.

יחזקאל הוא בין הנביאים הופעה פתולוגית, ואישיותו מסובכת ומורכבת מכסה וכטה נגודים, ומתוך כך גם ספרו - המחזיר לנו את פעולתו הרוחנית של מחברו - גם הוא מסבך ומרכב מיסודות שונים ומשונים: יש כאן תורות כהנים וחוקי-פולחן בצדן של דישות ותוכחות, הוראת דרכי-השובה בצדן של חזיונות-מסתורין ואסקליפסיות, ציורים מליציים נפלאים ושירה רכה נפשית בצדן של תאורים ודבורים גסים, ועוד כמה נגודים וזרות.

קיבוץ ספרי הנביאים הקטנים „תרי עשר“ גדול מאד בערכו ובעושר תכנו המגוון. גדולה וחיבותו, מפני שהוא מקיף וכן של שש מאות שנה, למן ראשני הנביאים, שהתחילו כותבים דברי נבואתם בימי ירבעם השני מלך ישראל, ועד האחרון שבהם, שהשפיק בהזיות ובחזיונות אפוקליפטיים בימי אנטיוכוס אפיפנוס, ומה עשיר ומגוון תכן הקובץ הגדול הזה! בצדו של עמוס הקשה והזועם, אנו מוצאים כאן את הושע הרך ומלא־הרגש; בצדו של מיכה בן העירה בעל הטענות – את צפניה המהדר כורע המלוכה; אצל זכריה הדיפלומטי – את מלאכי הקאי; וכיוצא בזה. גם יש לקיבוץ זה הירון גדול: רוב הספרים שבו אפשר לקבוע את זמנם בדיוק.

שלשת הנביאים עמוס, הושע ומיכה נבאו כמעט בזמן אחד, בימי ירבעם השני מלך ישראל ועזריהו מלך יהודה. עמוס, בן העיר הקטנה תקוע, והושע, שמקומו לא נודע לנו, נבאו שניהם רק על ממלכת אפרים. הברק החיצוני של ממלכת ירבעם השני, הצלחתו במלחמותיו עם הארמים ויתר שכני ישראל, הכו בסורים את עיני בני אפרים מראות את הרקבון הפנימי, את הקלקלה הסוציאלית העלולה להחיש את קצה של הממלכה. והושע, הצעיר מעמוס, עודנו מספיק להעביר אותנו מתפארת מלכותו של ירבעם גם אל תקופת המהומות והקשרים ומלחמות־האזרחים, שהתחילו באפרים תחף לאחר מות המלך הזה ושהיו באמת התחלת הקץ. כי על כן ספריהם של שני הנביאים האלה, עם החומר הרב על הנצב התרבותי והדתי שביניהם, הם באורים ומלואים חשובים כאד אל הידיעות המקוטעות והיבשות, שנמסרו לנו בספרי המלכים על אותה תקופה העצובה בדברי ימי ממלכת אפרים. שני הנביאים צופים באספקריה מאירה ורואים את הקטסטרופה הנוראה ממשמשת ובאה: את גלות ישראל ע״י מלך אשור, מהלאה לדמשק. על אדמה טמאה, ולא יסכו ליהוה יין ולא יערבו לו זבחיםם ולא יוכלו לחוג שם את חני יהוה. מספרו של עמוס ראוי להזכר ביחוד המשא הגדול שבשתי הפרשיות הראשונות, שבו מזהיר ומאיים יהוה את כל העמים על עברם על חוקי האנושיות הקבועים. החוקים האלה הם: שאסור להתנהג באכזריות עם שבויה מלחמה או להרגיו מנוחתם של הכתים (ע״י שרפו עצמות מלך אדום לשיד), שאסור לעשוק ולהונות את העני בהערמה משפטית, וכיוצא בזה. כמו כן יש לצין את מראות־הנבואה שלו (בפרשיות ז, ח) ואת מקרהו עם אמציה כהן בית־אל שהלשין עליו לפני ירבעם וגרש אותו מבית־אל, כי מקדש־מלך הוא ובית־ממלכה.

בספרו של הושע, המצטין ביחוד בסגנון לשונו הקצר והחריף, מענין אותנו ספור זוונו הראשון והשני, ששניהם לא עלו יפה. זנותה של אשתו היא לו משל וסמל לאי־אמון של ישראל לאלהיו. וכמו שהנביא אינו עוזב את אשתו למרות דרכיה הרעים, כן לא יטוש גם יהוה את עמו, כי רחום וחנון הוא ומרבה לסלות.

עם מיכה המורשתי (בשלש הפרשיות הראשונות של ספרו) אנו עוברים לירושלים. הנביא בן־העירה התמים והישר, נדעש ונרגז מאד על השעוריות

ההתעבות, שהוא רואה בעיר המלוכה, ביהוד מתעיבים לעשות בשדרות העלינות. ראשיהו בשחד ישפטו וכהגיה במחיר יירו ונביאיה בכסף יקסמו, ואשר לא יהן על פיהם וקדשו עליו מלחמה". והוא קורא אליהם בחמת רוחו ומבבא להם אתרית רעה:

שָׁמְעוּ נָא זֹאת רְאֵשִׁי בֵּית־יַעֲקֹב וּקְצִינִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל

הַמְחַצְבִּים מִשִּׁפְט וְאֵת כָּל הַיְשָׁרָה יַעֲקֹשׁוּ,

בְּיַד נִי צִיּוֹן בְּדָמַיִם וִירוּשָׁלַיִם בְּצוֹלָה.

בְּגִלְגָּלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֵה תַחֲרַשׁ

וִירוּשָׁלַיִם צִיּוֹן תִּהְיֶה

וְהָרַ הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעֲרוּ.

שאר הפרשיות של ספר זה (ד' - ד') אינן למיכה; כך מחליטים כמעט כל ההוקרים, בהן מצוין ביחוד „דין-תורה“, שבין יהוה ועמו (ו', א - ח), שעליו דברנו כבר למעלה.

כמאה שנה אחרי שלשת הנביאים האלה חלה תקופת נבואותיהם של שלשת נביאים „קטנים“ אחרים: צפניה, נחום ורחבק (שכולם נבאו, כנראה, בימי יאשיהו). הזמנים נשתנו וגם נבואותיהם של הנביאים קבלו צורה חדשה וחומר חדש. מצד אחד פונה שמשו של אשור לערוב, ומצד שני ממשמש ובא „ספר התורה“ הגנוז בבית ה', הרשע“, כלי-קבול לחרון אף ה', זהו לפי-שעה אשור, אשר רדה באף גוים זמן רב כל-כך, ופנגדו ישראל הוא עתה ה„צדיק“, המקבל את חסדי ה' ויעודי הנחמה של נביאיו. נחום, המשורר הנעלה, מנבא על מפלת נינוה ועל המטבח אשר יערכו בה, בשירה מליצית כבירה המנתחילה בתאור חי זה:

הוֹי צִיר־דָּמַיִם, כָּלָה פֶּחַשׁ, פָּרַק מִלְאָה! ...

קוֹל שׁוֹט, וְקוֹל רַעַשׁ-אוֹפָן, וְסוֹס דָּהָר וּמִרְכָּבָה מִרְקָדָה.

לְהִבְחָרֵב וּבָרַק חֲנִית - וְרֹב חֶלֶל וְכֶבֶד-פָּגַר,

וְאֵין לְצַה לְגוֹיָה וְכָשְׁלוּ בְּגוֹיָתָם. (2)

וכל שומעי דבר מפלתה של נינוה ימחאו כף, כי „על מי לא עברה רעתך תמיד!“ (3)

זמן חבור ספרו של צפניה קדם קצת למציאת „ספר התורה“. הנביא הזה כותב בעת שהסקתים עשו שמות במערבה של אסיה. הוא רואה בעלית הגוי הפרא הזה אותות מבשרים את בוא יום-הדין, יום יהוה הגדול: „יום-עברה היום ההוא, יום צרה וצוקה...“ (4) גם ירושלים לא תנקה: „בעת

(1) מיכה ג', ט - יב (וכל הפרשה). (2) נחום ג', א-ג. (3) שם בסוף הספר. (4) צפניה א, טו. על תכנם של הכתובים האלה נתחבר בימי הביניים שיר דתי נוצרי בלשון לטינית, הנודע בכנסייה הקתולית על מי תתחלתי: dies irae dies illa („יום עברה היום ההוא“).

ההיא אחפש עם ירושלים בנרות" (1) (על יסוד הפסוק הזה נהגו הציירים והפסלים לתאר את צפניה עם פנס בידו, מין דיוגנס עברי).

ספרו של חבקוק, קשה מאד לעמוד על זמנו, ולפעמים – גם על כונתו (כי במקומות רבים, ביחוד בפרשה השלישית, הדברים מגומגמים ומשובשים מאד). הרבה השערות שונות נאמרו על הנביא הנמלץ והרגש הזה, המשווע וזועק חמס אל יהוה על ה"צער העולמי" בדברים היורדים לתוך תוכה של הנשמה, שכמוהם לא נשמע מפיו של שום נביא (ותעשה אדם כרגי"ם, כרמש לא מושל בו!). אך קרוב לודאי הוא, שזמנו חל בימי יאשיהו.

זמנם של חגי וזכריה הראשון (בעל שמונה הפרשיות הראשונות של הספר המיוחס לו) נקבע בדיוק בספריהם (כי גם הם כיחזקאל, רשמו על גבואותיהם את השנה והחדש והיום). הם נבאו אחרי גלות בבל, בשנים הראשונות למלכות דריוש, כספריהם אנו מוצאים ציור נאמן של מצב הרוחות בין שבי הגולה בשנים הראשונות אחרי שיבת-ציון. אחרי הרוח הכהה. והדאבון של העת הראשונה הורגשה בקרב עדת ירושלים התרגשות עצומה, בממלכה הפרסית קמו מהומות וסכסוכים פנימיים, שהיו עלולים להביא אותה לידי הריסה. חגי נבא בשם יהוה: "אני מרעיש את השמים ואת הארץ, והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חוזק ממלכת הגוים" (2) – וזה יהיה האות לביאת המשיח. ובכן התחילו עוסקים בשקידה נמרצה בבנין הבית, עשו עטרה למלך המשיח העתיד לבוא, וצפו בכליון-העינים למהלך המאורעות. אבל לא כאשר דמו כן היה, דריוש הראשון הצליח להשיב את סדרי הממלכה לקדמותם ותקפה של המלכות הנכרית נראה עתה מוצק ונכון מבראשונה. בירושלים נודעו ממש על התפתחות זו של הקריוס, ונדהמים ומהוממים שמעו את הידיעה, שהביאו הרוכבים במראות הלילה של זכריה: "התהלכנו בארץ והגה כל הארץ יושבת ושוקטת" (3). אז ראה הנביא לו לחובה לדבר דברים טובים, דברי-נחומים, כדי לעודד את רוח העם. התחילו מקיפים אותו בשאלות שונות, וביניהן, כפי הנראה, גם זו: מדוע עוד לא נתן יהוה את היכלת להקים את חומת ירושלים הפרוצה? על זה עונה הנביא תשובה דיפלומטית מחוכמת: "פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה, ואני אהיה לה – נאום יהוה – חומת אש סביב" (4).

כמאה שנה אחרי-כן נתחברו ספריהם של מלאכי ועובדיה. זה האחרון שמח לאידם של האדומים, שהורדו, סמרום שבתם ע"י שבטי ערב, והולכים לרשת משכנות לא-להם. ומספרו של מלאכי אנו רואים, כי מצבה המוסרית של העדה הצעירה בירושלים היה מקולקל מאד וכל תקנותיו וגורותיו של עזרא בשעתו נגד נשואי-התערובות לא הועילו ולא האריכו ימים, כי חלל יהודה קדש יוזהו ובעל בת-אל-נכר" (5).

על ספרו של יואל וצביונו האמוקליפסי כבר דברנו למעלה. ספר יונה הוא ספור-אגדה, ורק משום שחשבו, כי אותו יונה בן אמתי (שבאמת אינו מחבר הספר אלא נושא הספור) הוא הנביא יונה בן-אמתי-גת-

(1) שם י"ב. – (2) חגי ב', כ"א-כב (וע"ש פסוק ו'). – (3) זכריה א', יא. – (4) שם ב',

ח"ב. – (5) מלאכי ב', יא.

החפר, שנזכר במ"ב (יד, כה), לכן קבעו אותו בין ספרי הנבואה. ספר יונה – כמו מגלת רות – מביע דעה נצלה, היוצאה מתוך השקפתו, ולפי אונברסליסטית: יהוה, יוצר הכל, חומל על כל ברואיו, בלי הברל דת ולאום, להפך מהאדם קטן-המוהים וצרי-הלב והעין.

נשאר לנו עוד לדבר על זכריה השני, כלומר, על שש הפרשיות האחרונות (ט' – י"ד) של ספר זכריה. יש בהן הרבה דברים מדומדמים ומגומגמים, לכן קשה לעמוד על ענינן של הנבואות האלה בכלל. על זמן חבזון נחלקו דעות החוקרים עד מאד. ואולם מליצותיו המעולפות בסודית. הוכרת יון בתור עם שלים 1, דברי הולזל כלפי הנביאים 2, והערך הגדול שניתן לחג הסכית 3, – כל אלה הם סימנים מובהקים לזמן מאוחר מאד.

לאחרונה ראוי להעיר, כי המאספים והמסדרים של ספרי הנבואה התכוונו במלאכתם זו גם לחכלית מעשית חשובה מאד, הקצוצות הללו נועדו למקרא באוני העדה בבתי-כנסיות בשבתות ובמועדים, לתורה ולמוסר ולנחמה, ולחזוק הרוח הלאומי והדתי בכלל. כי על כן איי אפשר היה לתת את הספרים כמו שהם; הם היו טעונים עריכה, קצת שנויים בלשון, וגם מקצת תקונים והוספות, ביחוד בנוגע לעתיד המשיח, אשר בני העם הוסיפו עוד לחכות ולצפות לו. כדי שלא לעמוד בדבר רע, כדי לצאת בכי טוב, הוסיפו המסדרים העורכים, אחרי איזו נבואה קשה, דברי-נחומים, יעודים משיחיים. הוספה ברורה וגלויה כזו אנו רואים בפרשה האחרונה של ספר עמוס: מפסוק ז' עד סוף הספר נוספו דברים טובים, יעודים לימות המשיח, כדי להמתיק את מרירותם של הדברים שקדמו לזה. אבל גם בספרי הנבואה האחרים יש למצוא הוספות של המערכת מעין זו: רובן בספרי ישעיה, ובפרט בפרשיות כ"ה – ל"ה, גם הנבואה המשיחית הנפלאה, והיה באחרית הימים שבראש פרשה ד' בספר מיכה (ושנמצאה גם בישעיה ב', אוהלאה), נקבעה כאן בודאי ע"י המערכת, כדי לרכך את הרושם הקשה שעשו על קהל השומעים דברי מיכה בפסוק האחרון של פרשה ג': ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה וגו'.

תרגומים

מנפרד

מ א ת

לורד בירון

פואימה דרמטית

תרגם מאנגלית

דוד פרישמאן

גש דברים, הירציו, בשמים ובארץ
עצמים מאמר יראו כל חוקריכם בתלומותם.

הנפשות:

מנפרד.

צ'ד.

פהן אב בהיכל מוֹרִיס הקדוש.

מנואל.

הַרְמֵן.

רוח ההרים, הממנה על האֲרָפִים.

אהרימן.

נְמִיִּים.

הפּרצות, הממנות על גורל האדם.

רוחות ועוד.

מקום הדומה באֲרָפִים העליונים — מקצת בארסון מנפרד ומקצת בהרים.

אַקט ראַשון.

מחזה ראשון.

מנפרד לבדו - המקום: יציע גוסית. - המוקד: חצות לילה.

מנפרד.

אַמלאַ הַכְּנִיָּה שְׁנִית, אֶף־כִּי לֹא חָצִיךְ לְהַגִּיד
כְּכִלְ־אֲשֶׁר שׁוּמָה עָלַי ! הֵיזוֹת עוֹד יוֹשֵׁב וְעָר:
תְּנוּמָתִי, אִם אָנוֹס מַעַט, לֹא שָׁנָה הִיא, זוֹרֵה־
הַגּוֹת תְּמִיד גַּמְשָׁכָה - וְלַעֲצוֹר אֹזָה לֹא אוֹכֵל;
בְּלִפְנֵי לִי לִיר שְׁמָרִים, וְעֵינַי אֶסְגוֹר לְכַעֲבוֹר
הַעֲמַק לְהַפִּיט אֶל־קַרְפֵּי. וּבְכִלְ־זֹאת אֲנֹכִי חִי
וְצֶלֶם וְדַמּוּת לִי כְּאַחַד הָאֲדָם שֶׁנִּשְׁמָה בְּאֶפְסוֹ
וְאֵלּוּ יְבוּשְׁתִּי כִּי נוֹתְנִים הַפְּנָעִים לְנִכּוֹן תִּרְהוּ
אֶל־כִּלְ־דַעַז הוּא מְכֹאוֹב כָּרֵב לְחֻקְמָה בְּאֲדָם
כִּן יִרְדֶּה לְקוֹט דְּנַפְשׁוֹ בְּכֹאֵל עַד־תִּהְיֶה הָאֲמֵת
הַכֶּרֶת כִּי עֵץ הַדַּעַת אֵינִי גַם עֵץ הַחַיִּים.
גְּסִימִי כְּכֹר בְּכִלְ־חֻקְמָה, בְּחֻקְר וּבְרֹנֵי כִלְ־קֶלָא
וּבְדַעַת הַעוֹלָם וְצִבְאָיו; נִהַן לְרוּחֵי הַכֶּחַח
לְכַבֵּשׁ כִּלְ־אַלֶּה לְנַפְשִׁי - וּמִיֶּזֶל לֹא הָיָה בְּהַמָּהוּ
עֲשִׂיתִי עִם אֲדָם טוֹב וְטִיב מִצְּאֵתִי גַם אֲנִי
בְּהַרְבֵּ הַיָּם מֵאֲדָם - יִמְזִיעַל בְּאַלֶּה לֹא הָיָה;
וְאוֹנֵכִים קָמוּ עָלַי וַיִּחַנְּקֵלוּ אֵלַי וְלֹא יָבִילוּ.

וְרַבִּים בָּרְעוּ לְפָנַי — וּמוֹעִיל לֹא הָיָה בְּאַלְהָהּ;
 וְסֹכֵב יָרַע וְחַיִּים וְכַח וְתַשׁוּקוֹת בְּנִפְשׁ —
 כָּל־אֲשֶׁר אִמְצָא בְּבָדָם — בְּהַגִּיעַם אֵלַי וְהָיוּ
 כְּגִשְׁם בְּתוֹךְ הַחַיִּל לְמַגַּע הָאָרוֹר הָאֵתֶרֶת.
 אֵין פֶּחַד לְפָנַי, וְאֶחֻשׁ בְּלִבִּי אֶת־סִבְלֵי הַקְּלָהּ
 הַרְכִּץ עַל־אִישׁ אֲשֶׁר וָרָה מַעֲוֹדוֹ הַיִּרְאָה לְנִפְשׁוֹ
 או הַלְמֻת לֵב מִתְקַנָּה או רוּחַ מִתְפַּעֵם מִתְאַוָּה
 או אֶהְבֶּה בְּלֵב הָאֲרֻכָּת לְעִנְיָן או חִפְץ בְּחַיִּים —
 וּבָבוֹן לְמַלְאכְתִּי עֲתָה! —

הוּי אַתֶּם, מְלָאכִים נַעֲלָמִים!
 הַרוּחוֹת אַתֶּם כְּלָכֶם מַעֲוֹלִם וְעַד־עוֹלָם מִסְבִּיב,
 אֲשֶׁר בִּקְשַׁתִּי מַעֲוֵרֵי אֶתְכֶם בְּאִיר וּבַחֲשָׁף —
 הוּי אַתֶּם לָשׁ הַמִּתְשׁוֹטְטִים סְכִיב עַל־פָּנַי הָאֲדָמָה,
 וּמִשְׁכָּן לָכֶם בְּשָׁמַיִם בְּעֵצִים הַדֵּק מִן־הַדֵּק —
 אַתֶּם שָׁם אֲשֶׁר מִרְבֵּץ לָכֶם בְּמִרוּמֵי כְלֵי־הַרִים
 בְּמִקוֹם אֵין־נְתִיב וּמִסְלָה, וְאֲשֶׁר מְחַלּוֹת עֶפֶר
 וְנִכְכִי יַמִּים בְּסִיחַד נְאֻמָּנִים אֶתְכֶם בְּכִרְיִתְכֶם —
 בְּקֶסֶם הַשֵּׁם הַזֶּה הַמְשַׁלִּיט אוֹתִי בְכֶם
 הַשְׁפַּעְתִּי אֶתְכֶם הַפַּעַם: עֲלוּ, עֲלוּ, הַגְּלוּ!

(דממה.)

הַאֲמַנֶם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי? — וּבָבוֹן בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
 הָרֵאשׁ לָכֶם וְהִרְאִשׁוּן, בְּאוֹת הַנּוֹרָא הַזֶּה
 אֲשֶׁר מִפָּנָיו תִּתְרַדוּ, בְּעוֹזוֹ הָעוֹזוֹ הַנּוֹעֲלִים
 אֲשֶׁר אֵין־מָוֶת עִמּוֹ: עֲלוּ נָא, הַגְּלוּ, הַגְּלוּ!

(דממה.)

עוֹדֶם מִסְתוֹלְלִים בִּי. — רוּחוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ,
 מִיָּדִי לֹא תִמְלָסוּ! בְּכַח הָעֵצוֹם מִכַּחַ
 כְּלֵי־נִבְרָא שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ מֵאָז וּמַעֲוֹלָם וְעַד־עֲתָה,
 בְּקֶסֶם אֲכַנְרֵי הַזֶּה, פְּלִיט כּוֹכָב מְכַה רְסִיטִים

בְּשָׂרֵי עֵינַי הָאֵשׁ שֶׁל עוֹלָם נִתְּן וְנִהְרָם,
 בְּשֵׂאִיל הַלְוֹז הַשָּׁטָה בְּגִלְגָּל עוֹלָם הַנְּצַח,
 בְּקַלְלַת עוֹלָם הַזֹּאת הַרְבֵּצָה מְאֹד עַל-נִשְׁמָתִי,
 בְּרוּחַ הַזֶּה הַרְדָּה בִּי וּבְקַרְבִּי וְעַל-סִבִּיבֵי —
 בְּאַלֶּה הַשְּׂפָעִתִי אֶתְכֶם לְהַפְנֹעַ אֵלַי: הַגְּלוּ!

בִּירְכָתִי הַיְצִיעַ מִתּוֹךְ הַחֲשֵׁכָה יִגְדֶה כּוֹכֵב, הַכּוֹכֵב עוֹמֵד תַּחְתָּיו, קוֹל זְמֵרָה יִשְׁמָע:

הַרוּחַ הַרְאִשׁוֹן.

בְּזֶה-הָאָדָם! רְאֵה, נְגִלְתִּי
 מִגִּי עֲבִים לְךָ, מִבְּיָתִי
 אֲשֶׁר רָקַם צְאֵלֵי אָמֵשׁ,
 אֲשֶׁר כָּסָה זֶהב הַשָּׁמֶשׁ,
 עָרַב חֲכָלֶת עִם-אֲרָגָמָן,
 וְהוּא אֶת-זְבוּלֵי קֶרְבּוֹ טָמֵן.
 חֲטָא הוּא דְבָרְךָ שֶׁהִקְשַׁבְתִּי —
 אַף עַל-קֶרֶן אֹרֶךְ רִכְבִּי
 חִישׁ אֶלֶיךָ, כִּי אֵינִי!
 טַגַּד, אָדָם, מֵהֲצוּיֶתָּ?

קוֹל הַרוּחַ הַשֵּׁנִי.

מִזְבָּלָן הוּא מְלֶךְ הַהָרִים,
 הַמְעַטֵּר מִקְדָּמֵי הַיָּמִים;
 בַּסּ מַלְכוּת לֹו סְרַעִים, לְבוּשׁ מַלְכוּת לֹו עֲבִים,
 וּכְתָר לֹו שֶׁלֶג עוֹלָמִים.
 אֵינִי הַיְעָרוֹת לְחַלְצָיו מִחֲגָרוֹת,
 וְצִנּוֹת הַקָּרַח בְּכַפּוֹ;
 וְחָבוּ בְּנִפְלֹן, לֹא יִרְדּוּ לְשַׁפְּתָן,
 עַד אִמַּר — וְהִשְׁלִיכֵן בְּאָפוֹ.
 עַל־יְדֵי הַשֶּׁלֶג, הַגּוֹלְשִׁים וְקַפְּאִים,

לְאַטָּם מִמְקוֹמָם יַעֲתָקוּ ;
 וְאַנִּי הוּא הַמִּפְקֵד לָהֶם וְהַתְּגַלְגָּלָה
 וְאַנִּי כִּי אֶצוּ וְהִתְחַזְקוּ —
 כִּי רוּחַ הַהָר וְאֲדוֹנָיו אֲנֹכִי
 אֶבִּיט וְאֲדַמְתוּ חַתָּהּ
 וְרָגְזוּ מִסְדוּתֵי, וְעַד תַּחֲמִיּוּתֵי — :
 מִה־תִּשְׁאֵל מֵעַמִּי אַתָּה ?

קול הרוח השלישי.

בְּתִכְלַת מַעֲמָקֵי הַמַּיִם,
 שְׁגָלִים לֹא יִשְׁטֹפוּ שָׁם,
 וְזָרָה שָׁם רוּחַ נוֹשֶׁבֶת,
 וְרִבֵּץ שָׁם תַּנִּין הַיָּם,
 וּבְתוֹלַת הַמַּיִם עֲנֵדַת
 לְשַׁעֲרָה הַיָּרֵק זֶר צָב —
 עַד־שָׁמָּה זֶה לְחֶשֶׁף בָּא לִי
 כְרַעַם בְּגִלְגָּל רָב ;
 עַד־דְּמַמַּת הַיֵּבֶל הַפְּנִינִים
 חֲדַר הַד קוֹיָה אֵלַי — :
 אֲנִי זֶה אֲדוֹן הָאוֹקְיָנוֹס !
 הַגִּד : מִה־תִּפְקֹד עָלַי ?

קול הרוח הרביעי

שָׁם בְּמִקוֹם הַזִּנְעוֹת גְּמוֹת
 עַל־פְּנֵי רְפִידוֹת אִשׁ,
 וְנִחְלֵי גִפְרִית שְׂרֵפָה מְצוּיִם
 כַּל־גַּל : עֲלֵה וְרַשׁ ;
 שָׁם הַמְּקוֹם יְסוֹד הָאֲנָדִים
 תִּכְוֶעַ בְּחוּף הַתְּהוֹם,
 כַּמְדָּה אֲשֶׁר אֶל־מוֹל הַשָּׁמַיִם

יגביהו שיא אל-רום -

שם מולדתי אשר נטשתי

ברגע נתת הצו: -

עבד אני ללחש קסמיה

ורצונך לי יהיה לקוי.

הרוח החמשי.

רוכב אנכי על-מרכבות רוח.

הסערות - ביתי שם ;

הענן אשר עובתי עתה

מברקים עודו חם ;

פחין מקשתי, על-ים ויבשתי

נחפזתי אליך בשערה ;

אניתי עפה, כברק חלפה.

ואחרי בתהום ליל נקברה.

הרוח הששי.

זבול לי בצללי תהומות הלילה -

על-מה הרגזתני בענף למעלה ?

הרוח השביעי

הכוכב המולך מאז על-גורלך.

זאת ידי מקדמי הימים בו מלכה:

מה רענן אז היה העולם ואין-אמש -

לא עף עוד כמוהו בסביבי השמש ;

זה ארחו במדה, זה עופו בנזת -

אז היה הנחמד בכוכבי תפארת.

אך בא יום - ונהפך לגוש של-להבים.

לבלבל באין תאר הנחפו בין-עבים.

לכפיד מעופף, לחתית ומארה

?צבא כלי-השחקים ובכל אשר ירא ;
 בפתח אשר נטע בקרבו מלכה
 ?תגלגל תדל נתיב ודרך לא ידע —
 מפצת בערה במרומי השחקים,
 ושקוץ משומם המשלח רק בנקים.
 אף אטה, הנהוג פה מטת על-ידי,
 הרמש, שלפי יבנתו ובערו,
 הן אטה בפתח — והוא לא כהן,
 כי שאול קף הוא עדאם אכניעה —
 אנסתני לרדת לרגעים מעטים
 למקום רוחות ידלים מקולך פה סתים,
 לבעבור אתוכח עם-נפש כמותך —
 במה, הגד אפוא, גורלך אתמכה ?

שבעת הרוחות.

אדמה, ים, רוח גליל, הר וסער וכוֹכְבָה,
 את-כָּלֵם, בן-אדם תולעה, פקודתך אליך הועידה ;
 גקבצו, באו הרוחות כלם למשאלות לך-בך —
 מה אפוא תשאל ממנו, בן אדם רמה ? הגידה !

מנפרד.

— — שֶׁכֶח

הרוח הראשון.

צתמה — אתמי — ומה הוא אפוא ?

מנפרד.

את-זאת אשר בי בלפי ! הכיטו נא בי וקראו —
 זלא ידעתה גם אתם, ואנכי לא אוכל הגידה.

הרוח.

אנחנו יכלים לתת רק זאת אשר-יש בידנו:
שאל-נא עבדים לך או ממשיך או שלטון בארץ,
את-כלו או חלק ממנו; שאל לך אות או מופת
לכבוש לך היסודות, שאנו אדונים להמה,
את-אחד או כלם יחדו — והיו כלא-לה לך

מנפרד.

שכח — שכח את-נפשי — האמנם לא תוכלו לקצות
מני עולמות בעלמים, שאמנם רדים בהמה,
את-זה אשר נפשי שאלת ?

הרוח.

לא לנו השלטון בנה,
גם לא בידנו הדבר; ואולם — קמות תוכל.

מנפרד.

הייתן לי מותי שכח ?

הרוח.

יצירי אלקמות אנחנו
ואין אנו שחקים נצח. חיינו חיי עולמים,
ונה אשר עבר, או עתיד — לנו רק הנה הנהו
התמצא בה לך מענה ?

מנפרד.

רק החל בי תהתליו —
ואולם הכח אשר העלה אתכם אלי הפעם,
הוא סגר אתכם בקדי. עבדים, אל תמרו רצוני!
הרות, הנשמה, הניצוץ, זה ניצוץ פרומתוס בקרבי.

הַבְּרָק בְּנַפְשֵׁי פְּנִימָה — פְּלִיגָה בִּי נוֹצֵץ וּמְזִהִיר
 וְחֹדֵר עַד לְמַרְתָּקִים, כְּמִשְׁפֵּט הַרוּחַ בְּלִבְכֶם,
 לֹא נוֹפֵל מִמֶּנּוּ כִּלְמֵאוּמָה, אֶף־אִם רַק עֶפֶר לְבוֹשׁוֹ.
 עֲנוּ־לִי פֶן אֲרָאָה אֶת־יְדֵי אֶתְכֶם וַיִּדְעַתֶּם מֶה אָנִי !

הרוח.

את אשר ענינו, נענה. וזה אשר אותך ענינו
 הלא הוא גם בדבריה.

מנפרד.

מה־נה עניתם אפוא ?

הרוח.

אם אמת הוא אשר אַמַּרְתָּ, כִּי כְרוּחֵנוּ רוּחְךָ,
 אָז הִנֵּה עֲנִינוּ אוֹתְךָ, כִּי זֶה אֲשֶׁר פִּי הָאָדָם
 יִקְרָא לוֹ מִנֹּת בְּשִׁפְתּוֹ — אֵין לוֹ עֲמֵנוּ דְבָר.

מנפרד.

פִּי־עַתָּה רַק לְשׂוֹא קְרֵאתִיכֶם מְזִכּוּלְכֶם אֵלַי ;
 לֹא תוּכְלוּ, אוֹ לֹא תִחַפְצוּ, לְעַוְרֵ־לִי.

הרוח.

רק צנה :

כִּלְמָה שִׁישְׁנוּ לָנוּ לְפָנֶיךָ נְשִׁימוּ וְלֵךְ הוּא :
 שִׁים לְבָרְךָ לְזֶה בְּטָרִם תְּשַׁלְּחֵנוּ מֵעַמְּךָ וּשְׂאֵל —
 שְׂאֵל מְלוֹכָה אוֹ שְׁלִטוֹן אוֹ גְבוּרָה, שְׂאֵל לֵךְ אַרְבֶּךָ יָמִים —

מנפרד.

הוי קללה ! מה־לי ולְיָמִים ? אַרְבָּים מְדֵי לִי גַם יָמִי,
 יָמִי שְׁנֵי חַיִּי אֲנִכִּי — סוּרוּ, גָּשׁוּ הַלְּאָה, הַעֲלוּ !

הרוח.

רק רגע עוד: הן באנו, ולכן תן ונעבדך;
 שים אפוא אל-לב והגד, האין לך זולת זה דבר,
 שיש בידנו לעשותו וערכו לא נקלה בעיניך?

מנפרד.

אין לי כל-דבר! — אף עמדו — עמדו עוד רגע רק אחד —
 חפץ אנכי לראותכם פנים אל-פנים. את-קולכם
 שמעתי בדברו אלי; מתוך ונוגה צלצולו
 קשירה על-מים רבים; ואנכי ראה לפני
 רק מראה מוצק אחד שש-כוכב נגה גדול,
 ודבר לא אראה זולתו. גשו נא אלי בתבניתכם.
 האחד או כלכם יחד, בצלמכם אתם ודמותכם.

הרוח.

אין צלם לנו ודמות, זולתי דמות היסודות,
 שאנו המקור להיותם ואנו הרוח שבקרבתם:
 בחר אתה לנו הדמות — ונגלה אליך בתוכה.

מנפרד.

לא לי הפחירה הזאת; אין תבנית על-פני האדמה
 נמאסה או טובה בעיני; פי על-בן יקום האחד,
 העצום מקלכם יחד, ולבש פרוצונו המראה
 הנבחר מפל-זולתו בעיניו. — קום וחושף!

הרוח השביעי

(יגלה בתבנית אשה יפה).

הבטו

מנפרד.

הוי אל אלהים! אם-ככה הוא ואם אתה
 לא מקסים בנב פה ולא תזון מהמלות בלך,

כִּי־עַתָּה אֲאַשֶׁר עוֹד. תִּנְנִי וְאַחֲזִיק בָּךְ,

— — תִּנְנִי וְנָשׁוּב עוֹד — —

(התמונה נעלמת).

הוֹי, לִבִּי בִּי נִשְׁפָּר

(מנפרד נופל ארצה מוזעלף).

קול לחש יקמע!

כִּי תִטְבִּיל בַּגְּלִים קָרוֹן הַלְיָנָה,

כִּי־תִגַּה בְּדֶשָׁא תוֹלַעַת הַקּוֹץ,

וְתִפּוֹל עַל־קִבְרֵי אֵשׁ מִצְנָנָה,

וְיִתְעַה אֹרֶךְ מִתְעַה עַל־מִשְׁטַח הַבַּיִת

כִּי־יִפְלֹו כּוֹכָבִים בְּרַעַשׁ כְּמֵרוּמִים,

וְעֵנֹו לָהֶם הַיְנָשׁוּפִים הַהוֹמִים,

וְעֲמָדוֹ מִסְכֵּיב הַעֲלִים דָּם

בְּצֶלֶל הַגְּבֻעָה הַיָּרֵד מֵרֶם —

אָז רוּחֵי אֲנָכִי תִנּוּחַ עָלֶיךָ

בְּעֵז וּבְקֶסֶט, וְהִיא תִנְהַלְקֶךָ.

וַיְהִי כִּי־תִפּוֹל עָלֶיךָ תִרְדְּמָה —

אֲךָ הִגַּה לֹא יִישַׁן בָּךְ גַּם הָרוּחַ

יֵשׁ צֶלֶל, וְהוּא לָעַד לֹא יִפּוֹת,

יֵשׁ שְׁעִפִּים, וְהֵם אֵין כְּנוּס מִהֶכָּה,

קֶסֶם לֹא־הוּע, וְאֵיתָן וְתִקְיָה

תְּמִיד תְּמִיד עָלֶיךָ יִקְיָה;

יִכְסֶף תְּמִיד כְּבִגְדֵי הַמָּת,

וּכְמוֹ בְּצְנָנָה יִסְבֶּךָ כִּלְעֵת —

אוֹ־אָז וְנִאֲחֹזְתָּ עַד־קֶץ כְּלִיתִימִים

בְּרִתְּקוֹת רוּחֵי זֶה עִם־הַקְּסָמִים.

וַיְהִי כִּי בָבְאִי לֹא רָאָה תִרְאֲנִי —

אֲךָ עֵינֶיךָ גַם־אָז הָלֹא תַחֲוִשְׁנִי

כְּחוֹשׁ אֶת-הַחַזוֹן, וְהוּא עוֹד לֹא נִרְאָה,
 אֶךְ קָרוֹב לָךְ הוּא וְהִנֵּה וְהִנּוּ;
 אוֹ-אֲזוּ וּתְקַפּוּף תַּעֲלָמוֹת פְּלִינְרָאָה,
 וּתְבִיט לְאַחֹר לְבַעֲבוֹר הַכִּינּוּ —
 וְרֵאִיתָ וְהִיִּיתָ פְּלִי מְשׁוּמִם,
 וְהִגַּה אֲנֹכִי בַק צִלְךָ הַדּוּמִים
 בַּק כַּתָּף זֶה שֶׁלְּבָבְךָ הַכִּירוּ
 וְשׁוּמָה עֲלֶיךָ בְּכַל-זֶה לְהַכְתִּירוּ.

זֶה נַחַש קָסֵם, זֶה לַחֵשׁ אֲלֵה
 מִרְחֵם אִמָּה קִדְמָה בְּקִלְלָה;
 לְבַד הָרוּחַ מֵאַרְבַּע הָרוּחוֹת
 וַיִּשֶׁם בְּכַכְלִים אוֹתָךְ בַּכַּת,
 וּמַנִּי הַסְּעָרָה קוֹל קָדָא בְּטַחוֹת:
 הַנּוֹר, הַנּוֹר מַעֲלֹז וּמְשֻׁמָּח!
 וַיְהִי לָךְ לְיִלְלָה כְּבַד אִפְלֵ וְאַמֶּשׁ,
 שֶׁיִּמְנַע מֵעַמְּךָ תַּנְחָמוֹת כּוֹכְבֵינוּ,
 וַיְהִי לָךְ יוֹמִם יוֹם נִגְהַ וְשִׁמְשׁ,
 הַמְצִנֵּן בַּק לְקָרוֹא: לוֹ שֶׁקַע בְּעֵקְרוֹ

כַּתְרָמִית דְּמַעְתָּךְ, הַזְכָּה עוֹלָמִית,
 שְׁחַטְתִּי מִיַּץ לִי, שֶׁכַּחוּ לְהִמִּית;
 מִלְּבָב מְצִיִּתִי, מִתַּחַת לְעוֹרוֹ,
 אֶת-בְּמוֹ הַשְּׁחֹר מְשֻׁחֹר פְּלִי-מְקוֹרוֹ;
 מְשֻׁחֹק שֶׁפְתִיךָ גִּזְלַתִּי הַנְּחַשׁ,
 זֶה שֶׁהַזְּפִתִּל בְּלֶט שָׁם וְרַחֵשׁ;
 מִפִּיךָ רְדִיִּיתִי אֶת-זוֹב פְּלִי-הַנְּעִימוֹת,
 שֶׁהֵן הֵן הַסְּתִירוּ בְּחֶבֶן כְּלִיל פְּלִמּוֹת —
 וַיְהִי כִי בְּחַנְתִּי כְּלִי-רוֹשׁ וְרוֹשׁ,
 נֶאֱרָא כִי רוֹשֶׁךָ לְכֹל לְרֵאֵשׁ.

בקפאון לִבְךָ וּשְׁחֹקֶךָ, שְׁחֹק שְׂקָר,
 בְּתוֹם כָּל תְּכֵכִיךָ בָּאִין גַּץ וּבָאִין תְּקָר,
 בְּעִינֶךָ הַנִּרְאָה כְּכֵלִי תַמְתַּת צְדָקוֹת,
 בְּרוּחֶךָ הַסְּגוּרָה בְּתוֹךְ אֲלֵפֵי תְלָקוֹת,
 בְּיַתְרוֹן כְּשֵׁרוֹנֶךָ לְבִטָּר בְּסָבִיבוֹת,
 כִּי לִבְךָ לְבִאָדָם וּמֵלֵא נְדִיבוֹת,
 בְּזֹאת אֲשֶׁר אַח הָיִית לְקִין
 וּבְצַר לְאַחֶיךָ צַהֲלֶתָ כִּינִן —
 בְּכֵלֵאֵל אַקְשֶׁלֶךָ וְאַקְרָא בְּקוֹל
 הַזֶּה־נָּא לְנַפְשֶׁךָ אַתָּה לְשֵׁאוֹל

וְעַל־רֵאשֶׁךָ אֶצֶק אֶת־פֶּךָ הַמְרַעְלָה,
 וְהִימָה לְמַסָּה לְנַפְשֶׁךָ הַהוֹלְלָה ;
 אֶל־שֹׁנֶה לֵךְ וְאַל־לֵךְ מְנַח,
 וְהִי גוֹרְלֶךָ רַק בְּלֵהוֹת צְלֻמֹּת ;
 וּמוֹחֶךָ תִּבְקַשׁ, וּרְאִיתוֹ רַק סָבִיב,
 וּמֵלֵאֶךָ חֲתִית — וְכָבֵה כְּשָׂבִיב.
 רְאֵה הִנֵּה הַחַיִּי הַקָּסָם אֶת־פְּעֻלָּיו,
 כְּבָר הַשְּׁלִיף עָלֶיךָ דוּמָם אֶת־כְּכֵלָיו ;
 מִצָּדֶךָ דְּבָרִי, וּבָאִין־קֶץ וּבָאִין־סוּף
 יִמְחַץ לְבָךְ. — הַעֲלֶה וְתִלּוֹף !

ס ח ז ר ש נ י

חר היונגפרו. — עת־בקר. — מפרד לבדו על־כף סלע.

מנפרד.

הַרוּחֹת אֲשֶׁר קָרְאֵתִי, הֵמָּה עֲבוּגֵי —
 הַפְּשָׁפִים אֲשֶׁר דְּבַשְׁתִּי, הֵמָּה רַק רְמוּגֵי —
 הַתְּשׁוּעוֹת אֲשֶׁר בְּקַשְׁתִּי, הֵנָּה רַק הַלְּאוּגֵי ;
 לֹא אֲכַטַּח עוֹד עַד־עוֹלָם בְּדַבַּר חוּץ לְאָדָם,

כי עז ושלטון אין לו על ימי הזמן שעבר,
 ועמידות, בטרים ירדו ימי הזמן שעבר
 לתהומות המחשבים, לא אדרוש. — אמי-ארצי ו
 ואתה יום, המחפש מוצאו פה לפני,
 ואתם הרים סביב, קמה כה ימיתם,
 נאני אני לאהבה אתכם הן לא אוכל ?
 ואת גם את העין הגדולה המנהירה
 על-פני היקום מסביב, על-הארץ ועל-כל צבאת,
 ופקוחה היא על-כל, ומקור תענגות היא
 לנשמת אף כל חי — אל-לבי לא תאירי.
 ואתם סלעים רמים, אשר על-שפתכם אעמוד
 ואביט על-גדות הנחל השוטף את למטה
 ואראה הפרושים הגבהים, והמה קמטו תחתם
 והיו כשיחים קטנים מעצם מרחקים נוזאים, —
 ענו לי : אם קפיצה אחת, גיד יד או מדרף רגל
 או רוח נושבת רגע, כיתתקוף אותי פתאם,
 יכלים לקלע אותי עד-ערש לב-הצורים,
 לנות שם עד-עולם — על-מה זה אמתהמה ?
 אחוש בלבי החפץ — ודלג לא אדלג ;
 אראה הרעה בעיני — ולא את מפניך אחר ;
 ראשי הולך סבב — ורגלי תעמוד תכון ;
 בקרבי כח פלאי והוא העוצר אותי
 וחמך גורל לי לחיות ויהיסיף לחיות, —
 אם נקרא חיים לזאת אשר נשא אשא עמי
 את-סבל שממות רוחי ואהי לנשמתי קבר ;
 כיהנה חדלתי בקש חשבון לפעלי אני —
 זאת עצלות האחרונה אשר הכשילה הרע —
 (גשר יתעופף).
 הוי אתה צפור פנת, ציר בנקע עבים
 ורוכב בערבות עד-גבהי שיא שמים !

הן יכלו תוכלו בעופה קטוש עלי לבכור
 שימני לה לשלל ולטרף לגוללה;
 אף הגה תחלוף הלאה למקום לא תוכל עין
 להביט עוד אתריה, ועינה רק לבדה
 תחדוד פה למטה, למעלה או לפנים,
 תדר ונקב היטב. — הוי, מה־יפניתי!
 מה־יפה כל־העולם עד־כמה שיראה!
 מה־נחמד הוא בפעליו ונחמד באשר הוא!
 ואנחנו אשר אדוניו יקרא פינו לנו,
 חצינו אנחנו עפר וחצינו השני אלים,
 וכה או כה לא נספון לרדת או להתרומם;
 רק ערב רע אנחנו, וערב הבא נביא
 אל־בין היסודות סביב; לפנו ישאף בנו
 עבדת וגאון יחד, ואנחנו פה נלקמים
 עם־פגעי ארץ שפלים ועם־מחשבות שקקים רמוח
 עד בא המות לנו להכניענו ולשימנו
 לזאת, שפינו יהא מהזכירה אל־נפשנו
 או דבר פה לאחר. — צליל קול אני שומע!
 (קול חליל רועים בשמע מרחוק).
 קול תרועת חליל הוא מחלילי ההרים פה!
 פי עתות ימי קדמונינו לא היו פה עדנה
 רק משל בפי הרעים; עוד נשמע פה בשדות
 קול תרועת חליל עלה עם־צליל העזר יחד;
 מה־צמאה נפשי לשמות הקולות המתוקים האלה
 מי־ימן והייתי עמה לרוח לא־גראה לעין,
 לרוח הצליל המתוק, לנשמת חיי הקולות,
 לנפש הנגינה החיה, להדונה באפס חמר —
 לחיות ולמות יחדו עם־צלילי הקולות הברוכים
 שהם הולידו אותי! —

הציד.

גם פה על-פני המסעה
 חמקה האילה ממני; פה רגלה זאת המהירה
 רמתני הפעם הזאת; צידי היום לא ישנה
 בעמלי הרב הזה אשר אימות מנת עמו. —
 אף מי-נה האיש הלז? איננו לפי מראהו
 גם הוא כמני ציד, ובכל-נה עלה עלה
 עד שיא המרומים האלה, אשר לא יעלו אותם
 אף שוכני ההרים בנה, זולתי ציד פחור.
 שמלה נבחרה לבשרו ופניו פגבור חיל
 ומראה לו כמראה אחד מרבי הארץ
 מקרב בני החזים — ככה אראנו מרחוק.
 הבה ואקרב אליו —

מנכרד.

(לא יראה את הקרב).

פי ככה הייתי עתה —
 קדקד כפתי שיבה מתגרת פחזים פתאם,
 דמה לברושים אלה מנפצי סערת רוח,
 הריסת הרף אחד בלא ענף ובלא קלפה,
 גזע אשר רקב עם-שרש אשר קלף
 ובקרבו תש רק אהת, פי הולך הוא ומת —
 ולתיות כמוהו עתה, ולתיות לנצח ככה,
 בעוד נוצרתי אחר! — ועתה פני קמטו,
 קפדו ברגע אחד — לא בשנים ולא בנמים —
 ענו בכור הנקנה — ונמים אאריך ככה! —
 הוי גושי קרח נפל, סלעי גלי שגג,
 ונשבה בהם הרוח והתגלגלו פתאם ארצה
 וקברו ההרים תחתם — הוי באו, פצצו אוריו
 הנה את-קולכם אשמע מלמעלה ומלמטה,

כִּלְרַגְעַתְּ תִפְרֹץ הַסַּעֲרָה, וְעַלֵּי עַלֵּי תִפְסָחוּ,
וְנִפְלְתֶם רַק עַל רֵאשֵׁי יְצוּרִים תִּפְצִי תַיִם.
עַל־יְעָרֹת בְּעֻנְיִים וְרִכִּים, עַל סִכּוֹת וְעַל־בְּתֵי הַחֲוֹתִים
שֶׁל שׁוֹכְנֵי הַכְּרִים שְׁאֲנֻגִים הַחֹלְלִים שֶׁלָּנָה נִצְחָת.

הַצִּיָּד.

הַגְּהֵנָה הַחֵלֶל הָאֵד לְעֵלוֹת בְּלֶט מִן־הַתְּקֵעָה —
וְעַלֵּי פֹה לְהוֹהִירוֹ מִרְדָּת, פֶּן יִחַטֵּיא בַחֶשֶׁף אֶת־דְּרָכֹנָה,
וְהַחֲטִיא גַם־יִחַד עִמָּה אֶת־תְּחִינוֹ, וְהוּא טָרִם יָדַע.

מִנְפָּרֵד.

עֵשֶׂן כִּסְבִּיב הָאֵד וְרִבֵּץ עַל־צְנֻפּוֹת הַקְּבֹחַ,
עֵבִים מִתְּפִלִּים לְרִגְלֵי, לְבָנִים וְשִׁקּוּיֵי גְפָרִית.
בְּקֶצֶף הַיָּם הַנִּגְרָשׁ בְּעַמְקֵי שְׁאוֹל פְּחַתְיָה,
אֲשֶׁר כָּל־גַּל וְגַל יִשְׁבֵּר אֶל שְׂפָתוֹ הַחַיָּה
הַמְּלֵאָה לָּה חֲטָאִים כְּחוֹל. — רֵאשֵׁי סִבֵּב הוֹלֵךְ!

הַצִּיָּד.

אֲגַשְׁנָא אֲלֵיו בְּלֶט; כִּי צַעַד נִחְפֹז מִקְרוֹב
יִפִּיל עַלָּיו אִימָתָה, וְרִגְלָיו, לְפִי אֲשֶׁר אָרְאָה.
הִנֵּה הַחֵלֶל כּוֹשְׁלוֹת.

מִנְפָּרֵד.

הַרִים מִסְבִּיב וְנִפְלו
וְדָזְכוּ אַחֲרֵיהֶם בְּקִיּוּסֵים נִפְרָצִים בְּחוּף הַעֵבִים,
וְעַמֵּם הִרְגִּיזוּ יַחַד אֶת־מוֹסְדוֹת הָאֲלֹפִים אַחֲיָהֶם;
מִלְּאוּ יָרֵק הַגְּאִיּוֹת אֶת־מַפְלַל עֶפְרַיִם הַרִיסוֹס,
עָצְרוּ אוֹיֵשׁטֶף הַנְּחָלִים בְּעֻזּוֹ הַחֲפְרָצוֹתֶם פְּתָאִים;
עָמְדוּ הַמַּיִם כְּגַד בְּחוּף הַצְּרָפֶל וַיִּבְקָשׁוּ
נְחִיב חֲדָשׁ לְיִרְמֵם. כִּכָּה בְּיָמֵם מִקְדָּם

היה גורל מוגטרונָה — על־מה זֶה, על־מָה לא נצבתי
אנכי אִזו מתחתי? ?

הציד.

הזהר לִנְפֶשֶׁךָ רצו

רק פְּסִיעָה עוד אחת קֵךְ וְהִרְעָה הִנֵּה בָּאָה —
אִם־תֵּאָהֵב יוֹצֵרְךָ אֶל־תַּעֲמוּד עַל־שֵׁפֶת הַשָּׁן מְקִיצוֹנָה ו

מנפרד.

(לא ישמע בדברו).

רק קָבַר בָּנָה לוֹ אִמְצָא וְהִיָּה לִי הוּא הַנִּבְחָר,
שֵׁשׁ תִּשְׁכַּבְנָה עֲצָמוֹתַי בְּמִנוּחָה בְּתֵהוֹמוֹת מַעֲמָקִים,
וְלֹא תִפְזַרְנָה בָּזָה עַל־מְרוֹמֵי הַסְּלָעִים הָאֵלֶּה,
מִשָּׁהָק לְרוּחוֹת סַעֲרָה — כְּמוֹ עֵתָה — כְּמוֹ־נָה עֵתָה —
אֲחֵרֵי הַגִּיתִי מִזֶּה. — הִיוּ שְׁלוֹם, שְׁמִים פְּתוּחִים!
אֶל־כֶּכָּה תְּבִיטוּ אֵלַי כְּמוֹכִיתִים אוֹתִי עַל־דָּבָר —
לֹא לִי הִגִּיתֶם מוֹעֲדִים — אֲדַמָּה, קִתִּי־לָךְ אֶת־חֲלָקְךָ !

מנפרד עושה כה וכה להתנפל מעל הסלע, והציד אוהו בו פתאם ומרשף אותו בתוקה לאחוריו.

הציד.

עֲמוּד, עֲמוּד, הִדֵּל בִּינָה ! אִם־אֶמְנָם מְאֻסָּת הִיָּךְ,
וְאוֹלָם אֶל־נָא בְּדַמְךָ הַכָּבֵד מִעוֹן תִּשְׁחַח
יְפִי בְקַעוֹתֵינוּ הַטְּהוֹרוֹת — קוּמָה וּלְכָה נָא עִסְדִּי —
אֵת אֲשֶׁר חֲחַקְתִּי בּוֹ פַעַם לֹא אֲשׁוּב וְאַרְפֶּה מִמֶּנּוּ.

מנפרד.

מַה חֲלָה בִי לְבִי ! הִי אֲחֵלִי, אֶל־כֶּכָּה תִתְּנוֹק בִּי הֵכֵן —
עֲלֵשׁ אֲנִכִי — הִהָרִים מְחוֹלְלִים סָבִיב וּמְבַרְקָדִים —
שִׁי הוֹלְכוֹת וְכֵהוֹת — נֶאֱמָה, הָאִישׁ, מִי אֲמָה ?

הציד.

עוד מעט ואענה על-זאת. — רק קומה ולכה נא עמדי!
 העבים הולכים וכבדים. הבה — עלי פה השען —
 הציגה כף רגלה פה — ופה התזקה במקל —
 הסמך רגע בסךך — ועפה תולי את-ידך
 נאחוז באזורי הכן — לאט-נא לך — תנה ככה —
 רק דרך כבדת ארץ ונבוא עד-אהלי הרעים.
 אף בא-נא. עוד מעט ונמצא מוצק לכפות רגלינו,
 מסלול במורד ששטפו הפלג בעתות החרף. —
 בא-נא — בן-חיל אתה — רק אמןם נוצרת מרחם
 להיות לגבור ציד. — סב-נא וצא לך אחרי.
 (פרי רחם בכבוד מעל הסלים יורד המסך).

אַקט שני.

סחורה ראשון.

סכת בהרי האלפים בסביבי ברן. — מנפרד והציד.

הציד.

לא, לא — רק שבה והנפש — אל-לך קלוף עדנה:
 גם ב'ך גם-רוחה יהיו לא יספנו עוד גא-שניהם
 לתמוך איש את-רעהו. — עד-יבור עוד מועד מצער;
 כאשר רק ייטב לך, אז בלכה נאהי מנהיגה —
 ואמה רק פגד לאן.

מנפרד.

הרף, למה-זה תשא? :
 גרעמי השביל בלעדיה ואין חפץ לי יתור במנהיג.

הציד.

בגדיה ותאר פניה מעידים על גבה מצוקה:
 על-אחד מבני החורים, אשר טירותם בסלעים
 נשקפות על-פני הבקעה בשפלה. אל-מי מורחטירות:
 היות אמה לאדון? אני רק שעריהן גרעמי.
 ארתי ורבעי בחיים רק מצער ומעט יובילני
 עד-האולמים הישנים האלה, להתחמם באשם
 ולשתות שם עם-המשרתיים. אפס הנתיבות היוצאות
 מקרב הרינו ועוברות ועולות עד דלתותיהם,
 אותן גרעמי מנערי — אי זאת מהנה טירתך?

מנפרד.

מה אפוא לך ולזאת ?

הציד.

סלח-נא לי, אדון, על-שאלתי

ושוב והצהלת פניך. קום וטעמת את-יניי ;
 בצירי עוד בציר גשן ; ואמנם זה-פעמים אין מספר
 המס את-קרתי בגידי בהיותי על-הרי השלג,
 וככה געשה גם עמך — רק שב ושתה-נא עמדי.

מנפרד.

העלה, העלה מזה ! רק דם הוא הדבק לשפתו ! —
 הלעזים, אוהה, הלעזים לא יגוד לתוף האדמה ?

הציד.

מה-פשר הדברים האלה ? רק אין זה פי לבך החפז ?

מנפרד.

דם הוא, אמרתי — דמי ! הנרם החם והטהור
 שגזל בגידי אבותי וגזל גם בגידינו,
 בצודינו בימי נערינו וכבוד לנו שנינו לב אחד,
 ואיש את-העוהו אהבנו אהבה חטאה וזרה —
 אז נשפך הדם הלזה — ותמיד הוא עלה מארץ
 ונחתן האבוע לעבים, הסגרים מפני שמים,
 ששם אין מקום לך — ושם לא אהיה גם אני.

הציד.

הוי איש אשר זרים דבריו ומחשבתו פרועה למחצת
 המרפיץ בשימון את-לבו — ויהי-נא מכאובך מה-יהי
 ותהי-נא יראתך מה-תהי — הגה עוד רפאות להמה :
 תשועת הקדושים בארץ ואל-אלהים התחלת —

מנפרד.

תוחלת! תוחלת! — הוי הרף ממני וגש לך ה'לאת!
 רק בוצרה המלה הזאת לבהמה הנשאת משא
 ולא לצפרים הטורפות; קום והשיפה אותה
 לונחי עפר כמוך — אינני מבגדי בריקה.

הצינד.

רק אודה את-אלוי פי אינך! אין חפץ לי להיות כמוך,
 ולו גם יגדל שמי על-פכה כוילהלם טל.
 תהינא צרחך מה-תהי עליך לשאת את-נטלתה,
 וכל-התברגונה לשוא הוא.

מנפרד.

האין אני נשא אותה?
 ראה-נא והביטה עלי — הן מי אנכי עורני.

הצינד.

רק תבלי שפך המה — לא תני אדם שלמים.

מנפרד.

הלא נה דברי אליה, האיש! חייתי שנים,
 שנים ארכות ורבות, ואוכם כל-אלה כאין
 לעמתי השנים הבאות אשר לי לספר מעתה:
 דורות — דורות עוכם — מלוא עוכם עס-הנצח —
 וזאת פי אצמא תמיד באין קצה אל-המנות,
 וצמאי זה לא יסוף מקרבי עד-העולם!

הצינד.

האמנם כן? גם מחצית חיי איש לא שקמה
 עליך עוד חותמה — הן זמן אני ממך!

מנפרד.

התחשוב כִּי־תסַפֵּר לְפִי זָמִים מִנֶּת הַחַיִּים ;
 הֲלֹא רַק כְּפִי פִעֲלֵינוּ כֵּן נִמְנָה עֲתוּתֵנוּ !
 אֲנִי — פִּעֲלוֹתַי הִפְכוּ אֶת־יָמֵי וְאֶת־לַיְלוֹתַי
 לְחַיֵּי עַד, שֶׁקֶץ וְתַכְלֶה אֵין לָהֶמָּה ;
 כְּחֹל עַל־שֹׁפֶת הַיָּם הֵם דְּמַיִם אִישׁ אֶל־אָחִיו —
 אֲטוּמִים עַד אֵין־מִסְפָּר — מִדְּבַר קָר וְשׁוֹמֵם —
 וּמְשַׁבְּרֵי יָם שׁוֹבְבִים יִהְיוּ בּוֹ בְּזַעֲפָם,
 וְאֵין דְּבַר שֶׁם זֹלָתִי שְׂבָבִים, שְׂבָרִים, סִלְעִים,
 וְשִׁיחַי עֹשֵׁב רַבִּים מְרִים וְאֶכּוֹלֵי מֵלַח.

הציד.

אזי לִי כִי הַשְׁתַּגַּע — עֲתָה לֹא אֲרַפְנוּ.

מנפרד.

מִי־יִתֵּן וְהָיָה כֶּכֶה — כִּי עֲתָה יִדְעֵתִי אֲשֶׁר
 הַדְּבָרִים מִסְבִּיב אֵינָם זֹלָתִי תְלוּם תַּעֲזֹעֵימָם.

הציד.

כֶּה אַתָּה רֹאֵה מִסְבִּיב אוֹ חוֹשֵׁב אַתָּה לְרֹאוֹת ?

מנפרד.

אוֹתִי אֲרֹאֶה וְאוֹתְךָ — הָאֶכֶר מִהָרִי הָאֲלֵפִים —
 אֶת־לְבָבְךָ הַטּוֹב וְאֶת־בֵּיתְךָ הַנָּכוֹן לְקַבֵּאת אֲרָחִים,
 וְרוּחַ בָּךְ וְכֹלֹ סְהוּר וְעָנוּ וְחִפְשִׁי ;
 אִישׁ הַמְּכַבֵּד בִּפְשׁוֹ וְהִגִּיגוּ יוֹף וְתָמִים ;
 כִּי הָיוּ יָמֶיךָ שְׁלוֹם וְשִׁנָּה — לַיְלוֹתֶיךָ,
 וְעַמְלֶךָ אֲרַפְתָּהוּ הַצָּרָה, וְאַתָּה מִפְּשַׁע גִּלְתִּי,
 כִּכֶּה חִיחֵל לְנִקְנָה וְתִבּוֹא בְּשִׁלּוֹם לְקַבֵּר,
 וְהָיוּ פְרָחִים נִחְלָחְךָ וְצִלְבַּ עֲלֵי־גִירְךָ הַרְעָנוּ.

וכתב המצצה עָלָיו — אהבה מעם נְכַדְיָה.
 אַת־זאת רָאִיתִי בָךְ — וְאַחַר אָבִיט אֶל־לְבִי —
 אַךְ רַב לִי! — לְבִי בְחוּכֵי שְׂרוּף נְהִימִים וְשָׁנִים.

הציד.

הַתַּפֵּץ חִפְצָתָהּ לְהַחֲלִיף גֹרְלָךְ חֲלֶף גֹרְלִי :

מנפרד.

לֹא, רַעִי! לֹא אֶחְפוֹץ הַשְׁחִיתָךְ, לֹא אֶחְפוֹץ לְהַחֲלִיף גֹרְלִי
 עִם־אִישׁ וַיְהִי מִי יְהִי — לְבִדִי אוּכַל שְׁאַתּוֹ ;
 וַיְהִי כִי מֵר הוּא וְנֹרָא, אַךְ נִשְׂא אֶשָׂא לְבִדִי
 אַת אֲשֶׁר לֹא יִשְׂאוּ אַחֲרַיִם בְּחַיִּים אֶהְיֶה בְּחַלְמָם,
 אִם לֹא כִי תִחַמְדוּ נְכַרְיָעִם לְעַת אֲשֶׁר יִישְׁנוּ אֶת־שִׁנְתָם.

הציד.

וְאַתָּה פֹה בְּחַמְלָתְךָ — הַחֲמִלָה עַל־פְּגַעֵי אַחֲרַיִם —
 תֹּאמֶר כִּי שְׁחִירָה נִשְׁמָזָה? — אֶל־נָא חִדְבֵר בְּכַת
 הַיֵּשׁ כִּי אִישׁ טָהָר רוּחַ יוּכַל לְהַגְקֵם מֵאוֹיְבָיו?

מנפרד.

הַלִּילָה, בְּלִילָה מִמְנִי! — יָדִי הִזְתָּה בְּאֵלֶּה
 אֲשֶׁר אֶהְבֹּנִי מְאֹד — וְאַהֲבָתִי מִכֵּל גַּם אָנִי ;
 לֹא קִמְתִּי עַל־אוֹיֵב מֵעוֹדִי כִּי־אִם בְּהַחֲמִי עַל־נַפְשִׁי —
 אֲכַן הַפַּעַם הִרְגָתִי בְּחַבְקֵי וּבְנִשְׁקֵי בְּאַהֲבָה.

הציד.

יִתֵּן אֱלֹהִים לָךְ שְׁלוֹם! שׁוּב לְאַלְהִים בְּכָל־לִבְךָ
 וְשִׁבְתָּ בְּזֹאת גַּם אֲלִיךָ; וְאָנִי פֹה אֶתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ.

מנפרד.

אִין תַּפֵּץ לְנַפְשִׁי בְּזֹאת; אַךְ נְעִימָה עָלִי חֲמִלָתְךָ.
 הוֹלֵךְ אֲנִכִי — בָּא מוֹעֵד — שְׁלוֹם לָךְ! — הֵא וְהָב

עם-תודה — אל תשב את-פני — רק שְׂכַרְךָ הוא ובצדקה —
 רק אל-נא תלך עמדי — ידעתי את ארחי לְבָדִי —
 גם חֲדָלָה הַשָּׂאָה כְּהָרִים — וְשָׁנִית בְּךָ הַעִידוֹתַי,
 רֵאֵה בְּקִשְׁמִיךָ הַפַּעַם: שְׁבִי-פֹה וְאַל-תֵּלֶךְ אַחֲרַי.

ט ח ז ר ה ש נ י

גיא עמוק באֲלֵפִים — פרץ מים נופל.

מנפרד (בא).

לא עת צְהָרִים עוד — עוד קָרְנִי קָשַׁת הַשָּׁמֶשׁ
 גְּטוּיוֹת עַל-שִׁפְךָ הַנֶּרֶם עִם-צְבָעֵי שָׁמַיִם מְאַלְפִים.
 גְּלִי עֲמוֹד הַכֶּסֶף מִתְגַּלְגָּלִים חִישׁ וּמִשְׁתַּפְּכִים
 כְּנֹד הַמָּצָב זָקוּף עַל-קַדְקֹד רֹאשׁ הַסֶּלֶע,
 וּמַזִּים קָצוֹף זֹהָרִם עִם-רִצְצֵי אוֹר מְסָבִיב
 גַּם-פֹּה גַם שָׁם, וְהָיוּ כְּזֹנֵב הַסּוּס הַלָּבָן,
 סוּס עֲנָקִים זֶה, שְׁעָלָיו רִכָּב הַמּוֹת,
 כְּפָתוּב עַל-סֶפֶר הַחַזוֹן *). אֵין עֵין פֹּה בְּלַעֲדֵי
 הַשְׁחָה בְּרַגַע הַזֶּה אֶת-כָּל הַמְּרֹאֶה הַנְּהַדָּר!
 בְּדָד עָלִי לְהַתְּלַךְ בְּעִזּוּבַת הָעֵדֶן הַזֹּאת,
 וְרַק לְרוּחַ הַהָרִים לְבַדָּה אוֹכֵל לְקָרָא,
 וּבָאָה וְנִחְנָה עִמִּי יָקָר לַמַּיִם הָאֵלֶּה:
 הָבָה וְאַקְרָא לָּהּ עֵתָה!

מנפרד אוסף מן המים בחפניו ומזה אותם על סביביו ומדבר בדממה את לחשיו. לאחר ידעי
 רחנה רוח החרים הממנה על האלפים עולה אל מתחת למעגל הקשת של השמש על פני הורם).

הוי, מה-יפית, הרוח!

שערותיך חוטי אור וניו עיניך נוצץ,

אשר ליפי מראיך גם בנות האדמה הדלות

תיפיינה וקרנו גם הן והיו כבנות השמים —

וְרַק כִּי אֵין לְהִנָּהּ הַחֲמֵר, שְׁמַנּוּ קַרְצָתָ;
 אֲכַן זֹאת יַפְעַת גְּעֵרֶיךָ עֵינָה בְּלִחֵי יְלָד יִשְׁן,
 וְאִמּוֹ יִתְפָּעֵם בָּהּ לְבָהּ וּתְנִיעֻ וּתְטַלְטְלוּ דוּמָם;
 כְּצַבְעֵי הַשּׁוֹשָׁן הַזְּרוּעִים בְּיַדֵּי דְמִדוּמֵי הַקִּיץ
 עַל־שִׁלְגֵי הַהָרִים הַזּוֹפִים בְּמַרְוֵמֵי צִנְקֵי הַקֶּרֶת,
 לָעֵת כִּי אֲדָם הָאָרֶץ יִחַבֵּק אֶת־פְּאֵת הַשָּׁמַיִם,
 כֵּן יִהְיֶה נִגְהַ פְּנֶיךָ, וְהִלֵּךְ וְגִדֵּל וְגַבֵּר
 מִיַּפְעַת קִשְׁת הַשָּׁמֶשׁ הַנְּטוּיָה עֲלֶיךָ מִמַּעַל.
 הוּי, מֵה־גִּפִּית, הָרוּחַ! עַל־מִצְחֶךָ הַצַּח וְהַבְּהִיר
 שָׁשֵׁם נִשְׁקַפְת אֵלֵי הַדּוֹת נִשְׁמַתְךָ הַשְּׁלֵוָה, —
 וְהִיָּתָה גַם־זֹאת לְעֵדוּת כִּי חַיִּי אֲלֵמֹת חַיִּיהָ, —
 עַל־מִצְחֶךָ אֲרָאָה הָאוֹת, כִּי תִשָּׂאֵי לְחַטָּאת בֶּן־עֶפְרַיִם,
 שְׁרוּחוֹת מוֹשְׁלוֹת בְּסִתֵּר לֹא מְנַעוּ מִמֶּנּוּ אֶת־חַפְצוֹ
 לְהִיּוֹת מִתְחַבֵּר אֲלֵיהֶן לְעֵתִים בְּעִשְׂוֹתוֹ בְּלִהְיוֹתוֹ, —
 וְסִלַּחְתָּ כִּי קָרָאתִיךָ וְכִי אֶבִּיט עֲלֶיךָ מְעַט מִצָּעֵר.

רוח ההרים.

בֶּן־עֶפְרַיִם! יְדַעְתִּי אוֹתְךָ וַיְדַעְתִּי גַם אֵה הַרוּחוֹת
 הַנּוֹתְנוֹת הָרוּחַ בָּךְ; יְדַעְתִּי כִּי־אַתָּה בֶּן־אָדָם
 שְׂרָבוֹת מַחְשָׁבוֹת בְּלִבּוֹ וְרַבִּים וְשׁוֹגִים מִפְּעֻלָּיו,
 טוֹכִים עַם־רָעִים יַחְדָּו, וּמִדָּה לֹא יָדַע בְּעִגְיָהֶם;
 מִשְׁחִית וּמְשַׁחַת כְּאֶחָד מִתְגַּרְת מִדְּוִי הַרְבִּים.
 רְאֵיתִי כִּלְ־אֵלָה מֵרֹאשׁ — מֵה אַתָּה שְׂאֵל מְעַמִּי?

מנפרד.

רַק הַבֵּט אֶל־יַפְעַת תְּמוֹנְתְךָ — וְזוֹלַת זֹאת אֵין דְּבָר.
 מֵרֹאָה פְּנֵי הָאֲדָמָה מִסּוֹף בְּקַרְבֵי שְׁעוֹן,
 וְאֶחֱיֵשׁ לִי מִפְּרֵט מִמָּנָה אֶל־חֵיק תַּעֲמֹתִיהָ,
 וְאֶחָדוּ לְמַעֲוֹת הַרוּחוֹת הַמוֹשְׁלִים בְּיָדֵם הַחֹזֶקָה
 וְהַמָּה גַם־הֵמָּה לֹא יָכִלוּ לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בְּמַעַט.

שאלתי את אשר גם המה קצרה ידם מתתו :
עתה לא אוסיף עוד לשאל.

רוח ההרים.

מה אפוא הנה הדבור
אשר שאלתו מעמם ולתתו לא עמד כח
בבעלי הכח העצום המושלים בעולם לא-נראת.

מנפרד.

מפת שאלתי — אף למה אשנה הדבור הנזם :

רוח ההרים.

אני לא ידעתי מה הוא ; פתח שפתיך והגד.

מנפרד.

יהי כן — ולו גם נכאיב — אחת היא לי אם ככה
ואם ככה. — ובכן, הויתי, בצאי אפוא המלים ! —
מקדמת נערי לא הלך רוחי עם-רוח בני אדם,
ולא הביט על-ארץ כהבט עליה עיני אדם ;
צמאם לכבוד ותהלה לא הנה צמאי גם אני
ותכלית חיייהם ופעלם לא היתה תכליתי גם אני ;
שמחותי, מאוני וכאבי וכלי שמוני כור ;
ואף פי את-חקם שמרתי, לא חשתי עם בשר-חצירי
אכן בא יום ובינאות לוחלי העפר העטרים
אלוי מסביב מצאתי נפש חגיגה, והיא —
אחשה ואחר אדבר. אמר אמרתי : מאסת
מהיות לי מגע עם-אדם ועם-מחשבות אדם, ותהתם
אהבתי לשבת במדבר, לשאוף את-רוח הקדים
על-פסגות הרי הקרח, ששם לא יהנו צפרים
לכנות את-קנן ורמש לא ירמוש על-פני העלמים

הערם מחציר; אהרתי התנפל אל-גורם המים
ועם-השכלת התנגל על-פנתך המשפר הנחפז,
הנפץ ושב ומתחדש בים או בנחל השוטף
ככה הקמה בי ראשית הנה בשחר נצרי!
או הלך לבי בלילות אחרי גרם המשוטט
ואחרי שיא הכוכבים ואחרי צאתם ובאם,
לתפוש את-נגה הנרק, עד-השכו עיני מראות;
או היט והאון מסכיב לרעש העלים הזשרים,
לעת פירוחות הסתו רנו את-רנת הערב.
אלה שעשעו את-נפשי — וגם זה-שבתי לכדר;
פיהנה בבא לי בגי אדם, שאח הייתי להמה —
ואוי לי כי אח הייתי! — והמה גבלו את-ברכי,
או-אז נאחוש כ-עמם יחדו צללתי לתהום
להיות עפר פמהם. — בדרךי הרחיקות ירדתי
למערות המות ואחקור הסבות לבי מעל-ליהן;
מני עצמות בלות וגלגלות שהיו לאבק
העליתי תורות חדשות, נוראות בעיני הקהל.
ככה עברו לי לילות ושנים בתקמות נשפחות,
שרק קדמונינו ידעון; עברו לי ימים בעמל,
במסות נוראות וקשות, בצומות לענות את-נפשי —
שהמה גם-המה נותנים שלטון ועז על-הרוח
ועל-רוחות וישים בארץ ובקרב הרוח מסכיב
ובמרחב השחקים ממעל וממלאים את-כל היקום —
כל-אלה עשו מבטי לנאמן במעונות הנצח,
ככל-אשר היו לפני המנים וזה אשר העלה
את-אירוס ואיטרוס בגדרה מתהומות מעין משכום
כמו שאני העליתיך. אכן קרב לתקמתי

כִּן גִּדַל צְמֵאוֹנֵי לְחֻכְמָה וּגְבוּרָה וְכָכָה חֻזְקָה
תְּאֻמֵּי לְתִבּוּנָה הַצְּרוּפָה, עַד-אִם —

רוח ההרים.

הוסיפה לדבר:

מנפרד.

הֲלֵא רַק לְזֹאת הֶאֱרַכְתִּי כָכָה לְדַבֵּר עַד-עַתָּה
וּבְמַתְנוֹת רִיק הִתְהַלַּלְתִּי, לְבַעֲבוֹר אוֹכַל לְקַרְבָּה
לְפַנֵּת הַרְאֵשָׁה בְּדַבְרִי, לְמַקּוֹר הַנְּתִי הַגְּדוֹלָה —
הִבִּי וְאֲדַבֵּר הַפְּעַם. רְאֵי, לֹא הִנְפַרְתִּי אֲלֶיךָ
אֶב וְאִם וְרַעְיָה אוֹ רַע אוֹ אַחַת הַנְּפָשׁוֹת
שֶׁנִּקְשְׂרָה בְּפִשִּׁי אֲלֵיָהֶן בַּעֲבוֹתוֹת חַיֵּי אָדָם —
כִּי אֵלֶּה, כְּמַעֲט שְׁהִיּוּ, וַיְהִיּוּ בְעֵינַי כְּאֵינָן —
אֶךְ אַחַת הַיְתָה בִּיגִיהֶן —

רוח ההרים.

אל-תחמל על-נפשך — דבר:

מנפרד.

דַּמְתָּה אֵלַי בְּמַרְאִיהָ — עֵינֶיהָ וּשְׁעָרָה וּתְאֻרָה,
כְּלִ-אֵלֶּה, וְאֶף גַּם צְלִיל קוֹלָהּ, כְּלִ-אֵלֶּה כְּמוֹ אֵלַי;
וְרַק כִּי הִיְתָה נְחֻמָּה וְעֻנְיָה מִמֶּנִּי פִי-שִׁבְעָה.
הִיְתָה נְחֻמָּה גַּם הִיא מִחֻשְׁבוֹת וּנְתִיבוֹת לְכַדָּר,
תְּאֻהָ לְחֻכְמוֹת תַּעֲלָמוֹת וּתְשׁוּקָה לְחֻבֵּק מְלוֹא עוֹלָם,
וְעוֹד גַּם מִפְּנוֹת נִפְלְאוֹת זוּלָתָן, שֶׁנִּפְלְאוּ מִמֶּנִּי:
חֻמְלָה וּשְׁחֹק וּדְמָעוֹת — שֶׁהֵמָּה לֹא נִפְלְאוּ בְּחֻלְקֵי;
וְאַחֲרָה — אֶךְ אוֹתָהּ חֲשַׁתִּי בְּנִפְשֵׁי אֵלֶיָה גַם-אֲנִי;
וְעֻנְיָה — אֶךְ אוֹתָהּ כָּנַע גִּזְרֵי מִמֶּנִּי מַעוּדִי.
כְּלִ-מוֹסֶפֶה הָיָה גַּם מוֹמִי, אֶךְ תָּמָה — נָה חֻלְקָה לְכַדָּה-
וְאֲנִי אֶהְבַּתֶּיהָ וְגַם — הַרְגַּתֶּיהָ.

רוח ההרים.

הַבְּעֵצִים יִדְוֶה?

מנפֿרד.

לא יְדִי הֶרְגָה, כִּי לִבִּי —: לִבִּי שָׁבַר אֶת לִבָּה —
 כִּי הִבִּיט לִבָּה אֶל־קַרְבִּי — וַיִּמָּת. דָּם שִׁפְכָתִי,
 וְאוֹלָם לֹא דָמָה — וּבְקִלְיוֹה דָמָה הוּא הַנִּשְׁפָּךְ
 רְאִיתִיו בְּשִׁטּוֹ — וַעֲצוֹר לֹא יִכְלָתִי.

רוח ההרים.

וּבְגִלְלָה —

הַנֶּפֶשׁ מִן־הַנְּפִשׁוֹת, שֶׁבְּלִבָּךְ בְּיַת אֹתָן,
 הַגּוֹע, אֲשֶׁר גּוֹעָה, בְּהַתְּעַרְבֶּךָ בְּנוֹ הַפֶּעַם.
 חֹשֶׁב לְהַתְּנַשֵּׂא עָלָיו — הַבְּגִלְלָה תִּזְנַח אִפּוֹא
 כְּלִמְתָּנוֹת הַדַּעַת הַגְּדוֹלוֹת הַנְּתוּנוֹת לָךְ מִיַּדִּינוּ
 וְתִשׁוּב לְהִיּוֹת לְעַפְרָה נְאֻלָּח? — הַעֲלֵה מִמֶּנִּי!

מנפֿרד.

בַּת־רוּחַ! שְׁמַעֲנִי הַפֶּעַם: לָמֵן הֶרְגַע הֵהוּא —
 וְאוֹלָם מְלִים מְאֻפֵּע — הִבִּיטִי אֶל־קַרְבִּי בְּשִׁנְתִּי,
 אוּ עוֹרִי אֲלִי בְּעוֹרִי — בְּאִי וּשְׁבִי לִימִינִי!
 הֵן חִדַּל זֶה שְׁכַתִּי לְבָדֵד מֵהִיּוֹת עוֹד שְׁכַת לְבָדֵד —:
 מְשַׁלַּח מִלְּאֲכִים רָעִים מִתְּגוֹרְרִים עִמִּי גַם־יַחַד;
 חֲרַקְתִּי שֵׁן בַּחֲשָׁף עַד שׁוֹב הַבֶּקֶר לְהִיּוֹת,
 וְאַחַר קִלְלִיתִי נַפְשִׁי עַד־מוֹעֵד בְּאֵ הַעֲרָב;
 לְשִׁגְעוֹן הַתְּפַלְלִיתִי כְּהַתְּפַלֵּל אִישׁ לְאִשֶּׁר —
 וְהוּא לֹא בָּא; קְרָאתִי לְמִנוֹת אוֹלֵי יִגְאֵל —
 אֶף רָגוּזוּ מוֹסְדוֹת תְּבַל, יְהִמִּים נָטוּ אַחֲזֹר
 וְכִלְפָּגַע רַע וַנִּגַע מִמֶּנִּי נִשְׁלַח כֶּלֶם;
 שְׁפַתְתִּנִּי יַד הַשִּׁטָּן הִקְרָה עַד לְעַפְרָה,

ותהי עוד רק כשצרה — והשצרה לא נמקה ;
 טבלתי בים דמיוני, בשפעת עשר נפשי, —
 ששפנים שם הייתי כקריזוס ברב הגיגי, —
 אך היא, כמצוליה חרבה, הטילה אותי אחור
 לתהומות ים מחשבתי העמקה עד-בלי חקר.
 טבלתי בים בני אדם — בקשתי בכל רק שכחה,
 מלבד במקום ששם היא — וזאת עלי עוד ללמוד.
 חכמתי אשר אותה דרשתי ימים רבים
 חכמתי בת שמים, פה היתה לי בת מות —
 עם-אידי אגור — ואחיה — ואחיה עד-העולם.

רוח ההרים.

אולי לא יכבד ממני להשיע לך הפעם.

מנפרד.

אך רק בזאת תושיעי, אם תעמוד נדף לך
 לעורר מקברם מתים או להשגיב אותי אליהם —
 עשי נא זאת למעני — אם-פכה תעשי ואם-פכה —
 אם-עמה זה כרנע — ולו במכאוב קשה —
 ורק כי אחרון יהיה.

רוח ההרים.

אין שטון לי על אלה:

ואולם אם תשבע לסור אל-משמעתי
 ולשמור את-מצותי, ועשיתי את-הפצה.

מנפרד.

אנכי לא אשבע! — שמע! — אל-מי זה אפוא *
 הרוחות אשר את-בואן ואת-צאתן פה אפקד?
 העבד אהיה לאלה שהמה לי עבדים?
 לא תהיה כזאת עד-עולם!

רוח ההרים.

הנה כל־דברך אפוא ?

ואם מענה בך מזה לא יצא עוד מפיה ?

בין־נא עוד בדבר בטרם תשיב פני.

מנפרד.

את־דברי הנה דברתי.

רוח ההרים.

ובכן האוכל אפוא

לשוב כאשר באתי ? — ענני הפעם !

מנפרד.

לכי !

(רוח ההרים נעלמת).

מנפרד (לבו).

פתאים אנהגו, פתאים לעת וגם לפחד.

הימים באים דומם אלינו ודומם גלגלנו,

ואנהגו חיים ככה, ורק פי כל־החיים

יהיו לגעל לנו — ומפני מות נירא.

בכל־ימי נשאנו עלינו העל הנחעב —

את־סבל חיים זה על־פני הללב הכאב,

ונידקם מפני עניו או שב ומתפעם פחאם

ממזוק או מגיל, עד־נעמוד דם במותו —

בכל־ימי חיינו שעברו, או ל־אז —

פי הנה אין בחיים — נספור לנו זמים

רק מעטים, מעטים מאד, שפם נפשנו תחדל

מירוא את־פני המות; ובכל־זה הן תתחמק

מזניו כמפני נהר בחנה, אם גם נחוש

רק רגע הצמרמרת — עוד רק תחבלה אחת

לִי יֵשׁ בְּאוֹצַר קַסְמִי : אֲשַׁאֲלֶה פִי הַמַּחֲסִים
 מִה־מִשְׁפָּט דְּבַר זֶה, שְׁאוֹתוֹ כִּכְהֵן נִירָא.
 בַּק אֵינְיוֹהֵּ כִי הַמַּעֲנָה הָרַע מִכֹּל הוּא קָבַר,
 וְזֶה לֹא נִחְרִידֵנִי — וְאוֹלָם אִם לֹא יַעֲנוּ —
 אַף גַּם נִבְיֵא עֵין דּוֹר הֵן עָנָה לְבַעֲלַת אוֹב,
 וְנִשְׂיֵא הַשְּׁפָרְטִים הַצִּיל גַּם הוּא מִפִּי הָרוּחַ
 שֶׁל־בְּחוֹלַת בַּת בִּיצֻנְצִינָה מַעֲנָה עַל־גּוֹרְלוֹ —
 כִּי הִרְג אֶת־הַנֶּפֶשׁ שְׁאֵהֶב, וְהוּא לֹא יָדַע,
 וְלֹא נִסְלַח לוֹ, וַיִּקְרָא אֶל־צִיאֹוס בְּפִיקְסִיָּה,
 וְאֶת־הַמַּלְאָכִים בְּפִיגְלִינָה בְּאֶקְדִּיָּה הַקְּהִיל כְּלָם,
 וַיִּשְׁבְּעוּ אֶת הַמַּתָּה כִּי תִשִּׁים קֶץ לְוַעֲמָה
 וַגְּבוּל לְדַבֵּר וַקְּמָתָה — וַתַּעַן דְּבָרִים סְחוּמִים,
 וְאוֹלָם אֲשֶׁר בְּטָאָה בַשְּׁפָתָה הֵן עֲשָׂתָה. —
 הוּי לֹוֹלָא חִייתִי אָנִי, כִּי־עָמָה עוֹד הִיָּהָה בְּחַיִּים
 הַנֶּפֶשׁ שׁוֹנֵשִׁי אֶהָהָה ; הוּי לֹוֹלָא אֶהָבְתִי אִי,
 כִּי־עָמָה עוֹד פָּרְחָה בְּרִפְיָה הַנֶּפֶשׁ שׁוֹנֵשִׁי אֶהָהָה —
 וַתְּהִי עוֹד שְׁוֹהֵה כִּיּוֹם וְנֹוֹתְנַת שְׁלֹנָה — וַעֲמָה ?
 וַעֲמָה מָה הִיא ? — אֶת־פִּשְׁעֵי, אֶת־פִּשְׁעֵי הִיא סְבָלְתִם —
 הִיָּתָה — לֹא אָעִזוּ לְהַנְפִיר — הִיָּתָה לְאַפֵּס וְאִין.
 עוֹד מַעַט, עוֹד מוֹעֵד מַצְעֵר, וְאָנֹכִי לֹא אֶקְרָא לְרִיק —
 וְאוֹלָם בְּרַגַע הַזֶּה יִחַנְנִי רַעַד כִּי אֶקְרָא.
 אַכֵּן עַד־כַּה לֹא יִרְאֵתִי מַעֲוִדִי מִהַבִּיט אֶל־רוּחוֹת,
 אֶל־טוֹבוֹת וְרַעוֹת יְחַדּוּ, וַעֲמָה תִאחַזְנִי פִלְצוֹת
 וְאֶחֻשׁ בְּקָרֵב לְבִי כְמוֹ טַל קַפְאוֹן זֶר לִי.
 וְאוֹלָם לְבִי לֹא יִפּוֹל גַּם מִפְּנֵי הַנְּחָעֵב מִנְחָעֵב,
 וְעַל־בְּלָהוֹת אָדָם אָעוּ. — הַלְיָלָה הוֹלֵךְ וַקְּרַב.

מחזה שרישי

ראש הר היונגפרו.

הפרצה הראשונה באה.

הפרצה הראשונה.

עלה ירת, ועגל ורחב ובהיר הוא כלו,
 ופה בהרי השלג, שרגל אדם בן-עפר
 לא דרקה עוד גם עד-עמה, נתהלך אנחנו בעליה,
 וחותם עקבנו לא יפר; על פני היס השומם,
 זה ים הנוכחית הסק עם-קרח ההרים הרמים,
 גרחה עם-משפרי גליו, שמראה להם כמראה
 הקצף המרדף מסער הקוצף וזעף ורעש,
 וקפא פתאם בן-רגע — והיה שפלת שמחה.
 הנה בפסגה התלויה, מעשה תעמעי יד דמיון,
 מלאכת מחשבת יקחה, שריר מארץ שרגנה,
 ששם ינוחו העבים לרגיש רגע בעברם, —
 והיא הקדושה לנו למעדינו ולראשי הגינו.
 פה מקום לי להכות לאתומי בעליון להשמות
 להיכל אחריון אדונו, כי הנה בעליה הנה
 גדול הקג לבלנו — למהנה אחרו פעמינו ?

(קול מחץ, מעורר).

העריץ השבוי — השוידר
 על-כסא המלכות — הוסר;
 וישפב שכוח ובדד
 בכףאו לאות ולמוסר.

ואני זאת בשנתו שפרתי
 את-כריו; וע-סביבו פת-פריץ,
 פלריק וכל-פחו צברתי —
 ויהי כמלפני ללריץ!

בְּשֵׁף דָם רְבוּא רְבֻבֹת שֶׁל־אָדָם לִי שְׁלָם אֶת שְׂכָרִי,
וְאֶת־שְׂבִיבֵי וְכִלְאוֹ וְנִנְוֹתוֹ — בְּרֻצַח הַמּוֹנִים אֶכְרִי.

(קול שני מחוץ).

חֲתָרָה, עֶפֶה הָאֲנִיָּה, חֲתָרָה, חֲפִנָה הָאֲנִיָּה —
וְאֵלֶּת שְׂאֵיָה הַמְשׁוּטִים, וְאֶת־הַתְרַנִּים פִּתְחֵי שְׂאֵיָה ;
וְלֹא נוֹהֲרָה יָחַד בְּקִיר וְלֹא נוֹמֵר קָרֵשׁ בַּחֲבֵר,
וְלֹא נוֹמֵר אָדָם בַּחַיִּים לְבַכּוֹת יִתְעַצֵּם הַשְּׂבָר ;
בַּק אָחֵד, וְהוּא מְדֵי שׁוּטוֹ הַחֲזוּקָתוֹ בְּצִיצַת שְׁעָרוֹ
כִּי הִנֵּה מְזַלְסֵם הַנְּבֻחָר לְשִׁפּוֹף אֶת־רַחֲמֵי עַל־בְּשָׂרוֹ ;
כִּי גָבַח הוּא בִּנְפִשָׁה, וְשׂוֹדֵד עַל־אֲרָחוֹת הַיָּמִים —
וְאַצִּילוֹ, וְהוֹסִיף עֲשׂוֹת לִי עַד־עוֹלָם כְּאֵלֶּה מְטַעֲמִים |

(הַפְרָצָה הַרְאֵשׁוֹנָה עוֹנֵחַ).

הָעִיר עוֹדָה נִמְתָּה ;
הַשָּׁשׁ כְּעִנְיָה
תִּזְרַח עַל־הַשְּׂמָמָה.
כִּסְיֵיב רַק נִיגִים —
בְּאֵה הַמְגַפָּה :
וְאֶלְפִים הָרוּגִים
וְחֻלְלִים לְרֻבֻבֹת —
הַחַיִּים מִחֲמֻלָּטִים,
רְגוּפּוֹת נְעֻזְבוֹת
בְּאִין מִשְׁעֵן נְסַעַד ,
אִין תּוֹמְכִים וּמְפֻלָּטִים.
רַק יִרְאֵה וְרַעַד,
רַק תְּעִים וְנִבְכּוּיֵם
מְלֵאָה הָעֵדָה —
הַמִּתִּים מֵהַבְּרוּקִים |
לֹא רָאוּ גַם עַתָּה

את־עירם וְיִידָהּ —
 זֶה פְּרִי לְיִלָּה אַחַד,
 זֶה הָרֶם עִיר שְׁלֵמָה, זֶה פֶּאֶר מַעֲשֵׂה יְדֵי —
 בֶּן תָּמִיד עֲשִׂיתִי וְכֵן יִהְיֶה מִצְדָּי!
 (הַפְּרָצָה הַשְּׁנִית וְהַשְּׁלִישִׁית בְּאוֹת).

שְׁלֹשָׁתָן.

אֶת־לֵב בְּנֵי הָאָדָם בְּחִזּוֹק בְּיָד,
 וְאֶת־קִבְרָם בְּחֶפֶז בְּצַעְדִים;
 וְרוּחַ נִתֵּן לָהֶם — וּבִלְבָד
 שֶׁנֶּשְׂמָתָם לָנוּ לְעִבְדִים.

הַפְּרָצָה הַרְּאִשׁוֹנָה.

שְׁלוֹם! וְאַנְהָ נְמִיזִים?

הַפְּרָצָה הַשְּׁנִיָּה.

מִלְּאֲכֻתָּה הַיּוֹם גְּדוֹלָתָה,
 וְזֶמֶן הַיָּא לֹא יִדְעֵתִי; גַּם יְדֵי מְלָאוּ עֲבוּדָה.

הַפְּרָצָה הַשְּׁלִישִׁית

רְאִינָה, הִנֵּה הִיא בָּאת.

(נְמִיזִים בָּהֶ).

הַגִּידִי, אֵי אֵיפֹה הִיָּיתִי?

אֶחָיוֹתִי וְאַתָּ מֵהַפְּגָרְתָן מִפְּבֹא בְּלִילָה הַזֶּה!

נְמִיזִים.

הִנֵּה עָלִי לְרַפָּא כְּסֹאוֹת מְלָכִים מִתְּמוֹטָטִים,
 לְתַת לְתָאִים בְּשִׁים, לְתַמּוּךְ בְּגִזַּע שְׁלִיטִים,
 לְעוֹרֵר אֶת־לֵב בְּנֵי אָדָם לְהִנְקֹא הַיּוֹם בְּאוֹיְבֵיהֶם,
 לְבַעֲבוֹר הַנְּחָם מִחֵר עַל־תְּתָם בָּהֶם אֶת־נִקְמָתָם;

לְהִבִּיא חֲכָמִים עַד־סְכָלוֹת, וְלִמְלֹט מִפְּיֹת אַוִּילִים
 דְּבָרֵי נְבוּאוֹת חֲדָשׁוֹת עַל־אֲדוֹת מִמְשָׁלוֹחַ חֲדָשׁוֹת,
 כִּי־הִגָּה הַמּוֹשְׁלִים הַיְשָׁנִים עוֹד אֵינָם לְרוּחַ עֲתָנוּ,
 וְאֲנָשִׁים מָצְאוּ אֶת־לִבָּם לְחָשׁוֹב מִחֲשָׁבוֹת לְבָדָם
 וְלְהִבִּיא מְלָכִים בְּמִשְׁפָּט וּלְדַבֵּר עַל־חֹפֶשׁ וּגְאֻלָּה —
 פְּרִי זֶה הָאָסוּר עָלֵינוּ — אֵךְ רַב לִי ! אֲחַרְנוּ לְמָאֵד —
 הִבָּה וּנְמַהֲרָנָא עִתָּהּ. נַעֲלָה כַּעֲבֵי עֲנָנִים !

(הולכות).

מחזה רביעי.

היכל אחריו. אחריו על כסא מלכותו העשוי כדור אש. רוחות מסביב לה.

מזמור שיר הרוחות.

בְּרוּךְ אַתָּה אֲדוֹנָנוּ, מוֹשֵׁל אֶרֶץ וְקִיעַ !
 הַמְהַלֵּךְ עַל־עָבִים וַיְמִים — וְעוֹ וְשִׁטּוֹן בְּיָדוֹ
 עַל־כֹּל הַיְקוּם מִסְבִּיב. אִם רָגַע בְּשָׁרְבִיט יִנְיַע,
 וְשָׁב הָעוֹלָם לְתוֹהוּ, כִּי כָכָה צָוָה וּפְקָדוֹ.
 כִּי יִנְשׂוּף בְּרוּחוֹ כְּמַעַט — וְסָצְרוּ אֲחֲרָיו הַיְמִים ;
 יְדַבֵּר — וְעָנּוּ לְקוֹלוֹ עֲבֵי הַשְּׁתָקִים בְּרַעַם ;
 נְבִיט — וְקוֹי הַשֶּׁמֶשׁ מוֹהָרוּ סָבִיב נְדָמִים ;
 יִרְעִים — וּמוֹסְדוֹת אֶרֶץ יִתְפַּלְצוּ פִּתְאֹם בְּנֹעַם ;
 בְּצַעֲדוֹ יִקְיֵאוּ הָרִים אֲשֶׁר לְהֵמוֹן קוֹל פְּעֻמּוֹ ;
 מַצִּילוֹ יֵצֵא הַגִּגַּף, וְלִהְיוֹת אוֹר לְנִתְיָבוֹ
 יִקְרָא וְעָלוּ כַּכְבִּיּוֹ וְשִׁטּוֹ הַמוֹנִים בְּשָׁמְיוֹ.
 עוֹלָמוֹת יִהְיוּ לְאֶפֶר כִּי־יִרִיב אֲלֵיהֶם רִיבוֹ ;
 לְפָנָיו אֶת־מִנְתַּת קַרְבְּנָהּ תִּקְרִיב יוֹם יוֹם הַמִּלְחָמָה
 וְהַמּוֹת יִשְׁלֹם לוֹ מִסּוֹ ; וְאַלֶּה הַחַיִּים עֲדָנָה
 עִם־כֹּל פְּגִיעֵיהֶם הָרַבִּים, כָּל־נֶפֶשׁ וְכָל־נִשְׁמָה,
 בְּיָדוֹ הֵן בְּלֵן יִתְדוּ — תְּהִינָה בְּאֶשֶׁר תְּהִינָה.

(הפרצות ונמיזיס באות).

הפרצה הראשונה.

כבוד ועז לִאֲחֵרִימֶן! כִּחֶף הוֹלֵךְ וְגִדוֹלֵ
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה — אֲחִיוֹתֵי הַשְּׁמַיִם עָשׂוּ כַדְבָרְךָ.
וְאֲנִי גַם אֲנִי לֹא אֲחֵרְתִי מִעֲשׂוֹת אֶת־אֲשֶׁר צִוִּיתִי.

הפרצה השנייה.

כבוד ועז לִאֲחֵרִימֶן! אֲנַחְנוּ פֹה אֲשֶׁר נִכְּף
אֶת־שִׁכְּמֵךְ בְּלִי־הָאֲדָם לְצַרְךָ — פֹה נִכְּף אֶל־כִּסְאֶךָ

הפרצה השלישית.

כבוד ועז לִאֲחֵרִימֶן! פֹה עוֹמְדוֹת אֲנַחְנוּ וּמְחַכּוֹת
לְאֲשֶׁר תִּרְמֹזְנָה צִינְיָךְ.

נְמִיזִים.

אֵתָה אֲדוֹן הָאֲדוֹנִים!

אֲנַחְנוּ בְּיָדְךָ, וּמִרְבִּית נִשְׁמַת כְּלִי בְּיַדְנוּ,
וְרֹב כְּלִי־הַדְּבָרִים כְּלָם. הִנֵּה זֶה רֹאשׁ עַמְלָנוּ,
לְהַגְדִּיל תְּמִיד כְּחֹנוּ, כִּי כִכָּה יִגְדֵל כִּחֶךָ
וְעַל־אֵלֶּה נִשְׁקוֹד וְנִשְׁמֹר. אֶת־פְּקוּדֶיךָ כְּלָם
עֲשִׂיתִי כִּיּוֹם הַזֶּה, לֹא נִצְדַר דְּבָר.

(מנפרד בא.)

רוח.

מי פה?

הַאֲמַנְם אָדָם תוֹלְעָה? — הוּא נִמְהָר, הוּא עָפָר וְאֶפֶר!
כְּבֵעַ עַל־בְּרִיָּךְ פְּרָגַע, הִשְׁתַּחֲוֶה לְהֵרוֹם אֲלֵהֵינוּ!

רוח שני.

אֲנִכִּי יִבְעָתִי הָאִישׁ — רַב־מַגּ הוּא וְנוֹרָא עַל־לִוֹת,
וְכחוּ גִדוֹל וְעֲצוּם.

רוח שלישי.

כָּרַע עַל-בְּרַכְיָהּ, הָעֶבֶד,

כָּרַע וְהִשְׁתַּחֲוֶה כָּרְגַע! מַה-זֹּאת? הַאֵם לֹא יָדַעְתָּ

אֲדוֹנֶיךָ פֹּה וְאֲדוֹנֵינוּ? הַתְּפַלֵּץ אִפּוֹא וְשָׁמַע:

הרוחות כלם.

הַתְּנַפְּלֵי לְאָרֶץ וּכְרַע, אִמָּה וּבַעֲרָךְ הַמְקַלְלֵי,

אִמָּה יֵלִיד הָאֲדָמָה, פֶּן תָּבוֹא עָלֶיךָ הַרְעָה.

מנפרד.

לְעֵמֶתִי כְלִי-זֹאת - וְאַתֶּם הֵן תְּרֹאוּ: אֵינֶנִּי כוֹרַע.

רוח רביעי.

אֲנַחְנוּ פֹּה נִלְמַדְךָ לְעִשׂוֹתָהּ!

מנפרד.

עוֹד לְפָנַיִם

לְמַדוֹנֵי כְלִי-זֹאת. לֵילוֹת רַבִּים עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה

עַל-תְּלֵי קַרְקָעָה הָעָרִם, הַשְׁחַתֵּי פָנַי לְאָרֶץ

וְאֲנֹרַע עַל-רֹאשֵׁי אִפְרָיִם; יָדַעְתִּי עַד-קֶץ כְּלִי-תְקַלֵּיתִי

עֲנֹה וְשִׁעֲלֹת רוּחַ; כִּי מִפְּנֵי עֲנֵי כְּרַעְתִּי,

וּמִפְּנֵי אִיִּדֵי בְּקֶרְבִי נִדְבַאתִי עַד לְעֶפֶר.

רוח חמישי.

וְאַתָּה תַּצְרֹב אֶת-לִבִּי לְמִנוּעַ מֵאַחֲרֵימֶן עַל-כִּסְאוֹ

אֵת אֲשֶׁר מְלֹא כְלִי-הָאָרֶץ לֹא תִתֵּן, וְהִיא טָרַם תְּבִיט

אֶת-מִוְרָא תִפְאָרְתוֹ כְּמוֹף? - הַבֶּף - רָאָה הַיְהוָה תִּתֵּן!

מנפרד.

עַו אֹתוֹ וְכָרַע הוּא לָזֶה אֲשֶׁר גָּבַהּ מִמֶּנּוּ -

לְעֵלְיוֹן כָּל-הַעֲלִיּוֹנִים - לְיוֹצֵר שִׁעֲרֵי אֹתוֹ,

ולא לְבַעבוֹר יִכְרַע – יִכְרַע־נָא אַרְצָה הוּא,
וְנִכְרַע שְׁנֵינוּ יַחְדָּו.

הרוחות.

רְמָסוּ אֶת־הַתּוֹלְעֹת!

גִּזְרוּ אוֹתוֹ לְגִזְרִים! –

הפרצה הראשונה.

גִּשּׁוּ הַלָּאָה! סוּרוּ! לִי־הוּא. –

אָדוֹן כָּל־הַכַּח הַנְּעֻלָּם! הָאִישׁ הַזֶּה אֵינְנוּ
מִבְּנֵי הַיְצוּרִים הַשְּׁפֵלִים, כִּי כָּכָה יִמְנֹו אוֹתוֹתֵם
זֶה־בוֹאוֹ וְעֹמְדוֹ בִּינֵינוּ. מִכְּאוֹבֵיו מִכְּאוֹבֵי אֶל־מּוֹת,
כְּמוֹ מִכְּאוֹבֵינוּ גַּם אָנוּ; הִכְמַתוּ וְכַחוּ וּרְצוּנוּ –
כְּכֹל־אֲשֶׁר אֵלֶּה מִתְחַבְּרִים עִם בָּשָׂר בֶּן עֶפֶר וְאֶפֶר,
מִבְּלֹתֵי יִכְלֹת הַבָּשָׂר לְשֵׂאת אֶת־עֲצָם הָרוּחַ –
כָּל־אֵלֶּה עֲצָמִים וּגְדוֹלִים, כְּאֲשֶׁר לֹא נִתְּנוּ כְּמוֹהֶם
זוֹלָתֵי לְמַעֲשִׂים מְאֹד בֵּין־יְלָדֵי בְּנֵי הָאָדָמָה;
כִּי עַל־כֵּן גִּדְּלָה תְּשׁוּקָתוֹ מִתְּשׁוּקַת יְתֵר הָאָדָם,
וְהִיא לְמַדְתָּהּוּ רַק אֶהַת – אֶת אֲשֶׁר יוֹדְעִים גַּם אָנוּ –
כִּי דַעַת אֵינְנוּ אֲשֶׁר וּמַדְעַ יִקְרָא רַק הַמִּיר
אֶת הַסְּרוֹן הַדַּעַת הָאֶחָד בְּחִסְרוֹן דַּעַת חֲדָשׁ.
וְאֵף גַּם זֹאת: תִּאֲזוּתֵיו – זֶה חֶלֶק אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ
לֹא יֵצֵל כָּל־כַּח וְרִצּוֹר וְכֹל מִי שֶׁנִּשְׁמָה בְּאֶפֶס,
לְמֶן הַתּוֹלְעֹת וְיָמִ: לָהּ, בְּאַרְץ אוֹ בַשְּׁמַיִם –
הֵן כְּחֻצוֹ אֶת־לְבוֹ וַיַּעֲשֶׂהוּוּ לְנַפְשׁ, אֲשֶׁר אָנֹכִי,
הַסִּבַּת הַחֲמִלָּה, אֶסְלַח לְמִי אֲשֶׁר יַחְמוֹל עָלָיו.
לִי הוּא וְאוֹלָי לָךְ הוּא – אִם כֵּן אוֹ כֵּן – וְאוֹלָם
אֵין בֵּין־הָרוּחֹת אֵף אֶחָד, שֵׁנִשׁ לוֹ נִשְׁמָה כְּמוֹהוּ –
וְעָלֶיהָ אֵין לוֹ כָּל־שִׁלְטוֹן.

נמיזיס.

מה אפוא יבקש בנה?

הפרצה הראשונה.

נענה-נא הוא על-שאלתך.

מנפרד.

את-אשר ידעתי - ידעתם,

ולוא זה כחי בקרבי היכלתי צמוד פה ביניכם?

אכן עוד נש מעבר לגבולכם פת גם אחר

וגדול מזה, ואנכי הנה-זה באחי לשאול

את-זה לבצבור נענני על-דבר אשר אבקש

נמיזיס

מה אתה שואל קר?

מנפרד.

לא יבוא המענה ממך:

קראי למתים אלי - כי למו אצרוך שאלתי.

נמיזיס.

אחרימן הגדול! הנישך חפץ לעשות חסד

עם-אדם רמה זה למלא את-שאלת לבבו?

אחרימן.

כן.

נמיזיס.

אתמי זה אפוא תחפוץ להעלות מקברו?

מנפרד.

את-זאת אשר קבר אין לה - קראי נא לי את-עשתרת.

נמיזיס.

רוח או נשמה,
 הני אשר-תהיל,
 מרום או אדמה
 את-צלמך הביאי,
 את-רוחך, את בשרך,
 כהיותך בחיים
 או כשונך לעפרך —
 הגלי לעינים!
 עם-הלב, עם-הפנים,
 אם בעצם ואם בלימה,
 אם כעתה ואם כלפנים —
 כל-המצל מרמה.
 באי בוא! באי בוא! באי בוא!
 מי ששמה אז הדיחך, זה יבקשך עמה פה!
 (צלם עשתורת עולה ומתיצב בתוך).

מנכרד.

האמנם זה הוא המות? הן פרחות עוד לחייה! —
 אף לא כן; הצבע הזה איננו עוד צבע החיים,
 רק אדם זר וקדום, פארכ הזר הלזוה,
 שיד הסתו תזעוהו על-טרפי העצים הנזבלים.
 פכה היא! — הוי אליל! מי פלל מאז לי פי אירא
 להביט בה — בעשתרת! — לא כן הוא — לא — רק נבצרה
 ממני לברר אליה — צוינא את ודברה —
 תסלחנא לי או תרשיע —

נמיזיס.

פשם הכח הלז אשר שבר
 את-בריחי הקבר, ששמה החבאת:

דבריינא פה אלנה אשר דבר,
או אליוזאת שעל פיה נקראת.

מנפרד.

מתרישה היא מדבר —
אך הנה זאת דממחה תמי לי למשנה פי שנים.

נמזיס.

פה הנה הגבול ליכתי. אדוני, אדון פל־הרוחות!
רק בגוף לבדך הדבר — צנהנא אמה לקולה.

אחרימן.

הרוח! שמעי לשרכיט.

נמזיס.

מתרישה היא גם־צפתו!
איננה מפנות עדחנו — והפחה ממקור אחר.
בן־אדם, אל־תשא לְשוא! כי נכונה גם תוחלחנו.

מנפרד.

שמעיני, שמעיני עשתרת! אהורתי, דברי אליו!
מה רבות סבלתי עד־עתה — מה רבות עוד אסבול מעתה —
ראינא והביטי אליו: לא שנה אותך הקבר
ככל ששגיתי בגלגלי. הן את אהבתני למאד,
נרני אתקתיך; לא לנו לענות ככה איש אחיו —
ולו גם מנת חטאנו בזהבנו כאשר אהבנו,
אמרי כי לא תבזיני — פי ענש שגיננו אשא —
כי לגור חשקת בין־קדושים — וכי אבחר־לי מנת מחיים!
כל נתעב ונאלח התקשרו עד־עתה עלי לאסרני
בעבותות למו היותי — אל־היים אשר לזככם.

אַתְּפִיץ, כִּי הִמָּה לְנִצָּחַן — עֲתִיד הִמָּה אֶל עֶבֶר.
 לֹא אוֹכֵל לְנוּחַ. לֹא אֹדֵעַ מָה אֲשַׁאֲלֶה וּמֵהֲזֶה אֲבַקֵּשׁ:
 בַּק אַחוּשׁ בְּלִבִּי מָה אֶת — וְאַחוּשׁ בְּלִבִּי מָה אֲנִי.
 עוֹד בַּק הַפְּעַם הַפְּצִי לְשִׁמוּעַ בְּטָרִם אֲגֻנֵעַ
 אֶת־קוֹלְךָ שֶׁהִיָּה לִי זְמֵרָה — אָנָּה, דְּבַרִי אֵלָי!
 רְאֵי־נָא, קָרָאתִי אֵלֶיךָ בְּלִילָה מְקַרֵּב הַדְּמָמָה;
 צְפָרִים יִשְׁנוֹת הַרְגִזְתִּי מִקִּנְיָן מִבִּינֹת עֲפָאִים,
 עוֹרְתִי וְאֹבִים בְּהָרִים, לְמַדְתִּי לְתַגְנוּי. הַסְּלִיעִים
 לְקְרֹא אֶת־שְׁמֶךָ וְעָנָה אַחֲרַי הַד קוֹלִים לְשׁוֹא —
 וְרַבִּים עָנּוּ אוֹתִי — גַּם רוּחוֹת וְגַם בְּנֵי אָדָם —
 וְבַק אֶת לְבַדְךָ הַחֲכָשֶׁת. הוּא, דְּבַר־יְנָא עֲתָה אֵלָי!
 אֲרַבְתִּי אֶל־צֵאת הַכּוֹכְבִים, הַבְּטַחְתִּי לְשׁוֹא הַשְּׁמִימָה,
 וְאֲבַקֵּשׁ שֵׁם אוֹתְךָ, בַּק אוֹתְךָ. הוּא, דְּבַר־יְנָא עֲתָה אֵלָי!
 עֲבַרְתִּי עַל־כָּל הָאֲדָמָה, וְכִמּוֹךָ לֹא מִצָּאתִי בְּכֶלֶה —
 הוּא דְבַרִי עֲתָה אֵלָי! — רְאֵי, יְלָדֵי הַתַּפְּת מִסְּבִיב:
 הֵם דְּבָקוּ כָלָם אַחֲרַי — וְאֲנִי לֹא יִרְאֵזִי מִפְּנֵיהֶם,
 וְאֲדַבֵּק אַחֲרֶיךָ לְבַדְךָ — הוּא דְבַר־יְנָא עֲתָה אֵלָי!
 וַיְהִי־נָא בְּזַעַם — בַּק דְּבַרִי — וַיְהִי־נָא אֶת־אֲשֶׁר תְּדַבְּרִי —
 בַּק קוֹלְךָ הַשְּׁמִיעִי אוֹתִי — בַּק זֹאת הַפְּעַם — בַּק פְּעַם!

צִלָּם עֲשֵׂתֶרֶת.

מִנְפֶּרֶד!

מִנְפֶּרֶד.

עוֹד מֵלָה — עוֹד אַחַת — בַּק בְּקוֹלְךָ אַחֲרַי — זֶה קוֹלְךָ!

צִלָּם עֲשֵׂתֶרֶת.

מִנְפֶּרֶד! מִחַר יִתְמוּ יִמֶיךָ וּפְגָעֶיךָ. — שְׁלוֹם!

מִנְפֶּרֶד.

בַּק מֵלָה עוֹד אַחַת. הַסְּלַחְתָּ?

צלם עשתרת.

שלום!

מנפרד.

אָנא, הגידי:

הַנָּשׁוּב לְרֵאוֹת עוֹד פֶּעַם אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ?

צלם עשתרת.

שלום!

מנפרד.

עוֹד מַלְת רַחֲמִים! הַגִּידִי כִי תֵאָהֱבִינִי.

צלם עשתרת.

מנפרד!

(צלם עשתרת נעלם).

נמזיזים.

הֲלֹכָה וְאֵין עִם־לְבָבָה לְשׁוּב עוֹד שְׁנִית בְּקִרְאָה.

אֶךְ דְּבַכָּה יְבוֹא. וְאִתָּה שׁוֹב־לָךְ אֶל־הָאֲדָמָה.

רוח.

הוא נבצעת פלו— זה חלק אדם ליד האדמה
 ההולך לבקש לו דברים עד-אפסי גבולות אל-מות.

רוח שני.

אך ראה נא: הן משול בנפשו ובצעו עליה ותגבר
 להדביר תחת רצונו את-עניו וכל-מצקותיו.
 לו היה מקהל צדתנו כי-צמח נחשב בינינו
 לרוח נורא על-סביביו.

נמיזיס.

היש לך דבר עוד לשאול
אתפי אדוני או אחד מעשי רצוני?

מנפרד.

אין דבר.

נמיזיס.

כי-עמך לך ושלום לך עד-מועד.

מנפרד.

עוד נראה איש את-אחיהו! איה? על-פני האדמה? —
יהיה באשר יהיה: וחלף חסדך עמדי
אנכי לך עבד לנה. היו-נא כלכם שלום.

(מנפרד הולך).

אַקט שְׁלִישִׁי.

סְחוּרָה רֵאשׁוֹן;

אוֹלֵם בַּהֵיכַל מִנְפֵרֵד. — מִנְפֵרֵד וְהֶרְמֵן.

מִנְפֵרֵד.

מָה עָתָה הַצֵּת?

הֶרְמֵן.

עוֹד מְעַט וְשִׁקְצָה הַשָּׁמֶשׁ,

וְהִיא הַמְבַשֶּׁרֶת לָנוּ צִלְלֵי עָרֵב נְעִימִים.

מִנְפֵרֵד.

הַגֵּד, הָאֵם כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי לַעֲשׂוֹת

נַעֲשׂוּ בְּחִדְרֵי הַמְּגִדָּל?

הֶרְמֵן.

הַכֹּל, אֲדוֹנֵי נִכּוֹן;

וּפֹה הַמְּפַתֵּחַ וְהַנְּרִמִּיק.

מִנְפֵרֵד.

טוֹב. וְאַתָּה לֵךְ!

(הֶרְמֵן הוֹרֵךְ).

מִנְפֵרֵד (פִּירוֹן).

הִנֵּה מְנוּחָה בְּלִבִּי — דְּמָמָה לֹא־תִגַּד בְּדְבָרִים —

אֲשֶׁר עַד־כּוֹה לֹא־מָצְאָתִי כְמוֹהַ בְּכָל־יְמֵי חַיֵּי.

לְיֹלָא יְדַעְתִּי הֵיטֵב כִּי תוֹרַת הַפִּילוֹסוֹפִיָּה

היא הנלעגה וריקה מכל-הבלינו הרבים,
 הלעג הנבצר מאז, שרמה את-און האדם,
 מכל אשר למדו אותנו מלמדינו המהגים מעולם —
 כי עתה האמנתי: רק אין זאת מצאתי את-סוד הזהב,
 את משפט „הקאלון“ הנבחר, והוא המתלונן בקרבי.
 ידעתי כי תחלוף המנוחה מהר, אך טובה גם-זאת
 כי ידעתיך בנפשי, ולו רק לרגעים מעטים;
 הרחיבה את-גבולות הגיוני ותמן לו רחש חדש.
 ואני הנה אכתוב הדבר בספר זכרון לפני:
 הנה בי רהש כזה. — מיזה האיש הבא?
 (הרמן עב).

הרמן.

אדוני! זה כהן-אב למורים הקדוש שאש
 לברך פניך לשלום.

(כהן-אב בהיכל מורים הקדוש בא).

כהן-אב.

אלוף מנפרד, שלום עליך!

מנפרד.

הנה ברוך, אבי הקדוש! שלום לך בגבולנו;
 ויהי-נא באך לכבוד ולכרחה לבית הנה
 ולנים היושב בקרבנו.

כהן-אב.

מי-ימן והיה ככה!

אך דבר לי אליך, לך רק לך לבדך.

מנפרד (להרמן).

סב ולך מזה.

(הרמן הולך).

מה הפך אורחי הנבכר?

כהן-אב.

ובכן בלא מבוא אדבר. — וקנה וקנאה וקהנה,
 ומחשבה טובה גם היא, תהינה למליצי הפעם;
 וגם שכתנו הקרובה, אם גם לא הקריבה לבנו,
 תהינה לי עתה לפה. — ראה, הנה שמעות נרות
 עברות עליך בחוץ, ותוכן רצויה פל-טמאה,
 ודבקי אחריה בשמה — זה שמך המהלל מדורות.
 מי-יתן וזה אשר עתה יקרא בשם זה ינחילו
 בטהרו לבאים גם אתריו!

מנפרד.

דבר — שומע אנכי.

כהן-אב.

אומרים פי ידך נתת לרוש ולחקור בדברים,
 שצוה האדם עליהם לבלתי הגה בהמה;
 וברית ברית לך עם שכני-שכנות חשף.
 עם-רוחות רעים וזרים מקללי אל בשמים,
 התעים ונדדים חרש פצללי גיא צלמות.
 עם-אדם, ידעתי, עם-רעים גדמותך בצלמה אמה
 תחשה מדבר אף-דבר על-סתרי מחשבות לך,
 פי ביד פזיר אמה — ולו רק יקדש גורה.

מנפרד.

מי אפוא אלה המדברים בי את-הדברים האלה?

כהן-אב.

אחי התמימים עם-אלים — עמי הארץ החרדים —
 נתיניה גם הם וצבדיך — כלם אחריך גביטו
 בעינים מלאות פל-פחד. הן רעה נגד חניף.

מנפרד.

קח תני.

כהן-אב.

הנה באמי לָתת וְלֹא לָקַחַת —

תְּלִיָּה לִי מִהַבְּקִיעַ אֶל־מִסְתְּרֵי סוּד נִשְׁמַתָּה;
 וְאוּלָּם אִם אָמַת הַדָּבָר, כִּי־עַתָּה עוֹד מוֹעֵד לָךְ
 לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֶיךָ וּלְבַרְחָמִיו; הַתְּרַצָּה אֶל־כְּנֻסֹת קַדְשֵׁנוּ
 וְהַרְצָתָה אוֹתָךְ הַכְּנֻסֹת גַּם לְאַהֲרֵי הַשָּׁמַיִם.

מנפרד.

שְׁמַעְתִּי. וְזֶה אֲשֶׁר אֶעֱנֶה: אֶת־אֲשֶׁר הֵייתִי אוֹ הַגְּנִי —

הַדָּבָר הַזֶּה הוּא דְבָרִי בִינִי וּבִינֵי־הַשָּׁמַיִם. —
 לֹא אֶבְחַר בְּאָדָם מִעַפְרֹת לְהִיּוֹת לְמַלְיָן לְנַפְשִׁי.
 אִם אֶל־תְּקִיף חֲטָאתִי — עֲרֹכָה לְפָנַי וְעֹנְשֵׁנִי.

כהן-אב.

בְּנִי! לֹא אָמַרְתִּי עֲנֹשׁ, רַק שׁוּב אָמַרְתִּי וּתְרַחֵם,
 וְעֲלִיךָ לְבַחֹר לְבִדְדֶךָ. וְהִנֵּה אִם לָשׁוּב תֹּאמֵר —
 דַּעֲנָא כִּי חֲקוֹת הַתּוֹרָה וּמִשְׁפַּט דָּתֵנוּ הַצְּרוּפָה,
 הֵם גָּתֵנוּ הַכַּח בְּיַדִּי לְסַקֵּל מֵעוֹן הַנְּתִיבָה
 וְלַעֲזוֹר לַחֹטָא כִּי־יָשׁוּב וַיִּטְהַר מֵעוֹן אֶת־לְבוֹ.
 מֵעַם אֱלֹהִים הַתְּקֻנָּה — כִּי־הִנֵּה „לִי נֶגְמָם וְשִׁלְמִים”
 אָמַר אֲדֹנָי צְבָאוֹת. וְאַנְכִי זֶה עֹבְדוֹ הַעֲנִי
 אִין לִי בְלִתִּי־אִם לְשִׁנוֹת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַנְּעֻלִים.

מנפרד.

הוּי זָקֵן! לֹא כַח הַקְּדוֹשִׁים — לֹא קָסַם רַבִּי הַתְּפִלוֹת —
 לֹא לֵב אִישׁ כִּי־יִטְהַר בְּשׁוּבוֹ — לֹא עֲנֹת נִדְכָּא לְמַרְאֵה —
 לֹא צוּם — לֹא חֲבִלֵי מָנוֹת — לֹא — וּמִכְלָם גְּדוּל —
 לֹא כְבֹד כָּל בְּלִהוֹת עוֹלָם בְּעַמְקֵי הַנֶּפֶשׁ בַּקְּרָב,

זו מוסר הלב האכזרי, ששאול איננו ירא,
 יצן פי עז לו בלבדו להפוך לשאול השמים, —
 כל־אלה לא ימחו מקרב הנשמה הרחבה כיום
 את־מרוות רחשי העון, העול, הכאב והנזקם
 אשר ירחש אדם בקרבו; כל־פגע מאחרי הקבר
 לא יוכל ליסר אדם, באשר ייסר את־נפשו
 האיש המרשיע את־לבו.

כהן־אב.

כל־אלה טובים ונכחים;

ואולם הן יש פי תחלוף כל־זאת ואחריה עוד תבוא
 תקוה חדשה לטוב, והיא במנוחת בטחון
 נשואות למרום עיניה למקור הטוב והישע,
 וכל־איש המבקש אותה, אל־נכון ימצאנה;
 ויהי־נא פי כבוד צונו בארץ ככל־אשר יכבד —
 הן יש לעון כפרים; וראשית כפרים יהיה
 ברחוש האדם בלבו כי דרושים המה לנפשו. —
 יהיה פן! כל אשר תוכל דתנו להורותך תורה,
 וכל־אשר נוכל לגאול נגאלך ונסלח לך.

מנפרד.

פי קרבו ימי הששי ממלכי רומה למות —
 פי קרבן היה לפצעו אשר פצע בבשרו בידו,
 למנוע נפשו מלמות מות אכזרי בקהל
 בתרב הזקנים משפטיו, שהיו עבדיו לפנים —
 אז נגש איש צבא אליו, ופניו פני חומל נאמן,
 ויאמר לקתם באדרכתו את־זרם הפצע הוב,
 והמלך במותו הדפו מעליו ויקרא ויאמר —
 והוא עוד במותו מלך אדיר לצוות ולפקד —
 אחרת המועד — הנה הוא אמון לבבך למלךך

כהן-אב.

למה הדבר כזאת?

מנפרד.

גם אני כרומי אענה:

„אחרת המוצד!“

כהן-אב.

לנצח לא יאחר ממוצע האדם

האומר להתבצות אל-נפשו, ונפשו תתרצה אל-אלה.

האין לך תקנה עוד? רק נפלא הדבר הזה:

ורב בני אדם המנאשים את לבם מאל הן ייצרו

חלום דמיון להם על-הארץ וכתבעים בים יתזיקו

בקנה הרצוץ הזה.

מנפרד.

הוי אבי! ראה גם אנכי

היו לי זלומות בחיים והגות טהורה בנצח,

לשפוף את-רוחי על-רוח בני אדם והיו לאתדים,

להאיר את-ציני האמים ולצללות למעלה למעלה -

לא אדע הגבול עד-אנה - ואולי גם לנפול נפל;

ואולם אם-אפול או אפול כפרץ המים בחרים,

אשר ישמער מקרומים מפילי התית בגבהם

ורעש למעיינות תהומות מפיצי קצה בשערה

(המקלעים קלעי צרפל שמימה, והיו לעבים

גותני מטר במרום אחרי העפילם לעלות).

והפרץ יפול לשפל ובשפלו עוד עו הוא

אכן כלה הזה תלף. בגד רוחי בנפשי.

כהן-אב.

מדוע?

מנפרד.

כי נבצרה מני להשפין לעפר רוחי ;
 משל חפץ רוחי, ותהי עליו שומה לעבוד -
 להחניף - לבקש - לארוב תמיד בקלעת ובקליות -
 להבקייע אל מקום ומקום - להיות לקנב חי -
 אם חפץ יחפוץ להיות לשר וגדול ונכבד
 בין ריקים ופחזים ונבלים - שהמה המה ההמון.
 מעבתי התערב בעדר, ולו אף להיות למנהיג,
 ולו אף לזאבים. הארניה בוד - וכמהו גם-אני.

כהן-אב.

ולמה לא היה עם-אדם ולמה לא עבר גם-יחד?

מנפרד.

כי מוזר היה רוחי מעודי להמון החיים ;
 ואולם לא אכזר הייתי ; כיהנה לא לברוא חפצתי,
 ורק למצוא שממה לפני : - להיות כרוח הסער,
 כסמום החם והאדם המהלך לבד במדבר
 ומטאטא החול הצנום, שאין לו שיח לשדפה,
 וסער על-גליו הפרועים, התרדים ונקשים גם-יחד,
 ודבר ואיש לא יבקש, והוא גם הוא לא יבקש -
 ורק אשר ימצא על-הרכו, והיה זה לבן-מות.
 כן היה ארח חני, ועל-ארחי זה לי נקרו
 אנשים ודברים - והמה חלפו כבר ונגוו.

כהן-אב.

אללי לי! יראתי כי אפס ממך כל-ישע
 וידי ניד כהנתי קצרה מהושיע לך.
 ואולם מה-צעיר אתה - ואנכי חפצתי עוד - -

מנפרד.

ראה-נָא והביטה אלֵי! יש בְּנִי-אָדָם בְּאֶרֶץ,
 שִׁינְקֵנוּ בְּעוֹדָם צְעִירִים וְיָמוּתוּ בְּטָרֵם יִחְצוּ
 יְמֵיהֶם, וְלֹא בְיָדִים, וְגַם לֹא כְמוֹת בְּמִלְחָמָה;
 וְרַבִּים מֵתִים מִטוֹבָה – וְרַבִּים מֵהַרְבוֹת הַגָּה –
 וְרַבִּים יִכְלוּ בְּעִבּוּדָה – וְרַבִּים מִשְׁבַּע הַיָּמִים –
 וְיִשְׁכְּוּ בְּמַחְלֹת יָמוּתוּ – וְיִשׁ מִמַּבֵּת שְׁגֵעוֹן –
 וְיִשְׁכְּוּ יְבוּלָ וְיִכְלָ הַלֵּב וְיִשְׁכְּוּ יִשְׁבָּד;
 וְזֹאת גַּם-זֹאת הִיא מַחְלָה הַמְרַבָּה לְמֵאֵד חֲלָלִיהָ
 מִכֹּל שִׁיכְתָב בְּסִפְרֵי הַלְוִיחוֹת לְעֵלְיֹת הַיָּמוֹת,
 כִּי-יִשׁ לָהּ פָּנִים שׁוֹנִים וְשִׁמוֹת יִשׁ לָהּ רַבִּים.
 וְעַתָּה הַבִּיטָה וּרְאֵנִי! בְּהַמּוֹן כָּל-הַרְעוֹת הַהֵנָּה
 הִנֵּה לִי חֶלֶק גַּם אֲנִי; וּמִנֵּי הַרְעוֹת הַהֵנָּה
 גַּם אַחַת הֵן תִּשְׁפּוֹק לְאָדָם; וְלִכֵּן הַשְׁמָאָה-נָא אִסּוּא
 לֹא כִי הִנֵּנִי אֶת שְׁהַנְנִי, וְכִן כִּי אֲנִכִּי הִיִּיתִי,
 כִּי הִיִּיתִי – וְאַף גַּם עוֹדֵנִי בְּכִל-זֹאת עַל-פְּנֵי הַאֲדָמָה.

כהן-אב.

וְאוֹלָם שְׁמַעֲנִי-נָא עַתָּה –

מנפרד.

וְזִקְנָה! כְּהִנְתָּה הַדְרָמִי
 וְלִשְׁיבְתָךְ אֲשִׁים כְּבוֹד, וְגַם מִחֲשַׁבְתָּךְ אֵל-נִכּוֹן טוֹהֲרָה,
 אָפֶס עֲכֹלְךָ לְשׂוּא; אֵל מִחֲשַׁבְנִי לֹא-יִשׁ קֶשֶׁה עֲתָף;
 יִזְמַל אֲנִכִּי עֲלֶיךָ שְׁבַעֲתִים מִחֲמַלֵּי עַל-נַפְשִׁי,
 וְלִכֵּן אֲמַנַע מַעֲמָה דְבָרִי מַעֲמָה. – שְׁלוֹם!
 (הוֹיֵךְ).

כהן-אב (ליבדו).

אַף נִכּוֹן הִנֵּה זֶה לְהִיּוֹת לִיצִיר תַּפְאָרָה:
 יִשׁ עֲמוֹ כָּל-הַגְּבוּרָה אֲשֶׁר יִבְנֶה מִמֶּנָּה

צֵלֶם תִּבְנִית אִישׁ לְכַל־יְסוּדוֹתָיו הַנְּעֻלִים —
 וְלֹא רַק בְּלֵלָה אוֹתָם יָד אָמֵן עָשָׂה בְּחִכְמָה;
 וְעַתָּה רַק תִּהְיֶה בּוֹ אֲרָאָה — עֲרַב אוֹר וְחֹשֶׁךְ —
 רוּחַ עֶסֶף־עֶפֶר יַחַד — תְּאֹת עַם־הַגּוֹת זָכָה —
 וְכַל־אֵלֶּה נִלְחָמִים בְּקַרְבּוֹ בְּאֵין תְּכִלִּית וּבְאֶפֶס סְדָרִים,
 וַיִּשְׁכַּי יִרְדְּמוּ מֵעַט, וַיִּשְׁכַּי יִקְוּמוּ לְהַרוֹס. —
 לְמוֹת בְּקֶשׁ, וְאוֹלָם חֲלִיטָה מִמֶּנּוּ, אֵל יָמוֹת;
 עוֹד פָּעַם אֲנֹסָה; טוֹבָה הַגְּאֵלָה לְאָדָם כְּמֹהוּ,
 וְצִיִּי הִיא שׁוֹמָה לְהוֹעִיל וְלַעֲשׂוֹת אֶת־מַעֲשֵׂה הַצְּדָקוֹת.
 אֲלֶיךָ־נָא אַחֲרָיו — בְּסִתֵּר — וְאוֹלָם בְּרַגְלֵךָ נִכְוֶנָה.
 (הולך).

ט ח ז ר ש נ י .

חזר אחר. — מנפרד והרמן.

הרמן.

בְּקִדְתִּי, אֲדוֹנִי, לְחַכּוֹת אֵלֶיךָ עַם־רַדֵּת הַשֶּׁמֶשׁ —
 הַנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ יוֹרְדֵת עִתָּה אֶל־אַחַר הַהָרִים.

מנפרד.

הֲאֵמְכֶם כֵּן ? הוּא תוֹנֵא וְאֵבִיט וְאֲרָאָה בַּמְרָאָה.

(מנפרד נגש אל חלון האולם).

הוּא גִלְגַּל נְחֻמָּד! בְּתַחֲלָה אֲלֵיל לְיָקוּם בְּנִצְרִי,
 לְמִשְׁפַּחַת אָדָם עֲצֻמָּה, אֲנָשִׁים חֲדָלִי תַחֲלָאִים,
 הַגְּבוּרִים אֲנָשֵׁי הַשֶּׁם, שְׁנוֹלְדוּ עַל־בְּרַכֵּי מְלָאָכִים
 מִבְּנוֹת הָאָדָם הַיְפּוֹת פִּי־שִׁבְעָה מְרוּחוֹת אֵלֶּה,
 שֶׁתְּעוּ וַיִּרְדּוּ לְאָרֶץ וְלֹא יָכְלוּ לְשׁוּב שְׁמִימָה.
 הוּא גִלְגַּל נְחֻמָּד מִכָּל! שֶׁעָבְדוּ לָךְ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ
 בְּטַרְחַם סִתְרֵי בְּרִיאַתְךָ יִגְלוּ לְעֵין הָאָדָם.
 אִתָּה הַצִּיר הַרְאִשׁוֹן הַנְּשַׁלַּח מֵאֲדוֹן הָאֲדוֹנִים,

המצהיל על־ראשי ההרים את־לבות הרעים העלדים.
 צד־נפלים לארץ וישפכו את־לבם בשירים ותפילות.
 אתה האל הנראה הממלא מקום לא־נראה,
 שפחר בך לצל לו — אתה הנוכח הראשון!
 אתה הציר אשר עליו יסבו המאורות הרבים!
 שעמך תהיה האדמה למשא לא־יכבד מלשאת,
 ואתה כִּנְנֶת צְבָעִים וְלִבְבוֹת לְכַל־הַיְצוּרִים
 המהלכים לקרני אורך — אתה אבי כל־התקופות,
 מלך לסביבי כל־רוח ולעמם היושבים בהמה
 הקרובים והרחוקים כלם! הגפוש בקרבנו פנימה
 לא תנכר את־אותותיך, וכן גם תארגנו היצות.
 עלֶּה וּזְרַח וְשׁוֹקֵעַ אֶתְּךָ בְּזִיּוֹף הַגְּהֵדָר
 שלום לך! ואנכי לא אוסיף לראותך עוד נצת.
 כְּל־אֲשֶׁר רָחַשׁ מִבְּטֵי הָרֵאשׁוֹן אֶהְיֶה אֵלֶיךָ,
 כֵּן יִהְיֶה מִבְּטֵי הָאֲחֵרוֹן. לא תוסיף עוד להאיר
 לאיש אשר מתנות החיים וְהַחַם לוֹ הֵיוּ לְשׂוֹאֵה.
 ראוי־נא, הנה־זה יכד: ואני עוד מעט — אחריתך.
 (מנפיד הוי"ד).

מ ה ז ר ש ר י ש י

יאהרים, היכל מנפרד במרחק מעט. תל־עפר לפני המגדל. בין ערבית —
 הרמן, מנואל ועוד מעבדי מנפרד.

הרמן.

בק זר הדבר למדי! — לִיְלֶה לִיְלֶה זֶה שָׁנִים
 האריך לשבת ער במגדל הַזֶּה וְלִבְדָּד.
 היתתי שם — וּכְלָנּוּ הֵן שֵׁם הַיְינוּ לְפַעֲמִים;
 ואולם לפיו ולפִי־תִכְנּוּ לֹא נוכל לַחְרוֹץ אֶל־נְכוּן
 את־משפט מצשאו שמה ומה הוא הדבר שתקר.
 הן לשמור היטב על־סודו בחר לו חדר לשבתו.
 ששם לא דרכה מעולם כף רגל זר וזולתו.

את־שְׁכָרִי לְשֵׁשׁ הַשָּׁנִים הַבָּאוֹת הֵיִתִי נוֹתֵן,
אֵלֹו יִכְלֹתִי לָבוֹא עַד־תִּכְלִית דְּבַר הַתְּעַלְמָה.

מנואל.

כִּי־אֲזוּ הַרְעוֹת לַעֲשׂוֹת. שְׂמַח בְּמַעַט הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר מְאַאָה יְדָךְ עַד־הִנֵּה לְדַעַת —

הרמן.

הוֹי מְנוּאֵל!

זָנַתָּ, חִכְמָתָּ מִמֶּנִּי וְרַבּוֹת יָדַעְתָּ לְסַפֵּר; —
וְאַתָּה בַּמְגִדֶּל מוֹשֶׁבֶךְ; — בְּמָה שְׁנֵי שְׂבִתָּךְ שָׁמָּה?

מנואל.

עַד־יֵלֵךְ אֵלֹוּךְ מִנְפָּרָד עֲבֹדְתִי עוֹד אֶת אָבִיהוּ,
וְהוּא אֵל־אָבִיהוּ לֹא יִשְׁנֶה.

הרמן.

עוֹד רַבִּים בְּאֶרֶץ בְּנֵי־
וְשׁוֹנִיִּם הֵם מֵאֲבוֹתֵיהֶם. בְּמָה אִפּוֹא נִבְדְּלוּ שְׁנֵיהֶם?

מנואל.

לֹא עַל תְּאֲרָם אֲדַבֵּר וְלֹא גַם עַל־מִשְׁפַּט מְרֵאִיהֶם,
כִּי־אִם עַל־רוּחָם וְדַרְכָּם. גַּא הִנֵּה סִיגְמוֹנֵד הָאֵלֹוּךְ —
אֵף עָלָו הִנֵּה וְחַפְשֵׁי — אִישׁ קָרְבוֹת וְאֵהָב תְּעַנְגוֹת;
לֹא גַר עַם־הַסְּפָרִים לְבִדָּד, לֹא הִפְךָ אֶת רַגְעֵי לֵילוֹתָיו
לְלֵילוֹת שְׁמֵרִים קוֹדְרִים, כִּי־אִם לְשִׂמְחוֹת וְלִמְשִׁתִּים,
וְהֵם שְׂבַעְתִּים יָפוּ מִכָּל־תְּעַנְגוֹתָיו יוֹמָם;
לֹא הִלָּךְ עַל־סְעָעִים לְבִדָּד וּבְקֶרֶב הַיְעָרוֹת כְּזָאֵב
וּמִשְׁנֵי אָדָם לֹא בָרַח וּמִפְּנֵי צַהֲלַת הַחַיִּים.

הרמן.

אחרים הקימם עתה — אך טובים היו ההלכות! —
 מי יתן ושבו כאלה אל-בינות החומות הישנות;
 הן הנה מראיהן פאלו נשפח כל-נה מקרפן.

מנואל.

כרעפה תחלפנה ראשונה את-בדלן ואת-אדוניהן.
 מה ראו עיני בנה!

הרמן.

יטב-נא לך עליך!
 בא-נא וספר באזני מעט מן-הדברים הרבים,
 לבעבור פלות למצער את-עַת השמרים הלזו.
 זה-כמה שמעתיך מדבר סתומות על אדות מקרה
 שקרה במקום הנה בסביבי המצודה במגדל.

מנואל.

אכן זה הנה לילה! ואנכי עוד אזכרה אותו:
 גם-נה בין ערבים הנה וערב הנה כעתה;
 העב האדמה הלזו, השטה על-ראש האגד,
 שטה עליו גם אז — עד-אחשוב כיונות היא גם-עתה:
 צח הנה וסער הרוח, והשקג על-ראשי הקרים
 החל להזהיר פתאם לאור היכח העלה;
 האלוף מנפרד כעדה ישב גם אז במגדל, —
 ונה אשר עשה מי גרע? — אף עמו היתה אז שמה
 חכרת מסעיו ולילות שמריו היחידה בחייו,
 זאת אשר מפל הנפשות החיות על-פני האדמה,
 הנפש האחת ויחידה אשר אל נכון אהבה, —
 כי שארו היתה ובשרו ושומה עליו לאתכנה —
 הנכרת עשתרת היא — בת אב... אף כס! מי רא שם

כהן-אב.

אֵיזָה אֲדוֹנֵיכֶם בְּזֶה?

הרמן.

הִנֵּה הוּא שָׁם בְּמִגְדָּל.

כהן-אב.

דְּבַרֵי אֱלֹהֵי נְהוֹץ.

מנואל.

אֵךְ נִבְצְרָה מֵאִישׁ מִבֵּא שָׁם.
הוּא יוֹשֵׁב בְּסִתְרוֹ לְבִדּוֹ וְקִצְרָה נַד אִישׁ מֵהַפְּרִיעוֹ.

כהן-אב.

לְבִדֵי אִשָּׁא הַגְּמוּלָה עַל-פְּשָׁעֵי אִם פָּשַׁע יִהְיֶה —
וְאוֹלָם יְהִי מָה וְאֶרְאֶנּוּ.

הרמן.

הֵן רְאִיתוּ בַלְיִלָה הִנֵּה!

כהן-אב.

הַרְמָן, רְאֵה צוֹיִתִּיךָ! הַתְּנַפֵּק עַל-דִּלְתֵי הָאֱלֹהִים
וְהַחֲדֵת לִי כִי בָאתִי.

הרמן.

צוּה צוֹיִנּוּ מַעֲשׂוֹת כֵּן.

כהן-אב.

כִּי-עָמָה אֵלֶיךָ וְאִבְיָאָר בְּפִי אֶת-בְּאֵי בְנִפְשֵׁי.

מנואל.

כִּינִי וְאֲדוֹנֵי, הַעֲצֵר — רְאֵה, בְּקִשְׁתִּיךָ, חֶבֶה.

כהן-אב.

למה י

מנראל.

לך עמי בדרך הנה ואני זה אנךה.

(הולכים).

סחורה רביעי.

בחוץ המגדל.

מנפרד (לבריו).

הנה כוכבים יוצאים, הירח מתנהל לאטו
 על-ראשי ההרים הנוצצים בשלגם. — מה-נחמד המראהו
 עם-צבא השמים אשכון, כי מראה פני הלילה
 יקר ללבי פי-שבועה ממראה פני האדם.
 בקסמי סתרי הצללים של-כוכבי אור צנגים
 למדתי הבין השפה אשר לעולמות אחרים.
 ואני זכרתי עתה: בעודני בימי עלומי,
 בהיותי הלך נדד נצבתי בלילה כזה
 במעגל הקולוסיאום לבינות העינים הרבים
 ש-רומה זאת התקיפה; לארץ הכפות השבורות
 נעו העצים הקודרים בתכלת מחצית הלילה,
 והכוכבים נוצצו דומם מבעד לבקיעי החרבות;
 מרחוק פלב-שומר נבח על-גדות הטבר,
 וקרוב מזבול הקיסרים צרח והאריך הנישוף,
 ובחדלו והסל ממרחק קול זמרת המשמר הליפות,
 וגוע חרש ולאטו על-פנפי הרוח הרך.
 אפריסים מעבר לפראות, מאכל לשנים ודורות,
 נראו מרחוק כזר על-פאתי שפת השמים —
 והם הן קרובים מהמה, ורק עוד כמטחני הקשת.
 באשר קיסרים שכנו — ואשר תקנן שם עתה

צפֹר הַלַּיְלָה בְּאֵין זְמִירוֹת בְּקֶרֶב הַחֲרֹשָׁה הַקְּטַנָּה
הַעֲלָה מִבֵּינֹת לְחַיִּים שְׁלֹמֵכֶצֶר עֲתִיק וְהַרוֹס,
וְשׂוֹלְחָה שְׂרִיגֵי צְמֻחֶיהָ עַד-מִשְׁנַן הַיֵּל הַמְּלָכִים, —
שֵׁם גִּזַּל הָאֵזוֹב אֶת-נִיר הַשָּׂדֶה לְעֲגוֹת הַדְּפָנִי.
אֶךְ קֶרְקוֹס, מְקִיִּם שֵׁם גְּאֻבָּקוֹ עַד-שֶׁפֶךְ דָּם הַגְּלִדְיָטִים,
עוֹד עוֹמֵד וְשָׂרִידי עֵינֵי מְלָאִים גְּאוֹת תַּפְאֶרֶת;
וְאוֹלָם כְּלִמְאֵי קִיסָר וְאוֹלְמֵי אוֹגוֹסְטוֹס כַּחַד,
בְּלָם שָׁחוּ לְעַפְרָה, נִתְצוּ, וְשָׁלֵם הַהֶרֶס. —
וְאַתָּה, יְרַח מְשׁוֹטְט, הוֹפְעֶמָה עַל-כֹּל אֵלֶּה,
וְאוֹרֶךְ הַרֶךְ שֶׁפִּכְתָּ, לְרַכֵּךְ הַשִּׁיבָה הַזְּעוּמָה
הַשְּׂפוּכָה שֵׁם וְהַפְּתַת עַל-פְּנֵי הַעֲזוּבָה הַזְּעוּה,
וְנִקְיֵי הַדּוֹרוֹת מִלְּאֵת בּוֹ וְהָיוּ כַּחַדְשִׁים;
חֲלַפְתָּ עַל-כֹּל אֲשֶׁר יָפָה וְנִטְשֶׁת אוֹתוֹ בְּיָפוֹ,
וְאֵת-אֲשֶׁר אֵינְנוּ יָפָה יִפֵּת שְׁבָעִים וְשֶׁבַע,
עַד-נִהַפֵּךְ כְּלִי-הַכֶּפֶר לְמִקְבֹּשׁ יִפְעַת דָּת,
וְלִבִּי בִּי שָׁטַף וְעָבַר אֶת-גְּדוֹתָיו עַד לְהַשְׁתַּחֲוֹת
לְיִקְהַת הַנְּשֻׁבָה הַזֶּה: — כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים הַמֵּתִים,
וְהֵמָּה עֲדוּנָה בְּמוֹתָם מִחֲזִיקִים הַשְּׂרָבִיטֵי בְיָדָם
וּמְשֻׁלוֹ עֲדָן בְּרוּחָנוּ מְאַרְוֹנוֹת קְבָרוֹתֵיהֶם. —
כִּכָּה הָיָה הַלַּיְלָה! — וְאַמְנֶם נִפְלָא הַדְּבָר
כִּי אֲזַנְרָה אֵלֶּה עִמָּה בְּעֵצֶם הַלַּיְלָה הַזֶּה
אֶךְ רָאָה הִנֵּה זֹאת מִצְאָתִי: מִחֲשׁוֹבוֹתֵינוּ עֲפוֹת תְּמִיד
אֶת-מְעוֹפֵן הַזֶּר וּפְרוּעַ בְּעַת אֲשֶׁר שׁוּמָה עֲלֵינוּ
לְקַבֵּץ הַיֵּטֵב וְלִשְׁמֵי סְדָרִים נְכוֹנִים לְהִנֵּה.

(כהן-אב בא).

כהן-אב.

אֲדוּנֵי הַטוֹב! חֲנִי וְסִלְחָתְךָ לְעוֹנֵי שְׁנֵית
כִּי-אֶקְרַב אֵלֶיךָ עִמָּה. אֶל-תְּהִיָּה עֲנוּת קְנֻאָתִי
לְרַגְזוֹ לִךְ עַל-בּוֹאֵי בַּפְתָּאִים וְאֵנִי לֹא נִקְרָאתִי.

כִּלְרַע, אִם אָרַע לַעֲשׂוֹת, עָלַי לְבָדִי יִפּוֹל,
וְהַטּוֹב עַל רֹאשְׁךָ יִרְדּוּ — לוֹ אוֹכֵל וְאָמַר: עַל־לִי בָּךְ —
מִי־יִתֵּן וְאָגַע עַד־לְבָבְךָ בְּדַבְרִים אוֹ בְּתַבְשִׁלוֹת,
כִּי־עַתָּה הַפַּעַם הַצֵּלְתִּי מִדְּחִיָּה רוּחַ נְדִיבָה;
לֹא עָבַר עוֹד הַמוֹעֵד.

מנפרד.

רַק אָמַנְס לֹא יִדְעַמְנִי;
יָמֵי הַנָּה סְפוּרִים וּמַעֲשֵׂי כָלָם עָרוּכִים:
לָךְ מְנָה! פֶּן תִּדְבַק הַרְצָה גַם בָּךְ — קוּם לָךְ!

כהן־אב.

הֵן לֹא לִירְאֵנִי תֹאמַר?

מנפרד.

לֹא אָנֹכִי הוּא הַמִּירְאָ;
וְאוֹלָם בְּתַמִּים אֲמַרְתִּי כִּי פֹה רַק שׂוֹאָה קְרוּבָה,
וְאֲנִי זֶה הַפַּעַמִּי הַצֵּיִרְךָ.

כהן־אב.

מִה־פֶּשֶׁר דְּבָרְךָ זֶה?

מנפרד.

הַבִּיטָה עַל־סִבִּיבְךָ רַבֵּעַ: — מָה אֵתָה רֹאֶה בְּנֶזֶה?

כהן־אב.

לֹא אֲרֹאֶה דְבָר.

מנפרד.

עַל־סִבִּיבְךָ הַבִּיטָה, אֲמַר,
וּמוֹצֵק הֵינִי —; הַגֵּד: מָה אֵתָה רֹאֶה עַתָּה?

כהן־אב.

אֵת־זֶה אֲשֶׁר יִפִּיל בְּלֵהוֹת — וְאוֹלָם אָנֹכִי לֹא אֵיכָא —
רֹאֶה אָנֹכִי צִלָּם שְׁחוּר וְנוֹרָא וְאִיּוֹם

עלה מארץ ודמות לו כדמות אלהי השאול;
 פניו ליטים בשמלה ויצריו בענני קצה;
 ועתה הוא עומד בינינו — ואנכי לא אירא מפניו.

מנפרד.

רק טוב כי לא תירא מפניו — לא נעשה עמך פל-רע —
 אך יש פי מראה נורא כמוהו יפה בשבץ
 עצמות יבשות קמיה, ולכן אמרתי: לך!

כהן-אב.

ואנכי אענה: היה לא תהיה כזאת; לא אלה,
 צד-אם אלה-השטן נלחמתי. מה-לו ומי-לו פה?

מנפרד.

מה — מה ומי לו פה? — אנכי לא קראתיו —
 בא פארום לא קרוא.

כהן-אב.

אזיה, בן-אדם אבד!
 מה ארחים באלה בביתה? — מה אדאג לך לאתריהך
 למה הוא מביט אליה ככה ואתה אלו? —
 אזי לי, את-פניו גלה: על-מצחו חרש הרעם
 פתחי שקיטות אותותיו — ומני עפעפי עיניו
 יביט נצח השאול — הוי, כהר קום ובכר! —

מנפרד.

בלה שאלתך נצא!

הרוח.

בא! —

כהן-אב.

מי אתה זה,
 צתה יצור לא-ידיעתי? ענני! דבר אלי! —

הרוח.

שָׁטַן הָאִישׁ הַלְוָה. — בָּא! כִּי בָּא הַמוֹעֵד.

מנפרד.

נִכּוֹן אֲנִי לְקַלְדָּבֶר, וְרַק פָּחַשׁ אֶכְחַשׁ כִּי תוֹכֵל
לְקַרְוֵא־לְמַשְׁפָּט אוֹתִי. מִיָּזָה שְׁלֶחֶף הִנֵּה?

הרוח.

עוֹד כְּעַט וְתִקְעָה — בָּא! בָּא!

מנפרד.

אֲנִי פְקֻדְמִי

צַ"ל יְצוּרִים גְּדוֹלִים נִמְקָה וְעַם אֲדוֹנֶיךָ שְׂרִיתִי. —
גֵּשׁ הַלְּצָה:

הרוח.

בְּנִרְאָדָם! עֲמִךָ בָּהָה — בָּא! אֲמַרְתִּי.

מנפרד.

יְבַעֲתִי וְגַם זֶה יוֹדֵעַ אֲנִי כִּי עֲמִי בָּהָה,
אֵף לֹא לְרוּחַ כְּמוֹךָ אֶסְגִּיר אֶת נִשְׁמַתִּי.
לָךְ! פֶּאֶשֶׁר הַיִּתִּי בְּנִרְאָמוֹת — אֲנִי לְבִדִּי.

הרוח.

כִּי עֲתִידָה אֶקְרָא אֶת־אֲחֵי צַלִּי. — נִגְלֵנוּ!

(רוחות באים)

כהן־אב.

גֵּשׁוּ הַלְּצָה, הַמְשִׁחִיתִים! — גֵּשׁוּ רְלָאָה! צוּרִיתִכֶם. —
אִין שְׁלִטוֹן לְכֶם בְּאֶשֶׁר לְרֵצַת אֱלֹהִים הַשְׁלִטוֹן,
הִנֵּה אֲנִי כְּשׁוֹבֵעַ אֶתְרַכֶּם בְּשֶׁם —

הרוח.

הוי זקן!

נדענו את עצמנו ואת כהנתך ומשלתנו;
אל משחת את דבריך הקדושים ללא הועיל.
לשוא יהי עמלך: האיש הזה הוא לנו.
ואני זה אקרא אליו עוד הפעם: בא!

מנפרד.

בקרי עמכם אלף! — אם אמנם תחוש נפשי
פי נשמתי בי דעכת — אך עמכם אלף קרי!
לא אלף מזה כל עוד בי נשמת הים זאת
להשיב בפניכם בוזי, ולח בי להאבק
עם רוחות, ולו כמוכם. אפס אם בחזקה
תאמרו לקחתני — קחו עצם עצם לבדה.

הרוח.

הוי בן אדם ממרה! הזה הוא רב המגים
אשר אמר בלבבו להדור לעולמות לא יראו
ולדמות כמעט אלינו? — הניש פי באמת ככה
אהבת את החיים? את החיים אשר ככה
הציקו לך מעודך?

מנפרד.

שטן שקר, בזאת תכובו!

רגעי חיי, נדעתי, פי המה לי אחרונים
ולמלט לי לא אחפוץ מהם אף רגע אחד;
לא עם המות אאבק, ורק עמך ועם משלחת
מלאכיה אלה פה העטרים אליך מסביב:
זה כחי החולף עמה לא בברית קניתי לי
אשר פרתי עם צדקה, פיאם בלב-למודים —

הַיָּאֵשׁ לְבִי - בְּחֶרֶף נִפְשִׁי - וּבְמִנּוּתִי לִי מְעוּדִי
 לִילִי שְׁמָרִים רַבִּים - בְּגִבֹר רוּחִי חֲלִילִים -
 וּבְחֶקֶר חֲכָמַת קְדָמוֹנִים - בְּעוֹד הַתְּהַלְכִנוּ בְּאֶרֶץ
 בְּנֵי אָדָם יַחַד עִם-רוּחוֹת פְּהֵתֶהֱלֶךְ אִישׁ עִם-אָחִיו
 וְלֹא נִתְּנָה לָהֶם יִתְרוֹן שְׁלֵטוֹן. - וְאֲנִי עַל-לַחִי אֶסְמוֹךְ -
 אֲלֶיךָ בְּקָרִי - אֲמָאן - בְּרַגְלֵי אֲבָעַט וּבְאֶבְנֵי.

הרוח.

וְאוֹלָם פִּשְׁעֶיךָ הַרְבִּים הִלֵּא הֵמָּה עָשׂוּ אִתְּךָ -

מנפרד.

מֶה לְפִשְׁעִים וְלִיצוּרִים כְּמוֹךָ עָמָה פֹּה ?
 הַבִּפְשָׁעִים חֲדָשִׁים אַפּוֹא, הַגְּדוֹלָיִם מִן-הַרְאִשׁוֹנִים
 נִעְנַשׁ עַל-הַרְאִשׁוֹנִים ? - לָךְ-לָךְ לְשִׂאֵלְךָ !
 אֵין שְׁלֵטוֹן לָךְ עַלִי - אֶת-זֹאת אָחוּשׁ בְּנִפְשִׁי ;
 לֹא אֶהְיֶה לָךְ לְנֶצַח - אֶת-זֹאת אֲדַע בְּנִפְשִׁי :
 אֵת עֲשִׂיתִי - עֲשִׂיתִי ; בְּלִבִּי אֶשָּׂא מִצּוֹקוֹת
 אֲשֶׁר עַד-עוֹלָם תִּקְצַר יָדְךָ לְהוֹסִיף עָלַיְהֵן עַד-מָה ;
 הָרוּחַ, רוּחַ הַנֶּצַח, הוּא הוּא הַגּוֹמֵל לְנִפְשׁוֹ
 תַּחַת כְּלִמְחֻשְׁבוֹתָיו הַטּוֹבוֹת וְהַרְעוֹת יַחַד -
 וְהוּא לְנִפְשׁוֹ מְקוֹר הַרְעָה וְהוּא לְנִפְשׁוֹ גַם אֶתְרִיתָה -
 וְהוּא לְנִפְשׁוֹ גַם הַזְּמַן וְהוּא לְנִפְשׁוֹ גַם הַמְּקוֹם -
 וּבְפִשׁוֹט הַנֶּפֶשׁ פְּנִימָה מֵעֲלִיָּה הַלְבוּשׁ הַחוּלְךָ
 לֹא תִצְטוֹף צָבַע מִרְאוֹת מִן-הַחוּלְפִים שְׂמַחוּךְ ;
 רַק שְׂקוּצָה הִיא כְּתֻמָּה בִּיגוֹנָה אוּ בְשׁוֹנָה,
 שֶׁהֵם, לְפִי תְכוּיִנְתָּה, נוֹלָדִים עָמָה יַחַד. -
 לֹא אֶתָּה הַדְּחֻתְנִי וְלֹא כִּלְתָה לְהַדְיַחְנִי ;
 לֹא הֵייתִי לָךְ לְמַדְח וּשְׂלֵלְךָ גַם אֵינְנִי -
 לְמַהְרָסִי הֵייתִי אֲנֹכִי, וְכָכָה אֶהְיֶה מֵעַתָּה. -

סורו, נוסו מזה, בני תפת מהלכי שולל!
 הוזה בי יד המות - ואולם לא ידכם אתם!
 (הרוחות נעלמים).

כהן-אב.

איה, מה הורו פניך - שפתיך הלבנו ככה -
 לךך מתאמץ לנשום - מגרונך הנחר מתמלטים
 שבבי קולות יגעים; - התפלל אל-אלהיך -
 התפלל - ולו רק בקרב - רק ככה אל-נא תמות.

מנפרד.

בא קצי - עיני הפהות לא תוכלנה עוד לראותך -
 מסביב סבב סבב פל-דבר - גם האדמה
 תנוד תחתיך - ש'לום - תנ-לי את-ידך.

כהן-אב.

גדה היא - קר הוא - צד-הלב - רק תפלה אחת -
 אוי לי! מה-לךך?

מנפרד.

נקו! לא יקשה ככה למות.
 (מנסה מת).

כהן-אב.

גוע - הרנשאף נשמתו ותעף מעל פני הארץ -
 לאן? נראתי לתשוב על-זאת - אף הנה גוע.

אובידיוס

מטמורפוזות

תרגם מרומית
יהושע פרידמן

רוחי לִי ישיר אֶת שִׁיר־הַתְּלִיפּוֹת, זוֹ שֶׁנּוּ הַדְּבָרִים פֶּתַח דְּבַר

אֶף לְחַדְשִׁים הַפְּכוּם. הָאֵלִים! הֵן יְדַכְּם תְּחֹלֶל
אֶת הַהִפְכוֹת, — הַיּוֹנָא עִם שִׁירִי, וְיִלְךְ מִישָׁרִים
שִׁיחוֹ — מֵרֹאשׁ קְדַמ־תְּבַל עַד דּוֹרֵי זֶה חֵי עַל אֲדָמוֹת.

בריאת העולם

טָרַם יְבֹשֶׁת וְיָם יִבְרָאוּ וְשָׁקִים מִסְּבִיב,

5

אֶחָד אֶף הָיָה וְיַחֲדָה יִסּוּד הַיְקוּם עֲלֵי־תְבַל, —
כְּאוֹס זֶה שְׁמוֹ, וַיְהִי אֶף גְּלָם אֵין תֵּאָר וּפְנִים,
נְטִלָּה לֹא יְמוּשׁ מִמְקוֹמוֹ, מוּצָק, בּוֹ נִקְבְּצוּ בָּאוּ
זָרַע וִיסוּד לְכָל דְּבָר, נִפְרָדִים וְשׁוֹנִים גַּם יַחַד.

טָרַם עוֹד יִתֵּן הַטִּיטֵן אֶת אוֹרוֹ לְתַבַּל וּמְלֹאָה;
טָרַם גַּם תַּעֲלֶה פְּבִי לְחַדֵּשׁ תְּלִיפּוֹת קַרְנֵיהָ;

10

טָרַם הָאָרֶץ, נִשְׁוֹאת כְּכֹד מְטִילָה, תְּרַחֵף
תְּלִוּיָה עַל בְּלִימָה בְּאוּרִי; גַּם אֲמַפִּיטְרִיטִי לֹא שִׁלְחָה
עוֹד זְרוּעוֹתֶיהָ לְחַבֵּק יִרְכַּתִּי גְבוּלוֹת הָאָרֶץ.

אֲמַנָּם גַּם אוּרִי וְיָם גַּם אֲדַמַת־יְבֹשֶׁת שֶׁם הָיָה,

15

אֲכַן אֵין עֲמֵדָה בְּאָרֶץ, הַגְּלִיִּים לֹא יִשְׁאוּ תְשׁוּחָה,
תְּהוּ הָאוּרִי אֵין אוֹר; גַּם טָרַם תְּכוּנָתָם נְכוּנָה;

אֶחָד בְּאֶחָד נִפְגְּשׁוּ, וְיַחֲדָה יִלְחַמוּ מִלְּחַמָּתָם,

חֵם — בְּצָרְתוֹ הַקָּרָה, לַח — בְּחַרְבַּב יְבֹשֶׁת,

קֶשֶׁה — בְּרֹךְ, וְהַנְּבֹד בְּאֶשֶׁר כְּבֹד אֵינֶנּוּ;

20

- נד אלהים ביקום היא בוכנה השלום ותבדל
 בין השמים לארץ, בין ארץ ומקנה־המים,
 גם בין השחק הנזר ומצבה האויר, ותוצא
 אותם מערב תהיה: הפרידה ביניהם, אף שכה
 נד אלהים ותקבצם ותכונן ברית־שלום ביניהם. 25
 אש משמים פרצה, אש הדלת־משקל מפפת
 שחקים, ותצל אל מרומי־שיאם — שם אותה לשבת
 כבוד מאש האויר — ויבא וישכן על־ידה;
 עבה מהם האדמה, וכל יסוד עצום וכבד
 בה הוא, ותכרע תחמיה ותשפל לשבת, ונקו 30
 בירכתיים המים וגבול ליבשת הציבו.
 אז אל פלמוני — יהי אשר יהיה, שמו לא נדענו —
 יבא וגזר את כל הקביצה הזאת לגוריה:
 ראשית מעשהו וצנף את האדמה לצנפת
 בדור, למען היותה שוה אל כל עבריה; 35
 יפיץ את מקנה־המים והיו לימים, יקיפו
 רחבי ארצות וסער מתהולל מפה גליהם;
 גם המעינות יפצו, היאורות ואגמי־המים;
 שוטפים הנהרות גם הם, עקלקלות ילפתו ברכיהם
 לש ואל חיק האדמה ישפכו ובלעם עפרה, 40
 לש וצד מרחקי גם זה רחבי־הימים יבאו,
 ישאו שם דכים ולחוף הסלע ינפצו גליהם.
 צוה האל וישתרעו השדות, עמקים העמיקו
 עטפו יערות עליהם והררי־סלעים הגבהו.
 אור השחק אזוריו — שנים ימינה ושנים 45
 שמאלה, ולהט מאד האזור החמשי בתוך.
 כן גם בצנפת הארץ רבת־הכבד הבדילה
 זרוע האל אזוריה ויהיו גם המה ת־שה;
 שמים האזור התיכון משרב, לא ישב שם אדם.

- 50 שָׁלַג יְכֹסֶה הַשָּׁנִים, וְשָׁנִים אֲשֶׁר בֵּינֹתֵיהֶם
 מִזְגוּ קֶרְתָּם וְחָמָם חֶלֶק כְּחֶלֶק גַּם יַחַד.
 יַעֲטֶה אוֹיֵר אֶת כָּל הָאֲזוּרִים, וְהִיָּה מִשְׁקָלוֹ
 כְּבֹד מְאֹד, כְּכֹבֵד הָעֶפֶר מִכְּבֹד הַמַּיִם.
 יִדַּע הָאֵל לְעֶרְפֶּל מְקוֹמוֹ וּמִשְׁכַּן לְעֵבִים,
 דֶּרֶךְ לְקוֹלוֹת וּבִרְקִים כִּי יִתְנוּ חֲתִיתָם בְּאָדָם. 55
 אֲזִי גַם לְרוּחַ וְסֶעַר, מְחוֹלְלֵי שָׂאָה וְקָרָה,
 יֵיעַד אֲרַחֲתָם, לְבִלְתִּי יִפְרָצוּ פֶרֶץ בְּאוֹיֵר,
 כִּי גַם כַּעַת, אִף אִם יִדַּע רוּחַ רוּחַ נְתִיבוֹ,
 אֵךְ בְּדִי־עֶמֶל יַעֲצֵר שֵׁטֶף וְרַמְתָּם, הַשׁוֹאֵף
 לְעֶרוֹץ אֲרָץ וּמְלוֹאָה, כִּי רַבָּה מִשְׁטֶמֶת הָאֲחִים:
 אֲבָרוֹס בּוֹבּוֹלֵי אֲבָרוֹרָה יִשְׁכֵּן וַיֵּט עַד מִמְלַכֶּת
 פָּרַס וּבְנֵי־הָעֶרֶב וְהַרְרֵי בְקָר זֹרַח;
 וְפִיר יִבְקֹשׁ אֶת קֶרְבַּת וְנוֹס וְאֲרָץ נוֹשֶׁקֶת
 קַרְנֵי הַשָּׁמַשׁ בְּבֹאוֹ; יִרְגִּיז בְּרִיאַס הַזּוֹעֵם
 סִקְתִּיָּה וּמִשְׁפָּנוֹת עֵישׁ, וְאִבְסֹתֵר בִּינְרַמְתֵּי תִמְן 65
 יַעֲלֵ נְשִׂאִים וְעַנְן וְהַמְטִיר רְבִיבֵי־נְדָבָה.
 מְרוֹם מִמְעַל לְאוֹיֵר שֵׁם שַׁחֲקֵי־הָאֶתֶר נְטִיּוֹ,
 חֲדָלֵי־הַכֹּבֵד וּשְׁקוּפִים וּטְהוּרִים מִחֲלָאֵת אֲדָמָה.
 כָּכָה יַחֲלֶק הָאֵל וַיִּצַּב לְפָנָי אֶת גְּבוּלוֹתָיו.
 אֲזִי גַם הַמֶּן הַכּוֹכְבִים יִתְפָּרְצוּ מִתַּחַת מִשְׁאֲבֵי
 הַכְּבִיד עֲלֵיהֶם הַתְּהוּ, וְהַבְּרִיקוּ בְּשַׁחַק. וַיִּעַן
 יוֹצֵר הָאֱלֹהִים גַּם נִפְשׁ חַיָּה לְכֹל מְמַשְׁלוֹתָיו:
 אֱלֹהִים וַיִּצַּב הַכּוֹכְבִים וַיְבַלֵּוּ אֶת הַשָּׁמַיִם,
 דְּגֵי קִשְׁקֶשֶׁת נוֹצָצָה יִחַצּוּ הַגְּלִים, וְתִשְׁכֵּן
 חַיַּת־הַשָּׂדֶה בְּאֲרָץ וְעוֹף בְּאוֹיֵר יִתְעוֹפֵף. 75

אֲבָן לֹא הִיָּתָה עוֹד נִפְשׁ זָכָה מְאֹלָה, שׁוֹאֶפֶת
 דַּעַת וְשִׁטְטוֹן בְּכֹל הַחַי אֲשֶׁר עַל הָאֲדָמָה.

אֹז הָאָדָם יוֹדֵד. הַיֵּשׁ כִּי אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים,
 יוֹצֵר תְּבַל וּמְכַוֵּנָהּ, מְזַרֵעַ הָאֱלִים הַצְּמִיחוּ,
 80 אוּ בְאֲדָמָה, אֲשֶׁר מְזוֹרְעוֹת הָאֵתֶר לְקַחָהּ,
 עוֹד עֲקָבוֹת שַׁחַק, אֲחִיָּהּ מִקְדָּם; נִשְׁאָרוּ, - וַיִּקַּח
 עֶפְרָר מִמֶּנָּה בְּן־נִפְתַּת וּבְלוּל בְּמִים וַיִּיצֹר
 אָדָם בְּצֵלֶם הָאֱלִים הַמוֹשְׁלִים בְּתַבְל וּמִלֹּאָה.
 הַשֶּׁפֶל אִם תִּשְׁפִּיל כָּל נֶפֶשׁ רֵאשָׁה וְתַבִּיט לְאָרֶץ,
 85 מְרוֹם יִגְבִּיחַ הָאָדָם רֵאשׁוֹ וְעֵינָיו אֶל נֹכַח
 שַׁחַק תִּשְׁקַפְנָה וְהִיא עַד שִׂיא הַכְּכָבִים מִבְּטָן.
 כָּכָה אֵת אֲדָמַת הַתְּהוֹ, גִּלְמֵם אֵין תֵּאֵר וְהִדְר,
 הַפְּכָה יַד אֲלִים וְתֵהִי תְרַבּוֹת אֲנָשִׁים בְּאָרֶץ.

הִיא בְּרֵאשִׁית דוֹר־זָהָב, אֲשֶׁר בָּאֵין נוֹגֵשׁ, וְטָרֵם אַרְבַּעַת דוֹרוֹת
 מִשְׁפָּט וְחָק יִלְמְדוּהוּ, אֲמוֹנִים וְתֵם שְׁמֵר לְבוֹ.
 שְׁפָטִים בַּל נַעֲשׂוּ עוֹד, אִף טָרֵם עַל לִוְחוֹת נְחוֹשֶׁת
 דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים יִחְרְתוּ, וְטָרֵם יִבְאוּ בְרַעְדָּה
 וּבַר תַּחְנוּנִים לְשׁוֹפֵט, אִף לְשִׁבָּה הָאָרֶץ בָּאֵין מִחְרִיד.
 עוֹד לֹא יִכְרַת הָאָרֶן וְעוֹב אֵת תַּעֲפוֹת הָרִיו
 לְחַתוֹר בְּנִבְכֵי הַגְּלִים אֶל אָרֶץ נְכָרִיָּה, וְטָרֵם
 יִדְעוּ בְּנֵי־אָדָם שְׁפַת־יָמִים זוֹלָתִי חוֹף אָרֶץ־מוֹלָדָת.
 שׁוֹחֹת עֲמֻקּוֹת עוֹד טָרֵם מִזֹּחַ לְעָרִים תִּהְיֶינָה,
 שׁוֹפֵר נְחֻשֶׁת וְחַצוֹצְרַת־מִקְשָׁה לֹא הִיוּ עֲדָנָה,
 אִף לֹא תְרַבּוֹת וְשִׁרְיוֹן; לֹא לְמָדוּ תַכְסִּיסי מְלִחְמָה,
 לְשִׁבוּ לְבַטַח לְאֲמִים וַיִּרְאוּ מְנוּחָה נַעֲמָה.
 עוֹד הָאֲדָמָה לֹא נִשְׁאָה בְּעַל וְלֹא קָרְעוּ סְגוֹר־לְבָבָהּ
 אֵת וּמִחְרָשָׁה, אִף נִתְנָה לְמַכְבִּיר תְּנוּבָתָהּ נְדָבָה.
 חֲסָדוֹ בְּנֵי־אָדָם עֲמַחִיָּה, לֹא עָמְלוּ יָדִים בְּהִמָּה,
 גְּרָגְרִי־שָׂדֶה יִלְקָטוּ, בּוֹלֵ־הָרִים וּפְרִי־דְבַדְבָּנִים,
 יִקְטְפוּ עֲנָבֵי מְלוֹת, הַעוֹלָיִם בֵּין קוֹצֵי הַשִּׁתְּחִים,

או את אגוני האלון, עץ-חמד לו עליון באלים.
 פרח האביב עלים, וירחפו נפירים שאננים,
 רחף וסלסל בכנפם החמה נצני ספיה.
 תחיש גם שדמה לא עבדה ונשאה פרי-תנובה, וצטף
 110 זהב השבליים המלאות ניר, לא הארכו מעניתו;
 ישטפו נהרות חלב או ישאו צוף נקטר הנהרות,
 ישפו אלוני-האטד גם הם עסיסי דבש-זהב.

הורד סטורנוס מחשבי הטרטר וישב על פסאי
 למשל בחבל פיטר, — מאז תורה פסוף הגיע,
 115 מן חין-ערכו מזהב ויקר מנחשת נוצצה.
 גטה פיטר את ידו ויקצר עלומי האביב
 חלק השנה לתקופות, שם מועד לחורף וקיץ,
 בציר המשנה את טעמו ואביב מהיר-הכנפים.
 חרב וחם אז ראשונה הרתיחו האויר, ורגבי
 120 קרה מנשמת-הסער הקרה למוצק דבקי.
 אז גם בית-מושב ראשונה יהיה בארץ — במצרות
 צורים בסבכי יצרות או מלונת-נצרים עבטה.
 צרם אז תורה ראשונה את חפני זרעיה בתלמים
 רפדה האת, ובגני-בקר מסבל העל האנחו.

חלף תור-פסוף גם הוא ויקם דור חדש, נחשתו,
 125 רוח אבירים בלבו ונדיו לו רב במלחמה,
 אכן לא ידע עוד פשע. דור-ברזל אז קם באחרונה.
 נקבצו באו גם יחד כל חטא וכל עון פליליה:
 תמו אמונים מארץ וישר ותמת-ענוים,
 130 תחתם יבאו וירשו מקומם אף מרמה ורשע,
 חמס ונבל-בליצל ואהבת בצע-מעשקות.
 יורדי-הים מפרשיהם צררו בכנפי-הרוח,

- טַרְס יְדַעוּהוּ עַד־הַנְּהָ, וְאַרְן מִתְעַרָה בְּהָרִים
 בְּרַד מִמְרוֹמָיו, יִלְפַת בְּרַכּוֹ בֵּין גְּלִי־מְרַחֲקִים.
 135 שְׂדֵמָה, זֹו הֵיְתָה נִחַלַת כְּל־אָדָם, בְּשִׁמְשׁ וְאֹויר,
 נָטָה עֲלֶיהָ הַמּוֹדֵד אֶת קוֹו וַיַּצַּב גְּבוּלֶיהָ.
 כִּי עוֹד לֹא יֵאמֵר הָאָדָם, כִּי יִדְרֵשׁ מִחִיק הָאָדָמָה
 תְּרוּמַת תְּנוּבָתָהּ וּפְרִיָה לְמַכְבִּיר, אִזּוּ יִקְרַע סְגוֹר־לְבָבָהּ,
 הֶלֶךְ וְהַצֵּמֵק שְׂאֵלָהּ, עַד יִרְכַּמְתִּי אֶרֶץ־רְפָאִים,
 140 לְחַפֵּר מִטְמוֹנִים הַחֲבָאוּ וְאוֹצְרוֹת, מִכְּאוּבִים אֲתֵרִיתֶם.
 יֵאָתֶה בְּרוֹזֵל מִשְׁפַּל וְזָהָב קוֹבַע־נִמְשׁוֹת,
 אֲתֵם־מִלְחָמָה הַעֲשֵׂה בְשֵׁנִיהֶם גַּם יַחַד מִלְּאֲכָתָהּ,
 וְרוֹעָה תִּמּוֹצָה בָדָם וּבְצִלְצִלֵי־נֶשֶׁק רוֹעֵשֶׁת.
 תִּמְסֵ הָאֶרֶץ מִלְּאָה: קָם אִישׁ עַל רַעְהוּ בְּאֵהָל,
 145 תִּתֵן עַל חוֹתָנוּ יִתְגַּבֵּר, גַּם אֶהְבַּת אַחִים נַעֲדָרָה.
 אִישׁ בְּחֵרֵשׁ רַעְהוּ עַל אֲשֶׁתּוֹ וְאִשָּׁה עַל בַּעַל־נְעוּרֶיהָ,
 תִּמְסֹךְ הָאֵם הַחֲרוֹגָת סֶף־רַעַל וְדָרְשׁוּ הַבָּנִים
 אֶל הַיְדַעוֹנִים, עַל מִסְפַּר שָׁנוֹת אָבוֹתֵיהֶם יִשְׁאַלּוּ.
 כָּרַע גַּם נֶפֶל הַצֹּדֵק, אִזּוּ תִקּוּם הַעֲלָמָה אֶסְטֵרִיאָה,
 150 שְׁרִיבַת הָאֵלִים בְּאֶרֶץ, וְעֲלֵתָה מֵעֵמֶק הַדְּמִים.

הטיטנים,

- אֲכֵן כְּבָר אַרְבַּ הַשֵּׁד גַּם לְשִׁפְרִיר מְרוֹמֵי הָאֶתֶר.
 קָמוּ טִיטְנִים לְכָרִיעַ מִמְלַכַת הָאֵלִים בְּשִׁחָקִים,
 הָרִים עַל הָרִים הִרְכִּיבוּ וּגְבַעוֹת עַד שִׂיא הַפּוֹכְבִים.
 אִזּוּ אֶל־הָאֵלִים נִאֲדָרִי־בַכַּח תַּח־בְּרַקְיוּ יִשְׁלַח,
 155 יִרְעִישׁ אוֹלִימְפּוֹס וְהַדְּף הַר פְּלִיוֹס מִבְּמַתִּי הָאוֹסָה.
 נִפְלוּ הַתְּגוֹלָלוּ טִיטְנִים אֶל תַּחַת מִשׁוֹאוֹת הַרְיָהִם,
 דְּמִיָהֶם כְּנָהָר הַתְּפָרְצוּ וַיִּכְסּוּ פָנָי אֲמָם אָדָמָה.
 תִּמְלָה עֲלֵיהֶם הָאֵם, בַּל וְכָרַם מֵאֶרֶץ יִבְחַד,
 נִפְחָה נִשְׁמָה וְחַיִּים בְּדְמִיָהֶם הַחֲמִים וְתִשְׁוֶה
 160 אֲלֵם בְּנֵי־אָדָם לְהִמָּה. אֶף הָיוּ גַם הֵם בְּגִי־מְרַעִים,

וּדִים מִנְאֲצִירֵי אֵל וְשׂוֹאֲפֵי דָמִים וְרָצַח:
עֲנֵתָהּ הַפֶּרֶת פְּגִיחָם לֹא כַחֲשָׁה, כִּי דָמִים מְקוֹרָם.

בֶּן סְטוֹרְנוֹס אֵף רָאָה הַדְּבָר מְבֹבְלוֹ בְּמְרוֹמִים, טוֹר הָאֵלִים

נֶאֱנַח קָשָׁה, אֵף זָכַר תּוֹעֵבָה חֲדָשָׁה נַעֲשֶׂתָה,
תּוֹעֵבַת מִשְׁתָּה לְיִקְאוֹן, עוֹד טָרַם יְדַעִיָה הָאֵלִים. 165
אִז אֵשׁ חֲמָתוֹ תִּתְלַקַּח, חֲמַת־אֵף יִפְיטֵר, וַיִּקְרָא
אֶת מְתִי־סוֹדוֹ הָאֵלִים, יִמְהַרוּ, לֹא יִתְמַהֲמָהוּ.

יִשְׁנוּ בְּמְרוֹמִים נְתִיב וּבְזֶף הַרְקִיעַ יִרְאָה,
שְׁמוֹ נְתִיב־חֲלֵב יִקְרָא, כִּי צַח הוּא מִלְּבַנְת־הַזֶּהָר:
שֵׁם לְבַנְי־אֵלִים מְסֻלָּה אֵל דְּבִיר אֱלֹהֵי־הַחַזְזוֹזִים. 170
יְמִין וְשְׂמֹאל שֵׁם יִתְנוֹסְסוּ וְבוֹלֵי הָאֵלִים הַגְּדוֹלִים,
פְּתוּחִים לְרוּחָהּ וּמְלֵאִים הַמוֹנִים, לְשִׁכְנָם יְדַרְשׁוּ;
דַּלַּת הָאֵלִים מְסַבֵּיב זְעִיר שֵׁם זְעִיר שֵׁם יִשְׁכְּנוּ;
שֵׁם גַּם אֲדִירֵי הַשַּׁחַק וְקִצְיָנוּ עַל־גְּפֵי מְרוֹמִים
בְּנוּ בְּתִיחָם. אָכֵן נוֹרָא הַמְּקוֹם וְאִין זֶה – 175
אֲרֵהִיב וְאִמֵּר – כִּי אִם גְּבַעַת פְּלִטְיוֹן לָאֵלִים.

אוּו הָאֵלִים לָהֶם אוֹלִים־שֵׁשׁ בְּיַרְכְּתֵי הַהֵיכָל,
נִשְׁעָן עַל מַטֵּה־הַשֵּׁן יוֹפִיעַ בְּרֵאשׁ שֵׁם יִפְיטֵר,
רֵאשׁוּ יִנִּיעַ וְרָצְדוּ קְבוּצוֹת־תְּלַמְלֵיו, וְאִתָּם
יִרְגְּזוּ מוֹסְדוֹת הָאֲרָץ, הַיָּם וְכָל צְבָא־הַשָּׁמַיִם. 180
אֲחַר יִפְתַּח אֵל שְׁפָתָיו וְדַבֵּר בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה:

„אִז בְּהַתְּקוֹמָם טִיטְנִים, צַפְעוֹנִים רַגְלֵיהֶם, אֵף הָדָר

מֵאוֹת יְדִיהֶם וְלִלְכֹד אֶת כֶּסֶם הַשָּׁמַיִם הַעֲפִילוּ,
רַגְזוּ לֹא יַדַע לְבָבִי כִּרְגֹז זֶה־עֲמָהּ בְּאֵנִי.

כִּי אִם אֲכַזְרִי וְנוֹרָא אִז הָיָה צְרַנְגוּ, אֵף הָיָה 185

אחת משפחתו ואחת העדה, התגרו מלחמה.
 עמה פי אקום, ואבדה תבל ומלוואה עד אפסי
 נמים רחוקים, בשאון שם ישא משבריו גראוס.
 הוי פלגי שחת, מפפים בעמקי תחתיות! נשבעתי,
 רבות נסיתי ואחיל, אף כלה נחרצה מאמי, — 190
 התז הפצע, פן אתו הגויה גם כלה תספה!
 אלי-תחתיות הן יש, אלי-הכפר, בהם נימפות,
 פכנים, סטירים וקהל סלונים השוכנים בהרים.
 טרם לשבת בשחקי-הרם אחר כבוד לקהנום,
 ישבו למצער שאננים בארץ נחלתם מתחת. 195
 אכן, הוי שימו אל לבכם, היש כי ישבו לבטח,
 אם גם עלי, ירה-ברקים ומושל באלי-שמים,
 חרש מזמות ליקאון איש-דמים, זה שמו עלי ארץ".

נרגשו המו האלים ושפטים בהמתם ידרשו,
 שפטים לראש בן-המרי. ככה התרגשו לאמים, 200
 אחזה שער גם תבל ומלוואה לשמועת-בזהות,
 עת צדת זדים התקוממה לשלח יד-רשע בנפש
 קיסר ולהאביד שם וזכר לרומא בארץ.
 אהבת-אמון רעיף אם נעמה לך אז, אבגוסטוס,
 פן ליפטר אמוני אליו נעמו. אז יתן 205
 אות ותקם לדממה סערת רוחם, נדמו
 קולות השאון, מפני גאון יפיטר, בפתחו
 שנית שפתותיו, וככה ישא אליהם נאמו:

„אל-נא תרגזו: כבר נשא העול את מוסר-עונו. 210
 עתה דעו-נא, מה פעל האיש ותוכחתו מאתי.
 וצקת-חמס מארץ הגיצה אונינו, ואמר,
 אף דבת-שקר שמענו, וארד ממרומי אולימפוס.

- 215 מראה אנשים לא-אל לִי שְׁמַתִּי וְאֲשׁוּט בְּאַרְץ.
תִּקְצַר הָעֵת לִי מִסְפּוֹר הַשָּׁד וְהֶאֱנֹן מְצֵאתִי,
רְבוּ אֵף גָּבְרוּ מְאֹד גַּם מִן הַשְּׁמוּעָה שְׁמַעֲנִי.
הַרְרֵי מִנְעִים יִבְרָתִי, רִבֵּץ בְּגִי-שִׁחַן, קִילְגִי.
גַּם הֵר לִיקָאוֹס, הֶרֶקְרַח, יַעְרוֹת־אֲרֹן פְּסוּהוּ.
אִז קָרִית אַרְקֵס אֲבוֹאָה וְאֶפֶן אֶל אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ.
נְטָה הַיּוֹם וַיְהִי הַנְּשֹׁף וַתֵּרֵד אֲפֵלָה.
- 220 אוֹתִי נְתַתִּי, כִּי אֶל בָּא לְשֹׁכֵן בְּתוֹכְכֶם, וַיִּקְדוּ
בְּאֵי הַבַּיִת. אִז יִלְעַג לִיקָאוֹן לְמַכְבְּדֵי אֵלֵה.
„הִבֵּה - יִתְקַלֵּס - אֲנִסָּה, אִם אֲמַנֵּם אֶל שׁוֹכֵן אֲתָנוּ
אוּ בְּתַמּוּתָהּ, אֵף אֲשִׁים אוֹת לִי וְאֲדַע דְּבַר־אָמַת.”
אָמַר בְּלָבוּ הַזֶּה: עֵת תִּפְלֵ תַרְדְּמָה עַל עֵינַי,
יָקוּם עָלַי לְהַרְגֵנִי, - כֹּה בָחוּן יִבְחֹן הַדְּבָר.
- 225 אֲכֵן לֹא יֵאמַר עוֹד דֵּי, וְאֵתוּ מַעַם הַמּוֹלֹסִים
אִישׁ לְעַרְבוֹן שְׁלוֹחַ - וַיָּקָם וַיִּכּוּ בְחָרֵב.
רוֹעֲדִים עוֹד כֹּל יִצְוִרְיוּ, וַיִּבְשַׁל בְּסִיר הַרוֹתַחַת
חֲצִיִּים, וַיִּתְרַם לוֹ יִצְלָה בְּאֵשׁ עַל הָאֵחַ הַמְּבַעֲרֵת.
אֵף אֵת מְטַעֲמֵיו לְשִׁלְתָּן גִּישׁ - וְאֲשַׁלָּה אֵת בְּרָקִי,
- 230 בְּרַק מְפוֹצֵץ, וְהִקָּה הַבַּיִת עַל יוֹשְׁבָיו בְּגִי־מְרִי.
נִדְהָם לִיקָאוֹן וְנָס עַל נַפְשׁוֹ הַשְּׂדָה, שֵׁם יִנְהַק,
יִילִיף, אֵף דְּבַר יִנְסָה, אֵף נַעֲתָקוּ מַלְיִים מֵאֵתוּ.
פִּיהוּ כְּמִשְׁחַר לְטָרֵף, וְנַפְשׁוֹ, הַצְּמֵאָה לְרַצַּח,
מְרַבֵּץ עֲדָרִים תְּבַקֵּשׁ, אֵף יִשִּׁישׁ אִם דָּמִים יִרִינֵו.
- 235 הָיוּ שְׁמֵלוֹתָיו לְצִמְרָ שְׁעִיר וַיִּדְּיוּ - כְּרַעֲיִם,
כִּלּוֹ כּוֹאֵב מְרָאֵהוּ, אֵף נוֹדְעוּ עֲקֹבוֹתָיו מִקָּדָם:
שִׁיבָה בְּשַׁעְרוֹת עוֹרוֹ וְעוֹזוֹת יִפִּיקוּ הַפְּנִים,
עֵינָיו כִּידוּדֵי־הָאֵשׁ וְזַעַם וְזַעֲף מְרָאֵהוּ.
הַשֵּׁם הַבַּיִת הָאֶחָד, אֲכֵן לֹא אֶחָד הַבַּיִת
- 240 חָטָא שְׂאוֹל, - וְאֵרִינִיס מִמֵּאֲרַת מוֹשְׁלֵת בְּאַרְץ

כְּמוֹ עֲשֵׂה חֲזֵה הָאָדָם אֶת רָשָׁע. אֲךָ בָּא יוֹם פְּקוּדָתִי
לְפָקוּד עַל כָּל מַעֲלָלָיו, כִּי כָּלָה נְחֻרְצָה מֵאֵתִי!"

הסבול

יִשְׁרָה בְּעֵינֵי הָאֱלִים עֲצַת יִפְיִטֵר וְאָמֵן

245 יַעֲנֵנו אַחֲרָיו וְהֵאָץ יֵאִיצוּ בְּאֵל הַמִּתְעַבֵּר.

אָכֵן עַל אֲבִדוֹן הָאָדָם נִפְשָׁם דּוֹאֲבָת וְשֹׂאֵל
יִשְׂאֲלוּ בְּחֵדוֹ: מַה יִּהְיֶה לְאַרְץ, כִּי תִשָּׁם מֵאָדָם?
מִי עוֹד לְאֱלִים נְקֻטִיר לְבוֹנֵה? אִם אָמְנָם הָאָרֶץ
מִרְמָס לְפָרִיצֵי-חַיּוֹת תִּנְתֵּן וְהִיתָה לְבָעַר?
250 רִוְחָם הֲרַגְזוּ יִפְיִטֵר יִשְׁבִּיחַ וְאָמַר, כִּי דָאָג
יִדְאָג לְכָל וְכִי יִפְלִיא אוֹתוֹתָיו וּבְרָא דוֹר חֲדָשׁ,
וְרַע אֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יִדְמָה לְאָדָם מִקֵּדָם.

אִז אֵלֵי-הָאֱלִים יִכּוֹנֵן אֶת חֲצִיו לְשִׁלַּח בְּאַרְץ,

אָכֵן בָּא פַחַד בְּלִבּוֹ, פֶּן יֵאֲחַז הַלְּהַב בְּשִׁפְרִיר

255 שְׁחֻקֵי-הָרֶם וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת צִיר תִּבְלֵ תִלְהַט.

יִזְכֹּר הָאֵל גַּם חֲזוֹן-עֲתִידוֹת בְּסֵפֶר הַחַיִּים:

יְבֹא יוֹם פְּקוּדָה וְלִהְטֶה אֵשׁ נְאוֹת-אַרְץ וְנִמִּים,

יִצַּת גַּם זְבוּל הַשָּׁמַיִם, וּמוֹסְדוֹת הָאָרֶץ יִמוּטוּן.

בְּרָקִיו, זֶו כּוֹנֵנוּ תְּרַשִׁי-קַקְלָפִים, אִז יִשְׁלַח מִפְּנֵיו,

260 יִבְחַר לֹו שְׁפָטִים אַחֲרִים – הַמּוֹן שְׁפַעַת מִים לְשַׁחַת

בְּחֵד אֶת כָּל הַיְקוּם, מִטְרוֹת-עוֹז מֵאַרְבוֹת שָׁמַיִם.

יְקוּם וְשָׁם אֶת אֲקוּלוֹ בְּמִשְׁמֵר בְּמַעְרוֹת אֵאוּלוֹס

גַּם אֶת כָּל רוּחַ נוֹשֶׁבֶת, בַּל תִּפְיֵץ הָעֵצִים, וַיִּשְׁלַח

נוֹטוֹס לְחַפְשֵׁי. בִּיעֶף יִפְרֹץ נוֹטוֹס וּכְנַפָּיו תִּרְצַפְּנָה,

265 צִלְיֵי-צִרְפָּל נְקֻדְרוּ אֶת פְּנֵיו, פְּנֵי אֵימָה וּמְגוֹר;

יִקְנוּ כְּבֹד-גֹּשֶׁם, וּפְלָגִים מִשְׁעָרוֹת הַשַּׁיְבָה יִזְרְמוּ.

מִצַּחוֹ מְעוֹנֵי צַנְגִּים וְשׁוֹלָיו יִרְצִיפוּ רְבִיבִים.

- ישלח את זרועו והכה במפלישי-עבים — אז ירעים
 רעם בגלגל וזרמם הסוחף שמים ימטירו.
 270 אירים, הציר ליונה, מעדה שלל-רקמתים,
 תצור לה מים ונשאה משקה לפי הענגים.
 תצע לארץ הקמה ונכובו תקוות האכר,
 יאבדו להבל והיו לאל ירחי עמל ועצב.
- אכן לא מצא עוד דיו פיטר בשמיו, אז אחיו
 275 לובש-התכלת את גליו יביא לעזרה, ימהר
 נקהיל את אל-הנהרות, ואף אל היכלו יבואו,
 יפנה אליהם ואמר: „לא עת היא להכביר במלים,
 אכן זאת עתה עשו: יתפרץ מעינכם החוצה,
 פתחו בתיכם וגלו את אבני-הסגור מאפיקי
 280 נהרותיכם, ושטפו פרץ ושטף באין-מצור.“
 שפעו האלים ויחד יחישו ופתחו לרוחה
 מעינות הנהרות ושטפו קלי-המרוץ הימה.
 קם גם נפטויגוס ויך הארץ בקלשון. התפוררה
 פתאם הארץ ותפלג לשטף המים תעלזות.
 285 פרץ התפרצו הנהרות ויסחפו אחו ושדמה,
 יגרפו קמה ושית, עשתרות-צאן ובגיי-אדם,
 בתיים ומקדשי-אל יחד עם פסילי תרמיהם.
 גם אם ימלט מהרס אחד הבתים ועמד
 הכן על בנו, על גגו יהמו יחמרו גלים;
 290 שחו גם מגדלי-רם ושטף מצולתה יכסם.
- שדד כל גבול, לא עוד יפריד בין מים וארץ-בבשת,
 הנה אף גם על אפסיים, אין חק לו, אין חוף לו מסביב.
 יש פי ימלט לו איש בגבעה ובסירת-הדוּגה
 יתע משנהו במקום האריכו מענייתם החורשים.
 295 יש וישוטו ותנעה סירתם בקמה או בית

נופל ותרוה, בסבף צמרתה דגייגים נאחוו.
 עגן פי תשליף אגיה ונפל באחו, וירכה,
 ירף-גבנונים, תבוסס גפן-אדרת נסחפה.
 שם במקום גדיות נחמדות לחכו עשב ירקרק,
 300 ילדי-התחש משחתי-המראה ינוחו ירצו.
 עצמות-הים תשוממנה לבתים, לחרשות, לקריות,
 יחצו הגלים; בסבכי היצר יקננו דלפינים,
 שם בין עפאים יטפסו, ורעד תחמיהם האלון.
 ישחה זאב בין רחלים ונשא הזרם אריות,
 305 ישא נמרים; אין מועיל לחזיר בשניו כבדקים,
 הנם גם רגלי הצבי, כי טבעו במים ודונים.
 צפור נודדת לשוא אף תתע ותבקש מגות,
 תשפיל כנפיה עיפות ונפלה אין-אונים הימה.
 יוצף הים ולא ידע מעצור לרוחו וכסה
 גבעות, ושצף הגלים על במתי הרים יתגצע.
 היתה כל נפש לטרף גלי התהום, ואם יהיה
 לרד ונפל גם הוא בין חללי רעב וכפן.

בין אאונה וחבל האטי שדות פוקים ישטרעו, דיקליון ופירה.
 ארץ פוריה מאז, אף באו כפתע הגלים,
 שדרו אצרתה ותהי למפרץ הים המתגצע.
 315 שם הר פרנסוס יתנוסס ונשא שגי ראשי גבעותיו
 עד השמים ויחצו כתפיו את חשרת העצים.
 הנה, משוט באניה קלה בין גלים, יכסו
 ארץ ומלואה מסביב, באו דיקליון ואשתו
 תפלה לנימפות ההרים נשאו ברגש, לאלים
 320 שוכגי ההר ולתמים, חונה עתידות באורים.
 הנה דיקליון איש תם וישר-הלבב אין כמהו,
 אין גם כפירה בארץ אשה יראת-האלים.

- רָאָה יִפְיֹטֵר, כִּי אֲנִי־מִיָּמִים פְּנִי־תִבֵּל יִכְסוּ,
 325 וּמִרְבּוֹת אָדָם אִישׁ אֶחָד אֶף נִשְׂאָר לְפִלְטָה,
 אַחַת הָאִשָּׁה גַם הִיא מִרְבּוֹת לְפִלְטָה נִשְׂאָרָה,
 שְׁנֵיהֶם נִקְיִים מִחַטָּא וְיִרְאִי הָאֱלֹהִים גַּם שְׁנֵיהֶם, —
 הַפִּיץ הָעֵבִים אֶף שֶׁלַח בָּהֶם אֶת אֲקוּלָּו לְגִרְשָׁם,
 גְּלָה פְּנֵי שָׁמְיו לְאַרְץ וּשְׁחָקִים הִבִּיטוּ פְּנֵי־תִבֵּל
 330 עֲמַד מִזְעָפוֹ הַיָּם, וּמוֹשֵׁל בְּגֵאוֹת הַגְּלִילִים
 יִשְׁלַח מִפְּנֵיו אֶת נִשְׁקוֹ שֶׁל־שֶׁה־שְׁנֵי־יָם, וְדַמְמָה
 תְּהִי עַל הַיָּםִים. אֲזִי יִקְרָא לְטָרִיטוֹן וְעֲלָה מִמְצוּלָה,
 תְּהַלֵּת לְבוֹשׁוֹ וּבְנֵי שְׁבָלוֹלִים יִכְסוּ הַשָּׁכֶם.
 יִקְרָא הָאֵל וְצוּהוּ לְתַקַּע בְּקוֹנֵכָה הוֹמִיָה
 335 תְּרוּעָה לְמַסַּע הַגְּלִילִים וְלִהְשִׁיב הַיָּם אַחֲרֵי־נִיתָ.
 יִקַּח אֲזִי טָרִיטוֹן שׁוֹפְרוֹ, סוֹחֶרֶת־הַשְּׁבָלוֹל הַעוֹלָה
 עֲלָה וְרַחֲב, אֲשֶׁר אִם בְּטַבּוֹר הַיָּם בָּהּ יִתְקַע,
 תִּקְרַף הַתְּרוּעָה שְׁתֵּי גְדוֹתָיו מִמְזוֹרַח הַשָּׁמֶשׁ עַד בָּאוּ.
 לַחֹת שְׁפָתֵי הָאֵל מְרַסִּיסֵי הַזָּקֵן וְהִיָּה
 340 אֶף בְּשׁוֹפְרֶת תִּזְעָנָה לְתַקַּע וְלִהְשִׁיב הַיָּםִים —
 צִלְלָה הַתְּרוּעָה וַיִּלְךְ שְׁמָעָה בְּנִלְיִים רְחוֹקִים,
 גְּלִי יִבְשֶׁת וְיָם וְהַמּוֹתֶם וּגְאוֹנֶם הַשְּׂבִיחָה.
 קָלוּ הַיָּםִים וּנְרָאוּ רְאֵשֵׁי הַהָרִים וְעָלוּ
 חֲפֵי הַיָּם וּמְלֵא אֶפְיָקִיהֶם הַנְּהָרוֹת יְזוּמוּ.
 345 רַחֲבֵי אֶרֶץ יִגְלוּ מִתַּחַת הַיָּםִים כִּי דָלוּ,
 גַּם הַיַּעַר, זֶה נִתְבָּא יָמִים פְּבִירִים, יִגְבִּיֶה
 רֵאשׁוֹ וְהוֹצִיא לְחַפְשֵׁי עֲנָפוֹ מִכְסֵי־הַרְפָּשׁ.

- חֲדָשׁוּ פְּנֵי־תִבֵּל. וַיְהִי כִּי רָאָה דִּיקְלִיוֹן הָאֶרֶץ
 בְּדָד יוֹשְׁבֵת שׁוֹמְמָה וְדַמְמָה רוֹבֶצֶת מִסְבִּיב,
 350 גִּזְלוּ דְמָעוֹת מִצִּינָיו וּלְאִשְׁתּוֹ אֲמָרִים יִבִּיעַ:
 הוּא הַשְּׂרִידָה בְּאֶרֶץ, אַחֲזִיתִי וְאִשְׁתׁ גְּעוּרִי

- יחד מִקֶּבֶת בּוֹר אָחַד גָּקְרַנּוּ וַיַּחַד בְּאַהֲבָה
 בְּרִית־נְעוּרֵינוּ קִשְׁרָתָנוּ וְעֵתָהּ — הַשֵּׁד וְהַשֶּׁבֶר |
 נִחְנוּ רַק נִחְנוּ הַשָּׁנִים יוֹשְׁבֵי תֵבֶל הַנָּנוּ, —
 355 בָּלַע הַיָּם אֶת הַכֹּל מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ.
 אַף גַּם אָנְחָנוּ עוֹד תְּלוּאִים חַיֵּינוּ מִנְגֵד וְטָרַם
 שָׁלוֹ נִדְעָה, כִּי עוֹד יִרְגִּיזוּ הָעֵבִים רוּחָנוּ.
 הוּי, לֹו נִחְלַצְתָּ מִקְלִיּוֹן רַק אֶת וְאִין אֲנִי אֶתָּךְ,
 מַה הַשְׁתוֹחֲחָה עֵתָהּ נִפְשָׁךְ צוּיבָה! מַה פָּחַד
 360 לְבָךְ וְרָגַז בְּקִרְבֶּךָ וְאִין לָךְ מִנַּחֵם בְּצָרָה!
 כִּי אֲנִי הֵן נִשְׁבַּעְתִּי, לֹו שְׁטָף שְׁטַפְתָּךְ שְׁבִלְתָּ,
 אֲו גַם אֲנִכִּי אֲחִירֶךָ הִלְכְתִּי וְאָרַד מִצוּלָה!
 הוּי, מִי יִתְנַנֵּי כְּאֲבִי בּוֹרָא נִשְׁמוֹת, כִּי עֵתָהּ
 חַיִּים נִפְחַתִּי בְּאַף הָאֲדָמָה — וְחַיּוֹ בְּנֵי־אָדָם!
 365 אֲכֵן כֹּה יַעֲזֵ הָאֵל וּמִי יִשִּׁיבֵנוּ: הֵיִינוּ
 פְּלִטַת בְּנֵי־תְמוֹתָהּ רַק שְׁנֵינוּ וַיִּשְׁאֲרִית הָאָדָם בְּאַרְץ!

- בְּכַה יִדְבֵר וַיִּכְבוּ שְׁנֵיהֶם. אֲו נוֹעֲצוּ יַחַד
 לְשֵׂאת תְּפִלָּתָם לְאֵל הַשָּׁמַיִם וְלִשְׂאוֹל בְּאוּרִים.
 מַהֲר וַיִּמְהָרוּ לְכַתֵּם וּבָאוּ אֵל נְהַר הַקְּפִיסוּס,
 370 נִגְרָשׁוּ, דְּלוּחִים עוֹד מִיָּמֹו, אַף שָׁבוּ אֵל גְּבוּלָם מִקָּדָם —
 יִשְׁאַבוּ שָׁם מִן הַמַּיִם וַיִּזְקֹוּם עַל רֵאשָׁם וַיַּחֲטְאוּ
 כְּסוּתָם, וְאַחַר יָרִימוּ פַעֲמֵיהֶם וְהִלְכוּ אֵל מִקְדָּשׁ
 תְּמִיס. נִגְלָתָהּ כִּפְתּוֹ הַרְמָה, וְאוֹזֵב מִגְּאֵל
 כֶּסֶה פְּנֵיהָ, אַף נִדְעָכָה אֵשׁ הַמְּזַבֵּחַ הַשָּׁמַיִם.
 375 הִנֵּה אֵל מַעֲלוֹת הַהִיכָל קָרְבוּ וַיִּפְּלוּ עַל אַפְּיָם
 אֲרֻצָּה וְאֲבִנֵי־הַקֶּדֶשׁ יִנְשְׁקוּ בִּירְאָה וְרָגַשׁ.
 „הוּי, אִם יֵשׁ כִּי יַעֲתָרוּ — קָרְאוּ דִּיקְלִיּוֹן וְאַשְׁתּוּ —
 אֵלִים לְתַחֲנִת קוֹרְאֵיהֶם, יִנְחָמוּ וְשָׁב חֲרוֹן־אַפָּם, —

380 גַּלְי נָא, תְּמִיס, אֲזַנִּיגוּ, בְּמָה יוֹשַׁע הָאָדָם,
אֶף, רַב־תְּחִסָּד, הַחִישִׁי עֲזֹרָתְךָ לְתַבֵּל הַנְּשָׁמָה וְ!

נִגְעוּ הַדְּבָרִים עַד לֵב הָאֱלֹהִים וְתַתֵּן אֶת דְּבָרָה:
עֲזֹבוּ הַהִיכָל, רֵאשִׁיכֶם פֶּסוּ וּפְתַחוּ חַגוֹרְכֶם,
עֲצָמוֹת הַוִּרְתְּכֶם הַגְּדוּלָה אַחֲרֵי גּוֹכֶם הַשְּׁלִיכוּ.

385 נִבְעַתוּ שְׂנֵיהֶם, נְדַמוּ. אִזּוּ פִירָה הַדְּמָמָה תִּפְרִיעַ,
קוֹלָה תִּחַנֵּן לְאֱלֹהִים וּסְלִיחָה תִּבְקַשׁ, כִּי מֵרְתָה,
מֵאַנְהָ שְׁמֹר פְּקוּדֶיהָ, אֲכֹן הַיַּעֲרֹב לְבָהּ

הַשְּׁלֶךְ אֶת עֲצָמוֹת הַוִּרְתָּה וְהַכְּלֵם אֶת צֵלָה בַּקְּבָר ?
עוֹד דְּבַר הָאֱלֹהִים עַל לְשׁוֹנֶם וְהִגּוּ בּוֹ יַחְדָּו לְרַגְעִים,
הִגִּה וְחָלַר אֶת דְּבָרֵי הַחֲזוֹן הַחֲתוּמִים וּסְתוּמִים.
אִזּוּ עַל לֵב אֲשֶׁתּוֹ יִדְבַר בֶּן־פְּרוּמְתָאוּס וְאָמַר:

390 „רוּחִי אִם נִכּוֹן בְּקֶרְבִי וַיִּחַזֶּה־לִּי לְבִי נִכְחוֹת,
טְהוּרוֹת הֵן אִמְרוֹת הַחֲזוֹן, טְהוּרוֹת לֹא יַעֲצוּ אֲנִי:
כִּי הָאֲדָמָה – אֲמַנּוּ הַגְּדוּלָה, וְאַבְנֵי הַשֶּׁדֶה
הֵן עֲצָמוֹתֶיהָ, כִּי יָדוֹת אֲבָנִים צְנוּנוֹת הַחֲזוֹן“.

395 יִשְׂרוּ בְּעֵינֵי טֵיטְנִיָּה פְתָרוֹנֵי דִיקְלִיּוֹן, אֶף לְבָהּ

עוֹד יִסְתַּנֵּה בְשִׁפְקָהּ, כִּי זָרִים נִשְׁגָּבִים מִשְׂנֵיהֶם
דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים, אֵין אֲמוּן בְּלִבָּם. אֶף מָה מֵהֶם יִהְיֶה ?
יַחַד אִזּוּ יֵצְאוּ, כִּסּוֹ הָרֹאשׁ וְחַגְרָתָם יִפְתְּחוּ,
אֶף לְאַחֲרֵיהֶם, כְּמַצּוֹה, אַבְנֵי־אֲדָמָה יִשְׁלִיכוּ.

400 פְתָאם – מִי יֵאֱמִין לְשִׁמוּעָה לִוְלֵי הַדּוֹרוֹת מִקֶּדֶם
יִתְנוּ עֲדֵיהֶם ? – הַתְּמוֹגָה מְטִיל־הָאֲבָנִים הַמוֹצֵק,
הַלֶּךְ קַפְאוֹנֵן וְרַף וְתֹאֵר וְדָמוֹת לָמוֹ יִהְיוּ.
הַלֶּךְ וְנִמְקַ תְּלַכְנָה, וְכַהֲמֵס רִגְבֵיהֶן וְרַבּוּ,
הַלֶּךְ גַּם דְּמוֹתֵן הַכֶּהָה הַלֶּךְ וְאוֹר, וְכִמּוֹ מִרְאֵה

- 405 אדם מראיהו, ווי כגלם השיש בהחל
 חרש מלאכתו, כפסל בטרם עצבהו היוצר
 הויה יד-פלאיט באבן ורגבי העפר, פי רפים
 הנם ולחים, ויהיו - למפלי הבשר בגויה,
 תלמיש-האנו, החזק ומוצק - לעצם בבשר,
 410 גידי האבן גם הם - לעורקים בגוית האדם.
 מהרה קמה עצת האלים, ובהשליך הגבר
 גלמי האבן והיה צלם זכר להמה,
 ומאבנים השליכה האשה - נקבה נבראה.
 לכן גם מוצק וחזק זרע האדם ועשוי
 415 הוא לבלי חת, לא ינבר אותותיו, פי אבן מקורו.

- יתר כל חיה ועוף מעופף ילדה הארץ,
 אחרי יחמתה להב השמש ויחם לשדה:
 תבועה האש את מי האגמים וצבה הרפש,
 אז גם יהעוררו ורעי החיים המפריים בקרב
 420 חיק האדמה, מלשד הורתם יינקו וגדלו
 הרף וגדל ודמות ישויה להם למיניהם.
 ככה החורש גם הוא, את גילוס ושבעת נחליו
 ישקו השדמות ושבו אל חיק אפיקיהם ויחם
 שמש-השחקים הלוחט משמגי הרפש, - אז מצא
 425 ימצא בין מגרפות אתו תרבות רמשים ושרץ.
 ישנם והם אף נולדו ורמשו מתוף האדמה,
 ישנם - עוד טרם נכוננו יצורי גלמיהם, והיה
 חלק הגויה - נשמה בקרבה ויתרה צדנה
 רגבי אדמה, אשר אין חיים ורוח בהמה.
 430 לח וחם פי יתתברו יחדו כחק - והזריעו
 זרע וילדו מהם כל תולדות החיים בארץ.
 אמנם מלחמה לאש במים, אף חרב ולח -

- יוצרי הכל הם, ויפן השלום בצאצאיהם.
 ככה גם אדמת־הבץ, בינמה מחם ומשרב,
 רצפו שחקי־הרם כעבור שוט־המבול, ותוצא 435
 חיה ועוף למיניהם, אשר לא יספרו, ותחדש
 צלמם ודמותם כקדם או בראה חדשות לא היו.
 אז – ואם הנה למורת־רוחה הדבר – גם אותך,
 פתון, נחש־הענק, הארץ חוללה; הקיפו
 מטות בדיק ההרים ומגור לאדם היית. 440
 אל חמוש־קשת הצמיתך – אשר כונן חציו עד הנה
 רק אל עפרי־הצבאים, אל גדיות־השדה הקלות –
 הריק עליך את בני־אשפתו, ויו מפצציק
 ריר מרתך השחורה וחלל גפלת לארץ.
 חגים ומוצדי־משחק אז הועיד האל לזפורן, 445
 זכר מפעלו כי עו, וקרא לחגי־הקדש
 משחקי „פתים“, כשם הנחש, הכריעה אזרעו.
 שמה בקרבות יתחרו, במרוץ, ברכב, והיתה
 כפת האלון עטרת־נצחון לראש הבחורים.
 טרם עוד יהיו אזי הדפנים, ועצים אחרים 450
 יתנו לפבוס עליהם לזר על תלמלי־החמד.

דפני

- ראשית אהבים לפבוס היתה דפני בת פנאוס.
 לא יד המקרה, אף זעם קפידו לפבוס נתנה.
 גבה לב פבוס, כי רצצו חציו הנחש, והנה
 ראה באחד הימים – קפידו גם הוא ידרף קשת. 455
 „מה לך, נצר מתהולל, לך ולנשק אבירים?
 „לי הוא לפאר את כתפי, לי קשת־גבורים יאתה –
 „רצמית משנאי מפני, למחץ פריץ־חיות כי יקום!
 „הנה אנכי חצאי פלחו לב פתן אכזרי,
 „רובץ על מרחבי ארץ ומזרה חמתו מסביב. 460

- „אתה ויך, פי לפיד בידך לעורר אהבים,
 לפמה זה תסיג גבול כבודי ובמעשי ידי תתפאר?”
 ענה בן ונוס: „לו ינחתו סבוס, בכל חצציה,
 חצי— את לבך מחצו! כגבה חין ערך האלים
 465 „מן כל החיה בארץ, בן כבודי אני— מכבודך!”
 אמר ותכלת הוהר הצה בכנפיו הרכות,
 קל על פני רוח ינשא אל תצפות ראש הפרנסוס.
 שמה מחצי אשפתו יבחר לו שנים: האחד
 עורר לעורר אהבים, משנהו— אש-אהבה יכבה
 470 שנון האחד ונהב מתנוצץ בשנו החדה,
 קהה משנהו ומטיל-עופרת בקנה הנבוב.
 אותו ישלח קפירו בלבב בת פנאוס, וחצו
 נושא-האהבה יך באפולו ופלח את לבו.
 אהב אז יאהב האל, והיא— לשמו ולזכרו
 475 מתרד ומנוס על נפשה, ותמדה לה צללי-חךש,
 בנהמות יער וציד, כפגי תמתי באלים,
 תצנו צניף לראשה וצנף קוצתה הפזורה.
 רבים יבקשו קרבנה, אך תהפך ערך לכלם,
 פמע בסככי יערות, ותרחק ותפחד מגבר,
 480 זרו לה דודים ואהבה ומעונות אל הימן.
 פעם בפעם לה יאמר אביה: „הוי, חתן לי הבי!”
 פעם בפעם לה יאמר: „בתי, הבה לי נכד!”
 אפס כחטא בעיניה חתונה ודודים, ואדם
 זך קחייה הרכות ולהט מבשת-עלומים,
 485 תפול על צוארי אביה, תחבקו ורכות תדבר:
 „אבי מחמלי, הוי תן לי, כתת גם קפיטר לבתו,
 אשב בבתלי כל ימי ואשמרה תמת עלומי.”
 גאות אביה, אך הוי, זה יפנד למוקש לך יהיה,
 הודך וחנה, פי כב הוא, ישים לאל נדרריך.

- 490 **חמד אפולו את הודה, אליה תשוקתו בוערת,**
 יחמד ויחשק ויקו, אף שולל תולכיכו תקנתו.
 אש כי תצא ואכלה מלילות הקמה בשדה
 או במשוכת נגזרים כי תאחו לַהֲבַת הַמְדוּרָה,
 הבעיר ההלף והשפים ללכת ואשה לא כבה,
 ככה בנפש אפולו כידודי-שלֵהֲבַת הַתְּלַקְחוּ.
- 495 **תקד בו תקנה כוזבת ותלהט לשוא אהבתו.**
 מחלפות-ראשה כי יראה פרועות תלתיים וקרא:
 „הוי, לו אקלע קוצתך!” או יביט אל ברק עפעפיה,
 נוצץ כשביב הככבים; אל חמדת שפתיה—ועינו
 שבעה לא תדע; או יחמד מרחוק את עדנת האצבע,
 לבנת כסיה ועירום אצילי ידיה הרכות,
 ואשר כסה מצניו—וחדר פי-שבע את לבו.
 אכן כרוח קל-כנף היא נסה מפניו, לא תשמע
 רכי אמריו: „הוי עמדי, הזימפה, עמדי! שלמה
 תהיי כעוטיה, תנוסי ככבשה מואב, כאילת
 מן הארי או כיונת-אלים חרדה מנשר, —
 מפני רודפיהן הן נסות, אני—אהבתי רודפתך!
 הוי, אל תכשלי במורד! השמרי, כל ישרט הסרפד
 בגלף הרכה, ואל-נא אנכי אהי בעוכריןך.
- 510 **הנה תחתמים בדרך, אל-נא תמהרי, מנצי**
 בגלף מרוץ ואתנהל לאטי אחריך גם אני!
 גימפה! התדעי, השמת אל לבך, מי חמד את חנף?
 הן לא הררי בשדה, לא פרא הרועה בעמק
 עדר הצאן! הוי, ידע לא תדעי, הבת הסוררה,
 מי הוא הלז, כי על כן תתחמקי: אני—בעבדוני
 דלפי וקלרוס, טנדוס גם קנית-מלכים פתרה.
 אבי—יפיטר; אנכי ראשונות ידעתי ונצורות
 אגיד בחזון; בשמי מיתרים ומירתם ינעימו.

- שנינו חץ קשתי, אף ישנו חץ אחד — ויגבר ממני,
 לבי השלו כי חלף וימחץ וירב הפצע. 520
- חכמת הרופאים אנכי יצרתי, ושמי עלי־ארץ
 רב להושיע, ולי כל צרי וכל עשבי־רפואה.
 „אוי לי, אין צרי למחלתי, כי חול־האהבה אני,
 „רבים אם בי יושעו, לי לא תושיע חכמתי“
- עוד הוא מדבר והיא חרדה תתחמק מפניו,
 ערף לו תפנה וכתף סוררת לשטף אמריו.
 תנוס ויפיה מה רב: מרוח נושבת תנופפו
 שולי שמלתה הקלה וחו מצרומיה חשף;
 פורה ומסלסל הרוח מלמלי צמתה, וגדל
 חנה פיי־שבע ברוצה. ינחם אפילו כי שחת 530
 חלקת אהביו לשוא, ונרגש ונרדף מסער
 אהבה, תקף לבבו, ירוץ בעקבי היפה.
 פלב בן־גליה כי יפגע ארנבת בשדה ורגזו
 שניהם גם יחד, — היא תחיש לה מפלט, הוא יטוש אל צידו 3
- הנה כמעט תפושנה ותקע בה שניו, שלוח
 לועז הפעור אחריה ואפו יגמא עקבה, —
 הוזה לבב הארנבת וחשבה בלכד חיתה,
 רגע — ותפרץ ותנס, לשוא שגי־טרף קדמיה; —
 נכה גם דפני נמלטה ופבוס אחריה ישמער,
 שאף ורדף, ועז־אהבתו לו תמן פנפים, 540
 יטוש והיה כפשע בינו ובין צידו, ונשבה
 רוח־נשמתו בקנצות־החן עלי חלקת צינורה.
 עיפה הזימפה וחורו פניה, מרוץ וברח
 כחה עזבה, ברעדה אל גלי פנאוס תתחנן:
- „חושא, הוי, אבי, עזרני! אם ישנה יד אליים בנהרוח 545
 „תראה נפלאות ואספה את יפני, לי נהפך למשחית!“
 עוד אמריה בפיה ותהי תמר מקשה גזיתה,

- תעטת קלפת-עץ רכה את עדנת עלומי בדיה,
 היתה הזרוע לענף ושערות-ראשה לעלים,
 שרשו בארץ ונצבו בלי-נוצ בגליה הקלות 550
 ראשה כאמיר עליה - רק עורה עוד יקבן פקם.
 אכן לא יחדל האל מאהב והתרפק עליה,
 הלמות לבבה החרד נקשיב מתוף עבי-גזעה,
 חבק יחבק את ענפי-האלם ועצה ינשק,
 אינם מצבת-העץ גם היא מנשיקותיו מתחמק. 555
 רכות ידבר לה פבוס: „אם אשת-נעורים אהובה
 „לי לא הית ותמאני, יהינא זה עצף לי קדש,
 „יהיו הדפנים זר ראשי, עדי לכנורי ותלי,
 „נציץ על מצח גבורים נזרף הרענן, עת המון
 „הוגג יוליכם אל מרום קפיטוליון בתרועה ורננים, 560
 „שערי היכל אוגוסטוס שם תעמדו, כשומר
 „נאמן סוכף על ביתו ובצלף האלון יתלונן.
 „תהי רעננה כפתף ומלאה זיר-נצח כראשי
 „עוטה-עלומים, אשר את נזרו לא חלל המער“,
 דבר אל פיאן ונענו ענפי הדפנים, ובנחת 565
 הגד יניד העץ את ראשו ופה-הצמרת.
- ישנה בארץ הימוניה בקצה וטמפי תקרא,
 תועפות-יער לה סביב, שם גלי פנאוס מבטן
 פינדוס גיחו, ירמיחו לבנת-הקצף, ברעש
 ירדו אשדותיו והעלו אדים וערפלי-ענן, 570
 יזו על מרומי היער רסיסי-הזרם, וסביביו
 נהם ותשואות ורעש והלף הקול למרחוק.
 פה אל-הנהרות יסתופף, פה זבולו והיכל אפדנו:
 חביון מערה בין כפי הסלע - שם ישב לפסא,
 יפקיד את צבאות משבכריו ויצוה על נימפות בגלים. 575

נִקְבְּצוּ הֵנָּה הַנְּהָרוֹת. בְּרֹאשׁם הַקְּרוּבִים יָבֹאוּ
סַפְרֵכִי גְדֵל־תְּרוֹזוֹת, אֲנִיפּוֹס הַרְגֹזוּ וְגַם אֲפִינְדוֹס,
יְשִׁישׁ בְּנֵהָרוֹת, אֲמַפְרִיסִיס הַשְּׁקֵט -גַּם אֵיאֵס - וַיִּפֶן
לָבָם: הִיקְדֵמוּ בְרִנָּה אוֹ נַחַם יִנְחֲמוּ אֶת פְּנֹאוֹס.

580 יְנוּר הַנְּהָרוֹת גַּם הֵם יָבֹאוּ מִמְקוֹם שֵׁם יִשְׁרָכוּ
זְדֻכָּם וְנִשְׂאוּ אֶל חֵיק הַיָּם אֶת גְּלִיָּהֶם הַתּוֹעִים.
אֵינְךָ רַק הוּא לֹא יָבֹא בְבָאִים. בְּסֹטֵר מְעָרָה
יִבְקֶה תְּמַרְוִרִים וְגָאוּ מִימּוֹ מִדְּמַעוֹת: עַל בַּתוּ
אֵיָה יִבְךְךָ כִּי אֵינְנָה. לֹא יָדַע, אִם עוֹדָה בַּהֵיִים
585 אוֹ עַם רְפָאִים תִּנּוּחַ. הוּי אֲבָדָה מִמֶּנּוּ, אָב שְׂכוּל,

לֹא עוֹד יִרְאֶנָּה לְנִצַּח! וּדְאָנָה נוֹרְאָה תִקְפֹּתָהּוּ.
פָּנַע יִפִּיטֵר בְּנִעְרָה בְּשׁוּבָה מִנְחַל אֲבִיָּה,
פָּנַע וַיִּקְרָא: „הַבַּת בַּהּ בַּחֵר יִפִּיטֵר, וְאַשְׁרֵי
אִישׁ כִּי יִרְוֶה מִזַּעַם דּוֹדִיךָ! הוּי, בְּאֵי אֶל תַּחַת
צִלְיֵי הַחֶרֶשׁ הָרֵם (הוּא נָטָה יָדוֹ לְיַעַר),

590 הַנָּה עוֹד גְּדוֹלַ הַיּוֹם וּבוֹעֵר הַשְּׁמֶשׁ בְּמַרְוֵמֵי
אֶל־נָא תַחַתִּי מַחִית־הַיַּעַר רוֹבְצַת מַחֲשָׁכִים,
בְּטַח לָכִי לָךְ, כִּי אַתָּךְ אֲנִי אֶל־מִגֵּן עֲלֶיךָ,
אֶל וְעֲלִיוֹן עַל אֱלֹהִים, הַמוֹשֵׁל בְּגָאוֹן הַשָּׁמַיִם,
595 כְּסָאֵי - הַשַּׁחַק וְיָדֵי חַיּוֹזִים וְרַעַם תַּחֲוִלָּל.
אֶל־נָא תִנוּסִי, הַיִּפְּהָ!" אַךְ בְּרַחַה הַנִּעְרָה. כְּבָר עֲבָרָה
רַבָּצֵי עֲדָרִים עִם לָרְנָה וַיַּעֲרוֹת עַל גְּדוֹת הַלְיִרְקָאוֹס,
תְּרוּן, - אַךְ פָּרַשׁ הָאֵל עֲנַנְיוֹ, עֲלָטָה רוֹבְצַת
סַבִּיב, וְהַנָּה - נִלְכְּדָה, וְתַס־עֲלוּמִיָּה מַחֲלָל.

600 תַּמָּה הַשְׁתוּמָם לָב יוֹנָה, כִּי רָאֲתָה שְׂדוֹת הַעֲמָקִים
לוֹטִים בְּאֶפֶל וְחִשְׁרַת־עֲרַפֵּל תִּפְרֹשׁ כְּנִפְיָה,
תַּחֲשִׁיךְ אוֹר שְׁמֶשׁ, וְלֹא מִן הַנְּהָר יִתְקַבְּצוּ הָאָדָמִים
לֹא מִצֵּל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִמְרֹו, כִּי שְׁתַּתָּה לְרוּיָה.

- אז על סביביה תתבונן ובקשה את אישה, כי ידעה
 רבו מאד תצלוליו, רבו מתמול ומשקשום. 605
- אכן איהו? איננו! „האמנם גאוני יחלל?
 או אף שגיתי?“ תתמרמר האלה ותמהר וינדה
 ארצה, שם תגער בעב־הערפל והלך ונמס.
 ראה יפיטר את יונה והנה היא קרובה ובאה.
 מהר ויהפך את פני בת אינך לעגלה נחמדה. 610
- פה העגלה ומלא פי יונה תהלתה, אם אמנם
 למרות לבבה תהללנה. ושאלה יונה בערמה,
 מה היא העגלה, מאין באה ומי בעליה.
 פם הוא לא ידע מה יען וכחש, פי ילדה הארץ
 אותה אז תשאל ממנו את עגלת־החמד למנחה. 615
- נבוך יפיטר. הניסגיר יפתו בידי צוררתה?
 או היחידל — וכב הקלון! יתרוצצו בקרבו
 בשמו ועז־אהבתו ותגבר האהבה בלבו.
 אכן הימנע מנחתו מאשת־נעוריו? — הן הבן
 תבין, פי דבר בליצל יצוק בעגלה היפה! 620
- הנה צרתה בידה, אף טרם עוד משלו האלה,
 פחד תפחד מנכלי יפיטר. אז תמן לארגוס
 בן ארסטרוס עגלתה ותהי למשמרת בידו.
- מאה עינים לארגוס וצטרו את ראשו מסביב.
 שמים שמים מהן תרדמנה בראשו חליפות, 625
- יתרן צופיות ופקוחות תמיד ושמרו משמרתן.
 באשר יצמד השומר, עיניו את איה תראינה,
 אחור פי יפנה, והיתה גם אז לפני עיניו הפקוחות.
 רעה ירענה עם שחר, עם שמש — וסגרה על מסגר,
 כבלים יעיקו מועקה על צוארי העגלה הרפה. 630
- עלה וציץ מאכלה או תקטף מלוח בשדה,

תצמא לַמִּים – וְהָיוּ אֲנָמִי מִי־רֶפֶשׁ מִשְׁתָּהּ,
 צְהִיח־אֲדָמָה אִינ־חֲצִיר שֵׁם תִּשְׁכַּב לָהּ לְמַעֲצָבָה.
 גַּם אִם אֲמָרָה תִּתְחַנַּן לְאַרְגּוּס, בְּמוֹעֵל כַּפִּיָּה
 אֲלֵיו תִּתְפַּלֵּל, – אָבוּי, לֹא הָיוּ כַּפִּים לְעִגְלָה!
 וּבַהֲתַעֲטֵף בָּהּ נִפְשָׁה וְלִבְכוּחַ תִּבְקֶשׁ, וְהִיתָה
 נֶאֱקַת הַבָּקָר נֶאֱקַתָּה וְהַחֲרִיד הַקּוֹלֵף אֶת לִבְבָּהּ.
 כִּשׁ וְהִיא רֹעָה עַל גְּדוֹת הָאֵינֶן, שֵׁם יִדְעָה מַעֲוֹדָת
 שְׂחֹק וְשַׁעֲשׂוּעִים, וְהָיָה כִּי תִרְאֶה בְּגַלְי הַנְּהַר
 שְׂמֵי הַקַּרְנַיִם לְרֹאשָׁה – וְחֲרָדָה וְנָסָה מִפְּחָד.
 זָרָה הִיא זָרָה לְבָנוֹת־הַגְּלִילִים, וְאֵינֶן אָבִיָּה
 לֹא יִכְרַנָּה גַּם הוּא. וְשֹׁאֵף תִּשְׁאֵף אֲלֵיהֶם,
 תִּדְבַק בָּהֶם אֵף תִּתְרַפֵּק, וְהֵם אֵף תִּמְהַוּ.
 צִיצֵת צִשְׁבִּים לָהּ יוֹשִׁיט אֵינֶן הַיְשִׁישׁ, וְאֵיָּה
 זְרוּעוֹת אָבִיָּה תִּלְחָף. אֶת כַּפְּיוֹ תִּנְשֹׁק, וְדַמְעוֹת 645
 זוֹלָגוֹת עֵינֶיהָ. לֹו הָיוּ מַלְיִם בְּפִיָּה וְתַגֵּד
 שְׂמָה וְהַקּוֹרוֹת אֲשֶׁר עֲבָרוּהָ וְקִרְאָה לְעִנְוָה!
 אֲכַן בַּק תִּחַק בְּרַגְלָהּ אֶת שְׂמָה בַּעֲפָר וְהָיָה
 עַד לְהַפְכָּה נוֹרְאָה אֲשֶׁר הִפְכָּתָה יַד־אֲלֵיִם.
 „אֹוִי לִי, נְדַמִּיתִי! – יֵאָנַח מֶרֶה הָאֵב וְהַתְּרַפֵּק
 עַל הַקַּרְנַיִם הַרְכוּת, עַל לִבְנַת צִוְאָרִי הַעֲגֵלָה –
 „אֹוִי לִי! – יֵאָנַח לְרַגְעִים – הַנֶּאֱתָ הִיא הַבַּת לֹא נִחְמָה וּ
 בַקֶּשׁ בַּקְּשִׁיתֶךָ בְּכָל רַחְבֵי הָאָרֶץ, מִי יִתֵּן
 וְלֹא עוֹד נִמְצְאָת וּכְאָבִי לֹא יִרְבּ הַיּוֹם... הֹוִי, שְׂלֵמָה
 הַחֲרַשׁ תִּחְרִישִׁי, אֵינִי אֲמָר וְדַבְרִים, בַּק תִּקְרַע אֲנָחָה 655
 לְבָךְ הַסּוֹעֵר וְגֵעָה אֵף תִּגְעִי בְּדַבְרֵי אֲלֵיךָ?
 שְׁלוֹ הִייתִי וְאֲשָׂא אֶת נִפְשִׁי לְעֵתָךְ עַת־דוֹדִים,
 הָיָה חֲתָנִי – תִּקְנֹתִי, וְנִכְדִי – תוֹחֲלֵת־לְרַבְבִּי.
 עָמָה בַּעֲדָר תִּשְׁגְּלִי, בַּעֲדָר פְּרִי־בִטְנֶן תִּמְלִיטִי
 הֹוִי, מִי יִתְנַנֵּי אֲמוֹתָה וְאֲשַׁפַּח עַמְלֵי בַקָּר 660

- אֲכַן לֹא אָדָם, כִּי אֶל אֲנֹכִי, וַיִּסַּף הַמּוֹת
שְׁעֲרֵי־שַׁחַת בְּפָנַי, וְהִיָּה לְנֹצֶחַ כְּאָבִי.”
- עִזּוֹ מִתְלֹנֵן וְאַרְגוּס בָּא וּמְרֻעוֹת אָב, שְׁכוּל
יִגְזֹל אֶת אִיָּה וְנִהַל אוֹתָהּ אֶל עֲמֻקַּת־הַמְרַעָה.
- שָׁם עַל רֹאשׁ גְּבֻעָה לֹו יֵשֵׁב אַרְגוּס וְעֵינָיו הַפְּקוּחוֹת 665
אוֹרְבוֹת צוֹפִיּוֹת מִרְחוֹק, נִבְטוֹת עַל־פְּנֵי כָל הַכְּפָר.
- נִלְאָה אֶל־מְרוֹם לֹא יוֹכֵל רְאוֹת בַּעֲנוֹת אֶהוּבָתוֹ,
יִקְרָא לְבָנוּ, זֶה פְּלִיטִים רַב־תְּהִיזוּ יִלְדָתוֹ,
אִף יִצְוֶהוּ עַל אַרְגוּס, לְהִכְחִיד מֵאַרְץ חֵיתוֹ.
- מִהַר מְרַקוּרִיּוֹס וְשָׁם כְּנַפִּים לְרַגְלָיו וַיַּעֲנֵד 67
קוֹבֵעַ לְרֹאשׁוֹ וּבִידוֹ שְׂרָבִיטוֹ הַמְּפִיל תְּרַדְמָה.
- קֶלֶת־הַכְּנַפִּים יִתְעוֹפֵף מֵהִיכֵל אָבִיהוּ וַיִּרַד
אַרְצָה, שָׁם יִסִּיר מַעֲלָיו קוֹבְעוֹ וְשָׁתִי כְּנַפֵּי רַגְלָיו,
אִתּוֹ רַק שְׂרָבִיט־הַפְּלָאִים וְהַחֲזִיק בַּכֶּף לֹא יִרְפְּנוּ.
- גְּדִיּוֹת כִּי יִפְגַּשׁ וְדַלֵּק בְּשְׂרָבִיט אַתְרִיהֶן, כְּרָעָה 675
יִרְעָה אֶת עֲדָרוֹ בַּשָּׂדֶה, הֶלֶךְ וְחָלַל בְּחֵלְלִי.
- קָסָם בְּחֵלְלִי, אֶת נַפְשׁ אַרְגוּס תְּצוֹדֵד וּמְרָתוֹ.
„בֹּא־נָא, בְּרוּךְ אֱלֹים – יִקְדָּם אַרְגוּס אֶת פָּנָיו – שֵׁב אִתִּי
פֹּה עַל הָאָבֵן. כִּר נִרְחַב וְדָשֵׁן, רֵאָה, לְפָנֶיךָ,
חֲצִיר לְעֵדֵר הַצֹּאן וּמַחְסֶה מִשֶּׁמֶשׁ לְרָעָה.”
- יֵשֵׁב מְרַקוּרִיּוֹס לְנוֹת, וְשִׁיחוֹת וּדְבָרִים לְמַכְבִּיר 680
יִרְבֶּה עַל אַרְגוּס שׁוֹמְעָהוּ, וְשִׁפְף עַל עֵינָיו הָעֲרוֹת
קָסָם שִׁירָתוֹ הַנְּעִימָה, שִׁירַת הַגִּמָּא הַנְּבוּב.
- אֲכַן יִתְאַמֵּץ עוֹד אַרְגוּס, יִתְגַּבֵּר עַל קָסָם הַשְּׁנֵה,
רְבוֹת מַעֲיָנוֹ אִם סָגְרוּ בְּחִבְלֵי תְּרַדְמַת־הַפְּלָא,
יִתְרַן עוֹד פְּקוּחוֹת וְעֲרוֹת. אִזּוֹ יִשְׁאַל אֶת רַעוֹ הַמְּנַגֵּן,
מֶה הִיא מְלֶאכֶת הַחֵלְלִי (כִּי טָרָם עוֹד הָיָה בְּאַרְצָן).
- יִשִּׁיב אֲמָרָיו הָאֵל: „עַל הָרִי אַרְקָדְיָה הָרְמִים

- יער גונקריס יתנוסס, שם משפן דרידות, ונתהי שם
 אחת מהנה הכי-נכבדה וסירינגס תקרא. 690
- פצם בפעם, ברדף אחריה סטירים או אלים
 שוכני היער המצל ושמות-הבר, והתחמקה
 סירינגס מפניהם, כי אחז תאחז בדרכי דיאנה,
 תשמר תמטה כמוה, כמוה גם תלבש מדיה,
 איש כי יראנה וחשבה לאלה לטוניה, רק קשתה — 695
- קשת עשויה מקרן, וקשת האלה — פליל-זהב.
 אכן באחד הימים והיא מצל הרי ליקיאוס
 תרד והנה בא פן לקראתה, על ראשו זר-קוצים,
 קוצי הארן, ויאמר... "יספר יספר המנגן:
 בזמה הנצרה לדברי פן ובמנוסה תמלט, 700
- תרוץ לה תהו לא-דרך עד נהל הילדו, המוליך
 זרמות מימיו בין חפי החול, ותתחנן אליהו,
 אל אחיותיה הזכות, להפך צלם מבניתה.
 ידו כבר שלח אליה פן לתכשה והנה —
 תחת הנמפה הרפה — גבעול הגמא בידו. 705
- נאנח מרה האל. ורוח מנשב בגמא,
 נשב והמה בקנים, ותלונה חרישית המנתה.
 חרד אל-פן וישתומם על נעם הקולות ויקרא:
 "יהיו הקולות האלה מסתת ברית-אהבה לנו!"
 אלה הן תולדות החליל, אגדת קני-סוף, — אשר דבקו 710
- חד אל אחד בדונג, וקרא שם סירינגס עליהם.
 עודו מנבר וירא קילניוס והנה — כבר עצם
 ארגוס את עיניו בלהו, בחבלי תרדמה סגרו.
 החריש מקוריוס מנבר, ולמרה השנה ונופה
 שרביט הקסם על עיני ארגוס אחוזות-התנוגה. 715
- אחר ימהר ושלף את חרבו והכה בארגוס,
 הנה בצנאר והדף אותו מאבן-מושבו

- נפצע ונשבר, ודמיו על-פני כל הסלע נשפכים.
נפל נפלת, ארגוס! חשכו מאורות עיניך,
אחד המות – ויכס במשאון עיניך הרבות. 720
- יונה תקחן אליה והיו צדי לטוסה,
רקמת נוצתו ותורי-ככבים לזנבו הנחמד.
אכן בב קצף האלה ותשלח באיה צרתה
ועם ארינים נוקמת, מכלה עינים ונפש.
אימים ירגיוו לכה ומוסת-בהלה היא גסה,
תלך, תנוע בארץ ושבעה אף פחד ונדודים.
רק אל הנילים לא באה עוד כל מי-נדודיה,
וכאשר הגיעה עד גדותיו ותכרע שם על ברניה
גהרה ארצה ומרום הושיטה צוארה הקצר
זקפה את ראשה – עוד יכלה זקפהו – אל מול הפכים. 730
- מר תאנח ודמעות דולפות עיניה וגעה
תנעה תמרורים והיתה כמבכה ומבקשה על נפשה
לפני יפיטר. אז יקום, יחבק באהבה צוארי
אשתו וחלה פניה לחול מאיה הנגועה
אף ישבע אמונים והעד את סטיקס נהר-שחת: 735
- „אל-נא תפחד, לא תהי עוד הנצרה למגנת-לבהך ו”
שכך תרון-אף האלה, וכרבע וישב לאיה
צלם תבניתה מקדם: סר מעל עורה הצמר,
נגדעו קרני-העגל ותקטן גם בפת העין,
שבו לה להיות גם פה, גם כתף ויד כמקדם, 740
- פחת הפרסה – אצבעות, חמש אצבעות נבקעו,
נקחד צלם העגלה, לא נותר אף לבן פניה,
גם עוד לא תלך על ארבע וזקופה קומתה הישרה.
רק עוד תפחד לפתח שפתיה בדברים, פן תנעה
געה כעגלה, וחרש אף תפטר, תלחש מליה. 745
- עתה לאלה תחשב ויכהנו פאר פהניה.

אז — בן יספר — גם ילדה איה את בנה, את אפפוס ופאתון

- בן זיפטר, ולו היכלי־קדש בערים הנבנות
 יחד עם מקדשי אמו. ואתו פאתון בן־שמש
- 750 נצר כגילו וכלבו הגאה. ויהי בהתפאר
 עליו פאתון, כי הוא לא נופל ממנו ופבוס
 אביו הגהו, ויכעס אפפוס ויאמר: „לשווא אף
 תאמין, סכל, באמה, לשוא על אביך תתגאה...”
- 755 אדמו פני רעו, אף עצר פאתון ברוחו, אל אמו
 ילה, יתאונן באזניה, כי לעג לו, בו לו אפפוס:
 „הוי, הלא יכאב לרבך, פי־שבע הן יכאב, כי בנך הוא.
 בנך זה גבה־הלבב, וישמע בחלל מנאץ
 כבודו ודבר לא השיב אל חיק מקרפהו נידם!
 עתה אם אמנם מולדת־אלים נולדתי, הוי, תני לי
 760 אות ונדעתי, אף יחד בין אל־השחק גם כבודי!”
 ככה ידבר וזרעו על צוארי קלימני תתפק,
 אף ישביענה בטיי מרפס, בחתונת אחיותיו,
 לתת לו אות ובקשנה, אות ומפת־אמונים.
 נגעה עד לבה התחנה, תחנת פאתון, או אולי
 765 דבת־הדפי הרגינה את נפשה, — ותקם קלימני,
 פרשה בפיה אל על וציניה נשואות אל שמש:
 „הנה נשבעתי לך, בני, היום בשמש ובנגה
 קרניו, אשר ממרומי יראנו אף נקשיב קולנו,
 אליו, בני, תשא עיניך וחי־תבל מידו: —
 770 אמנם בן שמש הנך! והיה אם שקר דברתי,
 יחשכו עיני מראות ונהרה עלי אל תופיע!
 אף הן לא יכבד מאתך לבא עד משפן אביך,
 פאתי־מזרח — שם ישב, וקרוב לארץ נוהו,
 אליו עליה ושאל את פיו, אם יש את נפשך!”
 775 שמע פאתון את דברי אמו ויתר ממקומו,

יעֲלֵץ לְבוֹ בְּקִרְבוֹ וַיַּחֲזֶה לוֹ מִרְאוֹת שָׁמַיִם,
הֲלֵךְ יֵלֵךְ אֵל אֶרֶץ בְּנֵי כּוּשׁ וְעֵבֶר גַּם הָדוּ,
אֶרֶץ תְּרַבּוּנֵי־הַשָּׁמֶשׁ, אֲזוּ יָבֹא עַד מִשְׁפַּן אַבְיָהוּ.

אדם מיצקביץ

ה פ ר ש

תרגום י. ליכטנברום

בְּסִירָה נְצִלְסָה, מִן הַחוּף נִתְקַת,
מִתְנַשְׂאָה שׁוֹב בִּיעֵף בֵּין גְּלֵי־בְדֹלַח קָלִים,
אֶת גּוּף הַיָּם בְּזֹרְעֵי־מְשׁוּטִים מִחֲבֻקַּת
וּכְבָּרְבוֹר צַח צִוְאָרָה תָרִים עַל הַגְּלֵיִם, —
כֵּן יֵט עֲרָבִי חִישׁ עִם סוּסוֹ מְרֵאשׁ־סִלְעִים
אֶל מְרַחְבֵי עֲרָבָה שׁוֹמְמָה, נִכְרֵיהַ,
וְכַפְלֵד לְוַהֲט יְהֵמָה בְּנִבְכֵי מַיִם,
כֵּן תִּהְיֶינָה פְּרִסוֹת־סוּס בְּחוֹלוֹת־צִיָּה,

וְהִנֵּה נִפְלִיג סוּסֵי כְּבֵר בַּיָּם הַשׁוֹמֵם
וְיִהְיֶה בְּחֹהֲדוֹלְפִין אֶת כָּל גַּל מִתְרוֹמֵם.
חִיש־קָל, חִיש־קָל, טֵם פִּסְעָר,
עָף וּמְבַפְרֵף עַל הַחוֹלוֹת,
הִלָּאָה, הִלָּאָה יָדָא מֵהַר,
יִגְמַע תְּמֵרוֹת־אָבֶק עִילוֹת.

אֲבִירֵי שְׁחוֹר הוּא כְּקִדְרוֹת־עֵב בְּרָמָה,
וְכֹכַב־פֶּזוֹ עַל מִצְחוֹ יִיף כְּנִגְוֵה־שֶׁהֶקִים,
וּכְנֹצֵת־נִעְנָה שְׁעָרוֹ עָף לְרוֹחַ־שְׂמֵמָה
וְלִבְנוֹת רִגְלָיו הֵן וְנוֹצְצוֹת כְּבָרְקִים.

רוֹץ, אֲבִירֵי קָל בְּנִשְׂרִים,
סוּרוּ, הָרִים עִם יְעָרִים!

שׁוֹא חֲכָתָה לִי תִמְרָה שׁוֹקֵקָה
 עִם פְּרוֹת וְעַם צִלְלֵי־שׁוֹכָה:
 אֲנִי הִתְנַעַרְתִּי מִחִיקָה. —
 נִסּוּגָה הִתְמַרָה וּנְבוּכָה .
 הִסְתַּמְרָה בְּנוֹה זֶה הַשְּׂמָמָה
 וּבְהִמִּית טְרַפְסִיָּה לְשַׁעֲפֵי הִיא צוֹחֵקָה בְּרַמְמָה.

וְשׁוֹמְרֵי גְבוּלוֹת־מִדְּבָר מְנִי שְׁנוֹת־עוֹלָמִים,
 יְבִיטוּ תַמְהִיִּים בְּבִידוּאֵי סִלְעֵי־אִימָה,
 וְלִשְׁעֻטַּת פְּרוֹסוֹת סוֹס, כְּהִד־רְעָמִים
 תִּהְנַפֵּץ בָּם, עֲלֵי יִשִּׁיחוּ הֵמָּה:

„הוֹי אֲוִיל! לָאֵן יַעֲוֹפֶף?
 מְנִי חֲצִי־שִׁמְשׁ עָפִים
 לֹא יְהִי עַל רֹאשׁוֹ חוֹפֶף
 לֹא צֵל תִּמְרָר רְחִב־עֲנָפִים,
 אֶף לֹא אֶהְלֵל לְבִן־יְרִיעָה;
 אֶהְלֵל אֶחָד שֵׁם — רְקִיעַ.
 שֵׁם יִלְיִנוּ סִלְעֵי־שְׂמָמָה,
 רַק כּוֹכָבִים נָדִים שְׂמָה”

חֲנָם הֵם הַדְּבָרִים, חֲנָם!
 מִשְׁנָה טִיסָה טָס הַגְּנִי,
 וְהִסְלָעִים, אֶךְ זֶה הַחֲנָם,
 כְּבָר רְחוּקִים הֵם מִצִּינֵי:
 הֵמָּה רְצִים חִישׁ וּמְנַתְרִים,
 זֶה מֵאַחֲרֵי זֶה מִסְתַּתְרִים.

הַנֶּץ בְּמִרְמֵי־שִׁחַק אֶת הַדְּבָרִים שְׂמָע,
 וַיֵּאמֶר, כִּי הִפְרָשׁ יִהְיֶה לוֹ לְשִׁלָּל,

וַיִּנְחַת מִזֵּירוֹם וּמִשָּׁק כָּנְפָיו הָמָה
וּפְעָמַיִם שָׁלֹשׁ סְבִיבֵי עוֹגָה עָג בְּחַלְלֵי.

„רִיחַ פְּגָרִים – קָרָא – אָרַח:

סוֹס וְרוֹכְבוֹ צִלֵּי־דָרֶךְ.

טָרַף זֶה יְהִי בְּשִׁבְלֵי –

פָּרֶשׁ כְּסִיל וְסוֹס אֲוִילֵי.

פָּרֶשׁ שְׂבִיל בַּחוּל לֹא יִרְאֶה

וְהַסּוֹס לֹא יִמָּצָא מִרְעָה –

שָׂוֵא עֲמֻלָּה, הַבִּידוּאִי.

תְּהוֹם־אֲבִדוֹן דָּרֶךְ זֶה הִיא!

פֹּה תְנוּעַ רַק הַסּוּפָה

הַמְתַּהוּלָּה בְּמַעוֹפָה;

לֹא לְסוֹס פֹּה רַחֲבֵי־שְׂדֵמָה,

כִּי לְנַחֲשֵׁי־צִיָּה הָמָה.

פֹּה יְנוּחוּ פְּגָרֵי־שְׂמָמָה,

רַק הַגֵּץ גָּד פֹּה וְשִׂמָּה“.

וְלְעִינֵי נוֹסְסוֹ צַפְרָנִי זֶה הָאוֹרֵב

וְנֹצֵץ אִישׁ בְּאֶחָיו פָּנִים אֲלֵי פָּנִים, –

מִי נִחַת מִפְּנֵי מִי? הַגֵּץ עָף לְעִנְגִים

עַת יָדֵי כוֹנְנָה הַחֵץ אֶל מוֹלֵ הַטּוֹרֶף.

וְעַת הַפְּנִיתִי רֹאשׁ וְשִׁמְתִי בּוֹ עֵינַיִם,

בְּאוִיר פְּרָפֵר כָּבֵד וַיִּנְצַנֵּן כְּבִהְרֹת...
וְלְאַנְקוֹר נְהַפֵּף חִישׁ... וַיִּקְטַן מִפְּרֹת.

עַד צִלֵּל שָׁם וְגוֹ בְּתַכְלֵת־הַשָּׁמַיִם.

רוֹץ, אֲבִירֵי לְבֹן־רִגְלָיִם,

סוֹרוֹ, נִצִּים, סוֹרוֹ, סִלְעִים!

וּפְתָאם נִקְרַע עַב מִמְעַרְב הַשָּׁמַיִם,
 וּבִלְבַּנֵּת כְּנַפְיוֹ אַחֲרֵי רֵץ בַּתְּכֹתֶרְמָה,
 וַיֹּאמֶר שָׁם הָיוֹת לְפָרֵשׁ קֵל־כְּנַפַּיִם,
 כְּמוֹנֵי פֹה בַשָּׁמַיִם!
 עַל רֹאשֵׁי שָׁח וְאַחֲרֵי צִלָּח,
 אֵת דְּבָרוֹ לִי עִם רוּחַ שְׁלָח:

„הוּי אֲוִיל! לָאֵן יִמְהַר?
 שָׁמָּה יִבֹּל לֵב מִצְמָא,
 וְעַל מִצַּח חֲרַב שָׁמָּה
 עָנָן גִּטְף־טַל לֹא יַעַר;
 יוֹבֵל זָךְ בְּנֵאוֹת־הַשָּׂאִיָּה
 אֲמָרוֹת־בְּדִלָּח לֹא יִבְיַע;
 טַפַּת טַל, כִּי תִרְדַּד מִטָּה,
 תִּבְאֵ רוּחַ וּבִלְעֲפָתָה.”

לִי זֶר כֹּל פֶּחַד! הִבֵּה, אֲדָא הִלָּאָה, הִבֵּה!
 שׁוֹר! עַב זִו עֵיפָה כָּכָה וּבְכַבְדוֹת שְׁטָה,
 וְהִנֵּה יִרְדָּה מִטָּה, מִטָּה,
 וּתְנַח לָהּ עַל כַּף מִכְפֵּי־הָעַרְכָּה.
 וְכִי הַפְּנִינִי רֹאשׁ בְּבוּי לָהּ וּבְמִשְׁטָמָה,
 בִּינִינֵנוּ נוֹסְסָה כְּבָר כַּפַּת־שְׁחָקִים שְׁלָמָה.
 אַף גִּלְתָּה לִי דְמוֹת־עַב כֹּל מַחְשְׁבוֹת־מִסְתָּרִים
 נִתְכַּרְכְּמוּ פְּנֵי־עַב מִשְׁנָאָה,
 וְעֲטָתָה מַעֲטָה מְרִי וְקִנְאָה,
 עַד שְׁחָרָה כָּמֵת וְנִחְבְּאָה בֵּין הָרִים.

רוּץ, אֲבִירֵי בְּנֵי־עַרְבּוֹת,
 וְרוּ, נְצִיִּים, סוּרוּ, עֲבוֹת!

סביב לי בעגול-חמה
 הסבותי העינים,
 על-פני ארץ ובשמים
 אין עוד רוךף לי זה-פמה,
 לא תבחן צעדי איש הבריאה,
 שטופת שנת היא כמלפנים,
 נחות-טבע האיתנים,
 פה נרדמים בדמיה.
 כעדת חיות בלישמונה,
 שמרבצה אינה זעה
 לרמות אנוש, אשר תעה
 שם בפעם הראשונה.

אהה!... אני לא ראשון פה!... בין חולות אלה.
 מתנוססות חפירות של סללה...
 הניצטו שודדים משם לשלל הציה?
 אם סוסים לבנים הם ולבנים הפרשים!
 "קריכה: אינם ועים... אקרא: הם נאלמים...
 אין זאת כי מת-מדבר הם נרדמים,
 אשר הרוח אותם מן החול הוציאה...
 ולשלדי גמלים דבקו עצמות האנשים;
 ודרך מפלי חור, בם נהרו עינים,
 ודרך משקע לחי, נקשה כלה,
 מפנה לו החול כפכות נחל-מים
 ואנחות-ועמו שוטפות בהמולה:

הוי בידואי, אן תעופה?
 שם המות עם הסופה!"

לא, לא אפחד טקל צרים.

רוץ, אַבירי קל בְּנִשְׂרִים!

מה לִי סופֹת? מה לִי תַגְרִים?

ופתאם אִי־מִזָּה וְרוּחַ סֶעֱרָה בָּאָה
בְּסַעֲרוֹת אַפְרִיקָה רֵאשׁוֹנָה, מִלְּאָה וְנֹעָה,
הַתְּבוּנָה מִרְחוֹק בֵּי, הַתְּאַפְקָה, הַשְּׂתַאֲתָה,
תַּחֲסִיָּה סְבִבָּה וְלִנְפֶשֶׁת כֹּה הַמְתָּה:
„מַה סַעַר שָׁם, צְעִיר־אֲחִים לִי, מִי־יִדִי־שֶׁטֶן

כֹּה נִקְלָה תֵאָרוּ וּמַעוֹפוֹ דַל וְקַטָּן
וְכִדָּר לְמָקוֹם אֲשֶׁלֹּט בְּךָ אָנִי יַחֲדָה?”
הַתְּנַעֲרָה וְעַמּוּד־חַוֵּל עָלַי הַעֲמִידָה
וּכְשׁוּרָה בִּי בְּנִתְמוּתָה וְכִי אֵין לִי מְגוּר

כָּל אֲדַמַת־צִיָּה הַכְּתָה הַשׁוֹמְמָה
וּתְרַעַד כָּל חַלָּל עָרַב מַחֲמָה
יִכְנָץ בַּצִּפּוֹר תַּפְּשָׁה בִּי וּתְסַגֵּר סָגָר.

וְנִשְׁמַת אַפָּה בְּעֵרָה, לְהֵטָה,
וּבֵין הַחֹלּוֹת כְּנִפָּה הַתְּלַבְּטָה,
קָלְעִתָּנִי עַל, לְקַרְקַע תְּבַטְּתָּנִי,
וּבְחִמְרוֹת צִי־חַוֵּל כְּסִתָּנִי.

נִנְעֵרְהִי וְאַלְחָם בָּהּ בְּשֵׁאֲרֵית כְּחִי,
אֶת חֲרָבוֹת שְׁנֵי בְדָ נַעֲצַמִּי
גִּרְסָתִי חֲצִץ, וְרַעֲצַמִּי
רֵאשׁ־חַוֵּל וְגִוִּית חוֹל אֲנָכִי.

הִיא פְּרַפְרָה, עֵיף אֲמָרָה לְמַרְחָקִים
מִכִּין וְרוֹעֹתִי. אֵף אֲרָצָה בְּחֲצִי־גוֹף צִנְחָה
וּבְגִשְׁמִי־חַוֵּל הַתְּפוֹרְרָה, נִשְׁפָּכָה,
וְלִרְבִּי נִפְלָה מִתָּה כֹּסֶלֶה שֶׁל כְּרָבִים.

שְׂשֹׁאֲפָתִי רוּחַ! עֵינֵי אֲשָׂא לְכּוֹכְבִים,

בְּעַפְעַפִּי־פִּזוּ מִכְּפַת־שְׂתַקִּים כְּחֵלָה

עָלִי יְבִיטוּ כָלֶם דְּמָמִים וְנָאוִים
 כִּי אֵין מַלְבָּדֵי אִישׁ בְּמֵלֵא הָאָרֶץ כְּלָה!...
 מַה טוֹב פֹּה מֵלֵא-הַחֲזָה אוֹיֵר צַח לְבַלְעוּ!
 הַתְּנַצְרָה נִפְשֵׁי בִי וּתְשַׂאֲף רֹחַ-תְּחִיָּה!
 אֶךְ דַּל, מַה דַּל אוֹיֵרָה שֶׁל הַצִּיָּה
 מֵהַרְוֹת אֶת-נִשְׁמָתִי צְמֵאת-הַמְּרַגֵּעַ...
 מַה טוֹב לְפֶתַח עֵין פֹּה לְרוֹחָה!
 וּמִבֶּט-עֵינַי צָף וְצָף לְעֵבִים
 וְלִמְרַחֲקִים, לְמְרַחֲבִים,
 וּמְסוּף צִיָּה וְעַד סוּפָה!
 מַה טוֹב לְשֹׁטֵחַ זְרוּעוֹת פֹּה לְרוֹחָה!
 וְאֲשַׁטַּח אֶת זְרוּעוֹתַי וְתַבֵּל יָפֵה-קוֹפְאָה
 מִמְּזֹרֵחַ וְעַד יָם בְּחִיקֵי דָמָם נִחָה...
 וּשְׁעָפֵי טָס כַּחֲץ עַל-פְּגִי אֲגַפִּי שְׁמָמָה,
 הַתְּרוֹמֵם מַעֲלָה מַעֲלָה עַד לְתַכְלֵת-רָמָה,
 וְכַדְנֹרָה שְׁעָם אֶקְצֶה תוֹצִיא גַם לְבַתָּה
 כֵּן נִפְשֵׁי אַחֲרֵי שְׁעָפֵי עַד-לְשִׁחָקִים טָסָה!...

הינריך הינע

ים הצפון

מחזור שני

תרגם דוד פרישמאן

מומו : קסינופון, אנכסים, IV, ו.

א. בְּרֵכָה לַיָּם.

תִּלְטָא ! תִּלְטָא !

הִיָּה נָא לִי בְרוּךְ, אַתָּה יָם גִּזְח !

הִיָּה נָא לִי בְרוּךְ עֲשֶׂרֶת אֲלֵפִים מְנִים

מִלְּבִי הַצְהֵל,

בְּאֲשֶׁר בְּרֵכּוֹף לְפָנַי לְשֵׁלֹם

עֲשֶׂרֶת אֲלֵפִים לְבוֹת יָנִים,

מִתְגַּבְּרִי עַל־פְּנֵי וְשִׁבִי אֶל־אֲרָצָם.

לְבוֹת יָנִים יָדְעִים לְתַהֲלָה.

שְׁטַפוּ הַגְּלִים,

שְׁטַפוּ וּבִרְעָשׁוּ ;

הַשְׁמֵשׁ יִצְקֶה לְאֲרֶץ בְּחַפְזָה

אוֹרוֹת שׁוֹשְׁבִים מִפְּזוּזִים

מִתְנַבֵּת הַשְּׁלֹיִם הַמְרַגְזִים

צָרְחוּ בְּקוֹל וּבִיתְעוֹפְפוּ הֶלְאָה ;

שְׁעֵטוּ תְּסוּסִים, הַשְׁתַּקְשְׁקוּ הַמְגַגְזִים,

יָקוּל כְּמִנְצָחַת הַרִיעַ עַד־מְרַחוֹק ;

תִּלְטָא ! תִּלְטָא !

הִנֵּה נָא לִי בְרוּךְ, אִתָּה יָם גִּצְחֹ!
 כְּשֶׁשׁוֹן נוֹף מוֹלֶדֶת לִי יִהְיֶה מִימֶיךָ,
 כְּחֵלֹמוֹת הַיְלָדוֹת לִי נִרְאוּ. מְצַיֵּצִים
 עַל-חֹג גְּלִיךָ הַשׁוֹטְטִים,

וְזָכְרוֹן מִקֶּדֶם לִי שְׁנִית יִסְפָּר
 עַל-דְּבַר כְּלִי צַעֲצָעִים נְחֻמָּדִים וַיִּקְרִים,
 עַל-דְּבַר מִתְנֹוֹת הַמֶּדָּה לְמוֹעֵד לִיל חַג,
 עַל-דְּבַר עֲצֵי אֶלְמוּג אֲדָמִים
 וְדָגֵי פֶז וּפְנִינִים וּשְׁלֵל צְבָעֵי קוֹנְכוֹת,
 אֲשֶׁר צָפְנֹת לִי שָׁמָּה בַסֶּתֶר
 בְּתַחֲתִית בֵּית זְבוּל הָאֵלֶּיךָ בִּישׁ הַזֶּה.
 הוּא, מֵהַעֲלֵפְתִּי בְשִׁמְמוֹת גִּכְרוּ!

כְּמוֹ צִיץ גִּבֹּל

בְּקַפַּת הַפְּחִים שֶׁל-דֶּרֶשׁ אֶל-צִמְחִים,
 כֵּן הָיָה לְבִי סְגוּר בְּקֶרֶב.
 גִּחְשָׁבְתִי כְמוֹ בְּמִשׁוֹף הַחֶרֶף
 חִלָּה יִשְׁבְּתִי בְּחִשְׁבַת חֹדֶר חֲלִים,
 וְעַתָּה יִצְאֲתִיו פְּתָאם,
 וּלְנִגְדֵי זְוָהִיר, נְעֵד-הַכּוֹת בַּסַּגּוּרִים,
 אֲבִיב אִיזְמֵרְגָדִים, אֲשֶׁר הַשֶּׁמֶשׁ הָעִירוּ,
 וְעֲצֵי הַצִּיִּצִים הַלְּבָנִים יִהְיֶינּוּ,
 וְהַפְּרָחִים הַרְפִּים יִבִּיטוּ בִּי
 בְּעֵינֵיהֶם הַצְּבָעוֹת, בְּעֵינֵיהֶם הַנּוֹתְנוֹת רֵיחַ,
 וְעֵלָה מִסְבִּיב רֵיחַ וְהַמּוֹת וּנְשׁוּב וְצַחוּק,
 וּבְחֻבֶּלֶת הַשָּׁמִים תִּרְנֶה הַצְּפָרִים —
 קִלְטָא! קִלְטָא!

הוּא לְבִי, לָב גְּבוּר, הַמֶּדָּח אַחֹר!
 עַד-פְּמָה סְעָמִים, עַד-פְּמָה עַד לְתַרְדֵּה.

השיגוה גיין־המַצְרִים בְּנוֹת הַצֶּפֶן הָאֶכּוּרִיּוֹת !
 מְנִי צִינִים גְּדוֹלוֹת, מְלֻמְדוֹת וְנֶחֱחוֹן ;
 רְבוּ חֲצֵי אֵשׁ ;
 בְּמַלִּים מְלֻטְשׁוֹת עַקְלָקְלוֹת
 הִלְכוּ עָלַי אִימִיהֶן לְפַלֵּחַ אֶת־כְּלִיֹּתִי ;
 בְּמַגְלוֹת כְּחוּבוֹת כְּתָב יְתוּדוֹת רוֹצְצוּ
 אֶת גְּלִגְלֹתַי לִי הָאֲמֵלָה וְהַשׁוֹמְמָה —
 לְשׂוֹא כוֹנְנֹתַי אֶל־מוֹלֵךְ אֶת־מְגִנִּי :
 הַחֲצִים שָׂרְקוּ, הַמְּכוֹת רְעֵמוּ
 וּכְיָד בְּנוֹת הַצֶּפֶן הָאֶכּוּרִיּוֹת
 הִדְהִתִּי עַד אֶל־פְּנֵי הַיָּם —
 וְחַפְשֵׁי אֲשַׁף רוּחַ וְאֶבְרַךְ אֶת־הַיָּם,
 אֶת־הַיָּם הַנְּחַמְד, אֶת־הַיָּם הַמְּצִיל,
 תְּלַטֵּא ! תְּלַטֵּא !

ב. עננה.

קד־רנית רב־צת העננה על־הים,
 ומבעד לְקיר העבים השחור
 מתמלט כידוד האש השנון,
 נוצץ בחפזה וגז בחפזה,
 כברק מחשבה מקדקד ראש קרוניון.
 על־פני המים השוטפים והנזעמים
 מתגלגלים הברקים למרחוק
 ומרקדים סוסי הגלים הלִבְנִים,
 אשר הולידם בוריאס בנפשו
 מסוסות אריכותן הקמדות,
 וצפרי הזים התררות מתעופפות
 בצללי פגרים על־שפת הסטיקס,
 אשר הדיחם לילה כרון מסירתו.

הוי אני קטנה ועליוה,
 המחוללת שם את־הנורא ממחולותיה!
 איאולוס מצנה את־משרתיו לָהּ המהירים,
 ונגנו לָהּ במשובה למחול המחנים הצהלי;
 ומחלל האחד ותוקע השני
 ונהם השלישי על פי גבל־עמוק —

והמלך המתנודד עומד אל המשוט
ומביט בקל עת באבן השאבת
בנשמה הרעדת הלזו אשר לאניה,
ונשא את-כפיו השמימה ומתפלל:
הוי קסטר, הגבור המזין, הצילני נא אמת,
ונם אמה, המתגושש באגרות, פוליקס

ג. פְּלִיט הַאֲנִיָּה הַנְּשַׁבְּרָה.

חֲקֹנָה וְאַהֲבָה! כָּל־חִילִי הִכָּה רְסִיסִים!
 וְאֲנִי גַם אֲנִי, כְּמוֹ נִבְלַת פֶּגֶר
 אֲשֶׁר הִקִּיא הַיָּם בְּנֹעֶפּוֹ,
 אֲשַׁכֵּב עַל־שֵׁפֶת הַיָּם,
 עַל־שֵׁפֶת יָם זֹה הַשּׁוֹמְמָה וְהַמְּקַרְחָה.
 מִמְּלִי מִחֲנוּדָד יִשְׁמֹן הַמַּיִם,
 מֵאַחֲרֵי רֶבְצִים רַק יִגּוֹן וְפִגְעָה,
 וּמִמַּעַל לִי פּוֹשְׁטוֹת הָעֵבִים,
 לְדוֹת הָרוּחַ הָאֵלֶּה הַשְּׁחוּפּוֹת וְאִין־תֹּאֵר,
 אֲשֶׁר בְּדִלְגֵי עֶרְפֶּל
 תִּשְׁאַבְּנָה מַיִם מִתּוֹךְ הַיָּם,
 וְנִשְׁאֹם בְּעַמְלֵי וּנְטִלּוּם בְּעַמְלֵי,
 וְשָׁבוּ וּשְׁפָכוּם אֶל־תּוֹךְ הַיָּם,
 וְהָיָה כְּלִנְיָה עֲנִיָּוָה רָע וּמִשְׁמַיִם
 וּמוֹעִילֵי אֵין בּוֹ, כְּחֵי גַם אֲנִי.

 הַנְּצִיִּים הַמַּיִם, הַשְּׁלֵוִים צְרֻחִים,
 וְכָרוֹנוֹת קְדוּמִים נִשְׁבִּים עָלַי;
 הַלּוֹמוֹת נִשְׁכָּחִים, חֲזוֹנוֹת נִדְעָכִים
 וּמִתּוֹקִים עַד־הַצִּיק עֲלֵים אֲלֵי.

 יוֹשֶׁבֶת בְּצַפּוֹן אֲשֶׁה,
 וְיָפָה הָאֲשֶׁה, כְּמִלְכָּה הִיא יָפָה.

תבניתה העננה ככרוש
 סגורה בשמלה לבנה, כלה מאנה;
 עת תלמליה השחורים
 כמו ליל עדנים
 משתתף מעל קדקדה המעטר צמות.
 ומסתלסל, כחלום מתוק,
 על-פניה המתוקים והלבנים;
 ומתוף פניה המתוקים והלבנים
 נוצצת עין גדולה ועצמה,
 כמו שמש שחורה.

הוי שמש שחורה, עד-כמה פעמים,
 עד-כמה עד לבדונה, שתיתי ממך
 לבות אש אדירות בקדש,
 נאעמוד נאחוג נאהי שכור אש —
 ואחר רחף שחוק יונה תמימה
 על-שפתוך הגאות התלולות אל-על,
 ושפתוך הגאות התלולות אל-על
 קגו מלים מתוקות כאור-גרח
 ורכות כריח השושנה —
 ונשמתי התנשאה
 ותעף כנשר לשמים ממעל.

החרישו אתם הגלים עם-השלוים!
 חלף עבר הכל, אשר ותקנה,
 תקנה ואהבה! על-העפר אשכב,
 נאני איש משמים, פליט אגיה נשברה,
 ואת-פני הלהטים אלחץ
 אל-החול הרטב.

ד. שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ.

הַשֶּׁמֶשׁ הִיפָּה
 יָרְדָה אֶל-תּוֹךְ הַיָּם בְּלֵט;
 הַמַּיִם הַשׁוֹטְפִים הִגְהִיחוּ כִּסָּם בְּצַבְעוֹ
 הַלְיָלָה הַקָּדָר;
 רַק עוֹד זֹהר הָעָרֵב
 יִשְׁטַפֵּם בְּאוֹרוֹת זָהָב,
 וְנֹרְמַת הַשְּׂבֵלֶת הָרַעֲשָׁת
 תִּדְפּוֹק אֶל-שֵׁפֶת הַיָּם אֶת-הַנְּלִיָּם הַלְּבָנִים,
 הַמְּרַקְדִים בְּחַפְזָהּ וּבְחֻדְוָהּ.
 כְּעֶדֶר טְלָאִים כְּבֹדֵי צֶמֶר,
 אֲשֶׁר יִדְפְּקֵם אֶל-רִבְצָם לְמוֹעֵד עָרֵב
 הָרַעָה הַמְּנוֹמֵר.

מַה-יָּפָה הַשֶּׁמֶשׁ!
 כֹּה דָבַר אַחֲרֵי דְמָמָה אֲרָפָה זֶה רַעֲי
 הַמְהַלֵּךְ עָמִי עַל-שֵׁפֶת הַיָּם,
 וּבְלָצוֹן מְעַט, וּמְעַט בְּדֹאבוֹן נֶפֶשׁ,
 בָּלָה אֶת-אֲזוּנָי: הַשֶּׁמֶשׁ הִיא אִשָּׁה יָפָה,
 אֲשֶׁר הִתְחַתְּנָה בְּאֵלֵהי הַיָּם הַזֶּקֶן
 רַק לְמַעַן הַכְּבוֹד;
 יוֹמָם תִּתְהַלֵּךְ שְׂמֵחָה

במרומי השמים, עדוית ארגמן
 ונוצצת ביקרות יהלמיה,
 וכל-יצירי העולם
 נאהבוהו כלם וישתאו אליה כלם,
 ואת-כל יצירי העולם
 תשמח באור מבטתה, ובחמו;
 ורק בערב תשוב בלא חמדה ובחגרת יד
 אל-בייתה,
 הבית הרטב, ואל החיק המשומם
 אשר לבצלה הישיש.

„האמן-לי — הוסיף רעי על-דבריו,
 וישחק ויאנח וישב וישחק —
 „רק אמןם שלום אמת להם שם למטה
 יש-כי ישנו, או יש-כי יריבו יחד,
 אשר ירעש לקולם פתאם הים פה למעלה,
 ושמע המלח מקרב שאון הגלים
 בגער הזקן באשתו:
 „הוי זונה סובבת תכל כלה!
 הוי מנאפת בקרניתי!
 כל-היום תלהטי לאחרים באהבתך,
 ובלילתי, כסורף אלי, והיית ענפה וקרה!“
 על-תוכחות פאטה בסתר חדר המטות —
 הן תבין את-זאת! — תתן את-קולך בדמעות
 השמש הגאה, ותבכה את-עוניך,
 ותבכה עד-בלי די, עד-כי אלהי הים
 כרב למצקותיו ישתער פתאם מערשו
 ובחפזה ישוט אל-פני הים מלמעלה,
 לשאף מעט רוח עם-העצה צלולה.

כָּכָה בְּמוֹ עֵינַי רְאִיתִיו תְּמוּלַּ בְּלִיָּה
עָלָה עַד־חֲצִיו מִן־הַיָּם ;
עַל־בְּשָׂרוֹ אֶפְדַּת אָמַר פְּשָׁטִים אֶהְיֶה,
עַל־רֹאשׁוֹ מֵצַנְפֶּת לִיָּה לְבָנָה כַּחֲבָצֶלֶת,
וּפָנָיו נִכְלָיִם."

ה. זמרת בנות האוקינוס.

הלוף והלבין יורד הערב על-גדות הים,
ובכדד עם-נשמתו הבוֹדֵדָה
יושב איש על-חוף הים הקרת,
ומביט למרום בעין קרה כמות,
אל-כפת הרקיע הגבוהה וקרה כמות,
ומביט אל-הים המתגעש למרחוק —
ועל-פני הים המתגעש למרחוק
מרחפות אנחותיו, כשטים על-רוחות,
ובגזון תשובנה אָלָיו,
כי הלב אשר אמרו להשליך בו עגון,
והנה הוא סגור לפניהן —
והאיש מתעפח בקול, אשר ירגזו השלזים הדיכונים
מתוך קני החול,
ועופפו ונהקספו מחנות מחנות שלמים,
והוא יבבר אליהם את-דברי השחוק האלה:

צפרים שחורות הרגלים,
אתן המעופפות על-ימים בכנפים לבנות,
אתן הסבאות מי ימים בתרטמים צקמים
ווזללות על-חלבם את-בשר השרץ במים,
מרים חייכם כטרפכן המר!

אָבן אַנכּי, ברוך האַלֹהים, רק מתוך אַטעם!
 אַת־רים השושנה המתוך אַטעם,
 זאת רצית הזמיר, אַשר אַלֶּה זיו ירח!
 ואַטעם גם מתוך מוֹה: תפיני ממתק
 מְמֵלֵאִים חמאה מְרַבֶּכֶת;
 וגם אַת־המתוך ממתוך אַטעם:
 מתק אהבה ומתק היותי אהוב.

אהבת היא לִי, אהבת היא לִי, זאת חמדת הבתולות!
 עמה היא עומדת בעלית קיר בביתה,
 ומשקיף למועד ערב החוצה אל־דרך המלך,
 ומקשיב ונפשה תכלה אלִי — חי נפשי!
 לשוא היא תרה על־סביבה, ואחר מאנח,
 ומדי האנחה תרד אל־הגן,
 והתהלכה לרים הגן ולזמר הזרם,
 ודברה עם־הפרחים וספרה באזניהם
 עד־כמה אני, בחיר לְבָבָה, נחמד
 ועד־כמה כְּלִי מחמדים — חי נפשי!
 אחר על־משכבה, בשנתה, בחלומותיה,
 תכהן באשרה עלֶיהָ תמונתי היקרה,
 ואף גם בבקר למועד פת שחרית
 תרא אַת־פני הצהֵלִים
 על־הלחם המרוח בחמאה הנוצצת
 ובלצתו בחפזה מאהבה — חי נפשי!

ככה יתהלל ושב והתהלל,
 ואל־בינות הדברים יצרחו השלֹוים
 כְּלַעַג שחוק קר.
 דמדומי ערפל מתנשאים ועלים;

מַעֲנֵן עָבִי תַכְלֶת, וּפְנִיָהֶם כְּאִמִּים,
 נִשְׁקָף יָרַח צָהָב כְּחֻצִיר.
 גְּלִי הַיָּם מִתְקוּמָמִים וְהַמִּים,
 וּמִתְחַתֵּית הַיָּם הַמִּתְקוּמִם וְהַמָּה
 עֲלֶה בְּנִכְאָיִם כְּלַחֵשׁ רוּחַ תַּעֲזֶה
 קוֹל זְמֶרֶת בְּנוֹת הָאוֹקְיָנוֹס,
 קוֹל אֲשׁוֹת הַמַּיִם הַיְפּוֹת וְרַחֲמָנִיּוֹת,
 וּמִכְּלֵן יִשְׁמַע תְּקוֹל הַנְּעִים
 שֶׁל־אֲשֶׁת פִּיִּיֹס בֵּת־רַגְלֵי הַכֶּסֶף,
 וְכֵלֵן נְאֻנְחוֹת וּמוֹמְרוֹת:

הוּי כְּסִיל, הוּי כְּסִיל, הַכְּסִיל הַמִּתְהַלֵּל!
 הוּי מְכָה וּמַצְנָה!
 נִרְצָחוּ אַרְצָה כְּל־תְּקוּתֵיהָ,
 כְּל־יִרְדֵי לְבָבָהּ הַמְשַׁחֲקִים לְפָנֶיהָ,
 וְלְבָבָהּ בָּהּ, אוֹי לָהּ, כָּמוֹ נִיּוּבֵי
 נְהַפֵּף מִכְּבֹד עֶצֶב לְאַבְּן!
 לְיִלְיָה לָךְ בְּקֹדֶקֶד רֵאשָׁה,
 וּבִרְקִי הַשְּׂגֵעוֹן מִתְלַקְחִים בּוֹ לְרַגְעִים,
 וְאַתָּה מִתְהַלֵּל מִרְבִּי מַכְאוּבוֹת!
 הוּי כְּסִיל, הוּי כְּסִיל, הַכְּסִיל הַמִּתְהַלֵּל!
 קָשָׁה עֲרַף הָיִיתְ כְּרֵאשׁ־בֵּית אָבִיךָ,
 גְּדוֹל הַטִּיטָנִים, אֲשֶׁר אֵשׁ הַשָּׁמַיִם
 גָּנַב מִן־הָאֲלִיִּים וַיִּתְּנָה לְבָנֵי אָדָם,
 וְהוּא, נִשׁוּף עֵיט וְאֶסִיר אֶל־סִלְעַ,
 הַעֲפִיל לְאוֹלָמְפוֹס, הַעֲפִל וְהֶאֱנַק,
 עַד־קוֹלֹ שְׁמַעְנוּ מִתְחַתֵּית הַיָּם
 וּבְאָנּוּ אֲלֵיו לְזִמֹּר לוֹ תְּנַחֲוִמִים.
 הוּי כְּסִיל, הוּי כְּסִיל, הַכְּסִיל הַמִּתְהַלֵּל!

וְאַתָּה הָלֹא חָלַשׁ מִמֶּנּוּ שְׁבַעֲתִים,
 וּבְחֻכְמָה תַעֲשֶׂה לוֹ תְשׁוּלִים אֶל־הָאֱלֹהִים
 וְתִשָּׂא דוֹמָם אֶת־סֹבֵל כְּל־עֲנוּתָהּ,
 וְתִשָּׂא דוֹמָם, נָשָׂא וְהָאֲרִיף וְנָשָׂא,
 עַד־תִּקְצַר רוּחַ אֲטֹלֶס בְּעַמְלֹו גַם הוּא,
 וְקָם וְהִשְׁלִיךְ מֵעַל כְּתַפְיוּ הָעוֹלָם הַכָּבֵד
 אֶל־לֵיל הַנִּצָּח.

כָּכָה הִרְיעוּ בְזִמְרָה בְּנוֹת הָאוֹקְיָנוֹס,
 אֲשֶׁר הַמַּיִם הַיְפוֹת וְרַחֲמַנְיֹוֹת,
 עַד־הִגְדִּיל קוֹל הַגְּלִים הַהַמִּים —
 כַּאֲחֵרֵי הָעָבִים הַתְּחַבָּא הַיָּרֵת,
 הַלֵּילָה פָּעַר אֶת־פִּיו,
 וְאֲנִי הָאֲרַכְתִּי לְשַׁבַּח בַּחֲשָׁךְ וְאֶבְרָךְ.

ו. אֵלֵי יוֹן.

ירמ פרח מלא! לנגה זרמך
 נוצץ, כזהב שוטף, הים;
 כאור יום בהיר, ורק צממהו דמדומים
 שוכן על-גדות הים קל-רחבו;
 ובשמי התכלת הזפה, חדלת כוכבים,
 מתשוטטים העבים הקבנים,
 כצלמי אלים ענקים
 העשויים שיש מאיר.

לא! לא כן הדבר, לא עבים המה!
 רק אֵלֵי הַלֵּם הם, האלים ההמה הנם!
 אשר לפנים ברב-עליצתם משלו בעולם,
 ועתה, כי נדחו ומתו,
 הם פשטים כאימי ענקים עצמים
 בשמים בתצות הליילה.

משתאה ומכה בסנורי פלאות בינותי
 בזבול האלים המשוטט הלו,
 בפסלי הענקים
 הנדים באימיהם ואלמים בהדרם.
 זה שם הוא קרוניון מלך השמים

לְבָנִים כְּשֶׁלֶג תִּלְמַלֵּי קוֹקְדוֹ,
 הַתִּלְמָלִים הַמְהַלְלִים מְרַעֲשֵׂי הָאוֹלָמְפוֹס,
 בְּיָדוֹ עוֹד נְחֹזֵק הַבְּרַק הַנִּדְעָף,
 עַל־פְּנָיו רִבְצִים יְגוֹן וְשֵׂאָה,
 וְרַק עוֹד הַגָּאוֹן מְקַדֵּם עִמּוֹ.
 טוֹבִים מֵאַלֶּה, צְאוֹס, הֵיוּ הַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים,
 אֲשֶׁר אִזּוֹ הִתְעַנְּגַת תַּעֲגִי שְׁמַיִם
 עַל־נְעָרִים וְנַמְפוֹת וְקַרְבַּן נַפְרִים!
 אַכֵּן גַּם אֵלִים לֹא יִמְשְׁלוּ נֶצַח;
 הַדְּפִים הַצְּעִירִים מִפְּגִיָּהם אֶת־הַזְּקֵנִים,
 כְּאֲשֶׁר הַדְּפַת אֶת־אֲבִיהַ הַיִּשִׁישׁ אֶתָּה
 וְאֶת־כָּל מְסֻרְפֵיךָ הַטֵּיטָנִים מִפְּגִיָּה,
 רִפְיֹטֵר הַהוֹרֵג בְּקִרְוֹבָיו!
 וְגַם אוֹתָךְ, יוֹנֵה הַגָּאָה, אֶפְיָרָה!
 לֹא הוֹעִיזָה יִרְאַתָּךְ לָךְ עִם־קִנְאֵתָךְ;
 בָּאָה אַחֲרַת וַתִּקַּח אֶת־שַׁרְבִיטָךְ,
 וְחִדְלָתָ מִהָיוֹת מְלֻכַת הַשְּׁמַיִם,
 וְעִינֶיךָ הַגְּדוֹלָה כְּהִתָּה,
 וְיַדֶּיךָ־חִבְצָלוֹת הֵיוּ בְּאֵין כֹּחַ,
 אֲשֶׁר עַד־עוֹלָם לֹא תִשָּׁג נִקְמַתָּךְ
 אֶת־זוֹאת הַבְּתוּיָה בְּעֶלְתַּת הָאֱלֹהִים
 וְאֶת־בֶּן הָאֱלֹהִים עֲשֵׂה הַנִּפְלְאוֹת.
 וְגַם אוֹתָךְ, פִּלְס־אֲמִינִי, אֶפְיָרָה!
 תִּבְמַגֵּן עִם־חֲכֵמָה לֹא עֲמִדָה לָךְ יָדָךְ
 לְהַעֲבִיר מֵעַל רְאֵשֵׁי הָאֵלִים הַרְעָה?
 וְאוֹתָךְ גַּם אוֹתָךְ אֶפְיָר, אֶפְרוֹדִיטִי,
 אֲשֶׁר זָהָב הָיִית מִלְּפָנָיִם וְעַתָּה כֶּסֶף!
 אֲמַנָּם עוֹד חֲמִדַת חַגוֹרְתָךְ צְדִית,
 אֶךְ חֵיל יֶאֱחֹזֵנִי בַסֶּתֶר מִפְּנֵי יַפְגֵּיךְ,

ולו הנחילני חפצת חסד בשרך,
 פִּיִּתֵר הגבורים, אִז מתי מפחד —
 כְּנִבְלַת אֱלֹהִים נִרְאִית לִי עֲתָה,
 ויניס שַׁרְת הַמָּנֹת!
 לא עוד בְּאַהֲבָה יִבִּיט אֵלַיךְ
 אֲרֵס הַנּוֹרָא מִמְקוֹמוֹ.
 וְצִיִּנִי פִיבוֹס־אֶפּוֹלִיזוּ הַעֲלָם
 מִה־קְרָרוֹת; כְּבֹר נַאֲלָם עֲגָבוֹ
 הַמְשַׁמַּח לְרַבּוֹת בְּמִשְׁתָּה בְּנֵי אֱלִים.
 אֵךְ עֲצַב מִמְּנוּ פִי שְׁנַיִם הַפִּיִּסְטוֹס!
 אֲכֵן לֹא יוֹסִיף צוֹלַע זֶה עַד־עוֹלָם
 לְעוֹזֵר אַחֲרֵי הַיָּבִי
 וְלִמְזוֹג לְאֱלִים בְּמִסְבֵּם בְּיַד אַמּוֹנָה
 אֶת־הַנְּקֻטֵּר הַמְתוֹק. — הִכְרַת מֵאֵז
 שְׁחוֹק אֱלִים זֶה, אֲשֶׁר אָמְרוּ לֹא יִכְרַת.

לֹא אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם מְעוֹלָם, הָאֱלִים!
 כִּי לִנְרָא לִי הָיוּ הַיְוֹנִים,
 וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה תַעֲבֹתִי אֶת־הַרּוֹמִים.
 אֲבָל חֲמֵלָה קְדוּשָׁה וְרַחֲמִים אֵימִים
 יִשְׁטְפוּ אֶת־לִבִּי,
 אִם עֲתָה אֲבַטְכֶם בְּמַרּוֹמִים שָׁם,
 הוֹי אֱלִים עֲזוּבִים,
 הוֹי צִדְקָיִם מֵתִים תַעֲצִי בְלִיָּה,
 הוֹי מוֹגֵי בַעֲרַפֵּל וְרוּחַ יִשְׁיִבְכֶם —
 וְאִם אֲזַכֵּר מִה־קִּלְיִם וְרַפִּי לְרַב
 הָאֱלִים אֲשֶׁר נִצְחוּכֶם,
 הָאֱלִים הַחֲדָשִׁים, הַמּוֹשְׁלִים, הַתְּפִלִּים,
 הַשְּׂמַחִים לְאִיד וְלִשֵׁי עוֹר כְּבֶשׂ בַּעֲנָנָה —

כִּי־עָתָה תִּתְקַפְּנִי מִשְׁטֵמָה אֲיִמָּה,
 וּנְפֹשֵׁי תִשָּׂא לְגֹדֵעַ אֶת־הַיְכָלִי הַחַדְרָשִׁים
 וְלִלְחֹם לָכֶם, הָאֱלֹהִים הַקְּדֻמוֹנִים,
 לָכֶם וּלְמִשְׁפַּטְכֶם הַנְּאֻמָּן עַד־עוֹלָם;
 וְאֵל־מִזְבְּחוֹתֵיכֶם הַרְמִים
 אֲשֶׁר יוֹקְמוּ שְׁנִית וְיִקְטֹר עֲלֵיהֶם קָרְבָּן,
 תִּשָּׂא נְפֹשֵׁי לְכָרוֹעַ אֲלֵיהֶם גַּם אָנִי
 וּלְפָרוֹשׁ אֶת־כַּפֵּי וְלִהְתַּחֲנוּן —

כִּי יְהִי אֲשֶׁר יִהְיֶה, הוּא אֱלֹהִים קְדֻמוֹנִים |
 אִם אֲמַנֶּם לְפָנַיִם בְּמִלְחָמוֹת הָאָדָם
 נִתְתַּם יָד תָּמִיד עִם־מַחְנוֹת הַמְּנַצְּחִים,
 וְאוֹלָם לְב־אָדָם טוֹב וְיִשָּׁר מִכֶּם,
 וּבְמִלְחָמוֹת הָאֱלֹהִים אֲתָן־יָד עָתָה
 עִם־מַחְנוֹת הָאֱלֹהִים הַמְּנַצְּחִים.

*
*

כָּכָה דַּבַּרְתִּי וְצִין בְּצִין רֵאִיתִי
 כִּי־תִפְרוּ בְּמָרוֹם צְלָמֵי הָעֵבִים הַלְּבָנִים
 וְהַבֵּיטוּ אֵלַי כְּהוֹלְכִים לָמוֹת,
 קָרְנוּ מִזִּיּוֹ מִכְּאוּבֵיהֶם, וּפְתָאם נִעְלָמוּ.
 הִירַח זֶה־עָתָה הִסְתַּתֵּר
 מֵאֲתָרֵי עֲנָנִים אֲשֶׁר קָדְרוּ הֶלֶךְ וְקָדַר;
 הֵיּם הַתְּגַעֵשׁ אֶל־עַל,
 וְכַמְנַצְּחִים יִצְאוּ כּוֹכְבֵי הַנִּצְחָה
 עַל־פְּנֵי הַשָּׁמַיִם.

ז. שאלות.

על-שפת ים, ים שומם, למועד הליכה
 עומד עלם-איש;
 לבו נמלא מכאוב, ראשו נמלא ספקות,
 ובשפתי קדרות ישאל את-הגלים:

הוי פתרו לי אתם את-חידת החיים,
 החידה המציקה מקדמי ראש עולם,
 אשר הגו מאז בזה ראשים מה רבים,
 ראשים חבושים במגבעות חרטמים,
 ראשים בצניף וראשים בצפת שחורה
 או במצנפות שער, ואף אלפים אחרים
 מראשי בני אדם יגעים ומעלי געה —
 הגידו נא לי מה-פשר האדם?
 מאין הוא בא? ואנה הוא הולך?
 ומי זה יושב על-כוכבי הנחב?

הגלים יתמו המיתם לנצח,
 הרוח נפוח, העצים ננוסו,
 הכוכבים יציצו באין מבין וגרים —
 ויכסיל יחפה למענה.

ח. פִּינִיקָס.

עוֹפֵף צְפוֹר מִמַּעֲרָב,
 וְלִמּוֹרָח יְעוֹפֵף,
 לְאַרְץ הַגְּזִיט בְּמוֹרָח מוֹלְדוֹתוֹ
 אֲשֶׁר שָׁם הַבְּשָׁמִים יִתְנוּ רֵיחַ וְיִשְׁגוּ,
 וְתִמְרִים יִרְעֶשׂוּ וּמַעֲנִיטִים יִפְּיִצוּ קָרָה —
 וּבְעוֹטוֹ יֹמֵר צְפוֹר הַפְּלֵאוֹת:

אֶהְבֶּתְהוּ | אֶהְבֶּתְהוּ
 אֵת צִלְמוֹ | הִיא נִשְׂאֵת בְּלִבָּהּ תְּקִטָּן,
 וְנִשְׂאֵת בְּנַעֲמֹת אוֹתוֹ | וּבִסְתֵר —
 וְלֹא תִדַּע אֵת זֹאת |
 אֲבָל בְּחִלּוּמָהּ | הוּא עוֹמֵד עָלֶיךָ,
 וְהַתְּחַסְּנָה אֵלָיו | וּבְקִתָּהּ וְנִשְׁקָה יָדָיו,
 וּבִשְׂמוֹ תִקְרָא,
 וּבְקִרְאָהּ | וְתִקְץ וְתִשְׁכַּח מִרְעִידָהּ,
 וְתִשׁוּף עֵינֶיהָ | הַיְסוֹת מִשְׁתַּפָּאֵה —
 אֶהְבֶּתְהוּ | אֶהְבֶּתְהוּ

*

וְשָׁזוֹן אֶל־הַתְּרוֹן, עַל־הַסְּפוֹן הַגְּבִיט,
 צְמִדְתִּי וְאַזְזוֹן אֶל־זְמֵרַת הַצְּפוֹר.

פְּסוּסִים יִרְקִים-שְׁחוּרִים עִם-רַעְמֹת כָּסֶף
 רָקְדוּ הַגְּלִים בְּלִבְנַת סֶלְסוּלֵיהֶם ;
 כְּמַחְנוֹת בְּרָבָרִים, וְנוֹסְסִים הַמְּפָרָשִׁים,
 חָתְרוּ מִמֶּלְנוּ אֲנָשֵׁי הַלְּגוֹלְגַנְדָּה,
 אֲבִירֵי יָם הַצָּפוֹן הַנּוֹדְדִים הָאֵלֶּה !
 מִמַּעַל לִי בְּתִכְלֶת גִּצְחַח
 הִתְשׁוּטְטוּ עָבִים לְבָנִים
 וְהִזְהִיבָה שְׁמֶשׁ הַגִּצְחַח,
 שׁוֹשְׁנֵת שָׁמַיִם זֹאת, זֶה פָּרַח הָאֵשׁ,
 וּפְנִיָּה הַבִּיטָה בַּעֲלֵיצַת בְּרָאֵי הַיָּם ; —
 וְהַשְׁמִים וְהַיָּם וְלִבִּי בִּי גַם אֲנִי
 הָרִיעוּ כְּמוֹ הַדָּ :
 אֲהַבְתֵּהוּ ! אֲהַבְתֵּהוּ !

ט. חללי הים.

ענגי אַחרי־צַהָרִים הַצְהָרִים
 נִשְׁקָעוּ הַלֵּף וְהִשְׁקַע בְּתַהוֹם הַיָּם,
 וְהֵיךְ עָלָה? אֲרָאֲתֶם קַדְרֹנִית —
 וּבִינֹתֶם חֲפָזָה הַגְּנִיָּה.

וְאֲנִי חֲלָה יָם עוֹד יוֹשֵׁב אֶל־הַתָּרֶן
 וְחַוִּיכ מַחְשָׁבוֹת עַל־נַפְשִׁי אָנִי.
 מַחְשָׁבוֹת עֲתִיקוֹת, בְּהוֹת מְשִׁיבָה,
 אֲשֶׁר עוֹד לֹט אָבִינוּ חֲשָׁבֵן,
 בְּשִׁחֹתוֹ דִּיו מִן־הַטּוֹב הַטּוֹב הַלָּז,
 יִהְיֶה אַחֲר־כֵּן בְּכֹל רָע.

לְרַגְעִים וְאֶזְכֹּר גַּם מַעֲשִׂים קְדֻמוֹנִים:
 בְּנִצְאֵעַ לְפָנַיִם בְּנִתִּיבוֹת יָם סֶעֶר
 גִּיּוֹרִים עוֹדֵי צֶלֶב, וַיִּשְׁקוּ בְּאִמּוֹנָה
 אֶת־פְּסָל הַנִּצְעָרָה הַקְּדוּשָׁה, וְהָיִי לָהֶם זֹאת לְרַפְאוֹת;
 וְאֲבִירִים חֲלָיִי יָם לְעֵתוֹת בַּצָּרָה כְּזֹאת
 לְחֻצוֹ לְמוֹשָׁפְתֶם אֶת־נֶעַל הַיָּד הַמְּתוֹקָה
 אֲשֶׁר לְגַבְרֹתֶם, וְרַפָּא לָהֶם בְּן־רַגַע —
 וְאֲנִי סָה יוֹשֵׁב וּמְכַרְסֵם בְּרִגְוֹ לָבָב,
 דָּג מְלוֹחַ כְּבֶשׂ, הַמְּרַפָּא הַמְּמַלֵּחַ הַלָּז,
 אֲבֵא לָנוּ חֲכָל קִיא חֲתוּל וְעֵנֹת כְּלָב!

עד-כה ועד-כה והאנניה נלחמת
 עם-הגולים הזדונים הנרנשים;
 כסוס מלחמה זקוף עתה מתנצבת
 על-צדי ירקה, עד יחרוק המשוט להשבר,
 ועתה היא שבה והתנפלה ממעלה ראשה
 אל-לע המים השאג,
 ואחר, כעצמת אהבה ובאפס דאגה,
 תחשב להרגיע
 בחיק צנק-הגל השחור
 המשמער לקראתה בפתח,
 וכפרץ מים נבעה בתוף הים
 יסול פתאם תחתיו ויהפך לגלגל קבון
 ויבטה בקצפו גם אותי.

ונוד והתשוטט ורחף נמוט —
 מרבה מנשוא!
 לשוא תתור עיני ותבקש
 את-אשכנז החף. אוי לי, רק מים!
 ומים אמריהם, רק מים מתנודדים!

כהלה בחרף בליטה הערג
 אל-כוס תה חמה ומשיבת נפש,
 כן תערג נפשי עתה אלהי,
 את אשכנז ארץ מולדתי!
 תהי נא אדמתך המתוקה ורועה
 שגועון ופךשים ושירים רעים
 ומגלות דת דקות ותפלות;
 לשבעו נא נפשם סוסף נמרף
 גשושנים תחת הקוצים;

יִזְכּוּ נָא נְדִיבֵי־קוֹפִיף קוֹמְמִיּוֹת,
 עוֹדֵי עוֹדֵי רִיק בְּגֵאוֹה כְּשָׂרִים
 וְנוֹתָנִים אֶת־נַפְשָׁם עַל־יוֹנִים עַל־יִתָּר
 הַבָּקָר הַמַּקְרִין הַהוֹלֵךְ בְּכַבְדָּת;
 יֹאמֶר נָא קְהֵל עֲדַת שְׁבִלֹזֵיף
 כִּי נִפְשׁוּ נֶפֶשׁ אֱלֵמוֹת,
 לְעוֹן־כִּי יִשְׁרֹף אֶת־דָּרְכָיו פִּלְטָה;
 יוֹצִיא נָא מִשְׁפָּט לְפִי רַב הַדְּעוֹת,
 אִם רָמָה בְּגִבְיָהּ — הַגְּבִינָה שֶׁלֶף;
 וַיִּבְקֶשׁ־נָא עֲצוֹת חֲדָשׁוֹת יוֹם יוֹם,
 בְּמָה יוֹכֵל אָדָם לְהִיטִיב הַצֵּאן הַמַּצְרִית,
 לְבַעֲבוֹר יִיף צְמִרָה,
 וַגְּזוּהָ הָרַעָה כְּגוֹזוֹ אֶת־יִתְרָן
 בְּאֵין הַפְּלוֹת דְּבָר —
 יְהִי אֲשֶׁר יְהִי, יְכַסּוּף נָא כֶּסֶל גְּרֵשׁע,
 אֶת אֲשֶׁכְּנוּ כְּלֶף!
 נֶאֱנִי אֲנִי אֲעֲרוֹג בְּכֶל־זֶה אֲלֵיף;
 רַב לִי כִי אֲדַמַּת מוֹצֵק לִי אֶת!

י. בַּחֲף.

אֲשֶׁר־י הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּא עַד־הַחֶף,
וְנָטַשׁ מֵאַחֲרָיו הַיָּם עַם־הַסַּעֲרָה,
וְעַתָּה הוּא יוֹשֵׁב בְּחֹם וּבְמִגְוֹתָהּ
בְּמִרְתֶּף הַטּוֹב שֶׁל־רְאִשֵׁי עִיר בְּרָמֶן.

מֵה־נִּהְדָּר הָעוֹלָם וְנִחְמָד,
לְעֵת־כִּי נִשְׁקַף מִתּוֹךְ הַכּוֹס הָרוֹמִית,
מֵה־יִזַּל הָעוֹלָם הַקָּטָן הַלָּז הַשּׁוֹטֵף
אֶל־תּוֹךְ הַלֵּב הַצָּמֵא, הוּא וְהִדְרוּ נִהְדָּו!
אֶת־הַכֹּל אָרְאָה בְּכּוֹס:
אֶת־דְּבָרֵי יָמֵי הָעַמִּים הַקְּדוּמוֹנִים עַם־הַתְּרָשִׁים,
אֶת־הַיּוֹנִים עַם־הַטּוֹרְקִים, אֶת־הַגֵּל וְאֶת־גִּנּוּ,
וְנִעְרוֹת צִיטְרוֹנִים וּמִשְׁמְרוֹת צָבָא,
וְאֶת־בְּרָלִין וְשִׁילֹדִי וְטוֹנִים וְהַמְּפּוֹרֵג,
וְרֹאשׁ לְכֹל אֶת־אַלְעָם דְּמוֹת אֲהוּבָתַי,
אֶת־קִדְקִד הַכְּרוּב עַל־קַרְקַע יַיִן רֵינוֹס הַמְּזוּהָב.

הוּי, מֵה־זָפִית, מֵה־זָפִית אֶת חֲמִדָּתִי!
כְּשׁוֹשְׁנָה הַיִּית!
לֹא כְּשׁוֹשְׁנַת שִׁירָס
רַעֲנַת הַזְּמִיר, אֲשֶׁר שָׁר תְּהַלְתְּהָ הָפִיס

וְלֹא כְשׁוֹשְׁנַת הַשָּׂרוּן
 הַקְּדוּשָׁה וְאֲדָמָה, חֲמֵדַת לֵב הַנְּבִיאִים; —
 כְּשׁוֹשְׁנַת הַיָּוֵן בְּמִרְתֶּף בְּרָמֵן הָיְתָה!
 הֵן הִיא שׁוֹשְׁנַת הַשׁוֹשְׁנִים,
 אֲשֶׁר כְּרֵבּוֹת יָמֶיהָ כֵּן תִּפְרַח וְחִמְמָק,
 וְרִיקָה רֵיחַ אֲלֵים, שֶׁהוּא הֶרְהִיבֵנִי,
 הֶלְהִיבֵנִי כְלִי, הַשְּׂכִירֵנִי כְלִי,
 וְלֹלֵא אֲדוֹן בֵּית הַמִּרְתֶּף בְּבִרְמִי,
 שֶׁהַחֲזִיק בִּי הֵכֵן, בְּצִיצַת רֹאשִׁי הֵכֵן,
 כִּי-עָתָה מְעֵדֶתִי וְאֶפֹּל!

הָאָדָם הַיִּשְׂרָאֵלִי! יִשְׁכְּנוּ גַם יַחַד
 וּכְצֹהִים שְׂתִינּוּ,
 דַּבְּרֵנוּ עַל-דְּבָרִים נִפְלְאִים וְנִעְלָיִם,
 וְנִאֲנַחֲנוּ וְנִפְּוֹל אִישׁ עַל-לֵב אָחִיו,
 וְלִאֲמוּנַת הָאֵהָבָה הוּא תְקַדִּישְׁנִי —
 שְׂתִימִי לְחַיִּי כָל-אוֹיְבֵי הָעֲצָמִים,
 וְסִלַּחְתִּי לְעוֹן כָּל הַמְשֻׁרְרִים הַרְעִים,
 כְּכֹל-אֲשֶׁר יִסְלַחוּ בְּאַחֲרִיתִי גַם לִי —
 בְּכִיתִי מִחֲרֹדַת קִדְשׁ, וְאַחַר
 בִּפְתָחוֹ לִי שְׁעָרֵי הָעֵדֶן,
 שְׁשֻׁנִים עָשָׂר הַשְּׁלִיחִים, עֲנֹקֵי הַחֲבוּיוֹת הַקְּדוּשִׁים
 מְטִיסִים שֵׁם בְּאֵין מִלָּה, וּבְכֹל-זֶה מֵה־יִבְיָנוּם
 כָּל-הַגּוֹיִם יַחְדָּו!

אַכֵּן אֵלֶּה הֵם אַנְשִׁים!
 חֲדָלִי תֹאֵר מְחוּץ, לְבוֹשֵׁיהֶם רַק עֵץ,
 וְאוֹרָם מִבֵּית יָפִים הֵם וּמְאִירִים
 מִקְהֵל כָּל-הָעוֹלָם הַגָּאִים בְּמִקְדָּשׁ

וממשרתי הורדוס וצבא כָּל-הַשָּׂרִים
הַעֲדִים זָהָב וְלִבְשֵׁים אֲרָגָמָן —
הָאֵם לֹא מָאֵז דְּבַרְתִּי כְּוֹאת,
כִּי לֹא עִם-תְּהַבֵּרַת שְׂפָלִים עַד לְמָאֵד,
וְרַק עִם-מְכַחֵר אָנָשִׁי הַמַּעֲלָה
הַתְּהַלֵּף כָּל-יָמָיו מִלֶּךָ הַשָּׁמַיִם!

הִלְלוּהָ! מַה-יִפְיחוּ עָלַי בְּנַעֲמֹתֵיהֶם
הַתְּמָרִים אֲשֶׁר בְּבֵית-אֵל!
מַה-יִתֵּן רִיחוֹ הַמֵּוֹר אֲשֶׁר בְּחִכְרוֹן!
מַה-יִרְעַשׂ הַיַּרְדֵּן וְיַחֲוֶג מִשְׁמַחָה! —
גַּם בְּפִשִׁי נִפְשׁ אֲלֵמֹת תְּחֹוֹג,
וְעַמָּה אַחֲוֶג גַּם אָנֹכִי, וּבַחֲוֹנֵנוּ
וְהַעֲלֵנִי עַל-הַמַּעֲלֹת וְהוֹצִיאֵנִי לְאוֹר עֵלְיָם
אֲדוֹן הַמֶּרְתֵּף הַיָּשָׁר שֶׁל-רְאִשֵׁי עִיר בְּרָמָן.

אֲדוֹן הַמֶּרְתֵּף הַיָּשָׁר שֶׁל-רְאִשֵׁי עִיר בְּרָמָן!
רְאֵה נָא, עַל גְּזוֹת הַבָּתִּים יוֹשְׁבִים
הַמְלֵאָכִים, וְהַמָּה שְׂכוּרִים וּמְזֻמָּרִים;
הַשָּׁמֶשׁ הַלְהִט שָׁמָּה בְּמָרוֹם
אֵינְנוּ בְּלִתֵּי חֲטָם שְׂכוּר אָדָם,
חֲטָם נִשְׁמַת הָעוֹלָם,
וּמִסְרִיב לְחֲטָם נִשְׁמַת הָעוֹלָם הָאָדָם
סוֹבֵב הוֹלֵךְ הָעוֹלָם הַשְּׂכוּר כֹּהֵן.

יא. אפיל'אג.

כשגבלי החטה על-פני השדה,
כן תצמחנה ותשטופנה בקרב רוח האדם
המחשבות.

אכן מחשבות האהבה הענגות,
כפרחי ארגמן ותכלת הנה
הפרחים בחמדה ביניהן.

פרחי ארגמן ותכלת!
הקוצר היצם ימאסכם וחשבכם אין מועיל,
וגלם-עץ יכלכם בבוז בדישו,
ואף ההלך אשר אין לו כל
ואשר מראיכם ישעשע וישיב נפשו,
נגיע עליכם ראש
ויקרא לכם רק קוצים יפים.
אולם הנצרה על-פני השדה,
הקולצת עטרות הפרחים,
היא תכבודכם והיא תקטפכם,
ותעדה בכם תלתליה היפים,
ובעדיה זה תחפוז אל-כפר המחוללות,
אשר תלילים וכנורים יריעו שם בשמחה
או תבא אל-תחת התרונה הדוממה,
אשר שם קול דודה יריע בשמחה
פי שנים מחלילים וכנורים.

שִׁירֵי

הַמֶּלֶךְ

יעקב כהן

באמצע הרקוד

שיר אָפּי

לשאל משרניחובסקי

לחג יובליו :

* *

*

מְעִשֵׁי פְלָאוֹת וּמְאוֹרְעוֹת
פִּי הַצֶּמֶס לְסֹפֵר יָדַע,
נְשָׁמוֹת פּוֹרְחוֹת עֲרֻטֵי־לְאוֹת
זוֹרְעוֹת תְּמִיּהָה וְאֵימָתָה —
נְשָׁמָה אַחַת תּוֹעָה בְּדָד
מִתְדַפְּקֶת עַל לִבִּי,
נְשָׁמַת אִשָּׁה נְאוּה־קוֹדֶרֶה,
וּמִבְקֶשֶׁת גְּאֻלָּתָה ;
הִיא, לֹא אִשָּׁא תְהֵם מִבְטָה,
אֵלֶם עוֹמֵד בֵּי מִבְטָה,
וּבְנֹשֶׁר דְּמַעְתָּה חֲרָשׁ
לְבִי יִזְעַק בְּחִבְלָיו ; —
הִבָּה אֲשִׁיר שִׁיר־חַיִּיָּה,
מִנֵּת רִבְבוֹת בְּחַיִּיָּה,
בְּצִלְי־שִׁיר אֶקְדֵּשׁ כְּאִבָּה
וּשְׁלוֹם־נִצְחָה אֲשֶׁרָה עָלָיו.

.א

שְׁפָרָה'לִי כִלָּה.

נִצְרָה הִיְתָה, נִצְרָה קִטְנָה,
 שְׁחֹרְת־חַן וְקִלְת־בִּצְעַת,
 וְרָדִים פָּרְחוּ בְלִחְיִיהָ,
 שְׁחָקִים נָגְהוּ מֵעֵינֶיהָ
 וּבִשְׁחָקִים רָקְדָה חֲמָה -
 חֲמָה צְעִירָה, אֵין רָבֵב לָהּ,
 עוֹד כֹּל כְּחָה לֹא פִמְחָה,
 שְׁכֹרֶת פִּלְא־עֲצָמָה תִקְפִין,
 תִצְהַר וְלֹא תִשְׁמַע פִּעֲמָה;
 מִן הַבָּקָר עַד הָעָרֵב
 שְׁעָה קָלָה לֹא תִגוֹת,
 וְהַעוֹלָם מְלֹא תְרוּעָה,
 צָחֵק וְשִׁיר וּמִשׁוֹשׁ קַרְנַיִם,
 הַמִּתְפָּרְצוֹת לְכָל רוּת.
 מִן הַבָּקָר עַד הָעָרֵב
 הִיְתָה שְׁפָרָה'לִי צוֹחֶקֶת
 וּמִפְטֹפֹטֶת וּמְחוֹלְלֶת.
 וּמִטְפֹּלֶת בְּכָל דָּבָר,
 בְּכָל מְקוֹם אֹר זוֹרֶקֶת.

הנה סרה היא למטבח,
 עוֹזְרָה על־יד המבשלת;
 הנה קופצה היא לְחֶצֶר,
 משתעשעת עם הילדים,
 על־פני כלם מתהוללת;
 והנה רצה אל השכנות,
 רצה היא לְכָל השכנות,
 ומספרת ומזמרת
 וחוזרת אל הבית
 ופניה משלהבות
 ובדלוריתה מדבללת.

„חי אני, כי אין זו נצרה,
 כי אם סצר, אש־שלהבת!“
 היטה אמה בה נזפת
 ומוסיפה: הן תבושי,
 עלמה כלה,
 בת שבע עשרה שנה עלמה,
 וכמו נלדה משתובבת!“
 והפת נצבת נגדה
 ומצמידה פנים תמימות,
 מצמצמה, מבליטה פיה,
 כמו מצלבוֹן, כמו לנשיקה,
 ובציניה גנב קטן;
 „שד!“ מטילה עוד בה אמה
 וכבר פצסה נדף הולך,
 רגע שוהה עוד על זינה
 ומהרהרת: בלא ציון־הרע —
 אל־נא אפסח פה לטטן!

עלמה כלה! כן, יודעת
 שפרה'לי, מאד יודעת:
 אבא בא מדרך פעם,
 אָמר: „מזל טוב לך, שפרה!
 יש לך חתן –

והרי הן המתנות!
 והרי הם שמורים אֵתָהּ,
 העגילים, זָהָב טהור
 ובמשפחתם אבני־יהלם,
 עם הפנינים,
 שֶׁלש מתוזות הפנינים,
 בזירתמן·מצננות:
 שפרה'לי בָּהֶן מביטה
 ולא תדע לָבָהּ, לָמָּה
 ידם פה ויצרג לָצֵאת
 ואין מלה גם בפיה,
 וגם פֶּחַ אין בנפשה
 לעמוד בתוך זה הדממה.

מדי שבת, לכבוד שבת,
 עונדה שפרה'לי הפנינים,
 רביד־הפנינים על צוארה
 ובאזניה הנהלמים;
 מדי שבת, יום כי נרד,
 יוצאת שפרה'לי ומטיֵלה,
 עם חֲבֵרְתָהּ חֲסִיָה מְטִילָה,
 לארץ כל הרחוב הגדול,
 חוט־השדרה לעינה,
 ועד הערוב,

מקום מתנשא גן ה"שָׁרְרָה"
 ואשדות מי הנחל הומים ;
 כל הנשים עם הנערות,
 שפָּרְהוּ לִי מאד יונְצֵת,
 בָּהּ מסתכלות אף משיחות,
 רואות יקרות תְּכַשִּׁיטֶיהָ,
 צופות וְהָרָה על ראשָה,
 זהר פֶּלֶה כֹּזֶהר כָּתָר -
 ולוֹהֲטָה משכרוֹן-אֶשֶׁר,
 זוֹרְחָה אֶשֶׁר, היא מְתַהַלְכָה
 וקַבֵּת-מַלְכָּה בין הבנות,
 בְּלֶן סוגדות לָהּ בַּסֵּתֶר ;
 גם זו צִירָרֶה המְרַשֶּׁעֶת
 בְּפִנְיָה הִירְבָּקוֹת
 צוֹחֶקָה שְׁלוֹם לָהּ עַל-כִּרְחָה,
 מְדִי עֲבָרָה, וּשְׁפָתֶיהָ
 חֲנוּרוֹת הֵן וְדַקּוֹת-דַּקּוֹת...

והרי כָּבֵר אוֹצֵר גְּדוֹל,
 מִמֶּן-כְּלָלוֹת, שְׁמוֹר אֶתָּה
 פְּתוּגוֹת-בַּד וְכִתְנוֹת צֶמֶר
 וְאַלְוֵנוֹטִיּוֹת רְקִימוֹת
 עִם מְטַפְחוֹת, מְעֻשָׂה סוּרְג,
 עִם חֲטוּוֹת מְפוֹת-שֶׁלֶחָן
 וְכֵל כְּלֵי-לְבָן שֶׁל הַמָּטָה -
 וּמִתְמַלֵּא עוֹד הָאוֹצֵר,
 יוֹם נְיוֹם מִתְרַבֶּה אֶתָּה.
 תִּמְהָה, צוֹהֵלָה כְּצֶפּוֹר
 עַל כָּל דְּבָר, כְּמוֹ עַל פֶּלֶא,

יש יושבת היא נדהמה
 על ארגזה הפתוח,
 סביב לה חמדוֹתיה:
 האף אִמְנֵם לָהּ כָּל אֵלֶּה!

חסיה היא חברה טובה
 ונאמנת לה כל־בבה;
 לה רק לה תספר הכל,
 אשר שמעה, אשר הגתה
 במסתרים ואשר חלמה.
 לפנות בקר על משכבה.
 חסיה זו, אף היא יודעת
 את כל חפץ בה, ובטרם
 גם יֵאמָא אֹתוֹ שָׁהָה —
 וכבר לה הבטיחה אִמָּא
 שמלת־משי לחפתה,
 משי לָבֵן, מן המבחר,
 עם מקלעת פרחי־כסף,
 עם סלסולת, מעשה־אִמֶן,
 ושבל נמשך פה־לָּהָה.

„חסיה! טוב, כי באת הרגע,
 אך זה רגע

וגמרתי את השביסים”.
 — „את עשיתם?” — „לא, כי אִמָּא,
 רק הסרטים בם הכנסתי,
 ואם גמרתיים — גם עשיתים!”
 קופצה שפרה־לי וחוטפה
 שביס־הבד, לו סרט אדם,

מְנִיפָה אוֹתוֹ, קוֹשְׁרָה אֶ:
 לְקַדְקְדָה כְּמִנְצַחַת;
 חֲסִיָּה נוֹטְלָה אֶת הַשָּׁנִי,
 כְּחַל־הַסְּרֵט, מִתְבַּוְּנֶנֶת
 אֶל מַעֲשֵׂהוּ, אֶל תְּחַרְתּוֹ,
 דְּבַת־קַפְלִים, וְאֶל הַסְּרֵט
 בָּהּ הַעוֹבֵר, לְהִיּוֹת נִקְשָׁר
 בְּצַנִּיבָה כְּפוֹלָה אַחַת.
 עוֹמְדָה שְׁפָרָה־לִּי וּמְחִיבָה
 מוֹל הַרְאִי וּמוֹל רְעוּתָהּ;
 בְּשִׁבִיס־לִילָה זֶה לְרֵאשָׁה
 וּמוֹל עֲרָפָה תִּלְמַלִּיהָ,
 סִפֵּק אֲשֶׁה, סִפֵּק נַעֲרָה —
 גַּם בְּצִינִיָּה,
 מָה חֲדָשָׁה הִיא וּכְמוֹסָה!

— „ומה־זה? — מְעִיל־הַשְּׁחֲרִית!“
 וְשְׁפָרָה־לִּי שׁוֹלֶחַת צְצֻמָּה
 לְתוֹךְ הַמְּעִיל רְחִב־הַגְּזֵרָה,
 וְהוּא עֲשׂוּי
 אֲטוֹן טוֹרְקֵי חוּם וּמְנַמֵּר
 בְּכַתְב־רְזִים, שְׁחוֹר וְתוֹלְעַ —
 סוֹגְרָה אוֹתוֹ עַל קְשׁוּרָיו,
 עוֹמְדָה, חוֹבְרָה שְׁמֵי יְדִיָּה
 תְּבִנִית קֶשֶׁת כְּלָפִי בְּטוֹן,
 רָמְזוּ לְאִמֹר: חֲבִית גְּדוֹלָה...
 צוֹחֲקוֹת הַנְּעֻרוֹת יַחַד,
 וְחֲסִיָּה רוֹאָה אֶת תְּבַרְתָּהּ,
 וְהִרִי הִיא אֲשֶׁה צְעִירָה!

ומרגש אחד פלאי
תפושות בחד, שמי הנפשות
חזקות זו את זו וגושקות,
ובעיניהן
ובלבבן גם של שירה.

ב.

צִלְלִים אֱלִמִים.

יש יודעווע קל העולם,
 על-פני שמש עב כי קלי -
 גם לב שפּרה'לי לפעמים
 יחַרד פתאם, צִלְלִים אֱלִמִים
 וְחָלוּ וַיִּכְסּוּ עֲלֵיו.
 יושבה היא על מיק-הטלית,
 תיק של סמיט, ובזֶהב
 שמו רוקמת - מאום לא תהגה,
 נק בלבבה

מעין שקט יהמה המה;
 בא והולך פתיל-הזֶהב,
 אצבעותיה חומקות, גולשות,
 על הפמיט, רף ושהור,
 פתאם תהגה:

ככה רף וענג שפמו...
 אמא ספּרה מפי אבא:
 לפה הוא ושחור-צינים -
 נדאי גם חתימת וקן
 את לחיו כָּרָר מַעְגִילָה...
 ספּרה אמא מפי אבא:

מְשֻׁלָּם הוּא בְּכֹל הַמַּעֲלֹת!
 לְמִדָּן הוּא, לְעֵלְוֵי נְחֻשָׁב,
 מְזוּמָר מִפְּלִיא, בְּעַל־קוֹרָא,
 וּכְתַב־יָד לֹא – מְרַגְלֵיֹת,
 נוֹדֵעַ בְּכֹל הָעִיר לְתַהֲלָה.
 סִפְרָה אִמָּא... אֵךְ מַה פְּנִיוֹ?
 עֵינָיו פְּעַם לֹא רָאָתָה! –
 וְחוֹזֵר, הוֹלֵךְ פְּתִיל־הַזֶּהָב
 וְאַצְבָּעוֹתֶיהָ קוֹדְחוֹת חֶרֶשׁ,
 וְהִיא נִבְהָלָת:
 מַה תְּהִי לְפָנָיו מְנַתָּה?
 הָאֵם טוֹב אוֹ רַע לְרַבּוֹ?
 אֵם הוּא עֶקֶשׁוֹן? אֵם הוּא כַּעֲסוֹן?
 וְאֵיךְ יִדְבַר דְּבָרָיו אִתָּה?
 אוֹי! ... הַמַּחֲטָה עוֹרָת!
 אֶגְל־דָּם בְּגִדְךָ גָּרֵשׁ
 נוֹצֵץ עַל רֹאשׁ אֶצְבָּע־שְׂמָאלָה –
 שְׂפָרָה לִי יוֹשֶׁבֶת תְּמַהָה
 וּבְרִסֵּי הַדָּם מִבֵּיטָה
 בְּמִין פֶּחַד זָר מִבֵּיטָה...

עוֹרָה הִיא עַל הָעֲלִיָּה
 שְׂעַל בֵּיתָם, בְּעֲלִיָּה
 עוֹמְדָה הִיא, עֵינֶיהָ גְדוֹלוֹת: –
 פֶּאן יְגוֹרוֹ שְׁנֵיהֶם יַחַד
 שְׂדֵשׁ שְׁנַיִם,
 שְׁנוֹת־הַמְּזוֹנוֹת בֵּית אָבִיהָ.
 מִטּוֹת שְׂמַיִם, שְׁלִחָן, כֶּסֶף
 וְעַל הַמִּטּוֹת גְּלִי־כָרִים,

כְּסֻתּוֹת וּמַצְעוֹת פְּשֻטִים,
 רוֹבְצִים יַחַד
 דוֹמְמִים וּכְבוֹמֶתְנָה;
 הַכֹּל דוֹמֵם בְּאֵן וְשֹׁאֵן!
 גַּם הַתְּקֵרָה זֹה הַכְּפוּפָה,
 מְשֻׁנֵי עֲבָרֶיהָ כְּפוּפָה,
 כְּמוֹ סוּכְכֵת עַל סוּד יָקָר
 וּמְקַרְבֵת כֶּל-בְּחֹדֶר
 קִרְבַת נֶפֶשׁ נֶאֱמָנָה.
 בְּעַד הַחֲלוֹן יַעַר-גִּגוֹת,
 מְרַחֵק שְׂדוֹת עִם רְקִיעַ—
 הַכֹּל מְבַדֵּל פֶּאֶן וּמִיָּחָד,
 מוֹרֵם כֹּה עַל כֶּל הַבְּרִיּוֹת
 וְעֵינֵי-זֶר הִנֵּה לֹא תִבְקִיעַ.
 עוֹמְדָה שְׁפָרָה'לִי וּפְתָאֵם
 מְגוֹר לָהּ וְצַר מִסְכִּיב!
 זֶר הַשְּׁלֵתוֹן, זֶר הָאֲרוֹן,
 גַּם הַכְּתָלִים, אֲךָ סִדְרוֹ,
 קָרִים כֹּה — הַתְּקֵרָה צְרָה!
 גַּם כְּלֵי-מִטָּה אֵלֶּה פְּשֻטִים,
 נִרְאִים שׁוֹמְמִים וְנִטְוֹשִׁים,
 כְּאֵלֶּה קְנֵה-הַקֶּשׁ הַנְּטוֹשִׁים
 וְהַנוֹצוֹת הַמְּפֹרָזוֹת
 עַל הָרֶצֶפָה, לֹא טִהְרָה...
 עוֹמְדָה שְׁפָרָה'לִי וּפְתָאֵם
 נוֹהֶמָה נְהִימָה כְּבוֹשָׁה,
 וּכְנַמְלָטָה מִן הַחֲרָפָה,
 מִן הַחֹדֶר הִיא נִמְלָטָה,
 קוֹפְצָה, טָשָׁה מִן הַמַּצְעוֹת,

סוערה לתוך הבית
 עם צחוק רב וזרם דברים
 ונגה רחוק בממטה.

וקל שיקרב יום החתונה,
 מנוחת שפרה'לי נודדת —
 ויש תבאנה תמיתה רבה,
 תצפה ולא תחזה בלתי
 ים-ערפל לפניה,
 לתוך ערפל היא צועדת...
 וביום אחד לפנות ערב
 והיא לבדה יושבה בית
 מטפחות-הבד מוללת,
 קנתה אמא לה „מציאה” —
 קדרות-ערב, רו בלבבה,
 יצאה כבר מן הנזיות,
 חרש נכפפה על כתפה,
 אל צחור בדה שלחה כפה,
 עמדה ולא פזחה פיה —
 פתאם מן המטבח אושה,
 קפצה שפרה'לי למטבח,
 אשה שחומה, עיגי-אש לה,
 טבעות-פו לה באונניה —
 צענית לקראתה באה,
 גוחה ומדפכת ככה:
 „שלום, נערה יפהפיה!
 הראי לי כף-גדף, נערה,
 ואגידה לך עתידך...
 שלש פרוטות רק תניחי.

הִיָּה תהיָה לָךְ לְבַרְכָּהּ.
 סִרְבָּה שְׁפָרָה לִי מִתְחִלָּה,
 אַחַר פְּשֻׁטָה כַּחֲיָמִינָה;
 „מִנְלֵךְ רַב לָךְ, הִיָּפָה־פִּיָּה!”
 פִּסְקָה זֹו אַךְ נְטִלָּה נְדָה,
 וְכַמְפִּתְב־חֲרֻטוּמִים קוֹרְאָה
 רְעִפּוֹ בְסוֹד מְלִיָּה,
 וְבַת־צְחוּקָה עַל פְּנֵיָה
 הָאִירָתָן אֹור שֶׁל בֵּינָה.
 „בְּרִיאוֹת טוֹבָה, אַרְךְ־יָמִים —
 חִיָּה תְחִי מֵאַה שְׁנִים;
 פְּעַם אַחַת תִּנְשָׂאִי —
 שְׁשֵׁה לָךְ יְנִלְדוּ בָנִים;
 עֶשֶׂר רַב בְּחִלְקֶךָ יִפְלֵ,
 כֹּל חֲנִיף — קוֹנֵה שׁוּרֵי! —
 דְּרָךְ אַחַת גְּדוֹלָה, פְּתוּחָה.”
 דְּבַרְכָּה כֹּה וְעוֹד הוֹסִיפָה,
 וְשְׁפָרָה לִי הָאֲזִינָה דוּמָם
 אֶל הַנְּכוֹאוֹת, לְבָה פְּעַם
 וּמְגִיל הַתְּאַפֵּק רוּחָה.
 וְהִנֵּה צְרוּר שֶׁל קַלְפִּים בְּלִים
 בְּיַד הָאִשָּׁה וְהִיא מְשַׁדְּלֶת:
 „חֲלִקֵי אֶת הַצְּרוּר לְשִׁלְשָׁה,
 עַל הַתִּיכּוֹן חֲמֵשׁ פְּרוּטוֹת...”
 שְׁמֵעָה שְׁפָרָה לִי בְּקוֹלָה,
 מִהֵר נְטִלָּה זֹו הַקַּלְפִּים,
 אֶחָד אֶחָד הַשִּׁכָּה אוֹתָם,
 סִדְר פְּלֵאִי סִדְרָה אוֹתָם —
 פְּתֵאִים נִפְתְּחָה הַדְּלֶת...

„מה-זאת?“ קראה אַמָּא, בְּלֵה

תַּמְהוֹן-וַעַם, בְּהַ סְפָקָה;

שִׁפְרָה'לִי נְבוּכָה, בּוֹשָׁה,

גַּם הַצּוֹעֲנִית נְבִהָה.

גִּרְהַה הַקְּלָפִים יַחַד,

וְכַחְתוּלַּהּ הַמִּשְׁתַּמֵּט

כּוֹצָה עֲצָמָה וְחַמְקָה

וְאֵל שִׁפְרָה'לִי אֲזוֹ תַפֵּן

אַמָּא בְּתוֹכְחוֹת קְשׁוֹת:

„חַטָּא וְחַרְפָּה! בְּתִישְׂרָאֵל

וּבְצַעֲנִים דּוֹרְשָׁת!

אִם לֹא תִדְעִי, כִּי זֶה נַחַשׁ

וְכִי זֶה אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה?

וְהֵיכֵן בְּלָם?

אִיךָ יִשְׂאֲרָתְךָ לְבִנְךָ בֵּית

וְהַשְׁעָה בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת?!”

שְׂמָצָה שִׁפְרָה'לִי הַדְּבָרִים,

נְשָׂאָה רֹאשׁ וְעֵינֶיהָ זִיקִים.

נּוֹפְרָה בְּאַזְהָרַת אַמָּא

לְבִלִי אֶת יַחֲדָה עָרְב,

גִּזְרָה מִפְּנֵי הַמַּזִּיקִים.

וְאַלֶּה הָיוּ דְבָרֵי אַמָּא:

„מָלֵא עוֹלָם רוּחֹת רָעִים,

מִכָּל צֶל וּמִחֲבֹא אוֹרְכִים

הֵם לְאָדָם, שׁוֹנְאֵי-אָדָם,

לְהַכְשִׁילוֹ וּלְהַפְסִילוֹ

וּלְצוּדָהוּ בְּחַרְמֵי-שְׂאֵלָה.

עַל-כֵּן מְשֻׁנָּה אִישׁ יִשְׁמַר,

לו הִצְלַחְתָּה תְּאִיר פְּנִים,
 קוֹדֶחֶי-קִנְיָאָה, לֹא יְנוּחוּ
 וְלֹא יִסְלְחוּ בְּגִי-שֵׁטֶן
 לו אֶת אֲשֶׁרוּ עַד הָעוֹלָם;
 עַל-כֵּן הִיא סִכְנַת-גּוֹפֶשׁ
 גַּם לְחַתָּן גַּם לְכַלֶּה
 לְיָלֶה לְהֵלֶךְ בְּלִי שׁוֹמֵר
 וְאֲפִילוּ פְּסִיעַה קִלְעָה".
 וְכָרָה שְׁפָרָה לִי הַדְּבָרִים,
 מְלֵאָה יְרָאָה נִעְלָמָה —
 וְהִגִּה צְלִילִים, צְלִילֵי-וְנוּעָה,
 כְּמוֹ גַּעוּרוֹ מַעֲבָרִים,
 מֵאֲרָפֶה וּמִחֲלוֹן
 צָצוּ פְתָאִים בְּרוֹאִים וָרִים,
 עֲרַב-רַב שֶׁל אִישׁ וְתִישׁ,
 שְׁעִירִים, נְעוּיִם וּמְטָרְפִים,
 קוֹרְצִים עֵין, שׁוֹלְחִים לְשׁוֹן,
 צוֹחֲקִים וְדוֹן לָהּ וּנְקָמָה —
 עִמָּדָה שְׁפָרָה לִי בְּלֹא-רַעִיוֹן
 וּבְעוֹרְקֶיהָ עֲצַר דָּמָה.

ג.

הַרְקוּד.

בָּא הַיּוֹם, הַיּוֹם הַגָּדוֹל,
 שִׁפְרָה לִי לֹא חִפְתָּה כִּכָּה 1
 וּכְשֶׁבָא הַיּוֹם הַגָּדוֹל,
 לֹא הָאֲמִינָה, לֹא הִבִּינָה,
 כָּאֲלוֹ פִּתְאִים כֹּל שְׂכָחָה.
 בָּאוּ קְרוֹבִים וּמְחַתְּנִים,
 כְּלִי-הַזְּמָרִים נִגְנִים בָּאוּ;
 וְכָל הַתְּכוּנָה שְׂפַפִּית
 וְהַשְׂהִלָּה — הַאֲף אָמְנָם
 כְּלִי-זֶה אָמְנָם בְּאֵלֶּה הוּא 2
 צָמָה צוֹמָה, הַתְּפִלָּה,
 מִלְּאָה כֹל אֲשֶׁר צִוְתָה 3
 כִּי, הַתְּנִידִי עַל כָּל עוֹן,
 יוֹם זֶה לָךְ כְּיוֹם-כְּפוּרִים 4
 אָמְרָה אָמַר לָהּ — הִיא שְׂמָעָה
 אֵת הַדְּבָרִים — לֹא בִּכְחָה-
 וּכְשֶׁבָאוּ הַשְּׂשִׁבִינּוֹת
 בְּגִדֵי-חֹפֶה לְהַלְבִּישָׁה,
 צָחָקָה קִרְבָּה וְתַמְתָּה,
 הִיָּה לָהּ כְּתוֹלֵם הַדְּבָר,

ספק אמת — והתרישה.

אף כשקם הבדחן לסום

פזמון-מוסר בקול-קינות,

והנשים סביב בכו,

כמו על איזה חרבן בכו,

עד גם בקעה דמעת-עינה —

בכתה ולא ידעה למה

ובתוף דמע עצרה צחוקה:

נשים אלה,

על-מה ככה תקוננה?

אף כשרעשו החצצרות

עם התוף: התתן הולך!

וכמו רטט עליהם סביב

סלף קול: התתן הולך!

והוא בא עם המחתנים,

שפל-עינים ולבן-פנים,

פתאם נשא העינים —

ונצרה כלשטף-זהר,

השמים לה נפתחו

ולבה קפיץ עד שמים!

עמה ידעה: פל-זה אמת!

פנים רואה היא אל פנים

מאוייה הגעלמים;

עמה ידעה, ברור חשה:

יום זה ראש לכל הימים.

והנה יושבה היא, טבעת-

הקדושין על אצבעה;

סביב אור נגיל ונגינות,

צליל מן־גות עם שפינים,
 צחק ודברים, ערבוב דברים,
 והמלה סתם עומדת
 גם בטרקלין
 גם בחדר שם הגברים;
 פה גם שם תקהל צוהל
 על שתננות מלאי-מגד,
 קצרות הולכות, קצרות פאות,
 נושאות דגים ובשר-עופות,
 צלי ומבשר, ומתרוקנות
 ומתמלאות פוסות-יין,
 ברק נתו מקל עין
 וממלה כל לשון
 וכל שמלה אומרה שירה —
 יושבה שפרה'לי ומאירה,
 קלה שרון-אור, טבעת-
 הקדושין על אצבעה.
 — ראי הפלה, במה נאה!
 — ראי עינים אלה שחורות,
 כשתי אבני-שהם שחורות!
 — מלכה צעירה!
 — בלא עין-הרע, ממש מלכה...
 קולטה שפרה'לי בלא-צדיקה
 את המלים, את הפורחות,
 ומשפילה עפעפיה
 ומגביהה עפעפיה:
 בת-צחק חבה לעמיתה —
 עונה היא בבת-צחק חבה
 ומאשר נסהף לרה.

„אֲכִלֵּי, שְׁפָרְהוּ לִי, אֲכִלֵּי ו”
 מְעִירָה אוֹתָהּ הַמְחַתֶּנֶת
 עַל יְמִינָה,
 וְהִיא עֲדוּיָה קְרִינּוֹלִינָה
 וְנִזְמֵי אֲבָנֵי-חֶן אֲרָפִים,
 אֲשֶׁה כְּבוֹדָה, פְּקָה־יֵת-עֵין,
 אֲשֶׁה זָרָה וְכִמוֹ אִם לָהּ;
 וְהִנֵּה אֵמָּא מִתְקַרְבֶּת,
 וְהִיא עֲסוּקָה בֵּין הַמְשֻׁמְשׁוֹת,
 וְטוֹבַעַת לָהּ בְּמִצְחָהּ
 נִשְׁקָה רַבָּה, אֲשֶׁ עֲצוּדָה —
 יוֹשֶׁבֶה שְׁפָרְהוּ לִי כְּשֹׁכְרָה,
 לָבֶה נִסְחָף בָּהּ, טַבַּעַת
 הַקְדוּשִׁין עַל אֲצָבָעָהּ.

הֵס! הַבְּדִחָן פּוֹסֵק פּוֹסְקִיו,
 שֶׁר וּמְדַבֵּר בַּחֲרוּזִים,
 דְּאִים, בְּאִים, אֶף נִקְרָאִים,
 דְּבִרֵי-מִשְׁלָיִם, דְּבִרֵי-בְדִיחוֹת,
 קִשְׁפָר מְעֻשׂוֹת שְׁהִיו
 וְלֹא הָיוּ, מְרַצָּה שִׁיחוֹת
 עַל בְּטָלָנִים וְשִׁקְרָנִים,
 עַל הַעֲצִים וְהָאֲבָנִים;
 הַכֹּל צוֹחֵק, הַכֹּל צוֹהֵל,
 וְהַבְּדִחָן מְעֻמִּיד פְּנִים
 כִּלְא יוֹדֵעַ, שׁוֹתֵק רַבֵּעַ,
 מִתְקָה מְעֻשֶׁה-אוֹב וְהִנֵּה
 שְׁנֵי שְׁמָפִים יַחַד רַבִּים,
 אֵב מִיִּסַר בְּנֵו הַקָּטָן,

תְּרַנְנֵנִי קוֹרְאִים, עוֹנִים,
 פְּרוֹת גּוֹעוֹת, נוֹבְחִים כְּלָבִים...
 שׁוֹמְעָה שְׁפָרָה לִי, לֹא שׁוֹמְעָה,
 כִּי אֵין וְלֹא כִּי אֵין טָשָׁה נְפִשָׁה
 וְכִי אֵין דְּמִי־הַגִּיּוֹנָה:
 שׁוֹב הִיא חֲשָׁה אֶצְבְּעוֹתַי,
 כְּשֶׁהִן רוֹעְדוֹת וְנוֹעוֹת
 בְּאֶצְבְּעָה לְרֵאשׁוֹנָה;
 שׁוֹב הִיא חֲשָׁה אִמּוֹן זְרֵעוֹ,
 הַסֶּכֶם צֶעֶדוֹ, כִּי קִרְבָּתוֹ,
 כְּשֶׁהִם חוֹזְרִים מִן הַחֶפֶה,
 צִיָּסָה עַל פְּנֵיהָ, סָבִיב
 שְׁאוֹן כְּלִי שִׁיר וְעַם רַב חוֹנְגוֹ,
 רִיגָה יוֹשְׁבִים הֵם לְבָדָם,
 עַל הַשְּׁלֶחַן מְרַק הַזֶּהָב
 נוֹצֵץ, מְסַבֵּיר עֵינֵי־שָׁמַנוֹ —
 שְׁתִּיקָה... בּוֹשָׁה... פְּתָאם מִבְּטוֹ
 גַל שֶׁל אֵשׁ — וְכִבֵּר הַתְּמוֹנָה...

תָּם הַמְשֶׁתָּה. קִהַל הַגְּבָרִים
 קָם וְשָׁטַף אֶל הַשְּׁבָקִלִין,
 נִרְתְּעוּ לְצַד הַנְּשִׁים
 בְּצִחְק־עֲנוּהָ, כְּלִי־הַזְּמֵר
 שִׁיר הַרְקִידוֹ, חֵי וּפְזִיזוֹ!
 וַיִּתְעוֹרְרוּ הַגְּבָרִים
 וַיִּאָּחֲזוּ שֶׁלְשֶׁלֶת,
 וְהִרְקִיד הִגָּה הַחַל
 עִם הַשִּׁיר חֵישׁ קֵל וּבְמַעֲזָל,
 רְקִיד חֶסֶשׁ, עֲלִיזוֹ, עֲזִיזוֹ.

היש מפה, משם הצטרפו
 סיעות סיעות לשלשלת,
 שב לבחור, כל לעשיר
 נתן ידו בשלשלת,
 והמעגל הלך רחב
 והרקוד הלך גבר,
 רקוד חזר
 למנגינה החזרת
 ולמחיצת-כף הנשים,
 ענתה אותו
 בהסכמה מעוררת.
 פתאם שב המעגל אחר
 והרקוד על עקבו
 ובחילים מחדשים;
 פתאם שנים – ואל המעגל!
 רקוד זה מול זה, נסוגו,
 קרבו שוב ושוב נסוגו,
 חזרו, והנה דבקו יחד,
 שליבי-כתף רוקדים המה
 ועניות מתוף רקוד,
 מטים ראש, מושיטים זרע,
 רוקעים עזות
 ומיד מתחטאים המה,
 סבים תמימים על מקומם
 בתוף המעגל המסתובב,
 בתוף הרקוד המתגבר,
 רקוד חזר
 למנגינה החזרת
 ולמחיצת-כף הנשים

...הו! הו! טוש וקפץ
 טוש ונזע על אדמה,
 על אדמה
 נאמנה זה ויקרה,
 שוט וסבב בלי מטרה,
 שוט ועבר
 בהרגשה פליאה אחת,
 כי יש חיים ויש נחת
 ונאנחנו חיים אנו...

... הו! הו! על אדמה —
 והתנשא מאדמה!
 יש מרומים, יש מאזרים,
 מה צוחקים, רומזים, קוראים,
 והמה יורדים לקראתנו
 לקבלנו —
 דבר הכרובים על ראשינו!
 הן היום יום-שמחה לנו...

... הו! הו! השמים
 רוקדים סביב, כל המאורות,
 ונאנחנו בין המאורות
 ומי יחוש עוד אדמה?
 הכל זהר,
 הכל כליון לב ונשמח
 ואין-סוף נחת,
 מעגל אהד, אהבה אחת,
 ואל אהד על כלנו.

הִלָּאָה יחד ובמעגל!
הִלָּאָה מהר, יתד מהר,
טוש וקפוץ ושמח,
שוט והולל
והתהולל עד בלי-כח!
כי יש עולם, כי יש חיים,
כי אז אחד בשמים,
אשר באהבתו ברא
את כלנו
ואת האהבה נתן לנו
ואת הקדוה ואת הצנה
ואת הגאולה מן הצנה,
כי אנחנו חיים.....

פתאם —

והקול נפץ עמום חדר:
אי החתן?
המיה נבוכה חרדה אחריו,
הכתה גל על גל מסביב:
אי החתן?
וישפתקו כלי-הזמר
ניתפורר הוג המרקדים,
פנו האנשים סביבם,
נצבו דומם על הפלה:
חורה ישבה זו על כסאה,
קפואת-פחד, וצינייה —
מול הציד עיני יצלה
וירוצו האנשים
ויפוצו בכל הבית

לְעֵבְרִיו וּלְמִסְתָּרָיו –

אֵין הַחֶתֶן!

וְאֵת הַחֶצֶר עַל נְמִיָּה

וְאֵת הָרְחוֹב הַרְגִּיזוּ כָּלֹ

וְאֵת כָּל זְוִית מַחְשַׁבְתָּהּ –

אֵין הַחֶתֶן!

בְּיַחְפְּלֵץ כָּל הַבַּיִת,

אוֹר הַגְּרוֹת חוֹר קְמוֹת,

נִשְׁמָטוּ: חֵישׁ כָּל הָאוֹרְחִים

כְּנִמְלָטִים מִמַּפְלֵת;

אֲלֵמִים עַל מִשְׁבַּתֵּי חָגִם

עֲמְדוֹ הַחֲדָרִים, קֶרֶבֶם

טִמְטוּם-אֵימָה, וְחִלּוֹנוֹת

מְכִי-אֶפֶס בָּם הַבֵּיטוּ

בְּלִי מַחְשָׁבָה, בְּלִי יִכְלֵת...!

ד.

בידי המזיקים.

נסָה בעֲלָהּ מִפְּנֵי אוֹיְבָהּ,
 רָצָה כִּלְ-עוֹד בָּהּ נִשְׁמָה —
 רָבַע עוֹד וַיִּמְצָא אוֹתָהּ
 חֲצוּ אוֹ כָּר אוֹתָהּ מְצָא!
 כָּכָה לֹא הִבְחִינָה דְבָר
 שִׁפְרָה לִּי, כֹּה נִפְשָׁה רָצָה
 עַל-פְּנֵי גְבוּעוֹת, עַל-פְּנֵי שׁוּחוֹת,
 שׁוֹעֵת-אֵלֶם אַחַת כְּלָה:
 הִצִּילוּנִי! וְהִיא טָשָׁה,
 כִּלְ-עוֹד כִּחַ קִרְבָּה טָשָׁה —
 הֵן לֹא נִכְרְתָה כֹּל תִּקְנָה
 אוֹ הָאֲמָנִים כָּר נִכְרְתָה?
 לֹא! לֹא אָפְסָה עוֹד כֹּל תִּקְנָה,
 עוֹד בְּכֹל הַדְּרָכִים סְבִיב
 וּבִיָּעָרִים וּבִכְפָּרִים
 שָׁטוּ שְׁלִיחִים, עוֹד לֹא הָרוּ
 מִן הַ"צִּדִּיק" הַמְּחַתְּנִים;
 אֲמָא דְבַרְהַ דְּבִרִי-נַחֵם,
 וְכֹל הַבָּא לְבֵית הָעַמִּיד

פְּנֵי־בִטְחוֹן, בְּרַךְ, הַזְכִּיר

חֲסֵד־יְשׁוּעָה הַנְּאֻמָּנִים; —

יִרְעָה שְׁפָרָה־לִּי בְלִבָּבָה,

יִרְאָה לְחֹשֶׁב הַמַּחְשָׁבָה:

יָד לֹא־טוֹבִים פֶּאֶן בְּאֻמָּצֵעַ!

אִישׁ לֹא הִגִּיד,

אִף הִיא רָמְזוּ לֹא פִלְטָה —

אִי־שָׁם בְּזוּיּוֹת סָבִיב

כְּחֹשׁוּ בְקַפּוֹת־שִׁרְצִים

צִלְזִלִים, סוּד־בְּעֵהוֹת אֲתָם —

הִיא כְּבִשְׁחָם בְּמִבְטָה

רַגַע עֵינָהּ אִף הִסִּיתָה

וְהִצְלִלִים בְּחִשְׁרָתָם

אֲפֹהָ, פָּצוּ פִיהֶם,

לְרַחֵשׁ סוּדָם לָהּ הַחֲלוּ —

בְּקוֹל־וּנְעָה הוֹרִישְׁתָם

אִף בְּעֵינָיו, בְּהִצְמַד

עֲפָצְפִיָּה הַעֲיִפִים,

גַּם הִנֵּר, מְגַנָּה אֵלֶם,

נֶאֱסַף אַט אֵל הָאֲפִלָּה —

קָמָה חֲרַשׁ הָאֲפִלָּה,

כְּכֹנֶה צְנִיחָה עַל חֲנוּהָ

וּמִסְכַּת בְּלֵהוֹת־תַּחַת

לְטוֹת דוּמָם לָהּ הַחֲלָה,

שְׂכָבָה 'שְׁפָרָה־לִּי כְּכַפּוּחָה

וְהַמְרָאוֹת הָאֲכֹרִים

תִּקְפּוּ, עֲנוּ, קָרְעוּ בַפֶּשֶׁה —

רֹאשָׁה פֶּאֶב, עַל רִקְתָּה

כמו נְטָפִים בְּקֵעוֹ קָרִים.

היא צוֹפִיָּה: על עֲרֵבָה
 שוֹמְמָה, בְּתוֹף עַב־הָאָבָק,
 רְצִים הֵם, אֲשֶׁר-לֹא-טוֹבִים,
 קָהֵל גָּדוֹל,
 צְלָמִים קוֹדְרִים תְּוַרְיָנִים,
 דְּחוֹקִים רְצִים וּבְבִהָלָה
 שָׁנִים אוֹחִזִים בְּאָדָם,
 בְּנִרוֹעוֹתָיו גּוֹרְפִים אוֹתוֹ,
 דוֹפְקִים אוֹתוֹ,
 רְצִים עִמוֹ עַד בְּלִי-אוֹן בּוֹ,
 עֵינָיו בּוֹלְטוֹת, רוֹחוֹ כְּלָה;
 הִנֵּה רֹאשׁוֹ נוֹפֵל עֲלֶיפָה,
 בְּרָבִיו כּוֹשְׁלוֹת וְהוּא נִשְׁמַט,
 הִמָּה רְצִים, הִמָּה דוֹפְקִים,
 סוֹחֲבִים כְּפִגְרָא אוֹתוֹ
 הִלָּאָה בְּתוֹף עַב־הָאָבָק,
 בְּעֲרֵבָה הַשּׁוֹמְמָה
 וְהִנֵּה הֵם נִמְוָגִים פְּתָאם
 בְּפִאֲת־מִרְחָק וְנִבְלָעִים
 עִם הָאָבָק,
 יַחַד עִמוֹ הֵם נִבְלָעִים
 וְאִין זָכַר עוֹד לְהִמָּה...

היא צוֹפִיָּה: בְּחֻצֵי-אֶפֶס
 תוֹעָה אָדָם, עֲנָף נִגְרָר,
 פְּתָאם יַעֲמֹד: יָם שֶׁל דָּמָן
 הַרְחֵק הַרְחֵק מִשְׁתַּרְע
 יֵט הַצְדָּה — בְּצָה שְׁחוֹרָה,

אֶל מַנְגֵד — בַּצֵּה שְׁחֹרָה,
 יֹאמֶר לְשׁוֹב — הָאֲדָמָה
 בְּרָבָה תַחֲתִיו, יֹאמֶר לְצֵאת —
 עַד הַצָּוָאר הוּא שׁוֹקֵעַ.
 וּכְבֹד רוֹעֵשִׁים עַל רֹאשׁוֹ
 עוֹפֹת קוֹדְרִים, אִימֵי-כְנֹת,
 נוֹקְרִים אַחַת בּוֹ וּפּוֹרְחִים,
 חֲגִים עָלָיו, שְׂבִים יוֹרְדִים,
 נוֹקְרִים מְצַחוֹ, מַחוֹ, עֵינֹ
 אֵין זַעֲקָה כְּכֹר בְּגֵרוֹנוֹ,
 דְּמוֹ יִצְיָף אֶת כָּל פְּנֵיו—

מִתְעוֹרְרֶת הִיא רְגֻתָּה,
 מִשָּׂא אָבֵן כְּמוֹ הַסִּיעָה
 שׁוֹב סוֹגֶרֶת עַפְעָפִיָּה
 מֵאֶפְלָה,
 סַמַּת עֶקֶת הָאֶפְלָה
 שׁוֹב נִרְדַּמְתָּ. הִיא צוֹפִיָּה:
 מְעֵרֶת-צוֹרִים, מְדוֹרֶת-עֵצִים
 יוֹקֵדָה אֵט בְּלֵב הַמְעַרָה,
 סְבִיב הָאֵשׁ יִצְוֹרִים שְׁחֹרִים
 לוֹחֲחִים, בְּקֶרֶן-זְנוּיִת
 מוֹטָל הוּא, גַּל דָּם וּפְצָעִים,
 נוֹשֵׂם כְּלֵ-עוֹד רוּחַ אֶתוֹ
 מִלְגְּלָגִים אֲשֶׁר-לֹא-טוֹבִים
 עַל קַרְבָּנָם, יוֹשְׁבִים דְּנִים:
 הַלְגְּוֹרִים לְגֹזֵר אוֹתוֹ
 אֵם בְּרִגְלָיו לְתֵלֹת אוֹתוֹ
 אִי לְצִלּוֹתוֹ חֵי לְאֵטוֹ

— מי לְצִלּוֹתוֹ! וְחֶקֶק־שְׁקוּץ
 מְלוּהָ אֶת מְחֵי־כַפָּיִם;
 אֵשׁ הַמְדוּרָה קוֹפְצָה פְתָאם
 וּמִתְלַקְקָה לְשֵׁלֶהֶבֶת.
 וְהַמְעָרָה מְלֵאָה עֵשֶׁן
 קוֹפְצִים צִלְלִים בְּחוּף הָעֵשֶׁן,
 פְּנִים שְׁעִירִים עִם קַרְנָיִם —
 בְּרֶק־חֲנִית! גּוֹף חֵי מְפָרֵר
 עַל הַחֲנִית — וְלֵאשׁ הַמְדוּרָה!
 „אָמָא!...” אֵל מְטַתָּה עֲמָדָה
 אָמָא, גַּר בְּיָדָה, שְׁבִיכָה
 שְׁמוֹט לְאַחֲרֵי רֵאשָׁה,
 וְעַל רֵאשָׁה
 דְּלִילֵי שִׁיבָה פְרוּעָה־פְזוּרָה...

ה.

שפּרה'לי בוכיה.

„אי קָה, צעניט רמאית!
 כי שקרת בלא אל בלבבך
 וחיית לי חיי-אשר,
 אשר אָשה, אם על בָּנים —
 הוי, כי כל נבואתיך
 בנדרו גָּדוּל — אָמנם אהת,
 אהת איכא, פֶּן תתקים:
 תיה אחיה מאה שנים...“
 כָּכָה באפֿל קשי-רוחה
 היתה שפּרה'לי מהרהרת,
 תוֹתָה דוקם על גירָתָה,
 צנועה חושפה לפני שְׁחָקִים
 אַת חֹנֶה הפצוע:
 „אלוי! ראה, מה לי עולָתִי...
 ומדוע כה עולָתִי
 לי, הָה אלוי? הָה, מדוע לי?
 בנין עֵבֶר, גְּשָׁמִים פֶּאוּ,
 חרף פֶּא וקר וקרח:
 שפּרה'לי, גם שמשה קדָּרָה,
 נסתרת מאחרי עֵבִים,

ומלִּחְיָה גַּז הַפְּרָח.
 לא עוד פְּנוּה הַרְצָפָה
 תחת רגְלָה, לא עוד צִלְצִל
 קיר גם ספון בצח־קִוּוּהָה,
 כֵּל הַפִּילת
 הפך קדרות אֵלְמָה, שָׁבָה.
 בפְּלִיטָה, גוּה־צִיִּידָה,
 — תקיף הָיָה זֶה רְצוּנָה —
 קבֵּעָה מְקוּמָה, יִשְׁבָּה תְּדִיר,
 מן הַפְּרִיִּוִּת מִתְּבוּדָה,
 מִתְּיַחֲדָת עִם אֶסוּנָה.
 מְדַמֵּי־כָּדָד עֲלִיתָה
 שְׁמַעָה אֶת הַזְּמַן בְּטוּשׁוֹ,
 אֶת יְמִיָּה כִּי יִחַלְפוּ
 וּתְקַנְתָּה אֶתֶם סָפָה;
 מִבְּעַד אֲשַׁנֵּב עֲלִיתָה
 צִפְתָּה עַל־פְּנֵי מְרַמֵּק עוֹלָם,
 רָאִתָּה בְּגוֹעַ עוֹלָם
 וּבְהִיִּוִּתוֹ מִקְשָׁה כְּהָה,
 עִם לְבָבָה קַרְבָּה קַפָּא.
 אֲמָנִם, יִצַּר תְּקַפָּה עָרִיץ
 לְחֹשׁ קַר בְּנִשְׁכוֹ בְּשָׂרָה,
 לְרֵאוֹת שְׁלֵגִים שְׁלֵגִים יוֹרְדִים,
 קוֹבְרִים דוּמָם כֵּל הָעוֹלָם;
 וּבְקַעַר שְׁעַת בֵּין־הַשְּׂמֻשׁוֹת
 תִּהְיֶה פְתָאִם —
 שְׁקַעָה בָּהּ בְּחֶרְוָה זָרָה,
 צִלְמֵי־לִילָה, פְּחָדֵי־לִילָה,
 הִיוּ לָהּ לְעַדוּנִים פְּרָאִים;

וְכִמּוֹ מְגוּר אָחוֹ לָכֶּה
 בְּאֵר אֶחָד בְּהַצִּיצָה
 וְהִנֵּה מִתְחַד הַרְקִיעַ,
 עֲבִים תְּמִימִים בְּרִקִיעַ.
 וְהַגִּיט הַמְשֻׁלָּגִים
 זָבִים אֹר וְיֹרְדִים מִים...

פֶּעַם קָרַע פָּרַק לָבֵן
 חֲשַׁפְתָּ בַּפֶּשֶׁה הַנֶּאֱלָמָה:
 בָּא שָׁלִיחַ, סֵפֶר: הֶרְחַק
 מִן הָעִיר שְׁנֵי מֵיָלִים מְצֹאוֹ
 נְעָרִים רוֹחֲצִים בַּנָּהָר
 גּוֹף טְבוּעַ, חֲצִיזוֹ שְׁלֹד,
 תַּחַת גֶּשֶׁר מְצֹאוֹ אוֹתוֹ,
 עֲצוּר בֵּין הַכְּפִיסִים שְׁמֹה.
 אֶבֶא מֵהָר חִישׁ לְדַרְךָ,
 מֵהָרוֹ מִמְקוֹמָם, בָּאוּ
 גַם הַמְחַתֵּן וְהַמְחַתֶּנֶת
 לְבָדֵק אֵת הַגּוֹף בְּעֵינָיו —
 שׁוֹם סְמָנִים לֹא מְצֹאוּ.
 הִנֵּה כָּל הַגּוֹף כִּסְצַע
 אֶחָד בְּחַי וְנִפְוֹחַ,
 בְּשָׂר מְעוֹף וּמְחַמְזוֹ
 וּבְאֵין זָכָר לַעֲרַע עֲלָיו,
 וּבְמִקוֹם שׁוֹנֵקִים הֵיט,
 אֵף וְלִחֵי וּמְלוֹא גֵהָךְ —
 בּוֹלְטָה עֲצָם, חִיר פְּתוּחָה.
 וּמִי בַּפְסִיד כָּל עוֹלָמִי
 לְהַעֲדֵד עֲדוּת וְהִיא סֶפֶק

עֲכָשׁוּ כְּשֶׁהֲרִצִיחוֹת רַבּוֹ
 וְהִדְרָכִים בְּסַפְּנָה? —
 וְשֵׁנִית נִסְגְּרָה הַחֲשֵׁכָה,
 וְהִיא שׁוֹמֵמָה מִשְׁהִיִּתָה,
 עַל רֹאשׁ שְׂפָרָה'לִי, עַל גַּפְּשָׁה,
 בְּאֵלְמָה עוֹד יוֹתֵר נִפְשָׁה,
 כְּאִבָּה יוֹתֵר בָּהּ צְפִנָּה.

וּבֵין כִּף הַתְּגִלָּה אָבִיב,
 קֶסֶם אָבִיב אֹר וּגְעוּרִים,
 יִצַר פְּרָחִים מֵאֲדָמָה
 וּבְרָקוֹת מִכֶּל אָבֶן
 וַיִּפְרִיחַ בְּנִפְי־רִנְנִים —
 כֹּל הָעוֹלָם
 דָּן מֵעֲדָנָה וּבְכוּרִים
 בְּעֲלִיָּה, מוֹלֵ הָעוֹלָם,
 שְׂפָרָה'לִי הַתְּלַבֵּטָה דוּמָם,
 כְּמִתָּה כְּאִסִּירַת־חֲשׂוֹךְ
 וַתֵּאָנֵק
 מִמוּעַקַת הָאֶסְוִרִים.
 רוּחוֹת־עָרֵב, רוּחוֹת־רַחֲמִים,
 שׁוֹא לָהּ לָחֶשׁוּ סִבְלָנוֹת;
 כּוֹכְבֵי־עָרֵב, כּוֹכְבֵי־אֲהַבָּה,
 בַּק אֶת עֲנִיָּה, הַזְכִּירוּהָ; —
 הַרְחֵק שָׁם, בְּקֶצֶה הָעוֹלָם,
 הִיִּתָה עֵינָה, גַּפְּשָׁה תְלוּאָה,
 מִקוֹם שָׁמַיִם וָרִים כְּלָיִם
 וְאֲדָמָה כְּלָה זָרָה,
 מִקוֹם אֵין רָגַשׁ עוֹד וְהַגּוֹעָה...

חסִינָה אַחַת הָיְתָה פּוֹקֵדָה
 אֶת חֲבֵרֶתָהּ בְּבִדּוּתָהּ;
 חסִינָה אַחַת יָדְעָה לְהִלָּךְ
 אֶת חֲבֵרֶתָהּ, לְפִיגְלָה צְעָרָה
 וּבִלְא־כִלּוּם, רַק בְּמִצְיֵאוֹתָהּ
 הָיְתָה לָּהּ כְּמִלְאָךְ טָמִיר,
 דַּק־חֹשׁ וְזֵה־רֶחֱפָנִיף
 וּבִלְבָבוֹ אֶהְבֶּה בְּרָה;
 הָיְתָה לָּהּ כְּבִשְׂרֵת־שָׁלוֹם —
 וּבְעִינֶיהָ הַחֲמִימוֹת
 כְּמוֹ הַבִּיאָה לָּהּ מִרְחוֹק
 אֹרֶךְ וְתַקְנָה לֹא־בְאָרֶה,
 הָיְתָה חֲסִינָה מוֹשְׁקָה אוֹתָהּ,
 לוֹקֶחֶת אוֹתָהּ אֵט בְּיָדָהּ
 וּפּוֹתַחַת לָּהּ אֶת כְּלָאָה —
 יוֹצֵאת עִמָּה אֶל הָעוֹלָם,
 מֵרָאֵה עוֹלָם לָּהּ בְּיָפִיו,
 מִה רַב יָפִיו
 וְכִי נִבְרָא גַם בְּשִׁבְלֶיהָ.
 וּבְגִבּוֹר יְמוֹת־הַחַמָּה
 הָיוּ הוֹלְכוֹת שְׂתִיטָהּ בְּחֵד
 חוּץ לְתַחֲוֹם שֶׁל הַעֲרֵרָה,
 מְקוֹם מְתַבְּשָׂא גֵן הַשְּׂרָרָה
 וְאַשְׁדּוֹת מֵי־הַנַּחֲלֵל הוֹמִים;
 שֶׁם בְּמוֹרֵד עִם הַנַּחֲלֵל
 נִשְׁנָה חֲרֻשֶׁת־לְבָנוֹת דָּקָה,
 לְבָנוֹת־כֶּסֶף גְּבִי־הֵי־קוֹמָה
 כְּעִלְמוֹת בְּנוֹת־אַצִּילִים,
 בְּגִדֵי־צֹחַר לְבוּשׁוֹת קָלִילִים.

יורדות לְרַחֵץ אֶל הַנַּחַל,
 בְּלֶזֶן תָּם וְגִילַת-שְׁלֹמִים;
 שָׁמָּה נַחַד הָיוּ יוֹשְׁבוֹת,
 סוּרְגוֹת, רוֹקְמוֹת, שׁוֹתְקוֹת נַחַד
 וּמִקְשֵׁיבוֹת לְאַשְׁדּוֹת,
 לְשֹׁאֵן מִימֵי הָאַשְׁדּוֹת
 הַמִּתְגַּלְגְּלִים בְּסֶלֶם —
 שָׁמֶשׁ בּוֹעֵר בְּגִבּוֹרָתוֹ,
 צֶעַן וְכַר בְּדִמְמָה פּוֹרְחִים,
 רֶמֶשׂ זוֹחֵל בֵּין הַדְּשָׁאִים —
 וְהַמַּיְמוֹת נוֹפְלִים נוֹפְלִים,
 לְוֹקְחִים דָּבָר, נוֹתְנִים דָּבָר
 וּבְזִרְמָתָם עוֹמְדִים תָּמִיד,
 שְׁוִים תָּמִיד,
 יִבְהַמְיָתָם אִט מְשַׁפְּכִים
 אֶת כָּל עֲלֵבוֹן
 וְאֵת מְאוֹנֵי-נַפֶּשׁ כָּלָם...

הָיָה יוֹם בִּימּוֹת-הַחֲמָה,
 פָּנָה כְּבָר הַיּוֹם לְלֶכֶת
 וְהַנַּחַל בְּרֶף דְּרָכּוֹ,
 פְּתָאם שִׁפְרָה לְיֵי הַרְגִּישָׁה:
 חֲסִיָּה, חֲסִיָּה הִיא אַחֲרָת |
 מְרָבָה צָחֵק הַיּוֹם וְלִצְוֹן,
 פְּתָאם חוֹמְקָה בְּמִרְחָקִים,
 וְהִנֵּה רֶף לָהּ שְׁטָף-חֲבָה
 וְדִבְרָמָה בְּלֵב שׁוֹמְרָת...
 פָּנָה כְּבָר הַיּוֹם לְלֶכֶת
 חֲסִיָּה נִטְלָה רֹאשׁ רְעוּתָהּ

צְהִלָּה לְתוֹךְ עֵינֶיךָ,
 סִפְרָה לָּהּ בְּנִשְׁמִימָה קֶצֶרָה:
 עֲרַב זֶה – וְהִיא אַרוֹסָה!
 וּפְנֵיָהּ שָׁנוּ פְתָאִים,
 דְּבִקְקָה בָּהּ נִתְשַׁקְנָה
 וּבְעֵינֶיךָ אֹר כַּה עָנִי,
 וּבִתְצַחֵק לָּהּ דְּזוּה כְּכַה,
 כְּאַלּוּ בְקִשָּׁה סְלִיחָה מִזֶּה...
 הַזֶּרֶה שִׁפְרָה לִּי כִּדְהוּפָה
 לְעֵלְיָתָהּ. בְּעֵלְיָתָהּ
 דְּרָכָה כַּה וְכַה כְּמִרָה,
 חֲשִׁקָה לְנִשְׁךְ, לְטָרֵף סְבִיבָה,
 חֲסִיקָה! אַחַת הָיְתָה חֲסִיקָה
 לָּהּ עַד עַרְבָה – וְאַיִנְנָה,
 כִּי עַל־זֶן לָּהּ כַּה הִכְאִיבָה!
 אֲכַן בַּק לְעוֹרֵר חֲמֵלָה
 תּוֹכֵל עוֹד... וּבְעֵינֵי־זַעַם
 תָּרָה כַּה וְכַה בְּחִדְרָה,
 הַשְׁפָּה שֶׁן וְשִׁהֲרָה טָרֵף,
 רַגַע עֲמָרָה אֶל הָאָרוֹן –
 מִן הָאָרוֹן,
 מִשֶּׁהוּ פְתוּחַ, הַלְּבִין
 קֶצֶה שִׁמְלֵתָהּ, שִׁמְלֵת־חִפָּה,
 עֲמַם לִם בְּצֵל הָעֲרַב –
 פְּתָחָה אֶת הָאָרוֹן, תִּפְשָׁה
 אֶת הַשְּׁמֵלָה, בְּחִמְת־שִׁחַץ
 נִבְלָעוּ בָּהּ צִפְרָנִיָּה,
 קְרָעִים קְרָעִים קְרָעָה אוֹתָהּ
 קִפְּאָה רַגַע עַל הַקְּרָעִים,

זָחָה סָר, בְּרַפְיָה פָקוּ,
 וּבְכִנִּי, לְבָבָה רִטֵּשׁ,
 פְּרָעָה, יַפְלֵה עַל הַקָּרְעִים,
 בְּכַתְהָ, שִׁפְכָה אֶת לְבָבָה,
 אֶת כֹּל מְרִיָּה וְעִזּוֹתָה...
 קָבְרוּ! הוּי, לִי מִתָּה שִׁכְבָּה
 כֹּה לְאָרֶץ, לֹא עוֹד קָמָה!—
 וְהַצִּלִּים עָבוּ סְבִיב,
 וְהַדְמָעוֹת שִׁטְפוּ, שִׁטְפוּ,
 רוּי תַחְמָה אֶת הַקָּרְעִים,
 אֲלוֹי אַט—וְהִיָּתָה דְמָמָה,
 חֲשֵׁבֶת-דְמָמָה בְּעֵלְיָה,
 חֲשֵׁבֶת נַפֵּשׁ רִיקָנִיָּה,
 וּבְחַלֵּל הַעוֹלָם בְּלוֹ—
 חֲשֵׁבֶת-עוֹלָם בְּלִי נְחֵמָה...

שרלוטנבורג, תרע"ה.

ד. שמעונוביץ

עם אביב

שירים

אָדָר.

מה תדדי צפורי עלי רגבי הקרח ?
— "עוד הקרח לא נמס, אך עוד יומו לא יארץ" —
בינות רגבי הקרח צפור קטנה מדדה,
צפור קטנה מדדה ומצפצפת לבדה.
הנה זרחה התמה, הנה שנית הועמה.
האילנות צרומים ועזובה ודממה...
בינות רגבי הקרח מה תדדי, צפורי ?
בדמיה הקרה מה, נשמתי, תסערי ?

פְּדוּתֵי

הַהִיטָה זֶה שְׁלוּלִית אַבִּיבִית, אוּ נַחֵל, אוּ אוּלֵי אֶגֶם?
מִלֵּהט הַשְּׁמֵשׁ הַשׁוֹקֵעָה הָאֲדִימוּ הַמִּים פְּדָם.

בְּמִקְנֵה-הַמַּיִם, בְּמִנְהָ, עֵץ עָרוֹם הַתְּרוּמָם בְּלִי-נִיד,
עַל רֵאשׁוֹ הַתְּנוּעָעָה צְפוּרִי, כְּנַפְיָה לְבָנוֹת פְּסִיד.

מֵה־תְּכִפִּי, הַצְּפוּרִי, בְּעָרְבִי, בְּקָרוֹב יוֹם-הָאָבִיב לְמוֹת?
— "כָּבֵר כְּבִים בְּמַעְרַב הָעֵבִים וּלְנַפְשִׁי לֹא בָּאָה עוֹד פְּדוּתֵי..."

וּבֹזֶקֶה בְּדַמְמָה הַמְּלָכָה שְׁכַשְׁפָּה הַמְּכַשֵּׁף הָרָע,
בְּמַרְחָק יָרְנוּ אֲפִיקִים. הָאֵילָן לֹא נָע וְלֹא זָע.

כָּבֵר כְּבִים בְּמַעְרַב הָעֵבִים וּלְנַפְשִׁי לֹא בָּאָה עוֹד פְּדוּתֵי-
מֵה־תְּכִפִּי, הַצְּפוּרִי, בְּעָרְבִי, בְּעָנוֹת יוֹם-הָאָבִיב לְמוֹת?

אַנְקוֹר.

הַעֲצִים יָבֹשׁוּ, לֹא עוֹד יִשְׁחִירוּ,
 קְלִיפֹתֶם עִמָּה כְּעֵין־הָאֶפֶר
 וְהִיא רַעֲנָנָה וְכִמְרֻחָצָה,
 וְכִמְרֻחָצִים הֵם הַנְּזֻלִים —

וְזֻלִים דְּקִים, עֲרָמִים, טְהוֹרִים,
 בְּקֶהֱלִי יְלָדִים גְּחֻמָּדִים, דְּלִים,
 בְּלִי כְּסוֹת לְבָשָׂרָם, אֶף וְף לְשֶׁדֶם,
 יוֹם אָבִיבָם עוֹד גְּדוֹל, גְּדוֹל.

לְרוּח־בְּקָר יְנוּעוֹ הַרְשׁוּ,
 הַבְּקָר כְּהֵה, הַשְׂחָק עֲכוּר,
 יִצְפָּצֵף אַנְקוֹר בְּקוֹל מִתְאַפֵּק,
 יִנְתַּר רַגַע וְעִמָּד מִחֻתָּיו.

זְכָאֵלוּ יֵאֲזִין לְקוֹלוֹת־פֶּתֶר
 מִעֲמָקֵי־עוֹלָם. גַּם לְבִי מֵאֲזוֹן.
 עַל־פְּנֵי הַפֶּלֶה עוֹד הַהֲנוּמָה,
 חֲתָנָה יִשְׁמַע אֶת הַלְּבוֹת לְבָהּ...

אֲדָמָה.

בֵּין שְׁלֵגִים נִמְסִים וּבְצוֹת
 לִי נִגְלָתָה פֶתַח אֲדָמָה
 רוּיָה וּדְשָׁנָה וּשְׁחוֹרָה,
 בֵּין שְׁלֵגִים נִמְסִים וּבְצוֹת.

הֲהִיָּתָה זֶה תוֹגָה אוֹ חֲדוּהָ?
 הֲהִיָּה זֶה יֵאוּשׁ אוֹ אֲשֶׁר?
 הֲלִבָּב הַתְּאֵפֶק וַיֵּדֵם,
 וּמִכְאוּב חֲרִישֵׁי בְלִי פֶתְרוֹן.

הֲהָיוּ הַשְּׁחָקִים אֶפְוִירִים?
 הַשְּׁחָקָה תִּכְלֶת מְזַהֲרָה?
 בַּק פֶּסֶת אֲדָמָה רְאִיתִי
 רוּיָה וּדְשָׁנָה וּשְׁחוֹרָה.

אֲדָמָה! אֲדָמָה! אֲדָמָה!
 הָאֲמָנָם אֶתְּ הִיא הַנְּצִלְמָה,
 שְׂאוֹמֵךְ הַפְּשָׁתִי כֹּל יָמִי
 בְּנִדְוִדִים אֶפְלִים וּכְבֻדִים.

הָאֲמָנָם אֶתְּ הִיא שְׂאֵלְךָ
 שְׂאֵפְתִי כִּיּוֹנֵק אֶל אִמִּי

אַל שְׂדֵה הַגְּדִיבִי הַחֲנוּן,
אַל חִיקָה הַחֵם וְהַמְּנַחֵם?

בְּקִשְׁתֶּיךָ בְּמִרְחָבֵי יָמַי,
תִּקְרִיתֶיךָ בְּעֲרֻבוֹת־שָׁמַיִם –
וַיִּפֶּה אֶת־ךָ מִמַּחַת לְרַגְלֵי...
הַלֵּבֵב הַתֹּאפֵק וַיִּדָּם.

וּמִכְאוּב חֲרִישֵׁי בְּלִי-גְבוּלוֹת...
הוּא אִמָּא-אֲדָמָה. הוּא אִמִּי.
בְּקַ עָמָה רְאִיתֶיךָ רֵאשׁוֹנָה.
מִי יִדַּע אִם לֹא בְּאַחֲרוֹנָה?

בְּטָרָם אֶפְרַד לְנִצָּח
מִחִיקֶיךָ הַמְּשַׁבֵּר וּמִסְעִיר –
בְּטָרָם אֲשׁוּבָה לְנִצָּח
אַל תִּקְרֶךְ הַמִּישָׁן וּמִשְׁקִיט...

אל ביתי.

אל ביתי מה אתגעגע, בית אבי ובית אמי.
 בָּכָר זָקוּן זָקוּן אָבִי וְזָקְנָה זָקְנָה אִמִּי.
 בָּכָר עָבְרוּ יָמִים רַבִּים וְהֵם לֹא שָׁמְעוּ שְׁמָעִי.

בְּצַהֲרֵי־נִסְחָן אָבֹא צוֹהֶלֶת הַעֵינָה,
 וְשִׁלּוּלֵי־וֹת בְּרַחֲבוֹת וּתְכֵלֶת־עַל וּנְהָרָה,
 וְשָׂרָה לִי כָּל צְפוּרָה, כָּל קֶרֶן־אוֹר לִי שָׂרָה.

יהודים נושאים מצות, אד עולה מהצרות,
 אד לָבָן וּמִשְׁמַחַת מִכְשָׁרִים שָׁם הַקְּדֻרוֹת.
 וְקַרְיָאוֹת־חֲדוּדָה קוֹרְאִים הַשְּׂכֻיִם עַל הַגְּדֻרוֹת.

לֹאט מַתְנַהֵל סוֹסִי, רַק יִצְעַד וְיִנְפֹשׁ,
 מַתַּחַת לְאוֹפְנִים נְתוּזִים מִימֵי רִפְשׁ,
 אֵךְ שָׁמֶשׁ גַּם בְּרִפְשׁ וּמְתוּק פֹּה לְנַפְשׁ־י.

נִפְתָּחִים הַחֲלוּנִים וּנְעָרוֹת בְּחֲלוּנִים,
 מְצַחֲצָחוֹת הַשְּׂמֵשׁוֹת וּמְשׁוֹרְרוֹת פְּזוּמוֹנִים.
 וְצִמּוֹת־נֶעֱר נְעוֹת וְשׁוֹחֲקוֹת עֵינֵי־יוֹנִים.

אֵךְ הִנֵּה גַם הַחֲצֵר, הַחֲצֵר עִם הַגְּנָה,
 עוֹד רַגְבֵי שְׁלֵג עֹכוּר מְלִינִינִים שָׁם בַּפְּנָה,
 הָאֵלֶּה הַעֲרָמָה אֶת רֹאשָׁהּ לִי מִרְפִּינָה.

כָּבֶר נִכְפְּמוּ הַכְּתָלִים, רְעוּעָה הָאֲכֻסְדָּרָה,
כָּבֶר נִדְלָחוּ הַשְּׁמָשׁוֹת, הַתְּקָרָה כָּבֶר הַתְּקֻדָּה,
קוֹל אָמִי הַחֲרִישִׁי מִגִּיעַ לִי מִחֲדָרָה.

בְּחֲדָרָה דְּמִי וְשָׁקֵט, עָלִי רִצְפַת־הַקְּרָשִׁים
שְׁטוּחַ תָּבֵן בְּעֵנֵי הַכְּתָלִים בְּחֲדָשִׁים.
"הַפֶּסַח" שָׁם יָנוּחַ, שָׁם לְדַשׁ־הַקְּדָשִׁים.

מִרְטִיבוֹת דְּמָעוֹת בְּהִירוֹת פָּנֵי אִמָּא הָעֲגוּמִים,
אָךְ אָבִי דֹם בִּי מִבֵּיט וּבְעֵינָיו אֹרֶן־נְחוּמִים.
הָאֵלָה אֵט תִּגִּיעַ בְּדִיהָ הָעֲרָמִים.

כָּאֲזוֹ כְּעֵתָה צְחֹקָךְ, אָב עֲנִי, צְחֹק־נְחָמָה,
וְשֵׁנִית אֲשַׁמְעֵ, אִמָּא, אֲנַחְתְּךָ הַנְּעֻלָּמָה.
מֵאֲהָבָה וּמִרַחֲמִים מֵה רֹטְטָה הַנְּשָׁמָה...

— "עֵינֶיךָ, בְּנִי, עֵינֶיךָ בְּאֶרֶץ הַנְּכָרִיה" ...
הַמַּחֲסָם עַל הַשְּׁלָחוֹן מִזְמָזֵם בְּדַמְיָה,
כָּבֶר פָּנָה יוֹם, בַּמְעָרֵב עוֹד לֹהֲטָה הַשְּׁקִיעָה...

לבלוב ראשון.

כש ערבי-ניסן והם מה קרים.
 הרוח ישב. על-פני הנחלים
 עוד יקרם קרח. ברשרוש עצוב
 יתנודד גבעול ודמי בשדות.

אז אעמד בךד בדמי השדות
 אל מול המערב. ארְגֵּמן רענן
 וחי וסוער ממרומיו נגר,
 וצפור-ערב מתלבטה הרחק.

האם זו צפור מתלבטה הרחק
 בשערי מערב, אפודי-להב,
 או אולי נפשי היא הטובלת
 באש-נעורי, בדמי-אביבי ?

ארְגֵּמן רענן וחי וסוער
 ממרומים נגר. עטוף-ארְגֵּמן
 במלך צעיר לקראת המערב
 בגאון אצעד בראש הרוחות.

הוי, לבלוב ראשון של שפיעות אביב
 מי יראה הודך ? על פני הנחלים
 עוד יקרם קרח. הרוח ישב.
 מתנודד גבעול ודמי בשדות...

גִּרְעִין.

אולי אֶשְׁכַּב בְּשָׂדֵה הַשְּׁחֹר
 על הַקֶּרְקַע הַלֵּחַ וְהַדָּשָׁן?
 תַּחַת עֲנִי-נִיטָן הַחֲמִים,
 בְּעֶרְפֵּל הַחֶם וְהָעֶשֶׂן?

כָּבֵר עִנְפֹתַי מִשׁוֹט בַּמֶּרְחָבִים,
 כָּבֵר שְׂכַרְתִּי מִרוּחֹת הַרִיצָה...
 אולי אֶשְׁכַּב בְּשָׂדֵה הַשְּׁחֹר
 וְאֶנִּיחַ לְרַגַע בַּבָּצָה.

כֶּאֱשֶׁר יִרְבֵּץ הָרֵאֶס רַב-הָאוֹנִים,
 כִּהְתַּפְּלֵשׁ צְפָרְדַּע חֲלָשָׁה...
 הֵן אִם אַחַת לְכָל, לְכַלְנוּ,
 הֵן נִשְׁמַתִּי חֲדָשָׁה, חֲדָשָׁה...

אולי אֶשְׁכַּב בְּשָׂדֵה הַשְּׁחֹר
 וְהִיִּיתִי לְגִרְעִין צָנוּעַ
 וּמֵה-טוֹב לִי לְרַקֵּב בְּאֲדָמָה,
 וּמֵה-טוֹב לְשָׁכַב בָּהּ בְּלִי-תַנּוּעָה...

וּבְקִיץ, בְּפֶרֶץ שְׁפַעַת-אוּרִים
 תַּחַת תְּכֵלֶת-שָׁמַיִם הַבְּהִירָה,
 אֲזוּ בֵּין אֲלֵפֵי נְצֻנִים כְּמוֹנֵי
 אֶת נְצֻנֵי שְׁלֵי לֹא אֶכִּירָה...

התודעות.

בבקר התפרצה אל חדרי בדממה
 חבורה עליזה בצחוק ;
 הצחוק צחוק מתאפק והוא לא ישמע,
 אך נסערה נפשי בלי-חך
 וצללים עכורים, שארבו לנשמה,
 התחמקו התחמק ורחק.

זו הייתה חבורת קרנים מזהירות,
 ידידות עליזות מכבדי.
 "התכירי ? — לי רמזו בשחוק ובנמירות, —
 "התכירי, מי אנו ? קום פתרי" —
 ושמות נעלמות, עמוקות ובהירות,
 הציפו את חדרי הקר.

עוד ישן העולם, עוד דמם העולם,
 עוד חורים, עוד צנועים שמי-על,
 אף נשאו הנגהות ברננה את קולם
 נישטף וינרם כגלי,
 ומזהיר משחוקם ונסתף ממחולם
 שוררתי על שחר וטל.

וּנִפְכוּ הַשָּׁחוֹק וְהַשִּׁיר וְהַמְּחֹלוֹת
בְּלִי נוֹעַ וּמְבֻלֵי רָעַשׁ.
אֶךְ צָלְלוּ אֲנִי מִתְּרוּעוֹת וְקוֹלוֹת
וּסְחָרְחָר מִמְּחֹלוֹת הָרֵאשׁ.
וְשִׁכּוֹר מִשְׁפָּעַת הַשְּׂמֵחוֹת הַגְּדוֹלוֹת
נִרְדַּמְתִּי וְאִישׁן עַד בּוֹשׁ...

ישנות.

הן הדברים עתיקים. הן הדברים עתיקים :
 כל הנחלים לים את מימיהם מריקים...
 אך מה צר לי על כל גטף קט.
 שהתחמק ממקורי בלאט.

הן הדברים מה עמקו. הן הדברים מה יסו :
 כל הימים. כל הלילות אל הנצח ישאפו...
 אך יגוני מה עמוק וצו
 על כל רגע שחלף וגו.

יבצרבי האביב למה תבכה. לבבי ?
 מה תחפש. לבבי. בין משואות מערבי ?
 הלא תראה. כי כבו שמי רום,
 הן במערב לא יורח היום...

בְּשׁוֹרָה

הָאֲמָנָם בְּאֵתֶם לְכַבוֹד הַפֶּסַח
וּבְסִיכָם בְּשׁוֹרָה מְנוּף־אֲבִיבִי ו
לְפָנוֹת הַבְּקָר קֵהֵל קוֹי־שָׁנִי
הַצִּיפוּ חֲדָרֵי הַרְיָקִי, הַקָּר ,
בְּעֵד הַחֲלוֹן וּבְעֵד הַפֶּתַח
הַחֲלִיקוּ קָלִים וְרַחֲפוּ סְבִיבֵי
וְלָסְפוּ רֵאשֵׁי וְנָשְׁקוּ פָנַי
וְקָשְׁמוּ כְתְלֵי בְּנֵגַה בְּרִי
בְּרַחוּבוֹת קָרִים שֶׁל אֶרֶץ זָרָה
קִדְמָתִי אֶתְמוֹל אֵת נֶשֶׁף־חַגִּי
רַק הַסּוֹכְבִים לִי, לְעִרְיָרִי,
בְּרַכְתֶּם שְׁלַחוּ מִתְכַּלֵּת־עַל, —
וְעַמָּה לְבִי רוּה־נִהְרָה:
מִכְנֶפֶת־הָאֶרֶץ שִׁיר גָּא, שִׁיר שְׂגִיא
מִיִּתְרֵי הַרְעִיד, לוֹ עוֹנָה שִׁירִי,
שִׁיר דְרוֹר וּמְרַחֵב, שִׁיר אוֹר וְטָל.

מִכְנֶפֶת הָאֶרֶץ, מֵאֲפִסֵּי־יָמִים
אֶקְשִׁיבָה זְמִירוֹת, זְמִיר גְּלִי־תְכַלֵּת...
הֵיטֵם הַתְּעוֹרֵר לְנִגְהוֹת צְפִירָה
וַיִּלְבֵּשׁ מַלְכוּת וַיֵּאמֶר שִׁיר...

בְּזַרְמִים זָפִים, בְּזַרְמִים חֲמִים
 מִשְׁתַּפְּכִים אֹרוֹת עַל עֲרֵבוֹת-תְּכֵלֶת,
 וּבִהְמָה זָכָה, צְעִירָה, בְּהִרְהָ
 מִתְנַפְּצִים גְּלִים אֶל סְלַעֵי-נִיר...

...וְעַל תְּחִלּוֹת מִתְנַהֵּלָה אֹרְחָה
 מִשְׁדוֹת-הַשָּׁרוֹן אֶל גְּבוּל-מִצְרַיִם,
 תְּנוּעֵינָה חֲרַשׁ דְּבָשׁוֹת גְּמִלִים
 וְזוּג יְצַלְצַל כִּי הָאִיר יוֹם ;
 מִמְרוֹם מוֹשְׁבָה בַת-קָדֵר פּוֹרְחָה
 לִי רוֹמְזָה דוֹמֵם בְּצַחֲוֹק-עֵינַיִם,
 מִשְׁתַּפְּכִים אֹרוֹת וְהוֹמִים גְּלִים
 וְגִיל וְנִעוּרִים וְזֶהָב הַלּוֹם...

לא שמעתי השנה...

לא שמעתי השנה את הרעם הראשון.
 ראשית אונו של אביב. ראשית שיר-המנצח.
 לא ראיתי השנה את הברק הראשון.
 את האש הראשונה של התור הפורח.

לא קדמתים ברגש. לא קדשתים בתפלה.
 לא פתחתי לקראתם את חלוני עם דלתי.
 לא הקרבתי לפניהם מנחת תודה גילה.
 ואני מה-צפיתי. ואני מה-יחלתי...

הן אליהם. אליהם יצאה נפשי ברננה
 כל החרף האלם. כל החרף הזועם
 עת בכלאה הלכון כל הארץ ישנה.
 רק אני לא ישנתי. כי חפיתי לבואם.

אך מצפות וקוות ענף לבי נילא
 בקרב קץ-הפלאות עליו נסכה תרדמה
 ובקום כל הארץ מני שנת-האפלה
 רק אנכי ישנתי שנה כבדה. שוממה.

ובצחק אביב צעיר את צחוק-זהבו ראשונה
 כל הארץ הזהירה. רק אנכי ישנתי.

ובהנשא הבשורה בכל הורה וגאונה.
כל הארץ האזינה, רק אני לא האזנתי.

ומשנתי את קיתי עוד הארץ פרחה.
עוד התחוללו גאות סופות-אכיב נהדרות,
אך הבשורה הצעירה כבר נשכחה. נשכחה
אך ישנות, ישנות נדמו עתה הספרות...

תלונות.

מה מילילו העצים, ומה תקמו מרות
 בשעות-לילה צמקות ללא-שנת והלומות?
 בשעות-לילה צמקות ללא-שנת והלומות
 אקשיב דם ולא אבין תלונותיכם הנרות.
 השטפונכם וקרונות על עננים אבודים,
 על תור רחוק, תור-קסמים, תקופת-פלאים געלמה
 טרם רקו גוציכם לצביר-האדמה
 ובגיי-חרין וקלים, צמאי חפש ונדודים
 התהלכתם עליונים אל כל ארבע הרוחות,
 אל כל פנות הארץ המזהירות, הגרובות?
 אורחות, אורחות עליונות במרחבים טילים,
 על משברים נשאתם ועל הרים העפלתם.
 נאחזים הקטנים, פרחי-יצר נסתרים,
 בשוליכם החזיקו, שולי כסותכם הידקה,
 אתכם ארחו לתברה כל הדרך הרחוקה
 עם אהות-רציהם: קהל תרגולים, בפרים
 דבורים, זבובים, יתושים, תברה שורקה ורנה
 ומזמזמת ומנסרה, רבת-גיל ורגונה.
 אף גם נלוו אליכם דיבריכם הריזים
 אורחים-פורחים מתעללים, קהל כוזמים עליונים
 וכמאספים למחנה רצו שפנים יצבאים,
 חלדות-סנאים, ארנבות, הולכי-בטל טילים,

רעי צמחים מעולם, קרובי עם-האיילים
 צמאי חפש ומרדב, הושקי מיל ושעשועים.
 אלה היו טיולים שטופי תדנה ונגהות,
 ששו ארץ ושחקים על הגנופיות התועות,
 נקדו לבנות עם תרזות, צבאי-הן עם ארנבות
 שיר, שעשועים ומחולות מלנו ניר וערבית...

מה תילילו, העצים, ומה תהמו מרות
 בשעות-לילה עמקוה ללא-שנת וחלומות?
 בשעות-לילה עמקות ללא-שנת וחלומות
 אקשיב דם ולא אבין תלונותיכם הנרות.
 הבהיעו יגונכם? התספרו את פידכם?
 התלינו על רוחות אשר פשטו את הודכם,
 אשר חמסו נצתכם, בה כל תקנת-עמידכם,
 וישאוה בשבילים, לא ירעתם מעודכם?
 הסהפוכם בעניעים עלי אחים וילדים,
 אשר זרעו הרוחות בארחות נצלמות
 ומרזקים ממקורם, ממכודתם נפרדים,
 גם לא הועו, מי יבנה להם פה על אדמות?
 מדי לילי, צת אתהפך ללא שנת על משכבי,
 אקשיב דמם רב קצב אל ההמיה וישנה,
 אקשיב דמם רב קשב ובל אוכל אבתנה,
 אם זה הומים העצים, או זה הזמה לבכי
 או אם עץ נל העצים גם אני, גם אנכי,
 ועם עצים בלילות אבכה דם ככלות כחי...
 עובר את לילי-גדודים ללא-שנת רמיונות,
 בזקנים קוים ראשונים בעד פרצי הקריסים,
 מתויר אפר כפיצה, נשמע צפניי הקיסים,
 עוף אקום מצרשי, אפתה את החלונות,

רוח צחה נושבת, ריחות-בשם מזילה,
חדש מזהיר פרדסי, צח פעולה מטבילה,
רענן יצחק לקראתי, כסוי-ברקות ינוע,
מבריק ירק מלמטה, קורנה תכלת מלמעלה,
רק על עיני הלאות פרושים צללי-לילה,
רק לבבי העיף שואף שנת ומרגע...

ושוב אני מעופף...

הוי לבי היגע, הוי לבי היגע!
 מה-תחלם עוד במחבא, מה-תחלם במסמרים
 על דרכים לא-נודעים, על ימים ועל הרים,
 ואתה הן יודע, ואתה הן יודע
 כי נותרה רק האחת, כי רק מסלה אחת
 מסלה כבושה, קצרה באבק משתטחת.
 הנצרים יאמרו תהלים ותחרק העגלה.
 ובה רק פעם אעבר, רק פעם ואחדלה...

הוי כנפי האבלות, הוי כנפי האבלות!
 מה פתאם כה תרעדנה, תרעדנה דם בלילות
 כנכונות להנתק, כנכונות להתרומם
 אל מגדלי-נעורי הגבהים, הנשגבים,
 אל שיא שמים בהירים, אל ממלכות העבים.
 ואתן הן תדענה, כי דמי קר ודומם,
 ואתן הן תדענה, כי נותרה רק האחת,
 רק נותרה טיסה אחת אל תהום רובצת תחת...

עם לבי כה אשית, אשית עם אברותי,
 אך פתחה דלת חדרי ופתוחים חלונותי
 ולערשי, ערש-חליי, מבעדם לי נשקפות

הַזְרִיחוֹת עִם הַשְּׁקִיעוֹת וְעֲנִפֵי עֵץ-תְּפוֹת
וְבָא אֵלַי שִׁיר-צְפוֹר וְנִפְנוּף בְּנִפְי-רוּחַ -
וְשׁוֹב אֲנֹכִי צְפוֹר עִם קֶהֱל צְפָרִים עֲפוֹת,
וְשׁוֹב אֲנֹכִי רוּחַ עִם רוּחוֹת תְּפִשִׁים. זָרִים
וְשׁוֹב אֲנִי מְעוֹפֵף אֶל גְּבוּלוֹת לֹא-נִחְקָרִים...

יעקב פיכמן.

שירים.

מולדת.

I

הוי ארצי, ארץ-עם וחזון-לאמים,
מרחוק ידעתיך, וריחך בא
אלי מעבר ימים וארצות
אל ערבות-נוד, לא פקד אותן ית.

בחלום אביבי-חיי פרח הודך
ובכל הגיגיי-לב עלי נגלית.
ותסוככי כעץ על בקר-ימי
ועל כל שממון נופך לי השית.

אף לא ידעתי סוד יקוד-אדמה
וקדשת רגב-חול וצחיח סלע דל,
כל עוד לא דרקה רגלי על עפרך,
כיד אוהבת-חס, כרחש אמן-דל.

כל עוד לא יגקה עיני זהב שדותיך—
הדר השפלה, נושאת פרי וגיל.

וּמְדַרְרוֹת נְאוֹת הַהָרִים, בְּאַבֶּל יָמָם
אֶל רַחֲמֵי־אֵל שְׂכוּחַ יְאִיר שְׁבִיל־

לֹא הִגִּד לִי אֵף אַחַת מִנִּי אֶלֶף
מִיְגוֹנָךְ וּמִקְפִּיךָ, וּמֵטוֹב
מִנְחוּמֶךָ לֹא יְדַעְתִּי, כִּי יִשְׁוַע
יוֹם יוֹם וְלַיְלָה לַיְלָה לְבִי: שׁוּב!

עַל גְּלִי־גִיל נִשְׂאֲתִי אֶל חֲפִיךָ,
וּבְעוֹד הַלֵּב לֹא פָלַל, בָּא הַחֲלוּם.
אֵיךְ אֲשִׁיר לָךְ וּפְרַחֶךָ עוֹד בְּלִבִּי
וְזַהְרֶךָ בְּעֵינַי עַד הַיּוֹם?

11

יְדַעְתִּי: יֵשׁ אַרְצוֹת מְלֹאוֹת הָדָר
 וּפְלָאִים עוֹד לְרֹב מִצִּיר עַד צִיר;
 אַךְ אֵת הַבְּרָכָה צֹוֶה אֵל בְּגִבּוֹלֶךָ
 וַיִּשָּׂק אֵת כָּל אוֹיְרֶךָ גִּיל וְשִׁיר.

מִי עִירֹם, דַּל הַתְּהַלֵּךְ בְּאַרְצוֹת נִכְרֵי
 וּכְגִבְעֵל קִיץ לְבוֹ עֲלֶיךָ מֵת.
 מְרִיחַ הַרְרֶיךָ שָׁב לְפָרַח.
 בְּחֶסֶד-אִם לְפָנָיו כִּי נִגְלִית.

אִין אִישׁ אֲשֶׁר לְנִגְיַנַת מִי-כְנָרַת
 חֲרִישֵׁי-גַל וּבִהִירֵי שְׁפוּנֵי-תְהוֹם,
 אֵל יוֹצְרוֹ לֹא הִתְרַצָּה וּבִבְרָכָה
 לֹא נָשָׂא עֵינָיו הַדּוֹמַעַת רוֹם.

אִין לֵב, אֲשֶׁר בְּחִיקֶךָ שִׁפְף עֲצָבוֹ
 וַיָּשָׁב רִיק מִמֶּךָ וְהִכָּאֵב לֹא רָךְ.
 אֵת הַמְּנַחֵמֶת! אֵל כָּל בָּא לְחַסוֹת בְּךָ
 אֵת לוחֶשֶׁה, וְלחֶשֶׁף מֵתָק: שְׂכַח

את המפיסת כל עלובי-עולם,
את הרופאת כל נגע-לב ומרי,
עם כל קשה-יום ונדח אפרש פפי -
היי נא מחבא-גיל לעד גם לי!

III

כִּי יִשְׁאַל אִישׁ לִיפְיֶךָ, וְהִחַרְשֵׁתִי.
 לִי רִנְנוּ הַיָּמִים בָּךְ, וּכְבוֹד
 הַלְּלוֹת טְהוֹרֵי-אֹרוֹת כְּנֹה לְבִי;
 כֹּל רָגַע נָשָׂא גִיל לִי וּשְׁלַל-הוֹד.

כֹּל תֵּל, כֹּל שְׂדֵה בְּאֲבוֹ דוֹאֵב לְבִי.
 כֹּל תֵּלֶם נִדַּח בָּךְ, כֹּל גְּבַעַל כֶּר וְגִיר
 וְתִמְתַּק דְּמַעַת-עֵינַי עַל חֶרְבְּנֶךָ
 וְרוּחִי רוֹנְנוּ כָּל עַי, כֹּל אֶבְנֵי-קִיר.

מֵה יֵדַע זֶר מִכֹּל אֲשֶׁר עוֹד הוֹתִיר
 לְפִלְטָה אֱלֹהִים לִי פֹה בְּכֹל —
 בְּמִזְרְעוֹת בֶּר מְלַבֵּל בְּפִאֵת שְׂדֵה,
 בְּדִמּוּמֵי אַחַת נּוֹצֵצָה בַּחֹל.

כִּי יִשְׁאַל אִישׁ לִיפְיֶךָ, וְהִחַרְשֵׁתִי —
 כֹּל הוֹדֶךָ רַק לִשְׁבִי, לְנֶאֱמָן לֶךָ לְעַד;
 בְּצַהְרֵי יָמִים יוֹקֵדִים גִּיל לוֹ שִׁמְשֶׁךָ
 וַיִּכְרַכְךָ פִּיּוּ בְּצַנֹּת לַיִל כִּי רַד.

בְּחֶרֶף שְׂרֵב-מִיץ שְׂדֵמוֹת הָר וַיְבוֹלֵן,
 וַחֲרָבוֹ יְבִלֵי גֵיא וְאָבֵל נֶץ בְּאֶפֶר;

בְּדַפֵּק עַל אֹהֶלוֹ גִּשְׁמ־חֲשׁוֹן רֵאשׁוֹן.
וּבְחֻדוֹת יִרְק חַי יִזְהִירוּ יִרְכְּתֵי הָרִי.

יְפִית בְּשֹׁפֵעַ נִסָּן כִּי תִפְרָחִי.
בְּנִקִּיק כָּל כֶּף כִּי יִרְעַד צִיץ וָאֵב:
אֲךָ שְׁבַעֲתִים קְרוּבָה אַתְּ בְּאַבְלָךָ
וַיִּתֵּם עִרְמֵךְ, אֲדַמַּת־יָהּ, לְלֵב.

IV

פה שָׁכַח לְבִי צְלָלִי הַזְּנוּעָה.
 פה על כָּל שְׁבִילֵי שָׁמֶשׁ לָכֵן נָח.
 פה אֵלֶךְ לִי לְאֹטִי. מֶה רַבִּים מְטַמְּאוּנִיךְ.
 מוֹלְדֹתַי, הַשְּׁמוּרִים לִי עוֹד בְּךָ !

פה אֵלֶךְ לִי לְאֹטִי. פה יוֹמֵי גְדוּלִי.
 וּבְכָל אֲשֶׁר בְּךָ-רַגְלֵי תִדְרֹךְ, שָׁם
 אֶת אֶרֶץ לִי הִרְבָּה וְהִטּוּבָה —
 מִשְׁדָּמוֹת גִּיא וְהָר עַד שְׂקִמַּת הַיָּם.

מֶה מָתַק יֵשׁ מִתְּעוֹת בְּהִרְרֵיךְ, —
 שְׁוֹף שְׁמֶשֶׁךְ, שְׁקוּי אֲוִירֶךְ סָב וְשׁוֹט.
 כָּל צֶק וְגִיא וְאֶפִיק-נְחָלִים נִשְׁפָּךְ
 מִיּוֹם לַיּוֹם בְּאַהֲבָה שׁוֹב וּפָקֵד.

מֶה יֵשׁ בְּעוֹלָם רֶךְ מְלִיל יְרִיחוֹ.
 מִדְּמַמַּת הַיַּרְדֵּן וּמִשְׁלוֹם
 הַיִּשְׁמִימוֹן עַל גְּדוֹת הַיָּם הַעֲזוּב
 כִּי יִגְוַע לְאֹט עַל פִּסְגוֹת מוֹאָב יוֹם.

מֶה יָד מִזֶּד הַיְגוֹן בְּעַרְבֵי קְדְרוֹן.
 כִּי יִצְעַד הַלָּךְ דָּם בֵּין חֲרָבוֹת עָם
 וּבְלִבּוֹ יֵרֶן לַחַשׁ הָאֲדָמָה.
 כְּבִטְרָפֵי אֵילָן מַגַּע רוּחַ נֶם.

מי פעם הקשיב קולך מן הדממה
 וישת מזיו שחרך ברכת-תם,
 מאחרית ים יבך לבו אל חפך.
 מאחרית ים יחל לך ליל ניום.

את ארץ זבת-הוד את גיר התלום לדורות
 את מקות עמי ועצבו לצדי-עד —
 אשרי האיש, בדמו רנה הולך!
 אשרי הלב, אש-קדשך בו הצפת!

הרע"ח.

צידון.

מים ראיתיה בעדנת יום.
 לא נאות בנאי־איש, כי אם תלום.
 מחרשות גן בתכלת אד
 לא עלה קול, לא בא לי הד.
 כמו נשפחה כלה פה על־יד
 הים העתיק — ולעד.
 רק צחוק הדס ושחור הברוש
 וסבכי עץ אדמי־ראש
 עם נהללי־זקב כמו
 מנוף אגדי בלטו פה...
 לא רגל איש לא דרכה שם
 מעולם עוד, ולעוברי־ים
 רומות עיר־הסוד מתוף
 זר פסגות־שלג, להבי־זף.
 ורמזה: בארצות עב וקר,
 כי ישני עוד, הנודד, זכר!

פה בצעהרי־שמש שוקטים לי
 מרחוק קסמה עיר־הדמי,
 ועיני נחה על הנוף
 ולפי כלה אל החוף;

אך האניּה נְעָה דם
ותשׁט מֶאֶרֶץ־הַחֲלוּם :
ותְהִי בְלִבִּי מְנִי אֶז
כְּחִידַת־גִּיל, כְּמִתְקַרֵּז
לְנַחְמוּ בְלִיל־נוֹד :
בְּעֶבֶר יָמִים יִשְׁנֵי עוֹד...

1923

□□□□

מי אני ? אני רק הד הסערה,
 רק מפרש וך על חלקת-ימים ברה
 לי ברפת-אור על תהומות-אפל קרים,
 ובעצם יום בי צללים נחרים זרים.

לאן ? על ים וארצות-הוד רחוקים
 לי שרים דומם גלי-אור ירוקים ;
 אך, שבוי הרוחות, אתע ימים רבים –
 כל אי, כל חוף לנפשי גיל מנבאים.

אני רק מפרש לכן על-פני ימים,
 ושלומי אל כל חפיי-ליל נשמים ;
 לי שיר כל יום, לי רבבות תנחומים, –
 ונד אני עם רוחות-ים עגמים.

בְּדוֹבֵב לַיִל.

בְּדוֹבֵב לֵב, מֵה יִחַפְּרוּ
 נְגִינֹת יוֹם וְאוֹר!
 יֵשׁ קֶסְמִי צֶל וְרוֹעַמִים
 גִּיל מוֹזֵר תְּהוֹמוֹת-שָׁחֹר.

כֹּה רַפִּים נִיבִי לַיְלָה לִי
 וְחִבּוֹן יַעֲרוּ טוֹב —
 מֵה שָׁקֵט פֶּתֵאֵם לְבִי בִי
 לְנֹכַח גְּבוּל אֵין סוּף!

מֵה טוֹב בְּיַם-סִתְרִים זֶה
 עִם כָּל אֲשֶׁר־נֹו צָלֵל,
 וְאֵל מַעֲמָקָיו, כְּבִדֵי-גִיל,
 כְּלַחֲקֵם אִם רַךְ לְנַפֵּל!

עֵינֵינוּ מִמְצַהֲלוֹת אוֹר,
 מִיָּמִים גְּלוּיֵי-הוֹד —
 עַל גְּבוּל שְׂדֵי-גִיל כֹּה קוֹסְמִים לִי
 מְבוֹעֵי צֶל נְסוּד.

מֵה פֶּתֵק יִמְחֵץ חֵץ הַתְּהוֹם,
 מֵה כֹּל הַד גַּל הַחֵם!

לא, אין עלי אַדְמוֹת עוֹד

בְּאֵב מְחוֹק מֵעוֹב.

זֶה כְּכֹר עַל רֹאשׁ כָּל שְׁבִיל וְשְׁבִיל

זֶהב יוֹמֵי נוֹשֵׁר לְאֵט,

וְרָךְ, לֹא אֲדַע מָה, עָלַי .

מְרַעֲפִים צְאֵלֵי-עַד.

בְּקָר אֱלוֹל

הַלְבִּינָה דְרָף־רְטֹב־טַל,
 פֹּה סִבְךָ, שֵׁם נִהְלַל יִתְגַּל
 מִתּוֹף צָחור אֲדִי, וּכְתוּעִים הֵם
 בְּשָׂדוֹת הַגֵּיא עֲזוּבֵי־אֵם.

מֶה יֵשׁ עוֹד וְהִרְנִין לְבִי פֹה?
 כָּל דְּרֹדֵר עוֹמֵד שְׁלוֹ לוֹ.
 הִדְשָׂא מֵת. אֵף רְטֹט־מָה
 לֹא יַעֲבֹרְנוּ יוֹמוֹ בָּא.

וּמָה הַזֶּעַר? אִוְלָם רִיק־
 וְנִהְבַּ עָגֶם לוֹ בְּחִיק־
 כָּל שְׁעָרָיו פְּתוּחִים. צֹא וְבֹא־
 אֵף לְאַטָּף צֶעֶד, הַהֲלֵךְ פֹּה!

בְּצִיץ בְּטָרֶם יוֹצִיא תוֹר אֲכִיבוּ,
 בְּשֵׁמוֹ יַעֲדוּן וְדַק מִיּוֹם לְיוֹם,
 כֵּן יַעֲמַק רֶךְ וְכְרוֹנָךְ קִרְבִּי נַעֲרָה,
 בְּטָרֶם תִּחַרְב כּוֹס הַגִּיל עַד תּוֹם.

כָּל אֲשֶׁר לָלַכְת אַרְחִיק, נַעֲרָה,
 כֵּן תוֹךְ תִּנְהַר דְּמוֹתְךָ בֵּי וְיִקוֹד
 הַיָּמִים אֲשֶׁר בָּרַכּוּ הוֹד־עֲלוּמֵי,
 בְּטָרֶם יִדְעַךְ כָּלִיל, יִגְבֵּר עוֹד.

כַּפֹּאֲרַת לְבָנָה רַךְ לְאַחַר גֶּשֶׁם
 יִגוֹן מִבְּטָךְ מְזֹהִירִי, לַח וְטוֹב –
 לוֹ פַעַם עוֹד יִשְׁתָּ לְבִי וְךָ הַדְּמָעָה,
 לוֹ פַעַם אֹר זֶה חֵם עָלֵי יַעֲרָף!

כָּל אֲשֶׁר לָלַכְת אַרְחִיק, נַעֲרָה,
 כֵּן יַעֲמַק וְרַךְ בֵּי הַחֲלוּם –
 לוֹ פַעַם עוֹד בְּצֵלְךָ יִפְרַח לְבִי,
 בְּטָרֶם תִּחַרְב כּוֹס הַגִּיל עַד תּוֹם!

בְּפֶרֶחַ הָעֶרְבָה.

I

הן טרפי גני טרם עוד ינהיבו
 ונכים לילי-סיון עוד על ראשי,
 אף ראשית תורה-הפלאות אשא קרבי
 כשאת זמרי-הילדות החביבים,
 ובארג מקסמיה עוד לבבי
 יפרפר דם ומתק פרפור כאבו.
 מה היה אז, לא ידע איש. אף היו
 אחרים פני הימים לי לפתע,
 ולילות עמקי-צל וזכיר-רוחות
 השתפרו על מצרמי גני
 וידובבו את שיחיו העזובים
 ובכל הלילות ביתי לי הבהיקו
 צנני שחור ורצנני-דממה...
 לא ידע איש, פי עולם מת וצלליו
 זה אחר זה כבר הולכים ומסתלקים:
 הלינה תעה חרד סביב הלוני
 וינקש באצבעותיו, ואני,
 עוד רובץ תחת אבן נשכה,
 בשקי התגוללתי,
 ובהלבין כחלי מעוני כבר מסביבי

וְקָרִיאת פְּדוּת
 כָּבֵר צִלְלָה כְּרַעַשׁ גֵּן בְּיוֹם־הַגָּשֶׁם,
 עוֹד רִנַּת לַיְלָה רִפְרָפָה עַל רֹאשֵׁי
 וְצַנְרֵי־יוֹם נַעֲלָמִים
 עַל פֶּתַח־י לְבִי דָּפְקוּ וְלֹא נַעֲנֶה.

הוּא, אֶחְרוֹן קְלִילֵי הַבְּלָהוֹת,
 עַת עֲבִי־בְשָׁרָה חֲמוֹת כָּבֵר נִשְׁאוֹת
 וְכָל סִכּוֹ בּוֹדֵד מַעֲזוּבַת אָחוּ
 לְקִרְאֵת הַרוּחוֹת יִשְׁלַח זְרָעוֹת בְּדָיו —
 הַלַּיְלָה בּוֹ יִפְרֵד לֵב מֵעֲצָבוֹ,
 יִפְרֵד וְלֹא יִדַּע, כִּי עִם שַׁחַר
 הַעוֹלָם, אַחַר יֵצֵהֵל כָּבֵר. לְפָנָיו
 כָּל רוּחַ שָׂדֶה, וּתְנַח הָעֲרֵבָה
 בְּמַעֲטָה־אָדִים חֵם וְלִבָּן,
 עֹשֶׁבִים דָּמְמוּ וְצִינּוֹת־גִּיָּא
 הַפְּסִיקוּ מִלְּמוֹל זֶהֲבֵן —
 וְעוֹלָם כָּלוֹ עָמַד מִחֲרִישׁ עָמִי
 וַיֵּאָזֵן לְנַפְשׁוֹ הַחֲתוּמָה:
 רַק רִיחוֹת־דְּקִים, בָּאִים מִמֶּרְחֻקִים
 כָּרִיחַ הָאֲדָמָה בְּעֹדְנָתָ שִׁמְשׁ
 בְּלִבָּב דָּגָן בְּאָבוֹ,
 תִּמְהוֹן מִחֶלֶק הַשָּׁקוֹ אֵת לְבָבִי. —

וּבְרִנְצֵי־חִידוֹת אֵלֶּה,
 צֵל גְּבוּלוֹת יוֹם וְלַיְלָה, לֹא שָׁר עוֹד לֵב
 כָּל עֲנֹת־הוֹדָם,
 בֵּין אֹר וְצֵל כִּי תִלִּין אֶרֶץ רְבָה
 וּכְנַף חֵלוֹם גִּנּוּעַ

מאפילה על חזון היום הבא;
את, בערה גואלת, לי נגלית
על שבילי בדידות חיי!
אם את היא האות לימים גדולים
זו צהלי לקראתי מני אז
להמטיר הוד עלי ישמון נעורי,
או באת עם שלל אביבי אשר אחר,
נסתפת עם אפיקו האדירים
בפרח האדמה בראשונה, —
אך באור ציניף, וך ורטב,
פנצרי-מרחק כחלים עם צרבים,
לי פרח שוב העולם, ואמר שבו
כל פלאי קדמותי ויבאו;
וברך מחלפותיך העגות
בכחיק הים הרצון כי הסתרתי
את פני רגע מעט, וימג עלבון חיי;
ובריחן, טוב וצונן, מות חפצתי
מאשר, — ובפי
עוד שיר הברכה לך ולאלהיך

II

אז נשמעה בגבולות הערבה
ראשונה שיבת-נעורי, נגינת-חיי
ואצא שכור-אביבי לקראת אשרי
ועד אפסי ים הגיע הד נצחוני,
לא ידעו עוברי-ארח חדות סודי
ורעי לילי שמעו וישתאו;
כי הנה פתאם אחר לי העולם,
יהם לא ראו,

וארץ קבשה הוד כלולותיה,
 והם לא זעו;
 רק קרבי רן האור וכלבלוב פלאי
 בלילי-אביב המים רגש דבר,
 לא אדע שמו, גם יום, גם לילה,
 נאלץ דם על ידך, שש וגא ונבוך.
 אך אל מעוני אחרי לא נהגתיך;
 כי ימים רבים ביתי הנה ריק
 ונרות חג לא צחקו בצד אשנבו,
 ואיך אביאך, נצרה עושת-לך,
 אל כל מעוני ומצרמי כתליו?

לא! לא כציד היער, צו ונבוך,
 בצפור קטנה מפרפרה בקף
 נשאתי אשרי;
 כי פגע בי מלי על גבול ימים
 ואנכי לא פלתי לו בבאון;
 ואהי לו כמתנפר לילות רבים,
 בנרע אל ככביו על כל שבילי;
 ובהג היום הגא על במתי-עולם,
 עוד תרתי מסתור-צל ללב ודממה
 את לא ידעת כל עני-נעורי,
 ויגון עיניך, בוש וחרד, שאל
 בהנה בל במפרץ-ימים עזוב,
 בשית פוכב וע בהורח-שחר,
 באני רק נשקתי וד-אצבעותיך
 נאשף את צלך, מאשר ואובד,
 וכאוצר-אלהים נשאתי דמי-גונך,
 נאל מעוני אחרי לא נהגתיך

הוֹי, בַּעֲרָה, אֲשֶׁר נִקְרִית עַל דְּרָכַי
 בְּנִעְרוֹת הַחַיִּים הַנְּשָׁכָחִים. —
 אַתָּ לֵב עֲלוּמִי וְאוֹרָם וְאֲבִיבָם,
 אֲשֶׁר לְזִכְרֶךָ יִלְהֶט עַד הַיּוֹם
 כָּל צִיץ־נִשְׁמָה בִּי וְחַי —
 מִבְּקָר יָמַי לָךְ צְפִיתִי דוּמָם,
 מִכָּל מַעֲמָקַי עָנִי לָךְ, רֵאתִי,
 וּבְבוֹאֶךָ לִי, וַיִּגְאוּ יְאוּרֵי חַיִּי
 וּשְׁפוּנֵי שִׁיר וְטְמוּנֵי תְהוֹמוֹת אֶהְבֶּה
 בְּהִמִּית כָּאֵב וְרַחֲמִים נִסְחָפוּ,
 וַיִּלְהֶט רֶךְ כָּאֵשׁ כָּל חֲדָרַי לְבִי
 וְדַמְעוֹת לִיל־נְדוּדַי מִתְקוּ לִי, וַיִּגְוֵנִי
 כְּפַעֲמוּנֵי־שֶׁלֶג פָּרַח לְכוּן, —
 וּבְבוֹאֶךָ, רַחֲבוּ קִצְוֵי, גְּבוּלוֹת עוֹלָם
 וְצַל הַיָּמִים סָר וְקִלְקַלְתָּם,
 וַתִּרְפְּדֵי אֶת כָּל שְׂכִילֵי
 יָקָר וְהֵב עֲוֹמֶיךָ ;
 וּבְשׁוֹכֵי מֵאֲחֶרְךָ, כָּבֵד בְּאוֹרֶךָ,
 כָּל רוּחוֹת הָעֶרְכָּה אֶת בְּשָׁמֶיךָ
 הַטּוֹכִים נְשָׂאוּ אַחֲרָי, —
 וַיִּפְרְחוּ מֵאֲזוּ נְאוֹת הָעֶרְכָּה.

תרע"ח.

שירים.

בְּקֶסֶרְקֵטִים

הַגוֹת־תְּפִלָּה בִּי הִתְרַחֲשָׁה לַפְּנוֹת עָרֵב.
עָרֵב אָבִיב.
תְּפִלָּה דָּלָה קְצוּצַת־כַּנֶּף לְלֹא צְלִילִים
לְלֹא־שָׁבִיב.

בְּעֵד חֲלוֹנוֹת הַקְּסֶרְקֵטִים נִבֵּט עֶצֶב
עָרֵב גּוֹסֵס.
פֶּרֶר לְבִי בִּי כְּצֹפֹר בְּדַמְיָה
וְהִתְבוֹסֵס.

שִׁירֵי־אָבִיב הָיוּ לְפָנִים, אִם וְאִחִים.
בֵּית־מוֹלְדֹת.
בְּקֶסֶרְקֵטִים מִחֶנֶק לִי. אֲנַחָה אֶלְמָה
בִּי נוֹדְדֹת...

בְּאֶרְוָה.

אָנִי שׁוֹכֵב לִי בְּאֶרְוָה
 וּבְאֶרְוָה יֵשׁ לִי סוּס.
 שְׁעַת-עַרְבִים. עֲצֹב שְׁחֹר.
 נַפְשִׁי שׁוֹאֵלָה לְמוֹת.

לֹא, בְּמוֹת לֹא הִסְמַעְתִּי,
 חַיִּי תָנוּ לִי, חַיִּי-דְרוֹרוֹ
 פָּעַם שְׁמָה הֶרְחַק הֶרְחַק...
 הָיוּ יָמִים רַב־אֹר.

מִצַּעֲתָבֵן לִי וְלִסּוּסִי,
 אֶרְוָה מְטָה וְצוּבָה.
 בְּצִנְרָה, בֵּין שְׂדוֹת-לִיטָה,
 מִן-נַפְשִׁי לִי אֶהוּבָה.

נִלְדָה טְהוֹרָה, לֵב - גֶּרֶת־מִיד
 וּמִבְּטִים - אֹר מִזְכָּבִים,
 יָמִים-צְלִלִים עוֹבְרִים, גְּזִים,
 אֶפְסוּ בְּשׁוֹרוֹת וּמִקְתָּבִים.

קוֹרָה רְקוּבָה - בְּקִיעִים - רוֹחַ
 קָר בְּאֶרְוָה; סוּסֵי רוּעֵד;

שְׂקֵה־מִסּוּא רִיק, מִפְתִּי

אָנִי מוֹרֵס לֹו וְלוֹאֵט:

סֶלַח־נָא, סוֹס! הֵא לַחֲמָא צְנִיָא

וְהוּא לְשִׁנְיָו — פִּתְנִדוּרִים.

רֵס נֶאֱכָלְנוּ בְּאֵן בְּנֶכֶר

שְׁנִינֵו בְּלִים וְגַלְמוּדִים.

עם דמדומי הערב...

עם דמדומי הערב עלה תצל נמשנו, בלע דממה חיל,
עוד תעוררו כל בעגעינו ויחפשו מוצא ושביל;
אנה יחמרו מעיני-נמשנו? המה ישטמו גבר ושטף
בהמלה חרדה בגלים וכמים שאין להם סוף –
במים שאין להם סוף...

עובר יום, עוד מעט וכל שיח ישתתק, השמש פי רד;
מכל פגות העולם תפנסו וינצחו כל צללי-עד;
גם יזמנו חיש תחלף ואפל-נצחים עלינו יכס –
הבה נשיר שירנו, שיר-אהבה, כל עוד זמר אחרון לא פס...
כל עוד זמר אחרון לא פס!

הבה נשיר את עגמת-נמשנו עם צפור ורוח ועץ,
את כל בליון-נמשנו נשירה לחיים בלי-גבול ובלי-קץ;
ובשקע עם חשך הדממה הגדולה על ארץ ומתים,
עוד ישמע קולנו, קול יתום, הקורא מתהם לאלהים –
ממצרי התהם לאלהים...

חג השחרות.

(ליובלו של ש. טשרניחובסקי).

בא אני אל החג הזה כאורח לא-קרוא, שהרי בנוהג שבעולם אין משתתפים בחגיגת יובל של משורר אלא משוררים ומבקרים מומחים, ואני הלא איני לא הא ולא הא, אלא סופר סתם.

אבל יש שהמשורר, שחוגגים את חג יובלו, מהודק ומחובר כל כך אל התקופה שהוא חי בה ויוצר בה, עד שכל השתלשלותו מראשית היותו הפיוטית ועד התפתחותו הגמורה היא גם השתלשלות היותם והתפתחותם של בני דורו, והיא מסמנת את ששונם וצערם, את מהלך תקותיהם ויסוריהם, מלחמותיהם ונצחונותיהם של בני גילו, של בני זמנו, שבאו עמו יחד לאויר העולם בעת ובשעה אחת, ויובלו אינו פרק מסוים ביצירתו שלו בלבדו, אלא שהוא גם חוליה מיוחדת בתולדות קוראיו ובמדה ידועה הוא גם יובלם של הקוראים. ואם לא יכירני מקומי בין המבקרים והמשוררים, החוגגים כיום את חגו של טשרניחובסקי, הלא רשאי אני להשתתף בחגם של קוראיו, כי גם להם יובל כיום, הם – ואני בתוכם – חוגגים עכשיו את חג יובלם הם...

ובאמת, כשיבוא ההסטוריון הספרותי לרשום את מפעלי דור דור ומשוררי ויגיע למשוררו הצעיר של „אפילו“ בספרותנו הצעירה, לא ידע מי קדם למי: אם הדור קדם לטשרניחובסקי או טשרניחובסקי קדם לדורו?
וסוף סוף הלא יחליט, כי כרוכים ירדו שניהם לעולמנו, שחדש נעוריו אחרי בלותו, – כי אין ביניהם מוקדם ומאוחר, כי שניהם השלימו זה את זה, כי שניהם מלאו זה אחרי זה, כי שניהם השפיעו זה על זה, כי שניהם נולדו ביחד, כי שניהם גדלו ביחד ושניהם התבגרו ביחד ושניהם גם זכו והגיעו לתג יובלם כאחד...

הדור החדש, הצעיר, והמשורר החדש, הצעיר – דור השחרות ומשורר השחרות, דור של נעורים ומשוררם של נעורים...

אל תחַת, אם השַמֵּשׁ בך,

ולא יִצְצֶרְךָ קִבְח־עַד!

וְלֵךְ וְלֵךְ בְּשֵׁם אֲדֹנָי.

עד תמצא מקום שם במלא

כל כחות נעוריו לבן יך.

והמבקר בבואו להעריך את ערך משורר „העשתרת והבל” מצד עצמו, מנקודת מבט האמנות, כפי שהמשורר מתגלה בעומק תכנה של שירתו, ביפי צורתה, במקוריותה ובבהירות ואינדיבידואליותה, — עוד לא יצא ידי־חובתו כל עוד שלא ברר כהוגן אותו התוכן ואת עמקו של אותו התוכן, שהקורא הצעיר החדש חזה מלבו ביצירותיו הפיוטיות של משוררו, אשר נברא להיות לו לפה ולמליץ לרגשותיו הסוערים בנבכי נשמתו...

כי אמנם יש משוררים כאלה, שוכו למתנה גנוזה ולברכה מיוחדת, אשר יצירי רוחם, נוסף על חשיבותם כשהיא לעצמה, משמשים לדורם גם כעין סמבולים, כעין כלי־קבול להערות אל תוכם את שאיפותיו וחלומותיו, אשר הדור הרה אותם ואשר הגה אותם בלבו... ולא רק לדורם בלבד, אלא לפעמים גם לדורות רבים אחריהם...

המבקר האמתי — כותב סופר אחד — מחויב להביא בחשבון את ערכו של „פרומתוס הנאסר”, לא רק כפי שיצר אותו וכפי שרצה ליצור אותו אסכילוס, אלא גם כפי שהשתקף בהכרת „הקהל הרואה” בשעתו וגם כעבור אלפי שנים. המבקר האמתי מחויב להביא בחשבון את ערכו של „דון־קישוט”, לא רק כפי שצייר אותו וכפי שרצה לצייר אותו סרוונטס, אלא גם כפי שהוסיף עליו „הקהל הקורא” בכל דור ודור לפי טעמו ולפי דרישת רוחו...

בין משוררינו, שהתחילו בכהונתם בתקופת הצעירים, לפני חצי יובל שנים, אין עוד כטשרניחובסקי אשר בני גילו וזמנו הוסיפו והרחיבו את תוכן יצירותיו מפנימיותם הם, ממהלך רוחם, מהרהורי לבם, מהאנטוזיאסמוס שלהם, מן הפתוס שלהם, עד שמלבד ערכם הפיוטי של „מנגינותיו וחזיונותיו” הראשונים עוד גדלה חשיבותם בתור סיסמות, בתור שירי־מרש למחנה גדול השואף ועולה אל ארץ־מאוייו...

ולעתים לא רחוקות היו שיריו של טשרניחובסקי מצלצלים באזנינו אנו, הצעירים, רק כהד רחוק־רחוק של סערות־לבנו ההומה. ובשעת יובלו של טשרניחובסקי, האם לא נזכיר את היובל של „הסערות ההן, של הלבבות ההומים” ההם? ...!

* *

איך קרה כדבר הזה? מאין באו לנו מחדש כחות הנעורים? מאין נבקעו כל אותם רגשות השחרות והעדנה? מי הוליד כל אותם המחנות של הצעירים באמת, אשר אין קץ לצמאונם, לשאיפותיהם, לבטחונם ולעוז לבם, אחרי אשר כבר —

זקן העם — אלהיו זקנו צמו!

אבל מי תכן את דרך הרוח? ! ופתאם והנה —

אומרים: נעזרים יש בעולם -

היכן נעזרי?

ועוד רז אחר לך אנלה:

נפשי נשרפה בנהבה:

אומרים: אנהבה יש בעולם -

כה זאת אנהבה?...

כך הודה בנקיון-לבו ביאליק בעצמו, ויתר חבריו הקטנים ממנו בכשרון וברוח יצירה מה יענו אבתריה! ... אם בשיריהם על האהבה, על התאוה, על היופי לא היו מכוונים כלפי השכינה וכלפי כנסת ישראל וכלפי, ציון עיר הקודש, הלא בכל אופן לא נרגיש ביצירותיה הרטט הממשי, החמרי, הארצי הגמור. את עולם הנעורים המוחשי היו רק משיגים, רק משתדלים להשיג על-פי השכל ועל-פי הסברה, כמו שהיה אדם הכהן שר... על היין, למשל. בודאי שזה היה לו מעין יין עילאה, מעין יין המשומר, שהיה הסופר הישיש והמדקדק המובהק, בעל הזקן המגודל ובעל הירמולקה הרבנית, משעשע בו את נפשו במעוף חזיונו בין כרכי הראב"ע והרלב"ג ור' יונה אבן ג'נאח...

היו מזמרים על דבר, יפעת שחקי אל" ועל דבר, האהבה בת השמים וכדומה, ואפשר שנשמות בלות מזוקן היו באות לידי התפעלות לרגלי אותם החרוזים הנאצלים והנעלים; אבל נפש הנוער של הדור המתחדש, של דור הצעירים היתה, מגושמה ביותר ובחלה ברגשות הרוחניים והמפשטים. היא חלמה על דבר עולם עברי חדש, אשר -

יהיה, יאהב, יפעל יעש,

דור בארץ! אמן חיי,

לא בעתיד - בשמים,

חיי רוח לו אין די...

ואנו בקשנו בכל מלא עינינו, ומבוקשנו לא מצאנו. בכל מקום - אוקנה, שנשרו שניה, או שחרות נואשת, מתעטפת בצמאון ובמאייים, שלא מצ להם לא שבר ולא בטוי.

ונפשי כי גרסה לחפש והיים -

פי מלא אלה, אחרוק שנים,

מתני אשגם בפעם בפעם, -

וכמשתולל אשוף ככלי בזעם...

ואתם הלא ידעתם, הלא לא שכחתם את היאוש הנורא אשר תקף את, נחמן בן הרב" של פיארברג, והלא גם הוא היה בן דורנו, בן גילם של הצעירים.

ואתם הלא תזכרו את ההתמרמרות והאנקות, אשר מלאו בהן ברדיטשב-
סקי וחבריו את חלל עולמו; הלא רק בשם ספה אחת, קורטוב אחד דק של
חיים, של חיים גופניים, של חיי אדם ממשים חרדו על היהדות את כל
ותזרדה הזאת! ...

ותתאם - כאלו בנן, אשר שדדו והשימו החורף, נשמע לפתע שיר הזמיר...
האם הזמיר הביא את האביב אל הן, או האביב הכשיר את הן וקרא
לאביב? ...

בקרב מתנונו, מחנה הצעירים, נמלה מנגינה חדשה, רעננה, משכרת...

על החיים החדשים,

על החיים הבעורים,

חפת-הכלת פרהיב ציון,

תתפזרנה קרני-אורים.

כעין בשורה צללת שירה זו באזונינו, משורר צעיר מלא אש-עלומים
בצחלת-גיל מכריו:

סביבי חיים, סביבי אורה,

שירת-אשר, שירת-פלא,

זמרת שגאן זענן וגים,

שירת נמלס מבזר פלא.

ולכאורה הלא אין כל חדש בחרוזים הללו. בעתונים, בשבועונים ובירחונים
העבריים. אפשר היה למצוא דוגמתם למרבית, וכי יפלא: הלא זה שר עלם רך,
שעוד לא מצא את לשונו ואת סגנונו המקורי? ובכל זאת, - ובכל זאת, - מח
נאמן ונכון הוא החוש של השחרות! - הצעירים הרגישו תיכף, כי משוררם
נולד, כי זמירם בא ביעף - האלהים יודע, מאין בא אל גננו השומם עדין! ...
המשורר הצעיר הזה ישיר על דבר החיים, על דבר היופי, על דבר האהבה
ועל כל החומר הפיזטי, אשר אמנם שרו עליהם משוררינו לפניו, אבל רק עתה
הרגשנו אנו, הצעירים, בראשונה, כי לפנינו, הפעם עצם מעצמנו ובשר מבשרנו.
שירתו היתה חמרית, ארצית, ממשית ולא תזיון ולא משל. הסבע, אשר עליו
יזמר, אינו ענין מפשט, שגגיה מלבו איזה חולם אומלל בכסלון ובכסלון, כי
אם שדה ממש ויער ממש, שהוא רואה אותם בעיניו, הים הוא אותו התהום
העמוק, אשר שם אניות יהלכין ו. לוייתן זה יצרת לשחק בר, והאזר הוא אותו
האור העוסע ומחמם ומרהיב את הלב ולא רק איזה סימבול נאצל, - והנה, רק
והעמק, הזמרת, והשמחה, והצער, - כל אלה הם דברים שהלב הצעיר אינו רק
חומד אותם והזנה כם מפי השמועה, כי אם נושא אותם בקרבו וחי בהם ומלא
אותם ושוקע בהם, כאשר ישקע הדג בגלי מימיו... הוא איננו שואף אל החיים,

הוא איננו מבקש עוד את החיים, אשר אנחנו הצעירים בתחום מושבנו בקשנו אותם ולא מצאנום, כי אם הוא חלק מן החיים, חלק מן הטבע, חלק מן היפעה, חלק מן המעין הנובע, ואח לכל ציץ ולכל צמח :

וּבְרַטְט הַחַיִּים הַמִּפְּנִים עַל סְבִיבֵי,

הַרְגֵּשׁתִּי וְאֶבֶן נְאוֹתֵם,

וּבְסִפְרָם לְהִמָּם

בְּטַפּוֹט תִּינוּקוֹת,

הַנְּרָתִי בְּשִׂיחוֹת, שֶׁבְּעֵנְוָה הֵן בּוֹקְעוֹם

וְעוֹלוֹת

הַנְּרָתִי קוֹל אַחִי, אַחִי הַקְּטָנִים,

שְׂאוֹתֵם עֲנֹבְתִי זֶה רְבוֹת בְּשׁוֹנִים,

בְּהַפְרִיד אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ אִיְתָנִים,

וְנִשְׂאָרוֹ דְּוִיִּים וְנַעֲנִים

עַד בְּלִי הַכִּיר אֶה אֶת אַח...!

הרגשה דקה זו, ברטט החיים המפכים היא שעשתה תיכף את טשרני חובסקי העלם לרעם ולחביבם של הצעירים. הם חשו במרחק, כי צעיר הוא כמוהם, וכי ששונם ששוננו הוא ויגונם יגוננו הוא, ויהי להם מאז לפה להביע את כל רחשיהם ואת כל תקוותיהם...

והוא שר לנו על-דבר תחית הלב, על-דבר אידיאלים ככירים, על-דבר אידיאלי השחרות, על-דבר אלהי הנוער, על תוד הפרחים, על המדה התיים ועל-דבר פלאי האהבה. וכל זה הוא פשוט כל-כך, ארצי כל-כך, חולין כל-כך עד כדי למוש בידים.

וְכִי תִשְׁאַלּוּ לִי לְאֱלֹהִים אֲלֵהִי :

אֵיפֹה הוּא וְנַעֲבָדְנּוּ בְּרִנְנָהוּ?

— פֹּה בְּאֶרֶץ גַּם הוּא וְהַשָּׁמַיִם לֹא לוֹ. —

וְהָאֶרֶץ לְאָדָם נְתָנָה.

אֵילָן נָאֶה, נִיר נָאֶה — דְּמוֹת צִלְמוֹ גַּם בָּם,

וְעַל כָּל הַר גְּבוּה יִתְעַלֵּם ;

קָקוֹם בּוֹ רָגַשׁ הַחַיִּים, בְּשָׂר וְדָם

בְּצוֹמֵת וּבְדוֹמָם יִתְגַּלֵּם ;

וּמִשְׁפָּהֶתוּ — כֹּל יֵשׁ : הָאֵילָה וְהַצֵּב,

וְהַשִּׁיחַ, וְעַבְדְּךָ רַעְמִים :
 כִּי לֹא אֶל רוּחֹת הָאֵל, — אֶלֶּם הַלֵּבָב, —
 זֶה שְׁמוֹ וְזֶה זְכָרוֹ לְעוֹלָמִים...
 וּבִשְׁעָה שֶׁהַמְשׁוֹרֵר מַגְלֶה לָנוּ אֵת סוּדוֹת אַהֲבָתוֹ, —
 בְּאַבִּיב יְמִינוֹ, בְּחֹדֶשׁ הָאַבִּיב,
 בְּשֹׁדְרָה הַהִיא הַנְּשֻׁכָּה
 וּבְרַנְצֵי לַיִל קָסָם וְהַמּוֹן תְּצַלִּימוֹת,
 חֲבֻקְתִּי, נְשַׁקְתִּי אוֹתְךָ,
 וְתַהֲיֶה, וְתִשָּׁר הַדְּמָמָה סְבִיבָנוּ,
 בְּחֻבְקֵי וּבְנִשְׁקֵי אוֹתְךָ,
 עַד כִּי הָאֲזִנְתִּי אֶת לְבָבְךָ בְּרֻטֵט,
 הַהוֹגֵה וְדוֹפֵק בְּךָ כִּכָּה —

בשעה שהוא מגלה את הלוט מעל פני סוד אהבתו, אנו מכירים תיכף, כי אף היא, אהבת המשורר, כמו אלהיו גופא, אינה „בת השמים“, כי אם בת הארץ. אצל טשרניחובסקי מצא הקורא הצעיר בראשונה את האהבה כמות שהיא, את האהבה, שהיא כלה דם-עלומים מפעפע, ואת האהובה, שהיא כלה בת אדם וחיה, ואת החבוק, שהוא שליבת זרועות מוסקוליות, ואת הנשיקה, שהיא צמידת שפתים סולדות, ולא מליצה נשגבה, ולא בדוּתה מתוקה של לב מתעלף בהרהורי אהבה...

האהבה למשורר הצעיר, כמו ליתר הצעירים, הוא „מעשים בכל יום“ ובשביל כן גם קדושתה פגה לו ממנה ולבו גס בה במקצת, מה שאין כן למשוררים שקדמוהו, שלהם היתה האהבה רק ענין של שאיפה, של אידיאל בלתי-נתפס ובלתי-מושג, — כאותה הלבנה, שאנו רוקדים כנגדה ואין אנו יכולים לנגוע בה ועל-כן אנו מקדישים אותה. ומה גדול היה הקצף של מיכה יוסף לבנון, למשל, אלו היה קורא את שירי האהבה הסריוזיים של טשרניחובסקי, שרוח ליצנות חודר את כל סריוזיותם, מעין השירים „מרים“, „דירה חדשה“ „הן שבתֵי רֵית אֲבוֹתֵי“ או „את מי אוהב?“, — וי לפרופנציה כזו:

אֵת מִי אֲהַב? — „בַּת הָאוֹפֶה“ i

לֹא, כִּי אֶחְמֹד הַמַּעֲדָנִים.

וְאִם לְלִבִּי אֶתָּה צוֹפֶה, —

מה לִי לַעֲגֵי הַשְּׂאֲנִים?!

וּמִמָּקִים בָּם אֶהְבֵּתִי,
וּמִרְצֵי זֹאת לֹא אֶעֱלִים,
וּבְשִׁבִיר מַעֲדָנִים שִׁבְתִּי
אֶל הַנְּעִרָה בְּתֵלְתֵלִים.

האין זו קלות-ראש? האין זה מעשה-נערות? האין זה קצת הוללות?
האין זה חלול האהבה ולהבה הקדוש?
אולם אנו, הצעירים, הלא אל קלות-ראש זו התפללנו. כבר קצה נפשנו
במעשה זקנות ושאפנו אל מעשה נערות. חפצנו לטעום טעם הוללות, הפקרות.
חלול קדשים. צעירים היינו וחפצנו להשתובב, לשחק, להשתעשע בחיים, והחיים
בעיקרם הלא אינם סריוזיים כלל, אינם „כבד-ראש“, אינם מכירים בקודש. על
כל תקופות הזמן מבכרים הצעירים את האביב, ומה יביא לנו האביב מלבד
פרחים צצים ונובלים, מלבד זמרים מזמרים ונדמים, מלבד זהרים נוצצים
וכבים?... ומה יש בכאן מלבד צחוק מרנין לב, מלבד שעשוע מושך את הנפש
ומשכר את החושים?...

לֹא עַד בְּנִיבֵי הַזֹּסֶל בְּנִשְׁפִים
עַל שְׁמֵי חֵינֵךְ שְׁמֵי חֵלְךָ, גֹּו.
אִם בָּא בְּעֵז וְרִתּוּקֹת הַכְּשָׁפִים.
וְאִם תַּחַת עֵלּוּ לְנֶצַח בְּרַעַת —
נָא אֶל תִּקְלָלֵנִי אֲו,
נָא אֶל תִּקְלָלֵנִי אֵת!

וּיֹסֵם בּוֹ מִזְכְּרֵי אֶהְבֵּת נְעוּרֶיךָ,
וְשִׁיקוּתֵי וְהִגִּי מְלֵאֵי-אֵשׁ.
אוּ קְרוֹת מְלֵי וְנִהַר דְּמַעוֹתֶיךָ
הַצָּרֵב נִסְרְדָנוּ לְעַד, —
נָא אֶל תִּקְלָלֵנִי אֲו,
נָא אֶל תִּקְלָלֵנִי אֵת!...

דאם בנוסף כזה אפשר לדבר על אדות אהבה לאשה, על אדות „נשיקות
והגיג אש“ ביום, ועל אדות הטרגדיה הבאה אחריהם, על אדות „מלים קרות
ודמעות פרידה“ תיכף בערב? האין זה רק „פלירט“, רק לקנות של רגע?
אולם אנחנו גם את הפלירט הזה, האמתי, הבא משפעת החיים, משכרון הדמים,

הוקרנו מן, האהבה הקדושה, השוכנת בין עבים ושרשים אין לה באדמה. צעירים היינו, וכצעירים חפצנו להיות ולחיות, כשובבים, כשכורי הרגש, – ולשכרון רגשותינו מצאנו ראשונה את המבטא הנכון אצל טשרניחובסקי. ויום חג היה לנו אותו היום, שבו הגיע לידינו הגליון הצהבהב של, הדור' ובו נדפס שיר, ההפקרות של המשורר הצעיר על דבר, הנאווה מדילסברג; הלא תזכורו:

מה גדל הגיל פה! המלצר, לזג יין!

לחייך, הנאווה, הרבה בשנים!

מה שפרו עליך קשורי השנים,

מה יאה לך לזבן השלמה!

עוד כוס לי מהרו, המלצר! העלמה!

שתי גם את ואל נא תכלמי.

הביטי בי, יפה: זה חזי בגל,

וזהב שפמי משי ילפת אל על.

שתי ונצאה במחולות.

וימה תתחמקי ממני, הנאווה

עוד נצא במחולות, אך מצט קט תחילי.

לכל זמן... שמיני על לבך ושקי?...

תדקני ושקי? כי בכח ובחם

ושקי! כי מי יזע, מה ילד יום,

ואם נשוב נתראה, יונתי...

תחרוים הללו, המצויים כל כך ורגילים על שפתי הסטודנטים הצעירים הגרמנים, מלאי חדות החיים, היו כל כך חדשים לנו, היו כל כך מפליאים אותנו בערינו אשר בתחום האפל השקוי תמיד באבלות, עד כי נדמו לנו ל"שיר-השירים" החדש, אשר לבנו חרד ושכר מצלצל המלים בלבדו...

הנאווה מדילסברג' כמעט שהתחילה בשבילנו תקיפה חדשה בחיי-שחרותנו. הרגשנו על-פי עוון השיר, כי אין זה דמיון הבאי, אלא שיש כאן באמת עברי חדש, שכבר מעל צוארו את עול הגלות, את עול הגזירות, וסובא מלא לוגמיו את החיים המרתיתים, את החיים המלאים והמשכרים...

את הריפוטציה של טשרניחובסקי יצר הקורא הצעיר, אשר ביום שהתפרסמו ריו הראשונים, לפני עשרים וחמש שנים, ענד לראשו תיכף את עטרת

המשוררים, בשעה שהבקורת הקפדנית והחששנית מקפיקה עוד ביחוסה אליו, כי מצאה את פרי רוח-שירתו בוסר עדיין. אולם הקורא הצעיר לא על-פי הטעם ולא על-פי הלעיסה ישפוט, כי אם על-פי הריח, ופירות, שלא בשלו כל-צרכם, הלא ריחם הנחמד לא יגרע על-ידי זה... כי לא הגמל ולא הבשל גורמים לריח המתוק, כי אם הפריחה והלבוב...

והריח המתוק והרענן, ריח העלומים והאביב, ריח פרח רך, ריח בושם, נדף אף מחרוזיו הראשונים של טשרניחובסקי. אנחנו הצעירים חשנו בו גם בין השיטין של חרוזי הנוער. ודי היה לנו רק להסתכל בסוף כל שיר ולקרא בשם את המקום, שבו נתחבר, שבו נשקה רוח השיר על מצחו של המשורר הצעיר, כי לבנו יפעמנו וראשנו ילך סחרחר.

לזונה, הידלברג, Klingenteich, פלזומר Bas de Rioux, גדות הניקר — — —

אל תלעגו. בשבילנו, הצעירים, כל זה היה מלא קסם, כל זה היה אומר: אור נהדר, שמש בהיר, יפעת הרים, חיים של התפעלות ועליצות נפש!

במקום: וילנה, קישניוב, ורשה, גרינקישיק, סלבודקה, ידנבנה, אישישוק... אמה, ששמות ערי המערב לא היו זרים לנו עוד גם לפני טשרניחובסקי. בתחלה היחה, השכלה, שענינה היו תלויות תמיד אל עבר הגבול הווירז' בולווי והאלכסנדרובי, ואחר-כך באה ה"אירופאיות" והקולטוריות, שאף הן היו פונות תמיד כלפי המערב, אירופה היחה לנו מאז מקום-ל-מוד. אולם בשידי טשרניחובסקי העירה אירופה אותנו לתשוקות ושאיפות אחרות. אירופה היחה לנו מצתה מופת-חיים...

שניציה, חופי הרינוס, הרי הטירול נעשו קרובים לבנו לא משום שאיזה טופר או חכם שוכן שם ומחבר השקפות-עולם כלליות או יהודיות, כי אם מפני שהם מכשירים את לבנו לחזיונות-שירה נעלים, לחלומות-נוער נהדרים על-דבר חיי-קסם, על-דבר ארץ-פלאות

וּבְאֶרֶץ-הַפְּלֹאָת תִּהְיֶה כְּנֶה אֲלֵי לֹת עֲדִינֹת וְנֹאֹת,
עֹמְדֹת בְּיָפִין לְנִצָּחַת, בְּאֶבֶיב עֹלָמִים תִּפְרָחְנָה,
חֹמְדֹת וּמְחַבְּבוֹת הַחַיִּים בְּסִעְרוֹת הַחֶשֶׁק וְעֲדָנָיו,
מוֹרָא-הַיּוֹפִי שֶׁל שֵׁשׁ עַל פְּנֵיהֶן, וּבִלְבָּן אֵשׁ תִּזְקַד.
וְאִמָּן אֲלֵי עֵינַיִם עֹנְקִים, הַמְשֵׁל וְפָחַד עִמָּהֶם,
בַּח וּגְבוּרָה לְהִמָּה. וּבְרִזְלֵ עֲשׂוֹת שְׂרִירִימוֹ;
קְרוֹבִים לְאֵדָם וְלִלְבָבוֹ וְחַפְצִים בְּאֶשְׁרוֹ וּבְגִילָוֹ...

הוי, כמה געגעעיס ליופי, לאביב, לאויר צח, לזוהר, לשירה ולאהבה היו מחשוררים בלב הצעיר, הנובל באיזו פנה חשכה בליטה או בפולין, בקראו אצל טשרניחובסקי את החרוזים הצוהלים, שהתפרצו מנשמתו, בשבתו על יד חלון מעונו שעל חוף הניקר:

אך מה נפלאה התמונה הזאת, הנשקפת בחלונני!
אל שגיא-פח! היקום רוחץ באורה, בנגוהות,
ונהרו פניו, כפני נצרה נאנה בשחקה.
כשרת-ברקת מזהירה ינהרו גלי הנקר
לגביל את אדגני הקר; והקר עוטה אור והוא אוירי.

נדמה עוד רגע וקם, ונמק ממקומו, ועלה
ונסק שמימה הקר. והוא נובח חלונני, אך אחריו
נראה השני, והוא אפל וינערי-ארן צמרתו.
פניו נזעמים, כפני איש שעיר, שסמרו שצרותיו.
ואחרון, אחרון על קצה גבול השמים והארץ
הרחק, הרחק מאד, במרחק העוטה צרפל,
הר פלו תכלת שם נשקף, מתלכד עם עבים פחולים.

היפלא, אם הצעיר, הכורע תחת סבל עלומיו „בנחלי הבתות“ בערי
התחום, בהגיעו למקום זה, היתה קריאתו מתפרצת בלבו ומתערבת בקריאת
המשורר הצעיר כמותו:

— — — חיים אהבתי ואור

תקס-אריאל אניתי ומאור היום בגבורתו!

• •

•

חיים, אור, חרס-אריאל, „אלימות עדינות ונאות“ — — —
אולם הם אינם המוטיבים היחידים, המניעים את נימי כנורו של
המשורר הצעיר.

תסיסת כח-העלומים, השאיפה ליופי, התשוקה לחיים מלאים, שלמים,
משוכללים ונהדרים גרמו לשנויי ערכין במחנה הצעירים. מצד אחד התגברה
בלב ההתמרמרות נגד העבר הלאומי, נגד הקולטורה הלאומית, שהנפש הצעירה
לא יכלה למצוא בהם די ספוקה, די מזונותיה הרוחניים, ושהם רק העיקו בכל
כבדם על הרגש ועל הרוח. ברדיטשבסקי וחבריו קבלו על „הספר“ שלנו, על
„המורים“ הקדמונים שלנו, כי הסירו את לבנו מן האמת הנכונה, מן החיים.
זו לא היתה מלחמה בדת בשם ההשכלה, בשם המדע, בשם הציוניזציה ובשם
האמנציפציה, כי אם מחאה נגד שעבוד החיים, נגד סרוס הרגש — בשם ההוד
שבחיים ובשם היופי שברגש. ובעוד שמשורר גאוני אחד, בהתעמקו בחידת קיומנו
כמשך אלפי שנים, למרות ענויי הגלות ולמרות יסורי הרדיפות המרגיזים, בא

לידי התפעלות מפני כח „הספר“, מפני כח „המורים“ והנביאים שבכל דור ודור
ובת־שירתו ייִצתת כח בפניגיריקה המפורסמת —

אם יש את נפשך לִדַעַת את המַעֲיִן,
מִמֶּנּוּ שָׁבוּ אַחֲנּוּ הַמוֹמְתִים...

באותה שעה עצמה משורר־„הצעירים“ מתקצף ומתרגז נגד „המעין“ הזר
גופא, ובמר לבו, הוא שואג :

וְלִנְבִיאִים כֹּה אָמַר אֱלֹהִים אֱלֹהֵי:
אִמְרָתָם: נִבְאָנוּ לְאֵמֶת —
וְהִיא הַזֵּרַע וְרַעְתָּם לְסֹס,
וְאָכַל אֶת צְמִי עַד תָּמַס.

הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם יִחְלִישׁוּ הָעַם,
וְעָלוּ עוֹד יִכְבַּד וּכְפָפוּ;
צֹשֵׁר אִם יָקוּם בְּפָנָיו הַזָּבוּב —
וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ כַח לְהִדְפּוֹ.

וְהִיא מִשְׁמוֹ אֶת עֵינָיו אֶל צֵל,
וּבְעֵנָיו שְׂמִיָּא בְטָחוֹנוֹ,
וְהִתְהַנְחַלְתוּ מוֹרְשָׁה לְצָר,
וְשַׁח מִנֵּי אָדָם בְּאֵין אוֹנוֹ.

ואפילו אותה הברכה, שביאליק, „חסידו“ של אחד־העם „הזקן“, מוצא
בהשפעה הרוחנית של מורי העם, של הנביאים, של הפרושים, של הרבנים,
שהודות לה לא יכלו הצרות לכלותנו, טשרניחובסקי, „חסידו“ של ברדיטשבסקי
„הצעיר“, חושב אותה לקללה :

וּבְאַחֲרֵית הַיָּמִים זֶה יִהְיֶה הַדּוֹר,
פָּקַם לָקָם, בְּשִׂמְכֶם מִתְיַמֵּר:
כֹּל נִפְשׁ שְׂפֵלָה וְלֵב אֲרֻנְכֶת, — הַלֵּב
שֶׁכִּיב הַתְּקוּהָ בּוֹ הוֹלֵךְ וְגוֹמֵר.

וְיָמִים עוֹד נִצְפָּנוּ בְּצַרְפְּלֵי הַעַת
וְאִמְרָה בְּת־צִמְדָּה תוֹלַעַת:
„שִׁפְר עָלֵי חֲלָקֵי וּמִנַּת כָּלֵב חֵי“, —
בְּשִׁכְלוֹתָהּ, כִּי אֵינָה יוֹדַעַת.

ובשעה שאחד-העם מתנבא במחנה הזקנים וקושר כתרים לאלהי-היהדות,
לאל הוועם, לאל, הוזהיר במצוה קלה כבחמורה, לאל הנזיר מן החיים,
וחושב את היופי ואת החן לשקר ולדבר-בטלה, באותה שעה עומד המשורר
תצעיר ומתפלל וכורע על ברך לפני אלהי היונים, לנכת פסל אפולו'...

אל בער, נאדר רענן, גליל יפי,
חולש על שמש ומסתרי החיים,
בצרפלי השירה ובגגוי גוניה,
ביט הנגונים, הנמאלימים גלימו;
אל גיל החיים בכל עשרם והדרם,
קקפם וצסוני משכיות גוניהם...

— — — — —
באתי עדיך, מול פסלך אקנה,
פסלך — סמל המאור בחיים...

ובשעה שאחד-העם מתעמק ומתחבט ומתלבט במוסר היהדות, כפי
שהתחיל מתרסם בתורת משה, בתקופת המדבר, וקבל צורה מסוימה ב, פרקי
אבות' בשנות יצירת התלמוד, ונשתכלל כלו ב, מורה' וב, שולחן ערוך' בימי
הבינים, — באותה שעה עצמה עומד טשרניחובסקי לפני חורבת ארמון עתיק של
איזה פרש מהולל מימי הבינים, ועינו לא תשבע מראות ונפשו תכוה מקנאה:

שור, הגה הנם מבצריך, דור גאה,
משפחת הברזל, דור בצרץ, גדל-דעה,
השם צורים קנו ומכון רבצו רכסים,
ונשקף משמי על בית הנגסים!
באבני-צד שמך, שם-צד, על אנמות,
דור גדול באמונה וכביר באשמת!
פה בארמון הישימון, בירשת גליון
פי אלך תקסני עזו-הצמאון
לאותו הרצון, הנמרץ ובוצר
ומעצור לא גביר ולכת הפוער,
שהנו פה גלים ויתנעשה...
ושמנו, וחלפו ועברו על גדותם —
להוא משמעם עד אפסי הארץ

לְמַלֵּא מְלֵאֲמֵיךָ אֶךְ מוֹטֵה וְתַרְזֵן.
 הַתְּנַצֵּר נִכְסֵיךָ אֶנְכִי אֶךְ פַּעַם
 וְהַתְּחַזֵּק בְּשֵׂא חַיִּים, בְּנֶפֶךְ וְרַעַם...

מעשה רב מימי הביניים, ומעשה פרש מימי הביניים. אחד העם בותר
 בראשון והמשורר הצעיר אותו בשני — — —

עשרים וחמש שנים, — ועדיין אני זוכר כיום את המלחמה הכבדה,
 שהתלקחה במחננו על הצעירים הללו, שטשרניחובסקי היה הצארד שלהם.
 הזקנים התריעו על המרדות ועל זניחת אל אבות ועל עלבון התורה ועל
 העבודה הזרה. הם קללו וחרפו את ה"יאזונים" החדשים, הזונים אחרי אלילי
 יון וכנען, אחרי ה"בל" ואחרי ה"תמוז"...

והפעם יצא הקצף עליהם לא מפאת הדת ולא מפאת האמונה, — כי לא
 ממחנה ה"יראים" יצאו הזקנים, הנלחמים ב"צעירים", כי אם ממחנה ה"לאומיים",
 אשר קנאו לרעם ולקיומו ולכבודו ולהתנערותו מעפר...

כי הימים הם ימי התעוררות הלאומיות בקרבנו, ימי התגברות השאיפה
 לשחרור העם משעבוד הגלות. אולם ה"זקנים" האמינו, כי גם השחרור מן הגלות
 זקוק לאותו המעין עצמו, אשר ממנו שאבו אחינו המומתים את כחם ואת
 סבלותם לשאת בעול הגלות... ראשית-כל מן הצורך הוא לחזק את ההכרה
 הלאומית, וההכרה הלאומית היא יונקת מן העבר הלאומי, מקדשי האומה,
 מהערצת האל הלאומי, מן ה"תחום" הלאומי. שכנית ישראל כלולה בספריו
 הבלים ובעולמו העתיק ובעבי צליו ובענן האפל הכבד הפרוש עליו. יש מן
 הצורך לזכור תמיד את הצרות, אסור להסיח את הדעת אף רגע מהרוגי ורמיזה,
 ומגנזה וקישונוב, כדי לפרנס בלשד מוחם את הרוח הלאומי...

ושאיפת הצעירים וצמאונם האדיר לחיים, ליופי, לשירה ולתענוגים,
 הבוה, שהם בוזים, את מנת חיי כלב, שעמנו חי בהם אלפי שנים, והשנאה
 לבית-כלאו הצר, וההתפעלות למרחבי העולם הזר בארצות-הפלאות תחת השמים
 הבהירים, — היא כל אלה ישכחו מלבם את אידיאלי, התחיה הלאומית
 וימיתו בקרבם את הרצון הלאומי...

האם מן הנאותה מדילסברג' תכנה האומה הישראלית? האם אפולו יולך
 אותנו ציונה?...

המשורר? האם הפתוס הלאומי ישאב מנבכי הרינוס והניקר הנוצצים
 והצוהלים ולא ממשברי הויסלה והדניפר והנימן, אשר על חופיהם נענים מרבית
 אחיו של המשורר?...

כן, כן, עתה יראה הדבר לנלעג ביותר. בן-אדם, שראה פרחים צצים
 באורנו'יריה, והאמין, כי רק זהו הדרך היחידי, הטבעי להפרכת פרחים, וכי
 אך יוציאו את הפרחים מן האורנו'יריה החוצה אל תחת כפת השמים הרחבים

והבהירים, אל תחת קוי השמש החמים והמלטטים ואל מימי הנהר החיים המרוים, כי אז יבלו תיכף!...

ואתם הלא תזכרו עוד את החשד ואת הפחד, אשר עוררו בקרב ה„זקנים“ התגלות הרצל ובני לויחו על שמי הציוניות... צעירים מערביים, מגדות הרינוס והסינה, ספוגי-אור, ספוגי-חיים שאפשר שגם את טעם הגלות לא טעמו כהוגן ואת הספר העברי בעיניהם לא ראו ומן „המעין“ העתיק לא שאבו אפילו טפה אחת, — והם באים לעמוד בראש התנועה הלאומית, בראש תנועת התחיה!...

כי הזקנים לא ידעו, לא הבינו, כי לא רק הגלות, ולא רק הספר הבלה ולא רק „המעין“ העתיק, אשר הירוקה צפה על פניו, הנם המקורות היחידים להכרה הלאומית ולרוח השואף לתחית העם. כי עוד גדול מהם כח החיים עצמם להוביל אל התחיה, כי דוקא טעם היופי והיפעה מעורר בלב הקודר בשעבודו לשואף, ולא רק לשואף, כי אם גם להלחם בעד הגאולה, בעד חיים חדשים. ואמנם לא היו ימים מועטים ומשוררו של אפולו, לא פחות מהמשורר של „יהוה“ העיר את כנורו לשירי התחיה.

שֹׁאֵף גַּם צִיּוֹנָה, שֹׁאֵף גַּם צִיּוֹנָה!

הַצִּיּוֹן וְעַלּוֹ. הַמִּתְנַדְבֵּים בְּעָם!

אֶל תִּרְפָּה יִדְנוּ עַד נְשִׁימָה אַחֲרֵינָה,

כֹּל עוֹד בְּעוֹרְקֵינוּ יֵשׁ טֶפֶה שֶׁל דָּם.

נִרְיָקָה הַחֶרֶב כְּזָקֵן, כְּנָעַר!

מִי זֶה הִירָא וְרֵךְ הַלֵּבָב?

נְשִׁינֵנוּ, טַפְנוּ כִּי יִרְדוּ הַשָּׁעַר,

חַלּוּצִים נִצָּאָה וְנִאֲסָר הַקָּרֵב!...

זוהי שירת ברכוכ בה, אשר ישיר אותה משוררו של אפולו, הכורע על ברך לפני חיי ארץ, חיי גבורה והוד, חיי בשר ועצמות, חיי רגש בריא וטבעי. דא קורא לחרב, הוא אוסר מלחמה:

אֵי קִשְׁמִי, אֵי תִרְבִּי, תִּרְבַּ מְלַחְמָתִי?

תִּרְבִּי לִי תַנּוּ — לֹא אֲשִׁיב לְנִדְנָה

עַד אוֹיְבֵי וּמְשֻׁנְאֵי אֲגִירָה בְּשִׁלַּח.

ואם אחרת לגמרי היא שירת נחמיה, שירת „יסוד המעלה“ אשר ישיר אותה משוררו של „יהוה“ המעריך את „המעין“ העתיק, הבוחר בספר במקום הסיף וקורא לעבודה של בונים וסידים במקום מלחמה, עד שגם האריה הנוהם ברכוכה מקבל בחזיונו צורת תמים מתרפס, כצורתו התמימה של עזרא הסופר, שהתנצלותו קודמת למרדותו („אין זאת, כי רבות צרתוננו“), — ואם שונות שתי שיטות שירה אלו, הלא סוף-סוף אל תכלית אחת הן מביאות שתיהן, אל

אידיאל אחד הן מנהגות. וביאליק וטשרניחובסקי, אם בדרכים שונים יצאו, הלא אל מקום אחד באו – אל שער השירה העברית, אל הלומותיה, יסוריה, תקוותיה ושאיפותיה הנצחיות...

*

מצד אחד, דיניירה, שכלה המנון לעתיקות יון, ומצד השני, קבוץ גלויות; מצד אחד, עוד תקד שירת אהבה, ומצד השני, בין המצרים, סואימה שהיא כלה ספוגה מסתירות הגלות ומצערה; מצד אחד, שיר עשתרת ובל, ומצד השני, משירי הגולים; מצד אחד, הנאוה מדילסברג, ומצד השני – ברוך ממגנצה, מצד אחד התגשמותם של ששון החיים ויפים, ומצד השני – קללה שחורה משחור ליל הסתיו. – מתוך השתקעות באטמוספירה זרה של חול, שכלה אור וחדוה, מבצבץ ועולה רוח הקודש הלאומי המנהם כיונה... מאין? אי הדרך? – לא, ה"זקנים" לא יכלו להבין את חידת הצעירים! ועוד נפלאה ממנה היתה חידת המשורר הצעיר, אשר, לכאורה,

נטע זר הוא יצמו, ציץ נכרי ליל

פרא למד אוריה, שלא נסה בעל...

אשר בין אחיו העברים כמעט שלא ישב ואת פתם לא אכל ואת מימיהם לא שתה, אשר כל ימי נערוהו בלה אם בין הרי קרים ואם על חוף ים-השחור ואם בין פסגות השורצולד בחברת המלאכים הצהובים – מטילדה, וקטכן, ולנכן העליונות, – מה לו ולצער עמו, לענותו, לתקותו? מאין לו שירו? מאין לו רוחו? מאין לו שפתו?

ואני נזכר במה שקראתי בילדותי בספר עתיק אחד מתקופת ימי הבינים, אשר כיום שכחתי את שמו:

– בן-ישראל – נאמר בספר הוא – אם מיום הולדו יביאוהו אל המדבר ויעזבוהו שם לנפשו בין חרבות הציה, אשר לא ישמע שם קול איש מעודו, והיה כאשר יגדל וכשרון-הדבור יגמל בלשונו, ופתחו שפתיו בשפת עמו, שפת הקודש, כי היא שפתו הפנימית, שפת נשמתו...

את שפתו הפנימית, את שפת הנשמה, אשר יירש בן ישראל מאבותיו הקדמונים, לא יחרישוה גם שאון גלי הרינוס והמית יערי טורניגיה, אף משק החיים העליונים וההומים, כמו שלא תשכיחנה מלבו דממת המדבר השמים... כזו היתה אמונת הצעירים בתקופת השחרות לפני עשרים – עשרים וחמש שנים, למרות חששותיהם של ה"זקנים", וכי אמנם חושם הבריא לא רמה אותם, הלא על זה יוכיח דרך היצירה הנהדר של משורר תקופת השחרות, שחג יובלו אנו חוגגים כיום.

חגיובלו של טשרניחובסקי הוא חגיגת חוץ לערכים החדשים של הצעירים, של תקופת השחרות לפני חצי יובל שנים – – –

ש

משורר ה"יש".

(קיום מתפיסתו הפיוטית של ש. טשרניחובסקי).

I

משורר עכו"ם, משורר עליו, כורע על ברך לחיים, לגבורה וליופי. מעריך את אפולו, אל-נער ורענן. אוהב את האור בכל גלוייו. ואולם בלבו שוכנת מחשבה ערה ותוססת תמיד. את זהר המצח מעיבים קמטי רעיון מפרכס, חותר ומבקש. אל תראהו שהוא מתעדן ככה לאור השמש, בתוך שפע של חיים. אל תראהו שהוא מתהלך כאח עם רבבות היצורים, הרוקמים את רקמת הוויתם רבת-הצבעים בזרועות הזיו של היום. זוהי שעת-הפסקה של הנפש, שעת שחוק ושעשועים. אך הנה ינטו הצללים. הלילה בא ומוחה את כל תמונה, סותם כל חזון. צעיף עלטה עוטף את הכל, ונפש המשורר יוצאת לעבודתה. רק אז מתנער בקרבה רטט-החזון, תסיסת הרעיון ההוגה, החוקר והמבקש.

בְּדָמִי לַיֵּל תֹּר הַדְּמָה,

יִסְבּוּנֵי דוּמָם

שְׁעֵפֵי-קֶסֶם, תְּלֹמֹת-אֲרוֹת. —

בְּקֶר יַעֲבְרוּ כְּתָמָם.

לאור היום מתפתחת המציאות. החיים מגלים את עתרת גוניהם. הצורה חוגגת את נצחונה. אכן המציאות היא רק צורת הדברים. הצורה היא רק מסוה המציאות. החיים הגלויים הם רק אפר על פני עצם הדברים. ה"יש" עצמו, ה"יש" הגדול, האדיר והכולל, מתפרץ ממצר גבולי הצורה ועובר על גדותיה. החיים אין הם החיים עצמם. צריך למצוא את החידה המתעלמת בחביונם. צריך למצא את האגדה של החיים. כי ה"אגדה", הרעיון המגולם, היא היא המציאות האמתית. ואותה יודע רק הלילה חסר-התמונה ועטוף-הערפל.

בְּשַׁעוֹת הַחֹלְמוֹת שֶׁל לַיֵּלָה,

בְּדָמָה הַרְת־הַנְּעֻגֻעִים,

אגדות קימות וחיית,
אגדת החיים הגלויים.

II

המשורר אוהב ומתיחד עם הלילה לא מפני החדלון, כי אם מפני הקיום שבו. לא מפני שהוא מסתיר, כי אם מפני שהוא מגלה את הלוט. לא בשביל אלם הדממה, כי אם עקב ההד המפעם בתוך הדממה. כי בתוך הדממה של הלילה מתהלך הד "הלילה הקדמון". הלילה, בעל החלל הגדול הוא "רחבי-הידים", בן-חורים. מלא יפעת פראים, נאוה "כבדמת היצירה". הוא סמל התהווהו שקדם למעשה-בראשית, דמות דיוקנו של הכאוס הקדמון. בו חי עוד אותו ה"יש" הגדול בטרם התפוצץ לניצוצות ניצוצות ונדחק אל דפוסי העצמים הבודדים והרבים בתל. בו נשמע עוד סוד שיח הכחות הגדולים, קול האיתנים מקדם, בטרם היו עוד שותפים ליצירה. תחת כנף כל צל מצל, בחביון עב הענן, בערפלי הקסם של הערב, בעלטה השוממת של חורבה נעובה, — בכלם, האפולויים והדוממים, חסרי-התמונה וקפואי האלם, מתלונן בסתר ומפרכס ומתפרץ לצאת ה"יש" הקדמון אביר-העולמים.

בְּלֵיל זֶה, לַיִל אֶפְרַי, לַיִל חֲשֵׁכֵת-הַתְּהוֹם,

זְרוּ לֹו סֵהר וְנִגְהוֹת,

בְּעֵנְקֵי-בִלְהוֹת מְתַנְשָׂאוֹת בְּרוֹם

שְׁטוֹת הַשְּׂדֵרָה הַגְּבוּהוֹת.

בְּלֵיל זֶה בְּאֶשׁוֹן עֲמָקֵי אֶרֶץ וְעַל

"יֵשׁ" אֲדִיר, נֶעְרָם, יִתְנַעַר

.....

בֵּין קְבֻרוֹת דוֹר נֶכֶר אֲנִי הַתְּהַלְכָתִי,

וּבְחֻבְלֵי הַקֶּסֶם נִהְדַּפְתִּי, גְּמַשְׁכָּתִי,

בְּמַעֲטָה צֵל יְגוֹן, צֵל מְאוֹת בְּשָׁנִים,

כְּאֵלֹו הַתְּגַלָּם בּוֹ קוֹל הָאֵיתָנִים

עִם אוֹתוֹ הַ"יֵשׁ", בֶּן הַלַּיִל רַב-אוֹנִים,

מֹרְשֵׁת הַסַּעַר וְנִחְלַת קְדֻמוֹנִים,

הַמְּפָה בְּמַסְתָּרִים וּבְחֻדְרֵי לֵב גְּבֵר.

III

ה"יש" הקדמון וקול האיתנים מפכים בחדרי הלב. האדם גם הוא הלא רק גפץ בודד הוא מן התהרובוהו, המשורר עצמו הנהו אך מזר נדה תועה באין סוף של הבריאה, כל היש וכל הנמצא, גם האדם, גם הסהר, גם המעין ההומה וגם היער אחוז-החלומות, ניצוצות הם, שבבים של הכאוס הקדמון טשרניחובסקי כטיטשיב הרוסי, רואה ומרגיש תמיד את הכאוס הקדמון שבטבע ובעולם. וכמו טיטשיב הוא מרגיש אותו ביתר שאת וביתר עז בתוך אפלת הלילה. אך לו, לטשרניחובסקי, אין הלילה מלא תעלומות פחד ובלהות, אין הוא רואה בטבע כחות הרס נאבקים, והחיים אינם לפניו מחבא של רוחות רעות ומזיקים. בתהרובוהו של טשרניחובסקי שוררים ביותר הכחות המושכים ולא הכחות הדוחפים. הכאוס הרה, נושא בקרבו את הקוסמוס, מלא זרעי הרמוניה וקרבת-נפש ומשיכה פנימית. שברי הכאוס הבודדים נמשכים זה אל זה ומתגעגעים זה על זה. אחים שנתרחקו הם, אחים אשר נפרדו בשכבר הימים. לכן רב ככה המון הגעגועים בלב האדם ובכל הבריאה. לכן קרובה כה ללבנו ומובנה לאזננו שפת הטבע האלמת. הדקדומים מתלונן בעמקי הנשמה, ורגש אחוה אל כל מה שיש, וגעגועים על מה שהיה, וכליון-נפש אל כל מה שיהיה:

וּבְרִטֵט הַחַיִּים הַמְּפָפִים עַל סְבִיבֵי
הַרְגֵשְׁתִּי וְאֲבִין נְאוּמָם,
וּבְסִפְרָם לְתַמָּם,
הַפְרַתִּי בְשִׁיחוֹת, שֶׁבְעֲנֹה הֵן בּוֹקְעוֹת,
הַבְרַתִּי קוֹל אֲחֵי הַקְּטָנִים,
שְׂאוֹתָם עֲזוֹבֹתִי זֶה רַבּוֹת בְּשָׁנִים
בְּהַפְרִיד אֶלֶּהִים בְּאַרְץ אֵיתָנִים.

iv

אל האחים האיתנים האלה נמשך המשורר בכל לבו. כליון נפש וצמאון מיוחד לו לכל האיתן ועז וחסון אשר בעבר, בקדמות ימי עולם או במרחקי חיי האדם אשר חלפו. הלילה הקדמון, שיח-קדומים של המעין, מחצב אבנים בוטש מכבר, קברות דור נכר, ערבות מתות ושוממות — כלם, כמו אבן שואבת, מושכים אליהם את נפש המשורר. אזניו נטויות וקשובות, ובהן מתדפק תמיד הד רחוק, פליט העבר הקדמון. עיניו תמיד צופיות לאחור, — שם צללי עבר, צלמי ענק, מרחפים נגדן. האם לא „אחד מבני הנפילים, גבורי האשון“, דולק שם אחרי תאו? האם לא גולם אבן-סקיתים עומד בודד בתוך מרחבי הערבות המתות? האם לא דור נכר קם שם מקברו בתוך מעטה צל היגון, צל מאות בשנים?

העבר הוא הליכה של הזמן. וגם עליו זרוע אור-אשפים מלא רו ופלא. כמו מקסם הערפל של הליכה, כן מרחק הצללים של העבר, משהו על הכל הוד אדירים ויפעה פראית. בעבר הכל חסון, כביר ונאדר. לתוך מרחקי האלם נראים לנו אך גבורים וענקים. שם שדי, אל אלוהי כובשי כנען, ואפולו, אל דור-נפילים בארץ; שם הירקולס ושם ברכוכבא; שם „דור גדול באמונה וכביר באשמות“ ושם ברוך ממגינצה ונאקת קללתו: „ארור אתה, גוי אכזרי!“ רוח פרצים אופפת העבר; תאוות-סופה, להבות מרד ונקם קודחות שם בלבות הענקים. הכאוס, עמוס כחות אין-סוף, שופך עוד שם את כל ממשלתו, שם הוא קרוב, קים ויציב. ה„יש“ האדיר קם בכל מורא הודו. וגם פה, בצעיף-הערפל של העבר, כמו מאחורי פרגוד הליכה, הוא מגרה, מרגיז ומושך את דמיונו של המשורר „בצלצלי שיר מניקדם, באגדות-אשפים ונגינות, בערפלי הדורות נגונו – קול מושך לב אדם בחזקה“. הכאוס ממשיך את קיומו גם בזמן, והעבר, צל הכאוס הזה, לא יחדל מהיות, כי אם מוסיף להתקיים, מוסיף להתגלות:

יְנוּחַ הָעֶבֶר אֶת שְׁנָתוֹ בְּקִבְרוֹת עֲנָקִים, לֹא חָצַב
אֶךְ בְּלִילוֹת שְׁחֹרִים וְנוֹגִים... נִדְמָה, אֲגָדוֹת הַקְּדוּמִים
מַצְלִיחַ בְּשֵׁר וְדָם וְהַגֵּן מִתְעוֹרְרוֹת לְתִתְּהָ,
וְקָמוּ אֲנָשִׁים חֲסָנִים מִמַּחְמַת הַבְּמוֹת הַנוֹגוֹת
לְרֵאוֹת בְּעוֹלָם הַחַי, וְעִינֵיהֶם גְּדוֹלוֹת וְתַמְהוֹת...

V

חיי העבר הם יותר מחיים: הם אגדת החיים. בהם מפעמת יותר ונשמעת יותר נשמת הזמן, צלצול שלשלת הקיום. לא העבר הוא העיקר למשורר, כמו שהליכה כשהוא לעצמו אינו עיקר. שניהם הם רק אמצעי תפיסה למשורר לתפוס את מהות הדברים. כדרך ההפשטה בהגיון, הבאה לבטל את כל מה שהוא ארעי, מקרי, תנאי, בכדי לתפוס את העצם, את המוחלט, את אשר מחוץ לתנאים. הליכה מטשטש את תחומי הצורה והולך ומקיף את כל חלל המקום. העבר בולע לתוכו את כל מה שהיה, את כל החליפות והתמורות, ומגלה את התהום הערומה של הזמן. שניהם אך בחינת אבסטרקציה הם בשביל דמיונו של המשורר. שניהם נחוצים לו למען ייטיב לראות, לתפוס ולהרגיש את סוד העולם. מזוין בקנה-חזות זה, באספקלריה כפולה זו, ישקיף עד למרחוק, יראה עד לעומק ההווה, יתפוס את הכחות הפועלים בה, את הפרוצסים המתחוללים בקרבה.

העולם הוא רק הופעת רגע. המציאות היא אך התגלות של פרוצס הולך ונמשך. מערכת היקום אינה סוף מעשה, השלמת הכאוס. ההרמוניה הנה רק לבוש רגעי של התהו ובהו. הכאוס עצמו הוא נצחי, הולך ומתגלה, הולך ויוצר קוסמוסים חדשים והרמוניות חדשות. ה„יש“ איננו מתבטא ב„היה“, הוא איננו גם „הוה“, הוא הנהו רק – מת הוה. לפני עיני המשורר עומד תמיד „חלום של עולמות מת הוים“. כחות היצירה הומים ותוססים תמיד, משנים את

הצורות, מחליפים את הזמנים, מוחים את הגבולים, בחליפות עתים יש שעבר
 חי עודנו, ונגש יום ביום כצל בעקב האור". באביב - "נגע גבול שירי אשתקד
 בזרע בול". בגרעינים - "לשד חיי עולם, חיי עד". באדמה - "דורות דשא
 ושבטי חי, חיי מחר, פגרי תמול". הים - "נושא בעול של הריון ולידת עד"
 לידת עד - זהו סוד היקום. הכליון עצמו הוא בטוי היצירה והלידה שאינה
 פוסקת. והמשורר גם הוא, אחד מ"נפצי התהו ובהו ושבריו", נושא בלבבו
 משאת-נפש זו של כליון וחיים, חולם לו -

עוֹלָם הַתְּמִיךְ בְּלִי חַת לְכַלְיוֹן,
 לְהַיּוֹת, בְּהַשְׁנוֹת הַדְּמוּת וְהַיָּמִים,
 חוֹט אֶתְד בְּרֶשֶׁת כָּל כַּחוֹת עוֹלָמִים,
 רוֹקְמִים בְּגֵלוֹי וְאוֹרְגִים בְּסֶטֶר
 חֵידַת הַחַיִּים, לְצַד לֹא תִפְתָּר.

VI

בפרוצס זה של ה'התהוות נבלעים בנעימה ומוצאים את פתרונו הנגודים
 שבחידת החיים. העבר חי בתוך ההווה, בתוך ה'יש', כרשף גלום באבן שש".
 הכליון מתחדש בלידה, הכאוס מוצא גלגולו בקוסמוס. אין אלה נגודים כלל, כי
 אם מצבים שונים של ה'יש': הסטיקה והדינמיקה שלו. היצירה
 המתמדת, ההתהוות, הולכת ומתגלמת, הולכת ויוצרת צורות, ובצורות אלה
 תסיסתה מתגבשת, נחכת ונטבעת כמתכת בתוך הדפוס, מוצאת מנוחת-שלום
 והרמוניה, ואולם יסוד התסיסה לא נגמר. האנרגיה היצירתית מוסיפה לחתור
 חתירותיה. המסוה הקפוא של ההרמוניה הגלויה רק מסתיר מן העין את
 המשיכות והדחיפות, את ההרס והבנין, את הכליון והלידה אשר בפנים העצם.
 היום הוא סמל הסטיקה של החיים, תמונתם הגלויה ועומדת, בטוים
 השלו וההרמוני. האיתנים נתפרדו, הספיקטרה של ההווה נתפוצצה לניצוצות
 צבעיה השונים, היש' הגדול והכולל התכווץ והתכנס לתוך רבבות הוויות
 קטנות, יצורים מגוונים, מיקרוקוסמים שלמים, עולמות בודדים לעצמם. עין
 המשורר רואה את כלם וסופגת את שפעם המנומרת עולם ועולם לחוד,
 יציר ויציר לברו.

אז ימלא שְׁדָה קָסֵם, הָאֲדָמָה - רָגֶשׁ חֵי,
 מִן אֶפְיִי הַגֵּיָאוֹת וְעַד הַנְּצָה שֶׁבְּגֵיא.
 מִנִּי בְטֵן הָאֲדָמָה יֵצֵל מַחְנָה צִי צִי-בָר,
 שִׁינֵי-תְכֵלֶת אֵט יִפְתָּחָה צִיץ, זְכָרֵי-נִי שֶׁבְּכָר;
 הַפַּעַמּוֹנִית שְׁחֹק עַל שְׁפָתָהּ, בְּמִשְׁעוֹל דְּרָכִים וּבְגֵיא,

תחת ברכת שמש יכוף „שן-הַאֲרִיָּה“ ראש-פּוֹלֵי
 ובגשמת שמש יאדמו פני הגרגר קלאים הן,
 וכפלה בעדי-צחר הדבדבנים יעמדו כן.
 העפרוני ישכים, ידאה על אברותיו מלאות טל,
 ובצללות השמש תאדים, בושה היא כי אחרה קום
 ובמנגינות יקדמוה סיס-הגיא והדרור החום
 ובהשמע קול השירה המתהלף על-פני חוץ,
 בא הרמש מני כליות האדמה והצרון,
 קהל תולעים ובני-תולע, חסיל, עש וצפרת-גן
 פרחים חיים, ציאים עפים— זבובי-רקמה מצת לצת.

המון עולמות, וכל אחד וכחות-ההוויה שלו, כל אחד ושאיפתו לחיים,
 להתגלות מתוך פריחה ושגוג, מתוך רמישה ותנועה, מתוך ריח וצבע, יפעה
 והמית-סתר. שלמות וזרמוניה בכל אחד ואחד, שלום ואחוה בין כלם יחד. וכמו
 מנוחת-שלום היא חותמה של הטבע, קפאון-שלום הוא סוד הבריאה.
 אך באמת אין בטבע „רגעי שנת וחלומות ימתקו“, כי אם „רגש וסערות-
 קרב“, — דינמיקה נאדרה ורבת-עו. והלילה הוא-ראי דינמיקה זו. וכנסות היום,
 בהפרש כנף הדמדומים והערפל של הלילה, ונשמעה וצלצלה או יותר שפה זו
 של תנועה, חתירה, חסיסת היצירה, או ינוע בעז יתר, מלא געגועים ושאיפות-
 סערה גם לבו של המשורר

VII

לאן? אנה מושכים הגעגועים את לבו המתגעש של המשורר? המשורר
 עצמו מתקשה בחידה זו. והד לבו עונה לו מן הסערה:

„לאן, לאן?“ — אל אשר יש
 קול קורא לך: צלה ורש!
 מקום צנקי-צור שם נושקים תהום,
 וגבולות אין לתהומות רום,
 מקום יתר-אור לאור-היום
 ולילה ילין בניצרות-דם.
 ואל תעמד שם, כי לך בק
 אי קדשי אל והיכלו אש.

ומחוך עב־הענן, מחוך שואת הסערה, הוא שומע גם כן את הקריאה
הזאת :

לָךְ נִכְחַךְ אַתָּה, אִם עֲטוּרוֹת קִיטָרִים
מִנֵּת הַבֶּלֶךְ אוֹ יִלְקוּט שֶׁל רוּעֵה-עֲדָרִים.
„וְהִדְרִךְ מֵה לָךְ?” – אִישׁ כִּי יִשְׁאַל – עֲנֵהוּ
הֵן אֲנִי אֶלֶּהִי אֲנִי מִבְּקֵשׁ אִי־הוּא.

האפיקורס העליו באמת מלא סריוזיות רליגיוזית עמוקה. הלב המסתער מבקש אלהים. השאיפה אל „יש” אדיר, ההתרפקות על מקור הקדומים – הלא בזה צפון סוד הרגש הדתי. במשורר מפרכסת בכל עז שאיפה לאלהות, חשוקה להקדיש ולהעריץ, דבוקה וצמאון לדבר אלהים. הוא תמיד מבקש, תועה ומבקש, ונכון בכל רגע להדבק באל הגדול והנשגב, אשר יפגש על דרכו ואשר ישבור את צמאון־נפשו. הנה הוא כורע לנכח פסלו של אפולו; הנה הוא מקשיב בהמית לב מתפעם לשיר עשתורת ובל; והנה הוא נספח על עדת בנות־ציון המבכות את התמוז. ואולם גם כל האלים האלה, המושלים רק בצד אחד של ההויה, אינם נותנים את המנוחה הרצויה לנפשו. הוא שואף ומבקש את ה„יש” האדיר, את האל הכולל. והוא מזרז תמיד את עצמו לשוב ולבקש, השכם ובקש את האלהים: „אל תעמוד שם, כי לך בקש, אי קדשי אל”. והמשורר, נראה, מוצא סוף־סוף את האלהים אשר בקש. אל גדול ונאדר הוא, אולם קרוב ומשפיל לשבת.

וְכִי תִשְׁאַלְנוּ לִי לְאֱלֹהִים אֲלֵהִי:
„אֵיפֹה הוּא וְנִצְבְּדָנוּ בְּרַגְלֵנוּ?”
– פֹּה בְּאֶרֶץ גַּם הוּא וְשָׁמַיִם לֹא לִי –
וְהָאֶרֶץ לְאָדָם נְתָנָה.
אֵילָן נָאֵה, נִיר נָאֵה – דְּמוֹת צִלְמוֹ גַּם בָּם,
וְעַל כֹּל הַר גְּבוּהַ יִתְעַלֵּם;
מִקּוֹם בּוֹ רָגַשׁ הַחַיִּים, בְּשָׁר וְדָם,
בְּצוּמַח וּבְדוֹמָם יִתְגַּלֵּם.

האל זהו הכאוס היוצר, אביר־הבריאה, מקור כחות ההויה. הוא איננו שוכן במרומים, איננו עומד מעל לחיים, כי אם מתגלם בתוכם: בצומה ובדומם, באילה ובצב, בשיח ועב הרח־דעמים. כל יציר, כל רמש ופרח, כל גל וקרן – ניצוצות של אלהות הם.

VIII

את הניצוצות האלה סופגת נפשו של המשורר באהבה וחבה רכה, השפע שבטבע, הרבוי של חזיונותיה מוצאים בטוי בהיר בצבעי מכחולו, אכן עוד יותר תופס המשורר את האחדות של הטבע. יותר משאנו רואים אצלי ציורי טבע נבדלים, תמונות וצורות בודדות אנו רואים את הטבע כלה, את הבריאה בכללה. אין הטבע בשבילו בכלל אוביקט של הסתכלות, כי הוא איננו עומד מחוץ לטבע, כי אם חי בתוכו, מתמוג בקרבה בתור אחד מחלקיה, אטם בתוך אטמיה. „אני ציץ בר” – מכריז ומודיע המשורר. „אני אה לסערה, לסלעים וליערים” – הוא שב ומעיד על עצמו. המעין גם הוא הנהו קרובו, והמשורר שומע ומבין את שפתו.

והתפיסה הרליגיוזית של המשורר מקבלת תרי אנפין, שניות מיוחדות. היא הולכת ועוברת חליפות מפנתיאיסמוס פיוטי למונתיאיסמוס מתלהב, פנתיאיסטית היא אותה הטבע המגלמת בחזיונותיה את כחות ההויה הרבים, פנתיאיסטית היא בהרמוניה המקפת ומאחדת את שלל צבעי הבריאה השופעת אך ברגעי הסער והקרב, כהסתער נפש המשורר מתוך טופת געגועים, לבו מתפרץ ושואף אל ה„ישׁ הגדול, הכביר והיחיד. ומאחורי הקוסמוס הפנתיאיסטי, המגולם, היצור, קם ומופיע הכאוס המונותיאיסטי, המהוה, היוצר, הפועל ובעל התנועה. ואולם בעצם הרגשותו את הטבע נשאר ומפעם תמיד רגש דתי. שירתו היא שירת ההערצה, אשר תכנה הוא – האלהה הטבע.

IX

וחיי האדם גם הם, כמו הטבע, „רגעי שנת” שוררים בהם בעת וגעונה אחת עם „סערות הקרב”. הרמוניה רכה ושאננה מרחפת ממעל ומשבר של דרמה נסתרה חודר ומוזעזע מבפנים. התהוות טמירה נארגת בתוך הדממה הנקפאה. והמשורר גם פה עובר חליפות מהסתכלות שלווה לרגשנות פנימית, מרפרוף רך ומתון להתעמקות לירית.

מתוך המוג ההרמוני הנה נולד החן המיוחד הנסוך על פני האידיליות של טשרניחובסקי. שלווה אפית, המכנסת ומסותרת את הנפש תחת חביון כנפיה, מאוחדת כאן עם נפשיות ערה, חרדה ופתוחה לקראת הזעזועים החשאיים שבחיים. החוטים המיוחדים, הרוקמים את מסכת הארג הפיוטי של המשורר, שבים ועוברים פה לנגד עינינו. המשורר שב ומגלה לפנינו את מוטיביו היסודיים, מושגיו ונטיותיו הפיוטיות, וחורזם למחרוזת פנינים שלמה וכלולה.

הססטיקה של החיים שנקפאו – היא הנה השתי, מסכת-היסוד של רוב האידיליות. חיים פטריארכליים, פשטות כפרית, איזו עירה בודדה ופרושה מן העולם, או כפר תועה ונשכח בתוך מרחב אין-סוף של הערבה. סביבה מוצקה ועומדת נצחים, ומדות וארחות-חיים, שהם נחלת דורי-דורות. גם ספלה-הנחשת פה הוא עתיק, כבד משקל ומוצק, דורון ישן מאינו דודה ע״ה. גם מחיר הכובע

הוא, מחיר נקבע מן הוא ועד העולם; ; ושכחי־זמן וחליפות־חיים שם חיי דור חולף, נוצרים, מסורות־קדומים – פרחים, עוד נטעו הסבות. וממעל מרחפת בת הצחוק של־זיו היום, לאורו הבהיר מפרכת כל הקלידוסקופה הרגילה של המשורר, שפעה מנומרת של ציצים וירקות, יתושים ותסילים, חתולים וכלבים, תרגולים וצפרים עם העפרוני, ותיקו של בקר, בראש. והרמוניה שוקטה אופפת את הכל, שלווה חולמת, דומית בית־מקדש ששמש.

אכן אל תוך שלות־המנוחה הקופאה מתפרצים וחודרים רוחות נוגים של געגועים נעלמים. כנשפי חרפים חשאים רועד ומפרכס לו נים של עצבות קדושה וצנועה. והערבה גם היא – רוח של תוגה חרישית מרחפת על פני הערבה, שירת יגוֹן־העולם, עמוקה, אלמת ומרה, שיחות עולמות שיהיו. תעלומות הימים הבאים, על קצה גבול האמת והאגדה עומדת הערבה, ועל פניה מרחפים צלמי־ענק של העבר הרחוק. פרסים פה נלחמו עם הסקתים, אחריהם יודו משפחות הפטשניגים ובני הפולוכצים לשבטיהם. והחיים של האדם גם הם, תסיסת יצירה וחליפות מוועות בסתר את אשיותיהם המוצקות. מסביב לזקנים וקנות, גבורי האידיוליות, שוקקות חברות של ילדים, בריות חדשות, ריז'לה תלמידת הגימוניה, חנא העשוי לבל־יחת, ולולה מפריח היונים וכ'. אצל הצאינה וראינה שבארון־הספרים עומדת, טרפה מסולה של פושקין.

דָּבָר נַעֲשֶׂה בְּעוֹלָם מְרוֹמָם וְנִשְׁגָּב וְאֲדִיר,

קדוֹשׁ וְחַבִּיב מְאֹד, אֵךְ חֶדֶשׁ, חֶדֶשׁ לְגַמְרִי.

וְנוֹרָא הַחֶדֶשׁ הַזֶּה: מִי יוֹדֵעַ מַה כְּרוֹף בְּעַקְבוֹ?

וְיִשָּׁן – הַיִּשָּׁן, אֶהְיֶה, מֵט לְנַפּוֹל לְפָנַי הַחֶדֶשׁ!

עוֹדוּ מִתְקַיֵּם מְצַט קֵט... וְהוֹלְכוֹת הַחֲתִירוֹת וְרַחְבּוֹת

פֶּתַח הָעֵבֶר הַמֵּט, וְרַבִּים הַבְּקִיעִים וְהַפְּרָצִים

לְמַרְאֵה צִינִים הַכֹּל כְּאֶשֶׁר הָיָה לְעוֹלָמִים.

ההתהוות אורגת בסתר. רוח־פרצים חשאית באה ומרגזת את השקט האידילי. יד של משבר אורבת ונטויה אל האהלים הנשכחים. דרמות חרישיות מתגנבות ונוסכות טפה של מרה בכוס השלום והבטחה. וקילו של המשורר נעשה נוגה ורך עד מאד, גפשי ומלא השתתפות.

X

השתתפות, קורבה פנימית לאוביקט של יצירתו, חודרת את כל שירתו של המשורר. היא טובעת את חותמה לא רק בתוכן, אך גם בצורה, באורגניזציה החיצונית של שירו. משורר זה, שהוא אח וחבר לאיתני הטבע, מדבר בשפתם של אחיו הצומחים, סופג ומגלה את המית קולם של חבריו הדוממים. יש שהמשורר הוא פרח ולשונו היא שפת הפרחים.

אָנִי צִיץ-בָּר וְנִשְׁקֹאת־חַם.
מְרַעֲפוֹת עָלַי טָל,
חֲלוּמוֹת-זָהָב פָּרְחוּ לִי
בְגִיל וּבְנֶגְהָגֵל.

חֲלוּמוֹת הָעֶבֶר סְבוּגִי,
זְכֹר אֲזַנְרְכֶם — וְאַתְמָה כְּנִיר
קֶסֶמִי תַעֲלֹמוֹת וְרַקְמוֹת הַשִּׁיר
בְּלִבִּי עֲלִיתֶם וּפְרַחְתֶּם.

ויש שבו מטעם הסוד הקולי שבטבע. שיריו הם, חזיונות ומנגינות.
בשירה יש מלחש התנועה ומן ההמיה המסתרית של הגל המפכה. שיר ומעין
גרדפים תמיד. השיר נתן, שירת אהבה תקרה. והלילה עצמו, החביב
ביותר על המשורר, אוחז החלל הגדול והריק של הכאוס. הלילה עצמו תפס
בדמיונו של המשורר מתוך המוסיקה הדוממת של האופל, מלאה קולות
אוריריים, הברות צלילות, לחשים מרפרפים, אליטרציות קוסמות.

לִיָּה... לִיָּה... לִי-אֲלֵיָּים,
לֵא כוֹכֵב, לֵא אֲזֹרוֹת —
שְׂרִידֵי שְׁעָרִים, שֶׁר אֲשֵׁרוֹת,
עֲצִים עֲרִים פּוֹרְשֵׁי פֹארוֹת —

צִלְלִים צְפִים, צִלְלִים צוֹלְלִים
חוֹלְפִים חָרָשׁ פֶּתַנְשִׁמוֹת —

וחליפות הנגודים שבהווה, הפכי השנת והקרב גם הם שופכים את
ממשלתם על מערכתו הפיוטית של שירתו. הם יוצרים את מתינותו ההרמונית
יאת רגשותו הסוערת; את המית מנגינותיו הרכות לפני כל פרח ורמש, ואת
עווו חרוזיו המתרוצצים בשעת שאיפה אל כחות-האיתנים בבריאה; את עדנת
ציוריו הבהירים ביום ואת ערפלי-הגעגועים בהרהורי הערב ובנוקטורנות; את
הנעימה המוסיקלית של מליו ואת הנורות הפראית בצרופיהן; את חליפות
החרוזים הנקביים והזכריים, אלה הנוטפים כרביי-בקר והללו הנתכים כפתי-חברד.
ועל כלם הרמוניה שקטה ורבת חן, התרכנות בעלת מדה וקצב, שווי
משקל פנימי מתמיד ועומד. איוו סריוזיות מיוחדת נסוכה עליו גם ברגעי חדות-
הנפש. הוא עליו, אך ענו. היופי שלו אינו מגרה, אינו מרגיז, כי אם מלא זיו
בהיר וצוחק. תאותו רבת-רגש, אך שומרת תום. אהבתו עליות-הנוער עלוטה

רוך וענות-חן. הליריסמוס שלו אינו יוצאני, קולני, אינו פותח את כל שערי נפשו. הוא מגלה לנו אך טפח טפח של עולמו הפנימי, ובצניעות רכה וזהירה תוא משתף אותנו בפנתו החבויה, איזו הצטמצמות יפה שורה בהשתפכות נפשו בשירו.

XI

ואשריהו ויישר כחו של המשורר שלא היה נביא ושופט, מוכיח מטיף לעם ומקונן לאומה.

לא בא אלינו בטענות, לא נתן עלינו בקולו, לא קרע לפנינו סגור ופצעי, לא דפק על דלתותינו ולא דרש ממנו תשומת-לב והקשבה לדבריו. ויהי ההפך, כי ירא ממרגל חרש, המקשיב בסתר בהשתפכו בהיק שירתו, והיה בהגלות ברבים חלומו ונער חצנו ממנו :

בְּגִינֹת־גִּיל עַל גַּי כָּתַב

חֲלֹמִי כְּבָר לֹא לִי הוּא...

לא אלינו ולא באזנינו נשא את דבריו, ושירו היה רק הד פעמיו בלכתו אטום תועה וערער, בתוך חלל העולם. הד העולם עצמו היה שירו, שירת ה"יש" ההוה והמתהוה, אשר בהיות החשכה והגיח הלילה מתוך התהו-ובהו והתפעכ אז ההד והעיר רטט טמיר בנפש.

היה בהיותו אז הולם בהקיץ, ורעד גם לבנו ללחש ולומו והקשבנו לו, אף אם לא קראנו ואם לא דפק על דלתינו, הקשב והאזן ברצון ותודה. אשריהו ויישר כחו של משורר.

שאל טשרניחובסקי.

(שרטוטים ליצירתו הפיוטית).

באותם הימים — ובחלל עולמנו עוד היו מנסרים הדי השירה החריפה והארסית, הנוקבת עד תהום פצעי חיינו החשוכים — שירת גורדון, וטרם נדמו באזנינו הצלילים הצנועים והנוגים של המשורר התולה מאנה, וביעף ססו ועברו בשירתנו שירי האהבה הקטנים והמפורכסים, הכתובים על-פי תוים שאולים, שירי פרץ, וזעיר שם, זעיר שם היתה עולה ובוקעת השירה רות התאניה והצער הלאומי של ביאליק. — באותם הימים עצמם הופיע בשנת תרנ"ט בהוצאת „תושיה“ ספר-שירים קטן „חזיונות ומנגינות“ של שאול טשרניחובסקי עם מכתב-המלצה למו"ל מאת ראובן בריינין, שהיה נחשב אז למבקר המודרני בספרותנו וראה חובה לעצמו להגן על משורר צעיר זה, בעל „המהלך החדש“, מפני המבקרים זעומי-העין, כביכול...

ואמנם זר וחדש היה אז שם המשורר לקהל קוראי-עברית המצומצם, אם כי איזו שירים שלו באו כבר ב„אוצר הספרות“ של גרבר, ב„השרון“ של באדר, ובעוד איזו מאספים גליציאים, שלא היו שכיחים ביותר ברוסיה, וזרה וחדשה היתה גם שירתו.

כל מי שמנגינות חדשות הומות בנפשו, שנושא בחבו עולם עשיר ומורכב של צבעים וגונים דקים ביותר — ירבו חפושיו אחרי הבטוי הבולט והאמיץ ביותר, תגדל התאבקותו עם גלמי הלשון וחבלי יצירתו יקשו עליו, ולעומת זה ירבו גם גצחונותיו העליזים, נצחונות המחיה והמחדש של צורות השירה ותכניה.

ובספר השירים של טשרניחובסקי ראינו רשומי אותה ההתאבקות הקשה עם הלשון השירית שלנו וגם הנצחונות עליה.

אמנם אין להעלים על אמת זו גם בשעה של חג לשירתנו החדשה, שלא תמיד יצא טשרניחובסקי מנצח מהתאבקות זו.

כשהגך מטיל בפרדס הריחני של שיריו — יש שאילנות ישרים, זקופים וחסונים ירהיבו את עיניך בעמדתם המוצקה, ויש שגדולי-פרא סבוכים יכבידו עליך את דרכך; יש שצלילי מוסיקה קצובים ומדודים יעלו לאזניך וישבו את נפשך בקסם הצפון בהם, בעוז השופע מהם. ויש שתכבד עליך הנשימה

למשמעם; כי לא כמכשף המכניע את הניב השירי העברי במאמר-קסמים
עומד טשרניחובסקי, כי אם כמחפש אחרי מבואותיו הפנימיים, כרוף אחרי
צירי המלה הנעלמים – וטרם יתפסם.

ככל משורר אמתי, המעלה מתהום נפשו את המגנינות הרוחשות בה,
את המון הקולות ובנות-הקולות המשתפכים לתוכה מחלל-העולם, המעביר
לפנינו את המראות והגונים הדקים, המתרשמים בראיתו החדה והתופסת – צריך
היה טשרניחובסקי להמציא ניב-שפתיים שירי מיוחד לו, שיגלם את כל החי
והחתום בחבו; – ובזה צפון סוד נצחונותיו של טשרניחובסקי, וגם כשלונו,
כשלון המחפש והמחדש.

אמנם לא יחיד הוא טשרניחובסקי, שחדש את דמות השירה העברית,
שגאל את השיר העברי המרוסף והחור ונתן לו נוגה חדש; – פמליה
של משוררים קמו לנו בשלשים השנים האחרונות והראשון בהם – ביאליק,
שידע את הנתיבות אל המבואות הפנימיים של הלשון העברית השירית, חשף
את האוצרות הגנוזים בה ושלט בה שליטה בלא גבול. וכל אותה הפמליה של
המשוררים החדשים – כלם יצקו לתוך השירה העברית מיסוד הברזל, הוסיפו
לה און ועצמה לא שערה קודמיהם, העבירו בה קלוחים חיים – והוציאוה מן
המשעולים הצרים אל המרחב, בו נחים עתה כתמי אורה מרפרפים ורומזים
לכל עובר, בו מתהלכים צירי-בשורה, בשורת החיים החדשים.

ואולם טשרניחובסקי היה הראשון, שבא אל שירתנו גדוש חזיונות
ומראות חדשים והתאמץ למצוא בהם בטויע צמיח. חפץ היה להקיר מן
הלשון העברית אותם הצלילים שהמו כנפשו, ולפיכך היה תועה ומתדפק על שעריה,
ולא תמיד היו נפתחים לפניו. ואולם במקום שהוא משעבד את הדבור הפיזי
אל חזיונו ומגנינתו, במקום שהוא שולט בלשון שליטת-אמן ונכנס לבתי-גנוזיה,
חרי הוא יוצר לפנינו שירה בהירה ופשוטה בת ריתמוס שוטף ומלבב.
הנה מה שכתב טשרניחובסקי לפני עשרים וארבע שנה.

מְנִי רְכְסֵי הַמֶּלֶךְ

יִשְׁתַּרְעַצ הַצֶּלֶל,

יִקְדִיר, יַעֲיֵב עֵין מַעֲיַן-הַנֶּפֶתָם

יָנוּם, יִישַׁן הַגֶּל,

סֶהר יִהְיֶה מַעַל,

סָבִיב אֹרֶה וּמְנוּחַת הַקֶּסֶם

יִבְרַק כּוֹכַב הַצִּיר...!

פְּתָאם גַּעוֹר זָפִיר,

יִהְיֶה אֵט בְּאֶשְׁדוֹת נַחֲלֵי-הַמַּיִם,

וַיִּכְנַף בְּסוּף...!

שור: שם לעוף הָרֹב,ּ

נָשָׂא שְׁמִי צֶל כּוֹכֵב שְׁמַיִם.

(שירים צד 7).

זכרו, מה היה לפני עשרים וארבע שנים כחה הציורי של השירה העברית, והתבוננו אל תמונה שקופה זו של הערב. ותדגישו את הנצחון של השירה החדשה, שירת טשרניחובסקי.

וחדשה היא שירה זו, לפי שדלל אותה המשורר ממעין חודשים לגבי השירה העברית. שירתו של טשרניחובסקי נזונה ביחוד מן ההסתכלות במראות הטבע. אזניו קשובות לכל הרוחש וחי, ב"יש" האויר והנעלם, מתהלך הוא בממלכת הבריאה כבן המתחטא לפני אמו, והיא המרעידה את נימי נשמתו, ממלאה אותו רגשי הוד והשתוממות; כל החזיונות הגלויים והנעלמים בה, כל האגדות החיות הקימות בה – כלם מדובבים את שפתיו; עיניו של המשורר משוטטות בהויה המופלאה, שיופי קדמון נסוך עליה, ואותו היופי זולף לתוך לבו, לב צעיר, שקץ בקריה, שפרק מעליו את עול החולין והטומאה שבה, עול הקטנות, הקהות והטמטום של "המאה הנבוכה", והוא עומד ביער קדום, בין אחים איתנים בתבל ומלאה" ואמריו מפכים:

כֹּחַ וְעֶזְמָה אֵל הָבוּ לִי, הָבוּ!

לְרוֹת רְגָשֵׁי לַחַיִּים יִרְעֶדוּ,

לְמַצוֹת יָם תּוֹגָה צֶל גִּלְיוֹ וּנְטָפוֹ,

לְחוּג בְּסַעַר הַתְּשֶׁק וּרְשָׁפוֹ.

(שם 16).

אותה ההתרפקות על האיתנים שבתבל ומלאה וההתפעלות משפעת העוז והאון שבהם, התפעלות המגיעה עד כדי פולחן, שהיו לרקמת שיריו של טשרניחובסקי, השתפכו לתוך שירתנו כצלילים מעולם זר ורחוק והיו תועים ימים רבים בה, מובדלים ובודדים.

באזנינו היו הומות כל הימים מנגינות העצב והצער, העצב של הנשמה העיפה והרצוצה, הנמקה בשממונה, והצער של האומה הדוויה והסחופה, – ופתאם השיבו עלינו רוחות-קסם צחים ומלבבים חזון עולם חסין, צעיר ורענן, החוגג את חג עלומיו הנצחיים; מתהלכים אנו בעולם עוטה קדרות וזועה, שמים אפורים ודלוחים תלויים על ראשינו וכל חיינו שרויים בצל, כהים ודלים. והנה בא משורר בן-אורה, חרו קרן לקרן, שזר חוט-כסף לחוט-זהב וארג את שירת החיים החפשים, שירת הפריחה והלבוב, ההוד והתפארת שבבריאה החוגגת – האם אין זו התגלות נעימה ומפתיעה לשירתנו?

אמנם כן הוא. האישיות השירית של טשרניחובסקי הוא חזיון נפלא בחיינו. כי בו הרגשנו כמעט ראשונה את הנשימה החיה והחפשית של היחיד דקהחוש ומפונק-היופי, את הגלוי החדש של הרגשות אנושיות מזוככות

ומצורפות בכור התולדה, כי לא הרי התולדה של מאפו, מיכ"ל והבאים אחריהם, המעולפת צעיף רומנטי, אנדי, כהרי התולדה אצל טשרניחובסקי, שהיא מציאות חיונית, יש ממש, המזעזע את כל היותו. במקום שירת-הנכאים של ה"אני" הבודד, הנועם, אכול-הספקות, הנוהם מעצמת מצוקותיו בנפום כל אותה השועה הטרופה, הבוקעת מחלל-חינו - הופיע לפנינו אדם בעל נפש שלמה וטבולת-אור, המתדבקת עם מקור האורה. כי לא שיח-אנוש עצוב מספר לנו המשורר, לא התהומות הקודרים של הגשמה הקרועה חושף הוא לפנינו, כי סורים אחרים בפיו:

לִי סֵפֶר הַמַּעֲיָן וְיִסְפֵּר הַגֵּל...

וְאֵת אֲשֶׁר לִי סִפְרוּ אֲנִי לֹא יוֹדְעִתִּי,

אֶךְ נִפְשֵׁי הַיְגִיָּשָׁה, אֶךְ נִפְשֵׁי הַיְבִינָה

בְּרֻטֵט הַיְגִינָה

וּבְזֻעֻזֻעִיָּה.

וּמְלֵאָה הִיא אוֹתָם.

(שם 22).

נפשו של המשורר מלאה אותם הקולות השוטפים מן המעין ותגל שנראים לו כ"נפש ירה" ו"לב מאד קרוב", ומאזינה היא ל"שיח-הקדומים" של היער השח, בכל אלפי גזעיו, בענפיו, ביונקותיו וצאצאיו, מרגיש הוא וטבין את הלשון של רטט החיים שביער, לשון אחיו הקטנים, ובה רוקם הוא גם את שיריו היפים.

כל המראות, שמעביר לפנינו טשרניחובסקי, כל העולם, שבו מתהלכת בה-שירתו - הוד קדום, רוח נשגבה ופלאים מרחפים שם, הלילה הוא אצלו, בן חורים ולו הוד יפעת-פראים, נאוה כבקדמת היצירה, בנן הוא רואה, יפי-פלאים, שטרם לו שם על אדמות יקורא, הככר הוא, ענן-אגדות ועולם-פלאים, גבנוני הארגמן של ההר נראים לו למלאים, הוד ועויו ויפעה זרה, פראיח.

אוהב הוא המשורר את הענקיות, את העוז הפראי ואת שפעת החוסן השפוכים בטבע, ועיניו משוטטות תמיד בין הרים ושלגים, כפים ערירים וסלעים ענקיים ויערות שקועים בשלות-עד. הוא מטיל את עצמו לתוך זרועות העולם הפראי והקדום, עד כי לפעמים יחזה בדמיונו גם את ז"גבר הפרא, את בני-הנפילים" ושאר היצירים של העולם הקדמון.

גבולות החיים נמחים בשירה זו, אין כאן אף הד כל-שהוא, אף זיע של המציאות העכורה, של השטף הדלוח המחריש את האזנים בכרך. בשירי טשרניחובסקי אנו רואים את המשורר המתרחק מכל התהו-ובהו, מכל הקשקושים הטרופים של עולמנו, עד כי הוא נדמה לנו לפעמים באמת למזר הנדח באיך-סוף הבריאה.

ואולם לא מסתכל בלבד הוא המשורר, לא רק צייר הוא, המעלה על הבד את אשר עינו תופסת, כי אם מתדבק הוא בעולמיה דבקות יטודית. שואף הוא:

להיות, בהשנות הדמות והימים,
 חוט אחד ברשת כל כחות עולמים,
 רוקמים בגלוי ואורגים בסתר
 חידת החיים לעד לא תפתר.
 (שם 16).

ולפי שהוא חי עם כל כחות עולמים, שרואה את עצמו, אח לסערה ולבו שכור גיל, אותו הגיל הגדול השפוך במרחבי הבריאה, — אין הוא מרגיש את הפחד השחור מפני המות, מפני אימות הטבע ומפני הכליון שבו, כי במקום יתר אור לאור היום, והלב במלא כחות נעוריו יך, המות מלא הוד כל-כך. אבל לא הוד המות צודה את לב המשורר, לא למנוחת הקפאון, לדממת התהו והאפס נושא הוא את נפשו, כי אם לסערה הגדולה, המכה גלים בכל רחבי היקום, לחדוה הנצחית שבעולם הבהיר, לפריחה של כל החי בתולדה. ואותו ההימנן הגדול לחיים ולבריאה, לדבקות של האדם בטבע, לאור ולחדוה, — עולה ונשא מתוך הרבה, הרבה שירים של טשרניחובסקי, וכשבירי השמש המשתפכים לתוך חלל-העולם, מנצנצים מכל עבר ומסמאים את עין רואם, כך ינצצו משירי המשורר שלנו רסיסי האור, המשרים את נגהם על כל הבא במחיצתם, על כל המתיחד עם בת-שירה בהירה וקלה זו.

המשורר בן האורה, המתרפק על עלומי ההויה הבהירה, הפותח לרוחה את נפשו לכל עסיס הפרחים המלבלבים בגן-עדנם של החיים — כלום לא יראה את האשה — זה פרח-החן ורב החמדה, הרוזם לכל בהיר-עין וצודה בקאיו כל לב ער לחדוה ואושר!

ואמנם בשבילי השירה של טשרניחובסקי מרפרפת גם הדמות הקוסמת של האשה. פעמים שהיא מתגלית לפנינו תמה וזכה ומעולפת זיו שלא מעולם זה, ופעמים כאלילה קדמונית יפה ונאה, החיה בסערת החשק. יש שהמשורר מתרומם מעל למציאות ומעביר לפנינו את יצירת-דמיונו, משרה עליה הוד עליון וקסם-פלאים.

וכלילת היופי לי פתאם נגלית,
 מלאת זיר-נגה פאך-אליים
 ובסוד שרפי-מרום בצריפים דאית
 באשמני ליל חשרת צאליים.

(שם 46).

אולם גם המשורר מרגיש שבעולם האפור, בקרב הטומאה והחולין שבחיים המקיפים אותו, אין מקום ליופי הנעלה.

ואת שמך אני אשא על כנפי השירה.
 מעבר גבול יובלות אטצנו,

וּלְמַחֲסֵק הַעֲתִיד הַמֵּלָא תַעֲלָמוֹת

מֵלָא נַעֲמַם וְנִזְיוֹ אֲבִינָנוּ.

כך נושא המשורר את חלום אהבתו לממלכת היופי של „עת יותר טובה ודור מאד נעלה“.

אמנם אותה האהבה רקומת-הדמיון, האהבה האידיאלית של יצורים טהורים ומזוככים תתגלה אך לעתים רחוקות בשירי הנוער של טשרניחובסקי. קרוב הוא המשורר יותר מדאי אל הארץ, הוא ספג לתוכו יותר מדאי מעסיס החיים המפכים והסוערים, שישאר „מעבר גבול יובלות“, והלא דם-העלומים כה רותח, הלב החומד חיים כה יוקד מתאוה, והמשורר קורא לאהבתו להתעלס באהבים.

כֹּל עוֹד גַּם פָּנִינוּ לְהָבִים,

גַּם לְפִי גַּם לְבָבְךָ פִּיקוֹד,

תֵּר נַעַר, תֵּר שְׁשׁוֹן נַצְבִּים,

עַד הֵם לֹא הִתְחִיקוּ לְנִדוּד.

(ס 51).

ואם גם ינוח הסער בלב האהובה, אם תדעך האש תוך רהטי דמיה, יודע המשורר „שיר פלא“, המרתיע את הדם ומעיר „עז אהבה וחשק“. אותו „שיר הפלא“, עולה ובוקע מכמה מזמורי האהבה של טשרניחובסקי, כי בעצם, גם האהבה היא אצלו שכרון-גיל של הבריאה החוגגת, נטף-אושר מכוס-התענוגות של החיים, שאם גם ימסך בה האדם „רוש פתנים“ להרעילה, הלא הוא משלם בעדה בטל-נעוריו. כזו היא האהבה הפורחת בלב, המסערת את הדם וממלאה את הנפש עדנים אין-קץ. באהבה זו אין זכר להרגשה החולנית של עקורי-חיים, להתפלספות המיגעת של הרוקים המודקנים, שאפר צונן בלבם ופזמוני תאוה בפיהם. חיה היא אהבה זו, וקלות של חדה מזהירה מפזות בה, ושקויה היא כלה עסיס העלומים הפורחים; ולפיכך אין המשורר כמעט יודע את כוס היגון, את מצוקות הנפש העמוקות של האהבה החולנית, המרדפת כצל, גוזלת את המנוחה ומקדירה את אופק החיים, כי בעצם לא רגש אהבה אחד ומתמיד, המלחך בלהבו את כל הויתו, מגלה המשורר בשיריו, לא שירת ההערצה הכבירה לאהובה אחת יחידה, הערצה המגיעה עד כדי התמכרות של קדושה, הוא שר, וגם לא האהבה הנוגה, שזר חוחים על ראשה הוא מציר, כי אם הרגשות הקלים והמרפרפים, המנצנצים וחולפים כברק. רוב שירי האהבה של טשרניחובסקי מוקדשים ביחוד לנאוה, לייפה, לזו הרחוקה, המתגלית פתאם בדרך החיים, הטסה ועוברת לפניך ביעף, מבלי להשהות עליך את כשפיה המשכרים, אין זו בעצם שירת האהבה, אלא שירת האירוס, שירת היופי המלבב והמשכר, המלטף ומשקיט, היופי שאינו משעבד, אינו תובע ואינו שם כבלים על רוחך.

לֹכֵד צְפוֹר־גֶּן
 הָכִי יֵאָשֵׁם,
 קוֹטֵף שִׁיחַ צִיָּא
 וְלֹא יִסְלַח לוֹ?

(סם 3.)

טשרניחובסקי שר לנו שירת האהבה החפשית, שיש בה גם מן השוכחות הקלה („את מי אוהב“, „דירה חדשה“) וגם מסערת הדם ומשכרון החושים („הנאוה מדי־לסברג“, „ליפהפיה“), אבל אין בה מן הפריצות הגסה, והתאוה החולנית של חנוקי־החיים, מן הגעגועים וההתרפקות חד־ליהאון, מן האירוטיקה הנפרזה של כמה ממשוררינו החדשים, כי המשורר מאציל גם על אהבה סוערת מקסמה ותומה של הנפש העדינה והיפה. כשאנו קוראים את הפואימה „לנכן“ ומתבוננים אל התום המלבב והפשטות הנעימה השפוכים על אותו היצור הנחמד, אותו „המלאך הצהוב“, ועל כל אותה האהבה הטהורה והעדינה – אנו מרגישים את כל החן המזהיר שבשירי האהבה של טשרניחובסקי. כך ישיר המשורר, שדולף את שירתו ממעיני החדוה הברוכים, מעיני־הנעורים.

טשרניחובסקי הִיריקן מגלם בשיריו את היפה והנהדר, את העוז והחוסן; טשרניחובסקי האמן צר תמונות הטבע והמרהיבות בשמנונית צבעיהן המבריקים, שר על היערות וההרים, הים והסלעים, הערב והלילה, האביב והפריחים, – ויוצר את השירה החפשית, שאינה יודעת גבולי דורות ותחומי חיים קבועים, השירה, שהיא עצמה כולה אור ויופי, ולכאורה הרי הוא הִיריקן הטהור הראשון שקם לשירתנו שפקעה השתעבדותו לתורות, למסורות, ואין לו שום מטרות, מלבד האמנות.

ואולם גם באופק הבהיר של לִיריקה טהורה זו מתגלים זעיר־שם, זעיר־שם כתמים כהים, גם לתוך הצלילים היפים והשוטפים בורמתם החפשית גם־כן מתפרצים לפעמים מעין שריקות של פתוס קולני, המפריעות בעד ההרמוניה שלהם, כי יש שטשרניחובסקי עוזב את שירת היופי והעוז ועובר להטפת היופי והעוז בתור תורת־חיים והשקפת־עולם.

אם אין אנו רואים בשירתו של טשרניחובסקי את הערצת העבר הנפרזה, את הגעגועים הגדולים לחיים שחלפו לבִּי־שוב, אם אין בו מן הרומנטיקה של הסופרים, שהחיים הנובלים טפחהו, ושירתו פרקה מעליה את עול השן לגמרי, הרי הטילה עליה עול אחר, עול החדש, וגם החדש עשוי לשעבד, להיות לכבלים למוזות.

והרי מתענגים אנו על שירתו של טשרניחובסקי ביחוד, לפי שקלה בה הנשימה, שאין הצללים הקודרים של „גלות־השכינה“ מרחפים עליה. שאין „סב־הירושה“ מעיק עליה. מתרפקים אנו על שירה זו ונמלטים מומן לזמן למחיצתה בשעה שהלב נכסף לאיר חפשי, מקום אין בו הצעקות המחרידות

ומרגיזות. הרי מן הפתוס אנו נמלטים. והנה בא טשרניחובסקי וכתב לנו שורה של שירים-כרוזים, המשמשים מעין מניפסט למחוללי מהפכה ומשני ערכין בתולדה העברית, והשירים הם כלם פתוס.

המשורר עומד „לנכח פסל אפולו” וקושר כתרים ל„דור שכור-חיים”, ל„אל נער, נאדר, רענן וכלי-יופי”, ושופך את זעמו על „הגסיסה לדורות”, על העם הזקן ואלהיו הזקנים, על „פגוי אנשים ורקב זרע אדם, מורדי החיים”. הוא מתודה לפני „האל הנער” על החטאים, שחטא עמו הזקן, ומכריז בגלוי על תשובתו עליו:

אור יה לִי! אור יה! בִּי קוֹרָא כָּל גֶּרֶם,

חַיִּים, הוּי חַיִּים! כָּל עֶצֶם, כָּל עוֹרֶךָ,

וְאָבָא אֵלַיךָ,

בְּאֵתִי עֲדִיךָ, מוֹל פְּסִלֶךָ אֶקְדֶּה.

פְּסִלֶךָ – סִמְלֵי הַמְּאוֹר בְּחַיִּים.

(שם 121).

כך ממטיר עליך המשורר המון קריאות פתיטיות על האור והחיים, כורע ומשתחה, מתודה ולוחש, מתודה וקורא ומרבה בסימני קריאה, המרגיזים במקצת, ומרגיזה ביותר כל אותה הנימה של ההתיפות, של השכרון הנפרז והחשוד...

פתוס נפרז, ופסוקים מפוצצים על כח וגבורה וחיים ויופי אנו מוצאים גם בשיר „מחזיונות נביא השקר”, וצר מאד לראות את המשורר, המפרש את שירתו, כי כל אותם השירים ממין זה נראים לנו לפירוש, ופירוש לא-עמוק ביותר לאותן ההרגשות של כח וגבורה, אור ויופי, שהמשורר מגלה בשיריו הליריים האמתיים.

יש אמנם מי שרואה פנתיאיסמוס, למשל, בחרוזים כעין אלה:

וְכִי תִשְׁאַלְוּ לִי לְאֱלֹהִים אֶלֶיךָ:

„אֵיפֹה הוּא וְנַעֲבֹדְנֵנוּ בְּרִנְנָה?”

פֹּה בְּאֶרֶץ גַּם הוּא וְהַשָּׁמַיִם לֹא לִי. –

וְהָאֶרֶץ לְאָדָם נְתָנָה.

אֵינֶן נְאֻה, נִיר נְאֻה דְּמוֹת צִלְמֵנוּ גַם בָּם,

וְעַל כָּל הַר גְּבוּרָה יִתְעַלֵּם;

מְקוֹם בּוֹ רָגַשׁ הַחַיִּים, בְּשֵׁר וְדָם,

בְּצוּמָם וּבְדוּמָם יִתְנַעֵם.

(שם 129).

ואכן המשורר אינו מתרומם כאן על הסברה וריתוריקה, וזוהי נקמת בת-אשירה, הבועטת בכל פעם שבאים לרדות בה בפרך ולעשותה כלי-שרת לרעיונות

ומגמות ידיעות; ואין כל הבדל בזה, אם אלה הם ישנים ומסורתיים לפי מהותם, או חדשים ומתפרצים.

אולם המשורר האמתי והאמן האמתי אם גם שבע יפל – וקם, כי האור אגודל שבנפשו ילוהו גם בשעת דמדומי יצירתו ובכשלונותיה. טשרניחובסקי נכשל בדרך אל „אפולו“, בגד בחזיונותיו השיריים ונד על תחזיונות של נביא השקר, נהג קלות־ראש בבת־שירתו ב„שירי ציון“ שלו, אבל קם והזדקר מלא־קומתו באידיליות היפות והשקופות, שפעם הן ספוגות תובה נוחה ומזהירה (דוקא האידיליות שלו הומות איזו נימות נוגות) ופעם הומור חי ומלבב ועל כלן שפוכה אותה השלוח והרחבות של הערבה, שהוא מתאר באחת האידיליות שלו בצבעים חיים ובהירים כל כך.

הדרך מן השירה העברית כלואת־החומות אל המרחב הבהיר מתפתלת בכמה שבילים. יש מהם, שאנו שוהים בו כשהות הנווד העיף, קפוא צנת־הנכר, בפנת־המולדת החמה והשקטה, שהכל כה קרוב, חביב ואינטימי. ואם נוגים הצלילים ההומים שם באזנינו, אם נראים מפכים בו – נפשנו פתוחה לקראת; כי אחד הוא היגון החי בלבנו ואחת התפלה המרחפת על שפתינו. ויש מהם שאנו נמלטים אליו בגבור בנו הגעגועים לחדוה מזהירה, לעלומים חוגגים ושוקקים. עוד הרבה זר לנו שם ונראה לא ברור, עוד לא הורגלה העין למראות המרפרפים, אולם שעה קלה נעמוד ונח עלינו האור, ותקפה אותנו החדוה, חדות־המרחבים הבהירים. ושביל זה, המוליך אותנו אל המרחבים הבהירים – שם שאול טשרניחובסקי יקרא עלינו.

אברהם מאפו.⁽¹⁾

I

אברהם מאפו היה מבעלי־האגדה הטפסיים שבספרות העברית, מן השותקים והענותנים, הרוקמים במסתרי חייהם את תפארת שירתם; מאלה שאינם מבהיקים בחכמת יושבי־קרנות ובעמקנותם היתרה של תלמידי־חכמים חריפים. הוא היה מאותם הצדיקים הנסתרים, אשר בחיים ילגלגו עליהם האנשים הפקחים, ואשר להם תצפה במסתרים בת־המלכה בכתר־הזהב. משכילי ווילנה שמאותה התקופה לא השיגו ברוב חכמתם את הרוח הגדולה, אשר גולדה בספרות העברית. הם התיחסו אליו בבזיון נסתר, אפילו המשורר לבנון־האב (2) חומד לצון לו על ספרי הרמונים, שלא הבין מה טיבם. אנו מכירים את היחס הקדמוני הידוע של בעלי־ההלכה אל בעלי־האגדה.

מאפו לא היה בעל מוח חריף וחושב מחשבות, למרות שבספוריו אנחנו מוצאים פניני רעיונות מפוזרות פה ושם. המחשבה ביצירת מאפו אינה מבריקה לעינינו, אינה מכריזה על עצמה. אין כאן רצון להראות חריפות וחדושים. המחשבות מזהירות באורם הצנוע של ציצי־עמק פשוטים, הנקלעים בין עשבות הערבה ואשר רק העין הבוחנת מכירה את יפיה המיוחד. אלה הן מחשבות־הרגשות, מחשבות־מראות, שאינן פרי המוח ההוגה, כי־אם נצני הלב האוהב ורסיסי העין הרואה.

כמשורר לא ידע לשון אחרת, מלבד „לשון המראות“. הוא היה מליץ, אך במובן הנעלה של המלה הזאת; מאלה, שיותר מדי הקשיבו אל רנת הככבים וישנחו את לשון האדמה. האמן מוצא אמנם גם ב„עית צבוע“ את שבילי־החיים הנאמנים, אך במקום שהוא נגש אל ענינים פרוזאיים בעצם, הוא ממלמל ממש כילד. אנו מכירים תיכף את בעל־הדמיון, אשר דבר אין לו עם ידיעת החיים המצויים וחכמתם הזלה. מכתביו, אשר בהם ישא אמרתו על דברי שירה וספרות, מלאים חן ספוריו הנשגבים. אך בענינים של חיי יום־יום הוא מתלבט ואינו

(1) על מאפו כתבתי לפני שנים אחדות בירחון „מולדת“. הדברים היו שם מכוונים ביותר לבני־ההעורים ונשמטו כאן, מלבד שרטופים בודדים אחדים, שלא היו בכדי להשמט. י. ס.

(2) בקדמתו „חורת האדם“.

מוצא לא את הבטוי הנכון ולא את הטון המתאים. הרפואות, אשר הוא מציע לפני אחיו (1) (היושב בפריז...) ושאר עצותיו בענינים מעשיים, מראים לנו את האדם בעצם תמו. ואולם רק „פקחים“ ממין ידוע יראו בזה סימנים של שטות. בקרן־זנית אחת מיצירות מאפו יש יותר חכמה והבנת־חיים מאשר באלף תופשי־עט זרזים, אף כי אלה לא יכשלו בבטוי של בטלנות לעולם. זה היה היהודי התמים הראשון בספרותנו, אשר בו בכל לבו להמון החיים העלוב אשר מסביבו, יען כי רוחו היתה מרחפת בעולמות אחרים, אשר הם נעשו לו לריאליות הנאמנה, היחידה. אין להכחיש, שלפעמים עושה בטוי ידוע במכתביו, פליטת העט, רושם לא־נעים. את החווה לא נעים לראות בעולם המציאות הגס, אך הנגוד העמוק שבינו ובין היהודים המתחכמים אשר מסביבו, שבינו ובין רוב סופרי התקופה — היה מסימני הגאולה. זה היה אות לימים אחרים, לאנשים אחרים, ההולכים ובאים. על מפתן הריניסנס העברי עומד מאפו, כסמל של בטול היהדות הפקחית, של שיבת עם־אובד אל החיים ואל הטבע, אל עצמו ואל אלהיו.

זאת היתה קפיצת־ענק. בפסיעה אחת עבר המשורר את כל שממת הדורות, הרס את קיר־הברזל שבינינו ובין חיים נשכחים, ורגליו צעדו על אדמת האגדה. במקום המלחמה הגלויה עם חיי המפלצת אשר סבוהו, הרים את וילון־הכספים ויגל תפארת ימים אשר לא שערוה — והחיים אשר מסביב נסוגו לאחור כנבהלים, נתבטלו מאליהם. נעשה ברור, כי כל זה אינו אלא חלום רע — שהחיים האמתיים הם לא כאן, לא כאן. הנער התמים אשר קרא פעם את חזיונות מאפו לא יכל עוד לחיות בלא חלום־מולדת, בלא תקות־הגאולה. החיים אשר פה נעשו למין חניה זמנית, למין אכסנית־דרכים. העיקר נצטמצם בהיקף אחר, תחת שמים אחרים. מי שמסר את עצמו לזרועות הרוך של חזיונות אלה, כבר נעשה זר במחנהו לכל ימי חייו.

שירת מאפו נעשתה למחבא־הגיל בספרותנו. החיים נתפאו משמונם, סהרו מזוהמתם. נפתח הארמון העתיק, אשר איש לא בא בשעריו זה כמה. נופו של אילן האגדה התחיל שוב נוטה למבואות המקוללים. הבהיקו אוצרות הזהב, אשר איש לא ראה אותם ולא שם אליהם לב. על ההרים הירוקים אשר מסביב לשכונות הגיטו הדלות נראו רגלי־מבשר, כמו סרה קללת האומה. הנס של מאפו היה אות, כי אלהים חפץ עוד פעם בנו, חפץ בגאולתנו, משורר בזה ינתן רק לעם, אשר גאל יגאל.

II

אברהם מאפו היה יוצר האידיליה הראשון בספרותנו החדשה. באהבה אל הטבע ולחוד הבדידות שבטבע קדם לו ר' משה חיים לצטו; ואולם לוצטו היה יותר מדי משורר טרגי, יותר מדי היה חסר את השקט ואת הבהירות הנפשית, כדי להסתכל ישר בחיים ובחזיונותיהם. גם על מאפו אמנם האפילו צללי הקבלה בנערותו וגם הוא השתוקק ימים רבים יותר מדי אל אשר מאחורי הקלעים, אך

הוא נצל בעוד מועד. אור שירת המקרא הטבעית, ראי החיים הבהיר, אשר גרש תמיד את הרוחות הרעים מתוך לבב האנושיות, נפל על רוחו ויפנה את נשמתו מאד מסתוריה, ובכלל לא היתה נשמת מאפו מורכבת מאורות וצללים, כנשמת משוררנו המקובל, שלא מצאה לה מנוח ותהי כלה ועורגת תמיד, אל אשר לא כאן". מאפו היה אדם בעל נפש אפית, אלהים עשה אותו ישר. בין כל עקומי הגב והמוח של דורו היה אולי האחד, אשר נפשו היתה ישרה ועינו בהירה; האחד אשר אהב בכל תום לבבו את החיים הפשוטים ואת שירתם הבריאה, לוצטו נמלט אל מקלט הטבע, נדרף מן החיים המסוכססים, אשר הופיעו לפניו כמו בעד הערפל. הוא בא להתחד עם הטבע יחוד של מסתורין, ומאפו שאף אל שירת העבודה העליוה אשר בהרים ובעמקים, ללוצטו היו סוף-סוף כל החיים רק פרוודור לטרקלין, ומאפו חמד כבר את החיים המתוקים ותפארתם הגלויה.

מובן, שגם מאפו אינו עוד אותו האמן הריאלי, אשר כל מראות החיים וצבעי החיים יקרים וקרובים לו כאחד, דמיונו הרומנטי של מאפו עוד ירא את קור המציאות ורוקם את חויונותיו בחשאי, אך אור השמש הלבן שפוך גם על הוללי אפרים וגם על מחבואי הלבנון, ארג אגדה ומציאות – סוד כהה של כל שירת המקרא, היה גם סוד קסמיה של יצירת מאפו. המחבר עצמו חי בעולם האגדה אשר יצר לו, ועל-כרחו גם אנו חיים את. החיים האלה. המשורר אצל עלינו מתומו, מכיון שהוא חי על אגדתו, היא נעשית על-ידי-כך כבר ריאליה. אין זאת עוד בדיה.

שירת מאפו היא שירת האגדה, גם את הטבע וגם את האדם עשה אלהים בחכמה, הוא לא עשה את מלאכתו רמיה. הרע אינו מונח בתוך הטבע, כי אם מחוצה לה. הרע אינו מחויב-המציאות, אינו חוק, כי אם מקרה, – מענת נתן לתקון. לכל הפגום יש תקוה. כל אותם האנשים הרעים והחיונות המבהילים אינם אלא צללי-אימה, צללים חולפים ועוברים, נשעה שהטובים והתמימים והישרים הם הם העמודים התיכונים, אשר עליהם נעצן העולם, הם הם יסודו הקבוע ועומד, אשר כל הרוחות הרעים לא יזינו אותו ממקומו. הלא כך דרכה של האגדה! ויצירותיו של מאפו הן קודם-כל אגדות, אם אין לכם עוד התום שבנשמה והבהירות שבנשמה, אל נא תקראו עוד את מאפו. כבר עבר המועד, את מאפו צריך לקרא יחד עם כתיב-הקדש. כשקוראים את, אהבת-ציון, ואשמת-שומרון, אסור להתחכם, המשורר פתח לפנינו גן-סתרים, אשר קסמים בו ופלאי פלאים, נעמיק ללכת בשביליו המעוקלים! ואל נא נביט לאחורינו, אל נא נזכר את הזוים אשר עזבנו שם, ואל נא נחשוב, כי אותם החיים הם האמתיים, ההכרחיים. אם אף פעמים ירמו אותנו החיים, אין זה כי אם משגה, כל חי המציאות של כמה דורות אינה אלא היריעה, אשר עליה מתרקמת האגדה. סוף האגדה לבוא, ואם גם יאחר – ינחמנו מאפו, אין אנחנו עוובי-אלהים עוד.

כזה הוא עולמו של מאפו, כשהוא נסקר כלו בסקירה אחת. כמלאך טוב הוא עומד על יד ימינם של גבוריו החביבים, מצילים ומפלטם בעת צרה. כנחמיה, גבורו התכיב ב"עיט-צבוע", הוא בא רק לנחם, להושיע, אם על-ידי נס ואם בדרך-הטבע, אך הוא לא יחן למוט רגלם. ככה יהי עולם האגדה!

אלו היה מאפו רק משורר אגדי, ערכו בתור אמן היה יכול להיות גדול, אך לא במדה כזו, שנעמיד אותו בראש תקופתו ובראש יוצרי הפרוזה החזיונית שלנו. האגדה היא בטוי הילדות של האומה – מלמול רוחה הראשון, ומאפו היה הבטוי הכי-שלם של תקופה ריבולוציונית שלמה, של ערכיה החדשים, אל חקירת יצירתו המפורטת עוד לא נגשנו. אך אלה, שלא יהיו נרתעים לאחור מפני איזו מליצה יתרה, עתידים עוד לגלות ביצירת מאפו אוצרות מחשבה ושירה, אשר לא שערנום. יבא יום וספרים יכתבו עליו, ספרים מפורטים וגדולים, אשר יסירו את שכבת האבק מעל דפי אשמת שומרון, ועיט צבוע, ואור חדש יפל אליהם ודורות רבים עוד יחלמו עליהם ויתחנכו עליהם. ספר אחד מצוין כתב על תולדות האמן ראובן בריינין, אשר היה לנו לגר עד הנה ואשר כלנו מכירים לו טובה בעדו; אך יצירתו של מאפו ראויה לחקירה מדעית שלמה ומקיפה. הן על עינות השירה העברית החדשה אנו עומדים כאן, על מוצאה הראשונים.

השירה העברית עוד לא עמדה בתקופת ילדותה בהיות לה מאפו. זאת היתה תחית העבר עם נשמת ההוה. יצירת מאפו היתה תחית התנ"ך. מאפו היה מעין פירוש חדש לשירת המקרא, פירוש מתוק אשר באר כל סתום, אשר האיר את העינים ואת הלב, פירוש בתמונות ומראות ושיר, אשר צרף את הנפרדים ויפיה נשמת חיים אחת באלפי חזיונות קטנים ומתפוררים. לאחר שקראנו את יצירות מאפו, קמה ותחי לפנינו הנבואה העברית כתורת חיים נצחית, מוארת ומחוממת, במבחר רעיונותיה. עזיאל, סתרי, נחמיה, אמנון – כל אלה אינם מליצים, הנואמים בניבי הנביאים היפים ולבם בל עמם. אלה הם משוררים עתיקים-חדשים, כהני אל עליון, אשר אש בוערת בלבם. לא מליצות ריקות בפיהם. קנאת רעיונותיהם אוכלתם. על תורתם הם חיים, כואבים, סובלים – מלחם לא חשוב ריקם.

יצירת מאפו החיתה לא רק את שירת הנבואה, – היא החיתה את ארץ-ישראל העתיקה. היא יצרה לנו ארץ-ישראל ריאלי, ארץ-ישראל אשר ראינו אותה בעינינו למן הלבנון ועד מבוא-השמש בעריה וכפריה, בשדותיה, כרמיה ויערותיה. ארץ אשר הא מנו בה, אשר לא יכלנו לבלי האמן במציאותה, יען כי בכל שתי האפופיות הגדולות אין אף קו אחד, אף שרטוט קל, אשר לא יהיה מיוסד על כתיב-הקודש, – העד היחידי הנאמן לחיי הקדומים שלנו, שנשאר מלפני אלפי שנה. שירת מאפו דיה להוכיח, עד כמה חי עוד התנ"ך בלב יהודי ועד כמה הוא נושא פירות עד היום. ככה יתעמק בנבכי השירה הקדומה רק בן העם, אשר רוחו יצרה ואשר ממקורה יינק ועליה יהיה זה אלפי שנה. אך בלא רוח-הקדש יתרה, בלא מתנת יוצר יוצאת מן הכלל אי אפשר היה להקים את הבנין הנהדר הזה, אשר נוגה החלום לו ואשר גם קול משק החיים הרענן עולה מתוך כל פנותיו.

אחת העבודות החשובות בחקירת מאפו תהיה להראות את אלפי הרמזים אשר מצא בתנ"ך ומחוטתיהם טוה את ארג שירתו ומראותיה. העבודה הזאת תוכיח, כמה גדול היה כחה-המצאה הגאוני של המשורר, כמה היתה עינו חודרת וכמה חריפות עמוקה היתה בשכלו של אדם תמים זה. לרגל העבודה אשר לפני,

אינני יכול לשהות על הפרטים יותר מדי, אך אינני יכול לבלי הזכיר את המחזה הנפלא מחיי ההוללות אשר בשומרון והוא כולו רוקם מחרוז אחד בודד כעין הוי עטרת גאות שכורי אפרים, או את הציורים הבהירים מחיי גלעד ורופאיה וכהניה, המנצלים את החולים, הבאים לבקש רפאות למחלתם, וגם הם בנוים רק על הפסוקים: „הצרי אין בגלעד“, „גלעד קרית פועלי און“. השם „זכרי גבור אפרים“ מעורר את כח דמיונו של מאפו ליוצר תמונה ענקית, אשר תאיר לנו את בני אפרים וחייהם באור אנדי-אפי, ועלפי קיום בודדים בישיעהו ובדבריו הימים הוא מציר לנו את תמונת יחוקיהו, המלך האחרון למלכי בית-דוד, אשר העם בחר בו ויקו לו, למשיחו וגואלו.

בכל אלה אנחנו מכירים את בעלי-האגדה העתיק, שדרכו היה למלא ולהרחיב את אשר צוין במקרא ציון סתום ובודד – דרך היצירה העברית בתקופותיה הרבות. כריח מים רעננים היה ריחה של שירת התנ"ך לכל יוצר עברי וממנו הפריחו הלבבות ויקומו לתחיה כחות-היצירה הנרדמים. זה היה המשען הנאמן היחידי, ולא היה משורר כמאפו, אשר לפניו נפתחו האולמים העתיקים בכל הודם, אשר היה נאמן בהם כמוהו. הוא היה כאן כן-בית יחידי – האחרון החיים וראשון למשוררי תקופה שלמה, אשר הודו עליה.

III

לב טהור ועין טהורה נתן לו אלהים ושקט עמוק השיב על נפשו, אשר הרחיקהו מן הצעקה והאנקה אשר הקימו מסביב בעלי-המום, למען יראה עוד פעם את העולם בפיו הראשון וישמע עוד פעם את רנתו הנשגבה; אותו השקט, אשר הרבה ממנו היה רק למיכ"ל ומעט ממנו – לגרדון הצעיר בתקופת דוד וברזלי. זה היה הקו ברוחו, אשר הבדילהו מבני דורו; בזה היה הראשון למשפחת המשוררים והאמנים, אשר קמו אחריו. החיים התחילו מנגנים לפניו את נגונם הנצחי, והוא רק ספג את זוד קולותיהם מתוך מחבואיו, ואושר-חיוו היה אחר-כך לספר את אשר חזה, לשאת את משאו על חיי האדם ותכונותיהם. האמנות הספרנית לא היתה לו דבר שבמקרה, כשם שהיה האפוס לניזול, כי אם דבר שבהכרח – חלק נפשו ממעל. הוא היה מספר מבטן ומלידה – האפיקן הראשון והנאמן, אשר נולד לנו לאחר הפסקה של כמה דורות. משורר זירי היה רק באותה מדה, אשר בלעדיה לא יצויר אפיקן אמתי, זה שהחיים הם לו „גיא חזיון“ והוא נושא עליהם את אמרתו מבמת הדורות. היה לו אותו הפתוס של עד הימים הגדולים והמעשים הגדולים, ולא של שופטם. מהמית רוחו אצל על גבוריו החביבים, והוא כבר חי בהם, נתבטל בהם. כזה יהיה האפיקן.

הוא לא היה פסיכולוג במובן המודרני. הוא לא ידע את אנשי-החידות, אשר נפשם תהום-סתרים לעצמם ומעשיהם נחתכים על-ידי כחות לא ידועים. גבוריו נשמעים לקולות-החיים הפשוטים, הקוראים להם. הוא לא היה פסיכולוג משום שהיה אפיקן טהור. הפסיכולוג בהכרח מזלזל בתום החיים, במראות החיים, הפסיכולוג מסב את עיניו מזרם-החיים וצבעיו להביט אל תהומותיו. את לב

מאפו האפיקן לוקחים החיים בשלל חזיונותיהם. הוא אוהב לשמוע את קול האנשים בשיחם ושיגם, בצהלת צחוקם ומהתלותיהם ובהשתפך נפשם באבלם ומצוקותיהם. הוא איננו אוהב רק את הקפאון, את החיים שהדלו מהיות ענין, שעמדו מהמיתם. את לבו משמחים החיים בהתגלותם, - כל חיים שהם. הצבעים, הקורות המאויים - שפע החיים. באותו העונג, שהוא מציר את עוליה־הרגל לירושלים, הוא מספר גם על שכור־אפרים בשומרון; נעים לו למסור את שיחת התום של שולמית ומינקתה בנאות הלבנון, כשיחת־הגנבים של הפר ובוקיה במערת פריצים. האהבה למסור את שיחות־האנשים הרחבות היא תמיד ממדות האפיקן. הדבור הוא האמצעי הכי־חשוב לו לגלות את תכונת האדם, את הפסיכולוגיה שלו וליצור את אותה האטמוספירה של חיים, שהיא תמיד נחנקת על־ידי הציור. הציור מדביק את הדברים אל מקומם; הדבור מראה אותם בתנועתם. גם הומירוס, גם וירגיליוס השתמשו באמצעי הדבור החי בבואם אל נקודות האפוס הכי־גבוהות. * ביצירות מאפו השיחות תופסות לפעמים מקום אולי מעט יותר מדי - באמצעי התאור לא היה עשיר ביותר; האפוס העברי קבל תמיד את מרום בטויו לא בפלסטיקה ציורית, כי אם בפ תוס של הדבור. ואולם אין לנו להצטער על זה כלל. ספורי עזויאל ואלישבע ב, אשמת־שומרון, הם דפי אפוס יחידים במינם.

מאפו מפליאנו בכלל באמנות השיחה אשר ביצירותיו. מובן, שיש בהן מזנו־לוגים ארוכים ביותר ופה ושם מליצות בודדות יתרות, שעל־פיהן ימהר הקורא, בן־דורנו, להוציא משפט שלי־י עליהם; ואולם מי שיקשיב אל צלצול הדברים מעט ויתעמק מעט באותה המליצה, כשהוא מתרגם אותה ללשונו ומושיגו אנו, יוכח מיד, שכל ניב הוא כאן במקומו וטבעי לפי המוציא אותו ומגלה את אפיו של הדובר יותר מכל חטוטים פסיכולוגיים, הנביאים, הכהנים, שועי ירושלים ועבדיהם, שוכני היער והכרמל - כל אחד מדבר כלשונו האישית, כל אחד נבדל בסגנונו; אפילו לגנבים ולרוצחים צבע דבורם המיוחד, ושטף הדברים ישר ושוקט ורחב. אין ממהרים. לדבור יש כאן חשיבות יתרה. הכל קבוע ואין לשנות דבר. שומעים אנחנו את קול האנשים בדברם, ואיננו מאמינים, שבמליצת המקרא הקפואה, בלשון של צירופי פסוקים, אפשר היה להכניס כל־כך הרבה טבעיות, כל־כך הרבה אמת ריאלית. הנה אנחנו פותחים את „אשמת שומרון“ ושומעים את שיחת העבדים, העושים את דרכם בעבי טל בין ארזי הלבנון ומספרים על קירות המלחמה ועל עסקי אדוניהם לחבריהם, אשר נשלחו ללוות אותם. „שלשתנו מבני־דלת־הארץ - פותח האחד - ואיך נשא מדברותינו על גוי ואדם?“ ובכל־זאת הוא הולך ומדבר על הכל בפרטות יתרה, חברו בא ומוסיף על דבריו, והשיחה הולכת ומתפתחת בדרך טבעית. כל אחד מתחרה עם חברו, מתכון להראות, כי אין סתום לפניו בחיי „מרום־עם־הארץ“ ולפניו גלויות כל תעלומותיהם. כל אופן השיחה סבליט את שיחת המדברים - שיחת עבדים, הרואים את כל הנעשה בבית אדוניהם דרך אספקלריה עבודתית שלהם. את מי תגיד מלין!

* - למשל ע"ד כבוש טרוא.

קורא האחד מתוך התלהבות ומגלה דברים לא ידועים אנשי שחן, עד שהשני מוצא לו איזו אמתלה לבטל את דברי חברו והוא נכנס לתוך דבריו ומתחיל מתוך בוז: „הן עוף השמים הולִיךְ אליך את הקולִי” – כלומר, בודה אתה מן הלב דברים לא ידועים... כמה טבעית היא התהדרות עלובה זו של עבדים לפני חבריהם וכל היחס שלהם אל הסכסוכים הפנימיים שבחיי אדוניהם, – יחס המתבטא בסוף השיחה רק בהערה קצרה של אחד העבדים: „אכן אולת היא, הקשורה בלב בני-מרום-עם-הארץ!”.

לבני „מרום-עם-הארץ” האלה מאפו עצמו מתיחס ביראת-הכבוד. המשורר המסכן, אשר ראה מסביב לו רק את הזלִוִת היהודית, והמנולִת את החיים, היה משתוקק לאנשים אחרים, אשר גובה להם והוד-אצילים וכן קדומים, הן פטריארכלים. נסוך על כל תנועותיהם ודבוריהם. בזה התגלה האפיקן שבמאפו המחבב ביותר את צורות החיים הקבועות והעתיקות. ואת כל האצילות שבגבוריו החביבים הוא מגלה ביפי לשונם, בהוד מדברותיהם. עוזו של אפוס מפעם את ספורי יהושבע וקינוחיה, את דברי עוזיאל ומשאותיו. מתוך לשונם אנו מכירים תיכף את רום מוצאם ויחסם; להם מתאימות גם מליצותיהם הרמות. הן זאת היא הלשון, אשר בה ידברו בחירי האומה וגבוריה.

מאפו נשא בלבבו געגועים לגבור, לגדל-הדור, לאיש-העליליה; לאיזה כח סוכך, אשר יגן על עם יתום. גבוריו החביבים הם כלם אנשי-לב ואנשי-מוח. כלם הם משוררים וגבורי-מלחמה. „הן נתן לך תפארת-אדם ולשון-למודים – אומר אחד מגבוריו – ומה נמצאו אמרותיך! וצדיק הן, לא יעשה עולה ולא יתן מוט לאשר חנן כל אלה”. אלהים בעצמו מגן על בחיריו. שוב בעל-האגדה לפנינו, המאמין, כי אין הקדוש-ברוך-הוא משרה את שכנתו אלא על גבור וחכם; האפיקן, אשר גבוריו הם כלם בני-אלהים, רבי הפעלים, אשר מרחם אמם נוצרו לגדולות. עצם האפוס הריהו תמיד הערצת הגבורים, אנשי-השם אשר מעולם, שירת האפוס פוסקת בכל תקופה, שהמשוררים הם אינדיוידואליים ביותר ואינם עלולים עוד להתפעל מגבורים, להעריצם – לראות בהם את אנשי-המעלה, את יחיד-האומה. משורר האפוס הוא רק זה, המבקש את הגבורה והתפארת באדם, השואף אל הגבור. ומי יודע? אולי לצמצום גבולותיה של הפרוזה הספורית שלנו גרמה עצמיותם היתרה של מספרינו; מאפו כבר היה מעריך את גבוריו מעט יותר מדי. כשהוא בא לציר את אלישבע, למשל, הוא מקדים ואומר: „עתה יבא נא הקורא לראות בתפארת הבריאה הנפלאה” (*). ובסגנון אפי אמתי הוא מתחיל את תאור בגדיה ועדיה: „ואלה המחלצות ועדי העדיים אשר היו על אלישבע ביום הולדת לה” (**)... כל פרט ופרט כאן חשיבות רבה לו; כל שרטוט קל הריהו סמל הגדולה והתפארת. ככה יספר רק האפיקן האמתי, שכל העולם נצטמצם וחי רק בשביל גבורו ובזכות גבורו. ביחס כזה יש בלי ספק משהו מהתפעלות דתית, מהערצת

ליים.

(*) עיט-צבוע, חלק ב', 64.

(**) שם, 66.

בכל סגנונו הרחב של מאפו, בשטפו הישר והאטי נכר המשורר האפי, המסתכל השוקט, אשר יקלוט את שירת העולם ומראות העולם כאחד, אשר עינו ולבבו משתתפים השתתפות שוה ביצירתו. אין כבר אותה הנשימה הקצרה שבספורי האגדה העממיים שלנו; השאיפה להעמיד את האגדה רק על תכנה המצומצם. המספר שמח על כל נפש נוספת במשפחת שירתו כעל עולם מלא ומספר גבוריו הולך וגדל לעינינו על כל פרק ופרק שבספריו. שפעת אנשים ומראות אשר כזאת ביצירה ספורית מעידה תמיד על תכונתו האפית של היוצר, זה אשר רעבון תמידי לו לכל הצבעים והחזיונות, זה שמכניס לחוג יצירתו את הקרובים והרחוקים גם יחד ולא ידע שבע.

IV

ביצירתו הראשונה האמן כמעט תמיד יתגלה עוד ברפיונו. אך החן המיוחד, הנסוך על כל שירה ראשונה, יכסה גם על פגימותיה. זהו הנצחון הראשון, ובה כלולים על הרוב גם כל הנצחונות הבאים. וגם ב„אהבת-ציון“, יצירתו הראשונה של מאפו, שאין בה עוד אותו עושר הדמיון וחירות הדמיון שב„אשמת שומרון“ ואותה החריונות בתיאור התכונות העממיות שב„עֵיט צבוע“, אנו מוצאים כבר את היסודות לכל יצירותיו הבאות. לא רק דרכי היצירה של מאפו, שאמנם נתרבו הרבה אחר-כך, כי אם גם כל התכונות החשובות ביותר שביצירתו מסומנות כבר כאן אם מעט ואם הרבה. כל עולמו של המשורר כבר נשקף בברכה שוקטה זו. כל תלומותיו ומשאות-נפשו בה חתומים.

רוח של אידיליה שוקטה ובהירה נחה עלינו, כשאנו נכנסים לתוך עולם שלם וקדמון זה. דממת שדה ויער, הד עדרים על מי-מנוחות ושירת רועים ורועות מוציאים אותנו כרגע מן העולם, שאנו נתונים בו. הוד חיים אחרים לוקח את לבנו. ואנו מפקירים את עצמנו לגלים החמים, הנושאים אותנו מפה הלון והרחק, הלון והרחק. העולם העתיק הולך ומתגלה לפנינו בכל פשטותו וחנו. כל אשר יראה ואשר ידובר ואשר יעשה פה — אחדות של הרמוניה לו; אין דבר אשר יפריע את החלום. למן הדף הראשון, המתחיל בסגנון הספורי של התנ"ך — „איש היה בירושלים בימי אחז מלך יהודה ושמו יורם בן אביעזר, אלוף ביהודה ושר-אלף, ויהי לו שדות וכרמים בכרמל ובשרון ועדרי צאן ובקר בבית-לחם יהודה“ — אנו כבר נושמים אוירם של חיי-קדומים. מקרית מלך ושרים, המלאה תשואות ומרמה, ילך המשורר אתנו „למועד חדש האביב“ ללון בכפרים. שם „הגבצות חוגרות גיל והעמקים עדויי רקמת פרחים“; שם נשמע עם שאון זרמת פלגים ויבלימים גם את שירת האביב לאמנון, היא שירת לב מאפו עצמו:

לְדָלִים וְלְרוֹזְנִים יִזְבַּח שְׁמֵשׁ צְדָקָה

רוּחַ אֱלֹהִים עַל גְּאוֹת שְׂדֵי הַצֶּקֶה.

כרביי-אביב טובים רועפים עלינו ניבי השירה הזאת. העולם עוד לא השבת מטהרו, ואנחנו מתהלכים עם „בני ציון היקרים ובנותיה היפות“ כבגן אלהים.

בשדי בית-לחם הגלולים יביאנו המשורר אל סתר הכרמל וגניו וכרמיו, ואנו שומעים כבר את קול תפלת תימן, הרמז הראשון לטפוס מאפו האידילי: "לי הוכיח ה' כבוד, עושר ובת אלוף ביהודה; תן כל אלה, ה', למי תתן – תן כבוד למושלים, עושר לאנשי חסד, בת אלוף ביהודה לאוהבי עדי-עדיים, משי ורקמה; ולי תנה את העלמה הזאת, אשר לא אמרנה בבנות מלכים ביקרותיהן. תנה לי חלקת שדה וכרם על אדמתך הרחבה ואהל קטן לשבת בו עם היחידה הזאת, ומושר אנכי בארץ". ואפילו אמנון, זה של גדולות נוצר, אשר יכניע את כל הלבבות בפיו וכשרונותיו, גם הוא ישיר בהשתוחה עליו נפשו:

אך שְׁלוֹה, אף שֶׁקַט בְּאֵהֶל רוּעָה –

לְמַה תִּטְשֶׁהוּ, הוֹי רוּעָה רַחֵם!

בשובנו אחר זה עוד פעם העירה, חלום היער והכרמל כבר לא יעובנו. געגועי גבוריו של מאפו אל, האדמה הרחבה היו געגועי היהודי החדש, כליון נפשו מן הגיטו המקולל אל השדה, אשר ברכה ה.

לא כל הטפוסים שביצירה זו עלו למחבר במדה שוה, אך רובם מצוינים באמת החיים והשירה. הנה ידידיה, טפוס של נדיב, מוקיר חכמים ונביאים, אחד מאצילי ירושלים, הנאמן בהבטחתו לרצו יורם, ואם גם יעלה לקרבן ידירותו את אושר בתו היחידה. הנדיבות שבאצילות נפשו ביחד עם האטמוספירה הקשה שבבית-אצילים נכרות מתוך היחס של ידידיה אל אמנון, מציל בתו ורב הכשרונות, אשר ימשוך אליו חסד ובכל-זאת לא ישכח אף רגע, כי הוא בן, בנו משפחות. בבית-ישרים זה, אשר בני הנביאים מתהלכים בו ויראת-אלהים מקנת בכל פנותיו, קר לנו בכל-זאת מעט. למרות כל ההוד אשר ישוה מאפו על הבית, היה האויר בשדות בית-לחם יותר נוח מאשר פה.

אחרת היא תרצה, האם הטובה והנכנעת לבעלה. היא נחמת-הבית. בה אין כבר אותו הקושי האצילי שבידידיה. היא קודם-כל אם, הרוצה באושר בתה. אשה, הרואה כבר בעיניה-האם שלה אל מה צפויה בתה האומללה בהיותה לעזריקם. בסתר לבה היא מקוה לנס, אשר יגאל את תמר מידי העריץ הזה, ובהכנעת נשים היא אומרת לבעלה: "הרף מבתנו עד מלאת לה שמונה עשרה או עשרים שנה, כי לא תאחר לשאת מכאובים מידי עזריקם". אנו מכירים כבר את הסוד הנצחי אשר ירוקם בין האם והבת בעסקי אהבה – הסוד אשר אין לאב כל חלק בו...

תימן הוא, כאמור, כבר ממשפחת בני האידיליה. רך הוא ביותר וכפוף ונשמע לאחרים. אין הוא נושא את נפשו לגדולות. רע טוב הוא ונאמן באהבתו לאמנון, אשר בכבודו יתימר. את כל תכונתו הוא מגלה בדבריו אל אמנון: "ידעתי, כי ישלים אבי חפצך לתת לך יד ושם בין הרוכבים, גבורי החיל, ואתך גם אני לראות עונוך וכבודך". אושר לו לראות עונו וכבודו של רעו – אות הרעות הקלסית, אשר אפס זכרה כליל בימינו. בתימן נרמז הטפוס האידילי הבהיר, אשר קבל אחר כך את בטויו השלם במנוח החרמוני אשר באשמת שומרון.

בתמר התאחדה אצילות האב וגאונו ורוך האם ופשטותה. מן הרגע הראשון אשר נגלתה לפנינו בשדות בית-לחם, אנו רואים את האשה, אשר תעלה על מוקדי אהבתה; את אחת מבנות-ציון אשר בשיר-השירים, אשר רשפי לבה שלהבתיה. המחבר יציגנה לפנינו ביפיה וישים בפיה את חמדת מליצותיו ודברי חכמתו. עוז רוח לה ובטוחים אנתנו בה, כי לא תלך אחרי האיש, אשר לבת לא לו, אין היא מן הכפופות והנכנעות. אך החת יד האהבה והקנאה גם היא תזעק ביסוריה כאשה אוברת-עצות וחכרת-ישע. אמנם לולא השתדל פחות המחבר לשית עליה הוד והדר, היה יותר מצלית.

הגבור, אשר אליו כוננו כל קוי השירה של היוצר, הוא, כמוכח, אמנון כמשורר, גבור ונדביר-רוח יופיע לפנינו; אין סגילה הניף והנפש אשר לא חונן בה. באהבתו לתמר ובגעגועיו לירושלים, עיר ה', כנידו למרחקים, הוא דומה באמת לגבורי-הרוח ומנעימי-הזמר העתיקים, אלה אשר על מיתרי-לבם ככנור ינגן העולם. בכל שיחותיו הוצק חן והדר, ובמכתבו מנגוה הוא מתגלה כמשורר אלגי נשגב. השמש ישיש כגבור לרוץ ארה, הלוך ואור עד הצהריים, והנה הוא עומד עיף ויגע בהצי השמים; קול בעלי כנף חדל; מעט מעט תצער יפעתו, הצללים יגדלו והיום פנה – הלא כן ארח איש עלי אדמות וכן ינועון מעגלותיו, מעגלות החיים. מה נעים שחר טל ילדותו, ומה נחמד אור ימי עלומיו! אז כל חשך ינוס מפניו והתקוה המשחקת לפניו תרון באזניו מכנף רננים. אך אהה! התקוה עד חצי ימיו תנחנו וכאמו תנחמנו, ולעת זקנה תעזבנו, והנה האיש כצל נטוי, וזכרון ימי עלומיו בוד ינחנו בדרך עולם...

בתור טפוס חי סובל תמיד הגבור משפעת הוד והדר, אשר יעצרו האמן; אך בתור סמל אידיאלי של בחיר-אלהים, כאשר יציגו לפנינו מאפו, אמנון לוקח לב כאחד מבני-העליה. כשעשוע הטבע, כיצירת-אלהים נבהרה, -- כאשר יהיה תמיד המשורר בעיני העם.

באמנון חפץ מאפו להראות את סמל האדם נבחרו, את האיש למופת – את היהודי בתפארת אדם, בזהר החלום. זה היה יציר הדמיון, אך מהודו אצל על צללי האדם שבמציאות. בו הבהיק משהו מחוון-העתיד. סתרי ואבישי אהיו, שליחי הכפר, מביאים אתם בכל פעם שהם באים העירה את ריה השדה. בתוך החנופה והתככים אשר בעיר שלום-נפשם משתפך כשמן הטוב על גלי ים סוער. הד ההתקוממות העתיקה של הנביאים כנגד התרבות המשחיתה של הכרך עולה מהם. הם בעצמם, הבריאים, הבהירים והישרים, כאילו מגשימים את הרעיון, שכל הקרוב אל הטבע קרוב אל האלהים.

מטפוסים הגבורים השליליים, אשר יצר מאפו באמנות כה מפליאה בעיס צבוע וביחוד ב,אשמת-שומרון – טפוסים העולים במדה ידועה גם על גבורי האידיאליים, יש לציין ב,אהבת-ציון ביחוד את זמרי, זה אבי הצבועים שביצירת מאפו, אשר נפגשו אחר-כך גם בשמו וגם בשמות אחרים ביצירותיו הבאות של המשורר. בקובנה, עיר מולדתו של מאפו, קן המוסריים והחנפים, ודאי שהטפוס הזה היה מצוי והעסיק את דמיונו של המשורר ביותר. ב,אהבת-ציון

הטפוס הזה עוד אלימנטרי מאד, מאפו הצעיר עוד לא הציץ אל תהום-הזועה של נפש האדם, אך הסטירה היא גם פה כבר עוקצת למדי. המנולוג של זמרי בהשליכו את אלילו מצוין בחריפותו. באשפת הפיטן האידילי טמונים גם חצנים שנונים משוחים ברצל.

ב„אהבת-ציון“, ומובן מאליי, העיקר לא בתכונות הנפשות הבידדות, כי בשירת הספר כלו, בכל צבע המהזות המיוחד, – בנגון-החיים החדש, אשר עלה מתוכו. זאת היתה קודם-כל שירה אידילית – המנון לכבוד הטבע. השקט המתוק עוד פרוש על העולם. אפילו אמנון אינו איש-מלחמה, כי אם משורר – ילד רך וחולה-אהבה, אשר קולו מלא תחנונים רבים ולבבו יהמה משפעת רוך וחמלה. ידידיה, תרצה, תימן, סתרי – אלה הם בודאי אנשי אידיליה. וצללי צוריקם, זמרי ומתן מתבטלים באור השמש הכללי.

זה היה שירת-הלה חדש לארץ, לאהבה, לנעורים, הד, ציון הלא תשאליי, אשר הצית געגועים לא רק ל„ירושלים-של-מעלה“, כי אם גם לחיי-אדמה מלאים, לעבודה, לתחיה, ליצירת העם והיחיד. האביב היה עוד הפעם בארץ, ו„אהבת-ציון“ היתה שירתו. זאת לא היתה עוד מליצה פושרה של בסלנות. בהירות הלב שפוכה על כל מלה. כמילודיה ענוגה עולה מחוכה כל רחשי-נשמה. אור שפוך גם על עצבה וגעגועיה: „ויהי צבודתם בהר נחמד, הנשען על שפת הים אשר כרמי חמד יציצו כנזר על ראשו ומראה הים הנשקף אל עבר פניו וישוה עליו הוד והדר; ויזכור אמנון את עיר אלהים ואת מחמדי נפשו וינהם מנהמת לבו, ויהי כשתי-לזית אשר הסיעוהו מקרן בן-שמן ויטעוהו על ארץ מלחה, אשר עליו יבולו והורו יחשך“. איך הוא מצייר את מבוכת הנשמה הראשונה מתוך אהבה: „מה היה לך, אמנון? הגה זה כמה ימים זרות אתבונן בך. שנית פניך ומעגלותיך ינועון ולא אדע. במחשכי יער תחמוד לשבת כצפור בודד, ועל כל אפיקי מים תערוג כאיל; מעת אשר תזרח השמש על נאות שדי עד אשר יפוה היום, תקפוץ מהר לגבעה ומגבעה לעמק מבלי דעת מה תבקש...“ וכמה פקחות סטירית בדברי זמרי: „הן שמים חדשים וארץ חדשה ראו עיני פה, ארץ נעמה ויושבים שוקטים על שמריהם. שמים טהורים על ראשיהם ושחקים ירעיפו עליהם צדק... משפט וצדק אכן צנה וסוחרה הם לעשיר, כי ישמרו את הוננו מנגוע בו יד, אך כצנינים הם לאיש רש כמוני. אשר נשבר משען לחמי ומימי...“

מובן, שהמשורר נכשל לא פעם במליצה יתרה, אך על הרוב הוא יוצא בשלום מרשתה בעזרת המצאה ערומה. לאחר שסתרי משמיע באזנינו את לקחו הארוך בשבח חיי הכפרים, – דברים שהם כל-כך יקרים למשוררנו, הוא שם בכל-זאת כפי ידידיה את האירוניה הקלה: „חשוך דבריך אלה ליום צום ועצרה, כי אז תטיפם בשער באזני יושבי קריה. הלא חג היום לה' – הבח נשתה!“ וכזה הוא מטיל רעננות חדשה לתוך השיחה. ההומור הקל אינו זר לו כלל. חוש-האמן הסתום שומרהו מאבני הנגף אשר על דרך השירה.

ביחוד נכרת הרוח החדשה בשירת הטבע. ב„אהבת ציון“ אין עוד התאורים הנפלאים של הלבנון ונאות הזרמונים אשר ב„אשמת שומרון“. אין מאפו מתכון עוד בכלל לציר את הטבע, כי אם לספר את כבודה. אך ריח הרים ועמקים וצהלת מים והמית עלים וקסמי אור וצל כבר מלאה השירה התמה הזאת. אנהנו עדים להתפיסות ראשונה של היהודי עם הטבע – התפיסות חרדה וצנועה. אין האוהב מעיו עוד לשאת עין אל הכלה, אך נשימתה החמה כבר משכרת אותו. שערי הגן הנעול כבר נפתחים.

V

הרושם, שעשה הספר „אהבת ציון“ בזמנו והשפעתו על בני-הדור, אין לשער. הוא נעשה לכלם מקור אור ושיר, קן החלומות והמאויים הכמוסים. עליו חיו ועליו חלמו ועליו סבלו באהבה, הכל הרגישו, כי הפעם נוצר ספר עברי אמתי, ספר שנכתב ברוח-הקדש, שהורתו ולידתו בטהרה. השפעתו על הקוראים היתה כהשפעת האגדה והמדרש בשעתם. הכל הרגישו את הקשר הפנימי, שבינו ובין התנ"ך – שהוא נולד בכחו, ברוחו, בהשפעתו. בארצות הקדם, אשר גם שמה הגיע, היו מתיחסים אליו, כאל ספורי התנ"ך ממש. ואין פלא: הוא היה באמת ההמשך הישר שלהם, אבן-המזוואים במשבצתם.

מאפו השקיע חומר מקראי מרובה כל-כך ביצירתו הראשונה, שאי-אפשר היה בלי איזו הפסקה לגשת מיד אל יצירה אהרת כמתכנתה. חוש האמן הבריא הגיד לו, שיניקה יצירית מתמידה ממקור אחד, ואפילו ממקור המקורות ככתבי-הקדש, היא מסוכנת במקצת. התחילו לוקחים את לבו גם חזיונות הזמן החדש, והרצון לחנך, לישר את העקמומיות שבלב, להורות דרך, להשפיע באופן בלתי-אמצעי הביאהו אל הרעיון לכתב את הרומן שלו מחייההוה – את „עייט צבוע“ על צללי הימים הסוערים הפץ לשפוך את אור לבו הישר, את שירת נפשו המרגיעה. במלחמת העת אשר נטשה בין המחנות מעבר מזה ומזה הפץ להיות איש-הבינים. כלם היו משועבדים לדעותיהם ומשוחזרים מהן, והוא היה בן-חורין יחיד – האחד אשר בלבו להטה אש-הקדומים הסהורה, ממוזגת ומסוהרת באור הימים החדשים. רק הוא, האמן, היה יכול לשפוט בצדק את שתי המחנות גם יחד – הוא כאב את מכאובי כלן. „עייט צבוע“ היה צריך להיות לא רק האפוס של הזמן, כי אם גם אבוקת מחשכו, מרפא הריסותיו.

הרומן, כפי שעלה במחשבתו של האמן, היה צריך להקיף את כל מראוח הזמן ושאלות הזמן. ב„גיא החזיון“ הזה היו צריכים לעבור כל אישי התקופה. הנוצצים והנובלים, החולפים והבאים – תמונה רחבת-ידיים בכל יפיה וכיעורה, באורותיה וצלליה, כחפצו ב„אהבת ציון“ לצמצם את כל חזיונות העבר, כן הפץ ב„עייט צבוע“ לחתום את חזון ההוה. מאפו היה הראשון, אשר אהב את הבד הרחב, אשר לא ידע שירה אחרת בלתי אם שירת החיים בהקפס השלם, בשטחם הכולל. לשירה כבירה כזו יש רק אמן גדול, המכיר בכחו ומאמין בשליחותו. במדרגת התפתחותו הקטנה של סגנון הפרוזה העברי זה היה צעד

גבורים, ואם אמנם לא היה עוד בכחו של המשורר להגבר על כל המכשולים, מכל מקום יצירתו תשאר תמיד כתזיון ספרותי מצוין ומיוחד במינו, — כפסגת הזמן וכאות תקופה חדשה לספרותנו.

ההיתה זאת באמת יצירה ריאליסטית? על זה אפשר להשיב: הן ולאן. השגותיו של לילינבלום ופפירנה בנידון זה ברובן צדקו. ודאי שלשון האנשים כאן, ביחוד בפי גבורי ההמון הפשוט, אינה אמיתית ואינה טבעית. ודאי, שנעמן ואלישבע, הגבורים למופת, אשר המשורר יצירם בהתפעלות גדולה הם עלובים למדי. אך רכוש השירה באוצר הספרות הזה הוא בכל אלה גדול מאד. ואפשר להגיד בבטחון גמור כי ביום שנשוב אל הגן הנטוש הזה, עוד ירעש פרי אילנותיו והיו לנו לברכה. „עייט צבוע“ היה נסיון שלא הצליח, ובכל זאת צעד בו האמן צעד גדול קדימה. „עייט צבוע“ אינה הדוגמה היחידה של יצירה, שהמחבר נדון בה בריסוק אברים, ובכל זאת יצא כמנצח.

„עייט צבוע“ אינו רומן ריאלי. זאת היא גם כן יצירה אפית, שאמת והזון, מציאות ודמיון מתלכדים ומתמזגים בה יחד. זאת היא בעיקרה יצירת-עם, האמת שבה היא האמת שבדמיון העממי. היסוד הריאלי שבה היא עוד לא המציאות כמו-שהיא, — למדרגה זו הספרות עוד לא הגיעה או — כי אם המציאות, כפי שהיא חיה ומתרחמת במושגי העם. זאת היא מדרגת-המעבר מן האגדה אל המציאות, מעולם המיתוס אל עולם העשיה. לכל תקופה של אמנות ריאליסטית קודמת תמיד תפיסת החיים עממית-רומנטית. זאת היא דרך ההתפתחות בכל ספרות. דמיון העם והשגת העם הנם תמיד היסוד הראשון בשירה. זאת היא אמת השירה העמוקה, אשר משהו ממנה נשאר תמיד בכל אמנות נצחית גדולה. אין היא יוצאת עוד מתוך הסתכלות בלתי-אמצעית בחיי המציאות, כי אם מתוך אינטואיציה, מתוך הרגשה סתומה, שיש בה הרבה מן האטביסמוס. זאת היא האמת שבאגדה המשמשת חומר מצוין לאמני דור ודור. ערב של דמיון ומציאות היה היסוד לכל הטרגדיה היונית בפריחתה. רק הוא מעמיד את השירה על יסוד הנצח, אפילו שקספיר וגיטה, בירון ואיבסן עוד יוצרים את טפוסיהם הנצחיים על יסוד יצירי הדמיון העממיים. שילוק ופויסט, מנפריד ופיר גינט — הם כולם קונצפציות של חכמת-עם, ירושת-דורות, שנצטרפו בכור האמן ורוחו היונקת מכל התחומין.

ב„עייט צבוע“ החוטים הריאליים הראשונים נקלעים ברקמת האגדה. כל אותם יצירי-הבלהות מעין געל, צדוק והדומים להם לקוחים מאוצר הדמיון העממי — זאת היא הדמות אשר ערך העם לעריציו. כל „גביר“ היהו ברחוב העניים מעין בריה אגדית. על כן גם ביתו של איש פשוט ומצוי כעובדיה יהפך בכח הדמיון הרומנטי לארמון פלאים ותגהסדר בליץ הפסח יתואר כתמונה אפית רבת-צבעים ורבת-ערך, ועמנואל האדיר — זה יהיה כבר לאדם שלא מעולם זה, ליציר-סתרים, למעט מאלהים. אם נביט על כל אלה, כעל פרי דמיונו של העם, כפי שהוא משיג את העולם הזר לו, לא נהיה נפגעים עוד מהעדר הריאליסמוס. פה יש ריאליסמוס אחר — האמת שבדמיון, האמת שבשירה העממית, שיש לה תמיד יסודה הנפשי הנאמן.

ואולם גם המון נפשות חיות, לקוחות מתוך עצם החיים המצויים, יצר לנו מאפו ב„עייט-צבוע“— גלריה שלמה של טפוסים, אשר לא פללנו להפגש אתם באולמי שירתו החוגגים. מה שמפליא ביותר ברומן זה, הוא, כי מאפו, ה„באָרד“ של השועים, אדיר-העם ונדיב-הארץ, הצליח ביצירה זו דוקא בטפוסים העממיים, — האנשים הדלים, אשר לא תואר ולא הדר להם, אלא שמתהלכים בירכתי הבימה, בשעה שהקצינים והרוזנים ברובם עוברים לפנינו כצללים ורוח חיים אין בהם. נראה, שבמדדו על אדמת המציאות, כמו של המשורר יפה ביותר בהזיונות, שיש בהם משום מראית-עין. רק בחיי העבר גדול כח-הדמיון; בהווה — החיים מטביעים את חותמם על הכל בידם החזקה.

המצוין שבטפוסיהם האלה היא בלי ספק האכסנאית צפנת. זוהי כמעט דמות קלסית בבהירותה ושלימותה. מין חיה יפה וערומה, אשר תאוות רבות סוערות בדמה החם ובכל אלה צעדיה זהירים ודבריה ספורים; מאלה של גחלים יתהלכו ולא יכוו, אפילו מאפו עצמו נמשך, כנראה, אחרי בריאה חזקה וחוטאת זו, והוא מעביר אותה לפנינו לעתים קרובות למדי. יש בה כבר מן הנשים הסוררות ונצורות-הלב שב„אשמת-שומרון“— משהו מקטורה, משהו מרעומה. לוי אוהבה, משרתו של געל, הנופל תחת משא הסוד של חטאיו מבקש בה מחסה וסעד במצוקת-הרוח. אויר-נפשה הבגד והמעל מאותן אכסנאיות המצויות גם במעשיות-העם.

בעלה ירחמיאל, בטלן וחסר-מזל טפוס, איש תם האובד בתמו, צויר בחרט משורר. רחמים נסתרים נובעים על האדם המסכן הזה — זה הצדיק הישר, נקי-הכפים ונקי-הלב, החי באמונתו בין בלהות המרמה והכחש אשר מסביב לו. באיזה הומור עגום יספר לנו המשורר על חסיד וזכאי זה, תינוק מגודל זה, אשר יאיר באור נשמתו השוקט את עצב חייו! הומור זה מגלה לנו את ההומניסטן שבמאפו, את האמן בצאתו מחוגו — במשלו על יצירתו, כזה יהיה תמיד צחוק המשורר מתוך אהבה ליצוריו.

טפוס עממי מצוין הוא ביחוד פתחיה השמש, גבור ותמים, כח טבע אדיר ועז, שכור טוב-לב ומוקיר חכמים, — זה שאגרופו קודם לשכלו; איש-העם בכל קויו ותנועותיו. השיחה אשר בינו ובין ר' צדוק (1) מלאה הומור רענן. הגנו שומעים קול העם בדברו, אף כי המליצה לא תחסר גם פה. המחזה, אשר בו יתנפל בעל-האגרוף על ירחמיאל וממטיר עליו את מהלומותיו, בשעה שעלוב זה מוכיח לו במאמרי חכמים מן התלמוד, כי צורבא מרבנן הוא וכי „המרים יד על חברו נקרא רשע“ — רוח בדיחות-עם נפלאה.

אם עוד נזכיר את נחשון השדכן עם פנקסו „בת-קול“, פרוטופוס של גבורי שלום-עלכם, את ר' קלונימוס עם ההומור של בית-המדרש שלו — כת שלמה של לצנים ובטלנים ומלכחי-פנכא, אשר היטיב לצירם מאפו ביד אמן; את ר' מרדכי „איש תם“, אביה של צפנת, טפוס של עם-הארץ, שנעשה בזקנותו לירא-שמים; את המשרת הזקן עזרה, טפוס העלובים המתענים בדממה תחת ידי אדונים עריצים, המזכיר במקצת את עכן ב„אהבת-ציון“; את שמריה המשרת,

הנאמן לאלישבע ומתפלל לאושר גברתו – מטפוסים, העכדים הנאמנים, אשר נפגשם אחר-כך ב,אשמת שומרון" בסביבה רומנטית, או את אליעזר הצובע ואסנת הצנועה, ואנשי ההמון העוברים לפנינו – וראינו עד כמה גדול היה כחו של מאפו בתיאור התכונות העממיות ועד כמה נחטא לו, אם נראה בו רק מספר רומנטי, אשר אין לו דבר עם החיים הנאמנים. מובן, שהמשורר נכשל בהפרזות רבות, ובנידון זה צדק לילינבלום הרבה בבקרתו השנונה וצדק גם פפירנה בהשגותיו; אך באמן כמאפו, שהיה ראשון גמור במקצוע השוב כל-כך כיצירת רומן עברי מן הדין הוא לבקש את מה שיש בו ולא לחפש רק את המומים.

הגבורים, אשר בהם חפץ מאפו להגשים את הרעיון של יצירתו, את אורותיה וצלליה של התקופה, הגם בכל-זאת לא אנשי-העם, אשר כה הצליח לתארם, כי אם שני תלמידי-חכמים, עמודי-הדור, מוריו ומדריכיו מעבר מזה ומעבר מזה – עמודי-האש של ההשכלה הצרופה ועמודי-הענן של כת החנפים, נחמיה וגדיאל. כפי נחמיה שם מאפו את מיטב רעיונותיו, בו הביע את כל אשר הגה לבו, כל אשר צוה לדור. אותו העמיד מעל לסכסוכי החיים. כצופה נתנו, כנביא-הדור, כמורה-הצדק. נחמיה הוא החוזה, מבשר החיים החדשים, חיים נאמנים לטבע ולאליהם. כמשורר ידבר מבמתי החכמה, וטוהר וחוץ ואהבה בשפתיו. בדמותו המאירה ישוה רוח על החיים הקודרים אשר מסביבו. הוא הצדיק, המנחם, הוא המגין על הסביבה, כאילן רענן עלי דרכים.

בר' גדיאל הגשים המשורר את שנאתו – את התלמיד-חכם המר והיבש, הממית בנשימתו הקרה את כל ציצי החיים הענוגים, זהו, בעל-ההלכה, הפלפלן והעקמן, אשר צל תורתו יחתום בעד אור השמש הטוב. נחמיה הוא האיש, אשר אליהם עשהו ישר והוא מתהלך בין האנשים לספר להם, כי חסדי ה' עוד לא תמו; הוא בא לתבוע את כל עלבון, לרפא, להושיע. ולעומתו גדיאל הוא נביא, אל זועם, הבא תמיד, בתלונות אין קץ ובדברים קשים כגידיים, זה ש,מגיש אבן במקום לחם"... בשני הטפוסים האלה סמן מאפו את דרך השירה העברית: ביצירת פרץ, ברדיצבסקי ואפילו אחד-העם עוד ישמע הדם של שני העולמות האלה.

לעומת המון האנשים החיים האלה, כמה עלובים הם בני הדור החדש, המשכילים, המתהלכים לרוח הזמן! דוקא הם אינם מדברים בלשון בני-אדם ומלאים אותנו בלהג הרבה. המשכילים הצעירים נתבלבלו אצל מאפו, כנראה, בצעירי יהודה מימי קדם, ואולם כל מה שהיה מוקף זהרי כבוד בחזון רומנטי, היה נלעג בסביבה של חיים ריאליים. אמנם גם באלה יש הרבה קוים ישרים ואמתיים. כמו שיש באותם הטפוסים, שיצאו שלמים מתחת ידו, גם כמה קוים מזויפים. באותה דרגה של התפתחות ספרותנו ושפתנו, האמנות השלמה, לפי מושגינו אנו, היתה מן הנמנעות. אך גם מתוך קריאה שטחית נרניש תיכף, עד כמה חיים ונאמנים אל המציאות הם אנשים כצפנת, מרדכי אביה, לוי, ירחמיאל, פתחיה, ועד כמה מטושטשים הם פניהם של נעמן ואלישבע, עתניאל ועתליה והנמנים עליהם. בסצינה האחת של שיבת ירחמיאל לביתו יש יותר אמת ושירה

מאשר בעשר שיהות, משכילות של אלה. גם בעולם הדמיון נוגעת מלכות המציאות, וגם השירה אינה מרוכמת את האנשים החיים מעל לזמנם, המשכילים ההם עוד לא היו, אנשים למופת. היהודי החדש עוד לא נולד. אלישבע, הבריאה הנפלאה, כמו שקורא לה המשורר, אינה נפלאה כלל בעינינו. היא דוקא מצוינה כנערה מצויה, בת מקשיבה וטובה, ההוגה כבוד לחיי הסביבה ונשמעת לשלטונה. במובן זה ברא מאפו טפוס יפה של נערה משכלת, הרוצה למצא חן בעיני אלהים ואדם. אין זאת עוד תמר, אשר אהבתה כאש בוערת ואשר אין דבר, אשר יוכל לעמוד על דרכה. לולא העמיד אותה המשורר למופת, לא היינו באים בטענות עליו כלל. אלישבע היא בה זמנה, ורק שהמשורר לא היה צריך להיות מתפעל ממנה כל-כך.

נעמן הוא כבר, רומנטי יותר מדי. בכל אנצעי הספור הפחותים השתמש מאפו להציגו לפנינו בתור איש-הפלאות. הוא מתהפש בשם רעהו זימון, מציל את אבי אלישבע מכף מרצחים – הוא המלאך והוא הגואל גם את משפחתו וגם את משפחת אהובתו, ובכל אלה יעבור כצל לפנינו. אין בו רוח חיים, כאן הכריע לא המשורר, כי אם בעל-הדמיון, שלא היה מתאים לזמנו, ולמקומו. על אליפלט הגבור, המציל את חפציבה מיד הכושי ביער אפרים, נופל זהר קדומים. שם הכל טבעי. פה הכל מזויף.

מעט יותר טוב הוא עמיל, טפוס של צעיר ריק, המתגאה בברק ההשכלה הצינוני. האחרים: עתניאל, עתליה, אחיטוב וזימון משורטטים בלא יד בטוחה, בלא חוטי-שדרה הם כלם. כל הקהל הגדול הזה עובר כמו בערפל. יוצא מן הכלל הוא כמעט רק זרח העלוב, יוצא חלציו של געל העריץ – בן-יחיד טפוס, הלש ורפה-רוח, אשר עושר אביו בא לרעתו; אביו קשה כארו והוא כבר רך ורצוף וקלוש, ציץ חור אשר לא זרחה עליו שמש ילדות, אשר גם דם אהבתו לא יועק בגאון-עלומים והוא נשרף בלהב תאוותו. אנו מכירים בו מיכך את אבי הצעירים הנבולים, אשר כל ספרותנו היפה בשנים האחרונות מלאה אותם.

כאמך מצוין יתגלה מאפו בתכונות הגבורים השליליות אשר ב, עיט צבוע. געל, משרת שנתעשר מגזלת בעליו, ויורד אחר כך לחייו, העושה כל עול וקונה את מחצית, עולם הבא מידי חתנו ר' צדוק – הריהו טפוס לקוח כמעט כולו מספורי המעשיות העממיות. עובדיה, גביר מלוח-ברבית, שיש לו בית-הכנסת בהצרו. שאינו חשוד על שום דבר רע, שהוא תמיד, נעשה ואינו עושה וביתו מלא בכלי-זאת גזלת עשוקים; זה שביתו הוא מרכז החיים פה ואין לדעת, אם מצודתו פרושה על הסביבה, או – מה שיותר נכון – הוא בעצמו במצודת הסביבה ועושה את רצון אחרים, לפי שאין לו רצון שלו; זהו טפוס מצוי בכל זמן. טפוס של אס-חורגת עם החנופה והמתיקות הדקה והמזויפת שב, פיה הקדוש היא צביה, כלתו של עובדיה – מטפוסיהן של נשי התרמית, העולות תמיד באופן מצוין למאפו.

למרות כל ההפרזות הרבות וענני הדמיון אשר עטה מאפו את ר' צדוק, הצליח ליצור בו טפוס מצוין של רמאי, בהסד עליון, שתרמיתו מתרוממת עד

למדרגה של אמנות... בכל פעם שאני רואים אותו שומעים אותו בדברו – זכרו נא ביהוד את שיחתו המחוכמה עם אלישבע – הוא מתגלה לפנינו כפסיכולוג נוקב עד תהום נפש האדם, כדיפלוּמט הרוץ ודק, ואנחנו מתחילים להבין את סוד השפעתו הגדולה על הסביבה. ביצירת הטפוס הזה הראה לנו מאפו, עד כמה היה בו נטוע כבר רגש האוביקטיביות ביחסו אל גבוריו, אוֹלֵי גם כנגד חפצו חנן אותו במעלות השכל, המרימות אותו באמת למדרגה של „גבור“. גם זה הוא מכבשונו של עולם היצירה – ביחס היוצר גם ליציריו הכי־שלישיים יש תמיד מעין סימפטיה נסתרת...

מקום מיוחד תופסים בספר זה המכתבים, – מגלות ארוכות־דברים ורבות־להג אלה, היורדות ממש לחיינו. הצורה האפיסטולרית, שיש בה תמיד מן הרומנטיקה, מקלקלת הרבה את היצירה הזאת. יוצאים מן הכלל הם מכתביו של עזריאל, הנוסע החולם, השולח לנו את ברכתיו מארצות השמש הרחוקות. כמו במניפה לא־נראה הם משיבים עלינו רעננות נעימה. כמו הד מארץ נעלמה. ריחות המזרח עולים מתוכם, ובצבעי החלום הגדול של המשורר ישתפכו ויאירו. בהם הביע מאפו את כל כליון נפשו העז לארץ־פלאות, לנוף־השירה. ממצרים קראתי לך, רעי, מירושלים אצלתי לך ברכתי ואמרתי, ועתה אוזרך מארץ ירדן והרמונים, כרוה צח עובר על פרחי השרון ועל שושני העמקים, ישאף רוח בשמיהם ויריקהו אל כל אשר יעבור עליו, – כן תעבור רוחי על כל מחמדי ימי קדם אשר ישיתו קסם על כל חושי בני, ישפכו רוח חן אל שורות גליוני... געגועי הלוי נשמעים ממכתבים אלה. נפש המשורר יוצאת אל הארץ ילידת־דמיונו; הוא מקנא בגבורו המאושר: „מי יתן וכמקרהו יקרני גם אני!“... הלום המשורר – עולמו הריאלי היהידי

הרומן „עיט צבוע“, הנופל בשלמותו ולטוש סגנונו מ„אהבת ציון“, היה, כאמור, בכל־זה צעד גדול קדימה בספרותנו. החיים, חיייה־השעה, עלו מעתה על במת השירה. המשורר ירד מגבעות הדמיון לראות את אחריו, להכיר את חיייהם. נפלה המחיצה של שירי־מחקר ומאמרי דרוש, ובים הקרוש של הספרות נגעו הרוחות המנשבות הראשונים.

ב„עיט צבוע“ התחיל המשורר שואל לנתיבות החיים, התחיל מבקש דרכים לחנוך העם, לתחית נפשו. מאפו לא ידע דרך אחרת מלבד דרכם של „בעלי האגדה“. הוא ידע רק דרך אחת – תורת אלהים חיים, משיבת נפש עיפה, תורת האהבה והרחמים. בכל תום שירתו הוא מתקומם כנגד הקפאון של הרבנות וחריפותה היבשה. תורת נחמיה ואסף היתה תורת החסידים הראשונים, התורה המנגנת, עבודת אלהים מתוך שמחה שבלב. במלחמת נחמיה ור' גדיאל אנו עומדים כבר, בין שני ההרים של פרץ.

ב„עיט צבוע“ אנו שומעים בראשונה את קול הקריאה לא רק ל„אהבת מִשְׁרִים“, כי אם גם „לעבודת מעשה“. מאפו אמנם רואה את זה עוד בעד ערפלי

החלום על, ככר ארץ אשר עליו ישבו האנשים שבת אחים" ויחיו מעמל כפיהם; אך את החלום הזה הן הולמים עתה מבחר צעירינו, בכל ציורי הכפר של מאפו אנו שומעים את הריתמוס החי של העבודה, את שירתה הפשוטה. חולם החלומות הזה מכיר בהשפעתה המטהרת של עבודת-כפים, וזאת שירת עתידנו וחלום תחיתנו האמתית. כמו ב„אהבת-ציון“, הוא קורא אותנו לשוב אל הטבע: „הגני בא לשפוך רוח חן על גאות שדי ורוח כהה על משכנות הערים“ — מטיפי נחמיה. „צלם אלהים חופף על כל הנברא — אנו שומעים את תורת רוטו בנוסח עברי — רק האדם כעבור עליו רוח עוועים יסיר חותם יוצרו מעל לבו“ שיבת היהודי אל הטבע ואל העבודה — היה חלום חייו של המשורר, ובכל יצירותיו אנו שומעים את הדו.

בורח בן געל הראה לנו בהבנת אמן גדולה את קרבן החנוך הנורא של הימים ההם, הננו רואים את הציץ הנובל מאין טל, מאין שמש. ותהי ראשיה דרכו — מספר לנו מאפו את דרך חנוכו של זרח — לסגרו כמצורע בחדר כלאו וימנע ממנו אור יום, אור שכל אדם ותורת חיים, וימנע ממנו חמדת האכזיב ונאות דשא ופרחים, מחמדי היוצר השר יצרם בעבור האדם — — — בשומו נגד פניו אל זועם, מיסר ומוכיח בשבטים נוראים ובמוסר אכזרי... הנה איך השיג כבר אז המשורר את קלקלת החנוך אצלנו!

חוג השירה ודרכי האמנות והסגנון התרחבו הרבה ב„עית צבוע“, המשורר הכניס רעננות רבה בשיחות העממיות המשתפכות כבר לפעמים בורם של הומור עליו. ובסגנון כזה, שלא קוינו לו ביצירת מאפו. בלשונה של צפנת יש כבר בטויעים גמורים כאלה: „לפי מקומותינו, כן מנגינותינו“, הן אישי לא יצלה לכל, בלתי אם לכוף כאגמון ראשו, ה' יסלח לי חטאת שפתי... ובפי ירחמיאל, היושב בבית-האסורים בלילה-ההג בעלילה אשר שמו עליו, גם פתגם עתיק עולה כלשון העם התמה והנאמנה: „רבנו-של-עולם! כל העולם כלו בנחת וירחמיאל בצער“ כמה טבעית ועממית היא שיחתו של מרדכי הזקן בשוב ירחמיאל אל צפנת: „אשריך בני וטוב לך, כי בשבע השנים אשר היית נודד בארץ מרחקים הכינות לך תורה ומעשים טובים, ואנכי — אוי נא לי, זקן גוע בפאת מטה, יבש כחרש כחי, לא אוכל לעשות מאומה לנפשי להכין צידה לדרכי הרחוקה, ואף כי לביתי, כי רק אל בתי עיני, היא צפנת אשתך, אשת-חילי, ה' יחוק כחה ויאמץ זרועותיה! הלא כאשר גדול שמך בתורה, כן גודע שמה בכל המחוזות האלה, וכל עוברי-דרך יגהו ויסורו אל בית מלוני, כי תקדם בתי פניהם באמרי שפר; גם שרים ורוזנים מדי עברם ושיחווה, באהבם חן שפתיה — לא ידעתי מאין למדה כל זאת?...“ בדברים מעטים אלה מתגלית כל תכונת הזקן ויחד עם זה אנחנו שואפים את אור בית-המלון ומכירים את האכסנאית היפה, המושכת ב„חן שפתיה“ גם שרים ורוזנים... שיחות-עם אלה מעידות, כי מאפו היה לא רק רומנטיקן תמים, כי אם אמן גלוי-עינים, אמן בעל חושים בריאים וסופגניים, אשר שמח על ציד-החיים אשר נקרה לו בכל אשר פנה.

הד יתמותם הראשונה של טובי הדור, נביאי החיים החדשים, כבר עולה מהוך ורוי הגבורים החרישים בהשתפך עליהם נפשם. יגון הבודדים על סף

הגאולה נשמע מתוכם, אלה שראו את הדברים בחזון ויחרדו לראותם בהקיץ. נבאים עמוקים עולים מתוך דברי נחמיה הזקן, אשר ישיח בהביטו לאחור על ימי חייו אשר עברו: „כן חלפו עברו עתותי הטובות, ימי אביב וקיץ – הוביש כל ששון, נבל כל ציץ, מכל פרח יציץ חרף וירקון, מכל עץ – שלכת, ומכל זמרה – קול הוגה יגון באזני. לא נותרה בלבי רק אהבה ליוצר הכל, רק הוד שמים ומרחבי אין קץ, אליהם ירוץ לבבי רצוא ושוב... אכן בהשקיפי על כל אשר לי מסביב, והנה חרף בלבבי“...

„אנוד לך, נחמיה! – ישיב לו אחד הצעירים – הן נפשך ירעה לך, ואני ידעתי שרש דבר נמצא בך – כי רוח־חיים החל לפעמך בטרם השחר עלה“... ככה אנו מוצאים ביצירה זו, אשר אור וחשך, שירה ומליצה גם יחד שולטים בה בערבוביה, את צורת הדור, את כל משאות נפשו – את הגיל אשר בורחות התקופה ביחד עם יגון ראשית שקיעותיה.

VI

עוד בטרם גמר מאפו את „עיט־צבוע“, הוא מבשר את קוראיו* על דבר „אשמת־שומרון“, אשר אל חזיונותיה הרבים והנשגבים ישתאו וישתוממו נערים וזקנים... מצל־לי־התהו של תקופתו הוא ממחר שוב ונמלט אל „חמדת ימי קדם“, אשר שמה „תשאהו רוח החזיון“. מ„מריבות העם“ העלובות של זמנו הוא עובר אל אפוס־המלחמה של שבטי אחים בימי־קדם. שקט האידיליה ותשואות הקרב גם יחד לקחו את לבבו חליפות.

„אהבת־ציון“, היתה כמעט כלה רק אידיליה אחת. אימת סנחריב וחילו נופלת כצל־עבים חולף על שדות שמש. חיי התברה, כמו קשר שבנא וכדומה, אינם תופסים כמעט מקום שם. מן השורה הראשונה אנו עוזבים את עולם התנועה של חיי־המון, והננו יוצאים למרחבי שדות ושקט־עמקים. תום אהבה ויסורי אהבה – אלה הם כמעט כל הכחות, המניעים את ראשי גבוריו. ב„אשמת־שומרון“ התרומם המשורר עד למדרגה של יצירת אפוס לאומי, שאין דוגמתו בכל השירה העברית. מלחמת יהודה ואפרים שמה לו יריעה רחבה לרקמת חזון בהירה של חיים רבי־צעעים ורבי־ענין. לא רק שרי יהודה ושרי שומרון בחיי המשפחה שלהם, בשעת שלום ובימי מלחמה, הכהנים והנביאים, שרי הצבא ואנשי החיל, כי אם כל ההמון בשלל תמונותיו מתנועע לפנינו במצבים שונים, ואנחנו חיים עם קריאת האפופיה המצוינה הזאת לא רק חייהם של יחידים, כי אם חיי עם שלם, אשר בהיקף הרחב שלהם נכנס גם בן־המלך היושב על כסאו, וגם השפחה אשר אחר הריחים. בני־יהודה ובני־אפרים ביחסם אלה לאלה – מכל זה יש לנו כבר קוים בודדים ב„אהבת־ציון“, ואולם ב„אשמת־שומרון“ יהיה לכל זה מורא־הוד. החיים הפרטיים של הגבורים מתמזגים כאן עם הטרגדיה הלאומית של שנאת־אחים ומלחמת־אחים – כל זה שהיה משמש מימי עולם חומר ליצירות האפוס הנשגבות.

* (ב) בהקדמתו לחלק השלישי של „עיט־צבוע“

ותמה אני על אלה, שרואים ב„אשמת שומרון“ סימני ירידה לכשרונו של מאפו. אמת, שהפולחן היא כאן מסוכסכת ביותר ובנינה הכללי של היצירה פגום במקצת אמה היא גם זאת, שאריכות דברים יש כאן וגם אין המשורר רואה, מרוב אהבתו לבנייהודיה, את היופי הרב, שהיה בודאי גם בחייהם של בניאפרים, של זה העם השמח והבוטח, האוהב היים ושירה, השש לקראת קרב והוא הולך למות ושירתהגיל בפיו. ואולם כמעט כל יצירה אפית היא, לפי אפיה המיוחד, מסובכת במקצת. „ציד המראות“ אשר יקרה למשורר ירהיקהו לעתים קרובות משביליו הישרים. והסימפטיה לצד אחד היא כאן טבעית מאד. הן לא מהקר הסטורי נתן לנו מאפו, כי אם שירת העבר, היונקת מכתביהקדש ונשענת כולה רק עליהם. חוש האמן הנאמן אשר למאפו הוא הוא אשר הזוירהו מנטות אפילו הטיה קלה מאחר המקרא, מן היסוד החזק הזה, אשר עליו נבנה כל בנינו. טנדנציוזיות זו שבהארת בניאפרים – זהו היסוד האגדיהעממי, אשר עליו היה מוכרה המשורר לעמוד בשירתקדומים זו. הטיה אחת הצדה, – יכל הבנין היה מתפורר לרסיסים.

ב„אהבת ציון“ נכיים ביותר סימני הגהוץ הלמשו של הלשון וההרצאה. מאפו בעצמו מתודה: „בניתני הרסתי עד צאת לאור „אהבת ציון“... כל דבור עומד כאן בודד ומכריז על יפיו. המליץ עוד עובד את עבודתו; המשורר עוד כפות. ב„אהבת ציון“ אין עוד חירות. לעבודה של עשרים ושנים שנה על יצירה אחת אפשר לשפר את הסגנון, לטהרהו; ואולם רענונת הדברים, ההבל החם שעליהם יקרים לנו שבעתים מן השלימות שבמלאכה. מאפו אמנם היה יותר מדי משורר, בכדי שיהיה לוטש את יצירתו עד יציאת נשמה, אף אין עוד אותו הבטחון, שביחד עם הזוירות של האמן, הוא עושה נפלאות. הוא עוד כורר ומנפה, „בונה והורס“. ואנו רואים אמנם, כי הבנין היפה נבנה כולו „באני גזית“. ב„אשמת שומרון“ יש כבר פראות, חירות. המשורר תועה ביערות דמיונו, וטוב לו לתעות, לאבוד דרך. אנו רואים כבר את המשורר בבטחוני. בסגנונו יש רחבות, יש שטף מהיר. המליצה אינה מסבה על עצמה את העין ביותר; היא כבר מסתרת בצל השירה. ב„אשמת שומרון“ יצא המשורר אל המרחב. ביצירה זו נפגוש אמנם הרבה מן האנשים והמראות, אשר ביצירותיו הקדמות, אולם בהשגת אמן מצורפת, השגת אמן שנתרחבה והתעמקה.

בעוזיאל אנהנו מכירים תיכף את אמנון שגדל ויחזק – את ארזיהיער אשר יצא משתיל־הבית העונג. זאת היא באמת דמות גבור – האיש אשר סערות ההיים האדירות הכו עליו בלי חמלה, והוא לא שח ולא נשבר תחת ידם הקשה, כי אם הוסיף כח ויעצם במלחמותיו ונדודיו. זהו כבר האיש, אשר עוז לו לבו, להמית באמרי פיו. המשורר עצמו כבר למד לדעת את כל השקר והשממון שבאנשי דורו, והוא שם בפי גבורו דברים לוחטים באש המשטמה: „על כן מאסתי תבל כמדבר, כארץ נוראה; אחת אמרתי – מי האיש החפץ חיים, הרוצה לראות בטוב ה', יש ב ב ד ד; מי האיש ירא ה' אשר יקוט בדור תהפוכות, יבו לשאון קריה ולתשואות עיר ויושביו בה, יעזוב עמו ובית אביו לשבת במערות צורים ובערוץ גחלים“... המשורר יתארהו לפנינו כאיש־מזומות, אשר ילחם עם אויבו

לא רק בכח ידיו, כי אם גם בערמת-לב. מאפו כאילו סמל בו את בגרות הגוף והרות, את האיש הנהדר בחצי ימיו, את הנווד הבוטח, אשר יצחק בנסיונו הרב לכל פחד. ואולם גם את חן השירה והנעורים לא מצע ממנו. המשורר יחון תמיד בגבורה ובתפארת את גבוריו החביבים.

לעומתו הציג לנו את מנוח, איש-האידייליה, אשר אמנם גם הוא נס מ, דור תהפוכות ו, שאון קריה אל צל הלבנון, אך לא מתוך בוו, כי אם מאהבתו את בטחון השדה ואהלי-היער השאננים. זהו האיש, שכולו אידייליה. בביתו, נוה-השלום, יבקשו אף ימצאו מרגוע כל מריגפש, כל יגיעי-כח. זהו המחבא מסערות החיים, הכפרי הטוב, שאין בו מן הגבורה והתפארת, אך ברכת אלהים חופפת עליו ועל כל הבאים בקרבתו. אם בעוויאל סמל מאפו את משאת-נפשו, את שאיפתו לגבורים, הגשים במנוח את אשר היה בעצמו – האיש אשר לחוף ימים ישכון וממסור סלעיו יביט אף ישיר על הוד הים הסוער.

בחכמת אמן ציר לנו את יהושבע בגאותה ובהכנעתה, ביפי מליה ובחכמת המטרוניתא, המלומדת בנסיון ויסורין. חיה ונאמנה היא בת-השוע הזאת בכל תנועה ובכל מליצה, שהיא מקשטת בה את צערה, כמו שנאמנה היא גם מרים בת שמר בדממת בטחונה ובגעגועיה הכמוסיים. כמה השכיל המשורר להציג בתוך בני שומרון הצוהלים וההוללים את דניאל, נער קל-דעת זה, שאסון עמו ומשפחתו הפך אותו לאיש אחר והוא תועה בין ההמון וכהניו ושואל לאלהים! כמה חן נסך על בנות ציון הטהורות – טפוסי הנשים החביבים והראשונים בספרותנו, אשר יצר לנו המשורר ויקבע אותן ככוכבי-ערב הכחולים והצנועים בשמי שירתנו.

ב, אשמח שומרון יש רוממות של אפוס. הפרקים המתארים את תנועת ההמון והכהנים ונביאי השקר בשומרון הם מדפי הפרוזה היותר בהירים, שיש בספרותנו החדשה. זמרי ועמרי, ערומי-טרף אלה, המתפתלים מסביב לעץ-החיים הפורח ננחשים רעים: זכרי, גבור-אפרים, דמות של אימה אדירת-כח, ובתו רעומה, בריה של מיתוס בגבורתה ובצמאון נקמתה לאביה – על כל אלה נופל כמו אודם האור של יום שוקע. המות רובץ לפתח העיר החוטאת. הכליון אורב פה מכל פנה. ובעולם נבוך זה מתנועעים האנשים כמו בנוגה האגדה.

מחרדת עולם זה קורא לנו במרחקים נוה-הצדק של מנוח, כמפרץ-תכלת בהיר בים סוער וזועף. הנה לא יגיע שאון הקרב הרחוק. פה, בנאות המבטחים, יספרו על בלהות העולם כמו על הלום רע. פה גם הרע אינו נורא עוד. רוח זוך וענוה מתחילה נושבת עלינו כשאנו מתקרבים אל החרמונים, נאות השלום: אנו הולכים לקראת האושר, אפלת העולם נשארה הרחק מאחורינו. פה צוה ה' את הברכה. בין צורים וסלעי-מגור תועים אנו וסבכי-עצים עבותים סוגרים עלינו. נורא הוא הלילה פה, בין הררי-הסלעים הגבוהים, אך הנה זרחה השמש על הלבנון, ומתחת צוריה-היעלים עולה עלינו תפלת-הבקר לשולמית:

ברכי נפשי. את ה' אורי ישעי, המאיר עיניכי לחזות מוצאי בקר, אל נאדר בקודש, אשר הודך על השמים והדרך על כנפי שחר, אל שמחת גילי, אשר לבנון ושריון בשמך ירננו, גם ירננו את לבבי; אתה צור לבבי, אשר לילה שחרתיך,

הקיצותי ועורך עמי; ה' השומר אותנו בתוך לבאים בין הרי טרף, המושיע אדם ובהמה, ועדרינו שלום מפחד ורועיהם ירביצום לבטח בנאות דשא, ועל מבועי שלום ינהלום, ופראים לא יועזו ולא ישחיתו בכל גבולנו – שמע נא גם לאמתך מצרה ויגון, כי בך חסיה נפשי..."

כמה היא משיבה את נפש ההלך העיף – התפלה הזכה הזאת! בנאות החרמונים אנו, בבית מנוח הישר. והבית עומד בצל ברושים רעננים, מעינות מים ושדי־תרומות וגנים וכרמים סביבו, יערות דבש לו ונופת־צופים, ומלאכי שלום מתהלכים פה וזורעים אור וברכה על הכל. לא לחנם, יחרדו פריצי החיות מן החבל הזה ולא ירעו ולא ישחיתו בגבולו. גם לב, פריץ־חיות ירך מקול תפלה הטהורה של שולמית, והאש הרעה המתלקחת בעיני הטורף תכבה כרגע, כי יפגש את מנוה התמים.

ב, אשמת־שומרון! אנו חוזרים בעצם על כל שבילי היצירה של מאפו. בכואימה זו לא הכניס מאפו מטיבים חדשים, לא ברא סגנון חדש; ואף בה הביא לידי בטוי גמור את שירת נפשו, בה הרחיב והעמיק את יצירתה מתוכה – בה השיג את השלמות, את כל אשר אפשר היה להשיג בתנאי הזמן, באמצעי היצירה של הזמן. בה נתרכו כשרונו הרב, בה נתבגר.

אשמת־שומרון! היא במדה יותר גדולה יצירה ביבלית מ, אהכת־ציון. פה בולטים ביותר יסודות המקרא הנאמנים. ה, משא! הגיע כאן עד מרום הבטוי והיפוי. התפלה והודוי הנפשי הם פה כמעט אמצעי הלב היחידים. נאומי עזויאל ויהושבע, תפלות שולמית, מרים ועזויאל, ודווי הלב של דניאל אינם כאן דברי מליצה, כי אם פרץ הרגש הרענן, לשון הלבבות. הד הנבואה ושירת תהלים אנו שומעים בהם. במשאות עזויאל מפעפע זעם ה' הנאמן, בתפלות שולמית ומרים משתפך הלב באמונת תום. בעד ערפלי המליצה מאירה תמיד נשמת האדם.

דניאל בהשתוחח עליו נפשו יביע ככה את מבוכת נפשו: הן אלמן אנכי מאלה, וחכמת מה לי. ומה תפארת וגבורתי, כי אבטח במו? עודני רך וצעיר, ומה רבו החליפות אשר עברו עלי! הוזה שוכב הייתי בירחי קדם ושלות השקט היתה רפידתי; כן עברו ימי נעורי. אז הקיצותי מקול תרועת מלחמה. כמעט עברה חיתי בשלח, ויצינני אלהים מחרב מלחמה ויושיבני במחשכים, ואנכי לא ידעתי אל מי אקרא בצר לי ולפני מי אשפוך שיחי – עד בוא יום אורי וישעי, כי נפתח בית־כלאי וקול קורא לי דרור. שמחתי עלצתי, ואגילה בישועתי ולא ידעתי למי אשיב תודות; וכצאתי כן תודתי כבדה על לבי... שימו לב אל הבטוי: וכצאתי כן תודתי כבדה על לבי. מי יגיד, כי אלה הם דברי ריטוריקה? בשיחות זמרי ועמרי וקטורה, בלהג הכהנים ונביאי־השקר מראה לנו המשורר, עד כמה ספגה רוחו גם את הסטירה של הנביאים. גם לעג הכושי על חפצי־בה בהתנפלו עליה ביער להרגה נפש, מצוין בחריפותו ואכזריותו: הן זאת מנוחתך עדי־עד, אשה נהלאה, ושכנת תחתך ולא תרגוי עוד. פה תשאפי צל

עץ רענן, וכמוהו עצמותיך תפרחנה עוד מעט לתקופת האביב, כחום צח עלי אור, וצמחו בבין חציר, והעריפו שמים טל והיו שקוי לעצמותיך". אנו רואים, שהמשורר נמשך אחר השיחות הסטיריות החרופות לאפחות מאשר אחר שיחות התום של גבוריו.

את לב מאפו המשורר לוקחת הערמה, כקסם השטן הנעלם, אשר ימשוך אחריו את הנפש הנשחטה בעצמתו. קטורה אומרת לזמרי: "עתה ראיתי ערמתך, והיא תמשכני אחריך"... הנכלים והמרמה הם ענין לאנשים האלה כשהם לעצמם. זהו גלוי כחותיהם, ועליהם גאותם. הערמה היא להם מלאכת-מחשבת, ומאפו אוהב לארוג את קורי השכל האלה, לעשות מהם רקמת צבעים מזהירה, וברגע אחד לעשות אתם כלה.

אך אהבתו הנאמנה של המשורר היא לאנשי-התום, לענוי-הארץ. ב"אשמת-שומרון" יצר לנו מאפו סמל האשה, המרבה אושר בעולם, הסוככת בצלמה הזך על כל צללי החיים – את שולמית, פרח לבנון זה, אשר ירמוז מתוך סתר היער בעינו המאירה לכל גודד: זה המנוחה! ביצירותיו הקודמות של מאפו אנו פוגשים גם-כן את נשי התום האלה בפנינה ואלישבע. אף שם הן אלימנטריות ביותר. פה גלה לנו המשורר את הנערה האוהבת, כסמל השירה, כשליחת אלהים. הפרקים אשר בהם יסופר על נדודי הלילה של הניאל בסככי הלבנון הם כמעט סמלי שירה לאובדי דרך החיים בהגלות להם מתוך ערפלי הלב אור אלהים הנאמן, בהשמע להם קולו ממעמקי התהום.

בנתן אנהנו רואים שוב את טפוסו של ירחמיאל, אשר ב"עיט צבוע", את האיש התמים, אשר מכות ומרורים מנת חלקו בחיים, את האיש, אשר זרו לו נכלי המציאות. גם בו סמל, כמו בירחמיאל, את ההומור של החיים, את המתפייס הנצחי, אשר כל פגעי החיים לא יסירו את תומתו ממנו.

ב"אשמת שומרון" אנו מוצאים ציור קטן אחד – היחידי ביצירת מאפו – אשר בו נשמע גם שיחת ילדים בתומם. פה אנו פוגשים את תמר בהיותה עוד ילדה, ובאיזו הבנה נפשית מראה לנו המשורר את תום הילד ביחד עם אותות המיד הרגשונים שבאשית. "הגיד לי, תמר תפארתי, למי יפעת צינים?" – "לתמר!" ענתה הילדה. – "ולמי חן ויופי?" – "לתמר!" השיבה הילדה בתומתה. "הכל לתמר! ענתה קציעה בשוק, אך מדוע לא לקחת את עזריקם רעך בבואך הלום?" – "אנכי לא אוסיף לשחק אתו, ענתה הילדה, כי פוחז הוא, בי ובאחי יתקוטט, – על-כן לא אקחהו גם בעלותנו אל בית הקיץ אשר לנו בהר הזיתים, כי מאסתיו מהיות חבר לי". ובאמור לה תרצה אמה: "מלחמה לך באביך, בתי, ולך נכוננו שבטים" – היא עונה בשובבות ילדים: "לא לי, כי אם לעזריקם נכוננו שבטים: אנכי אשחק את תימן אחי, ואל עזריקם לא אביט עוד". בציור נחמד זה, שנשאר בודד ביצירת מאפו, אנו רואים את צחוק המשורר הטוב ואת האמנות הגדולה למסור בלשון המקרא שיחת-ילדים כל-כך טבעית וספוגת הומור.

את כל בכורי שירת מאפו אשר ב"אשמת-שומרון" אנו רואים בתאורי הטבע השלמים אשר אין כמוהם ליופי בכל שאר יצירותיו. הוד החלום עליהם ונשימת החיים הרוה, שירת הלבנון היא, קסמי-היער בונה עליהם עין הבודד הזכה. בעד

ערפלייטל אנו רואים אותו ראשונה, עת יחורו כוכבי-בוקר וגיף העולם המתאפק עוד שפון במחבואיו המתוקים – העולם בזהרי שחר דוממים, שהוא חביב על משוררו ביותר. תאורי השחר, שעת-הפלאות אשר על גבולות יום ולילה, שהיו גם סמל חייו וזמנו, עלו תמיד באופן מצוין למאפו. כמעט את כל גבוריו, את עוזיאל, שולמית, אמנון וירוחם אנו רואים עם עלות השחר – בשפכם את לבם לפני ה', שעה זו היא מסוגלת לתפלה, שעת התעוררות האמונה והתקוה, – השעה אשר לפני צאת השמש. ואולם גם את רגעי צהרים הגדולים, בהיות השמש שלטת יחידה בעולם ואין מנוס ומפלט מפניה, הוא מציר בשרטוטים בטוחים מצומצמים: „היום בוער כתנור, וחמתו הבקיץ אל בין הארזים. אין ענן למסך ואין רוח צח נושבת. עיפה כל נפש לחום הבוער. בהמות שדי ערגו על אפיקי מים, פראים שאפו רוח, ועשבות הרים התעלפו מחורב בציון“. מקוים בודדים ונפסקים הוא יוצר את האור והצל, את אורו של העולם, שהוא מציר. גם את זה למד מתוך שירת המקרא.

ב„אשמת שומרון“ נמצא גם תאורי שיר מיוחדים במינם, שמגיעים בשרטוטים בודדים למדרגה של סמלים עמוקים. ציור הבאת קרבן-אדם ביערות אדום מצוין באור המסתורין, השפוך על פני כלו: „בין סבכי היער ההוא מגורוח תלויות זעיר שם, זעיר שם להאיר אפלתו. אין עוף מעופף ואין רוח נושבת שם. ועם תועי לבב המתהללים באימים זוחלים כנחשים באין אומר ודברים בין השיחים, ויראה ורעד יבוא במ מקול מר צורת, הנשמע לרגעים כקול אנקה חלל – וכעבור מספר רגעים ודממת מות שבה. בנתיבות אימה אלה הובילו אדומים עלם מכלל יופי“... בציור עוד יותר סימבולי מטיל המשורר אור-אימה על ארמון זכרי, בהכות אותו דניאל בחרב, אשר נתנה לו כידי רעומה: „עודנו נוהם, והנה קול יללת רעומה נשמע מעבר הגן ואבחת חרב נראה לנגה הירח – ותרב המהומה והמבוכה בארמון זכרי הנדהם והנאלם דומיה“...“

פה כבר הפיטן הרומנטי עושה בלהטיו.

VII

ככה הלכה והשתלמה שירת מאפו ותהי לאור זמנו, אך להגיע למדרגה של אמנות גמורה לא היה בכל-זה בכחה. יותר מדי היה עליה עוד שלטון המליצה. הגבולות היו צרים, ואויר חייה של האמנות הוא המרחב, העתקת צור המסורת ממקומו. באמנות גדול כחה של הטרדיציה, אך בלי סרד, בלי פריקת-עול בחוקה היא נשאת בקפאונה. ומאפו, שהיה בבחינות רבות מחדש ויוצר ערכין, לא עמד עוד בסוד מעשי-בראשית. הוא לא היה הורס, הוא לא העז. חומר ליצירה שמשו לו היסודות שמצא מן הסוכן. הצירופים החדשים המעטים מתבטלים בישן. זה היה קול החיים החדשים, אך בגבולות שגבלו ראשונים – בסגנון התקופה. שירת מאפו היתה התחלה. זה היה כח מניע, מפרה. היא קראה למרחב, אך בעצמה עוד היתה דבוקה אל סלע הדורות.

מה שהיה מאפו לדורו, אנו יודעים כלנו; אך בתקופת היצירה, שבאה אחריו נשאר כולו בצל, רוחות השירה החדשות גרשוהו בחרפה, ודמות המשורר הענוגה, מבשרת השחר, כמו נמוגה לאט לאט באור היום הסואן. השפעתו על התפתחות שירתנו היתה בערך מועטה, אף כי לרומן העברי היה משמש עוד דוגמה ימים רבים, ולא רק סמולנסקין, כי אם גם ברודס (בשתי הקצוות ביחוד) עוד לא השתחררו ממנו. התקופה של שנות הששים לא היתה מסוגלת לקבל השפעה משירה רומנטית, וכבר קובנר, פפירנה וליינבלום, המתיחסים עוד בכבוד אל יוצר „אהבת ציון“, אינם יכולים להשלים עם הפגמות האמנותיות שביצירתו.

מה שהיה מאפו לדורו, לא יהיה עוד לנו, לא יהיה גם לאלה שיבואו אחרינו, אין בימינו תמימים כאלה, אשר יאמרו להשיב אותנו אל יצירת מאפו. אך הגעגועים על שירת חזון, אשר התעוררו עתה כלב רבים, יהיו מושכים אותנו מזמן לזמן אל פנת חלום עזובה זו, פה, בשקט גן נשכה זה, עוד פורה מה ללב, עוד יש רמזים רבים לשירה אשר תבוא. הדור, אשר יחונך בלי מאפו, יהיה חסר דבר לא ימנה, בחייו יהיה פגם נכר, הילדות בלא שירת מאפו תהיה ילדות בלי טל, בלי אגדה.

לא אל התום שבשירת מאפו אנו עורגים, לא אל האופטימיות שבה, הנובעת ממקור לא-עמוק, כי אם אל השלמות הנפשית, אל המרחב של הדמיון, אל ארצות האגדה. עיפנו מן המונוטוניות, מחוסר צבעים, מן הצמצום שבשירה. אנו נחנקים באויר זה של פקחות, של עמקנות, של התלבטות במקום אחד, של נקור נצחי בנקודה אחת. אנו עורגים לשירה, שלא הוגשה לנחשתים. ביצירת מאפו, פאמינים אנו, עוד יש כח משחרר, היא תסיר את התבליל מן העין. לתוך הקפאון של הפרווה העברית החדשה תכניס מעט מחומה, מאמונתה, מעלומיה.

היה מאפו האמן תמים כלי-כך? האמן האמתי תמיד תמים וערום כאחד... הוא בולש ומרגל את מסתרי הבריאה באיזה אינסטינקט סתום. גם זאת היא שליחותו, והוא לא ידע, וטוב שלא יהיה מכיר בשליחות זו ביותר, למען עשותה באמונה. אנחנו רגילים לראות במאפו רק את המשורר התמים, את בן-הטבע. ואולם גם הטבע ערום. צאו ובדקו בטנות היצירה של מאפו וראיתם, כי מעיני מלמד זה מסלובודקה לא נעלם דבר. כעור יגשש, ועיני צופה בתהומו של עולם. כנפש כל משורר, היתה גם נפשו רקמת הפכים וסתירות רבים, בטלנות והכמה, תום וערמה, הכנעה וגאון, שקט ופתוס – כל אותם הניגודים הפנימיים, העושים את האדם למשורר. ואולם העולם היה מזוהר גלוי לפניו ביפיו. הוא היה אופטימיסטן, בכל מראה עיניים ראה את חכמת היוצר הגדולה. במנוחת נפשו וגם ביגונו הבהיר אנו מכירים את המסתכל, את ציד הערבות הגלויות. רק באחרית ימיו התחילו מושכים את לבו גם צללי-הנפש של האדם. ביצירתו המזורה האחרונה, חווי חזיונות, שחציה מעשית-עם וחציה הזיה משונה, עוברים כבר לפנינו צלמי הערפל, אשר פניהם לא יראו ורק כמו בחלום חזיון לילה יופיעו. בפרקי היצירה הזאת יש איזו שירה פראית. עיף ממראות השמש של יהודה העתיקה, התחיל המשורר נושא את עיניו אל „הרי הנשף“, אשר שם תעו הרוחות האפלים של שבת-צבי ודורו, זה היה, כידוע, רק פתיחה לשירת

מאפו ולאמצע יצירתו, אך בתקופת ההשכלה עוד לא היו הרוחות מוכשרות לכך, המשורר שבמאפו לא נתן לסטירה, שתשפוך את ממשלתה כליל על יצירה זו, אך גם המשכיל עמד על דרך המשורר וימנעהו מהציץ בעד חרכי המסתורין. הרומנטיקה בתקופת ההשכלה לא יכלה לשלוח שרשים עמוקים, ועל-כן היתה השפעת מאפו כל-כך קלה. מחרבוני הזמן נבלו עד מהרה ציציה הרכים גם בשירת גרדון הצעיר.

שירת מאפו היתה הקציר של תקופת המאספים, יבול שדותיה. את השפעתם של יוצרי ההשכלה הראשונים אנו מכירים בכל פנותיה. בה עלו זרועי האידיליה שבחזיונות לוצטו, נטיעי האפוס שב, שירי תפארת, ו, גיר דוד, היא הגשימה במובן ידוע את השקפות הרנ"ק. ככל משורר גדול, שהוא זוכה במחנות זמנו וכבושיו, קלט גם מאפו את כל רמזי היצירה והסגנון של אלה שקדמו לו והי המאסף לנודדי השירה שבתקופתו. אך שירתו, כבטויה היותר שלם של תקופת המליצה, כבר נשאה בתוכה גם את זרע הכליון שלה. בשירת המליצה לא נשאר עוד לאחר מאפו מקום לכבושים ונצחונות חדשים. מאפו עצמו כבר מרגיש, כי צרו לו גבולות לשון המקרא, והוא נלחם עם בני דורו בעד ההיתר להשתמש ב, שיחות חכמים, ולשון המשנה רחבת הידים בתאורי החיים של ההוה, ועיט צבוע, בכל חסרונותיו, הוא סוף-סוף היצירה הריאלית הראשונה, ראשית בכורי הפרווה העברית.

אנחנו מרימים על גבעות ספרותנו את הנס הירוק של שירת מאפו, לא כאות ירידת היצירה בזמננו, המרכינה את ראשה כלפי גדולת העבר. עם כל חסרונותיה של הפרווה העברית בימינו, אנחנו יודעים את דרך ההתפתחות הגדולה והעצומה, שעברה בארבעים השנים האחרונות. אך דוקא משום שגדלה ועצמה עתה במדה כזו, דוקא משום שאין עוד יראת המליצה עליה והיא משתחררת יותר ויותר משעבודה, – הגיעה השעה לשוב ולפקוד את המעין העזוב הזה. אנו מאמינים, כי יצירת מאפו עתידה עוד להכניס רעננות רבה לשירתנו, לעורר בה נימין שנאלמו, לתקן בה פגם ידוע. אנו מאמינים, כי יש בה בשירה אלימנטרית זו כדי לחדש, כדי להרחיב. גאולת הספרות באה לעתים קרובות מן הפנות העזובות.

שירת מאפו לא תגלה לנו עתה עמוקות ונצורות. גבעות המחשבה שבימיו היו עתה למישור. את כל זה כבר עזבנו מאחורינו. שירה זו לא היתה מעולם מטה זעם, אש מצרפת. לא עזו לניבה ולא עומק לתהומה, מנהלת היא אותנו על מי-מנוחות ודרכיה דרכי-נועם. אך באוירה יש הוד מטהר, יש כח מחזיר לימי הילדות, – זה שספרותנו, חסרה עתה לגמרי כי לא היה עוד בינינו משורר, אשר עיניו כה ברכו את החיים, אשר לבו היה מלא עוד התום הקדמוני והוד הילדות של העולם כמוהו; לא היה עוד בינינו משורר, אשר ידע את מחבואי האלהים מזעם החיים, השמורים לנו מאז ומעולם, כמוהו. את סוכת-שלומם של חיי-נצח פרש עלינו

וברכת שירתו השרה על בקר חיינו, ונגה להם וזוך להם עד היום מזהרה
הרחוק.

כצל מתוק היתה לנו השירה חזאת בימים ההם, כשהחיים מסביב עוד היו
כה דלים ומחוסרייפוי, ואולם החלום הזך על נוה־הישרים אשר בלבנון ילוננו
גם כאשר ניעף מרוב נדודים ואותו הצל המתוק לא יחדל מרמוז ממרחקים
לאוברי המדבר.

מנדלי מוכר ספרים ומיגואל סרוונטס.

(הקבלות).

I.

השם „דון־קישוט“ חדל זה כבר להיות שם איש פרטי. במשך מאות השנים, שהאנשים משתמשים בו בספרות ובחיים, הוא נעשה כבר לשם כללי ונהפך למושג שלם ולסמל חי. הוא לא התרוקן מתכנו אף לרגע, אלא היה הולך ומשנה אותו בהוציאו את הישן מפני החדש כמעין המתגבר. מתי נולד דון־קישוט? — שאלה חמורה! שמו נודע בעולם ראשונה בשנת 1605, היא השנה שבה הוציא הגאון ההישפני את ספרו הנפלא, אבל הוא עצמו בתור טפוס אנושי היה חי ופועל גם לפני סרוונטס וגם אצל כל העמים האחרים. ואם לא היה ידוע לאנושיות כמות שהוא בשלמותו הנפשית, הנה הרגשה סתמית של מציאותו ודאי היתה אצל האנשים, אך הרגשה זו לא הביאה עד סרוונטס לידי הכרה ברורה של הטפוסיות והעולמיות שבמושג זה. בא סרוונטס וברא אותו מחדש וקרא לו שם. מני אז מתחילים חיי העצמיים והנצחיים של דון־קישוט.

רבוא רבבות שמות ומושגים נשאים בכל שעה ובכל רגע בהלל העולם, נפלטים ע"י האחד ונקלטים ע"י השני ונעשים באופן כזה קנין־הרבים, אף־על־פי שלפעמים קרובות עד מאד לא כל אדם יורד לעמקם ותופס אותם כראוי ולא כל אדם פולטם כמו שהוא קולטם. בכל אלה המושגים העוברים מפה לפה וממוח למוח חלים הרבה שנויים ובכל זאת משתמשים בהם כמו במטבע העוברת לסוחר. אך מעטים המה המעלים על לבם את זכרונם של האיש, שחקק ראשונה את צורת המטבע, קבע את ערכה וברא על ידה חדשה בארץ. וגם אנו בחפזנו קוראים אנו לכל הדברים והחזיונות הנפגשים על דרכנו בחיים בשמותיהם הישנים הקבועים ועומדים אבל אין אנו חושבים כלל על הרגש הנשגב של מתן־השם וקריאתו הראשונה על־ידי האדם. וחבל. חשיבות מיוחדת יש לה לקריאת השם לדבר, כי על־ידה נעשה האדם שותף ליצירה ובורא מחדש את כל העצמים בנתנו להם קביעות, צורה ומקום בעולם הממשי ובעולם המחשבה והרגש. גם על רבון־כל־העולמים יסופר, כי הביא אל האדם את שאר יצוריו „לראות מה יקרא לו“. במעשה זה התגלתה קביעת היחס בין האדם והיקום. ובאמת, אנו מכירים את העולם ואת כל הנעשה

בו ע"י זה שאנו מגדירים אותו וקוראים לכל עצם ולכל חזיון בשמו הנכון, כדי שיחיה ויפעל גם בקרבנו ובפנימיותנו כמו שהוא חי ופועל מחוצה לנו. זוהי יצירה חדשה, והיא הולכת ויוצאת אל הפועל בלי שנרגיש בה בכל שעה ובכל רגע על-פני תבל. בספרות ובאמנות, וגם במדע, היא מגיעה לידי ההרמוניה העליונה ומחדשת בכל יום מעשי-בראשית.

יצירת-בראשית כעין זו היא בריאתו של הטפוס האנושי, דון-קישוט* ע"י סרוונטס, בהופעתו עצמו יש כבר סוד הפלא וקסם מיוחד נסוך על ראשיתו.

בהישפניה הרחוקה בתקופה רבת-עלילות, שבערות איומה מצד אחד ושאיפה לגדולות מצד שני היו מעורבות זו בזו ורחפו באויר, היה היה חיל זקן שהשתתף במלחמות רבות, שטעם גם טעם שבי וידו אבדו לו בקרב. הרבה פרנסות שונות היו לו, אבל מזון ומחיה היה לו מעט עד מאד. בצעירותו הוציא הישפני זה ספרים אחדים ונחל קצת כבוד והשביע קצת את רעבוננו, אך יותר מעשרים שנה עברו כבר מני אז, ועתה היה לו בית-תפירה והתפרנס בדוחק וחי בודד ועוזב. כי מי השם לב לאיזה בעל-מום עני? בן חמשים ושבע היה האיש כאשר נשאו פתאום הרוח לנסות שוב את ידו האחת שנשארה לו, והוא הוציא ספר-התולים שקרא את שמו, מאורעותיו של האביר הפקח דון-קישוט הלמנשי*.

וראה זה פלא: לפתע פתאום נעשה החיל הגדם לאחד האנשים המהוללים ביותר בארצו ואהריכין יצאו לו מוניטין בכל העולם וכבודו מלאה את הארץ. האבירים ומפעלותיהם שעליהם חפץ סרוונטס לשפוך את לעגו עברו ובטלו זה כבר מן העולם, אבל פרסומו של סרוונטס ופעולתו אינה חדלה, אלא מקבלת בכל תקופה ותקופה צביון מיוחד. אין שום ספק, כי בספרות העולמית יש לנו עתה הרבה ספרי אמנות טהורה וסתם ספרי-חיים, המתארים את הסביבה האנושית ואת לב האדם באמונה ובאהבה והעולים בקויהם הבודדים על יצירתו של סרוונטס, אבל, כנראה, לא בקויהם הבודדים עלה הוא לגדולה. כל המעלות המשובחות, המצינות את היצירה הספרותית, באו אמנם אצלו בהיסח-הדעת וכעשיר מופלג פורן מטבעו כן פזר סרוונטס מגנזי-נפשו מלא-חפניו, אך גם זה אינו חדוש וכבר היה לעולמים וישנו גם עתה לרוב. ואם נבוא לחפש את סוד השפעתו בזה שאסף למקום אחד את כל הטוב והיפה שהיו בנפשו, את כל התלאות שעברו עליו בימי חייו הקשים ואת כל חיי הסביבה ועשה מכלם יצירה נפלאה, גם פה לא נמצא את כל הפתרון. ספרים שונים כתב סרוונטס ומהם טובים ויפים, אך ספרו זה האחד נעשה לאחד הספרים, הנקראים ביותר בין במולדתו ובין בכל הארצות, שיד התרבות האירופית מגיעה עדיהן. בין הספרים בעלי ערך חנוכי רב בשביל האנושיות תופס ספרו של סרוונטס את המקום הראשי. עליו נתחנכו מדעת ושלא-מדעת דורות רבים של קוראים סתם ועל חשבוננו נתעשרו הרבה טופרים. קו לקו, שרטוט לשרטוט היה מצטרף בנפש הקורא וצפים אחרי כן ועולים ממעמקי הלב בשנוי שם וצורה. ומשנה-ברכה היתה והוזה בירושתו הנפלאה של בעל-המום המסכן מהישפניה: עצם הרכוש מצד אחד ואמצעי הגדלתו מצד שני. דומה הדבר לאיש שהנהיג לבניו סודס נאה רב-הצמחים והשאר להם גם את כל מכשירי העבודה, כגון מזמרות, משאבות, מזרקות, מעדרים ועוד; וגם את סוד העבודה מסר להם. כי חוץ מטפוסו

הגפלא של דון־קישוט יש אצל סרוונטס אוצר גדול של אמצעי־יצירה. זה אופן תפישתו את החיים וזו מדת התואר שלו, זה התולד המיוחד וזו הרצאת הדברים ואריגתם – בכלם ברא סרוונטס תבניות־מופת, ואם מכל דמויותיו יש ללמוד הרבה, מדמותו המרכזית של דון־קישוט על־אחת־כמה־יזכמה. הוא הוא האיש, שכל דור ודור מגלה בו חדשות, ובספורי חייהם של רוב הסופרים אנו מוצאים כי הקריאה בספרו של סרוונטס השפיעה עליהם הרבה. ורבות הקוראים, שלבם בכלל הוא גן נעור, האם לא הם עטרו את סרוונטס בעטרת גאון והאם לא הם נאמנים לו בכל תקופה ותקופה בלי שום יחס לשוני טעמים ודרישותיהם?

כבר בשעתו של סרוונטס גדלה השפעת הספר כל־כך, עד שנמצא בן־אדם, שהחליט להשתמש בפרסומו של הספר ולהוציא ממנו חלק שני מזויף. זה היה המחקה הראשון של סרוונטס, וסרוונטס מתאונן עליו מרה בהקדמתו לחלק השני, שהוא עצמו הוציא אח"כ. כמובן, כאשר יצא לאור ספרו של סרוונטס כלו נשכח הזיפן, אבל בארצות אחרות ובספרויות אחרות היו מופיעים פעם נפעם מזייפנים ומחקים שונים, שהיו עוברים וחולפים מהר משעה שהיו מתחילים להתפשט תרגומים הנכונים והמדויקים של יצירת סרוונטס במלואה או בקצורה או בקצורי־קצוריה. המחקים היו מתמעטים וחולפים והמושפעים היו הולכים ומתרבים.

וזה היה סימן־ברכה לכל ספרות.

כי איזוהי ספרות מבורכה? הוה אומר: זו שיש לה מדריכים ומחנכים טובים בצורת ספרי־מופת ותבניות גאוניות של גדולי־הקדמונים האוצלים מרוחם על הדורות הבאים. זה המצוי אצל המעינות העתיקים יודע, כמה רעננות מחיה את הנפש במימיהם. מאושר הוא העץ השתולל על נחל־קדומים, וספרות שיש בה מסורת־אבות – אחת היא איפה ישבו ה"אבות", בעבר הנהר או בארץ־המולדת – ספרות כזו יש בה מקור־חיים שאינו פוסק.

ואף בין בני דור אחד חשובה היא השפעת־הגומלין. כי אינו דומה המושפע למחקה. המחקה הוא קודם־כל דבר עני ברוח ובמעש. שנית, אין לו אמונה אפילו בכחותיו המעטים והוא מתבטל מפני כל. והשלישית: הוא גונב מחברו וגונב גם את דעת הבריות. לא כן המושפע. משנה הוא ומחדש את תורת רבו, מוסיף עליה נופך משלו ומשלב בה את חיי רוחו העצמי ואת נסיונותיו החיוניים הפרטיים. לאמתו של דבר, אמלל הוא המחקה ומעורר חמלה, כי עקר הוא ומשולל הוא ענג־היצירה. אשרי המשפיע שיש לו רב, אבל גם למושפע טוב כשרכושו הנפשי מתרבה בצדק ולא במרמה. ההשפעה היא בעיקרה חזיון טבעי, המונח ביסודי החיים וההתפתחות של היקום. כל חזיונות הטבע משפיעים זה על זה והנם בעת ובעונה אחת גם מושפעים זה מזה, כי לגלגל הוא החוזר בעולם, וזה המושפע היום יוכל להעשות מחר למשפיע וכן להפך. כלנו הננו מושפעים אם מתרבות הדורות שקדמו לנו או מנושאי התרבות הסובבים אותנו. ויחד עם זה הננו גם משפיעים כל אחד עפ"י דרכו ובמקצועו. כי המושג של רכוש חוזר הנמצא בתורת הכלכלה, העובר מיד אל יד, הולך ומשתנה ונדל מעצמו ומתוספת זרה, מושג זה צודק גם במקצוע התרבות הרוחנית. מה שאיזה יחיד בורא היום יכול להעשות מחר קנין־הרבים וכל יחיד חדש מבין אלה הרבים הבאים קולט אל תוכו את החדש ומשנה

אותו ביודעים או בלא-יודעים. הודות להשפעת-גומלין זו הולכים החיים תקדמים, יש שהיצירה הראשונה השפעתה על בני דורה או על בני הדורות הבאים מתגלית רק בזה שהיא מעוררת את מחשבתם והרגשתם וגורמת ליצירות חדשות לגמרי, אבל יש שהיא מסתפגת בנפש האדם ומשתלבת ברוחו ונשארת ביצירתו בהסתר-פנים כמי הגשם המתוספח לברכת-המים. הברכה קשה להכיר בה אחרי הגשם אי-אלו הם מימיה העצמיים ואי-אלו הם טפות-הרם, אעפ"י שאין שום ספק, כי מי-העבים לא נעלמו בה: הם התפזרו במעמקי הברכה ונבלעו בה, והוסיפו לה חן-טהר ורעננות.

כך הוא הדבר בכל השפעה רוחנית אמיתית, וגם בהשפעתו של ספרו של סרוונטס. אצל הרבה סופרים שונים יש לגלות את השפעתו של היוצר הגאוני או של יצירתו הנפלאה. עקבות סרוונטס או עקבות דון-קישוט — את שניהם יש למצוא בספרות של כל עם. ומציאה זו באה לא מתוך חפז ונקור, אלא בהיסח-הדעת, כי זוהי גדולתו של סרוונטס, שגלה ביצירתו רק מה שיש בעולם ובכל זאת עשה חדשה בעולם הספרות. הטפוס האנושי של דון-קישוט ישנו אצל כל עם ועם, כי הלא אנושי הוא וכל-עולמי, וכעת ישנו כבר בצורה זו או אחרת גם בדברי הספרות המקוריים של כל העמים. כלום לא היה הסר הדבר, אלא שימצא גם בספרותנו, או משום שישנו בחיינו או משום שהוא בא אלינו ע"י השפעה מן החוץ או ע"י חקוי. כידוע, יש לנו נטיה גדולה גם לזה וגם לזה, אך אין שום ספק, כי בספרותנו החדשה שומעים אנו את הדי החיים המיוחדים שלנו, ומוצאו של דון-קישוט העברי ודמות-דיוקנו צריכים עיון.

2.

כשאנו קוראים את כתבי מנדלי-מוכר-ספרים ובאים עד למסעות בנימין השלישי, זכרון ספרו של סרוונטס עולה על לבנו מאליה וקם לנגד עינינו בהיסח-הדעת. בלי שום מחשבה וזה מתעוררת בנו איוו הרגשה סתמית, כי ליצירתו זו של מנדלי ולאותה של סרוונטס יש איוו יחס. מה הוא היחס ובמה הוא מתגלה — אין אנו יכולים, כמובן, להחליט בסקירה ראשונה. אבל כל מה שאנו מתעמקים בשאלה זו, הוא מתחורר לנו ביתר בהירות. אם זהו יחס המוצא או יחס הדמיון, אם יד ההשפעה היתה בזה או הכרח חיוני הוא שפעל כאן — כל זה מתברר לנו, כשאנו עוברים מבנימין השלישי אל כל סביבתו. אצל קצרה-הראות וצרה-המחשבה תתעורר ראשית-כל השאלה, אם אין לנו פה עסק עם חקוי פשוט לדון-קישוט, שמנדלי בא ליהרו. ואכן שאלת-ם כזו יש לה מעין חוזק בדמיון החיצוני המרובה בפרטי המאורעות ובשלוביהם אצל מנדלי וסרוונטס. אך מחשבת-פגול זו אין לה, באמת, שום יסוד ומופרכת מעיקרה. ויצירתו הכללית של מנדלי תוכיח.

מנדלי מו"ס הנהו עשיר כל-כך בכחות-יצירה ובאמצעי-יצירה, עצמי וגדול כל-כך האמן שבתוכו עד שאין לו שום צורך בחקוי. הארי אינו עוזב

לעולם את טרפו, כדי ללעוס תבן. מגדלי עצמו הנהו „מעין סרוונטס”. ע"ד השפעה רוחנית מצדו של הגאון ההישפני, ואולי ע"ד השפעה חזקה, אפשר, כמובן, לדבר ולהתוכח. אבל להיות מושפע אינה כלל חרפה, ביחוד כשהמשפיע הוא גאון היצירה העולמית והמושפע עצמו הנהו גם כן אחד הענקים שביצירה האנושית, וביחוד כאשר יש הרבה סבות תיוניות ונפשיות שונות להופעתו של דון־קישוט העברי בספרות העברית גם בלעדי ההשפעה הזרה. ובכן – איפה הן נקודות המגע בין שתי היצירות של שני הסופרים הגדולים, שפעולתם וערכם בספרות עמם היתה בכלל אופן דומה? החדש מגדלי מה שהוא בטפוס כלו או בפרטי־אפיו, ואם חדש, איזהו הקשר בין יצירתו זו ושאר יציר־רוחו?

כלל גדול הוא בחיים: אין אדם משפיע על חברו אלא אם חברו הוא. זאת אומרת, כי כל השפעה דורשת ראשית כל קורבת־רוח ודמיון־נפשי, ושנית – תנאים היצוניים וגורמים כלליים שיאפשרו אותה. מי שתכונותיו ורעיונותיו של הזולת הן זרות לרוחו, ודאי שתכונות אלו הזרות תמצאנה בקרב נפשו התנגדות גדולה מצד מערכי־לבו התמידיים, ולהשפעה במובנה הרגיל לא יהיה שום מקום. בין אנשים זרים לגמרי יכולה להיות רק הסתגלות ידועה, מה־שאינ־כן בבני טפוס אנושי אחד או דומה.

אמת, כי למצוא דמיונות בין אדם לאדם אפשר בנקל, יען כי מספר קו־הנפש אינו כלל וכלל אינ־סופי, אלא הם חוזרים ונשנים בקשרים שונים באנשים רבים אף בזמן מועט. וגם אין זה כלל מן הראוי לחפש דמיונות, ביהוד צריכה להתרחק מזה הבקרת האמתית שחדושיה הם ילידי ההמצאה היצירתית החפשית והמקרית, היורדים על האדם בלי התעמלות והשתדלות מצדו כנגהות תועים בערבי־ביציר וכרוחות־האביב בשדמות האביב.

אבל יש השואות־נפש, הצפות ועולות מאליהן ממעמקי הרגש והמחשבה, כאלו היה מלאך־דומה מכה עליהן ומצון: צאינה. לסוג זה של ההשוואות שיכת גם זו של יצירת מגדלי ליצירת סרוונטס, וגם זה ראוי להעיר: לא לשם קביעות שויו של מגדלי היא באה. אין לך בבקרת מדה מגונה מזו של ההערכה והאומדנה. אין לך חזיון המאוס ביותר מזה שהמבקר מתעטף בתגא של שופט ודין, או כשאחד הסופרים בא לחלק כבוד או להורות דעה לחבריו הגדולים או הקטנים ממנו ביצירה. מעשים כאלה אינם כלל בגדר הבקרת האמתית, שתפקידה הוא רק ברור מהותה של היצירה והארה נכונה של מערכי־לב האדם, אבל לא הערכת שוים של דברי סופרים.

והנה, כשאנו יוצאים לראות בדרכי הנפש הנפלאים וסרים למשעול יצירתו וחיוו של מגדלי מוכר ספרים מתגלה לפנינו במקרה, כי דמות הסופר, שנשאה עליה את השם „מגדלי”, היו בה הרבה קוים נפשיים המשותפים לה ולאישיות היוצרת של סרוונטס. יסודות אפיים אלה הם האפיק הפנימי, שדרכם זורמים ובאים גלי ההשפעה, ההולכים ונמשכים מהחיל הגדם, שחי במדריך־העיר לפני שלש מאות שנה אל בן־קפוליה הליטאית. שנתעלה למדרגת נשיא הספרות העברית בתקופתנו. וכמעט שלא נתרחק מדרך האמת, אם נאמר, כי

לולא היה נברא הטפוס של דון־קישוט על־ידי סרוונטס היה מנדלי צריך לברוא אותו. אפשר שהיה אז בטפוס זה הרבה לקיים ופנימות, אבל בעצם הדרך היה מנדלי הסופר העברי הראשון והיחיד, שיכול וצריך היה לברוא מעצמו את דון־קישוט. כל התנאים החיצוניים עמדו לעזרתו, וגם תכונותיו הנפשיות היו מסוגלות לזה. כסרוונטס בשעתו כן היה מנדלי מסוג האנשים המרחיבים לראות, היינו: מאתו מין האנשים, שיש להם כשרון מיוחד לתפוס בבת־אחת תמונות־חיים רבות ושונות ולהקיף אותן מכל עבר. שדה־ראיתם של אנשים אלה גדול הוא עד מאד. לפעמים יש שהרופא מתאמץ לברר אצל האיש הפונה לעצתו את היקף־מבטן הפיזי או את שדה־ראיתו של עיניו. יש מקרים כאלה, שמפני סבות ידועות נעשה היקף־מבטו של האדם צר, לא בדרך השאלה אלא פשוטו כמשמעו. כשאין כל מחלה מפריעה מגיע שדה־הראיה בעבר האחד לכל היותר לתשעים מעלות העגול. על מנדלי ועל סרוונטס יש לאמר ביחס פסיכי, כי היקף־מבטם הוא בן 3600, היינו: מלא כל הסביבה. וגם זה מפליא: ליד תפיסתם המקיפה והמרהיבה של שני סופרים אלה מוצאים אנו אצלם גם תאורים מפורטים ומדויקים של פרטי־הפרטים ודקדוקי־הדקדוקים של כל הגנפש על דרך יצירתם. בנוהג שבעולם, כי מי שתופס הרבה אינו יכול לשים לב אל הפרטים, אבל לא כן סרוונטס ומנדלי. עינם היתה בבת־אחת מרבה לראות ומדיקת בראיתה. וראיה לזה: כל דף מקרי איזה שיהיה בספרי הקבצנים, בעמק הבכא או בשאר הכתבים מצד אחד וכל עמוד מקרי במאורעות של דון־קישוט הלמנשי מן הצד השני. שניהם אוהבים לתאר באריכות ובדיקנות יתרה את כל דבר ודבר, שמעורר את תשומת־לבם ושניהם שונאים מטבעם את הבהילות. איוו שלות־נפש מיוחדת במינה מרחפת על יצירתם ומסתכלים הם בעולמו של הקב"ה מתוך הרחבה. טבע הדברים מחייב, כי זה שראה הרבה בחיים, ראה את האויליות ואת הרע, השליט בכל, וגם את הטוב והיפה, המציץ ומאיר אפילו מחרכי העולם הכעור, ואדם כזה הבין כבר, כי אחד הוא גורלה של בריה קטנה ושל בריה גדולה וכי אין להתפעל יותר מדי מן הטוב, כמו שאין להשתומם על הרע. אצל אדם כזה, בתצחוקו, אף אם נראית היא כרגזנית וכעסנית. הנה בעיקרה טובה וסלחנית. ומכאן אנו באים להומר הנפלא של סרוונטס: ולסרקסמוס המיוחד במינו של מנדלי. בסקירה ראשונה נדמה, כאילו היה הברד עצום ביניהם בנדון זה, אבל, באמת, יסוד נפשי אחד לשתי התכונות והוא: הרגשת המגוחך. גם סרוונטס, גם מנדלי הרגישו במדה שוה את הגחוך הרב שבהרבה הופעות חיוניות ואצל שניהם לשונם טבולה בחרדל. אצל האחד מרובה היה דבש־הרחמים על עקיצות־הארס, אצל השני – להפך, אבל סוף־סוף באו שניהם לידי בת־הצחוק של אהבת־האדם הכללית, הסולחת אפילו לרע את רשעתו. כי חוץ מקורבתם הנפשית, שנימיה נמתחו מעל הדורות כנימי־הכסף לכוכבים, היתה אצלם דרך התפתחות אחת וגורל אחד, למרות ההבדל העצום שבאופני החיים. ואין זה תמוה כלל: דרכי הנפש וחיייה נצחיים הם ואין לזמן שליטה עליהם. ומשום זה גם בגשתנו אל אחד הקדמונים רשאים אנו וצריכים אנו קודם־כֵּל

לברר לנו את היסודות האנושיים של חייו ויצירתו, כי אחד הוא סדן־הלב וגם פטיש־החיים בעיקרו אחד הוא. המימרה המחפירה הידועה: אם הראשונים כמלאכים אנו כבני־אדם וכו' — כוזבת היא. גם הראשונים היו בני־אדם כמונו היום, ואולי יותר חלשים ויותר אמללים ממנו, אבל, מלאכים לא היו בכל אופן, ולהתבטלות עצמית אין מקום. תמיד היה אשרו של האדם כה אנושי וגם צערו היה כלי־כך לבבי, עד שיש לנו לגשת אל אדיפוס ואל איוב כאל אחינו הסובל והכואב, ומה גם כשאנו מדברים באחד הסופרים, שחירק לפני מאות שנים אחדות. חזיונות חייהם של מנדלי וסרוונטס היו כמובן רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, אבל אחת היא מסלת האדם שבה ילך ואחד הוא הצופה על הליכותיו. לאמתו של דבר, יש דמיון נפלא במהלך התפתחותם של שני הסופרים האלה.

האחד — נולד וחי בארץ של עריצים ופראים ובסביבה של בוערים צרי־המות, עבר תכופות ממקום למקום, הרחיק נדוד ובא בנסיונות חיים קשים ומרים ועסק בדברים שונים ומשונים, שדבר אין להם עם תביעה־נפשו וגנוי־הרוח הגדולים שלו, נסה את ידו ברומה ובעט ובשניהם נחל נצחון קל, ורק קרוב לשנת־הששים בחייו נולד בקרבו האמן הגאוני והוא נעשה לפתע לאחד מנשיאי הספרות העולמית. השני — גם כן נולד וחי בפנה נדחה בארץ פראית בסביבה של בטלנים, טעם כבר בבחרותו טעם נדודים, היה נע־זנד, סבל מחסור וצער ועסק במקצועות ספרות וחיים שונים, שאישיותו היוצרת לא יכלה למצוא בהם את תקונה, ורק אחרי שהגיע לחצי־ימיו התגלה אצלו האמן הגדול, שהשפעתו על הספרות העברית אינה פחותה מזו של סרוונטס על הספרות העולמית, ואולי גם גדולה מזו.

מיגואל סרוונטס, שנלחם אצל ליפנטה וידו אבדה לו שם בקרב, שעבד בצי שלא ינוצח וחבר דרמות שונות וגם רומן אחד בשם „גלטיה“ נשכח כבר, אבל חי וקים הוא סרוונטס מחברו של „דון־קישוט“. המשכיל שיי אברמוביץ, שחרגם, ידיעות הטבע, לעברית ופרקי שירה ליהודית, גם כן נשכח מלב רבים, אבל הסופר מנדלי מוֹס לא במהרה ישכח. שניהם מצאו את דרכם בחיים רק אחרי שנות עמל ותלאה ושניהם הגיעו ביצירתם להרהר של ההשפעה הרוחנית ושל הנצחון הרוחני, אצמיי שמאות שנים ורבבות פרטי־חיים הפרידו ביניהם, בכל־זאת היתה קורבה נפשית ביניהם ומנדלי מוכן היה לקבל השפעה מסרוונטס ולחדש את יצירתו של זה עפ"י דרכו והלך־רוחו. ואם נוסיף עוד את תנאי החיים החיצוניים, את זו הסביבה המיוחדת המגדלת דון־קישוטים, או גבין, עד כמה טבעית היא הופעתו של דון־קישוט בחור טפוס אצל מנדלי מוכר ספרים בלבוש עברי.

נצייר לנו לרגע, כי סרוונטס לא היה ולא נברא וכי דון־קישוט בחור טפוס ספרותי וחיוני עוד לא בא לעולם. אז צריכים אנו לאמר, כי ספרותו

של העם העברי היא היהידה שבה צריך היה בזמן מן הזמנים להגלות ראשונה אופי אנושי זה. במקרה הקדימה הספרות ההישפנית להוציא מתוכה את דון־קישוט העולמי, יען כי ספרותנו, שלא נפסקו חייה במשך אלפי שנים, הנה בכל־זאת צעירה עד מאד לימים במובן האירופי. אבל די להעיק עין על חיי העמים מסביב לנו ולשוב על העם העברי בשבתו בביתו ובלכתו בדרך, בארחות־חיו ובמקרי־המות שבקרבו, כדי שיתחוו לנו, כי עם זה יכול לקבל פטנט מיוחד על דון־קישוטיות.

יש אנשים, המפקקים בכלל עד כמה יש מקום לדבר על סגולת המיוחדת של איזה עם להוציא מקרבו טפוס אנושי זה או אחר, וכה ישאל השואל: אם אנושי הוא הטפוס – מה נפקא־מינה בן איזה עם הוא? אבל שאלה כזאת היא שטחית עד מאד ואין בה טעם. ההגיון הבריא וגם המציאות ילמדונו, כי ישנם טפוסים אנושיים המצויים ביותר אצל עם אחד ואינם מצויים במקרה אצל עם אחר, כי כל טפוס אנושי יש לו צביון מיוחד ואפילו תארו בספרות מוכרח להיות טבוע בחותם העצמיות או הלאומיות, מה שנעשה מאלינו ובלי־הכרה אצל הסופר־האמן האמתי. וזה מובן: הן אפיו של האדם ומערכי־לבו המיוחדים, ביחוד אפיו של האיש הטפוס, אינם כלל דבר שבמקרה, הצומח וגדל כפרח־בר בכל מקום ששמה ישאהו הרוח. גפש האדם היא תמיד הוצאה ישרה וגם מסובכת של הרבה גורמים חיצוניים ופנימיים, הפועלים בעולם והיא תלויה במהלך־החיים ובהשפעתם המתמידה על חברת האנשים. אי יסיל ספק בכל זה?

כל צמח מצמחי הארץ, וביחוד הצמחים המיוחדים והנבחרים, דורשים להופעתם ולגדולם לכל הפחות קרקע ידועה ואקלים ידוע, ולפעמים גם טפול מיוחד, וכשחפצים אנו להעבירו למקום חדש, יש שהוא אינו מכה שרשים, נובל וכמש או גדל חלש ומוזר בשנויים משונים, וכך הוא גם הטפוס האנושי. יש אמנם שהוא צומח מתחתיו כאילו לפתע פתאום, אבל פתאומיות זו שעורה הוא מאות שנים של הכנה והתפתחות טמירה ונעלמה מעין־רואים והעיקר הוא הקרקע המיוחדת והסביבה המתאימה, שהן היסוד המאפשר בכלל את הופעתו של טפוס זה או אחר. יש שישאהו הרוח אל סביבה זרה, אבל אז תחולנה בו השפעות זרות והוא ישתנה לגמרי בהתאם לתנאי־החיים החדשים, שבהוכס גדל.

אצל כל עם ועם ישנם, כמובן, כל מיני בני־אדם, אבל לא אצל כלם דומים הם זה לזה בני המין האחד ולא במדה שוה הם מגיעים לידי טפוסיות. והנה, לולא ידענו כי דון־קישוט הלמנשי, שעליו מספר טרוונסט הוא הישפני מלידה ומבטן, היינו אומרים עליו, כי נשמה יהודית לו. מסופקני, אם כל הסמנים, שנתן בדון־קישוט יוצרו הספרותי הראשון, ישנם גם עתה אצל בן־הישפניה, וכמדומני מעטים המה עד מאד האנשים, החושבים את דון־קישוט הלמנשי לטפוס הישפני לאומי, אבל בשביל המתעמק קצת בפסיכולוגיה של הנפש היהודית אין כל ספק, כי אצל העברי הנוכחי בכל מקום שהוא ומה גם אצל הטפוס היהודי ההסטורי ישנה דון־קישוטיות במדה גדולה עד מאד. ואחת

היא סיסמת-חיו ואחד הוא גורלו בין שהדון-קישוט העברי חי ומת ברחוב-היהודים ובין שהוא עמל ואובד בתוך אוכלסי הגוים, משוגע ומגוחך בעיני הקרובים, שנוא ובזוי על-ידי הרחוקים – האם לא העם העברי הוא המוציא מקרבו לפעמים קרובות עד מאד את האידיאליסטן הקצוני, המקריב את נפשו על מוכה הצדק והאוויר העולמי? האין יש שנדמה לנו, בראותנו את מעשיהם של המצולחים שבבני-ישראל ואת גורלותם, כי הם הם, האבירים הנודדים האמתיים, שאת דמות-דיוקנם בין אומות העולם צריך לחפש ואצל העם העברי היא נפגשת מאליה? האם לא תמוה קצת המספר הרב לפי-הערך של הגולים הפוליטיים מבין היהודים, שכל חטאם היה בארצות שונות ובתקופות שונות מה שחטצו להביא גאולה לעולם העשוק והמדוכא? האחד נלחם בשביל אשרם של האנשים ברחיים של רוח ובעדרי-בהמות, השני מתנפל על הכנופיה השחורה של הכמרים וגונבי-הסוסים לשם ממשלת הצדק והישר, השלישי מקעקע את בירת-הרוזנים כדי להגין על העניים, וכן כלם הם דון-קישוטים. בכל מקום שיש סובלים ונענים, עשוקים ונעלבים, בכל מקום שהרשע משתרר על התום שם מתראה תמיד דון-קישוט טוב-הלב וגדל-הרוח, מקבץ סביבו רבבות נושאי-כלים ויהד אתם הוא יוצא למלחמה בשמם של העשוקים ולשמם; וכאשר תשאל ללאומיות של האביר הנודד, הכואב את מכאובי הרבים והזרים, יענו לך רק לפעמים רחוקות, כי הישפני הוא, אף אם שדה המערכה של מלחמתו היא באותה שעה ארץ הישפניה. הוא הדין ברוסיה, באנגליה, בגרמניה ועוד. בכל אלו הארצות בזמנים שונים תשמע, כי דון-קישוט זה, הנלחם בחרוף נפש בעריצות וברע, הוא בן העם העברי. הוא ששתה את כוסי-התרעלה של החיים עד תמה וטעם מכל היסטורים שבעולם יודע את נפש הדך, הסובל וכואב ומוכרח להעלים את יסוריו, כי בין כה ובין כה אין מי שיחמול עליו ויריב את ריבו. הוא שראה במשך נדודיו הרבים את שלטונם של החומסים והרוצחים ואת ידה התקיפה והחוקה של הרשעות הנאה – רק הוא מרגיש בצערה העמוק של האמת ובעלבוננו של הצדק, שאין להם מקום תחת השמש. כבן אצילים עתיקים מרגיש דון-קישוט העברי, אף אם אין לו הכרה ברורה בזה, כי לאביר הנודד ישנה רק מטרה אחת והיא – להביא פדות וגאולה לכל אמלל ולהושיע עני ודך מיד חזק ממנו. בבואו להוציא אל הפועל את מטרת חייו זו יש שהוא נופל, אבל הוא קם מיד, כדי להמשיך את מלחמת-המצוה. כדון-קישוט הלמנשי הוא כמעט תמיד מוכה, אבל כמוהו אין הוא מתיאש לעולם ואינו מסתלק משאיפותיו ומתעודתו, מדי יום ביומו במשך אלפי שנה עובר דון-קישוט העברי ממקום למקום ובכל מקום בואו הוא מצטרף לחברת רועי-העזים הגסים והמטומטמים, שאין להם בעולמם כלום חוץ מחתיכת הגבינה ומנאד-היין ונושא לפנייהם את נאומיו הנפלאים על הטובים, שצריכים להיות ושאה בו אם צריך לקרב.

מתקופה לתקופה באים יחידים ובפעם המאה ואחת הם מספרים על תור-הזהב של האנושיות, כאשר שלום ואמת שלט בארץ ואהבה ואחה ורעות היו בין האדם ובין רעהו – – – ותמימים וישרי-דרך היו בני-האדם ולבם לא

ידע קנאה ותאוה, לא התנשא איש על רעהו ועין אדם לא צרה בתברו — ומאויי האדם, אהבתו וגעגועיו אף הם לבשו מלים פשוטות ותמימות, כתומת רחשי-הלב אשר הולידו אותם. גם את השקר לא ידע האדם עוד ולא השיגו התרמית והחנופה את גבול האמת והתום — ועתה הנה באו ימים אחרים, ימים רעים מאד, התאוה והקנאה הרימו ראש והרשע יתהלך בקומה זקופה. ומיום ליום הולכת ורבה רעת האדם והתועבה תפרוץ בכל גבולותיו. אין אמת ואין משפט ואין צדק ואין תום ומישרים בארץ" (מאורעות דוך-קישוט, בתרגומו של ביאליק). ככה ידברו השכם והערב ניני-הנביאים, שדרישות-הצדק העתיקות נתגלגלו אצלם בתורות שונות של התנועות הסוציאליות והמוסריות. דוך-קישוט העברי הוא המשתדל תמיד ביחוד לעורר בלבבות הערלים את הכרה זו של שלטון הרע והוא המאמין בנחיצותה ובאפשרותה של מלחמה תדירית בסדר העולמי. הרגשת העלבון והצער שבחיים והגעגועים העזים לעולם שכלו טוב מביאים אצל העברי לשתי תוצאות, או שהוא בא על-ידי תושי-המציות שלו ועיי עניו הגדולים לידי מחשבת-נזקם של שילוק, או, להפך, כשמערכי-לבו הפרטיים ספוגים אהבה לאדם ואמונה כבירה בנצחון הטוב, אז הוא נעשה לדוך-קישוט. שניהם נלחמים ברע. האחד בא מתוך משטמה לעושיקים והפך לעקור את הרע ולאבד זכרו, השני — הגנתם של העשוקים היא הסיסמה שלו והוא חושב רק לנצח את הרע ולהחזירו למוטב. פעם יתגלה בעברי השילוק ופעם — הדוך-קישוט, אבל יותר מצוי הוא הטפוס השני. השילוקים נולדים בימי דין וחשבון לאנושיות, אבל את הדוך-קישוטים אנו מוציאים לאלפים בכל זמן. וכשאנו רואים בין הלוחמים השונים בשביל האשר הכללי מספר כה רב של יהודים, שהם עצמם בחייהם הפרטיים לא ידעו שום מחסור ושבאו לידי הכרת הנחיצות של המלחמה ברשעות רק מתוך רגש מוסרי, כשאנו שמים לב לרבות ה"מהפכים" והמתקוממים מקרב אחינו — מוכרחים אנו להודות, כי לעמנו המסכן, הבזוי והמבוזה, יש כשרון מיוחד לגדל מתוכו אבירים. כדוך-קישוט הלמנשי הם שקועים ראשם ורובם בשאיפות של תקון-העולם וכמהו הם טועים לפרקים טעות כה אימה ב"דלציניה" שלהם, שהיא באמת רק כפירת גסה והמונית. גם הם היו בתי-האכסניות, העומדים בצדי-הדרכים, נראים להם כסירות-רוזנים והפונדקאים הגסים לשרים ומלכים, וגם אותם יקרה לפעמים תכופות אותו המקרה הרע, שהעבדים המשוחררים על-ידם והבחורים, שנצלו על-ידם מעושיקיהם, מקללים ומכים אותם, מה שקרה את דוך-קישוט הלמנשי. בכל-זאת הם נלחמים בהרף נפש על רעיונותיהם, סובלים בוז ומהלומות ותולמים על הימים הטובים שבאו יבואו. לא פעם הם נופלים בידי ה"גלבים" וה"כמרים" הבעורים, אבל נושאים הם בגאון את אגן-הנחשת השבור על ראשם כמו עטרת-מלכים ופניהם עצובים ומאירים כאחת. בין כל האבירים הנודדים של האנושיות דוך-קישוט העברי הוא בחירי-המין, שלו נאה ביותר השם "האביר בן דמות-היגון"...

יש בעברי כל הנימים המוסריים והפסיכיים, שמהם מסכת-הנפש של דוך-קישוט נארגת. זו הרוחניות הקצונית, שהמעשיות המרובד שבאה לו מתוך הנסיון המר אינה יכולה בכל-זאת לבטלה ולהוציאה מלב, זו הפעלנות המהירה

העזה שאינה יודעת כל מעצור, זו התמימות וזו ההזיה, המבצבצות ועולות אפילו דרך שכבת הערמומיות והריאליות שמכסות לפעמים את לבו — כל אלה הקיים מתערבים ומשתלבים עם קוֹי־נפש אחרים וכלם יחד ברבוי גוניהם וצבעיהם עושים את הנפש הישראלית לתשבצת מזרחית צבעונית, שפעם יגבר בה הנגה האחד ופעם השני.

עד עתה לא נהגו האנשים לערוך סטיסטיקה ולפקוד את מספר הטפוסים הספרותיים העצמיים, הנמצאים ונפגשים בחיים ובחברה האנושית, אבל לו היו פוקדים את מספר הדון־קישוטים בין בני־האדם, אז היה בלי־ספק מספרם של הדון־קישוטים העבריים רב עד מאד. וכמעט שאין הדבר תמוה כלל... בשרון היו גדלות חבצלות, על רכסי הלבנון בלבבו ארזים, הערבה שבדרום מתכסה בעשבי־לענה ואדמת־הצפון הקר — באזוב אפור, — ואיך תהיה אחרת? בתוך אותה הסביבה ובתוך אותם תנאי־החיים, שבהם נמצא העם העברי בגולה, הדון־קישוטים הם תבצלותיו וארזיו, ועליהם גאותו. ההכרח החיוני של גדולים כאלה ברור לעין, וגם הדעת נותנת, כי כל המעשה כלו טבעי הוא. מי שהמציאות מרה לו, בהכרח שיחפש מתיקות בהזיה, ומי שהממשיות מכאיבה לו, בדין הוא שייבקש לו מפלט בארצות החלום. במשך הימים נעשים כבר החלום והזיה לצורך נפשו ולקו יסודי, וטיבו של האדם משתנה לגמרי. וכן גם בשאר מערכי הלב. זה האיש שהורגל לגבי ההפתעות היותר משונות בגורל חייו, זה שהנהגו תמיד מוכן „למהלומות ולעטרות־מלכים כאחד“, טבע הדברים מחייב, שכל דבר אי־אפשרי יראה בעיניו לאפשרי. הן מקרי־חיו עצמו הנם אי־אפשריים ומזורים ובכל־זאת הלא חי — מדוע לא יוכל גם הוא לשאוף לדברים הנחשבים למזורים? עם שבניו הם היום ראשי המדינה והחברה ומחר הם מגורשים ככלבים, כמו שהיה בהישפניה, אומה, שאישיה היו אתמול משפלים עד ארץ ומבזוים כעבדים והיום הם חותכים את גורלה של ארץ מעניהם, כמו ברוסיה, היש להתפלא על אמונתה הגדולה באגדה, בין שהיא טובה ובין שהיא רעה? העברי הורגל זה כבר להתיחס בבטול גמור למציאות וגם אמן את ידיו במלחמה עם ה„מכשף הגדול“, הוא מהלך־החיים הריאלי, אויבם התדירי של הדון־קישוטים. ובכזו דוקא ממשיות זו היא שהולידה את המחנה העצום של החולמים האידיאליסטים מתוך היהודים. מנדלי מר"ס השכיל לתאר את זו הסביבה המגדלת דון־קישוטים, אף־על־פי שראוי להודות, כי תאורו איננו מקיף ואין בכחו לבאר לנו את כל מערכי־לבו של דון־קישוט העברי. אין אנו מרגישים בו את היסוד האנושי בכל היקפו, ואף שרשיו העבריים העצמיים קצתם מכוסים ממנו. כשאנו קוראים את חיי בנימין הבטלוגי ואת מפעלותיו ב„מסעות בנימין השלישי“, אין אנו יכולים לראות בו תבנית שלמה ומהודרת של הטפוס האנושי או של הטפוס העברי. זהו רק אסקיז, רק קבורו של ציור. וגם זו לטובה. חיבים אנו תודה למנדלי על נתנו לכהפ"ח ראשונה את היתדות ואת המסד של הבנין. נסיונו של גדל האמנים העברים לא ילך לבטלה וכשהוא לעצמו ברכה בו. לכאורה תמוה הדבר שמנדלי לא נתן לנו את תמונתו השלמה של דון־קישוט העברי אלא רק את פרצופו. נדמה היה, כי רק הוא, שידיעתו את חיי־עמו וחדירתו לתוך ארחות

הסביבה אין בספרותנו משלן, מסוגל היה לברוא את הטפוס הספרותי בכל שלמותו. אבל דוקא מעלותיו אלו היו בעוכריו. על ידן נמשך יותר מדי אחרי תאור הסביבה והכלל ולא התעכב דייצרכו על שכלולו של הפרט. ראייה לזה הוא הפזור הרב שאנו רואים בכלל בתאוריו של מנדלי וביחוד בתאורו של דון־קישוט העברי, ומי שיחפוץ לברר את מהותו אינו יכול להסתפק במסעות בנימין השלישי אלא צריך יהיה לקבץ קו לקו ותג לתג מתאוריהם של כל הדלפונים, הכסלונים והבטלונים, הפזורים בכל כתבי מנדלי. אך, גם אחרי עבודת־כנוס זו לא נקבל אישיות חיה ושלמה כמו זו של יציר סרוונטס, כי אם רק דמות־איקונין.

במסעות בנימין השלישי נתן מנדלי סטירה מצוינה, אבל היא מכוונת נגד צבור שלם ולא נגד אישיות אחת. לא הטפוס ולא הפרט היו לפני עיני האמן, אלא הסביבה. ואם יש את לבנו לדעת את מבנה הנפש האמתי של דון־קישוט העברי כמו שהוא בלי הלבוש של לץ ושוטה, שהלבישו בו מנדלי, אין אנו רשאים להאמין אמונה שלמה בכל מה שכתוב עליו בספור המוקדש לו. חרות־הלשון של המשורר גדולה היא תמיד וגדולה ממנה היא חרות־הלשון של הסטיריקן ומשום זה מחויבים אנו לבקר את אמתותם של התאורים הבאים במסעות ע"י התאורים שבאו בכתבי מנדלי האחרים, שבהם לא כון להרע. לתאורים מקריים אלה המאירים לנו את מערכי־הלב של דון־קישוט העברי כמו בהיסח־הדעת ובלי־מחשבה זרה יש ערך יותר גדול משיש לתאורי בנימין. את האמת האוביקטיבית נמצא דוקא בין השורות המקריות המוקדשות לו בתוך כתבי מנדלי השונים. בכל־אופן, חשוכת שורות בודדות ופזורות אלו בזה שהן משמשות לנו בתור עד שני בדברי עדות.

4

דון־קישוט בתור טפוס אנושי ישנו תמיד בחברה האנושית, אבל לידי גלוי הוא בא רק במקרים ידועים. ואם תשאל, איך הוא מחגלה בעולם, תקבל תשובה קצרה וברורה: במעשיו. דון־קישוט מצטין קודם־כל־דבר במפעלותיו האופיות רק בשבילו ובהתנגשותו התדירית עם סביבתו. דון־קישוט בתור יושב־אהל הוא חזיון אי־אפשרי בשום אופן, מעין נונסנס פסיכולוגי. רק הודוח לפעלנותו ולמאורעות־החיים באה הדון־קישוטות שבנפשו לידי גלוי. את זה הבינו גם סרוונטס וגם מנדלי הראשון ספר לנו על מאורעותיו של גבורו, יען כי כל מאורע הנהו קשר של פעולות. השני בא לתאר את מסעותיו של בנימין שלו, יען כי גם בהם יש אפשרות של התנגשות עם העולם החיצוני. בן־אדם מתבודד, שאינו בא במגע־ומשא עם שאר העולם ובורח מן המעשים הממשיים, יכול להיות עפ"י טבעו בעל חלומות, בן־הזיה, שונא־עריצים ואוהב־עניים, תמים, שוטה ועוד ועוד – אבל, דון־קישוט לא יהיה. המעט שהדון־קישוטות היא סכום ידוע של קיי־נפש הקשורים זה בזה כנימי־הארג באריג, היא נושאה עליה גם חותם כללי, מיוחד. היא דורשת סביבה חיונית מיוחדת ומקום

לפעולה. כי בארבעה דברים הדון־קישום נכר: בחנוכו, בשאיפותיו, במפעליו ובתוצאותיהם, שני הסמנים הראשונים הם היסודות הפסיכיים למערכי־לבו. אבל השנים הנותרים הם האמצעים המיוחדים שעל־ידם הוא מתגלה ומתפרסם בעולם. סרוונסט נתן בגבורו את כל הסמנים המובהקים ועל־כן יצא טפוסו שלם ונפלא בשכלולו, לא כן מנדלי. על־דבר חנוכו וראשיתו של דון־קישוט העברי אנו מוצאים די־חמר בכל כתבי מנדלי, על־אדות מפעלותיו – רק במסעות בנימין השלישי, אבל על שאיפותיו ופעולתו בחיים אין אצלו שום זכר. כלנו יודעים הרבה ממשאות נפשם של הדון־קישוטים העברים ומהשפעתם בעולם, אך זה שאנו יודעים ממקורות שונים ומנסיונו בחיים אין אנו רשאים כלל לשים בפי מנדלי ולמלאות אחריו ביצירתו. אין הוא נצרך לעזרהו ואנו אין לנו אלא מה שענינו ראות. אם מנדלי כתב את קצור מסעות בנימין השלישי, שהוא באמת קצור תאורו של דון־קישוט העברי, גם אנחנו אין לנו אלא לברר בקצור את מהותו, כי שאר הקוים האופייים חסרים מן הספר, וצריך לחכות לסופר גדול אחר, שיבוא להוסיף ולברך על המוגמר.

ובכן, כמה כלולה הדון־קישוטיות של בנימין השלישי או של הדומים אליו בבטלון, בכסלון ועוד? במלים אחרות, כמה נבדל גבורו של מנדלי מגבורו של סרוונסט ובמה הוא דומה אליו?

ראשית־כל: דון־קישוט הלמנשי נראה לנו במולדתו כיחיד בדורו, דון־קישוט הבטלוני רבים כמותו. בחברה המשונה של נזירים, כמרים, גלבים ופונדקאים וגם אבריים, הנהו ה"גבור" ההישפני המיוחד במינו. אעפ"י שהוא בן־סביבתו, בכל זאת אינו אח ורע לבני־סביבתו, הוא משכמו ומעלה על כל בני־דורו וכל רואהו יכיר בו מיד, כי אינו דומה להם. לא כן בנימין השלישי, דון־קישוט זה עם הטלית־ותפלין תחת זרועו במקום רומח וחנית אינו מצטין בשום דבר מרבו־אדרבבות אחריו. כל אחד מהם מסוגל היה למעשים כה גדולים וכל אחד עלול היה להעשות כמותו גבור לסטירה כה עוקצת. בנימין השלישי הוא רק שם כולל ליוצאי קבציאל, צלמן, כסלון ועוד. שמותיהם הפרטיים הם שונים, אבל הנפש אחת היא. ואם יש להכיר בהם אי־אלה הבדלים בפרצוף ובתכונות כאשר יגדלו, הנה בילרוחם כמעט שאין בין האחד והשני ולא כלום. חנוכ, עולם מחשבותיהם ותנאי חייהם – הכל אחד הוא. פעמים יקרא ילד כזה שלמה־לי, פעמים – הרשלי, אבל היינו הך. לא השם הוא העיקר. משלמה־לי כזה או מהירשלי כזה מוכרח לצאת אח"כ בנימין השלישי, אם רק לא יהיו מפריעים יוצאים מן הכלל. הנה מספר מנדלי מו"ס על אחד מהם, כי עדיין נער קטן הוא, אפרוח מוטל בביצתו ואינו מכיר לא את מקומו ולא את שכניו הדרים עליו – זה הקטן רות דמיונו נשאתהו במראה למדינת־הים וממלכות רחוקות, לממלכות סיחון האמורי ולממלכת עוג מלך הבשן, לאשור ולבבל בארץ שנער. הוא בדלפונה ורוחו ונשמתו באלוני־ממרא, במדבר ובערבה, בהר ובשפלה ובחוף ים־המלח ותחת אשדות־הפסגה. לפניו אנשים, שמדברים בלשון הקודש, ארמית, לשון תרגום ואשדודית, במקום משכן נשמתו – בני אדם יושבים באהלים, רוכבים על אתונות ועל גמלים, וחמורים רובצים בין המשפתים;

אוכלים ריקימצות וצפיחית בדבש ושותים מים מנאדות, הולכים יחף ובלא מכנסים עטופי מעילים וסדינים וזמנים על חטמיהם" — ("בימים ההם").

עולם זה נשאר חקוק על לבו של הילד וגם כאשר גדל ונעשה לאחד הבטלונים או הדלפונים נשא את זכרונו בחבו וחי בו. עומדים היו בתוך הבצות ואנמיהמים של עירותיהם המרופשות ועיניהם היו רואות צמחים וחיות משונים, כי על־כן מרחפים הם בארץ־החלום והאגדה. אותו הילד, שעליו דובר כבר, לא ידע ולא ראה במראה לבו אלא דודאים, נטף ושחלת וחלבנה, כלמים ותמרים ותאנים ורמונים וזיתים, עצי־שטים ועצי־גפר, ממיני החיות ידע — — — את שור־הבר, הרובץ על אלף הרים ואת הראם הגדול כהר תבור שלא הכניסו לתבה בשעת המבול אלא חוטמו. ממיני הרמשים ידע את השפיפון, וממיני העופות ידע את התור ותרנגול ברא, שהביא את השמיר, — וזיו שדי, העוף הגדול, שמכסה גלגל־חמה בכנפיו" (שם). את אלה הצמחים, החיות, הרמשים והעופות אנו פוגשים גם בלקסיקון של בנימין השלישי. ומה פלא, כי בנימין זה מתגעגע ותושב על השפיפון והשמיר ועוד, אם הגה בהם תמיד בילדותו? זקנתו לא בישה את ילדותו, אלא עוד עלתה עליה בכמה וכמה. יושבי הגיתו כגדול קסמן היו כלם בעל־חלומות, כל אחד עפ"י דרכו. האחד היה חי בעולם שהיה ואיננו עוד, השני היה מרחף בעולמות שלא היו ולא נבראו כלל, השלישי היה בודה מלבו ובורא לו עולמות כחפצו, והצד השוה שבכלם, שרחוקים היו מן המציאות ולא היו שמים לב לארץ ולדורים עליה. שדים, מזיקים, מלאכי־חבלה, מתים תועים בעולם, גלגולים וכדומה — כל זה היה ענין בשבילם לענות בו והיה נותן תכן עשיר לחיי־הנפש שלהם. באותה שעה עצמה, שהילדים היו מטילים בארצות המתוארות למעלה היו יושבים הגדולים מאחורי התנור בבית־המדרש ושוקלים וטרים גם כן בדברים מעין אלה, כמו בטבעת־המופת וברבי שמלקי או בארמילוס השטן, במשיח בן יוסף, בשור־הבר וביין המשומר ובאוזיו של רבה בר בר חנא ("בעמק הבכא"). כילדים קטנים, המאמינים בתמת־לבבם לכל חלום ולכל חזון, כן מתיחסים הקבציאלים והדלפונים לנוזמאות ולאגדות, פרי ההזיות הקדומות. מדברים הם בהם כבדברים של ממש. "סבור היה הירשילי בימי ילדותו, שהגדולים עולם בפני עצמו והקטנים עולם בפני עצמו ואין שני עולמות אלו נוגעים זה בזה כמלא נימא; אבל לאחר ימים ראה, שטעות היתה בידו, ובאמת אין אלו אלא עולם אחד. הכל, הקטנים עם הגדולים, ילדי העברים הם, שפה אחת ודברים אחדים לכלם, ומעשיהם ודרכיהם, גם חכמתם ורובי תורתם שוים..." ("בעמק הבכא").

החלום והפנטסיה היו המוצא היחידי לרוח האדם שבעבר, שהיה מתלבט ככתלי הגיטו והם היו גם הספוק הנפשי והמלוי הטבעי לצרות המושגים והידיעות של יושבי כסלון.

גם על דון־קישוט הלמנשי מספר סרוונטס, כי חוג מבטו היה צר עד פאד וכי היה שקוע כלו בעולם של נסים ונפלאות. גם הוא ראה סביבו לא אונ המציאות הריאלית, אלא את החיים הבדוים והאגדיים, שעליהם קרא בספריו. במקום סיחון האמורי של הירשלי ובנימין היה אצל דון־קישוט הלמנשי אמדיס

מגליה, במקום כדרלעומו — רולנד הנורא, תחת השפיון עינין אותו הדרקן, וכן הלאה. בכל זה רואים אנו רק שני שם אבל לא שני עצם, כי אין בין האביר ההישפני והבטלן העברי בנדון זה שום הבדל.

שדים, מזיקים וגלגלים נחשבו כלם בעיני דון־קישוט כדברים היותר נוראים והיותר ממשיים שבעולם זה. לא מפני המציאות פחד, כי אם מפניאם, והה! מי ממנו לא היה כך בילדותו? מי מאתנו לא בלה את הרגעים היותר נפלאים והיותר מאושרים שבחיינו בשעה שהיה נשא בילדותו על כנפי החלום? ומה איומים היו פחדינו מפני הצללים של הדמיונות! אך כל זה עבר מהר, ואנחנו השתחררנו משלטונם של השדים והמזיקים משעה שהחלנו להאפן באי־קטריה ובבקטריות. עולם מלא ויפה היה לנו בילדותנו, מלאכים טובים לווננו על דרכינו, בנות־מלכים חכו לנו, מעינות־פלא וגני־קסם רמזו וקראו לנו, ואנחנו — די היה לנו רק להסתד מעין־רואים ולהתבודד באיזו פנה אפלה בבית או בחצר וכל זה האשר נתן לנו בבת־אחת, מה יפה היתה אז ארץ־החלום, שמה, צמחיה ואנשיה! מי מאתנו אינו סר לפעמים גם עתה אל פנת הגעגועים והחלום? לפעמים הוא מקלטנו היחידי שבו אנו מוצאים מרגוע מעול המציאות הקשה. ובכל־זאת... אין אנו נשארים זמן רב בעולם זה של הילדות התמימה. קול החיים הממשיים הולך וחזק ומחזיר אותנו ל"מוטב", היינו משעבד אותנו שוב לספר־ההווקים, לדיני־החברה, לאי־קטריה ולבקטריות. לא כן הדון־קישוט. הוא נשאר כל ימיו ילד גדול. הוא מתיחס בתמימות מרובה אל כל הנעשה סביבו ואינו יודע שום ערמה, איזה גלב גם יכול לרמות אותו ואינו כפרית משרתת בבית־מרזח מהתלת בו, אבל אינו מרגיש בכל זה, לא משום שהוא חסר־רגש או משום שהוא נוח לכל וסובל עלבונות בדומיה — הן אביר הוא! — אלא מפני שהוא אינו חושד בשום אדם. סרוונטס זהיר בכבודו של גבורו ואינו מדגיש יותר מדי את זו האמונה הנפרזה ואת זו התמימות הגדולה המגוחכה לפעמים מאד. מנדלי התיחס לגבורו כסטיריקן, ומשום זה נראה לנו בנימין השלישי לא רק כתמים, כי אם כשוטה גמור. כזו היא גרסת מנדלי, אבל מכיון שאין הוא נותן לנו דמות שלמה ומדיקת של הדון־קישוט, אלא פרצוף לשחוק, צריכים אנו להתעבד רק על יסודי הנפש של הדון־קישוט העברי ולא על התכונות המקריות, שמנדלי העניק לו בכונה ובמחשבה תחלה. השטות היא לא־דוקא, אבל התמימות והאמונה הנפרזה בכל — מדות מיוחדות הן לדון־קישוט סתם, וגם למהדורתו העברית בפרט.

בנימין השלישי אינו מבחין בין אדם לאדם ובין מעשה למעשה. הכל השוב בעיניו והכל ראוי להאמין בו. חסרה לו המחשבה המכריעה והמבחינה, הנה נפגשו על דרכו שני היהודים החוטפים, המבטיחים לו הרים וגבעות נוטפי מור ולבונה — בנימין הולך אחריהם כמשה־לי הקטן בשעתו. וגם כאשר נפל בפח וראה כבר את עצמו בקסרקטין בבגדי החילים, הוא מדבר עם חברו־לאיד רק על־דבר איזו "טעות", וכה יאמר: "הריני אומר לך, סנדריל, בפירוש, שדבר זה כלו אינו אלא טעות ושדוך רע לשני הצדדים מלכתחילה. אנו לא מועילים להם והם לא לנו, אלו היהודים, שמסרו אותנו בידיהם, בודאי ספרו

להם בשבחינו, שאנו גבורים משונים ויודעים תכסיסי-מלחמה על בורין ואנחנו מה הטאנו, אם היהודים התנהגו עמם בערמה והרי גם אותנו הטעו היהודים — מענין תכסיסי מלחמה לא היה מדובר בינינו כלל, והריני מקבל עלי שבועה חמורה מדאורייתא, בטלית ובקיטל, שלא היו מזכירים מזה אפילו בדבור קל. אטו בחוקייד עסקינן: חטוף ועשה מה שלבך חפץ, אתה שלך ואני שלך! וזה הרי שלא ביושר... (מסעות בנימין).

בנימין מתרעם קצת, אבל אינו כועס חלילה. הוא אינו מצייר לעצמו כלל, כי עולה תעשה בעולם וכי חוזק-היד תהיה לו שליטה על האדם. היתכן? ... אעפ"י שהוא עצמו הנהו הנוגע בדבר, בכל-זאת הוא מדבר על המעשה המגונה והנורא של שני החוטפים רק כעל דבר שבטעות. בשבילי, כמו בשביל גבורו של טרוונטס, נראים כל המעשים הרעים שבעולם וכל המפלות שהוא נוחל, כאילו "טעות" ולא יותר, והכרה אחרת אי-אפשרית היא בשבילם. הדון קישוט מוכרח לבטל במחשבתו את כל המעצורים הנפגשים על-דרכו, כי אם לא יעשה כך, הוא צריך לשבת בית, יען שהמעצורים והמקרים הרעים מתחילים אצלו מיד כשהוא יוצא לפעול. אצל הדון-קישוטים, יהיו מי שיהיו, רבים הם לא רק המפריעים האוביקטיביים, אלא גם בשאיפותיהם ופעולותיהם עצמן ישנו מפריע פנימי תמידי. בתוך נפשם הם נושאים אתם יחד את הרצון העז ואת היכולת הקטנה. לפעמים קרובות עד מאד דומים הם לאנשים החפצים להתפרץ לתוך איזה בית בשעה שהם שוכבים כפותים לפני הדלת. יש שהדלת סגורה ויש שהיא פתוחה, אבל העיקר הוא זה שהאנשים עצמם כפותים. כל פעולה אפשרית בכלל רק אז, כשישנו יחס ממשי בין הפועל והפעול, אבל מי שיעמיד את מקלו בפנה ביום-קץ וכאשר ירד אחרי זה במקרה הגשם יחשוב, כי הוא הוא שגרם לגשם כי ירד — איש כזה יגלה רק את חוסר-ההגיון שלו ואת עקמומיות-מיתו. דון-קישוט הלמנשי רואה מרחוק עד-ריצאן, אבל במחו המלא הזיות נהפכים תוך כדי-יראיה עד-ריצאן לשני מחנות צבא גדולים והוא מחליט לצאת עליהם במלחמה. סנדריל, נושא-כליו של בנימין השלישי, שגם הוא נגוע בדון-קישוטיות שלילית, רואה נהר מרופש ומסרית וחושב אותו לירדן. בנימין עצמו רואה סירוניות בדמות כובסות וירוקה שעל פני המים נראית לו כאי גדול או כדג אנדי. הצד השווה שבהם, שהם רואים בכל מהרהורי-לבם. דון-קישוט הלמנשי מתעגע על מחנות-צבא, על עשוקים ועושקים, על נעלבים ועולבים ועוד, כדי להגלות על ידם ולמלאות את תפקידו בחיים ולעזור לכל נצרך. מובן הדבר, כי לבו בודה לו את כל מה שנפשו מבקשת. גם לבנימין השלישי נחוצים יהודים אדמונים, סטמבול, ירדן, שפיפון וכדומה, וגם הוא דמיונו ממציא לו את כל אלה בשפע.

וזהו אשרם של הדון-קישוטים. חבר טוב יש להם המנעים את חייהם וממתיק להם את מרירות הימים ודמיון שמו. על-ידי חברים זה הולך ומשנה העולם את צורתו לגמרי, יתר-על-כן: דמיונם הולך לפנייהם ומפנה את הדרך. הוא עוקר הרים ומישר עמקים, מיבש בצות-מים ומקרבת את האוקינוס, בקצור בורא עולמות חדשים כרצונו של הדון-קישוט. זהו כחו של חברים וזו גבורתו

בלי כל התאמצות יתרה ובלי עמל רב מתהוות חדשות בבריאה ואין שום מחיצה מבדילה בין האמת והמשל. לא החיים נראים כחלום, כי אם החלומות נראים כקטעי-חיים ממש. על אחד המוסמים לדון-קישוטיות מספר מנדלי, כי אחרי ששמע די-צרכו על הנסים והנפלאות המשונים של שיחות-הבדים, מאותה שעה ואילך הבריות נראות לשלמה'לי כגלגולים... ועולמנו זה כלו אינו אלא עולם-הדמיון" („בימים ההם").

גם דון-קישוט הלמנשי בטוח, כי המציאות הממשית היא מעשי ידי „המכשף הגדול" וכי רק מראות-דמיונו הם אמתיים וריאליים. לנו, האנשים הפשוטים, קשה להבין עולם הפוך זה, אבל בשביל הדון-קישוטים הוא טבעי. ובאמת, טבעי הוא בשבילם יען כי אינם מסוגלים לראות אחרת. אפשר כמעט לאמר, כי עינם טבעה בכך להפוך את כל הנראה: עליונים למטה ותחתונים למעלה, וראוי להזכיר את העובדה המדעית כי מטבע העין הוא לתת את בבואת כל העצמים בהפוכם. ואכן כל נולד רואה בראשיתו את הכל בסדר הפוך, אלא שבמשך הזמן, העובר עד אשר תתעורר אצל הילד הכרתו הראשונה, הוא מאמץ את עיניו לראות נכוחה. כך שנו חכמים. הדון-קישוטים, כאמור, נשארים במצב-הילדות עד שיבה, ומשום זה אין כל פלא בדבר, שהם רואים עולם הפוך: הם לא אמנו עוד את עיניהם לראות ישר... רואים אנו אותם עומדים על המדרג הראשונה של התפתחות האדם, כאשר חסרה לו הרגשת ההרמוניה שבחזיונות וההבנה הברורה, לו גם המדומה, בכל הנעשה. ידיעותיהם כל-כך מסובכות, עד שגרועים הם מעמיה-הארץ הבורים. אלה האחרונים אינם יודעים קרוא וכתוב, אבל לכהפ"ח חושם הבריא אתם. לא כן דון-קישוט. להותו הוא יודע ספר ומאמץ בספר, מאמין יותר מדאי. אותו השפיפון, השמיר ושאר הידיעות הבוטניות, הזואר לוגיות, האסטנוגרפיות והגיאוגרפיות – כלן מקורן אחד: הקריאה העורת והתמימה בספרים שאינם הגונים. ולהבחין בין ספר טוב לרע ולהרגיש בכלל, איזה הבדל בין מה שכתוב בספר ומה שנעשה בחיים – לזה אין הדון-קישוט מסוגל, והוא גבש. בנימין השלישי הוגה יומם ולילה בספרים תפלים, שנכתבו לפני הרבה מאות שנים ע"י בעלי מוחות עקומים ובעלי נפש פזורה, וגם דון-קישוט הלמנשי שואב את ידיעותיו בעניני העולם והחיים מתוך מעינות עכורים כאלה. הרומנים על האבירים ותעלוליהם, אלה ספרי ההבל שסרוונטס חפץ ללעוג להם ולבטלם מן העולם, נעשו לחם-חקו של גבורו. אין הוא פוסע אף פסיעה אחת מבלי שיהיי נגד עיניו מעשיהם של הקודמים לו. „כך עשה אמדים מגליה". „כך עשה בנימין מטולידה" – הכשר כזה הוא החשוב ביותר בעיני הדון-קישוטים. הולכים הם בעקבות רבותיהם בהזיה, וכבר בצעדיהם הראשונים מחוץ לעירתם או לכפרם הם תועיד רך, כאילו מן המרחק באו. זרים הם בארץ, ואכן כלם יורדים מארצות-החלום. כשדון-קישוט מחליט בנפשו, ששני עדרי הצאן הבאים לקראתו הם שני מחנות-צבא מאפריקה וצילון, הוא מתחיל כבר לראות בהם פרטים רבים ושונים מכל העולה על רוחו. הוא אינו חושש כלל לטעות-הראיה, כי אחרת אינו יודע. בכלל, אם נבוא לספור את כל מה שחסר לדון-קישוט, נצטרך להזכיר קודם-כל את ההעדר של ידיעות נכונות. ידיעותיו בכלל מעטות

הנה, אך גם המעט שיש לו מלא שבוש וטעויות. כן הוא יוצא לפעלו הכביר וחושב להשתתף במלחמות גדולות בהיותו בסביבות כפר-מולדתו השקט והנדח, או הוא יוצא למסעותיו הגדולים למצוא את עשרת השבטים ועוד לא התרחק תחום-שבת מעירתו והנהו שואל את הכפרי הנפגש לו: איזהו הדרך לארץ-ישראל? אגב-אורחא: זה הכפרי אינו מבין, מה בנימין סח. את הדון-קישוטים יקרה לפעמים קרובות, כי הסובבים אותם אינם מבינים את שפתם. בכל-זאת יש הברל בין גבורו של סרוונטס ובין זה של מנדלי. בה בשעה שדברי דון-קישוט הלמנשי הנם למעלה מהשגתם של שאר האנשים עפ"י תכנם - דברי בנימין השלישי קשים לשומעם מפני ששפתו נלעגת. גם בזה נשאר מנדלי נאמן לעצמו בתאורו: הוא הראה רק את המנוחך שבחצונות של הדון-קישוט העברי. השיחה של שני הנוסעים המהוללים עם הכפרי השט בדוגית מגוחכת עד מאד כשהיא לעצמה, אבל הצד הדון-קישוטי שבה נדחה מפני ההלצה המקרית, ה"משכילית" של מנדלי. לא דון-קישוט המדבר רמות לפנינו, כי אם יהודי, שאינו יודע לדבר רוסית. זוהי כל הצעקה, ובצדק נוכל לקרוא: כולי האי? בנימין השלישי אינו יודע את שפת הארץ, הוא אינו יודע גיאוגרפיה במדה שיודע אפילו ילד הלומד בבית-ספר, בנימין בער הוא, פרא לא-לומד ועוד ועוד, אבל כל מדות מגונות אלו הן סוף-כל-סוף רק מקריות ולא מהן יבנה טפוס אנושי. לו היה בנימין יודע את לשון-המדינה כהלכה, גם אז לא היו מבינים רבים לריוחו, יהא ראייה: דון-קישוט הלמנשי. לא פרט זה או אחר חשוב בעדנו, כי אי היסוד, והוא - צרות-המחשבה ועניות-דעתו של בנימין השלישי. גם על הדבר היותר יקר לו, על הענין שנעשה לו למטרת-חיים ולשאיפת-נפש, היינו ע"ד נסיעתו אין הוא יודע כמעט כלום. ערב רב של גוזמאות וידיעות-בדים במוחו. בתור ציור תוכל לשמש לנו שיהתו עם סנדריל בשעה שהוא בא להציע לפנינו לצאת אתו למסעותיו. הנה היא השיחה:

— סנדריל - פתח בנימין לאמר - אמור לי, יודע אתה מה הוא שם... מחוץ לבטלון... שם... שם...?

— יודע אני ויודע - עונה ואומר סנדריל - הפונדק מרוחה שם - -

— שוטה שבעולם, כנגד מקום רחוק אני מדבר, רחוק הרבה מזה.

— עוד רחוק יותר מן הפונדק הזה! - אמר סנדריל משתומם - לא,

מקום רחוק מאותו הפונדק איני יודע. ואתה, בנימין, אתה יודע?

— אם אני יודע, תשאלני? יודע אני ויודע, אכן שם ישוב העולם נגלה

בכל כבודו, קרא בנימין בהתלהבות - -

— ומה זה שם?

— שם, שם - נתלהב בנימין, מתנועע ואומר - שם שפיפון, שמיר...

— - - כך, כך, רחימאי, הכל שם. (מסעות בנימין השלישי).

שיחה זו באה ללמדנו, מה איומה היתה הריקניות שבמוחו של בנימין

השלישי, אבל שוב צריכים אנו לדעת, כי זוהי תכונתו האינדיווידואלית ואינה

שיכת לדון-קישוט העברי. נגד זה יש טפוסיות ידועה, כמעט טפוסיות לאומית,

בוז העובדה, שכל מחשבתו של בנימין השלישי טובבת סביב ארץ-ישראל. כל

הנסיעה" כלה עם כל פרטיה המגוחכים אינה בכל־זאת מקרית כמו רוב הדברים המעוררים אצלנו שחוק. לנסיעתו זו של דון־קישוט העברי הראשון שבספרות יש סבות חשובות, ועלינו לגלותן, יען כי מנדלי בעצמו קצר ולא פרשן.

ובאמת, מה ראה על ככה בנימין, שיצא פתאום לדרכו?

מהו הכח הדוחף והמביא יהודי פחדן זה, שלא עזב מעולם את די־אמותיו המרופשות והנאלחות, לידי נסיעה כה גדולה, לו גם רק לידי מחשבה עליה? מבינים אנו את מרצו של דון־קישוט הלמנשי: הוא יוצא, להביא פדות וגאולה לכל אומלל, הוא „שואף לגדולה", הוא רודף אחרי הכבוד והוא העומד להתפרסם בעולם בעבור דולציניה אהובתו. אבל בנימין הבטלוגי – מה מעורר אותו? האמנם התעוררה בלבו פתאום השאיפה לחירות, המקננת בנפשו של דון־קישוט העברי, הידוע לנו בחיים? או אולי התחיל להרגיש את סבל הגלות ואת צער החיים והחליט בנפשו לדחוק את הקץ ולקרב את הגאולה? מקרים כאלה הן היו אצלנו בדון־קישוטים עבריים אחדים!

או אולי שאף פשוט לשנוי מקום ומזל? רבות הנה השאלות ותשובתן

אחת: לא.

תכניות גדולות ושאיפות רמות זרות בכלל לרוחו של בנימין השלישי. השגותיו פעוטות ועלובות וממילא גם ספוקן קטן הוא וקל. לאמתו של דבר, בנימין הוא אחד האנשים המאושרים ביותר, כמוכן, עפ"י דרכו והכנתו. מנדלי אומר עליו: „לשעבר היה בנימין מצומצם בעולמו, כאפרוח זה בתוך הביצה, או כתולעת זו שקובעת את דירתה בתוך החזרת. כסבור היה שמחוץ לתחומה של בטלון הוא סוף העולם, ואין חיים טובים ונעימים כמו במקומו" (שם). ולא רק בנימין השלישי היה חושב כך. כל הבטלוגים דומים זה לזה. הנה מספר מנדלי על קבציאלי קטן אחד: „לשעבר בימי ילדותו, היה סבור כתולעת זו שבתוך החזרת, שאין קבציאל עיר־חמדה טובה בכל העולם, היא מקום הישוב וטבור הארץ, ומחוצה לה מדבר שממה, מקום חנים ויחיות רעות" („בעמק הבכא"). פה מעוררים עליהם את תשומת־לבנו המבטאים הדומים ההולכים ונשנים בשני הקטעים. זה מראה לנו על הקשר הגנטי החי, שבין הירשילי הקבציאלי ובנימין הבטלוגי. ולא שנים הם, כי אם ששים רבוא. לבני דורנו, המפונקים בכל מיני פונקים תרבותיים וחמריים, קשה כמעט לצייר לעצמם, מה מועטים היו צרכי עמנו באותה התקופה והסביבה שממנה יצא דון־קישוט המנדלאי. „פת קיבר ותבשיל של גריסין למי שיש לו – סעודה מספקת וטובה היא, ואין צורך לאמר, חלה של סולת נקיה עם צלי ווסילפלייש בערב־שבת, למי שזוכה בכך, זהו ודאי מאכל־מלכים". קפוטה של שבת קרועה מדולדלת ומוזהמת היא בגד של כבוד, והתענוגים הישראליים בבטלון ובדלפון הלא הם שינה בשבת, זיעה בבית־המרחץ וכדומה. ובכן, מה היה חסר לו לבנימין ב„מולדתו"? עושר וגדולה, מעין אותם של המוכסן, שהיו לו „שתי קדרות־נחשת וחמש מחבות־נחשת; קערות־בדיל מבהיקות, מסודרות שורות־שורות על מדף בירכתי הבית, ובלי גוזמה כתיסר כפות טמביק" וכדומה? אך ל„עשירות" כזו לא שאף בנימין השלישי, מפני שהיה שמה בחלקו. וגם אחרי הכבוד לא רדף כדון־קישוט הלמנשי בשעתו. כבודו של בנימין היה מוגח ב„מקומו" בבית־המדרש ולא היה שום צורך להרחיק

בשבילו נודר. אלא מה, הגלות? כמוזר יראה הדבר, אבל ראוי לציין, כי בטלון לא ידעה כלל מה זאת „גלות“. הבטלונים והדלפונים לא הרגישו כמונו היום את כל העלבון הרב ואת כל המרורים שבחיים אלו. ענויים פנימיים ויסורים נפשיים לא ידעו, כי לא הבינו כלל, מה שפל היה מצבם. „גלות“ נקרא בלשונם התייחסותו של גבריליה, הגוי של שבת, של טעקלה הכובסת ושל מיקיטקה. זה הגוי הקטן בעל הכרב, ששמו זשוקיל, לולא גלות זו, היתה ממשלת־הבית של הבטלונים והדומים אליהם כאבטונומיה ממש. מה ידעו עלובים תמימים אלה מחרון אין־אונים ומחרפת־נפש, מיאוש קודר וממשטמת־עצמו? רק לפעמים, כאשר היו נתכות על ראשם כעופרת רוחהת גורות אימות פתאומיות, רק אז היו מרגישים את הטעם הנכון של הגלות, אבל בין גזרה לגזרה היו שלווים ושקטים. את עול הזרים הרגישו כהוגן אבותינו לפני אלפים שנה ועתה מרגישים אנחנו אותו, אבל בנימין השלישי „בן חורין“ הוא בנדון זה. ואם כן, מה עורר אותו לעיוב את פנתו הטובה? במקומות אחדים של ספורו מתאר לנו מנדלי את סקרנותו של בנימין השלישי, אבל קשה להאמין כי היא היא המשפיעה עליו מרץ ועז. לכל היותר יש בה לפעמים כת־עוצר לעצור את היהודי באמצע דרכו ולעכבו, אך לשמש בתור כח־דוחף כמעט שאינה יכולה. בנימין אמנם נחפז לדרכו והוא רץ על פני השדה ובחוצות, אבל לשם מה ולמה, הוא עצמו אינו יודע. ובברור איננו יודעים גם אנו. תמוה!

אך — אין חלום בלי פתרון ואין משל בלי אמת. זו העובדה עצמה, שבנימין השלישי נעשה לו מקום־מושבו בבטלון צר והוא מוכרח היה על־פי הכרח פנימי לצאת ממנו, כבר עובדה זו חשובה עד מאד. הבטלוני בחל בבטלון, הדלפוני מאס בדלפון — שאו ראשיכם שערי חיים! בלבה של „התולעת היושבת בחזרת“ עלתה ראשונה מחשבה אקטיבית — למה הדומו גוים? רק שלשים — חמשים שנה תעברנה וקביצאלי זה יחדור לתוך פרחיכם היפים ויפרוץ ביניכם ויעשה בשבילכם מדריך ומורה. אז תצטקו חמס על יהודיכם, אבל קשה יהיה לכם להסתלק מהטובה האמתית, שהבטלונים מלפנים עשו לכם ומהרעה שעשיתם אתם להם. באותה שעה, שבלבו של בנימין השלישי התעוררו ראשונה המשיכה והגעועים אל זה הנמצא „מחוץ לבטלון“, נולד הדון־קישוט העברי. דל הוא ועלוב, אבל הבאים אחריו יהיו יותר נשגבים ויהיו יותר נהדרים. מדעותיו של בנימין השלישי היו הנסיון הראשון לצאת מתוך חוג־החיים הצר ולראות בעולם ה' הגדול, ואעפ"י שנסיון זה נגמר בלא־טוב, הנסיונות האחרים עלו סוף־סוף בידי הבטלונים ומסעותיהם הצליחו וגם עשו פרי.

כמה השתדל מנדלי מוס' להבנות בעינינו את גבורו, ובכל זאת מרגישים אנו בחשוקתו של בנימין למרחקים יופי ידוע. הן זוהי התשוקה הסתמית לקצויה־עד ולאין־סוף החיה במעמקי לבו של כל אדם, שיש בו איזה יתרון־רוח, לו גם קל עד מאד, על שאר האנשים, שאיפה רומנטית זו מעדנה את הנפש הכורעת תחת סבלותיה ומצודדה ומחזקה או הלב הכואב והאלם. נעימה לנו ההכרה, שאצל אחד הבטלונים נתגלתה איזו משאת־נפש, לו גם מזורה ואי־ממשית. מרגע זה חדל כבר להיות רק מגוחך. צללי־היגון באים כבר לנוח סביבו ולעטוף

גם אותנו יחד אתו. בהחלטתו של בנימין רואים אנו את ענני התוגה הראשונים, תוגת-העולמים של הדון-קישוט העולמי, ההולכים וקרבים ומאירים באור אפור את מצגפת-השחוק שנתן מנדלי בראש גבורו.

באלה הגעגועים המזורים על בני-משה וארץ-ישראל, שמנדלי מעט לדבר בהם – האין להרגיש את געגועיו של עני ודל, הנמצא בשפלה-המדרגה, על אחיו במרחקים ועל מולדתו, שראה אותה רק בחלום? כמה פעמים היו משאות נפש אלו מביאים פתאום את כל העם העברי לידי תנודה בצורת תנועות משיחיות שונות, שהודות לדון-קישוטיות שבהן היו כל-כך עצובות ונשגבות כאחת! הלא הן הכמיהות הגדולות, ספוגות הצער והעלבון, שהיו חיות ברב העם האמלל גם בהיותו שקוע בנבכי יסורים וטומאה. באיזו קלות ומהירות היו מתנשאים לפעמים כל יושבי בטלון בשעה שהגעגועים לארץ-ישראל היו מגיעים אצלם לידי המדרגה היותר גבוהה! וגם נסיעותיהם היו דומות לזו של בנימין. אותה הפיזיות ואותו הכטחון, אותה הבערות ואותה ההתלהבות – מה דומות הן אחת לרעותה נסיעותיהן של הרבה קהלות עבריות שלמות בימי שבתי-צבי, פננק ואחרים! כמה דון-קישוטיות טפוסית היתה אז בקלות-הדעת, שבה היו היהודים שוכרים אז בעירותיהם בבוהמיה, באוסטריה ובאשכנז עגלות, כדי לנסוע בהן ישר לארץ ישראל, ובאותה הבהלה, שלותה את כל מעשיהם, החל ממכירה פתאומית של כל חפציהם וגומר ביציאה לדרך בלי שום תכנית ובלי שום מושג בהיר ממצב הדברים האמתי ומהתנאים החיצוניים. המגוחכים הם? אין שום ספק, שבמעשיהם יש הרבה חמר לשחוק, אבל עצם החזיון מעורר רק חמלה וצער, ולפעמים גם השתוממות של כבוד. עבד כי יזקיף קומתו ויזכור ימי-חירותו, אסיר זקן וחלש כי יאירו עיניו בזכרו את אהבת-צעוריו – מי ישחק עליו? ומי ימלאו לבו להתל בגולה ונודד, השמח לקראת כל צר של זכרון, המוסר לו דרישת-שלום ממולדתו הרחוקה, שזה כבר לא ראה אותה? מנדלי מוסי לועג לכנופית הבטלונים, הרצים כלם, למקטנם עד גדולם, לראות בעיניהם את התמר, שהביא מי-שהוא למקומם. ושוב אנו רואים, כי לא החזיון כשהוא לעצמו הנהו כל-כך מגוחך כמו חיציונותו. הריצה, הבהלה, הדחק – הנה מה שיוכל היות מגוחך, אבל עצם ההתעוררות יש בה יותר מן הראוי לחמלה. כמה דון-קישוטיות טפוסית מתגלה בשעה זו! בהיסח-הדעת מתאר מנדלי את מהלך-המחשבה המיוחד של הטפוס האנושי העולמי. זה המעבר הקל מציור שבמחשבה לידי ציור של מעשה וזה הכשרון להרגיש בהרגשה ממשית את המדומה – שני קוים יסודיים אלה שבנפש כל דון-קישוט, נראים לנו מתוך הקטע הקטן שב"מסעות". הנה הוא: – "זה התמר הרי הוא מארץ ישראל! ... הביטו לו – וארץ ישראל נצנצה במחזה לנגד פניהם: הנה עוברים את הירדן! הנה מערת המכפלה! הנה קבר רחל אמנו! הנה כותל מערבי! הנה טובלים ושולקים ביצים בחמי-טבריה! הנה עולים על הר הזיתים, אוכלים חרובים ותמרים עד בלי די, – אוי, אוי, היו נאנחים, ועיניהם מקור דמעה" (שם).

רומנטיקה תפלה! – יאמרו רבים. שחוק ורעות-רוח! – יקראו אחרים. אבל, באמת, אין אפילו רומנטיקה זו מגוחכת כל-כך, עד שתעורר עליה רק

לעג. הלב האוהב היה מרגיש גם משהו חזף מלעג ובוז. כמה, תמימות קדושה בתמונת שתי הזקנות הצנועות והכשרות, שהיו מתעטפות בכל יום בין הערבים בעטיפה של שבת עם צניף טהור לראשן ויוצאות מחוץ לעיר לקבל את פני מלך המשיח! האין בה אפילו בשביל העין האוביקטיבית סמליות עמוקה ויפה? סמל הצפייה הנצחית שבאדם לקראת הגאולה, שמכרחת לבוא ושמככים זה אעפ"י שהיא מתמהמהת?... לולא היתה תמונה זו נמצאת בין שורות מלאות ארס על צלמון או דלפון, כי אז היתה משרה הוד ויופי גם עלינו. אבל המשכיל שלום יעקב אברמוביץ והסטיריקן שבמנדלי מוכר ספרים גברו לזמן-מה על האמן הגדול שבתוכו ומפיו יצאו רק דברי התול, ואין בזה שום חדוש, יען כי תמיד מוצאים בעלי התועלת והריאליות בכל געגועי הלב התמים רק חמר לשחוק ולהלצות.

הזקנות היו יוצאות בכל יום מחוץ לעיר לקבל את פני המשיח, מה פלא, שנמצא איש, שהרחיק קצת ללכת לשם דבר זה עצמו? ומה פלא, אם נמצאו אחריו אנשים אחדים, שהרחיקו באמת ללכת ושהגיעו אחרי רוב עמל ותלאה לארץ-ישראל? שתי הזקנות ובנימין ושאר הדלפונים לא ידעו את הדרך ל"ציון" אבל מתוכם יצאו אותם הדון-קישוטים המיוחדים, שהקנו להם גם ידיעות הגונות וגם תכנית מתאימה, כדי להוציא אל הפועל את געגועיהם. רגש אחד הוא המפעם בלבותיהם ואין אנו צריכים כלל להתפלא, אם יבוא איש ויחפוץ להתחיל את קורות התנועות הדון-קישוטיות בישראל בזמן האחרון מטולצי וטריינה, שתי הזקנות של מנדלי מו"ס. האם משום שהבטלונים לא היו מוכנים ולא היו מסוגלים לעשות כהוגן אפילו את הצעד הראשון להתגשמותה של משאט-נפשם, האם מפני זה נבוז להם? לא, כי רק רחם נרחם. כונתם היתה רצויה, אעפ"י שלא היתה ברורה להם. אמונה עמוקה באידיאל קננה בלבם, ובמערך-הלב חשובים לא רק פרטי השאיפות, כי אם השאיפה עצמה, תהיה איוו שתהיה, אנושיותה, נצחיותה ויפיה העולמי. גם אצל דון-קישוט הלמבשי אין איש שם לב לדבריו על האבירות עצמה, אלא ליסוד האנושי הנצחי שבשאיפותיו, על כן שואלים אנו את הדון-קישוט על-פי רוב לא רק ב"מה" הוא מאמין, כי אם גם איך הוא מאמין. על-פי איכותה של אמונת הדון-קישוט אנו רואים את הגודל שבנפשו ואת העוז של רגשותיו. הוא קודם-כל-דבר מאמין גדול, שאינו יודע שום ערמה ושום כונות זרות. כל מה שנמסר לו מפה אל פה או כל מה שנדפס בספר המקובל אצלו נראה לו כדברי אלהים חיים ואין הוא מעז להטיל ספק בהם, כמו שאינו מעז להשוד את מי שהוא באיוו דבר רע. כל אדם וכל ספר קרושים הם בעיניו. זהו אסונם של הדון-קישוטים, אבל לפעמים קרובות יש באמונה עצומה זו גם כח איום העושה נפלאות וגם יופי עליון. כי על-ידי אמונתם בכל הספרים ובכל וזאנשים הם מחזיקים במסירות-נפש גדולה גם באותם הרעיונות העתיקים, שעליהם בעלי-המציאות הפקחים נמלאים שחוק פיהם. דון-קישוט מאמין באמונה שלמה בדברי-היעוד הגדולים, בחזיונות הצדק והטוב ובחלומות היפים על אושר האדם, אף-על-פי שכל אלה הדברים מחוללים בחיי יום-יום ונראים כמגוחכים בעיני האנשים המעשיים והריאליים. והנה כאן מתחילה האידיאליות הגדולה של דון-קישוט.

אף שמץ של טובת הנאה אין בכל שאיפותיו. בכל מעשיו ובכל מפעלותיו מבצבצת ועולה נפשו הטהורה, ההולכת רק לאור הכוכב של „דולציניה“ אהובת-לבי. אין הוא שואף לא לכסף וזהב ולא לממשלה וכבוד, כי אם להגדיל את כבודה של היפה והטובה בנשים הנחשבת בעיניו כסמל היופי והטוב שבעולם כלו. סרוונטס חוזר ומטעים בכל מקום את בר-לבבו של גבורו ואת האידיאליות שלו. ואכן, הם הם אבן-הבית להכיר בהם גם בחיים את דון-קישוט האמתי ולהבדילו מהמתחפש לדון-קישוט.

לעת עתה קשה להחליט עד כמה תכונה עיקרית זו נמצאת גם במוז הנפש של דון-קישוט העברי. הבבואה הספרותית הראשונה שלו, בנימין השלישי, אינו אמנם אוהב-בצע ואיגואיסטן גדול וגם חוש-המציאות כידוע אינו מפותח אצלו כלל וכלל, אבל גם על אידיאלים אין לדבר. אמת, כי בנימין השלישי אינו יוצא למסעותיו לשם כבוש או לשם פרנסה, אבל גם שאיפות רמות ומטרות גדולות אין אצלו. מה שיש בנפשו הוא רק געגועים טמירים וסתמיים, שאינם משתקפים כלל בהכרתו, ומשום זה אין הם יכולים להראות לנו על האידיאליות שלו, יען כי אין בהם שום פעולה, וכשהם לעצמם הנם פסיביים יותר מדי. בנימין אינו איש-מלחמות כדון-קישוט הלמנשי. לא הוא בורא את מאורעותיו, כי אם הם פועלים עליו. דון-קישוט הלמנשי נלחם בכל מקום בואו, אבל בנימין השלישי הוא רק תייר. ויפה קרא לו מנדלי בשם זה.

המאורע האחרון שבמסעות בנימין השלישי הוא המעשה בקטרקטין שהשחרור מבית-האסורים, מעשה נורא של שלטון האדם באדם להרע לו. בהשתלבות פרטיו הוא גם מגוחך עד מאד, מגוחך ועצוב כאחת. אך אין הוא בא להוסיף איזה קו חדש במערכי-לבו של בנימין. או לסיים את תמונתו, דמותו של דון-קישוט העברי נשאת בלתי-גמורה ורק שרטוטי הפרצוף הבודדים נתנו על הבר. ספור חייו של בנימין השלישי נפסק באמצע. סרוונטס גמר את מגלת-החיים של גבורו בתמונה סמלית מלאה הוד של העלמו לפני מותו, אצל סרוונטס מת איזה אלונה קויקסנה, הקליפה החצונית של דון-קישוט, אבל האביר הנודד, בן דמות היגון נעלם. אנו פוגשים אותו אחרי-כן בחיים ובספרות בצורות שונות, אך סרוונטס הוציאו כבר מתחת ידו בתור טפוס חי ושלם. לא כן הדון-קישוט העברי אצל מנדלי. הוא נשאר עומד כפסל, שיוצרו נתן לו רק את צורתו הכללית והפסיק את העבודה. יש אמנם להרגיש בו את יד האמן ויש להכיר גם את מעוף רעיונו בדרך כלל, אבל בכל זאת הוא רק נציב שיש, המחכה עוד לחרט המחיה.

כשאנו גומרים לקרוא את ספרו של סרוונטס מתעוררים בנו רגש אהבה רבה לגבורו והרהורי-עצב ימלאו את לבנו. אעפ"י ששחקנו הרבה בשעת אקריאה, בכל-זאת אין אנו מרגישים אחריה שום בוז או לעג לגבור הספר, הרי השחק, שסרוונטס מוצא מתוך לבנו, הם צלולים ושקופים ואין בהם עכור

של הרגשה רעה. מתפורים המה באותו רגע שהם מתהוים ואינם משאירים עקבותיהם בלב. כרוחות־בקר קלים ושמהים, כן יתגלגלו ויעופו צלצלי שהוקו של סרוונטס ונוגעים ואינם נוגעים בנפש. ונפשנו התעלה והתערך על ידנו שלא מדעת. גם רגשי הצער הצפים ועולים בקרבנו למקרא מאורעותיו של „האביר הנודד“ הגם מזוקקים וצרופים. בשעה זו, שהובא אהרי מפלתו האהרונה אל כפרו וכל בני הכפר ראו אותו מונח כפות על ערמת־תבן בתוך עגלה הרתומה לצמד־בקר, לא שחק איש עליו, אעפ”י שמצבו היה בודאי מגוחך, ולהפך, הנשים בכו ונדו לו. רושם מהופך כזה יעשו עלינו דון־קישוט האמתי לפעמים קרובות. יש שאנו כביטים עליו ומרגישים, כי גלי־הצהוק מתחילים להתנועע בחזונו, אך לא הספיקו גלים אלה להגיע עד הגרון ולהתפרץ ממנו והנה נהפכו לאגלי־דמע היורדים בחשאי ובלאט מן ריטי־העיניים. כי למרות הגחוך הרב שבכל פרצופו, דון־קישוט הלמנשי הנהו „האביר בן דמות־היגון“ ולא בן דמות־השחוק. תוגת־עולמים היא המרהפת על חייו ועל מפעליו המוזרים בשביל תקון־העולם והיא המרככת ומעדנת גם את יחוסנו אליו, דומה היא יצירתו של סרוונטס לפעמון של כסף טהור המוציא מתוכו צלילים שונים, פעם צוהלים, פעם נגנים, אבל תמיד הם טהורים וצלולים. לא כן „מסעות בנימין השלישי“. קולו של מנדלי, הבוקע ועולה מיצירתו זו, הנהו כקול פעמון־הסיגים שגם מתוקן די־צרכו איננו: קול צרוד וקשה המעכר את הנפש וקורא ללעג ולבוז. מנדלי הפך להבזות בעינינו את גבורו וכמעט שחפצו עלה בידו. אך העלה בידו לבזות גם את דון־קישוט העברי? ב„מסעות בנימין השלישי“ הוא עומד ומקטר עליו, אבל הקטרוג גרם רק לזה, שדמיתו של דון־קישוט העברי לא עלתה בידו מנדלי. רגש המשטמה והבוז הנהו בכלל משולל כהיצירה ועל־ידו אפשר רק להרוס אבל לא לבנות. לאור הנה, שפתיחתה טבולה במרה, אפשר אמנם לפעמים למצוא קיום בודדים שונים הנעלמים מן העין, אך לצרפם יחד, לחברם ולתת להם היים אפשר רק ע”י יצירה הבאה מתוך אהבה. כי השנאה עקרה היא. בכתביו האחרים, שבהם נוגע מנדלי בדמוצי של דון־קישוט העברי, הוא מראה לו לפרקים גם פנים שוהקות וטובות, אבל כספור המיוחד, שהקדיש לו — שם הוא מתאכזר וכוּבש את רחמיו ומצלף על גבו בשוטה־הסטירה גלי חוס.

יש פחגם רומאי עתיק: „ספר ספר ומולו“. לו מתאים הפהגם העברי: „הכל במזל תלוי, אפילו ספר־תורה שבזיכר“. ואמנם כך הוא הדבר. גם גבורי הספרים יש להם מזלות שונים, האחד נולד בשעה טובה של קורת־רוח ואהבד רבה, השני — הורתו ולידתו ביום־סגריר עצוב. הראשון — אישיותו וכל הניגע אליה ספוגי־אור ועטופי־רך הם כלם. האחרון — כל שעה ושעה של חייו קללתה מרובה משל הברתה. יחסיו הנפשיים של היוצרה־האמן ליצירי־רוחו תלויים על־פירוב בסביבה, שממנו „גבורו“ לקוח. יש בני־אהובה ובני־שנואה, והם נפגשים לפעמים אף אצל סופר אחד. כשאנו רואים אותם אצל סופרים שונים, אז, צמובן, אין שום שאלה על משפטה־בכורה, יען כי על כל אדם חביבה יצירתו האחת, תהיה אינו שתהיה אבל אשריהו לבן־האהובה ואוי לו לבן־השנואה!

מזלו הטוב של האחד יכסה על פשעיו, אם ישנם, וימתיק את מרידות-החיים אם תדביקו. אצל השני כל תקלה וכל קטטה תתלה בו, ואף זכות-אבות לא תעמוד לו.

דון-קישוט הלמנשי שהק לו מזלו. סרוונטס מצא אותו עירום כיום-הולדו מאחורי-הגדר של עם הישפניה, שהיה שקוע כלו בהלאה רוחנית וגופנית. הוא התגולל באשפתם של להקת-האבירים המתנונת והיה רק מטרה לחצי-הלעג והבוז. אז גלה אותו סרוונטס, הסיר מעליו את זוהמת הסביבה, הרחיצו וטהרו, הלבישו עדיים ועשה אותו לטפוס עולמי ונצחי. ועל-ידו נעשה הוא עצמו לנצחי ועולמי: זו אהבה וזה שכרה.

מה שונה הוא גורלו של דון-קישוט העברי! הוא נולד בשעה לא-מוצלחת אצל אב קפדן ובסביבה שנואה. עוד קודם צאתו לאויר-העולם היתה כבר אצל אביו רצועת-עור של סטירה, כדי לדוש בה את בשרו. עוד לפני הבראו הוחדה כבר לשונו של מולידו, כדי ליסרהו בשבט-פיו. המסכן! כבר ברגע הראשון ראה את פני מנדלי-מוכרספרים והנם זועפים, אחרי-כן מוכרח היה לסבול בוז וגם מהלומות. כי הסטירה המנדלאית ב"מסעות בנימין השלישי" הלמה ומחצה את יציר-רוחו זה ועשתה אותו לבעל-מום. ואולם הוא השיב לאביו את גמולו בראשו: הוא לא הוסיף כבוד על כבודו. כל רואהו יניד לו ראש ויאמר בן-עוני אמלל, שגולד אצל אב עשיר!

ראוי היה דון-קישוט העברי לתאור יותר עמוק וליחס יותר לבבי, אבל גם זו לטובה, שמנדלי הוציא אותו לאויר-העולם וטפל בו ראשונה. מנדלי מוכרספרים לא התענין בו יותר מדי ולא הכניסו למעשים טובים, אך — אל יאוש! — הוא עוד ימצא את גואלו.

וויטבסק, אדר תרע"ח.

ביבליוגרפיה

ביבליוגרפיה.

רשמות.

מאסף לדברי זכרונות, לאתנוגרפיה ולפולקלור בישראל. כרך א. ערך על-ידי א. ז'רויאנוב בהשתתפות י. ח. רבניצקי וח. נ. ביאליק. יוצא מוזמן לזמן על-ידי הוצאת מורי"ה באודיסה. אודיסה, תרע"ח.

סוף החיים החדשים הולך ומכלה את הצורות הישנות של היהדות, כל מה שיש בה מן המוצק והמגובש מתרופף, כלה ונפטר, דמויות-החיים, שחותם עתיקות טבוע עליהן, הולכות ונמחות, סגולות העבר הולכות ונכחדות - ולא יפלא, שיש בין בוני ספרותנו אנשים, המפחדים מפני הכליה האורבת לכל סבל הירושה שלנו ומתכוונים להציל משניה כל מה שאפשר להציל על ידי לקוט, כנוס ורשום.

וזהי אחת התעודות ששמה לה מערכת הרשמות, ואולם עוד תעודה לרשמות שמדעית היא על-פי מהותה, והיא לחקור ולדרוש את חיי העם הישראלי לכל דרכיהם וצורותיהם בכל הזמנים והאמצעות.

מאספים מסוג זה היו מופיעים, כידוע, ברוסיה ובגרמניה, אם כי הקרקע של השון העברית יותר מוכשר לצמיחתו וגדולו של ענף-מדע זה. והנסיכון לגאול את המדע העברי מכלים נכרים, שנעשה על-ידי בעלי מורי"ה עוד בראשית שנת תרע"ז, הוא מפעל ספרותי חדש וחשוב; ובפרט שהכרך הראשון המונח לפנינו, שיצא כעדות המערכת אחרי הרבה מכשולים ועכובים רבים, מכיל חומר עשיר ומגומר במקצועות שונים.

החלק היותר עשיר במאסף הוא של הזכרונות. כשאתה קורא באלה, נדמה לך, שהך מטייל במוזיאון, שבו נאספו ונצברו המון תמונות ופסלים, חפצים ושברי-חפצים, שרידים וקטעים של הדורות החולפים. עובר

אתה ומתבונן לכל אשר לפניך, ורמות החיים שחלפו קמה לעיניך, ורואה אתה פרצושי אישים וטפוסים מן הימים ההם ואת כל רחובי-היהודים כמו שהיה בעבר.

כשאתה קורא, למשל, על נהר כבר, אבטוביוגרפיה מצוינה זו של י. ל. גורדון, נצבת לפניך חיה לכל צבעיה ושרטוטיה וילנה של ראשית המאה שעברה.

אמנם, המשורר לא השאיר לנו אלא פרק אחד מתולדותיו, הילדות והשהרות, ושאר גדלוגי חמיו, החליפות והתמורות, המאורעות רבי-הערך, שעברו עליו ועל בני-דורו במשך תקופתו, לא נרשמו במחברת זו, אבל גם הפרק הזה חשוב לנו. כי מלבד מה שאנו רואים כאן את סביבת גדולו ותנוכו של המשורר, מתוארת בצבעים חיים, את מחוזת החיים שהקיפוהו ואת האנשים שהשפיעו עליו - הרי היא, רשימה זו, משמשת לנו במדה ירועה ראי, שבו משתקפת התקופה של ראשית תנועת-ההשכלה בליטה.

ועוד סגולה אחת אתה מוצא בעל נהר כבר, היא השלמות והחיוניות הלשונית, השסוף הטבעי והפססות של העברית הגורדונית, כי הלא כתובים דפים אלה לפני ארבעים שנה, בשעה שרוב סופרי ישראל היו לועסים עדיין את שברי הפסוקים ונעים על פגרי המליצות, ושום זכר לשון בני-אדם היה לא היה עדיין בספרותנו. האבטוביוגרפיה של גורדון, לפי האורה הריאלית, התמונת הבהירות שבה וסגנונה העולה גם על סגנון הספורים של גורדון, יש לה אפוא ערך ספרותי גם לפי המושגים של זמננו.

ולתוך פנה נפלאה ומיוחדת במינה ביהדות הדרומאית, הלא הם חיי החונים קיהודים, מכניס אותנו פנחס מייקובסקי בדפים מספר-חיו. הדברים, שהוא מספר על החונים, אותם אמני-הנגינה ברחוב היהודים בדרך החולף, שהיו מהוננים בחושים מוסיקליים דקים ונמצלים ויצרו זמרה מיוחדת במינה, שסודות חילוניים ודתיים משמשים בה בערבוביה - הדשים הם לנו, כי כל מה שאנו יודעים על עולם זה מעט הוא מאד.

הראשונה לזרוע - הומה ורועדת בדבריו נימה
נוגעת עד הנפש:

„ומעיני נשרו ופסטפו על הקרקע דמעות,
דמעות שמחה ואושר. לבי פחר ורחב בקרבי,
עולמות שלמים בקבתי אחיה שעה בורעותי...
כן, אני והם, אני והם נחיה את הכל...“
כך מספר איש על זכרון חייו היותר
יקר, על „שעת האושר הנפלאה“, שלא
תמחה מלבו לעולם.

הסופר הזקן א. י. פפירנה, שחללת
עבודתו הספרותית נעוצה בשנות הארבעים
למה שעברה, מספר לנו הרבה, זכרונות
ושמועות מבני דורו והדור הקודם לזה. יש
בהם קטעים, המשמשים חומר היסטורי
לחולדות תנועת ההשכלה בקרב יהודי רוסיה,
כמו „שתי דרשות“, „וואלף טוגנהלד וליאון
מנדלססון“, „שמאל מקרבתי וימין דוחתי“,
שבהם יסופר על ענין התקונים בחנוך
ישראל והתפקיד שמלא בזה הד״ר לוליסטאל,
ועל ענין הדפסת ספרי-למוד וכפרי-קריאה
באותו הזמן. ויש בהם גם בדיחות פיקנטיות
ואניקיות שחיי המשכילים; וכאלה כן אלה
מגלים כמה ספחים מן העבר שלנו.

בזכרונותיו של איש-שׂוּמֵי יֵשׁ רשמים
חיים ונאמנים מהליכות היהודים וביחוד של
החסידיים באוקריינה.

א. ז. רבינוביץ, יהושע ברזיץ
ויהושע סירקין מכניסים אותנו לתוך
העיריה הליטאית בראשית המאה שעברה,
וכל אחד מהם מחיה לפנינו צלמים וטפוסים,
שכבר נמחו ונטשטשו והיו לצללי עבר.

במאמר הקטן „טוטים ומשוגעים ברחוב
היהודים“ מספר המחבר א. ה. קטעי זכרונות
על אודות טפוסים שונים של משוגעים. נושא
זה חשוב ביחוד לפסיכיאטר, ואלמלא ההערות
המענינות שח עורך „רשמות“, לא היה שום
ענין לרברים אלה בצורתם זו.

כפי שאנו רואים, רבים ושונים הזכרונות
שב„רשמות“. כל קטע מהם - קטעי-חיים
הוא; כל גרגיר וגרגיר - אבק-זהב של
עברנו הוא; ומי יתן ויוסיפו ללקטם
ולשיםם למשמרת.

מלבד חלק הזכרונות באים במאסף עוד
הרבה חלקים, מהם מדעיים ומהם לקוטי
תעודות עמיקות.
לסוג המדעי יש לחשוב את המאמר הגדול
„יהודי תימן, שירתם ומנגינתם“ של א. ד.
אירלסון, הבא בראש המאסף. על היהודים
התימנים הרבו אמנם לכתוב בפובליציסטיקה
הארצישראלית. אבל על תולדותיהם וארחת
חיייהם נכתב מעט מאד, ומאמרו של אידלסון,
המשפל ביחוד בשירתם ומנגינתם של יהודים
אלה נותן גם מושג מקיף מתולדותיהם ותמונה
שלמה מחייהם.

בחלק „פלגות בישראל“ בא סאמר מאת
ד״ר ש. א. פאזנאנסקי על „ביסודי כחות
בישראל בתקופת הגאונים“, ולקורות החסידות,
ישנו פרקים על אלימלך מליונסק והרב
מאפטא - מאת הד״ר הורוויצקי.

מינקובסקי שופך אור על התפתחות
הזמרה היקדושת בישראל, מגלה את הצדדים
האמנותיים שבה, מציא תאורים שנונים
ובהירים לגברי-הנגינה הראשונים שלנו, ואנו
רואים כמו היכן לעינינו את „ירוח המקונן“,
את „ניסי הבנים המתיאש“, את „זולצר
הרגון והמפקד הרמתי“, את „וולדי המטיף
והמפיט“.

הדפים שבכפרי-החיים למינקובסקי
כתובים מתוך הסתכלות פיוטית בעולם „ההדים
העמוקים הרמים והנעלים“, אנו רואים כאן
את האיש, שהסקיע את מבחר כחותיו, את
חושו הדק והעדין ב„הדים“ האלה ועכשיו,
כשהוא מסב פניו לאחוריו, לשטח החיים
שחלפו, מרהפים לעומתו הצלילים וההדים
האלה והוא מאספם למשמרת, ומרפרפת על
כל הדפים האלה איזה מין תמימות ופשטות
מלבבת של המספר את קורותיו, את
מאורעות-חייו החביבים עליו, בחוג יידיים
וקרובים.

ולא רק את עולם החוגים והנגינה מתאר
לנו מינקובסקי; בספרו החי והשטף
עוברים לפנינו מחזות חיים של העיריה
הרואינית והביסרית, פרצופים שב„חצרות“
הרבים, חסידים וכלי-קודש. תאור ה„חצר“
של ר׳ דודיל מסלגא נותן לנו תמונה יותר
בהירה ויותר חיה מכל החיים הפנימיים של
פנה זו מתאורי הרבה מספרים מושבעים
שלנו.

צ. ציטרון מספר על „מלחמת
הדינסטיות בישיבת וולוז'ין“, מתאר את
האיש והזרמים, ששררו בישיבה זו,
שהשפיעה על כמה דורות בישראל והקימה
הרבה גדולים, רבים וסופרים מקרבה.
ה„מורד“ בדינסטיה המושלת בולוז'ין,
ר׳ יהושע השיף לויץ, הוא חזיון מלא ענין
בעולם, הרבנים החנוטים הקפואים ומאובנים,
סריטי רגש-החיים והפך החיים“.

רגש המהאה נגד סריסות החיים, נגד
התניטה וההתאבנות, שהיה סוער בלבו של
ריה״ל, מצא את ספיקו במועצות חשאיות,
בתגרות קטנות, ואחר-כך במלחמה גלויה
נגד ה„משטר הישן“, הכל כמנהג מדינה...
מצופו של ריה״ל וכל פרשת ה„ריבור-
רוציה“ בולוז'ין מתוארים בזכרונותיו של
ציטרון בצבעים חיים ומרסיים את לב
הקורא.

בקטעי הזכרונות של מ. מאירוביץ,
אחד הבייל״ויים, המספר לנו על ראשית
השתלשלותה של התנועה הבייל״וית ומסמן
את מערכי-הלב של האינטליגנציה הצעירה
שלנו בשנות השמונים - יש חומר חשוב
לחולדות התנועה של חבת-ציון. המחבר
מוטר לנו הרבה רשמים, המחיים לפנינו
אותה התקופה וראשי מדריכה. אולם כשבא
המחבר למסור את רשמיו כיסתו לראשון
לציון, שהיתה עדיין באותם הימים, סלע
קרח עם אהלי-קרשים בודדים, את פגישותיו
עם חבריו הצעירים וצאתו אל הגן בפעם
44

בעברנו על כל החומר הרב שב"רשומות",
אנו מרגישים כי ידים אמונות טפחו בו, ויכול
הוא אפוא לשמש כעדות המערכת עצמה,
דוגמא יפה לאתה העבודה החדשה בספרותנו,
שנקראה עבודת רשומות".

נ. ג.

העבר.

זורנאל לדברי ימי היהודים והיהדות.
יוצא אחת לכל רבע שנה. העורך
שאר גינזבורג, המשתתפים
בעריכה: דר משה אליעזר
אייזנשטדט, בן ציון כץ
ושמואל ראזנפעלד. המוציא
הוצאת "חיים" לזכר המנוח ר' חיים
כהן, תרע"ח, כרך ב' שבטניסן,
פטרוגרד.

יצאת כרך ב' של מכתב-עתי עברי
בשעה קשה זו לספרותנו העברית ברוסיה
הגדולה בלייסקפ מעשה רב הוא; ואין
לדבוק בו ולחפש מגרעות; כי רבים הם
המכשולים, העומדים על דרך המערכת,
השואפת למצוא את התומר המתאים והראוי
לה, ועל-כרחו מסתמשת היא גם בחומר
א-רעי.

ואולם כשהגנו מעינים בכרך ב' של
"העבר", אנו רואים, שעולה הוא על הראשון
כמו בתכנון, כן בסדורו. ארעיות החומר
וקלישותו אינן בולטות בו כל-כך כמו בקודם
לה, אם כי בנוגע ללקוי הלשון, וביחוד
במאמרים המתורגמים, אינו ניכר בו שוני
לטוב. המאמר היחידי כמעט הכתוב עברית
שאינה צורמת את האוזן, הוא דוקא של סופר,
שאינו מצוי בספרות העברית (ש. ניגר).
וקלקלה כזו הרי ודאי שיכלה ומחויבת
המערכת לחקן!

בראש הזרנאל (גם מלה זו צורמת קצת)
בא סוף יומנו של י. ג. גורדון, ביומן זה אין
אותו הענין הרב, שאפשר היה לקוות מיומנו
של אחד מגדולי הספרות בדורו, וסבת החזיון
הוא שכתוב היומן בימי "שקיעת שמשו" של
המשורר.

כעין הד לשקיעה זו אנו מוצאים ברשימת
היומן מג' בתמוז:

"זה ימים וידיהם מעת אשר תקפה עלי
מחלתי וכברו ידי מזוקן, לא אשר עוד בכל
עת ובכל שעה שירה חדשה כאשר הסכנתי
בימי נעורי בהיותי בריא וסוד אלוהי עלי, כי
אם מפשש אני במעשי הקודמים וממשש
בצררות מכתבי, ומתפרנס מן הישן; ויש

בחלק "לשון וספר" מענינים: המאמר של
הדר" ש. ברנפלד על היסוד העברי
בלשון הספרדית-היהודית, שהוא מעין נתח
פילולוגי, ו"לשון הכלי-זמרים" בטולין" של
נח פרילוצקי.

חשוב מאד לפי תכנו המקיף הוא המאמר
"עם הספר" והספר" של ש. א. ס. המספר
ביחסם של היהודים אל הספר בימים
הקדמונים ובימי-הבינים, המחבר משתמש
בחומר האצור בספרות התלמודית, ב"ראשונים"
וב"אחרונים", ומתאר תמונה בהירה כללית
של מצב הספר, היחס אליו, התפשטותו
וכל הנוגע לתפקיד, שמלא בחיינו בעבר
הרחוק.

ש. י. סטניסלובסקי מספר בקצרה
את חולדותיו של הביבליוגרף העברי בן
יעקב, בן-דורו של אד"ם הכהן, ומפרסם
תעודות אחרות, הנוגעות לנוסיונו של בן-יעקב
ליסד הוצאת-ספרים עברית ברוסיה בשנת
תרכ"א.

בחלק "מנהגים והיות" בא מאמר גדול
ורב ענין על המנהגים בחיי ישראל. המחבר
י. אלזט מפרט את המנהגים ב"עניני אכילה",
"עניני שבת ומועד", "עניני תנאים והתנאה",
"עניני הריון ולידה", "עניני מיחה, מתים
ושבלות".

מתוך דבריו נכר, שהוא בקי בכל חזרי
התורה (המחבר הוא רב הרוצה בהעלמת
שמו), ולפיכך שם לו לתעודה להתחקות
אחרי שרשי המנהגים, לידתם והתהוותם,
להפלות המנהגים, שיש להם איזה יסוד
בחינו, מן המנהגים האטופים, שנשתרשו
בקרקע העברי על-ידי השפעה מן החוץ.
מתוך מאמרים כאלה אתה עומד על כמה
חזיונות משונים בחיינו ומציץ לתוך מסתרי
הנפש של המוני-העם.

אחרי מאמר זה באים "לקוטים" של
לחשים, סגולות פסלות, בדיחות, חידות ועוד
מן הפרורים, שגם הם נותנים מפתח לרוח
האומה ודרכי חייה.
בחלק "השיחות והשמועות" יש אגודות
שונות מחיי רבנים, צדיקים, מקובלים
וחסידים, ותכנס כתוכן הספרים של כותבי
ה"חסידות" אצלנו, כלומר, יותר ממה
שמוסרים המחברים "שיחות ושמועות",
ששמעו מפי זקנים, הם ספארים ומקשטים
אותן ב"יצורי הדמיון"...

בחלק הנקרא "כתבים" בא מאמר של
הדר" בראור בדבר החדשים בלבוב
בשנת תקמ"ב, לתולדות הישוב היהודי
בוילקי-צוקי מאת פ. מארק, ועוד תעודות
שונות, שיש להן ערך הסטורי.

בסוף "רשומות" באות "אגרות" של
הריב"ל, מאפו, ד"ר ש. רובין, מ. ג.
ליילבלום, ביהוד מענין הוא המתב של
ליילבלום אל סטניסלובסקי, שמתוכו אנו
רואים את הישרנות, הפשטות והאמת הנפשית
של סופר זה, המורה בתומחו על הוסר
ידיעתו וגי', - מדה שאינה שכיחה ביותר
בסופרי תקופתו וגם של תקופתנו...

הפרופיסור י. קוליסר נותן במאמרו "היהודים והתעשית המשי במאה ה"ח בפרוסיה" דף הסטורי מענין מתולדות היהודים בגרמניה, שמתוכו אנו למדים על התפקיד הכלכלי, שמלאו שם היהודים ועל ערכו של זה באמנסיפיצה" שלהם.

וגם קוליסר הכן מטפל בתולדות היהודים בגרמניה ומבאר במאמרו "פוריס" פראנקפורט במאה השבע-עשרה" את הגורמים הכלכליים של הפרעות, שעשו הפועלים של עיר זו ביהודי המקום.

פרק הסטוריה מלא ענין מחיי היהודים בפולין מספר ע. ג. פר ענק במאמרו "הרב ר' דובכר מייזליש". המחבר מוסר את פרטי חייו של רב זה, שהיה חזוין מיוחד במינו בעולם הרבנים לפי פרשת עבודתו המדינית (השתתפותו במרד הולנדי) ויחסיו הקרובים לאצילי פולין ורוסיה.

ש. נ. ג. מטפל בכתביו העבריים של אייזיק-מאיר דיק, דבר שלא נעשה עדיין בספרותנו. המחבר עומד על כל ספריו העבריים של דיק ומשתדל להראות את ערכם הספרותי וההסטורי. מטרתו, כפי שהוא מעיר בסוף המאמר, היא להוציא את ה"ניצוצות" של יצירת סופר ישרי מגדולתו, ולפיכך אינו בודק במומיו. ואכן צורקים זמני המחבר, שאינו דומה סופר שעבר זמנו לסופר כ"ז-ומגו". סופר כריק ראוי לכך שנעלה אותו המעט הקיים משכבות האבק של העבר ונצייל אותו מן השכחה העולמית.

א. ש. י. ק. א. ב. י. ר. מספר את כל פרטי המשפט המבהיל של לעז פרענק, הוא בייליש האמריקני, אמנם נאמר זה לזכאורה אין מקומו ב"העבר" כי ידובר בו על הנעשה לעינינו ממש, אבל רצוי הוא המאורע הזה, המגלה את פצעי היהדות האמריקנית לזכרון לדור אחרון.

ב. עלה לזכורת" המנות הרמן כהן נגע הד"ר א. ק. א. ז. נ. י. ק. בהשגת הדפים שכתב, בכל השיטות הפיליסופיות העולמיות עד כהן ככלל.

מלבד כל המאמרים הנזכרים באה בסוף הספר: זיתקה, פוטיגרפיה של הספר, קול שולת בת יהודה" מאת המומר י. ז. נעוואאוויץ. אל הספור מצורף מבוא מאת ב. נ. צ. י. ז. כ. המירב על הנודת הששכלת מרפרפים, שאינם מצורפים לתמונה שלמה, כי הרי דברים שבעל-פה הם. ולחנם לא צינה המערכת, כי נאומים הם, שהרי יש בזה משום לזולזל בכבוד המוזה, שיבוא ויקראו על דבריו אלה כדברים שבכתב.

בסוף המאמר "גרובין" של ב. ע. ל- מ. ש. ב. י. יוסף המחבר קוים שרמוטים לתמונת החיים בבית-אולפנא "מורס" זה, שלשה שם שנים אחדות מימי נעוריו. דרך אגב מתאר בעל-המחברות בצבעים בהירים את הסביבה הבעל ביתית ברחוב היהודים בסוף המאה שעברה ואת מצב התנוון, שהיה שורר בסביבה זו.

דבר אשר דגתיו בגניזה מהיותו קטן בעיני, עתה חביב הוא עלי כדבר יקר עמית-יומין ואני מוציא אותו מקרן אלה ומעמידו בקרן אורה. וזה אמנם לאות, כי דללו והרבו מעיני כ, שחו בגות השיר ופסקה הנבואה". (שם 25)

מתוך שורות נוגות אלה עולה קולו הרפה והרצון של "נעים הזמירות" בדורו. זהו מעין דווי איום של הרואה בנר נפשו, כי הולך הוא וכבה, ומתאמץ להאציל על עצמו מגלה האור הרחוק של חיינו הקודמים ומיצירתו הקודמת.

ולפי שהמשרר עצמו הרגיש אז, כי דללו מעיניו, לא יפלא, שאין אנו שומעים עוד את קלוחם החי ביומן שלו. הדברים טובבים שם ברובם על קטנות, כגון פרושי מלות, התאוננות וקינות על פשיטת-הרגל של בית גינבורג, עיניו משרה ועבודה ועניני בית וכוומה.

אופיים הם מאד דברי גורוין על הישוב בארגמניה ועד כמה הוא חרד ורואג לחנוך ילדי המתישבים, שיתאים לרוח התורה והאמונה... והלא אדם זה היה לזועה לחרדים! ש. ג. ז. ב. ר. ג. עומד על ה"בהלה"

בשנת תקצ"ה, כשהתפשטה המטועה בקרב יהודי רוסיה, שיאסרו הנשואין, ועל היחס של האינטליגנציה היהודית אל הפולטיקה של ניקולאי הראשון בנוגע ליהודים. כדי לתת תמונה בהירה של הבהלה, הוא מפרסם את ספורו של אייזיק-מאיר דיק "הבהלה", שעדיין לא נדפס עד עכשיו בעברית. אם נסיר את הפסולת המשכילית שבספור זה, הספוג הממור חי ומכיל תאורים היוניים - נובל לקרוא אותו בעונג גם עכשיו.

י. צ. י. ב. ג. מטפל במלחמת הקהל ב"רב האחרון" בולרנה. המחבר מתאר את העייצות והתקפות של הקהל והפרנסים היהודים, שדכאו את כל מי שדרש לצדק ויורש בעיני הצבור. המאמר מוסד בעיקרו על פנסק אחד ברבר הריב והמחלוקת, שפרצו בין פרנסי הקהל הוילנאי והאב"ד האחרון, אלא שהרבה המחבר בהעריית ציונים המכבידים על הקורא לעמוד על עיקר הדברים.

ב"פרופים" של י. ז. קנטור וש. פרוג, שתוארו על-ידי רעם המנית ד"ר י. קצנלסון בנאומים שנסא אחרי מותם, יש לנו שרטוטים מרפרפים, שאינם מצורפים לתמונה שלמה, כי הרי דברים שבעל-פה הם. ולחנם לא צינה המערכת, כי נאומים הם, שהרי יש בזה משום לזולזל בכבוד המוזה, שיבוא ויקראו על דבריו אלה כדברים שבכתב.

בסוף המאמר "גרובין" של ב. ע. ל- מ. ש. ב. י. יוסף המחבר קוים שרמוטים לתמונת החיים בבית-אולפנא "מורס" זה, שלשה שם שנים אחדות מימי נעוריו. דרך אגב מתאר בעל-המחברות בצבעים בהירים את הסביבה הבעל ביתית ברחוב היהודים בסוף המאה שעברה ואת מצב התנוון, שהיה שורר בסביבה זו.

אם נתכונן אל החומר המגוון, שבא ב"העבר" וזכור, כי ברובו חובר על-ידי כחות מקומיים - הרי נודה, שקובע הוא ברבה לעצמו.

מניוירק ועד רחובות.

מנהג מקובל הוא בימינו, שכל סופר או משורר הנוסע בארץ-ישראל כותב את רשמיו מסעו בספר, תשעים ותשעה למה מן הספרים הללו עשויים על-פי נוסח ידוע: כך וכך דברי מליצה על הארץ בכלל, כך וכך דברי קינה על השממה, כך וכך דברים צדדיים על האופל הא. אין פלא אפוא, כי אחרי כל הספרים הרבים האלה אנו יודעים רק מעט מאד על-דברי ארץ-ישראל. ורק יחידי סגולה שבין הסופרים נתנו לנו רשמי מסעם בארץ-ישראל, שעוררו בלבנו תבה אל ארץ-האבות ומחשבות על-אודות עמידה.

אחד מן המפעלים האלה הוא המשורר יהואש, שספרו מונח עתה לפנינו (*). יהואש ידוע לקהל הקוראים בתור משורר, ולפיכך אפשר היה לשער כי ספר-מסעותיו יהיה מלא דברי שיר (הרי גם אלה שאינם משוררים כל עיקר, כיון שבאו לארץ-ישראל פתחו בשירה). ואולם הוא עמד וכתב דוקא ספר של פיליטונים נחמדים, שהקורא ימצא בהם הרבה יותר דברי פיוט מבמה וכמה שירים והרבה יותר דברים של טעם מבמה וכמה מאמרים עמוקים וקשים של סופרים "ציוניים". צמנם ברוב הפרקים של הספר, בחתלתם או בסופם, אנו מוצאים שורות אחדות בתרזים, אך אלו אינן עיקר, ואפשר לסלוח למשורר יהואש על חולשתו הזאת (אין אדם יכול להתגבר על הרגל של שתי עשרות שנים או יותר) שבכיל דברי הפרוזה היפים, הבאים אחרי דברי השירים.

חומם של אמריקה, שבה ישבו יהואש עשרים ושש שנים, סבוע על כל הספר, אין בו סימן לכנינות המצויה אצל הרוב הגדול של משוררינו. ספוג הוא הוכור ב"א, מעין זה של האמריקני, שלא שמוגוג בו גם טעם יהודי, ולכן הוא קרוב לנפש הקורא היהודי.

חמשה-עשר הפרקים הראשונים של הספר מטפלים בספורי ההכנות אל הנסיעה ובתאורי המקומות, שעבר בהם המשורר בדרכו לארץ-ישראל. כל פרק כהני עצמו הוא פיליסון נעים, המשורר על הקורא רוח של בדיחות-הדעת וגורם לו טעה קלה של תענוג. מן הפרק הששה-עשר ואילך עוסק יהואש בעניני ארץ-ישראל, נוגע בשאלות החמורות של הישוב שמתחבטים בהן סופרינו ועסקנינו, מוזה דעתו בשאלות הלשונית, מתאר כמה וכמה תאורים מראות הארץ ומטיב יושביה, מעיר כל-אחר-יד על הרבה מעניני הישוב. אך בדרך-כלל אפשר לאמר חשיבות יתירה של "אין" של דברי יהואש על ארץ-ישראל מאשר ל"מה" שהוא אומר.

(* מן נויארק ביז רחובות און צוריק. נויארק 1917.

יהואש מספר בשבחה של ארץ-ישראל. יש בו ניצוץ מנשמתו של כל לב בן יפונה, שאמר: "עלה נעלה וירשנו אותה", אף כי גם הוא ראה, לא פחות מהבריו, את כל המכשולים על דרך הישוב שם. ומי שיועד את סיב שירתו של יהואש יתפלא ביותר על רוח אופטימיות זו בנוגע לארץ-ישראל. בתור משורר נמנה יהואש על משפחת בעלי הצער העולמי, שראויב את החיים כענין רע שברא אלהים לאדם לענות בו. אך כיון שבא לארץ-ישראל, נתמלא לבו גיל לקראת כל קרן-שמש, כל פרח-זיו, כל הד-שיר וכל צל-תקוה.

ואולם יש לזכור, ראשית, כי יהואש איננו ציוני מאתמול, כלומר, אחד מאלה שנהפכו בן-לילה ממהבוללים קצונים ללאומיים נלהבים ושראץ-ישראל, כמו הלשון העברית, וזה להם ואין בלבם זקה אליה, ורק בפיהם הם מתגעגעים עליה. יהואש הוא "חובבן ציון" שנעשה ל"ציוני". נפשו קשורה בארץ-ישראל בצלפי ניימים מימי ילדותו, וכל הסענות ההגיוניות כנגד הישוב בארץ-ישראל לא תוכלנה לעקור מלבו את חבתו לארץ-האבות.

שנית - ואולי זהו הוא העיקר - יהואש היה דר כלב שנים באמריקה, בארץ ההולין שבחולין, הגשמיות שבגשמיות, ולפיכך יקר בעיניו, עיני משורר, כל ניצוץ של קדושה, כל קורטוב של רותניות, כל שאיפה לחיים של שלמות; אפילו הקנאות היתרה לשפון העברית, קנאות זו, שמביאה לידי רדיפה את ה"דרגון" (לשון שירתו של יהואש), מוצאה חן בעיניו, משום שרואה הוא בה התגלות של אידיאליסמוס מצד אלה, שהקדישו חייהם לתחית לשון-עם.

את ה"אני מאמין" שלו בנוגע לארץ-ישראל מביע יהואש במכתב אל רעו, שבתוך שאר הדברים הוא אומר:

...פוגש אני בריות קטנות, שרואות ב"ישוב" רק כר לעניניהם הקטנים, שעוליה על שם העץ, כדי שיאמר עליהם, כי המה הראש; וא פוגש אני בסוחרים-מוכרים, שבעלים את עשר הקרקעות ועושים עצמם כחלוצים ובוזים. שחמץ "ציון" בפיהם ונגל-הזהב בלבם - ואני: מן חבתי לארץ-ישראל אפילו במצואי-השערה. הבריות הללו לא יסמאן את ארץ-ישראל ולא יחללוה, ולא עוד אלא שהארץ תזקק ותסתר אותם, אם לא אותם עצמם, הנה את יוצאי חלציהם. אלה הם הגרעינים הרקובים, שמהם הצמחנה שבלים בריאות ומלאות" (15) (214).

ובמקום אחר הוא אומר: "בארץ-ישראל תמצא לך כל היהדות את תקוה... רוב כחנו כלה לתהו בבנין חומות מסביב לניטו" (14).

ואת מכתבו לרעו מטיים יהואש: "כאשר תבא לארץ-ישראל, תביא עמך רק דבר אחד: חבה..."

לנוצרים ועכשיו "נתגיר" ובא לדור במושבה עברית.

"וזהו הטעם - אומר יהואש - מפני מה אין קולו שלם, ומדוע יש שעל שני הקולות, שהוא מחויב על-יפי יושר להשמיע, הוא מוסיף עוד שלישי, הצי-קול וחצי-אנחה... הדבר פשוט: הפעמון לא חזר בתשובה שלמה. געגועים יש לו על בית-הכניסה... ומאז גודע לי "יחוסר" של הפעמון, אבר חנו בעיני. שונא אני גרים, ובפרט אלה שמקשקשים" (ע' 27 II).

אין ספק שכל אלה המחבבים את יהואש יקבלו את ספרו זה כאגרת-שלום נעימה מאת אחי קרוב; ואלה שאינם ממוקרי שירתו, שחגיגת" היא יותר מדי, יקראו את הפרוזה שלו בענג רב, על שם פשוטה וקולתה וטבעיותה.

ב. א.

"לזכרו של שלום-עליכם" *

הקובץ הספרותי הזה, הנאה בחיצוניותו, כולל שלש מחלקות: א) זכרונות של סופרים וקרובים ע"ש שלום-עליכם; ב) מכתבים מעטים מאת המנוח אל אחדים מידידיו; ג) מאמרי-בקרת על-אדות ערכו הספרותי של שלום-עליכם או של קצת מיצירותיו. ונוסף על זה: גוסח המצבה על קברו של שלום-עליכם, שחבר בעצמו ותוכן הצואה, שהשאיר אחריו לבניו ולבנותיו.

בחלק הזכרונות אנו מוצאים שני מאמרים קצרים (י. ד. ברקוביץ: "פשירתו של שלום-עליכם", והד"ר מ. קויפמן: "זכרונות"). שהם יותר דברי-הספד של אנשים קרובים מאד אל הנפטר, ואינם זכרונות ספרותיים, אף-על-פי שנקראים בהתענינות מרובה ויש בהם (כחודר במאמר השני) כמה וכמה קוים לתאור פרצופו הרוחני של שלום-עליכם.

השם "זכרונות" הולם יותר את מאמרי הסופרים דובנוב, פסטר רובניצקי, אלה שזכו להודוע אל המנוח בראשית ימי עלותו על במת הספרות. חשובים הדברים למי שיבוא לכתוב את תולדות הספרות היהודית, שלשת הסופרים הנזכרים נולם עוסקים בחקפה אחת של חיי שלום-עליכם, כולם מספרים, כמעט, דברים אחרים. כולם עומדים ומעידים, כי שלום-עליכם קנה לו שם עם פטיעותיו הראשונות באהלי ספרותו; כולם מעידים, כי שלום-עליכם אהב אהבה רבה את הספרות היהודית וקנא לכבודה קנאה גדולה; כולם מעידים, כי שלום-עליכם היה אי-שירעים,

ואטנם הוא עצמו, יהואש, הביא עמו לארץ-ישראל חבה כמדה מרובה עד מאד, וזו סטיעה אותו לגלות שם עולם מלא, שאינו נראה לאלה שבאים שמה לשם תיור בלבד.

יש ארץ-ישראל של חג, של פאר, של קריאת "הירד", ויש ארץ-ישראל של חול, של יגיעי-כפים ושל בריאות... הראשונה נועדה לתירים ולשוקלי שקל, שבאים לראות, להיכן הלכו שקליהם, והשנית הולכת ומתגלית רק לקרוב, "לכן-בית" (* (ע' 168).

ובנה חובה הזאת לארץ-ישראל, שיהואש אומר לנטוע בלב כל איש יהודי הרוצה להתישב בארץ-העתיד של אומתנו, הוא פותר על נקבה את השאלה הקשה על דבר יחס האברים והפועים זה לזה, שאלה סוציאלית זו, שבגולה מתחבטים בה עד היום והיא שבראה לנו מפלגות ופרקציות גם בין הציונים. יהואש מספר בשבחם של הפועלים היהודים בארץ-ישראל ורואה בהם תקות השוב, אלא שבכל זאת הוא מחשב את ה"בועים" (בשם "בועז" קוראים בארץ-ישראל לאבר בעל-אחווה, העומד ברשות עצמו) ואינו מקטרב עליהם, וכך הוא אומר:

"הרבה קרבנות הביא "בועז" זה והרבה סבל שבילד ארץ-ישראל וקשרו הוא אליה בכל חוסי נשמתו. והאחבה המשותפת אל הארץ ואל העם גדולה ועצומה היא מן החשבונות שבין זה לזה..." "שמי-התכלת עם השמש משלמים ביד רגבה את השכר שקשה "בועז".

אולם, כמו שאמרתי, עיקר שיבתו של ספרה-מסעות הזה אינו בת כניו אלא בצורתו. דרך אגב משלב יהואש בהרצאת הדברים הגדוה-קסם ושיתוח-עם, שיצירות נאות הן כשהן לעצמן.

ברשימה קצרה זו אי-אפשר לי להביא דוגמאות רבות מן הספר הנעים הזה. ואולם קשה לי להתאפק מתרגום שני קטעים קטנים מתוך ספרו של יהואש:

בהנב אתם על הרי יהודה הרכים, החולמים העטופים ערפל, ונדמה לו כי השם "הרים" מגושם הוא, הולין הוא להם... אולי הם "נשמות של הרים"? אם הם פיתו הרים וחקק להם לעולם הבא, אזי נפניהם כפני הרי יהודה... והם שרונים תחת מעטה הערפל ובק יומם ולילה וחולמים... וזרח השמש ודא השמש, כוכבים צצים וכבים, - והם שרונים עטופים בכפתם הכחולה חולמים... זכרונות? תקוות? (II, ע' 18).

ועוד דוגמה אחת מן ההומור של יהואש. הוא מספר על-דבר הפעמון במושבה "רחובות", הקורא להחלתה ולטימה של העבודה בשרה או לטעודת-הצהרים. פעמון זה היה משמש לפנים בבית-כניסה

(* צום אנדענק פון שלום-עליכם (ואמעלבונד). רעדאקטירט פון י. ציניבערג און ש. ניגערי. -

(* יהואש בא לארץ-ישראל להשתקע שם, אך מארעות הלחמה הכריחוהו לעזוב את הארץ ולשוב לאמריקה.

עליכם מצטיות רבות, עצובות ומבודחות, על דבר חיי הדלים, העגומים והמעוררים צהוק, נשאר לעולם מכיר טובה לשלום עליכם, משום הסתפרים האלה נסמרו לו בלשונו ולפי הנוסח שלו, ואפילו בתנועתו והעיוניתו... ובאותו הורס-הסגנון הסבוע עליו... אם זה הוא המתרון הנכון של הדינה, וכמה מן האמת יש בפתרון זה, ואם יש בו כדי לפתור את ההידה, מפני מה חביב שלום-עליכם גם על אוהבי, הסגנון והצורה - ודאי שיש לדון בזה, אך אין הדבר מעניני כאן.

בחלק המאמרים באה עוד רשימה מאת י. דוברוביץ, שלום-עליכם ההומוריסטן, ומאמר קצר מאת הד"ר ז. שאץ: שלום-עליכם הרופא העממי. -

ג. א.

אנטולוגיה עברית

Еврейская Антология, сборник молодой еврейской поэзии. Под редакцией В. Ф. Холасевича и Л. Б. Яффе. Предисловие М. О. Гершензона.

המשרור ל. יפה, בהשתתפותו של המשרור הרוסי הודסוביץ לקחו עליהם את העבודה הקשה והאתראית לתת את מבחר הדברים הליריים של שירתנו הצעירה בترגום רוסי. אנטולוגיות כאלה כפי שידוע לנו, כבר ישנן בכמה לשונות. ראיתי אנטולוגיה אחת של שירתנו הצעירה גם בהונגרית. מובן מאליה, שרוקא בעברית עוד אין לנו ספר כזה, שיש בו כדי לקרב את הקורא העברי אל הליריקה שלנו - קורא זה, שהוא כל-כך זקוק לזקוק הסעם בכל מה שנוגע לדברי שירה. אבל אין זה מעניני.

מי שמכיר את כל הקושי שבתרגום שירה לירית, לא יגש אל הספר בתביעות מרובות ביותר. תרגום מוצלח של שיר לירי, שהוא מעלה בלב אוחז ההוד של המקור, הוא תמיד מעשה-גס. המתרגם דברי ליריקה זקוק בגלוי וכסוי, במשחק הריחמוס, בצירוף-המלים, ואפילו - בצירוף האותיות... על המתרגם אפוא למצוא אמצעי-טובי לכל קפריסה ונטיה דה של המשרור, שבמקור יש להן חן המיוחד ובתרגום אינם אומרים לנו כלום. אם במרווח אין המתרגם מסוק כצורתו משיג את מטרותו על-אחת-כמה-הוכמה דברי שירה, שיש בו הרגש וישג לא באמצעים ישרים, כי אם כמעט בסוד הצירופים המוסיקליים.

מערב עם הבריות, וריח של דיו לא היה גודף ממנו.

בר שמענוני קרא למאמרו על עליכם-עליכם שם, וזכרונות ומחשבות. הזכרונותיו של הרבה דברים מקלים ענין; אך הניחשבות שלו נתונות מקום לזכות... ואפשר שלא היה כדאי לכל להצנין בקובץ זה, משום כבודו של הנפטר.

בחלק "המכתבים" באו רק מכתבים מעטים, שכתב שלום-עליכם אל "הסבא" ז"ל, אל רבי צקי, אל מר ש"ר א, אל מר שמעוני. לפי דברי ספקטור בזכרונותיו, אילו אספו את מכתביו של שלום-עליכם, אפשר היה להוציא עשרים כרכים חדשים, שערכם הספרותי לא היה פחות משאר כתביו שנרפסו.

ומתוך, השפע הרב הזה באו בקובץ שלפנינו כמה מכתבים, שמוטב היה אילו לא נרפסו. כידוע, יצאו בכלל עוררין של המזפיסים מכתבים פרטיים של סופר לאחר מיהו, משום שרק חיי רוחו נוגעים אל הקהל ולא חיי הפרטיים, אבל אפילו לדעת המתירים והמסילים ענין זה, צריך לנהג חזירות יתרה בפרסום מכתביו של סופר שנפטר. אך אם - לפי דבריו של ספקטור - יכל כל יהודי לכתוב "זכרונות" על-דבר שלום-עליכם, הנה קשה כקריעת י-סוף לכתוב מאמר-בקורת על כתבי שלום-עליכם. על-פירוב, בא מאמר בקרת ל. באר לפני הקורא את יצירת האמן, ולגלות לעיניו את הקוים הנעלמים שבה, לשר את הסתום. ואולם כתביו של שלום-עליכם קלים להבין כל-כך, ולגויס כל-כך, עד שכל "הגאונים" וה"פרושים" לא רק לעותר הם, אלא גם למהסר.

הנה כתב, למשל, ש. נ. ג. בקובץ זה מאגר גדול בן שלשים ואחד עמוד בשם "טוביה החולב", ולאחר שיתאזר הקורא ויעבר עליו מראשיתו ועד סופו יבואר לו רעיון חשוב, כי טוביה החולב הוא בעל לב מלא אהבה. כמובן, השכיל המבקר להביע ה' רעיון זה ברוב עמקות וברוב דברים, כיצד ה' הטובה עליו, אבל פרצופו של טוביה לא נצטפה על ידי כן בהיר יותר.

טר צבי הירשקאן בא במאמרו, הקסן בכמותו מן הקודם, מגלות סוד פרטומו של שלום-עליכם ולבאר, מפני מה נתהבב כל-כך על כל העם היהודי, אף-על-פי שלא בא לעולמו כדבור חדש, שיש בו הכח להכריח את הקהל לשמעו... לפי דעתי, יש לבקש מתרון לחידה זו באותה עובדה, שאין לך סופר, שיהא מתאים בצורת יצירתו או - לפי בטויו של ביאליק - בנוסח שלו, אל טעמה ונימוסה של אומתו, כמו שלום-עליכם. ביתר באור: התנוני היהודי, איש המסחה, שלא היה מימיו, על צד האמת, בתלים, ברובו. ברוב ננוגע ליצירה, לסגנון ולמדה, כששמע מפי שלום-

וטובים השירים „קסמי יצר“ „מות התאוה“
„על ערבות מתות“, „עילות רגלי“, „על
המים“, שבאו בתרגומיהם של חורסביטש,
ליפסקירוב ולי. בנדורב ועוד.

משירי יעקב כהן טובים ביותר „על
העירה הנדמית“ „נגינות גנוזות“ (ע״י
חורסביטש וווירחובסקי). מהמלאים אנו, שלא
הובא שירו המצוין „רוח בקר על הבקעות“
וכרומה. בחירת שירי כהן בכלל לא עלתה
יפה.

משירי שני אור בא תרגום המבוא של
„בהרים“ בתרגום יפה של מהרשׁק.
טיב גם תרגום השיר „בחדרי“ (בתרגום
ליבמן) „שפדנים“ (תר׳ בלטרשוויטס).
משיריו הגדולים באו קטעים מ„אל צילי
המנדולינה“ (תר׳ חורסביק). לתיאור תכונת
של שניאור חסר השיר המצוין „משמטה“
שבו גלה המשורר את עצמו בכל כחו
ואמתו.

משירי שמעונוביץ תרגם „השומרוני
האחרון“ (תר׳ חורסביק). תרגום „על נהר
כבר“ עלה יפה. הצלחה גם תרגום „מים אל
יב“ (ע״י ליפסקרוב).

ביעקב שטיינברג ויצחק
קצנלסון נהגו העורכים צמצום יותר
מדי. באורק שנים שנים שירים קטנים מכל
אחד, גם לא מן היותר טובים שיש למצוא
אצלם.

משירי יעקב פייכמן באו בתרגום
יפה „ארצי“ „ואהבתי הארץ הבוסחה“ (ע״י
חורסביק וכרוסוב). פחות מוצלח תרגום
השיר „יום יום אני הולך אל מעונך“ בביתו
האחרון.

מלבד אלה באו עוד תרגומים משיריהם
של אברהם ביצחק, יקרני,
א. מייסו, א. פייצרשטיין ור.
שאו, לראש הספר באה הקדמה מאת ש.
א. גרשנזון.

זה הוא תוכן האנתולוגיה. אם נקבל
בחשבון את תנאי הזמן, שלא נהגו את
היכולת להשיג את כל החומר והכבירו את
העבודה על העורכים בכלל, אין אנו רשאים
לחפש את המומים שבספר זה, וחייבים אנו,
להפך, לברך את הוצאת „ספרות“, שבימים
קשים כאלה הצליחה להוציא ספר יפה כזה,
שכל חסרונותיו אפשר בכל זאת לקבל ציור
מהתפתחות שירתנו הצעירה.

י. פ.

בנוגע לאנתולוגיה עוד גדול הקושי ביחוד
לאותם המתרגמים הרוסים, שאינם יודעים
את הלשון העברית במקורה והוצרכו לתרגום
פירוואי, שנכסה ע״י אחרים. מטעם זה
נכלעו כמה גוונים קדים, שבליריקה שטושים
מביא צידי מיעוט המדות. פה ושם נפלו גם
שגיאות, שקלקלו לארמט. ואולם עם כל
הפגומות האלה אנו מכירים, כמה עמל ויגיעה
הושקע בספר זה מצד העורכים. בתרגומים
אלה השתתפו אחדים מבחירי משוררי רוסיה
ההודרניים, אך לפי שעה היה כמעט מן
הנמנע להוציא ספר כזה בשלמות גמורה.

האנתולוגיה פותחת בשירי פרופרישמן,
שהשפעתם על שירתנו הצעירה אינה מוטלת
בשום ספק. בחירת שירי פרץ מוצלחת במובן
יודע, אף-עפ״י שמורגש חסרון דוגמאות
מן „העוגב“ — ביחוד השירים האחרונים של
ספר זה, המגלים ביותר את אפיו של
המשורר. גם תרגום השירים האלה — שנעשה
ע״י המשורר הרוסי בלטרשוויטס —
עלה יפה עדי-מאד; ביחוד השיר השני, שהוא
ממש מעשה-אמנות. פחות מוצלחת היא בחירת
שירי פרישמן. השירים „בלילה“ „ועלטה“
הם אמנם משיריו הנבחרים, אך שניהם ה-
בני מין אחד ועל-פ״י תכנם וצורתם קשים
מאד לתרגום. השיר „בשביל המשיח“ ניתן
לנו בתרגום יפה מאד (של חורסביק). בשיר
„עלמה“, מלבד הבית הראשון, עלה בידי
המשוררת הרוסית זשירקובה (אשה נוצרית
המתרגמת מן המקור העברי) למסור לנו את
העצב הדק של האלגיה היפה הזאת. הרוסים
של השיר „בלילה“ נתקלקל הרבה ע״י
החרו האחרון של הבית הראשון: О Боже
моё הנגינה של המלה моё, שאנו מתפללים
על אדם בעל סעם כחורסביק, שלא הרגיש
בצלצולו הטגום.

גם מצד בחירת השירים וגם מצד טיב
תרגומם עלו ביותר ביאליק ומסרני-
חובסקי. משל ביאליק באו באנתולוגיה
זו, מלבד תרגומים ידועים מקודם, גם
הברכה וישריו שנדפסו ב„כנסת“ בתרגום
מצוין של וויאמסלוב איבנוב, והולכת
את מעמיה. נטיף נטפה הדמעה, והיה
הי תמצאו בתרגומיהם היפים של יפה,
דוימר, בלטרשוויטס ומולוגוב.
משל שרניחובסקי מצטיין ביחוד תרגום
האייליה, כחום היום מאת חורסביטש;
עלה יפה עד מאד תרגום השיר „עת כנור
חתת יד רוגשת יחיפה“ (ע״י פ. ברקוב)

מתקופה
לתקופה

הסערה בצלוחיתנו.

1

פרי הריבולוציה.

מצד אחד :
 - ועד הקהלה במוטקה, ספאסקא-גלינשינסקיא 8, טיליפון 76.
 ומן הצד השני :
 - דער קהלה-ועד אין מאסקווע ספאסקא-גלינשינסקיא 8 טעלעפאן 76.
 וכן בפטרבורג. מצד אחד - ועד הקהלה, פטרבורג, טיליפון וכו'. ומן הצד השני: קהלה-ועד, פעטראגראד, טעלעפאן וכו'.
 וכן בניו-יורק, וכן בסמולנינסק, וכן בוולוגרה ויתר הערים והעירות, שנפזרנו שם בשנים האחרונות לרגלי המלחמה.
 פטוק ותרגום בצדו, "ועד-קהלה".
 ופירוש לו - "קהלה-ועד", "טיליפון" פירושו - "טעלעפאן".

מעין תרגומי החדר מלפנים!
 והיה כי ישאלך בנך למחר: "מה זאת?"
 ואמרת לו:
 - בעבור זה עשו העסקנים לנו בפרוך הריבולוציה בארץ!
 והיה אם לא יאמר די בתשובתך זאת, והוספת וספרת לו עוד לאמר:
 - כי הימים היו גדולים וכבירים. חזיונות אשר לא שערו ולא סללו אותם, באו ונהיו. מאורעות נשגבים, שכמוהם לא היו עוד, התחוללו בכל הארץ. דם ואש ותמרות עשן לא חדלו במשך שבועות וירחים ושנים.
 העולם נהפך והתערה מיסודו. עליונים ירדו למטה ותחתונים התחרו לעלות למעלה. השקפות עולם ושאיפות דורות ומאוי המינים ואינסרטי מעמדות נאבקו והתנגשו זה בזה. כוחות איתנים עתיקים ויאחזו איש בגרון דעתו, בנינים עתיקים נהרסו, חומות בצורות נחרבו; אוצרות עד נפטו או נחמסו ועברו מיד בעליהם ליד זרים. כל יסודי החברה

התמוטטו ורבואות ידים נטו להגית במקומם אבני-פנה חדשות. כל הישן וכל הבלה נמחה ועמו נפגע גם הרבה מן הבריא ומן המעולה, ותחתיהם קמו המתחרים והמתגוששים להקים בירת חיים טובים ומשוכללים מאלה...

או תגבר גם בינינו הסערה. הריבולוציה הגיעה גם בסחננו עד מרום קצה, ותוצאותיה היו כבירות ומפליאות. הקהלות, די בכל אחר ואחר, נחלצו חושים, באו והדפיסו בלנקים חדשים, שלא שבעתם העין, בלנקים, אשר כמוהם לא היו עוד. מצד אחד: "מוטקה" ומצד שני - "מאסקווע". מצד אחד: "טיליפון" ומן הצד השני: "טעלעפאן"....
 ועתה באו וראו והשתוממו:
 - מה גדול כחה של הריבולוציה!...

והנה לפנינו "ועד-קהלה", "קהלה-ועד", "טיליפון" "טעלעפאן" - זה בצד זה, זה על יד זה, במנותח, בהשקט, בנחת!... כאילו שלום-אמת, שלום-נצח שרר ביניהם מאז ומעולם!...
 לא, הדור הבא אחרינו לא ימצה עד עולם את כל עומק התהום, אשר עבר ביניהם מלפנים, את כל הוקף השנאה, אשר שלטה ביניהם בימינו. בין "ועד-קהלה" ובין ה"קהלה-ועד", בין ה"טיליפון" ובין ה"טעלעפאן".

ממש - "שבולת" ו"סבולת" - אף-על-פי, שלכאורה, אין העין הגסה רואה את ההבדל הגדול ביניהם; אף-על-פי שלכאורה אין כאן אלא שני תבות ומקפים בצדו!...
 דם אדם נגר כמים. המלחמה היתה גדולה וכבדה ועצומה. היא היתה נוראה ממלחמת הבלשטיקים במשביקים, ממלחמת הטר"ים השמאלים בס"רים הימנים, ממלחמת

וכי מדרך הריבולוציה היא זו לסיים בפשרות?
 והלא כל עצם הריבולוציה לא בא לעולם, אלא כדי להכריע סוף-סוף בהחלט בין הערכים השונים והסותרים המשמשים בערבוביה עד עכשיו, בין הנחות השוטמים איש את אחיו והמוכרחים להתפשר איש עם אחיו עד עת-מצוא, כלומר, כל-עוד שהשמים כתקונן, להכריע, להביא לידי נצחון את אחד מן "הצדדים", אבל לא להשלים בין השונאים, לא לקרב את המרוחקים! ...
 הזאת היא ריבולוציה? ...

כי שני המחנות ינצחו? כי הפרולטריון והבורז'ואזיה יצאו מן המלחמה וידי כולם על העליונה? כי הטלית שאחזו בה שניהם, תשאר צצלים עולמית? ...

מי יודע - אפשר שבאמת כך הוא טבעה של ריבולוציה יהודית, של ריבולוציוניזם יהודים, שבאים לשפוך דמם לשם "טובת המעמדות" ונהרגים על "שבולת" ו"סבלת", על "טיליפון" ו"טעלעפאן" ...
 כראשית המלחמה כן תוצאותיה - מן יהודי מתוח עליהם ...

ועד-הקהלה" מצד אחד ו"קהלה" ועד" - מצד שני. טיליפון מצד אחד ו"טעלעפאן" - מצד שני.
 והוא לנו פרי הריבולוציה.
 הריבולוציה המיוחדת בתפוצות-ישראל.

II

גלזוכוב, נובגורוד-

סיוורסק ועוד.

בודאי, שלא "הם", שלטונינו, המציאו את מעשי הרועות ביהודים, מעין אלו שצבאותיהם עשו בגלזוכוב, בנובגורוד-סיוורסק, ברודוסקוביטס וביתר הערים והעירות הרבות. בודאי שלא הם היו הראשונים לדבר זה ואף לא האחרונים. בודאי שקשינוב קדמה לגלזוכוב, והומל קדמה לנובגורוד-סיוורסק. וגם באותה שעה עצמה, שהעמונים השונאים לשלטונינו, ספרו על-דבר המעשים הנוראים, על-דבר היהודים המומתים והנשחטים והנתמטים בגלזוכוב על ידי ה"צבא הריבולוד-צינוני" - הנה באותה שעה עצמה הריעו העמונים של השלטון על-דבר המעשים הנוראים של הצבא הקונטר-ריבולודיוני ועל דבר תועבותיו נגד היהודים בערי ה"היידא" מאטשינא" ...
 הצבא הריבולודיוני הרג ביהודים וחטם ואנס וטמא בשם הריבולוציה, הצבא הקונטר-ריבולודיוני עשה בנו אותם המעשים עצמם בשם הקונטר-ריבולוציה, ומובן.

הטוצ'אליסטים בקד"טים, ואפילו ממלחמת הפרולטריון בבורג'ואזיה! ... את כל האונים שבכל תפוצות-ישראל החרישה הריקת-השנים האיומה של קולי ה"טיליפון" מעבר מזה וקולי ה"טעלעפאן" מעבר מזה. הפרולטריון שבכל אומה ולשון מתגבל לאויבו בנפש וילטש את חרבו ויכון אח קנה-הרובה שלו, כי חפץ להוציא מידיו את "ערכיו" ואת "קניניו" - את קומץ והבו ואת מקצת רכושו יחד עם כל-ההתעשה, המוביל אותו אל דרך העושר והשלטון ...
 לשם זה קמו פועליו של מורווב במורווב. לשם זה הם היתרו בהם מנהיגיהם, הדואגים להם ולאשרם נגד הסובוגים.

ובאותה שעה הפרולטריון שלנו, הפרולטריון של "העם הנבחר" מודיין ופתיחל במלחמה לשם ה"טעלעפאן" ... והסעמו הקפיטליסטי אף הוא מותר על כל יתר "ערכיו" וקניניו ועניניו ומוסר בפשו על קדושת שם "טיליפון" ...
 כך דרכם של "בני-הגנביאים", שמניחים את כל האינטריסים החמריים שבעולם ומגינים בחייהם ובחיי שותיהם ובחיי בניהם ובנותיהם על האינטריסים הרוחניים ...

מה להם בקפיטל" מה להם בפבריקאות, מה להם ברקעות ואחוזות? ! יוכה בהם כל הרוצה; יבואו בני-עשו ובני-שמעאל וירשו את רושטיילו ואת מורווב. יקחו להם את "נויד הערשים" וימלאו בו את כרסם, ואנו, בני יעקב, נושאי "דגדג-הרוח" בעולם, נמית עצמנו על שבולת ועל סבלת, על "טיליפון", ועל "טעלעפאן" ...

התקופה הלא היא הרת ריבולוציות בעולם. הבה ונפיה אף אנו במחננו את אש הריבולוציה.

הבה, אחים פרולטריים, נקומה, נחלצה יחד. הלאה "טיליפון"! יחי ה"טעלעפאן"! שות לבורז'ואזיה. יחי "הקהלה-ועד"! ...
 והבורז'ואזיה אף היא על משמרתה תעמוד בתרף-נפש ולא תסור:

רק - "טיליפון"! עד ספתו של מנו האחרונה נלחם ב"טעלעפאן"! יחי לבני-ההמון! יחי ועד-הקהלה!

* * *

אבל, רבונא-דעלמא-כולא! איך קרה לנו הנוס הזה באחרונה? ...!

באיזה אופן השלימו ביניהם השונאים האלה, הצירים והזדים איש לנפש רעהו בקשיות-עורף?

איככה נעשו האויבים לאוהבים? איך זה קמה ביניהם הרעות והאחווה עד שהם חונים איש בצד רעהו שכנסים טובים וצחובים זה לזה מאו ומעולם?

איך זה יכול אותם הגליון יחד? מצד אחד "טיליפון" ומן הצד השני - "טעלעפאן"? מצד אחד "ועד-הקהלה" ומן הצד השני - "קהלה-ועד" ...?

אמילו את צפרנו של ראש השלטון הבלשי-ביטני...

לא ישבו השופטים למשפט. לא הזמנו העדים ולא נקראו לא קטיגורים ולא סניגורים — ולו יהא רק כדי „לרחוק בנקיון" את הידים, לפחות, לסמא את עיני הבריות...

* * *

ומבלי משים יעלה צל הלב האפיווד הקצר המסופר ברומן הצרפתי „מר בירו'רה בפריו".

„בשבת שעברה — מספר הנגר ריפאר לפני הפרופיסור בירו'רה, כמטיה לפי תומו, — בשבת שעברה נאספו בחבורה שללו, — ארבעה קרחים ואחד גלות, והוכוח הללוק בינינו, בין החברים הסוציאליסטים, כנהוג, החבר פלישה, זקן מנוסה, מן הלוחמים שבשנת השבעים-ואחת, קומונר, מן ה„גשליחים" לפני, ברינש כרבעי, עלה על הטריבונה ואמר לנו :

— אזרחים, הרגעו! הבורגנים האימפליי-גנטיים הגם בורז'ואזיים לא-פחות מהבורגנים של הצבא. הניחו לקפטיליסטים לדרוס איש את אחיו (הימים אז ימי מלחמת „הדריי" פוסיסטים" באנטידרייפוסיסטים). הצליבו את ידיכם והביטו מרחוק, עד בוא האנטי-שמיים. ברגע הנוכחי הם מלמדים את ידיהם לקרב בעזרת קני-רובים של קש וחברות של עץ. ברם, כשתגיע השעה לחלוקת הקפיטלים, אין אני רואה שום חטא בזה, אם יתחילו ביהודים קודם.

והחברים, בשמעם את הדברים האלה יוצאים מפי הקומונר והריבולוציונר הזקן, מחאו כף בהתפעלות ובנתת רוח"...

בשמעם את הדברים האלה אין לחשדו בטינא כלפי הריבולוציה הסוצי-אלית.

ומי יודע, כמה קומונרים כאלה נמצאים עתה גם בין הקומוניסטים הריבולוציונים ברוסיה!

ומאתר שברוסיה המאושרת כבר הגיעה השעה לחלוקת הקפיטלים, למה לא יתחיל הצבא האדום בכריהם ובכסתותיהם של היהודים שבגלויכוב תחלה?!

ומאתר שברוסיה המאושרת כבר הגיעה השעה להשמדת הבורז'ואזיה, למה לא יתחיל הצבא האדום במחותיהם ובבטניהם של היהודים שבנובורוד-סיוורסק תחלה? !

ואתנה, בנות גלויכוב ונובורוד-סיוורסק ורודוסקוביטש, אל תילחנה ולא תכבינה על שברכן ועל אסונכן, החבר פלישה, שהוא קומונר זקן וריבולוציונר רגיל, אינו רואה שום חטא בזה...

אדרבא, אפשר שזכות הוא לגביכן, שהרי- ביצועה הסוציאליטית מתחילה מכן, מבשרכן ודמכן —

בבחנית — זקנה מלקטת לו שחורות; לידה מלקטת לו לבנות" והיהודי מוכה מכאן וככאן.

והתחונים והעסקנים הצבוריים עושים סחורה בדמנו ובדרכושנו ובסתר בנותינו, כל אחד ואחד לפי צרכו; כל אחד ואחד רוצה שפאלגו תבנה שחורבנו, ועושה לו אגיטציה ופוטבי מהגולגלות הרצוצות של היהודים ומכרסיהם המבוקעים ומילדיהם הנשחטים ומבתיהם השדורים.

הריבולוציונרים משמיעים קול תרועה: — באו ראו את אנוריותם ואת אנטי-שמייתם של הקונטר-ריבולוציונרים, והקונטר-ריבולוציונרים צווחים ככרוכיה אף הם:

— בולשיביקים, אין ריבולוציונותכם, פילושמיותכם! ? ! ...

*

ואמנם אין כל-ספק שלא הם, שלא הריבולוציונרים יהיו הראשונים למצוה זו של רצון לגולת ובקוע בטן של יהודים, של שחיטת בניהם וטמוא בנותיהם, של הריסות בתיהם וגול עמל-כפיהם.

גלויכוב ונובורוד-סיוורסק אינן מקרים בודדים, אינן תזינות מיוחדים, שהריבולוציה הולידתם.

ואף גם זאת: מוצלם לא יעלה על הדעת לחשוד את המנהיגים הריבולוציונרים כי הם אשמים במעשים הנוראים, כי הם קראו, כי הם ארגנו בכונה את הפרעות ביהודים.

ולא רק משום שביניהם נמצאו רבים מאחינו. לא, מצד זה גדולה אמונתנו בפילוי-שמייתם של חברי השלטון שאינם יהודים מכפילושמייתם של אלו שהם יהודים...

„מלומדים" אנו למדי ביהודים גדולים ותקיפים כאלו, המפחדים תמיד למחות על העול הנעשה לעצמם, אף בשעה שיש בידם למחות, — שמא „אהבתם הנפרוה" לאהיהם העשוקים תקלקל את השורה — והם כובשים פניהם בקרקע...

אולם הפעם לא שמענו את קול נגידותו של ראש השלטון האדום, כי ידבר קשה עם אנשי „צבאותיו האדומים" על מעשיהם במדה המחויבה...

נעשו איזו נסיונות ותוקנו איזו תקנות להאבק באנטישמיותם של „בעל-הבית" הרוסי, הנוטה נווהה לבבו אחר הקונטר-ריבולוציה, אבל יחד עם זה כמעט שלא הושם לב לחקור מהוגן את משי הצבא הריבולוציוני בגלויכוב ונובורוד-סיוורסק וברודוסקוביטש...

לא ראינו את ראשי הפרועים יושבים על-פסל הנאשמים בטריובל. לא שמענו על דבר דינם הקשה, שגודו בו על מעשיהם, וזו גם למראית-עין בלבד, כמנהג יתר הממשלות, שבנוגע ליחסן אל היהודים — הלא זה אנו מחויבים להרגיש, — אינן שוות

* *
*

ו, בשלוח-יד: זכו להם גם בטיטמה ע"ד ה. סוקולאריזציה", זאת אומרת: על-דבר "הפרדת הרליגיה מן השלטון" שלנו, כביכול, על-דבר גירושה מן החיים הלאומיים והצבוריים, מן הבית, מן בית-הספר ומיתר הפנות, שקנה שם.

מעולם לא ראיתי בני אדם חוזרים על דברי אחרים בלי שום הבנה אל עומק הענין, כמו בנידון דידן.

ריליגיה - ומוזו ריליגיה? חיים לאומיים - ומה הם חיים לאומיים?
מה לאום? מוזו לאומיות?

ההיסטוריון הגרמני המפורסם מקס ליון במאמרו "הלאומיות והריליגיה" בא, למשל, לידי החלטה, כי הלאומיות והריליגיה הם מושגים בלתי-נפרדים לעולם. אולם לא באבסטרטט זה או אחר תליא מילחא. העיקר הוא, שהריליגיה אינה גם ענין קים בפני עצמו, אלא שהיא רק החזות החיצונית של הלאומיות, שק הבטוי הכולל של האישיות הלאומית, שק נטיותיה, שאיפותיה, הבנתה את העולם, סימפוטיותיה; הריליגיה היא סכום מקצועות הצידיה של העם; אין הריליגיה מסמנת למפרע את דרכי החיים של איזו אומה, כי אם להפך, היא בעצמה מסומנה ומוגבלת ומוגדרת על-ידי נטיות העם, על-ידי אפיו, על ידי הטמפרמנט שלו, על-ידי מהלך חייו.

ליונים הקדמונים ולרומאים גם התיאטרון היה ענין של ריליגיה, גם הספורט, גם המשחקים האולימפיים, לצורית העתיקים גם האהבה היתה חלק דת. כי אכן אין דת אלא הספל היותר בולט והיותר אינטמי של טומינטי הכרה וההרגשה של העם היותר דקים והיותר ממירים.

וכשבאים כיום בני אדם ודורשים: - וזו הלאה את הריליגיה, ותנו לנו במקומה את התיאטרון - הגלות הם צריכים לשים לב, שאלמלי באו בטעות כאלה אל היונים העתיקים ע"ד הרחקת הריליגיה מתוך מחיצת חי העם, הלא ע"י זה עצמו היו פוסלים ממילא גם את התיאטרון גופא כפרט של ריליגיה...

* *
*

בש. הגוים" הכריזו על הפרדת הריליגיה מן החיים, כענין העומד מחוץ להם, מחוץ לחיים, הלא יש ידים לדבר. שהרי בעצם הדברים עדיין אין לעמים האירופיים ריליגיה שלהם, ריליגיה, שנבעה והקרה מחוץ תוכם של חיהם האישיים, של חיים האיטימיים, שכוללת ומקיפה את טיבם וטבעם ונטיותיהם ושאיפותיהם בכל עת ובכל מקרה.

... ותס לנו לחשוד בשלטון הריבולו-ציוני שבדוסיה, שאף הוא מוחא כף בהתפעלות ובנחת-רוח לדבריו של הקומנר הזקן שליטה וחבריו; אבל הלא אין לנחד, כי גם טחאתו נגדם לא היתה תקיפה ומספיקה כדי צרכה במאורעות הנוראים...
ועל זה אנו קובלים - - -

III

"פאראזיטים"

... שמא ראיתם מימיכם "פאראזיטים" כאלה, שאנו מוצאים עתה בכל מקום ובכל סנה, בסחננו הריבולוציוני? הכל הם נוטלים מן המוכן, הכל הם נוטלים משל אחרים, הכל הם נוטלים בהקפה...

אף מושג אחד ריבולוציוני לא חדשו מעצמם. אף מלה אחת חדשה לא בראו משלהם. אף סיסמה אחת אין להם מביט-פרשם, גם התארים, שבהם הם מכבדים גם את בעלי-ביתם וגם את מתנגדיהם, גם הרגלים, שהם קוראים את "השדרות והרחבות" לדגול בהם, הכל גנוב אהם, הכל מן החוץ לקוח עמם...

גם עצם "הריבולוציה היהודית", גם עצם "הפרליטריון היהודי", גם "הקפיטא-ליומוס היהודי", גם "מלחמת המעמדות העברים" ברחבות פטריגד ומוסקבה וסינוה ויקסרינבורג, - הלא כל זה אינו אלא תרגום גרוע מספה לועזית.

ואפילו את הכנויים "קורנילוב" ו"קרנ-סקי" ו"טסיכוסלובק" שכונו להם מאוצר זר. מעשה ב,בונדיסט" ידוע, שברדשו באספת-עם גדולה במוסקבה כנגד הציוניים, לא מצא לו לזול אחר יותר נאה לצרכו מלכנות את מתנגדיו בשם "ווברים קורסקאים", כמו שהיו נוהגים ב"בדומה הריעית" לגנות במרקוב וחבריו...

ולא על זה אני דן, שהקיל בכבוד הציונים והשום למרקוב השני, - יבואו הציונים ויריבו לעצמם, - אבל האזן נכוח מן הבגלות, מחוסר המקורות, מהעדר היכולת לשאוב מן הלב אף מלה אחת, אף דבור אחד, אף הגה אחד משלו!...

רק תקוי של ילדים, של קופים, רק פטווגאיות" תפלה.

וזה להם לכלי-יוזן להלחם. בו הם באים לפתור ובו הם באים לבנות.

משום שכן סותרים השכנים. משום שכן בונים השכנים.

הכל נטול בהקפה על-מנת שלא לפרוע. הכל בא להם בשלוח-יד.

הרפתקאות הרוח הנלחם על חירותו מעול אלהים וזים לו.

אולם העם מוצא את אלהיו, בשעה שהוא מוצא את נפשו, בשעה שהוא מכיר ויורד לעומק נשמתו. כי הלא גם בנידון זה לא יש מאין יוצר העם, כי אם בצלמו ולפי אמו הוא בורא את אלהיו, כי אלהיו של כל עם הלא נשמתו הוא, רוחו הוא, אשר הוא נושא בקרבו...

ובאמת, יחד עם הריניסנס, יחד עם התחוררותה של הכרת העמים האירופיים, מתחילה גם השתחררותן האסית מעול הנצרות, אבל לא בתור השתחררות מעול הריליגיה, כי אם לשם בקשת הריליגיה האמתית, הריליגיה הלאומית, לפי רוחה של כל אומה ואומה.

ההכרה הלאומית של העמים הגרמנים הביאה אותם לידי תורת לוסטר, קלונימוס, צווינגליזמוס, בכטימוס, אנגליקניזמוס, ועוד כדומה להם שהתחילו צדים ופורחים באירופה. אולם כל אלה אינם אלא הצעדים הראשונים על דרך ההכרה האישית הלאומית, שתחילה סתמנת על-ידי ריליגיה אישית לאומית.

וגם הקריאה להשמדת הריליגיה, שקראה לה הריבולוציה הצרפתית, לא הייתה אלא מחאה כנגד הפלסיסיקציה של הריליגיה, כנגד הנצרות, שכפו אותה על האומה כגיגית. כי גם הריבולוציה הגדולה לא לבטל את הריליגיה באה, כי אם למצוא את הריליגיה אמרה ויוצרה וחפשה. ורוביסמיר היה הריליגיה, שהכיר בצורך להקים קולטוס חדש תחת הקולטוס הישן, שהתחיל בהריסתו. ומאותו הרגע העבודה הזאת, תכלי לידה של דת לאומית, של דת מתאימה לרוח העם, הולכים וגמשים... והם יגמרו בשעה שהכרת האומה התחורר כל צרכה ואישיותה התפתח למדי, מבלי כל אוס מן החוק, עד כדי להגשם בריליגיה מקורית, שכל עיקרה לא יהיה אלא התגלמותו של רוח העם ונטיותיו...

* * *

ובדואי שכוה יהיה גם דרך התפתחות הריבולוציה הרוסית בנוגע לריליגיה שלה, אם תמהר להשתחרר גם היא מן ההשפעות הזרות המאוסות, שאינן מחוברות עמה חבור הסטורי, חבור לאומי ואורגני... לא לבטול הריליגיה תגיע האומה הרוסית, כי אם ליצירת ריליגיה, ריליגיה שלה. אבל מה ענין זה לעם עתיק, שכבר מצא את עצמו ושכבר הכיר את רוחו, ושרוחו כבר נתגשם בריליגיה שלו העתיקה כמוהו?...

וכי אין הדישה להפריד בין חיי העם העברי ובין אלהיו כעין פסיק רישה ולא ימות? ...!

האין זה כמו שאמר למחות את צורחו וצבעו ורשמיו האופיים של התפוח או של השושנה, מפני שענין חיזוניהם בעיניו?...

שהרי אין לחשוב את הנצרות הבאה מאסיה, שזכו אותה בשותפות לכל עמי אירופה בעל-כרחם, - שיהא להם ריליגיה.

כי אמנם אין הריליגיה, כפי שראינו, אלא הבכואה הלאומית, ההתגשמות האישית של נשמת האומה. ומכיון שלכל אומה ואומה נשמתה שלה, הלא בהכרח שלכל אומה ואומה גם הריליגיה שלה, שלה בלבדה, שאין לור חלק בה, ושכל הבא לעקר אותה, כאלו הוא עוקר את נשמת האומה.

אם לערפת ולפולין, למשל, ריליגיה אחת, בודאי שאין ריליגיה זו התגשמותה החיצונית של לאומיותם של הצרפתים או הפולנים, ואינה אפילו חלק קטן מנשמותיהם הפנימיות, השונות אחת מחברתה, ובודאי שאינה אלא ענין חיזוני, יסוד זר בחיי האומה, שבכחו רק למונע ולעצור בעד התמחחותה וגדולה, ושמושם זה אפשר שבאמת נחוץ להרחיקו מהי האומה, כמו שמוחקים מן הגוף כל דבר זר לו, שבטקרה בא אליו ע"י דקירה או תחיבה.

לנצרות, כפי שהחזיקו בה העמים האי-רופיים, חסרים דוקא הסמנים הסודיים, שבלעדיהם אין לה שום אופי של ריליגיה, כל עוד שאין הנצרות מקפת את כל חיי האדם בכל מצביו ובכל רגעיו, מקומחו בבקר, מנעילתו את סנדלו, מרחיצתו את ידיו ואת פניו ועד בליעתו את הפרוסה הראשונה ועד צאתו שוק לפרנסתו ועד שובו בערב הביתה ועד משכחו בחברת אשתו ובניו ועד שכבו במטתו. כי דוק אלו הסמנים, שהיו המשכילים הראשונים מראים עליהם באצבע בבוו ובכעס, - דוק הם הם גופי הריליגיה. והפיליטוסף הרוסי סרגיי וולאדימירוביטש סולביוב בשעתו כבר הרגיש בזה ואמר:

- בשעה שהלמדי הנוצרי חלקו את החיים לשתי רשויות: לרשות הקיסר ולרשות האלהים, (הבו לקיסר אשר לקיסר, והבו לאלהים אשר לאלהים), שאין אחת נוגעת בחברתה, באותה שעה נגזרה הגזירה על הנצרות וחידלה להיות ריליגיה, כי אין אתר פניו מהאלהים ואין ריליגיה, שאינה שולטת בכל הרשויות.

התורה, שנוגעת רק בצד זה או בצד אחר של חיי האומה או של חיי האדם ואינה באה למרד על כל החיים כולם, מן הצפורן ועד הקודקוד, אפשר שהיא מקפת-חיים ומקבלה או מתוקנה, אפשר שהיא מרה-חיים - הגון או בלתי-גון - אבל בכל-אופן אינה דת, אינה ריליגיה...

ומי יודע, אם כל ההיסטוריה האירופית של ימי-הביניים, כל אותן המלחמות הממידיות, של אותם מסעי-הצלב, כל אותן האנקוויזיטיות, - מי יודע, אם כל אלה אינן אלא פרסוקי הרוח המבקש את אלהיו אשר לו ואלו רת ההולמת אותו, או, יותר נכון,

הערכים הקולטוריים הפנימיים, בדרך מלחמה המעמדות ובורך התאבקות השקפות העולם השונות של המעמדות השונים!...
ואף אני לא הייתי תמה נגד המכריזים על הריבולוציה בקרב העם היהודי היושב ברוסיה, אלמלי היה ברור לי, שאלו המכריזים אחרו קצת את השעה. שהרי מהפכה זו, שהם מכריזים עליה, כבר נתקיסה אצלנו לפני שנתים ולפני שלש שנים ואולי גם לפני ארבע שנים, או יותר נכון לאמר, שהמאורעות של אלו השנים גרמו שלא תהא שום ריבולוציה בעולם יכולה עוד להתפרק בקרבנו, מאחרי שהן השמיטו מתחתיה את הקרקע החברתית, שרק בה יכולה הריבולוציה הסוציאליסטית להצמיח צמח ולהפריח פרח ולתת פרי. וכי אפשר לריבולוציה סוציאליסטית לאומית להתחולל אצל איזה עם, מבלי שטרקוטורה סוציאליסטית לאומית באותה לה?!

הריבולוציה הסוציאליסטית לאומית מבצעת בתחילה, כידוע, ביחוסים ההדדיים של המעמדות השונים של האומה. וזאת אומרת, כי המעמדות הללו צריכים לבוא במגע-ומשא תמידי על דרך התעשייה הלאומית המשותפת עד כדי שאינטרסיהם השונים יבואו לידי התנגשות איקונומית ומוסרית בתחום יצירתם הכלכלית הלאומית, שכולם עסוקים בבנינה ובצד זה וזה על יד זה ואם אפשר היה להתנגשות מעמדית לאומית כזו לבוא בוילנה או בורשה, במקום שהפועל היהודי עבד אצל הפבריקאנט היהודי, במקום שאינטרסיהם הסותרים היו נגשים איש ברעהו, במקום שאם לא הייתה לנו כלכלה לאומית ממוכן המדעי, הלא היה לנו שם זכר לתעשייה לאומית, - הלא אי-אפשר להתנגשות זו לצאת אל הפועל במוסקבה או באירקוטסק, שגפנרנו שמה בשנים האחרונות ושעה היום אין אנו דרים במקומות אלו בהמון ואין הקפיטאליסטים היהודי, בנוגע לצרכיו האי-קונומיים, נפגש עם הפועל היהודי במחיצה אחת ואין אינטרסיהם של האחד, בתור גותן עבודה, ושל השני, בתור עושה בעבודה, נוגעים זה בזה נגיעה מעמדית-לאומית ואפילו כמלא גימה. הפועל היהודי במוסקבה ובאירקוטסק, אם ישנו כזה כאלה הערים, עושק ע"י הקפיטאליסט הרוסי או הטטרי, ותחת זה גם הקפיטאליסט העברי עושק את הפועל היהודי הרוסי או הטטרי... ומאין אפוא תצמח לנו הריבולוציה הסוציאליסטית-הלאומית אצלנו? המן הגרון או מן היקב?!

* * *

ולא על המהפכה הכולשביסטית אצלנו אני דן. שהרי מהפכה כזו באה עפ"י רוב לא מפי היחוסים החברתיים הממשיים, לא מפי החוקים החסטרניים, כי אם בגזירת השלטון העליון. ממלכת הפועלים והאריסט

הלא האלהים, הירליגיה, זה הצל של האומה, זהו ההד של קול נשמתה, שאין כל בריה יכולה לגרשו, להשתיקו או להחרישו מכל וכל, אם לא יאלם את הנשמה גופה!...
ואם אין הריבולוציוניזמים שלנו מכריזים בדבר זה, הלא זה רק מפני שבכלל אינם רגילים להכיר בשום ענין ובאים ונוטלים הכל מן המוכן משל אחרים, ומסתמכים אכתפיהם של "הבריחים", שקולם מדבר מתוך גרונם...

IV

המהפכה היהודית.

הריבולוציה התחילה, כידוע, בפטרבורג, בכירת הממלכה הרוסית, בקרב העם הרוסי. ואף-על-פי-כן לא נמנעה מלהתפשט עד מהרה, כפרקמים, גם באוקריינה, גם בנרודיה, גם בסבייר, בין כל העמים והשבטים השונים, גם השובים בחבל הארץ שבין הים השחור וים הקרח הצפוני, שבין נהר הביקאל ונהר הוולגה והדניפר.

ואף-על-פי שכל ריבולוציה היא ראשית כל מאורע לאומי, חזיון אינדיבידואלי, המראה על המהפכה והשנוי הכביר, שנתהווה בשמט האומה בנוגע להערכתה את ערכי הייה הפור-ליטיים, האקונומיים והמוסריים; ואף-על-פי שקשה לצייר לנו, שמהפכה פסיכולוגית כזאת תתחולל בעת ובעונה אחת אצל עמים שונים, שאין ביניהם אלא קרובת שכנות, קורבת מקום או אפילו עול שלטון משותף, שהרי אין הריבולוציה כשמצמצמת בהשתחררות מן השלטון הישן, אלא שהיא מראה על מצב פסיכולוגי חדש, שאין כמותו גמל בכת-אחת אצל כל העמים השכנים.

בכל-זאת אין לתמוה על המראה, כי הריבולוציה הרוסית גרמה לריבולוציות, במדרגות שונות, גם אצל יתר העמים בקרבתה. ה"השלג הגבוה של ראשי האלפים, בגלפו מפני כבדו, גורר בדרכו אחריו גם את יתר צבורי השלג שעל סביבותיו, אף שמצד עצמם לא כבדו כל-כך ולא גבהו כל-כך והיו יכולים עוד להחזיק מעמד במשך זמן כל-שהוא, אלמלא ה"לזוינה" שהתמוטטה.

ויש צבורי-השלג הקרובים נופלים ויורדים אל התהום ואפילו לא חמת נגיעה ממש מצד הלזינה המתמוטטת, אלא מקול נפלה בלבד, מחמת הוועזות-האירי הזקוקה.

ומי זה יתמה אפוא, אם אחרי המהפכה הרוסית, באה גם המהפכה האוקריינית, אם גנוסת הכולשביזמוס או רק גנוסת המינשי-ביזמוס, אם תיכף לזה התחילה התסיסה גם במקוץ וגם בקרמ? ולא רק במקצוע הפוליטי, במקצוע השלטון החזוני, אבל גם בדרך הריבולוציה הסוציאליסטית, בדרך של שנוי כל

כי כשנאחו מחדש בארץ זו, שלא נזיה עור הפעם למטרה לחצי איתני תבל חמהנושטים והנאבקים מאז ומעולם על כבישת הארץ הזאת, שהיא כעין שער פתח אל העולם העתיק והעולם החדש? והלא כבר נסנינו שמי פעמים בכמו אלה? ואם הנסיונות ההם כבר נשכחו מלבנו מרוב ימים, הלא נזכור בחורבן בלגיה ובחורבן סרביה, שרמן שותח עדימי!... ואמנם כל ענין הדיקלרציה לא היה כדאי לפטל בו, אלמלי אותן הממשלות, שמידן באה לנו הדיקלרציה, לא היו מבטיחות לכל באי עולם, שהן עכשיו ממיתות עצמן רק עץ השראת שלום-אמת בין עמי-הארץ.

ואפשר שלא באקראי בעלמא כרך כך אמוץ ביחד את שתי נבואותיו על-דבר היעוד העצומי העברי ועל דבר היעוד האנושי הכללי, ואפשר שלא משום קפריסה ריקה בלבד של "חולם תלמות" נשא אותו דמיונו לפתוח בחזונו, "על יהודה וירושלים" כי, באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' כראש ההרים ובשא מגבעות, ולסיים במשא על כל גוי הארץ, כי יכתתו הרבוחם לאתים וחניתותיהם למומרות. לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

אפשר שגם הנביא בשעתו כבר עמד על דבר זה, שאין גאולת ישראל באה בלי גאולה האנושיות, בלי שלטון האחרה האמתיה בין בני האדם, ואם כי לא מטעמם של הקוסמו-פוליסטים שבינינו...

ואם יש מפקק גם כזה, שהסרגדיה האחרונה של האנושיות תנהל אותה טרף-סוף אל המנוחה ולא שלום, - אפשר שספק זה סופו להתאמת. אבל אז אפשר ואוריד דמעות לא על הדיקלרציה האנגלית שנכזבה, כי אם על התקווה היותר געלות של המין האנושי שנחבדו...

ואתם לא ציונים תלגלגו על שמאמינים הם בקלות דעת להבטחת אנגליה וחברותיה, כי אם לכם בעצמכם תלעגו, שהאמתם גם אתם בקלות דעת לדיקלרציה של חוזי האנושיות מאז ומעולם על-דבר עתידה המאושר של תבל כלה באחרית הימים...

V!

הב המשוגע.

הבטלן המשוגע, שמימי י. ל. טרן, עדין חי הוא בינינו, ובריא אולם - תודה לא.

אכן אריבת ימים זו כדאית היא להשליא את הלבבות - - -

וכמו "בימי שחיתות" אינו פוסק עד היום לחקור ולבדוק בסמוחה, בעצם האמת שלו, לדעת ולבחון את סמני אישיותו הפרטית.

הרוסים גזרה והעמידה עלינו קומיסריון יהודי, להמהפכה הסוציאליט בעשית עובדה, שאין להרהר אחריה.

באתח הועידות של המועצות אמר לבן: - אנו נוהגים תמיד לעשות מעשים ולהעמיד את העם פנימ-אל-פנים מול העובדות, ואחר-כך - תבואנה השררות הרחבות ותדונינה אחרי מעשי השלטון...

הקומיסריון היהודי הוא עובדה, ועובדה זו באה להעיד, כי הריבולוציה הלאומיה אצלנו כבר נתקיימה.

כל זה מתאים, כפי שאתם רואים, אל שיטת הבולשביזמוס, שזכין בריבולוציה שלא מדעת הזוכה; ובכל-אופן הלא יש בשיטה זו השקפת-עולם מסוימה, ואולי גם מיוסדה במקצת לדידה...

אבל על-דבר הריבולוציה הלאומית היהודית הלא מרבים לדבר גם יתר העסקנים הריבולוציוניים שבינינו, שלפלי בדריהם צורדים הם ללנץ וחבריו, ומתנגדים לשיטתו, שיטה הסוציאליזמוס האומפריטבי, הכופרת, כדברי לבן עצמו, בדימוקרטיה, שאינו, לפי דעתו, אלא סוד בירושוואזי!...

ורק עליהם אני תמה - - -

V

מסביב לבשורה.

אחרי הדיקלרציה האנגלית בדבר השבת ציון בעל-עליה הקדמונים, באה ההסכמה עליה גם מצד צרפת, גם מצד איטליה, גם מצד אמריקה.

שמעה גרמניה ומהרה אף היא, כדי להכעיס את אויביה, להודיע בפומבי את דעתה, שאם ינצחו, עמי המרכז והשיבו את ארץ ישראל לעם-ישראל, והשמעות הגיעו לכאן, שגם טורקיה מצדה מהרה להתחיל במשא-ובמתן עם ראשי הציונים בדבר ממשלה אבטונומית יהודית בארץ יהודה.

ומי יודע? אפשר שבאמת אין אלו ערמומיות דיפלומטיות בעלמא. אפשר שבאמת גם הדיפלומטיה למרה במשך השנים האחרונות לדבר בלי לבולב ולבלי הונאת-דעת.

טרף-סוף התחילו גם הספקנים לרכך את לבם ולהאמין. שמא! ואם אין כעין בדבה לב של מושלים ורוזנים הלא אפשר שיש כאן צורך השעה. אפשר שהפוליטיקה העולמית גורמת לכך, שכברת הארץ המחברת את שלשת חלקי תבל, את אסיה ואירופה ואפריקה קה תשוב ליד העם המפורד בכל חלקי תבל והמשמש תמיד כעין פצעים ביניהם, ואפילו בשעת חירום...

ורק מצד אחד עדיין הפסימיסטים מפקפקים בדבר - - - נניח לרגע אחד שאין בואן גנבת-דעת וכרכור; פוליטיקה, אבל מי זה יערב לנו,

עולם מיוחדת, יש לנו דרכי יצירה מיוחדים, יש לנו אל מיוחד, שהוא התגלמות עצמתנו הלאומית המיוחדת, שאינה פוסקת על מית!'

ואני בטוח, כי כל אלה דים לקבוע לנו את המסבב הלאומית שלנו, ואיני מפקפק אף שעה קלה, שאמנם רק עפ"י אלה הסמנים נכרת כל אומה ונבדלת לפי אישיותה הלאומית.

ואלא מאי? השווייצאים, הסלובקים, היענקים? אולם העדר הסמנים הללו אצלם לעת-עתה אינו מכריח עדיין לשנות את השקפתי על לאומיותי, כמו שאינו ראהי לכפור גם בלאומיותם.

משל למה הדבר דומה? לחינוך שראה את הגפן הרך שלא הספיק עור להביא את פירותיו ולא רצה להאמין שגפן הוא:

— הא כיצד? גפן — ואיה הם אשכולותיו ואיה הם ענביו, שרק על פיהם אנו מכירים את הגפן?

ותינוק אחר מוכיח מנסיעה רכה זו, אדרבה, שהגפן הוא עץ, שאמנם אין בו לא אשכולות ולא ענבים...

אוי, ילד טפש, אל תדין מן הבוסר על הבשל. הצמיחה והפריחה, הלבוב והגדול והבאח הנליות הסיכוסים של כל עץ הוא פרוצ ארך נמשך, ורק כאשר יגדל העץ ויגמל ויתבגר, רק אז יחלה לנו בכל מרטי טבעו המיוחד; ואז גם עליו ועמיו ופריו המיוחדים יטהרו להגלות לעין!...

אין העמים הצעירים בערך, שזה מקרוב באו, שזה רק דורות מספר לקיומם, באים ללמד על מהות עם עתיק, כי אם להיפך. וגם העמים העתיקים לא הגיעו אל תכלית קיומם, אל התפרווחם לפי אישיותם בין לילה. שנות מאות ואלפים עברו עליהם עד שגברה נשמתם המיוחדת, עד שאמונתם, שפתם ויצירתם בגרו וגמלו והתפתחו אצלם בתור סימנים לאומיים קבועים...

ואמנם יש שגם עצים זקנים ומגודלים נלקים בשדמן זמני ופירותיהם נכשמים ועליהם נושרים וגזעם עומד ערום ועריה לפי שעה. אבל גם הימים הרעים האלה אינם יכולים ללמד על מהות העצים בכלל ועל טיבם וסמניהם המיוחדים...

והעמים הצעירים ואלה העמים שנלקו בשדמן לפי שעה, סוף-סוף שיגיעו גם הם לריליגיה שלהם המקורית, לשפתם המיוחדת וליצירתם הספוטית או שיעברו ויבטלו מן העולם מכל וכל, כמו כל דבר שאינו עושה שרי...

ורק בכדי יענה מנדיל בריינה'ס את גמשו בקושיותיו ובכוחותיו ובסמירותיו העצומות בנדון זה —

היכן הוא גומא? במה מצטמצם עיקר טיבו — אם בחסמו המיוחד, אם בצבע עיניו המיוחד, אם בקולו, או בגורת הקפוטת שלו, או בשמו מנדיל בריינה'ס, שהבריות יכנהו בו להבדילו מאחרים, מבני אדם בדומה לו? ובשעה שהר'בילדוואזיה הומה וגועשה ודוחתת כמרקחה על ימינו ועל שמאלו של מנדיל בריינה'ס, בשעה שהכל מסביב אף וממהר לגאול את אינדובידוואליתו ולתפוס בזכותיה, — עדיין הוא, מנדיל בריינה'ס, עומד בנפת בית-המדרשו ומתוכח ומתפלפל עם עצמו, בהרפת אגודל, במה יוכיח וידייק, כי באמת אינדובידוואום הוא, ואם באמת יש לו ספוטיות מיוחדת אם באמת הוא — הוא ולא אחר, ואם באמת אחר אינו הוא?! מנלן?

* *
*

מה הם הסימנים המוכקים, איזו הם האטרביבוסים האופיים, שבהם מלויה לאומיותנו בעיקרה? במה מתגלה ביחוד הספוט הסלאומי? שמה בריליגיה המיוחדת? והלא אומה פלונית יש בכרכי הים, שאין לה ריליגיה מיוחדת? שמה ביצירה המיוחדת? והלא עם פלוני יש במדי, שעדיין לא הכניס כלום משלו אל אוצר היצירה? שמה כלשון המיוחדת? והלא כמה אומות יש בעולם, שלשונות רבות מתהלכות ביניהן ואף-על-פי-כן אין זה מפריד בין בני אומה אחת?

והרי האוקריינים הפרבוסלביים ביחס אל הרוסים? והרי האוסטריים ביחס אל הגרמנים? והרי השווייצים שחצים מדברים צרפתית וחצים מדברים אשכנזית? והרי כלאי השבטים שבאוסטריה-אונגריה? והרי האמריקנים המדברים אנגלית? והרי הבריטונים שבצרפת הדרומית, המדברים בריטונית ואף-על-פי-כן מחזיקים הם בצרפתיותם?

ובכן — מה הם הסימנים הלאומיים? הטריטוריה המסומנת? אבל הטריטוריה הלא בכל-אופן אינה אלא תנאי מוקדם להתהוותו של העם, כקרקע בשביל הצמיחה במדה ידועה מלוי בו גם קיומו של העם, אף אחרי שכבר בא לאור העולם, גם התפתחותו השבעית, אבל אין זו מספני אישיותו, אין זו מחלקי מהותו?!

והעיקר — שהרי אמנם אנו אין לנו בעולם טריטוריה מיוחדת, שהרי מורים ונפוצים אנו בכל רחבי העולם. שמה אין אנו עם? לא, מנדיל בריינה'ס יודע ומכיר בעצמו שהוא מנדיל בריינה'ס. ואף-על-פי-כן הורא קושיה לדוכתיה — במה אטוא יודע כי אמנם מנדיל בריינה'ס הוא ולא איוואן פטרוביטש?

* *
*

ואמנם הלא לנו יש השקפת-עולם מיוחדת, יותר נכון — יש לנו הרגשת-עולם והכרת

מרידות מצבם תחת צל קורה זרה ותחת רשותם של אנשים זרים...

וכי אין העסקנים הללו ראוים לתהלה ולשבח על נדיבותם? אבל -

נשבע אני לכם בגקית-חפץ, שאיני לא בולשיביק ולא בן בולשיביק. אורח" משוט אני, כיתר רבבות האזרחים, אשר ברחבי רוסיה, ובכל זאת אין אני יכול לכוּש את האמת שלא להודות, כי רואה אני חלק הגון של הגיון ישר כמעשיהם של הבולשיביקים לטובת האומללים משוללי הדירות, העומות ברשותם...

תחת העזר התמכונתי ותחת הסעד התמידי ותחת ההתמכנה שאינה פוסקת מצד העסקנים לטובת האומללים הנזכרים, באו הם ופסקו:

כי - "דירי הוויות" ו"שוכרי המטות" יחדלו מן הארץ, כי יש לכל אדם ואדם הזכות על דירה שלמה שלו. כי אמנם גם יש בעולם מקום לכל אדם ואדם, שיקבע לו שם דירה מספיקה לו. לשם זה נחוץ מתחילה רק להוציא מיד המעטים את ארמנותיהם וטירותיהם המרווחים ביותר, שיש בהם כדי דירות ורווחות לרבים, החונים בלי בית ובלי מעון...

וכי אין אתם רואים, כי גם בשאלות האבטנומיה הלאומית, שאתם מתחבטים בה, אפשר לנסות את הפתרון הזה? וכי אין אתם מוצאים, שעבודתו הרחב של הקדוש ברוך הוא יש יד מקום לסטריטוריה מיוחדת ולרשות מיוחדת גם בשביל אלה העמים הבודדים הקטנים, המסתופפים בפנת גג או בפנת מרתף ברשותם של עמים זרים, עד כי אין מוצא אחר רק מלבנות פאליאטיבים כסופקים בנוסחתו של שפרינגר ואדלר בשביל העמים האומללים "דירי הוויות" ו"שוכרי המטות"??

ואפשר שגם בכאן צריך ללכת בדרך הרדיקלי של "החברים הבולשיביקים" ולאמר לאלה העמים הגדולים, שהחזיקו כטריטוריה במדה העולה על צרכיהם האמתיים, כי יתבוצו במצט ויפנו מקום כל-שהוא גם לאלה האומללים, שהגורל השליכם החוצה בלי מחסה ובלי מסתור ובלי מעמד!!

"חברים", שימו לב! אם באמת, השרדות הרחבות" של היהודים הכיר ברוע מצבן תחת בעלים זרים, ולא מן הראוי שתבאנה לדרוש דוק את האבטנומיה הטריטוריאלית מחמת שהיא גדולה ומקיפה יותר, ולא תאמרנה די באבטנומיות הקולטוריות והפר-סונליות וכדומה, שאינן אלא תרופות ותחבולות ארעיות?!

בשעה של ריבולוציה סוציאליית בנוסח הבולשיביזמוס מצד אחד, ובשעה של שנוי התחומים והגבולים הפוליטיים והטריטוריאליים אלים בכל העולם כולו מסופו ועד סופו מצד שני - כי כל התוסס מועט - אינו אלא מן המתמיהים -

.VII

אבטנומיה.

מיום שהתחוללה הריבולוציה ברוסיה נגשו כל העמים השונים, היושבים בארץ הזאת, לסדר ולבנות על יסודות חדשים את חייהם הפוליטיים.

כמובן, שגם אנו הגשנו לפני כס הריבור לוציה את חשבונותינו ותביעותינו ודרישותינו במקצוע זה. אבל בעוד שיתר העמים פתחו במעשים, בעובדות, באקטים ריבולוציוניים, אנו, כדרכנו מאז, פתחנו תיכף בתיאוריות, בסברות ובשיטות עיוניות. הקדוש ברוך הוא ברחמינו חגרולים הומין התיכת-בשר "ההרגיו" מכל המינים, וכלם רוצים למצוא בה את טעמם הנאה להם והמתוק לחכם.

ברור הדבר להם, שעם ישראל אינו צריך אלא לאבטנומיה אבל אינו אבטנומיה? האם אבטנומיה קולטורית-לאומית, או אבטנומיה פוליטית או אבטנומיה פירסונלית? האם נסתפק במימום האבטנומי בנוסח "בונד", או שיש לנו להתאים דרישותינו הלאומיות אל נוסחתו של הפרופסור יי לנין, או אפשר שעוד פנים ונסמך תביעותינו על שיטת הסוציאליסט שפרינגר?

אולם מדברי כלם מבבצת ההכרה, כי סוף-סוף הפתרון היותר נאות לשאלת מצבו של עם משולל שלטון היא אבטנומיה טריטוריאליית שהרי רק אבטנומיה כזאת יכולה להספיק לנו בסופה בלוא מובנה, ורק היא יכולה לכלול בקרבה גם את האבטנומיה הקולטורית, וגם את האבטנומיה הפוליטית, גם את האבטנומיה הפירסונלית, או יותר נכון, האבטנומיה הטריטוריאלית תעשה למיותרות את כל המלחמות בעד יתר האבטנומיות מכל המינים.

אבל... אבל מה לעשות לאומה הישראלית, שאין לה טריטוריה? הלא הכרת שאנו מחויבים לחפש אחרי תרופות אחרות, שתועלתן וגם אופן כמותן כמעשה עדיין לא נתחווה כלל צרכם, מפני שעד היום לא יצאו מחוץ לגדר העיוניות, ולא הגיעו לירי מעשה נסיוני...

גלוי וידוע לכל, שאין טוב לאדם מלדור בדירה מיוחדת, שהוא בעלים לה ועושה בה, כאדם העושה בתוך שלו. אבל מה לעשות לדירי הוויות" בידותיהם של אחרים? אבל מה לעשות לדירי המטות", שאין להם אפילו קרן וית בריחה זרה להחזו בה, ואין להם בעולמם אלא מהטחם, שהם שוכבים עליה בעד פרוטותיהם האחרונות תחת תקרה של נכרים...?

ואמנם לעתים קרובות תפגשו בעסקנים נדיבי-לב, שאינם פוסקים מלדאוג לגורל אלו "דירי הוויות", ודירי המטות". הם מהבלים התגוללות שונות ומחוככות להמתיק להם את

.VIII

קקיון דיונה.

בנוהג שבעולם שאת המתרשלים בעניני הכלל אין חושבים לכת מניע, פועל ומשפיע. העסקנים בזים למתרשלים, מביסים אליהם בשאט-נפש, אבל אינם מתיראים מפניהם, אינם מתגרים בהם מלחמה, כמו בשונא, כמו במתנגר ומסרע.

את המתרשל בעניני צבור, את "האבסיני-טיאיסט" מגרפים על התרשלותו ומבטלים אותו בלב - ורזי, מכאן ואילך אפשר לעבור אל סדר היום...

אבל האם באמת כך הוא הדבר? האם באמת אין המתרשל בא בחשבון? האם באמת אין המתרשל יכול להשפיע ולהניע ולהפריע ולהרוס את הבנינים, שעמלים בהם העסקנים בשקידה, אם הוא, המתרשל, מצטרף למנין אסורים...

הנה לפנינו בנין הקהלות המחדשות והמתוקנות לפי רוח הריבולוציה, השורר על סביבותיו ובקרבתו. למרות היגיעות שיגעו כל המפלגות והכתות הרבות שבינינו, למרות הפומבי והפרסום והפרקולומציות המפוצצות בראש כל חזות והמודעות הגדולות על כל קיר וגדר, והמיטינגים והדרשות בכל אולם ריק, באו אל הבחירות רק כעשרים או כעשרים ואחד אחוז למאה מכל התושבים היהודים. מתזה זה שנראה כתחלה במוסקבה, נשנה בברטוגרד ומשם עבר אל כל אוכלוסינו החדשים.

ואף-על-פי-כן האמינו העסקנים, כי מעשי הבחירות נשלמו, כי בנין הקהלות מבוסס. אמת שהמתרשלים שקלו למטרפסיהו: זולזלו בהם על זאבטיניאיזמוס שלהם, גרפו אותם - ואהר חרלי...

- הלא רק את עצמם הם מבינים בהתרשלותם, ואנחנו לפי גודל עסקנותנו גם בלעדיתם נתקיים!... הבי אפוא ונתחיל במלאכה, והאבסיניטיאיסט ישא את חלפתו... והאבסיניטיאיסט שמע את התרופים, שחרפו אותו, ושחק.

הוא שחק בשפתים עצומות כשפתיה החנוטה. אבל מה חשב בלבבו בשעת מעשה? האם גם לחשוב התרשל בענין זה, או שהיה בטוח ב"נצחוננו" למפרע ושתיקתו היתה משמעת: - מאי איכפת לי בתרופיכם?! אם תהיה וראינו, יד מי תהיה על העליונה!... ואננם לא עברו ימים מועטים, והעסקנים בצעמם הרגישו כעין קלקול בבנין הקהלות החדש. הם ראו, נ"י אין סימן ברכה בכל אשר יעשו. למרות כל העמל אשר יעמלו, למרות כל הטרחה אשר יטרחו.

משום מה? מהי סכת הדבר, שהם אינם זוכים לראות פרי בעמלם? למה יבנו היום קרן-זוויה זו וקמו בבוקר ומצאו את קרן הזוויה השניה הרוסה?...

התחילו מריבים זה עם זה. האשימו הבונדיסטים את הציונים: הציונים טפלו עון ב"מאוחדים"; ה"מאוחדים" הראו באצבע על "פועלי-ציון"; "פועלי-ציון" הרשיעו את בעלי "המפלגה העממית".

ותגדל המבוכה בין העסקנים; ותרב המחלוקת ביניהם.

ועדיין אין איש מהם שם לבו אל השונא הנחבא מאחרי כחלי הבנין החדש ושוהק, כדרכו, בשפתים עצומות.

האבסיניטיאיסט בטוח היה מעיקרא, כי "אלה בשקידתם, ואלה בעסקנותם" והוא בהתרשלותו יגבר.

ואמנם אין תכסיס-מלחמה זה מופלא ביותר, ואפילו תינוק דלא חכים ודלא טפש יכול היה לחזות מראש, כי כך תהיה אחרית הדבר.

אין בנין מתקיים על אבן-פנה אחת. האורגניזציה של הקהלות באה לטובת העם ובשביל העם, והעם ברו בו הגדול פנה אליה עורף, ומהיכן תהא אורגניזציה זו יונקת את יניקתה?...

בידוע, שאורגניזציה כזו, שאין לה יסוד ותמיכה מצד הרוב, סופה להבטל עד מהרה...

אכן גדול רוח הסתירה של האבסיניטי-איזמוס, של התרשלות, ואתם לא ידעתם, אתם זה לא נסיתם להלחם בו...

אתם גם לא שמתם לבכם אליו כראוי לאיב כביר.

כי גם לאיוב לכם לא חשבתם אותו. אין כאן אלא התרשלות פשוטה של יושבי "קרנות".

אבל שמא ראייתם יושבי קרנות מתרשלים בדבר, שהם צריכים לו?...

ואם ראייתם התרשלות מצד רוב בניינו ורוב בניניו של הצבור בצרכיו, בודאי שמחויבים אתם להתגבר עליה ולעשות מלחמה נגדה בתחבולות.

וראשית-כל צריכים אתם לפשפש במעשיכם: שמא לא ירד הצבור לסוף דעתכם, או שמא, לא ידוך גיסא, לא הכרתם אתם את צרכי הצבור האמתיים?...

ובין כך ובין כך - הלא ככם האשם ובצואריכם הקולר תלוי.

ויש אשר גם הצבור מכיר בשאיפותיכם ורצויות, וגם אתם הבינחתם את הדרוש לו, אלא ש"לא כוננתם את השע ה", וגם על זה אתם נדונים.

ויש אשר גם השאיפות רצויות, והצרכים גברו וגם השעה מכוונה, אלא שאין לצבור ארון כסם, מפני שגם את שמעכם לא שמע ממחול שלושם, - הלא גם זה מירכם ידרש

חרסי התחלות הסטוריות, שניפצו ואבדו
בסערה!

ובחוכן, בחוך שאר שברי המעשים, שירדו
לסמיון בעצם ראשיתם, נמצאות גם תקוות
לא מעט והתחלות לא מעט משלנו,
אולם לצבוחיתנו אלו איש לא ינוד לנו
ואיש לא יחמול עלינו, כי רק צחוק ולעג
יעירו בלבבות.

כי מי זה יבוא ויפסיד בידים אנרגיה
צבורית, בשעה שהפסדו כבר גלוי וצפוי
מראש?...

כי לא נחשול פתאומי קם על הספינה,
הטוענת את התחלותינו ההסטוריות – הים
היה כלו כמרקחת, והמפרשים היו כלם
קרועים, והמשוטטים היו שבורים, והמלחים
היו מתי מספר; ואף אלה לא ידעו לאן
יחתרו ובאיזהו דרך יסיעו את הספינה
ולאיזה נמל יעבירו את הטעיגה...

כזה היה מצב הדברים בשעה שעסקינו
הרימו את „נס תרנס“ והפליגו ל„מים עזים“.

האם בתוארם כאלו אבדו גם לעם הרוסי
„אספת היסוד“ ו„שלטון הערים“ וברומה.

האם הרשות לא היתה נתונה למאמינים
להאמין, כי „אספת היסוד“ בשעתה, למשל,

תגבר על האזהרות ותגיע בהצלחה אל קצה
המבורך?.. הלא כחות שונאיה ושוטמיה

עוד לא הובא במספר בשעה ההיא? והלא
ומלבד זה – הלא היה כל זה ענין של

מלחמה של מלחמת שני מחנות, ואין בורחין
מפני המלחמה, אפילו בשעה שכנגד גלית

הגבור מזיגן מכף רגלו ועד קרקרו ואין
בידך אלא ילקוט של רועים ומספר קטן

של חלוקי אבנים...

מה שאין כן אהנו. „אספת היסוד“ שלנו
נקראה ברעג שלא המקום ולא השעה ולא

המאורעות מסביב היו מתאימים לה. כלנו
ירענו, כי לפי המצב הוא אין כל אפשרות

ואין כל בסיס לקיומה. שדרות העם לא
יכלו להתענין בה; רוב מגין ורוב בנין

של היהדות ברומיה נפרדו מעלינו, וישובי
המרכז, ע"י הקו הדימרכציוני; והיסטואציה

הכללית הבריחה אפילו את המועט שנשאר
כאן, להחיש מפלט להם ולנפשם ולעביר

ביתם ולרכושם הרחק מן „המרכחה“
הרוסית...

ודוקא באותה שעה מצאו עסקינו לנחין
לקרא ל„אספת היסוד“. הלא צריך לארגן

את היהדות... לשם מה? על שם מה? מי
דרש אותה בשעת מבוכה כללית זו? או

כמובן – העם! כמובן – „השדרות
הרחבות“...

ולאיזה צורך? וכי קול לבסם את מיצבו
בראש ה„ויווף“ הרוסי? וכי עלה על דעתם

שתאה האפשרות ביד „אספת היסוד“ לדון
בשאלות חיינו, לפתור אותן ולסדר אותן

בשעת חירום כזה, שאנו עומדים בה?...
לא לעבודה כזו לא פללו „השדרות

הרחבות“ ולא בקשו מידי עסקינו אבל הן
צמאו, כנראה, לשמוע את נאומי מנהיגיהן

מעל במת „הקלוב העברי“ בפטרבורג; העם

ואתם באים ותולעים את הקלעה באבסינ-
מיאזמוס של זדון!...

* *
*

עוד בטרם נחקר מצבנו במושבותינו
החדשים, אם ישיבתנו בהם קבע או ארעית,
ואתם מהרתם להקים לנו טירות והיכלים
ומגדלים לדורות.

למרביתנו עדיין לא נמצא בערים, שיד
הזמן הגלחה אותנו לשם בעל כרחנו, אפילו
דירה ראויה לישיבת אדם, ואתם באים עלינו
בעקפין, כי תחילי בבנין היכלנו הקלטרורי...
עדיין אין אנו יודעים, אם אף מדבר גדול
תעינו, אם בעצם פרשת נסעותינו אנו
עומדים, ואתם מנבאים לנו בשם הצרכים,
שאי אפשר להכירם ולהעריכם כהוגן אלא
במקום ישוב קבוע...

והלא אפשר, שהיום אנו יושבים בכאן
ומחר עלינו לשוב ולאחוז דרכנו הלאה...

וגם אלה העסקנים, שקוראים אלינו יום
יום לתמוך ביססמותיהם וללכת אחריהם,
עיון אין אנו יודעים, עד אימתי ישובו
בתוכנו...

מי יודע, אם הרוח אשר הביאם בבוקר
הנה ממרחקים, לא ישוב וישא אותם בערב

שנית למרחקים...

עם בעל ששים רבוא, התועה במדבר-
שממה, אפשר לו להקים אהל-מגוע לו, אבל

לא לבנות בית-מקדש...

כי בית מקדש כזה לו גם יבנה בנס,
הלא רק על-פי החכנית, אשר הראיתי לך

בהר" היה נבנה ולא לפי תנאי ומקום ולא
לפי תנאי הזמן ולא לפי תנאי הסביבה...

ואמנם העסקנים, שנגשו אל בנין הקהלה
בפונדק לשעה, רק על-פי תכנית קבועה

מראש, רק על-פי פרוגרמה עיונית
בנו אותה; את אשר הרו והגו בוילנה רצו

לקיים במוסקבה; ואת אשר הביאו אתם מאר-
דיס: רצו לנטוע בטולה, ואת אשר קבלו מפי

מפלגתם בורשה רצו להוציא אל הפועל
בקורסק...

אולם כל בנין צבורי צריך להבנות על
יסוד החיים המנוסים ולא על יסוד פרוגרמות.

בנין מפי הפרוגרמה דומה לקקיון דיונה,
אשר בין לילה יכלה והיה כלא היה.

כי הוא לא יוכר לעולם על ההתרשלות
הצבורית והאבסינטיאזמוס יאכל אותו ויערער

אותו עד היסוד.

IX

שברי התחלות.

על קרקע המצולה של ההוה, השוטף
זרותה עדיין, כמה שברי תקוות מזהיות וכמה

גרים הבולאים כלפנים או כנוצות הפועלים והאכרים בזמן האהיין... כי במקום תורה שם חכמה...

אולם מספר הפנים החודשות בוועידת הקהלות היה מעט, כאמור. עיקר מינים של הצירים היה מאלה העסקנים גופא, שהם גם חברי "אכפת היסוד" וגם דבריהם ואינטרסיהם והשגותיהם לא נחודשו כלום במקום זה...

ואני נזכר בפתגמו של פרישמן, שאמר פעם אחת על הפיננסים הצבוריים "שלנו, כי בעיקר הדבר אין לנו אלא רובל אחד, שהוא מתגלגל ותורו הלילה מתוך קופת-צבור אחת אל קופת צבור אחרת...

עכשיו אמנם הענינים נשתנו עלינו במדה ידועה, ראשית, הרובל לא כבר הלך ועבר מן העולם ומקומו ירשה ה"קירינקה" והקירינקות וצמחו אצלנו במדה גדולה, ומכיון שכן, זוהי שנית, נודלדלו עלינו ולבנו גם בהן ואין אנו חסים כלל לבזבוז אוהן על ימין ועל שמאל. היוצא מזה, שגם מספר הקירינקות, הממלאות את ריקנותן של קופות הצבור השונות, גדל גם הוא, אבל עסקני הצבור, רק "נער יכתבם" וכל מי שהוא "נושא בעול" ב"ק פ א", הוא הוא גם עמוד-היתרון של "א ר ט", וממילא שהוא גם חבר ל"אכפת היסוד", וממילא שהוא גם ציר וועידת הקהלות", וכדומה, וכדומה...

איש אחד, והוא הוא המומחה לכל השאלות ולכל הענינים ולכל הצרכים, שאף הם, בעיקרם, אינם אלא אחד לעת-עתה - בשעה שצרכינו וענינינו אינם תלויים בנו בשעה שבאמת אין הצבור יכול לפנות את דעתו לכל אותן האורגניזציות וההתחלות, שהעסקנים מטפלים בהן לשמרו ולטובתו: -

דברי ריבות של כנופיות (במקומם של מעמדות!) והתנגשות של פרוגרמות (במקומן של מפלגות!)

והאיש הזה הוא האחד בכל האספות, ודברו אחד בכל המצבים, כי רק אחת הוא יודע: או שהוא נלחם בציונות, או שהוא נלחם בבנוימוס, או שהוא שונא את ההיברניזם...

וממילא שאפשר היה לחיות מראש, סוּפּה של אספת-היסוד להיות כלה מאליה, אחרי שנקראה ועידת הקהלות, מפני שלפי חוקי הטבע אין גוף אחד שמשמש בשני מקומות בבת-אחת, כשם שאין שני גופים משתמשים במקום אחד; ומכיון שהעסקן היחיד עסוק בוועידת הקהלות שבמוסקבה, בירוע, שאינו יכול להתעסק גם באספת היסוד שבפטרבורג... ואמנם לא עברו ימים מועטים מיום שועידת הקהלות התארגנה למוסד תמידי, כביכול, והבדי אספת-היסוד בעצמה, דרשו את בטילה, מפני שאין שתי האורגניזציות הללו אלא "כפל-הענין"...

לא בקש מאתם להם, כדרך הווללים מלפנים, כי אם מהזות לבדו, העם, ברגע ההסטורי הזה, עגם לראות בפעם המאה ואחת, כיצד הפועל נועץ את צפרניו בגרונו של הגרור פיסט, וכיצד העממי "עורך מטבח לציוני לאור האידיקטרון בנשפים של גויק וסחוק או של טירור לבן ואדום?!

"אכפת היסוד" שלנו, כך היתה גם, וועידת הקהלות שלנו, והימים ימי תגבורת המלחמה בין "הלבנים" ובין "האדומים" ברוסיה, שנחלקה למדינות, מדינות אין קץ, ובל הלוקה קורעת מעל המרכז ערים ופליכים ונפות, ובתוך אלה הערים והפליכים והנפות נמצאות גם קהלות רבות יהודיות, ישנות והדשות, שע"י הפירוד המדיני הכללי, "נחתכו" גם מן מאנתן, וישבי המרכז, שלא מדעתן ושלא מרצונן, - למרות האבטנומיה הקולטורית, האומית והפירסינלית שהמאזהדים הבטיחו לנו...

בתוך גבולנו נשארו אך כעשר "קהלות", שאינן מצטינות באוכלוסיהן, - אבל - הלא צריך לראות את הקהלות - - והועידה נקראה. ואני היתי בפטרבורג ובאתי אל ישיבות "אכפת היסוד". זכיתי לשמוע את נאומי "הגרופיסט" הכרסני, וה"פועל-ציון" האדמוני, וה"עממי" הדק כצורר, ואת ה"ציוני", שכל ביסוי מלאים "דיקלרציות", ואת ה"מאוחד" המעונה ע"י שגיותו כתואמי סיאם, ואת ה"בונדיסט", שרגלו האחת ב"התחמונ" ורגלו השניה ב"התחמוס" והוא נחקל על כל צעד...

ולא עברו ימים מועטים, ואני במוסקבה ונודמתני לראו אל "ועידת הקהלות" באולם הטיניקאים, אולם ברגע הראשון נדמה לי, כי רגלי שוב הובילו אל "אכפת היסוד", שבנס נתגלגלה מפטרבורג למוסקבה. ממש אותן הדרשות והנאומים עצמם; אותם הווכחים והריבות והטענות והמענות, ששמעתי ב"קלוב העברי" בישיבת "אכפת היסוד", ולא נערך שם אף כמלא השררה, ולא זו בלבד, אלא שהם ראשי המדברים שבכאן היו אלו בעצמם, שהיו והנם גם ראשי המדברים באספת-היסוד ובכל אספה צבורית אחרת.

שוב זכיתי לשמוע את ה"פועל-ציון" האדמוני, ואת ה"עממי" הדק כצורר, ואת הציוני הקרוב למלכות העולם, ואת ה"מאוחד" שתי נשמות מתרוצצות בתוכו, ואת ה"בונד" דיסט", המפשק את רגליו; ורק רבנים ליטאים אחדים נוספו עליהם, שמהרו הנה מערי "פליטתם" בכונה לקדש "שם שמים", ולתפאות ל"כופרים", כי בע"ה, גם אם אותם לא, השה אלוה חכמה" ולשון וכי גם הם ידעו לעת מצוא לצאום נאומים פרלמנטריים לא-מפות מאלן, שסגלו להם כשרון זה בקונ-

ישראל לבעליה מלפנים, והם, - הם לקדושת
 הקבר הם חוששים...!
 אמנם התעספות זו באיצטלה של קדושה
 מתאימה יותר מעשי הצביעות והרמאות
 והשקריות בשם אדיאלי הקדושה, שצוחקים
 בהם עמי תבל הנאורים מראשית הירידה
 היותר נוראה של האנושיות במשך המלחמה
 האכזרית, שהציפה את כל פני האדמה
 בדם...

וכי באמת העולם הנוצרי שוטם את
 היהודים ורודף אותם, מפני שעל ידם נרצח
 הנוצרי ולא מפני... שבקרובם נולד
 הנוצרי...!
 האם אין כל תולדות עמי אירופה הנוצרים,
 כביכול, מוכיחות, כי חיו של ישו וגבואתו
 היו שנואים וזרים להם יותר ממתחתו
 ומהשחקות דבורו...?
 האם אין כל המעשים באירופה מיום
 התססות הנצרות ועד היום, עד הפרגיה
 האחרונה שבעולם הנוצרים, - האם אין זו
 חניקה ממושכה ב"נבואת-ההר", שהעמים
 המאמינים אינם יכולים לא להקיא אותה ולא
 לבזוע אותה...?

- עוד טרם יקרא התרגול הראשון -
 אמר ישו לפטרס, תלמידו היותר קרוב לו -
 ואתה כבר תכפור בי...!
 וכי מעשי הנוצרים המאמינים מאז
 ומעולם אינם מעידים על כסירה זו שאינה
 טוסקת...?

ובין כך היו רבותינו שבגולה מלמדים
 אותנו:
 - בואו ונחזיק טובה לישו הנוצרי,
 שאלמלא הוא לא נתפשטה האמונה באל אחד
 בעולם.

כמדומה לי שבלשון הזה כתוב אצל אחד
 מגדולינו שבספרד, וזה נאמר דוק, בשעה
 שהרדיפות בשם הנוצרי נגדו. קברו הקדוש
 גברו עלינו במדרגה שאין למעלה הימנה! ...
 דוקא בשעה שבשם הנוצרי נכרו לנו קברים
 קדושים לאין קץ ולאין מספר בכל קצות
 הארץ...!

האין זו ראייה, שיותר ראוי לעמים הנוצרים
 לדאוג, שלא תתחלף קדושת חיי מושעים
 על ידם, מלואות, שלא תתחלף קדושת
 מתחתו על-ידי היהודים...!

המקורי ד י ר ע ו י נ א ל - באחד
 מרומניו של גואי די מופאסאן, שהוא לפי
 דרכי חיו ומדרגת מוסריותו אינו עולה
 ואינו נופל מיתר חבריו המקוריים, שסלנו
 "ההכרה הגבוהה" בפניו מלאים אותם,
 וכמרהם גם הוא נוצרי אדוק, אם גם טולירגטי
 ול-יב-לי במדה ידועה, מפני שהמצב מכיחוש
 תמיד לבוא במשאומתן עם "מלויים יהודים", -
 כשהיה מרקיז זה מגיעו בשיתותיו עד ענין
 "מיתתו של המושיע", היה אומר, ברכות
 לשוננו, שבעיקר הדבר אין הוא נוטה
 לחיב את כל העם היהודי בשביל צליבתו
 של בן-האלהים ע"י יהודים רוצחים אחרים,
 אבל -

ובאמת חרשות הנאמרות בטוסקה למה
 להן לחיות נשנות בפשורגוד? בכל-אופן,
 צמאונן של השדרות הרחבות" הלא אינו
 סניע עד לידי כך...!

* *
 *

הוי, ההתחלות הלאומיות שלנו! הוי,
 "אספת-היסוד" שלנו, בנין הקהלות שלנו!
 לא חללי הרב ולא חללי מלחמה נפלתן!
 אפילו הקומיסריון היהודי לא מחר להניף ידו
 עליכן...! ציץ גובל הייתן בחייכן וקל-והומר
 במיתחכן, ואין מי שיריד אפילו דמעה על
 קברכן...!

רק הליעג לעסקנים שלכן, שאינם יודעים
 את השעה ואינם מכירים את המקום ואינם
 מבינים את המעשה אשר יעשו ואת אשר לא
 יעשו, בהתאם לחנאי החיים, ומאבדים את
 האינרגיה של הצבור ללא הכרה וללא
 תועלת. - - -

.X

קדושה ופוליטיקה.

"וכי מה ענין שימטה אצל הר סיני?"
 וכי מה ענין קדושה לפוליטיקה?
 ואף-על-פי-כן - מיום שהתחילו ממשלות
 אירופה ואמריקה מפרסמות את החלטתן,
 כי ארץ-ישראל צריכה לשוב לרשות היהודים
 לאחר שתנטף ברוע מיד טורקיה, לא פסקו
 הטעות והמחאות בעתונותן של מפלגות
 נוצריות ידועות.

- הא כיצד? ארץ ישראל ליהודים?
 ו"קבר המושיע" מה יהא עליו? האם העולם
 הנוצרי יראה בעיניו יודום, בהתפשט על
 "הגל הקדוש" ידם של אלו, שהם הם
 האשמים ברמיז הקדושים של השוכן תחתיו...?
 האין זה חלול הקדוש...?

ומובן שגם הממשלות הנאמרות באו לידי
 החלטת הנזכרת בדבר ארץ-ישראל לישראל
 לא משום חבתן, "לעם הנדכה", הגולה מאדמת
 אבותיה, כי אם מפני מניעים פוליטיים;
 אולם בחוגים הנוצרים הידועים נאמר, כי
 כראי הוא "הגל הקדוש" לעכב, אם גם הפד-
 לטיקה דורשת את הצעד הזה...

ודוקא באותה שעה באה בעתונים ידיעה
 על-דבר הסכמת האפיפיור עצמו על החלטת
 הממשלות. אין האפיפיור בעצמו רואה שום
 דע בזה, אם "ערו" של בן האלהים יהא
 מונה בחלקו של אותו העם, שעפרו מפור
 בכל פנות תבל...!

אבל אותם הנוצרים, שהם "אפיפיורים"
 יותר מהאפיפיור בעצמו, לא לקחו מוסר גם
 מעובדה זו. האפיפיור בירייה ואינה בירידה.
 בודאי שגם האפיפיור הסכים להשיב ארץ-

כבוד לאלה הצעירים, העושים להם רב, ואמנם הספיקטל הראשון הוכיח, כי מנקודת המבט הקים של האמנות על התיאטרון, ביחוד מנקודת מבטו של סטניסלבסקי, הרב לא יתבישו בתלמידיו, כשם שהתלמידים לא יתבישו ברבם. המחנות המינאטוריים (האחות הבכירה) - שלום אש; השרפה" - י. ל. פרץ; ההמה! החמה! - יצחק קצנל-סון ופגע רע" - י. ד. ברקוביץ נערכו על הצד היותר טוב; המומינטים הסציניים הובלטו באותה ההבלטה הסטניסלבסקית, שהאסכולה המוסקבאית מצוינת בה ושעל ידה זכתה לפרסומה הגדול באירופה, ולא להגם לא מצאו הארטיסטים של התיאטרון האמנותי, שנמצאו באותה מעמד, בשעת הרי-פיטיצה הגנרלית, דוי מלים ודי הלולים למוסד התיאטראלי העברי החדש. הגויים רצונטי העתונים המוסקבאים, לא להגם כתרו כתרם למצחקים הצעירים!...

ואמנם היבר הזה לא יפליאני המצחקים הם, כאמור, צעירים יהודים, שקבלו חנוך הגון, - ולמה לא יצחקו יפה ולו גם ברוחו ובטעמו של סטניסלבסקי? גיטשה אומר במקום אחד: היהודים הם אקטורים מעולים, מפני שכל חייהם בין האומות אינם אלא משחק לרוחם וטעמם של אחרים, מפני שתמיד הם מוכרחים להסתגל למצבים זרים ולתנאים חיצונים. ואפשר, שדוקא מצד זה ילעזר קצת על הבימה עברית, כל כלה שבהתחלתה נכרת שאיפה סריוזית לבניה קולטורית וכל כמה שפני שקידת העוסקים בה אפשר לנבא לה התפתחות מסוימה בעתיד...

הגויים, שראו במשחק ארטיסטי הבימה העברית מבלי להבין את שפתם, יכלו לדון רק על העריכה החיצונית, מובן שהם לא יכלו גם לשפוט על התיאטרון העברי מנקודת השקפת האמנות העברית. מה שאין כן הרואה העברי, שחדר אל פנימיותו, אל נפשו של המשחק, התפעלות הרואה העברי היתה יותר מקומצת. נניח למחנות עצמם, שערבם קל מאד ואינם שווים כלל בכל אותה השקידה היגיעה שמעלו בהם המשחקים, ושהסטיליזציה של האסכולה הסטניסלבסקית יכלה רק להדגיש עוד יותר את קלישואתם: זיבת הטון הריאליסטי, שהתיאטרון האכזני" נוהג בה, עוד יותר הבלטה את העדר הריאליזם שבשעם הדברים דמוצגים, ואולי רק המחזה של שלום אש התאים במדה ידועה, לפי החומר שלו, למטרת המשחקים...

אולם, כאמור, עדיין אין הבימה מתגדרת בעצמה להיות תיאטרון עברי, כי אם בית ספר תיאטראלי למשחקים עברים: המשחקים עדיין לומדים את האמנות הזאת וכמסים את כשרונותיהם בתרגולים סציניים. ואנו לא עליהם באתי לדון, כי אם על התיאטרון העברי בעתיד, שאפשר שהתחלתה המוצלחת

- אבל בכל אופן אני מוצא את המעשה הזה למושג פורטי מצד העם היהודי... אולם עוד גדול מזה היה, המשנה של עמי אירופה, שבמשך כמה דורות היו מערבים קדושה בפוליטיקה, ושבעתים גדול עונם. שנהו קדושה יתרה בקבר מושיעם ונהגו זלזול בלדתו ובחיו...!

האם באמת ימי הרם הנשפכים עכשיו באירופה יגרמו סוף-סוף, כי גם המשנה הפוליטית הוה יתוקן בין יתר המשגים הפוליטיים והקולקלים ההסטוריים, שאירופה היתה דשה בהם במשך אלפי שנים?...

XI.

בימה עברית.

על דרך בנין הקולטורה הלאומית והאנושית בחיינו, אל נבדו לקטנות, כמאמר מפורסמו. כל אבן, כל לבנה, כל קרש וכל טרס ציכים לבוא בחשבון. כל פנה עזובה, שהוקמה, הרי היא ברכה לנו. כל טפח בנוי הרי זה מאורע.

ומאורע, לאומי וקולטורי, היא בלי ספק גם יסוד הבימה העברית, שנפתחה במוסקבה בראשית הסתיו ע"י מרגל צמת. התיאטרון מצער, צנוע, אבל בנוי בטעם. וכחיצוניותו כן גם פנימיותו. אין הוא משריז על חשיבותו, אינו מרעיש עלמות" על היתו. בסך-הכל רק, "סטודיה" רק בתיאטרון תיאטראלי, בית-חנוך לתיאטרון, פרודור לתיאטרון, ולא תיאטרון גמור.

וענותותו זו היא המושכת עליו תוט של חן איוהו ארטיסטי שיש לו תקוה זה המכיר את צורך הלמוד, את צורך החנוך, זה שראשיתו מצער, אחריתו ישנה... דבר זה בעצמו כדאי להוכיח לנו, כי לפנינו הפעם אינציאטיבה סריוזית, כי לפנינו עיבדה חשובה. כי דור הדיליטנטיות התיאט-רלית והשרלטניות האקטוריות חלף אצלנו, בי החובבות, והשחקנות של פורים" לא תשיבנה עוד. לפנינו הפעם צעירים, שיוצרים את ערך האמנות בכלל ואת ערך האמנות התיאטראלית בפרט, וכורעים על ערך לפני כבוד מלפומונה ואינם נועזים להחל את מקושה ע"י דריסת רגליהם של בני אדם, שלא הספיקו להתחנך בכהונה כראוי...

המשחקים של הבימה העברית עדיין לומדים הם את התורה התיאטראלית, ובנידון זה עשו יותר מכפי שאפשר לדמות מראש. מאחר שאין לנו לא בית-ספר תיאטרוני ולא מסורה תיאטרונית באו לצפת מים על ידי קסקני התיאטרון היותר מובהקים והיותר מומחים שבמוסקבה. סטני-סלבסקי וחבריו היו המרדריכים הראשונים של משחקי הבמה העברית. רבר זה, כשהוא עצמו, כדאי לעורר בלב רגש של

וכאן יתמה הקורא : תיאטרון עברי, ששרשו יונקים מרוח היצירה הלאומית ? וכי היה לנו מעולם בימה לרואים ? וכי היה לנו „אודיאון“ לאומי באיזה מקום ובאיזה זמן במשך אלפי דורות של קיומנו על אדמות ?... וכי לא הזהירו לנו „פוסקינר“ על קרקסאות ועל תיאטראות ?...

כן, כן ! הזהירו והזהירו. אבל הלא גם על עשות פסלים ואנדרטאות הזהירו אותנו. והזהרה זו לא באה מתוך קפריסה של מחוקקי מדברי בלבד, כי אם מתוך לאומי. אותם הפסלים ואותם הקרקסאות ואותם התיאטראות בודאי שלא התאימו כלל לרוח העם, שאלמלא כן אין שום מוק ואין שום אזהרה מתקיימים בחיי האומה. רוח העם המפשט והנאצל מאס באמנות הפלסטית. היצירה העברית היא אימפריסיונית ביותר. היא תופסת את הרשמים של עולם החמרים בפרספיקטיבה. נסו נא, למשל, להשוות את תאורי המבול בעזיקים, הקדורש ותאוריו אצל משוררי העמים התיאטריים. והנה נפתחו ארבות השמיים. פתיחת ארבות השמים, - הלא זהו רק תיאור אימפריסיוני, בעוד שאובידיוס, לניטור והורציוס בבוואם לפרשה זו, מתארים בפרטורט איך שבתוך גלי המבול צפו ביחד כבשה וצבי, ואיך שהאלתית, הדג הקטן, נאחזה בדרך שהיתה בענף השקמה הגבוהה... התאור העברי מבליע את הקיום האובייקטיבי של החמר ומדגיש ביוחד את הרושם הסובייקטיבי, את הרושם של הדברים כפי שהם מצטיירים בהכרתנו ברוקוק מקום וברחוק זמן. הלא כך הוא גם „שיר השירים“ שלנו. שהרי רק אחרי שבמחשבה „מגדל השן“ כבר נטשטש חמר, ובשאר ממנו רק רושם, רק משהו מפשט, שהיא סגל הגורג והיפעה, אפשר להמשיך לו את אפה של שולמית...

ואמנם הפלסטיקה האריית, היונית צריכה היתה לעבור דרך גלגולים רבים, עד אשר תדבק בה נפשו של הפסל היהודי הראשון והפסל היהודי הזה עוד המשך הלאה את דרך גלגולי האמנות הפלסטית, עד שהגיעה אל אותו השביל המוביל אל הכלת היופי היהודית, אל הפשטת החמריות עד הקצה האחרון, אל שטטוש הגוף וההאפלה על הריאליות מצד אחד, והדגשת הגשמה, הרוח, היסוד הנאצל מצד שני, מאנטוקולסקי מתחילה אמנות פלסטית עברית, שתמידינו בני עמו הבאים אחריו עוד מעמיקים אותה עד היום.

ומה צריכה להיות האמנות התיאטרלית העברית ? ברור הדבר, שגם היא צריכה ללכת בדרך זו עצמו של הפשטת הגשמיים, של הגברת האימפרסיה על חשבון הריאליות. ודיקא זה הוא הפרינציפון שהאסכולה המוסט-קבאית סותרת אותו מעיקרו.

טטניסלבסקי ובית-מדרשו משתדל תמיד למצוא את הרף שבנושמה, בעוד שהיצירה העברית מבקשת תמיד את הנשמה שבנוף. ואמנות של טטניסלבסקי הוא הפטישיזמוס

של הבימה" תשפיע עליו במדה ידועה. התיאטרון העברי בא להבנות בשעה שעל התיאטרון העולמי, כידוע, מרחף פחד החורבן. בעשרות השנים האחרונות התחיל הקריזיס לסצינה האירופית, וסופהיים רבים כבר מהרו להכריז בכלל על מותה של מלפומינה ושממות היכלה. אנו רואים בכל מקום נטיגות חדש את התיאטרון, לפחות בקרבו נשמה חדשה, למצוא לו צביונים חדשים ודרכי-יצירה חדשים. אבל כל הנטיגות הללו לעת עתה רק העמיקו את הקריזיס שלו, כריצפטים של רופאים, שעדין הם רק מבקשים ואינם מוצאים את התרופה הנכונה למחלה; וללי שקיעה של הסצינה עוד העמו יותר. האסכולות השונות, שנתרבו בתקופה האחרונה במקצוע הסצינה, עוד הגדילו את התפוררותה של אמנות זו. והסבה ? - כמובן לא כאן המקום לחקור אחריה. בכל-אופן אין גיסית אמנות זו יחידה היא בזמננו. האם אין הפוטוריומוס מעיד על התנוונותה של השירה ? האם אין הקוביומוס מוכיח על מחלתן של הצירות והפסלות ?... אולם מצב התיאטרון עוד קשה מצבם של יתר מקצועות האמנות, מפני שהשפעת ההמוניות גדולה בטנה בו יותר ממבקמות אחרים, כי אין לך אמנות שמגע חמוון, הקהל הרווא, שולט בו, כמו התיאטרון. שהרי בעוד שהמשורר או הצייר יוצרים בביתם, בחורי חדרהים, הלא אקטור יוצר לעיני ההמוון, - זה ההמוון הגס, שלפני רגע שב מהקינומטוגרף, ועדין הוא מלא „רשמי העמוקים“... לירידת התיאטרון גרמה גם התפשטות הספר והקריאה, שסוף-סוף כדאית הן להשפיע במדה ידועה את הנפש השוקקת למזון רוחני אסתטי... מות הטרגדיה, מפאת שטחיות החיים וגבוריהם, והדרמה הבורגנית, שירשה את מקומה, לא יכול אף הוא להשפיע לטובה על התקדמות הסצינה. כי סוף סוף הלא הדרמה האיכנטית או הטטיכובית אינה שונה בעיקרה מהספר או מהרומן אלא שנוי חיצוני בלבד ולא שנוי תחומי, שנוי „היכלות“ בעולם האמנות...

איך שיהיה, אבל עומדים אנו כיום לפני עובדה מעציבה, לפני גיסית התיאטרון. בשעה זו שוקדים אנו על יצירת תיאטרון עברי, על יצירת מקצוע אמנותי זה לנו בעיקרו, זה לרוח יצירתנו מעורו, זה לנו עפ"י מהלך ההסטוריה שלנו... ואם כך הוא הדבר, הלא צריכים אנו להביא בחשבון את אותם המר-מנטים, שביכלתם לתת לנו את הרשות לקוות, אם לא את הערבות הגמורה, כי נצליח במעשינו, כי לא נפל יולד לנו... בתור זומנט יסודי בנידון זה צריכה לנו לשמש הכרת יצירתנו האופיית, האינבידואלית במובנה הלאומי. אנו צריכים ראשית כל לברר לנו, שאם נקים לנו תיאטרון עברי, לא מחרבות התיאטרון האירופי יבנה, כי אם ברוחה ובמלכה של יצירתנו הכללית תחין לנו למצוא לו שרשים.

אין זה פוקוס, כי מצחקים עברים
 ייטיבו לצחק לאחרים לפי טעמם ורוחם של
 זרים: את כוחנו זה, כמבטאו של ניטשה, כמד
 הראינו לעולם; הגיעה השעה, שננסה לצחק
 למעננו, לפי טעמנו ורוחנו. אם יש
 תקוה לתיאטרון עברי, היא לא בדרך
 התיאטרון הכללי ילך, שהוא הולך עכשיו
 ומתדלדל, ואפילו לא בדרך זו או אחרת,
 שהמומחים מציינים לו, לתיאטרון הכללי,
 בתור סגולה להנצל מרדת שחת, כי אם
 בדרכו הוא ילך, בדרך אשר יתוה לו
 רוח היצירה של העם.

הפרובוסלבי, האלילות הבינצית, המגשמת את
 הריח, המבקשת למצוא מבטא ודמות ריאלית
 למהות שבמסתורין, בעוד שהאמנות שלנו
 שוללת תמיד את הדמות, הדוחקת ומצמצמת
 את המהות שבמסתורין...
 התיאטרון העברי צריך אפוא לקבל מאת
 התיאטרון האירופי את אומנות המשתק בכללה,
 את אופן העריכה, את הרוטינה הסצינית, אבל
 אין לו להדבק מראשית יצירתו באיזה זרם
 מיוחד, באסכולה מיוחדת,
 בהשקפת עולם סואמנות מיוחדת.
 הוא אינו צריך להיות תיאטרון של סטניס-
 לבסקי, כמו שאינו צריך להיות אפילו
 תיאטרון של... רינהרד...

סוף

